

Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

Asimismo, le pedimos que:

- + *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.
- + *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.
- + *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.
- + *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

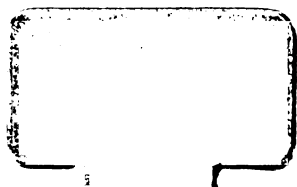
Acerca de la Búsqueda de libros de Google

El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página <http://books.google.com>

ui
el
p

W. 17.

Gig

R.R.R n. 14.

2

10-11-50

4

R. P. F.
DOMINICI
B A Ñ E S.

ORDINIS PRAEDICATORVM.

Theologiae Salmanticae Primam Cathedram regentis.

Decisiones de Iure & Iustitia.

IN QVIBVS QVID AEQVVM, VEL INIQVVM SIT,

Et qua ratione ad aequitatem, & iustitiam recurrendum in omnibus negotijs, & actionibus, tam publicis, quam privatis, tam Ecclesiasticis, quam secularibus, & in omnibus pariter uniuersorum hominum contractibus, & commercijs, copiosè explicatur.

CVM INDICE RERVM OMNIUM, QVAE IN HOC

opere continentur; summa diligentia ordine Alphabetico non inconcinne digesto.

VENETIIS, MDXCV.

Apud Minimam Societatem.

R. D. E.

ORDINANCE NO. 100
OF THE BOARD OF SUPERVISORS

APPROVED AND PASSED AT A REGULAR MEETING OF THE BOARD OF SUPERVISORS HELD AT THE COURT HOUSE IN THE CITY OF OAKLAND, CALIFORNIA, ON THE 15TH DAY OF MARCH, 1915.

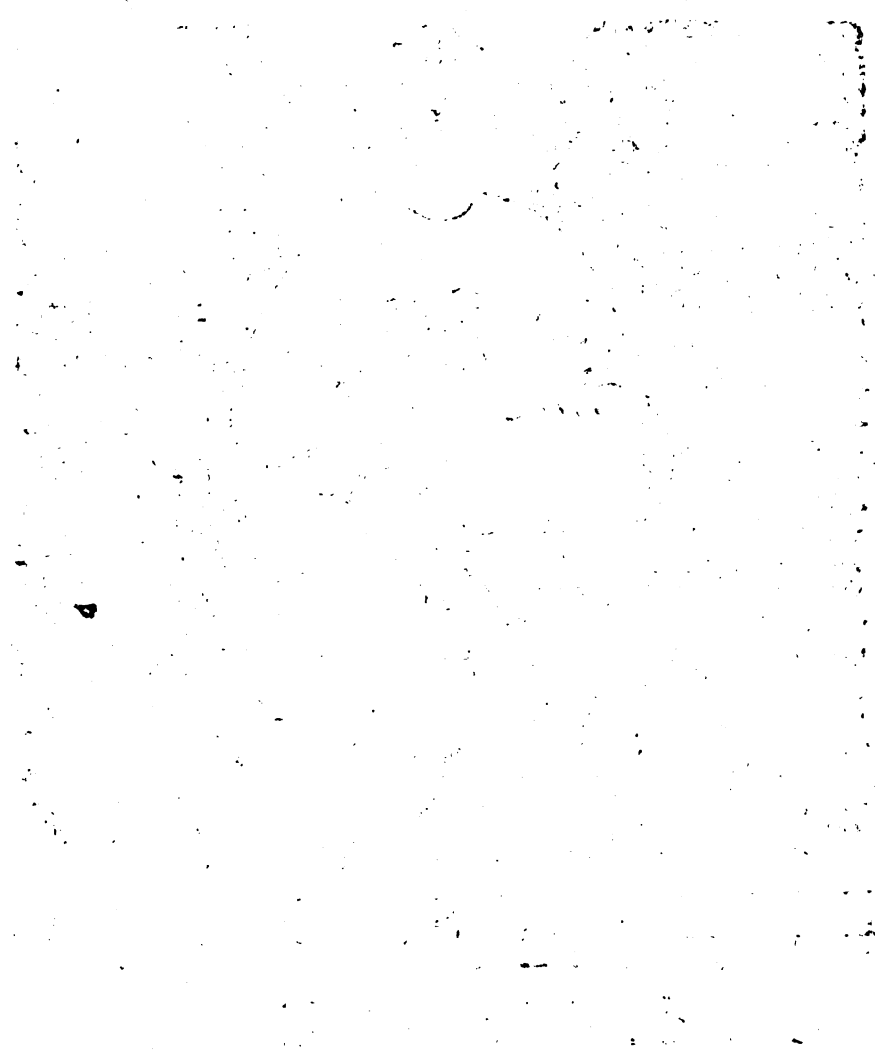
ATTEST: CLERK OF THE BOARD OF SUPERVISORS

Clerk of the Board of Supervisors

IN WITNESS WHEREOF, I have hereunto set my hand and the seal of the Board of Supervisors at the City of Oakland, California, this 15th day of March, 1915.

Mayor of the City of Oakland

Deputy Mayor of the City of Oakland

FRATER DOMINICVS

Baïes Lectori Salutem.

POST Commentarios in Secundam Secundę Diui Thomę de Theologicis virtutibus à me iam olim in communem vtilitatem editos, non parùm ad alios consequentes de Cardinalibus virtutibus cōscribendos & in publicum proferendos excitabar. Audiebam enim à plurimis, & partim ipse experiebar, quantùm Sacrę Theologię discipuli vbique ex illorum frequenti lectione proficerent. Verùm quotidianis lectionibus, & varijs non parui ponderis ac momenti vrgentibus negotijs implicatus, id quod tantopere optaram, hætenus perficere non potui. Iam verò oportunitatem nactus, decisiones de Iure & Iustitia ante annos quatuor à me compositas, & Regia facultate, vt moris est, legitimè ex cōmissione Salmanticensis Academiae per sapientissimum ac integerrimum virum Franciscum Sanctium Sacrę Theologię Salmanticensem Complutensemq; Magistrum, necnon in Cathedrali Salmantina Ecclesia Magistralis præbendæ dignissimum Canonicum examinatas & approbatas, libenti ac fidenti animo palàm Theologorum scholæ proferendas decreui. Scio non defuisse interim Theologos non infimi nominis, qui diligentia freti, sua, vel aliena cogitata de argumento eodem fidenter euulgauerint. Sed ea res tantum abest, vt me ab instituto auocauerit, vel spem minuerit, quo minùs crederem, præsentis meos labores non minorem fructum, quàm præteritos allaturos, nec minorem apud Theologorum scholam gratiam assequuturos; vt potius ob eam causam tantò hilarior, & animosior factus sim: quantò in illorum scriptis instructior docendi methodus, & stylus compendiosior cum maiori perspicuitate à Lectoribus desiderabatur. Etenim cùm, (vt habet Philosophus,) sapientis sit ordinare: non ex multitudine eorum quæ dicuntur, sed ex distincta ipsarum assertionum ad propria & prima principia reductione, Doctorum scripta æstimanda & amplectenda sunt. An verò in nostris scriptis eam legem, quam alijs præscripsimus, seruauerimus; alij incorruptiùs iudicabunt. Vnum scio, (pie Lector,) me plus laboris in meo conciso docendi stylo impendisse, quàm si aliena scripta confusiùs in vnum congererem & coaceruarem. Quam ob rem futurum spero, eos qui has nostras Decisiones de Iure & Iustitia sincerè & atten-

vè perlegerint, inuenturos, me, dum breuis esse laboro, non parcum
in rebus enodandis, nequē in verbis concinnandis obscurum fuisse.
Denique obserua, in hoc secundo volumine Commentariorum in
Secundam Secundæ, duntaxat me illa pertractare voluisse, quæ de
Iustitia & Iniustitia strictim & propriè dictis dubitari poterant. Reli-
qua verò, quæ ad Religionis virtutem, & alias Iustitiæ, quas vocant
potentiales, & imperfectas, partes attinet: cum Commentarijs de
fortitudine, & temperantia, & hominum statibus copiosius in tertio
volumine iuuante Domino, & vita comite, quam totius prodibunt.
Interim plurimum vale in Christo Seruatore.

Ex nostro Prædicatorum Sancti Stephani Salmanticensis Conuen-
tu, in die solenni corporis Christi. Anno Domini 1594.

*Obserua inter columnas cuiusque pagina quinque literas medias
A. B. C. D. E. indicare utriusque columnæ portinnculam in Indice desi-
gnatam, ubi indicatum inuenias.*

INDEX RERVM OMNIVM, QVAE IN HOC OPERE CONTINENTVR,

Summa diligentia ordine Alphabetico ita distinctus, vt nec superfluus nec diminutus videatur.

Acceptio personarum.

PERSONARVM acceptio secundum fidem est peccatum. pag. 177. col. 2. C. mortale ex genere. ibid. colum. 2. I. Iustitiae distributivae oppositum, pag. 178. col. 1. A. & solum contingit in bonis communibus. pagina 178. col. 1. E. Huius peccati definitio traditur pag. 178. col. 2. B.

Huius vitij quatuor proprietates recensentur. pag. 178. col. 1. C.

Quare in Deo nõ possit esse acceptio personarum. pag. 179. col. 1. A. & seq.

Materia huius vitij sunt & honores & onera. pag. 181. col. 1. B.

Vt non committatur hoc vitium tria sunt spectanda circa eos quibus bona spiritualia distribuuntur, vitae probitas, scientia aut doctrina, industria in peragendis negotijs ad quae eligitur. pag. 181. col. 1. D. & sequent. Circa primum explicatur an possit eligi quem eligens scit esse in peccato mortali. pag. 181. col. 2. C. Quae ex his conditionibus praeferrenda sit explicatur. pag. 182. col. 1. D.

Electores & omnes distributores peccant hoc peccato aliquando venialiter non eligendo eum qui parum excedit alium in meritis. pag. 184. colum. 2. E. Nisi iuramentum praestiterint de eligendo dignissimo. 185. colum. 1. A. Imo etiam si alius sit alio multo dignior, poterit minus dignus eligi sine peccato. pag. 185. col. 2. A. Et quamvis eligere minus dignum sit peccatum mortale ex genere. ibid. col. 1. B. Non tamen est iniuriosum malum. ibid. colum. 2. B. nisi fiat propter indebitam causam. pag. 186. colum. 2. B. Debita tamen causa recensetur. pag. 185. colum. 2. A. & sequent.

Qualiter circa honoris exhibitionem possit esse acceptio personarum. vide verbo honor. §. honoris distributio. & §. honor si est. & §. Refalutare.

In ijs quae a iure relinquuntur arbitrio iudicis in fauorem alicuius quidquid faciat non peccat hoc peccato. pag. 196. col. 1. A. in ijs tamen quae relinquuntur arbitrio illius in fauorem causae litigantium potest. ibid. colum. 2. B. Imo si non sequatur opinionem probatissimam inferenda sententia peccat hoc peccato. ibid. C.

Acceptio rei.

Qui propriam rem non potest recuperare secundum ordinem iuris potest illam accipere. pagina 260. colum. 2. G.

Qui accipit rem propriam a depositario, & a latrone secreto ad quid teneatur. pag. 260. col. 2. A.

Accusatus. vide verbo Reus.

Accusatio.

Quomodo & quando accusatio sit licita, vel etiam in praecipuo. pag. 280. colum. 1. Quando etiam accusationem debeat praecedere correctio. pag. 279. colum. 2. A.

Actus idem potest pertinere ad diuersas species propter diuersos fines. p. 324. col. 2. C.

Adulteri.

Adultera non tenetur cum discrimine vitae uel famae manifestare crimen. pag. 165. col. 2. B. & pag. 166. co-

lum. 2. Tenebitur tamen quantum poterit filij adulteri hereditatem minuere. ibidem.

Adulter etiam tenebitur ad restitutionem totius damni. pag. 166. col. 2. D.

Lex permittens marito occisionem adulterorũ in frangi non excusat illum a peccato. p. 206. col. 2. C.

Post latam sententiam maritus licite occidit adulteros. ibid. D.

Aduocatus.

Quibus casibus teneatur aduocatus ferre patrocinium pauperi citra extremam necessitatem. pagina 317. colum. 2. B.

Aduocatus qui ex ignorantia perdit causam clientis tenetur restituere. p. 318. col. 2. B.

Aduocatus suscipiens causam iniustam quid & quibus teneatur restituere. p. 318. col. 2. B.

Aduocatus in progressu litis cognosces iniustitiam causae quid debeat facere. 319. col. 1. B.

An in causa euidenter iusta vtens fallacijs teneatur restituere. ibid. col. j. D.

An in casu dubio possit patrocinari vtramlibet partem. pag. 319. col. 2. D.

Quantum pretij possint accipere pro petitionibus ordinarijs. pag. 320. col. 2. A.

Quando pretia non sunt taxata a lege possunt pacisci cum cliente, sex moderationibus obseruatis. pag. 320. col. 2. C.

Aduocatus an pro lite iniquo possit accipere pretium? pag. 321. col. 2. E.

An liceat illis accipere dona? pag. 321. col. 2. A.

Agibile & factibile.

Inter agere & facere, agibile & factibile quid differat. pag. 23. col. j. D.

Aggressor & inuasor, vide verbo Homicidium. §. Ille qui & seq.

Amicitia.

An amicitia possit esse inter patrem & filium, inter dominum & seruum, inter virum & uxorem, & qualis. pag. 16. col. 2. C.

Appellare vide verbo Religiosus. §. Religiosus & verbo Reus. §. Quando liceat.

Assuratiõnis contractus.

Quid sit & quotuplex. pag. 410. col. j. D.

Si contractus sit verus & realis ex vtraque parte validus est. pag. 410. col. 2. B. Si autem assuretor fingat ad assurectionem bona quae non habet, inualidus est. ibid. D. Si autem sit fictus ex altera parte, quid facienda sit explicatur. pag. 411. col. 1. D.

B

Belli insidia.

NON erit licitum quod princeps per legatum patet insidias alteri in bello. pag. 207. col. 1. C.

Quando liceat per insidias occidere aduersarium ducem. ibid. E.

Insidiosa occisio principis de Orange approbatur & iustificatur. ibidem col. 2. B.

Bulla Cruciatæ. vide verbo irregularitas. §. irregularitas tantum.

An per bullam Cruciatæ habeat confessarius electus tantam potestatem quantum episcopus. pag. 247. columna 2. A.

Index Rerum

Cambium.

Quid sit & quotuplex. pag. 414. column. 2. B. & pagina 416. col. 1. B.

Quamuis sit de genere malè sonantium, potest honestari. pag. 417. col. 1. A.

Quando liceat pecuniam pro pecunia vel pro rebus venalibus pluris cambiare quam lege taxetur. pag. 416. col. 2. A. & seq.

Cambiatio pecuniaz pro pecunia quando sit venditio. pag. 416. col. 1. B.

Cambium ratione temporis, vel cambiū fictitiū vsuraria sunt, cambium autem manuale, & ratione loci & officij sunt licita. pag. 416. columna prima. C. & sequentibus.

Cambium ratione monetæ examinatur an sit licitum. pag. 417. column. 1. C. Ratione copiaz vel inopiaz. pag. 419. column. 3. D.

Vtrum licitum sit mercario exigere pretium à mercatore quando ex eius missione numerat pecuniam alicui. pag. 418. col. 2. E.

Censura, vide verbo Irregularitas. §. irregularitas tantum.

Census.

Quid sit. pag. 407. column. 1. C. & quotuplex. pag. ibid. column. 2. D.

Super nudam personam secundum ius naturæ potest constitui census. pag. 407. col. 1. E.

Licitum est vendere census cum pacto retrovendendi. pag. 408. col. 1. D. vsura tamen erit emere cum pacto retrovendendi. ibid. E.

Vnde sit sumendum iustum pretium in venditione census. pag. 408. col. 2. D.

Licitum est emere census temporalem minori pretio quam sit tota summa annualium pensionum. pagina 409. col. 1. D.

Novem conditiones necessariz vt census sint ualidi. pag. 409. col. 2. A.

Emptor census non tenetur ex iustitia admittere redemptionem census per partes, nisi ita antea conuenerit inter illos per scripturam. pag. 409. col. 2. C.

Christus.

Christus Dominus non fuit rex temporalis, specialiter regni Israelitici. pag. 87. col. 1. A.

Quod Christus in quantum homo sit rex & dominus vniuersi vel quod non sit sine periculo erroris potest saluari, quantum pars negatiua sit probabilior. ibidem C.

Christus secundum quod homo habuit instrumentalem potestatem dominij vniuersalis. ibid. columna 1. E.

Christi monarchia qualiter possit dici temporalis. pag. 89. col. 1. A.

Christus qualiter fuerit voluntarius & inuoluntarius in sua passione. pag. 269. col. 2. A.

Clericus.

Clericis, quo iure sit interdicta causa sanguinis. pag. 208. col. 2. B. Sub ista lege comprehenduntur acolythi. pag. 209. columna 1. C. Imò & prima tonsura initiari. ibid. Quamuis hi non peccent mortaliter. ibidem D.

Aliquæ venationes sunt permittæ clericis, & aliz interdixtæ vt agitationes taurorum. pagina 200. columna 1. E.

Clerici in ciuilibus iure tantum positio sunt exempti à potestate seculari. pagina 268. columna 1. B. & sequent.

In quibus casibus poterit potestas secularis comprehendere clericos. pag. 269. col. 1. B. Quid autem ex peculiari priuilegio possit rex Hispaniz erga causas clericorum. ibid. C.

Vide verbo venatio.

Compositio.

Quilibet princeps secundum ius naturæ potest facere compositionem. pag. 253. col. 2. B. De facto tamen in

republica Christiana solus Pontifex potest illam facere. 154. col. 1. A. Causæ iustificantes eam quæ rectè sit assignantur. 154. col. 1. A.

Compositio quæ fit cum ecclesiasticis, de bonis beneficiorum malè perceptis si Pontifex sit omnino voluntarius ualida est. pag. 154. col. 2. C.

Confirmator.

Debet confirmare quamlibet electionem factam de digno. p. 188. col. 1. B.

Consiliarius iniquitatis.

Consiliarius vel laudator maiencij si influant in animum iniquè agentis tenentur ad restitutionem. pag. 169. col. 1. E. Si iniquitas fuerit occisio clerici etiam si ante effectum subsecutum vituperet factum incurret obligationem ad restituendum & irregularitatem quamuis non excommunicationem. ibid. D.

Contractus quid sit & quotuplex. pagina 348. columna 2. A.

Contractus assicurationis societatis & alij huiusmodi ad reliquos contractus reducuntur.

Contumelia & conuictum.

Quid differat inter vtrumque. p. 324. col. 2. C.

Vtrumque excedit detractionem & exceditur ab illa. p. 325. col. 1. C.

An de ratione eorum sit quod fiat in presentia. pag. 325. col. 2. D. E.

Peccata sunt mortalia ex genere. pag. 327. col. 1. E.

An liceat contumeliam pro contumelia obijcere. pag. 328. col. 2. A.

Obijcere falsum crimen ad infirmendam fidem contumeliantis, an sit peccatum mortale. ibid. col. 2. E.

D.

Dare seu datio.

DATIO alia licita alia illicita: illicita autem multipliciter talis. pag. 144. col. 2. E.

Debitum.

Debitum duplex & morale & legale. pag. 29. col. 1. E.

Definitio.

Qualitas multoties definitur convenientissimè per genus mediatum. pag. 19. col. 2. E.

Denunciatus.

Vide verbo irregul. §. denunciatus. Clericus denunciatus in causa sanguinis sine protestatione quam postulat ius, peccat mortaliter & manet irregularis. p. 236. D.

Detractio.

Qualiter sit perpendendum an detractio & murmuratio sint peccata mortalia. pag. 39. col. 2. E.

Detrahere alicui per reuelationem occulti criminis etiam viro graui, peccatum est mort. ex genere. pag. 331. col. 2. E. aliquando tamen licebit reuelare crimine. 332. col. 1. A.

Referre crimina secreta ex auditu, quando sit peccatum detractionis. pag. 332. col. 2. C.

Detractio grauius peccatum est quam factum, leuius autem quam homicidium & adulterium. pagina 335. col. 2. C.

Qui est concausa ut alius detrahat peccat contra iustitiam. pag. 336. col. 2. E.

Diuisio rerum.

Rerum diuisio non fuisset si status innocentiz persequerasset. pag. 81. col. 2. C.

Iurisdictiones omnes de facto appropriatz sunt earum dominis. ibid. col. 2. E.

Licita est rerum appropriatio pro personis cuiusque status, seruata tamen proprii status conditione. 82. column. 1. A.

Quo iure fuerit introducta rerum diuisio. p. 82. col. 1. E.

Dominium.

Hoc nomen dominij multipliciter accipitur. p. 73. col. 1. E.

Definitiones dominij. pag. 73. col. 2. B. & seq. An dominium rei distinguatur ab vsu illius. pag. 75. per totam & seq.

Domi-

Index Rerum

Dominium aliud est actuale, aliud habituale. ibidem col. 1. C

Fratres minorum in communi non habent dominium etiam earum rerum quae usu consumuntur. pag. 75. col. 1. B

Dominium importat tria. pag. 74. col. 1. C

In Deo est perfectissimum dominium. In Angelis etiam & hominibus reperitur. ibi. col. 1. C.

Quod sit subiectum inhesionis dominij & quod denominationis. pag. 74. col. 2. D

Dominium est perfectio absoluta, non relativa. pag. 75. col. 2. A

Error est ponere charitatem vel fidem conferre dominium civile rerum externarum. pag. 76. col. 1. A.

Dominij omnes diuisiones traduntur. pag. 76. col. 1. D. & sequent.

Tam res naturales quam supernaturales sunt materia dominij nostri. pag. 77. col. 2. A

Solus Deus est Dominus vitae hominis res publica autem & ipse homo sunt custodes illius. pag. 80. col. 1. E.

Homo est dominus propriae fame & honoris. ibid. col. 2. D. Nec peccet contra iustitiam se infamando. pag. 80. col. 2. D.

Homo est dominus bonorum spiritualium. pag. 81. col. 1. C.

Nullus princeps est dominus bonorum quae applicata sunt civibus. 33. col. 2. A

Titulus conferens ius ad acquirendum dominium rei possessae triplex est. pag. 104. col. 1. A

Deus non potest abdicare a se dominium alicuius rei. pag. 179. col. 1. D.

Dominij translatio.

Dominij translatio quid sit. pag. 94. col. 2. B.

Per contractus iure irritos quando transferatur dominium. pag. 94. col. 2. D

Promissio quando transferat dominium, vide verbo promissio.

Dos vide verbo. v. supra. §. Fructus pignoris.

Dispensatio vide verbo irregularitas. §. solus Pontifex.

Diffinitio specifica.

Perfectum & imperfectum quando distinctionem specificam causent. pag. 32. col. 1. D

Distributor.

Qui differat inter dispensatorem & distributorem. pag. 188. col. 2. A

Distributor distribuens tenetur ad reparationem omnium damnorum. 197. colum. 2. B. Imò aliquando non distribuens dignioribus. ibid. col. 2. E

Vide verbo acceptio personarum, & verbo episcopus. §. episcopi. verbo Patronus laicus, & verbo Religiosus. §. inter religiosos.

Dubium.

Dubia esse in meliorem partem interpretanda quotuplè citèr possit intelligi. pag. 59. colum. 1. B.

Per se loquendo in casu dubio nemo tenetur dubium in meliorem partem positivè interpretari. ibid. C

Dubium de bonitate proximi, quòdo sit peccatum mortale. pag. 59. col. 1. ibid. col. 2. D

Suspendens actum in dubio quandoque peccat mortaliter. pag. 59. ibid. col. 1. E. col. 2. B

Dubium aliud iuris aliud facti. pag. 225. col. 1. A.

Duellum.

Duellum siue solenne sit siue singulare nullo modo acceptare licet. pag. 220. col. 2. B.

E

Ecclesia.

COMMUNIS status Ecclesiae iure diuino exemptus est à potestate seculari. pag. 268. col. 1. E.

Electio elector & electus.

Vide verbo acceptio personarum. §. electores & verbo lex. §. Rationes propter quas. & verbo Religiosus. §. inter religiosos.

Emptio & venditio.

Emptio & uenditio quid sint. p. 399. col. 1. E

Regulae ad dignoscendum iustum pretium in rebus quae uenduntur. ibid. D. & pag. 351. col. 1. D

Quando modus uendendi rem augeat uel minuat pretium eius. pag. 350. col. 1. D.

Ex quibus causis possit res carius uendi quàm ualeat. pag. 350. col. 2. E.

Quid sit deceptio ultra medietatem iusti pretij in uendente & emente. pag. 352. columna. 2. E. Et an talis deceptio vel quaelibet alia sit licita illis. pag. 353. col. 1. D

Quando deceptio in emptione & uenditione facta ex bona fide uel mala inualider contractum. pag. 353. col. 2. E

Vitium rei quando irritet contractum emptionis. pag. 358. col. 1. E

Venditore dissimulante occultum vitium rei uenditae, uel emptore non aduertente, an irritetur contractus. pag. 359. col. 1. E

Aequalis debet esse conditio ementis & uenditis. pag. 360. col. 2. E

Si res uenalis habeat aliquam secretam uirtutem, emptor non tenetur illam reuelare. 361. col. 1. A

Emptor & uenditor peccant contra charitatem si non manifestent copiam uel inopiam mercium futura. pag. 360. col. 2. E. Peccabunt tamen aliquando contra charitatem. pag. 362. col. 1. C

Emptionis & uenditionis negotiatio relata ad lucrum qualiter sit bona uel mala. pag. 363. col. 2. C

Quando uenditio rei qua male usus est emens sit illicita. pag. 364. col. 1. E

Non licet carius uendere propter expectationem solutionis. pag. 366. col. 1. E. Quando autem est periculum acerbae solutionis, quid possit exigere uenditor. declaratur p. 369. colum. 1. D. Quando etiam fuisset merces seruaturus in posterum quando carius uenderentur explicatur quid possit. ibid. col. 2. D. Quid etià si non fuisset seruaturus. pag. ibid. col. 2. E. Quando autem propter modum uendendi, magna uel parua quantitate expectata solutione possit carius uendere. pag. 370. col. 2. D. Virum etiam anticipata solutione possit aliquid uilius emi. pag. 372. col. 1. C.

Pagas acerbas aut non acerbas an liceat minori pretio emere. pag. 367. col. 1. E

Epicheia.

Epicheia & iustitiae legalis strictè dictae ad Synesim & Gnomim comparatio. pag. 33. col. 1. E

Epicheia est pars subiectiua iustitiae legalis generaliter dictae. pag. 33. col. 1. B

Epicheia dicitur aequitas per antonomasiam. pag. 33. col. 2. E

Ad Epicheiam quid spectet. pag. 33. colum. 1. C. & columna 2. A

Episcopus.

Præcipuum munus episcopi est docere & prædicare. pag. 82. col. 2. E

Ad episcopale munus, Theologiae peritos præferendos esse Iuris peritis. ibid. licet aliquando præferendi sint Iuris periti. pag. 83. col. 1. E

Promotiones episcoporum ab vno in alium episcopatum ut in plurimum damnandae sunt. pagina 188. columna 1. E.

Episcopus in distributione etiam beneficiorum simplicium tenet eligere digniores, probabilitas est. pagina 190. col. 1. A

Quid possint episcopi in dispensando super irregularitatem. pag. 246. col. 1. A. ibid. col. 2. D

Ejus carniuum.

Ejus carniuum licitus fuit ante diluuium. pag. 200. col. 2. E. Et de facto fuit. 201. col. 1. A. In statu autem innocentiae satis probabile est utrumque. ibid. colum. 1. D. & 201. col. 2. B

Index Rerum

Filius adulterinus.

FILIVS adulterinus non tenebitur ut in plurimum credere matri dicenti sibi se esse talem. pag. 166. col. 2. C. Qui credit tenebitur relinquere hæreditatē. ibid. & pag. 173. col. 1. D

Filij spurij.

Filios spurios tenentur parentes ex iure naturali diuino alere. pag. 96. col. 1. C

Filij spurij an omnino sint inhabiles ad suscipiendum aliquid à parentibus titulo aliquo. ibid. col. 1. E. & sequent.

Filij spurij si aliquid relinquunt pariter peccant mortaliter, & ipse filius ante iudicis sententiam tenetur restituere. pag. 97. col. 1. A. & C

Filij spurij possunt legitimari à principe. pagina 97. col. 1. D

Hi qui constituuntur hæredes à parentibus filiorum spuriorum ad quid teneantur respectu illorum. pag. 97. col. 2. B

Furtum & rapina.

Quid sit furtum. pag. 255. col. 1. B. Definitio examinatur. pag. 255. col. 2. E

Leges præcipientes fures interfici iustas sunt. pag. 262. col. 1. D

Documenta ad dijudicandum materiam grauem in furto. pag. 262. col. 2. C. Qualis etiam materia requiratur in furto ut concedatur excommunicatio pro illo. 262. col. 2. B

In extrema necessitate licitum est accipere rem alienam. pag. 264. col. 2. D

G

Gratitudo.

GRATITUDO non potest accedere ad rationem iustitiz commutatiuz. pag. 71. col. 2. A

H

Hæres.

HÆRES institutus à parentibus filiorum spuriorum præstita fide de donanda illis hæreditate peccat mortaliter. pag. 97. columna 2. B. Est tamen verus hæres & dominus illorum honorum. pagina 98. col. 1. D

Hæres sic institutus non præstita fide, non tenetur talia bona donare filio spurio. pag. 97. col. 2. E. Tenetur tamē ex iustitia alere illos, & ex gratitudine alia multa obsequia illis præstare. 98. col. 1. A

Hæres institutus per testamentum minus solemne iuste possidet, nec tenetur indicare vitium testamenti. pag. 100. col. 2. A

Qui ab intestato succederet defuncto potest iuste agere contra eum qui testamento minus solenni institutus est hæres. pag. 100. col. 1. C

Hæres latronis bona fide succedens in bona defuncti, an præscribat rem. vel fructus eius. pag. 104. col. 1. E

Hæres vsurarij. vide verbo vsura. eodem §.

Homicidium, & occiso hominis, tyrannus in fide belli adulteri.

Qui seipsum interficit contra quod præceptum peccat. pag. 47. col. 1. A

Homicidium & occiso hominis in quo differant. pag. 203. col. 1. C

Quando hominibus præcipitur, non occides quomodo sit intelligendum præceptum. ibid.

Error est non licere potestati superiori occidere nisi tantum illos quos Deus speciali reuelatione vel lege iusserit interfici. pag. 203. col. 1. C

Per se loquendo erit iniusta lex permittens priuatis personis ut occidant malefactorem ante latam senten-

tiam à iudice circa factum. pagina 206. col. 1. B. & pag. 206. col. 2. D. Si tamen malefactor iuste sit damnatus, aliquando poterit cuiuslibet priuatae personae permittere illum occidendum. 275. col. 1. A

Clericis non est prohibita occisio malefactorum ex iure naturæ. pag. 208. col. 2. E. Nec iure diuino positiuo. 209. col. 1. A. Sed iure ecclesiastico. ibid. B

Prelatis ecclesie habentibus dominium temporale non est prohibitum concedere auctoritatem in causa sanguinis iudici delegato. pag. 209. col. 2. B. Opposita sententia serupulosissima probatur. ibid. D

Nulli licet occidere se directè, nec indirectè. pag. 212. col. 2. A. Quando autem sit ei licitum permittere se occidi, quando etiam teneatur vel etiam quando sit consilium. explicatur. ibid. D

Ab homicidio excusantur Samson Eleazarus & Razias & alij. pag. 213. col. 1. C

Qui se occidit, contra se peccat peccato opposito propriæ charitati. pag. 214. col. 1. B. In ordine ad reipublicam contra iustitiam commutatiuam, ibidem. D. A. Similiter per comparisonem ad Deum. ibidem col. 2. B

Innocentem aliquando per accidens occidere licet. pag. 216. col. 2. E. non tamen ex imperio tyranni. ibidem col. 2. A. nec illum tyranno occidendum tradere. ibid. columna 2. D. Nisi ultro exire iussus obedire nolit. ibidem.

Qui sine occisione inuaforis propriam vitam, honorem, sine bona temporalia tueri non potest, non tenetur illum occidere. pag. 218. col. 2. C. & pag. 219. col. 2. C. Imò consilium erit non occidere. pag. 218. col. 2. D. Aliquando etiam præceptum. ibidem columna 2. D

Quando possit aliquis præuenire inuaforem; uel etiam falsum accusatorem eum occidendo. pag. 221. columna 2. E

Non licet intendere occisionem inuaforis in propria defensione. pag. 226. C

Honor & fama.

Quid inter sit inter honorem & famam. pagina 126. col. 1. C

Honor quid sit & quadruplex. pag. 194. col. 2. B

Honoris distributio per se pertinet ad rem publicam, sed commissa ciuibus. ibid. D

Honor si est merè gratuitus in illius exhibitione non potest esse personarum acceptio. pagina 195. columna 1. D

Resalutare salutantem & iuxta morem patriæ unumquemque honorare ex iustitia debemus. ibid.

Principibus & dominis deberi honorem certum est. secundum fidem. ibid. E

An honorandi sint diuites propter diuitias? ibid. E

Honor annexus beneficio ecclesiastico etiam respicit bonum personæ. pag. 186. col. 1. D

Honoris & famæ restitutio qualiter sit facienda. vide verbo restitutio. §. Qui infamat, & §. Honoris.

Infamare in vno loco infamem in alio, quando obligat restituere & quod sit peccatum. pag. 233. col. 2. A

I

Imperator.

IMPERATOR non habet dominium temporale supra totum orbem. pag. 93. col. 1. C

Imperator quantum ad aliquid est superior omnibus principibus Christianis. ibid. col. 2. D

Incarcerare & detinere.

Quando liceat alicui alium detinere, ad horam ne perpetret malum. pag. 251. col. 1. E

Quando liceat alicui detinere eum qui se afficit iniuria, quoad comprehendatur à iudice. pag. 252. columna 2. D

Incarceratus potest fugere sine impugnatione custodi. pag. 295. col. 2. A. Religiosis exceptis. pag. 296. col. 1. B

Quod etiam inuamem possit illi præstari ad fugam. ibid. col. 2. A

Iuris

Index Rerum

Iustè condemnatus ad pœnam carceris, non potest fugere ab illo. pag. 296. col. 1. D.
Inclinatione naturalis.
In homine est triplex inclinatio naturalis. pag. 10. col. 2. B

I

Iniustitia.

INIUSTITIA specificatur ab iniusto. pa. 326. col. 2. C. **Distincti habitus sunt iniustitia legalis & iniustitia particularis.** pag. 41. col. 2. E.
Sola iniustitia quæ est ex intentione & electione facit hominem iniustum. pag. 43. col. 1. D.
Per se nullus patitur iniustum volens, neque facit nolens, bene autem per accidens. pag. 45. col. 1. B.
Volitio tamen seu nolitio ex ignorantia aut violentia non tollit rationem iniusti. ibid. C.
Consensus damni circa bona quorum custodia non dependet ex hominis voluntate non tollit rationem iniusti. p. 45. col. 2. C. & sequentibus.
Liber consensus patientis non tollit rationem iniusti si non sit respectu eius qui illud infert. pag. 47. col. 2. E.
Iniustitiæ culpa quatenus contra legem est, reparatur per pœnam à iudice infligendam. pag. 232. col. 2. D.
Iniustitia quam committit se occidens est contra iustitiam commutativam in ordine ad rempublicam. pag. 214. col. 1. D. Et etiam in ordine ad Deum. ibid. C.
De iniustitia accusati vide verbo Reus.

Inquisitores.

Inquisitores relaxantes hæreticos non incuruntur irregularitatem. pag. 236. E.

Invenit rei.

Res inventas quæ non fuerunt alicuius, esse inventoris quomodo sit intelligendum. pag. 257. col. 1. E.
Inveniens thesaurum improprie dictum tenetur restituere. col. 2. A. D. Si tamen thesaurus sit proprie dictus cuius sit secundum ius naturæ, explicatur. ibid. col. 2. D. Qualiter tamen sit distribuendus secundum iura civilia declaratur. 258. col. 1. A. & seq.
Princeps per legem potest applicare sibi thesauros inuentos. pag. 258. col. 2. C.
Qui invenit res quas verosimile est habere dominos, tenetur illos querere. pag. 259. col. 2. C. Si illi non compareant secundum ius naturæ potest illas retinere. ibid. col. 2. D. Secundum ius positivum quid faciendum sit, explicatur. pag. 260. col. 1. B.

Irregularitas.

Quid sit. pag. 224. col. 1. A.
Omnis irregularitas est ex iure positivo ibid. B. **Nec potest incurrì propter actum purè internum.** pag. 225. D.
Bigamiæ irregularitas contrahitur ante baptismum, nec per illum tollit. pag. 226. B.
Ex homicidio ante baptismum non contrahitur. idid. D. & pag. 227. C.
Quod homicidium dicitur voluntarium aut casuale in ordine ad irregularitatem. p. 228. A. & seq. & p. 238. A.
Quantis incurritur irregularitas ex homicidio in defensionem honoris & bonorum temporalium. pag. 232. B. Et etiam in defensionem vitæ proximi aut pro conferenda republica. pag. 233. D. Non tamen propter homicidium in propria vitæ defensionem. pag. 230. B.
Denuntians in causa sanguinis quando contrahat irregularitatem. pag. 234. col. 1. B.
Qui docent, consultant aut præcipiunt ut malefactores occidantur quando maneat irregulares. pag. 236. B.
Monachi & clerici exhortantes bellatores non manent irregulares. pag. 238. C.
Qui impedit ne innocens defendatur, manet irregularis. pag. 239. E. Imo etiam multoties qui non impedit ne occidatur. pag. 239. D.
Quando irregularitas sequitur culpam an sufficiat venialis? pag. 241. col. 2. B.
An ille qui dat operam rei illicitæ, ex qua sequitur occisio hominis, semper incurrat irregularitatem? pag. 243. col. 2. A.

Quarum partium corporis humani mutilatio causet irregularitatem. pag. 244. col. 1. C.
Irregularitas tamen quæ est pœna alicuius culpæ, intelligitur nomine censure in bullis cruciatæ. pag. 245. col. 1. D.
Solus Pontifex potest dispensare irregularitate ex homicidio voluntario. pag. 246. col. 1. D. Etiam occulto. pag. 246. col. 2. C. **Quid autem possit episcopus circa homicidas occultos ante & post Concilium Tridentinum explicatur.** ibid. D. & seq.

Irrisio.

Irrisio grauius peccatum est quàm contumelia, leuius tamen quàm detraçtio & susurratio. pag. 342. col. 2. D. A.

Irrisio virtutis pestilentissimum vitium. col. 1. D.

Iudex, vide verbo iudicium.

Iudicem esse iustitiam animatam qualiter sit intelligendum. pag. 53. col. 1. C.
Non licet illis accipere munera. pag. 322. col. 2. A.
Quare animum iudicis comparauerit Aristot. aræ Deorum. pag. 53. col. 1. B.
Deus in sacris literis appellatur iudex, & iudices Dii. col. 2. D.
Error est asserere iudicem ob peccatum mortale ipso facto amittere iurisdictionem. pag. 53. col. 2. B.
Iudex in peccato mortali proferens sententiam quando peccet, vel non. p. 53. col. 2. B.
Iudex tenetur sequi opinionem probabilissimam inferenda sententia. 196. col. 2. C. Imo non potest eligere æquè probabilem in gratiam amici. ibid. D.
Iudex extrahens reum ab Ecclesia usurpat iudicium. pag. 270. col. 2. B. similiter si excommunicatus iudicet, quia ius si sit toleratus sententia sit valida. pag. 270. col. 2. E.
Iudex tenetur iudicare iuxta allegata & probata. pag. 273. col. 1. C. **Quid autem facere debet quando innocens iuridicè probatur nocens explicatur.** p. 274. col. 2. C. & seq.
Quam pœnam iuris possint relaxare iudices. pag. 277. col. 1. A. quando etiam teneantur ad restitutionem ex relaxatione indevita. pag. 277. col. 1. C.
An iudex per iniuriam cognoscens crimen possit procedere vsque ad condemnationem. pag. 303. col. 2. A.

Iudicium.

Huius nominis iudicium variz significationes. pag. 49. col. 1. A.
Iudicium formaliter est actus elicitus à prudentia per synesim. pag. 50. col. 1. B.
Iudicium speciali ratione pertinet ad iustitiam. pag. 24. col. 2. D. & pag. 49. col. 1. C. & pag. 50. col. 2. A. & pag. 51. col. 1. B.
An iudicium prolatum à iudice & à privata persona sit eiusdem speciei. pag. 50. col. 1. D.
Tres conditiones requiritur ac res iudicium iudicij. pag. 52. col. 2. C.
Quod iudicium debet procedere ex inclinatione iustitiæ qualiter sit intelligendum. p. 53. c. 1. A.
Iudicium non procedens ex inclinatione iustitiæ quando sit peccatum mortale. p. 53. col. 2. A.
Iudicium secundum legis præscriptum est proferendum etiam à supremo principe. p. 61. col. 1. A.
In causis criminalibus satisfacta parte potest iudex dispensare in rigore legis: in civilibus autem rarissime. ibid. B.
Iudicium latum à tyranno secundum formam iuris obligat in conscientia. p. 65. col. 1. A. & pag. 267. col. 2. E.

Iudicium temerarium.

Gravitas seu leuitas iudicij temerarij, & materiæ illius. p. 56. col. 2. C. & col. 2. E.
Iudicium temerarium, dubium & suspicio in quibus conueniant & differant. pag. 55. col. 2. E.
Deliberatur iudicium temerarium etiam suspiciosum ex genere suo est peccatum mortale. p. 57. col. 1. E. & col. 2. A.
Qui temerariè iudicat, suspicatur aut dubitat usurpat auctoritatem Dei. pag. 64. col. 2. A.

Ius seu iustum.

Huius nominis ius multiplex acceptio. p. 3. col. 2. B.
Ius

Index Rerum

Ius esse obiectum iustitiæ. pag. 5. col. 1. D. & pag. 9. col. 1. E
Differentia inter ius & iustum. ibidem.
Iuris omnes diuisiones traduntur. p. 8. col. 2. D
**Tres conditiones requisitæ ad ius seu iustum simpli-
 ter.** p. 15. col. 2. E. & pag. 32. col. 1. E
Ius alia ratione est obiectum iudicij & iustitiæ. pag. 51
 col. 1. B
**Potest haberi ius ad aliquid petendum. vel materiale ius
 iustitiæ. vel formale.** p. 146. col. 2. 2. E
Ius dominatum.
Ius dominatum distinctum est ab omnibus alijs. pag.
 73. col. 1. E
Ius gentium.
Ius gentium esse partem iuris positivi multis probatur.
 pag. 12. col. 2. B
**Ius gentium quasi medium est inter ius naturale & po-
 sitium civile.** pag. 13. col. 1. B
**Ius gentium possibile est abrogari ex humano benepla-
 cito.** pag. 13. col. 1. C
Imò aliquando piè abrogatum est quantum ad aliquid.
 ibid. col. 2. A
**Ius gentium quod alicui principi commune est cum al-
 tero, non potest ab aliquo illorum abrogari sine con-
 sensu alterius.** p. 13. col. 2. D
Qualiter ius gentium dicatur naturale. pag. 12. col. 1. C
Ius naturale & positium.
Ius conuenienter diuiditur in naturale & positium. pag.
 7. col. 1. E
Errat in philosophia qui negat ius naturale. pag. 7. col-
 lumna. 1. A
Iuris naturalis & positivi causæ efficientes. ibid. colu-
 mna. 2. A
Eorundem causæ exemplares. pag. 7. col. 2. D
Ius naturale immutabile esse, non verò ius positium.
 pag. 8. col. 1. B
**In iure naturali nullam vnquam factam fuisse dispen-
 sationem.** pag. 8. col. 1. E
Ius naturale duplex. pag. 8. col. 2. C
Dupliciter potest aliquid pertinere ad ius naturæ. pag.
 9. col. 1. E
**Circa id quod est de iure naturæ negatiuè potest ius po-
 sitium aliquid determinare.** ibid. E
**Ius naturale non propriè sed per quandam similitudinè
 ponitur in brutis.** p. 10. col. 2. C. D
**Nihilominus ius naturale cum aliqua proprietate con-
 uenit brutis.** 1. col. 1. B
Ius positium diuiditur in ius gentium & civile. pag.
 12. col. 1. E
Iustitia.
**Hæc nomina iustitiæ significatio & iustus dupliciter ac-
 ciipiuntur.** pag. 3. col. 2. C. & pag. 19. col. 2. E
**Actus in quo reperitur ratio formalis iustitiæ necessa-
 rio est bonus ex omnibus circumstantijs.** pag. 4. col.
 1. B
Qualiter iustitia differat ab alijs virtutibus. pag. 3. col.
 2. E. & sequent.
**Rectitudo iustitiæ secundum rationem genericam su-
 mitur per ordinem ad agens, secundum verò ratio-
 nem specificam per ordinem ad alterum.** pag. 4. col.
 2. C
**Quæ æqualitas sit sufficiens ad veram rationem iusti-
 tiæ.** pag. 16. col. 1. D
**Iustitia conuenienter definitur quòd sit perpetua & con-
 stans voluntas, &c.** pag. 19. col. 2. A
**Quare sola iustitia inter omnes virtutes in ordine ad
 voluntatem definiatur.** p. 20. col. 1. C
Iustitia sola ex omnibus virtutibus est bonum alienum.
 p. 21. col. 2. D. & pag. 22. col. 1. A
Iustitia qualiter requirat diuersitatem suppositorum.
 pag. 21. col. 2. D
Iustitia actualis potest esse ad alterum qui non existat.
 pag. 22. col. 1. C
Iustitia est in voluntate. pag. 39. col. 1. C. & pag. 38. co-
 1. D. & pag. 38. col. 2. A
Iudicium est actus elicitus à iustitia. pag. 24. col. 2. B. &
 pag. 49. col. 1. C
Iustitiæ omnes diuisiones traduntur. p. 32. col. 1. Tres

conditiones necessariæ ad iustitiam. pag. 32. col. 2. A
 Anomnis iustitia versetur tantum erga operationes.
 pag. 37. col. 2. D.
**Medium iustitiæ est medium rei, aliarum autem virtu-
 tum medium rationis.** p. 38. col. 2. C
**Qualiter iustitia excedat misericordiam & excedatur
 ab illa.** p. 40. col. 2. D

Iustitia commutativa & distributiva.

**Iustitiam commutatiuam & distributiua specie differ-
 re.** pag. 71. col. 1. B
Iustitia commutativa est species specialissima iustitiæ
 pag. 72. col. 2. C
**Inter Deum & hominem & inter patrem & filium non
 reperitur propriè iustitia commutativa sed aliquid
 altius.** pag. 214. col. 2. D. Potest tamen homo pecca-
 tum iniustitiæ commutatiuæ committere. p. 214. col.
 1. C. & p. 214. col. 2. D

Iustitia legalis & particularis.

**Probabile est iustitiam legalem excedere particularem
 secundum rationem virtutis, excedi autem ab illa se-
 cundum rationem iustitiæ: probabilius tamen est ex-
 cedere eam secundum omnem rationem.** p. 28. col. 2.
 E. p. 29. col. 1. A. & p. 30. col. 1. A

Quando iustitia legalis obliget ad restitutionem. pag.
 29. col. 2. E

Iustitia legalis est distincta ab omni virtute. pag. 30.
 col. 2. B

**Qualiter intelligendum sit iustitiam legalem esse ean-
 dem cum omni virtute.** pag. 31. col. 1. D

**Iustitia legalis dirigit alias virtutes in bonum commu-
 ne.** pag. 31. col. 2. B

**Iustitia legalis generaliter dicta diuiditur in epicheiam
 & iustitiam legalem strictè dictam.** p. 32. col. 2. D. Dif-
 ferentia inter iustitiam legalem & epicheiam. ibi-
 dem.

Eorundem ad Synesim & Gnomini comparatio. pag. 33.
 col. 1. E

**Iustitia legalis eadem est secundum speciem atomam
 in Principe & subditis.** pag. 33. col. 2. E

**Quare ratione iustitia legalis quæ est in principe dicatur
 architectonica.** pag. 34. col. 2. E

**An iustitia legalis vendicet sibi materiam determina-
 tam.** pag. 36. col. 2. D

Vtraque hæc iustitia versatur circa operationes. pag. 38.
 col. 1. C

Iustitia vindicativa.

**Vindicatio quatenus est in iudice secundum omnem
 considerationem est actus iustitiæ commutatiuæ.**
 pag. 72. col. 1. B

**Peritio vindictæ in eo qui habet famam suam alijs
 obligatam est actus iustitiæ commutatiuæ.** pag. 72.
 col. 1. C

L

Lex.

EIVSDEM autoritatis esse condere legem & il-
 lam interpretari qualiter sit intelligendum. pag.
 64. col. 1. C

**Leges concedentes præscriptionem possessori malæ fi-
 deri contra legem naturæ sunt.** p. 102. col. 2.

**Iniustitiæ culpa quatenus est contra legem non puni-
 tur restitutione sed per sententiam iudicis.** pag. 132.
 col. 2. E

**Leges vt in plurimum tantum puniunt peccata consum-
 mata.** ibid.

**Lex pœnalis si pœnam infligendam pronuntiet, ante iu-
 dicis condemnationem non obligat ad pœnam solu-
 uendam.** p. 133. col. 2. A. Imò etiam si cõueat pœnam
 latam nisi sola centuræ ecclesiasticæ pœna. ibid. col.
 2. C. D

**Leges præcipientes ne eligantur nisi qui sunt de gre-
 mio ecclesiæ sint iustæ.** p. 187. col. 1. C

**Leges circa deceptionem in contractu emptionis &
 venditionis sunt tantum permissiue.** pag. 353. col. 1. D

Istarum ad leges præscriptionem differentia. ibid. E

Libe-

Index Rerum

Liberalitas.

Liberalitas versatur circa passiones & operationes. pag. 38. col. 1. E

Libertas.

Efficacia gratiæ non tollit libertatem. p. 23. col. 1.

M

Maledictio.

MALEDICTIO peccatum mortale est ex genere. pag. 346. col. 1. A

Martyres.

Qualiter martyres sint voluntarij & involuntarij in consensu propriæ mortis. p. 214. col. 1. B

Meritum.

Plus quam periculosum est negare meritum in actu Christi Domini quo voluit mori. pag. 23. col. 1. B

Mineralia.

Mineralia auri & argenti ad quos pertineant secundum ius naturale & posituum. pag. 259. col. 1. D.

Misericordia.

Misericordia humana versatur simul circa passiones & operationes. pag. 38. col. 1. D

Monopolium.

Monopolium quotupliciter possit fieri. pag. 350. column. 1. E

Facientes monopolium, quando teneantur ad restitutionem. ibid. col. 1. C

Mons pietatis quid sit. pag. 421. col. 1. B

Tres conditiones illius examinantur an sint iustæ. ibid. col. 1. E

Mons pietatis pijsissimus est. p. 422. col. 1. A

Apud quem resideat eius dominium. pag. 422. col. 2. E

Moytes.

An excusandus sit Moytes à crimine homicidij in occisione Aegypti. pag. 65. col. 1. E

Murmuratio.

Quando murmuratio sit peccatum mortale vel veniale. pag. 59. col. 1. C

Murmuratio reducitur ad aliquod aliud ex peccatis linguarum. pag. 342. col. 2. B

Mutilatio.

Licetum est mutilare hominem de voluntate ipsius propter salutem totius. pag. 249. col. 1. C. Non tamen contra voluntatem eius nisi apud alterum sit cura illius ibidem. C. Nemo tamen tenetur pati abscisionem alicuius membri etiam propter vitam servandam. ibid. D. Quando autem possit seipsum mutilare homo, explicatur ibid. col. 2. A

Vide verbo irregularitas. §. Quorum partium.

N

Negligentia.

QUANDO & quæ negligentia in custodia rei obliget ad restitutionem. Vide verbo. restitutio §. commodatarius & tribus sequen. & §. qui ex officio. &c.

Negotiatio.

Quando liceat negotiatoribus emere magnam copiam mercium, ut minutatim vendant. pag. 365. col. 2. B

An liceat negotiatoribus ex officio aliquantum carius vendere res quam alijs. ibid. E

O

Obiectum.

OBIECTIVM analogum potest dare veritatem specificam habitui. pag. 20. col. 1. E

Occisio & occidere.

Error est Manichæorum non nocere occidere. bruta, & euellere plantas. pag. 200. col. 1. A

Officia publica secularia.

Rex habet dominium horum officiorum. pag. 190. col.

2. B. Ex natura sua venalia sunt. pa. 191. col. 1. D. Et de facto vendi possunt debitis conditionibus servatis. ibid. Illi etiam quibus donata sunt à Rege possunt vendere iuste si serventur conditiones. col. 2. B. Inter ista, quæ habent annexam administrationem iustitiæ vendi non possunt stando in iure communi & in legibus Hispaniæ. ibi. col. 2. C

Possessor istorum officiorum habens facultatem solum transferendi si vendat peccat mortaliter & venditio est irrita. pag. 191. col. 2. E

Huiusmodi officia ex natura sua distribuenda sunt dignioribus. pag. 192. col. 2. A

P

PATRONVS laicus non est distributor sed dispensator. pag. 189. col. 2. A

Sub mortali debet presentare in episcopatum dignorem. pag. 188. col. 2. A. Imò probabilius est quòd etià in quodlibet beneficium ecclesiasticum. pagin. 188. col. 2. D

Pœnitentia.

Quare præceptum pœnitentiæ non obligat statim post peccatum commissum. p. 171. col. 1. E

Pœnitentia est specialis virtus iustitiæ quæ ad commutativam reducitur. pag. 215. col. 1. B

Possessio rei.

Quid sit. pag. 74. col. 1. C

Pragmatica.

Circa pragmaticam taxantem pretium tritici tria documenta necessaria. pag. 352. col. 2. D

Præceptum.

Actione materialiter tantum pertinente ad aliquam virtutem potest quis adimplere præceptum. pag. 4. col. 2. A

Præcepta decalogi an omnino sint indispensabilia. pag. 8. col. 1. D. E

Prælati.

Prælati peccat peccato acceptionis personarum si bona, quæ gratiæ dicuntur, conferat soli sibi auxiliariibus. pag. 178. col. 2. A

Prælati præfens qui permittit sibi subditum infamare aut infamari, peccat contra iustitiam. pag. 337. col. 1. A

Præscriptio & usucapio.

Significationes harum vocum explicantur. pag. 102. col. 1. A

Qualiter apud Iuristas differat inter præscriptionem & usucapionem. pag. 102. col. 1. B

Possessor malæ fidei nunquam potest præscribere. pag. 102. col. 2. D. Possidens autem sine titulo, aliquando potest. p. 104. col. 1. E

Præscriptio cum debitis conditionibus confert verum dominium rei possessæ. ibidem col. 1. D. Quæ autem sint istæ debite conditiones explicatur. pag. 103. col. 2. B

Hæres latronis qui bona fide succedit in bona defuncti si possit præscribere. pagina. 104. col. 2. A

Ex quo temporis spatio incipiat tempus præscriptionis quando aliquis dubitat an res sit sua. pag. 105. col. 2. A. Si tale dubium occurrat in tempore præscriptionis non interruptit illud. pag. 150. col. 2. C.

Litis tamen contestatio interruptit illud. pag. 106. col. 1. A. Vtrum bona fides necessaria ad præscribendum admittat secum aliquam hæsitacionem. pag. 104. col. 2. D

Fructus rei utilis præscribit spatio triennalis qui bona fide emit eam à latrone. pag. 161. col. 1. D

Primogenitus, primogenitura.

Primogeniti bonorum primogenituræ habent verum dominium. pag. 74. col. 1. A

Procurator.

Procurator ex quanta negligentia teneatur ad restitutionem damni. pag. 318. col. 2. B

Promissio.

Promissio purè interna non transfert dominium. pag. 95. col. 2. A. Nec verbis declarata in absentia eius cui sit obligat ex iustitia. pag. 96. col. 1. E. Nisi subditos legibus Castellæ. ibid.

Promissio

Index Rerum

Promissio etiam per vim extorta si iuramento sit confirmata obligat in conscientia. pag. 95. col. 2. E
Obligatio ex promissione alia pertinet ad veracitatem, alia ad iustitiam. ibid. col. 2. D. & pag. 96. col. 1. E
Promissio alia est interna, alia signis externis declarata. pag. 96. col. 1. D

Prudentia.

Prudentia monastica distincta virtus est à politica. pag. 31. col. 1. C
Ferè nunquam aliquis peccat contra solam prudentiam. pag. 47. col. 1. A
Quomodo comparetur prudentia ad virtutes morales. pag. 51. col. 1. A
Prudentia est immediata regula iusti iudicij ibidem. B
An actus iudicij in iudice elicatur à prudentia gubernativa vel particulari. p. 51. col. 2. B
Pignus, vide verbo vsura. §. Fructus pignoris.

R

RAPINA, vide verbo furtum.

Repercussio.

Nullò modo est licitum repercutere eum qui iam separatus se ab aggressionem. pag. 220. col. 1. C
Reperitio in iudicio quando concedatur vel non concedatur. p. 148. col. 2. E. & 149. col. 2. E

Religiosus.

Nullus religiosus sine licentia prælati potest alienare aliquid sibi ad usum concessum. pag. 74. col. 2. E
Inter religiosos etiam seruandæ sunt leges iustitiæ distributiue. pag. 188. col. 1. A
Religiosis iure communi interdicta est appellatio. pag. 193. col. 2. C
Religiosis non licet fugere de carcere, aliquibus casibus exceptis. pag. 296. col. 1. E

Reus.

Reus qui deliquit contra legem quæ continet poenam latam de priuatione bonorum, an expolietur illis ante iudicis sententiam. pag. 133. col. 2. C. An etiam teneatur ad restitutionem si per iniquitatem sententiam euaserit. pag. 134. col. 2. B. & pag. 289. columna 2. B
Quæ requirantur vt iudex possit interrogare reum de aliquo delicto. pag. 287. col. 1. A
An conuictus de aliquo crimine teneatur manifestare reliqua & complices. ibid. col. 1. E
Quando iudex dubius sit, possit interrogare reum vel non, possit interrogare. pag. 287. col. 2. E
Reus iuridicè interrogatus teneatur respondere veritatem etiam si sit occidendus. pag. 288. col. 2. B. Si tamen mentiatur, potest solum venialiter peccare. ibidem.
Quando contra ordinem iuris interrogatur qualiter possit respondere. pag. 290. col. 2. C
An reus falso negans crimen teneatur restituere famam accusatori. pag. 292. col. 1. A
Quando liceat reo damnato appellare. pag. 293. columna 1. E
Innocens probatus reus quando possit se defendere. pag. 295. col. 1. A
Non licet damnare reum vt ipse sumat venenum. pag. 296. col. 2. A. Nec tamen teneatur comedere damnatus ad mortem famis. pag. 296. col. 2. E
Rei & testis examinatio per tormenta quando sit licita. pag. 308. col. 2. C

Restitutio.

Huius nominis diuersæ acceptionis. pag. 107. col. 1. C
Restitutionis definitio. ibid. col. 2. C
Restitutio dupliciter fit. pag. 39. col. 2. B
Restituere est de necessitate salutis, necessitate præcepti. pag. 109. col. 1. C. Affirmatiuum est hoc præceptum includens negationem. pag. 109. columna 2. C. Qualiter illam includat explicatur. pagina 171. columna 1. C
Qui infert nocumentum consentienti nihil illi teneatur restituere, aliquando tamen alijs tenebitur. pag. 45. col. 1. C

Obligatio restitutionis, vel ex iniqua acceptione, vel ex re accepta oritur. ibid. C. & pag. 157. col. 2. D
Non omnis reductio rei alienæ est restitutio. ibid. D
Læsiō in bonis spiritualibus per se non obligat ad restitutionem. pag. 110. colum. 1. E. De auocante aliter aliquem à religione ad quid teneatur explicatur. pag. 111. col. 2. E

Læsiō in membris corporis obligat ad restitutionem. pag. 114. colum. 1. C. Abundè satisfacit huiusmodi dānis qui per iniam iudicis punitur. 113. col. j. C. An hmoi læsiones sint necessariò reparandæ in aliò genere bonorum. pag. 115. col. 1. A. Qualiter autem se debeat habere confessarius erga huiusmodi læsores. col. 2. B. Damna ex tali læsione consecuta debent restitui. pag. 116. colum. 1. D. Nisi ad certamen pronocatus læserit. ibid. col. 2. B. Vel etiam nisi læsus libens ad certamen accesserit. ibid. C. Hæredibus autem necessarijs percussis tantum debet fieri restitutio. pagina 117. columna 1. B. Hæredes etiam percussoris tenentur ad restitutionem. pag. 117. columna 2. B

Qui ex certa malitia damni creditoris occidit debitorem, teneatur ad restitutionem. pag. 118. col. 1. C
Stuprator virginis ultrò consentientis in stuprum, nihil teneatur restituere. pag. 118. col. 2. D. Per vim autem aut fraudem, aut extraordinarijs diligentijs inducens ad stuprum tenebitur. pag. 119. col. 1. C. Non tamen in integrum dotare. pag. 119. col. 2. D. Si etiam mulierem aliàs corruptam vi oppresserit, tenebitur ad reparationem damni illati. 120. col. 1. A. Sicut & inficiens illam infirmitate ipsa inuoluntaria existente circa hoc. ibid. B

Infamans teneatur ad restitutionem famæ. pag. 120. columna 2. C. Duobus casibus exceptis. pag. 122. columna 1. B. & C. Qualiter autem facienda sit talis restitutio explicatur. pag. 120. columna 2. E. Debet etiam infamator reparare famam cum dispendio propriæ famæ. pagina 122. columna 2. A. Verosimilius est infamatorem non teneri ad restitutionem famæ in alio genere bonorum, nisi sic conueniat inter partes vel mulctetur à iudice poena pecuniaria. pagina 123. columna 2. E. Nullus condonans iniuriam, infamatori peccat nisi ex circumstantijs. pagina 125. columna 1. B. Imò valde meritoria est talis condonatio. pag. 125. columna 2. C. Nisi sit prælatus, qui contra iustitiam peccabit condonans satisfactionem. pagina 124. col. 1. E. Nec valet condonatio semper, & quando valet teneatur renuntiare prælatis, nec infamator deobligatur à satisfactione. pag. 125. col. 1. C. & pagina 125. col. 2. E. Nec respectu personæ priuatæ si non potuit condonare deobligatur. pag. 125. col. 2. B

Circa obligationem eius qui iniuste aliquem à beneficij consecutione impediuit explicatur mens D. Th. pag. 127. col. 2. A. Qui iniuste per medium contra iustitiam commutatiuam tantum impediuit aliquem à consecutione boni ex liberalitate sibi conferendi, teneatur ad restitutionem. pag. 128. col. 1. B. Si autem impediuit à consecutione boni conferendi ex iustitia distributiua ad quid teneatur, explicatur. pagina 128. columna 2. A. Qualiter autem perpendendum sit damnum in ista materia explicatur. pag. 130. col. 1. D

Omnis offensa in proximum reparanda est restitutione. pag. 132. columna 1. B. Obligatio autem hæc semper prouenit ex læsione iustitiæ commutatiue. pag. 29. col. 2. A. & 130. col. 1. A. & 198. col. 1. C
Tributa quæ non soluit venditor, vel etiam transfereus merces de regno in regnum quando & quandiu restituere teneatur. pag. 136. col. 1. C. & D.
Lignorum cassio, vel fructuum perceptio in syluis communitatis non obligat ad restitutionem. pag. 137. col. 1. A. & col. 2. D. In syluis autem priuatæ personæ, sed ab ea non confitis sola detactatio, si autem sint ab ea confitis quodlibet damnum obligat. pag. 137. col. 1. B. & E. Quanta autem debeat esse materia ut horum restitutio obliget sub mortali. pag. 137. col. 2. B.

Pastus

Index Rerum

Pastus pecorum in sylvis circumdatis statim obligat ad restitutionem, sedus in non circumdatis. pag. 138. columna. 1. C.

Qui uenantur aut piscantur aut aucupantur in sylvis & fluminibus patentibus etiam si priuatae personae sint, sola deuastatio obligat ad restitutionem p. 139. col. 1. E. In circumdatis autem quodlibet damnum. pag. 139. col. 2. C. **Quauis de animalibus liberis ut auibus, oppositum sit probabile.** ibid. D. & 140. colum. na. 1. A.

Aucupantes columbas intra columbarium tenentur ad restitutionem. pagin. 140. col. 2. C. **Extra uero circa leucam quauis peccent, nisi fecerit stragem illarum non tenentur.** pag. 140. col. 2. D.

Qui inuoluntarie alium dampnificauit non tenetur ad restitutionem. pag. 142. col. 2. A. **Qui uoluntarie interpretatiue tantum, siue formaliter sed secundario, siue ex directa intentione, inferunt damnum, tenentur ad restitutionem.** Primus minimi pretij rei. ibid. B. **Secundus, iustissimi pretij.** pagin. 142. col. 2. C. **Sed tertius rigorosissimi.** ibid. D.

Restitutio semper fit ei à quo res ablata est, sed cum triplici moderamine. p. 145. col. 1. A.

Si ex retentione debiti sequitur damnum corporale ei soli cui reddit, non potest reddere etiam si instet petens, si autem fuerit spirituale debet reddere. pag. 146. col. 1. A. **Et si ex redditione sequitur damnum contra iustitiam tenebitur ad restitutionem.** pagina. 147. col. 1. E.

Exceptione pecuniae ut alij damnum inferat, non obligatur recipiens ad restitutionem secundum jus naturae. pag. 148. col. 2. D. **Iure etiam positio hoc ipsum probabilius est.** 149. col. 1. A. **Qui autem recipit illam ut desistat ab iniuria contra dantem obligatur.** pag. 150. col. 1. B. **Et etiam si iniuria sit contra personam coniunctam danti.** pag. 150. col. 2. B. **Iudex autem recipiens pecuniam ut proferat sententiam iniquam tenetur ad restitutionem.** pag. 151. col. 1. B.

Uxor non tenetur restituere id quod recepit pro actu turpitudinis. pag. 151. col. 2. D. & pag. 151. col. 2. E. **Vir autem id quod prodigè promissit, etiam si iuramento confirmet non tenetur dare.** 152. col. 1. A. **Aliis illi recipiens possit retinere.** ibid. B.

Quando est dubium de dominio rei restituendae, inter illos pro quantitate dubij diuidenda est. pagin. 152. col. 1. B. **Si tamen nullus comparet secundum ius naturae diuidenda esset suis concubibus.** pag. 153. col. 1. A. **Legibus tamen ecclesiasticis pauperibus sunt applicata.** ibid. C.

Mortua creditore si qui succedit in ius defuncti necesseario est facienda restitutio. pag. 152. col. 2. A.

Si autem sit absceus debitum transmittendum est illi. pag. 152. col. 2. A. **Expensis debitoris si debet ratione rei acceptae.** pagin. 154. col. 2. E. **Si autem perit in via cui pereat explicatur.** 155. col. 1. B.

Debitor vel parentibus eius, vel etiam maximo amico eius, existentibus in extrema necessitate rei restituendae non tenetur illam restituere creditori in eadem. pag. 155. col. 2. D.

Qui rem furtiuam paruo pretio emit, domino restituendae potest reseruare pretium datum. pag. 158. col. 1. D. **Si autem per ignorantiam emit illam probabile est non posse rescindere contractum, sed debere tradere domino.** ibid. col. 2. B. **Si talem rem bona fide emens, bona fide vendat, tenetur seruare indemnem emptorem.** pagin. 160. col. 1. A. **Dum tamen bona fide possidet rem tenetur restituere fructus qui apud ipsum manent, vel ex quibus factus est ditior.** pag. 160. col. 2. E.

Mala fide vel dubia emens à latrone, tenetur restituere domino rem & lucrum cessans, & damnum emergens & fructum etiam consumptos. pag. 161. col. 2. C. **Sed bona fide emens à principio, postea dubitat an sit uendens, quid debeat facere explicatur.** pag. 162. col. 1. A.

Commodatarius etiam si ex minima negligentia res apud ipsum pereat tenetur ad restitutionem in integrum. pag. 163. col. 1. C. & col. 2. C. **Secus si sponte**

percat duobus casibus exceptis. ibid. B. & pa. 164. col. 2. E. **Muruararius autem in omni euentu tenetur.** pa. 163. col. 2. C.

Depositarius si depositum apud ipsum pereat, ex sola negligentia graui tenebitur ad restitutionem. pag. 164. col. 1. B. **Duobus casibus exceptis,** pag. 165. col. 1. A. & B.

Conductor ex leui tenebitur. pag. 164. columna. 2. D.

Res inferioris ordinis nemo tenetur restituere cum detrimento rerum superioris ordinis. pag. 165. col. 2. B. & pag. 266. col. 2. C. **Tribus casibus exceptis.** ibid. columna. 2. A.

Alteri tenentur ad reparationem damni prouenientia filij legitimis. p. 167. col. 2. E.

Qui hospicio fauet iniquitati, etiam tenetur ad idem. pag. 168. col. 2. E.

Qui ex officio & pacto sunt custodes boni cuiuscunque ex leui negligentia tenentur ad restitutionem. pag. 169. col. 1. A.

Socij dampnificantes singuli tenentur ad integram restitutionem. pag. 168. col. 1. E. **Si autem aliquis iam restituit, quando teneantur ceteri illi refundere.** pag. 169. col. 2. D.

Quoties aliquis proponit non restituere peccat de nouo. pag. 171. col. 2. C. **Et etiam quoties petenti creditorem vel illa indigenti non restituit.** ibid. D. E.

Res debet restitui cum proprio detrimento creditori qui simile detrimentum patitur. pag. 172. col. 1. E.

Quando ex iniuste acquisitis melioratur vel conseruatur status acquirentis quid restituere debeat. pag. 170. col. 2. D. pag. 173. col. 1. E.

Ordo seruandus in restitutione talis debet seruari. Primò debita certa praferenda sunt incertis. pag. 174. col. 1. C. **Secundo, quae in propria specie extant prius sunt restituenda.** ibid. D. **Tertio, creditores omnes hypothecarij praferendi sunt chirographarijs, & inter alios priuilegiati non priuilegiatis.** pag. 174. col. 2. C. **Quarto, inter chirographarios, debitu ex impensis suis omnibus est praferendum.** 175. col. 1. **Quinto, debitoribus non priuilegiatis pro rata restituendum est.** 174. col. 2. D. **Sexto, qui autem contra praedictum ordinem proueniant socios tenentur illis restituere.** ibid. E.

Praeterea uide uerbo Adulteri, & uerbo Aduocatus, & uerbo Consiliarius iniquitatis, & uerbo Iusticia legalis. S. 2. & uerbo Procurator.

Satisfactio.

SATISFACTIO Christi Domini qualiter fuerit ad alterum. pag. 16. col. 2. E. & 21. col. 2. C.

Secretum.

Secretum quando non possit vel etiam quando debeat manifestari. pag. 302. col. 1. C.

Reuelare secretum non est mortale ex genere. pag. 305. col. 2. C.

Sententia.

Sententia tripliciter potest esse iniqua. pag. 61. col. 1. D. **Iniusta autem dupliciter.** col. 2. A.

Iniusta sententia quando obliget in foro conscientiae vel non. col. 1. E. & seq.

Qualiter sententia iusta in foro exteriori, obligentiam in conscientia. pag. 95. col. 1. B.

Per sententiam iudicis potest quandoque homo obligari ad id quod antea non obligabatur, etiam si nullus fuerit error iuris vel facti. pag. 159. col. 2. E.

Seruus & seruitus.

Saraceni in bello Granatensi ultimo capri iuste potuissent in seruitutem redigi. pag. 13. col. 2. B.

Seruitus unius hominis ad alterum siue naturalis siue legalis potest esse iusta. pag. 77. col. 2. B.

Seruitus naturalis unius hominis ad alterum in rigore non est appellanda seruitus. pag. 77. col. 2. D.

Seruitus legalis duplici titulo legitime suis introducta. ibid. E.

Inter

Index Rerum

Inter Christianos seruitus legalis non potest superuenire baptismo. pag. 78. col. 1. E
Simpliciter siue secundum quid solo.
Aliud dicitur simpliciter siue secundum quid tale dupliciter. pag. 35. col. 2. E
Synesis & Gnomi.
Synesis & Gnomi inter se differentia, & eorundem ad iustitia legalem & epicheiam comparatio. pag. 33. col. 1. D
Societas.
Societatis contractus quid sit & quotuplex. pag. 411. col. 2. B.
An in huiusmodi contractu possit aliquis obligare socium vt seruat capitali integro, rependat lucrum. pag. 411. col. 2. E
Qualiter sit diuidendum lucrum inter socios. pag. 168. col. 2. B. De diuisione vero iactura. pag. 414. col. 1. A
Stuprum.
Qualiter distinguatur ab alijs speciebus iusturiz. pag. 215. col. 1. A
Subiectum.
Subiectum alienius formæ duplici diuisione diuiditur. pag. 74. col. 1. B
Summus Pontifex.
Habet ministerialem potestatem vniuersalem circa temporalia in ordine ad finem spirituales animarum. pag. 87. col. 2. D. & p. 91. col. 2. E
Directè & per se non habet potestate temporalem supra totum orbem. pag. 90. col. 2. E
Habet dominium rerum quas Imperatores donauerunt Ecclesiis. pag. 91. col. 2. A
Non est dominus officiorum ecclesiæ pagina 190. columna. 2. C
Se subijcere potestati seculari in rebus temporalibus. pag. 269. col. 2. E. Non tamè in omnibus. 270. col. 1. B
Suspicio.
Suspicio, dubium & iudicium temerarium in quo conueniant & differant. pag. 55. col. 2. E
Que sit materia grauis respectu suspitionis, declaratur. pag. 56. col. 2. C.
Suspicio de malo proximi ex genere suo est peccatum mortale. pag. 57. col. 1. A
Suspicionis plures gradus condistinguntur. pag. 55. col. 2. D
Suffragio.
An omnes suffragationes sint eiusdem speciei atomæ. pag. 337. col. 2. D
Gravius peccatum est quam contumelia & detractio. pag. 338. col. 2. C.

T

Tabellio.

TABELLIO & falsus testis infamantes aliquè in iudicio, quando & qualiter restituere debeant. pag. 166. col. 2. A
Tabellio faciens scripturam vsurarum quando teneatur ad restitutionem. pag. 402. col. 1. C
Testamentum, vide verbo hæres institutus, & sequenti.
Testis.
In quibus casibus possit interrogari testis & ipse teneatur testificari. pag. 298. col. 2. C
An possint examinari testes contra eum de quo nulla præcessit infamia. pag. 199. colum. 2. E
Testis qui se abscondit vt non cogatur testificari, an peccet & teneatur restituere damna. pag. 300. col. 2. A
Iuridicè interrogatus tacens vel mentiens ad qui teneatur. pag. 301. col. 1. D
Testis etiam iuridicè interrogatus potest non respondere, si per correctionem speret emendam ibidem. col. 2. C
An teneatur testis deponere si solus sit conscius delicti. pag. 302. col. 1. A
Ex consanguineis & affinibus qui admittantur vel non ad testificandum. pag. 302. col. 1. E

Quibus casibus possit testificari testis si dubitat, an legitime interrogetur. pagina. 302. col. 2. E
Qualiter respondere possit testis contra ordinem iuris interrogatus. pag. 303. col. 1. D
Casus in quibus testis ex charitate tenetur vltro testificari in causis ciuilibus. pag. 304. col. 1. A. In causis vero criminalibus. pag. 304. col. 2. E
Secundum legem naturæ, secundum legem diuinam & humanam quis numerus testium requiratur. pag. 307. col. 2. A
Quando requirantur testes consecretantes circa factura singulare. pag. 309. col. 1. D
Quando liceat reo testimonium alicuius repellere per manifestationem criminis. pag. 310. col. 2. B. Ex si crimen falsum illi obijciat quod peccatum committat. pag. 311. col. 1. D
An accipiens peritium pro testimonio ferendo teneatur ad restitutionem. pag. 313. col. 1. B
Theologus.
In examine beneficiorum Theologus præferendus est Canonitz etiam si aliquantum excedatur propriæ facultatis peritia. pag. 183. col. 2. A. Vide verbo Episcopus. §. ad episcopale, &c.
Titulus ad rem possidendam.
Quid sit. pag. 74. col. 1. E
Tributum.
Tributa quod iure debeantur principibus. pag. 135. columna. 1. A
Genera tributorum explicantur. p. 135. col. 2. B
Quatuor obseruanda in iustificatione tributorum. ibid. col. 1. B
Naturali ratione & secundum fidem tertium est tributa esse soluenda ante iudicis condemnationem. pag. 136. col. 1. A
Qui vedit merces suas sine dolo in occultanda venditione, non tenetur requirere Publicanum ad solutionem tributi. ibid. Quando autem liceat cum cautela occultare venditionem explicatur. pag. 136. col. 1. E. Quando etiam & quando aliquis teneatur ad restitutionem ex omissione solutionis tributi. pag. 136. col. 1. D. ibid. col. 2. A
Vide verbo restitutio, §. tributa.
Tyrannus.
Tyrannus qui per vim occupat rempublicam, quilibet eius potest occidere. p. 205. col. 1. D. Imò & quilibet alius extraneus iure defensionis innocentium. pag. 205. col. 1. E
Num autem qui est tyrannus quia tyrannicè gubernat, nemini licet occidere. pag. 205. col. 2. D. quid autem faciendum sit reipublicæ sic laboranti. pag. 205. columna. 2. A

V

Venatio.

VENATIO ferarum & agitatio taurorum licita est & honesta. pag. 200. col. 1. E
Verberare.
Licetum est parentibus, magistris, & dominis verberare filios & discipulos etiam clericos, & seruos. pag. 250. col. 2. A
Verum vel falsum.
Tam verum quam falsum aliud est speculatiuum, aliud practicum. pag. 121. col. 1. C
Virtus.
Idem actus potest pertinere ad diuersas virtutes. pag. 20. col. 2. A
Qualiter sit verum facilius multiplicari virtutes in voluntate quam in intellectu. pag. 34. col. 1. C
Virtus residens in appetitu sensitiuo potest elicere actum in voluntate. pag. 24. col. 2. B. & pag. 38. col. 2. B
Nulla virtus imperat alteri nisi vtraque sit in appetitu. pag. 51. col. 1. A
Vsura.
Definitiones quid nominis & quid rei vsuræ. pag. 376. col. 1. C
Usuram

Index Rerum

- V**fsura alia realis alia mentalis. pagina. 376. col. 2. E
- V**suram esse prohibitam est de fide. pag. 377. col. 2. B.
- Prohibita autem est iure naturæ. ibidem. D. In veteri etiam testamento. pag. 378. col. 1. D. Nec fuit concessa Iudæis erga alienigenas. pag. 380. col. 1. C. Iure etiam Canonino & Hispaniensi est prohibita. pag. 379. col. 1. A
- I**ntendere lucrum sub obligatione iustitiæ qualibet intentione est vsura. pag. 381. col. 1. B. Secus si ex gratitudine intendatur. ibid. D. & pag. 382. col. 1. D. Intendere etiam signa benevolentiz ex pacto vsura est. pag. 384. col. 2. D. & pag. 390. col. 2. B
- O**bligare mutuatarium ad colendum agrum vel aliquid simile aliquando est usura, & aliquando nō. 391. col. 1. D. Sed obligare illum ut conducat fundum mutuatis est vsura. pag. 385. col. 2. B. Si autem obligetur ut partem mutui accipiat in mercibus, quid sentiendum sit explicatur. pag. 384. col. 2. B. & sequentibus.
- R**ecomensationem damni emergentis posse deduci in pactum, non autem lucri cessantis qualiter sit intelligendum. p. 386. col. 2. C. Quale autem debeat esse lucrum cessans ratione cuius possit exigere recomensationem explicatur. pag. 387. col. 1. B
- M**utuator rogatus ut pecuniam remouendo à negotiatione mutuet potest exigere lucrum cessans. pag. 387. col. 2. D. Qualiter autem confessarius debeat inquirere an verè sit lucrum cessans. pag. 389. col. 2. C. Quantitas autem restitutionis ratione lucri cessantis ponderatur. pag. 389. col. 2. C
- A**n possit exigi à mutuuario ut remutuet. pag. 391. columna 1. D
- F**ructus pignoris computandi sunt in sortem principalem. pag. 391. col. 2. E. Exceptis fructibus pignoris dati pro dote. pag. 393. col. 1. B
- M**utuatarium soluens vsuras non transfert dominium illarum. pag. 395. col. 2. D
- S**i vsurarius alienet res vsu consumptibiles non habens alias unde restituat, vel res vsu non consumptibiles, alienatio est inualida. pag. 397. col. 1. E
- S**i creuit pretium rei per vsuram extortæ, quælibet illa sit, tenetur vsurarius totum restituere. pagin. 398. col. 1. A
- Q**uælibet vsurarij bona sunt obligata restitutioni. pag. 399. col. 1. E. Quædam obligatione reali quædam autem personali. pag. 399. col. 2. C. & sequen.
- H**æres vsurarij tenetur ad omnia debita illius persolueda secundum vires hereditatis. pag. 400. col. 2. E
- S**i tamen sint plures etiam reliquis nolentibus restituere, nullus tenetur ad restitutionem nisi pro rata suæ portionis. pag. 400. col. 2. B
- C**ooperatores sceneratorum tenentur ad restitutionem etiam si nihil lucri illis accrescat. pag. 401. col. 2. E
- V**fsura mentalis ex parte vtriusque, vel ex parte mutuatarij tantum admissa obligat ad restitutionem. pag. 403. col. 1. C
- I**nducere aliquem ad mutuandum cum lucro, duobus casibus licet. pag. 405. col. 1. B
- A**b vsurario parato an liceat petere vsuras sub quibuslibet verbis. pag. 405. col. 2. C
- N**on est peccatum mortale petere vsuras ab vsurario parato etiam sine propria necessitate. pag. 406. col. 1. C
- A**n peccet peccato iniustitiæ deponens pecunias apud vsurarium qui eis exercebit vsuras. pag. 406. col. 2. A
- Vsus rei, vel vsus fructus.*
- Q**uid sit vsus rei. pag. 74. col. 1. D
- A**n vsus distinguatur à dominio. pag. 75. & sequentibus.

F I N I S.

The first of these is the fact that the
 government has been unable to raise
 sufficient revenue to meet its
 obligations. This is due to a
 number of causes, including the
 depression and the failure of the
 government to raise taxes
 sufficiently to meet its needs.
 The second cause is the
 failure of the government to
 reduce its expenditures. This
 has led to a large deficit
 which has had to be met by
 borrowing from foreign
 countries. The third cause is
 the failure of the government
 to reform its financial system.
 This has led to a lack of
 confidence in the government
 and a consequent decline in
 the value of the national
 currency.

The first of these is the fact that the
 government has been unable to raise
 sufficient revenue to meet its
 obligations. This is due to a
 number of causes, including the
 depression and the failure of the
 government to raise taxes
 sufficiently to meet its needs.
 The second cause is the
 failure of the government to
 reduce its expenditures. This
 has led to a large deficit
 which has had to be met by
 borrowing from foreign
 countries. The third cause is
 the failure of the government
 to reform its financial system.
 This has led to a lack of
 confidence in the government
 and a consequent decline in
 the value of the national
 currency.

COMMENTARIII

FR. DOMINICI BAÑES

SVPER SECVNDAM SECVNDAE S. THOMAE.

Quaestio Quinquagesimaseptima, DE IVRE.

Prologus Auctoris.

CONSIDERATIO de Iure & Iustitia omnibus, qui grauiora tractant studia, communis est. Philosophi quidem morales eam sibi propriam arbitrantur. Inter quos Princeps Aristoteles libro 5. Ethicorum exactissime illam profequitur. Ibidemque eiusdem interpretes similiter vtriusque Iurisperiti titulos de Iustitia & Iure designarunt, vt patet. ff. de Iustitia & Iure. Item Gratianus quatuor primas Decreti distinctiones de Iure & Iuris differentia disposuit: atque in eisdem locis omnis vtriusque Iurisperitorum multitudo de Iure & Iustitia sermonem facit: At verò sacra nostra Theologia, quæ omnibus scientijs prædominatur, & de omnibus, quantum ad finem æternæ vitæ attinet, iudex est: hanc etiam tractationem de Iustitia & Iure, vt hominum saluti consulat, sibi legitime ascribit. Nam, vt ait Apostolus ad Titum. 2. Apparuit gratia Dei Saluatoris nostri omnibus hominibus erudiens nos vt abnegantes impietatem & sæcularia desideria sobriè & iustè & piè viuamus in hoc sæculo. Sobriè quidem, erga nos ipsos. Iustè ad proximos. Piè erga Deum. Theologi itaque munus est de iustitia & iure, quatenus ad spirituale vitam attinet, dubitationes dissoluere. Quapropter inter Theologos D. Isidorus lib. 5. Etimologiarum per multa capita singularem tractatum edidit: ex quo Gratianus vbi supra, ferè omnia desumpsit. Magister autem Sententiarum pauca quidem, nec satis opportunè de Iustitia & Iure collegit. Nam in 3. Sententiarum distin. 37. agens de præceptis secundæ tabulæ, quædam circa quintum & septimum mandatum de pertinentibus ad iustitiam profert, & iterum in 4. Sententiarum dist. 15. dum de tertia parte poenitentiae ageret, scilicet, de satisfactione, quædam miscet quæ ad iustitiam attinent, scilicet, de restitutione. Vnus autem D. Thom. inter omnes scholasticos, quicquid ad Iustitiam attinens à Theologo cognoscendum erat, suis numeris absolutum dedit, ab ista Quæst. 57. vsque ad 122. differens etiam de partibus potentialibus virtutis iustitiæ. Sed nos in hoc opere duntaxat quæ ad partes subiectiuas pertinent, quæ propriè sub iustitia continentur differ-

Bañes de Iustitia, & Iure.

Amus, vsque ad Quæst. 78.

DVBITATVR ante omnia in hoc proœmio cuiusnam facultatis sit magis proprium de iure & iustitia disserere? Num Philosophia moralis; An sacra Theologia; An vero vtriusque iuris peritia primas tenere debeat in hoc munere præstado? Ad hoc respondetur, & sit prima conclusio. Ad morale Philosophiæ propriè & directè spectat de iure & iustitia quæstiones definire quatenus homo ordinatur ad conuictum politicum & finem naturalem. Ratio est, quoniam ad philosophiam moralem spectat de humanis actibus iudicare, in quibus reperitur ratio virtutis & vitij, at verò iustitia post prudentiam primum locum inter virtutes obtinet, ergo.

B Secunda conclusio. Sub eadem ferè ratione pertinet ad Iuris ciuilibis peritos, quos vulgo Legistas vocamus, definire de quæstionibus. Iustitiæ & iuris iuxta normam humanarum legum. Hæc conclusio magis indiget explicatione quam probatione. Dixi enim sub eadem ferè ratione, hoc est respectu eiusdem finis moralis philosophi. Cæterum peritia illorum qui Iuri ciuili operam dant, non erit scientifica nisi rationes humanarum legum ex philosophia deduxerint, & tunc exercent illi officium moralium philosophorum: & reuera sunt philosophi morales ex parte, scilicet, ex materia Iustitiæ, & adhuc imperfecti nisi fuerint dialectici.

C Tertia conclusio. Ad sacram Theologiam maxime pertinet de Iustitia & Iure perscrutari vsque ad minima respectu boni spiritalis & finis supernaturalis. Pro cuius intelligentia. Nota quod sicut gratia dicitur perficere naturam non solum in se ipsa, sed etiam eleuans illam ad aliquid altius & diuinius: Ita sacra Theologia quando conuenit cum aliqua scientia in obiecto materiali, non solum perficit illam scientiam intra suos limites & in se ipsa, sed etiam eleuat obiectum illius, ad suam rationem formalem eminentiorem. v. g. metaphysicus considerat de Deo, de illius vniuersitate, immutabilitate, æternitate, & omnipotentia. Sed hæc omnia attributa Theologus profundius attingit: & distinctius cognoscit, vt videre est apud Diuum Dionysium in tractatibus de diuinis nominibus, de mystica Theologia, & de cœlesti hierarchia. Vbi eadem quæ alias metaphysici contemplantur, multo diuinius ipse distinguit. Ad hunc itaque modum sacra Theologia cum sit practica saltim eminenter, considerat omnia quæ philosophus moralis multo altius & diuinius quam ille. Confirmatur ex illo Sap. 8. Vbi

A dicitur

dicuntur de diuina sapientia. Sobrietate enim & prudentiam, & iustitiam & virtutem docet. Vbi fit mentio quatuor virtutum Cardinalium. Nam per sobrietatem intelligitur omnis temperantia: per virtutem autem fortitudo. Vbi obiter obserua quare primo loco posuit sobrietatem, cum tamen prudentia sit prima omnium virtutum. Ratio huius est, quonia in natura corrupta ad acquirendam prudentiam, necessarium est exercitium temperantia, qua vocat sobrietate: nihil enim magis impedit iudicium prudentiale quam vitia carnalia quae causa sunt hebetudinis & cecitatis mentis.

Sit quarta conclusio, ad Iuris Canonici peritos pertinet canones ecclesiasticos discere: praesertim illos qui accommodantur ad casus fori exterioris decidendas. Si quid vero aliud considerant mutuum accipiunt partim a Theologis partim a Iure civili. Probatum & explicatur ista conclusio, quoniam in toto corpore Iuris canonici continetur triplex differentia canonum: quidam enim desumpti sunt ex sacris literis, aliquando ex definitionibus Conciliorum circa fidem vel circa sacramenta. Haec omnia constat, quod legitime pertinent ad Theologiam sacra. Sunt alij Canones propositi ut regulae ad decidendas lites ecclesiasticas. Et isti ut in plurimum habent suam rationem & fundamentum in Iure civili. Itaque, si a iure canonico auferantur, quae pertinent ad Theologiam & ad ius civile ferere nihil remanebit nisi quaedam caeremonialia. Et confirmatur tota doctrina praecedens, quonia supra scientias quas naturali ratione cognouit Aristoteles non est introducta alia scientia in mundo nisi illa quae deducta est ex fide reuelata. Haec autem est sacra Theologia, ergo necesse est, quod Iuris canonici peritiam reducamus vel ad sacra Theologiam vel ad morale philosophiam, sicut & Iuris civilis reduximus peritiam. Nihilominus ex praedictis deducamus unum corollarium, videlicet, quod prudentes Theologus, quoties occurrerit aliquis casus conscientiae decidendus, de quo decernunt leges siue ecclesiasticae, siue civiles, det consulere Iuris peritos, nisi aliam ipse cognouerit illas leges sufficienter. Ratio huius est, quoniam Theologo satis est nosse legem naturalem & diuinam & quantis non erat alienum ab illo scire omnes leges ecclesiastica: tamen quia Theologus diuinis intendens rebus, quae plurimae sunt & multae habent subtilitatem, non valebat tantam sarcinam legum memoria tenere: idcirco accepit diuina prudentia sui laboris auxiliares dominos Canonistas quemadmodum in lege veteri, ut habet Numerorum cap. 34. erant quidam Leuitae inferioris classis: quorum officium solummodo erat portare vasa & ornamenta in uoluta tabernaculi: quae sacerdotes superioris ordinis tangebant & disponebant intra tabernaculum: ita se habent Canonistae & Theologi, quod Theologi intrant tabernaculum & facultatem habent differendi de quidditate & effectibus sacramentorum & aliorum instrumentorum fidei & religionis. At vero Iuris canonici periti solum debent curare fideliter memoria tenere quae in sacris Canonibus continentur cum literalis intelligentia ad obsequium Theologorum. Interdum et opus habet ex Iure civili rationes acquirere ad decidendas causas ecclesiasticas, ut melius munus suum possint perficere. Atque in hoc Iuris Canonici periti nostri temporis excellentiam habent.

DIVISIO HUIUS TRACTATUS
de Iustitia & iure.

NIVERSAM considerationem de Iustitia & iure in quatuor partes diuidit quidem D. Tho. In prima parte agitur de Iustitia. In secunda parte de partibus illius. In ter-

Atia parte, de dono Spiritus sancti correspondenti sibi: quod est pietas. In quarta parte, de praecipuis Iustitiae. Duae priores partes magnum negotium nobis in hoc opere faciunt: praesertim ab ista q. 57. vsque ad 78. Aliae vero posteriores breuissime expediuntur a D. Tho. in q. 121. & 122. Iam vero illa pars de iustitia rursus diuiditur in quatuor partes. Primo quidem disputatur de Iure, quod est obiectum iustitiae. Secundo de ipsa Iustitia, Tertio de iniustitia. Quarto de iudicio.

ARTICVLVS PRIMVS.

Utrum ius sit obiectum iustitiae.

DPrimū sic proceditur. Videtur, quod ius non sit obiectum iustitiae. Dicit enim **†** Celsus Iurisconsultus, quod ius est ars boni & aequi. Ars autem non est obiectum iustitiae, sed est per se virtus intellectualis. Ergo ius non est obiectum iustitiae.

Inf. q. 60. art. 1. cor.
In digesto veteri lib. 1 tit. 8 in prin.

2. Praeterea. Lex sicut **†** Isidorus dicit in libr. Etymolo. iuris est species. Lex autem non est obiectum iustitiae, sed magis prudentiae. Vnde & **†** Philosophus legipositivam partem prudentiae ponit. Ergo ius non obiectum iustitiae.

Li. 5. Etymo. ca. 30 in prin.

3. Praeterea Iustitia principaliter subicit hominem Deo. Dicit enim **†** Augustinus in libr. de moribus ecclesiae, quod iustitia est amor Deo tantum seruiens, & ob hoc bene imperans caeteris quae homini subiecta sunt. Sed ius non pertinet ad diuinam, sed solum ad humana. Dicit enim **†** Isidorus in libro Etymolog. quod fas lex diuina est, ius autem lex humana. Ergo ius non est obiectum iustitiae.

Lib. 6. Etymo. ca. 6. tom. 5. Capit. 15. cir. med. tom. 1.

SE D contra est quod **†** Isidorus dicit in eodem, quod ius dictum est, quia est iustum. Sed iustum est obiectum iustitiae. Dicit enim **†** Philosophus in quinto Ethicorum, quod omnes talem habitum volunt dicere iustitiam, a quo operatiui iustorum sunt: ergo ius est obiectum iustitiae.

Lib. 5. ca. 3. in prin.

RE P O N D E O dicendum, quod iustitiae proprium est inter alias virtutes, ut ordinet hominem in his, quae sunt ad alterum. Importat enim aequalitatem quandam, ut ipsum nomen demonstrat, dicuntur enim vulgariter ea, quae adaequantur, iustari. Aequalitas autem ad alterum est. Aliae autem virtutes perficiunt hominem solum in his, quae ei conueniunt secundum seipsum. Sic ergo illud, quod est rectum in operibus aliarum virtutum, ad quod tendit intentio virtutis quasi in proprium obiectum,

Lib. 5. ca. 1. in prin. ci. tom. 5.

obiectum, nō accipitur nisi per cōparatiō
nē ad agentē. Rectū verō quod est in opē
re iustitię, ēt præter comparatiōnē ad agē
tē, constituitur per cōparatiōnē ad aliud.
Illud. n. in opere nōstro dicitur esse iustū
quod respondet secundū aliquā equalita
tē alteri, puta recōpensatio mercedis de
bitę pro seruitio impenso. Sic ergo iustū
dicitur aliquid, quasi habens rectitudinē
iustitię ad quod terminatur actio iustitię,
ēt non considerato qualiter ab agēte fiat.
Sed in alijs virtutib. non determinatur ali
quid rectū nisi secundū quod aliquo qualiter
fit ab agente. Et propter hoc specialiter
iustitię præ alijs virtutibus determinatur
secundum se obiectum, quod vocatur ius
iustum. Et hoc quidem est ius. Vnde mani
festum est quod ius est obiectum iustitię.

AD Primū ergo dicendū, q̄ consue
tū est, q̄ nomina à sui prima impositione
detorqueantur ad alia significanda. Sicut
nomē medicinę impositum est primo ad
significandum remedium quod præstatur
infirmo ad sanandū: deinde tractū est ad
significandā artē, qua hoc fit: ita ēt hoc no
men, Ius, primō impositum est ad signifi
candum ipsam rē iustā. Postmodum autē
est deriuatum ad artem, quia cognoscitur
quid sit iustū. Et vltius ad significandū
locum, in quo ius redditur: sicut dicitur
aliquis comparere in iure. Et vltius di
citur etiam quod ius redditur ab eo, ad
cuius officium pertinet iustitiam facere: D

AD Secundū dicendū, q̄ sicut eorum
quę per artem exterius fiunt, quędā ratio
in mente artificis præexistit, quę dicitur
regula artis: ita ēt illius operis iusti, quod
ratio determinat, quędā ratio præexistit
in mente, quasi quędā prudentię regula.
Et hoc si in scriptum redigatur, vocatur
lex. Est enim lex secundum I. Isidor. consti
tutio scripta. Et ideo lex nō est ipsum ius,
proprie loquendo, sed aliquo rō iuris.

AD Tertiū dicendum, q̄ quia iustitia
equalitatē importat. Deo autē non possu
mus equalens recompensare; inde est,
q̄ iustum secundū perfectam ratiōnē non
possumus reddere Deo. Et propter hoc
non dicitur proprie ius lex diuina, sed fas:
quia videlicet sufficit Deo, vt impleamus
quod possumus. Iustitia tamē ad hoc ten
dit, vt homo quantum potest, Deo re
compenset, totaliter animam ei subiciēs.

Baues de Iustitia, & Iure.

CONCLUSIO est affirmatiua. Conclusionem
istam directē probat Diuus Thomas ex testi
monijs Isidoris & Aristot. Deinde in articulo ex
plicat conclusionem & differentiam, quę est inter
iustitiam & alias virtutes colligens triplicem diffe
rentiam inter obiectū iustitię & obiecta aliarū vir
tutū. Differentia quidē iustitię ab alijs est, q̄ illa est
ad alterū: quę equalitatē importat. Hinc colligitur
prima differentia inter obiectum iustitię, & obiecta
aliarum virtutum: scilicet, q̄ rectū in operatio
ne iustitię, præter cōparatiōnem ad agentē, consti
tuitur per comparatiōnē ad alterum. Secunda diffe
rentia est, q̄ iustum siue ius dī aliquid ad quod ter
minatur actio iustitię, non considerato qualiter ab
agente fiat. Tertia differentia est, q̄ iustitię determi
natur obiectū secundū se. Alijs vero virtutib. Cardi
nalib. non determinatur obiectū secundum se, & à
parte rei. Et hæc est differentia quę aliter solet dici,
scilicet, quod medium iustitię est medium rei, me
dium autem aliarum virtutum est mediū rationis.

COMMENTARIVS.

NOTANDVM primō, pro huius arti
culi & sequentium intelligentia, q̄
hoc nomen ius multipliciter vsurpa
tur. Primō & principaliter, vt nomi
net illud quod fit per actionē iustitię
& ad quod terminatur. Secundo accipitur pro lege
quę est regula faciendi ipsum ius seu iustum. Tertiō
accipitur pro ipsa peritia legum. Quarto pro senten
tia iudicis, qui præcipit iustum fieri. Denique accipi
tur pro ipso met loco publico vbi istę sententię fe
runtur. Vt patet in c. 1. de in ius vocando, lib. 2. tit. 2.
Nobis tamen in præsentī de iure primo modo agē
dum est. Notandū est secundo, q̄ nomina iustitię,
iustificatiōnis, & iusti, dupliciter accipiuntur in sa
cris literis: vno modo generaliter pro omni virtute
vel omni actione virtutis quę secundū regulā rōnis
& legis exercetur. Itaque iustus idē est, atq; studio
sus & omni virtute præditus. In hac acceptiōne in
telligitur illud Abacuc c. 2. iustus ex fide viuit. & ad
Roma. 8. Vt iustificatiō legis impleretur in nobis.
Illud Matthæi. 6. Attendite ne iustitiam vestrā facia
tis corā hominib. & ponit exemplū in elemosyna,
& ieiunio quę proprie non sunt iustitię specialiter
dictę opera. Altera acceptiō est specialior, quatenus
iustitia nominat virtutem distinctam inter qua
tuor virtutes cardinales. Et ita iustus dicitur ille qui
huius virtutis actiones exercet. Iustificatiō autē dice
tur rectitudo illa quę inuenit in huius virtutis offi
cijs. Vt solutio debiti est iustificatiō. Et in hac secun
da acceptiōne nobis procedendū est in præsentibus
disputationibus. Magister Soto de Iustitia & iure
lib. 3. q. 1. merito reprehēdit Buridanū qui negat ius
accipi pro obiecto iustitię, sed solum pro ipsa lege.

DVBITATVR primō circa præditas differen
tias sint ne bene & verē assignatę. Arguitur primō
pro parte negatiua. Etenim D. Tho. vi sibi contra
rius in prima & secunda differentia, inter obiectum
iustitię & obiecta aliarum virtutum, Probatur: nā
prima differentia, ponit ordinē actionis iustitię ad
ipsam agentē, dū inquit præter cōparatiōnē ad agen
tē, sed in secunda differentiam vī negare talē ordi
nem, dum inquit, non considerato qualiter fiat ab
agente, ergo non sunt bene assignatę istę differentię.

Arguitur secundo, ex Arist. 2. Ethicorum cap. 4.
asserente, quod contingit operari temperata non
temperatē, ergo non est differentia inter obiectum

A 2 iustitię

Lib. 5. Eri
mot. ca. 3.
parum à
prin.

iustitia & obiectum temperantię quantum ad hoc, quod in operatione circa obiectum iustitię contingat attingere obiectum absque debita dispositione agentis secundum formalem rationem virtutis iustitię.

Arguitur tertio, ex doctrina D. Thom. vñ sequi duo inconuenientia. Alterum est, quod habitus iustitię non sit intrinsecè determinatus ad bene operandum circa suum obiectum: sed sit omnino indifferens, ita ut salua ratione obiecti formalis aliquando male quis operetur reddendo debitum propter malum finem vanę glorię. Alterum est, quod habitus iustitię in sua operatione non respiciat bonitatem agentis magis quam habitus artis quę solum respicit & intendit bonitatem artificiatum. Est enim perfecta operatio artificis si artificiatum sit perfectum & conforme idę, etiam si artifex sit aliis vitiosus.

Arguitur quarto. Vñ esse implicatio contradiccionis, quod aliquid habeat rationem specificam & non genericam. v. g. quod aliquid habeat rationem hominis & non animalis, ergo similiter impossibile est quod aliqua actio habeat rationem formalem iustitię obiecti, & non habeat rationem virtutis quę est ratio generica. At vero si actio iustitię respicit obiectum, non considerato qualiter fiat ab agente, verificabitur, quod illa actio habet rationem formalem specificam iustitię & non genericam. Probatur minor, quoniam de ratione virtutis est, quod taliter fiat ab agente, & quando & vbi oportet & propter finem bonum.

Arguitur quinto, Aut D. Tho. loquitur in illa secunda differentia materialiter de obiecto iustitię, aut formaliter. Si loquitur materialiter, profecto nõ assignat differentiam inter obiectum iustitię & obiectum temperantię. Possumus. n. designare obiectum et temperantię materialiter, cui nihil desit de his quę pertinent præcisè ad temperantię materiã, desit tñ aliquid quod pertinet ad rationem virtutis in cõi. v. g. si quis loco & tempore debito comedat quantum sibi conuenit. At vero ordinet istam actionem ad hypocrisim & vanã gloriã aut aliũ turpẽ finẽ. Tũc profecto inuenitur materiale obiectum temperantię sine debita dispositione agentis: sicut cum quis soluit debitum sine debita dispositione agentis. Si autem D. Tho. loquitur de obiecto iustitię verè specificante actionem, implicat contradiccionem, quod agens operetur propter malum finem. Corrumperet enim rationem virtutis, & per consequens rationem iustitię.

Deniq; arguit contra tertiam differentiam: quęlibet virtus per se loquẽdo desumit suã speciẽ ab obiecto per se: ut quilibet habitus operatiuus, ergo nulla est specialis ratio & differentia in iustitia ipsa cur determinemur ei obiectum secundum se & non alijs virtutibus.

Propter obscuritatẽ D. Tho. doctrinã in hoc articulo quidã illã reiiciunt: sicut Buridanus vbi supra, q. 1. lib. 5. Ethic. Alij vero interpretes D. Tho. putant esse intelligendã doctrinã huius articuli materialiter. Ita sanè ut saluet materiale obiectum iustitię & materialis actio iustitię absq; vera ratione virtutis. Huius sententię est Caietanus. Et fuit doctissimus Victoria & Soto vbi supra. Nobis tñ salua eorum auctoritate non videretur, quod D. Tho. materialiter loquatur.

Pro decisione ergo difficultatis sit prima conclusio. Impossibile est, quod specificatio iustitię & virtutis inueniatur formaliter in aliqua actione, nisi illa actio vnde quaque sit bona omnibus modis & ex omnib. circumstantijs. Hęc conclusio efficaciter probat quarto argumento factio pro parte negatiua.

Secunda conclusio. Possibile est, quod detur obiectum & actio quę materialiter pertineant ad aliquam virtutem & obligationem illius, ita ut satisfaciatur homo præcepto illius virtutis per talẽ actionem. v. g. Ieiunat quis in quadragesima adimplet præceptum de tem-

perantia eo tempore, et si hoc faciat propter hypocrisim. Similiter dat elemosynam pauperi virgini quam ex præcepto naturali tenebatur dare, sed intendit stuprum, ille materialiter impleuit præceptum naturale misericordię. Dñ aut actio materialis alicuius virtutis, cui nihil deest de proprijs pertinẽtib. ad speciẽ illius virtutis, præterquã quod apponitur mala circumstantia aliqua vel contra aliã virtutem, vel contra rationem genericã virtutis. Atq; in hoc nõ differt iustitia à reliquis virtutibus, sed differentia est, quod rectitudo et materialis respectu iustitię commensuratur secundum commensurationem quandam ad alterum. At vero in alijs virtutibus omnis commensuratio rectitudinis et materiali commensuratur secundum commensurationem ad operantem.

Tertia conclusio. Quando D. Tho. inquit in secunda differentia, quod iustum dñ aliquid quasi habens rectitudinem iustitię ad quod terminatur actio iustitię, non considerato qualiter ab agente fiat, loquutus est formaliter de actione verę virtutis iustitię. Probatur quoniam intentio D. Tho. est agere de vera iustitiã virtute & incipere à diffinitione illius, ergo in hac quõne & articulo loquitur de iure & iusto prout est obiectum formale verę iustitię ad quod formaliter terminatur actio iustitię. Alias profecto non procederet D. Tho. scientificè, ut decet grauissimum authorem. Hęc doctrina multo magis explicabitur in solutione argumentorum.

Ad primum argumentum respondetur. Nullam esse contradiccionem inter primã & secundã differentiam, cum. n. dicit in secunda differentia, non considerato qualiter ab agente fiat, intelligenda sunt hæc verba secundum abstractionem mentis. Nam ut est in cõi proloquio abstrahentium non est mendacium. Est igitur D. Tho. sensus, non quidẽ negare præquiri commensurationem & comparisonem ad agentem in ratione generica virtutis, imò hoc asserit in prima differentia cum inquit propter comparisonem ad agentem: sed intendit asserere, quod ratio specifica differentię iustitię non est cum consideratione actuali ad ipsum agentem: sed præsupponendo istam considerationem in ratione virtutis genericæ tanquam in materia, et intelligitur cum comparatione ad alterum, non considerato tunc qualiter ab agente fiat talis actio. Exemplum huius potest esse in relatione de prædicamento ad aliquid. Relatio. n. & est accidens sicut & reliqua prædicamenta præter primum, & ex hac parte conuenit ei esse in hoc vel in illo subiecto. At vero secundum propriã rationem relationis penes quã diuersificatur ab alijs accidentibus, non consideratur ut est in subiecto, neq; id explicatur, sed ut est ad aliud. Idẽ exemplum potest poni in accidentibus. respectiuis comparãdo illa cum absolutis. v. g. scientia & albedo conueniunt in genere qualitatis, cum tamen scientia ultra hoc, quod est calificare subiectum sicut albedo specificatur per ordinem & commensurationem ad aliquid extrinsecum, quod est obiectum: ita profus se habent iustitia & temperantia, quod vtraque in ratione generica virtutis bonum facit habentem. At vero iustitia differt ab alijs virtutibus per hoc quod rectificat habentem illam in ordine ad alterum. Simili modo potest explicari doctrina D. Thom. 1. 2. q. 62. Vbi ait, quod in quibusdam operationibus bonum vel malum attenditur secundum commensurationem ad alterum, in quibusdã vero operationibus attenditur solum secundum commensurationem ad operantem. Ac si diceret D. Tho. quod oēs operationes virtutis secundum rationem genericam habent rationem boni per ordinem ad habentem & operantem. At vero quaedã operationes vtraque rationem boni & genericam & specificam habent per

per ordinē ad habentē & operantē. Aliæ vero operationes specificam differentiam habent per comparationem & commensurationem ad alterum.

Ad secundum argumentum respondetur, quod testimonium illud Arist. non militat contra nos sed militat, contra eos qui dicunt D. Tho. materialiter loqui de obiecto & actione iustitiæ (non considerato qualiter fiat &c.) In quorum sententia possumus respondere, quod quauis verum sit testimonium Aristotelis: adhuc est differentia, quod actio materialis iustitiæ consideratur per quandam commensurationem ad alterum.

Ad tertium argumentum negatur sequela. Imò nos ponimus habitum & actionem iustitiæ virtutis cum omnimoda determinatione ad bonum, & quauis respiciat commensurationem ad alterum: tamen præsupponit conuenientiam ad seipsum.

Ad quartū argumentū respondetur, quod probat efficaciter nostram primam conclusionem.

Ad quintū patet, ex doctrina tertiæ cōclusionis.

Ad vitimum argumentum respondetur, quod est specialis ratio, quare acturi de iustitia designamus specialem quæstionem de obiecto illius, potiusquam cum agimus de alijs virtutib. Et rō differentiæ est, quoniam obiectum iustitiæ habet specialem commensurationem cum lege ipsa, & non solum consideratur in illo quid ratio operantis eligat, vt mediū virtutis (hoc enim determinatum est ex natura rei & propterea dicitur medium iustitiæ medium rei.) At medium aliarum virtutum dicitur mediū rationis. De qua re plura dicemus in q. seq.

DUBITATUR secundo. Circa conclusionem articuli, ex Arist. 5. Ethic. cap. 7. Vbi ait esse differentiam inter iustum & ius. Nam iustum dicitur esse antequā fiat, ius vero importat iniuriæ emendationē: & similiter distinguit inter iniustū & iniuriam. Nā iniustum dicitur esse etiam antequā fiat: iniuria vero cum fit, ergo ius nō est obiectum iustitiæ. Probat consequentia, quoniam iustitia non solū habet malis, sed et actualis est voluntas faciendi quod iustum est antequam fiat & exerceatur: ergo tunc debet habere obiectum. At vero secundum Arist. non est ius nisi cum fit, ergo nō habet rationem obiecti iustitiæ. Item D. Tho. art. seq. dicit, quod ius est opus ad æquatum alteri, ergo non est obiectum iustitiæ, sed operatio iustitiæ. Probat consequentia, quia est actio illius, ergo, &c.

Respondetur ad hanc dubitationem, quod vniuersi diffinientes iustitiam diffiniunt illā per comparationē ad ius tanquā ad obiectum, vt videbimus quōne sequenti. Ad argumentū est Arist. respondetur, quod secundum translationem antiquā non est contra nos testimonium illud. Habet enim loco iuris, iustificacionem, & ita bene constat differentia posita ab Arist. Respondetur secundo, quod si sequamur translationē Argiropili, dicendum erit, quod Arist. in illo loco accepit nomen iuris in lingua Græca specialiori quodāmodo vt directē cōtrariatur iniuriæ, quæ vñ importare actionē inferendi illa. Nos aut in præsentī disputacionē vtimur nomine iuris, vt sit idē quod iustum.

Ad testimonium D. Tho. respondetur dupliciter. Primo, quod actio cuiuslibet habitus, aut virtutis potest dupliciter considerari: vno modo quantū ad executionem, vt est in exercitio, & sic erit effectus illius habitus, aut virtutis. Altero modo potest considerari prout est in intentione habentis habitum, & sic habet propriā rationem obiecti talis actio: præsertim cum illa actio est exterior, vt reddere depositum, restituere alienū. Atque isto modo bene dicit D. Tho. quod ius est opus iustitiæ: quoniam ipsa operatio exterior tenet se ex parte rei debita, quæ redditur alteri.

Bases de iustitia, & Iure.

A Imo aliquādo ipsamet operatio exterior est res quæ redditur alteri, sicut lectio mea est ius debitum vniuersitati. Respondetur secundo, quod commune est in scientijs, vt nomina obiectorum transferantur ad actionem: & vice versa. Quemadmodum etiam in religione Christiana dicimus sacrificium non solū esse hostiam oblatam, sed etiam ipsam sacrificacionem, hoc est actionem sacrificandi.

ARTICVLVS II.

Vtrum ius conuenienter diuidatur in ius naturale & ius positium.

B **A** D Secundum sic proceditur. Videtur, quod ius non conuenienter diuidatur in ius naturale & ius positium. Illud enim quod est naturale, est immutabile: & idem est apud omnes. Non autem inuenitur in rebus humanis aliquid tale: quia omnes regulæ iuris humani, in aliquibus casibus deficiunt, nec habent suam virtutem vbique.

C Ergo non est aliquod ius naturale.

2. Præterea. Illud dicitur esse positium quod ex voluntate humana procedit. Sed non ideo aliquid est iustum, quia a voluntate humana procedit, alioquin voluntas hominis iniusta esse non posset. Ergo cum iustum sit idem quod ius, videtur quod nullum sit ius positium.

3. Præterea, Ius diuinum non est ius naturale, cum excedat naturam humanam. Similiter etiam non est ius positium: quia non innititur auctoritati humanæ, sed auctoritati diuinæ. Ergo inconuenienter diuiditur ius per naturale & positium.

SED contra est, quod Philosophus dicit in 5. Ethicorum, quod politici iusti hoc quidem naturale est, hoc autem legale, id est, lege positum.

RESPONDEO dicendum, quod sicut dictum est, ius siue iustum, est aliquod opus adæquatum alteri secundum aliquem æqualitatis modum. Dupliciter autem potest alicui homini esse aliquid adæquatum. Vno quidem modo ex ipsa natura rei, puta cum aliquis tantum dat, vt tantundem recipiat: & hoc vocatur ius naturale. Alio modo aliquid est adæquatum vel commensuratum alteri ex condictione, siue ex communi pacto, quando scilicet aliquis reputat se contentum, si tantum accipiat. Quod quidem potest fieri dupliciter. Vno modo, per aliquod priuatum condictionem, sicut quod firmatur aliquo pacto inter priuatas personas. Alio modo

Infra. q. 60. art. 5. co. Et 1. 2. q. 95. art. 4. co. Et 5. Ethicorū. lect. 12. col. 2. f. 7.

Li. 5. Ethicor. c. 7. in prin. to. 5.

Art. præc.

A 5 modo

modo, ex condicō publico, putà cūm totus populus consentit quòd aliquid habeatur quasi adæquatum & commensuratum alteri: vel cūm hoc ordinat princeps, qui curam populi habet & eius personam gerit: & hoc dicitur ius positium.

AD primum ergo dicendum, quòd illud quod est naturale habenti naturam immutabilem, oportet quòd sit semper & vbique tale. Natura autem hominis est mutabilis: & ideo id quod naturale est homini, potest aliquando deficere. Sicut naturalem equalitatem habet, vt deponenti depositum reddatur. Et si ita esset, quòd natura humana semper esset recta, hoc esset semper seruandum. Sed quia quandoque contingit quòd voluntas hominis deprauatur, est aliquis casus in quo depositum non est reddendum, ne homo peruersam voluntatem habens, malè eo utatur, vtputà si furiosus vel hostis rei publicæ arma deposita repositat.

AD secundum dicendum, quòd voluntas humana ex communi condicō potest aliquid facere iustum in his, quæ secundum se non habent aliquam repugnantiam ad naturalem iustitiam: & in his habet locum ius positium. Vnde Philosophus dicit 5. Ethicor. quod legale iustum est, quod ex principio quidem nihil differt sic, vel aliter: quando autem ponitur, differt. Sed si aliquid de se repugnantiam habeat ad ius naturale, non potest voluntate humana fieri iustum: putà si statuatur, quod liceat furari, vel adulterium committere. Vnde dicitur Isai. 10. Væ qui condunt leges iniquas.

AD tertium dicendum, quod ius diuinum dicitur quod diuinitus promulgatur. Et hoc quidem partim est de his, quæ sunt naturaliter iusta, sed tamen eorum iustitia homines latet. Partim autem est de his, quæ sunt iusta institutione diuina. Vnde etiam ius diuinum per hæc duo distingui potest, sicut & ius humanum. Sunt enim in lege diuina quædam præcepta, quia bona: & prohibita, quia mala. Quædam vero bona, quia præcepta, & mala, quia prohibita.

SUMMA ARTICULI.

IN art. 2. quærit D. Tho. Vtrum ius conueniēter diuidatur in ius naturale & ius positium. Prima conclusio est affirmatiua. Secunda conclusio notetur in solutione ad primū. Naturale ius quantum se sit immutabile: tamen aliquando potest de-

ficere in exercitio propter naturam hominis mutabilis. Tertia cōclusio notetur in solutione ad tertium. Ius diuinum quod diuinitus promulgatur, potest proportionabiliter diuidi sicut ius politicū ab Arist. videlicet, vt dicamus ius diuinū aliud immutabile, & in illo ordine quasi naturale, aliud positium. Hanc conclusionem explicat D. Tho. quia in lege diuina sunt quædam præcepta quia bona & quædam prohibita quia mala. Alia vero sunt bona, quia præcepta sunt, & mala quia prohibita.

COMMENTARIUS.

DEBITATUR itaq; principaliter circa conclusionem art. Vtrum diuisio iuris in naturale & positium sit prima & bona diuisio.

Arguitur primo pro parte negatiua. Lex est quadruplex, scilicet, æterna, naturalis, humana, & diuina. Ita diuidit D. Tho. 1. 2. q. 91. Igitur ius saltē dēt esse quadruplex, & per cōsequens diuidi in quatuor mēbra. Probat quætiō. Quia lex est ratio & regula iuris, vt dicit D. Tho. art. 1. ad secundū huius qōnis. Igitur multiplicata regula & mensura dēt multiplicari mēsuratū.

Arguitur secundo. Si ius naturale & positium distinguuntur, maximè in hoc quòd ius naturale est quid immutabile: positium autē est mutabile. Sed ius naturale est quid mutabile, vt patet de reddendo deposito dicitur esse naturale ius: & tamē in aliquo casu non est reddendum depositū est petenti, ergo. Et confirmatur, quia ius positium interdū mutat ius naturale, ergo minus mutabile ē quā illud. Probat. Quoniam iure naturali omnia sunt cōia, & tamen iure positio facta est diuisio rerum & dominiōrum, ergo ius positium immutat ius naturale.

Arguitur tertio. Ius naturale vt definitur à Iuriscōsultis. ff. de iustitia & iure, & Instituta de iure naturali gentium & ciuili: est, quod natura omnia animalia docuit, & vt ibi adijcitur, naturale ius, nō humani generis proprium sed omnium animalium quæ in terra, quæ in mari nascuntur, auiumque cōe est, ergo propriè naturale ius non est ius quod est obiectū iustitiæ, quæ solis hominibus competit: sicut & lex secundū proprietatem & veram rationem legis non inuenitur in brutis, sed solum metaphoricè, vt ait D. Tho. 1. 2. q. 91. art. 2. ad tertium. Confirmatur. Si quid pertineret ad ius naturale maxime esset religio erga Deū & venerari parentes, & vim vi posse repellere: sed hæc omnia ad ius naturale pertinere negant Iuriscōsulti vbi supra. l. 2. & 3. sed aiunt pertinere ad ius gentium. Imò & D. Tho. art. seq. ius naturale etiam brutis conuenire asserit.

Denique arguitur quartò. Prædicti Iuriscōsulti diuidunt ius in ius naturale, ius gentium & ciuile, ergo non sufficit diuisio bimēbris posita in articulo.

Circa hanc dubitationem aduertendū est, fuisse olim errorem antiquissimum negantium esse aliquod naturale ius. Ita refert Arist. lib. 1. Ethic. ca. 3. & lib. 5. c. 7. & D. August. lib. 3. de doctrina Christiana, ca. 14. Alius error fuit modernior negantium esse aliquod ius positium, quem tenuit Vvitteff, & vniuersi Lutherani qui negant esse aliquam vim in legibus humanis obligantē in foro conscientie. Atq; ideo ipse Lutherus combussit omnia Pontificū iura & Bullas Pontificias & Sanctorum Patrū Decreta vt referunt historiographi moderniores. v.g. Ioānes Coclaus in actib. & scriptis Lutheri, anno Domini 1520. Videatur etiam Roffensis in art. 37.

PRO decisione huius veritatis, sit prima conclusio. Error ē manifestè cōtrarius philosophiæ morali & fi-

& fidei, afferere omne ius esse positium, & negare esse ius naturale. Probatur primo ex Psal. 4. Signatum est super nos lumen vultus tui Domine, ubi respondet Propheta, iniquis qui dicunt, Quis ostendet nobis bona? Ac si diceret, in nobis ipsis est impressio luminis naturalis quo cognoscimus bonum & Deum. Vnde Ioannis 1. Erat lux vera quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Quae duo testimonia non solum de illuminatione gratiae, sed etiam de illuminatione naturali explicantur communiter. Sed est locus necessario explicandus de illuminatione naturali, ad Roman. 2. Gentes quae legem non habent, naturaliter quae legis sunt faciunt. Hoc est, non habentes legem Decalogi scriptam: sicut habebant Iudaei; naturaliter, hoc est ex naturali instinctu & illuminatione naturali Dei, non ex illuminatione gratiae, quae legis sunt faciunt, non dicit omnia sed quaedam: huiusmodi legem non habentes ipsi sibi sunt lex qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium perhibente illis conscientia ipsorum. Probatur secundò conclusio ratione. Certum est secundum fidem catholicam aut legem scriptam aut positivam fuisse peccatum. Etenim Cain peccavit maximum peccatum occidens fratrem suum Abel. Et ante diluivium dicitur in sacris literis, quod multa erat malitia hominum super terram, ergo erat lex naturalis. Probatur consequentia. Quia ubi non est lex nec praeviaricatio est. Probatur tertio conclusio. Praecepta de cultu diuino usque adeo sunt immutabilia, ut per nullam potentiam possint dispensari neque immutari, ergo non sunt positiva praecepta sed sunt naturalia. Imò secundum communem opinionem Thomistarum omnia praecepta Decalogi sunt indispensable, ut pater apud D. Thom. 1. 2. quaest. 108. & apud Soto lib. 2. de iustitia, quaest. 3. art. 8. ergo huiusmodi praecepta naturalia sunt, alioquin poterant dispensari ex beneplacito hominum legislatorum. Confirmatur. Quia inter ea quae praecipuntur & prohibentur, quaedam dicuntur praecipere, quia bona sunt, & quaedam prohibentur, quia mala, ergo secundum se ex natura rei habent bonitatem vel malitiam, ac proinde ius naturale est. Quarto probatur conclusio vera secundum philosophiam moralem. Sic enim sensit Arist. esse quoddam ius naturale & quoddam legale seu positium, ut pater lib. 1. Rhetoricorum cap. 3. & lib. 1. magnum moral. cap. 34. & 1. Ethicorum cap. 3. & lib. 5. cap. 7. Diuus Isidorus lib. 5. Etymol. cap. 4. & refertur à Gratiano dist. 1. can. ius naturale est commune omnium nationum, & quod instinctu naturae non constitutione humana habetur. Cicero etiam iuris naturalis mentionem facit, ut pater in lib. de Inventione, de Legibus, de Aruspicio responsis. Et de quo iste error negantium ius naturale similis est errori in naturalibus quem habuerunt Heraclitus & Cratillus qui aiebant, nullum esse verum nisi quod unicuique apparet. Sic etiam videntur hi in moralibus errare negantes esse aliquod ius secundum se ex natura rei, sed quod humano beneplacito constituebatur, illud erat ius.

Secunda conclusio. Diuisio iuris quam D. Tho. ponit in artic. est maxime philosophica desumpta ex Arist. lib. 5. Ethic. cap. 7. Pro cuius explicatione notandum est primò, quod D. Tho. quanvis Theologicè intendat agere de iure & iustitia, tamen prudenter & de industria voluit prius definire & diuidere rationem iuris secundum ordinem naturae quem praesupponit gratia & fides, & Theologia, ac deinde in solutione ad tertium docuit, Quo-

A modo ius diuinum quod est supra ordinem naturae, poterat diuidi proportionabiliter in ius immutabile & quasi naturale inordinabile gratiae & ius positium ex beneplacito Dei. Notandum est secundò ut ostendamus quomodo inter se se opponatur membra praedictae diuisionis, quatuor esse differentia inter ius naturale & ius positium. Prima differentia est ex parte causae efficientis. Etenim naturalis iuris efficiens causa est ipse Deus ut autor naturae. Iuris autem positivi efficiens causa est homo secundum triplicem modum quem D. Tho. docet in artic. Primo quidem per singulare pactum inter eos qui ad inuicem contrahunt & sic iustum pretium erit illud de quo conuenit inter ementem & vendentem. Secundo modo per conductum publicum in quo conueniunt communiter qui emunt & vendunt, & sic iustum pretium erit alicuius rei illud quo communiter res venditur in foro publico. Tertio modo constituitur iustum seu ius positium lege Principis vel statuto reipublicae vel ministrorum illius. Inter hos praedictos modos aduertenda est differentia. Primo quidem, quod pretium primo & secundo modo constitutum patitur aliquam latitudinem secundum magis & minus, non enim consistit in indiuisibili. At verò iustum pretium postremo modo consistit in indiuisibili: aliquando quantum ad maius, aliquando quantum ad minus, raro autem quantum ad utrunque. Exemplum primi est in taxatione tritici, v.g. quod tritici faneca non possit vendi ultra ducatum. Nihilominus potest vendi iustissime citra ducatum propter abundantiam tritici sicut in foro publico valet. Ita sane ut si carius vendatur, etiam si non excedat taxationem pragmatice teneatur venditor ad restitutionem. Exemplum secundi est in censibus quos vulgo dicimus *de aliquo*, quorum pretium statutum est lege quantum ad minimum, videlicet, ut non denur minus quam quatuordecim pro annua pensione vnus, sic tamen quod si quis velit dare viginti pro illo censu, iustum esse poterit pretium. Ceterum quantum ad utrumque licet possit respublica condere legem iusti pretij, tamen non occurrit exemplum nisi forte in quotidianis taxationibus rerum comestibilium quae in foro vaneunt. Item etiam est alia differentia inter hos tres modos, quod primus modus ita subordinatur secundo & tertio quod praesupponit non esse aliter statum per illos, similiter se habet secundus modus ad tertium: praesupponit enim quod non sit aliter statum per tertium modum.

Secunda differentia principalis inter ius naturale & positium est ex parte causae exemplaris & regulae, quoniam regula & exemplar iuris naturalis est lex aeterna quatenus imprimatur mentibus hominum mediante lumine naturali ostendente quid sit bonum & iustum. At verò ius positium habet pro regula legem humanam, quae debet regulari per legem naturalem, in quantum nihil debet continere quod legi naturali repugnet, imò debet habere convenientiam cum lege naturali, ut docet D. Tho. in hoc artic. ad secundum. & 1. 2. quaest. 95. Secundò in hac differentia maxime obseruandum est, quod quemadmodum in Physicis speculationibus necesse est attendere ad materiam & sensum, ut comprehendamus principia naturalia (alioquin errabimus sicut Plato errauit propter nimiam à materia sensibilibus abstractionem,) Ita etiam ad cognitionem moralium principiorum necesse est ut non solum attendamus speculationem per nosmetipsos quid naturale lumen dicitur, & quid ex illo colligatur: sed oportet attendere ad documenta seniorum

& maiorum & prudentum, qui secundum doctrinam Arist. 6. Ethicor. c. 11. ita venerandi sunt ut illorum dicta & documenta in morali philosophia habeantur pro demonstratione. Hæc doctrina confirmatur ex illo Prouerb. cap. 1. Audiens sapiens sapientior erit. Animaduertet parabolam, & interpretationem eius, verba sapientum, & ænigmata eorum. Et Ecclesiastes capit. vlt. Verba sapientum quasi stimuli, & quasi clauis in altum defixi. Quibus verbis significat, quod verba sapientum excitant ad bene operandum, & confirmant vehementer in bona operatione.

Tertia differentia sumitur ex parte extensionis siue amplitudinis potestatis. Etenim ius naturale omnes obligat: sicut omnibus communis est rationalis natura. At verò ius posituum obligat tantum subditos Principi legislatori.

Quarta differentia consideratur secundum immutabilitatem vel mutabilitatem vtriusque iuris. Etenim ius posituum mutabile est per se loquendo secundum legislatoris beneplacitum. Ius autem naturale simpliciter & per se loquendo immutabile est, sicut & sua regula est immutabilis & firma. In qua differentia maximè obseruandum est: quod ius naturale non in omnibus principijs parem immutabilitatem retinet. Quædam enim sunt immutabilia: ita ut per diuinam potentiam mutari non possint v.g. Bonum est agendum, malum est fugiendum. Non est periurandum, non est falsum testimonium dicendum. Alia verò sunt immutabilia quidem per totam naturam & potestatem humanam, sed mutabilia per diuinam potentiam absolutam Dei. v.g. Non est occidendus innocens, ita immutabile est ius istud naturale: quod non sit in toto orbe potestas in oppositum. Nihilominus videtur Deus de facto dispensare in isto iure. Dum præcepit Abraham, ut immolareret suum filium innocentem: & iterum filijs Israel præcepit, ut interficerent infantes Innocentes Amorrhæorum, & Cananæorum. Veruntamen sapientioribus & prudentioribus Theologorum videtur quod illa non fuerit proprie dispensatio: sed potius fuerit mutatio materiæ circa quæ versatur illud ius, scilicet, vitam alienam innocetis. Sed cum Deus sit dominus vitæ & mortis, sicut ipse potest occidere innocentem: ita potest concedere hanc facultatem alteri tanquam ministro diuini beneplaciti. Cæterum proprie dispensatio esset quædo, manente materia legis & iuris, fieret licitum oppositum eius, quod præcipitur per legem. Ac proinde iidem Theologi dicunt: quod præcepta Decalogi sunt indispensabilia, etiam per diuinam potentiam. Et ratio est, quoniam si Deus concedit alicui ut accipiat rem & uxorem vicini: iam mutat materiam præcepti tanquam Dominus absolutus omnium rerum: & iam qui accipit uxorem vicini, non accipit rem alienam, neque atrectat uxorem alienam. His tamen non obstantibus, negare non possumus, quin huiusmodi præcepta habeant aliquam varietatem & mutabilitatem quanuis contingat ex parte materiæ: quod quidem non contingit in alijs præceptis, v.g. Non falsum testimonium dices. Alia sunt præcepta quæ vtriusque plurimum, statibus humanis moribus rectis & compositis, non variantur: sed aliquando necesse est variari propter malitiam alicuius hominis. Cuiusmodi est præceptum de reddendo deposito, quod respicit ius naturale. At verò propter malitiam deponentis: qui petit depositum gladium ad occidendum innocentem, non debet depositarius depositum reddere gladium: imo tenetur non reddere, ut docet Diuus Tho-

mas in solutione ad primum. Hoc autem non contingit quia ius naturale mutetur secundum se sed, quia mutatur ille cui reddendum erat depositum, & cui adæquandum erat tale ius. Ratio huius doctrinæ ea est, quoniam in illo euentu est aliud ius naturæ quod est defensio innocentis aut reipublicæ. Imo etiam concurret præceptum de non occidendo. Quod si tunc redderem depositum gladium essem ego cooperans ad mortem alterius. Et quoniam ista præcepta de defensione innocentis & de non occidendo, sunt principaliora & vniuersaliora quàm illud præceptum de reddendo deposito, idcirco non reddendum est. Possumus duo exempla in naturalibus pro explicatione huius nostræ doctrinæ proferre. Primum sit. Videmus enim quod in naturalibus quædam ita sunt necessaria ut per nullam potentiam possint variari. v.g. quatuor & tria sunt septem. Alia vero sunt quæ per nullam naturalem potentiam variari possunt. v.g. cælum est: Angelus est. At vero per potentiam Dei absolutam aliter se possunt habere. Alia vero sunt necessaria naturaliter, quatenus ut in plurimum ita contingunt. v.g. Hominem nasci duobus pedibus & duabus manibus: licet aliquando videamus aliter contingere. Alterum exemplum est valde accommodatum ad explicandam rationem, quare quædam naturalia præcepta aliquando aliter se habeant. Videmus enim in rebus naturalibus quod quanuis graue habeat naturalem inclinationem ad motum deorsum, tamen aliquando quasi obliuiscitur illius naturalis inclinationis particularis, & non quidem propter violentiam, sed propter bonum vniuersi ascendit sursum ne detur vacuum. Ad quod quidem bonum omnis res naturalis habet superiorem quandam inclinationem magisque dominantem, quàm propriam particularem inclinationem. Ita contingit in moralibus, quod quædam præcepta naturalia inferiora cedunt superioribus præceptis quantum ad exercitium quando simul exerceri nequeunt. Ut patet de præcepto de reddendo deposito gladio, quod cedit in prædicto euentu alijs præceptis superioribus de defensione innocentis, & de non occidendo. Et hoc est egregium documentum.

Quarta conclusio, Si velimus Theologicè & à prima origine iuris diuisionem in tota sua latitudine constituere: aliter procedere debemus, quàm D. Thom. in articulo, moralis philosophi officium exercens, processit. Hæc conclusio non aliter probatur quàm si vniuersalem diuisionem iuris ante oculos proposuerimus. Ius itaque in tota sua latitudine primum omnium diuidatur in ius diuinum, cuius Deus est actor, & in humanum cuius homo est conditor. Rursus ius diuinum diuiditur in diuinum pertinens ad naturæ ordinem, & in diuinum pertinens ad ordinem gratiæ. Exemplum prioris membri sunt præcepta Decalogi. Exemplum secundum sunt præcepta Theologicarum virtutum. Deinceps tertio diuiditur ius diuinum pertinens ad naturæ ordinem in ius naturale & ius superadditum ex beneplacito Dei. Dicitur autem ius naturale non solum quia pertinet ad ordinem naturæ, sed quia naturali instinctu luminis naturalis cognoscitur & obligat: vel per consequentiam euidentem ex illo lumine naturali, qualiter multa præcepta Decalogi deducuntur. At vero ius diuinum pertinens ad ordinem naturæ, sed superadditum iuri naturali à Deo: est illud quod per specialem reuelationem Dei constituitur hominibus in ordine ab bonam gubernationem reipublicæ secundum humanam politiam. Taliæ sunt præcepta iudicialia veteris legis: quæ ex parte obiecti & ma-

& materiae non excludunt ordinem naturæ, huiusmodi sunt multa Excd. 22. Denique ius diuinum pertinens ad ordinem gratiæ diuiditur iuxta doctrinam D. Thomæ in solutione ad tertium, in ius connaturale ipsi gratiæ & immutabile: & in ius positium. Exemplum primi membri, sunt præcepta de virtutibus Theologicis, sine quibus omni tempore impossibile fuit placere Deo. Exemplum secundi sunt præcepta de sacramentis tam veteris quàm nouæ legis. Nam sacramenta veteris legis quantuis non conferant gratiam, significant illam. At vero in lege noua certum est quod conferunt gratiam: sunt autem pertinentia ad legem positiuam in nouo testamento. Circa prædictam diuisionem obseruandum est quod diuisimus ius in magna vniuersalitate, non solum ut est obiectum iustitiæ specialiter dictæ: sed etiam ut est obiectum omnis virtutis cuius actus est in præcepto. Pertinet enim ad iustitiã legalẽ, obseruare leges, ac propterea merito ea quæ cadunt sub præcepto dicuntur ius. Aduerte secundo breuiter, quod non vltra diuisimus ius humanum: quia huiusmodi diuisionem ad sequentem articulum reseruamus.

Ad argumenta in oppositum reliquum est respondere. Ad primum responderetur, quod considerando ius præcisè secundum ordinem naturæ ut à morali philosopho consideratur, sufficienter diuiditur in illa duo membra. Non enim inuenitur lex quæ non sit vel naturalis vel positua. Etenim lex æterna naturalis est. Et rursus lex naturalis lex diuina est. Cæterum quanuis sit aliquis differentia inter legem æternam & legem naturalem, quod lex naturalis dicitur quatenus naturæ hominum indita est ab autore naturæ: & lex æterna dicitur quatenus est in ipso Deo, & quatenus ipsa lex naturalis regulatur ab illa, sic etiam dicitur æterna. Nihilominus non propterea oportet distinguere ius æternum contra ius naturale & positum. Et ratio est, quia lex æterna respectu hominum in quibus est lex naturalis, respicit idem ius quod lex naturalis: sunt enim subordinata istæ leges. Quemadmodum causæ inferiores & causæ superiores. Vnde sicut non oportet distinguere quædam animal genitum ab alio animali, & aliud genitum à Sole: sic non oportet distinguere ius quod est obiectum legis naturalis, à iure quod est obiectum legis æternæ. Eadem enim æqualitas regulata lege naturali regulatur lege æterna. Quapropter consequentia argumenti nihil valet. Hęc prædicta solutio videtur conuenientior, quam alia quæ assignatur à Magistro Soto lib. 1. de iustitia, artic. 1. quæst. 3. ad primum. Vbi dicit, quod propterea non diuiditur ius æternum, quia ius est æquitas quæ in temporalibus rebus constituitur. Sed tamen hæc doctrina non videtur omnino vera. Etenim non minus æternum est hoc quod dicimus, quod tibi non vis alteri ne feceris: quam quod dicimus in speculatiuis quatuor & tria sunt septem, ergo ius non dicitur quia temporaliter sit constitutum: quãuis temporaliter exerceatur inter homines. Sed dicitur ius quatenus est obiectum iustitiæ, ad quod terminatur, vel terminari actio iustitiæ potest.

Ad secundum argumentum responderetur ex doctrina quæ explicata est in tertia & quarta differentia inter ius naturale & ius positiuum. Ad hoc etiam facit quod inquit Arist. lib. 1. Ethicor. c. 3. iustum mathematicum non esse exigendum in moralibus. Ad confirmationem argumenti responderetur cum D. Tho. 1. 2. quæst. 49. quod ius naturæ multipliciter potest dici. Vno modo proprie & posituè, qua-

tenus lex præcipit aliquid fieri vel prohibet. Altero modo dicitur aliquid esse secundum ius naturæ negatiuè quatenus lex naturalis non determinat aliquid fieri vel non fieri circa rem illam, & hoc modo dicimus quod stando in iure naturæ omnia sunt communia, hoc est lex naturalis non determinauit rerum diuisionem & appropriationem. Dicimus ergo quod circa ius primo modo nunquam facit ius positiuum mutationem aut nouitatem. At vero circa ius naturale secundo modo potest ius positiuum facere, imò fecit aliquam mutationem & nouitatem, nempe diuisionem rerum & appropriationem illarum.

Ad tertium argumentum non possumus conuenienter respondere vsque ad articulum. 3. sed dicimus breuiter quod ius naturæ definitur à Jurisconsultis non quidem proprie, sed prout est aliquid quod materialiter habet quandam æqualitatem etiam in brutis, qualis est coniunctio maris & feminæ; at vero sicut in brutis non est proprie iniuria, ita neque in illis proprie ius. Nos vero agimus de iure mortali modo ut est obiectum iustitiæ, ac propterea ius naturæ appellamus quod soli naturæ rationali proprium est.

ARTICVLVS III.

Utrum ius gentium sit idem cum iure naturali.

Ad Tertium sic proceditur. Videtur quod ius gentium sit idem cum iure naturali. Non enim omnes homines conueniunt, nisi in eo quod est eis naturale. Sed in iure gentium omnes homines conueniunt. Dicit enim Jurisconsultus, quod ius gentium est, quo gentes humanæ videntur. Ergo ius gentium est ius naturale.

2. Præterea. Seruitus inter homines est naturalis: quidam enim sunt naturaliter serui, ut Philosophus probat in 1. Politici. Sed seruitutes pertinent ad ius gentium, ut Isidor. dicit: ergo ius gentium est ius naturale.

3. Præterea. Ius, ut dictum est, diuiditur per ius naturale & positiuum. Sed ius gentium non est ius positiuum. Non enim omnes gentes vnquam conuenerunt, ut ex communi condicito aliquid statueret: ergo ius gentium est ius naturale.

SED contra est, quod Isidor. dicit, quod ius aut naturale est, aut civile, aut gentium: & ita ius gentium distinguitur à iure naturali.

RESPONDEO dicendum, quod sicut dictum est, ius, siue iustum naturale est quod ex sui natura est adæquatum vel commensuratum alteri. Hoc autem potest

1. 2. q. 99. ar. 4. ad 2. & 5. Ethic. lectu. 12. col. 1. 8a.

In dig. esse veteri lib. 1. tit. 1. leg. 2. g. a.

Lib. 1. Polit. c. 1. & 4. tom. 5. Lib. 1. Ethic. mol. c. 6. Art. præced.

Lib. 5. Et mol. ca. 48 in prin.

Art. præced.

est contingere dupliciter. Vno modo se-
 cundum absolutam sui considerationem:
 sicut masculus ex sui ratione habet com-
 mensurationem ad foemina, vt ex ea ge-
 neret, & parens ad filium, vt eum nutriat.
 Alio modo aliquid est naturaliter alteri
 commensuratum, non secundum absolu-
 tam sui rationem, sed secundum aliquid,
 quod ex ipso sequitur, puta proprietates pos-
 sessionum. Si enim consideretur iste ager
 absolute non habet unde magis sit huius,
 quam illius. Sed si consideretur ad oppor-
 tunitatem colendi, & ad pacificum usum
 agri, secundum hoc habet quandam com-
 mensurationem ad hoc, quod sit vnius &

Lib. 2. ca.
 1. tit. 1.

non alterius: vt pater per Philosophum
 in 2. Politic. Absolute autem apprehen-
 dere aliquid non solum conuenit homi-
 ni, sed etiam alijs animalibus: & ideo ius
 quod dicitur naturale secundum primu
 modum, commune est nobis & alijs ani-
 malibus. A iure autem naturali sic dicto re-
 cedit ius gentium, vt Iurisconsultus dicit:
 quia illud omnibus animalibus, hoc so-
 lum hominibus inter se commune est.

In digesto
 veteri lib.
 1. tit. 1.
 leg. 2.

Considerare autem aliquid, comparando
 ad id quod ex ipso sequitur, est proprium
 rationis. Et ideo hoc idem est naturale ho-
 mini secundum rationem naturalem, que
 hoc dicitur. Et ideo dicit Caius Iuriscon-
 sultus. Quod naturalis ratio inter omnes
 homines constituit; id apud omnes gen-
 tes custoditur: vocaturque ius gentium.
 Et per hoc pater responsio ad Primum.

Lib. 2. ca.
 2. in fine,
 principib.
 tom. 2.

AD secundum dicendum, quod hunc
 hominem esse seruum, absolute conside-
 rando, magis quam alium, non habet ratio-
 nem naturalem, sed solum secundum aliquam
 utilitatem consequentem: in quantum vti-
 le est huic, quod regatur a sapientiori: &
 illi quod ab hoc iuuetur, vt dicitur in 1. Politic.
 Et ideo seruitus pertinet ad ius
 gentium est naturalis secundo modo, sed
 non primo modo.

Aug. 1. de
 in fin. cor-
 poro et.

AD tertium dicendum, quod quia ea
 que sunt iuris gentium, naturalis ratio
 dicitur, puta ex propinquo habentia
 æquitatem: inde est quod non indigent
 aliqua speciali institutione, sed ipsa natu-
 rali ratio eam instituit, vt dictum est in
 autoritate inducta.

PRIMA conclusio. Ius naturale quod est alteri
 adequatum secundum absolutam consideratio-
 nem est commune omnibus animalibus.

Secunda conclusio. Ius gentium recedit a iure
 naturali in prædicta consideratione.

Tertia conclusio. Ius naturale quod est adæqua-
 tum alteri secundum aliquid quod inde sequitur, est
 homini proprium & naturale, & hoc apud Iuriscon-
 sultos vocatur ius gentium.

COMMENTARIUS.

VRVM primum circa primam con-
 clusionem D. Thomæ, An sit verum
 quod ius naturale reperitur in bru-
 tis. Pro parte negatiua arguitur pri-
 mo. In brutis nulla est iustitia, ergo
 non est ius. Probatur consequen-
 tia. Quia iustum est obiectum adæquatum iusti-
 tiæ, ergo solum est respectu iustitiæ, & ubi iusti-
 tia reperitur. Confirmatur. Quia ratio iuris est lex,
 in brutis non est lex nec ratio, ergo nec ius naturale.

Secundo arguitur. Eadem ratione sequeretur
 quod in alijs rebus etiam inanimatis v.g. in lapide
 esset ius naturale. Consequens est falsum, ergo in
 brutis non est ius. Sequela probatur. Quia etiam in
 lapide est quædam naturalis commensuratio illius
 ad suam proprietatem & ad finem sibi debitum.

Tertio arguitur. Nam secundum Arist. 5. Politi-
 corum cap. 7. Ius politicum diuiditur in ius natu-
 rale & ius legales, sed bruta non habent ius politicum
 ergo nec naturale nec legale. In oppositum est Di-
 uis Tho. Et in doctrina eius sit prima conclusio.
 In brutis non est propriè ius naturale. Hoc pro-
 bant prædictæ rationes, nec Diuis Thom. opposi-
 tum docet cum inquit, quod ius naturale quod im-
 portat absolutam commensurationem rerum, est
 commune nobis & brutis. Nam loquitur de com-
 munitate secundum analogiam.

Vnde sit secunda conclusio. Ius naturale solum
 ponitur in brutis per quandam similitudinem &
 proportionem. Hæc sequitur ex prima conclusione.
 Pro cuius intelligentia, nota quod homo habet tri-
 plicem inclinationem & sibi respondentia iura.
 Prima inclinatio est communis hominibus & om-
 nibus reb. v.g. conseruare seipsam & huic rñdet præ-
 ceptum naturale de omnib. medijs necessarijs ad suam
 conseruationem acquirendam, Alia inclinatio est
 communis hominibus & brutis, videlicet, quod
 apprehendant bonum proprium & coniungantur
 in se inuicem ad procreandam sibi, bolem, ex quo ori-
 tur ius inter patrem & filium, & inter masculum
 & foeminam. Tertia inclinatio, est propria soli ho-
 mini, quæ videlicet exercetur media ratione & dis-
 cursu, vt quod neminem lædere debeamus. Huic
 respondet ius quod est lumen rationis & omnia
 principia ad quæ immediate inclinatur intellectus
 practicus.

Dicimus ergo in conclusione quod quia bruta co-
 ueniunt cum omnibus in quibusdam operationi-
 bus sequentibus apprehensionem & inclinationem
 naturalem quemadmodum in homine ponimus
 simpliciter ius, ubi est simpliciter & formaliter iu-
 stitia & similiter apprehensio finis & mediocum,
 formaliter ita & brutis quodammodo & per pro-
 portionem & similitudinem ad nos, ponimus ius
 naturale, quemadmodum communiter philosophi
 solent ponere quandam rationem discursus in bru-
 tis.

da: quæ quidem non est propriè discursus, sed habet proportionem & similitudinem cum discursu hominis formali, De quo vide Diuum Thomam 1.2. quæst. 13. artic. secundo, & ibi interpretes. Sit autem exemplum ad hoc etiam explicandum. v. g. coniunctio maris cum femina communis est hominibus cum brutis: sed tamen est differentia. Nam brutis ab authore naturæ tantum indita est illa commensuratio maris cum femina; quibus commensurationis ratio est ipsa lex æterna quæ est in Deo. At vero in hominibus ultra hoc est etiam ratio formalis legis naturalis inditæ ab ipso Deo cui liberè obedit & exercet coniunctionem illam maris & femina conformiter vel difformiter ad ipsam legem. Volumus ergo dicere in conclusione, quod huiusmodi coniunctio maris & femina est verè & propriè ius naturale respectu hominum, quando conformiter ad legem exercetur ab hominibus. At vero in brutis dicitur ius naturale, quia eadem actio secundum materialem substantiam exercetur ab illis iuxta inclinationem naturalem. Ex dictis etiam colligo, quod cum aliqua proprietate competit ius naturale etiam brutis, quatenus commensuratio maris & feminae habet rationem in lege æterna, & est obiectum legis æternæ & iustitiæ distributiua: quæ est in Deo secundum quam ipse Deus facit æqualitatem ipsis rebus, tribuens unicuique inclinationem & potentiam & operationem secundum quod naturæ rei debitum est. Quod si quis obijciat hanc rationem iuris naturalis communem esse homini cum plantis & lapidibus: at vero à Jurisconsultis & à Diuo, Thoma dicitur specialiter quod ius naturale commune est hominibus cum brutis, ergo non bene explicatur est hoc ius secundum rationem communem homini cum alijs rebus omnibus. Respondetur, quod aliquid specialius est in animalibus, propter quod ius naturale potius dicitur commune hominibus cum brutis, quæ conueniunt cum homine in genere animalis immediato. Etenim non solum homo, sed etiam animalia operantur cum quadam cognitione finis, quauis non cognoscunt proportionem mediorum ad finem, vt à nobis explicatum est. 1.2. quæst. 6. de voluntate. & quæst. 1. Hinc est, quod quoniam homo qui est animal rationale, & facit aliquid quod est contra naturale ius primo modo, quod sibi commune est cum brutis; tunc vehementius reprehenditur ex comparatione ad bruta quæ in illis operationibus seruant perpetuò tenorem iuris naturalis. v. g. si homo indebito modo se habeat circa vxoris vsu vel erga filios, meritò obijcitur illi, quod sit peior brutis & feris animalibus. Iuxta illud Ieremiæ Threnorum capit. 4. Lamia nudauerunt mammas lactauerunt catulos suos. Filia populi mei crudelis. Ad hoc facit quod dicit Isaiæ. cap. 1. Cognouit bos possessorem suum & asinus præsepe Domini sui, Israel autem me non cognouit, & populus meus non intellexit. Simile est illud Ieremiæ. 8. Miluus in celo cognouit tempus suum. Hinc est, quod peccata Sodomia specialiter dicuntur esse contra naturam: quia sunt contra ordinem communem brutis & hominibus, quauis alia omnia peccata sint contra naturam rationalem. Sic ergo quando Jurisconsulti dicunt, ius naturale est quod natura omnia animalia docuit, loquuntur de illis actionibus in quibus bruta operantur cum quadam cognitione finis secundum quandam commensurationem sibi inditam in æstimatione naturali: quæ est quasi quadam ratione iuris naturalis. Caterum notandum est iuris gentium æqualitatem placuisse Jurisconsultis significare per iustitiam quæ non nisi ratione humana exercetur:

A hoc est colere Deum: & parentes venerari, de quo agemus dubio sequenti.

D V B I T A T V R secundo. Vtrum ius gentium sit naturale. Arguitur primo pro parte affirmatiua, ex dictis à Diuo Thoma, & Arist. & Jurisconsultis. Nam D. Tho. in præfenti articulo expressè ait, Ius gentium esse ius naturale consideratum secundum aliquid quod inde sequitur: quauis non sit ius naturale priori illo modo qui communis erat brutis. Item Diuus Thomas in lectione. 10. lib. 5. Ethicorum cap. 7. Explicans Arist. dicit, quod iuxta Arist. sententiam ius gentium comprehenditur sub naturali iure. Item Jurisconsulti vbi supra, hoc ipsum videntur sentire: dum aiunt, quod colere Deum, venerari parentes, ius gentium est. Constat autem nihil naturalius esse rationali naturæ quam colere Deum, venerari parentes.

B Secundo arguitur ratione. Omne quod colligitur per bona consequentiam ex principijs moralibus ius naturale est, sed ius gentium colligitur ex huiusmodi principijs, ergo est ius naturale. Prebatur maior, ex D. Thom. 1.2. q. 95. art. 2. & probatur etiam ratione, & à simili, quoniam conclusio physica, quæ colligitur ex principijs physicis per bonam consequentiam pertinet ad ordinem naturalis luminis, ergo conclusio moralis quæ necessariò sequitur ex primis principijs moralibus, pertinet ad ius naturale morale. Et confirmatur, quia omnia præcepta decalogi vel ferè omnia sunt conclusiones primorum principiorum moralium, videlicet, bonum secundum rationem est prosequendum, & malum fugiendum. Item quod tibi nõ vis alteri ne feceris. Ex istis colligitur, non esse furandum, non occidendum, &c. quæ sunt præcepta naturalia. Confirmatur secundo vehementius. Nam simplicem fornicationem esse illicitam de iure naturæ est, & tamè non est primum principium: sed conclusio deducta ex primo principio. v. g. coniunctio maris & feminae inter hominem naturaliter ordinatur, non solù ad generationem animalis, sed etiam ad debitam educationem hominis qui est animal rationale. Sed quia hoc sine perpetua coniunctione maris & feminae commodè fieri non potest, quantum est ex natura rei: idcirco simplex fornicatio & varius concubitus dicitur esse contra ius naturale. Similiter & proportionabiliter cum in hoc principio morali & naturali, quod homines tenentur se ipsos sustentare inferatur necessariò, quod agri sunt colendi. Et rursus ex alia propositione certa moraliter, videlicet, non possunt agri conuenienter coli nisi rerum diuisio fiat & earum appropriatio, eo quod homines negligentes sunt in cultu communium bonorum. Cum ergo ex dictis inferatur, quod fiat rerum diuisio, & fiant propria rerum dominia, consequens est, vt hæc pertineant ad ius naturale. Costant autè, quod rerum diuisio dicitur esse de iure gentium, ergo ius gentium ius naturale est.

C Tertiò arguitur. Si ius gentium esset ius posituum, sequitur, quod possit mutari, & abrogari humana voluntate principis. Et quauis princeps peccaret abrogando, nihilominus factum teneret. Sequela videtur manifesta, quia ius posituum solum pendet ex legislatoris beneplacito. Consequens tamen falsum est, quia in tali euentu nemo condemnaret proprios dominos rerum qui defenderent bona sua vel à principe vel ab alijs qui intentarèt illa vsurpare. Denique arguitur, ius gentium apud omnes gentes bene institutas custoditur & debitum esse iudicatur: & si quis oppositum faciat iudicatur male facere, ergo nunquam humana constitutione

tutione sancitum est. Probatur consequentia, quia nullus princeps potuit toti mundo legem ferre de huiusmodi iure seruando, ergo ius naturale est istiusmodi ius gentium.

In hac difficultate dissoluenda sciendum est, quod Iurisconsulti distinguunt ius in ius naturale & ius gentium asserentes ius naturale esse commune homini cum brutis, ius autem gentium diffiniunt ex eo, quod gentibus commune neque brutis competit. Et profecto quantum videtur, ius gentium diffiniunt & denominant non ex eo, quod a gentibus sit institutum, sed ex eo, quod inuenitur in gentibus & non in brutis. Ex quo colligitur, quod nomen iuris gentium includunt ius naturale, quod proprium est rationalis naturæ, de quo loquitur **D. Thomas** in tertia conclusione. Et simul etiam includunt ius gentium, quod gentes stabilierunt, in quo & gentes conueniunt. At vero Theologi nomine iuris gentium in communi vsu loquendi excludimus ius naturale, non solum quod est commune nobis cum brutis: sed etiam quod est proprium rationalis naturæ. Similiter est æquiuectio in hoc nomine ius ciuile. Potest enim denominari ex eo, quod vis illius iuris communis est ciuitatibus, vel ex eo, quod a ciuitatibus vel earum principe institutum est. Et in hac secunda significatione vtuntur hoc nomine Iurisconsulti, in qua etiam significatione nos solemus appellare leges regni, quæ ab ipso Rege regni institutæ sunt eadem æquiuectio potest esse in hoc nomine ius humanum, vt dicitur, vel quod homines habent in vsu, vel quod homines instituerunt.

PRO decissionē veritatis, sit prima conclusio. Ius gentium & ius humanum, & ius ciuile, si priori modo accipiatur, commune est ad ius naturale proprium rationalis naturæ & ad ius posituum. Conclusio probatur quantum attinet ad ius gentium, ex doctrina Iurisconsultorum vbi supra asserentiū diuinum cultum & venerari parentes esse ius gentium, cum tamen sit res certissima, quod hæc præcepta sunt maxime naturalia rationali naturæ. Similiter iidem Iurisconsulti, vt pater in l. manumissiones. ff. de Iustitia & Iure. aiunt seruitutes esse de iure gentium. Et tamen etiam constat seruitutem introductam fuisse iure posituum. Cæterum quantum ad ius humanum. Probatur conclusio, quod utroque modo conueniat. Etenim secundum **Isidorum** libro Etymolog. c. 2. quem citat **D. Tho. art. 1. arg. 3.** Ius differt ab eo quod dicitur fas, eo quod ius est inter homines ipsos: Fas autem erga Deum. Cum igitur ius humanum, quod est inter homines, versetur circa æqualitatem ex natura rei, & circa æqualitatem ex lege positua: consequens est, quod ius humanum possit esse etiam posituum. Deinceps probatur conclusio quantum attinet ad ius ciuile. Quonia **Arist. lib. 5. Ethic. c. 7.** diuidit ius politicū, quod constat esse idem atque ciuile, in naturale & posituum: quod ille appellat legale hoc est lege positum, ergo ius naturale etiam posituum continetur, sub iure ciuili. Probatur secundo ratione eadem conclusio, quonia ius gentium, & ius humanum & ciuile in priori illa significatione nihil aliud importat, quam ius illud quo vtuntur gentes vel homines vel ciues: sed gentes & homines & ciues vtuntur iure naturæ & posituum, ergo conclusio vera.

Secunda conclusio. Ius humanum in secunda acceptione conuertitur cum iure posituum: & sic diuiditur ius gentium & ciuile. Hac conclusio habet duas partes. Et probatur prima. Ius humanum in priori significatione nihil aliud est quam

A ius ad homine constitutum; sed hoc ipsum dicitur: ius posituum, quod homines posuerunt, ergo. Altera pars conclusionis asseritur à **D. Tho. 1. 1. quæst. 95. artic. 4.** Vbi citat & explicat **Isidorum** lib. 5. Etymolog. cap. 5. Quod circa aduertendum est, quod nulla est difficultas in eo quod asseritur, ius ciuile contineri sub iure posituum. Est enim ius ciuile quod populus seu ciuitas, seu princeps ciuitatum sibi proprium constituit. Vt ait **Isidorus** vbi supra cap. 5. & **Iurisconsulti** vbi supra. Sed tota difficultas est in explicatio, quomodo ius gentium sit pars iuris positui. Nihilominus probat hoc multipliciter. Primo ex **Cicerone** lib. 2. de Inuentione cap. 5. Vbi ait rerum diuisionem tribuendam esse iuri posituum. At rerū diuisio introducta est iure gentium, ergo ius gentium posituum est. Quod autem hoc intelligat **D. Tho. pater** ex 1. 2. quæst. 94. art. 5. ad tertium Vbi ait, rerum diuisionem & seruitutem non esse introductas à natura sed per hominum rationem. Cæterum quod ex doctrina **Diui Thomæ** potest asserri in oppositum in hoc articulo leue est. Etenim in corpore articuli, & in responsione ad argumentum, solum negat ius gentium pertinere ad ius naturæ priori illo modo: vt brutis commune est. Ceterum cum dicit pertinere ad ius naturæ: posteriori modo loquutus est in gratiam Iurisconsultorum, qui nomine iuris gentium intellexerunt, quo gentes vtuntur. Quapropter æquiuectio est in ipso nomine ius gentium. Nec **D. Tho.** sibi contrarius est: quonia in hoc articulo loquutus est more Iurisconsultorum: accipiens nomen iuris gentium prout commune est naturali & posituum. At vero in 1. 2. loquutus est de iure gentium prout distinguitur ab omni iure naturali, non solum ab illo quod dicitur esse commune homini cum brutis, sed etiā à iure naturali proprio rationalis naturæ, quo pacto ferè semper sumitur apud Theologos, & ita dicitur **Turec** remata super distinct. 1. decreti capit. ius ciuile, quod ius gentium pertinet ad ius posituum. Ratione vero probatur conclusio, quantum ad istā secundam partem: quonia ea quæ iure naturæ præcipiuntur vel prohibentur, sunt vel per se bona, vel per se mala. Sed non omnia de iure gentium, sunt huiusmodi, ergo non omnia sunt de iure naturali. Probatur minor. Nam rerum diuisio, quæ de iure gentium dicitur, non est per se bona: neque, iuris communis rerum possessio est per se mala, ergo ius gentium non præcipit quæ per se sunt bona vel per se mala. Antecedens probatur, quia legitur in Actibus Apostolicis, quod fidelibus in primitiua ecclesia erant omnia communia: quod perfectissima charitatis signum erat. Nam distribuebatur vnicuique prout cuique opus erat. Sicut modo in religionibus approbatis & reformatis omnia sunt communia. Deinde probatur conclusio ex differentia inter ius naturæ & inter ius gentium & ius ciuile posituum. Etenim quod est ius naturæ vel est principium per se notum vel conclusio quæ ex illo per necessariam consequentiam colligitur. At vero ea quæ introducta sunt iure gentium neque sunt principia per se nota: neque ex illis per necessariam consequentiam deducuntur, quanuis colligantur per consequentiam vsque adeo probabilem & vtilem humanæ societati, vt nulla sint nationes, quæ talem consequentiam non admittant. Sint exempla vtriusque iuris, naturalis quidem: in illo principio: quod tibi non vis: alteri ne feceris, & in illa conclusione, non est furandum, non falsum testimonium dicendum. Exemplum verò iuris gentium, in illa conclusione, rerum diuisio facienda est: propria dominia distribuenda:

buenda: quæ quidem non est principium per se notum, sed conclusio, quæ colligitur ex alijs principijs, scilicet, agri sunt colendi ad sustentationem humanæ vitæ, & pacem Reipublicæ seruandam. Ex quibus ita licet colligere sub sumendum, scilicet, sed supposita hominum malitia, neque agri communes commode colerentur, neque pax in republica retineretur, ergo expedit, vt rerum diuisio fiat. Iam vero ius ciuile positium illud est, quod minorem habet conuenientiam quam ius naturale: & ideo minus commune est gentibus: quanuis habeat aliquam conuenientiam cum iure naturali. Cuius exemplum sit in illa lege Hispaniæ, quod fures suspendatur, quæ sequitur ex illo principio malefactores sunt puniendi. Non tamen per necessariam consequentiam, sed per conuenientem regno Hispaniæ.

Tertia conclusio. Ius gentium est quasi medium affinitatem habens cum iure naturali & ciuili positio: quoniam cum iure naturali conuenit. Primo in hoc quod neutrum ius oportet esse scriptum. Secundo conueniunt in hoc quod ad sui promulgationem non requiritur conuocatio hominum: sed in omnibus nationibus absque præcone acceptatur. Tertio, quia ius gentium habet modum iuris naturæ: quia ius naturæ est principium vel conclusio necessaria. At vero ius gentium est quasi modus quidam maximè necessarius, vt ius naturæ seruetur. Quarto conueniunt in hoc, quod ius naturæ & ius gentium vbiq; apud omnes gentes custoditur: etsi oppositum fiat, omnes iudicant malè fieri. Cæterum quanuis ius gentium conuenientiam habeat cum iure ciuili positio: tamè multum differt ab illo. Vt videbimus sequentibus. Quapropter absolute loquendo nomine iuris positui, non solemus intelligere ius gentium propter affinitatem quam ius gentium habet cum iure naturali.

Nihilominus sit quarta conclusio, ius gentium possibile est abrogari ex humano beneplacito, ita vt etiam si culpabiliter fiat talis abrogatio, facta tamen teneat. Explicatur hæc conclusio. Si Rex Hispaniarum vellet modo abrogare rerum diuisiones in suo Regno & de consensu Regni: quanuis notabiliter mortaliter peccaret contra bonam gubernationem Regni, tñ facta abrogatio valeret, & oia essent communia: neque quisquam aliquid proprium possideret. Hæc conclusio est Magistri Soto libro 3. de Iustitia & iure, quæst. 1. artic. 3. Vbi ait, esse quadam de iure gentium ita necessaria ad humanum conuictum, vt dispensare in illis non liceat. Imo forsitan dispensatio facta esset irrita. Exemplum ponit in rerum diuisione. Veruntamen ille potest intelligi, si sola Principis autoritate fiat dispensatio, absque consensu Regni. Etenim quanuis Regnum dicatur transferre in Regem totam suam autoritatem, tñ hoc intelligitur seruatis seruandis non solum iure naturali, sed etiam iure quod cõe est omnibus gentib. id circo nos diximus de consensu regni. Nunc igitur probatur conclusio. Ius gentium est positium eo modo, quo diximus, sed de ratione intrinseca iuris positui est, vt sicut ex hominum beneplacito & constitutione constat, ita ex eodem possit abrogari, ergo &c. Probatur minor, ex Aristot. libr. 5. Ethicorum cap. 7. & confirmatur à simili. Nam ius ciuile propterea potest abrogari: quia vim habet ex hominum beneplacito, etiam si abrogatio malè fiat, ergo proportio nabiliter poterit abrogari ius gentium ex beneplacito Principis & Regni, quorum interest gaudere iure gentium, & in eorum potestate est renuntiare tali iuri. Probatur conclusio secundo, & intendimus ostendere, quod etiam ius gentium possit in aliquo euentu abrogari. Et est argumentum. Ea

A quæ sunt de iure gentium non sunt per se bona: neque ea quæ iure gentium prohibentur per se mala ita, quin pro loco & tempore possint variari, ergo non solum abrogatio facta tenebit: sed etiam erit licita aliquando. Explicatur & confirmatur ista ratio. Quoniam rerum diuisio & proprietates dominiorum, quæ iure gentium dicitur introducta, iustissime & sanctissime olim in primitiua ecclesia: & nunc in religionibus locum non habet. Non igitur vniuersaliter est per se bona rerum diuisio. Probatur consequentia: quoniam ea quæ sunt per se bona & iure naturæ obligant, nunquam desinunt obligare propter perfectionem cõmunitatis. Hoc dixerim quasi respondens tacitæ obiectioni. Poterat enim aliquis obijcere, quod reddere depositum est iustum naturale: & tamen in aliquo euentu non est licitum reddere depositum, vt in superioribus dictum est. Ergo non obstat quominus ius gentium sit ius naturale & per se bonum, quod in aliquo euentu non sit seruandum. Cui obiectioni responsum est in hoc quod diximus, quod per se bonum non desinit obligare propter perfectionem cõmunitatis. Imo gratia & sanctitas & charitas perficit naturam. Est aliud exemplum, quoniam seruitus eorum, qui capiuntur in bello iusto, iure gentium introducta est, sed in hoc iure mutationem fecit ecclesia, vt Christiani quantumlibet in bello iusto caperentur non sint serui. Et hoc in fauorem Euangelij & baptismi, ergo quæ sũt de iure gentium non pertinent ad ius naturæ, alias ecclesia non haberet autoritatem circa illa immutanda. Ex hac doctrina sequitur, quod Sarraceni qui capti sunt in bello Granatensi vltimo, ante annos viginti meritò potuerunt in seruitutem redigi in pœnam Apostasiæ & rebellionis à fide Catholica. Ratio huius est, quia quemadmodum in fauore Euangelij statutum est ab Ecclesia: Vt Christiani non possent fieri serui; Ita etiam in pœnam Apostasiantium, & rebellantium reuocari potuit illa gratia & permitti, vt ius gentium erga huiusmodi rebelles exercetur. Eo vel maximè: quod ipsi Sarraceni quos ex nostris bello capiebant in seruitutem redigebant & vendebant. Accessit etiam ad iustificationem huius negotij autoritas Pij Quinti, & Catholici Regis Philippi Secundi, quorum consensu huiusmodi Sarraceni in seruitutem sunt redacti. Habemus itaque ex prædictis, quod ius gentium non est ex natura sua immutabile: quin potius aliquando potest licitè mutari. Aliquando vero tamen licitè non abrogetur: tamen abrogatio facta valet, dummodo fiat de consensu Principis & populi sibi subditi. Cæterum Rex Hispaniæ non poterit abrogare ius gentium, quod sibi commune est cum Rege Galliarum, v. g. quod tempore belli legati vtriusque Regis pacificè recipiantur. Hoc enim ius gentium est, quod colligitur ex illo principio, quod pax & tranquillitas Reipublicæ est finis belli, Legati autem negotium pacis agere præsumuntur: ergo audiendi sunt in pace. Item etiam, quia bellum indicitur per sententiam Principis contra aliam rempublicam. Ergo sicut in sententia forensi audiendus est reus si vult audiri: multo magis in sententia contra aliam Rempublicam audire oportet iustificationem, vel satisfactionem quam intendit Regnum illud ad euitanda mala quæ ex bello sequuntur. Dicimus ergo, quod ius illud de pacificè recipiendis legatis, nõ potest abrogari ab vno Principe sine consensu alterius. At verò de consensu vtriusque partis poterit abrogari.

Ad argumeta vero proposita in principio dubij, responderetur ad primum quod desumebatur ex illis testimonijs. Responderetur, quod in illis est sermo de

de iure gentium in priori acceptione. & significatione prout in prima conclusione explicatum est.

Ad secundum argumentum respondetur negandum minorem. Si intelligatur quod ius gentium per necessariam consequentiam colligitur ex principij naturalibus. Et per hoc patet ad primam confirmationem. Ad secundam confirmationem respondetur simplicem fornicationem esse illicitam, iure naturali certissimum est. Et oppositum contrarium fidei Catholicæ quavis corruptis & vitiosis hominibus non omnibus appareat necessitas consequentia: ex principijs per se notis lumine naturali: tamen tenentur se subijcere sententiæ doctiorum & studiosorum, qui iudicant de necessitate consequentia & condemnant simplicem fornicationem tanquam legi naturali contrariam. At vero diuisionum rerum non colligitur absolute per euidens consequentiam, & quantum peccatu esset abrogare tale ius, tamen de consensu partium abrogatio facta valet.

Ad tertium respondetur, quod iam diximus quod Principes absque consensu populi non potest abrogare ius gentium de rerum diuisione.

Ad ultimum negatur consequentia. Ad probationem respondetur, quod non opus est, quod aliquis singularis Princeps totius orbis legem iulerit de iure gentium: sed sufficit, quod ex beneplacito communi hominum & ex consuetudine tale ius fuerit introductum tanquam maxime conueniens cum iure naturali. Et certe argumentum probat, quod ius gentium magna habet affinitatem cum iure naturali.

ARTICVLVS IIII

Vtrum debeat specialiter distinguere ius paternum & dominatiuum.

AD Quartum sic proceditur. Videtur quod non debeat specialiter distinguere ius paternum & dominatiuum. Ad iustitiam enim pertinet reddere unicuique quod suum est, ut dicitur Ambrosius in 1. de Officijs. Sed ius est obiectum iustitiæ: sicut dictum est. Ergo ius ad unumquemque æqualiter pertinet: & sic non debet distinguere specialiter ius patris & domini.

2. Præterea, Ratio iusti est lex: ut dictum est. Sed lex respicit commune bonum ciuitatis & regni: ut supra dictum est. Non autem respicit bonum priuatum vnius personæ, aut etiam vnius familiæ. Non ergo debet esse aliquod speciale ius vel iustum dominatiuum vel paternum, cum dominus & pater pertineant ad commune, ut dicitur in 1. Politic.

3. præterea, Multæ aliæ sunt differentia gradu in hominibus, ut puta quod quidam sunt milites, quidam sacerdotes,

quidam principes. Ergo ad eos debet assignari quod speciale ius vel iustum determinari.

SED contra est, quod Philosophus in 5. Ethic. specialiter à iusto politico distinguit dom natium & paternum, & alia huiusmodi.

RESPONDEO dicendum, quod ius, siue iustum dicitur per conmensurationem ad alterum. Alterum autem potest dici dupliciter. Vno modo quod simpliciter est alterum sicut quod est omnino distinctum: sicut apparet in duobus hominibus, quorum vnus non est sub altero, sed ambo sunt sub vno principe ciuitatis. Et inter tales secundum Philosophum in 5. Ethic. est simpliciter iustum.

Alio modo dicitur aliquid alterum non simpliciter, sed quasi aliquid eius existens. Et hoc modo in rebus humanis filius est aliquid patris: quia quodammodo est pars eius, ut dicitur in 8. Ethic. & seruus est aliquid domini: quia est instrumentum eius, ut dicitur in 1. Polit. Et ideo patris ad filium non est comparatio, sicut ad simpliciter alterum. Et propter hoc non est ibi simpliciter iustum, sed quoddam iustum, scilicet paternum: & eadem ratione, nec inter dominum & seruum, sed est inter eos dominatiuum iustum.

Vxor autem, quantum sit aliquid viri, quia comparatur ad eum sicut ad proprium corpus, ut patet per Apostolum ad Ephesios 5. tamen magis distinguitur à viro quam filius à patre, vel seruus à domino.

Assumitur enim in quodam sociale vitam matrimonij. Et ideo: ut Philosophus dicit inter virum & uxorem plus est de ratione iusti, quam inter patrem & filium, vel dominum & seruum: quia cum vir & vxor habeant immediatam relationem ad domesticam communitatem, ut patet in 1. Politic. ideo inter eos non est etiam simpliciter politicum iustum, sed magis iustum œconomicum.

AD Primum ergo dicendum, quod ad iustitiã pertinet reddere ius suum unicuique: supposita tamẽ diuersitate vnius ad alterum. Si quis enim sibi det quod sibi debetur, non proprie vocatur hoc iustum: & quia quod est filij, est patris, & quod est serui, est domini: ideo non est proprie iustitia patris ad filium, vel domini ad seruum.

Lib. 5. Ethic. ca. 6. circa finem. 50.

Lib. 5. Ethic. ca. 6. circa finem. 50.

Lib. 8. Ethic. ca. 22. 50.

Lib. 1. Politic. ca. 3. & 4. 50.

Infra. qd. 58. art. 7. ad 3. & 2. dist. 44. q. 2. ar. 1. co. & 5. Ethic. co. lec. 11.

Lib. 1. de officijs. c. 21. circa finem. to. 1. Art. 1. huius quæst.

Art. 1. ad primum.

329. 90. art. 2.

Cap. 3. to. mo 5.

Lib. 5. Ethic. c. 6. in finem. to. mo. 50.

Lib. 1. Politic. ca. 3. elicitur, & est vit. to. 50.

Ad

AD secundum dicendum, quod filius in quantum filius, est aliquid patris: & similiter seruus in quantum seruus, est aliquid domini. Vterque tamen prout consideratur, ut quidam homo, est aliquid secundum se subsistens ab alijs distinctum. Et ideo in quantum vterque est homo, aliquo modo ad eos est iustitia. Et propter hoc etiam aliqua leges dantur de his quae sunt patris ad filium, vel domini ad seruum. Sed in quantum vterque est aliquid alterius, secundum hoc deficit ibi perfecta ratio iusti vel iuris.

AD tertium dicendum, quod omnes aliae diuersitates personarum, quae sunt in ciuitate, habent immediatam relationem ad communitatem ciuitatis & ad principem ipsius: & ideo ad eos est iustum secundum perfectam rationem iustitiae. Distinguitur tamen istud iustum secundum diuersa officia. Vnde dicitur ius militare, vel ius magistratum, aut sacerdotum: non propter defectum a simpliciter iusto, sicut dicitur ius paternum & dominatum, sed propter hoc quod unicuique; conditioni personae, secundum proprium officium aliquid proprium debetur.

SUMMA ARTICULI.

PRIMA conclusio. Inter ciues, quorum neuter est sub potestate alterius vterque tamen sub vnus Principis, est iustum simpliciter. Ratio huius est, quia simpliciter est iustum ad alterum.

Secunda conclusio. Inter patrem & filium non est iustum simpliciter, sed iustum quod dicitur paternum: & inter dominum & seruum non est etiam iustum simpliciter, sed iustum dominatum.

Tertia conclusio. Neque inter virum & uxorem est simpliciter iustum politicum: est tamen potior ratio iuris quam inter patrem & filium: quae dicitur economica. Ratio primae patris est, quia vir & uxor non ordinatur immediate in bonum commune Reipublicae. Ratio secundae patris, quia potissimum coniunguntur, ut socij ad exercendum maritale consortium.

COMMENTARIUS.

DVBITARE possemus qualiter Arist. & D. Tho. loquentes de iusto simpliciter, ponunt illud solum in conciuibus sub eodem principe. Nam profecto inter homines diuisorum regnorum est iustitia simpliciter, ut inter Gallos & Hispanos, inter quos & exercerunt contractus iusti. Respondetur breuiter, quod Diuus Thom. & Aristot. loquuntur de iusto legalis, non per hoc volentes excludere iustum naturale, quod est inter homines diuersorum regnorum, quod est iustum simpliciter.

DVBITATVR circa secundam conclusionem,

A de veritate illius & arguitur pro parte negatiua. Primo, inter patrem & filium est vera amicitia, ergo est proprie iustum. Antecedens est D. Tho. 2. 2. quaest. 24. arti. 8. & infra. Consequencia vero probatur quia sicut iustitia & iustum est ad alterum, ita amicitia. Secundo, inter patrem & filium in diuinis est iustitia proprie, ergo & in humanis. Antecedens patet ex D. Tho. 3. par. q. 1. artic. 3. Vbi dicit, quod filius satisfecit patri de rigore iustitiae. Consequencia vero probatur. Nam filius in diuinis magis vnus est cum patre & magis desubstantia patris quam filius in humanis.

B Tertiò arguitur. Inter hominem gratum & Deum est simpliciter iustum, licet homo gratus sit filius adoptiuus & seruus Dei, ergo Antecedens patet ex D. Tho. 1. 2. q. 114. Vbi ponit meritum simpliciter inter hominem & Deum. Et confirmatur. Nam inter hominem conditum in puris naturalibus & Deum authorem naturae est meritum: ut docet D. Thom. 1. 2. quaest. 114. Ergo multo magis reperitur iustum inter filium naturale gentium a patre.

C Quarto. Inter filium emancipatum & patrem est iustum simpliciter, ergo inter filium dum est sub tutela parentum. Antecedens patet. Nam inter illos sunt contractus ciuiles emptionis & venditionis, in quibus simpliciter est iustum. Consequencia vero probatur. Quia quando filius emancipatur, non desinit esse aliquid patris per naturam aut ex substantia illius genitus, sicut antea, ergo, &c. Et confirmatur. Nam quauis filius sit genitus a patre, & dependeat in fieri: tamen non dependet in conseruari: sed per ipsum conseruatur suppositum distinctum existens: eo vel maxime quod semen non est aliquid de substantia patris sed superfluum quoddam.

Quinto sequeretur, quod eadem ratione inter duos fratres non esset proprie iustum. Consequens est falsum, ergo &c. Sequela patet, quia etiam vterque est aliquid patris, sicut dextra & sinistra est aliquid hominis, ergo &c.

D Sextò. Inter patrem & filium est ius naturale, ergo est simpliciter ius. Consequencia patet, quia ius naturale est membrum simpliciter iuris, ergo ubi illud reperitur, reperietur iustum simpliciter. Antecedens vero patet, quia inter se commensurantur secundum absolutam rationem: & etiam quia si filius occidat patrem, maxime laeditur ius naturae.

E Caietanus in hoc articulo non solum dicit, quod inter patrem & filium formaliter non est iustum simpliciter: verum etiam quo inter eosdem secundum quod homines, non est tale ius: & probat ex D. Tho. hic ad secundum. ubi distinguens patrem a filio, quia ratione sunt diuersi ordinis, dicit quod quodammodo est inter illos iustum, ergo non simpliciter. Et eiusdem sententiae videtur esse Soto de iustitia & iure lib. 3. q. 1. art. 4. & multi ex magistris. Pro huius explicatione supponendum est primò, quod ad iustum simpliciter requiruntur tres conditiones. Prima, quod sit ordo ad alterum. Secunda, quod sit debitum simpliciter. Et tertia, quod sit aequalitas. Secundo est supponendum, quod simpliciter, dupliciter dicitur. Primò prout distinguitur contra secundum quid aut metaphoricum, qualiter homo viuus dicitur simpliciter homo ad differentiam hominis picti. Alio modo simpliciter dicitur aliquid quod omnibus modi est tale. Distinctio ista est Arist. 2. Topic. in fin. lib. Et ea videtur D. Tho. 3. p. q. 50. art. 5. & possumus addere tertium modum quo aliquid dicitur simpliciter. Videlicet, quando dicitur tale absque aliqua dependentia: quomodo Deus solus dicitur ens bonus simpliciter. Et pro-

proportionabiliter possumus distinguere triplicem modum quo aliquid dicitur secundum quid. Primo, quia per metaphoram & non verè dicitur. v.g. pictura dicitur homo. Secundò, quia licet verè & propriè dicatur tale, non sufficit tamen denominare totum. Sicut album quod dicitur de Aethiopo secundum dentes. Et tertio per hoc quod aliquid dicitur dependenter qualiter accidens secundum quid est ens.

Prima conclusio. Non est iustum simpliciter inter patrem & filium: si simpliciter dicatur illud in omnimodo est tale. Hoc pater ex Arist. 5. Ethic. ca. 6. Et ex D. Tho. in præfenti. Et probatur ratione illius. Nam filius non est, simpliciter alter à patre, id est, non omnimodo diuersus, ergo ius inter illos non est simpliciter omnibus modis. Antecedens patet ex Arist. vbi supra. & 8. Ethic. c. 11. Et 1. Polit. c. 3. & 1. æconomic. c. 5. Præterea, quia inter patrem & filium non est æqualitas simpliciter. Hæc autem requiritur ad ius simpliciter. Antecedens est Arist. 8. Ethic. cap. 14. Et consequentia est manifesta, quia si deficit aliqua cõditio iusti simpliciter: iustum quod ibi reperitur, non erit omnimodo tale. Tandem probatur, quoniam ad virtutem pietatis pertinet reddere parentibus debita, vt Theologi conueniunt. Pietas verò non est iustitia simpliciter sed pars potentialis iustitiæ, ergo inter patrem & filium non est iustum omnimodo. Etenim si iustum simpliciter esset: esset subinde simpliciter iustitia seruans tale ius: ac proinde non ad pietatem pertineret talis actus.

Secunda conclusio. Nihilominus simpliciter est iustum inter illos, id est, verè & propriè & non metaphoricè. Cõclusio ista colligitur ex D. Tho. quæst. seq. art. 2. quem locum interpretans Magist. Soto lib. 3. de iustit. q. 2. art. 2. expressè tenet nostram sententiam. Probatur primo ratione. Nam inter illos propriè & verè est debitum & æqualitas & habitudo ad alterum prout sufficit ad verum ius, ergo propriè & verè est ius. Consequentia patet, quia solum illa tria sunt de essentia iuris proprii. Antecedens verò per singula probatur primo, omnium sententia est debitum maxime filij ad patrem: patris autem ad filium vel est debitum vel aliquid aliud. Quod vero sit æqualitas saltem moralis. Probat. Quia ad æqualitatem moralem sufficit commensuratio proportionalis. Hæc verò est filij ad patrem, ergo &c. Maior patebit quæstione sequenti. Minor probatur Nam filius verè & propriè reddit patri debitum proportionale, quod ex præcepto iuris paterni debet. Etenim certum est nihil probum implere omnia præcepta ad quæ tenetur ex vi iuris paterni, eo modo quo potest, ergo inter illos est æqualitas proportionalis. Quam vt commodius intelligamus supponendum est, quod æquale dicitur dupliciter. Vno modo absolute: quod contingit in commutationibus emptionis & venditionis. Alio modo secundum proportionem, vt cum quis non reddit quod absolute debet, reddit autem quod potest & ad quod tenetur hic & nunc. v.g. debens mille & reddens centum quia non plus habet. Et quauis Vtraque æqualitas conueniat in hoc quod exercès illam impleat præceptum: est tamè discrimen, quod quæ æqualitate absoluta adimplex præceptum, manet omnino liber. Aequalitate uero proportionali adimplens præceptum, manet liber hic & nunc: non tamen absolute. Vnde si venerit ad meliorem fortunam, & diues factus fuerit, tenebitur plenum debitum soluere. Et hoc modo est æqualitas inter patrem & filium, & redditio æquiualentis propor-

tionalis. Quod verò hæc æqualitas sit ad alterum prout sufficit ad iustitiam, Probatur. Quia taliter pater & filius sunt diuersi etiam formaliter, quod inter illos potest esse actio & passio etiam moralis, ergo sufficienter filius est alter à patre. Antecedens patet ex argumentis in principio positis. Consequentia vero probatur ex Diuo Thoma quæstione sequenti, artic. 2. Vbi explicans quid requiratur ad iustum verum & proprium, solum dicit requiri illam diuersitatem quæ sufficit ad actionem & passionem. Et confirmatur. Nam hac ratione dicit D. Thomas quod inter partes eiusdem hominis est solum iustitia metaphoricè, quia non est actio & passio inter illas quasi inter diuersa supposita: sed quasi inter instrumenta eiusdem operantis. Cum ergo filius & pater qualitercunque consideretur sunt supposita & personæ inter quas est passio & actio, verè & propriè erit habitudo & commensuratio ad alterum. Et denique conclusio probatur. Quia D. Thomas & Aristot. ideo non ponunt ius simpliciter inter patrem & filium, quia non immediate respiciunt bonum commune: bene tamen mediate. Quod vero mediate respicit aliquam rationem communem verè & propriè est tale.

Tertia conclusio. Iustum inter patrem & filium non reperitur perfectum. Probatur. Quia non perfecte reperiuntur omnes conditiones iusti. Non enim perfecte & omnino filius est alter neque perfecte reddit æquiualens, ergo, &c. Ex quo sequitur quod non dicitur iustum istud sine dependentiâ & habitudine. Imo vero dependet & respicit per se iustum ciuile: non tamen ita quod ratio iuris analogæ sit. Secundò sequitur, quod diuiditur optimè ius in ciuile, paternum, & dominium, tanquam in membra formaliter diuersa. Tertio sequitur, quod proportionabiliter sentiendum est de iure inter seruum & dominum, inter virum & uxorem: atque inter patrem & filium loquuti sumus, supposita differentia quam ponit D. Tho. in articulo, quæ amplius patebit solitudinibus argumentorum.

Ad primum argumentum respondetur, quod amicitia quæ est charitas, propriè est inter patrem & filium, quia illa immediate & per se respicit Deum, ac sub inde cõiungit oēs hoies qui ordinat ad Deum. Verum tamen loquendo de amicitia naturali, illa non propriè reperitur inter patrem & filium. Quia pater quando diligit filium amat illum quasi seipsum & non distinctum à se. Inter verò seruum & dominum multò minus est amicitia ista: quia dominus diligit seruum propter commodum proprium, quod est contra rationem amicitiae. Seruus vero diligit dominum amore quodam seruili & multum inæquali: Similiter inter virum & uxorem licet maior ratio amicitiae reperiatur: quam inter predictos, tamen adhuc non est propriè amicitia, quia semper vir diligit tanquam caput, uxor vero diligit tanquam subiecta. Quocirca non est inter illos æqualitas amicitiae.

Ad secundum respondetur, quod inter patrem & filium in diuinis non est iustum: quia non est debitum propriè. Nihilominus difficultas est de filio secundum quod satisfactio in natura assumpta, qualiter videlicet sit satisfactio ad alterum. Quidam enim explicant per hoc quod satisfactio patri, qui alius est. Alij verò per hoc quod satisfactio Deo qui in alijs personis à filio reperitur. Nihilominus istæ solutiones non explicant qualiter filius satisfactio de iustitia sibi ipsi. Vnde alij dicunt quod verbum vt sustentans naturam humanam, habet rationem formalem ærius suppositi, saltem formaliter. Neque ista solutio

Solutio mihi placet, quia constituit diuersitatem ex natura rei in Christo Domino inter suppositum diuinum & humanum. Igitur respōdeo dupliciter ad argumentum quod procedit etiam de filio sibi ipsi satisfaciendi. Primò, quòd licet nò sit alter omnino, nihilominus tamè in rigore satisfaci: quia rigor iustitiæ nò artèditur ex omnimoda & rigorosa diuersitate suppositorum: sed ex solutione debiti æqualis omnino, & ex proprijs, sicut filius exoluens patri centum quæ debet, de rigore satisfaci, licet nò sit omnimoda diuersitas inter illos. Secūdo respondetur, q̄ in iustitia requiritur diuersitas satisfaciendis, ea solū quæ sufficit, vt inter satisfaciendū & cui sit satisfactio sit actio aut passio moralis. Et quia in Christo Domino taliter facta est coniunctio naturarū q̄ ratione vnus potest habere actionē ad seipsum in alia natura, perinde ac si essent in diuersis suppositis; Consequēter est diuersitas quæ sufficit ad actiones morales, cuiusmodi est satisfactio rigorosa. Ex plurim horū omnium est in obediētia quā Christus in humana natura exercet in ordine ad suppositum diuinum. Verè enim, & propriè obedit Deo licet à Deo non distinguatur.

Ad secundum de merito rñdetur, q̄ nullo modo Deus est obligari ex iustitia commutatiua respectu creaturarum: quia nullo mō est debitor. De quo, 1. parte, q. 21. diximus. Nihilominus tñ opus meritōriū dē de iustitia commutatiua exigere premiū quia inter se proportionantur, quia tñ istud meritū est à Deo liberè donante gratiā, consequenter nō facit Deum debitorem respectu nostri. Vnde August. ait, Factus est omnium redditor nulli debens.

Ad quartum respondetur, q̄ inter filiū emancipatū & patrē, ita reperitur iustitia sicut inter alios ciues. Nihilominus tamen debitū naturale ad quod tenetur filius etiam emancipatus, quia cōtrahit naturā ex patre non pōt satisfacere ad æqualitatē. Vñ semper manet cum obligatione honorandi patres & illos alendi si graui laborent necessitate. Ad confirmationem rñdetur, q̄ filius hēt duo. Primum q̄ si ex patre. Secūdo q̄ fiat & conseruetur suppositū diuersum ab illo. Ex prima consideratione filius habet quandā vnitate cum Patre non solum physicam sed moralem. Quare ab Arist. dē aliquid patris. Et in Scriptura filius appellatur fructus parentum, quia est quasi fructus arboris non omnino diuersus ab illo, & licet ex parte deficiat à ratione iustitiæ rigorosa: fundat tamen illā in secunda consideratione, qua videlicet consideratur vt diuersum suppositū.

Ad quintum respondetur q̄ in opinione Iuriscōntultorum inter fratres qui viuunt sub tutela parentum non est proprie ius. patet in l. frater à fratre. ff. de condictione indebiti. Nihilominus tamè nōs in timis considerantes hanc rem, proprie & verè ponimus ius licet imperfectè.

Ad sextum respondetur, q̄ variatur appellatio in prima consequentia, quando enim dicitur est iustum naturale simpliciter, simpliciter, applicat suū significatum ad naturale. Et sensus est, ius quod reperitur inter patrem & filium est naturale simpliciter. In consequenti vero applicat ad iustum. Et sensus est inter patrem & filium est ius perfectum.

Ex his facile intelligitur modus loquēdi D. Tho. in articulo, quādo videlicet loquēs de iure paterno, dicit non esse simpliciter, sed quodāmodo. Illud quodāmodo, nō est dictio diminuēs veritatē & proprietatē iuris: sed explicans deficientiā cuiusdā perfectionis: vt explicatum est. Et hoc colligo ex solutione ad secundum, quem locum Caiet. adducit cōtra nostram sententiam. Nam dicit, q̄ inter patrem

Banes de Iustitia & Iure.

A & filiū vt homines sunt, est iustum quodāmodo. Et quidē certū est in opinione omnium q̄ inter illos secundum q̄ homines vere est iustum, ergo illud, quodāmodo, non dicit deficientiam proprietatis.

D V B I T A T V R circa tertiam conclusionem; Vtrum ius quod reperitur inter virum & vxorem sit perfectiori modo ius, quam quod est inter patrē & filium. Pro parte negatiua arguitur primo. Iustum istud est œconomicum, ergo non ita est perfectè iustum sicut ius paternum. Œconomicū enim solū respicit iustum vnus domus.

Secundò. Maior vnitas est vxoris & viri quam filij & patris, ergo minus est de rigore iusti. Consequentia patet ex D. Tho. in art. Et antecedens probatur Genes. 2. Propter hanc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ.

Pro explicatione sciendum est, q̄ vir & vxor cōsiderantur dupliciter. Primò in ordine ad vsum matrimonij. Secundo in ordine ad regimē domus. Dico ergo q̄ si cōsideretur primo modo: magis iustum est & reperitur inter vxorem & virum quā inter filium & patrem. Probatur. Quia est æquiualens traditio corporū, vt patet. 1. Cor. 7. Vir potestatem non habet sui corporis sed vxor: non habet potestatem sui corporis sed vir: Nolite fraudari iniuicē. Secundo dico. Ad regimen si attendamus: minus est iustum inter illos, quā inter Patrem & filium. Patet. 1. Corinth. 11. vbi vir appellat caput vxoris. Quocirca

C maximam inæqualitatē inter se habent: eo vel maxime q̄ vxor subdita est totaliter viro. Vnde Genes. 2 dicitur, Educta de costa viri. In quo non solū denotatur q̄ homines inde procedentes mutuam deberēt inter se habere dilectionem: quia ab hominis vnus principio descendunt, vt ait August. 11. de Ciuit. cap. 21. sed etiam denotatur qualiter vxor subdita debeat esse viro: Etenim non ex capite viri educta est, quia nō habebat equalitatem cum capite: neque ex pedibus, quia nō seruiliter subditur viro: sed ex costa, quæ media est, & circa cor. Vbi & amor & media subiectio denotatur.

Ex his sequitur, q̄ vir non habeat simpliciter ordinariam potestatem erga vxorem: habet tamen illam in ijs quæ pertinent ad regimen domus. Vnde aliquando poterit illā aliquo modo punire, irritare vota illius, & similiter irritare omnes contractus, quos illa fecerit, etiam circa facultates suæ dotis.

Ad primū, aliqui dñt ius œconomicum secundū quid appellari ius. Et ita vñr sibi colligere ex D. Tho. ma in vltimis uerbis articuli. Mihi tamen vñ q̄ licet secundum præcisam rationem qua œconomicum est, sit multum deficiens à iure: tamen ex ea parte qua respicit bonum commune, & ordinatur non solum in bonum reipublicæ, sed in bonum speciei humane, appellabitur verè & propriè ius.

Ad secundum rñdetur, q̄ nunquam vxor sit vnū realiter cum viro, aut efficiatur pars illius. Sed solum metaphoricè: Quia rōne, quæ copulantur in aliquo siue corporis siue animæ vnum dicuntur. Neque valet illa consequentia: sicut non valet propter virtutem relinquet homo patrem & matrem, ergo magis vnum est cum virtute, quam cum Patre.

QUESTIO LVIII.

De Iustitia.

DEINDE considerandum est de iustitia. Circa quam quærentur duodecim.

B ARTI-

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum cōuenienter diffiniatur iustitia, quòd est perpetua & constans voluntas, ius suum unicuique tribuens.

q. d. 33. q. 2. ar. 1. ad 3. Et veri q. 1. art. 5. ad 12. † In ff. verlib. 1. cit. 1. l. to. in princ. Li. 3. ca. 7. non 16 ge à princ. to. mo. 5.

AD Primum sic proceditur. Videtur quòd incōuenienter diffiniatur iustitia à † Iurisperitis, quòd iustitia est perpetua & constans voluntas, ius suum unicuique tribuens. Iustitia enim secundum Philos. in 5. Ethicor. est habitus, à quo sunt aliqui operatiui iustorum, & quo operantur & volunt iusta. Sed voluntas nominat potentiam, vel etiam actum: ergo inconuenienter iustitia dicitur esse voluntas.

In dialo. go de veri tate. c. 11.

2. Præterea. Rectitudo voluntatis non est voluntas: alioquin si voluntas esset sua rectitudo, sequeretur quòd nulla voluntas esset peruersa. Sed secundum † Anselmū in lib. de Veritate, iustitia est rectitudo: ergo iustitia non est voluntas.

3. Præterea. Sola Dei voluntas est perpetua. Si ergo iustitia est perpetua voluntas, in solo Deo erit iustitia.

4. Præterea. Omne perpetuum est constans, quia est immutabile. Superflue ergo vtrunque ponitur in diffinitione iustitiæ, & perpetuum & constans.

5. Præterea. Reddere ius unicuique, pertinet ad principē. Si ergo iustitia si unicuique ius suū tribuens, sequitur quòd iustitia non sit nisi in principe, quòd est inconueniens.

Ca. 15. cita mediū, tom. 1.

2. Præterea. August. † dicit in libro de Moribus Ecclesiæ, quòd iustitia est amor Deo tantum seruiens, non ergo reddit unicuique quòd suum est.

RESPONDEO dicendū quòd prædicta iustitiæ diffinitio conueniens est, si rectè intelligatur. Cū enim omnis virtus sit habitus, qui est principium boni actus, necesse est quòd virtus diffiniat per actū bonū, qui est circa ea quæ ad alterū sunt, sicut circa propriā materiam virtutis. Est autem iustitia præcipuè circa ea quæ ad alterum sunt, sicut circa propriam materiam, vt infra † patebit. Et ideo actus iustitiæ per comparisonem ad propriam materiam virtutis & obiectum tangitur, cum dicitur: ius suū unicuique tribuens. Quia vt † Isidorus dicit in lib. Etymolog. Iustus

Art. seq.

Lib. 10. c. 9. incipit, Ingenio: patū à princ.

A dicitur, quia ius custodit. Ad hoc autem, quòd aliquis actus circa quancunque materiam sit virtuosus, requiritur quòd sit voluntarius, & quòd sit stabilis & firmus: quia † Philosophus dicit in 2. Ethic. quòd ad virtutis actum requiritur: primò quidem, quòd operetur sciens: secundò autē, quòd eligens, & propter debitum finem: tertio, quòd immobiliter operetur. Primum autē horum includitur in secundo: quia quòd per ignorantia agit, est inuoluntarium: vt dicitur in 3. † Ethic. Et ideo in diffinitione iustitiæ primò ponitur voluntas, ad ostendendum quòd actus iustitiæ debet esse voluntarius. Additur autem de cōstantia & perpetuitate, ad designandam actus firmitatē. Et ideo prædicta diffinitio est cōpleta diffinitio iustitiæ, nisi quòd actus ponitur pro habitu, qui per actū specificatur: habitus enim ad actū dicitur. Et si quis veller eā in debitā formā diffinitionis reducere, posset sic dicere, quòd iustitia est habitus, secundum quē aliquis constanti & perpetua voluntatē ius suū unicuique tribuit. Et quasi est eadē diffinitio cum ea, quam † Philosophus ponit in 5. Ethic. dicēs: quòd iustitia est habitus, secundum quem aliquis dicitur operatiuus secundum electionem iusti.

Libro. 2. Ethic. c. 9. tom. 6.

Li. 3. ca. 6. tom. 6.

B AD primū ergo dicendū, quòd voluntas hic nominat actū, nō potentia. Est autē consuetū quòd apud autores habitus per actus diffiniantur: sicut † Augustinus dicit super 10. quòd fides est credere quòd non vides. AD secundū dicendū, quòd neque est iustitia est essentialiter rectitudo, sed causaliter tantum. Est tamen habitus, secundū quem aliquis rectè operatur & vult.

Li. 5. ca. 2. & 5. sum. tom. 6.

A D tertium dicendū, quòd voluntas potest dici perpetua dupliciter. Vno modo ex parte ipsius actus, qui perpetuo durat. Et sic solius Dei voluntas est perpetua. Alio modo ex parte obiecti: quia scilicet aliquis vult perpetuo facere aliquid. Et hoc requiritur ad rationem iustitiæ. Non enim sufficit ad rationem iustitiæ, quòd aliquis velit ad horā in aliquo negotio seruare iustitiā: quia vix inuenitur aliquis qui velit in omnibus iniuste agere, sed requiritur quòd homo habeat voluntatem perpetuam & in omnibus iustitiam conseruandi.

Tract. 79. in loann. paul. tom. 6.

A D quartum dicendum, quòd quia perpetuum non accipitur secundum durationem perpetuam actus voluntatis, non superflue additur, Constans. Vt sicut per hoc,

E AD tertium dicendū, quòd voluntas potest dici perpetua dupliciter. Vno modo ex parte ipsius actus, qui perpetuo durat. Et sic solius Dei voluntas est perpetua. Alio modo ex parte obiecti: quia scilicet aliquis vult perpetuo facere aliquid. Et hoc requiritur ad rationem iustitiæ. Non enim sufficit ad rationem iustitiæ, quòd aliquis velit ad horā in aliquo negotio seruare iustitiā: quia vix inuenitur aliquis qui velit in omnibus iniuste agere, sed requiritur quòd homo habeat voluntatem perpetuam & in omnibus iustitiam conseruandi.

A D quartum dicendum, quòd quia perpetuum non accipitur secundum durationem perpetuam actus voluntatis, non superflue additur, Constans. Vt sicut per hoc,

hoc, quod dicitur, Perpetua voluntas, de signatur, quod aliquis gerat in proposito perpetuo iustitiam conseruandi: ita etiam per hoc, quod dicitur costans, designetur quod in hoc proposito firmiter perseueret.

AD quintum dicendum, quod iudex reddit quod suum est per modum imperantis & dirigentis: quia iudex est iustum animatum & princeps est custos iusti, ut dicitur in 5. Ethic. Sed subdit reddunt quod suum est unicuique per modum executionis.

AD sextum dicendum, quod sicut in dilectione Dei includitur dilectio proximi, ut supra dictum est: ita etiam in hoc quod homo seruit Deo, includitur quod unicuique reddat quod debet.

SUMMA ARTICVLI.

PRIMA conclusio est affirmatiua. Secunda conclusio. Hæc definitio potest reduci ad illam, scilicet, Iustitia est habitus secundum quem constanter quis reddit unicuique quod suum est.

COMMENTARIVS.

VBIVM est circa primam conclusionem. Videtur enim quod non sit vera. Arguitur primo: In illa definitione nullum ponitur genus, ergo non est bona, si dicas subintelligitur habitus. Contra. Habitibus non est immediatum genus quia inter iustitiam & habitum mediat virtus, tam virtus moralis quam Cardinalis.

Secundo. Per charitatem tribuitur suum ius unicuique, ergo non est proprium iustitiæ. Probatur antecedens. Quia charitas respicit omne bonum alterius, & fugit omne malum, ergo, &c. Antecedens patet 1. ad Corinth. 13. Charitas non inflatur, non agit perperam, non querit quæ sua sunt. Et ideo D. August. de moribus ecclesiæ dicit, quod iustitia est amor Deo seruiens. Et Arist. 8. Ethicor. cap. 1. dicit, quod sit esset amicitia, non requireretur iustitia.

Tertio arguitur. Proprietates illæ, quæ ponuntur in definitione iustitiæ, videlicet, perpetua costansque voluntas, sunt communes omni virtuti, ergo non particulariter debentur iustitiæ neque in ea poni debent. Nam ibi non ponuntur tanquam genus: ea subinde deberent esse peculiaris & propriæ iustitiæ. Confirmatur. Nam D. Tho. dicit ad secundum rectitudo quæ dicit iustitia non est rectitudo voluntatis, ergo, male diffinitur per hoc quod sit constans voluntas.

Quarto arguitur. Quoniam iustitiæ sunt tres actus necessarii, ergo male diffinitur per unum. Antecedens patet. Nam proprius actus illius est honestè viuere, neminem lædere, & ius suum unicuique tribuere: ut ait Vlpian. ff. de iust. & iure, in l. iustitia.

Quarto arguitur. Ius multipliciter diuiditur, imo diuersa ratione ut ex supradictis patet, ergo non est obiectum iustitiæ constituens illam in ratione eius virtutis formaliter. Et confirmatur. Nam ius paternum & ius religiosum non exercentur à iustitia sed à virtute pietatis & religionis, ergo ius absolute non est obiectum iustitiæ.

Sexto arguitur. Iustitia legalis est simpliciter iusti
Baues de Iustitia & Iure.

na, & non per se hêt tribuere iustum alteri, ergo, &c. Minor probatur. Nam si v.g. ciuis non ita accurate respiciat bonum commune ciuitatis, ille peccat contra iustitiam legalem: & tamen non tenetur alii cui facere restitutionem.

PRIMA decisione sit prima conclusio. Prædicta definitio optima est. Probatur, quia est communis Theologorum & etiam Iuristarum cum Vlpiano. Et etiam Aristot. 5. Ethicor. cap. 1. Ciceronis lib. 5. de Inuent. c. 5. & lib. 2. officiorum. c. de iustitia. Cõ similem ponit D. Ambr. lib. 1. officio. cap. 24. vbi dicit, quod iustitia est virtus ius suum unicuique tribuens. Idem D. August. li. 19. de Ciuit. Dei, c. 21. & lib. 1. de liber. arbit. cap. 13. Vnde conclusio debet esse certa.

Secunda conclusio. Iustitia hic diffinitur non secundum quod est virtus communis omnibus virtutibus idemque cum illis: sed secundum quod est specialis virtus essentialiter distincta ab alijs includens sub se iustitiam legalem distributiua & commutatiua. Pro intellectu huius nota. Quod communiter iustitia in vsu Scripturæ & Sanctorum accipitur prout nominat omnem virtutem: quia in omni virtute est aliquis ratio debiti. Ita illud intellige. Attende ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, &c. Et illud; Nisi abundauerit iustitia vestra. Alio modo sumitur specialiter à Theologis, prout nominant virtutem quandam residentem in voluntate. Probatur modo conclusio. Nam iustitia ut communis est, non habet vllam diffinitionem neque explicat essentiam virtutis: sed quandam rationem ibi consideratam, ergo hæc definitio non est de iustitia sic accepta. Antecedens patet, quia omnes virtutes in nullo essentialiter conueniunt, præterquam in ratione generica, ergo iustitia generaliter accepta cum non significet rationem genericam virtutum non diffinitur neque importat aliquod essentialis illis, sed quandam debiti rationem. Ex quo euidenter, sequitur quod iustitia hic diffinita importat, specialem rationem ab alijs virtutibus distinctam.

Tertia conclusio. Hic sumitur iustitia ut includens sub se non solum tres species commemoratas, verum et ut includit omnes partes potenciales iustitiæ quæ respiciunt debitum simpliciter: ut sunt pietas & religio. Prima pars probatur, quia eam iustitia diffinit hic D. Thom. de qua in sequentibus disputat de illis tribus speciebus iustitiæ. Videlicet legali, distributiua, & commutatiua, ergo &c. Secunda vero pars probatur. Nam ius quod respicitur à iustitia hic definita, non coarctatur ad iustum perfectum, sed ad iustum verum & simpliciter. Cum ergo iustum verum dicatur de iusto quod attendit pietas & religio, consequenter diffinitur iustitia, prout communis est etiam his virtutibus. Et confirmatur. Nam illud est ius quod ponitur in diffinitione iustitiæ, de quo egimus in quæst. præcedenti, sed in illa determinauimus de iusto paterno seruii & vxoris & probauimus esse verum in illis, ergo iustitia hic definita includit etiam partes potenciales: quæ respiciunt debitum simpliciter. Dixit autem simpliciter debitum, quia debitum secundum quid, non sufficit, ut aliqua virtus comprehendatur simpliciter sub iustitia hic diffinita. Quare liberalitas quæ respicit debitum secundum honestatem nec dicitur iustitia, nec in hac diffinitione includitur.

Ad argumenta respondetur. Ad primum argumentum respondetur, quod quandoque species qualitatis commode diffiniuntur per genus media tum qualiter Aristot. diffinit habitum per dispositionem: & hoc vel maxime fit quando tale genus est receptum ab omnibus, & manifestum. Et ita in propo-

Li. 5. c. 6. a med. 10. mo. s.

Quæst. 25 art. 1.

fito, quia actus vel habitus secundum omnes est genus est manifestum & notum, non vero virtus aut Cardinalis virtus: optime diffinitur iustitia per habitum.

Ad secundum argumentum respondetur concedendo quod charitas respicit omnes bonum, non tamen qua ratione est debitum. Vnde oportuit ponere virtutem specialem quæ respiciat bonum debitum ut sic. Licet enim charitas, ut est virtus vniuersalis & inferens alias virtutes, versetur circa iustum debitum simpliciter; non tamen quia illud sit materia propria charitatis: sed quia est materia charitati subiecta, qualiter intelligitur illud Pauli; Charitas non agit perperam. Illud vero D. August. quod iustitia est amor Dei intelligitur causaliter, quatenus, videlicet, adimpletio cuius vis boni ex amore procedit, ad Roman. 13. Qui diligit proximum legem impleuit. Hoc modo multoties nomen virtutis imperantis tribuitur actibus imperatis: qualiter mors pro Christo dicitur maxima charitas. Licet sit actus fortitudinis: & illud. Plenitudo legis est dilectio. & D. Thom. hac quæst. art. 6. omnes actus reliquarum virtutum qui à iustitia diriguntur, iustitiam appellat. Ad illud vero Arist. respondetur ex D. Thom. ibi, quod si omnes essemus amici, omnia essent communia. Vnde non indigeremus iustitia quæ applicat rem vero domino.

Ad tertium, quod illa particula peculiari ratione ponitur in definitione iustitiæ. Primum ad denotandum discrimen iustitiæ ab alijs virtutibus: quia sola ipsa in voluntate ponitur. Secundò, quia peculiaris difficultas est in voluntate ad tribuendum alteri ius suum: quæ non inuenitur in hoc, quod voluntas eligit proprium bonum, respectu vero alieni retardatur & impeditur voluntas ab utilitate ipsa proprii boni. Quocirca requiritur peculiaris constantia & firmitas in iustitia. Vnde Sapien. 5. dicitur. Induet pro thorace iustitiam, & accipiet pro galea iudicium certum, scutum inexpugnabile æquitatem, quæ omnia ponuntur ad denotandam constantiam & firmitatem iustitiæ. Ad confirmationem respondetur, quod licet omnis virtus suo modo ordinetur ad rectitudinem habentis, vnde dixit Arist. 1. Magnorum moralium cap. 2. 2. quod virtus est optimus habitus: aliter tamen aliter rectificant. Quædam enim rectitudinem essentialem tribuunt, ut charitas & gratia. Aliæ vero dicuntur rectificare potentiam: qui moderantur passionem illius constituentem medium inter excessum & defectum. Vt temperantia respectu concupiscibilis. Fortitudo respectu irascibilis. Aliæ autem rectificant eo solum quia ordinant potentiam ad rectum. Et hoc modo iustitia dicitur rectitudo voluntatis. Et sic Anselmus in Dialogo de veritate. & cap. 13. dicit enim iustitiam esse rectitudinem propter se: loquitur causaliter, quia videlicet causat rectitudinem. Hæc amplius explicantur infra artic. 9. & 1. 2. quæst. 60. art. 2. & 3.

Ad quartum respondetur, quod per vnum actum in diffinitione iustitiæ positum reliqui actus explicantur. Nam eo ipso quod ius alteri tribuimus, ipsum non lædimus: & in hoc honeste viuimus. Eo vel maxime quod honeste viuere est commune omni virtuti. Arist. vbi supra, ait: virtus est honesti ad honestum. Vnde non debuit poni in definitione specifica virtutis. Et similiter lædere est actus negatiuus: quare non debuit poni in definitione positiui.

Ad quintum, aliqui ex Thomistis dicunt, iustum in definitione positiuum solum accipi pro iusto perfecto. Quare ibi non includitur iustum paternum, aut dominatiuum: quod isti appellant secundum quid & improprium. Isti tamen deseruntur: quia Diuus

August. lib. 19. de Ciuit. cap. 21. sub hac diffinitione claudit non solum pietatem: sed etiam religionem & iustum illius. Neque ratio istorum aliquid valet. Nam bene stat quod obiectum alicuius potentie aut habitus sit analogum: & in quibusdam reperitur secundum quid: & nihilominus quod specificet & det vnitatem maiorem, quam habet in se. Patet in ente, quod specificat intellectum & habitum scientie Metaphysicæ: tamen dat vnitatem intellectui. Vnde in nostra sententia respondetur, quod omne ius verum, etiam si non sit perfectum, includitur sub obiecto iustitiæ: ac subinde sub virtute ipsa. Ad confirmationem quæ difficilis est, respondetur quod idem actus potest pertinere ad diuersas virtutes, à quibus secundum diuersam rationem producitur: maxime in subordinatis. Exemplum est in demonstratione physica quæ secundum materiam producitur ab habitu physico, secundum vero formam & modum producitur à Dialectica. Similiter actus penitentia formaliter producitur à penitentia virtute: est tamen ibi dilectio intrinsecè respiciens habitum charitatis. Ita in proposito formaliter ius paternum exercetur à pietate: inuenitur tamen ibi ratio iustitiæ secundum quod ius patri tribuitur, vnde etiam respicit iustitiam.

Ad vltimum respondetur, quod inferius patebit artic. 5. & infra qualiter lædens iustitiam legalem & bonum commune non semper teneatur ad restitutionem.

ARTICVLVS II.

Vtrum iustitiam semper sit ad alterum.

Ad Secundum sic proceditur. Videtur quod iustitia non semper sit ad alterum. Dicit enim Apostolus ad Roman. 3. quod iustitia Dei, est per fidem Iesu Christi. Sed fides non dicitur per cõparationem vnus hominis ad alterum. Ergo neque iustitia.

2. Præterea. Secundum Augustinum in lib. de Moribus Ecclesiæ, ad iustitiam pertinet ob hoc, quod seruit Deo bene imperare cæteris, quæ homini sunt subiecta. Sed appetitus sensitius est homini subiectus, ut patet Genes. 4. vbi dicitur: Subter te erit appetitus eius, scilicet peccati, & tu dominaberis illius. Ergo ad iustitiam pertinet dominari proprio appetitui. Et sic erit iustitia ad seipsum.

3. Præterea. Iustitia Dei est æterna. Sed nihil aliud est Deo cõternum: ergo de ratione iustitiæ non est, quod sit ad alterum.

4. Præterea. Sicut operationes quæ sunt ad alterum, indigunt rectificari: ita et operationes quæ sunt ad seipsum. Sed per iustitiã rectificantur operationes, secundum illud Prou.

11. Iustitia simplicis diriget viam eius. Ergo iustitia non est solum circa ea quæ sunt ad alterum

Supra qd. 57. arti 4. & inf. art. 8. cor. & ad tertium. & vic. q. 2. art. 7. ad 12.

Capit. 19. circa medium. 10.

rum, sed etiam circa ea quæ sunt ad seipsum.

SED contra est, quod Tullius dicit in 1. de Offic. quod iustitiæ ratio est, quæ societas hominum inter ipsos & vitæ cõmunitas continetur. Sed hoc importat respectum ad alterum: ergo iustitia est circa ea quæ sunt ad alterum.

RESPONDEO dicendum, quod si cut supra dictum est, cum nomen iustitiæ æqualitatem importet, ex sua ratione iustitia habet, quod sit ad alterum: nihil enim est sibi æquale, sed alteri. Et quia ad iustitiam pertinet actus humanos rectificare, ut dictum est: necesse est quod æqualitas ista quam requirit iustitia, sit diuersorum agere potentium. Actiones autem sunt suppositorum & totorum, non autem propriè loquendo partium, & formarum, seu potentiarum. Non enim propriè dicitur quod manus percutiat, sed homo per manum: neque propriè dicitur quod calor calefaciat, sed ignis per calorem: secundum tamen similitudinem quandam hæc dicitur. Iustitia ergo propriè dicta requirit diuersitatem suppositorum, & ideo non est nisi vnus hominis ad alium. Sed secundum similitudinem accipiuntur in vno & eodem homine diuersa principia actionum, quasi diuersa agentia: sicut ratio & irascibilis & concupiscibilis, & ideo metaphoricè in vno & eodem homine dicitur esse iustitia, secundum quod ratio imperat irascibili & concupiscibili: & secundum quod hæc obediunt rationi, & uniuersaliter secundum quod vnique parti hominis attribuitur quod ei conuenit. Vnde & Philosophus in 5. Ethicorum hanc iustitiam appellat, secundum metaphoram dictam.

AD primum ergo dicendum, quod iustitia quæ fit per finem in nobis, est per iustificatur impius: quæ quidem in ipsa debita ordinatione partium animæ consistit, sicut supra dictum est, cum de iustificatione impij ageretur. Hoc autem pertinet ad iustitiam metaphoricè dictam, quæ potest inueniri etiam in aliquo solitariam vitam agente. Et per hoc patet responsio ad secundum.

AD tertium dicendum, quod iustitia Dei est ab æterno, secundum voluntatem, & propositum æternum. Et in hoc præcipuè iustitia consistit: quauis secundum effectum non sit ab æterno: quia nihil est

A Deo coæternum.

AD quartum dicendum, quod actiones, quæ sunt hominis, ad se ipsum sufficenter rectificantur, rectificatis passionibus, per alias virtutes morales. Sed actiones quæ sunt ad alterum, indigent speciali reificatione non solum per comparationem ad agentem, sed etiam per comparationem ad eum, ad quem sunt. Et ideo circa eas est specialis virtus, quæ est iustitia.

SUMMA ARTICULI.

Prima conclusio. Affirmatiua de iustitia propriè loquendo.
Secunda conclusio. Inter patres eiusdem hominis & potentias eiusdem animæ est iustitia metaphoricè.

COMMENTARIUS.

In articulo post illa quæ diximus articulo ultimo præcedentis quæstioni parum habet difficultatis. Intendit. n. Diuus Thom. explicare illam particulam, vniqueque: ita sanè, vt necessarium sit ad iustitiam propriè dictam, quod exerceatur circa aliud suppositum. Quæ doctrina est Aristot. lib. 5. Ethicorum cap. ultimo. Imo vero cap. 1. dicit iustitiam solam ex omnibus virtutibus esse bonum alienum, eo quod agit ea quæ conferunt alteri. Hoc ipsum docet Diuus Hieronymus super Psalmum. 4. Vbi ait omnes alias virtutes delectare magis habentem, & ipsi prodesse. Circa quæ doctrinam duo breuiter aduerte. Primum est, quod diuersitas suppositorum, quæ dicitur necessaria ad rationem iustitiæ propriè & strictè dictæ, intelligenda est secundum ordinem naturæ. Cæterum si Deus assumeret humanitatem terminatè immediatè ad ipsum Deum: nichilominus poterat esse in operationibus illius hominis satisfactio iustitiæ de condigno: quauis ipse Deus non esset aliud suppositum à supposito hominis satisfactientis. Sufficeret enim, quod illud suppositum, & haberet rationem duorum suppositorum, & duobus modis suppositaret. Quatenus subsisteret in duabus naturis substantialibus & intellectualibus. Et probatur hoc quia ille homo propriè obedi ret. Obedientia autè propriè dicta debet esse ad alterum. Imo vero nunc de facto propriè obedi bat sibi Christus Dominus, quatenus suppositum filij erat verus homo obediens, & verus Deus cui obedi batur. Neque ratio Diui Thomæ in articulo oppositum huius concludit. Quoniam omnes Theologi secundum fidem Catholicam asserunt in Christo Domino esse duplicè voluntatem, & duas operationes voluntatum harum satis distinctas. Et nihilominus philosophi dicunt. Quod voluntas est inclinatio totius suppositi, & quod actio voluntatis actio suppositi. Quemadmodum ergo non licet inferre ex hoc quod in Christo Domino est duplex voluntas & duplex actio voluntatis, quod sit in eo duo supposita: quauis actiones suppositorum sint: propterea, quod in Christo est maximum mysterium duarum naturarum in vno supposito: ita vt in Christo sit vera ratio iustitiæ, non licet inferre, quod sunt in eo distincta

B 3 suppo-

Lib. 1. in q. de iustitia in principio.

Quæst. præced. art. 1. q. 2.

Art. præced. q. 96. art. 1. q. 2. art. 1. q. 2.

Lib. 5. ca. 1. q. 1.

Prima secundum q. 96. art. 1.

supposita. Alterum satisfaciens, alterum cui fit satisfactio. Sed sufficit, quod sint duæ naturæ substantiales diuersis rationib. suppositæ in vno supposito. Et profecto si Aristot. cognouisset mysterium incarnationis, sentiret nobiscum in hac parte. Secundo notandū est, quod iustitia dī specialiter respicere bonū alterius, & alterum delectare: non quia verus iustus nō delectetur in operib. iustitiæ (est enim de ratione virtutis in communi, quod faciat habentem promptè & delectabiliter operari) sed quia iustitia quantum ad effectum pertinentem ad suam speciem, terminatur ad bonum alterius, neque sistit in propria utilitate & delectatione operantis: sed extenditur ad delectationem & utilitatem alterius: propterea ita loquutus est Aristot. & Diuus Hieronymus. Inteligimus autem hic nomine iustitiæ etiā omnes eius partes potentiales. Omnes enim debent esse ad alterum, & respiciunt bonum alterius. ¶

Circa secundam conclusionem videatur Diuus Augustinus libro. 2. de Genes. contra Manichæos cap. 11. vbi ait iustitiam pertinere ad oēs animæ partes. Et libr. 19. de Ciuitas. cap. 21. inquit esse iustitiā, quod ratio imperet & appetitus obediat. Quæ omnis intelligenda sunt de iustitia metaphorice.

Aduerte denique in solutione ad tertium argumentum D. Tho. quomodo non requiritur ad hoc, quod iustitia sit in aliquo etiam actualiter, quod alter ad quem dicitur iustitia realiter existat. Exemplū est in diuina iustitia quæ est Dei voluntas æterna reddendi unicuique quod sibi competit secundū suam rationem & operationem. At vero creaturæ circa quas, ipsa iustitia diuina effectum erat habitura fuerunt in tempore. Exemplū etiam esse potest in humanis, tenetur enim aliquis ex iustitia seruare legatum paterni testamenti in fauorem nepotis qui nondum natus est.

ARTICVLVS III.

Vtrum iustitiam sit virtus.

AD tertium sic proceditur. Videtur, quod iustitia nō sit virtus. Dicitur enim Lucę 17. Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite, Serui inutile sumus: quod debuimus facere, fecimus. Sed non est inutile facere opus virtutis. Dicit. n. † Ambrosius in 2. de Officijs. Utilitatem non pecuniarij lucri æstimationem dicimus, sed acquisitionē pietatis. Ergo facere quod quis dēt facere, non est opus virtutis. Et autē opus iustitiæ: ergo iustitia non est virtus.

2. Præterea. Quod fit ex necessitate, nō est meritorū. Sed reddere alicui quod suum est, quod pertinet ad iustitiam, est necessitatis. Ergo nō est meritorium. Actibus autem virtutum meremur: ergo iustitia non est virtus.

3. Præterea. Omnis virtus moralis est circa agibilia. Ea autem quæ exterius constituuntur, non sunt agibilia, sed factibilia: vt pater † Philosophū in nono Maraphy.

A Cum ergo ad iustitiam pertineat exterius, facere aliquod opus secundum se iustum, videt quod iustitia non sit virtus moralis.

SED contra est quod † Gregorius dicit in 2. morali, quod in quatuor virtutibus, scilicet temperantia, prudentia, fortitudine, & iustitia, tota boni operis structura confurgit.

RESPONDEO dicendum, quod virtus humanum, & ipsum hominem bonum facit: quod quidem conuenit iustitiæ. **A**ctus enim hominis bonus redditur ex hoc, quod attingit regulam rationis, secundum quam humani actus rectificatur. Vnde cum iustitia operationes humanas rectificet, manifestum est quod opus hominis bonum reddit. Et vt † Tullius dicit in 1. de Officijs ex iustitia præcipuè viri boni nominantur. Vnde sicut ibidem dicit. In ea virtutis splendor est maximum.

AD primum ergo dicendum, quod cum aliquis facit quod debet, non affert utilitatem lucri ei, cui facit quod debet, sed solū abstinere à damno eius, sibi tamen facit utilitatem, in quantum spontanea & propterea voluntate facit illud quod debet: quod est virtuosè agere. Vnde dicitur Sapient. 8. quod sapientia Dei sobrietatem & iustitiam docet, prudentiam & virtutē, quibus in vita nihil est vtilius hominibus. scilicet virtuosis.

AD secundū dicendum, quod duplex est necessitas, vna coactionis: & hæc quia repugnat voluntati, tollit rationem meriti. Alia autem est necessitas ex obligatione præcepti, siue ex necessitate finis: quando scilicet aliquis non potest consequi finem virtutis nisi hoc faciat: & talis necessitas non excludit rationem meriti, in quantum aliquis hoc quod sic est necessarium, voluntariè agit, excludit tamen gloriam supererogationis: secundum illud 1. Corint. h. 9. Si euangelizauero, non est mihi gloria: necessitas enim mihi incumbit.

AD tertium dicendum, quod iustitia nō consistit circa exteriores res quātū ad hoc, quod est facere quod pertinet ad artē, sed quantum ad hoc, quod utitur eis ad alterum.

SUMMA ARTICULI.

CONCLUSIO est affirmatiua, quia competit ei definitio virtutis, quod bonum facit habentem & opus eius bonum reddit.

COM-

Lib. 2. moral.
p. 36. in
principio.

Lib. 1. de
cap. de ius
titiā. circa
principio.

3. Ethico.
lect. 2. &
tertia.

Li. 1. 2. ca
pi. 6. circa
prin. to. 1.

Li. 9. tex.
16. to. 3.

COMMENTARIUS.

In hoc articulo intendit D. Tho. explicare genus immediatum iustitiæ, quod est virtus humana siue moralis: quam definiuit Arist. lib. 2. Ethicorum cap. 6. quæ est, Bonum facit habentem & opus eius bonum reddit. Aduerte secundo, egregiam doctrinam in solutionibus ad primum, & secundum argumentum aduersus nostri temporis hereticos: qui volunt auferre meritum à votis monasticis, quasi necessitas præcepti diminuat rationem meriti. Cum tamen reuera nõ diminuat rationem virtutis, quæ ex natura sua habet actum meritorium. Ex eadem doctrina possumus colligere quàm falsa & periculosa sit opinio eorum, qui negant in Christo Domino obedientiam præcepti moriendi fuisse meritoriam quantum ad substantiam obediendi & quantum ad speciem. Sed aiunt fuisse meritoria propter intensiorem actus, quæ non erat in præcepto. Quæ doctrina mihi semper visa est plus quam periculosa, & nunc videtur quoniam Apostolus ad Philipenses. 2. Exaltationem Christi attribuit tanquam præmium humilitati & obedientiæ Christi vsque ad mortem crucis: non quia libentius & intensius se humiliavit & obediuit quam tenebatur. Ait enim, humiliavit semetipsum Dominus noster Iesus Christus factus obediens vsque ad mortem, &c. propter quod exaltauit illum, &c. Ratio item Philosophica destruit eam opinionem. Quoniam actus obedientiæ secundum propriam rationem specificam meritorius est: siquidem est actus virtutis. Est autem indifferens ad rationem meriti, quod actus virtutis cadat sub præcepto, vel sub consilio. Imo cæteris paribus magis meritorius est actus. qui cadit sub præcepto, quàm qui cadit sub consilio tantum. Cum igitur in Christo Domino obedientia præcepti moriendi fuerit actus virtutis propriè: necesse est secundum propriam speciem & substantiam fuisse meritorium & non solum propter maiorem intensiorem quàm non tenebatur habere. Vnde procedit illa opinio ex mala intelligentia liberi arbitrii definitionis & actionis liberæ, putant enim necessitatem præcepti coniunctam cum efficacia gratiæ & cum eius necessitate destruere indifferentiam voluntatis & libertatis. Quod demonstrauimus. 1. part. quæst. 19. art. 10. esse plusquam falsum.

Rursus nota circa solutionem ad primum, vbi quod ait Diuus Thomas, quod qui facit quod debet non affert vtilitatem lucri. Intellige quod non negat absolute non afferre vtilitatem ei cui soluit. Diximus enim supra quod iustitia hoc habet peculiare, quod respicit bonum alterius siue delectabile siue vtile siue honorificum. Sed solum intendit D. Thom. negare quod non affert vtilitatem lucri supererogationis. Circa solutionem ad tertium argumentum. Aduerte, quod facere, si propriè & formaliter loquitur non refertur ad bonum facientis, sed ad bonum rei factæ. Dicitur enim facere propriè de operatione transiente per quã aliqua res recipit in se formam. Atque ita ars respicit per se loquendo bonum artificiat, & ideo vt sic, non est virtus moralis ad quam pertineat bonum facere habentem. Cæterum agere, propriè loquendo, dicitur quando ipsa actio ordinatur ad bonum ipsius agentis. Quæmadmodum vsus & vti, propriè loquendo ordinatur ad bonum videntis. Atque ita virtus humanæ cuius proprius actus est vsus, facit bonum habentem. Similiter agibile vt sic, quod obiectum hu-

Banes de Iustitia, & Iure.

A manz rationis respicit bonum agentis. Huius doctrinæ sit exemplum. Cum statuarius facit imaginem propter pretium tunc illa fabricatio qua ratione ordinatur ad statuam sculpendam, dicitur factio & artis operatio. Sed qua ratione ordinatur ad bonum ipsius fabricantis, videlicet, vt reddat ius debitum ei qui pretio conduxit illum, dicitur vsus artis habens respectum ad vsus internum voluntatis mouentis manus artificis ad opus: vt sit iustus in reddendo debitum.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum iustitia sit in voluntate sicut in subiecto.

D Quartum sic proceditur. Videtur quod iustitia non sit in voluntate sicut in subiecto. Iustitia enim quandoque veritas dicitur. Sed veritas

3. dist. 39. q. 6. ar. 4. q. 3. virt. q. 1. art. 5. co fin Et c. Ethicor. lib. 2. co 2.

nõ est voluntatis sed intellectus: ergo iustitia non est in voluntate sicut in subiecto.

2. Præterea. Iustitia est circa ea, quæ sunt ad alterum. Sed ordinare aliquid ad alterum est rationis: Iustitia ergo nõ est in voluntate sicut in subiecto, sed magis in ratione.

3. Præterea. Iustitia non est virtus intellectualis, cum non ordinetur ad cognitionem: vnde relinquitur quod sit virtus moralis. Sed subiectum virtutis moralis est rationale per participationem, quod est irascibilis & concupiscibilis, vt patet per Philosophum in 1. Ethicorum. Ergo iustitia non est in voluntate sicut in subiecto, sed magis in irascibili & concupiscibili.

Lib. 1. ca. vit. 10. 5.

SED contra est, quod Anselmus dicit, quod iustitia est rectitudo voluntatis, propter se seruata.

In dialo go de veritate. ca. 13.

RESPONDEO dicendum, quod illa potentia est subiectum virtutis, ad cuius potentiæ actum rectificandum virtus ordinat. Iustitia autem non ordinatur ad dirigendum aliquem actum cognoscituum. Non enim dicimur iusti ex hoc, quod rectè aliquid cognoscimus: & ideo subiectum iustitiæ non est intellectus, vel ratio quæ est potentia cognoscitiua: sed quia iusti in hoc dicimur, quod aliquid rectè agimus, proximum autem principium actus est vis appetitiua, necesse est quod iustitia sit in aliqua vi appetitiua sicut in subiecto. Est autem duplex appetitus, scilicet voluntas, quæ est in ratione, & appetitus sensitius consequens apprehensionem sensus, qui diuidit per irascibile & concupiscibilem: vt in 1. habitum est. Red-

B 4 dere

2. 1. q. 37.
not. 2.

dere autem unicuique quod suum est, non potest procedere ex appetitu sensitivo: quia apprehensio sensitiva non se extendit ad hoc, quod considerare possit proportionem unius ad alterum sed hoc est proprium rationis. Unde iustitia non potest esse sicut in subiecto in irascibili vel concupiscibili, sed solum in voluntate. Et ideo † Philosophus diffinit iustitiã p actũ volũtatis, vt ex supra † dictis pater.

Li. 5. Ethic.
cor. 1. &
3 ad fi.
Art. 1 hu-
mus q.

AD primo ergo dicendum, quod quia voluntates est appetitus rationalis: ideo rectitudo rationis, quæ veritas dicitur, voluntati impressa, propter propinquitatem ad rationem, nomen retinet veritatis. Et inde est quod quandoque iustitia veritas vocatur.

AD secundum dicendum, quod voluntas fertur in suum obiectum consequenter ad apprehensionem rationis. Et ideo quia ratio ordinat in alterum, voluntas potest velle aliquid in ordine ad alterum: quod pertinet ad iustitiam.

AD tertium dicendum, quod rationale per participationem non solum est irascibile & concupiscibile, sed omnino appetituum, vt dicitur in 1. † Ethicorum: quia omnis appetitus obedit rationi. Sub appetituum autem comprehenditur voluntas: & ideo voluntas potest esse subiectum virtutis moralis:

Lib. 1. ca.
96. 60. 5.

SUMMA ARTICULI.

CONCLUSIO est iustitia solum est in voluntate tanquam in subiecto.

COMMENTARIUS.

DEBITATUR circa conclusionem D. Thomæ, an sit vera. Arguitur primo pro parte negatiua. Iudicium est actus iustitiæ, vt docet D. Tho. infra quæst. 60. & tamen est actio intellectus, ergo habitus iustitiæ non est in voluntate: vel saltem non solum est in voluntate. Probatur consequentia. Quoniam habitus & actus debet esse in eodem subiecto.

Secundo agitur. Operatio exterior, qualis est solutio debiti, est actio iustitiæ. & tamen est subiectiua in potentia executiua, ergo iustitia non solum est in voluntate.

Argumentum est Caietani in hoc loco contra illam præmissam Diui Thomæ, quod principium proximum actus est vis appetitiui.

Tertio arguitur. Voluntas ex natura sua determinata est ad bonum secundum rationem prosequendum: propter ea enim dicitur appetitus rationalis, ergo non indiget habitu iustitiæ superaddito. Probatur consequentia, quia habitus ponuntur ad deter-

Aminandam potentia. Confirmatur primo, quia propterea voluntas non indiget habitu temperantiæ & fortitudinis, quia ex natura sua determinata est ad volendum obiectum harum virtutum tanquam proprium bonum, sed ponuntur istæ virtutes in appetitu sensitivo, vbi est difficultas propter emergentes passiones inordinatas, ergo voluntas non indiget habitu iustitiæ: siquidem est determinata tanquam ad proprium bonum ad bonum rationis. Confirmatur secundo à simili: propterea enim materia prima æqualiter se habet secundum se ad omnes formas, quia ex natura sua habet immediatum, & intrinsecum ordinem ad formam substantialem: sed voluntas cum sit appetitus rationalis ex natura sua habet immediatum ordinem ad bonum rationis, ergo sicut non indiget habitu temperantiæ ad volendum obiectum temperantiæ, non indigebit habitu iustitiæ ad volendum obiectum iustitiæ. Vtrunque enim est bonum rationis.

BIn hac difficultate dissoluenda, nemo negat conclusionem Diui Thomæ quam confirmat definitio iustitiæ assignata è Iuriconsulti. Vt in articulo primo satis dictum est. Est etiam sententia Arist. lib. 5. Ethicorum cap. 1. Diui Anselmi in Dialogo de verita. cap. 15. quam conclusionem ex Philosopho demonstrat D. Tho. 1. 2. q. 56. art. 6. Neque enim est preteritis loci ad vnguem distinguere differentiam inter iustitiam & alias virtutes ex parte subiecti. Quapropter ad argumenta. proposita breuiter respondendum est.

CAd primum respondetur. Quod omnes actus, qui versantur ex natura sua circa formale obiectum alicuius virtutis, dicuntur actus proprii & elicitus ab illa virtute vbicunque resideat illa & illi. Ita dicimus confessionem fidei exteriori esse actum fidei proprium & elicitum ab illa: vt explicatum est supra in q. 3. art. 1. Similiter oratio ad ipsum Deum est in intellectu, & tamen dicitur actus elicitus à virtute religionis quæ est in voluntate. Similiter admonitio fraterna, quantum sit actus intellectualis est tamen elicitus à misericordia quæ est in voluntate. Ad eundem igitur modum non est mirum quod iudicium sit actus elicitus à iustitia quæ est in voluntate quantum illud sit in intellectu. Quoniam ex natura sua iudicium ordinatur ad finem proprium ipsius iustitiæ. Caietanus autem super hunc articulum tenet operationes exteriores iustitiæ non esse elicitas ab ipsa iustitia. Idem videtur sentire de iudicio, quod non sit actus elicitus à iustitia.

DNobis tamen iuxta doctrinam D. Tho. non videtur necessarium quod omnis actus qui dicitur proprius alicuius virtutis, sit in eadem potentia cum virtute. Sed sufficit, quod secundum se ordinetur ad finem virtutis. Nam propterea D. Thom. vbi supra q. 3. asseruit confessionem exteriori fidei esse actum proprium fidei. Et non loquitur solum de actu imperato, alias enim sequeretur quod actus temperantiæ diceretur actus proprius charitatis, siquidem imperatur ab illa. Aliquid ergo specialius est in confessione exteriori fidei ad hoc, quod dicatur actus proprius ipsius fidei. Videlicet, quod pertinet ad perfectionem & integritatem actus fidei, quæ est in hominibus: vt protestatio fidei sit non solum in intellectu, sed etiam in confessione exteriori. Et per hoc patet ad secundum argumentum. Dicimus enim quod operatio exterior iustitiæ, qualis est solutio debiti, est actus elicitus ab ipsa virtute iustitiæ. Quod autem Diuus Thom. ait in primo articulo, quod illa potentia est subiectum virtutis, à cuius potentia actu rectificantur virtutes: intelligendum est de actu

actu principali, & primario ipsius virtutis, non autem de alijs actibus secundarijs, qui tantum ex natura sua ordinantur ad proprium finem virtutis.

Ad tertium iam diximus, quod non est præsentis loci omnino distinguere: qua ratione temperantia & fortitudo differant à iustitia ex parte subiecti. Nunc autem breuiter respondetur, quod voluntas non est determinata ex natura sua ad quodlibet bonum rationis, nisi sit proprium. Dicitur enim amabile quidem bonum: vnicuique autem proprium. Propterea igitur indiget voluntas speciali habitu determinante ipsam, vt promptè & delectabiliter operetur bonum rationis quod est ad alterum. At vero ad temperantiæ & fortitudinis bonum agendum tota difficultas est in appetitu sensitiuo. Et idcirco in illo solum ponuntur istæ duæ virtutes, fortitudo & temperantia. Ad primam confirmationem negatur minor. Imo voluntas ex natura sua ad bonum rationis, quod est ad alterum non est determinata. Ad secundum respondetur, quod potius illud simile potest fauere nobis: quia quauis materia prima sit: ex natura sua determinata ad formam substantialem vt sic; non est tamen determinata ad quamlibet formam specificam & indiuidualem: sed necesse est, quod determinetur ab agente mediantibus dispositionibus materialibus. Sic etiam voluntas est determinata ex natura sua ad bonum rationis in communi: verum vel apparens bonum: & tamen ad bonum proprium non ponimus aliquas dispositiones & habitus determinantes: sed sufficit quod respectu proprii boni & veri secundum rationem auferatur difficultas quæ est in appetitu sensitiuo, vt statim voluntas inueniat se facilem & promptam ad operationes temperantiæ & fortitudinis. Ad operationes verò iustitiæ necesse habet determinari per habitum, vt promptè & delectabiliter operetur; sicut oportet.

ARTICVLVS V.

Virum iustitia sit virtus generalis,

AD Quintum sic proceditur. Videtur quod iustitia non sit virtus generalis. Iustitia enim condiuiditur alijs virtutibus, vt patet Sapient. 8. Sobrietatem & iustitiam docet, prudentiam & virtutem. Sed generale non condiuiditur, seu connumeratur speciebus sub illo generali contentis: ergo iustitia non est virtus generalis.

2. Præterea. Sicut iustitia ponitur virtus cardinalis: ita etiam temperantia & fortitudo. Sed temperantia vel fortitudo non ponitur virtus generalis: ergo neque iustitia debet aliquo modo poni virtus generalis.

3. Præterea. Iustitia est semper ad alterum. vt supra dictum est. Sed peccatum, quod est in proximum, non potest esse peccatum generale: sed diuiditur contra peccatum, quo peccat homo contra se ipsum:

A ergo est neque iustitia est virtus generalis. SED contra est, quod Philosophus dicit in 5. Ethicorum, quod iustitia est omnis virtus.

RESPONDEO dicendum, quod iustitia, sicut dictum est, ordinat hominem in comparatione ad alium. Quod quidem potest esse dupliciter. Vno modo ad alium singulariter consideratum: alio modo ad alium in communi secundum scilicet quod ille, qui seruit alicui communitati: seruit omnibus hominibus qui sub communitate illa continentur.

B Ad vtrunque ergo se potest habere iustitia secundum propriam rationem. Manifestum est autem, quod omnes qui sub communitate aliqua continentur, comparantur ad communitatem sicut partes ad totum. Pars autem id quod est, totius est: vnde & quodlibet bonum partis est ordinabile in bonum totius. Secundum hoc ergo bonum cuiuslibet virtutis siue

C ordinantis aliquem hominem ad seipsum, siue ordinantis ipsum ad aliquas alias personas singulares, est refertibile ad bonum commune, ad quod ordinat iustitia. Et secundum hoc actus omnium virtutum possunt ad iustitiam pertinere, secundum quod ordinat hominem ad bonum commune. Et quantum ad hoc, iustitia dicitur virtus generalis. Et quia ad legem pertinet ordinare in bonum commune, vt supra habitum est, inde est quod

D talis iustitia prædicto modo generalis, dicitur iustitia legalis: quia scilicet per eam homo concordat legi ordinati actus omnium virtutum in bonum commune.

AD primum ergo dicendum, quod iustitia condiuiditur seu connumeratur alijs virtutibus, non in quantum est generalis, sed in quantum est specialis virtus: vt infra dicitur.

AD secundum dicendum, quod temperantia & fortitudo sunt in appetitu sensitiuo, id est, in concupiscibili & irascibili. Huiusmodi autem vires sunt appetitiuæ quorundam bonorum particularium, sicut & sensus est particularium cognoscitiuus. Sed iustitia est sicut in subiecto in appetitu intellectiuo, qui potest esse vniuersalis boni, cuius intellectus est apprehensiuus. Et ideo iustitia magis potest esse virtus generalis, quam temperantia vel fortitudo.

Lib. 5. c. f. & 2. 10. 5.

Art. 2 huius quæst.

1. 2 q. 90. artic. 2. & argu. 4. q. præced.

Art. 7. & 12. huius quæst.

Infr. q. 6. & 7 & q. 59. art. 1. Et 1. 2. q. 60. art. 3. & 5. Eth. 1. c. 1. 2. & 1.

Art. 2 huius quæst.

AD

AD tertium dicendum, quod illa quæ sunt ad seipsum, sunt ordinabilia ad alterum: præcipuè quantum ad bonum commune. Vnde & iustitia legalis secundum quod ordinat ad bonum commune, potest dici virtus generalis. Et eadem ratione iniustitia potest dici peccatum commune. Vnde dicitur 1. Ioã. 3. quod omne peccatum est iniquitas.

SUMMA ARTICULI.

PRIMA conclusio. Iustitia dicitur virtus generalis secundum quod ordinat hominem ad bonum commune.

Secunda conclusio. Eadem iustitia dicitur merito iustitia legalis quatenus per eam homo concordat legi ordinanti actus virtutum ad bonum commune.

ARTICVLVS VI.

Vtrum iustitia, secundum quod est generalis, sit idem per essentiam cum omni virtute.

1. 2. q. 60. ar. 3 ad 2. & art. 7. cor. & 3. dist. 9. q. j. art. 1. q. 2. cor. & 5. Ethi. lect. 2. fin. Lib. 2. c. i. in a. 10. s.

D Sextum sic proceditur. Videtur quod iustitia secundum quod est generalis, sit idem per essentiam cum omni virtute. Dicit enim † Philosoph. in 5. Ethicor. quod virtus & iustitia legalis est eadem omni virtuti: esse autem nõ est idem. Sed illa quæ differunt solùm secundum esse, vel secundum rationem, non differunt secundum essentiam: ergo iustitia est idẽ secundum essentiam cum omni virtute.

2 Præterea. Omnis virtus, quæ non est idem per essentiam cum omni virtute, est pars virtutis. Sed iustitia prædicta, vt ibi dem † Philosophus dicit: non est pars virtutis, sed tota virtus: ergo prædicta iustitia est idem essentialiter cū omni virtute.

3 Præterea. Per hoc quod aliqua virtus ordinat actum suum ad altiorem finem, non diuersificatur secundum essentiam habitus: sicut idem est essentialiter habitus temperantiæ, etiam si actus eius ordinetur ad bonum diuinum. Sed ad iustitiam legalem pertinet, quod actus omnium virtutum ordinentur ad altiorem finem, idest, ad bonum commune multitudinis: quod præeminet bono vnus singularis personæ: ergo videtur quod iustitia legalis essentialiter sit omnis virtus.

4 Præterea. Omne bonum partis, ordi-

nabile est ad bonum totius. Vnde si non ordinetur in illud, videtur esse vanum & frustra. Sed illud quod est secundum virtutem, non potest esse huiusmodi. Ergo videtur quod nullus actus possit esse alicuius virtutis, qui non pertineat ad iustitiam generalem, quæ ordinat in bonum cõmune. Et sic videtur quod iustitia generalis sit idem in essentia cum omni virtute.

S E D contra est, quod dicit † Philosophus in 5. Ethic. quod multi in proprijs quidem possunt virtute vti: in his autem quæ ad alterum sunt, non possunt. Et in 3. † Politic. dicit, quod non est simpliciter eadem virtus boni viri, & boni ciuis. Sed virtus boni ciuis est iustitia generalis, per quam aliquis ordinatur ad bonum commune: ergo non est eadem iustitia generalis cum virtute communi, sed vna potest sine alia haberi.

R E S P O N D E O dicendum, quod generale dicitur aliquid dupliciter: vno modo per prædicationem, sicut animal est generale ad hominem & equum, & alia huiusmodi. Et hoc modo generale oportet quod sit idem essentialiter cum his, ad quæ est generale: quia genus pertinet ad essentiam speciei, & cadit in definitione eius. Alio modo dicitur aliquid generale secundum virtutem sicut causa vniuersalis est generalis ad omnes suos effectus, vt sol ad omnia corpora, quæ illuminantur vel immutantur per virtutẽ ipsius. Et hoc modo generale non oportet quod sit idem in essentia cū his, ad quæ est generale: quia non est eadem essentia causæ & effectus. Hoc autem modo secundum † prædicta, iustitia legalis dicitur esse virtus generalis, inquantũ scilicet ordinat actus aliarum virtutum ad suum finem: quod est mouere per imperium omnes alias virtutes. Sicut enim charitas potest dici virtus generalis, inquantum ordinat actus omnium virtutum ad bonum diuinum: ita etiam iustitia legalis, inquantum ordinat actus omnium virtutum ad bonum commune. Sicut ergo charitas quæ respicit bonum diuinum vt proprium obiectum, est quædam specialis virtus secundum suam essentiam: ita etiam iustitia legalis est quædam specialis virtus secundum suam essentiam, secundum quod respicit commune bonum vt proprium obiectum. Et sic

Lib. c. c. r. paulo an. te fin.

Lib. 3. Po lit c. 3. et 5.

Art. 5 huius quæst.

Nota lib. & c. 10. s.

fic est in principe principaliter & quasi architectonicè: in subditis autem secundario & quasi administratiuè. Potest tamen quælibet virtus secundum quod à prædicta virtute, speciali quidem in essentia, generali autem secundum virtutem, ordinatur ad bonum commune, dici iustitia legalis. Et hoc modo loquendi iustitia legalis est idem in essentia cum omni virtute, differt autem ratione. Et hoc modo loquitur Philosophus. Vnde patet responsio ad primum & secundum.

AD tertium dicendum, quod etiam illa ratio secundum hunc modum procedit de iustitia legali, secundum quod virtus imperata à iustitia legali, iustitia legalis dicitur.

AD quartum dicendum, quod quælibet virtus secundum propriam rationem ordinat actum suum ad proprium finem illius virtutis. Quod autem ordinetur ad vltiorè finem siue semper, siue aliquando, hoc non habet ex propria ratione, sed oportet esse aliam superiorem virtutem, à qua in illū finem ordinetur. Et sic oportet esse vnam virtutem superiorem quæ ordinet omnes virtutes in bonum commune, quæ est iustitia legalis: & est alia per essentiam ab omni virtute.

SUMMA ARTICULI.

PRIMA conclusio. Iustitia generalis seu legalis, quæ respicit bonum commune vt propriū obiectum, est specialis virtus distincta secundum essentiam ab omnibus alijs virtutibus.

Secunda conclusio. Huiusmodi iustitia legalis residet principaliter & quasi architectonicè in Principe: in subditis vero residet secundario & administratiuè. Iustitia legalis quodammodo potest dici eadem per essentiam cum omnibus virtutibus, distincta tamen secundum rationem.

ARTICVLVS VII.

Vtrum sit aliqua iustitia particularis præter iustitiam generalem.

AD Septimum sic proceditur. Videtur quod non sit aliqua iustitia particularis præter iustitiam generalem. In virtutibus enim nihil est superfluum, sicut nec in natura. Sed iustitia generalis sufficienter ordinat hominem circa omnia quæ ad alterum sunt. Ergo non est necessaria aliqua iustitia particularis.

Sup. ar. 4.
& 6. Et in
fra. q. 59.
ar. 1. Et
2. q. 60.
ar. 3 & 5.
Ethic. lec.
1. 2. & 3.

2. Præterea. Vnum & multa non diuersificant speciem virtutis. Sed iustitia legalis ordinat hominem ad alterum secundum ea quæ ad multitudinem pertinent, vt ex prædictis patet. Ergo non est alia species iustitiæ quæ ordinet hominē ad alterum in his quæ pertinent ad vnam singularem personam.

3. Præterea. Inter vnam singularem personam & multitudinem ciuitatis, media est multitudo domestica. Si ergo est iustitia alia particularis per comparisonem ad vnam personam præter iustitiam generalem, pari ratione debet esse alia iustitia œconomica, quæ ordinet hominem ad bonum commune vnius familiæ: quod quidem non dicitur. Ergo nec aliqua particularis iustitia est præter iustitiam legalem.

SED contra est quod Chrysoft. super illud Matth. 5. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, dicit: Iustitiam autem dicit vel vniuersalem virtutem, vel particularem auaritiæ contrariam.

RESPONDEO dicendum, quod sicut dictum est, iustitia legalis non est essentialiter omnis virtus, sed oportet præter iustitiam legalem, quæ ordinat hominem immediatè ad bonum commune, esse alias virtutes, quæ immediatè ordinant hominem circa particularia bona: quæ quidem possunt esse vel ad seipsum, vel ad alteram singularem personam. Sicut ergo præter iustitiam legalem oportet esse aliquas virtutes particulares, quæ ordinant hominem in seipso, puta temperantiam & fortitudinem: ita etiam præter iustitiam legalem oportet esse particularem quandam iustitiam, quæ ordinet hominem circa ea, quæ sunt ad alteram singularem personam.

AD primum ergo dicendum, quod iustitia legalis sufficienter quidem ordinat hominem in his, quæ sunt ad alterum: quantum ad commune quidem bonum, immediatè; quantum autem ad bonum vnius singularis personæ, mediatè. Et ideo oportet esse aliquam particularem iustitiam, quæ immediatè ordinet hominem ad bonum alterius singularis personæ.

AD secundum dicendum, quod bonum commune ciuitatis, & bonum singulare vnius personæ non differunt solum secundum

Art. 5. & 6.

Hom. 15. in Math. inter princip. & med. diu. to. 2.

Art. præced.

secundum multum & paucum, sed secundum formalem differentiam. Alia enim est ratio boni communis & boni singularis, sicut alia est ratio totius & partis. Et ideo Philosophus in 1. Polit. dicit: quod non bene dicunt qui dicunt civitatem, & domum, & alia huiusmodi differre solum multitudine & paucitate, & non specie.

AD tertium dicendum, quod domestica multitudo secundum Philosophum in 1. Politic. distinguitur secundum tres coniugationes, scilicet vxoris & viri, patris & filij, domini & serui: quarum personarum vna est quasi aliquid alterius. Et ideo ad huiusmodi personas non est simpliciter iustitia, sed quedam iustitiæ species, scilicet œconomica, ut dicitur in 5. Ethicorum.

SUMMA ARTICVLI.

Conclusio vnica. Præter iustitiam legalẽ oportet esse particularem quandam iustitiam quæ ordinet hominem ad alteram singularem personam immediate.

COMMENTARIVS.

ENS D. Thomæ in his tribus articulis ea est, ut ostendat an iustitia sit genus, & an sit tam extensa quam est virtus humana. An potius sit genus subalternum, & simul species virtutis humanæ. Possumus autem doctrinam præcedentium articulorum ad tria documenta redigere.

Primum documentum sit. Iustitia generalis seu legalis dicitur generalis secundum influentiam & causalitatem, non tamen secundum prædicationem.

Secundum documentum est. Huiusmodi iustitia non est genus quod cum humana virtute conuertatur. Sed est species virtutis distincta secundum essentiam à reliquis virtutibus, sicut charitas est species distincta virtutibus: quauis sit virtus generalissima secundum influentiam.

Tertium documentum sit. Iustitia in communi considerata diuiditur in iustitiam generalem seu legalem, & in iustitiam particularem, sicut genus proximum in suas species.

Pro maiori intelligentia horum documentorum quatuor sunt à nobis differenda. Primo quidem, quomodo iustitia generalis seu legalis habeat propriam & perfectam rationem iustitiæ. Secundo, quomodo sit eadem per essentiam cum omnibus virtutibus. Tertio Constituemus seriem quasi prædicamentalem specierum iustitiæ, & dubitabimus de bonitate diuisionis. Quarto & ultimo differemus de iustitia legali. An diuidatur & quomodo diuidatur.

DVBITATUR ergo primo, Vtrum iustitia generalis habeat veram perfectamque rationem iustitiæ. Arguitur primo pro parte negatiua. Iustitia generalis non magis retinet rationem iustitiæ quam liberalitas: sed liberalitas non habet perfectam rationem iustitiæ, ergo neque iustitia legalis,

A Probatur maior, quoniam liberalitas propterea non habeat veram & perfectam rationem iustitiæ, quia deficit à propria ratione debiti, si quidem liberalis ex proprijs bonis non alijs debitis tribuit alteri: sed similiter iustitia legalis tribuit communitati ex proprijs ipsius tribuentis bonis, verbi gratia quando ciuis pro bono publico exponit periculo fortunas suas propriosque labores & etiam vitam si oportuerit, ergo eadem est vtriusque ratio.

Arguitur secundo. Vera & propria ratio iustitiæ consistit in hoc, quod sit virtus reddens alteri ius suum: sed iustitia legalis non reddit alteri quod suum est, ergo, &c. Probatur minor. Qui peccat contra iustitiam legalem non tenetur ad restitutionem, ergo non aufert à republica quod illius est. Et confirmatur. Quoniam qui peccat contra iustitiam commutatiuam, tenetur ad restitutionem. Immo ille qui peccat contra iustitiam distributiua teneatur ad restitutionem, ut postea videbitur. At vero qui peccat contra iustitiam legalem non tenetur aliquid restituere. v.g. Ciues qui non tribuunt elemosinam in communibus necessitatibus, existente mandato Principis præcipientis quod omnes ciues diuites contribuunt talibus necessitatibus, peccant contra iustitiam legalem, ut ait D. Thom. infra quæst. 118. artic. 3. & 4. ergo deficit illi Propria ratio debiti iustitiæ.

Arguitur tertio. Iustitia legalis ordinat bona singulorum ciuium ad bonum commune tanquam bona partium ad bonum totius: sed inter partes & totum non est perfecta ratio iustitiæ, ut patet ex dictis in artic. vltim. quæst. præced. & in arti. 2. præsentis quæst. ergo iustitia legalis non est perfecta iustitia. Probatur maior ex D. Thom. art. 5.

Denique arguitur. Pietas est virtus per quam reddimus patriæ & reipublicæ atque parentibus debitum ius: sed pietas nõ est perfecta iustitia, ergo neque iustitia legalis. Maior probatur ex D. Thom. infra quæst. 101. art. 1. q. 102. art. 3. Et etiam ex Tullio lib. de somno Scipionis, & li. 2. de Inuentione. Consequentia vero probatur, quia vtriusque eadem est ratio.

D Sed pro altera parte arguitur primo. Iustitia legalis est præstantior quam particularis: sed particularis est proprie & perfecte iustitia, ergo legalis. Maior est D. Tho. in artic. 12.

Arguitur secundo. Si iustitia legalis non esset proprie iustitia: pari ratione neque distributiua esset perfecte iustitia. Consequens tamen falsum est, quoniam alijs sola iustitia commutatiua esset proprie iustitia: & sic non essent species iustitiæ. Sequela vero probatur. Quoniam iustitia distributiua ordinat commune bonum ad bonum singulorum ciuium: sicut viceversa iustitia legalis ordinat bonum singulorum ad commune bonum: ergo eadem est vtriusque ratio quantum ad perfectionem iustitiæ.

E Probatur consequentia. Quoniam quando ex vna parte ad alterum extremum, non est perfecta iustitia neque etiam ex parte illius extremi ad illam partem non est perfecta iustitia. Ut patet in hoc exemplo. Nam si filij ad patrem & serui ad dominum non est perfecta iustitia: neque etiam erit perfecta patris ad filium neque domini ad seruum.

PRO decisione veritatis sit prima conclusio. Iustitia legalis non habet tam exactam rationem iustitiæ sicut iustitia particularis ex parte cuiusdam conditionis, quæ ad iustitiam requiritur, scilicet, quod sit ad alterum. In hac enim conditione excedit iustitia particularis ipsam legalem.

Hanc conclusionem probat tertium & quartum argu-

Et 1. c. 1.
circa prin.
nom. 5

Lib. 1. ca.
8. & cap.
vlt. to. 5.

Libro 5.
Ethi. c. 6.
in fi. & c.
vlt. to. 5.

argumentum eorum quæ proposita sunt pro parte negativa. Quoniam profecto ratio alterius, non est tam exacta inter ciuem & rempublicam sicut inter duos ciues. Quapropter ex hac parte perfectior potest dici iustitia particularis quam legalis.

Nihilominus sit secunda conclusio. Iustitia legalis absolute loquendo habet perfectiorem rationem iustitiæ quam iustitia particularis. Quemadmodum dicimus quod mathematicæ sunt perfectiores alijs scientijs quo ad claritatem: & nihilominus simpliciter & absolute loquendo multo perfectior est metaphysica propter dignitatem obiecti. Probatur primo conclusio. Quoniam iustitia legalis comparata particulari excedit in ratione debiti. Cæterum in ratione æqualitatis, & in ratione ad alterum, habet quantum satis est ad propriam rationem iustitiæ, ergo simpliciter & absolute loquendo est perfectior. Probatur consequentia. Quia ratio debiti est potissima conditio iustitiæ. Quod autem ex alijs duabus conditionibus habeat quantum satis est ad rationem iustitiæ propriam; Probatur ex D. Tho. art. 5. ubi ait esse ad alterum contingit dupliciter, scilicet, ad alterum singulariter consideratum, & ad alterum in communi. Ad utrunque autem ait se potest habere iustitia secundum propriam rationem iustitiæ: atque ita diuisit iustitiam legalem à particulari. Cæterum ratio æqualitatis propriæ & perfectæ inuenitur in iustitia legali: siquidem per illam reddit homo quantum debet reddere reipublicæ secundum legem. Præterea D. Tho. in art. 7. ad secundum & tertium intendit ostendere propriam & perfectam rationem iustitiæ inueniri in iustitia legali. Ait enim in solutione ad secundum, quod bonum commune ciuitatis & bonum singulare vnius personæ non differunt tantum secundum multum & paucum: sed secundum differentiam formalem. Vbi dat intelligere quod obiectum iustitiæ legalis & obiectum iustitiæ particularis habent suas differentias específicas contrahentes genus iustitiæ. Item D. Tho. in solutione ad tertium argumentum intendit docere, quod iustitia legalis est propriè iustitia: & quod non est eadem ratio de iustitia æconomica quæ non est simpliciter iustitia. Præterea D. Tho. diuisit tractatum istum de iustitia in duas partes. In prima agit de iustitia perfecta & de speciebus illius vsq; ad q. 79. In secunda vero parte à quæstione 80. & deinceps agit de partibus iustitiæ imperfectis, ergo iustitia legali: de qua agitur in priori parte, est perfectè iustitia. Deinde Arist. 5. Ethicor. c. 1. & 2. multa prædicat de iustitia legali, cum quibus non stat illa non esse propriè & perfectè iustitiam. Eandem conclusionem probant illa duo argumenta quæ pro altera parte sunt proposita. Et denique probatur conclusio. Quoniam ius circa quod versatur iustitia legalis est propriè ius, ergo ipsa iustitia est propriè & perfectè iustitia. Probatur antecedens. Quoniam ius illud habet immediatum ordinem ad bonum commune in ratione debiti, ergo est perfectum ius, & multo magis quam illud quod versatur inter duos ciues particulares.

Ad argumenta vero in oppositum respondetur. Ad primum quidem distinguendum est duplex debitum, aliud morale aliud legale. Legale quidem illud est ad quod soluendum tenetur aliquis ipsa lege. Morale autem accipimus non prout significat vniuersaliter omne illud quod ad mores hominum pertinet. Sic enim debitum morale est etiam legale, sed debitum morale specialiter dicimus illud ad quod reddendum tenetur aliquis ex morum honestate. Prioris generis debitum, simpliciter est debi-

tum, & tale est quod inuenitur in iustitia legali: siquidem ciues possunt compelli à iudice ad reddendum tale ius reipublicæ. Cæterum morale debitum est duplex. Aliud quod necessario seruandum est ad morum honestatem, & si nulla lege præcipiatur à reipublica. Aliud est commodum & vtile ad seruandam morum honestatem. Prioris generis debitum inuenitur ingratitude, secundi generis debitum in liberalitate & magnificentia quod non est simpliciter debitum sed secundum quid, & per hoc patet ad primum.

Ad secundum respondetur, quod iustitia legalis tribuit reipublicæ debitum & qui illam violat tollit ius & debitum à reipublica, non tamen tenetur restituere nisi aliquando interueniat læsio iustitiæ commutatiuæ: & ratio est, quia illud debitum nondum est appropriatum reipublicæ, sed adhuc est accomodatatum ipsi ciui. Aliquando vero admiscetur ratio iustitiæ commutatiuæ vt in principe & ministris reipublicæ qui tenentur ex officio prospicere bonum reipublicæ. Et isti tenentur ad restitutionem si illorum negligentia vel malitia aliquod damnū emergit & cessat bonum & lucrum reipublicæ. Et ratio est, quia huiusmodi ministri tenentur ex contractu & promisso prouidere bonum commune sub promisso fidelitatis. Similiter tenentur ad restitutionem qui vsurpant bona iam fisco appropriata ab ipsismet solutoribus: etiam si antea non tenerentur ex iustitia commutatiua appropriare illa.

Ad tertium respondetur, quod partes quæ sunt separata ab ipso toto sunt in duplici differentia. Quædam quæ necessario, id est, non liberè habent ordinem ad totum & dependent ab illo sicut filius qui habet necessarium ordinem ad patrem velit nolit, & seruus ad dominum, inter huiusmodi partes & totum non potest esse iustum perfectum. Aliæ verò sunt partes quæ voluntariè & liberè habent ordinem ad totum ipsum: sicut ciues habent ordinem ad rempublicam, qui absque iniuria reipublicæ possunt transmigrare ab illa in alteram vel in alterum regnum. Dicimus ergo quod inter huiusmodi partes & totum bene potest esse exactè & perfectè iustitia, siue legalis, siue commutatiua siue distributiua.

Ad vltimum respondetur cum D. Tho. infra q. 101. art. 3. ad 3. quod patria potest considerari dupliciter. Vno modo qua ratione est principium natiuitatis nostræ. Et hoc modo colimur patriam virtute pietatis. Sicut enim filij à parentibus dependent: ita nos ab illa. Et eadem uirtute pietatis quisque debitum cultum reddit. Et isto modo non est perfecta ratio iustitiæ inter ciues & patriam, patrem & filium: sed imperfecta. Semper enim manemus debitores & ad patriam & ad patrem. Alio modo consideratur patria, vt est quædam reipublica & locus habitationis multorum ciuium sub vno principe, cui per accidens est quod sit principium natiuitatis eorum. Dicimus ergo quod isto modo respicitur patria à iustitia legali, cuius commune bonum est proprium obiectum illius: & isto modo est propria & perfecta ratio iustitiæ inter ciues & patriam, quatenus quædam reipublica est.

Ad argumenta vero quæ in fauorem partis affirmatiuæ proposita sunt: respondendum est quatenus militant contra primam conclusionem. Ad primum aliqui dicunt iustitiam legalem esse præstantiorem virtutem, non autem perfectiorem iustitiâ quàm sit iustitia particularis. Quemadmodum D. Thom. 1. 2. q. 66. art. 3. ait, quod ratio virtutis magis competit virtutibus moralibus quàm intellectuales: eo quod morales tribuunt vsum & facultatem boni

boni operis: quod non competit virtutibus intellectualibus. At verò in specie & ex parte obiecti præstantiores sunt virtutes intellectuales. Ad eundem modum aiunt philosophandum esse de iustitia legali & particulari: quòd iustitia legalis sit perfectior virtus, sed non perfectior iustitia quam particularis. Et iste modus dicendi non caret sua probabilitate. Et adijciunt rationem, quoniam in rebus respectu civis, quales sunt virtutes, aliunde sumitur ratio generis, aliunde speciei. Genus quidè ab intrinseco ex parte modi. Species vero ab extrinseco ex parte obiecti. At vero res absolutæ, ut aiunt ipsi, omnino ab intrinseco sumunt rationem generis & speciei. Verumtamen probabilior sententia nobis videtur, quod iustitia legalis non solum sit perfectior virtus, verumtamen perfectior iustitia quam particularis. Neque enim bene potest intelligi quomodo absolute loquendo maior perfectio competat generi si species de qua prædicatur sit imperfectior alia specie, quæ ad inuicem comparantur sub illo genere. Imò verò absolute loquendo, maior perfectior generis attenditur quatenus per differentiam perfectiorè contrahitur. Et hoc verificatur tam in genere substantiæ quam in genere qualitatis etiam respectu qualitatis. v. g. Homo absolute loquendo perfectius animal est quam leo: quia differentia specifica qua contrahitur animal ad speciem hominis, perfectior est. Similiter albedo est perfectissimus color propter differentiam specificam determinantè genus. Deinde metaphysica absolute est perfectior scientia quam mathematica: quoniam istæ quo ad modum procedendi clariorem habeant, & maiore perfectionem quam metaphysica; tamen quia metaphysica versatur circa nobilius obiectum dicitur simpliciter perfectissima omnium naturalium scientiarum. Ad hunc ergo modum cum ad inuicem comparantur iustitia legalis & particularis sub hoc genere, iustitia, non bene intelligitur quomodo absolute loquendo legalis sit perfectior virtus, & quòd differentia specifica contrahens genus virtutis ad iustitiam legalem non sit perfectior, quam differentia specifica iustitiæ particularis. Neque doctrina D. Tho. allegata supra contradicit nobis: imò iuvat, quia ille ex parte obiecti cõtemplatur nobilitatem virtutis. Nos autem intendimus consequenter quod obiectum iustitiæ legalis est perfectius obiecto iustitiæ particularis. Dicendum ergo est ad argumentum, quòd secundum quid perfectior est iustitia particularis, quam legalis, scilicet, ex parte vnius conditionis iustitiæ, videlicet quod sit ad alterum. Est enim iustitia particularis magis ad alterum quàm legalis.

Ad secundum argumentum negatur quod iustitia legalis non sit perfectè iustitia sicut distributiva. Vtraque enim, ut explicatum est, sufficienter est ad alterum, quantum attinet ad veram & propriam rationem iustitiæ.

D V B I T A T V R secundò, Vtrum iustitia legalis distinguatur secundum essentiam ab alijs virtutibus. Arguitur primo pro parte negatiua ex testimonijs Arist. 5. Ethic. c. 1. quæ refert D. Tho. art. 6. in 1. & 2. argumento. Neque solutio D. Tho. videt satisfacere, scilicet, quòd iustitia legalis dicatur ab Aristotele esse eadem per essentiam cum reliquis virtutibus: quia iustitia legalis imperat & ordinat, aliæ vero virtute suscipiunt eius imperium. Contra quam solutionem replicatur. Imperans & imperatum, mouens & motum secundum Arist. lib. 7. & 8. Physicor. distinguuntur inter se, ergo non est bona ratio, dicere quòd iustitia legalis est eadem per essentiam cum reliquis virtutibus: quia illa est im-

perans & aliæ imperantur. Imò contrarium videtur colligi, scilicet, quòd distinguatur ab alijs virtutibus: Deinde Arist. in Moralibus, ut ipse pollicetur. 5. Ethicor. Oportet loqui aperte absque inuolucris verborum & sententiarum: sed ille ait aperte iustitiam legalem esse idem secundum essentiam cum reliquis virtutibus, ergo absque aliqua metaphora in proprio sensu est intelligendus. Item ipse. 3. Ethicorum cap. 6. tribuit fortitudini secundum se quòd versetur circa pericula mortis propter bonum commune. Et lib. 4. cap. 2. tribuit magnificentiæ quod versetur circa magnos sumptus propter bonum commune. Ergo iustitia legalis quæ respicit tanquam proprium obiectum bonum commune eadem erit cum magnificentia, & fortitudine secundum essentiam. Id ipsum videtur docere D. Tho. 1. 2. quaest. 60. art. 3. ad 2.

Arguitur secundo ratione. Omnis virtus secundum se est ordinata & determinata ad bonum commune, ergo non opus est ponere specialem virtutè iustitiam legalem: ut ordinet actus virtutum ad bonum commune. Antecedens probatur, tum quia omnis virtus est perfectio habentis, quæ ordinatur ad bonum commune, sicut bonum partis ad bonum totius: tum èt quia omnis virtus inclinatur ad operationem suam cum omnibus circumstantijs debitis actui virtutis, scilicet, ut actus exerceatur quando & vbi & quomodo & quantum oportet propter bonum finem. Est autem bonum commune finis virtutum, ergo ex natura sua habet quælibet virtus ad bonum commune ordinari.

Arguitur tertio. Omnis virtus secundum se & ex natura sua est actus iustitiæ, non iustitiæ particularis, ergo iustitiæ legalis. Maior probatur. Quia omnis actus virtutis ex natura sua est meritorius, sed omnis actus meritorius est actus cui debetur præmium à gubernatore communi, ergo ordinatur ad bonum commune. Et confirmatur ex Matthæi. 7. Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus. Et ponit exemplum. Cum ergo facis elemosynam, &c. Tu autem cum ieiunas. Ergo elemosyna & ieiunium sunt actus iustitiæ.

D Quarto arguitur & vitio. Omnis virtus distincta secundum essentiam à reliquis virtutibus, habet actum distinctum ab actibus aliarum virtutum: sed iustitia legalis non habet huiusmodi actum distinctum, si quidem semper versatur circa aliarum virtutum actus, referendo illos in bonum commune, ergo non est virtus distincta secundum essentiam ab alijs.

De hac difficultate Buridanus lib. 5. Ethicorum quaest. 4. & alijs sentiunt iustitiam legalem esse idem per essentiam cum omni virtute. Et allegatur Eustachius lib. 5. Ethic. capit. 1. & afferunt simile ad explicandam hanc sententiam. Etenim sanitas non distinguitur secundum essentiam ab ipsis humoribus proportionatis. Ad hunc modum aiunt iustitiam legalem non distingui à reliquis virtutibus. Est enim iustitia ista quasi quædam sanitas animæ, quæ confurgit ex consonantia omnium virtutum.

Nihilominus opposita sententiam multò probabilior est & conformior doctrinæ Aristote. 5. Ethic. cap. 1. & 2. Vbi ait iustitiam legalem præstantiorem esse alijs virtutibus. Quod quidè verificari non posset nisi distingueretur per essentiam ab illis. Et iterum ait. Sæpè contingere homines esse bene affectos erga priuatum bonum alterius: non tamen erga publicum bonum. Et horsum affert dictum Biantis philosophi. Magistratus virum indicat. Et ob hæc rationem distinguit iustitiam legalem, quæ versatur

tur circa bona & commoda publica à iustitia particulari. Et præterea ex ipsis rationibus formalibus obiectorum distinguit utramque iustitiam. Item lib. 3. Politicorum cap. 10. ait non esse eandem virtutem boni viri & boni civis, & quod iustitia legalis est virtus boni civis. Quæ omnia verificari non possunt, si iustitia legalis est idem secundum essentiam cum reliquis virtutibus moralibus. Huius sententiæ videtur quibusdam esse Diuum Chrysostrum, homil. 15. super Matth. in illis verbis, Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam. Vbi ait: quam vero iustitiam? Vtique rationalem, quæ ex adverso avaritiæ opponitur. Et paulo inferius super illud, Beati qui perfectionem patiuntur propter iustitiam: Inquit, pro virtute & pietate & defensione cæterorum: solent quippe iustitiam omnem prorsus animi appellare virtutem. Hæc Chrysostrum. Cuius testimonium citat Diuus Thomas in art. 7. in argumento in contra. Et in priori loco testimonij intelligit iustitiam particularem: in secunda parte, intelligit iustitiam legalem. Sed profecto verba Chrysostrum non multum vrgent. Imo vero videntur favere sententiæ quæ asserit iustitiam legalem non distingui ab alijs, cum inquit, solent quippe iustitiam omnem animi appellare virtutem. Nisi forte quis velit aliter construere verba Chrysostrum. Ut sit sensus, solent quippe iustitiam omnem, id est communem & universalem, appellare virtutem. Scilicet virtutem quædam. Nostra tamen sententia est Diui Thomæ art. 6. & 7. & 1. 2. quæst. 66. art. 3. ad secundum argumentum. & sequitur illam plurimi Theologorum doctissimi. Ratio autem Diui Thomæ in articulo vehementer comprobatur istam veritatem. Denique probatur optima ratione. Prudentia monastica quæ versatur circa agibile proprium & particulare, quæ distinguitur secundum essentiam à prudentia politica, quæ versatur erga agibile politicum & commune civitatis, ergo virtutes quæ versantur erga particularia bona ex parte voluntatis distinguuntur à iustitia & virtute, quæ versatur circa publicum & commune bonum. Antecedens est expressè Arist. lib. 6. Ethicorum cap. 3. & Diui Thomæ supra quæst. 45. art. 11. & quæst. 50. art. 1. Consequentia vero probatur, quoniam iustitia legalis correspondet ex parte voluntatis prudentiæ politicæ quæ est in intellectu. Vtraque enim versatur erga bonum commune. Prudentia quidem dirigendo: iustitia vero agendo & actum eliciendo. Et confirmatur, quia facilius multiplicantur & distinguuntur virtutes quæ sunt in potentijs appetitiuis, quàm quæ sunt in intellectu sed prudentia cum sit in intellectu distinguitur alia circa privata bona, alia circa bona publica: quæ distinctio specifica iudicatur ab omnibus moralibus philosophis, ergo multo magis iustitia multiplicabitur & distinguetur, cum sit in voluntate circa bonum particulare & bonum commune. Maior manifesta est, quoniam vnica tantum prudentia monastica versatur circa omne agibile proprium: cum tamè circa idem agibile proprium multiplicentur plurimæ virtutes in potentijs appetitiuis.

Ad argumenta in oppositum respondetur. Et primo ad testimonia Arist. quæ adducit D. Thom. ipsemet optime respondet. Ad replicam verò dicitur quod mens Diui Thom. non est docere, quod simpliciter loquendo iustitia legalis sit eadem per essentiam cum reliquis virtutibus: sed intendit id quod nos in tertia conclusione ipsius notauimus, scilicet, quod iustitia legalis quodammodo potest dici eadem cum alijs: propterea quod in illis est impressio à iustitia legali per quam ordinantur ad

A bonum commune. Volumus itaque dicere, quod actus cuiuslibet virtutis potest quodammodo dici actus iustitiæ legalis propter illam ordinationem passiuam, qua ordinatur ad bonum commune. Et ita voluit Aristoteli satisfacere D. Thomas. Cæterum ille habitus iustitiæ legalis, quem posuimus in prima conclusione distingui, nunquam est dicens idem per essentiam cum alijs virtutibus: neque actus proprius qui elicitur ab illo, erit actus alterius virtutis. Ad id quod obijciebamus, quia Aristot. deberet loqui clarè & apertè in moralibus, respondetur: quod moraliter loquendo satis aperta est, quæ minister accipiat nomen eius cuius minister est. Ita ipsæ virtutes morales accipiunt nomen iustitiæ legalis, quatenus illi ministrant ordinate ab illa ad bonum commune. Ad alia testimonia respondetur, quod referri ad bonum commune non competit magnificentiæ & fortitudini formaliter ex propria ratione specifica: sed quatenus ordinantur à iustitia legali ad bonum commune, quod est proprium obiectum illius. Quemadmodum eisdem virtutibus non competit referri in bonum commune ex propria ipsarum ratione: sed quatenus à charitate referuntur in illud bonum diuinum quod est proprium illius obiectum.

B Ad Testimoniū D. Tho. respondetur, quod ipse ibi satis se explicat. Ait enim quod virtus quæ à iustitia legali imperatur etiam iustitiæ nomen accipit. Et sic illa virtus à iustitia legali in ista acceptione non differt nisi tantum ratione.

C Ad secundum respondetur, quod quavis omnes virtutes habeant ex natura sua aptitudinem ut possint referri & ordinari ad bonum commune: tamè nunquam ordinantur nisi, ut subsunt imperio legalis iustitiæ. Cæterum ille finis competit virtutibus non ex propria specie, sed ex motione superiori virtutis, quæ est iustitia legalis.

D Ad tertium respondetur, quod actus cuiuslibet virtutis potest dupliciter accipi. Vno modo ut ordinatur ad bonum particulare, quod est obiectum proprium cuiuslibet virtutis. Alio modo ut est opus debitum secundum legem, quæ lata est de actione virtutis, videlicet, quatenus est actus civis, qui est pars communitatis. Siquidem priori modo considerentur isti actus: nondum intelligitur esse meritum. Sed cum posteriori modo considerantur iam intelliguntur ut ordinatur ad bonum commune. Ac proinde qui est præses communitatis tribuit præmium studiosè operanti: quatenus à iustitia legali permouetur ad operandum. Ad confirmationem iam patet ex dictis, quomodo eleemosyna & ieiunium potest dici actus iustitiæ legalis.

E Ad vltimum nego minorem. Imo iustitia legalis habet actum proprium & realiter distinctum ab actibus aliarum virtutum. Quod ut in plurimum actus ille inueniatur cõiunctus cum actu imperato alterius virtutis: hoc non tollit distinctionem virtutis. Quemadmodum actus prudentiæ vix poterit inueniri nisi circa materiam aliarum virtutum moralium, & tamen constat esse virtutem distinctam secundum essentiam ab illis. Verù est tamen, quod potest esse actus iustitiæ legalis in quodam actuali proposito obseruandi legem in omnibus propter bonum diuinum, vbi nullus actus alterius præter prudentiam exercetur virtutis.

D V B I T A T V R tertio circa diuisionem iustitiæ. Sed antequam dubitationem proponamus, operæ pretium est obseruare ordinem quem habet iustitia legalis ad reliquas iustitiæ partes. Quem ordinem ostendemus partientes iustitiam in communi in omnes

omnes suas partes. Est enim prima diuisio iustitiæ analogæ. Alia est enim iustitia vera & propria: Alia metaphorica & similitudinaria, qualis est eiusdem ad seipsum & inter patres eiusdem suppositi. Quæ quidem iustitia in præsentis consideratione seorsû reliquenda est. Agendum est autem nobis de iustitia, prout est ad alterum cõstituens æqualitatem. Et hæc rursus diuiditur in iustitiam cardinalem & perfectam: & in iustitiam adiunctam cardinali imperfectam. Cardinalis & perfecta iustitia est, quæ versatur circa ius perfectum. Cardinali vero adiuncta est, quæ versatur circa ius imperfectum habens modum cardinalis virtutis: deficientis tamẽ ab illius perfectione. Huiusmodi est religio & pietas, de quibus agit Diuus Tho à quæst. 80. & deinceps. Tertiò diuiditur iustitia cardinalis in iustitia generalẽ seu legalem, & in iustitiam particularem. De legali quidem diximus hæctenus quid sit, & quodnam sit eius obiectum. Particularem vero iustitiam D. Thom. diuidit infra quæstione 61. art. 1. Legalem vero nos intendimus diuidere in dubio sequenti. Sed prius necesse est examinare secûdam diuisionem. Arguitur enim contra illam. Perfectum & imperfectum non multiplicant speciem rerum, ergo illa diuisio non est generis in diuersas species. Respondetur distingo antecedens. Si enim perfectio sit de intrinseca ratione rei, quæ dicitur perfecta: & imperfectio sit de intrinseca ratione rei quæ dicitur imperfecta: nego antecedens. Si autem perfectio vel imperfectio non sit de intrinseca ratione rei quæ dicitur perfecta & imperfecta: verum est antecedens: sed nihil probat contra nos, quoniam in illa diuisione ne perfectio quæ ponitur in definitione virtutis cardinalis seu iustitiæ cardinalis est de intrinseca ratione ipsius. Imperfectio verò est de intrinseca ratione virtutis quæ dicitur cardinali adiuncta. Non quia in ratione virtutis sit imperfecta: sed quia in ratione iustitiæ deficit in aliquo necessario ad perfectam rationem iustitiæ cardinalis. Est exemplum ad explicandam istam doctrinam. Visio beatifica & fides sunt in genere cognitionis supernaturalis tanquam perfectum & imperfectum: sed tamen quia perfectio est de intrinseca ratione visionis beatificæ, & imperfectio est de intrinseca rone cognitionis fidei, differunt istu duo actus plusquam specie. Secundo arguitur contra eandem diuisionem. Liberalitas & affabilitas sunt partes potẽtiales iustitiæ cardinalis. Et tamen non sunt propriæ & verè iustitiæ, ergo secunda diuisio analogæ est: sicut & prima, aut certè membrum diuisum non est iustitia vera & propria. Respondetur, quòd nos non asserimus omnem partem potentialem iustitiæ cardinalis esse verè & propriè iustitiam: sed veram & propriam iustitiam diuidimus in cardinalem & in cardinali adiunctam. Itaque ea pars iustitiæ cardinalis, quæ respicit veram rationem debiti legalis, deficit autẽ, quia non potest æquale reddere, hæc est vera & propria iustitia: quamuis sit imperfecta qualis est religio & pietas. Illæ autem partes potentiales iustitiæ, quæ deficiunt à perfecta ratione iustitiæ, propterea quòd non retinent rationem debiti legalis: non habent veram rationem & propriam iustitiæ. Huius differentia ratio à priori potest assignari. Nam inter illa tria quæ sæpè diximus necessaria ad rationẽ iuris, videlicet, quòd sit ad alterum, item quòd importet rationem debiti: & denic, rationem equalitatis. Defectus primæ conditionis constituit iustitiã metaphoricam: defectus vero secundæ constituit rationem iustitiæ tantum patris potentialis. Defectus denique tertiæ constituit rationem imperfectæ iu-

stitiæ, sed veram & propriam.

Tertiò arguitur contra eandem diuisionem & contra tertiam. Religio & pietas sunt excellentiores quam iustitia particularis, imo religio post virtutes Theologicales primum dignitatis locum tenet: vt docet Diuus Thomas infra quæst. 81. art. 6. Ergo sunt perfectiores iustitiæ: quam iustitia particularis & iustitia legalis. Respondetur religionem & pietatem esse perfectiores virtutes, quam iustitia particularis: imò vero religionem esse præstantiorem virtutem, quam omnis iustitia legalis: tamen nõ sunt præstantiores in rone iustitiæ. Hęc solutio conformis est doctrinæ quam protulimus in hoc articulo. dub. 1. circa finẽ in solutione cuiusdã primi argumenti. Nec tñ est cõtra secûdæ solutioni quã illic assignauimus. Vbi diximus quòd non bene intelligit quòd iustitia legalis sit perfectior virtus particularis, & quòd non sit perfectior iustitia. Etenim ibi loquebamur de duabus speciebus iustitiæ perfectis. At vero religio & pietas non sunt species perfectæ iustitiæ. Vnde non inconuenit, quòd sint perfectiores virtutes etiam in sua specie, non autem perfectiores iustitiæ quam legalis & particularis.

DUBITATVR ultimo. Vtrum iustitia legalis sit species subalterna vel atoma. Videtur, quòd sit atoma species. Primo quoniam charitas est vna species atoma, cuius actus & officiu est referre omnes actus aliarum virtutum bonum diuinum, ergo similiter iustitia legalis cuius officium est referre omnes actus virtutum in bonum commune, quòd est illius proprium obiectum, erit vna species atoma virtutis. Hoc exemplo vtitur Diuus Thom. arti. 6. vt explicet nobis rationem iustitiæ legalis.

Secundo arguitur. Non possumus nos imaginari nisi duas diuisiones iustitiæ legalis. Prior quidem in qua constituitur quædam species iustitiæ legalis quæ dicitur Epicheia. Altera in qua diuidatur iustitia legalis tanquam genus in species, videlicet in iustitiam legalem quæ residet in Principe architectonicè, & in iustitiam legalem: quæ residet in ministris vel subditis Principi administratiuè: sicut dixit Diuus Thomas artic. 6. conclusione secunda: sed neutra istarũ diuisionum est generis in species, ergo est species atoma. Probat minor quantum ad priorem diuisionem. Nam Epicheia est tantum pars potentialis iustitiæ, non subieua, ergo non est species iustitiæ. Probatur antecedens, quia D. Thom. disserit de Epicheia non in hac priori parte, tractatus, de iustitia, sed in posteriori parte scilicet, in q. 120. post tractatum omnium partium potentialiu iustitiæ. Probatur eadem minor, quantum ad secundam diuisionem. Idem formaliter est obiectum (scilicet bonum commune) respectu iustitiæ legalis quæ est in Principe, & quæ est in subditis, ergo eadem est virtus specifica legalis. Sed pro alia parte est Arist. 5. Ethic. cap. 10. Vbi constituit vnam partem iustitiæ legalis Epicheiam: quæ latinè dicitur æqualitas. Item, Diuus Tho. loco citato, arti. secundo. ad primum docet hoc ipsum.

Secundo arguitur, & probatur, quòd iustitia legalis quæ est in Principe distinguitur specie à iustitia legali, quæ est in ciue. Quoniam prudentia principalis siue monarchica quæ residet in Principe seu Monarcha distinguitur specie à prudentia politica & monastica, quæ est in ciuibus, ut docet Diuus Thom. supra quæst. 50. art. 2. & Arist. 6. Ethicorum cap. 8. sed iustitia legalis in ipso Principe correspondet ex parte voluntatis prudentiæ quæ est in intellectu Principis: iustitia vero legalis quæ residet in ipsis ciuibus, correspondet etiam ex parte volun-

voluntatis prudentiae politicae quae est in intellectibus ipsorum, ergo sicut ipsae prudentiae distinguuntur specie, ita ipsae iustitiae legales debent distinguuntur specie. Et confirmatur quoniam iam diximus supra dub. 2. facilius multiplicantur & distinguuntur virtutes morales ex parte appetitus quam ex parte intellectus sed ex parte intellectus distinguuntur specie prudentia regnativa & prudentia politica, ergo iustitiae correspondentes illis distinguuntur specie.

Denique arguitur. Virtus Architectonica distinguitur specie à virtute viduali & administratiua, sed iustitia legalis quae est in Principe habet se vt virtus Architectonica secundum, quod est in Principe: secundum autem, quod est in ciuibus se habet vt administratiua & vidualis, vt docet Diuus Thomas artic. 6. ergo differunt specie.

Pro decisione veritatis fit prima conclusio. Iustitia legalis generaliter dicta diuiditur primum in Epicheiam, & iniustitiam legalem strictè dictam. Pro intelligentia huius cõclusionis. Notandum est, quod lex à qua denominatur iustitia legalis, duplicem finem habet. Alterum intrinsecum & immediatum, quem immediatè respicit ipse legislator. Alterum extrinsecum & mediatum sed magis principale: què principaliter respicit ipse legislator. Sit exemplum. Est lex de non aperiendis portis ciuitatis tempore belli: ne hostes ciuitatem occupet finis immediatus & intrinsecus huius legis est ille, què verba immediatè præ se ferunt ne hostes in ciuitatem irruant. Finis vero remotus, sed magis principalis est salus & incolumis status reipublice. Iustitia igit legalis in ampla & generali acceptione, respicit vtrumque finem indifferenter. Et secundum hanc considerationem accipitur à nobis in praesenti, tanquam genus quod diuiditur in Epicheiam siue equitatem, & iustitiam legalem strictè dictam: quae quidem respicit tantum finem proximum legis. Epicheia verò seu equitas respicit tanquam proprium obiectum finem remotum, sed magis intètum à legislatore. Et hinc est, quod iustitia legalis attendit ipsa verba legalia sicut scripta sunt: aequitas verò praetermissis verbis ipsius legis aliquando sequitur legem secundum id quod postulat iustitiae ratio & cõmunis vtilitas. Accommodatur autem nomen iustitiae legalis propter penuriam nominum iustitiae illi quae respicit verba legis quemadmodum diuidit Arist. dispositionem in habitum & dispositionem: ita vt nomen generis approprietur speciei imperfectiori. Conclusio itaque ad hunc modum explicata habetur ex Arist. & D. Tho. locis citatis in primo argumento eorum, quae fecimus pro parte affirmatiua. Item habetur apud Arist. lib. 1. Rhetorices. ca. 11. & lib. 2. magnorum moralium cap. 1. Probatur autem conclusio praeter argumenta. Primò quoniam vt docet D. Tho. in q. 51. art. 3. & 4. synesis & Gnomi sunt diuersae virtutes partes potentiales prudentiae. Nam synesis iudicat de rebus agendis secundum regulas communes. Gnomi verò iudicat de eisdem rebus praeter regulas communes: per altiora quaedam & vniuersalia principia: sed iustitia legalis strictè dicta correspondet ex parte voluntatis iudicio synesis secundum communes regulas. Aequitas verò correspondet iudicio Gnomi praeter regulas cões per altiora principia & vniuersaliorem finem, ergo distinguuntur specie.

Secundò arguitur. Obiectum iustitiae legalis specialiter dictae & obiectum aequitatis distinguuntur formaliter: ergo ipsae virtutes sunt distinctae specie. Probatur antecedens: quia regula & regulatum mensura & mensuratum in ratione obiecti virtutis distinguuntur formaliter: sed obiectum aequitatis est ra-

Barres de Iustitia & Iure.

tio & mensura obiecti legalis specialiter dictae iustitiae: ergo distinguuntur formaliter ista obiecta.

Minor explicatur in exemplo posito in illa lege de non aperiendis portis ciuitatis tempore belli. Vbi manifestum est, quod salus ciuitatis & tranquillitas reipublicae status est regula & mensura, per quam debemus metiri, an illo tempore hostes debeant arceri, an introduci in ciuitatem, si speratur victoria ex ingressu illorum. Vltimo probatur conclusio. Obiectum aequitatis habet peculiarem difficultatem quandam supra obiectum iustitiae legalis specialiter dictae: ergo requiritur specialis virtus ad vincendam illam difficultatem. Antecedens probatur experientia. Videmus enim saepe homines alias doctos Iurisque peritos & zelum legis habentes: & tamen vsq; adeo scrupulosè hærent verbis & literis ipsius legis: vt nulla ratione etiam vtiliori ad bonum commune permoueantur, vt attendant legislatoris intètum. Hinc est quod Paulus Iurisconsultus ait: l. si feruum. ff. de verb. oblig. Dicit enim Celsum dicentem: quod in eo genere quaestionis in quo agitur de bono & aequo: plerumque sub autoritate iuris scientiae periculose erratur.

Vide Diuum Thom. infra quaest. 60. art. 5. ad secundum argumentum. Vbi refert aliud dictum Iurisconsulti huic simile. Item Cicero in Oratione pro Cecina, inquit quoties aliqui in iudicio habent causam pro bono & aequo: si contra, literis & verbis, & vt dici solet, summo contenditur iure: solent huic iusmodi iniquitati aequi & boni nomen dignitatemque opponere: & dicere, Iurisconsultorum auctoritati non oportere obedire. Arist. etiam ubi supra c. 13. Rhetoricorum inquit. Arbitrium eligi, vt praualeat bonum & aequum: quoniam in foro & apud iudicis tribunal magis praestat iustum legale. Hinc etiam illud Proverbium ortum habuit, summum ius summa iniuria. Etenim summum ius in hoc proverbio non accipitur pro eo quod est rigor & seueritas iuris: nunquam enim iuris rigor est iniuria. Sed summum ius idem est, ac si diceretur summitas atque superficies iuris, quod est id quod verba & literis legis sonant. Contingit saepe, quod intus lateat summa iniuria. Tunc autem maxime à vero iure disceditur & fit summa iniuria: cum iudex hæret literis & verbis legis: & non attendit voluntatem & beneplacitum legislatoris. Ceterum iustitia legalis specialiter dicta ita adhaeret literis verbisque legis, vt parata sit & subordinata limitari per beneplacitum & voluntatem legislatoris secundum aequitatem iustitiae. Et idcirco Paulus Iurisconsultus ff. de regulis iuris. asserit hanc regulam in omnibus quidem, maxime tamen in iure, scilicet, aequitatem spectandam esse. Et ob hanc causam ascripsit sibi aequitas hoc nomen, quod videtur genericum omni iustitiae, scilicet per Antonomasiam & excellentiam quandam: eo quod iustitia legalis strictè dicta si comparetur cum aequitate ipsa, quasi seorsum illi opposita, est iniuitas. Omnis enim aequitas quae in illa inuenitur debet esse subordinata virtuti aequitatis: quae sic dicitur per excellentiam.

Secunda cõclusio. Iustitia legalis eadem & vna est secundum speciem atomam in principe & subditis. Probatur quia est idem obiectum formale iustitiae legalis quae est in Principe & subditis. Probatur antecedens. Princeps per aequitatem procurat bonum commune praeter leges communes, similiter per iustitiam legalem strictè procurat bonum commune per communes regulas: sed hoc ipsum efficiunt subditi per aequitatem & per iustitiam legalem strictè

C dictam,

dictam, ergo idem est obiectum formale vtriusque. Hanc conclusionem probant argumenta facta in principio huius dubij, pro parte negatiua, sed necesse est ad illa respondere quatenus militat contra primam conclusionem.

Ad primum respondetur negando consequentiam. Obiectum enim charitatis est vnum & idem formaliter secundum speciem, neque particularis difficultas est in referendis actibus virtutis omnis in bonum diuinum, præter illam quæ est in diligendo Deum. Cæterum vt iam ostendimus obiectum iustitiæ legalis variatur secundum speciem & formalem ratione obiecti respectu iustitiæ legalis quæ dicitur æquitas, & respectu iustitiæ legalis specialiter dictæ. Item maior difficultas est in procurando bono communi præter regulas communes, quam in procurando illo per communes regulas & leges. Quapropter non est eadem ratio de charitate & iustitia legali.

Ad secundum argumentum respondetur, quantum ad priorem partem: quod Diuus Thom. in tractatu de equitate seu Epicheia seruat ordinem & naturæ & disciplinæ. Naturæ quidem, quoniã processit ab imperfectioribus iustitijs ad æquitate quæ omnium perfectissima est. Disciplinæ verò, quoniã prius egit de illis iustitijs quæ attendunt communes regulas & leges. Reposuit tamen in vltimum locum æquitatem, quæ præter communes regulas iustum operatur, corrigens opera aliarum virtutum iustitiæ. Altera pars argumenti probat secundam conclusionem neq; obstat primæ. Similiter non est soluendum primum argumentum in oppositum: fauet enim primæ conclusioni. Neque obstat secunda.

Ad secundum verò in oppositum respondetur quatenus militat contra secundam conclusionem. Facilius quidem multiplicari virtutes vt in plurimum in voluntate, quam in intellectu: quoniam intellectu simplicior & perfectior potentia est, quam ipsa voluntas. Ea vero quæ in inferioribus dispersa sunt, solent adunari in superioribus. Cæterum interdum contingit oppositum, videlicet, quod in intellectu multiplicentur lumina, per quæ res illustrantur & perficiuntur: & ex parte voluntatis non multiplicetur inclinatio & propensio an res ipsas. Exempli gratia in intellectu, sunt duo habitus circa prima principia. Alter qui dicitur intellectus circa speculabilia principia. Alter vero qui dicitur synderesis circa principia practica & moralia. Ex parte vero voluntatis neque sunt duo habitus, imo neque vnus respectu boni connaturalis quod ostenditur per illa diuersa lumina: sed ipsa voluntas absque habitu superaddito, est propensio & inclinatio in huiusmodi bonum: imò voluntas est ipsa propensio & inclinatio. Item est aliud exemplum. Ex parte intellectus est alius habitus circa prima principia & alius circa conclusiones in speculabilibus: & tã ex parte voluntatis vnus & idem habitus virtutis est circa media eligibilia & circa finem virtutis. V.g. Vnus habitus temperantiæ facit bonam intentionem circa illam materiã, & bonam electionem: mediorum ad finem intentum: cum tamen in intellectu etiã in practicis sint quatuor habitus siue virtutes ad operationem virtutis temperantiæ & cuiuslibet, scilicet Eubulia & Synesis & Gnomi & prudentia. Ad istum modum dicimus in præfenti, quod cum distinctione prudentiæ in monasticã & politicã, potest esse identitas secundum essentiam iustitiæ legalis in subditis & Principe.

Ad vltimum negatur minor. Propriè loquendo: nõ enim iustitia legalis in Principe est Architectonica secundum naturam suam nec respicit secundum

A naturam suam nisi eundem finem quæ respicit iustitia legalis in subditis, scilicet bonum commune. Virtus autem Architectonica, idest superintendens ex natura sua debet habere vniuersaliorem finem. Verum est tamen quod dicit D. Tho. in arti. 6. Iustitia legalis prout residet in Principe est quasi Architectonica quoniam licet ipsa secundum se nõ magis habeat Imperare in Principe quam in subditis: tamen ratione subiecti, quod est ipse Princeps, deseruit magis ad imperium: quã prout est in subditis, quorum est obedire Principi ad procurandum bonum commune. Imo vero ad eundem modum omnis virtus quæ residet in Principe potest quodam modo dici Architectonica: quæ vero residet in subditis vsualis & quasi ad ministratiua. Et ratio est quoniam Princeps imperat omnes actus aliarum virtutum quatenus a iustitia legali ordinantur ad bonum publicum. Subditi vero exequentur huiusmodi actus de quibus imperat Princeps propter eundem finem boni publici.

ARTICVLVS VIII.

Vtrum iustitia particularis habeat specialem materiam.

D Octauum sic proceditur.

Videtur quod iustitia particularis non habeat materiam specialem. Quia super illud Gen. 2. Fluuus quartus ipse est Euphrates, dicitur Gl. Euphrates frugifer interpretatur, nec dicitur contra quos vadat: quia iustitia ad omnes animæ partes pertinet. Hoc autem nõ esset, si haberet materiam specialem: quia quælibet materia specialis ad aliquam specialem potentiam pertinet. Ergo iustitia particularis non habet materiam specialem.

2. Præterea, Aug. dicit in lib. 8. 3. quæstio. quod quatuor sunt animæ virtutes, quibus in hac vita spiritualiter viuunt, scilicet temperantia, prudentia, fortitudo, & iustitia: & dicit quod quarta est iustitia, quæ per omnes diffunditur. Ergo iustitia particularis quæ est vna de quatuor virtutibus Cardinalibus, nõ habet specialem materiam.

3. Præterea. Iustitia dirigit hominem sufficienter in his, quæ sunt ad alterum.

E Sed per omnia quæ sunt huius vitæ, homo potest ordinari ad alterum: ergo materia iustitiæ est generalis & nõ specialis.

Sed contra est, quod Philosophus in 5. Ethic. ponit iustitiam particularem circa ea specialiter, quæ pertinent ad communicationem vitæ.

Respondeo dicendum, quod omnia quæcunq; rectificari possunt per rationem, sunt materia virtutis moralis, quæ diffinitur per rationem in rectam: vt patet per Philos. in 2. Ethic.

1. 2. q. 49.
art. 2. cor.
& 3. d. 33.
q. 2. art. 2.
q. 3. & 2.
Ethi. lect.
8. col. 2.

Lib. 8. q.
61. 10. 4.

Lib. 5. c. 2.
tom. 5.

Lib. 2. c. 2.
& c. 10. 5.

2. † Ethic. Possunt aut per rationem rectificari & interiores animæ passiones, & exteriores actiones, & res exteriores, quæ in usum hominis veniunt: sed tamen per exteriores actiones & per exteriores res, quibus sibi inuicem hoies cõicere possunt, attenditur ordinatio vnus hois ad alterum: secundum aut interiores passiones considerat rectificatio hois in seipso. Et ideo cum iustitia ordinetur ad alterum, non est circa totam materiam virtutis moralis, sed solum circa exteriores actiones & res secundum quandam rationem obiecti specialem: prout scilicet secundum eas vnus homo alteri coordinatur.

Ad primum ergo dicendum, quod iustitia pertinet quidẽ essentialiter ad unã partẽ animæ, in qua est sicut in subiecto, scilicet ad voluntatẽ, quæ quidem mouet per suum imperium oẽs alias animæ partes. Et sic iustitia non directè, sed quasi per quandã redundantiam ad omnes alias animæ partes pertinet.

1. 2. q. 61.
art. 3. & 4.

Ad secundum dicendum, quod sicut supra dictum est, virtutes cardinales dupliciter accipiuntur. Vno modo, secundum quod sunt speciales virtutes habentes determinatas materias: alio modo, secundum quod significant quosdã generales modos virtutis: & hoc modo loquitur ibi † August. dicit enim quod prudentia est cognitio rerum appetendarum & fugiendarum. Temperantia est refrenatio cupiditatis ab his quæ paliter delectant. Fortitudo est firmitas animi aduersus ea, quæ paliter molesta sunt. Iustitia est quæ per cæteras diffunditur, dilectio Dei & proximi, quæ scilicet est cõis radix totius ordinis ad alterum.

Hodẽ libr.
& c. in ar.
gu. citatis.

Ad tertium dicendum, quod passiones interiores, quæ sunt pars materiæ moralis, secundum se non ordinantur ad alterum, quod pertinet ad spãlem rõnem iustitiæ, sed earum effectus sunt ad alterum ordinabiles, scilicet operationes exteriores. Unde non sequitur quod materia iustitiæ sit generalis.

SUMMA ARTICULI.

Conclusio vnica affirmatiua. Iustitia solum est circa actiones exteriores, & res secundum quandam obiecti rationem specialem, scilicet, prout secundum illas vnus homo ordinatur ad alium.
Bañes de Iustitia & Iure.

ARTICVLVS IX.

Vtrum iustitia sit circa passiones,

AD Nonum sic proceditur. Videtur, quod iustitia sit circa passiones.

4. dist. 15.
q. 1. art. 1.
q. 2. ad secundum.

Lib. 2. c. 3.
tomo 5.

Dicit enim Philosoph. in 2. † Eth. quod circa voluptates & tristitias est moralis virtus. Voluptas autem, id est, delectatio, & tristitia sunt passiones quædam, vt supra † habitum est cum de passionibus ageretur: ergo iustitia cum sit virtus moralis, erit circa passiones.

B

2. Præterea. Per iustitiam rectificantur operationes, quæ sunt ad alterum. Sed operationes huiusmodi rectificari non possunt nisi passiones sint rectificatæ: quia ex inordinatione passionum prouenit inordinatio in prædictis operationibus: Propter concupiscentiam enim venereorum proceditur ad adulterium. Et propter superfluum amorem pecuniæ proceditur ad furtum: ergo oportet, quod iustitia sit circa passiones.

1. 2. q. 23.
art. 4.

C

3. Præterea. Sicut iustitia particularis est ad alterum: ita etiam & iustitia legalis. Sed iustitia legalis est circa passiones: alioquin non se extenderet ad omnes virtutes, quarum quædam sunt manifestè circa passiones: ergo iustitia est circa passiones.

D

Sed contra est, quod Philosophus dicit in 5. Ethic. quod est circa operationes.

Lib. 5. c. 1.
& 2. 10. 5.

Respondeo dicendum, quod huius questionis veritas ex duobus apparet. Primum quidem ex ipso subiecto iustitiæ, quod est voluntas: cuius motus uel actus non sunt passiones, vt supra † habitum est, sed solum motus appetitus sensitiui passiones dicuntur. Et ideo iustitia non est circa passiones: sicut temperantia & fortitudo, quæ sunt irascibilis & concupiscibilis, sunt circa passiones. Alio modo ex parte materiæ: quia iustitia est circa ea quæ sunt ad alterum, non autem per passiones interiores immediatè, ad alterum ordinamur, & ideo iustitia circa passiones non est.

1. 2. q. 27.
art. 3. & 4.
59. art. 4.

E

AD primum ergo dicendum, quod non quilibet virtus moralis est circa voluptates & tristitias, sicut circa materiã: nam fortitudo est circa timores & audacias. Sed ois virtus moralis ordinatur ad delectationem & tristitiam

tiam, sicut ad quosdā fines cōsequentes: quia, vt Philof. dicit in 7. Ethic. † Delectatio & tristitia est finis principalis, ad quē respicientes vnumquodq; hoc quidem malum, hoc quidem bonum dicimus. Et hoc modo pertinent etiam ad iustitiam, quia non est iustus qui non gaudet iustis operationibus, vt dicitur in † 1. Ethic.

Ad secundum dicendum, q̄ operationes exteriores mediæ sunt quodāmodo inter res exteriores, quæ sunt earum materia: & inter passiones interiores, quæ sunt earum principia. Contingit autem quandoq; esse defectum in vno eorū sine hoc, q̄ sit defectus in alio. Sicut si aliquis surripiat rem alterius non cupiditate habendi, sed voluntate nocendi. Vel e conuerso, si aliquis alterius rem concupiscat, quam tamen surripere non velit. Rectificatio ergo operationum, secundū quod ad exteriora terminantur, pertinet ad iustitiā. Sed rectificatio earum secundū quod à passionibus oriuntur, pertinet ad alias virtutes morales, quæ sunt circa passiones. Vnde surreptionem alienę rei iustitia impedit, in quantum est cōtra æqualitatem in exterioribus constituendam. Liberalitas verò in quantum procedit ab immoderata concupiscentia diuitiarum. Sed quia operationes exteriores non habēt speciem ab interioribus passionibus, sed magis à rebus exterioribus, sicut ex obiectis: ideo per se loquendo, operationes exteriores magis sunt materia iustitiæ, quàm aliarum virtutum moralium.

Ad tertium dicendum, q̄ bonum commune est finis singularum personarum in communitate existentium, sicut bonum totius finis est cuiuslibet partium. Bonū autem vnus personæ singularis non est finis alterius. Et ideo iustitia legalis, quæ ordinatur ad bonum cōe, magis se potest extendere ad interiores passiones, quibus homo aequaliter disponitur in seipso, quàm iustitia particularis, quæ ordinatur ad bonum alterius singularis personæ: quamuis iustitia legalis principaliter se extendat ad alias virtutes quantum ad exteriores operationes earum, in quantum scilicet præcipit lex, fortis operari, & quæ temperati, & quæ mansueti, vt dicitur in † 5. Ethic.

Li. 5. Ethic.
c. 2. a med.
v. 11. 5.

SUMMA ARTICVLII.

Prima conclusio est negatiua.

Secunda conclusio in solutione ad primum. Omnis virtus moralis ordinatur ad delectationem & tristitiam sicut ad quosdam fines consequendos.

Tertia conclusio in solutione ad secundum. Rectificatio operationū, secundū quod ad exteriorē materiā ordinantur pertinet ad iustitiā: sed secundū quod à passionibus oriuntur, pertinet ad alias virtutes morales, quæ fiunt & versantur circa passiones.

Vltima conclusio ad tertium. Iustitia legalis magis se potest extendere ad passiones, quam iustitia particularis: sed simpliciter loquendo non est circa passiones, sed circa operationes.

B Intentio D. Tho. in his duobus articulis est inquirere dīam iustitiæ quæ desumitur per ordinem ad actionē illius: quæ est reddere alteri ius suum, & per ordinem ad obiectum quod est ipsum ius quod alteri tribuitur. Actus autem omnis versatur circa materiam aliquā, quæ dicitur materia circa quam, quæ quidem eadē est cum obiecto secundū rem: sed tamen actio virtutis imponit ipsi materiæ circa quā versatur, formam: constituens in illa mediū quod est obiectum formale quod operatur virtus. Quemadmodum faber lignarius respicit secundū artem suā lignū tāquam materiam circa quam versatur eius ars. At vero quatenus imprimit figuram in ipso ligno, intelligitur ratio obiecti in ligno operato ab arte.

C In his itaq; duobus articulis agit D. Thom. de materia circa quā versatur iustitia. Pro quorū intelligentia notandū est primò, q̄ hæc vocabula operatio & passio significatione quadam ampla dīr de omnibus actionibus & passionibus, siue sint voluntatis siue appetitus sensitui, siue potentia exterioris executiua. At vero quā actio appetitus sensitui sit quadam cū alteratione physica organi in quō subiectatur appetitus: accommodatum est hoc nomē passio, vt significet tñ actiones appetitus sensitui. Reliquæ vero actiones voluntatis & potentiarum exteriorum retinent nomen operationis. Imo quā per passiones bene vel male disponitur homo in ordine ad seipsum: At vero per operationes disponitur bene vel male in ordine ad aliud, ideo est in vsu loquendi philosophorū moralium, vt illæ tñ actiones voluntatis & potentia exterioris dicantur operationes, per quas homo ordinatur ad alterum: non aut illæ quæ ordinantur ad seipsum: et si sint sine passione. Notandū est secundo. Iustitiā legalē aliquò modo nō appropriare & determinare sibi materiā spālem, sed vniuersalē aliarū virtutum. De qua iustitia potest intelligi testimonium illud glossę quod citat D. Tho. ar. 8. arg. 1. Quod quidē est D. Aug. lib. 2. de Genes. contra Manich. c. 10. Intelligi et potest alterum testimoniū quod citatur ibidem arg. 2. ex Aug. lib. 83. quæst. q. 61. siquidē de legali iustitia maxime verificantur illa testimonia: quamnis D. Tho. aliter soluat illa argumenta. Afferit et D. Th. hanc explicationem artic. 9. ad tertium. Et ratio eius est manifesta.

D Quoniam iustitia legalis ordinat ciues & bona ipsorum ad bonum publicum tanquā bona partium ad bonū totius, & tāquam mediū ad finem. Passiones autē redactæ ad mediū rationis sunt bona ipsorum ciuium, ergo eas et ordinat iustitia legalis ad bonū publicum. Notandum est tertio, q̄ si velimus ualde propriè & formaliter loqui, iustitia legalis versatur tantum circa operationes & non circa passiones. Hęc doctrina videtur D. Tho. artic. 9. ad tertium. vbi inquit, quod principaliter iustitia legalis versatur circa operationes etiam illarum

rum

nam virtutum, quae respiciant passiones, v.g. fortitudo, vt à iustitia legali imperatur, principaliter respicit exteriorem actionē scilicet aggressionem in bello aut etiam fugam ipsam quatenus expedit bono publico. Id ipsum insinuauerat D. Tho. in solutione ad tertium: non enim dixit absolute iustitiā legalem respicere passiones tanquam materia, sed loquitur comparatiue, scilicet q̄ magis est circa passiones quam iustitia particularis.

ARTICVLVS X.

Vtrum medium iustitia sit medium rei.

Ad Decimum sic proceditur. Videtur quod mediū iustitiæ nō sit medium rei. ratio enim generis saluatur in omnibus speciebus. Sed virtus moralis in 2. Ethic. † dicitur esse habitus electius in medietate existens determinata rōne quo ad nos: ergo & in iustitia est mediū rōnis, & nō rei.

2. Præterea. In his, quæ simpliciter sūt bona, non est accipere superfluum & diminutum, & per cōsequēs nec mediū: sicut patet de virtutibus, vt dicitur in 2. Ethic. † Sed iustitia est circa simpliciter bona, vt dicitur in 3. Ethic. ergo in iustitia non est medium rei.

3. Præterea. In alijs virtutibus ideo dicitur esse medium rationis & nō rei, quia diuersimodè accipitur per cōparationē ad diuersas personas: quia quod vni est multū, alteri est parum, vt dicitur in 2. Ethic. † sed hoc est obseruatur in iustitia. Nō enim eadem poena punitur, qui percutit Principem, & qui percutit priuatam personam: ergo etiam iustitia non habet medium rei, sed medium rationis.

Sed contra est, quod † Philosophus in 2. Ethic. † assignat mediū iustitiæ, scđm proportionalitatem arithmeticā: quod est medium rei.

Respondeo dicendum, q̄ sicut supra dicitur est, aliæ virtutes morale principaliter cōsistunt circa passiones, quarum rectificatio non attenditur nisi scđm cōparationem ad ipsum hōsem, cuius sunt passiones: scđm scilicet quod irascitur & cōcupiscit prout debet secundum diuersas circumstantias. Et ideo mediū talium virtutum non accipit scđm proportionem vnus rei ad alterā, sed solum scđm cōparationem ad ipsum virtuosum. Et p̄ hoc in ipsis est medium solū scđm rōnē, quo ad nos. Sed materia iustitiæ est exterior operatio, secundum quod ipsa vel res cuius est vsus, debitā proportionem habet ad aliā personā. Et ideo medium iustitiæ

Bases de Iustitia & Iure.

A consistit in quadā proportionis æqualitate rei exterioris ad personā exteriorem. Aequale autem est realiter medium inter maius & minus, vt dicitur in 10. Metaph. † vnde iustitia habet medium rei.

Ad primum ergo dicendum, q̄ hoc medium rei est etiam medium rōnis: & ideo in iustitia saluatur ratio virtutis moralis.

Ad secundū dicendum, q̄ bonum simpliciter, dupliciter dicitur: vno modo, quod est oībus modis bonū: sicut virtutes sunt bonæ. Et sic in his quæ sunt bona simpliciter, nō est accipere medium & extrema. Alio modo dicitur aliquid simpliciter bonū: quia est absolutè bonum, scilicet secundū suam naturā consideratum: quamuis per abusum possit fieri malum: sicut patet de diuitijs & honoribus. Et in talibus potest accipi superfluum diminutum & mediū, quantum ad homines, qui possunt eis vtī bene, vel male. Et sic circa simpliciter bona dicitur esse iustitia.

Ad tertium dicendum, q̄ iniuriā illata, aliā proportionem habet ad principem, & aliā ad personā priuatā. Et ideo oportet aliter adæquare vtranq; iniuriam per vindictā: quod pertinet ad diuersitatem rei, & non solum ad diuersitatem rationis.

COMMENTARIVS.

DUBITATVR circa istos duos articulos; Vtrum iustitia saltem particularis versetur tantum circa operationes, An vero simul circa passiones. Hæc dubitatio hęc aliam annexam, scilicet, An iustitia sit tantum in voluntate subiectiue, an vero simul etiam sit in appetitu sensitiuo. Vtriusq; dubitationis eadem est solutio. Si enim iustitia versatur tantū circa operationes, erit tantum in voluntate subiectiue, si autem versatur simul circa passiones, erit simul in appetitu sensitiuo.

Arguitur ergo primò, & probatur, q̄ iustitia versetur simul & circa operationes, & circa passiones, & q̄ sit in voluntate & in appetitu sensitiuo. Misericordia versatur simul circa operationes & passiones, & simul est in voluntate & in appetitu sensitiuo, ut ostendimus. 2. 2. q. 30. ar. 3. dub. 2. ergo & iustitia saltem particularis versabitur circa operationes & passiones, & erit in voluntate & in appetitu sensitiuo. Probatur consequentia. Quia sicut iustitia est ad alterū: ita etiam misericordia est ad subleuandam miseriam alterius. Quod si misericordia nihilominus moderatur passiones appetitu sensitiuo, scilicet compassionem & duritiem erga miseriam alienam, sequitur quod iustitia etiam moderetur passionem appetitus sensitiuo, scilicet, nimiam cupiditatem rerum temporalium quæ impedit ne quis reddat alteri quod debet, aut quod non promptè & delectabiliter reddat. Confirmatur, quoniam liberalitas, quæ etiam est ad alterum, versatur simul circa operationes & passiones: vt docet D. Tho. in solutione ad secundum argumentum ar. 9.

C 3 ergo

Lib. 10. tert. 13. de 19. 10. 3.

2. 2. q. 64. art. 2. & 3. d. 33 q. 1. art. 3 q. 2. & 4 d. 85. q. 1. art. 1. q. 2. & vir. q. 1. ar. 13. ad 7 19. 23 & 17. † Lib. 2. c. 6. tom. 5.

Lib. 2. c. 6. non pcul 2 in 105. Lib. 1. c. 1. parum an de mod.

Lib. 2. c. 2. d. tom. 5.

Lib. 2. c. 6. tom. 5.

Art. princ. de 1. 2 q. 59. ar. 4. & 60. ar. 2.

ergo eadem erit ratio de iustitia.

Arguitur secundò. Virtutes quæ sunt in appetitu sensitivo tanquam in subiecto, quales sunt fortitudo & temperantia, versantur simul erga operationes & passiones, ergo iustitia. Antecedens probatur. Quoniam potissimus actus fortitudinis & temperantiae est electio voluntatis, iuxta doctrinam Arist. 6. Ethic. c. 2. Virtus enim moralis quæcunque, est essentialiter habitus electivus: ipsa autem electio principaliter est actus voluntatis elicited: quâvis sit quædam electio participata in appetitu sensitivo, sed hæc est minus principalis vtpote derivata ab electione voluntatis, igitur fortitudo & temperantia versantur circa operationes. Hoc argo non solum impugnat conclusio art. 9. sed et ratio prima illius.

Arguitur tertio. Et probatur, quod saltem iustitia legalis versetur circa operationes & passiones, & sit subiectivè consequenter in voluntate & in appetitu sensitivo. Nam D. Tho. in solutione ad tertium, tribuit iustitiæ legali quod versentur circa passiones, quâvis minus principaliter. Hoc enim non obstat quominus ponatur aliquis habitus in appetitu sensitivo: sicut ponitur habitus misericordiae & habitus liberalitatis in appetitu sensitivo: quâvis istæ virtutes principaliter ordinentur ad alterum. In hac quaest. Buridanus 5. Ethic. q. 1. contrarius est doct. D. Tho. Pro decisione sit prima conclusio. Iustitia etiã particularis versatur tantum erga operationes, & consequenter tantum est in voluntate subiectivè. Hæc est expressa sententia Philosophi. 5. Ethic. c. 1. & 2. & est doctrina D. Tho. 1. 2. q. 60. art. 2. & 3. ubi uniuersaliter de iustitia hanc conclusionem docet. Intelligenda est autem conclusio quod iustitia per se ipsam respicit tantum operationes circa alterum tanquam propriam materiam circa quam versatur. Cui hoc tamen stat in veritate, quod aliqua iustitia respiciat passiones indirecte, & mediantibus alijs virtutibus moderandas.

Secunda conclusio. Iustitia siue legalis siue particularis tantum residet in voluntate tanquam in subiecto. Probat, quia tantum per se respicit operationes. Non autem versatur circa passiones appetitus sensitivi, ergo tantum est in voluntate subiectivè. Antecedens ostenditur à D. Tho. in art. 8. & 9. Et ratio est, quia virtus in ea tantum potentia collocatur tanquam in subiecto, cuius actus moderatur. De hac conclusione vide quæ supra dicta sunt art. 4.

Ad primum argumentum respondetur negando consequentiam. Et ratio discriminis est: quoniam humana misericordia per se respicit simul & operationes & passiones, scilicet, & bonum alienum & proprium. Bonum quidem alienum: quatenus ordinatur homo per illam ad subleuandam alienam miseriam: bonum autem proprium habentis, quatenus ordinatur circa compassionem quæ est in appetitu sensitivo. Definitur enim misericordia quod sit compassio alienæ miseriam ad subleuandam illam. Et idcirco postulari virtus misericordiae humanæ duos habitus partiales ad sui perfectionem. Alterum in voluntate respectu boni alieni, Alterum in appetitu sensitivo respectu boni proprii. Dicimus autem misericordiam humanam: quoniam misericordia absolute & secundum se reperitur proprie in Deo: in quo tamen nulla est passio nisi metaphoricè. Eodem modo dicendum est de humana liberalitate quod includit duos habitus: Alterum in ordine ad bonum alienum in voluntate: Alterum ad temperandam passionem auaritiæ in appetitu sensitivo. At vero iustitia humana tantum per se respicit bonum alienum si autem aliquis propter auaritiã impedit à reddendo debito

A vel à reddendo delectabiliter ut requiritur virtus: tunc pertinebit ad aliam virtutem moderari talè passionem, scilicet, ad liberalitatè. Quemadmodum si iudex impeditur à recta sententia ferenda propter passionem fornicationis, tunc pertinet ad virtutem castitatis auferre illud impedimentum, sunt enim virtutes connexæ & ad inuicem operas suas impendunt.

Ad secundum respondetur electione voluntatis elicited à virtute temperantiae & fortitudinis non dici operationem eo modo quo in presenti vimur nomine operationis: quoniam electio voluntatis elicited ab illis virtutibus tota refertur & ordinatur ad bonum ipsius hominis habentis per moderationem passionum. Quâvis enim istæ virtutes sint tantum subiectivè in appetitu, tamè ipsa electio voluntatis prompta & delectabilis circa talem materiam esse non potest nisi proficiat à virtutibus existentibus in appetitu sensitivo. Et quâvis sint in potentia inferiori subiectivè, nihilominus possunt elicere actum electionis talem in voluntate. Quoniam ipsæ virtutes à dictamine prudentiæ quæ est in intellectu, vel sunt acquisitæ vel operantur ponuntque in exercitio suas operationes. Quapropter in virtute illius prout elicere actum in voluntate quantum ad modum virtutis, quemadmodum dicunt Philosophi quod phantasmata illuminata ab agenti intellectu producunt speciem intelligibilem in intellectu possibilem. In presenti igitur dicimus quod operationem solam accipimus ut significet illam actionem quæ ordinatur perfecte ad bonum alterius. Quapropter ipsamet electio quæ est à iustitia non dicitur operatio neque materia circa quam operatur iustitia. Etenim materia circa quam illa dicitur, in qua actio virtutis imprimit formam & modum suum. Ipsa igitur electio iustitiæ non potest esse materia circa quam operatur iustitia: sed debet esse operatio exterior, vel aliqua res exterior, sic enim perpetuo D. Tho. in assignando materiam iustitiæ dicit quod sunt operationes exteriores & res ipsæ.

Ad ultimum respondetur: Iustitiam legalem non versari per se circa passiones. Ad confirmationem negatur antecedens. Accipimus enim medium rei, non prout dicitur transcendentalis res, sed prout distinguitur à passionibus personæ secundum quod in ordine ad ipsum moderandæ sunt. Ceterum quod ibidem obijcitur de fortitudine & temperantia virtute non obstat, quoniam fortitudo & temperantia non versantur immediate nisi circa passiones quarum obiectum est delectabile gustus vel tactus vel respectu fortitudinis timor vel audacia quatenus moderantur sicut oportet, quod autem ipse miles dexterè pugnet, pertinet ad artem & membrorum agilitatem & fortitudinem naturalem. Et per hoc patet ad secundam confirmationem. Etenim iustitia imperat in illo casu quod talis operatio pugnae fiat secundum quod alteri debitum est: fortitudo vero aliter concurrat quâ moderando passiones timoris & audaciæ.

ARTICVLVS XI.

Vtrum actus iustitiæ sit reddere unicuique quod suum est,

Ad Vndecimum sic procedit. Vt quod actus iustitiæ non sit reddere unicuique quod suum est. † Aug. enim 14. de Trinit. attribuit iustitiæ subvenire miseris. Sed in subueniendo miseris non tribuimus eis quæ sunt earum, sed magis quæ sunt

Inf. q. 66. art. 3 & 5. corp. & 1. par. q. 21. art. 1. cor. & 2. dist. 27 artic. 8. corp & a d. † Lib. 14. c. 9. circa fin. 10. 1.

sunt nostra: ergo iustitiæ actus non est tribuere unicuique quod suum est.

Lib. 1. in c. de iustitia, circ. prin.

2. Præterea. Tullius in libro de Offic. † dicit, quod benevolentia, (quam benignitatem vel liberalitatem appellare licet) ad iustitiam pertinet. Sed liberalitatis est de proprio dare alicui, non de eo quod est eius: ergo iustitiæ actus non est reddere unicuique quod suum est.

Lib. 1. cap. 24. circa finem. com. 1.

3. Præterea. Ad iustitiam pertinet, non solum res dispensare debito modo, sed et iniurias actiones cohibere, puta homicidia, adulteria, & alia huiusmodi. Sed reddere quod suum est, videtur solum ad dispensationem rerum pertinere. Ergo non sufficienter per hoc notificatur actus iustitiæ, quod dicitur, actus eius esse reddere unicuique quod suum est.

Artic. 9. & 10. huius quæst.

Sed contra est quod Ambrosius dicit † in 1. de Offic. Iustitia est quæ unicuique quod suum est tribuit, alienum non vendicat, utilitatem propriam negligit, ut communem æquitatem custodiat.

Respondeo dicendum, quod sicut † dictum est, materia iustitiæ est operatio exteriorum secundum quod ipsa vel res, qua per eam utimur, proportionatur alteri personæ, ad quam per iustitiam ordinamur. Hoc autem dicitur esse suum unicuique personæ, quod ei secundum proportionem æqualitatem debetur. Et ideo proprius actus iustitiæ nihil aliud est, quam reddere unicuique quod suum est.

Quæst. 10. art. 1.

Ad primum ergo dicendum, quod iustitiæ, cum sit virtus cardinalis, quædam aliæ virtutes, secundariæ adiunguntur: sicut misericordia, liberalitas, & aliæ huiusmodi virtutes, ut infra † patebit. Et ideo subvenire miseris, quod pertinet ad misericordiam, siue pietatem, & liberaliter benefacere, quod pertinet ad liberalitatem, per quandam reductionem attribuitur iustitiæ sicut principali virtuti. Et per hoc patet responsio ad secundum.

Lib. 1. c. 4. com. 5.

Ad tertium dicendum, quod sicut Philosophus † dicit in 5. Ethic. Omne superfluum in his quæ ad iustitiam pertinent, lucrum, extenso nomine, vocatur: sicut & omne quod minus est, vocatur damnum. Et hoc ideo, quia iustitia prius est exercitata, & communius exercitatur in voluntariis commutationibus rerum, puta emptione & venditione, in quibus propriè hæc nomina dicuntur. Et exinde deriuntur hæc

Bailes de Iustitia & Iure.

nomina ad omnia, circa quæ potest esse iustitia. Et eadem ratio est de hoc, quod est reddere unicuique quod suum est.

SUMMA ARTICVLI.

Conclusio est affirmativa. Nota breviter in hoc articulo, quod actus iustitiæ quid dicitur esse reddere unicuique quod suum est: dupliciter potest contingere. Vno modo ut id quod redditur alteri, sit proprium illius & in eius dominio numeratum. v. g. quando ego reddo Petro equum, quem mihi accommodauerat. Altero modo contingit, ita ut id quod redditur ante redditionem ipsam non erat proprium eius cui redditur neque in eius dominio numeratum: sed tantum ille habebat ius ut ego redderem illi, & mea operatione reddendi & tribuendi efficerem proprium illius. v. g. cum ego reddo mercenario mercedem suam pro labore diei, vel restituo tot pecunias quot mutuo acceperam. Conclusio igitur articuli utroque modo verificatur. Non enim opus est ut id quod alteri redditur per actum iustitiæ, sit proprium eius cui redditur ante redditionem: sed sufficit ut mea redditione, ad quam ius habet, fiat proprium illius. Pro intelligentia huius articuli reuocentur in memoriam quæ diximus articulo 1. huius quæstionis, & 5. & 6.

C

ARTICVLVS XII.

Utrum iustitia præemineat inter omnes virtutes morales.

Duodecimum sic proceditur. Videtur quod iustitia non præemineat inter omnes virtutes morales. Ad iustitiam enim pertinet, reddere alteri quod suum

Inf. q. 129. art. 12. Et q. 141. art. 8. Et 1. 2. q. 66. art. 4. & 3. d. 35. q. 1. art. 9. q. 1. corp.

D

est. Ad liberalitatem autem pertinet de proprio dare, quod virtuosius est. Ergo liberalitas est maior virtus, quam iustitia.

2. Præterea. Nihil ornatur nisi per aliquid dignius se. Sed magnanimitas est ornamentum & iustitiæ & omnium virtutum: ut dicitur in 4. Ethicor. † Ergo magnanimitas est nobilior quam iustitia.

Lib. 4. c. 9. ante med. tom. 5.

3. Præterea. Virtus est circa difficile & bonum ut dicitur in 2. Ethic. † Sed fortitudo est circa magis difficilia quam iustitia, id est, circa pericula mortis, ut dicitur in 3. Eth. † Ergo fortitudo est nobilior iustitia.

Lib. 2. c. 9. circa finem tom. 5.

E

Sed contra est, quod Tullius dicit † in 1. de Offic. In iustitia virtutis splendor est maximus, ex qua boni viri nominantur.

Lib. 3. c. 1. & 2. simul tom. 5. Lib. 1. in c. de iustitia, circ. prin.

Respondeo dicendum, quod si loquamur de iustitia legali, manifestum est quod ipsa est præclarior inter omnes virtutes morales, in quantum bonum commune præeminet bono singulari vnius personæ. Et secundum hoc † Philos. in 5. Ethic. dicit:

Lib. 5. c. 1. aliquantulum ante finem tom. 5.

C 4 quod

quod præclarissima virtutum videtur esse A
iustitia, & neque est Hesperus, neque Lu-
cifer ita admirabilis. Sed etiã si loquamur
de iustitia particulari, præcellit inter alias
virtutes morales duplici ratione. Qua-
rum prima potest sumi ex parte subiecti:
quia scilicet est in nobiliori parte animæ,
id est, in appetitu rationali, scilicet, in vo-
luntate, alijs virtutibus moralibus existen-
tibus in appetitu sensitivo, ad quem per-
tinent passionés, quæ sunt materia aliarum
virtutum moralium. Secunda ratio su-
mitur ex parte obiecti. Nam aliæ virtu-
tes laudantur solum secundum bonum ip-
sius virtuosus. Iustitia autem laudatur, se-
cundum quod virtuosus ad alium bene se
habet. Et sic iustitia quodammodo est
bonum alterius, vt dicitur in 5. Ethicor. Et
propter hoc Philosophus dicit † in 1. Rhe-
tor. Necessè est maximas virtutes esse eas,
quæ sunt alijs honestissimæ: si quidem est
virtus potentia benefactiua. Propter hoc
& fortes & iustos maximè honorant, quo-
niam fortitudo est utilis alijs in bello, iusti-
tia autem & in bello & in pace.

Lib. 5. ca.
1. in quan-
tulo ante
fo. 10. 5.
+ Lib. 1.
Rhetor. c.
1. paulo à
FRU. 10. 6.

Ad primum ergo dicendum, quod liberali-
tas, etsi de suo det: tamè hoc facit, in quan-
tum in hoc considerat propriè virtutis bo-
num. Iustitia autem dat alteri quod suum
est, quasi considerans bonum commune.
Et propterea iustitia obseruatur ad om-
nes: liberalitas autem ad omnes se exten-
dere non potest. Et iterum liberalitas, quæ
de suo dat, supra iustitiam fundatur, per
quam unicuique quod suum est, tribuitur.

Ad secundum dicendum, quod magna
nimitas quando superuenit iustitiæ, auge-
t eius bonitatem: quæ tamen sine iustitia
nec virtutis rationem haberet.

Ad tertium dicendum, quod fortitu-
do, etsi consistat circa difficiliora, non ta-
men est circa meliora, cum sit solum in bel-
lo utilis: iustitia autem & in pace & in bel-
lo, sicut † dictum est.

In cor. art.

SUMMA ARTICULI.

Prima conclusio. Manifestum est quod iustitia lega-
lis est præclarior inter omnes virtutes morales.
Ratio est, quia bonum commune est eius pro-
prium obiectum.

Secunda conclusio. Iustitia est particularis est præ-
clarior inter alias virtutes morales. Ratio est, quia
est in nobiliori subiecto, & habet nobilium obiectum.

N præcedentibus articulis tradidit no-
bis D. Tho. absolutam iustitiæ cog-
nitionem: in hoc autem articulo compa-
ratiuam. Comparatur autem iustitia
vniuersis alijs virtutibus in 1. 2. q. 66.

art. 3. Vbi diffinitur quod virtutes intellectuales præ-
stant simpliciter loquendo omnibus moralibus: ac
proinde prudentia, quæ ratione subiecti, inter intel-
lectuales numeratur, excellentior est quam aliæ vir-
tutes morales: ac proinde in præfenti solum com-
parat D. Tho. iustitiam cum virtutibus moralibus
præter prudentiam. Nos autem non ita vniuersa-
liter disputabimus de excellentia virtutis iustitiæ,
comparando illam cum alijs virtutibus moralibus:
sed solum cum misericordia. Huius instituti duplex
est ratio. Prima, quoniam nõ potest haberi exacta
notitia & cognitio comparatiua duorum extremorum,
nisi prius habeatur absoluta singulorum. At
vero hæc non est habita absoluta cognitio nisi
misericordiæ, supra in quæst. 30. Secunda ratio est.
Quoniam D. Tho. sapè de decem virtutibus querit
eandem quæstionem, An sint excellentiores reliquis.
In hac 2. supra in quæst. 30. de misericordia. De iu-
stitia vero in præfenti art. De religione autem in
quæst. 81. De obedientia quæst. 104. De liberalitate
q. 117. De fortitudine in quæst. 123. De Patientia in
quæst. 136. De Temperantia q. 141. De Virginitate
quæst. 152. Et denique de Humilitate quæst. 161.

DUBITATUR breuiter, Vtrum iustitia sit præ-
stantior quam misericordia. Arguitur primo pro-
parte negatiua. Nam D. supra quæst. 30. art. 4. ait,
misericordiam esse præstantiorem omnibus vir-
tutibus, quæ ordinantur ad proximum.

Secundò. Actus misericordiæ est multo potior
& potentior quàm actus iustitiæ. Ergo ipsa virtus.
Probatur antecedens: Actus misericordiæ est sup-
plere & leuare miseriam proximi, actus autem iu-
stitiæ est reddere proximo quod suum est: sed leua-
re & supplere defectus aliorum est potentioris agen-
tis, ergo actus misericordiæ est præstantior actu iu-
stitiæ quæ potest esse inter equales.

Ternò. Leuare omnem miseriam spiritualem
non solum à personis priuatis, sed etiam à commu-
nitate pertinet ad actum misericordiæ, sed iste actus
est diuinissimus & præstantissimus, quo nullus ma-
ior excogitari potest. Ergo misericordia inter om-
nes virtutes præstantissima est à toto genere.

Ad hoc dubium rñdetur primo, ex doctrina Ca-
rietani super istum articulum, quod cum misericordia,
vt dictum est includat duos habitus. Alterum qui
residet in appetitu sensitivo, & versatur circa pas-
siones. Alterum qui existit in voluntate & versatur
circa operationes exteriores supplentes miseriam
alienam: prior quidem habitus est imperfectior
quàm habitus iustitiæ. Et hoc probat D. Thom. in
hoc art. 12. Posterior vero habitus est multo præsta-
bilior virtutè iustitiæ. Et hoc probant argumenta
facta in hoc dubio. Neque D. Tho. sibi cõtrarius est,
quoniam in præfenti articulo, dicit iustitiam præsta-
re omnibus virtutibus moralibus: loquitur enim
de virtutibus moralibus, quæ communiter inter
morales numerantur. At vero misericordia in po-
steriori illa consideratione magis vñ pertinere ad
virtutem Theologicam charitatis quàm ad virtutem mora-
lem. Nã idcirco D. Th. disseruit de misericordia in
tractatu de charitate, ergo ibi nõ considerauit illam
vt virtutem morale, sic enim reseruasset illam tractatū
ad considerationem de partibus potèntialibus iustitiæ.

Respon-

Respondetur secundo, & fortassis melius ex doctrina Diui Thom. art. 11. ad primum. q̄ misericordia humana est virtus adiuncta iustitiæ. Vnde compa- ratio hæc non fit nisi cum alijs virtutibus quæ non sunt ipsi iustitiæ adiunctæ. Nec mirum est, q̄ virtus adiuncta cardinali virtuti sit potior virtus simplici- ter quam ipsa cardinalis, vt patet de religione quæ potissima est post virtutes Theologicas, vt docet D. Tho. inf. q. 81. Versatur enim circa cultum Dei. Ad hunc ergo modum dicimus, quod misericordia humana quantum sit adiuncta virtuti cardinali est potior virtus quam illa, vt probant argumenta facta. Respondetur tertio, quod quamuis misericor- dia secundum se in tota sua generalitate & plenitu- dine possit supplere omnem miseriam alienam etiã totius mundi. Tamen humana misericordia quam in præsentem comparamus cum humana iustitia nõ est efficax tanti boni quod consideratur tanquam obiectum plenarium misericordię in communi, vt etiam includit diuinam misericordiam: quinimmo multum deficit humana misericordia ab efficacia exequendi actum perfectum circa suum obiectum. At verò iustitia etiam humana perfecte operatur circa suum obiectum: facit enim perfecte æqualita- tem circa illud, & propterea simpliciter loquendo humana iustitia perfectior est quam humana mi- sericordia: quæ doctrina multum consonat cum doctrina D. Thomæ art. 11. ad primum & secun- dum argumentum.

A catum est in voluntate, vt † Augustinus dicit. Ergo iniustitia non est speciale pec- catum.

Li. de dua- bus anima- bus c. 10. & 11. to- mo 6.

SED contra est, quod iniustitia iusti- tiæ opponitur. Sed iustitia est specialis vir- tus. Ergo iniustitia est speciale vitium.

Respondeo dicendum, quod iniust i- tia est duplex. Vna quidem illegalis, quæ opponitur legali iustitiæ. Et hæc quidem secundum essentiam est speciale vitium, in quantum respicit speciale obiectũ, sci- licet bonum commune quod contēnit. Sed quantum ad intentionem est vitium generale, quia per contemptum boni cõ- munitatis potest homo ad omnia peccata de- duci. Sicut etiam omnia vitia in quantum repugnant bono communi iustitiæ habēt rationem, quasi ab iniustitia deriuata: si- cut & supra de iustitia † dictum est. Alio modo dicitur iniustitia secundum inequa- litatem quandam ad alterum, prout scili- cet homo vult habere plus de bonis, puta diuitijs & honoribus: & minus de malis, puta laboribus, & damnis. Et sic iniusti- tia habet materiam specialem: & est par- ticulare vitium, iustitiæ particulari oppo- situm.

Quæst. 11. art. 6.

AD primum ergo dicendum, quod sicut iustitia legalis dicitur per compara- tionem ad bonum commune humanum, ita iustitia diuina dicitur per cõparatio- nem ad bonum diuinum, cui repugnat omne peccatum: & secundum hoc, omne peccatum dicitur esse iniquitas.

AD secundum dicendum, quod iniu- stitia etiam particularis opponitur indi- rectè omnibus virtutibus, in quantum sci- licet exteriores etiam actus pertinent & ad iustitiam, & ad alias virtutes morales, licet diuersimodè, sicut supra † dictum est.

AD tertium dicendum, quod volun- tas sicut & ratio se extendit ad materiam totam moralem, scilicet ad passiones & ad operationes exteriores, quæ sunt ad alterum, sed iustitia perficit voluntatem solum, secundum quod se extēdit ad ope- rationes, quæ sunt ad alterum, & similiter iniustitia.

Ar. 9. p̄- ced. q.

QVAESTIO LIX.

De Iniustitia.

DEINDE considerandum est de in- iustitia. Et circa hoc quærentur quatuor.

ARTICVLVS I.

Vtrum iniustitia sit vitium spe- ciale.

AD Primum sic proceditur. Vi- detur quod iniustitia non sit vitium speciale. Dicitur enim primæ lo. 3. Omne peccatum est iniquitas. Sed iniquitas videtur idem esse quod iniustitia: quia iustitia est æqua- litas quædam. Vnde iniustitia idem vide- tur esse, quod inæqualitas, siue iniquitas. Ergo iniustitia non est speciale peccatum.

2. Præterea, Nullum speciale peccatũ opponitur omnibus virtutibus. Sed iniu- stitia opponitur omnibus virtutib. Nam quantum ad adulterium, opponitur castitati, quantum ad homicidium, oppo- nitur mansuetudini: & sic de alijs. Ergo iniustitia non est speciale peccatum.

3. Præterea. Iniustitia iustitiæ opponi- tur, quæ in voluntate est. Sed omne pec-

D

E

Supra qd. 98 art. 5. m. 3. & in fra. q. 79. artic. 2 ad secundum.

SVMMA ARTICVLI.

P R I M A conclusio. Iniustitia illegalis est spe- ciale vitium secundum essentiam, sed genera- le secundum intentionem & imperium.

Secunda conclusio. Iniustitia particularis habet particularem materiam, & est specialius vitium.

COM-

COMMENTARIUS.

IN hoc articulo hoc solum obseruandū est, quod cum opposita multiplicentur tot modis vnum, quot & alterum: eadem omnino diuisiones quas tribuimus iustitiæ, consequenter debemus facere respectu iniustitiæ. Rursus eadē omnino materia circa quam versatur iustitia est materia circa quam versatur iniustitia: quāuis ratio formalis obiecti debeat esse differens. De hac re videatur Arist. lib. 5. Ethic. c. 2.

ARTICVLVS II.

Vtrum aliquis dicatur iniustus ex hoc, quod facit iniustum.

Infr. art. 4.
ad 14 & 5.
Ethic. lec.
23. & Plat.
35. princ.

AD Secundum sic proceditur. Videtur quod aliquis dicatur iniustus ex hoc, quod facit iniustum. Habitus. n. specificantur per obiecta, vt ex supra † dictis patet. Sed propriū obiectū iustitiæ, est iustū: & propriū obiectum iniustitiæ est iniustū. Ergo, & iustus dicendus est aliquis ex hoc, quod facit iustum: & iniustus hoc, quod facit iniustum.

2. 2. q. 54.
art. 2.

Lib. 5. c. 4.
& 16. in
prin. & c.
9. a medio
som. 3.

2. Præterea. Philosophus dicit in 5. † Ethicor. falsam esse opinionem quorūdam, qui æstimant in potestate hominis esse, vt statim faciat iniustum, & quod iustus non possit minus facere iniustum, quā iniustus. Hoc autem non esset, nisi facere iniustum esset proprium iniusti. Ergo aliquis iudicandus est iniustus ex hoc, quod facit iniustum.

3. Præterea. Eodem modo se habet omnis virtus ad proprium actum, & eadē ratio est de vitijs oppositis. Sed quicumque facit aliquid intemperatum, dicitur intemperatus, ergo quicumque facit aliquid iniustum, dicitur iniustus.

Lib. 5. c. 6.
som. 5.

SED contra est, quod † Philosophus dicit in 5. Ethicorum, quod aliquis facit iniustum, & iniustus non est.

RESPONDEO dicendum, quod sicut obiectum iustitiæ est aliquid æquale in rebus exterioribus, ita etiam obiectum iniustitiæ est aliquid inæquale: prout scilicet alicui attribuitur plus vel minus, quā sibi competat. Ad hoc autem obiectū comparatur habitus iniustitiæ mediante proprio actu, qui vocatur iniustificatio. Potest ergo contingere, quod qui facit iustum, non est iniustus dupliciter. Vno

A modo propter defectum comparationis ipsius operationis ad proprium obiectū quæ quidem recipit speciem & nomen à per se obiecto, non autem ab obiecto per accipiens. In his autem quæ sunt propter finem per se dicitur aliquid quod est intantum, per accidens autem quod est præter intentionem. Et ideo si aliquis faciat aliquid quod est iniustum, non intendens iniustum facere (puta cum hoc facit per ignorantiam, non existimans se iniustum facere) tunc non facit iniustum per se, & formaliter loquendo, sed solum per accidens, & quasi materialiter faciēs id quod est iniustum. Vnde & talis operatio non denominatur iniustificatio. Alio modo potest contingere propter defectum comparationis ipsius operationis ad habitum. Potest enim iniustificatio procedere quādoque quidem ex aliqua passione, puta iræ vel concupiscentiæ. Quandoque autem ex electione: quando scilicet ipsa iniustificatio per se placet, & tunc proprie procedit ab habitu, quia unicuique habenti aliquem habitum est, secundum se acceptū, quod conuenit illi habitui. Facere ergo iniustū ex intentione & electione, est proprium iniusti secundum quod iniustus dicitur, qui habet iniustitiæ habitum: sed facere iniustum præter intentionem, vel ex passione, potest aliquis absque habitu iniustitiæ.

D AD primum ergo dicendum, quod obiectum per se & formaliter acceptum, specificat habitum, non autem prout accipitur materialiter & per accidens.

AD secundum dicendum, quod non est facile cuiquam facere iniustum ex electione, quasi aliquid per se placens, & non propter aliud, sed hoc proprium est habitus habitum, vt ibidem Philosophus dicit.

AD tertium dicendum, quod obiectū temperantiæ non est aliquid exterius constitutum, sicut obiectum iustitiæ. Sed obiectum temperantiæ, id est, temperatum, accipitur solum in comparatione ad ipsū hominem. Et ideo quod est per accidens & præter intentionem, non potest dici temperatum nec materialiter nec formaliter, & similiter neque intemperatum. Et quātum ad hoc est dissimile in iustitia & in alijs virtutibus moralibus. Sed quantum ad comparationem operationis ad habitum, in omnibus similiter se habet.

SVM-

SUMMA ARTICULI.

P R I M A conclusio. Duobus modis potest contingere, quod aliquis faciat iniustum, & non sit iniustus secundum quod iniustus dicitur ab habitu iniustitiae. Primo quidem si faciat iniustum præter intentionem. Secundo si facit iniustum ex aliqua passione.

Secunda conclusio. Facere iniustum ex intentione & electione est proprium iniusti secundum quod iniustus dicitur ab habitu iniustitiae.

COMMENTARIUS.

D V I T I A T V R in hoc articulo circa istas conclusiones D. Tho. Videntur enim falsæ. Primo quidem, quoniam actio iniuriosa furri facta ex passione formaliter est actus iniustitiae, ergo facit hominem iniustum formaliter.

Quemadmodum etiam qui fornicatur in loco sacro, quantum fornicetur ex passione, & nollet cum muliere esse ibi, nihilominus facit formaliter sacrilegium, & ipse est sacrilegus, ergo impertinens est quod aliquis peccet ex passione, ad hoc, quod non sit formaliter vitium talis speciei.

Secundo arguitur. Omnis actus iniquus siue ex ignorantia siue ex passione siue ex intentione, contrariatur iustitiae & corrumpit illam, ergo poterit generare habitum contrarium iniustitiae si sæpius multiplicetur.

Tertio arguitur. Omnis actio iniuriosa siue ex ignorantia siue ex passione siue ex intentione fiat, si peccatum mortale est auertit hominem à Deo, & corrumpit omnes virtutes infusas, immò etiam auertit hominem à Deo ut authore naturæ, & manet omnino miser, ergo illè est iniustus.

Denique arguitur. Si doctrina D. Thomæ vera est, sequitur quod habeat verum in alijs vitijs contrarijs alijs virtutibus moralibus: Consequens tamen est falsum, ergo, &c. Probatur sequela, quoniam rationes Diui Thomæ in articulo æqualiter procedunt de omnibus vitijs. Minor autem probatur ex doctrina D. Tho. in solutione ad tertium. Vbi docet, differentiam inter iniustitiam & alia vitia: sicut est differentia inter iustitiam & alias virtutes secundum comparationem ad obiectum. In oppositum tamen est doctrina Arist. lib. 5. Ethic. cap. 8, quam explicat D. Tho. in art.

P R O decisione difficultatis fit prima conclusio. Rectè & verè Arist. & morales philosophi illud sequuti attribuunt soli actioni iniustitiae ex intentione & electione factæ, ut sit propria hominis iniusti faciatis; iniustum.

P R O intelligentia huius conclusionis. Notandum est, quod in duplici sensu potest verificari & probari. Vno modo, ut iniustus accipitur pro homine iniusto secundum habitum iniustitiae. Alio modo ut proprium accipitur pro eo quod alicui conuenit primo & per se & maxime formaliter. Probatur ergo conclusio in priori sensu: quoniam quantum sit verum, quod attenda facultate liberi arbitrij possit aliquis homo prorumpere prima vice in actum iniustitiae ex electione & intentione factum: tamen moraliter loquendo hoc non contingit. Nemo enim repente fit summus neque in virtute neque in vitio. Est igitur argumentum. Actus iniustitiae ex electione & intentione, est summus actus in illo genere actus & vitijs, ergo qui illum exercet habet habitum iniusti-

A tia. Et confirmatur, quoniam sicut virtus est dispositio perfecti ad optimum: ita vitium ut dicitur. 7. Phisicor. est dispositio imperfecti ad pessimum. Sed hæc dispositio non acquiritur quolibet actu imperfecto sed necesse est per incrementa procedere siue in bono siue in malo, ergo qui iam peccat ex intentione & electione circa tale obiectum habituatus est respectu illius.

D E I N D E probatur conclusio in alio sensu. Iniustum non ex intentione & electione volitum, quantum sit præuisum & cognitum: non est per se primo volitum licet possit dici, per se secundum volitum. Similiter iniustum ex ignorantia & passione volitum non est per se & directè volitum, sed indirectè vel interpretatiuè, ergo sola actio iniusta ex intentione & electione habet quod sit propria primo & per se hominis iniusti. Reliquæ vero actiones etiam iniustæ non habent hoc primo & per se & formaliter, sed per se secundo, vel indirectè vel per accidens & interpretatiuè. Antecedens probatur, quoniam in moralibus finis expressè intentus specificat actum formalissimè: sicut in numeris vltima vnitas superueniens dat speciè numero, ergo actus iniustitiae exercitus ex intentione & electione talis finis, est proprius & formalissimus iniustitiae habitus.

S E C U N D A conclusio. Doctrina D. Tho. etiã habet verum in vniuersis vitijs, ut rationes factæ probant: sed quoniam alia vitia præter iniustitiam, versantur circa passiones, visum est aliquibus quod illa operatio in alijs vitijs dicat fieri ex passione, quæ sit ex passione circa aliam materiã, non circa propria illius vitijs. Quoniam alias omnis actio vitiosa esset ex passione in illis vitijs. Nobis tamen non placet hæc intelligentia. Est enim differentia inter incontinentem & intemperatum, quod quantum vterque se exerceat circa passiones non moderando illas: tamen incontinens dicitur peccare ex passione: intemperatus autem ex habitu & electione. Ratio est huius differentiae, quoniam ille dicitur peccare ex passione, qui peruenit ab aliqua passione ab eaque irritatur, quæ non est sibi voluntaria vel non omnino voluntaria. At vero quando aliquis iam habet habitum intemperantiae, iam ipsæ passiones voluntariæ sunt, & aliquando imò & sæpè voluntariè incitantur atque irritantur. Atque hoc pacto etiam in materia intemperantiae inuenietur aliquis qui non peccet ex passione, sed ex habitu & intentione & electione.

A D argumenta in oppositum respondetur. Ad primum quod actio iniustitiae facta ex passione à sciente & vidente quod est iniustitia actio, magis accedit ad formalitatem vitijs iniustitiae, quæ ea quæ fit ex ignorantia. Vtraque tamen non est per se primo actio iniustitiae sed per accidens intenta vel per se secundo.

A D secundum respondetur, solam actionem quæ fit per se primo ex intentione & electione contrariari per se primo virtuti iustitiae: & præsupponit moraliter loquendo habitum iniustitiae.

A D tertium respondetur, quod non solum apud Theologos, sed etiam apud philosophos morales verum est quod vnicus actus iniustitiae, qui est peccatum mortale, corrumpit omnes infusas virtutes. Sed tamen ex virtutibus acquisitis semper manet quedam habitualis dispositio virtutis ad bonum: neque statim vnico actu generatur habitus vitijs.

A D quartum, ex doctrina D. Tho. respondetur, quod potius inde colligitur nostra secunda conclusio. Quamuis aliquis differentia assignetur à D. Tho. inter iustitiam & alias virtutes: & consequenter inter actionem iniustitiae & actionem aliorum vitijs.

ARTICVLVS III.

Vtrum aliquis possit pati iniustum, volens.

AD Tertium sic proceditur. Videtur, quod aliquis possit pati iniustum volens. Iniustum enim est inæquale ut dictum est. Sed aliquis lædendo seipsum, recedit ab æqualitate, sicut & lædendo alium. Ergo aliquis potest sibi ipsi facere iniustum sicut & alteri. Sed quicumque facit sibi iniustum, volens facit. Ergo aliquis volens potest pati iniustum, maximè à seipso.

In 1. q. 66.
art. 4. cor.
Et 5. Eth.
Sec. 12. 13.
& 14.

Art. præ.
cod.

2. Præterea. Nullus secundum legem civilem punitur, nisi propter hoc, quod facit aliquam iniustitiam. Sed illi qui interimunt seipsos, puniuntur secundum legem ciuitatem in hoc, quod priuabantur antiquitus honore sepulturæ: ut patet per Philosophum in 5. Ethicorum. Ergo aliquis potest facere sibi ipsi iniustum: & ita contingit, quod aliquis iniustum patitur volens.

In 1. q. 66.
art. paulo
à prin. to-
mo 1.

3. Præterea. Nullus facit iniustum nisi alicui patienti iniustum. Sed contingit, quod aliquis faciat iniustum alicui hoc volenti, puta si vendat ei rem carius quàm valeat. Ergo contingit aliquem volentem aliquid iniustum pati.

SED contra est, quod iniustum pati est oppositum ei, quod est iniustum facere. Sed nullus facit iniustum, nisi volens: ergo per oppositum nullus patitur iniustum nisi nolens.

RESPONDEO dicendum, quod actio de sui ratione procedit ab agente, passio autem secundum propriam rationem est ab alio. Vnde non potest esse idem secundum idem agens & patiens, ut dicitur in tertio & octauo. Physicor. Principium autem proprium agendi in hominibus est voluntas, & ideo illud propriè, & per se homo facit, quod volens facit. Et è contrariò illud propriè homo patitur quod præter voluntatem suam patitur, quia in quantum est volens, principium est ex seipso. Et ideo in quantum est huiusmodi, magis est agens, quàm patiens. Dicendum est, ergo quod iniustum per se, & formaliter loquendo, nullus potest facere nisi volens, nec pati nisi nolens. Per accidens au-

In 1. q. 66.
art. 10. 1.

Atem & quasi materialiter loquendo, potest aliquis id quod est de se iniustum, vel facere nolens (sicut cum quis præter intentionem operatur) vel pati volens, sicut cum aliquis plus alteri dat sua voluntate, quàm debeat.

AD primum ergo dicendum, quod cum aliquis sua voluntate dat alicui id quod ei non habet, non facit nec iniustitiam, nec inæqualitatem. Homo enim per suam voluntatem possidet res: & ita non est præter proportionem si alicui id ei subtrahatur secundum propriam voluntatem, vel à seipso, vel ab alio.

AD secundum dicendum, quod aliqua personam singularis potest dupliciter considerari. Vno modo secundum se. Et sic si sibi aliquid nocumētum inferat, potest quidem habere rationem alterius peccati, puta intemperantiæ vel imprudentiæ: non tamè ratione iniustitiæ: quia sicut iustitia semper est ad alterum, ita & iniustitia. Alio modo potest considerari aliquis homo, in quantum est aliquid ciuitatis, scilicet pars: vel in quantum est aliquid Dei scilicet creatura & imago. Et sic qui seipsum occidit, iniuriam quidem facit non sibi: sed ciuitati & Deo: & ideo punitur tam secundum legem diuinam, quàm secundum legem humanam, sicut & de fornicatore Apostolus dicit: Si quis templum Dei violauerit, disperdet ipsum Deus.

AD tertium dicendum, quod passio est effectus actionis exterioris. In hoc autem quod est facere & pati iniustum, id quod materialiter est, attenditur secundum id quod exterius agitur, prout in se consideratur, ut dictum est. Id autem quod est ibi formale & per se, attenditur secundum voluntatem agentis & patientis, ut ex dictis patet. Dicendum est ergo quod aliquem facere iniustum, & alium pati iniustum, materialiter loquendo, semper se concomitantur. Sed si formaliter loquamur, facere aliquis potest iniustum, intendens iniustum facere: tamen alius non patietur iniustum, quia volens patietur. Et eò uerso potest aliquis pati iniustum, si nolens id quod est iniustum, patietur: & tamen ille qui hoc facit ignorans, non faciet iniustum formaliter, sed materialiter tantum.

Art. præ.
cod.

In cor &
art. præ.
cod.

SUMMA ARTICULI.

P R I M A conclusio. Per se & formaliter nullus potest iniustum vel facere nolens, vel pati volens. Secunda conclusio. Per accidens vel quasi materialiter potest aliquis iniustum vel nolens facere vel volens pati.

Vtraque conclusio huius articuli desumpta est ex doctrina Arist. libr. 5. Ethicorum cap. 9. Et quidè prima cõclusio habetur expressa in illa regula iuris: scienti & consentienti non fit iniuria. libr. 6. regula. 27. & desumpta est hæc regula ex lege nemo. ff. de regulis iuris.

COMMENTARIUS.

Notandum est circa permam conclusionem & illam regulam iuris. Primò quòd consensus & voluntas eius, qui patitur iniustum non debet oriri ex ignorantia: quia talis consensus ex ignorantia oritur censetur inuoluntarius: quoniam ignorantia inuoluntarium causat. 1. 2. quæst. 76. Quocirca talis consensus non tollit rationem formalem iniusti. Et ita regula citata inquit, Scienti & consentienti. Secundò, quòd consensu patientis iniustum non debet oriri ex iniustitia aut violentia inferentis iniustum, sed ex libera & spontanea voluntate ipsius patientis. Nam alias non erit consensus liber & volutarius, sed habebit aliquid admixtũ inuoluntarij. Consensus autem mixtus ex voluntario & inuoluntario non aufert rationem formalem iniusti: vt colligitur ex his quæ dicit solent. 1. 2. quæst. 6. v. g. Si quis latroni minanti mortem, voluntario actu offerat pecuniam, vt saluet vitam: reuera patitur iniustum à latrone suscipiente pecuniam: quoniam illa voluntaria oblatio pecuniæ non est pura, sed mixta ex voluntario & inuoluntario: trahit enim originem ex violentia à latrone illata. Similiter qui feneratori soluit vsuras iniustum patitur formaliter: quia voluntas soluendi vsuras dimanauit ex iniustitia feneratoris exigentis vsuras: atque adeo est voluntas mixta.

Tertiò notandum est, quòd in casu primæ conclusionis. Is qui infert iniustum, postquam illi confiterit de libro consensu patientis, ad nullam tenetur illi compensationem aut restitutionem faciendam: quia reuera ille patiens non fuit passus iniustũ. v. g. qui existimans se furari centum postea certo cognouerit, Petrum liberè consensisse in ablatione illorum centum, non tenetur ei aliquid restituere. Consultò dixi quòd ipsi patienti iniustum non tenetur satisfacere: quoniam poterit contingere quòd licet non teneatur satisfacere ipsi patienti, teneatur tamen alteri qui passus est iniustitiam formaliter. v. g. Si quis prodigus habens vxorem & filios erogauerit prodige Petro omnem suam substantiam: Petrus nullam tenebitur facere restitutionem ipsi prodigo: tenetur tamen vxori & filijs, qui habent ius vt ex illis bonis alantur: cui iuri isti nõ cesserũt.

S E D his suppositis arguitur contra primam conclusionem præsertim contra secundam partem. Primo qui libero consensu semetipsum alteri tradit, vt interficiatur aut vulneretur patitur formaliter iniustum, si occidatur aut vulneretur: & tñ supponimus illum simpliciter esse, volentẽ ergo, &c.

Secundò arguitur. Si pater filiam virginem voluntariè tradat alicui, vt abutatur illa: & similiter maritus tradat, vxotem alicui; formaliter patiuntur

A iniuriam ab illo qui vitiat virginem & vxore aliena vitur, ergo. Probatur antecedens. Nam qui in illo casu virginem deflorauerit committit vitium stupri. Similiter qui vxore illa vitur, committit adulterium. Sed in his duobus vitijs præfertim in adulterio intrinsecè clauditur ratio iniustitiæ, secundum communem opinionem.

Ad hæc argumenta interpretes D. Tho. respondet, quòd bona quibus homo vitur sunt induplici differentia: quædam pertinent ad nostrũ dominiũ perfectè. ita vt per facultatem arbitrij possimus illis liberè vti. Huiusmodi sunt bona externa: vt pecunia & alia quæ pecunijs comparantur. Quædam vero bona sunt; quibus non vitur per plenum dominiũ: sunt tamen à natura nobis concessa & tradita in nostram tutelam & custodiam: ita quòd potius sumus custodes illorum, quam domini. Huiusmodi sunt illa omnia bona de quibus procedunt duo argumenta facta. Etenim vitã & membra nostra quanuis illis vtamur, nõ tamen plenum eorum dominum habemus. Habemus tamen ius custodiendi & seruandi huiusmodi bona nobis concessum à natura. Imo & stricta obligatione naturali custodire tenemur huiusmodi bona. Similiter pater iure naturæ est custos virginitatis filia; quam tenetur custodire naturali obligatione: sicut tenetur vir vxoris corpus custodire. Hac ergo supposita distinctione dicitur, quòd prima conclusio

B Diui Thomæ limitanda est ad bona primi generis: in quibus vniuersaliter est verum nullum posse iniustum pati, si ipse fuerit spontaneus & volutarius. Quoniam eiusmodi bona plenario dominio subiiciuntur nostræ voluntati. Secus est aut in bonis secundi generis, quorum homo non tam est dominus quàm custos à natura designatus. Ita solutio & limitatio conclusionis secundæ colligitur apertè ex solutione ad primum huius articuli. Contra istã tñ solutionem est argm: si custos vinearũ cõsentiat liberè aliquem deuastare vineã: deuastator ille licet iniustum faciat cõtra verum dominum vineæ: nullam tamen iniustitiam facit ipsi custodi. Et non alia ratione, nisi quia liberè consentit ipse custos, ergo quanuis homo non sit dominus suorum membrorum: sed tantum custos, nihilominus si ipse consentiat liberrimè in abscisionem alicuius membri, nullam patietur iniuriam. Sic dicunt ex mente domini Caietani infra quæst. 154. arti. 6. circa primum dubium. Quòd homo nullum habet ius aut dominij aut custodiæ supra membra corporis sui, quod habeat ortum ex eius libera voluntate. Sed totum hmõi ius originatũ est à natura & à naturæ autore: quocirca homo per liberam voluntatem non potest cedere iuri quod habet ad custodiendum membra sua, atque adeò qui ipsa læserit lædet similiter hoc ius custodiæ, & ex consequenti irrogabit iniuriam ipsi homini, qui est custos. Secus autem est in custode vinearum aut aliarum huiusmodi rerum, cui competit ius custodiendi non ab autore naturæ: sed ex libera eius voluntate acceptante hoc ius custodiæ. Contra hanc tamen solutionem replicatur. Primò supponamus aliquem custodem vinearum aut agrorum non propria voluntate acquisisse ius & obligationẽ custodiendi vineas & alia bona huiusmodi: sed ex imperio legis aut superioris iudicis compellentis ipsum etiam repugnantem. Tunc ius quod iste habet custodiendi non pendet ab eius voluntate, & ex consequenti neque potest ipse pro sua voluntate & libertate cedere huic iuri, neque excutere à se obligationem custodiendi. Et nihilominus si ipse cõsentiat liberè in deuastatione vineæ, nulla

C illi

E illi

illi sit iniuria: quanuis ipsemet consentiens, & deustator vineæ iniustitiam faciant domino vineæ, ergo eadem ratione quanuis homo non possit pro sua voluntate cedere iuri sibi tradito à natura custodiendi membra: si tamen libere consenserit in læsionem sui corporis, nullam iniustitiam patietur. Et confirmatur, quòd quis ex præcepto naturæ ius habeat & obligationem custodiendi aliqua bona, aut vero ex præcepto legis positivæ: nihil aliud refert nisi quòd ille, si non custodiat, violabit ius & legem naturæ: Iste vero violabit ius positivum & legem humanam: quòd erit leuius peccatum, ergo nihil refert ad nostrum propositum quòd aliquis ex lege naturæ sit custos aut vero ex lege positiva.

Secundò implicat cōtradictionem, quòd aliquis patiat iniustū formaliter in eo in quo est spontaneus & voluntarius absque vlla inuoluntarij admixtione, ergo est impossibile, quòd quis volens & sciens consentiat in læsionem sui corporis, & quòd in tali læsione iniustum formaliter patiat, vndeunque illi competat ius custodiendi corpus suum. Probatur antecedens ex ratione D. Tho. in hoc articulo. Nā is qui est volēs & consentiens, non est patiens, sed potius agēs moraliter loquēdo respectus eius quòd vult, ergo sicuti est impossibile quòd quis sibi ipsi faciat iniustitiam: ita est impossibile quòd in eo in quo est volens & consentiens, iniustum formaliter patiat. Nam in tali casu potius sibi ipsi iniustitiam faceret quam illam ab alio pateretur. Quia vt dicit D. Tho. ille potius est agens quam patiens.

Ad hæc argumenta viri docti vt respondeant, ita meditantur, quòd in homine distinguenda est secundum rationem duplex voluntas. Altera est voluntas naturæ & est illa quæ cōformatur naturali inclinationi, & quæ regulatur non per discursum rationis: sed per iudicium insitum & præscriptum à natura mensuratur. Huiusmodi est voluntas qua appetimus esse viuere & alia huiusmodi bona nobis omnino connaturalia. Altera est voluntas rationalis quæ nõ oritur totaliter ex naturali inclinatione, neque regulatur per iudicium insitum à natura: sed per discursum rationis & per rationes excogitatas ab intellectu. Vt est voluntas qua quis vult comparare diuitias. Hæc distinctio colligitur ex doctrina D. Tho. & Caietani 1.2. quæstione 30. articulo. 3. Per quam distinctionem non intendimus distinguere duas potentias in homine: sed vnam & eandem potentiam voluntatis comparamus ad diuersa obiecta & ad distinctas ipsius operationes.

Secundò est notandum, quòd ius illud & illa obligatio quæ reperiuntur in homine ad custodiendum quæ retulimus in duobus argumentis bona, per se primò non pertinent ad voluntatem rationalem sed ad voluntatem naturæ, eo quòd habent omnimodam connaturalitatem cum humana natura: quanuis verum sit quòd voluntas rationalis tenetur se conformare in hac parte cum voluntate naturæ, quòd si non fecerit peccabit mortaliter.

His suppositis, ad propositam dubitationem dicunt: quòd is qui voluntarius consentit in læsione membrorum sui corporis, quidem voluntarius voluntate rationali, dissentit tamen & repugnat virtualiter per voluntatem naturæ. Quocirca simpliciter patitur iniustum formaliter: quoniam dissentit & repugnat læsioni per illam voluntatem naturæ, ad quam per se primò spectant ius & obligatio custodiendi illa membra omnia sui corporis. Ex quo sequitur, quòd si quando liberè contigerit, vt homo liberè consentiat in læsione sui corporis, non solum per voluntatem rationalem verumetiam per volun-

tatem naturæ qui ita consenserit non patietur formaliter iniustum. Verbi gratia, si quispiam offerat brachium veneno infectum, vt scindatur propter bonum totius suppositi, quòd est præstantius quàm bonum vniuscuiusque membri, quorum quodlibet ordinatur ad bonum totius, & propter illud naturaliter se exponit periculo, nullam patietur iniustitiam ab eo qui secuerit brachium, eo quòd non solum voluntate rationali, sed etiam voluntate naturæ, quæ inclinatur magis ad bonum totius suppositi, quàm particularis membri, consentit liberè in sectione brachii. Ex his putant soluta duo illa priora argumenta contra primam conclusionem.

Caterum ad replicas duas contra solutionem desumptam ex Caietano quæstione 154. Respondent ad primam negando consequentiam. Ratio discriminis est, quoniam illud ius seu obligatio custodiendi quæ oritur ex lege positiva siue ex præcepto superioris, non pertinet per se primò ad voluntatem naturalem sed ad uoluntatem rationalem, per quam tenemur subijcere nos legi & superioris præcepto. Vnde qui per voluntatem rationalem consenserit: simpliciter consentit in his quæ pertinent ad huiusmodi leges: atque adeo nullum patitur iniustum. Secus est autem in illo iure naturali quòd nobis competit ex ipsa natura. Ad confirmationem respondetur, quòd præter illud discrimen assignatum in ipsa confirmatione, reperitur aliud assignatum ibidem.

Ad secundam replicam respondetur conuincere quòd qui offert membrum corporis læsioni non patitur iniustum, si attendamus voluntatem rationalem per quam consentit læsioni. Secus est autem si attendamus voluntatem naturæ quia per illam nõ consentit: quin potius repugnat & ex consequenti patitur iniustum. Sed nos in materia de homicidio aliter philosophabimur. Nunc autem sequamur hanc sententiam. Ex qua sequitur quòd qui infert iniustum in illis tribus casibus propositis in duobus argumentis contra primam conclusionem, si materia sit apta reparari satisfactione uel restitutione; tenetur homo satisfacere & restituere damnum illatum in illis bonis, quantumcunque patiens consenserit. Patet ex dictis, quia omne damnum per iniustitiam illatum reparandum est secundum legem iustitiæ, si fuerit illatum in materia reparabili. An vero materia horum bonorum in quibus infertur detrimentum uolenti sit reparabilis necne, alibi est explicandum: quoniam non est huius loci.

Circa utranque conclusionem articuli notandū est, quòd ut liber consensus patientis tollat formalem rationem iniusti: non satis fuerit, quòd utcumque sit liber consensus: sed necesse est, vt respectu inferentis iniustum sit simpliciter liber consensus absque vlla inuoluntarij admixtione. v.g. cum Christus patiebatur mortem simpliciter erat voluntarius: oblatum enim est quia ipse voluit. Et nihilominus consensus eius voluntarius non abstulit rationem formalem iniustitiæ à morte illata à Iudæis: quoniam ille consensus Christi oriebatur ex charitate Patris, & ex charitate qua homines diligebat: iuxta illud quòd ipse dixit Ioan. 18. Vt cognoscat mundus quia diligo Patrem, & sicut mandatum dedit mihi Pater sic facio: Surgite, eamus hinc, scilicet, ad subeundam mortem. Respectu tamen eorum qui uitam ab illo auferebant nullum habuit consensum: sed patientissimam tantum tolerantiam: atque adeo simpliciter patiebatur iniustum ab illis. Proportionaliter dicendum de martyribus.

Circa solutionem ad secundum notandum est, quòd

quòd cum docet Diuus Thomas, quòd is qui se interficit si consideretur vt priuata persona committit vitium intemperantia, nò loquitur generaliter: sed de illo tantum qui se interficit per immoderatum vsu cibi aut potus. Maiorem autem habet difficultatem id quod asserit D. Thomas, quòd qui se interimit peccat peccato imprudentia: quoniam vix potest contingere quòd aliquis peccet contra prudentiam, quin simul delinquat aduersus aliam peculiarem virtutem. Non ergo fecit satis D. Tho. assignando vitium imprudentia: sed oportebat explicare aliud peculiare vitium.

Respondetur, quòd qui seipsum interficit per se primò peccat contra propriam charitatem qua naturaliter seipsum tenetur diligere. Hæc autem charitas non est aliqua specialis virtus: sed potius est inclinatio naturalis quæ est radix aliarum virtutum moralium. Quocirca vt D. Tho. assignaret virtutem aliquam moralem contra quam delinquit is qui se interimit, confugit ad prudentiam quæ est virtus quæ generaliter violatur in omni opere vitioso: sed speciali quadam rationem violatur per huiusmodi interfectionem: imprudentissimus enim reputatur ille qui seipsum interficit.

ARTICVLVS III.

Vtrum quicumque facit iniustum, peccet mortaliter.

AD Quartum sic proceditur. Videtur, quòd non quicumque facit iniustum, peccet mortaliter. Peccatum enim veniale mortali opponitur. Sed quãdoq; veniale peccatū est, quòd aliquis faciat iniustum. Dicit enim Philosophus † in 5. Ethic. de iniusta agentibus loquens: Quæcunque nò solum ignorantes, sed & propter ignorantiam peccant, venialia sicut: ergo non quicumq; facit iniustū, mortaliter peccat.

2. Præterea. Qui in aliquo paruo iniustitiam facit, parum à medio declinat. Sed hoc videtur esse tolerabile, & inter minima malorum computandum, vt patet per Philosophum † in 2. Ethic. Non ergo quicumque facit iniustum, peccat mortaliter.

3. Præterea. Charitas est mater omnium virtutum ex cuius contrarietate aliquod peccatum dicitur mortale. Sed non omnia peccata opposita alijs virtutibus sunt mortalia: ergo etiam neque facere iniustum semper est peccatum mortale.

SED contra. Quicquid est contra legem Dei, est peccatum mortale. Sed quicumque facit iniustum, facit contra præceptum legis Dei: quia vel reducit ad furtum, vel ad adulterium, vel ad homicidium, vel ad aliquid huiusmodi, vt ex sequentibus † patebit: ergo quicumque fa-

A cit iniustum, peccat mortaliter.

RESPONDEO dicendum, quòd sicut supra † dictum est, cum de differentia peccatorum ageretur, peccatum mortale est quòd contrariatur charitati per quam est animæ vita. Omne autem nocuum alteri illatum, ex se charitati repugnat, quæ mouet ad volendum bonū alterius: & ideo cum iniustitia semper consistat in nocuum alterius, manifestum est quòd facere iniustum, ex genere suo est peccatum mortale.

AD primum ergo dicendum, quòd illud verbū Philosophi intelligitur de ignorantia facti quàm ipse vocat ignorantiam particularium circumstantiarum, quæ meretur veniam: non autem de ignorantia iuris, quæ nò excusat. Qui autem ignorans facit iniustum, non facit iniustum, nisi si per accidens: vt † supra dictum est.

AD secundum dicendum, quòd ille qui in paruis facit iniustitiam, deficiat à perfecta ratione eius quòd est iniustum facere, in quantum potest reputari non esse omnino contra voluntatem eius, qui hoc patitur: puta si auferat aliquis alicui vnum pomum vel aliquid tale, de quo probabile sit, quòd ille inde non lædatur, nec ei displiceat.

AD tertium dicendum, quòd peccata quæ sunt contra alias virtutes, non semper sunt in nocuum alterius, sed important inordinationem quandã circa passionem humanas. Vnde nò est similis rō.

SUMMA ARTICULI.

PRIMA conclusio. Omnis qui facit iniustum peccat mortaliter ex genere suo.

Secunda conclusio. Ex leuitate materiae potest contingere quòd tantum peccet venialiter: imo & quòd nullum peccatum committat: quia qui patitur censetur voluntarius.

QUESTIO LX.
De Iudicio.

POSTEA considerandum est de iudicio: Et circa hoc quærentur sex.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum iudicium sit actus iustitia.

AD Primum sic proceditur. Videtur, quòd iudicium non sit actus iustitiæ. Dicit enim Philosopho-

Quæst. 24
art. 12. &
1. 2. q. 72.
art. 5.

Artic. 2.

Infr. q. 69
ar. 1. co. &
q. 70. art.
4. co. & q.
1. 10. ar. 3.
cor.

Et. 5. c. 8.
Infr. 10. 5.

Et. 2. cap.
vlt circa
fin. tom. 5.

Quæst. 64.
& loquen.

Infr. q. 69
ar. 4. co. &
16. 5. lecti
6. princ.

Et. 1. 1. 1.
tom. 5.

Philosophus in 1. Ethicorum, quod unusquisque bene iudicat quæ cognoscit: & sic iudiciū ad vim cognoscitiuam pertinere videtur. Vis autem cognoscitiua per prudentiam perficitur, Ergo iudicium magis pertinet ad prudentiam, quàm ad iustitiā, quæ est in voluntate: vt † dictum est.

Quæst. 11.
art. 4.

2. Præterea. Apostolus dicit. 1. ad Corinth. 2. Spiritualis iudicat omnia. Sed homo maximè efficitur spiritualis per virtutem charitatis, quæ diffunditur in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis: vt dicitur Roman. 5. ergo iudicium magis pertinet ad charitatē quàm ad iustitiam.

2. lib. 3. E-
thic. ca. 3.
ad fin. to-
mo. 5.

3. Præterea. Ad vnamquaque virtutē pertinet rectum iudicium circa propriam materiam: quia virtuosus in singulis est regula & mensura, secundum Philosophum in lib. Ethic. † Non ergo iudicium magis pertinet ad iustitiam quàm ad alias virtutes morales.

4. Præterea. Iudicium videtur ad solos iudices pertinere. Actus autem iustitiæ inuenitur in omnibus iustis. Cum ergo non soli iudices sint iusti, videtur quod iudicium non sit actus proprius iustitiæ

SED contra est quod in Psal. 93. dicitur: Quoadusque iustitia conuertatur in iudicium.

RESPONDEO dicendum, quod iudicium propriè nominat actum iudicis, in quantum iudex est. Iudex autem dicitur quasi ius dicens. Ius autem est obiectum iustitiæ, vt supra † habitum est. Et ideo iudicium importat secundum primam nominis impositionem, diffinitionem, vel determinationem iusti siue iuris. Quod autè aliquis bene diffiniat aliquid in operibus virtuosis, propriè procedit ex habitu virtutis: sicut castus rectè determinat eaque pertinet ad castitatem. Et ideo iudicium quod importat rectam determinationem eius quod est iustum, propriè pertinet ad iustitiam. Propter quod Philosophus in 5. Ethic † dicit, quod homines ad iudicem confugiunt sicut ad quandam iustitiam animatam.

Quæst. 19.
art. 1.

2. lib. 3. E-
paulo an-
te med. to-
mo. 5.

AD primum ergo dicendum, quod nomen iudicij quod secundum primam impositionem significat rectam determinationem iustorum, ampliatur est ad significandam rectam determinationem in quibuscunque rebus, tam in speculatiuis, quàm

A in practicis: in omnibus tamen ad rectum iudicium duo requiruntur, quorum vnū est ipsa virtus proferēs iudicium. Et sic iudicium est actus rationis: dicere enim vel diffinire aliquid, rationis est. Aliud autem est dispositio iudicantis, ex qua habet idoneitatem ad rectè iudicandum: & sic in his quæ pertinent ad iustitiam, iudicium procedit ex iustitia: sicut & in his quæ ad fortitudinē pertinent, ex fortitudine. Sic ergo iudicium est quidam actus iustitiæ, sicut inclinantis ad rectè iudicandum: prudentiæ autem sicut iudicium proferentis. Vnde & synesis ad prudentiam pertinens dicitur bene iudicatiua: vt supra † habitum est.

Quæst. 54.
art. 1.

AD secundum dicendum, quod homo spiritualis ex habitu charitatis habet inclinationem ad rectè iudicandum de omnibus secundum regulas diuinas, ex quibus iudicium per donum sapientiæ pronuntiat: sicut iustus per virtutem prudentiæ pronuntiat iudicium ex regulis iuris.

AD tertium dicendum, quod aliæ virtutes ordinant hominem in seipso; sed iustitia ordinat hominem ad alium, vt ex † dictis patet. Homo autem est dominus eorum, quæ ad ipsum pertinent: non autem est dominus eorum quæ ad alium pertinent. Et ideo in his, quæ sunt secundum alias virtutes, non requiritur nisi iudicium virtuosum, extenso tamen nomine iudicij: vt † dictum est. Sed in his quæ pertinent ad iustitiam, requiritur vltius iudicium alicuius superioris, qui vtrunque valeat arguere, & ponere manum suam in ambobus. Et propter hoc iudiciū specialius pertinet ad iustitiam, quàm ad aliquam aliam virtutem.

q. 58. art.
2. 2. & 3.

AD quartum dicendum, quod iustitia in principe quidem est sicut virtus architectonica, quasi imperans & præcipiēs quod iustum est: in subditis autem est tanquam virtus executiua & ministrum. Et ideo iudicium, quod importat diffinitionem iusti, pertinet ad iustitiā, secundum quod est principali modo in præsidete.

In isto articulo.

COMMENTARIUS.

ONCLVSIO est affirmatiua. Notandum est in hoc articulo, quod colligitur ex Diuo Thoma in solutione ad primū, quod ista vox iudicium ex prima sua significatione significat diffinitionē & determinationem iusti: ita quod pertinet ad iustitiam.

sentiam. Deinde vero extensa est ad signandam sententiam & determinationem intellectus, id quacunque materia, siue speculatiua siue practica. Et ratio huius extensionis ea fuit, quoniam quacunque sententia huiusmodi importat quandam æqualitatem conformitatem. Nam in speculatiuis vera sententia intellectus consistit in quadam conformitate in intellectus ad rem speculatam. In practicis vero consistit in conformitate intellectus ad appetitum rectum: quia veritas practica est consentanea appetitui recto. Et ad hanc posteriorem acceptionem, quæ est minus propria, pertinet illa acceptio secundum quam dicimus pertinere ad quamlibet virtutem moralem recte iudicare in propria materia. Præter has acceptiones quæ sunt valde vsitatae, & apud Theologos & apud Philosophos morales: reperiuntur alia quibus vtuntur sacrae literæ. Quandoque enim iudicium significat legem Dei. Psal. i 18. Statui custodire iudicia iustitiæ tuæ. Aliquando accipitur pro causa de qua agitur in iudicio. In eodem Psalmo; Iudicia iudicium meum, vt vertit Hieronymus. Accipitur etiam pro punitione inflicta à superiori, Exodi 6. Ego Dominus educam, vos & redimam vos in iudicijs magnis. Id est, in magnis punitionibus & plagis Ægyptiorum. Marci 12. Hi accipient prolixius iudicium. Id est, grauiorem punitionem. Accipitur præterea pro effectibus diuinæ virtutis, quorum nescimus rationem adinuenire. Psal. 33. Iudicia tua abyssus ratiæ. Denique sumitur iudicium pro actu iudicis definiens causam publicam. Psal. 1. Non resurgent impij in iudicio neque peccatores in consilio iustorum.

In præsentem ergo tota disputatio versatur de iudicio secundum eius primam & potissimam acceptionem, nimirum pro definitione iuris seu iusti.

Dubitatur ergo, An iudicium sic acceptum sit actus elicitus à virtute iustitiæ, an potius à virtute prudentiæ. Vniuersi Theologi conueniunt in tribus. Conueniunt primò, qd si iudicium sumatur speculatiue, neq; à iustitia neque à prudentia elicitur: sed vel à philosophia morali seu à Iurispræctia. Vnaquæq; enim scientia habet proferre iudicium speculatiuum in propria materia. Quocirca in præsentem non speculatiue sed practice disputamus de iudicio. Secundò, quòd iudicium practicum materialiter & entitatiue procedit à ratione, & elicitur à virtute prudentiæ. In quo sensu accipienda est doctrina D. Thomæ ad primum, qua dicit ad rationem pertinere & ad prudentiam per synesim proferre iudicium. Tertio conueniunt, quòd iudicium pertinet dispositiue ad virtutem iustitiæ. Nam commune est omni virtuti morali bene disponere ad rectum iudicium in propria materia. Vt optime D. Thomas explicat in corpore articuli, & ad primum. Colligitur etiam ex Aristot. 3. Ethicorum. cap. 1. qualis vnusquisque est talis sibi finis viderur. Id est, ita homo iudicat de rebus pertinentibus ad mores: sicut ipse dispositus est in appetitu & affectu per virtutes aut vitia. Id ipsum insinuauit Comicus dicens; Cum semel se quis cupiditate deuinxit mala, necesse est consilia consequi consilia. D. Paul. Rom. 1. inquit, qd tradidit Deus illos antiquos Philosophos superbos & elatos in reprobum sensum. Id est, quia elati erant & superbi, peruersum iudicium habuerunt de Deo & rebus spectantibus ad mores: etsi aliàs essent sapientes. Et 1. ad Timoth. 1. ait, quòd quidem repellentes bonam conscientiam circa fidem naufragauerunt.

Difficultas autem est inter graues Theologos, Vtrum iudicium sumptum formaliter & secundum

Bases de Iustitia & Iure.

quòd expectat ad mores sit actus elicitus à virtute iustitiæ, an à virtute prudentiæ. Et probatur primò, quòd sit actus elicitus à iustitia. Diuus Thomas in hoc articulo præsertim ad tertium, docet, quòd iudicium speciali ratione pertinet ad iustitiã præ alijs moralibus virtutibus quæ pertinent ad appetitum. Sed iudicium dispositiue æquè pertinet ad omnes virtutes morales residentes in appetitu: nam quilibet virtus eiusmodi disponit ad rectum iudicium ferendum in propria materia, ergo iustitia non solum dispositiue, sed etiam elicitivè concurret ad iudicium in propria materia, alias nihil speciale hæt.

Secundò arguitur. Iudicium, vt docet D. Thomas in hoc articulo, & cum eo omnes Theologi est actus iustitiæ, sed non est actus imperatus à iustitia, ergo elicitus ab ea. Consequentia patet ex sufficienti diuisione. Nam omnis actus alicuius virtutis vel est ab ipsa elicitus vel imperatus. Probatur minor. Nam si iudicium tantum pertineret ad iustitiã, ut actus imperatus ab ipsa, non esset specialiter tribuendum iustitiæ, quoniam etiam potest imperari à charitate. Omnis enim actus cuiuscunque virtutis moralis est imperabilis à charitate. Et confirmat. Prudentia habet imperium super cæteras morales virtutes, ipsa vero non subijcitur earum imperio per se loquendo, quia superior est omnibus alijs: superioris autem est non subijci sed imperare, ergo si iudicium est actus elicitus à prudentia, nõ pot esse per se loquendo imperatus à iustitia.

Tertio arguitur. Actus qui formaliter respicit obiectum alicuius virtutis est elicitus ab eadem, sed iudicium formaliter respicit obiectum iustitiæ, ergo elicitur ab illa. Maior est evidens, & minor probatur. Quia iudicium formaliter respicit ius seu iustum: ius autem & iustum est formale obiectum iustitiæ, vt ex superioribus patet, ergo &c.

Quartò arguitur. Iudicium immediatè regulatur in esse moris à iustitia, ergo moraliter loquendo est actus elicitus à iustitia. Cõsequencia patet: quia ille actus immediatè regulatur ab aliqua virtute, & secundum esse morale simpliciter elicitur in esse moris ab illa virtute, etiam si actus secundum substantiam non procedat ab eadem potentia in qua residet talis virtus. v. g. actus exterior eleemosynæ elicitur simpliciter in esse moris à virtute misericordiæ existente in voluntate: eo quòd in esse morali immediatè regulatur per virtutem misericordiæ. Nam tota bonitas moralis huius actus exterioris desumitur ex bonitate virtutis misericordiæ. Similiter oratio quæ est actus secundum substantiam & entitatem procedens ab intellectu, elicitur in esse moris à virtute religionis quæ residet in voluntate, eo quòd tota mortalitas orationis immediatè regulatur per virtutem religionis. Sed probatur antecedens, quòd iudicium sit rectum necne, non aliunde pensatur quam ex rectitudine iustitiæ, si quidem si fuerit iudicium iustum, erit rectum & verum iudicium. Si autem fuerit iniustum, erit peruersum & iniquum, ergo regula iudicij est iustitia ipsa.

Vltimò arguitur. Si iudicium non à iustitia, sed à prudentia elicitur: sequitur quòd iudicium prolato à iudice differat specie à iudicio prolato ab homine particulari. Consequens tamen falsum est, & non consentiens doctrinæ Diui Thomæ in hoc articulo, ergo. Probatur sequela. Virtus iustitiæ, vt supra dictum est quæstione 58. eiusdem specie est in Principe & in homine privato: prudentia autem non ita. Et enim ut docet Diuus Thomas supra quæstione 50. articulo 1.

D & præ-

& præcipue artic. 2. in solutione ad secundum. Prudentia gubernatiua quæ est in Principe specie differt à prudentia, quæ est in homine priuato, ergo si iudicium pronuntiatum à iudice seu Principe elicitur à prudentia, & similiter iudiciū prolatū à p̄sona priuata est actus elicitus à prudentia, manifestū est hæc iudicia differre specie: sicut differunt virtutes à quibus eliciuntur. Propter hæc argumēta ut cunque sit probabilis sententia quorūdam Thomistarum asserētium iudiciū in esse moris esse actum elicitum à virtute iustitiæ.

Sed nihilominus statuitur hæc conclusio. Iudicium non est actus elicitus à virtute iustitiæ: sed à prudentia per synesim formaliter & in esse moris. Istam conclusionem peritiores Thomistæ docent interpretantes istum articulum. Et probatur primo ex Diuo Thoma in solutione ad primum, dicente, quod proferre iudicium ad rationē pertinet. Et tandem subiungit q̄ iudicium est actus prudentiæ per synesim. Respondent authores contrariæ sententiæ Diuum Thomam loqui materialiter & entitatiuè, non autem in esse morali. Contra hanc responsionem arguitur efficaciter. Prudentia est virtus moralis essentialiter loquendo: & quæ in omni sua operatione attendit formaliter ordinem moralem: est enim essentialiter regula moralis, ergo si iudicium à prudentia profertur, non solum profertur materialiter & entitatiuè, sed formaliter in esse moris. Inep̄tè sanè Diuus Thomas docuisset in hoc articulo prudentiam esse principium per se requisitum ad iudicium, si intelligeret quod tantum materialiter & entitatiuè iudicium à prudentia procedit. Et confirmatur. Iudicium, de quo in præsentī Diuus Thomas loquitur, est iudicium morale. Est enim proxima regula electionis moralis in materia iustitiæ ergo cum docet Diuus Thomas prudentiam esse principium per se requisitum ad iudicium, nō loquitur materialiter & entitatiuè: sed formaliter secundum ordinem moralem.

Arguitur secundò ex eadem solutione D. Tho. primum, vbi secundum eundem modum docet iustitiam esse principium iudicij in propria materia quo & reliquæ virtutes in materijs: sed aliæ virtutes non concurrunt elicituè, sed tantū dispositiuè ad proferendum iudicium in proprijs materijs, ergo idem est cēsendum de iustitia. Minor apud omnes est certissima. Nā alias iudicium in nulla materia elicituè procederet à prudentia: quod est stultum. Et confirmatur. Prudentia ex æquo versatur circa materias omniū virtutū moralium: obiectum enim prudentiæ est agibile & operabile à nobis moraliter, ergo sicuti prudentia elicit iudicium in materia aliarum virtutum moralium, ita & in materia iustitiæ. Tertio probat. Formale obiectum iudicij est ius seu iustum non secundum eam rationē formalem quæ respicitur à iustitia: sed secundum aliam, quoniam iudicium nō ut cunque respicit iustum, sed quatenus est dirigibile per rationem & prudentiam: quam formalitatem iustitia non respicit, ergo iudicium nō est actus elicitus à iustitia: sed à ratione & prudentia. Quartò probatur. Iudicium non adæquatè regulatur per iustitiam, sed per prudentiam, ergo in esse morali nō à iustitia sed à prudentia elicitur. Probat̄ur antecedens. Cum quis iudicat soluenda esse centum Petro quæ illi debebantur, ad rectitudinem illius iudicij nō satis est attendere, quod illa centum erant reuera debita Petro, quod pertinet ad rationem iustitiæ, sed præterea necessum est considerare debitas circumstantias loci temporis possibilitatis, &c. At consideratio circum-

A stantiarum in materia iustitiæ non ad virtutem iustitiæ per se pertinet, sed ad prudentiam, ergo prudentia est regula immediata & adæquata rectitudinis iudicij, & non iustitia. Denique probatur. Virtus moralis in appetitu residens duos tantum elicit actus. Alterum circa finem, qui est intentio. Et alterum circa mediū, qui est electio. Etenim virtus quæ est in appetitu, nequit respicere aliud obiectum nisi finem aut mediū, ergo iudicium quod est actus medius inter intentionem & electionem non elicitur à virtute morali appetitus: sed necesse est eliciatur à prudentia.

A d argumenta in oppositum respondetur primo, quod idcirco D. Tho. docuit iudicium specialiter pertinere ad iustitiam, quoniam illa tantū sententia quæ profertur circa materiam iustitiæ habet propriam rationem iudicij. Nam vt diximus ex D. Thom. per quādam extensionem & minorem proprietatem sententia, quæ profertur in materijs aliarum virtutum; appellatur iudiciū. Secndò respondetur, q̄ iustitia inter omnes virtutes morales specialiter concurrat ad iudicium in propria materia: quoniam virtutes morales quæ respiciunt, bonum proprium operantis, quæ proinde non in voluntate sed in appetitu subiectantur, vt temperantia fortitudo, nō aliter disponunt ad rectum iudicium circa proprias materias, quàm remouēdo prohibens, moderādo scilicet passiones appetitus sensitiui: quibus moderatis, sua naturali inclinatione voluntas, quæ determinata est ad bonum proprium operantis inclinatur & determinatur intellectum practicum ad rectum iudicium ferendum. Ceterum virtus iustitiæ non concurrat ad iudicium in propria materia remouendo prohibens, sed positiuè inclinando & determinando. Etenim voluntas non est à seipsa sufficienter inclinata & determinata ad bonum iustitiæ: ex eo quod respicit alterum. Sed inclinatur & determinatur per virtutem iustitiæ residentem in eadem voluntate: qua inclinatione voluntas media determinatur, etiam mediante intellectu practico ad recte iudicandum in propria materia. Merito ergo D. Tho. propter istas duas rationes asseruit iudicium specialiter ad iustitiam pertinere: quantum non sit actus elicitus ab ea.

Ad secundum argumentum respondetur, quod actus imperatus ille proprie dicitur, qui secundum se & prout elicitur ab habitu, qui est proximū suum principium, respicit vnum finem. Dirigitur autem & ordinatur ab alio habitu in aliū finem. v.g. actus temperantiæ, potest esse imperatus à virtute charitatis aut à virtute iustitiæ, quatenus dirigitur & ordinatur à charitate ad finē ipsius charitatis: quem sua natura & prout elicitur à temperantia, non respicit ipse actus. Et simile est, si imperetur à iustitia. Ordinabitur quidē ad finem iustitiæ: sed ipse actus non respiciet illum finem ex natura sua. Iudicium autem elicitum seu prolatum circa materiam iustitiæ, non habet aliquem finem prout elicitur à prudentia distinctum à fine quem intendit virtus iustitiæ: quoniam iudicium versatur circa media proportionata fini intento à iustitia, & in vniuersum omne iudicium prudentiale non versatur circa finem, sed circa media proportionata fini intento à virtute morali existente in appetitu. Quocirca iudicium non est proprie actus imperatus à iustitia, neque ab alia virtute morali appetitus. Vnde illa distinctio actuum moralium in actus elicitos & imperatos, tantum habet locum in actibus virtutū moralium appetitus. Istæ enim virtutes sibi ipsis adinui cem quq; imperant. Vt patet in exemplis adhibitis.

At

At si fiat comparatio virtutum moralium appetitus ad prudentiam, aut è conuerso non habet locū ista distinctio. Actus enim virtutis moralis, scilicet electio non imperatur à prudentia, neq; actus prudentiæ, scilicet iudiciū imperatur à virtute morali appetitus. Sed electio quæ est actus elicited à virtute morali regulatur per prudentiam: & iudicium quod elicited à prudentia pendet à virtute morali appetitus tanquam à disponente & inclinante. Ad argumentum ergo negatur consequentia. Ad confirmationem admitto iudicium nō esse actum imperatum à iustitia. An verò iustitia habeat aliquem actum imperatum à prudentia, non est presentis loci definire. Agitur enim de hac re. 1. 2. q. 16 & 17.

Ad tertium argumētum negatur minor, ad probationem dicitur, quod ius alia ratione est obiectū iudicij, & alia iustitiæ. Nam quatenus est obiectū iustitiæ, est materia circa quam versatur iudicium, & non eius formale obiectum, sed obiectum fortitudinis est materia circa quam versatur iudicium, quod prudentia elicit in materia fortitudinis.

Ad quartum negatur antecedens. Ad probationem dicitur quod ad prudentiam pertinet iudicare de legibus iustitiæ: atq; adeo est immediata regula iusti iudicij. Verum est quod presupponit inclinationem, quam virtus iustitiæ præstat voluntati in ordine ad bonum iustitiæ. Vnde iustitia est quidem radix, ex qua desumitur rectitudo iudicij: non tamen est proxima eius regula. Actus autem ab illa solum virtute elicited, quæ est proxima & immediata eius regula.

Vltimum argumentum duas inuoluit difficultates. Altera est an iudicium pronuntiatum à superiori sit actus elicited à iustitia vel potius à prudentia. Altera, vtrum ad essentialē rationem iudicij requiratur auctoritas superioris, ita ut iudicium prolatum à persona priuata non sit simpliciter iudicium, sed imperfectum & secundum quid. Circa primam difficultatem videtur colligi ex D. Tho. in solutione ad tertium huius articuli, quod iudicium superioris sit elicited à virtute iustitiæ. Dicit enim D. Tho. q. iudicium pertinet per se ad iustitiam, eo quod iudicare per se est actus superioris & iudicis: qui censetur iustitia animata, vt inquit Aristor. 5. Ethic. citatus à D. Tho. in fine corporis articuli. Intelligit ergo D. Tho. q. iudicium superioris est actus elicited à iustitia, quæ quasi architectonicè residet in principe. Sed breuiter respondetur ad hanc difficultatem: quod iudicium sicut in priuata persona non elicited à virtute iustitiæ: ita neque in superiori & iudice. Quoniam vt supra definitum est q. 78. Virtus iustitiæ etiam legalis eiusdem est speciei in superiori & in persona priuata. Ergo si in priuata persona non elicited actum iudicij, neque in superiori. Ad D. Tho. respondetur q. iudicium ex eo specialiter pertinet ad superiorem, quia superior est custos iustitiæ: & iudicium ab eo pronuntiatum habet quandam vim coerciuam, quam non habet iudicium personæ priuatæ: at secundum substantiā iudicium superioris à prudentia elicited. Ad secundam difficultatem D. Tho. videtur insinuare partem affirmatiuam. Dicit enim in solutione ad tertium: q. ad iudicium requiratur auctoritas superioris qui vtrunque valet arguere. Et articulo sequenti dicit, q. ad iustum iudicium requiratur, q. procedat ab auctoritate præsentis. Ergo iudicium procedens à persona priuata non erit simpliciter iustum iudicium. Respondetur quod absque dubio ad rationem essentialē iudicij iusti non est necessē, vt procedat à superiori. Probat hoc in persona

Basile de Iustitia & Iure.

A priuata reperitur vera & essentialis operatio virtutis iustitiæ, sicut reperitur ipsa vera virtus iustitiæ: sed operatio iustitiæ necesse est procedat à iudicio iusto, ergo in priuata persona reperitur verè & essentialiter iustum iudicium: atq; adeo ad essentialē iusti iudicij non requiratur superioris auctoritas. Ad D. Thomam responderetur nihil aliud intelligere, quàm quod ad perfectam & consummatam rationem iusti iudicij requiratur quod procedat ab habente auctoritatem. Ex qua auctoritate prouenit in iudicio vis coerciua: quæ licet non sit de essentialē iusti iudicij, est tamen magna eius perfectio intra latitudinem iustitiæ: quæ oritur à superiori quatenus est iustitiæ custos. His ergo difficultatibus semotis & separatis, ad vltimum argumentum negatur sequela. Ad probationem dicitur, quod in superiori duplex prudentia reperitur. Altera quæ est simpliciter virtus moralis: & est proxima regula non solum iustitiæ, sed omnium virtutum moralium, quæ pertinent ad appetitum. Et hæc prudentia eiusdem est speciei & in principe & in priuata persona. Ad hanc autem prudentiam pertinet essentialiter iudicium iustum tam in superiori quam in persona priuata. Altera prudentia est quæ reperitur in superiori, & est prudentia gubernatiua. Et hæc differt specie ab alia prudentia quam modo explicuimus, & à prudentia politica: quæ reperitur in ciuibus. Et de hac prudentia loquitur D. Thomas loco citato in vltimo argumento: Ad hanc autem prudentiam non pertinet essentialiter iudicium iustum: quamuis illud ab ea sumat magnam perfectionem: quæ est vis coerciua adiuncta auctoritate iudicis & superioris.

ARTICVLVS II.

Vtrum sit licitum iudicare.

D Secundum sic proceditur. Videtur, quod nō sit licitum iudicare. Non enim infligitur pœna nisi pro illicito. Sed iudicantibus imminet pœna, quam non iudicantes effugiunt: secundum illud Math. 7. Nolite iudicare, vt non iudicemini. Ergo iudicare est illicitum.

Inf. an. q. 6. & q. 67. ar. 1. & corp. p. 48. Et Roma. 1. cor. 3. princip. & ca. 14. cor. 3. su. & 1. cor. 4. cor.

2. Præterea, Roman. 14. dicitur: Tu quis es, qui iudicas alienum seruum? suo domino stat aut cadit. Dominus autem omnium Deus est. Ergo nulli homini licet iudicare.

E 3. Præterea, Nullus homo est sine peccato, secundum illud 1. Ioan. 1. Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus. Sed peccanti non licet iudicare, secundum illud Rom. 2. Inexcusabilis es o homo omnis qui iudicas. In quo enim alterum iudicas, teipsum condemnas: eadem enim agis quæ iudicas. Ergo nulli est licitum iudicare.

Sed contra est, quod dicitur Deut. 16. Iudices & magistrus constitues in omni

D. 2. bus

bus portis tuis, vt iudicēt populum iusto iudicium.

Artic. p. 12.
ced.

Respondeo dicendum, q̄ iudicium in tantum est licitum, in quantum est iustitię actus. Sicut autem ex † prædictis patet, ad hoc quod iudicium sit actus iustitię, tria requiruntur. Primò quidem, vt procedat ex inclinatione iustitię. Secundò, q̄ procedat ex auctoritate præfidentis. Tertio, quod proferatur secundum rectam rationem prudentię. Quodcunq; autem hominum defuerit, iudicium erit vitiosum & illicitum. Vno quidem modo quando est contra rectitudinem iustitię, & sic dicitur iudicium peruersum vel iniustum. Alio modo, quando homo iudicat de his, in quibus non habet auctoritatem: & sic dicitur iudicium vsurpatum. Tertio modo quando deest certitudo rationis, puta cū aliquis de his iudicat, quę sunt dubia vel occulta propter aliquas leues cōiecturas: & sic dicitur iudicium suspiciosum vel temerarium.

Lib. 2. ca.
28. 10. 4.

Ad primum ergo dicendum, quod Dominus ibi prohibet iudicium temerariū, quod est de intentione cordis, vel de alijs incertis, vt † August. dicit in libro de sermone Domini in monte. Vel prohibet ibi iudicium de rebus diuinis: de quibus cum sint supra nos, non debemus iudicare, sed simpliciter ea credere: vt † Hilarius dicit super Matthæum. Vel prohibet iudicium quod non sit ex beneuolentia, sed ex animi amaritudine, vt † Chrysof. dicit.

Canones.
in Math.
non pro-
cula fin.

Hom. 17.
in opre
impieo.
tom. 2.

Ad secundum dicendum, q̄ iudex constituitur, vt minister Dei. Vnde dicitur Deuter. 1. Quod iustum est iudicate. Et postea subdit: Quia Dei est iudicium.

Ad tertium dicendum, quod illi qui sunt in grauibus peccatis, non debent iudicare eos, qui sunt in eisdem peccatis vel minoribus, vt † Chrysof. dicit super illud Matth. 7. Nolite iudicare. Et præcipue hoc est intelligendum quado illa peccata sunt publica: quia ex hoc generaretur scandalum in cordibus aliorum. Si autem non sunt publica, sed occulta, & necessitas iudicandi imminet, propter officium potest cum humilitate & timore vel arguere, vel iudicare. Vnde † Augustinus dicit in lib. de sermone Domini in monte. Si inueniremus nos in eodem vitio esse, congemiscamus, & ad pariter

Hom. 24.
nō remo-
te à princ.
tomo 2.

Lib. 2. ca.
30. à me-
dio 10. 4.

conandum inuitemus. Nec tamen propter hoc homo sic seipsum condemnat, vt nouum condemnationis meritum sibi acquirat: sed quia condemnans alium, ostendit se similiter condemnabilem esse, propter idem peccatum vel simile.

SUMMA ARTICULI.

Prima conclusio. Iudicare est licitum si ad sint tres requisitę conditiones. Prima quod procedat ex inclinatione iustitię. Secunda quod procedat ex auctoritate præfidentis, Tertia quod procedat secundum rationem prudentię.

Secunda conclusio. Defectu cuiusque istarum conditionum reddit iudicium illicitum. Ex defectu quidē primę efficitur iniquum & peruersum: ex defectu secundę vsurpatum: ex defectu tertię præsumptuosum & temerarium.

COMMENTARIUS.

In hoc articulo primò est notandum, quod Diuus Tho. non eò hanc difficultatem mouet in presenti, vt definiat licitum esse iudicare. Hoc enim definitum fuerat articulo præcedenti: hoc ipso quod D. Tho. docuit iudicium esse actum iustitię. Sed instituit presentem articulum, vt explicaret tres illas condiciones in prima conclusione positas, requisitas esse vt iudicium licite fiat.

Notandum secundo, quod prima conditio harum trium sumitur ex parte finis. Nam vt dixi articulo præcedenti, finis immediatus iudicij est bonum iustitię. Secunda conditio sumitur ex parte agentis, scilicet iudicantis. Et hæc conditio, vt constat ex dictis in fine articuli præcedentis, non est necessaria ad essentialem rationem iudicij iusti absolute loquendo, erit tamen simpliciter necessaria, vt iudicium vim habeat coerciuam. Quocirca, si priuata persona taliter intendat iudicare, vt eius iudicium vim habeat coerciuam mortaliter peccat, & eius iudicium est vsurpatum: quia reuera vsurpat auctoritatem superioris, & facit seipsum custodem iustitię communis, cum tamen non sit. Tertia conditio sumitur ex parte mediorum & circumstantiarum. Ad prudentiam enim spectat, ita circumspicere, vt rectum iudicium proferat. Prima conditio ceteris præstat, sicuti finis est prima causa & potissima ex qua totus ordo moralis desumitur. Tertia conditio præstat secundę: tum quia necessaria est ad omne iudicium iustum, siue in superiori siue in persona priuata, tum etiam quia tota rectitudo moralis ex ratione & prudentia pendet tanquam ex propria regula. Hinc fit, quod quamuis ex defectu cuiusque istarum conditionum iudicium reddatur illicitum: specialiter hoc continget ex defectu primę conditionis: eo quod est præcipua conditio. Et ideo illud iudicium quod non habet istam primam conditionem quasi per Antonomasiam appellatur iniustum & peruersum. Has tres condiciones esse requisitas ad iudicium iustum, insinuauit focer Moysis Exodi 18. Vbi dixit ei, Prouide tibi de omni plebe viros sapientes, timentes Deum, in quibus sit veritas, & oderint auaritiam: & constitue eos tribunos. In illis verbis: timentes Deum & qui oderint auaritiam expressit primam conditionem. In illis autem verbis,

nos

sapientes in quibus sit veritas, expressit tertiam conditionem. In ultimis vero verbis, constituit eos tribunos, significauit secundam conditionem. De conditionibus secunda & tertia disputabimus in sequentibus articulis. In articulo præsentis specialiter disputatur de prima conditione. Notandum est tertio, quod hæc prima conditio in triplici sensu explicatur à Magistro Soto lib. 3. de Iustitia. q. 4. arti. 2. Primo, quod non iudicet contra iustitiam. Secundo, quod iudicet ex amore iustitiæ. Tertio, quod non iudicet ex aliqua affectione priuata, ex ira, odio, auaritia, aut alia passione. Primumque sensum præfert alijs. At communiter interpretes D. Thomæ existimant secundum sensum esse magis germanum & intentum à D. Thoma. Et quidem merito. Quoniam ad secundum sensum cæteri reducuntur. Nam qui iudicat ex amore iustitiæ, id est, ex intentione qua vult seruare bonum iustitiæ, & reddere unicuique quod solum est, quæ intentio est primus actus elicited à virtute iustitiæ; non iudicabit contra iustitiam. Unde primus sensus est quasi effectus secundi. Item ut quis iudicet ex amore iustitiæ, necessum est, ut non sit affectus ira vel odio. Unde tertius sensus prærequiritur ad secundum, tanquam necessaria dispositio ad illum. Hanc primam conditionem insinuat Aristot. esse necessariam. 4. Ethic. cap. 5. dicens, Iudicem debere esse medium & mediatorem inter eos quorum causam iudicat. Itaque sicut medium æqualiter se habet ad utrumque extremum, ita affectus iudicis in neutram partem debet propendere: sed sequi inclinationem iustitiæ, cuius est medium ponere inter partes. Et quidem in naturalibus, ut oculi pupilla possit percipere omnem colorem expers debet esse cæcus coloris. Nam aliàs intus existens prohibebit extraneum, ut ait Arist. 2. de anima. Ita similiter, ut iudex possit proferre iudicium rectum inter duas partes, necesse est careat omni affectione priuata ad alteram partem: imò cum amicus censetur alter ego, si iudex in alteram partem propendat, censetur iudicare in causa propria, in qua vix vnus est rectus iudex. Quare merito vocat Aristot. ubi supra. Iudicem iustitiam animatam. Cuius duplex est sensus. Primus quod anima iudicis, ut iudex est, debet esse ipsa virtus iustitiæ: quæ totum animum iudicis ita occupet sicut anima totum corpus. Et sicut omnis operatio totius suppositi ab anima procedit, ita omnis operatio iudicis necesse est proficiatur ex inclinatione iustitiæ. Secundus sensus est, quod iustitia secundum se censetur quasi mortua, debet autem viuificari ex affectu iudicis sicut corpus viuificatur per animam. Ob istam causam Aristot. lib. 1. Rhetoricorum cap. 1. & 2. lib. ca. 1. Eum iudicem qui conatur in alteram partem inclinare, dicit esse similem illi, qui regula qua uti debemus in mensuratione alicuius rei, in alteram partem inclinare & flectere contendit. Ideo Areopagita fuerunt iudices seuerissimi, qui voce publica præconis interdicebant illi, qui erat ius dicturus, ne proæmio, neve Epilogo vteretur coram eis. Eo quod istæ partes orationis potissimum deseruiant ad flectendum animum iudicis. Aristot. 3. Rhetoricorum ca. 11. animum iudicis comparat aræ deorum: quia sicut Deus in omni sua operatione est summè rectus, & omnis passionis expers: ita animus iudicis omni passione debet esse vacuus, & ideo sacræ literæ Deum appellant iudicem. Genesis 1. Vbi nos legimus, In principio creauit Deus, Hebraicè habetur Heloim, id est iudices creauit, & è contra iudices appellantur dij. Ut dicitur in Psal. Deus stetit in Synagoga Deorum, id est iudicum. Insinuat

Banes de Iustitia & Iure.

A tur enim quod affectus iudicis valde similis esse debet affectui Dei. Istum affectum & inclinationem ad iustitiam quam iudex tenetur habere explicatur Sapientiæ cap. 1. Diligite iustitiam qui iudicatis terram. Id ipsum insinuat Exodi 23. Leuitici 19. Deuteronomij cap. 1. & 16. sed præcipue Matth. 5. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam. Itaque affectus iustitiæ non debet esse qualiscunque sed auidissimus, qualis est appetitus cibi & potus in eo qui fame & siti laborat. Ultimo est notandum, quod ista prima conditio ex suo genere obligat sub culpa mortali: quoniam, ut diximus sumitur ex fine. Cæterum in particulari non semper erit peccatum mortale iudicium non procedens ex inclinatione iustitiæ. Satis fuerit ad euitandum peccatum mortale, quod iudicium secundum substantiam procedat quasi ex affectu iustitiæ. v. g. quod iudex reddat unicuique quod suum est: & hoc intendat, quanuis admisceatur ibi aliquis amoris affectus vel odij. In quo casu tantum erit culpa venialis obliuiscitatis passionis, quæ non tanta fuit, ut perturbaret rationem iudicis & iustitiæ.

B DVBITATUR circa solutionem ad tertium. Vtrum mortaliter peccet iudex, qui existens in peccato mortali proferat iudicium vtens officio & autoritate iudicis. In hac re primo cauendus est error Vvicleph; quia asseruit per quodcumque peccatum mortale iudicem siue secularem siue ecclesiasticum ipso iure amittere iurisdictionem & officium iudicis. Damnatus est iste error Concilio Constantinensi sessione 8. errore quindicesimo. Ex hoc sequitur iudicem existentem in peccato mortali non ex eo peccare neque peccato mortali, neque veniali, quia iurisdictionem vsurperet: quia secundum fidem tenemur fateri illum esse verum iudicem. Tota autem dubitatio est, vtrum mortaliter peccet, eo quod male vtatur iurisdictione & autoritate publica quam habet. In qua re Alexander Alësis, quem refert Syluester in summa, verbo. Iudex. §. duodecimo. indistinctim docet, tam iudicem ecclesiasticum quam secularem peccare, si proferat iudicium existens in peccato mortali, quanuis sit peccator occultus. Alij Theologi distinguunt de seculari & ecclesiastico iudice. Et dicunt secularem non peccare mortaliter pronunciando iudicium si eius peccatum fuerit occultum. Putant autem iudicem ecclesiasticum peccare mortaliter proferendo iudicium, quanuis sit peccator occultus. Ita Syluester verbo, Correctio. §. 16. & sequitur in hac sententia Paludanum docentem illam in 4. distinctione 19. quæstione. 3. Imò & D. Thomas eadem distinctione, quæstione. 2. articulo. 2. eiusdem fuit opinionis. Argumentum potissimum quo mouetur est, quoniam materia spiritualis qualis est sententia prolata à iudice ecclesiastico, non est prophanè & irreligiosè tractanda, ergo iudex ecclesiasticus manens in peccato mortali non debet proferre sententiam, quia prophanè & irreligiosè proferret illam spiritualem, qualis est ecclesiastica.

E PRO decisione sit prima conclusio. Si iudex existens in peccato mortali proferat sententiam, non peccabit mortaliter, si peccatum eius non fuerit publicum & scandalosum. Hæc conclusio intelligitur de vtroque iudice. Est etiam intelligenda siue eis peccatum fuerit occultum siue publicum, dummodo non sit scandalosum. Voco scandalosum ex quo sententia iudicis contemnitur, & sit quasi irrisorie in populo verbi gratia, Si iudex fuerit publicus concubinarium & proferat iudicium contra alium concubinarium suæ iurisdictionis, tale iudicium merito contemnetur à sub-

D 3 ditis

ditis & fiet irrisorium. Ceterum si iudex existens publicus concubinaris condemnauerit latronem ad patibulum: eius concubinatus licet sit scandalosus simpliciter in republica: non tamen in ordine ad istam sententiam censetur scandalosus. Quia non reddit contemptibile iudicium. Istam conclusionem docent multi viri docti: quamuis non ita explicatam. Caiet. 3. tomo, opusculorum, opusculo de usu rerum spiritualium. Magister Soto ubi supr. D. Tho. absque dubio fauet huic sententiæ: & mutauit illam quam tenuit in 4. Sententiarum in hoc articulo solutione ad tertium. Et supra quæst. 33. art. 5. Et 3. parte quæst. 64. art. 6. Et probatur conclusio. Primo, iudex in tali peccato existens, si sententiam proferat iuxta leges iustitiæ, non peccat contra iustitiam neq; contra charitatem, nullum ergo peccatum mortale committit in tali casu. Consequentia patet, quia non est alia uirtus, quam ille iudex possit violare: cuius transgressus sit culpa mortalis. Probatur antecedens. Primo, quod non violet iustitiam, supponimus: ex eo quod seruat omnes leges iustitiæ. Quod autem non violet charitatem.

Probatur quoniam non est scandalosum eius iudicium, & non potest aliter violare charitatem, nisi scandalosum sit, ergo &c. Et confirmatur, quia ut supponimus eius iudicium non redditur contemptibile. Probatur secunda conclusio de iudice ecclesiastico. Iudex ecclesiasticus nulla sanctitate sacratur ad exercendum iudicis officium ergo sententiam quam profert in causa spirituali non exoptulat per se loquendo sanctitatem in iudice, atque adeo eius peccatum non reddit ipsam sententiam illicitam saltem mortaliter, si alias fuerit iusta & non scandalosa populo. Prima consequentia probatur. Quoniam si ministerium iudicis ecclesiastici per se exoptulat sanctitatem in iudice, insufficienter prouisum esset ab ecclesia, imo & à Christo, quod iudex ecclesiasticus non consecraretur speciali sanctitate, sicut consecratur sacerdos ad ministerium altaris, & ad iudicium quod exercet in sacramento confessionis. Hæc autem insufficientia non est admitenda in ecclesia. Ex hoc soluitur argumentum pro opposita sententia. Respondetur enim, quod materia iudicij ecclesiastici non ita est sancta, quod sanctificet animas: sicut sacramenta. Neq; est adeo proxima sanctitati gratiæ, ut exoptulet per se specialem sanctitatem in iudice: sicut exoptulant ministeria diaconatus & subdiaconatus: quocirca non debet regulari eius tractatio per regulas religionis per se loquendo: sed per regulas iustitiæ, & ex consequenti quamuis non religiose tractetur, non erit peccatum mortale.

Secunda conclusio. Iudex qui existens in peccato mortali scandalosè profert sententiam, peccat mortaliter & contra charitatem: quia scandalizat populum, & quodammodo contra iustitiam: quia publicam sententiam alias iustam & necessariam, reddit contemptibilem. Scandalosum peccatum intelligo ad sensum expositum supra. Ex quo sequitur quod iudex existens in tali peccato si imminet necessitas reipublicæ, ut proferatur sententia super aliquod crimen: tenetur vel respicere publicam agendo penitentiam, aut officium iudicis deponere: ut iudex de nouo creatus sententiam pronuntiet, quia est periculum in mora.

Tertia & vltima conclusio. Iudex existens in peccato mortali occulto si proferat sententiam, nullum peccatum committit, etiam veniale: quamuis sit iudex ecclesiasticus. Committet autem peccatum veniale si eius peccatum fuerit publicum, non tamen

scandalosum. Primam partem conclusionis existimo probabiliorē quam contrariam sententiam, quam docet Soto ubi supra. Existimat enim esse peccatum veniale in tali iudicio, eo quod iudex sententiam proferens ipso opere proficitur se immunem à culpa mortali, atque adeo censetur hypocrita: & ex consequenti venialiter saltem delinquit. Sed nostram conclusionem docet ut credo D. Tho. in solutione ad tertium huius articuli. Afferit enim iudicem existentem in peccato occulto, si cum humilitate proferat sententiam, non peccare. At si peccaret venialiter, minimè diceret D. Tho. mas absolute non peccare.

Præterea probatur ratione, qua probauimus primam conclusionem. Aiqua enim videtur illa ratio de utraq; culpa. Id verò quod dicit Magister Soto de hypocrita parum mouet: quia supponimus iudicem constringi legibus iustitiæ ad iudicandum, ergo non est dicendus hypocrita si iudicet. Et hoc est, quod docet D. Tho. cum dicit in solutione ad tertium quod si cum humilitate iudicet, non peccat. Cum humilitatem, id est, non animo ostendendi se zelosum communis boni: sed satisfaciendi officio suo, qui si hac ratione non obligaretur, cessaret à iudicio cognoscens se minus dignum tanto ministerio.

Secunda pars conclusionis est manifesta: quoniam iudicium prolatum à tali iudice non potest non generare aliquale scandalum, & aliqualem sui contemptum atque adeo non potest non esse aliquale peccatum.

ARTICVLVS III.

Vtrum iudicium ex suspitione procedens, sit licitum?

Ad Tertium sic proceditur. Videtur, quod iudicium ex suspitione procedens, non sit licitum. Suspicio enim videtur esse opinio incerta de aliquo malo. Vnde & Philosophus in 6. Ethic. ponit quod suspicio se habet & ad verum & ad falsum. Sed de singularibus contingentibus non potest haberi opinio nisi incerta. Cum ergo iudicium humanum sit circa humanos actus, qui sunt in singularibus & contingentibus, videtur quod nullum iudicium esset licitum, si ex suspitione iudicare non liceret.

E 2. Præterea. Per iudicium illicitum fit aliqua iniuria proximo. Sed suspicio mala in sola opinione hominis consistit: & sic non videtur ad iniuriam alterius pertinere. Ergo suspitionis iudicium non est illicitum.

3. Præterea, Si sit illicitum, oportet quod ad iniustitiam reducatur: quia iudicium est actus iustitiæ, ut dictum est. Sed iniustitia ex suo genere semper est peccatum mortale, ut supra dictum est. Er-

Locis supra ar. 2. in duobus. Et quodlibet. art. 25.

Lib. 6. cap. 10. m. 1.

Art. 1.

Quæst. 19. artic. 4.

go

go suspicionis iudicium esset semper peccatum mortale, si esset illicitum. Sed hoc est falsum: quia suspensiones vitare non possumus, ut dicit † Gloss. August. super illud 1. ad Corinth 4. Nolite ante tempus iudicare. Ergo iudicium suspiciosum non videtur esse illicitum.

Sed contra est, quod † Chrysostomus super illud Matthei 7. Nolite iudicare, &c. dicit: Dominus hoc mandato non prohibet Christianos ex benevolentia alios corripere, sed ne per iactantiam iustitiæ suæ Christiani Christianos despiciant, & solis plerunque suspicionibus odientes cæteros, & condemnantes.

Respondeo dicendum, quod sicut Tullius dicit, suspicio importat opinionem mali, quando ex leuibus indicijs procedit. Et contingit ex tribus. Vno quidem modo ex hoc, quod aliquis ex seipso malus est: & ex hoc ipso, quasi conscius suæ malitiæ, faciliter de alijs malum opinatur, secundum illud Eccles. 10. In via stultus ambulans, cum ipse sit insipiens, omnes stultos æstimat. Alio modo prouenit ex hoc, quod aliquis malè afficitur ad alterum: cum enim aliquis contemnit vel odit aliquem, aut irascitur, vel inuidet ei, ex leuibus signis opinatur mala de ipso: quia vnusquisque faciliter credit quod appetit. Tertio modo prouenit ex longa experientia. Vnde † Philosophus dicit in 2. Rhetoric. quod senes sunt maximè suspiciosi: quia multotiens experti sunt aliorum defectus. Primæ autem duæ suspicionis causæ, manifestè pertinent ad peruersitatem affectus. Tertia verò causa diminuit rationem suspicionis, in quantum experientia ad certitudinem proficit, quæ est contra rationem suspicionis. Et ideo suspicio vitium quoddam importat: & quanto magis procedit suspicio, tanto magis est vitiosum.

Est autem triplex gradus suspicionis. Primus quidem gradus est, ut homo ex leuibus indicijs de bonitate alicuius dubitare incipiat. Et hoc est veniale & leue peccatum. Pertinet enim ad tentationem humanam, sine qua vita ista non ducitur: ut habetur in † Gloss. super illud 1. ad Corinthios 4. Nolite ante tempus iudicare. Secundus gradus est, cum aliquis pro certo malitiam alterius æstimat ex leui-

Banes de Iustitia & Iure.

bus indicijs. Et hoc si sit de aliquo graui, est peccatum mortale, in quantum non est sine contemptu proximi: Vnde glossa ibidem subdit. Etsi ergo suspensiones vitare non possumus, quia homines sumus, iudicia tamen, id est, diffinitiuas firmasq; sententias continere debemus. Tertius gradus est, cum aliquis iudex ex suspicione procedit ad aliquem condemnandum, & hoc directè ad iniustitiam pertinet: vnde est peccatum mortale.

Ad primum ergo dicendum, quod in humanis actibus inuenitur aliqua certitudo, non quidem sicut in demonstratiuis, sed secundum quod conuenit tali materiæ, puta cum aliquid per idoneos testes probatur.

Ad secundum dicendum, quod ex hoc ipso quod aliquis malam opinionem habet de alio sine causa sufficiente, indubitè contemnit ipsum: & ideo iniuriatur ei.

Ad tertium dicendum, quod quia iniustitia & iniustitia est circa exteriores operationes (ut † dictum est) tunc iudicium suspiciosum directè ad iniustitiam pertinet, quando ad actum exteriorem procedit: & tunc est peccatum mortale, ut † dictum est. Iudicium autem interius pertinet ad iniustitiam, secundum quod comparatur ad exterius iudicium, ut actus interior ad exteriorem, sicut concupiscentia ad fornicationem, & ira ad homicidium.

SUMMA ARTICULI.

Prima conclusio. Suspicio est opinio mali ex leuibus indicijs procedens.
 Secunda conclusio. Iudicium ex suspicione procedens illicitum est & vitiosum.
 Tertia conclusio. Tres sunt suspicionis gradus; primus cum quis ex leuibus indicijs incipit dubitare de malitia alterius, & tunc est peccatum veniale. Secundus quando quis ex leuibus indicijs pro certo æstimat & iudicat malitiam alterius. Et tunc si fuerit in re graui erit peccatum mortale. Tertius cum iudex ex leuibus indicijs aliquem in foro exteriori condemnat. Et tunc est peccatum mortale contra iustitiam.

COMMENTARIUS.

IRCA primam conclusionem notandum est, quod quamuis D. Thom. à principio articuli sequutus Ciceronè definierit strictè suspicionem prout distinguitur à dubio & iudicio temerario; quæ definitio continet in prima cõclusionè:

D 4 Cæte-

Tract. 90. in 104. cir ca mediū. som. 9.

Hom. 17. in opere imperfecto in princ. som. 2.

Et Rhetoric. 2. c. 19. p. 2. in princ. som. 6.

Et Aug. tracta. 90. in 104. parum ante med. to. 9.

quæst. 59. artic. 2. ad tertium.

Incorpore artic.

Ceterum in prosecutione articuli confundit ista tria: quoniam in primo gradu suspicionis comprehendit dubium de malitia proximi. In secundo gradu iudicium certum & determinatum de malitia proximi vocat suspicionem. Et hoc quidem non fuit peculiare D. Thomæ: sed communiter viri doctissimi ista tria confundunt: & ut in plurimum solent ea appellare quasi communi nomine iudicium temerarium. Et fortassis ratio huius confusionis ea fuit, quod hæc tria in duobus conueniunt. Primum quod sunt de malo proximi, voco malum proximi non ipsum malum materialiter in semetipso, sed formaliter sumptum quatenus suam malitiam in operantem refundit. Ut explicat D. Thomas in articulo sequenti ad secundum, & propterea dixi de malo proximi id est, quod reddit ipsum proximum malum moraliter. Secundo conueniunt in hoc quod procedunt ex indicij leuibus, quibus vir prudens moueri non debet. Sed nihilominus ista tria distinguuntur quamplurimum. Etenim dubium secundum propriam sui rationem tunc duntaxat contingit, quando animus leuioribus indicij in vtramque partem mouetur, sed in neutram declinat, manetque in ambiguo pendens. Et ideo Aristoteles in 3. Metaphysicorum cap. 1. dubitans comparat hominibus ligatis, qui neque huc neque illuc se vertere possunt. Iudicium vero temerarium si proprie sumatur, est certa & determinata sententia cui nulla dubitatio admiscetur de malitia proximi. Suspicio autem importat assensum de malo proximi, sed cum magna formidine alterius partis. In primo differt à dubio, in secundo vero à iudicio temerario. Et ob id merito definitur quod sit quædam opinio mali. Opinio etiam est assensus incertus & formidolosus. Distinguitur autem suspicio ab opinione in eo quod opinio auctore Aristotelem 6. Ethicorum, cap. 9. indifferenter se habet ad bonum & malum, & potius sumitur speculatiue quam practice: suspicio vero denotat assensum practicum, & proprie loquedo tantum est de malo, & ita definitur opinio mali. Sed mihi videtur quod suspicio sit debilis opinio.

D V B I V M est, Vtrum suspicio strictè sumpta ex suo genere sit peccatum mortale, & in materia graui sit in indiuiduo & de facto peccatum mortale. Probat pars negatiua primò ex D. Thoma qui expressè docet in hoc articulo quod in primò gradu suspicionis solum interuenit peccatum veniale. In primo autem gradu comprehendit D. Thomas dubitationem & suspensionem: quæ importat assensum vnius partis, cum formidine alterius. Et hoc aperte constat, quia primò gradum suspicionis distinguit D. Thomas à secundo gradu. In secundo vero gradu loquitur expresse Diuus Thomas de iudicio temerario, in quo nulla admiscetur formido, & dubietas alterius partis. Igitur in primo gradu comprehendit suspensionem. In eadem sententia videtur esse D. Augustini cuius est glossa super 1. ad Corinthios cap. 14. relata hic à D. Thoma, & desumpta ex Augustini tractatu. 90. in Ioannem. Confirmatur. Nam ut inquit Diuus Augustinus loco citato, suspicio pertinet ad humanam tentationem sine qua vita hominis duci nequit, ergo tantum est peccatum veniale. Secundo iudicium temerarium ex eo tantum est peccatum veniale aut mortale, quatenus per illud proximus despicitur & contemnitur: sed per suspensionem proximus non perfectè despicitur, ergo non excedit limites peccati venialis. Cõsequenter patet, quia vbi est leuis iniuria & leuis proximi contemptus, non committitur graue peccatum, cuiusmodi est mortale. Minor probatur.

A Quia proximus tunc duntaxat perfectè contemnitur, quando absque dubitatione de eius malitia iudicatur. Confirmatur. Nam suspicio de malitia proximi non contrariatur fraternæ charitati: contingit enim inter amicos, quod vnus suspicatur male de altero: ergo non est peccatum mortale ex suo genere. In hoc dubio Caietanus in præsentibus, & in Summa, verbo suspicio, & in verbo iudicium temerarium, docet suspensionem etiam in re graui non esse peccatum mortale quandiu suspicio manet intra limites suspicionis: ita quod non excludat omnem formidinem. Aliqui ex Summistis verbis citatis. Et in verbo præsumptio, inclinant in hanc sententiam: præsertim summa Rossellæ. Magister Soto vbi supra, articulo 3. asserit cum Caietano suspensionem non esse peccatum mortale ex suo genere, addit tamen quod in indiuiduo erit ali quando peccatum mortale propter nimiam grauitatem materiæ. Peccaret enim mortaliter, qui leuibus indicij ductus suspicaretur aliquem esse hæreticum aut crimen nefandum commisisse. Quidam nouiores Theologi dicunt, quod suspicio in materia graui erit culpa venialis si per modicum tempus duraret: erit autem mortalis culpa si longo tempore perseverauerit in animo.

P R O decisione primò explicandum est, quid sit materia grauis: Deinde quæ appellentur leuia indicia. Materia grauis in hoc loco illa censetur, ex qua valdè contemnitur & despicitur proximus. Hæc autem materia licet ut communiter dicunt, sit regulariter mortale peccatum: sed tamen neque est necesse quod sit semper mortale, neque omne peccatum mortale reputatur semper materia grauis in ordine ad suspensionem & iudicium temerarium. Etenim si quis suspicaretur de aliquo qui inter ingenuos haberi solet, ex leuibus indicij, ex vili sanguine natum esse: ista suspicio in materia graui versaretur, quamuis nallum malum mortale suspicaretur de proximo. Item qui ex leuibus indicij suspicaretur aliquem virum probum in consuetudinem duxisse mentiri in familiaribus colloquutionibus, quamuis hæc mendacia non sint peccata mortalia: erunt tamen materia grauis respectu suspicionis huiusmodi. Denique si quis suspicaretur de viro aulico & profano quod inhonesto amore persequitur feminam: quamuis inhonestus amor sit peccatum mortale, non tamen respectu huius hominis censetur materia grauis in ordine ad suspensionem & iudicium: quia istius modi homo non reputat iniuriam sibi fieri per tale iudicium: quin potius gloriatur. Itaque grauitas materiæ in hac parte non est secundum seipsam expendenda ponderandaque, sed per respectum ad personam cui applicatur per suspensionem aut iudicium. Nã quod graue reputatur respectu vnius hominis, leuissimum esse poterit comparatione alterius. Circa iudicia leuia generalis regula sit. Illa reputari leuia moraliter quæ non sufficiunt ex seipsis mouere animum viri probi & prudentis ad suspicandum malum de proximo. Sed in particulari leuitas aut grauitas indiciorum ex multis pensanda est. Primò ex proportionem ipsorum ad illud malum quod indicant. Reputantur enim indicia quasi signa, & malum ipsum, de quo est suspicio, tanquam signatum. Secundo debet haberi respectus ad grauitatem materiæ circa quam versantur illa indicia. Etenim indicia quæ in materia non multum graui censentur sufficientia, in materia grauissima, ut in crimine hæresis, non sunt habenda ut sufficientia ad iudicandum: sed ut leuissima. Tertio debet haberi respectu

respectus ad qualitatem personæ de qua fit suspicio. A Nam aliqua indicia sufficient ad iudicandum aliquod malum de homine priuato & profano: quæ leuissima erunt ad id suspiciandum de viro grauissimæ autoritatis & virtutis, maxime si est persona publica. Denique indicia comparari debent ad animum iudicantis. Nam aliqua sufficient ad dubitandum, quæ non sufficient ad suspicandum. Et aliqua sufficient ad suspicandum quæ non ad iudicandum. Quæ omnia committenda sunt prudentis & timorati viri arbitrio.

Hic suppositis sit prima conclusio. Suspicio ex leuibus iudicijs procedens de malo proximi ex genere suo est peccatum mortale. Hanc conclusionem docent viri grauissimi & moderni & multi ex antiquis. Et probatur primò. In sacri literis prohibetur iudicium temerarium, Matth. 7. Nolite iudicare, & non iudicabimini. Et Roman. 14. & 1. Corinth. 4. & Iacobi. 4. dicitur: quod qui detrahit fratri suo aut iudicat, legi detrahit & de lege iudicat, sed iudicium temerarium secundum usum sapientium appellatur etiam illa sententia, quæ cum assensu alterius partis admittit formidinem alterius: quæ est suspicio, ergo suspicio prohibetur in sacris, atque adeo ex suo genere est peccatum mortale. Confirmatur. Sacræ literæ prohibent iudicium temerarium, quod est in usu apud homines: nam iudicium omnem formidinem excludens, raro contingit: at suspicio est frequens apud homines; ergo & illa prohibetur nomine iudicij locis citatis, ergo suspicio potissime prohibetur.

Secundò probatur. Malitia suspicionis consistit in iniuria, quæ fit proximo quatenus despicitur & contemnitur: sed iniuria ex suo genere est culpa mortalis, ergo &c.

Vltimò probatur, & specialiter arguitur contra sententiam Magistri Soto. Illud vitium, quod intra limites suæ materiæ absque hoc quòd trahatur ad speciem alterius vitij, aliquando mortale peccatum ergo ex suo genere est mortale. Sed secundum Magistrum Soto iudicium in re grauissima manens intra limites suspicionis est peccatum mortale, ergo ex suo genere est peccatum mortale. Dicunt aliqui, istum modum dicendi Magistri qui est còis apud Theologos, ita esse accipiendum & intelligendum: quòd suspicio in deliberata, quandiu in deliberata non est ex suo genere peccatum mortale: quia quandiu subest in deliberationi non potest esse peccatum mortale. Hæc solutio nullam habet apparentiam: quia si Theologi loquuntur cum Magistro de suspicionem in deliberata, falsò dictum est, quòd cum fuerit in re grauissima est peccatum mortale. Nam in deliberatio tollit grauitatem culpæ mortalis in quacunque materia.

Secunda conclusio. Suspicio in materia graui est in indiuiduo culpa mortalis, etiam si per breue tempus duret: si sic deliberata. Prima pars conclusionis sequitur ex præcedenti. Nam illud vitium quòd ex suo genere est mortale, redditur mortale in indiuiduo ex grauitate materiæ. Sed suspicio ex genere suo est mortale peccatum, ergo &c. Et confirmatur. Nam alias ferè nullum esset peccatum mortale in materia iudicij temerarij: quoniam vt dicebamus, rarissime contingit, quòd ex leuibus iudicijs procedat iudicium temerarium, omnino certum & determinatum, ergo si suspicio cui admiscetur aliqua dubietas non est peccatum mortale etiam in materia graui, rarissime continget mortale peccatum in iudicio temerario: quòd falsum est. Secunda pars conclusionis probatur. Quòd iniuria illata proximo

fit grauis aut leuis non prouenit ex temporis breuitate aut longitudine, ergo vt suspicio in materia graui sit culpa mortalis non requiritur temporis longitudo. Hoc tamen debet intelligi dummodo sit deliberata suspicio: quæ est terria pars conclusionis. Quæ dicimus de suspicionem à fortiori sunt dicenda de iudicio temerario. De dubio autem prima conclusio etiam est certissima. An vero secunda conclusio procedat eodem modo de dubio atque de suspensionem explicandum est articulo sequenti.

Ad primum argumentum respondetur, D. Thomam in primo gradu suspicionis non loqui strictè de suspensionem, vi differt à dubio & à iudicio, sed potius comprehendere & dubium & iudicium: & omnia hæc appellat suspensionem in primo gradu: quauis non procedant ex deliberatione: quòd in finauit D. Tho. in illis verbis cum incipit dubitare, id est cum non ex deliberatione, sed in deliberatè suspicatur aut iudicat. Iudicium enim tunc censetur incipere, quando ex deliberatione procedit. In secundo vero gradu suspicionis non solum D. Tho. cõprehendit iudicium cui nulla admiscetur formido, sed etiam suspensionem strictè sumptam quando & iudiciũ & suspicio ex deliberatione procedunt, & plenam animi deliberationem in iudicio aut suspensionem interuenientem vocat D. Tho. certitudinem & firmitatem sententiæ. Ad confirmationem negatur suspensionem deliberatam pertinere ad tentationem humanam: quin potius pertinent ad tentationem diabolicam.

Ad secundum argumentum respondetur, quòd licet in iudicio temerario reperiatur perfectior & magis consummata iniuria proximi: in suspensionem tamen tanta fit iniuria proximo in materia graui, quæ sufficiat constituere peccatum mortale, & ledere mortaliter amicitiam & charitatem fraternam, pugnat enim cū vera proximi amicitia quòd quis ex leuibus iudicijs grande malum de proximo suspicatur: quia ille excessus asserendi prouenit ex malitia voluntatis. Et per hoc soluitur argumentum & confirmatio. Circa solutionem ad tertium Diui Thomæ nota, quòd non solum in iudice, verum in persona priuata iudicium temerarium animo conceptum per se loquendo disponit ad exteriorem iniuriam proximi: disponit enim ad verba externa prolatiua talis iudicij, per quæ iniuriam exteriorẽ irrogabit proximo. Disponit etiam ad hoc quòd taliter iudicans opere externo siue factio siue verbo contemnat & despiciat proximum: de quo graue malum suspicatur, & quem in sua mente contemnit: in qua etiam ei iniuriam facit.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum dubia sint in meliorem partem interpretanda.

Ad Quartum sic procedit. Videtur quòd dubia non sint in meliorem partem interpretanda. Iudicium enim magis debet esse de eo, quòd vt in pluribus accidit. Sed in pluribus accidit, quòd aliqui malè agant: quia stultorum infinitus est numerus, vt dicitur Ecclesiast. 1. Proni enim sunt sensus hominis ad malum ab adolescentia

scientia sua, vt dicitur Genes. 8. Ergo dubia magis debemus interpretari in malū quam in bonum.

Lib. 1. de
doct. Chri
stiana, in
Gen. 10. 3.

2. Præterea. August. † dicit, quòd ille piè & iustè viuit, qui rerum integer est æstimator, in neutram partem declinando. Sed ille qui interpretatur in melius quòd dubium est, declinat in alterā partem. Ergo hoc non est faciendum.

3. Præterea. Homo debet diligere proximum sicut seipsum. Sed circa seipsum homo dēt dubia interpretari in peiorē partem: secundum illud Iob. 9. Verebar omnia opera mea. Ergo videtur quòd ea quæ sunt dubia circa proximos, sint in peiorem partem interpretanda.

SED contra est quòd Rom. 14. super illud, Qui non manducat, manducantem non iudicet. Dicit Gloss. Dubia in meliorem partem sunt interpretanda.

Art. præc.
ed. 2.

RESPONDEO dicendum, quòd sicut † dictum est, ex hoc ipso, quòd aliquis habet malam opinionem de alio absque sufficienti causa, iniuriatur ei, & contemnit ipsum. Nullus autem debet alium contemnere vel nocentem quòdcunque inferre, absque causa cogente. Et ideo vbi non apparent manifesta indicia de malitia alicuius, debemus eum vt bonum habere, in meliorem partem interpretando quòd dubium est.

AD primum ergo dicendum, quòd potest contingere quòd ille qui in meliorem partem interpretatur, frequētius fallatur. Sed melius est, quòd aliquis frequenter fallatur, habens bonā opinionē de aliquo malo homine, quam quòd rarius fallatur habens malam opinionem de aliquo homine bono: quia ex hoc fit iniuria alicui, non autem ex primo.

Li. 6. Ethi
ex c. 2. col.
ligitur, 10.
5.
Lib. 6. Me-
taph. tex. 9.
habetur ex
preste 10.
8.

AD secundum dicendum, quòd aliud est iudicare de rebus, & aliud de hominibus. In iudicio enim in quò de rebus iudicamus, non attenditur bonum vel malum ex parte ipsius rei de qua iudicamus, cui nihil nocet qualitercunque iudicemus de ipsa, sed attenditur ibi solum bonum iudicantis, si verè iudicet: vel malum, si falso: quia verum est bonum intellectus, falsum autem est malum ipsius, vt dicitur in 6. Ethicorum: & ideo vnusquisque debet niti ad hoc, quòd de rebus iudicet, secundum quòd sunt. Sed in iudicio, quo iudicamus de hominibus, præcipuè attenditur bonū

A & malum ex parte eius de quo iudicatur: qui hoc ipso honorabilis habetur quòd bonus iudicatur, & contemptibilis, si iudicetur malus. Et ideo ad hoc potius tendere debemus in tali iudicio, quòd hominem iudicemus bonum, nisi manifesta ratio in contrarium appareat. Ipsi autem homini iudicanti falsum, iudicium, quo benedicat de alio, non pertinet ad malum intellectus ipsius: sicut nec ad eius perfectionem pertinet secundum se cognoscer eueritatem singularium contingentium, sed magis pertinet ad bonum affectum.

B AD tertium dicendum, quòd interpretari aliquid in deteriorem vel meliorem partem contingit dupliciter. Vno modo per quandam suppositionem: & sic cum debemus aliquibus malis adhibere remediū, siue nostris, siue alienis, expedit ad hoc, vt securius remedium apponatur, quòd supponatur id quòd est deterius: quia remedium quòd est efficax contra maius malum, multò magis est efficax contra minus malum. Alio modo interpretamur aliquid in bonum vel malum, diffiniendo, siue determinando: & sic in rerum iudicio debet aliquis niti ad hoc, vt interpretetur vnum quòdque, secundum quòd est. In iudicio autem personarum, vt interpretetur in melius: sicut dictum † est.

In cor. ar.
& ad 2.

SUMMA ARTICVLI.

D CONCLUSIO est affirmatiua. Et ratio est, quia aliàs fit iniuria proximo, dum cōtemnitur absque causa cogente.

COMMENTARIUS.

VBITATUR circa istum articulum, Vtrum in dubijs teneamur ex præcepto declinare positiuè in meliorem partem.

E Arguitur primò pro parte negatiua, dum in sacris literis prohibemur, ne proximum contemnamus: solum dicitur: Nolite iudicare, & non iudicabimini; Nolite condemnare & non condemnabimini. Tu qui es qui iudicas alienum seruum. At vero qui iudicat taliter non declinat in alteram partem, sed est dubius, nō iudicat alienum seruum, ergo non facit contra præceptum.

Secundò. Nemo tenetur extra necessitatis articulum impendere honorem vel aliquod beneficiū proximo: sed in casu dubio declinare in meliorem partem est impendere honorem proximo positiuè, ergo ad hoc non tenemur in omni re dubia: sed sufficiet quòd nos habeamus negatiuè vel quòd suspēdamus iudicium.

Tertiò. Si in re dubia esset peccatum suspendere assensum & iudicium: sequeretur quòd in materia graui

gravi semper esset peccatum mortale, siquidem est peccatum iniustitiæ quod ex genere suo est mortale. Consequens tamen videtur falsum, & contra iudicium Diui Thomæ in articulo. 3. ubi ait, quod quando ex leuibus iudicijs de bonitate alicuius incipit homo dubitare, est ueniale & leue peccatum. De hac difficultate sunt duæ opiniones. Altera Caietani in hoc articulo asserentis, nunquam esse peccatum suspendere intellectum: & habere nos negatiue erga bonitatem vel malitiam proximi in rebus dubijs. Altera est Magistri Soto lib. 3. de iusticia, q. 4. art. 4. ubi ait, q̄ non solum tenemur nõ malè iudicare de proximo: sed et tenemur de illo bonè positiuè habere opinionem in dubijs. Et ita intelligit D. Tho. in hoc articulo. Inter has duas sententias magis nobis placet quædam media: quæ sequentibus conclusionibus explicatur.

Prima conclusio. Regula illa celebris, dubia sunt in meliorem partem interpretanda, duplicem sensum potest habere. Alterum merè negatiuum, hoc est nemo in casu dubio debet in peiorem partem declinare. Quem sensum insinuat D. Thom. in hoc articulo. Quoniam tunc sit iniuria proximo si declinemus in peiorem partem. Si autem omnino suspiciendum iudicium, non infertur nocumentum proximo. Alium potest habere sensum, facta suppositione, videlicet, quod aliquis rem dubiam velit interpretari meliorem partem in fauorem proximi. Ista conclusio videtur certa: & colligitur ex regula. 1. de regulis iuris in 6. Vbi dicitur, cum iura partium sunt obscura: reo potius fauendum est quàm actori. Sed habet rei locum ille de quo infertur iudicium dubium, an sit bonus vel malus, ergo illi fauendum est similiter est regula. 6. ubi eodem. In pari delicto & causa, melior est conditio possidentis. At vero in rebus dubijs proximus est possidens honorem suum & bonam famam, ergo si volumus iudicare: tenemur in eius fauorem declinare.

Secunda conclusio. Absolutè & per se loquendo in casu dubio, nemo tenetur rem dubiam in meliorem partem positiuè interpretari. Neque est aliquod peccatum in tali casu suspendere actum iudicij. Probat primo argumentis factis in principio dubij. Deinde quia in tali casu obiectum intellectus est verè dubium secundum rectam rationem: ergo intellectus suspendens iudicium secundum rectam rationem se se habet. Quemadmodum in speculatiuis: si queratur, Vtrum altera sint paria vel impatia, rectè suspenditur iudicium, propter dubietatem obiecti: ergo similiter contingit in practicis dubijs.

Tertia conclusio. Quando iudicia sunt leuia ad dubitandum potest interdum esse peccatum mortale dubitare de bonitate proximi per iudicium expressum positiuè vel interpretatiuè. V.g. dubitat aliquis ex leuibus iudicijs; Vtrum Petrus commiserit crimen hæresis, aut peccauerit contra naturam. Tunc peccat mortaliter. Probat hoc. Quia multo magis contemnit proximum qui ita dubitat, quàm qui leuiora peccata mortalia suspicatur vel temerè iudicat. Sed iste peccat mortaliter, vt supra dictum est ergo multo magis ille. Confirmatur. Quia nemo est qui non velit potius, quod alius de se temerè iudicet commississe simplicem fornicationem: quam quod dubitet se commississe peccatum hæresis aut contra naturam. Hæc videtur nobis moralis demonstratio. Diximus per iudicium positiuum expressè vel interpretatiuè: quoniam si homo merè negatiuè se habeat, non peccat mortaliter suspendendo iudicium: nisi quando tenetur proferre illud. Et tunc proferendo non se habet merè negatiuè, sed pri-

uatiuè: & vult interpretatiuè iudicare rem esse dubiam & hoc sufficit, vt aliquis peccet mortaliter in illa hæsitacione: an proximus sit hæreticus. Sed obijciat aliquis: quod in illo casu non tenetur aliquis proferre iudicium in meliorem partem, ergo si suspendit illud non peccat mortaliter, siquidem se se habet merè negatiuè. Respondetur, quod est valde probabilis sententia in tali casu, quod tenetur homo interpretari illud dubium in meliorem partem. Et ratio est, quia tunc proximus quando leuia sunt iudicia, est velut in extrema necessitate constitutus: ergo teneor illi succurrere excusando illum apud me ipsum. Quemadmodum teneor excusare illum apud infamatorem ex leuibus iudicijs. Et confirmatur. Quoniam in illo euentu, eo ipso quod homo dissimulat proferre iudicium, relinquit rem tantquam verè dubiam, & interpretatiuè consentit in hoc propositione, dubium est an ille sit hæreticus. Quæ assertio est valde iniuriosa.

Quarta conclusio. In omnibus peccatis mortalibus dubitare positiuè iudicando, rem dubiam esse, an proximus illud peccatum commiserit, idque ex leuibus iudicijs, est peccatum mortale per se loquendo. Probat. Qui hoc modo dubitat contemnit proximum in re grauissima, qualis est peccatum mortale quod efficit hominem infamem apud Deum, & illi iniuriam; ergo per se loquendo talis dubitatio peccatum mortale est: quoniam maximè nocumentum infert homini in suo honore. Diximus autem per se loquendo peccatum mortale esse ita dubitare: hoc est ex parte obiecti. At vero ex circumstantia subiecti & personæ de qua iudicatur, continget esse peccatum veniale taliter iudicare: imo etiam temerè iudicare, continget esse peccatum veniale. V.g. est aliquis adolescens, qui gloriatur de amore mulierum, non erit peccatum mortale de huiusmodi persona ex leuibus iudicijs dubitare seu iudicare, quod ille sit fornicator. Ratio est quia ille in tali casu non patitur detrimentum in suo honore: quem ipse prodigit. Et hæc est potissima regula obseruanda in huiusmodi suspicionibus & iudicijs temerarijs & dubitationibus. Imo & in mururationibus & detractionibus est obseruanda ista regula ad iudicandum quando est peccatum mortale. Videlicet, quod attendamus ad nocumentum quod patitur proximus in suo honore. Etenim quanuis sit grauissimum delictum de quo agitur, si tamen ex circumstantia personæ, cui tale crimen obijciatur, vel ex circumstantia personæ cum qua agitur de tali crimine: non patitur proximus detrimentum in honore: tunc non erit peccatum mortale: sed tantum peccatum veniale.

Ad argumenta in oppositum ridentur. Ad primū, quod eodè præcepto solet prohiberi grauissimum peccatū & alia peccata minus grauius & minus nota v.g. in illo præcepto. Nõ occides, prohibetur omnis percussio proximi etiam non occisiva. Imo & prohibentur affectus iræ. Sic etiam in illo præcepto nõ licet iudicare: prohibetur etiam suspicio & dubitatio iniuriosa erga proximum.

Ad secundum respondetur, quod vt diximus in explicatione tertiæ conclusionis, proximus est in illo casu in extrema necessitate constitutus: & tenetur homo tunc succurrere illi. Cæterum quod obijciatur, quod non teneor cum periculo errandi in intellectu interpretari verè dubia in meliorem partem: optime dissoluitur ex doctrina D. Thomæ, quoniam cognitio singularium in speculatiuis non pertinet ad perfectionem humani intellectus: propterea nulla virtus est in intellectu ad cognitionem specu-

speculatiuam singularium. At verò in practicis cognitio singularium perfectio est intellectus, & ideo secundum prudentiam declinant homo in dubijs practicis in meliorem partem propter periculum maximum nocendi proximo, si voluntarie dubitet maximè in leuibus iudicijs.

Ad tertium respondetur, quòd iam diximus esse peccatum mortale aliquando suspendere assensum in rebus grauibus: quando ex leuibus iudicijs offertur dubium: in quo ipse proximus notabiliter læditur in honore. Tunc enim ostendimus quòd non se habet homo pure negatiuè.

ARTICVLVS V.

Vtrum sit semper secundum leges scriptas iudicandum.

Inf. art. 6.
cor.

D Quintum sic proceditur. Videtur, quòd non sit semper secundum leges scriptas iudicandum. Semper enim vitandum est iniustum iudicium. Sed quandoque leges scriptæ continent iniustitiam: secundum illud Isaia 10. Væ qui condunt leges iniquas, & scribentes iniustitiam scripserunt. Ergo non semper est secundum leges scriptas iudicandum.

Li. 6. c. 10.
rom. 5.

2. Præterea. Iudicium oportet esse de singularibus euentibus. Sed nulla lex scripta potest omnes singulares euentus comprehendere: vt patet per Philosophum in 1. 5. Ethic. Ergo videtur quòd non semper sit secundum leges scriptas iudicandum.

med. to 1.
Cap. 31. a

3. Præterea. Lex ad hoc scribitur, vt sententia legislatoris manifestetur. Sed quandoque contingit quòd si ipse legislator præsens esset, aliter iudicaret. Ergo non est semper secundum leges scriptas iudicandum.

Art. 1. hu-
lus quæst.

Sed contra est, quòd August. dicit in libr. de vera Relig. in istis temporalibus legibus, quanquam de his homines iudicent cum eas instituerint, tamen cum fuerint institutæ & firmatæ, non licebit iudicibus de ipsis iudicare, sed secundum ipsas.

Quæst. 57.
Art. 2.

Respondeo dicendum quòd sicut dictum est, iudicium nihil aliud est, quam quædam diffinitio vel determinatio eius quòd iustum est. Fit autem aliquid iustum dupliciter. Vno modo ex ipsa natura rei, quòd dicitur ius naturale. Alio modo ex quodam condicto inter homines: quòd dicitur ius positium, vt supra habitum est. Leges autem scribuntur ad vtriusque

A iuris declarationem, aliter tamen & aliter. Nam legis scriptura, ius quidem naturale continet, sed non instituit. Non enim habet robur ex lege, sed ex natura. Ius autem positium, scripturam legis & continet & instituit, dans ei auctoritatis robur. Et ideo necesse est quòd iudicium fiat secundum legis scripturam: alioquin iudicium deficeret vel à iusto naturali, vel à iusto positio.

B Ad primum ergo dicendum, quòd lex scripta, sicut non dat robur iuri naturali, ita nec potest eius robur minuere, vel auferre: quia nec voluntas hominis potest immutare naturam. Et ideo si scriptura legis contineat aliquid contra ius naturale, iniusta est, nec habet vim obligandi. Ibi enim ius positium locum habet, vbi quantum ad ius naturale, nihil differt, vtrum sic vel aliter fiat, sicut supra habitum est. Et ideo nec tales scripturæ, leges dicuntur, sed potius legis corruptiones: vt supra dictum est, & ideo secundum eas non est iudicandum.

Quæst. 57.
art. 2.

1. 2. q. 95.
art. 2.

C Ad secundum dicendum, quòd sicut leges iniquæ secundum se contrariantur iuri naturali vel semper, vel vt in pluribus: ita etiam leges, quæ sunt rectè positæ, in aliquibus casibus deficiunt: in quibus si feruarentur, essent contra ius naturale. Et ideo in talibus non est secundum literam legis iudicandum, sed recurrendum ad æquitatem, quam intendit legislator. Vnde Iuris peritus 1. dicit. Nulla ratio iuris aut æquitatis benignitas patitur, vt quæ salubriter pro vtilitate hominum introducuntur, ea nos duriore interpretatione contra ipsorum commodum producamus ad seueritatem. Et in talibus etiam legislator aliter iudicaret: & si considerasset, lege determinasset. Et per hoc patet responsio ad Tertium.

In digesto
veteri, li. 1.
tit. 3. l. 24.

SUMMA ARTICULI.

E **P** R I M A conclusio. Necesse est quòd iudicium fiat secundum legis scripturam. Ratio est, quoniam aliam aliam iudicium deficeret vel à iusto naturali vel à iusto positio.

Secunda conclusio. In aliquo euentu non est secundum literam legis iudicandum: sed recurrendum est ad æquitatem, seu Epicheiam, Ista conclusio colligitur ex D. Tho. in solutione ad secundum.

COM.

COMMENTARIUS.

In hoc articulo ante omnia aduertendum est, quod Diuus Tho. in duobus articulis praecedentibus explicuit tertiam conditionem iudicij in priuatis personis, ostendens quomodo sit peccatum illam conditionem praetermittere. Nunc autem in hoc articulo id ipsum ostendit verificari oportere in iudicio principis, siue cuiuslibet ministri Reipublicae. Explicat aut talem iudicij conditionem seruari in publicis iudicijs & tribunalibus, quando ex legis praescripto iudicia pronuntiantur, alias essent iudicia suspiciosa & temeraria. Haec conclusio verum habere debet in iudicijs quae pronuntiantur non solum a iudicibus inferioribus, sed etiam a supremo senatu Principis. Probatur primo. Ex testimonio expresso Diui Augustini, quod habetur in argumento, sed contra lib. de vero regimine capit. 3. 1. Item etiam ex Arist. 5. ethic. cap. 6. & lib. 10. c. 9. Et 2. Politicorum cap. 8. Et copiosius lib. 3. cap. 11. & 12. Et Diuus Tho. 1. 2. quaest. 95. artic. 1. ad secundum. Probatur autem conclusio vnica ratione. Lex positua quantum ad vim directiuam obligat in conscientia non solum subditos, sed etiam ipsum Principem legislatorem; ergo in pronuntians sententias, omnes debent obseruare huiusmodi legis praescripta. Sed obseruandum est, vsque adeo veram esse conclusionem Diui Tho. quod rarissime possit princeps vel supremus senatus in causis ciuilibus dispensare in ipsa lege, & aliter iudicare quam ipsa lex docet. Probatur quia est contra ius naturae, & postquam aliquis per contractum legitimu constitutus est dñs praedij vel alterius rei, expoliet inuitus re illa. Quin potius illa expoliatio dicitur furtu siue depradatio. Sed princeps non potest dispensare in furto neq; in aliquo quod sit contra ius naturae, ergo in proferendo sententiam debet seruare legis scripta. deinde probatur. Quoniam si liceret Principi ita se gerere: sequeretur quod posset eum qui litigat, priuare suis bonis & adiudicare illa aduersario: ita ut factum teneret. Hoc autem est manifeste falsum. Diximus autem quod rarissime possit princeps dispensare. Quoniam aliquando expedit ad bonum publicum, ut bona vnius ciuis accommodentur alteri, & tunc poterit princeps hoc facere. Diximus etiam in causis ciuilibus, quoniam in criminalibus saepe contingit, satisfacta parte, quod princeps dispenset in rigore legis scriptae, vbi esse bonum non periclitatur. De qua re disputandum erit infra q. 67. art. 4.

D V B I V M tamen in hoc articulo se offert, vtrius sententia iniusta quae contra legis praescripta pronuntiat: obliget in foro conscientiae. Pro cuius intelligentia aduertendum est primo, tripliciter contingere quod aliqua sententia sit iniusta. Primo quidem ex animo & affectu malo pronuntiantis illam, v.g. quando iudex condemnat reum seruato ordine iuris & talem reum qui realiter debet condemnari nihilominus ipse iudex profert sententiam animo vindicandi sede illo. Secundo dicitur iniusta sententia propterea quod non seruatur ordo iuris. Tertio dicitur iniusta ex ipsa causa: quando pronuntiat sententia contra reuera innocentem, secundum tamen allegata & probata est nocens. Dicimus ergo quod duobus primis modis sententia iniusta obligat in foro conscientiae: & ita seruatur secundum leges regni Hispaniae. Quauis enim constet quod iudex protulit sententiam animo se vindicandi vel non seruauit ordinem iuris, si tamen processit in pronuntians secundum allegata & probata, habetur valida executioni mandatur talis sententia. Se-

A condo aduertendum est quod iniusta sententia per se adhuc est duplex, Alia quae continet errorem intolerabilem v.g. in qua praecipitur aliquid impossibile vel aliquid manifeste malum: ut si quis puniatur pro bene factis. Et haec dicitur apud iuris peritos sententia nulla. Et huiusmodi manifestum est quod non obligat in foro conscientiae. Alia vero est sententia iniusta, quae quauis contineat errorem, non tamen intolerabilem: Et haec dicitur a Iurisperitis iniusta sententia, Sed valida & tenenda. Ut habetur capit. sententiam. 11. quaest. 3. imo vero executioni mandata est. Ut habetur extr. in cap. pastoralis. de officio delegati. In presenti ergo quaest. solum controuertitur de sententia quae continet errorem tolerabilem. Nam constat sententiam continentem errorem intolerabilem esse nullam.

B Notandum est tertio, quod causa in quibus pronuntiat sententia: aliae sunt seculares & profanae in quibus agitur de rerum temporalium possessione siue iure. Aliae vero sunt ecclesiasticae in quibus agitur de iure seu possessione beneficiorum. Huiusmodi rursus causa aliquando requirit sententiam declaratiuam tantum, hoc est ut iudex declaret ius beneficii cui pertineat & debeat ascribi absque condemnatione alterius partis litigantis. Aliquando vero sententia quae profertur est priuatiua: v.g. quando iudex per sententiam expoliat alteram partem litigantem beneficio propter aliquod crimen: & adiudicat beneficium alteri.

C His suppositis sit prima conclusio. In causis secularibus sententia iniusta ex causa, quauis pronuntietur secundum allegata & probata, non tamen obligat reum in foro conscientiae, neque confert reus illi sententia ius alteri parti pro qua pronuntiat, neque reuera expoliat partem condemnatam suo iure, quod habebat ad rem. Ista conclusio est communis sententia Theologorum. Videtur Caietanus infra quaest. 70. artic. 4. & in opusculo 27. quaestio. 13. quaest. ad secundum. Et in opusculo 17. respons. 14. responsione. Et Soto lib. 3. de Iustitia. quaest. 4. artic. 5. Et quarto Sententiaru, distinct. 22. quaest. 1. artic. 3. conclus. 4. Et est expressa sententia Diui Thomae infra quaest. 70. loco citato ad secundum argumentum: Vbi ait iudicium iniustum non esse iudicium. Et hinc sumitur primum argumentum ad probandam conclusionem. Iudicium eatenus obligat conscientia quatenus habet rationem iudicij: sed eatenus habet rationem iudicij, quatenus est determinatio iuris, ut dictum est articulo primo: ergo iudicium iniustum non habet rationem iudicij, siquidem non est determinatio iusti seu iuris: sed potius est determinatio iniusti. Secundo probatur quod sententia & iudicium est quasi quaedam lex particularis in particulari euentu: ut docet D. Tho. art. seq. & infra q. 67. artic. 1. sed lex iniusta nullo modo obligat in conscientia, ergo neque sententia iniusta. Tertio probatur, quoniam communis est Theologorum regula, scilicet, quod sententia quae fertur in foro exteriori obligat in foro conscientiae, nisi fundetur in falsa praesumptione. Ecce vbi Theologi excludunt errorem omnem; ut sententia obliget in conscientia, etiam si ille error fuerit legitime praesumptus.

E Secunda conclusio. In causis beneficiarijs omnis sententia iniusta propter errorem tolerabilem, siue illa sit declaratiua, siue priuatiua, dummodo pronuntiat secundum allegata & probata, & inter partes bona fide litigantes, confert ius in foro conscientiae ei in cuius fauorem pronuntiat: & reuera expoliat alterum iure quod habebat. v.g. litigabat Petrus & Paulus apud iudicem. Et vterque contendit sibi

com-

competere ecclesiam parochialem. Declarauit autem ipse iudex talem ecclesiam Petro esse ascribendam per sententiam secundum allegata & probata pronuntiatam, Tunc Petrus est parochus illius ecclesie, non obstante quod Paulus reuera secundum iura communia habebat ius ad illud beneficium. Sed non probauit legitime intentionem suam. Idem continget, si Petrus & Paulus litegarēt de parochia cuius Paulus habebat titulum & possessionem. Petrus autem apud Episcopum bona fide accusauit Paulum de aliquo crimine, propter quod merebatur priuari beneficio. Et episcopus secundum allegata & probata protulit sententiam, per quam expoliat Paulum suo beneficio: & ascribit illud Petro. Tunc dicimus quod Petrus est verus parochus illius ecclesie. Hæc conclusio quantum ad id quod asserit de sententia declaratiua est cōtra Magistrum Soto vbi supra. Et contra omnes ferē iuris peritos. Quantum vero ad alteram partē de sententia priuatiua conceditur à Magistro Soto vbi supra. Negatur tamen à plurimis iuris Canonici peritis & Summistis: inter quos est Panormitanus c. 1. de concessione præbendæ. Et Innocentius c. quia plerique. de immunitate ecclesiarum. quos referunt & sequuntur Angelus in sūma, verbo, sententia. §. vltim. & Syluester noster ibidem. Dicunt isti doctores quod sententia priuatiua, etiam si iniusta sit in causis beneficiarijs, quando reus non appellat legitime & opportunē, confert ius in conscientia alteri parti. Et ratio illorum est: quia tunc videtur reus consentire & cedere iuri suo. Et idcirco si Episcopus conferat alteri beneficium quod iam vacare confertur per alterius partis concessionem, valida erit collatio. Si tamen reus, aiunt appellauerit opportunē, etiam si eius appellatio non admittatur, non erit valida sententia, neque confert ius alteri cuius fauorem pronuntiat. Nos autem contra contendimus ostendere huiusmodi authores sibi ipsis contradicere. Sitque primum argumentum ad ipsos. In causis prophanis & secularibus eo ipso, quod reus non appellat, non confertur iuri suo cedere, vt ipsimet authores concedunt. Ergo neque in causis beneficiarijs. Probatur consequentia. Quia non habet minus ius ad beneficiū qui possidet illud, quàm habet ille qui possidet rem temporalem. Ergo si iste per hoc quod non appellat non amittit ius in conscientia, ergo neque ille. Arguitur secundo. Nam non appellare non est maius signum cedendi iuri suo quando per sententiam priuatiuam condemnatur reus, quàm cum talis sententia est declaratiua, sed iuris periti concedunt, quod quando est iniusta sententia declaratiua, non est valida siue fiat appellatio siue non. Ergo idem debent concedere in sententia priuatiua. Vel potius negare in declaratiua: ita vt sit vtriusque eadem ratio. Si tertium argumentum specialiter contra Magistrum Soto. Sententia priuatiua iniusta confert ius in conscientia, vt ipse fateatur, ergo multò magis declaratiua. Probatur consequentia, quia maiorem iniustitiam continet sententia iniusta priuatiua: quam iniusta declaratiua, siquidem per priuatiuam expoliatur homo suo beneficio, & imponitur illi falsum crimen. At vero per declaratiuam solum manifestatur quod ille nō habet ius ad beneficium, ac proinde præsumendus est magis inuoluntarius quādo condemnatur per sententiam priuatiuam, quàm quando per declaratiuam. Hæc ad homines. Modo probatur conclusio directè. In ecclesia est potestas conferendi & auferendi beneficia cum opus fuerit ad salutem animarum & ad spirituale ecclesie commodum: sed ex-

A pedit ad animarum salutem, & conscientiarum tranquillitatem, vt talis sententia etiam iniusta valeat, siue declaratiua siue priuatiua sit ergo in conscientia manet tutus ille cui confertur beneficium, & est verus parochus: quoniam aliàs esset in ecclesia magnus error & scrupulus conscientie, si iura beneficiorum penderent à rei veritate, & non à sententia iudicis: quæ licet iniusta: procedit tamen secundum allegata & probata. Hæc ratio manifesta est, quia sæpè numero haberentur pro veris parochis & Episcopis, qui tales non essent. Neque haberent veram iurisdictionem. Et confirmatur à simili. Quoniam quando expedit ad bonum temporale reipublicæ secularis, potest princeps qui est custos illius, expoliare vnum ciuem suis bonis proprijs & illa alteri adiudicare. Ergo multo magis iudex spiritualis poterit hoc præstare, quando expedit ad bonum spirituale ipsius ecclesie. Sed expedit, vt tales sententia etiam iniusta obligent in foro conscientie & veram iurisdictionem conferant ipsis parochis & episcopis. Ergo de facto valent & tenent in foro conscientie. Confirmatur secundo. Quoniam beneficia instituta sunt immediatè propter bonum commune & spirituale ecclesie, ergo quando huiusmodi bonum periclitatur, necesse est vt ecclesia vtatur potestate sua, & verè conferat beneficia in foro conscientie, illis quibus in foro exteriori per sententiam secundum allegata & probata prolatam, adiudicat, licet illa sit iniusta à parte rei. Sed contra prædictam conclusionem arguitur primo argumentis factis pro prima conclusione. Nam in causis prophanis quando sententia est iniusta secundum se, etiam si pronuntietur secundum allegata & probata, non confert ius in conscientia, ergo neque in causis beneficiarijs ecclesiasticis, Omnes enim rationes quæ militat pro causis prophanis, videntur similiter concludere de causis ecclesiasticis. Ad hoc argumentum respondetur, quod pariter procedit contra nostram sententiam, & cōtra communem Canonistarum, & quorundam Theologorum: qui tenent, quando sententia est priuatiua, valere. Et ideo omnes tenemur ad illud respondere. Negatur igitur consequentia. Et ratio differentie est, quoniam nullum omnino est incommodum communi bono temporali, si in causis temporalibus iudicium huiusmodi non obliget in foro conscientie. At vero in spiritualibus magnum inconueniens emergit, si in causis beneficiarijs ad collationem veri iuris, esset necessarium quod à parte rei ita se haberet res: si modo iudex pronuntiat secundum allegata & probata. Sed nos contendimus quod ipsa pronuntiatione confertur illi ius quod antea non habebat. Arguitur secundo. Ille in cuius fauorem pronuntiat talis sententia iniusta, tenetur cum primum sententie vitium cognouerit alteri restituere beneficium acceptum ex tali sententia. Ergo per illam sententiā non accepit ius in foro conscientie. Ad hoc argumentum respondetur concedo antecedens. Tenetur enim ille resignare beneficium in manibus prælati: vel saltem tenetur admonere alteram partem de vitio commisso in sententia: vt si ille voluerit prosequi litem & sibi consulere, faciat libere. Si autem noluerit admonere proximum, sed manere cum ipso beneficio. Nihilominus est verus parochus veram habens iurisdictionem. Quemadmodum indignus aliquis cui semel collatum fuerit beneficium, tenetur illud resignare: & nihilominus omnes concedunt quod talis indignus habet veram iurisdictionem. Peccat tamen, circa iustitiam legalem & charitatem.

ARTI-

ARTICVLVS. VI.

Vtrum iudicium per usurpationem reddatur peruersum.

AD Sextum sic proceditur. Videtur quod iudicium per usurpationem non reddatur peruersum. Iustitia etenim est reuerentia quædam in agendis, Sed nihil deperit veritati à quocunque dicatur, sed à quocunque est accipienda, Ergo etiam nihil deperit iustitiæ, à quocunque iustum determinetur, quod pertinet ad rationem iudicij.

2. Præterea. Peccata punire ad iudiciū pertinet. Sed aliqui laudabiliter leguntur peccata punisse, qui tamen auctoritatem non habebant super illos quos puniebāt: sicut Moyses occidendo Aegyptium, vt habetur Exod. 2. & Phinees filius Eleazari, Zambri filium Salumi: vt legitur Nume. 25. & reputatum est ei ad iustitiam: vt dicitur in Psal. 105. Ergo usurpatione iudicij non pertinet ad iniustitiam.

3. Præterea. Potestas spiritualis distinguitur à temporali. Sed quandoque prælati, habentes spiritualem potestatem, intromittunt se de his quæ pertinent ad secularem potestatem. Ergo usurpatum iudicium non est illicitum.

4. Præterea. Sicut ad rectè iudicandum requiritur auctoritas: ita etiam & iustitia iudicantis & scientia, vt ex supradictis patet. Sed non dicitur iudicium esse iniustum, si aliquis iudicet, non habens habitum iustitiæ, vel non habens scientiam iuris. Ergo etiam neque iudicium usurpatum, quod fit per defectum auctoritatis, semper erit iniustum.

Sed contra est, quod dicitur Roma. 14. Tu quis es, qui iudicas alienum seruum?

Respondeo dicendum, quod cum iudicium sit ferendum secundum leges scriptas, vt dictum est, ille qui iudicium fert, legis dictum quodammodo interpretatur, applicando ipsum ad particulare negotium. Cum autem eiusdem auctoritatis sit legem interpretari, & legem condere, sicut lex condi non potest nisi publica auctoritate, ita nec iudicium ferri potest nisi publica auctoritate: quæ quidem se extendit ad eos qui communitati subduntur. Et ideo sicut iniustum esset, vt aliquis

A constringeret alium ad legem seruandam, quæ non esset publica auctoritate sancita: ita etiam iniustum est, si quis compellat: aliquem ferre iudicium, quod publica auctoritate non fertur.

Ad primum ergo dicendum, quod pronuntiatio veritatis non improbat compulsionem ad hoc, quod suscipiatur: sed liberum est unicuique eam recipere, vel non recipere, prout vult. Sed iudicium importat quandam impulsionem. Et ideo iniustum est, quod aliquis iudicetur ab eo qui publicam auctoritatem non habet.

Ad secundum dicendum, quod Moyses videtur Aegyptium occidisse, quasi ex inspiratione diuina auctoritatem adeptus: vt videtur per hoc quod dicitur Actuum 7. quod percussio Aegyptio æstimabat Moyses intelligere fratres suos, quoniam Dominus per manum ipsius daret salutem Israel. Vel potest dici quod Moyses occidit Aegyptium defendendo eum qui iniuriam patiebatur, cum moderamine inculpatæ tutelæ. Vnde Ambrosius dicit in libro de Offic. quod qui non repellit iniuriam à socio cum potest, tam est in vitio, quam ille qui facit. Et in ducit exemplum Moysi. Vel potest dici sicut dicit August. in quæstionibus Exod. quod sicut terra, ante vtilia semina, herbarum inutilium fertilitate laudatur: sic illud Moysi factum, vitiosum quidem fuit: sed magnæ fertilitatis signum gerebat, in quantum scilicet erat signum virtutis eius, quæ populum liberaturus erat. De Phinees autem dicendum est, quod ex inspiratione diuina, zelo Dei commotus, hoc fecit. Vel quia licet nondum esset summus Sacerdos, erat tamen filius summi Sacerdotis: & ad eum hoc iudicium pertinebat, sicut & ad alios iudices, quibus hoc erat præceptum.

Ad tertium dicendum, quod potestas secularis subditur spirituali, sicut corpus animæ, Et ideo non est usurpatum iudicium, si spiritualis prælatus se intromittat de temporalibus, quantum ad ea, in quibus subditur ei secularis potestas, vel quæ ei à seculari potestate relinquuntur.

Ad quartum dicendum, quod habitus scientiæ & iustitiæ sunt perfectiones singularis personæ. Et ideo per eorum defectum non dicitur usurpatum iudicium: sicut per defectum publicæ auctoritatis, ex qua iudicium vim coactiuam habet.

S V M-

Supra art. 2. corp. & infra. q. 67. art. 1. Et 4. dist. 17. q. 3. art. 3. q. 4. Et di. 48. q. 2. ar. 1. 2. cor.

Art. 2.

Art. præc.

Lib. 1. ca. 16. in prin. cap. 10. 1.

Lib. 2. c. 2. to. 4. & libro 22. c. 6. tra Faustū capit. 70. tom. 6.

CONCLUSIO est affirmatiua. Ratio est, quia iudicium est quædam interpretatio legis applicando illam ad particulare negotium: sed eiusdē est legem condere & interpretari: ergo iudicium per vsurpationem redditur peruersum. Probatur cōsequentiam, quia vsurpatio iudicij nihil aliud est quàm exercere iudicium siue autoritate publica per quam leges conduntur.

COMMENTARIUS.

In hoc articulo D. Tho. intendit explicare secundam conditionem iusti iudicij ex illis tribus quas ponit in arti. 1. quæ quidem conditio est, vt qui iudicat habeat iurisdictionem ex publica autoritate. Est autem argumentum contra rationem cōclusionis Diui Thomæ, quoniam iuris periti & Theologi sæpè numero interpretantur leges etiam in casibus singularibus quomodo in illis obligent vel non obligent. Ergo non est eiusdem autoritatis legem interpretari, & condere legem. Patet consequentia. Quoniam prædicti non habent autoritatem condendi legem. Et confirmatur: quoniam iudices inferiores iudicant & legem ipsam in particulari negotio hic & nunc interpretantur & applicat. Ergo non est eiusdem rationis interpretari & condere legem.

Ad primum argumentum respondetur ex mente Diui Tho. in solutione ad primum, quod interpretari legem dupliciter potest fieri. Vno modo speculatiuè etiam in casu particulari: quod quidem fit per simplicem assertionem eius quod rectum est & fieri debet. Alio modo practicè, ab illo qui habet virtutem compulsiuam, vt ita fiat quod rectum est. Ratio D. Tho. intelligitur de interpretatione respondetur, secundo modo. Ad confirmationem quod autoritas iudicis particularis inferioris & autoritas iudicis supremi non reputantur duæ autoritates, sed vna participata in ministro inferiori: vt exequatur voluntatem legislatoris. Et ita ad autoritatem inferioris secundum quod illa est in Principe pertinet condere legem, in cuius virtute inferior interpretatur & applicat illam.

DVBITATUR autem primo circa conclusionem. Vtrum solum iudicium publicum iudicis non habentis veram iurisdictionem, sedentis tamē pro tribunali, dicatur iudicium vsurpatū: an vero etiā iudicium priuatum cuiuslibet hominis qui iudicat proximum, possit dici vsurpatum iudicium.

Primo arguitur. Et probatur quod solum iudicium publicum tantum. Quoniam ratio Diui Tho. in isto articulo solum procedit de publico. Ait enim quod interpretari sicut condere legem pertinet ad publicam autoritatem propter cuius defectum iudicium redditur peruersum. Et confirmatur ex eo quod inquit iniustum esse restringere aliquem ad sustinendum iudicium, quod non fertur autoritate publica. Id ipsum videtur colligi ex solutione ad primum.

Secundo arguitur. Qui iudicat priuatum iudicij in sua mente, nullius vsurpat autoritatem: sed iudicium vsurpatum dicitur propterea quod aliquis se intromittit in aliena iurisdictione, ergo priuatum iudicium improprie dicitur vsurpatum: sed tantum dicitur temerarium.

Tertio. Quando homo ex sufficientibus indicij, iudicat peccatum proximi, suspicatur vel dubitat,

A etiam si non habeat autoritatem præsentis, non dicitur vsurpare iudicium: alias peccaret iudicando, ergo iudicium priuatum non est vsurpatum. Sed in oppositum est: quoniam vt dictum est art. 2. ad iustum iudicium requiruntur tria: quorum vnū est autoritas præsentis.

Ad hoc dubium respondetur & fit prima conclusio. Quicumque iudicat priuatum iudicium temerarium vel suspicatur vel dubitat ex leuibus indicijs, vsurpat iudicium Dei & autoritatem illius: qui solus habet iudicare de occultis. Probatur testimonijs sacræ Scripturæ. Nam ad Romanos. 14. intendens Apostolus temeraria iudicia prohibere, reddit talem rationem. Deus illum assumpsit, scilicet proximum, quem tu iudicas: assumpsit sibi iudicandum. Et iterum quis es tu qui iudicas alienum seruum? domino suo stat aut cadit. Item D. Iacobus in sua Canonica cap. 4. prohibens iudicia temeraria, dicit: qui iudicat fratrem constituit se iudicem legis: Vnus enim est legislator & iudex, qui potest perdere & liberare. Secundo probatur ratione, quoniam solus Deus est iudex cordis & rerum occultarum. Iuxta illud 1. Regum 17. Homo videt quæ apparent: Deus autem intuetur cor. Ergo qui ex leuibus indicijs & coniecturis iudicat proximum, vsurpat diuinam autoritatem.

Secunda conclusio. Nihilominus negare non possumus quin sit manifestior & perfectior ratio vsurpationis in iudicij publicis, quam in priuatis. Hanc conclusionem probant argumenta facta in principio. Nam in iudicijs publicis cogitur ille qui iudicat ad sustinendum iudicium: non aut in iudicijs particularibus priuatis: Deinde probatur. Quoniam in iudicijs priuatis, solū vsurpat homo diuinam autoritatem: at in publicis & diuinam & humanam. Et denique in iudicijs priuatis semper est coniuncta secunda conditio cum tertia: ac proinde quocumque deficit secunda conditio, statim deficit tertia & posita tertia ponitur secunda. At vero in publicis iudicijs, etiam si non deficiat tertia, siquidem iudex procedit secundum allegata & probata: nihilominus erit iudicium vsurpatum: quoniam ille non habet autoritatem à republica. Propterea D. Tho. in hoc articulo. 6. posuit exemplum vsurpati iudicij, in publico tribunali: quanuis in citatis Apostoli & Iacobi testimonijs colligatur, quod in iudicijs priuatis sit quædam vsurpatio diuinæ autoritatis. Quin etiam ipsa ratio D. Tho. etiam concludit, quod in iudicijs priuatis possit esse huiusmodi vsurpatio: si qui dem ille qui habet sufficientia iudicia ad taliter iudicandum de proximo, autoritatem habet ab ipso Deo eo ipso quod dedit illi rationalem discursum. Et propterea non vsurpat iudicium Dei. Cæterum ille qui non habet sufficientia iudicia, non habet autoritatem à Deo: qui solus est occultorum iudex. Et per hoc patet ad argumenta in oppositum.

E DVBITATUR secundo. Vtrum publicum iudicium tyranni Principis obliget in conscientia si procedit secundum allegata & probata, & secundum leges iustas. Verbi gratia. Si Turca, qui in suo regno detinet aliquam Christianam rempublicam vi armorum oppressam, habeat autoritatem ad componendas lites Christianorum: ita vt ipsi teneantur in foro conscientie parere huiusmodi sententijs.

Pro parte negatiua videtur esse doctrina D. Tho. in hoc articulo, & ratio conclusionis, & tota Theologorum schola in 4. distinct. 17. Deinde confirmatur ex decretis Pontificum assententium, nullam esse sententiam à iudice non legitimo: vt dicitur in cap. si clerici. de iudicijs. & in multis alijs similibus. & in cap.

In cap. sententia. 11. quæst. 3. Vbi non asseritur quælibet sententiam esse timendam: sed Pastoris & prælati. Id ipsum habetur ex decretis Imperatorum: vt in l. Barbarius. ff. de officio prætoris. in quibus locis omnes iuris periti hoc ipsum asserunt. Videatur etiam Magister Soto lib. 3. de Iustitia. quæst. 4. artic. 6. Vbi in particulari tenet partem negatiuam dubij propositi: ita vt talis sententia non obliget in conscientia, nisi ex communi consensu reipublicæ Christianæ oppressæ.

Nihilominus opposita sententia videtur nobis vero similior: ita vt in foro conscientiæ in casu proposito, postquæ semel iam cessauit actualis violentia, & strepitus armorum, & in pace de facto Tyrannus possidet rempublicam, obliget illius sententia: quæ pronuntiat secundum allegata & probata. Hac conclusio dicitur fuisse sapientissimi Magistri Victorii. Et probatur optima coniectura desumpta ex Euangelio. Constat enim Romanos Principes per Tyrannidem occupasse principatum Iudaicæ regionis maximè eo tempore quo Christus Dominus versabatur apud Iudæos, & nihilominus ipse Dominus docuit tributa danda esse Cæsari. Vt patet Matth. 22. & 17. & Ioan. 8. militibus interrogantibus, Baptistam quid essent facturi vt salui fierent, non respondit Ioannes Baptista, vt discederent à militia & præsidio Cæsaris: sed solum vt contenti essent stipendijs suis, & neminem concuterent in via. Deinde probatur ratione. Ad bonam gubernationem reipublicæ pertinet tanquam vnicum & necessarium remedium, vt in tali euentu sit aliquis iudex qui componat lites inter Christianos, tam in ciuilibus quàm in criminalibus: sed in illo euentu oppressio non potest esse alius iudex nisi Tyrannus vel constitutus à Tyranno, ergo ratio naturalis dicit, quod illa respublica Christiana in tali euentu tenetur stare iudicio Tyranni procedentis secundum allegata & probata. Et confirmatur. Quia in illo casu respublica consentit saltim virtualiter & interpretatiuè in illo iudicio, ergo talis sententia obligat. Antecedens probatur, quia tenetur illa respublica constituere aliquem iudicem, sed non potest aliam constituere ergo quandiu non resistit illi Tyranno, videtur consentire in tali sententia. Quia potius cum accedit ad illum vt iudicium dicat videtur saltim interpretatiuè consentire: & ex duobus malis eligere minus malum; minus autem malum est reipublicæ, subijci Tyranno quam sine iudice esse. Ex dictis colligitur, quod etiam si Hispani Principes per Tyrannidem & viam armorum obtinissent regiones Indorum, de quo nihil asserimus nunc: tamen posteaquam fuerunt in possessione ipsorum tenebantur Indij stare Principum Hispaniæ iudicio: & prædicatores qui illuc aduentabant, tenebantur dicere, Reddite quæ sunt Cæsari Cæsari & quæ sunt Dei Deo: quod quidem Christus dicebat Iudæis.

Ad argumenta vero, quæ facta sunt pro prima sententia respondetur vnica solutione distinguendo in Tyranno duplex principium, vnde eius sententia progreditur. Si enim illa sententia consideretur, vt procedens à Tyranno præcisè, iniusta & vsurpata est, sicut regimen. Si autem consideretur, vt in ea conuenit consensus captiue reipublicæ expressè vel interpretatiuè, non est iudicium vsurpatum, sed ab habentia autoritatem ipsius reipublicæ: quæ vtur ipso tyranno tanquam ministro ad componendas lites communitatis. Ceterum testimonia Pontificum & Imperatorum videntur de Iustitia & Iure.

rificantur, vt in plurimum & ferè semper: nisi quando respublica est in extrema necessitate. Tunc enim tenetur eligere minus malum, quale est subijci Tyranno in suo iudicio, supposito quod siue velit siue nolit, ab eo opprimitur: quàm esse sub illius oppressione carens omnino iudice.

DUBITATVR tertio. Circa solutionem ad secundum. An Moyfes excusandus sit omnino à crimine homicidij, quando occidit Aegyptium Exod. cap. 2. Diuus Thomas refert tres sententias. Prima excusat Moyfen, propterea quod occidit in instinctu diuino, & quod hoc ita sit, videtur colligi, ex eo quod postea Dominus publicè declarauit multis miraculis factis in manu Moyfis, quibus datur intelligi, quod Moyfes destinatus erat tanquam dux & liberator diuina autoritate Israelitici populi. Hæc sententia est Diui Augustini libro. 2. quæstionum super Exod. quæst. 72. Idem sentit Rabanus & Rupertus & Lyra & Abulens. Aloysius super illum locum, & Clemens Alexandrinus lib. 1. Stromatum propè finem excusat Moyfen propter eandem rationem. At tamen adijcit mysteriorum peritos dicere, quod Moyfes solo verbo interfecit Aegyptium: quem admodum Petrus Actuum 2. legitur interfecisse solo verbo Ananiam. Quidam autem Iudeorum, vt refert Abulensis, dicunt quod Moyfes interfecit Aegyptium per inuocationem nominis Tetragramaton, scilicet Ichoua. Sed iste modus dicendi qua facilitate dicitur, eadem rejicitur. Altera sententia excusat Moyfen etiam à peccato alia via, scilicet, quod Moyfes per modum defensionis cum moderamine inculpate tutelæ occiderit Aegyptium. Ita sentit Ambrosius lib. 1. officiorum. cap. 36. & quidam ex doctoribus citatis sicut Rupertus, & Aloysius. Tertia sententia vituperat factum Moyfi, sed laudat zelum illius. Hæc sententia asseritur ab August. lib. 2. contra Faust. cap. 70. & ab Hierony. in epist. ad Damasum, & à Chrysof. in lib. 3. de providentia. Quarta sententia est Caieta. super Exod. ca. 2. quæ quidem media via incedit. Dicit enim se non inuenire certam rationem excusandi Moyfen, neque condemnandi. Primum probat ex contextu, vbi dicitur, cum circumspeisset huc atque illuc &c. Hæc autem circumspectio non videtur stare cum instinctu diuino. Item quia occisio, non videtur per modum defensionis, sed per modum vindictæ fuisse. Secundum probat Caiet. quia si ille Aegyptius esset publice constitutus ad afflictionem Iudæorum; vt probabilis potest esse coniectura, potuit Moyfes illum licitè interficere, tanquam communem hostem reipublicæ Hebræorum: sicut dicemus infra quæst. 64. art. 2. ergo non inuenitur ratio efficax condemnari debeat Moyfes.

Inter has omnes sententias duæ primæ sunt probabiliore: tum quia à pluribus sanctis affirmantur, tum etiam quia D. Aug. vbi supra, super Exod. refert sententiam quam tenuerat, contra Faustum & deserit illam. Et denique quoniam excusare Moyfen à peccato, præterquam quod est excusare hominem iustum à peccato, est etiam consentaneum cum eo quod dicit scriptura Numer. 12. Erat autem Moyfes mitissimus super omnes homines, ergo non est credendum quod vir mitissimus occiderit Aegyptium absque iusta causa. Inter duas priores sententias prima est eligenda & habet coniecturam magnam in verbis D. Stephani, quæ citat D. Tho. in solutione ad secundum.

E QUAE.

QVAESTIO LXI.

De diuisione Iustitiæ in commutatiuam & distributiua.

DEINDE considerandum est de partibus iustitiæ. Et primò, de partibus subiectiuis, quæ sunt species iustitiæ, scilicet distributiua & commutatiua. Secundo, de partibus quasi integralibus. Tertiò, de partibus quasi potentialibus, scilicet de virtutibus adiunctis.

Circa primum occurrit duplex consideratio. Prima, de ipsis iustitiæ partibus. Secunda, de vitijs oppositis. Et quia restitutio videtur esse actus commutatiuæ iustitiæ, primò considerandum est de distinctione iustitiæ commutatiuæ & distributiuæ. Secundò de restitutione.

Circa primum quærentur quatuor.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum inconuenienter ponantur dua species iustitia, scilicet commutatiua & distributiua.

1. q. 21. ar. 1. cor. 2. 3. d. 33. q. 3. ar. 4. q. 5. & 4. d. 46. q. 1. ar. 1. q. 1.

Primum sic proceditur. Videtur, quod inconuenienter ponantur dua species iustitiæ, iustitia distributiua & commutatiua. Non enim potest esse iustitiæ species, quod multitudini nocet, cum iustitia ad bonum commune ordinetur. Sed distribuere bona cõmunia in multos, nocet bono communi multitudinis: tum quia exhauriuntur opes communes, tum etiam quia mores hominum corrumpuntur. Dicit enim Tullius in lib. 1. de Offic. Fit deterior qui accipit, & ad idem semper expectandum paratior. Ergo distributio non pertinet ad aliquam iustitiæ speciem.

21. 2 paulo à medio illius in c. duplex liberalitatis genus: & cap. qua e nus ad cõ ciliandũ, &c. † q. 58. st. 1.

2. Præterea. Iustitiæ actus est reddere unicuique quod suum est: vt supra habitũ † est. Sed in distributione non redditur alicui quod suum erat, sed de nouo appropriatur sibi id quod erat commune. Ergo hoc ad iustitiam non pertinet.

1. 2 q. 58. ar. 6. & ar. 1. & 5.

3. Præterea. Iustitia non solum est in principe, sed etiam in subditis: vt supra habitũ † est. Sed distribuere semper ad principem pertinet. Ergo distributiua nõ pertinet semper ad iustitiam,

4. Præterea. Distributiuum iustum est bonorum communium, vt dicitur in † 5. Ethic. Sed cõmunia pertinent ad iustitiam legalem. Ergo iustitia distributiua non est species iustitiæ particularis, sed iustitiæ legalis.

Lib. 5. c. 2. circa finem, & cap. 1.

5. Præterea. Vnum & multa non diuersificant speciem virtutis. Sed iustitia commutatiua consistit in hoc, qd aliquid redditur vni: iustitia verò distributiua in hoc quòd aliquid datur multis. Ergo nõ sunt diuersæ species iustitiæ.

Sed contra est, quod Philosophus † in 5. Ethic. ponit duas partes iustitiæ, & dicit quòd vna est directiua in distributionibus, & alia in commutationibus.

Lib. 5. c. 2. circa finem, tom. 5.

Respondeo dicendum, qd sicut dictum † est, iustitia particularis ordinatur ad aliquam priuatam personam, quæ comparatur ad communitatem, sicut pars ad totũ. Potest autem ad aliquam partem duplex ordo attendi. Vnus qui est ad partem, cui similis est ordo vnus priuatæ personæ ad aliam. Et hunc ordinem dirigit commutatiua iustitia, quæ consistit in his quæ mutuo fiunt inter duas personas adinuicem. Alius ordo attenditur totius ad partes. Et huic ordini assimilatur ordo eius, quod est commune ad singulas personas, quem quidem ordinem dirigit iustitia distributiua, quæ est distributiua cõmunium secundum proportionalitatem. Et ideo duæ sunt iustitiæ species, scilicet commutatiua & distributiua.

q. 58. ar. 8.

Ad primum ergo dicendum, qd sicut in largitionibus priuatarum personarum cõmendatur moderatio, effusio verò culpatur: ita etiam in distributione cõmuniũ bonorum est moderatio seruanda, in quo dirigit iustitia distributiua.

Ad secundum dicendum, qd sicut pars & totum quodammodo sunt idem: ita id quod est totius, quodammodo est partis. Et ita cum ex bonis communibus aliquid in singulos distribuitur, quilibet aliquo modo recipit quod suum est.

Ad tertium dicendum, quòd actus distributionis, qui est cõmunium bonorũ, pertinet solum ad præidentem communibus bonis. Sed tamẽ iustitia distributiua est et in subditis, quibus distribuitur: in quantum scilicet sunt contenti iusta distributione. Quamuis etiam distributio

quan-

quandoque fiat bonorum communium, non quidem ciuitati, sed vni familiarum: quorum distributio fieri potest auctoritate alicuius priuatæ personæ.

Ad quartum dicendum, quod motus accipit speciem à termino ad quem. Et ideo ad iustitiam legalem pertinet ordinare ea, quæ sunt priuatarum personarum in bonum commune. Sed ordinare è contrario bonum commune ad personas particulares per distributionem, est iustitiæ particularis.

Ad quintum dicendum, quod iustitia distributiua & commutatiua non solum distinguuntur secundum vnum & multa, sed secundum diuersam debiti rationem. Alio enim modo debetur alicui id quod est commune, & alio modo id quod est proprium.

SUMMA ARTICULI.

Conclusio. Conuenienter ponuntur duæ species iustitiæ particulares, &c.

ARTICVLVS II.

Vtrum medium eodem modo accipiat in iustitia distributiua, & commutatiua.

AD Secundum sic proceditur. Videtur, quod medium eodem modo accipiat in iustitia distributiua, & commutatiua.

Vtraque enim sub iustitia particulari continetur, vt dictum est. Sed in omnibus temperantiæ vel fortitudinis partibus accipitur vno modo medium, Ergo etiam eodem modo medium est accipiendum in iustitiâ distributiua & commutatiua.

2. Præterea. Forma virtutis moralis in medio consistit, quod secundum rationem determinatur. Cum ergo vnius virtutis sit vna forma, videtur quod in vtraque sit eodem modo medium accipiendum.

3. Præterea. In iustitia distributiua accipitur medium, attendendo diuersam dignitatem personarum. Sed dignitas personarum attenditur etiam in commutatiua iustitia, sicut in punitionibus. Plus enim punitur qui percutit principem, quam qui percutit priuatam personam. Ergo eodem modo accipitur medium in vtraque iustitia.

Basides de Iustitia & Iure.

A Sed contra est, quod Philosophus dicit in 5. Ethic. quod in iustitia distributiua accipitur medium secundum Geometricam proportionalitatem, in commutatiua autem secundum Arithmeti-
B cam.

Respondeo dicendum, quod sicut dictum est, in distributiua iustitia datur aliquid alicui priuatæ personæ, in quantum id, quod est totius, est debitum parti. Quod quidem tanto maius est, quanto ipsa pars maiorem principalitatem habet in toto. Et ideo in distributiua iustitia tanto plus alicui de bonis communibus datur, quanto illa persona maiorem habet principalitatem in communitate. Quæ quidem principalitas in aristocratiâ communitate attenditur secundum virtutem, in oligarchiâ secundum diuitias: in democratiâ secundum libertatem, & in alijs aliter. Et ideo in iustitia distributiua non accipitur medium secundum æqualitatem rei ad rem, sed secundum proportionem rerum ad personas, vt scilicet sicut vna persona excedit aliam, ita etiam res, quæ datur vni personæ, excedit rem quæ datur alij. Et ideo dicit Philosophus, quod tale medium est secundum geometricam proportionalitatem, in qua attenditur æquale non secundum quantitatem, sed secundum proportionem. Sicut si dicamus, sicut se habent sex ad quatuor, ita se habent tria ad duo, quia vtrouque est sesquialtera proportio, in qua maius habet totum minus, & mediâ partem eius. Non autem est æqualitas excessus secundum quantitatem, quia sex excedunt quatuor in duobus: tria vero excedunt duo in vno. Sed in commutationibus redditur aliquid alicui singulari personæ propter rem eius; quæ accepta est, vt maximè patet in emptione & venditione, in quibus primò inuenitur ratio commutationis. Et ideo oportet ad æquare rem rei: vt quanto iste plus habet, quam suum sit de eo quod est alterius, tantumdem restituat ei, cuius est. Et sic fit æqualitas secundum arithmeti-
E cam medietatem, quæ attenditur secundum parem quantitatis excessum: sicut quinque est medium inter sex & quatuor, in vnitatem enim excedit & exceditur. Si ergo à principio vterque habebat quinque, & vnus eorum accepit

Lib. 5. c. 2. tom. 5.

Art. p. 2.

Li. 5. Eth. ca. 5. à meo die, 10. 5.

In 4. ar. 4. cor. fin. & 2. dist. 27. art. 2. cor. & 9. dist. 23. q. 1. ar. 2. q. 2. cor. Et. vi. q. 2. art. 2. ad 7. et Art. p. 2. eodem.

vnus de eo quod est alterius, vnus scilicet accipiens habebit sex, & alij relinquuntur quatuor. Erit ergo iustitia si vterque reductur ad medium vt accipiatur vnus ab eo qui habet sex, & detur ei qui habet quatuor. Sic enim vterque habebit quinque, quod est medium.

Ad primum ergo dicendum, quod in alijs virtutibus moralibus accipitur medium secundum rationem: & non secundum rem. Sed in iustitia accipitur medium rei: & ideo secundum diuersitatem rerum, diuersimodè medium accipitur.

Ad secundum dicendum, quod generalis forma iustitiæ est æqualitas, in qua conuenit iustitia distributiuæ cum commutatiua. In vna tamen inuenitur æqualitas secundum proportionalitatem geometricam, in alia secundum arithmetica.

Ad tertium dicendum, quod in actionibus & passionibus conditio personæ facit ad quantitatem rei: Maior enim est iniuria, si percutiatur princeps, quam si percutiatur priuata persona. Et ideo conditio personæ in distributiuæ iustitia attenditur secundum se. In commutatiua autem, secundum quod per hoc diuersificatur res.

SUMMA ARTICULI.

Conclusio. Medium in distributiuæ accipitur secundum proportionem rerum ad personas: in commutatiua vero, secundum æqualitatem rei ad rem. Et probatur prima pars. In distributiuæ iustitia debetur vnicuique tanto plus quanto talis persona habet in republica dignitatem: sed hoc est attendere proportionem rerum ad personam in illius medio determinando, ergo. Confirmatur testimonio Arist. 5. Ethic. Secunda pars probatur. In commutatiua iustitia tantum debetur alicui quantum acceptum est ab illo, sed hoc ipsum est attendere æqualitatem rei ad rem, ergo. Confirmatur eodem testimonio Arist. 5. Ethic.

ARTICVLVS III.

Vtrum materia vtriusque iustitiæ sit diuersa.

Ad Tertium sic proceditur. Videtur quod materia vtriusque iustitiæ non sit diuersa. Diuersitas enim materiæ facit diuersitatem virtutis, vt patet in temperantia & fortitudine. Si ergo distributiuæ iustitiæ & commutatiuæ sit diuersa materia, videtur quod non contineantur sub vna

A virtute, scilicet sub iustitia.

2. Præterea. Distributio, quæ pertinet ad iustitiam distributiua, est pecuniæ vel honoris, vel aliorum quæcunq; distributi possunt inter eos, qui communitate communicant: vt dicitur in 5. Ethic. quorum etiam est cõmutatio inter personas adinuicem, quæ pertinet ad commutatiua iustitiam. Ergo non est diuersa materia distributiua & commutatiua iustitiæ.

B 3. Præterea. Si sit alia materia distributiua iustitiæ & alia materia commutatiua propter hoc, quod differunt specie, vbi non erit differentia speciei, non debet esse materiæ diuersitas. Sed Philosophus ponit vnã speciem commutatiua iustitiæ, quæ tamen habet multiplicem materiam. Non ergo videtur esse multiplex materia harum specierum.

In contrarium est quod dicitur in 5. Ethic. quod vna species iustitiæ est directiua in distributionibus & alia in commutationibus.

C Respondeo dicendum, quod sicut supra dictum est, iustitia est circa quasdam operationes exteriores, scilicet distributionem & commutationem: quæ quidè sunt vsus quorundam exteriorum vel rerum, vel personarum, vel etiã operum. Rerum quidem, sicut cum aliquis vel aufert, vel restituit alteri suam rem. Personarum aut, sicut cum aliquis in ipsam personam hominis iniuriam facit, puta percutiendo, vel conuiciando, aut etiam cum irreuerentiâ exhibet. Operum autem, sicut cum aliquis iuste ab alio exigit, vel alteri reddit aliquod opus. Si ergo accipiamus, vt materiam vtriusque iustitiæ ea, quorum operationes sunt vsus, eadem est materia distributiua & commutatiua iustitiæ. Nam & res distribui possunt à communi in singulos, & commutari de vno in alium. Et etiam est quedam distributio laboriosorum operum & recompensatio. Si autem accipiamus vt materiam vtriusque iustitiæ actiones ipsas principales, quibus vtimur personis, rebus, & operibus: sic inuenitur vtroque alia materia. Nam distributiuæ iustitiæ est directiua distributionum. Cõmutatiua vero iustitia est directiua commutationum, quæ attendi possunt inter duas personas: quarum quedam sunt inuoluntariæ, quæ verò voluntariæ. Inuoluntariæ quidem quando

Lib. 5. ca.
circa finem,
tom. 5.

Li. 5. Eth.
ca. 2. ante
med. no. 5.

Lib. 5. ca.
circa finem,
tom. 5.
† Ar. 1. huius
quæst. & q. 58
ar. 9. ad 2.
& art. 20.

aliquis

aliquis vitur re alterius, vel persona, vel opere, eo invito. Quod quidem contingit quandoq; occultè per fraudem, quandoque etiam manifestè per violentiam. Vtrunq; autem contingit aut in rem, aut in personam propriam, aut in personam coniunctam. In rem quidem, si occultè vnus rem alterius accipiat, & vocatur furtum: si autem manifestè, vocatur rapina. In personam autem propriam, vel quantum ad ipsam consistentiam personæ, vel quantum ad dignitatem ipsius. Si autem quantum ad consistentiam personæ, sic læditur aliquis occultè per dolosam occisionem, seu percussionem, & per venient exhibitionem. Manifestè autem per manifestam occisionem, aut per incarcerationem, aut verberationem, seu membri mutilationem. Quantum autem ad dignitatem personæ, læditur aliquis occultè quidem per falsa testimonia, seu detractiones, quibus aliquis aufert famam suam, & per alia huiusmodi. Manifestè autem per accusationem in iudicio, seu per conuicti illationem. Quantum autem ad personam coniunctam læditur aliquis in vxore, vt in pluribus occultè per adulterium. In seruo autem cum aliquis seruum seducit, ita ut à domino discedat. Et hæc etiã manifestè fieri possunt. Et eadem ratio est de alijs personis coniunctis, in quas etiam possunt omnibus modis iniuriæ committi, sicut & in personam principalem. Sed adulteriũ & serui seductio sunt propriæ iniuriæ circa has personas: tamè quia seruus est possessio quædam, hoc refertur ad furtum.

Voluntariæ autem commutationes dicuntur quando aliquis voluntariè transfert rem suam in alterum. Et siquidè simpliciter in alterum transferat rem suam absque debito sicut in donatione, nõ est actus iustitiæ, sed liberalitatis. In tantum autem ad iustitiam, voluntaria translatio pertinet, in quantum est ibi aliquid de ratione debiti. Quod quidem contingit multipliciter. Vno modo, quando quis transfert simpliciter rem suam in alterum pro recompensatione alterius rei, sicut accidit in venditione & emptione. Alio modo, quando aliquis tradit rem suam alteri, concedens ei vsum rei cum debito recuperandi rem. Et si quidem gratis

Baras de Iustitia & Jure.

concedit vsum rei, vocatur vsusfructus in rebus, quæ aliquid fructificant: vel simpliciter mutuum seu accommodatum in rebus, quæ non fructificant: sicut sunt denarij, vasa, & huiusmodi. Si verò nec ipse vsus gratis conceditur, vocatur locatio & conductio. Tertio modo aliquis tradit rem suam vt recuperandam, non ratione vsus, sed vel ratione conseruationis, sicut in deposito: vel ratione obligationis, sicut cum quis rem suam pignori obligat, seu cum aliquis pro alio fideiubet. In omnibus autem huiusmodi actionibus siue voluntarijs, siue inuoluntarijs, est eadem ratio accipiendi medium, secundum æqualitatem recompensationis. Et ideo omnes istæ actiones ad vnã speciem iustitiæ pertinent, scilicet ad commutatiuam. Et per hoc patet responsio ad obiecta.

SUMMA ARTICULI.

C Prima conclusio. Eadem est materia remota vtriusque iustitiæ, videlicet, personæ, res, opera. Diuersa verò est materia proxima, videlicet, actiones quibus vitur, rebus personis operibus. Probat. In omnes distributiones & commutationes vniuntur personæ, res, opera: sed commutationes sunt inter eosdem ciues, ergo.

Secunda conclusio. Omnes commutationes siue inuoluntariæ siue voluntariæ pertinent ad vnã & eandem speciem iustitiæ, scilicet, commutatiuã. Explicat D. Thom. probatq; quoniam in omnibus commutationibus attenditur æqualitas, &c.

ARTICVLVS III.

Vtrum iustum sit simpliciter idem quod contrapassum.

D Quartum sic proceditur. **V**idetur, quòd iustum sit simpliciter idem quod contrapassum. Iudicium enim diuinum est simpliciter iustum. Sed hæc est forma diuini iudicij, vt secundum quod aliquis fecit, patiat: secundum illud Matthæ. 7. In quo iudicio iudicaueri is, iudicabimini; & in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. Ergo iustum est simpliciter idem quod contrapassum.

2. Præterea. In vtraque iustitiæ specie datur aliquid alicui secundum quandam æqualitatem, in respectu quidem ad dignitatem personæ, in iustitia distributiua, quæ quidem personæ dignitas, maximè videtur attendi secundum opera, quibus aliqui communitati seruiunt: in respectu

E 3 autem

s. Ethic. lect. 4.

autem ad rem; in qua quis damnificatus est, in iustitia commutativa. Secundum autem utranque æqualitatem aliquis contra patitur secundum quod fecit. Ergo videtur quod iustum simpliciter sit idem quod contrapassum.

3. Præterea. Maximè videtur quod non oporteat aliquem contra pati, secundum quod fecit, propter differentiam voluntarij & involuntarij. Qui enim involuntariè fecit iniuriam, minus punitur. Sed voluntarium & involuntarium, quæ accipiuntur ex parte nostra, non diversificant medium iustitiæ: quod est medium rei, & non quoad nos. Ergo iustum simpliciter videtur esse idem quod contrapassum.

Lib. 5. c. 5.
cap. 5.

Sed contra est, quod † Philosophus in 5. Ethic. probat non quodlibet iustum esse contrapassum.

Respondeo dicendum, quod hoc quod dicitur contrapassum, importat æqualem recõpensationem passionis ad actionem præcedentem. Quod quidem propriissimè dicitur in passionibus & actionibus iniuriosis, quibus aliquis personam proximi lædit, puta si percutit, quod reperciatur. Et hoc quidem iustum determinatur in lege, Exod. 21. Reddet animam pro anima, oculum pro oculo, &c. & quia etiam auferre rem alterius, est quoddam iniustum facere: ideo secundariò etiam in his dicitur contrapassum, prout scilicet aliquis qui damnum intulit, in re sua etiam ipse damnificatur. Et hoc etiam iustum damnum continetur in lege, Exo. 22. Si quis furatus fuerit bouem, aut ouem, & occiderit vel vendiderit, quinque boves pro vno boue restituet, & quatuor oues pro vna oue. Tertiò verò transferitur nomen contrapassi ad voluntarias cõmutationes, in quibus vtriusque est actio & passio: sed voluntarium diminuit de ratione passionis, vt dictum est †. In omnibus autem his debet fieri secundum rationem iustitiæ commutatiuæ recompensatio secundum æqualitatem, vt scilicet passio recompensata sit æqualis actioni: non autem semper esset æqualis, si idem specie aliquis pateretur, quod fecit. Nam primò quidem cum aliquis iniuriòsè lædit alterius personam maiorem, maior est actio, quam passio eiusdem speciei quam

q. 59. art.
5. & 1. 2.
q. 6. art. 5.
& q. 34.
art. 5.

ipse pateretur. Et ideo ille qui percutit principem, non solum repercutitur, sed multo grauius punitur. Similiter etiam cum quis aliquem inuoluntarium in re sua damnificat, maior est actio, quam esset passio si sibi sola res illa auferretur.

Quia ipse qui damnificauit aliù in re sua, nihil damnificaretur. Et ideo punitur in hoc, quod multiplicius restituat: quia etiam non solum damnificauit personam priuatam, sed rem publicam, eius tutelæ securitatem infringendo. Similiter etiam nec cõmutationibus voluntarijs esset semper æqualis passio, si quis daret rem suam accipiens rem alterius: quia fortè res alterius est multo maior quam sua. Et ideo oportet secundum quandam proportionem naturam cõmensurationem ad æquare passionem actioni in cõmutationibus; ad quod inventa sunt numismata. Et sic cõtrapassum est commutativum iustum. Quod in distributiua iustitia locum non habet, quia in distributiua iustitia non attenditur æqualitas secundum proportionem rei ad rem, vel passionis ad actionem, vnde dicitur cõtrapassum: sed secundum proportionalitatem rerum ad personas, vt supra dictum est †.

Ad primum ergo dicendum, quod illa forma diuini iudicij attenditur secundum rationem commutatiuæ iustitiæ, prout scilicet recompensat præmia meritis, & supplicia peccatis.

Art. 5. huius
quæst.

Ad secundum dicendum, quod si alii cui communitari seruisset, retribueretur aliquid pro seruitio impenso, non esset hoc distributiua iustitiæ, sed commutatiua. In distributiua enim iustitia non attenditur æqualitas eius quod quis accipit, ad id quod ipse impendit: sed ad id quod alius accipit, secundum modum vtriusque personæ.

Ad tertium dicendum, quod quando actio iniuriosa est voluntaria, excedit iniuria: & sic accipitur vt maior res. Vnde oportet maiorem pœnam ei recompensari, non secundum differentiam quo ad nos, sed secundum differentiam rei.

SUMMA ARTICULI.

Conclusio est affirmatiua. Vide Aristot. lib. 5. Ethic. cap. 5. & Caiet. hic.

COM-

COMMENTARIUS.

DVBIUM primum est circa præcedentes articulos, Vtrum iustitiæ distributiæ & commutatiæ media, & materia proxima distinguantur specie: An vero tantum accidentaliter intra eandem speciem.

Arguitur primo. Videtur enim quod tantum accidentaliter. Quia ratio formalis vtriusque iustitiæ est eadem formaliter secundum speciem, scilicet, reddere priuatæ personæ quod suum est, ergo. Confirmatur. Restituere famam & restituere diuitias distinguuntur tantum materialiter, non formaliter & specificè, ergo similiter tribuere bona communia, quod est proprium distributiæ, & tribuere particularia quod est commutatiæ distinguuntur tantum materialiter.

Secundo. Iustitia commutatiua respicit quandoque dignitatem personarum sicuti & iustitia distributiua, ergo solum differunt accidentaliter: quoniam hæc videbatur, vna potissima ratio distinctionis specificæ inter vtramque iustitiã: quod altera respiciat dignitatem alia non. Antecedens præterquam quod est D. Tho. in 3. dist. 3. quæst. 1. art. 3. quæst. 1. ad tertium. Probatur. Iustitia commutatiua præcipit maiorem compensationem iniuriæ illatæ faciendam esse personæ digniori. Itaque quanto dignior est persona, tanto maior satisfactio illi facienda est.

In hoc dubio Buridanus s. Ethicorum. quæst. 7. absque vlla ratione asserit esse tantum accidentalem distinctionem inter vtramque iustitiã, Sed opposita sententia est expressè Arist. s. Ethic. cap. 2. 3. & 4. & vtriusque scholæ Philosophicæ & Theologicæ. Probatur conclusio à priori. Primum, triplex est ordo ad alterum qui est de intrinseca ratione iustitiæ & iuris. Primus est ciuis ad reipublicã, qui est ordo partis ad totum: in quo ordine moderat iustitiã legalis, de quo nõ agimus in præsentia: sed de particulari. Secundus est reipublicæ ad ciues: qui est totius ad partes. Hunc moderatur iustitiã distributiua. Tertius est ordo ciuis ad alterum ciuem: qui est partis ad partem. Sed duo postremi ordines sunt formaliter & specificè distincti, vt per se manifestum est, ergo. Secundo probatur. Ratio debiti iuris est distincta secundum speciem, in distributiua & commutatiua, ergo. Antecedens probatur. In iustitiã distributiua reperitur ratio debiti eo quod id quod est totius, videlicet reipublicæ, debetur aliquo modo parti, scilicet, ciui. Debetur autem non tanquam illi applicatum: sed applicandum tanquam proprium. In commutatiua verò debetur aliquid ciui tanquam iam proprium & applicatum illi, & tamquam ipsiusmet ciuis & partis, ergo. Hæc sunt demonstrationes quibus vtitur D. Th. à priori. A posteriori vero, in solutionibus argumentorum, videlicet, ad secundum & vltimum eiusdem articuli. Confirmatur ex decisionibus articulorum secundi & tertij.

Probatur vltimo à posteriori duobus signis. Primum est. Violatio commutatiuæ iustitiæ secundum omnium sententiam obligat ad restitutionem, & Theologi & iurisperiti certant: & adhuc sub iudicis lis est, an distributiue iustitiæ violatio obliget ad restitutionem. Quam quæstionem nos reseruamus definiendam infra quæst. 63. Vbi agitur de acceptione personarum: quæ opponitur iustitiæ distributiue. Secundum signum est. Vicia opposita vtrius-

Bases de Iustitia & Iure.

A que iustitiæ sunt diuersa specie: distributiue namque opponitur acceptioni personarum: commutatiue verò iniustitia, non enim habet nomen speciale; ergo & c. Ad argumenta respondetur ad primum negatur antecedens: quia illa ratio est generica. Ad confirmationem negatur consequentia propter rationes assignatas.

Ad secundum primo respondetur quod distributiua iustitia primo, & per se respicit dignitatem personarum: commutatiua verò, licet aliquando respiciat illam, videlicet, in actionibus iniuriosis: non tamen semper. Secundo respondetur, quod distributiua iustitia formaliter & directè respicit dignitatem personarum; hoc est proportionem quã habet persona ad personam & ad bona communia distribuenda inter alias partes & personas. Et ita quanto plures personæ fuerint dignæ: tanto minus obueniet unicuique personæ bonorum communiu. Ceterum commutatiua tantum respicit equalitatem. Si quando autem respicit dignitatem, hoc antecedenter & presuppositiuè respicit, vt compenset ad equalitatem iniuriæ. Et ita non minorem satisfactionem tenetur facere si plures personæ fuerint in reipublica equè dignæ, quam si vna tantum esset cui iniuriam intulit. Vide Caietanum artic. 2. ad tertium.

DVBIUM secundum est circa eandem distinctionem. Vtrum sit legitima, ita vt diuisum conuetatur cum ambabus partibus diuidentibus simul sumptis disunctim. Et est dubium peculiare quod mouetur propter rationem iustitiæ quæ dicitur vindicatiua. Etenim vindicatiua iustitia est: nõ tamen distributiua nec commutatiua, ergo. Probatur quantum ad priorem partem. Vindicatiua iustitia compensat iniuriam factam secundum equalitatem rei ad rem infligit si quidem pœnam iuxta delicti quantitatem. Quantum ad secundam partem probatur. Commutatiua iustitia residet non solum in Principe, verum in subiectis ciuibus: sed vindicatiua iustitia solum residet in Principe, ergo non est commutatiua. In oppositum est quod vindicatiua iustitia continetur sub commutatiua, sicut species sub genere: sed species non conuidentur contra genus, ergo neque vindicatiua contra commutatiuam. Maior est ex D. Tho. infra quæst. 108. artic. 2. ad primum. Vbi ait, punitio peccatorum secundum quod pertinet ad iustitiã publicam, est actus, iustitiæ commutatiue. Et in 3. part. quæst. 85. arti. 3. ad tertium inquit iustitia vindicatiua respicit personam iudicis & sub iustitiã commutatiua continetur, quo loco Caieta. D. Tho. autore, asserit expressè conclusionem illam, videlicet, quod sub iustitiã commutatiua continetur tanquam eius species iustitia vindicatiua. Magist. Soto lib. 3. de Iustitiã. quæst. 5. art. 1. ad tertium. inquit, quod iustitia vindicatiua potest considerari duobus modis, primo quatenus ad iustitiã publicam pertinet & refertur ad bonum commune reipublice: & sic est actus elicitus à commutatiua iustitiã, imperat vero à legali iustitiã, quæ est in Principe & illius ministris. Secundo consideratur respectu particularis personæ, quatenus refertur iustitia vindicatiua ad tollendum nocumentum, quod factum est parti lese: qua consideratione vindicatiua iustitia non solum est in Principe, sed etiam in ciue qui affectus est iniuria: cui licitum est vindictam petere modo & ordine debitis, vt compensatio illi fiat. Et hac consideratione non est actus iustitiæ, sed actus specialis virtutis: quæ sumit sibi nomen iustitiæ vindicatiuæ & ad commutationem reducitur.

E 4 Probat

Probat hanc sententiam: Respublica per ultionem æqualem crimini recuperat suum honorem, & reddit quodammodo malefactori æquale. Ceterum persona priuata quando vindicat, nihil omnino recipit aut recuperat, neque reddit malefactori æquale: sed ipse malefactor est qui recipit & patitur: & iudex est qui reddit æquale, ergo &c. Sed pro huius rei intelligentia notandum est, quod vindicatio siue ultio, etiam qua ratione distinguitur à defensione, sumitur interdum pro actu, qui est in iudice qui publica auctoritate potest legitime tale ultionem exequi, siue intendendo bonum reipublicæ, siue delinquentis emendationem, siue demum immunitatem cuius læsi per iniuriam. Interdum verò sumitur vindicatio pro ultionis à iudice exercendæ petitione. Et hac consideratione iste actus non solum est in iudice, sed etiam in priuatis hominibus. Sic ergo difficultatem dedimus.

Prima conclusio, Vindicatio secundum quod est in iudice est actus iustitiæ commutatiuæ, non tantum qua ratione ordinatur vindicatio ad bonum reipublicæ. Verum etiam qua ratione ordinatur ad bonum particulare cuius, cui illata est iniuria, ad seruandam, scilicet, illius immunitatem. Probat primo, Iudex ex iustitia commutatiua, & ex officio tenetur non solum prospicere bono publico & communi, verum etiam ad seruandos immunes singulos ciues, ergo non tantum in ordine ad rem publicam, sed etiam in ordine ad singulos vindicat, &c. Antecedens probatur. Quia iudex recipit non solum à republica verum etiam à singulis ciuibus tributa & stipendia, vt propulset iniurias singulorum ciuium.

Confirmatur. Iudex tenetur ex commutatiua iustitia seruare ciues immunes à furtis: ita vt si per negligentiam iudicis fures furentur & fiant crebra latrocinia & furta in republica, teneatur iudex ad restitutionem omnium damnorum. Ergo tenebitur ex iustitia commutatiua ad cõpensandas qualibet iniurias ciuibus factas.

Secunda conclusio. Petitio vindictæ exercendæ per iudicem est actus iustitiæ commutatiuæ in persona quæ habet famam suam alijs obligatam, si non potest alio pacto famam recuperare. v.g. in prelato. Probat. Talis persona tenetur ex iustitia commutatiua exequi officium suum, sed non potest id exequi si infamis sit, & non petat vindictam. Ergo tenetur ex iustitia commutatiua petere. Confirmatur, sicut iudex potest lege cogi ad vlciscendas iniu-

rias ciuium ab ipsis ciuibus: ita talis persona potest lege cogi à suis si iudicis ad petendam vindictam & ultionem, ergo est par ratio.

Tertia conclusio petitio vindictæ exercendæ per iudicem, in alijs priuatis personis non est actus iustitiæ: quæ dicitur Cardinalis & perfecta virtus, sed est actus cuiusdam virtutis, quæ est pars potentialis iustitiæ cardinalis & reducitur ad illam, quæ dicitur à Philosophis moralibus vindicatiua iustitia. Probat. Iustitia cardinalis respicit legale debitum, hoc est debitum ad quod persoluendum potest quis lege compelli. Sed priuata persona, de qua in conclusione loquimur, quæ, videlicet, non habet suam formam alijs obligatam, non potest lege compelli ad petendam vindictam: sed tamen poterit compelli ex debito honestatis & morali. Hæc est sententia D. Tho. in 1. q. 80. & q. 108. art. 2. Et sic conciliatur D. Tho. cum alijs locis allegatis pro sententia Caiet. imò ipse D. Tho. se se conciliat ad hunc modum in allegato art. 2. ad primum. Hinc colligitur manifeste responsio ad argumentum factum in principio. Dicimus enim quod iustitia vindicatiua proprie loquendo non est iustitia cardinalis & perfecta quæ diuiditur in hac diuisione.

Ad argumentum verò quo Magister Soto probat suam sententiam, respondetur, deficere in multis. Etenim priuata persona, dum vindicatur, recipit æquale iniuriæ illatæ, quantum licet per leges, non secus atque ipsa respublica: at in tantum deficit à ratione iustitiæ commutatiuæ talis petitio vindictæ, in quantum deficit ratio debiti legalis. Est simile in virtute quæ dicitur gratitudo, quæ quidem licet interdum reddat pro beneficijs acceptis, nunquam tamen potest accedere ad rationem iustitiæ commutatiuæ: quia reddit æquale non ex debito legali sed morali. Vt autem bene dicit Cicero, quod in beneficio, gratia; in iniuria, ultio nominatur. Atque adeo, qui petit vindictam, licet reddat par ei qui intulit iniuriam, non tamen reddit per commutationem: quia non ex debito legali. Caiet. in hoc art. 3. super D. Tho. dicit iustitiam commutatiuam, esse speciem specialissimam, quo loco melius sentit quam in 3. parte loco citato.

Circa solutionem ad primum in art. 4. solet disputari. Vtrum iustitia commutatiua reperiat in Deo: sed hæc quæstio pertinet ad primam partem quæst. 1. art. 1. In presentia si quidem solum disputamus de iustitia hominum ad alios homines.

P R A E A M B U L V M D E D O M I N I O,

Ad Questionem sexagesimam secundam.

NTEQVAM tractatū valde necessarium de restitutione aggrediamur, necesse est, vt de dominio prius disseramus. Et enim in definitione restitutionis ponitur dominium. Vt patet ex articulo primo huius questionis. Et quidem Diuus Tho. agit de dominio infra quaest. 66. artic. 1. & 2. breuiter quidem, & occasione tractatus de furto. Item etiam alia consideratione agit de dominio in prima parte quaest. 96. per totam, scilicet, quatenus primo homini compererat vniuersale dominium. Doctores Theologi agunt de dominio in 4. sent. d. 1. 5. iuris periti: In summa de rerum diuisione. & ff. de acquirendo rerum dominio, & acquirenda rerum diuisione. & in titulo de vsu & vsufructus. Et Gerson tractatu de potestate ecclesiastica consideratione 13. & in libr. de vita spirituali lect. 3. Item quidam Conradus presbyter. in libr. de contractibus. tractatu. 1. & Iona. de Medina in tractatu de restitutione. quaest. 1. Magister Soto libr. 4. de Iustitia. statim in principio.

Quinque quaestiones principales sunt hic à nobis differendae.

Quaestio prima quidnam sit dominium?

Ro cuius intelligentia ante omnia operapreuium est obseruare id quod attinet ad quid nominis dominij. Est enim vocabulum Latinum quod saepe inuenitur in Sacris literis & prophetis: quanuis non sit vocabulum Ciceronianum: sed pro dominio vtitur hoc vocabulo mancipium & hoc vocabulo nexus. Vt patet. 7. epistolarum ad Atticum, vbi ait: Attice scribis te esse proprium mancipio & nexu: meum autem esse vsu & fructu. Ecce vbi Cicero statuit idem esse dominium quod nos dicimus mancipium & nexus. Itē mancipare apud Lucam idem est, quod transferre dominium, & mancipatio idem quod translatio dominij.

Secundo notandum est dominij vocabulum dupliciter vsurpari. Vno modo in ampla quadam significatione, quatenus dicit ordinem & respectum ad rem quomodocunque possessam vel habitam siue superiorem siue inferiorem: siue res illa sit pars naturali nobis, siue pars possessionis vel hereditatis, siue sit aliquod bonum commune, siue priuatum, & in hac ampla significatione dicuntur Reges dominari rebus publicis, & ciues dicuntur dominari vijs publicis & fluminibus ac montibus. Patres etiam isto modo dicuntur dominari filijs, imo etiam seruus hac significatione habet quodam dominium erga herum suum, scilicet, ius vt sustentetur ab illo: & filij habent hoc ius erga parentes: & ciues habent ius incedendi per viam publicam. Secundo modo

Accipitur dominium magis strictè & proprie, prout dicit ordinem & rationem iuris ad rem inferiorem quae ordinatur ad commodum illius qui dicitur dominus. Hoc modo Arist. lib. 5. Ethicorum cap. 6. distinxit ius dominatiuum siue herile ab omnibus alijs speciebus iuris. Et dixit quod solum ius, quod habet herus respectu serui, est dominatiuum. In hac acceptione Reges non sunt domini regnorum: neque parentes filiorum. Reges enim gubernare debent rem publicam propter bonum ipsius reipublice: & patres educare filios propter filiorum commodum. At herus habet ius ordinandi seruum ad proprium commodum ipsius heri. Quapropter Cicero eos qui dominantur rerum publicarum appellat Tyrannos. Et in hac doctrina principum magistri & paedagogi deberent eos educare.

B iam vero dicendum est de definitione quid rei. Necessè est autem duplicem definitionem assignare iuxta duplicem acceptionem dominij praefatam. Prima sit dominium est facultas propria vtendi re in omnes vsus lege permisos. Altera definitio addit supra dictam hae verba, referendo rem ipsam in proprium commodum. In istis definitionibus ponitur facultas tanquam genus: & est idem quod potestas legitima & iuridica quae secundum leges & iura habetur. Propria vero ponitur tanquam differentia quae distinguit dominium à possessione: quia aliquis potest habere possessionem & non proprietatem nec dominium vtendi re in omnes vius: ponitur, vt distinguatur dominium ab vsufructu. Quia in eo qui solum habet vsufructum, non est potestas ad vtendum substantia rei proprie loquendo: quia non potest alienari ab vsufructuario. Caterum, lege permisos, non ponitur ad aliquid excludendum quod per priores particulas non sit exclusum. Nam vsus qui non est lege permisos, non est vsus, sed abusus: & facultas ad vsum non permisos lege, non dicitur proprie facultas, quae debet esse iuridica, imo nec est potestas moraliter loquendo. Nam moraliter loquendo, id possumus quod iure possumus. Ponitur ergo illa particula (lege permisos) explanationis gratia potius quam necessitatis. Caterum quod in posteriori definitione additur (referendo rem in proprium commodum) necessarium fuit, vt distingueretur dominium strictè dictum à dominio in ampla significatione. Nam dominium strictè dictum, est ius tantum respectu rerum inferiorum ipsi domino. v.g. respectu serui, vineae, & domus: quae sunt propter dominum.

Deinde aduertendum est quod iuxta praedictam duplicem acceptionem & definitionem dominij, poterunt reconciliari doctores differentes de dominio. Quidam enim considerantes dominium in priori acceptione: definiunt illud priori modo. Alij vero, inter quos est Magister Soto vbi supra, definiunt posteriori modo. Nobis tamen necessarium visum fuit, vtranque acceptionem & definitionem proponere. Et ratio est quia dominium vt pertinet ad praesentem disputationem de restitutione, non solum accipitur strictè, sed etiam generali & ampla significatione

atione secundum quam accipitur in definitione re-
stitutionis. Qui n. læsit alterum in re cuius erat domi-
nus secundum amplam significationem dominij: tene-
tur nihilominus illi restituere. Comparantur itaque
istæ duæ definitiones inter se, sicut superius & infer-
rius, quasi homo & animal. Sed contra utramque
definitionem arguitur. Primo de bonis primogeni-
turæ, quæ Hispanice dicitur (mayorazgo) primogeni-
tus est dominus illorum bonorum. Et tamen non
habet facultatem expendendi in omnes usus, ergo
&c. Confirmatur. Pupillus quoadiu sub tutoribus
est: est verus dominus hæreditatis, & non habet
facultatem expendendi aliqua bona per seipsum:
iuxta illud ad Galatas 4. Nihil differt à seruo, cum
sit dominus omnium.

Secundo arguitur. Qui habent Ecclesiastica be-
neficia, quales sunt parochi & Episcopi, habent do-
minium beneficiorum, & non possunt vendere be-
neficia, neque super illis ponere pensionem aut cen-
sum, ergo.

Ad primum argumentum, non desunt qui neg-
gat primogenitos esse veros dominos: sed solum esse
aiunt usufructuarios primogenituræ. Opposita
tamen sententia tenenda est. Et ratio est manifesta,
quia illa bona habent aliquem verum dominum,
non enim sunt Regis vel communitatis, sed non
est alius qui possit assignari nisi primogenitus, ergo.
Confirmatur. Quia si quis illa bona retineat, tene-
tur restituere ipsi primogenito, ergo est verè do-
minus.

Ad duo argumenta ergo responderetur. Ad pri-
mum, quod primogenitus & pupillus habent verum
dominium, tamen impeditum lege iustissima & cõ-
uenientissima ad conservationem Reipublicæ in
splendore & potentia.

Ad secundum responderetur eodem modo pro-
nunc, etenim lege diuina impeditur emptio vel vè-
ditio beneficiorum ecclesiasticorum. Cæterum, An
præter vitium simoniæ, quod committitur cum quis
intendit vendere beneficium, sit etiam translatio
beneficij impedita iure diuino & naturali, an solū
Ecclesiastico: disputatio est inter Theologos, cuius
definitio non est præsentis loci. Vtraque tamē pars
est probabilis ut in altero tractatu de partibus po-
tentialibus iustitiæ, vita comite ostendemus.

Deinde explicanda à nobis consequenter sunt
quædam vocabula: quæ magnam habent cum do-
minio coniunctionem & affinitatem. Verbi gratia:
titulus, possessio, usus, & usufructus. Titulus quidē
est principium & veluti causa efficiens moralis do-
minij. Verbi gratia. Electio est titulus principatus
vel episcopatus &c. Emptio verò est titulus domi-
nij rei emptæ: possessio est detentio voluntaria. Vel
si vis definitionem formalem, est ius quod causatur
ex detentione voluntaria per actum corporalem iu-
ris adminiculo interueniente. Voluntaria, quoniã
per liberum arbitrium homo possidet. Sed quia
voluntas nisi manifestetur exterius, eum sufficit ad
possessionem, propter ea additur per actum corpo-
ralem explicatiuum voluntatis. Quemadmodum in
possessione domus acquirenda solent homines clau-
dere & recludere fores. Postrema particula distin-
guit possessionem ab iniquis detentionibus. Fur
enim & latro non dicuntur possidere quæ detinet.
Quapropter à iuris peritis vocantur, Detentores. De-
inde usus fructus & usus accipiuntur proprie. Et
hoc modo dicuntur de illis rebus quæ vnico actu
& usu consumuntur: cuiusmodi sunt omnia come-
stibilia & potabilia. Et sic diffinitur usus, quod sit
ius alienis rebus vtendi salua earum substantia. Usus

fructus verò diffinitur quod sit ius alienis rebus fru-
endi, salua eorum substantia. V.g. si quis habet facul-
tatem à vero domino vescendi vuis ex vinea eius,
non potest vendere vua: sed tantum frui. Si tamen
accipiamus, usum & usufructum generali acce-
ptione indifferens est ad res illas siue usu consu-
mantur siue non.

His prælatis. Dubium est solenne non solum
inter Scholasticos, sed etiam inter summos Ponti-
fices, vtrum usus distinguatur à dominio. Ita vide-
licet, ut usus possit esse apud vnum, & dominium
apud alterum. In qua re habemus decretum Nico-
lat. in capit. exit qui seminat. de verborum signifi-
catione. libro. 6. Vbi cõtendit dominium & usum res
esse distinctas, ac proinde quod fratres Minores Di-
ui Francisci (ait) habent verum usum rerum, non
tamen dominium: sed dominium illarum rerum à
quibus vtuntur, residere apud summum Pontificem,
etiam usu consumptibilem, vt potabilem. Ac pro-
inde quotidie sunt coniuuæ summi Pontificis apud
quem est dominium. Huic decisioni subscribit Cle-
mens V. in Clémentina. exiui de paradiso. de ver-
borum significatione. Contrarium videtur sentire
Ioann. XXI in extrauaganti. Ad conditorem. de
verborum significatione. Et quod fratres Minores
habent in communi dominium rerum quibus vt-
tantur. Item in extrauaganti. Quia quorundam.
Eidem ait, Quod si quis cõtra id definire ausus fue-
rit, tanquam contumax Romanæ Ecclesiæ habeat-
ur. Et propterea Diuus Thomas quæst. 8. articulo.
v. Idem videtur sentire, scilicet, quod usus non di-
stinguitur à dominio in ijs quæ usu consumuntur:
Idem sentit Syluester in verbo. dominium §. tertio.
Ratione vero arguitur pro ista sententia vsus est ius
vtendi rebus, salua earum substantia, sed impossibi-
le est, quod aliquis vtatur rebus quæ vnico actu cõ-
sumuntur, salua illarum substantia, ergo saluum in
huiusmodi non distinguitur usus à dominio. Et cõ-
firmatur. Quoniam actus dominij in huiusmodi re-
bus est consumptio ipsarum, ergo usus illarum non
distinguitur à dominio.

Pro huius difficultatis intelligentia notandum
est, quod usus rerum usu consumptibilem potest
dupliciter considerari. Vno modo per modum hæ-
bitus, & est ius vtendi huiusmodi rebus: & ita dif-
finitur apud Iuris peritos. Altero modo, vt est actus
vtendi re. Et iste dicitur usus factis: alter verò dicitur
iuris usus. Notandum est secundum, quod huius-
modi res usu consumptibiles duplicem possunt ha-
bere usum. Alterum proprium ipsarum rerum ex
naturâ suâ: sicut panis ex natura sua ordinatur vt co-
medatur, vinum vt bibatur. Alter usus pot. est esse ad
uentitius & quasi extraneus: ad quem ordinantur
istæ res ex beneplacito hominum. Verbi gratia. Si
quis vtatur pecunia ad ostentationem. Similiter
etiam comestibilia, & alia huiusmodi possunt ad
istum finem ordinari.

His ita constitutis sit prima conclusio. Manifestum
est, quod usus rei quæ non consumitur usu distin-
guitur à dominio. Verbi gratia. Usus domus locatæ
est apud Petrum, dominium verò est apud Paulum.
Sic etiam usus quo res cõsumptibilis non consumit-
ur, distinguitur à dominio: quia ostentatio est usus
rei: & tamen ostentatione non consumitur panis
nec vinum nec carnes. Et ideo huiusmodi usus po-
test distingui à dominio. Atqui in hac conclusione
non est difficultas.

Secunda conclusio. Usus rerum, quæ usu proprie
consumptibiles sunt, at vero usu extraneo non con-
sumuntur: constat etiam, quod distinguitur à do-
minium.

dominio hæc etiam est manifesta.

Tertia cōclusio. Vñsus proprius in habitu, qui dicitur vñsus iuris, distinguitur à dominio. Verbi gratia. Si Petrus concedat Paulo, vt possitis vesci cum voluerit, fructibus vineæ suæ, certè dominium manet apud Petrum etiam fructum, ius autem vtendi illis manet apud Paulū Probatur primò. Quoniã Deut. c. 23. Concedebatur vnicuique facultas ingrediendi vineã, & uiscendi uuis: & tamen dominiũ uuarum erat apud dominum vineæ. Similiter in Actibus Apostolorum legimus capit. 2. quod erant illis omnia communia & distribuebatur vnicuique pro ut cuique opus erat: & tamen dominium illarum rerum non erat penes singulos fideles. Item §. minus Iustitia. de vsu & habitationes. dicitur, quod potest quis habere vsum olorum & florum pomerij, non tamen habere dominium vt possit eas uendere & alienare. Deinde probatur eadem conclusio. Dominium est ius siue facultas propria vtendi re in omnem vsum: at uero usus habitualis siue usus iuris proprium istarum rerum non est facultas vtendi illis in omnem usum, ergo distinguitur à dominio.

Præterea in extrema necessitate omnia sunt communia, etiam istæ res vsu consumptibiles, imo istæ maximè, & tamen non sunt communia quantum ad dominium: alias diues, qui non facit eleemosynam pauperi in extrema necessitate constituto, teneatur ad restitutionem. Quod est contra communẽ sententiam Theologorum supra quæstione. 32. qui asserunt, quod solum tenetur ex charitate & misericordia dare illã eleemosynã. Deniq; singuli religiosi non habent dominium rerum & habent vsum cibi & potus, ergo distinguitur à dominio.

Deinde sit quarta conclusio. Vñsus facti siue vsus in actu in istis rebus vsu consumptibilibus multò magis distinguitur à dominio, quàm vsus in habitu siue vsus iuris: non tamen distinguitur à dominio, improprie dicto, quod alias dicitur dominium actuale.

Pro cuius intelligentia est notandum, quod quædam modum distinximus vsum in habitualem & actualem: ita solet distingui dominium, in habituale & actuale taliter vt habituale sit facultas illa propria vtendi rebus, actuale uero dominium iudicatur ipsum exercitium dominij. Sed est maxima differentia: quoniam vsus proprie est in actu ipso: in habitu uero improprie & secundum quid. Dominium autem vice uersa, nam in actu non est proprie dominium: in habitu uero est proprie dominium quoniam est ipsa facultas siue potestas essentialiter. At uero dominium in actu potius est effectus dominij quàm ipsum dominium. Probatur igitur prima pars conclusionis, quoniam dominium per se loquendo est facultas. Vñsus in habitu etiam est facultas: sed vsus in actu non est facultas, ergo multo magis distat à dominio proprie dicto. Secunda uero pars conclusionis probatur, quoniam dominium in actu nihil aliud est quàm effectus & vsus dominij siue exerceatur à proprio domino siue ab habete licentiam ab illo. Ergo vsus actualis istarum rerum non distinguitur à dominio improprie dicto. Per hanc doctrinam possunt conciliari dicta Pontificum locis citatis. Ita vt Ioannes XXII. intellegatur iuxta secundam partem huius conclusionis. Alij uero pontifices intelligantur iuxta priorem partem, & iuxta alias conclusiones.

Ex dictis sequuntur tria corollaria. Primum est, quod fratres Minoritæ etiam in communi non habent dominium rerum etiam illarum, quæ vsu

A consumuntur: sed habent vsum iuris & vsum facti, omnium rerum quæ vsu illis conceduntur. Et si quæras, vbi nam est dominium istarum rerum? Respondetur, quod illarum dominium est, vel apud summum Pontificem, vel apud illos qui elargiuntur fratrib. illas tales res eleemosinam, vel dicatur, quod est apud rempublicam donantem. Aliqui distingunt depliciter. Dicunt enim quod fratres minores tantum habent vsum facti. Item aiunt, quod dominium vsu consumptibilium rerum est apud summum Pontificem. Ita vt quotidie sint conuiuia illius. At uero pecuniarum dominiũ, dicunt quod est apud illos qui largiti sunt illas. Sed tamen istæ duæ differentie & distinctiones non bene à nobis

B intelliguntur. Primò quidem, quia vsus iuris non repugnat paupertati Euangelicæ siue in particulari siue in communi. Probatur: nam singuli fratres aliarum religionum sunt uerè & proprie Euangelici pauperes non minus quam fratres Minores, & tamen isti habent vsum rerum, non solum facti, sed etiam iuris. Ergo quòd communitas fratrum Minorum habeat vsum iuris etiam per modum habitus, non repugnat paupertati illorum. Similiter non bene intelligitur distinctio pecuniarum ab alijs rebus vsu consumptibilibus. Nam qua ratione cibi & potus dominium est apud Pontificem erit etiam & pecuniarum, & rursus qua ratione dominium pecuniarum dicitur manere apud eum qui elargitus est: erit etiam dominium cibi & potus, donec consumatur. Quapropter nos non admittimus istas distinctiones. Sed vniuersaliter dicimus ipsos habere vsum iuris & facti: dominium autem esse vel apud Pontificem, vel apud rempublicam vel apud largitorem: ita quod non est necessarium, quod illa Minorum cõmunitas habeat aliquod dominium proprie dictum.

Secundum corollarium est, quod non ea ratione negandum est esse dominium in ordine Minorum, quia non possint uendere res quæ sibi conceduntur. Probatur, nam quilibet religiosi aliarum religionum de facultate Prælati possunt uedere & donare res sibi concessas ad quemlibet vsum, & tamè non propterea sunt domini, ergo neque communitas fratrum Minorum erit domina illarum rerum etiam si possit eas uendere vel donare de facultate vel summi Pontificis, uel dominorum qui res illas concesserunt. Et quanuis illi non dicant expresse quod fratres possint uendere: dicunt tamen interpretatiuè. Deinde probatur, quia pauper qui est in extrema necessitate habet usum omnium rerum ad supplendam illam: ita ut possit uendere & donare, & tamen non est dominus ipsarum rerum, ergo similiter potest esse eadem facultas in fratribus Minoribus. Ratio huius ueritatis est, quia tam Prælati ipsius religionis, quàm tota communitas censentur merè dispensatores de uoluntate dominorum, qui res illas concesserunt. Et quia facultas expendendi illa bona non est propria ipsius religionis: propterea non cõsetur esse ibi dominium, magis quàm in dispensatore famulo alicuius domini: qui liberam habet facultatem expendendi bono illius.

E Tertium corollarium. Nullus religiosus cuiusuis religionis potest uendere vel alienare, quæ sibi conceduntur ad vsum, etiam comestibilia absque licentia Prælati expressa vel interpretatiua ad iudicium boni uiri.

Ad argumenta posita in principio patet ex doctrina cõclusionum. Ad autoritatem Diui Thomæ, respondetur quod loquitur de distinctione dominij & vsus quantum ad hoc quod seorsum non est pretio rati-

non estimabile dominium rerum quæ vnico actu & vfu consumuntur.

DUBITATVR iam consequenter in hac quæstione de subiecto dominij, quod nam sit proprium subiectum dominij. Gerson & alij iuniores, vt refert Soto in lib. 4. de Iustitia & iure. quæst. 1. artic. 2. tenent quod bruta inter se inuicem dominantur. Et probant argumento ducto à gruibus, & à leone, quæ quidem animalia videntur exercere dominatum erga alia: leo si quidem fortissimus bestiarum, qui communiter dicitur; Rex animantium. Idipsū probatur ex Genes. cap. 1. vbi herbæ signatur in pabulum bestiarum, ac subinde illarum habent dominium. Alij vero distinguunt de dominio, quod aliud sit naturale puta à natura inductum. Aliud vero regale. Et primum dominium constituunt in animalibus. Secundum vero in sola creatura rationali. Potest probari hæc opinio. Nam vt patet ex præcedentibus bruta habent suas leges naturæ, ergo habent facultatem vtendi aliquibus rebus in vfu permisos à tali lege.

Nihilominus pro huius intelligentia supponendum est, quod subiectum est duplex, aliud inhærens aliud vero denominationis. Verbi gratia. Crispitudo folis capillis inhæret: at vero denominat totum hominem. Similiter solet distingui subiectum duplex: aliud totale vt compositum corporeum, aliud vero subiectum, vt quo, qualiter à Metaphysicis quantitas appellatur subiectum accidentium corporaliū. Secundò, nota ex Diuo Thoma de potentia quæstione. 7. artic. 1. ad quartum. quod dominium importat tria. Primo potentiam coerciuam subditorum. Secundò ordinem ipsius dominij ad sibi subditos: qui ordo consequitur ad potentiam prædictam. Tertio connotat rationem termini ipsorum subditorum ad dominum, quatenus relatiuè consistunt in respiciendo se inuicem.

Sit prima conclusio. Solus Deus est propriè perfectissimus Dominus earum quibus vtitur rerum. Probat, quia solus ipse est creator & gubernator omnium, ergo &c. Etenim quatenus creator est dominus totius entitatis & cuiusuis actionis: & quatenus gubernator habet dirigere omnia ad finem. Vnde de qua ratione creator est, omnia sibi subijcit: & qua ratione gubernator subijcit illa sibi tanquam vltimo fini. Vnde constituitur hoc discrimen inter dominium Dei & hominum: quod homo non est dominus naturæ, sed duntaxat vfu. Deus autem & naturæ & vfu. Hinc est, quod Deus dicitur solus Dominus, non tantum quia Antonomaticè dominus est, sed quia solus ipse dominus est naturæ rerum. Qua ratione in scriptura solet dici non solum dominus, sed dominator Isaie 3. & 10.

Secunda conclusio. Angelus etiam est subiectum dominij. Probat, quia angelus intellectualis est & liber, ergo dominus earum actionum quæ subduntur propriè eius libertati. Vnde maximè dicitur sui compos. Quod si quæras, vtrum angelus habeat dominium aliquarum rerum corporalium? Respondetur negatiuè, quia nullibi legimus dominium istud esse traditum angelis, & ratio congruit, quia angelus caret corpore, ergo incongruenter dominaretur creaturæ corporali. Quod si aliquando legimus in scriptura angelis fuisse traditam potestatem vtendi rebus corporeis. Apocalyp. 7. Quibus datum est nocere terræ, & mari, intelligendum est de vfu ministeriali & tanquam exequentes mandatum domini, quod innuitur ibi, Nolite, &c. Sic etiam mouent cælestia corpora. Sed contra hanc conclusionem arguitur. Nam angelus per naturam habet po-

testatem vtendi his rebus corporeis in quoscunque vfu lege permisos, ergo verè est dominus. Antecedens patet, quia habet virtutem naturalem transmutandi res istas, ergo multo magis illis conceditur vfu. Secundo, homo est dominus istarum rerum corporalium: quia conditus est ad imaginem & similitudinem Dei, vt communiter docent sancti, sed angelus potiori iure conditus est ad similitudinem Dei, ergo erit dominus sicut homo. Minor probatur. Quia angelus non solum imago dicitur, sed similitudo similitudinis Dei.

Ad primum argumentum responderetur, quod angelus solum habet vsum istarum rerum corporalium applicando actiua passiuus, non autem immediatè transmutando res istas inferiores. Vnde D. Tho. 1. par. quæstione. 110. artic. 2. contra Platonem & Auenennam concludit quod solum composita corporalia sunt immediata causa transmutationis formalis istarum rerum, aut etiam Deus qui est eminenter omnia etiam corporalia, nec sufficit quod angelus operetur vt potestas super gubernatiua potestatis inferioris. Nam vt respondet D. Tho. ibi artic. 1. est solum potestas ministerialis.

Ad secundum responderetur. Primo quod potius inde sequitur oppositum, quia illo loco Deus uoluntariè tradidit dominium rerum corporalium homini. Quare si angelus futurus esset dominus earundem rerum dispensatione diuina illud fieret. Secundo responderetur, quod non solum tribuitur dominium homini quia imago Dei, sed etiam quia conditus ad similitudinem eius. Quod importat nomē ipsum, scilicet, ad imaginem & similitudinem: per imaginem enim anima designatur. Et in eo quod ait, ad similitudinem, significatur ipsum corpus. Vnde intelligit Diuus Ambrosius de fide Orthodoxa cap. 8. Diuus Basilius aduersus Eunomium lib. 2. Gregor. Nazianz. serm. de Epiphania.

Tertia conclusio. Solus homo est subiectum dominij propriè inter creaturas corporales. Hanc conclusionem probat Soto vbi supra quinque rationibus quibus alias duas superaddimus. Prima est, quia ius & iustum solum reperiuntur in brutis metaphoricè & non propriè, ergo dominium verum & proprium non erit in illis. Consequenter patet, quia dominium idem est quod ius aut facultas vtendi re. Secundò. Nam si alia animantia iure naturæ haberent dominium proprium istarum rerum, iniuste subijceretur dominio hominis: quod est contra illud Psalm. 8. Omnia subiecisti sub pedibus, &c. & Genes. 1. Dominamini piscibus maris & bestiis terræ. Nihil tamen inconuenit concedere dominium improprium in brutis sicut concedimus ius aut iustum secundum quid.

Quarta conclusio. Inter homines nullus est qui non sit subiectum capax dominij propriè in quacunque sit ætate seu statu & conditione. Probat, quia dominium competit homini eo quod rationalis est, hoc autem omni homini cōuenit, ergo quod sit subiectum capax dominij. Maior ab omnibus admittitur. Ex quo sequitur primò, quod pueri nondum vtentes ratione possunt habere verum dominium: quod non solum constat ex legibus civilibus, sed etiam ex Diuo Paul. ad Galat. 4. Quanto tempore hæres paruulus est nihil differt à seruo cum sit dominus omnium. Secundò sequitur quod amentes etiam possunt verum dominium habere proprium. Quod patet, quia iure hæreditario succedunt parentibus. Verum est tamen quod amentes quibusdam dominij iuste priuatur: quia illa instituta sunt in bonum Reipublicæ, cui non possunt consulere carentes

erentes ratione. Tertio sequitur, quod amentia superueniens iuri in re & dominio, acquisito non priuat ipso facto tali dominio, amentem, etiam si amentia fuerit perpetua. v.g. si quis electus Rex, aut institutus Episcopus postmodum incidat in amentiam Rex & Episcopus manet. Verum est tamen, quod illa demetia est sufficiens ratio vt deponatur ames. Quare Caietanus opusculo de potestate Papae cap. ultimo. inter causas depositionis Pontificis, vltima refert, si incidat in amentiam. Tunc inquit deponendus est. Quarto sequitur ex his quod dominium non consistit in vsu rationis aut libertatis actuali vel habituali: sed in natura rationali cui tribuitur. Ex quo etiam sequitur, quod in definitione dominij facultas vtendi quae ibi ponitur non importat habilitatem aut potentiam vsus proximam, sed potentiam radicalem. Quod si obijcias contra, quia religiosi non sunt capaces dominij: & tamen habent rationalem naturam; Respondetur, quod ipsi abdicauerunt voluntarie potestatem: & ius dominij: habent tamen radicalem potestatem: vt si mutent statum sint domini. v.g. si fiant episcopi: erunt domini, vt quidam opinantur. Haecenus de subiecto totali.

De subiecto vero formali sit. quinta conclusio. Subiectum quo aut ratio subiecti ipsius dominij, est intellectus simul & voluntas libera. Probat. Nam facultas vtendi re in quoscunque vsus lege permittos radicatur simul in intellectu & voluntate libera, ergo. Antecedens patet, quia homo non dicitur sui compos neque vtens aliqua re, nisi quatenus est intelligens & liberè volens. Quod colligitur ex Diuis Thom. 1. 2. q. 1. art. 1. & 2. & quaest. 16. per totam. Quod si quaeras in qua istarum potentiarum potissimum radicetur dominium? probabile est quod in intellectu: quia illa est potentia praestantior & dirigens uoluntatem. Mea tamen sententia, potissimum radicatur dominium in libertate uoluntatis: quia in ipsa completur facultas vtendi rebus nobis subiectis. Vnde D. Tho. sequutus Damascenum. 1. 2. quaest. 1. artic. 1. potissimum reducit dominium hominis in liberum arbitrium. Vbi acutè Caietanus notat, quod actiones intellectus praueuientes uoluntatem, licet sint hominis secundum quod homo, non tamen sunt hominis secundum quod dominus suarum actionum.

Sexta conclusio. Subiectum in haesionis dominij totale in nobis, mihi vero simile est, quod sit anima rationalis ut coniuncta corpori: subiectum autem totale denominationis erit ipsum compositum. Prima pars huius conclusionis probatur primo, quia dominium est ius & facultas operatiua secundum rationem & uoluntatem, ergo ibi subiectatur. Probat. Consequentia, quia facultas intellectus & uoluntatis inhæret uel uoluntati uel intellectui, aut anime. Vt patet in habitibus, qui dicuntur anime facultates. Et confirmatur. Dominium quod habet homo suarum actionum, subiectatur in anima, ergo quodlibet dominium. Consequentia patet à paritate rationis. Antecedens uero probatur. Nam tale dominium non potest esse accidens corporale: alias actiones spirituales anime, quarum dominatur homo, subderentur accidenti corporis sibi inferioris. Secundo. Dominium est accidens conueniens homini secundum propriam dignitatem qua distinguitur ab alijs animantibus, ergo illud est perfectio anime: ac subinde anime inhæret. Sed contra. Nam sequeretur quod anima separata retineret dominium, quod habebat in corpore, quod est absurdum. Respondetur negando sequelam: quia ea facultas, vt dixi in conclusione, solum competit anime

A vt coniuncta corpori. Quod si huius rationem exigas: ea est, quia dominium importat facultatem vsus rei in propriam utilitatem. Hæc autem non potest habere anima separata ab istis rebus corporalibus. Et secundo, quia vsus dominij est secundum leges, & qui exercetur medijs contractibus externis, vt uenditione, emptione, aut alienatione: quæ nullatenus possunt conuenire anime separatae. Et tertio, quia anima separata non habet proportionem cum his rebus externis, vt de angelo diximus.

Vltima conclusio. Dominium hoc non est relatio inhærens anime, sed quaedam perfectio absoluta. Hoc dico contra quosdam tenentes dominium formaliter consistere in relatione. Imo quod sit respectus rationis. Contra quos arguitur primo. Quia facultas vtendi re in quoscunque vsus, &c. non est relatio formaliter, sed potestas: a absoluta ordinata ad actus reales. In hoc autem consistit ratio formalis dominij: siquidem est eius definitio, ergo non in relatione consistit. Secundo, dominium est ius: ius autem non est formaliter relatio, quia est obiectum iustitiæ: & insuper, quia est virtus executiua agentis. Tertio, quia dominium est perfectio anime, & hominis dignitas, ergo non est relatio formaliter. Sed est argumentum. Nam Aristot. constituit dominium in prædicamento relationis, dicens, quod totum esse domini est ad seruum. Similiter D. Tho. de potentia, quaestio. 10. ubi supra dicit, quod dominium formaliter importat præter potentiam, relationem quandam ad subditos. Quod confirmatur, quia dominium in Deo secundum sententiam Theologorum formaliter est relatio, imo respectus rationis. Respondetur nihilo minus, quod Aristoteles ibi solum apponit exempla, vt explicet naturam relationum, non uero determinat illa exempla in relatione formaliter contineri, alioquin scientia & scibile & caput in relatione consistere. Et ad D. Tho. respondetur, quod se explicat, cum dicit quod dominium importata potentiam, & ad ipsam consequitur relatio. Ad confirmationem respondetur, quod licet dominium in Deo dicat respectum rationis: in nobis tamen est perfectio realis. Quemadmodum creator & gubernator in Deo de formali dicunt respectum rationis: in nobis autem gubernator & productor, formaliter important aliquid absolutum & reale. Ad argumenta Gersonis in principio dubij facile patet solutio.

D V B I V M est aliud circa hoc ipsum; Vtrum solus intellectus & uoluntas sint radix totalis dominij, an uero requiratur aliquid superadditum talibus potentijs, vt scientia fides aut charitas? pars 2a firmatiua probatur. Nam Genesis 1. quando Deus concessit dominium omnium rerum primo parenti. Antea benedictionem illi contulit, quæ designabat aliquid superadditum pertinens ad ordinem gratiæ, ergo iste est titulus dominij, quod statim illi contulit. Circa hoc dubium fuit error Vualdensium, qui dicebantur pauperes de Lugduno. Dicebant enim quod charitas & gratia sunt quæ constituunt hominem dominum rerum omnium. Hos sequitur Vvitecleph: & eam sententiam tenuit Armachanus libro. 10. de quaestionibus Armenorum capit. 2. & 4. Fuit secundus error & Hostiensis in capitulo super his. de voto & voti redemptione qui dicit, quod titulus dominij est fides supernaturalis. Tertia sententia est Gersonis consideratione 13. & Contradi lib. 1. de contractibus cap. 2. Isti tenent, gratiam & charitatem conferre homini dominium, quæ sublata, homo non habet dominium rerum externarum. Et vocant hoc dominium gratificationum.

Pro decisione huius difficultatis sit prima conclusio. Error est manifestus ponere charitatem & gratiam conferre dominium civile rerum externarum. Definitur hæc conclusio contra Vvicleph. Concilio Constantiensi Sessione. 8. articulo. 8. & 1. de qua vide Doctores quos adducit Vvaldensis in suo doctrinali antiquæ fidei capit. 81. Quod autem non sit dominium gratificatum, ut ponebant Gerson & Conradus, licet non sit certum secundum fidem, mihi tamen videtur sententia affinis sententiæ Vvicleph: siquidem dominium aliquando constituitur propter charitatem. Præterea. Nam sequeretur, quod si homo non sciret se habere charitatem, non posset uti isto dominio: ac subinde sicut impossibile est cognoscere se esse in gratia, ita impossibile est cognoscere huiusmodi dominium, & per consequens homo non posset habere iustum & liberum usum rerum: cum non sit certus an sint propriæ.

Secunda conclusio. Multo minus fides confert dominium rerum corporalium. Hæc sententia est omnium doctorum Theologorum & Iurisperitorum, excepto Hostiensi. Probatur. Nam tunc omnes Christiani & singuli haberent dominium omnium rerum externarum. Siquidem omnes habent fidem & ita indiscriminatum quilibet posset uti rebus possessis ab alio domino. Secundo sequeretur, quod nullus infidelis haberet verum dominium: quando quidem non habet titulum fidei veræ: & sic non essent Regna ante fidei susceptionem, contra illud Matth. 22. Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ Dei Deo.

Ad argumentum quod erat Armachani responderetur, quod illa benedictio non erat collatio alicuius domi supernaturalis quia etiam reliqua animantia benedicta sunt à domino: & præterea, sequeretur quod si conferretur homini dominium ex tali benedictione, quod etiam post peccatum haberet totum illud dominium. Nam peccatum non tollit dominium, vide Magistrum Victoriam in relect. 1. de Indis. p. 1. & Caietan. infra quæstione. 66. Hæc de subiecto dominij, & de prima parte tractatus dicta sufficiant.

Secunda Quæstio seu disputatio de dominio continet duas partes. In prima dicemus quod duplex sit dominium. In secunda vero dicetur quanam sit materia dominij.

Item prima pars est prima conclusio. Dominium sequentibus diuisionibus ab origine repperitus diuidendum est. Prima sit dominium aliud diuinum humanum. Diuinum dominium in præsentia non dicitur id quod est in Deo tanquam in subiecto: quoniam de hoc egimus in præcedenti quæstione. Neque pertinet ad nos: sed dicitur in præsentia dominium diuinum ab autore Deo, quod Deus concessit homini. Contra verò ius humanum dicitur id quod homo homini concessit. Diuisum itaque huius diuisionis est dominium hominis.

Secunda diuisio est, qua diuiditur ius diuinum seu dominium diuinum in dominium quod pertinet ad naturæ ordinem, & diuinum quod pertinet ad gratiæ ordinem. Exemplum primi est erga res naturales. v. g. ergo elementa, terram, fruges. Exemplum secundi in dominio quod habemus ad gloriam per gratiam & per sacramenta.

Tertia diuisio est in qua subdividitur rursus do-

Aminium diuinum pertinens ad naturæ ordinem in diuinum naturale & dominium quod ex placito diuino superaddito naturæ habetur. Dominium naturale est illud quod non solum habetur erga res naturales, verum habetur erga res naturales per inclinationem naturæ: quale est dominium erga elementa. Dominium verò quod habetur ex placito diuino superaddito naturæ est illud quod licet sit erga res naturales, non tamen ex inclinationem naturæ. Exemplum est in dominio quod habuit Saul & David in regno Israelitico.

BQuarta diuisio in qua diuiditur diuinum pertinens ad ordinem gratiæ, quod erat secundum modum secundæ diuisionis, in dominium quod est connaturale ipsi gratiæ, & sequitur ad naturam illius in omni tempore & statu. Exemplum est in dominio quod habet homo ad beatitudinem per idem, & per præcepta fidei, spei, & charitatis: & in dominium quod habetur ex placito & institutione diuinæ superaddito gratiæ, cuiusmodi est dominium iurisdictionis spiritualium, quod habet Summus Pontifex in tota ecclesia, quodque est dominium monarchiæ ex placito Christi superaddito gratiæ. Exemplum item est in dominio quod homo habet ad beatitudinem per præcepta sacramentorum, quæ sunt superaddita gratiæ ex placito Christi. Et hoc secundum dominium dicit dominium positium: quod superuenit gratiæ per positionem & institutionem diuinam. Hactenus diuisimus dominium diuinum.

CQuinta diuisio est dominij humani in dominium erga res spirituales & coniunctas gratiæ, & erga res naturales corporales. Exemplum primi est in dominio Episcopatus, Decanatus, parochiæ, & aliorum beneficiorum spiritualium, quod dominium confert Summus Pontifex alijs hominibus. Exemplum secundi est in dominio Regis & in dominio cuiuslibet alterius ciuis.

DUltimò. Dominium erga res temporales, corporales & naturales, diuiditur in dominium quod ex iure gentium habet ortum, & in dominium, quod habet ortum ex iure civili. Exemplum primi sit in dominio quod habet homo erga seruum bello captum. Exemplum secundi. In dominio quod habet ciuis, substantiæ suæ respectu legum & iuxta leges Regni. Probatur modo has omnes diuisiones esse legitimas: tum quia videre licet in illis omnibus conditiones quas Dialectici & Metaphysici tribuunt bonis diuisionibus, tum maxime quoniam dominium, ut ostendimus quæstione præcedenti, est idem quod ius formaliter loquendo. Ius autem ut ostendimus supra quæstione. 57. articulo. 5. 2. & 3. his diuisionibus diuiditur formaliter loquendo & exactè & perfectè, ergo dominium formaliter loquendo eisdem diuisionibus est diuidendum.

ESequitur secundum corollarium. Perperam & sine arte Gerson, Conradus & alij iuniores, quos reprehendit Magister Soto libro. 4. de iustitia, quæstione. 2. articulo. 1. multiplicant innumeras species dominij sine arte. Nam multiplicatio specierum desumenda est à ratione formali, sed isti autores multiplicant species dominij per obiecta materialia ipsius dominij, ergo perperam & sine arte multiplicant. Secundum corollarium multo commodior & aptior est hæc diuisio à nobis assignata, quam diuisio assignata à Magistro Soto loco citato. Diuisio. n. illius est: diuinum est quadruplex, scilicet, naturale, diuinum, humanum, quod oritur ex iure gentium, & humanum quod oritur ex iure civili. Probatur modo nostrum corollarium ostendendo commodita-

tem quæ est in nostra diuisione, & incommoda A quæ sequuntur ex diuisione illius. Prima est. Nam ipse distinguit ius diuinum à iure naturali, cum tamè omne dominium naturale sit diuinum, scilicet, à Deo, vt autor est naturæ. Sed videtur Magister Soto excusari ab hac incommoditate: quoniam inquit, quòd omne dominium diuinum est posituum dominium, quod non conuenit homini ex debito suæ naturæ, sed est ei superadditum diuinitus, & hoc distinguit contranaturale. Sed contra hanc excusationem est argumentum. Tota illa ratio, quam Magister tribuit dominio diuino positiuo, est communis dominio diuino spirituali, & contranaturali gratiæ: cuiusmodi est dominium quod habemus per fidei & charitatis præcepta: sed tale dominium citra dubium distinguendum est à dominio quod habetur pro institutionem diuinam super additam, non solum naturæ, verum & gratiæ: quod proprie loquendo dicendum est positiuum, ergo non excusatur ab incommoditate maxima.

Secunda commoditas in nostra diuisione & incommoditas in diuisione Magistri est. Nos etenim sequendo nostram diuisionem facilius & commodius reducemus ad artem diuidendi illas innumeras species: quas multiplicant memorati autores, ergo nostra diuisio est melior. Probatur antecedens. Nam Magister Soto reducit dominium quod habuit Adam ad vescendum pomis ligni vitæ, quod illi autore; vocabant originale, ad dominium diuinum positiuum. Item dominium beatificum, vt est dominium absoluedi, imo dominium quod habuit Dauid in Regum Israeliticum, reducit ad dominium diuinum positiuum: cum tamen reuera dominium illud Adæ pertineat ad ordinem naturæ: quemadmodum dominium quod habet homo in nostro statu præfenti ad vescendum pomis arborum quarumcunque. Rursus dominium beatificum per præcepta fidei alterius rationis est, vt iam nos aduertimus, à dominio quod habemus ad beatitudinem per præcepta sacramentorum. Ac demum dominium Regum quod habuit Dauid, per se loquendo non pertinet ad ordinem, supernaturalem: sed ad naturæ ordinem, sicut potentia visiva restituta cæco per miraculum per se loquendo naturalis potentia est: quanuis per accidens habeat modum super naturalem. Esset longum alias multiplicare commoditates.

Arguitur tamen contra huius conclusionis doctrinam. Genera dominiorum non differunt ratione autoris: sed omnia conueniunt in vno & eodem autore, ergo. Antecedens probatur. Omnia in vniuersum iura & dominia siue naturalia siue supernaturalia sunt à Deo autore, ergo. Propter hoc argumentum Magister Soto in 4. libro de iustitia, quæstione. 2. articulo. 1. ait, dominia non differre ratione autoris: sed ex eo potius quòd naturale dominium est naturæ debitum, diuinum verò est super additum naturæ nostræ. Cæterum nostra sententia est asserenda: tum quoniam ius, quod est de ratione dominij, multiplicatur & distinguitur formaliter in ratione autoris: tum etiam quoniam Magister Soto non distinguit per suam illam rationem dominium humanum à naturali: siquidem dominium humanum, secundum naturam est, id est non naturæ superadditum.

Ad argumentum facile responderetur. Omnia dominia esse à Deo autore, qui est primo & per se dominus, sed non eodem ordine & modo. Diuinum siquidem dominium siue naturale siue supernaturale, est à Deo immediatè. Cæterum humanum domi-

nium siue pertineat ad res supernaturales siue ad naturales, est à Deo mediatè per hominis placitum & voluntatem. Rursus dominium diuinum aliud quidem est à Deo, vt autor est naturæ, aliud vero ab eodem Deo, vt autor est gratiæ. Hacenus de prima parte quæstionis huius.

PRO secunda parte sit prima conclusio vniuersalis. Cunctæ res naturales homini inferiores, sunt materia dominij nostri, siue iure naturali siue humano: res verò supernaturales sunt etiam materia dominij nostri iure diuino supernaturali, & iure humano pertinenti ad res spirituales. Hæc conclusio non aliter probatur in præfenti quàm exemplis allatis ex præcedenti diuisione. Naturæ iure dominatur homo celo, elementis, bestiis, &c. Humano vero iure appropriatæ sunt vel applicatæ his vel illis hominibus in particulari, Vt Hispanis Hispania: & singulis ciuibus sua prædia. Item dominium supernaturale habet homo quatenus habet ius per opera meritoria ad beatitudinem. Et habet ius similiter ex dominio humano concesso per Pontificem quicumque episcopus ad gubernadum suam diocesim.

Sed circa hanc conclusionem superest disputatio magis in particulari, quamam res naturales & spirituales sint aut possint esse materia dominij? Virum homo, ipse, & libertas & vita & fama & honor, ac demum bona ipsa spiritualia.

Circa hanc disputationem sit tertia conclusio quantum ad libertatè. Seruitus vnus hominis siue naturalis siue legalis potest esse iusta & sancta. Itaque vnus homo potest iuste alteri dominari dominio naturali & legali. Pro huius conclusionis intelligentia, notandum est quòd seruitus est duplex: altera naturalis, altera legalis. Naturalis est cum vnus homo propter inopiam & defectum rationis seipsum gubernare non potest, is enim naturæ lege subiectus est alteri homini qui consilio valeat ad eum gubernadum: sicuti pars sensitua in homine subiecta est lege naturæ rationi. Verum est tamen quòd inter huiusmodi homines rationis inopes sunt gradus.

Alij siquidem sunt amentes omnino & ronis expertes: qualis natio fortè non est inuenta, sed falso à nonnullis existimatum est, Indorum esse eiusmodi nationem. Alij vero ita sunt rationes inopes, vt quamuis non sint amentes, habeant tamè mores ferinos, Vt qui vescantur humanis carnibus impunè, innocentes interficiunt. Eiusmodi sunt apud Indos quidam qui dicuntur Canibales. Et hi secundum aliquos possunt iuste debellari. De qua re à me latè disputatum est supra quæst. 10. super art. 10. dubio quarto. Cæterum non possunt in perpetuum seruitutè more mancipiorum redigi. Demum alij sunt, qui habent secundas prudentiæ partes, vt videlicet qui apti sūt vt regantur ab alijs, quanuis non habeant primas parte, prudentiæ, scilicet, vt per se sapiant & seipso, gubernent. Omnes igitur hi seruire poterunt seruitute naturali. Verum est tamen, quòd ista seruitus, naturalis in rigore & proprietate non est appellanda seruitus. Quia seruitus propriè significat carentiam libertatis: qui autem seruiunt istam seruitutè, sunt omnino liberi. Tum etiam quia seruitus propriè loquendo significat malum & incommodum eius qui seruit, bonum autè & incommodum eius qui dominatur, siquidem seruus quicquid est domini, est. Qui autem seruiunt istam seruitutem naturalem non propter dominorum commodum, sed propter suum commodum seruiunt. Et eadem ratione dominium naturale, quod respondet isti seruituti, non est propriè dicendum dominium, nisi in generali quadam significatione & ampla acceptione. Altera seruitus

seruitus est legalis, hoc est, quod per legem introducta est. Titulus autem legitimus, quo introducitur ista lex, est duplex. Alter quidem emptionis & venditionis: potest siquidem vnus homo seipsum alteri vendere: imo quandoque pater filium potest vendere. Alter titulus est introductus iure belli. Siquidem ij, qui bello capiuntur, iure gentium serui fiunt eorum qui eos ceperunt. Imo inde serui appellati sunt: quia cum iuste possent interfici, seruatur tamē. Probatur conclusio quantum ad primam partem de seruitute naturali. Primò in sacris literis commendatur Melchisedech, qui erat Rex Salem: commendatur Ioseph præfectus toti Aegypto. Et in Deut. Sumus sacerdos constitutus est à Deo iudex vitæ & mortis: & præcipit filiis Israel: vt si velint aliquando eligere Regem, non eligant alienigenam, quinimo & ipse Deus complures iudices & Reges illis præfecit, vsq; ad Christi tempora, quando iam per tyrannidem Romani Hebræis dominabantur. Diuus Paulus item. 1. ad Timoth. 2. ad Titum. 3. Et D. Petr. 1. canonica. 2. dominium Regium approbant. Secundò probatur rōne. In statu innocentie, si perseverasset, vxores viris: filij parentibus: plebei principibus parent hac seruitute & seruirent: vt ostendit D. Thom. 1. parte, quæst. 96. art. 4. ergo multo magis in statu naturæ lapsæ, vbi maior est rōnis defectus. Confirmatur. Inter angelos alij alijs dominant, superiores videlicet inferioribus, ergo multo magis inter homines oportet, vt alij alijs dominantur. Quantum ad secundam partem patet eadem conclusio ex sacris literis. Exodi 21. Leuitic. 25. approbatur seruitus legalis. D. Paulus item 1. Corin. 7. Coloss. 6. Titum. 3. 1. ad Timoth. 6. & D. Petr. vbi supra, eandem seruitutem approbat. Approbatur item eadē seruitutem multorum Conciliorum & Pontificum decisionibus quas Gratianus cogit in vnum 12. quæst. 2. & in distin. 1. cap. ius gentium, quod desumitur ex Isidoro lib. 7. Etymologiarum cap. 6. vbi dicitur captiuitas introducta iure gentium est. Probatur item eadem conclusio multorum Regum & Cæsarium constitutionibus. Cæsarium constitutiones habentur titulo de statu personarum, & titulo de iustitia & iure. ff. & Instit. de iure naturali gentium & ciuili. Regum verò constitutiones habentur in legibus cuiuscunque Regni.

Sed aduertendum est q̄ inter Christianos nunquam ista seruitus potest superuenire Euangelio: & ita vñ receptum quasi iure gentium inter ipsos Christianos. Sed hinc ego excipio apostatas desertores totius Christianæ religionis. Hi enim iure belli, mea sententia, serui fiunt capientium: quanuis Euangelium & baptismum antea susceperint. Et similiter excipiuntur iure communi, quod habetur in capitula quorundam. Et in cap. ad liberandam terram sanctam. de Iudæis. Illi qui merces prohibitas Sarracenis deserunt, & qui in piratarum Sarracenorum nauibus cupiditatis gratia versantur, etiam si Christiani sint. Vide quæ dixi in nostris commentarijs supra quæstione. 40. dubio. 12.

Sit quarta conclusio. Solus Deus est dominus vitæ hominis: respublica autem est custos vitæ ciuium: vnus quilibet autem ciuis est tutor & custos vitæ propriæ. Idem intelligendum de membris corporis & salute & alijs pertinentibus ad naturæ bona. Explicatur conclusio. Sicut fieri potest, quod aliquis habeat dominium, rerum pertinentium ad bona fortunæ: vt sunt agri, dominus, & alius habeat vsum & vsum fructum: ita intelligendum est, quod Deus sibi retinuerit dominium vitæ nostræ, membrorum, & salutis: nobis verò concessit vsum & custodiam.

A Hæc conclusio est Diui Thomæ infra quæst. 64. art. 5. ad primum, secundum & tertium. Et quæst. 73. art. 2. ad secundum. Caiet. infra quæst. 73. art. 2. & quæst. 150. art. 2. circa fin. & quæst. 154. art. 6. Et Magistri Victorie in relectione de homicidio num. 23. quanuis solet citari tanquam autor oppositæ sententiæ, vt videtur insinuare ibi in citata relectione.

Probatur modo prima pars. Vita hominis regitur per liberum Dei arbitrium antecedens ipsam vitam: at eadem vita nostra antecedit dominium nostrum tanquam fundamentum & origo illius, ergo solus Deus est dominus vitæ nostræ.

Secundò probatur. Vita nostra in præsentia aut sumitur pro anima ratione informat corpus: aut certè pro operatione animæ vegetatiuæ, quæ necessaria est ad detinendam animam in corpore: sed tantum coniunctio animæ cum corpore, quam operatio animæ vegetatiuæ non pendet à libero arbitrio humano, sed à solo diuino, ergo &c.

Tertio. Ingressus in hanc vitam & transitus ex hac vita in aliam pendet ex solo arbitrio diuino, ergo est solus Deus dñs vitæ. Antecedens probatur. Solus Deus potest esse innocentes pro voluntate sua interficere: nemo vero hominum potest quacunq; de causa sibi mortem inferre, neque respublica innocentes interficere, ergo solus Deus est dñs vitæ, qui dñs potest vti re in vsus alios consumendo re ipsa.

Vltimò. Si fieri posset, quod is qui infert iniuriam alteri in vita aut in membris, restitueret eam iniuriam reparando vitam aut membra, non posset vilo pacto qui laesus erat remittere restitutionem magis, quam cum habet ipsam vitam aut membra non conseruare illa, ergo certissimum argumentum est, non esse hominem dominum vitæ aut membrorum.

Secunda pars probatur. Qui interficit ciuem iniuriam infert & reipublicæ & ciui. Rursus ciuis qui sibi ipsi mortem intulit, iniuriam fecit reipublicæ, ergo ipse non est dominus sed custos.

Vltimò probatur. Respublica non potest ciuis cuiuscunque vitam periculo exponere nisi pro salute ipsius reipublicæ: neque ciuis ite potest periculo propriam vitam exponere nisi pro virtute colenda. v. g. pro amico, pro patria: ergo reipublica habet ius custodiendi vitam ciuium, sicut & ipsi ciues & non absolutum dominium: & nota quod fat est ad hoc, vt homini sit facienda restitutio cum leditur in eadem vita, quod habeat tutelam & custodiam vitæ ad vsum illius.

D Iam verò quod attinet ad famam & honorem: sit quinta conclusio. Homo est dominus propriæ famæ & honoris. Hæc conclusio est D. Tho. infra quæstione. 73. articulo. 4. ad primū. & Magistri Soto libro. 4. de iustitia. quæstione. 6. articulo. 4. libro. 5. de iustitia, quæstio. 10. art. 2. & in relect. de ratione regendi & detegendi secretum, memb. 1. q. 3. & asseritur contra Caiet. infra. q. 73. art. 2. & in summa, verbo, Detractio. Probatur autem ratione. Homo est dominus eorum quæ per arbitrij facultatem regit & gubernat, sed famam & honorem homo gubernat per arbitrij, facultatem, & D. Thom. asserit loco allegato, ergo est dominus famæ.

Secundò. Interdum homo iuste & sancte patitur propriæ famæ detrimentum, imo perdit seipsum & infamat, ergo est dominus famæ, quia idcirco dene gabamus homini propriæ vitæ dominium, quoniã nulla de causa poterat sibi mortem inferre, ergo si propriam famam ipse potest perdere, est dominus illius. Antecedens probatur. Si quisquam commiserit aliquod occultum crimen propter quod alius innocens torquetur: potest iuste reus & nocens seipsum

sum prode, ut eruat innocentem à morte, ergo ipse seipsum infamat. Sed contra hanc conclusionem est argumentum Caietani. Fama cuiuscunque ciuis est bonum reipublicæ & communitatis, ergo nõ ciuis, sed reipublica est domina famæ cuiuscunque ciuis. Miror non animaduertisse virum aliàs eruditissimum, quod ista ratio pariter procedat ad probandum, quod ciuis quicunque non sit dominus diuitiarum. Respondetur ergo ad argumētum, quod fama ciuis est quidem bonum reipublicæ; quemadmodum bonum partis est bonum totius, & debitum subinde ipsi reipublicæ per iustitiam legalem. Cæterum fama cuiuscunque ciuis est ipsiusmet ciuis tanquam bonum proprium ipsiusmet partis, ac suinde debitum illi ex iustitia commutatiua.

Sexta conclusio. Homo est dominus bonorū spiritualium. Pro cuius intelligentiā notandum est spiritualia bona esse in duplici differentia. Quædam externa, quæ non faciunt ipsum habentem bonū. Cuiusmodi sunt iurisdictiones ecclesiasticæ ad determinandas causas spirituales: & similiter beneficia spiritualia, iura scilicet ad percipiendas decimas, pro officijs ecclesiasticis. Ut parochia, Episcopatus, Decanatus, &c. Alia verò bona sunt interna quæ faciunt subiectum bonum. Ut gratia & virtutes infusa. De bonis primi generis probatur conclusio. Episcopus & parochus potest ab alienare à se iurisdictionem ecclesiasticam omnem, quam habet & iura ad percipiendas decimas, si non vendendo, certe resignando in fauorem alicuius, & donando, ergo est dominus, &c. Cæterum aduertendum est, quod cum dicitur Episcopus dominus beneficii spiritualis, dicitur dominus illius beneficii, quod sibi secundum iura retinet & possidet ut episcopus. Similiter Pontifex summus sui Pontificatus, Decanus decanati. Non tamen est censendus dominus eorum beneficiorum, quæ secundum iura tenetur distribuere: sic summus Pontifex non est dominus Episcopatus Salmantini, Episcopus autem Salmantinus est dominus sui episcopatus, non autem decanatus, aut parochia, quam distribuit. De secundi generis bonis probatur conclusio. Primo, homo per facultatem liberi arbitrij (Deo auxiliante) per peculiare quoddam auxilium comparat, sibi à Deo gratiam & reliquas virtutes infusas, ergo est dominus illarū.

Secundo. Si homo non esset dominus gratiæ & charitatis, sequeretur quod cum peccat peccatum furti, aut quodlibet aliud peccatum, committeret geminatum peccatum: vnum furti contra proximum alterum iniustitiæ contra propriam animam & contra Deum quia auferit vitam spirituales; & inferret mortem, sicut si seipsum occideret, quod est falsum & contra omnium sententiam. Confirmatur. Si quis dum occidit proximum, consequenter occideret seipsum, citra dubium committeret geminatum peccatum: alterum contra proximum; alterum contra charitatem propriam, ergo ad eundem modum esset in presentia, si homo non esset dñs horū bonorū spiritualium, committeret semper duo peccata. Vltimo probatur. Si sequeretur ex opposita sententia, quod qui peccaret mortaliter, teneretur continuo ad poenitendum sub præcepto: quod est falsum, ut ostenditur latius in materia de poenitentia, ergo. Sequela probatur. Præceptum restituendi aliena obligat statim, ut docet D. Tho. art. 8. q. 62. ergo si gratia & reliquæ virtutes infusæ sunt aliena; continuo tenemur, postquæ eas per iniuriā leserimus, restituere. Libet in hoc loco contemplari diuinam charitatem, vitam siquidem nostram, ut paulo antea dicebamus, retinuit sibi tanquæ uerus dominus: ut nos in

Bones de Iustitia & Iure.

A vitam nostrā, non quasi humanam, sed quasi re diuinam procurarem veluti depositarij & custodes illius. Contra uerò, gratiam & reliquas virtutes infusas, quæ sunt ordinis diuini, nobis cõcessit tanquæ ueris dominis: ut sic exæquaret humana, diuinis, & ut tandem amicorum omnia essent communia, hominis scilicet & Dei. Sed quomodo fieri debeat restitutio, quando laeditur homo in huiusmodi bonis siue diuinis siue humanis, dicendum erit inf. q. 62. art. 2. Hic autem aduertendum est non esse certum, quod asserit Magister Soto lib. 4. de Iustitia. q. 2. art. 3. post tertiam conclusionem, scilicet, quod nunquā Deus vsus fuerit absoluta potestate, quam habet erga vitam humanam. Cppositum enim colligo ex B Deutero. 20. & Iosue 6. Vbi legimus Deum præcepisse filijs Israel, ut interficerent etiam innocentes: quarundam gentium habitantium in terra promissionis, quod præceptum impleuerunt filij Israel. ite. lib. 1. Regum capit. 15. Præcepti Dominus Sauli, ut interficeret omnes Amalechitas etiam paruulos. Et. 4. lib. Regum cap. 9. Præcepit Iehu, ut interficeret omnem domum Achab Regis, in cuius familia uerosimile est fuisse aliquos paruulos innocentes. Et denique innocentem Iob percussit Dominus licet ministerio Satanæ in omnibus bonis & eius filios, interfecit. Ex quibus omnibus uidetur colligi, quod sæpe Dominus vsus fuerit absoluta potestate sua erga vitam & salutem hominum.

Quæstio III.

De rerum diuisione.

A NTE omnia pro huius quæstionis intelligentiā aduertendum est, quod quæ possunt diuidi & proprijs dominis adiudicari, sunt in triplici differentia. Quædam enim sunt principatus & iurisdictiones, quædam uero sunt personæ ipsæ: sicut in matrimonio uterque coniux alterius corporis potestatem accipit. Alia sunt possessiones & diuitiæ, quæ appellari solent res prout distinguuntur à personis. Verum est tamen quod etiam serui quæuis personæ sint, tamen in hoc tertio rerum genere continentur: propterea quod sunt partes possessionis & ad vendendum, & ad emendum habiles. Venduntur enim & emuntur.

Prima conclusio. Dominium esse cœpit simul cum homine: rerum autem diuisio nõ fuisse facta, si status innocentiae perseverasset, sed cœpit rerū diuisio post peccatum quando cœperunt homines multiplicari. Prima pars huius conclusionis probatur: quoniam rōne liberi arbitrij debetur homini dñium. In de. n. factus est homo totius uniuersi dñs, sed primi parentes creati sunt cum libero arbitrio, ergo &c. Altera pars conclusionis est communis sententia E Theologorum: sed diximus in illa particulariter de rerum diuisione, quoniam personarum & iurisdictionum diuisio fuisse in statu innocentiae. De quæ re uide D. Tho. 1. parte, q. 96. art. 3. & 4.

Tertia denique pars conclusionis colligitur ex Gen. c. 4. Vbi dicitur, quod Abel pastor ouium obtulit Deo sacrificium de optimis primogenitis gregis sui, Ergo iam habebat rerum diuisionem propriam & distinctā à possessionib. Caim fratris sui.

Secunda conclusio. Iurisdictiones oēs iam de facto applicatæ sunt proprijs dominis, personæ uero applicantur quantū ad ius cõiugij & cõsensum utriusque conjugis. Ex quo etiam sequitur applicatio filiorum quantū ad ius patrium. Res aut non oēs sunt de facto applicatæ. Hæc conclusio, non tam probatione quæ explicatione, indiget. In prima parte conclusionis intendimus, quod nemo hominum est in uniuers-

F

uniuers-

vnuerſum qui non ſit ſubditus alicui Principi, præter ipſos ſupremos Principes: qui ſoli Deo ſubijciuntur, iuxta illud Prouerb. cap. 21. Cor. Regis in manu Domini ſicut diuiſiones aquarum. Secunda pars conſuſionis manifeſta eſt ex ipſa ratione matrimonij requirentis conſenſum viri & ſœminæ. Tertia denique pars manifeſtatur exemplis. Siquidem flumina & montes & feræ ſylueſtres & aues nõ ſunt vnuerſaliter applicatæ: ita vt ius piſcandi & venandi ſit prohibutum. De qua re copioſius dicemus ſuo loco quæſt. 62.

Tertia conſuſio. Licita eſt rerum diuiſio & appropriatio, non ſolum pro laicis, verum etiam pro eccleſiaſticis & religioſis ſecundum illorum profeſſionem. Hæc conſuſio eſt contra quorſdam Philoſophos, ſcilicet, Platonem & Socratē: vt patet apud Platonem in Tymæo, qui aiebat omnia eſſe debere communia, etiam vxores. Eſt etiam contra quorſdam hæreticorum vocatos apoſtolicos, qui negabāt eſſe licitum proprium aliquid poſſidere. Vt refert Augu. in lib. de hæreſibus ad Quodvultdeum ca. 40. Et lib. 2. de gratia Chriſti cap. 11. & epiſt. 106. ait Pelagium in eodem fuiſſe errore. Hos ſequuti ſunt aliqui, qui dicebantur Pſeudoapoſtoli, vt refert Alphonſus de Caſtro lib. 2. de hæreſib. in verbo, apoſtolicus hæreſi. 2. Alij verò hæretici fuerunt negantes licitum eſſe eccleſiaſticis viris quidquam tanquam proprium poſſidere. Quorum meminit D. Auguſt. lib. 2. de hæreſibus cap. 50. Hos ſequuti ſunt poſtea Ioannes Huſ, & Vuitcleff, & Lutherus, & Rex Angliæ Henricus Octauus, quorum iuſſu Germaniæ & Angliæ Eccleſiæ bonis ſuis ſunt ſpoliatæ. Noſtra tamen conſuſio vnuerſalis conſeſſio eſt Eccleſiæ catholicæ. Et probatur. Nam ab antiquo Patriarchæ, & amici Dei Reges & ciues Iſraelitici poſuli ſemper poſſederunt proprium. Cæterum poſt Chriſti etiam aduentum nulla vnquam fuit neceſſitas ad ſalutem, vt qui conuerterentur ad fidem, abijcerent diuitias. Vt conſtat ex Actibus apoſtolicis, & Epiſtolis Pauli. Quinimo & Chriſtus Dominus in communi collegio Apoſtolorum aliquid poſſeſſe videtur. Quoniam Iudas loculos habens ea quæ mittebantur portabat. Hæc etiam conſuſio deſinita eſt contra Pelagianos in concilio Palæſtino, & contra Vuitcleph, in concilio Conſtantiensi, q. 8. Errore 10. & 36. & 39. in concilio Tridentino in Decreto de regularib. ſeſſ. 25. cap. 3. vbi concedit ſancta ſynodus, omnibus monaſterijs tam virorum, quam mulierum etiam mendicantium, exceptis domibus Sancti Franciſci, quod bona immobilia poſſideant. Gratianus denique. 1. 2. q. 1. & 2. 3. & 4. colligit in vnum, multa Conciliorum & Pontificum & Sanctorum patrum teſtimonia, quibus probatur licitum eſſe eccleſiaſticis proprium poſſidere. Videatur Diuus Thomas infra quæſt. 66. artic. 2. & Thomas Vvaldenſis lib. 3. doctrinalis antiquæ fidei cap. 81. & Ioannes de Medina lib. de reſtitutione. q. 1. dub. 1. & Alphonſum à Caſtro, in verbo, Eccleſia, hæreſi. 4. & in verbo, paupertas, hæreſi. 2. Soto lib. 4. de Iuſtitia. quæſtione. 3. Vide Ariſtot. lib. ſecundo. Politicorum. à principio, & deinceps per multa capita differentem contra Socratē & Platonem. Et Ariſtotelem ſequuti ſunt omnes philoſophi Peripatetici. Rationes autem pro iſta conſuſione ſunt petendæ à Diuo Thoma, & cæteris autoribus locis allegatis: & nos dicemus pro conſuſione ſequenti, quæ quidem talis eſt.

Quarta conſuſio. Iure poſitiuo humano introducta eſt iuriſdictionum & rerum diuiſio: iure gentium quidem in communi: iure autem ciuili in par-

Articulari. Explicatur hæc conſuſio quantum ad ſecundam & tertiam partem. Quia iure gentium introductum eſt, vt iuriſdictiones & res non ſint communes omnibus: ſed ius ciuile ſupra hoc ius addidit, quod hæc reſpublica ſit huius principis, illa illius, Hiſpania Philippi, Galia ſui Regis, & quod hic ager ſit huius ciuis, ille alterius. Prima pars probatur. Iure naturæ res omnes erant communes. Similiter iuriſdictiones & principatus nemini erant adjudicati & applicati, ergo ſolum ius poſitiuum applicuit.

Secundo ea quæ iure naturæ conſtituta ſunt: per ſe bona ſunt, & illis oppoſita per ſe mala: ſed iuriſdictionum, & rerum appropriatio & diuiſio nõ ſunt per ſe bona nec communio per ſe mala, ergo nõ iure naturæ, ſed poſitiuo humano introducta ſunt.

Secunda pars probatur. Rerum diuiſio & appropriatio ſequitur ex his principijs; Pacem eſſe retinendam in rebus publicis, agros eſſe colendos, per conſequentiam quantum non euidentem, vſq; ad eam tamen apparentem & probabilem, vt nemo ſi homo minui qui eam negare poſſit. Ergo pertinet ad ius gentium. Conſequentia iſta ſimul cum antecedente patet ex dictis ſupra q. 57. art. 2. & 5.

Tertia pars aſſeritur à Diuo Auguſtino tract. 6. ſuper Ioannem, cuius verba allegat Diuus Thomas inf. q. 66. art. 2. Ratione vero probatur. Ius ciuile illud eſt, quod ſibi quiſque populus vel ciuitas conſtituit colligent illud ex principijs naturalibus, ſed per conſequentiam tantum probabilem, nõ neceſſariam, ſed iuriſdictionum & rerum diuiſio in particulari eſt huiusmodi, nec enim admodum neceſſarium erat, quod hic Rex huic reipublicæ, ille vero alteri perſiceretur: aut quod hic ager huic homini, ille vero alteri applicaretur, ergo &c. Confirmatur ex lege. 1. ff. de conſtitutionibus principum. Vbi dicitur quod reſpublica & ciuitas quælibet tranſtulit in Principem omnem ſuam poteſtatem. Vltimo probatur. Quoniam, vt oſtendemus q. 5. de dominio Per ius ciuile tranſferuntur quandoque dominia inuitis dominis: quandoque vero etiam volentibus dominis prohibentur tranſferri, ergo &c.

Sed contra tertiam conſuſionem, ac ſubinde eſtra quartam arguitur primò. Quia Luca. 14. inquit Chriſtus qui non renuntiat omnibus quæ poſſidet, non poteſt meus eſſe diſcipulus: ſed eſſe diſcipulum Chriſti nihil aliud eſt, quam eſſe bonum Chriſtianum, Ergo Chriſtianus bonus non poteſt eſſe dominus. Reſpondetur hunc locum habere duplicem intelligentiam. Prima eſt, ſi intelligatur de renuntiatione per affectionem prauam, & inordinatam erga res temporales per quam anteponitur Chriſto poſſeſſio & hæreditas. Secunda eſt, quod intelligatur de his qui profitentur. Et angelicam perfectione. De monachis videlicet, quibus non licet aliquid proprium in particulari poſſidere. Sed prior intelligentia videtur magis germana & conſona his quæ paulò ante præmiſerat Chriſtus, ſi quis venit ad me & non oderit patrem & matrem filios & vxorem adhuc & animam ſuam, non poteſt meus eſſe diſcipulus. Quæ verba intelligenda ſunt neceſſario de amore prauo & inordinato.

Secundò arguitur, ex teſtimonio Diuus Thomæ infra quæſt. 66. art. 1. dicentis, res exteriores, ſubiaccere humanæ poteſtati, quantum ad vſum, ſolè autem diuinæ poteſtati, quantum ad naturam. Hinc arguitur ex eo quod dictum eſt ſupra, quod homo non eſt dominus vitæ ſuæ quia licet habeat illis vſum & cuſtodiam, non tamen poteſt eam ſibi tollere. Sed Diuus Tho. dicit quod reſeruat omnia

nium exteriorum tantum habet homo usum & non potest naturam mutare, ergo. Respondetur D. Tho. solum velle quod solus Deus potest naturam rerum exteriorum omnibus modis mutare, creando & in nihilum redigendo. Sed homo nihilominus potest in multis visus, in omnes quidem lege permittit uti rebus externis: ita ut si animatae sint possit eis vitam auferre: quod dominium non habet supra propriam vitam.

*Quæstio I I I I.
De peculiari quorundam dominio.*

A N T E disputationem hanc, utrum aliquis homo sit totius orbis dominus & Rex. Duo fundamenta præiacienda sunt. Primum est. Nullus omnino princeps est dominus secundum proprietatem bonorum, quæ applicata sunt civibus. Hoc assertur ab omnibus Theologis, philosophisque & Iuris peritis, vno excepto Hostiensis, quem reprehendit merito Magister Soto libro. 4. de Iustitia: quæst. 4. art. 1. conclus. 1. Afferitur etiam iure Regio Hispaniensis partitione. 2. tit. lege 2. & 3. Ratione vero probatur. Princeps is dicitur, qui rempublicam gubernat pro ipsius reipublicæ commodum & utilitatem. Contra vero Tyrannus in gubernatione, is definitur qui oblitus commodorum reipublicæ ad suum commodum & utilitatem gerit principatum. Ergo non erit legitimus Rex qui sibi appropriat bona subditorum. Sed arguitur contra hoc fundamentum. Nam lib. 1. Reg. cap. 8. Præcepit Dominus Samueli, ut exponeret populo Israelitico volenti creare sibi Regem, ius Regis eligendi. Illud autem ius est, quod uxores, filios & filias, civium substantias, & fortunas eorum conpeteret in proprium commodum ipsius Regis. Respondeo primo: Regem illa omnia posse cum id expedierit bono publico. Respondetur secundo, In eo loco voluisse dominum quodammodo auocare populum Israeliticum à proposito creandi Regem sibi, & idcirco exposuit illis Tyrannidem Regiam, quam solebant, ut in plurimum Reges exercere erga cives subiectos: & hoc appellavit ius Regis qui regnaturus erat super eos. Ius inquam, quod sibi statuebant tyrannicè. Secundum fundamentum. Potestas civilis ad gubernandam rempublicam habetur ex iure diuino naturali. Hoc assertur in allegata partitione Hispanici iuris. lege. 2. & 4. cum sequentibus habetur etiam apud Aristotelem 1. Politic. cap. 2. Vide Victoriam nostrum in relectione de potestate civili, & Soto supra quæst. 4. artic. 1. conclus. 2. Item reuocanda sunt in memoriam, quæ nos supra diximus quæst. 2. huius tractatus, dum ageremus de seruitute naturali. Sed probatur ratione naturali. Respublica civilis non potest consistere in societate nisi sit potestas in illa superior apud unum vel plures: sed homo iure naturali est animal sociabile quod in republica & societate regere debet, ergo eodem iure debet respublica eligere gubernatorem. Secundo probatur. Iure naturali diuino necessaria est potestas in republica ad puniendos reos: sed talis potestas non potest esse privata singulorum, sed necessario debet esse publica, ergo. Minus probatur. Præcepto quinto Decalogi prohibetur hominis occisio: auctoritate priuata, nisi in sui defensionem vel proximi. Ad puniendum ergo reos necessaria est auctoritas publica quæ homicidas iudicet & puniat. Ultimo probatur. Multitudo sine ordine consistere non potest, imò necesse est ibi ad sit perturbatio & confusio. Respublica vero quæ glans multitudine est, ergo consistere non potest sine or-

Basis de Iustitia & Iure.

dine inferioris & superioris. Confirmatur exemplis. Nam in vniuerso toto diuersis rerum gradibus composito præest Deus tanquam Princeps & Dux totius vniuersi. Item in Microcosmo id est, minor mundo quæ est homo, sunt diuersi gradus & ordines potentiarum quibus omnibus perficitur ratio tanquam Dux: quinimo inter angelos & inter beatos est ordo inferioris & superioris. Ergo naturalis ratio dicta in republica esse necessarium talem ordinem.

Contra fundamentum arguitur. Respublica constituit sibi Regem in quem transfert suam potestatem: aut si mauult plures optimates consules, in quos transfert suam potestatem, ergo talis potestas iure humano habetur non diuino. Respondetur nego consequentiam. Quoniam respublica tenetur creare vel unum vel plures, qui eam gubernent, iure diuino naturali, non positio gentium vel civilium. Non itaque pendet ex beneplacito reipublicæ creare civilem potestatem, sed iure natura tenetur. Cum autem creat talem gubernatorem vel gubernatores, transfert in illum vel illos suam potestatem. Quæ quidem potestas, cum in ipsa republica existat diuino naturalique iure, necesse est ut eodem iure sit in rege constituto. Neque enim fingere licet duas supremas potestates: alteram in Rege, alteram in republica. Sed vna est tantum, quam ipsa respublica in Regem transtulit, propterea quod sic non solum melius gubernaretur, imò aliter gubernari non posset, nec vera gubernatio esset.

C I A M vero latius dicendum est de peculiari quorundam dominio vniuersi. Nimirum de dominio Christi, & summi Pontificis, & Imperatoris.

Et quidem quantum ad Christi dominium attinet, quoniam variaz sunt opiniones, visum est pro utraque parte argumenta proponere: deinde nostram meditationem circa hanc controuersiam adiungere.

D V B I T A T U R ergo primo. An Christus habuerit dominium temporale huius mundi. Pro parte affirmatiua videtur esse Diuus Thomas in opusculo 20. de regimine principum. lib. 3. cap. 12. 13. & 14. Vbi expressè ait, quod Christus secundum humanitatem fuit monarcha & habuit omnem potestatem in cælo & in terra: & quod eius monarchia successit Romanis, & excessit omnes monarchias ex triplici parte. Scilicet ex dominij vniuersalitate, & ex annorum quantitate, & ex dignitate dominij. Et ibidem dicit, cap. 13. quod Augustus Cæsar gerebat vicem dominij Christi Domini post eius natiuitatem annos quatuordecim. Et cap. 14. assignat Diuus Thomas rationes, quare Christus Dominus, cum habuerit tale dominium, in tanta humilitate & paupertate uiuere elegerit. Ergo Diuus Tho. planè sentit quod Christus non solum spirituale dominium, sed etiam temporale huius mundi habuerit. Confirmatur, quia in 3. par. q. 59. artic. 4. ad primum. ait, quod iudiciaria potestas consequitur regiam dignitatem: Christus autem quamuis esset Rex constitutus à Deo: non tamen in terris viuens regnum terrenum administrare uoluit. Similiter etiam iudiciariam potestatem exercere noluit supra res temporales, qui uenerat homines ad diuinas transferre. Hæc S. Thom. uidetur ergo expressè sentire, quod Christus fuerit uerè Rex & dominus temporalis: quamuis uoluerit uti illa potestate. Deinde Diuus Thom. in eadem tertia par. quæst. 13. artic. 2. & ad 1. intendit tribuere animæ Christi omnem potestatem, quæ possibilis est dari creaturæ absque implicatione contradictionis. Sed quod Christus Dominus talè habuerit potestatem

F 2 testatem

testatem non implicat contradictionem, neque est aliquod inconueniens. Ergo pertinet ad dignitatem Christi, quæ habeat tale dominium, talemque potestatem. Confirmatur, quoniam habere temporale dominium supra totum orbem, est quædam perfectio, quæ conuenire potest creaturæ. Ergo non est deneganda Christo domino. Antecedens probatur. Quia huiusmodi temporale dominium includit potestatem ad gubernandos subditos, & ad condendas leges, quibus homines abstrahuntur à malis & ad virtutis opera diriguntur. Per talem etiam potestatem redduntur bonis præmia & malis supplicia: ergo conueniens est, quod Christus dominus tale habuerit potestatem.

Secundo arguitur. Ex testimonijs Sacrarum litterarum quæ plurima sunt, in quibus videtur affirmari tale dominium & regnum attribuendum esse Christo. v.g. Psalm. 2. Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam & possessionem tuam terminos terræ & Psalm. 71. Dominabitur à mari usque ad mare, & à flumine usque ad terminos orbis terrarum, Et Zach. 9. Ecce Rex tuus venit tibi, & dominus eius à mare usque ad mare, Et Matt. 28. Data est mihi omnis potestas in cælo & in terrâ. At verò, si non habet dominium temporale, non est data ei omnis potestas terra. Et Ioan. 13. Sciens quia omnia dedit ei pater in manus. Lucæ. 10. Omnia mihi tradita sunt à patre meo. Et ad Hebr. 1. Quem constituit heredem vniuersorum. Et Apocal. 1. Princeps regum terræ asseritur. & cap. 19. dicitur, quod habebat scriptum in vestimento & in fœnore. Rex regum & Dominus dominantium. Vbi significatur in eo quod dicitur in vestimento & in fœnore quod regnum illius non solum competeat ei secundum diuinitatem, sed etiam secundum humanitatem: & quod non solum erat spirituale dominium, sed et temporale. Confirmatur, quoniam alias Christus non diceretur propriè Rex secundum quod homo, sed solum metaphoricè: sicut dicitur pastor ouium. Probat sequela. Quoniam nomine Regis intelligimus propriè loquentes Regem temporalem qualis fuit Salomon: semperque in Sacris literis quotiescunque nomen Regis tribuitur homini, accipitur pro Rege temporali. Ergo præiudicamus dignitati Christi, si negemus esse etiam Regem temporalem.

Tertiò arguitur ratione. Quoniam omnes Theologi concedunt quod Christus fuit dominus temporalis quantum attinet ad necessitatē & ordinē & finem spiritualem propter quæ Christus principaliter venit sed omnia temporalia facta sunt propter finem huc spirituale & super naturale: ergo Christus dominabatur in omnibus temporalibus. Minor patet, quia totus ordo naturæ est factus à Deo propter ordinē gratiæ. Confirmatur, ex doctrina S. Tho. 2. 2. q. 40. art. 2. Vbi ait omnis persona vel ars, vel virtus, ad quam pertinet finis, habet disponere de ijs quæ sunt ad finē, vbi ponderandum est quod dicitur omnis persona ad quam pertinet finis. Ergo cum Christus quantum homo sit persona ad quæ pertinet finis: cum sit constitutus à Deo rerum omnium dux iudex & Pontifex habens plenam potestatem dirigendi homines in vltimum finem: sequitur, quod ipse sit dominus rerum omnium temporalium, siquidem omnes creatæ sunt à Deo propter finem vltimū.

Quarto arguitur, ex D. Bernardo lib. 3. de consideratione ad Eugenium Papam, cui dicit: dispensatio tibi credita est, non data possessio, non tu ille, de quo ait propheta, Et erit omnis terra possessio eius: Christus hic est, qui possessionem sibi vendicat, & iure creationis & merito redemptionis, & dono patris. Vbi Diuus Bernardus tres titulos dominij am-

plissimi in Christo numerauit. Primus est occasio- nis, de quo non est nostra disputatio. Alter est titulus redemptionis: quem Abulenſis super Matth. cap. 23. q. 307. confirmat, ex illo ad Rom. 14. Mortuus est & resurrexit, vt viuorum & mortuorum dominetur. Eo quod morte & resurrectione sua & mortuos & viuos redemit. Confirmatur, quia titulo redemptionis sumus serui Christi: at verò quicquid seruus acquirit domino suo acquirit, vt habetur in l. placet. ff. de acquir. hæred. & etiam inuitis. de acquirendo rerum dominio. Ergo omnia nostra temporalia Christi sunt tanquam domini. Tertius titulus est ex dono patris qui in superioribus explicatus est, & confirmatus ex illo Hebr. cap. 2. Quem constituit heredem vniuersorum Et Lucæ 11. Omnia mihi tradita sunt à Pater meo.

Quinto arguitur. Omnes fere Theologi concedunt Christum futurum regem omnium & dominum in æternitate, maxime post diem iudicij: sed secundum doctrinam Sancti Tho. omnia quæ Christus nunc habet & habiturus erat. habuit etiam in vtero virginis, præter illa quæ repugnabant conditioni viatoris & mortalitati corporis, sed habere talem potestatem & tale dominium non repugnabat, ergo ex tunc habuit, quamuis noluerit habere vsu illius potestatis & dominij, Cui consonat illud ad Galat. cap. 4. Quanto tempore hæres paruulus, est nihil differt à seruo cum sit dominus omnium. Sic ergo Christus Dominus potuit habere quidem temporale dominium huius mundi, non tamen vsu: quia ita expediebat ad redemptionem humani generis, quod Christus se gereret vt pauper & humilis in terra dum mortalem vitam agebat. His & alijs rationibus confirmant hanc affirmatiuam partem ijs quibus placet Christum habuisse temporale dominium & regnum huius seculi in quantum homo: quia hoc ad dignitatē eius pertinere arbitrantur. Denique pro hac parte fit argumētum ex perfectissimo sacerdotio Christi, ad cuius perfectionē vix pertinet potestas regni temporalis, Et probatur, quia finis sacerdotij est superior quæ præcedit regni, temporalis ergo cum in Christo fuerit perfectissimum sacerdotium, necesse est, quod habuerit in se omnem potestatem temporalem regnandi & dominandi. Quemadmodum ad artificem artis architectonicæ pertinet principari & imperare inferioribus, & eos gubernare: vt attulimus ex S. Tho. sup. q. 40. art. 2.

PRO altera vero parte sunt argumenta magni momenti. Arguitur enim primo pro parte negativa autoritatibus Sacrarum litterarum & Sanctorum patrum: deinde argumentabimur rationibus Theologicis.

Primò quidem se offert testimonium Ierem. c. 22. Vbi post regem Iechoniam nullum iam amplius regem de semine David, qui temporaliter regnaret, futurum esse præ dicit, his verbis. Hæc dicit Dominus. Scribe virum istum sterilem, qui in diebus suis non prosperabit, nec enim erit de semine eius vir qui sedeat super folium David & potestatem habeat ultra in Iuda. Ergo Christus non fuit Rex temporalis huius mundi, alioquin et esset rex temporalis super folium David & super Iudam. Est aliud testimonium Ioan. 18. Vbi dixit Christus Pilato, Regnum meum non est de hoc mundo, si ex hoc mundo esset regnum meum ministri mei utique decertarent, vt non traderet Iudæis. Nunc autem regnum meum non est hinc. Nec valet respondere quod illud testimonium intelligendum est ita, quod Christus non habuerit nec habere voluerit vsu & exercitium regis temporalis. Hoc enim constabat tunc Pilato, cum pauperem vitam duce-

ret

ret Christus. Rogabat ergo Pilatus an haberet A
ius regni, ut Cæsari posset contradicere: cui respon
dit Christus, regnum meum non est de hoc mun
do. Deinde quotiescunque in Sacris literis fit
mentio de regno Christi semper adiungit aliquid
quo intelligamus spiritualitatem regni illius & eter
nitatem: non ergo temporaliter & seculariter re
gnandi in hoc seculo accepit potestatem Christus.
Antecedens inductiuè pater. Primò quidam Za
charia. 9. dicitur, Ecce rex tuus venit tibi iustus &
Saluator ipse pauper & ascendens super asinam.
Vbi non solum usum regni, sed etiam dominium
& proprietatem rerum denegari videtur Christo.
Item in eo quod dicit iustus & Saluator: satis ex
plicatur spiritualitas regni Messia. Præterea Psal.
110. 2. Ego autem constitutus sum rex ab eo super B
Sion montem sanctum eius prædicans præceptum
eius. Quibus verbis insinuat qualitas regis pote
statis Christi. Videlicet, ad prædicandum spiritua
le forum Dei. Similiter & illud Matth. 28. Data est
mihi omnis potestas in cælo & in terra. Determi
natur per illud quod sequitur euntas ergo in mun
dum vniuersum prædicare Euangelium omni crea
turæ. Baptizantes eos, &c. Vbi particula illa, ergo,
denotat explicationem qualitatis regni & potesta
tis Christi: alioquin non esset consentanea illatio;
dum inferretur ex regno & potestate temporali, po
testas prædicandi ac baptizandi Apostolis collata.
Item Luc. 19. Benedictus qui venit Rex, Osanna.
Id est salua nos. Vbi salus spiritualis non tempo
rale iudicium expectabatur à rege Christo. Præ
terea Ieremia. 23. Regnauit rex & sapiens erit &
faciet iudicium & iustitiam in terra. Sed vt intel
ligatur quale iudicium facturus erat in terra: sub
iungitur. In illa die saluabitur Iuda, & Israel ha
bitabit confidenter, & hoc est nomen quod voca
bunt eum Dominus iustus noster. Quod testimo
nium nõ potest intelligi de salute temporali regni
Iuda. Constat enim illud non fuisse reparatum per
aduentum Christi. Amplius Isaiæ 9. Super folium
Dauid, & super regnum eius sedebit in æternum,
vt confirmet & corroboret illud amodo vsque in
sempiternum. Quæ sessio, quæ confirmatio & cor
roboratio intelligi non potest secularis & tempo
ralis: sed omnino spiritualis. Similiter Psalm. 44. In
tende prospere procede & regna, & statim ratio &
modus regnandi describitur, dum inquit, propter
veritatem & mansuetudinem & iustitiam & dedu
cet te mirabiliter dextera tua. Vbi officium Christi
in prædicatione veritatis, in exemplo mansuetudi
nis, in virtute redemptionis, quæ nomine iustitiæ
intelligenda est, describitur. Præterea quomodo ve
rificabitur quod inquit Paulus 1. Corint. 8. Qui cũ
diues esset pro nobis egenus factus est. Si Christus
fuit dominus temporalis totius mundi? Non enim
fuisse verè pauper nec egenus, sed ditissimus om
nium hominum. Et deniq; quomodo verum erit
quod vulpes foueas habet & volucres cæli nidos:
filius aut hominis nõ hêt vbi caput suũ reclinet?
Habebat siquidem vitæ temporalis cõmunitate su
pra omnes Reges et si nollet vt illis possessionib.
Iam vero si Sanctorum Patrum intelligentiã sa
crarum literarum requiramus, omnes illi videntur
parti negatiuæ adherere. Principio D. August. lib.
17. de ciui. cap. 7. ait quod populus Israel personam
figuratè gerebat Saul, qui populus regnum fuerat
amissurus Christo Iesu Domino nostro per nouũ
Testamentũ, non carnaliter sed spiritualiter regna
turo. Item idem August. tractatu. 117. super Ioan
nem explicans illud Psalmi 2. Ego autem constitu

tus sum Rex ab eo super Sion montem Sanctum
eius, inquit, Sion illa, & mons ille, non sunt de hoc
mundo. Quod est regnũ eius nisi credentes in eũ?
Et iterũ dabo tibi gentes hereditatẽ tuã, quas possi
deas ad earũ salutẽ, & quæ tibi fructificent spũalia.

Ambrosius etiam apertè lib. 3. in Lucam cap. pe
nulti. Negat regnum Christi fuisse temporale, qua
le fuit Dauid vel Roboam vel Iechonia. Ait enim,
Ipsũ regem secundum honorem seculi non acci
pimus Christum. Quomodo ergo dictum est: de
fructu ventris sui ponam super sedem tuam? Quo
modo etiam dictum est, Dabit illi Dominus Deus
sedem Dauid patris eius & regnabit in domo Ia
cob in æternũ? Nõ seculari honore regnauit Chri
stus. Et paulò post, exponens illud Psalm. 88. Thro
nus eius sicut dies cæli, inquit, non vtique hunc
thronum Salomon sedit, non Roboam, non Iechonia.
Et deniq; ait, Qui dicit regnũ meũ non est de
hoc mũdo: ostendit esse supra mundũ. Ita & regnũ
eius erat & nõ erat in seculo, sed supra seculũ erat.

Diuus Hieronymus lib. 4. super Ieremiam cap.
22. explicans illud, Scribe virum iustum sterilem,
inter alia multa dicit, quod regnum Christi nõ erat
terrenũ & breue, sed perpetuum & cæleste. Diuus
etiam Gregorius homil. 8. super euangelia, Non so
lum regnum mundi, sed & dominium rerum ha
buisse Christum secundum humanam naturam ne
gat. Ait enim non in parentum domo, sed in via na
scitur: vt profecto ostenderet, quia per humanitatẽ
quam assumpsit quasi in alieno ne cesebatur. Alie
num non secundum potestatem dico, sed secundũ
nostram naturam. Nam de potestate eius scriptum
est, in propria uenit. Athanasius præterea tom. 3. in
oratione de Sanctissima Deipara prope finem ait,
Rimantur hæretici & se se inuicem adhortantes,
& affectuosè quærent, an acceperit thronũ Dauid
patris sui, & regnauerit in domo Iacob in æternum.
Et paulò post. Ergo accipiens thronum Dauid, tran
stulit illum & dedit Sanctis Christianorũ regibus,
vt conuerteret eos ad domum Iacob: qua tradita
in opprobrium & direptionem regnabit in Chri
stianis in æternum. Siquidem genitus ex virgine, vt
consummatis omnibus, quæ ad negotium mortis
& crucis pertinebant, post resurrectionem ad suos
dicebat, Data est mihi omnis potestas in cælo & in
terra. Et quandoquidem ipse rex est, qui natus est
ex virgine, idemque ac dominus & Deus, ea pro
pter & mater quæ eum genuit & regina & domi
na & Deipara propriè & verè censetur. Hæc Atha
nasius. Vbi considera, quomodo regnum Christi
non temporale sed spirituale affirmet secundum
humanitatẽ. At vero dominij rationem vniuersalẽ
diuinitati tribuit. Et propterea ipsam Dei genitricem
reginam & dominam appellat: Constat autem, quod
virgo mater non fuit temporaliter regina vel domi
na: sentit ergo Athanasius quod ex vnione hyposta
tica erat ille homo Dominus omnium. Chrysof. itẽ
homil. 6. super. c. 2. Matth. sic ait, Quo nam pacto
Magi ex stella illa Iudæorum regem illum esse didi
cerunt: cum certè non istius regni iste sit rex, sed vi
lem hanc prorsus vitam egit ac pauperem? Basil.
quoque quem refert D. Tho. in catena aurea. Lucæ.
c. 1. explicans illud: regnabit in domo Iacob, ait. Nõ
in materiali sede Dauid Dominus sedebit, transla
to Iudaico regno ad Herodem, sed sedem appellat
Dauid, in qua residet dominus, indissolubile regnũ.
Deniq; oes patres antiqui explicantes illud Luc. 1.
Dabit eis Dns sedẽ Dauid, vniuersi negat tẽporale
regnũ Christo competere: & omnino afferunt ra
tionem regni Christi spiritualem & æternã fuisse.

Tertiò loco rationibus agendum est, Prima itaque ratio & potissima mihi est, quæ tali fundamentum innititur. Quoniã Christus Dominus assumpsit humanitatem talibus conditionibus exornatam & affectam qualibus conueniebat exornari & affici ad finem intentum per incarnationis mysterium. Finis autem fuit, vt Christus Dominus plenus gratiæ & veritatis esset caput influens in membra veritatem & gratiam. Et quidem quod attinet ad veritatem, oportebat illum esse perfectissimum caput. Et idcirco assumpsit animam beatam lumineque gloria illustratam, tam eximie, vt in illo crescere non oporteret. Fuit itaque testis oculatus veritatis: & ad hoc venit in mundum vt testimonium perhiberet veritati & prædicaret nobis forum Dei & beneplacitum eius circa media necessaria ad salutem hominum à nobis credenda & facienda. Deinde venit Christus ut exemplo suo nobis uiam ad salutem ostenderet, non solum necessariam, sed etiam eius perfectionis quæ in consilio est semitam demonstraret. Cum igitur, qui uenit facere & docere, dixerit: Si quis perfectus esse, uade & uende omnia quæ habes, & sequere me, consequens est, quod Christus Dominus temporale dominium, aut regnum non assumpsit. Alioquin Euangelicam perfectionem exemplo suo non docuisset. Confirmatur, quoniam perfecta paupertas non solum consistit, imo non consistit in abdicando omnino usu rerum, sed consistit in abdicando dominio ipsarum, id quod religiosi faciunt: qui quidem, quamuis multis rebus utantur, tamen nullius dominium habent singuli. Ergo cum ipse Christus exemplum euangelicæ paupertatis seipsum proposuerit inconueniens uideretur, quod ipse secundum humanitatem temporaliter rerum omnium dominium & regnum haberet, quamuis paucis ueretur ad uitæ sustentationem.

Secunda ratio est. Quamuis ex gloria animæ Christi quasi naturaliter consequeretur corporis gloria, tamen immortalis Deus assumpsit mortalem humanitatem, eo quod sic expediebat, tum ad exemplum patientiæ, tum ad redemptionem humani generis per mortem & crucem suam. Ita etiam fuit conuenientissimum, vt dominus & rex uniuersi assumeret naturam humanam absque dominio & regia potestate temporali huius mundi, quamuis hæc dignitas uideretur ad decorem & ornatum naturæ humanæ pertinere: nisi Christus uenisset seipsum totius perfectionis exemplum proponere. Cum igitur ista carentia domini & regni temporalis non derogeret plenitudini gratiæ & ueritatis & adiuuet ad perfectionem exemplaris nobis propositi ad imitandum, conuenientissimum est, quod Christus qui aliis secundum diuinitatem & propter gratiam unio nis est uniuersorum dominus, sit uere & proprie simul pauper in hoc temporali seculo, in quo exemplum discipulis dare uenit. Huic doctrinæ consonat quod Apostolus dicit, qui cum esset diues pro nobis egenus factus est. Sic enim locutus esse uidetur, ac si diceret, qui cum esset immortalis, pro nobis mortalis factus est, uidelicet, cum esset immortalis secundum diuinitatem, factus est mortalis secundum humanitatem. Sic etiam cum esset diues secundum diuinitatem & uirtute unionis, tamen simul factus est uere pauper secundum humanitatem.

Tertia ratio. Christus nunquam usus est illa potestate regia & dominatiua, ergo frustra assumpsisset talem potestatem, frustra enim est potentia quæ in actum non reducitur. Quod si quis respondeat, quod etiam assumpsit potestatem ridendi licet nunquam riserit: Contra est, quod potentia ridendi

pertinet ad ueritatem & integritatem humanæ naturæ, neque esset perfectus homo nisi omnes naturæ humanæ proprias potentias haberet: noluit autem ridere, quia uenerat prædicare penitentiam, & beatitudinem lugentibus.

Quarta ratio. Si Christus esset constitutus Rex & iudex temporalis teneretur consequenter gubernare mundum in temporalibus secundum leges naturales & humanas, sed nihil tale gessit, nec ministros creauit qui ius dicerent, imò tyrannidem permisit multorum regum, ergo non habuit tale officium & potestatem talem, alioquin non esset bonus rex temporalis & iudex. Confirmatur hæc ratio. Christus Dominus respondit cuidam dicenti sibi, Dic fratri meo ut diuidat mecum hereditatem, Respondit, homo quis me constituit iudicem super uos. Vbi Christus Dominus uisus est negare se constitutum iudicem litium temporalium, alioquin ad illum pertineret lites componere. Nec ualet dicere quod noluit uti illa potestate: ipse enim non dixit, Nolo de uobis iudicare, sed dixit, Quis me constituit iudicem super uos? quasi negans se iudicem constitutum super temporalia ut seculariter iudicaret.

In hac controuersia uiri doctissimi ac piissimi inter Theologos modernos & antiquiores diuisi sunt, quibusdam illorum negantibus, quibusdam asserentibus Christum esse Regem & Dominum & iudicem temporaliū, quibusdam uerò dicentibus utraque opinionem esse probabilem. Sed alteram probabiliorem, sunt etiam qui alteram partem amplectentes, alteram erroris uel temeritatis nota inurere audeant.

PRO decisione huius controuersiæ notandum est primò, quod in discursu huius disputationis nolimus distinguere triplicem quæstionem, uidelicet, An Christus fuerit Rex temporalis, An fuerit Dominus temporalis, An fuerit iudex temporalis: quoniã profectò quod attinet ad præsentem difficultatem, eadem est ratio arbitrandi.

Notandum est secundò, quod de Christo possumus loqui in hac disputatione dupliciter. Vno modo in quantum est Deus. Altero modo in quantum est homo. Siquidem loquamur de illo ratione personæ diuinæ: constat secundum fidem catholicam illum esse Regem & Dominum & iudicem totius uniuersi & omnium quæ sunt in illo. Etenim sicut filius Dei est uere homo passibilis & mortalis: ita ille homo est uere Deus & creator omnium, & Dominus & Rex & iudex angelorum & hominum. Itaque Christus non solum in quantum Deus: sed etiam in quantum hic homo, est uere Rex & Dominus omnium. Nam dictio illa, in quantum reduplicat personæ rationem & non tantum naturam humanam. De hoc nulla est controuersia. Si autem loquamur de Christo secundum ea quæ sibi conueniunt ratione humanæ naturæ assumptæ: adhuc distinguere debemus. Quædam enim sunt propria & communia omnibus hominibus, vt v.g. esse resibilem, habere intellectum & uoluntatem: & similia. Quædam uero sunt propria illius naturæ humanæ singularis. v.g. Quod Christus conceptus de Spiritu sancto & natus ex Maria Virgine fuerit, secundum humanam naturam sibi competit. Nunc igitur non loquimur priore modo de Christo in quantum est homo: Si enim quilibet homo esset Rex & Dominus, si particula, in quantum reduplicaret aut specificaret rationem communem hominis. At uerò si loquamur de Christo posteriori modo, in quantum homo est, ita ut dictio illa, in quantum accipiat specificatiue: hoc est designatiue, scilicet determinando naturam singularem ubi est illa proprietas. Vt v.g. si dicamus, Christum esse album, in quantum est

est

est homo, designamus, albedinē subiectari formaliter in eius humana natura. Sic ergo nunc querimus, An Christus secundum quod homo, fuerit Rex temporalis & Dominus temporalis vniuersi, vel alius cuius regni, ita ut dominium formaliter subiectaretur in natura eius humana. Hoc igitur modo loquentes, statuimus sequentes conclusiones attentione dignas.

Prima conclusio. Christus non fuit Rex temporalis specialiter Israelitici populi. Hanc conclusionē pono contra Iudæos vel Iudaizantes, qui volunt Messiam iure hereditario, quia descenderet ex Dauid Rege futurum esse legitimum Regem temporalem illius populi, & quod peius est, temporaliter regnaturum. Et quidem quod iure hereditario regnum Israel temporale obtineret nulla ratione aut testimonio confirmari potest, sed qua facilitate dicitur, eadem negari potest. Imo vero oppositum videtur esse certum, quoniam alias B. Virgo mater eius fuisset Regina illius populi, siquidem Christus non alio titulo temporali poterat regnum Israel hereditare. Quamuis ergo quidam Theologi probabiliter opinentur Christum fuisse Regem & dominum temporalem etiam illius populi, nemo tamen Theologi nomine dinus asserit hereditario titulo regnum illud obtinuisse: sed ex generali cōmissione Dei & traditione potestatis regni & dominatiōis fuisse Regem & dominum affirmant.

Secunda conclusio. Vtraque sententia videlicet affirmans vel negans Christum fuisse Regem & dominum temporalem vniuersi secundum quod homo ex commissione & traditione Patris potest salua fide, sustineri, & absque periculo sanæ doctrinæ. Probatur. Quoniam viri doctissimi & catholici vtriusque sententiam sequuntur. Partem quidem negatiuam nostris temporibus tenuit Magister Frācisus à Victoria, ut patet in relectione prima de potestate ecclesiæ q. 5. nu. 15. & Soto lib. 4. de Iustitia & iure q. 4. art. 1. quos sequuti sunt multi alij. Partem vero affirmatiuam tenet Burgēsis super caput primū Matthæi. Quam etiam fuit secutus Magister Canon præceptor meus. Quam amplectuntur multi alij nostris temporibus, & quidam minus bene confidentes oppositam sententiam periculosam putant. Rationes verò & argumenta vtriusque factionis abundè satis proposita sunt à nobis. Cæterum vtraque opinio competenter respondet argumentis & testimonijs quæ pro altera asseruntur: ut amplius in sequentibus patebit.

Tertia conclusio. Mihi sanè probabilior est absolute loquendo & in sensu in quo diximus disputanda quaestio, pars negatiua. Probatur. Quoniam rationes, quæ pro illa fiunt non tam facile soluuntur, quam oppositæ. Et profectò magis consolatorium videtur & magis excitatiuum amoris, & magis decens benignitatem & humanitatem Dei, ut assumeat veram paupertatem simul cum mortali natura, & non solum se gereret ut pauper non vtens Regia potestate & temporali dominio, sed esset verè pauper: siquidem hoc possibile neque indecens sed maxime decens ad finem humanæ redemptionis, & exemplum Euangelicæ perfectionis erat.

Quarta conclusio. Christus secundum quod homo habuit instrumentalem potestatem dominij vniuersalis circa omnia temporalia. Hæc conclusio non repugnat tertiæ. Quod sic explico. Decernunt Theologi humanitatem Christi potestatem habuisse instrumentalem ad faciendā miracula ad efficiendam gratiam iustificantem & ad alios effectus supernaturales, respectu quorum solus Deus potest

Banes de Iustitia & Iure.

A esse principalis causa efficiens. Ratio ergo quæ me mouet, ut talem potestatem dominij asseram Christo conuenire, non est quia non potuit habere talem potestatem ut causa principalis & multo perfectius quam habent Reges terræ: sed quia sic expediebat ad finem incarnationis & Ecclesiæ & regni spiritualis gubernationem. Cum enim finis gubernationis Regni spiritualis sit simpliciter vltimus finis, necesse est, ut qui præest regno spirituali habeat potestatem supra temporalia in quantum opus fuerit ad finem spiritualem consequendum qui est vltimus simpliciter. Et quia sæpe impediuntur vel molestari poterat ecclesiastica gubernatio per temporalem potestatem: expediebat, ut ipse

B Christus haberet instrumentalem potestatem dominij fundatam tum in gratia vniōis, tum in ipso fine aduentus Christi. Hanc ministerialem potestatem etiam tradidit vicario suo Summo Pontifici in terris ad huiusmodi impedimenta tollenda vel alia conuenientia exercenda ad finem spiritualem & animarum salutem. Hac potestate forte vsus est Christus quando misit demones in gregem porcorum qui in mare sunt præcipitati. Hac etiam videtur vsus quando factò flagello de funiculo eiecit cathedras vendentium & mensas nummulariorum subuertit. Hac etiam vsus videtur Petrus quando verbo occidit Ananiam & Saphiram. Hac videtur Summus Pontifex quando circa contractum matrimonialem irritandum vel ratum faciendum leges condit. Quamuis enim iste contractus, stando in solo iure naturæ ciuilibus legibus subijci poterat: tamen, quia iste contractus inter baptizatos est sacramentum nouæ legis, idcirco Summus Pontifex conditiones talibus contractibus ratificandis vel irritandis sibi reseruat; & causas matrimoniales facit ecclesiasticas. Imo vero in ordine ad conscientias fidelium circa contractum censuum leges tulit, ut patet in Motu proprio Pij V. Eadem potestatem videtur Summus Pontifex, quando Principem vel Regem hereticum vel schismaticum punit temporaliter, priuando illum etiam regno. Talem igitur potestatem tribuimus Christo excellentiori modo ut capiti, quoniam eius humanitas etiam in uita mortali instrumentum coniunctum erat uerbo diuino per quod fiunt omnia quæ conueniunt ad salutem hominum. Quanta uerò sit differentia inter potestatem principalem & instrumentalem manifestum est. Quoniam potestas quæ se habet ut causa principalis ad iudicandum uel ad dominandum, est potestas ordinaria ad quæ pertinet in omni euentu exercere officium iudicis aut domini. Potestas uerò instrumentalis exercetur in quibusdam casibus in ordine ad finem superiorem, neque proportionatum tali potestate. Quod si quis obijciat sic contra prædictam doctrinam. Sequeretur, quod Christo Domino in quantum est homo non competeret aliqua potestas etiam spiritualis tanquam causæ principali, sed solum tanquam instrumentali. Probatur sequela. Quoniam respectu finis supernaturalis solus Deus uidetur esse principalis causa effectiua gratiæ & gloriæ. Respondetur, negando sequelam. Et ratio est, quia quamuis in genere causæ efficientis ad modum causæ physici solus Deus dicatur & sit principalis causa gratiæ & gloriæ: tamen in genere causæ moralis, qualis est causa meritoria, CHRISTVS etiam est causa principalis gratiæ. Sic ergo CHRISTVS habet potestatem iudiciariam ad iudicandum bonos & malos in ordine ad finem spiritualem. Accepit enim à Parte hanc vniuersalem potesta-

F 4 tem

tem, iuxta illud Ioan. ca. 5. Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio, & potestatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est. Hoc est neminem iudicat Pater, nisi mediante iudicio filij hominis. Est itaque Christus Rex & Dominus & gubernator. & iudex in quantum homo ut causa principalis respectu spiritualium & æternorum & ultimi finis. At verò respectu temporalis & secularis gubernationis & potestatis & dominij sicut nec vsum accepit vniuersalem, ita nec ius earum rerum in se habere, id est, in sua humana natura, dignatus est, ut nos eius paupertate diuites efficeret. Hic modus noster dicendi medius videtur esse inter duas opiniones extremas. Neque enim omnino conceditur Christo dominium temporale & seculare vniuersi in quantum est homo, neque omnino negatur. Sed quodammodo conceditur: & quodammodo negatur. Negatur quidem tale dominium & potestatem talem esse in Christo formaliter tanquam in causa principali quatenus est homo, conceditur autem instrumentale dominium, & instrumentalis potestas in illo quatenus homo est: quia hoc expediebat ad finem Saluatoris & iudicis mundi. Hac via forsitan poterimus conciliare oppositas sententias, & respondere argumentis quæ pro vtraque parte à principio proposita sunt. Et quoniã diximus, vtraque opinionem esse probabilem, vtriusque opinionis argumenta dissoluenda sunt.

Ad argumenta pro parte affirmatiua. Ad primum argumentum pro parte affirmatiua quod de sumptum est ex autoritate & testimonijs S. Thomæ respondetur. Ad primum quidem testimonium ex opusculo. 20. Fateor, quòd Theologi Thomistæ magnam occasionem habuerunt opinandi partem affirmatiuam fuisse sententia D. Thomæ. Comparat enim illic monarchiam Christi præcedentibus monarchijs. Quarum prima fuit Assyriorum, quæ durauit per 1240. annos, ut ait Aug. lib. 4. de Ciuit. Secunda fuit Medorum & Persarum: quæ perstitit annos 233. Tertia fuit Græcorum, quæ cœpit in Alexandro & in eo finita fuit duodecim annis. Quarta fuit Romanorum notissima monarchia. Quintam monarchiam ponit D. Thomæ fuisse Christi, qui post Resurrectionem suam dixit, Data est mihi omnis potestas, &c. ergo sicut illæ quatuor fuere temporales & circa temporalem gubernationem, ita etiã oportet quòd Christi monarchia sit temporalis: & quod in illo in quantum homo est, sit potestas gubernandi temporaliter res temporales huius seculi Nihilominus D. Thomæ bonam habet intelligentiã nec repugnantem intentioni eius in illo opusculo, neque parti negatiuæ. Etenim monarchia Christi quantum sit vniuersalissima respectu omnium hominum, ita ut in celo & in terra, & viuorum & mortuorum dominetur: tamen eius dominium & potestas non respiciebat per se secularem gubernationem circa res temporales & lites seculares huius seculi componendas. Dixi quòd nõ respiciebat per se huiusmodi res intelligens quòd non respiciebat tanquam obiectum neque primarium neque secundarium per se loquendo: non tamen negandum est quòd respiciat omnes actiones hominum quatenus in illis est ratio boni vel mali in ordine ad vltimum iudicium Christi ad reddendum vnicuique secundum opera eius in ordine ad finem æternum bonum vel malum. Cæterum quia monarchia Christi in quantum homo temporaliter cœpit in eius natiuitate & temporaliter procedit in hoc seculo per vicarios illius summos Põtifices potestatem

temporaliter in hoc seculo: nec alia monarchia est in mundo. Non autem est temporalis & secularis monarchia quasi de reb. omnib. temporalib. & secularib. in hoc seculo componendis se se exerceat, & ad hoc officium respectum per se habeat. Fuit itaque monarchia Christi alterius ordinis quam aliorum principum præcedentium monarchiæ. Quoniam Christi monarchia ad æternam pacem & tranquillitatem dirigebatur: aliorum vero principum monarchiæ ad temporalem pacem & temporalem reipublicæ tranquillitatem respiciebant & providebant: imò ad suam vanam gloriam omnia referebant. Et quòd hæc ita se habeant, patet ex triplici excellentia monarchiæ Christi, scilicet, ex dominij vniuersalitate, ex annorum quantitate seu potius æternitate, & ex dignitate dominij. Quia nimirum est spirituale & ad finem spiritualem ordinatum. Quòd autem in illo opusculo dicit D. Tho. quòd Augustus Cæsar, nato Christo, fuit eius vices gerens dum fecit, ut describeretur vniuersus orbis: hoc magis fauet parti negatiuæ. Constat enim quòd Cæsar Augustus neque diuina reuelatione neque ex commissione Christi nati tale edictum protulit. Sed potius, sicut ibidem dicit D. Tho. quemadmodum Caiphas prophetauit nesciens quid diceret, ita etiam Augustus nesciens quid faceret, significauit monarchiam Christi recens nati vniuersalem futuram. Hoc autem non est esse propriè substitutum & vicarium monarchiæ Christi: erat enim tyrannus Augustus. Sed sicut Caiphas non fuit propriè & verè propheta, quantum materialiter protulit prophetiam: ita Augustus potest dici vicarius & substitutus Christi monarchiæ, cui mundum adunabat ignorans ipse quid faceret.

Conceditur autem quòd Augustus non fuit propriè & verè propheta, quantum materialiter protulit prophetiam: ita Augustus potest dici vicarius & substitutus Christi monarchiæ, cui mundum adunabat ignorans ipse quid faceret.

Ad testimonium S. Thomæ ex 3. parte, respondetur negando consequentiam. Sed solum colligitur, quòd si Christus voluisset temporaliter iudicare res humanas, potuisset quidem illud facere, si hoc expediret ad finem iudicariæ potestatis eius, quæ erat vniuersalior: sed quia nõ expediebat ad finem illum, imò vero impediabat, propter rationem quæ ibidem assignat D. Tho. noluit extendere vniuersalem illam & iudicariam potestatem ad temporaliter iudicandum. Cæterum cum expedierit, nõ solum ipse Christus, sed & vicarius eius in terris habet talem potestatem plenissimam sed ministerialem, ut iam explicatum est à nobis. Sed nota quòd D. Tho. duo dicit illic. Alterum est quòd Christus constitutus est Rex à Deo. Alterum est quòd habuit potestatem iudicariam. Dico ergo quòd ratio Regis conuenit Christo primo ex vniõne hypostatica. Secundo ex commissione respectu spiritualium & æternorum per se & formaliter, consequenter verò & ministerialiter respectu temporalium prout expediret ad finem spiritualem. Et hoc non destruit veram paupertatem. Cæterum iudicaria potestas quantum libet vniuersalis etiam respectu temporalium nõ confert dominium temporarium.

Ad aliud testimonium ex quo desumebatur ratio ex verbis Diui Thomæ in 3. parte, respondetur, quòd sicut gloria corporis Christi esset perfectio Christi, & tamè noluit illam assumere statim: quia hoc non expediebat ad finem redemptoris, ita non assumpsit temporale dominium formale rerum temporalium omnium; ut esset vere & propriè pauper: ut merito & exemplo paupertatis suæ nos diuites essemus in rebus spiritualibus dum paupertatem amplectimur. Cæterum accepit illam potestatem

tem ministerialē, sicut ad faciēda miracula. Ad confirmationem vltimam ex dictis patet.

Ad secundum argumentum respondetur, quod oīa illa testimonia intelligenda sunt de regno spiritali Christi, & de vniuersali eius dominio in ordine ad finem spirituale, & æternum regnum illius secundum quod regnabit in æternum, quod cōsummabitur in die iudicij. Tunc enim, vt inquit Apostolus 1. Corin. 15. & Hebr. 2. Omnia erunt subiecta sub pedibus eius: nunc autem necdum videmus omnia subiecta. Ad confirmationem respondetur, quod si de proprietate huius nominis, Rex, agitur, non minus propriè dicitur Rex in spiritualibus regens & gubernans & imperans & præmians & puniens quam in temporalibus. Cæterum etiam si nomen Regis frequentissime in sacris literis significet potestatem respectu temporalis Regni huius seculi, tamen inde non sequitur, quod regnum spirituale non sit propriè regnum. Etenim Rex, vt ait S. Tho. Psal. 2. dicitur, cui committitur vniuersalis gubernatio. Cum ergo non sit commissa vniuersalis gubernatio circa temporalia, fuerit autem commissa circa spiritualia, sequitur quod fuit constitutus à Deo rex in spiritualibus tantum. Sed quia in spiritualibus nullus homo futurus erat Rex & dominus vniuersalis præter Christum, nō mirum est, si vt in plurimum nomine Regis intelligantur huius seculi principes. Sed illud speciale testimonium Matth. 28. Data est mihi omnis potestas specialiter explicandum est Hieronymus illic ait, vt qui antea regnabat in cælo: per fidem credentium regnet in terris. Ecce de spiritali regno intelligit. Item S. Tho. 3. p. q. 13. art. 2. ad primum, sic ait. Dicitur autē sibi omnis potestas data, ratione vnionis per quam factum est, vt homo esset omnipotens. Ecce de qua potestate loquitur.

Ad tertium argumentum & eius confirmationē negantur consequentiæ. Et est instantia manifesta. Quoniā ars equestris & ars nauigatiua versant circa fines artium fræfactiua & nauifactiua: & tamen non pertinent ad illas artes architectonicas ars faciendi frænum vel nauim: sed solum dirigere inferiores artes ad finem suum. Ad hunc modum potestas Christi regia se habet vt ars architectonica respectu aliorū principum terræ: dirigit enim eos ad finem beatitudinis prædicatione exemplo & redemptione, minatur etiam nisi obedierint, quod puniet in æternum. Non autem pertinet ad potestatem Christi habere formaliter ius ad gubernationem secularem instar aliorum principum terræ: & temporaliter se huiusmodi se exercendi vel tale officium respiceret tanquam effectum sibi proportionatum & proprium. Sed per eminentiam ad hoc potestatem habuit, vt cum opus fuisset illa vteretur.

Ad quartum & quintum argumentum respondetur, quod verba Diui Bernardi & assertū Theologorum optimè intelliguntur de dominio & regno Christi æterno. Hoc enim quantum ad ius & potestatem ab instanti incarnationis datū est Christo: Quauis manifestationem eius & exercitium plenum huiusmodi dominij & potestatis meruerit Christus per humilitatem & passionem & mortē crucis, iuxta illud Apostoli ad Philip. c. 2. Humiliavit semetipsum Dominus noster Iesus Christus factus obediens vsque ad mortem, mortem autē crucis, propter quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genuflectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur quia Dominus Iesus Christus in gloria est

Dei Patris. Ecce quomodo potestas & ius dominij iam ab incarnatione inerat Christo: & nihilominus exercitium omnino plenum non assumpsit: vsq; in diem iudicij: quamuis interim paulatim & per incrementa vtatur suo dominio & Regia potestate. Temporalem vero potestatem temporaliter & seculariter gubernandi & temporaliter dominandi circa bona temporalia non est dignatus assumere, sicut neque exercere per suam humanam naturam nisi in casibus particularibus quando expedit ad spiritualem gubernationem suæ superioris reipublicæ spiritualis. Quam potestatem etiam suo vicario in terris contulit. Et per hoc patet ad alia testimonia.

B I A M verò, quoniam oppositam sententiam probabilem reputauimus, ad argumenta partis negatiuæ respondere operæpretium erit. Ad primum testimonium respondetur, quod probat neminem iure hæreditario sedisse postea super regnū Iechonix: non autem inde conuincitur, quod Christus vniuersali titulo ex commissione Patris non habuerit Regiam potestatem temporalem super omnem gentem & regnum.

Ad alterum testimonium ex cap. Ioan. ca. 18. respondetur illud esse intelligendum quantum ad exercitium Regiæ potestatis in hoc mundo: nunquam enim illam exercere intendebat. Et hoc sufficiebat ad pacandum animum Pilati qui zelabat Cæsarum potestatem: Ac si diceret Christus, Regnum meum non est de hoc mundo sicut tu existimas, vel interrogas.

Ad alia vero testimonia respondetur, quod quauis in illis asseratur spiritualitas Regni Christi, nō tamen negatur temporalis potestas temporaliter regnandi & dominandi: quauis non esset regnaturus nec dominaturus.

Ad Sanctorum Patrum testimonia respondetur, quod quauis illa multa videantur fauere parti negatiuæ, tamen non contuincunt quod Christus non habuerit talem potestatem: sed quod illa vsus non fuerit. Ad primam rationem quæ facta est pro parte negatiua, respondetur, quod tenentes partem affirmatiuam, aiunt quod illa conuenientia ad finem incarnationis etiam consequuntur ex eo quod Christus non fuerit vsus illa potestate Regia & iure dominandi.

Ad secundam rationem respondetur quod Christus dominus sufficientissimum exemplum dedit, paupertatis, dum noluit vt potestate dominandi quam habebat. Vitium enim aut virtus circa diuitias non in illarum dominio, sed in illarum vsu consistit. Sed quia rerum dominium solitudinis nimix imperfectis hominibus causa est. Idcirco consiliū est euangelicum renuntiare omnibus quæ possidemus homines non solum quantum ad vsum, sed etiam quantum ad dominium. Cæterum episcopi sunt in statu perfectiori, quam religiosi, & tamen dominium habent rerum temporalium: imo probabilis sententia est, quod quando religiosus assumitur ad episcopatum efficitur dominus rerum temporalium: & non solum est dispensator, vt tenet D. Tho. 2. 2. quæstione. 175. artic. 8. Christus autem nulla ratione periclitabatur ex eo quod haberet dominium rerum temporalium: sed potius hoc pertinebat ad ornatum & dignitatem ipsius in quantum homo: & idcirco exemplum paupertatis dedit in abstinendo ab vsu, non in carendo potestate & iure dominij.

Ad tertiam rationem respondetur, quod sicut Christus Dominus habebat omnem scientiam & artem

artem practicam, & tamen non utebatur omni habitu practico, pingendo vel fabricando aliquid, & tamen illi habitus non reputabatur superflui, quia pertinebant ad ornatum animæ & dignitatē eius, eo quod non decebat, quod aliquis homo posset aliquid operari, quod non posset Christus: ita etiā non decebat vt aliquis homo haberet potestatem & dominium alicuius rei, qualem potestatem non haberet Christus. Verum est tamen, quod tenentes partem negatiuam dicemus sufficere, quod Christus haberet potestatem & rationem dominij instrumentalem, vt iam explicatum est. Etenim nemo concedet, quod si vir habet potestatem & dominium circa corpus vxoris, q̄ Christus inquantū homo haberet similem potestatem formalem.

Ad quartam & vltimam rationem responderi potest, quod quemadmodum ipse Deus, cum sit rerum omnium dominus, permittit tamen multam tyrannidem & plurimas iniustitias propter maius bonum: ita etiam Christus intelligens & videns voluntatem Dei, permisit & permittit principum terræ iniquam gubernationem & tyrannidem prout ipse Pater vult, quod permittat, donec veniat dies iudicij, vbi erit iudex bonorum & malorum, & deinceps in æternum omnibus dominabitur: tribuens vnicique secundum opera eius, vt in omnibus glorificetur Deus per Iesum Christum; cui est gloria & imperium in sempiterna secula, Amē.

D V B I T A T V R secundò, Vtrum Summus Pontifex habeat dominium temporale supra totū orbem. Arguitur primò pro parte affirmatiua. Probabile est vs̄ diximus, quod Christus Dominus habuit tale dominium, ergo & quod Summus Pontifex. Probatur consequentia, quia Christus Dominus tribuit Petro tanquam suo vicario potestatem, quam ipse habuit ad pascendas oues, quas commisit Petro & successoribus eius. Et confirmatur ex illo Ioann. 20. quod dixit Dominus post resurrectionem suam Apostolis, Pax vobis, sicut misit me Pater, & ego mitto vos. Sed Pater ipsum Christum misit cum potestate dominij temporalis supra totum orbem, ergo Christus eadem potestate misit Apostolos, maximè Petrum: & per consequens Summum Pontificem Petri successorem & Vicarium ipsius Christi.

Arguitur secundò. Nam sicut habetur ex Innocentio III. in cap. solitæ. de maiestate & obedientia. Tanta est inter sacerdotalem & regiam dignitatem differentia, quanta est inter Solem & Lunā. Sacerdotalis itaque dignitas comparatur Soli: Regia vero Lunæ: sed Sol præest omnibus corporalibus, ergo & pontificia dignitas omnibus secularibus, & per consequens Summus Pontifex est dominus temporalis Confirmatur primò. Nam sæpe habetur in iure quod Regia p̄as est subiecta Pōtificiæ, & hoc et̄ habetur in eod. c. solitæ Et d. 10. Decreti per plura capita. Vide præsertim cap. lege Imperatoris. & cap. constitutiones. & cap. suscipitis. & d. 96. etiā multa capita. Præsertim cap. si Imperator. cum quatuor cap. sequent. Confirmatur secundo ex Bonif. 8. In extrauag. vnam sanctam Ecclesiam. de maiorit. & obedien. vbi definitur quod omnes Christi fideles de necessitate salutis sunt subiecti Romano Pontifici. Et insuper ait, Vtrumque gladium & materiale & spirituale esse in potestate Ecclesiæ. Item etiam D. Tho. in fine lib. 2. Sententiarum, in expositione litera Magistri in solutione ad quartum, inquit, quod Summus Pontifex qui est vicarius Christi ex eius traditione vtriusque potestatis tenet apicem.

A Arguitur tertio. Nam Summus Pontifex imperat omnibus alijs potestatibus temporalibus, ergo habet dominium supra illas. Consequentia videtur bona, & antecedens patet. Tum ex testimonijs adductis in secundo argumento cum suis cōfirmationib. Tum etiam quia Summus Pontifex habet potestatem quæ respicit finem principalem, scilicet, spiritualem ad quem omnia temporalia ordinantur. In omnibus autem artibus & potestatibus ordinatis hoc videmus, quod illa quæ respicit finem principalem imperat alijs quæ sunt ad finem. Sicut militaris frænefactiua & potestas Ducis exercitus potestati aliorum ministrorum inferiorū. Et hoc etiam docet Arist. 8. Ethicor. cap. 2. Confirmatur. Quoniā quando alicui committitur, aliqua potestas. Datur etiam ei autoritas supra omnia illa quæ sunt necessaria ad illum finem consequendum, ad quem datur talis potestas. Ad finem autem spiritualem nempe ad salutem animarum ad quam data est potestas Summo Pontifici, necessarium est quod habeat potestatem supra omnes potestates inferiores, alijs enim non posset eos compellere in ordine ad dictū finem spirituale, quando id expediret, ergo habet talem potestatem.

B Quartò. Synagoga habuit dominium temporale supra totum orbem, ergo ipsum habet Ecclesia & Summum Pontifex. Consequentia videtur bona. Nam Ecclesia & Summum Pontifex maiorem habet & præstantiorem potestatem quam Synagoga & illius Summus sacerdos. Antecedens autem probatur ex c. 1. Thenor. vbi Synagoga dicitur dominium gentium & Princeps prouinciarum. In contrarium est quod licet demus quod Christus habuerit dominium temporale supra totum orbem, non tamen est vsus illa potestate, vt patet ex dubio precedenti, ergo frustra tribuitur Vicario eius. Quidam ex iuristis tenent Summum Pontificem esse dominum totius orbis etiam in temporalibus. Hanc sententiam tenuit Innocentius & Hostiensis super cap. quod super his. de voto & uoti redemptione. Item etiam Panorm. & Archidiaconus. Item etiam gl. super extrauagantem citatam Bonifacij VIII. Eisdem sequuntur aliqui ex Summistis. Hanc sententiam tenet Summa Angelica in verbo infidelitas, Et eandem videtur sequi Syluester in eodem verbo infidelitas quæst. 7. & in verbo Papa quæst. 7. 10. & 11. & in verbo legitimus quæst. 4. Eandem sententiam tenuit D. Antoninus in 3. par. quæst. 8. cap. 5. & alij etiam quos citant prædicti Doctores. Theologi autem communiter tenent sententiam oppositam. Quorum aliquos infra citabimus.

C P R O solutione aduertendum est primò, quod in præsentem tantum quarimus de dominio temporali. Nam de potestate spirituali quantum habeat diximus latissimè in nostris cōmentarijs supra questione. 1. art. 10. quæst. 10. supra art. 8. Et in 4. in materia de clauibus solet tractari de hac potestate. Secundò est aduertendum, quod Summum Pontificem habere dominium temporale supra totum orbem, potest intelligi dupliciter. Vno modo directè & per se in ordine ad finem temporalem. Alio modo indirectè & veluti per accidens in ordinem ad finem spiritualem.

D Sit prima conclusio. Loquendo per se & directè in ordine ad finem temporalem, non habet Summus Pontifex dominium temporalem supra totum orbem. Istam sententiam tenent Cardinales à Turrecremata lib. 2. summ. de ecclesia cap. 113. cum tribus sequentibus, vbi dicit plura quæ pertinent ad hanc difficultatem. Eandem tenet Caietanus infra

infra in quæst. 66. super art. 8. & colligitur etiam ex doctrina D. Tho. ibidem in solutione ad secundum. Magister Franciscus à Victoria tenet eandem sententiam in Relectione. 1. de potestate ecclesie, maxime num. 8. quæst. 5. Vide ibidem à numero. 1. vsque ad 14. inclusiue. Vide eundem in Relectione 1. de Indis num. 27. Et Magister Fr. Dominicus Soto tenet eam lib. 4. de Iustitia & iure quæst. 4. art. 1. Et probatur primo ista sententia. Nam non est censendus habere per se directe Summus Pontifex ea, quæ Christus inter dixit omnibus Apostolis. Sed dominium temporale in ordine ad finem temporalem inter dixit Christus omnibus Apostolis, ergo non competit vicario Christi. Maior viderur nota: nam Christus potestatem quam dedit Summo Pontifici, contulit in beato Petro. Et minor probatur ex illo Matth. 20. Scitis quia Principes gentium dominantur eorum, & qui maiores sunt potestatem exercent inter eos: non ita erit inter vos. Sed quicumque voluerit inter vos maior fieri, sit vester minister, & quicumque voluerit inter vos primus esse erit vester seruus: sicut filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, & dare animam suam, &c. Idem habetur Lucæ 22. Secundò probatur ex D. Bernardo in lib. 2. de consideratione ad Eugenium Papam, vbi loquens cum eodem Pontifice inquit, Quid tibi amplius dimisit Sanctus Apostolus, Quod habeo inquit, tibi do. Quid illud? Vnũ scio non est aurum neque argentum, Cum ipse dicat: argentum & aurum non est mihi. Et infra. Neque enim ille Sanctus Petrus tibi dare, quod non habuit, potuit. Quod habuit dedit, sollicitudinem super ecclesiam, nunquid dominationem? Tertio probatur ex pluribus iuribus: quæ habentur in Decreto dist. 10. Præsertim cap. quoniam. vbi Cyprianus Pontifex inquit, Iuliano Imperatori. Quod mediator Dei & hominum Christus Iesus. Sicut discruit vtranque potestatem, & Pontificiam & Imperatoriam, vt Christiani Imperatores pro vita æterna Pontificibus indigerent, & Pontifices pro cursu temporalium tantum modo rerum, imperialibus legibus vterentur. Ecce constituuntur diuersæ potestates & Pontificia & Imperialis. Ita vt neque Imperialis possit quæ Pontificis sunt: neque e conuerso. Vide in dist. 96. cap. cum ad verum. vbi Nicolaus Pontifex statuit, ne Imperator iura Pontificia neque Pontifex iura Imperatoria vsurpet: & notandum maxime est verbum vsurpet. Vide in Decretalibus in titulo. Qui filij sint legitimi. cap. causam, quod est Alexandri III. & ibi decernitur, quod de causa ciuili inter laicos nõ cognoscit ecclesia. Vide in titulo de appellationibus, cap. si duobus. vbi idem Pontifex in §. denique. inquit, quod à ciuili iudice, qui non est de temporali iurisdictione Ecclesie, non appellatur ad Papam. Si autem summus Pontifex haberet prædictum dominium temporale supra totum orbem in rei veritate posset introumittere se in ea quæ sunt Imperatoris, & cognoscere de causa ciuili inter laicos: posset insuper appellari ad ipsum à ciuili iudice: quorum tamen oppositum decernitur in prædictis capitibus. Quarto probatur. Nam si Summus Pontifex haberet prædictum dominium, illud haberet iure diuino. Sed hoc non, ergo &c. Maior patet. Nam non habet iure naturali aut humano, vt constat. Minor verò probatur, Nam si iure diuino id haberet, constaret ex Sacris literis, aut ex traditione. Ex sacris autem literis id non colligitur: quin potius oppositum: vt constat ex autoritatibus, quæ adduximus in primo argumento pro ista conclusione. Ex traditione autem non habetur. Nam in ecclesia non est talis traditio. Aduertendum tamen circa hanc conclusionem, quod non modo Summus Pontifex non habet dominium temporale supra totum orbem in ordine ad finem temporalem: verum etiam neque habet dominium aliquod temporale directe ex traditione Christi. Habet tamen verum dominiũ temporale directe super ea bona temporalia, quæ contulerunt Ecclesie Principes Christiani, vt Constantinus & alij. Quod autem ex traditione Christi nõ habeat huiusmodi dominium, probant argumenta facta. Quod vero illud habeat super bona temporalia collata Ecclesie à Principibus Christianis, patet. Nam donatio facta à Principibus Christianis fuit vera donatio conferens verum dominiũ temporale ipsi Ecclesie, etiam in ordine ad finem temporalem. Et hoc patet in Constantini Imperatoris donatione facta Syluestro Pontifici. De qua habetur in cap. Constantinus. 96. dist. & in cap. futuram. 12. q. 1. Et idem patet in donationibus aliorum Principum factis Ecclesie. Et hinc sumitur quintum argumentum pro nostra conclusione. Nam si summus Pontifex haberet dominium vniuersale supra totum orbem, de quo loquuti sumus in prima conclusione, sequeretur: quod donatio facta Ecclesie per Principes non esset vera donatio, sed restitutio. Consequens tamen est falsum ergo. Sextò probatur eadem conclusio. Nam ex opposita sententia sequeretur quod Summus Pontifex esset vniuersalis Rex & Imperator totius orbis. Consequens tamẽ est falsum, ergo. Sequela videtur manifesta. Nam habere prædictum dominium proprium est Regis seu Imperatoris vniuersalis. Minor verò probatur. Nã hoc est inauditum in ecclesia. Imo & Christus Dominus id videtur prohibuisse locis citatis Matthe. 20. & Lucæ 22. Et rursus in cap. cum ad verum citato. dist. 96. Disponitur ne Pontifex iura aut nomen Imperatoris sibi vsurpet. Id ipsum colligitur ex cap. citato. Quoniam dist. 10. Septimò probatur. Ex opposita sententia etiam sequeretur, quod Summus Pontifex posset pro sua voluntate in ordine ad finem temporalem statuere leges in vniuerso orbe: posset etiam pro suo libito abrogare omnium aliorum Principum leges. Hoc autem est falsum & contra communem sententiam. Vltimò probatur eadem conclusio. Nam si Summus Pontifex haberet dominium temporale directe in ordine ad finem temporalem supra totum orbem, sequeretur, quod etiam quilibet Episcopus haberet idem dominium in sua diocesi. Consequens est falsum, ergo. Minor patet ex communi sententia, nullus enim illud cõcedit. Sequela tamen probatur. Nam tantam potestatem proportionabiliter habet quilibet Episcopus in suo episcopatu iure diuino: quantum habet Summus Pontifex in tota Ecclesia, quantum habet illam subordinatam Pontifici.

E . Secunda conclusio. Summus Pontifex habet dominium temporale instrumentale & indirecte supra totum orbem videlicet in ordine ad finem spirituale. Hanc cõclusionem tenent Doctores citati pro præcedenti cõclusionem: quantum illi non vtantur illa voce, instrumentale, quæ dictio nobis placet: quia vere exprimit rationem dominandi non esse formalem vt in causa principali respectu temporalium. Hanc probant argumenta facta à principio si quid probant. Et vterius probatur primo. Nam vt constat ex pluribus capitibus iuris in ordine ad finem spirituale potest Summus Pontifex antiquos Reges & Imperatores deponere, & novos constituere, ergo. Consequentiã videtur bona. Et antecedens patet.

patet. Nam Zacharias Romanus Pontifex Regem Francorum, eo quod tantæ potestati esset inutilis à Regno deposuit: & Pipinum qui fuit Caroli Magni Imperatoris pater in eius locum substituit, & omnes Francigenas à iuramento fidelitatis absoluit. Ut habetur in capit. alius. 1. 5. quæst. 6. Præterea Innocentius Quartus, Regi Portugaliæ qui prodignus & dilapidator erat, & ecclesias, monasteria pia loca & personas ecclesiasticas, viduas, pupillos & orphanos grauabat, & grauari sinebat, dedisse adiutorem, & illi administrationem Regni interdixisse, legitur. Ut patet ex capit. grandi. de supplenda negligentia prælatorum. libro. 6. Præterea Summus Pontifex Imperium Romanum à Græcis transtulit in Romanos: & ius ac potestatem eligendi Imperatorum certis Principibus contulit. Ut patet in cap. venerabilem de electione, & electi potestate. De qua vide Syluestrum in verbo, electio. quæst. 4. & 5. Multo magis verificatur conclusio, si Reges seculares sunt hæretici vel schismatici. Secundo probatur, Nam ea quæ sunt necessaria ad exercendum officium commissum, simul committuntur & conferuntur cum ipsomet officio, sed ad exercendam spirituales potestatem datam Summo Pontifici ut Christi vicario necessarium est, quod habeat prædictum dominium supra totum orbem, ergo. Maior habetur ex capit. 1. de officio & potestate iudicis delegati. Et minor probatur. Nam si non haberet prædictum dominium, non posset impediens suam potestatem & iurisdictionem resistere per bellum, nec posset etiam contradicentes temporaliter punire. Quod tamen est falsum imo & contra fidem. Probatur, constat enim ex multis iuribus, quod potest Summus Pontifex statuere leges circa temporalia: & similiter leges ciuiles aliorum. Principium abrogare, quando viderit id expedire, in ordine ad spirituale bonum Ecclesiæ & fidelium. Et hoc etiam patet, ex ipsomet vsu antiquæ Ecclesiæ, ergo. Plura alia argumenta pro hac conclusione vide apud Cardinalem à Turrecremata lib. 1. Summæ de ecclesia. capit. 90. Vbi agit de eminentia potestatis spiritualis supra secularem. Et in libr. 2. cap. 114. Vbi tractat qualiter Romano Pontifici iure sui principatus competat habere iurisdictionem temporalem in toto orbe Christiano. Denique tam in eodem capit. 114. quam in præcedenti, & duobus sequentibus multa reperientur egregia, quæ conducunt ad prædictas conclusiones probandas.

Ad omnia argumenta respondetur, quod probat secundam conclusionem. Quatenus autem militet contra primam: rñdetur ad primum argumentum. Primo dicitur quod adhuc est in opinione, An Christus dominus habuerit dominium temporale supra totum orbem, ut constat ex dictis dubio præcedenti. Veruntamen concesso antecedenti: negatur consequentia. Ut enim diximus in superioribus. quæst. 1. super arti. 10. & quæst. 10. super art. 8. Non omnem potestatem quam Christus habuit, etiam in quantum homo communicauit Summo Pontifici. Nam potestatem excellentiæ, quam habuit in sacramentis non communicauit Summo Pontifici. Ut docet Diuus Thomas. 3. part. quæst. 64. artic. 4. ad primum. licet potuisset communicare si voluisset: ut docet Diuus Thomas in eodem articulo. Vide de hac re Magistrum Soto in 4. dist. 1. quæst. 5. artic. 4. dubio ultimo.

Ad confirmationem dicitur quod Pater misit filium non ad exequendum dominium temporale, sed spirituale. Et ita misit Christus suos Apostolos. Et sic possunt verificari verba illa Ioan. 20. Etiam

A si non contulerit dominium temporale suis Apostolis. Præterea dicimus, quod si illa autoritas aliquid probaret, non tantum conuinceret Beatum Petrum habuisse dominium temporale supra totum orbem, verum etiam & reliquos Apostolos, quod tamen falsissimum est.

Ad secundum argumentum, cum suis confirmationibus dicendum, quod omnia illa iura loquuntur de potestate, & dominio in ordine ad spiritualia cum opus fuerit illam exercere: ut patet manifestè intuenti ipsa iura. Et ita in illo capit. solito. ad probandam potestatem Summi Pontificis, adijcitur illud Ioannis 20. Pasce oues meas. Et illud etiam Matthæi 16. Quodcumque ligaueris super terram, &c. Quæ quidem loca loquuntur de potestate spirituali in ordine ad finem spirituales. Eodem modo intelligendus est Diuus Thomas, & per hoc modo intelligatur, manifestè colligitur ex verbis paulò ante præcedentibus. Inquit enim quod secularis potestas est sub spirituali, in quantum est à Deo subiecta, scilicet, in his quæ ad salutem animæ pertinent.

Ad tertium. Cum sua confirmatione satis patet per præcedentia. Ad quartum argumentum, antecedens negatur ad probationem dicitur, quod synagoga dicitur domina gentium & Principes prouinciarum: quia aliqua gentes & prouinciæ erant illis subiectæ licet non omnes. Præterea dicebatur C Princeps & domina gentium propter religionis & legis notabilitatem supra omnes, leges & religiones omnium nationum. Et hæc dicta sufficiat de temporalibus potestatibus Summi Pontificis. Neque enim sedes Apostolica indiget nostro mendacio: quæ vera & propria potestate abundat ad omnia quæ ad spirituales finem necessaria sunt. Nam qui volunt assentatione quadam Summo Pontificibus dominium temporale directè & formaliter tribuere supra totum orbem: odiosam regibus terræ fidelibus & infidelibus sedem Apostolicam efficiunt.

D V B I T A T V R tertio. Vtrum Imperator habeat dominium temporale supra totum orbem.

Primo arguitur pro parte affirmatiua. Nam in D spiritualibus est vnus Summus Pontifex qui præest toti Ecclesiæ ergo in temporalibus debet esse vnus Imperator, qui præ sit toti orbi. Antecedens secundum fidem tenendum est, ut constat ex his quæ diximus supra quæstione. 1. artic. 10. Consequentia autem videtur tenere ex paritate rationis.

Secundo arguitur. Octavianus Augustus Cæsar, qui præerat Imperio Romano quando natus est Christus, habuit dominium temporale supra totum orbem, ergo &c. Consequentia vñ nota: nam ceteri Imperatores maxime Christiani non habent esse E deterioris conditionis quam Augustus, qui erat Gætilis. Antecedens autem probatur primo, ex illo Lucæ 2. Exijt edictum à Cæsare Augusto, ut describeretur vniuersus orbis. Secundo probatur ex D. Tho. in illo opuscul. 20. de regimine Principum lib. 3. ca. 13. Vbi inquit, quod Christus verus erat mundi Dominus, & Monarcha cuius vices gerebat Augustus licet non intelligeret, ergo si Christus Dominus habuit dominium temporale totius vniuersi, ita &c. Augustus eius vices gerens. Confirmatur. Nam Tyberius Cæsar qui Augusto successit, qui quidè præerat Imperio Romano quado Christus passus est, etiam habuit dominium temporale supra totum orbem: siquidem habuit dominium supra Iudæos, ut patet ex eo quod dixit Dominus Matth. 22. & Lucæ 20. Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari & quæ sunt Dei Deo.

Tertio

Tertio arguitur, ex Diuo Hieronymo in Epistola ad Rusticum monachum, de viuendi forma. Et deferuntur eius verba. 7. quæstio. 1. capit. in apibus. Vbi inquit, quod in apibus vnus dux est, græues vnâ sequuntur ordine literato, vnus & imperator. Confirmatur, ex l. precatio. ff. ad legem Rhodiam, vbi habetur, quod Antoninus Imperator dixit, Ego mundi dominus sum.

Quarto. Adam fuit vniuersalis dominus totius vniuersi, quod quidem videtur colligi ex ille Genes. 1. Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram. Vt præsit piscibus maris & volatilibus cœli. Et infra, Crescite & multiplicamini & replete terram, & subiicite eam. Et similiter videtur dicendum de Noe: & hoc apparet colligi ex capit. 8. Genes. Vbi habetur quod dixit Dominus Noe & filijs eius. Ingreimini super terra Crescite & multiplicamini super eâ. Illis aut alijs successerunt, ergo maxime Romani Imperatores, & per consequens habent dominium vniuersale totius orbis.

Quinto. Optimus modus gubernandi est per monarchiam vniuersalem, ergo eam instituit dominus, Et per consequens eam habet Imperator. Nam videtur quod non possit alius ex cogitari vniuersalior rex. Antecedens videtur Aristotel. 3. Politicorum, Et id docet expressè D. Tho. in opusculo citato de regimine principum. lib. & capit. 2. Consequencia autem probatur. Nam Deus qui omnia in sapientia facit, vt habetur Psalmo 103. Optimum modum gubernandi instituisse censendus est.

Vltimo arguitur. Nam Imperator communiter appellatur orbis dominus. Et ita in cap. futuram, 1. 2. quæst. 1. dicitur quod Imperatores Romani tenebant totius orbis monarchiam, ergo. &c.

In contrarium est lex cunctos populos. C. de summa Trinitate, & fide Catholica. Vbi limite Romani Imperatoris circumscribuntur, cum dicitur à Romano Imperatore cunctos populos, quos clementiæ nostræ regit Imperium.

De hac difficultate agit Magister à Victoria in relectione de Indis nu. 14. & 25. & Magister Soto lib. 4. de Iustitia & iure. q. 4. art. 2. Qui pro vtraque parte adducunt autores. Pro parte affirmatiua Hostiensis, Ioannem Andr. Bartol. Bald. & alios doctores ex Italia, Et Bartolus adeo certam existimat hanc sententiam, vt dicat quod forte incurret hæresim, qui eam negauerit. Et præcipue ad hoc mouetur propter autoritatem adductam in secundo argumento ex Lucâ ca. 2. Pro parte autem negatiua adducunt Fabrum & Ultramontanos. Et istam sententiam prædicti autores tanquam certam tuentur & est communis inter Theologos, & quia prædicti Magistri latè eam probant nos breuiter definiemus in hoc loco.

Sit vnica conclusio. Imperator nõ habet dominium temporale supra totum orbem. Dicimus temporale, quoniam de spiritali certius est quàm vt indigeat probatione. Illud enim solum Summo Pontifici competit iuxta ea quæ diximus quæst. 1. artic. 10. Et intelligimus conclusionem de dominio temporalis iurisdictionis. Nam si loquamur de dominio temporalis proprietatis rerum adhuc est certus, vt optime probat Magister Soto lib. 4. de Iustitia & iure. quæst. 4. artic. 1. Probat conclusio sic explicata primo. Nam si haberet dominium temporale supra totum orbem, omnes Reges terræ essent ei subiecti in temporalibus tanquam superiori & vniuersali domino. Hoc autem est falsum, ergo. Sequela videtur manifesta. Nam ex eo quod Rex Catholicus Philippus Secundus habet dominium supra

omnia sua Regna, omnes qui habitant huiusmodi regiones sunt ei subiecti in temporalibus. Minor vero probatur ex capit. cum per venerabilem. qui filij sint legitimi. Vbi inquit Innocentius III. quod Rex superiorem in temporalibus non recognoscit. Vnde obiter collige veram esse nostram sententiam in dubio præcedenti.

Secundo probatur. Si Imperator haberet dominium temporale supra totum orbem: vel haberet iure naturali vel iure diuino vel humano, sed nullo istorum, ergo. Consequencia est manifesta & maior patet à sufficienti diuisione. Minor vero probatur quod non naturali. Nam hoc iure omne nascuntur liberi, neque est aliquod dominium iure naturali præter id quod habent parentes super filios & maritus supra vxorem. Vt docet D. Tho. 1. parte quæst. 22. artic. 1. ad secundum, Et quæst. 96. artic. 4. Confirmatur quia vt docet idem D. Tho. in 2. 2. quæst. 20. artic. 10. Dominium & prælatio inducta sunt iure positiuo: quod verò non iure diuino probatur quoniam nullibi id legimus, sicuti legimus de Saule & Dauid habuisse regnum à Deo vt constat lib. 1. Regum. quod verè non iure human. Probat. Quia si illud haberet competeret ei, vel autoritate legis, & hoc non: quia nulla talis extat lex. Et si extaret maxime, quia facta esset ab Imperatoribus, & licet facta esset, non haberet vim obligandi: quia ante talem legem Imperator non haberet iurisdictionem: lex autem facta à non habent iurisdictionem non habet vim obligandi. Aut Imperator haberet legitima successione, aut donatione aut permutatione, aut emptione, aut iusto bello, vel alio titulo. Nul- lum autem istorum dici potest, ergo non habet tale dominium. Multa alia possemus afferre pro hac conclusione, sed non existimo in re certa opus esse pluribus.

Vnum tamen aduertendum est, quod licet Imperator non habeat dominium temporale supra totum orbem: nihilominus est superior quantum ad aliquid omnibus Principibus Christianis. Est enim fidei protector ab Ecclesia designatus: & propterea coronatur à Summo Pontifice. Vnde in ordine ad exaltationem fidei & Ecclesiæ & protectionem potest conuocare Principes Christianos contra inimicos Ecclesiæ. Veruntamen Rex Hispaniæ exemptus est ab imperatore. Et hodie est maximus protector Ecclesiæ.

Ad primum argumentum negatur consequentia. Ad probationem dicitur, non esse eandem rationem. Nam in spiritalibus conuenit vnium esse totius Ecclesiæ. Summum Pontificem: iuxta ea quæ diximus supra quæstione. 1. artic. 10. & cum Christus Dominus, cuius Vicarius est Summus Pontifex sit vniuersalis Redemptor & vnicus Rex regni cælorum, & caput vnicum Ecclesiæ per totum orbem diffusæ, & infinita sua virtute omnia disponat: potest per vnium vicarium totum regere orbem. Eo vel maxime quod sub vno pastore alios inferiores prælatos ei subordinatos constituit. Veruntamen Reges accipiunt potestatem à republica. Et ita non est necessarium, quod ab vno totus orbis dependeat: quin potius nec totius orbis potest vnium vniuersalem dominum eligere. Non enim potest conuenire ad huiusmodi electionem. Et licet posset conuenire, non expediret ad bonam vniuersi gubernationem talem eligere vniuersalem dominum. Vt enim docet Aristote. 7. Politicorum capit. 4. Respublica non eò est melior, quia maior. Sed talis debet esse & tanta sub vno Principe: quanta ipse potest commode gubernare. Vnius autem Princeps

ceps non potest temporalibus commodè gubernare totum vniuersum. Quare potentes Reges deberent aduertere, quòd non minor est virtus, quàm quærere parta tueri.

Ad secundum argumentum negatur antecedens. Ad primam probationem primo dicitur, quòd Euāgelista non approbavit illud edictum: quin potius videtur condemnasse. Nam ad hoc apparet Euāgelistam retulisse illam historiam, vt ostenderet nō Augustum, qui tunc Romano Imperio præerat, sed Christum, qui tunc nascebatur esse Dominium vniuersi. Secundo dicitur, quòd nomine vniuersi orbis, non intelligitur in illo loco totus mundus: quoniam multæ erant tunc prouintia, quæ non erant subiectæ Imperio Romano. Sed vniuersus orbis sumitur ibi pro magna parte orbis. Ad quam Romani pertenerant. Vide expositores Euāgelistarum super eadem loca, qui plura adducunt testimonia scripture ad ostendendum hanc esse legitimam ipsius loci explicationem. Et ad hoc deseruit illud quod habetur. Genes. 41. cum dicitur: Omnis terra venit in Aegyptum: intelligitur id est bona pars terræ. & Genes. etiam secundo dicitur de Eua, quòd erat mater cunctorum viuientium, quòd tamen non extenditur ad irrationalia & insensibilia.

Ad secundam probationem. Si teneamus Christum dominum non habuisse dominium temporale supra totum orbem, eo modo quò explicauimus dubio præcedenti, facile potest responderi, quòd D. Thomas intelligitur, quòd Augustus gerebat vices Christi, quatenus eius potestas temporalis erat subiecta spirituali Christi & illius, ministra. Quemadmodum etiam & potestas etiam Regiæ dicitur ministræ Pontificum. Veruntamen etiam tenendo alteram sententiam, quòd Christus Dominus habuit dominium temporale supra totum orbem. Respondetur quòd D. Tho. intelligit, quòd Augustus gerebat vices Christi, etiam quantum ad dominium temporale; non quidem supra totum orbem sed supra magnam illius partem: nempe super totam illius partem quæ subiecta erat Imperio Romano. Quemadmodum etiam solemus dicere, quòd gubernator constitutus à Rege super aliquam prouinciam, gerit illius vices. Non quidem supra omnia regna subiecta ipsimet Regi: sed supra illam prouinciam, super quam constitutus est. Veruntamen Augustus non erat, vt iam dicimus, propriè Vicarius institutus à Christo, sed permissus à Deo, vt nesciis quid faceret, prodesset monarchiæ Christi.

Ad confirmationem pariter negatit Tyberium habuisse dominium temporale supra totum orbem: Et ad probationem dicitur quòd licet dāremus simpliciter & absolute Tyberium habuisse dominium supra Iudæos & de iure, non inde consequeretur, quòd habuisset dominium supra totum orbem. Secundo dicitur, quòd Iudæi nō erant subiecti Imperio Romano de iure, sed de facto Gens enim Iudæorum libera erat à dominio cuiuscunque alienigenæ. Imo & in lege prohibitum erat, vt Iudæi haberent dominiū alienigenam, vt patet ex illo Deuteronom. 17. Eum constitues, scilicet, Regem: quē dñs Deus tuus elegerit de numero fratru tuorum: non poteris alterius gentis hominē Regem facere qui non sit frater tuus. Cum ergo Christus dominus in illis locis iubet dari Cæsari, quod ipse erat, non approbat, vt ait Magister Soto dominium Cæsaris, sed volent se eximere à calumnijs Iudæorum, ius tantum naturæ renulit. Ac si diceret, Si quid debetis Cæsari soluite. Sed primum Deo quod illi debitum est reddite. Præterea possumus dicere quòd

A ideo Christus iussit reddenda esse Cæsari quæ illius erant: quoniam, vt inquit Nicolaus de Lyra super verba Matth. 22. citata, Iudæi iurauerant Romanis fidelitatem se seruatuos, & tributa reddituros à tempore Pompei, qui fecerat Iudæam tributaria. Et ita propter reuerentiam iuramenti illa iubebat reddi. Sed prior solutio est melior.

Ad tertium argumentum respondetur, quòd D. Hieronymus minime intendit, quòd sit vnus Imperator qui habeat dominium supra totum vniuersum, sed quòd vnus reipublice debet esse vnus Rex & totius Christianissimi vnus Imperator, sicut vnus albearis est vna Apis ductrix aliarū. Et vnus congregationis gruum est vna, quæ alias ducit. Sicut autem non est vna apis omnium apū ductrix. Ita neque vnus Imperator totius orbis dominus. Ad confirmationem respondetur, quòd Antonius Imperator, illud dixit arrogāter, & ita inde nullum sumitur argumentum.

Ad quartum respondetur, quòd Adam & Noe fuerunt domini orbis quando ipsi soli erant in mūdo: continuo autem diuiserunt filijs terras, vel filij eorū conuenerunt ex communi consensu, vt vnusquisque suam partem occuparet, vel alio modo facta est diuisio rerum inter eos.

Ad quintum argumentum respondetur, quòd optimus modus gubernandi, non est per monarchiam vniuersalem totius mundi: neque id docet Aristot. aut Diuus Thomas, sed eam gubernationē dicunt esse optimam quæ fit per vnum circa vnam multitudinem, non quæ fit per plures. Intelligitur autem de ea multitudine quæ potest commodè per vnum gubernari. Vt enim dicebamus ad primum ex Arist. respublica non eo melior, quò maior.

Ad vltimum argumentum respondetur, quòd Imperator, nō ideo dicitur orbis dominus, quia totius vniuersi sit dominus, sed quia dominatur magnæ parti mundi inter Christianos Principes habens quandam ex officio eminentiam.

Disputatio Quinta.

De translatione Dominiorum.

NT E omnia definire oportet, quid sit translatio dominij, & quæ nam sint huius translationis causæ. Deinde circa ipsas causas sunt examinandæ grauissimæ quæstiones.

Dominij ergo translatio nihil aliud est, quàm transmissio rei ab eo qui legitimè possidet in alterū qui incipit de nouo esse dominus eius. Apertissima est definitio ex supradictis: sed explicatur assignando causas huius translationis: quæ sunt tres. Prima voluntas diuina quæ declaratur nobis aut iure diuino naturali. (Deus enim manifestas nobis quædam vt autor est naturæ) aut certè per particularem reuelationem quæ expressè facta sit ad manifestandum Dei voluntatem. Sic transfuit Deus regnum à Chananaïs in filios Israel: à Saule in Dauidē. Ratio huius rei est. Quoniam cum Deus sit vniuersorum dominus, poterit voluntatem suam quādo illi placuerit, dominia transferre. Et quidem hæc prima causa parum facessit nobis negotij, quoniam supra id quòd manifestissimum est ex naturæ iure, requirit expressam Dei reuelationem. Quæ si constet transfertur dominium, si autem non constet talis expressa reuelatio, nunquam censendum est dominium trans ferri per hanc causam. Secūda causa est voluntas domini possidentis: Etenim cum homo sit Dominus per facultatem arbitrij, potest per eandem facultatem

cultatem per quam res possidet, easdem alienare ut habetur. Instituta de rerum diuisione, §. traditione. Et ex. l. quam: §. licet. ff. de acquiren. rerum dominio, Eo vel maxime quod rei possessus usus, est venditio, donatio, aut denique ab alienatio rei. Tertia causa est voluntas legislatoris & Principis transferentis res ciuium in alios dominos. Declarator autem nobis hæc voluntas Principis aut legibus editis, aut pronuntiatis sententijs. Ratio huius rei est. Quonia cum homo sit natura sua animal sociale & politicum, eodem naturæ iure necesse est sit subiectus legibus & sententijs Principis, quæ ordinantur ad bonum reipublicæ in qua degit homo & vitam agit. Rursum cum Principi liceat malefactores & reos propter bonum Reipublicæ etiam vita multare: multo magis licebit propter bonum ipsius Reipublicæ spoliare ciues, omnibus suis fortunis & bonis. Hoc autem efficit voluntas Principis vno duorum modorum. Primus est cohibendo voluntatem veri domini, ne transferat etiam si velit, dominium in alterum. Quo pacto impediuit ne pupillus ab alienet bona sua reddendo ipsum pupillum in habilē (aut quod in idem reducitur) rededo alterum cum quo fit contractus, inhabilem ad recipiendum. Ut patet in lege de simonia. Vbi is qui recipit pretium, est inhabilis ad recipiendum. Secundus modus est transferendo, velit nolit verus rei dominus, dominium in alium possessorem. Ut patet in lege præscriptionis. de his omnibus agendum est per singula.

D V B I V M primum est, Circa secundam causam, utrum per solam internam voluntatem possit homo transferre dominium suæ rei in alterum. Aliquis. v. g. intra se cogitans promittit Petro sine verbis domum: Rogamus num iste teneatur Petro patefacere illam suam promissionem internam: ut si Petrus acceptet, donare illi domum. Neque dubitamus in præsentia, cum tantum interius propositum habetur, & non promissum: tunc enim certum est nullam esse obligationem; sed tota controversia est, quando interius promittimus vel donamus. Videtur autem, quod tunc transferatur dominium, & fit obligatio.

Primo arguitur. Homo est dominus rerum suarum per facultatem arbitrij, ergo per eandem solam sine exteriori signo, transfert dominium.

Cõfirmatur. Vocalis oratio tantum habet quod sit signum & declarato interioris orationis, sed si exterius quis proferat promissionem, obligabit: ergo signum erat, quod promissio interior obligauerat antea.

Secundo arguitur. Interior promissio absque vlllo exteriori signo Deo facta, obligat secundum ius religionis, quæ est inter Deum & homines, ergo facta homini obligat secundum ius, quod est vnus hominis ad alterum. Confirmatur, talis promissio homini facta si iuramento confirmetur transfert ius & dominium, obligatque in conscientia. Ergo si circa iuramentum fiat. Probatur consequentia. Iuramentum promissorium tunc obligat tantum, quando promissio alias obligabat, & erat valida.

Vltimo arguitur. Promissio explicata verbis sed absenti facta, obligat in conscientia, & transfert dominium. Ergo & interior, quoniam in oratione ad absentem non magis conferunt verba, quam sola cogitatio interior.

In hoc dubio Magister Soto lib. 4. de Iustitia. quæst. 5. art. 1. ad primum. Et copiosius lib. 8. quæst. 2. artic. 1. asserit tria. Primum circa controuersiam vllam, promissionem mentalem non obligare in conscientia: neque transferre dominium, nisi ver-

A bis declaratur. Exemplum est in matrimonio: vbi per solum consensum mentalem non transfertur dominium corporis: nisi declaratur signis talis consensus. Idem est in alijs contractibus mutuis. Secundum est, promissionem non mutuum, quæ signis non explicatur, non obligare in exteriori foro neque transferre dominium. Tertium stando in mero iure naturæ, problema est, an promissio ista simplex non mutua obliget in conscientia, si non exprimitur signis. Et quidem duo dicta primum & secundum certissima sunt. Sed circa tertium dictum, sit nobis conclusio. Citra dubium videtur asserenda pars negatiua, videlicet, Promissio interior verbis non explicata non obligat in conscientia neque transfert dominium. Hæc videtur colligi ex Sacris literis. Prouerb. 6. vbi promissionis vinculum & obligatio vocibus tribuitur. Illaqueatus es (inquit sapiens) verbis oris tui, & captus proprijs sermonibus. Hæc videtur esse sententia communis doctis & indoctis hominibus. Inter doctos est D. Thom. infra quæst. 88. art. 1. Indocti vero & vulgus solent affirmare: verba ligant homines. Ratione vero probatur. Homo non refertur & ordinatur ad alterum hominem per solam cognitionem internam & conceptam, sed per signa sensibilia externa, inter quæ primatum obtinent voces: sed in translatione dominij, ordinatur is qui dominium transfert ad alterum in quem transfert dominium, ergo.

B Promissio mutua nisi explicetur externis signis non transfert dominium, ut omnes consentiunt, ergo nec promissio non mutua: quoniam, promissio mutua in hoc tantum differt à non mutua, quod mutua est obligationis reciproca ex vtraque parte, at non mutua ex altera parte tantum, ergo si in mutua promissione neutra pars tenetur suam mentalem cognitionem alteri explicare, ut videat an altera pars acceptet: neque in non mutua tenebitur.

C Ad primum respondetur, non tantum per internam promissionem voluntariam transferri dominium: sed per eam ordinatam ad alterum, politice & sensibiliter. Ad confirmationem respondetur, quod sicut voces sunt per se signa instrumentaria & vicaria ipsorum conceptum ad significandas alijs hominibus eas res, quas conceptus ipsi representant habenti, ita sunt per se instrumenta quorundam obligatoria erga alios homines: quantum absque illis inducatur obligatio religionis erga Deum. Et per hæc patet ad secundum negando consequentiam: quia Deus infuetur cor. Ad confirmationem similiter negatur consequentia. Ad probationem dicitur, iuramentum inducere obligationem quando promissio erat licita, licet non obligatoria. Et idcirco quantum promissio interior verbis non explicetur, licita est, quod si iuramento confirmetur, obligatoria est: quantum aliàs non obligaret. Simile est si latro per vim & metum extorqueat promissionem iuramento confirmatam, citra dubium is qui iurauit propter reuerentiam diuini nominis, tenetur ad implere promissum talis enim promissio licita erat quantum non esset obligatoria sine iuramento: de qua re copiosius dicitur infra quæst. 89. Ad tertium dicemus dubio sequenti.

D V B I T A T V R secundo, Vtrum promissio signis externis aut verbis declarata, sed absenti facta transferat dominium. Videtur vera pars negatiua. Primum in. l. r. ff. de pollicitationibus dicitur, quod pollicitatio non sepe obligat. Pollicitatio vero apud Iurisperitos nihil aliud est quam promissio facta absenti. Rursum in. l. iuris gentium, ff. de pactis, §. igitur. nuda pactio obligationem non parit.

Argur-

Arguitur secundo. Ex conclusione præcedentis dubij, & illius rationibus, quæ omnes videntur procedere pariter in promissione absenti facta. Quoniam quemadmodum ad præsentem, non refertur homo per solum internum consensum, sed necesse est superaddantur verba, ita & ad absentes non refertur per verba sed per scripturam.

Tertio arguitur contendendo quod etiam promissio, quæ fit absenti coram testibus, non obliget & transferat dominium. Testes non inducunt obligationem ullam, sed solum testificantur eam obligationem quæ oritur ex contractu, cui testas ad sunt: sed ut ostendimus, in promissione ista, quando testes non ad sunt, nulla est obligatio, ergo etiam si coram testibus fiat nulla erit obligatio. Item si talis promissio transferret dominium, sequeretur quod qui eam facit, teneretur iudicare illam absenti cui facta est, ut si ille velit acceptam habere, & tunc qui promisit tenebitur dominium rei tradere: quod durum videtur, & contra communem usum.

In oppositum est, quod ratio naturalis dicitur et promissa impleatur, fides seruatur: alioquin, is qui promisit perfidus & infidelis censetur, ergo cum talis promissio sit absolute dicenda promissio, seruanda est. Confirmatur ex l. i. ff. de pactis. vbi Ulpianus esserit antecedens argumenti huius, & in c. i. & in c. qualiter. de pactis. dicitur studiose agendum est ut ea quæ promittuntur opere compellantur, ac demum in capit. iuramenti. 2. 2. quæst. 5. ex D. Chrysoft. dicitur inter simplicem fidelium loquelam & iuramentum nullam esse debere distantiam. In hoc dubio Sotus lib. 4. de iustitia, vbi sup. idem videtur sentire de promissione quæ verbis explicatur absenti facta; quod de promissione interna: Item turba non solum hominum vulgariū, verumetiam Theologorum, non videtur ullam obligationem salutem iustitiæ ponere in tali promissione.

Pro huius dubij intelligentia nota primo, quod vinculum seu obligatio orta ex promissione est duplex. Altera est quæ pertinet ad virtutem veracitatis seu fidei seruandæ: de qua disputat D. Tho. copiosè intra quæst. 99. quam obligationem, qui non seruat dicitur perfidus & infidelis, & mendax. Altera obligatio pertinet ad virtutem iustitiæ, quoniam per promissionem ut statuimus, transferuntur dominia rerum. Hanc obligationem qui violat iniustus erit. Et de hac obligatione disputatur in præsentia potissimum.

Secundo nota, quod promissio externis signis facta & declarata, quæ sola & omnis illa habet veram & propriam rationem promissionis, est duplex. Altera formata solennitate, ut vocato tabellione, adhibitis testibus cum subscriptione promittentis, &c. Alia verò promissio est pura ab istis solennitatibus. De priori promissione non dubium, quin etiam si absenti fiat, transferat dominium: De secunda verò promissione suppono in præsentia tanquam rem in eo iudicio certam, quod si præsentem fiat obligat transferre dominium. Quam quæstionem disputant interpretes D. Tho. infr. q. 88. art. 1. & 3. ad primum. Quinimo ex definitione huius nostri dubij, sequitur à fortiori ista sententia quam modo supponimus. Tota igitur controuersia in præsentia est de promissione externis signis declarata, sed in absentia eius cui promissio fit.

Prima conclusio. Si attendamus merum ius Cæsareum aut merum naturæ ius, promissio etiam verbis declarata facta in absentia, non transfert dominium, neque obligat ex iustitia. Hanc conclusionem concedimus libenter argumentis factis

A pro parte negatiua huius dubij. Secunda conclusio. Si attendamus eadem iura, ac multo magis ius canonicum Pontificium, ac denique ius Regium Hispanienſe, circa dubium talis promissio obligat ex virtute fidelitatis, & veracitatis: ita ut qui eam non seruauerit sit mendax & fidei fragus. Hanc concedimus argumento in oppositum simul & confirmationi eius.

Sed quantum attinet ad Hispanienſe ius sit nobis tertia conclusio. Apud Hispanos qui vtuntur legibus & foro Castellæ, promissio quæ in iudicio externo probari potest, si appareat animo obligandi fidem facta, obligat ex iustitia, & transfert dominium etiam in anime foro. Dixi in conclusione qui vtuntur legibus Castellæ, ut excipiam inde Aragonios, Valentinos, Chathalanos, & Lusitanos, qui vtuntur suis legibus. Ista conclusio colligitur ex lib. 1. fori Castellani. tit. 1. *De los pleytos que deuen valero no.* Sed expresse habetur ista conclusio sancita in lib. 3. de ordinationibus Regijs, tit. 8. *De las excepciones que se ponen el iuyzio, la ley. 3.* vbi expresse Alfonso XI. Compluti statuit eam legem, quod omnis promissio seu contractus qui verè probari potuerit, obliget etiam si inter absentes fiat. Neque possit excipere, is, qui promisit, quod facta sit ea promissio sine solennitate aut inter absentes. Et in hac re debent multum Castellani Regi Alfonso, qui voluit quod fides data à Castellanis seruaretur inuolabiliter, quicquid Cæsares statuerint in re hæc de iure communi. Sed exposcit prædicta lex duo, ut talis promissio obliget. Primum est quod in iudicio probari possit. Deinde quod appareat facta animo obligandi fidem: & hoc item probandum est iuridice. Primum requiritur, quoniam testes gerunt vicem partis absentis cui facta est promissio: & loci illius acceptant promissionem, quousque absens refutauerit promissionem factam. Nisi malum, quod Rex ipse acceptet promissionem per legem suam. Requirit autem testes, tum ne falso quis mentiretur, & diceret promissionem sibi factam in absentia, tum maxime quoniam voluit Rex ut fides data coram Hispanis, nullo pacto violaretur. Secundo requiritur, quoniam promissio simplex, quæ non præsumitur fieri animo obligandi fidem, non est reuera promissio: Et sic patet responsio ad tertium argumentum, quod procedebat contra istam tertiam conclusionem. Etenim testes non inducunt iuræ naturæ nouam obligationem, sed iure Hispanienſi requiritur propter causas dictas.

Ac demum respondetur ad vltimum argumentum, nec enim necesse fuerat, quod promissio in absentia facta iudicaretur absenti sed tantum, quod postquam semel indicata fuerit, si petierit dominium, reddatur. Hoc enim cautum est in l. prædicta, quæ obligat in conscientia. Quod verò leges iustæ ciuiles transferant dominium etiam in foro interiori animæ: patet sup. q. 3. huius tractatus: scilicet, in causa tertia translationis dominiorum, quæ tertia causa copiosius deinceps explicanda est à nobis.

Pro huius itaque tertiæ causæ explicatione notandum est primo, quod hæc tertia causa, quam primo aspectu videatur pugnare cum præcedenti, etenim si homo iure naturæ, ut dictum est in præcedenti causa, per voluntatem propriam transferre potest dominium suarum rerum, videbatur nullo pacto fieri posse quod per voluntatem Principis, & per legem impediretur à tali translatione, ac multo magis videbitur fieri non posse quod etiam inuito dominio lex transferret dominium rerum suarum: Cæterum hæc quæ apparet pugnancia, &

con-

contradictio, nulla est re vera, quoniã homo considerari pot, vt pars est reipublicæ, & ut ordinatur ad bonum ipsius reipublicæ, ad quod proinde bonum refertur per voluntatẽ publicam & vniuersalẽ ipsius Principis procurantis bonum cõe ex officio, quẽ inclinatio & ordinatio est secundum naturam hominis: quamuis posterior sit magis secundum eius naturam, ac subinde cum ad bonum cõe expedit, vt proprius appetitus, & propria voluntas hominis cohibeatur, hæc ipsa cohibitio & impeditio magis est hominij naturalis quàm translatio dominij per propriam voluntatem. Simile est in natura. Lapis enim naturali inclinatione fertur per grauitatem in locũ inferiorẽ propter incolumitatem & consistentiã suã. Multò tamen maiori inclinatione naturali fertur, propter bonum cõe in locum superioreẽ cum opus est ad supplendum vacuum. Idem est in parte integrali totius, vt in manu, quẽ multò maiori inclinatione fertur etiã cum sui dispendio ad conseruandum totum, quàm ad conseruandam seipsã. Secundo loco notandæ sunt duę regulę. Prima est. Is cui secundũ legem siue Pontificiam, siue ciuilem iuris cõis Cæsaream, siue iuris Regij peculiãri cuiusque Prouinciæ & Regni, tribuitur dominium alicuius rei, est tenendus in foro conscientie legitimus dominus talis rei. Secunda est præcedentis appẽdix & corollaria. Omnis sententia quẽ in foro exteriori tribuit dominium, eadem in foro conscientie interiori tribuit dominiũ: nisi sententia pœnalis sit, aut nisi fundetur in falsa præsumptione. Excipitur quidẽ sententia pœnalis, quẽ pœnam nemo tenetur subire ante iudicis condemnationem. Sententia vero iusta, in foro exteriori, quã pœnalis non est, non modo obligat post cõdemnationem iudicis, & post pronuntiationem: sed et antequam pronuntietur, obligabat etiam in conscientia. Excipitur rursus sententia fundata in falsa præsumptione; quẽ hæc nec ante nec post illius pronuntiationem reuera obligat. Dicitur autẽ fundari in falsa præsumptione, quando pronuntiat: iuxta testimonia testium falso testificantium: aut certẽ pronuntiat per ignorantiam iudicis. Notandum est tertio, has regulas pati tres limitationes. Prima est quando lex est permissiua non præceptiua. Exemplum est in l. de venditione, quã negat decepto infra dimidium, actionem in iudicio. Etenim citra dubium, qui decipit infra dimidium non est dominus illius summe, in qua decipit: et si lex permittat ei dominiũ: & iudex pronunciet sententiam pro illo. Secunda moderatio est, quãdo leges decernunt in contractibus, in quibus cõcedunt repetitionem, & restitutionem in integrũ. Etenim tunc ante iudicis sententiam licite possidat is, à quo lex concessit repetitionem. Post sententiam verò tenetur restituere & desinit esse dominus. Exemplum est in legibus quẽ de ludo decernunt.

Tertia limitatio est quando leges decernunt in contractibus, quos annullat propter defectum solennitatis essentialis in iure. Tunc enim is, in cuius fauorẽ contractus est celebratus, ante iudicis sententiã est verus dñs: postea verò desinit esse dñs, & tenetur restituere. Exemplum est in eo, qui est dñs per testamentum, cui deficit solennitas essentialis iuris: de quibus omnibus dicendum est deinceps per singula. Nunc enim exempla in communi ponimus.

Ex his sequitur corollarium. Prudens Theologus debet ante omnia consulere in hac parte Iurisperitos, qui dant operã scientie iuris cõis, & particularis cuiusque regni. Postquam autẽ eos consuluerit & scierit leges de illa re, super quã consulit: debet post modum ipse iudicare, si tne talis lex permissiua, an

Bañes de Iustitia & Iure.

A præceptiua, an verò pœnalis: & denique an habeat alias exceptiones de quibus egimur.

His præmissis disputandum est in præsentia primum de legibus, quã impediunt translationem dominij: neque; certẽ de omnibus, sed de his tantum de quibus est controuersia inter viros doctissimos. Et deinde de legibus quã transferunt dominium inuito domino. Sed circa primam partẽ sunt tres disputationes principales. Prima de legibus quẽ decernunt circa filios illegitimos. Secunda de legibus quẽ decernunt in ludo. Tertia de legibus quẽ decernunt in contractibus, quib. deficit aliqua iuris solennitas essentialis.

B Prima disputatio sit de legibus quẽ impediunt translationem dominij in filios illegitimos. Pro cuius intelligentia animaduertendum est, quod filij illegitimi sunt in duplici differentia. Quidã, qui geniti sunt ex carnali copula, quã accedente fornicantium consensu, poterat esse cõiugalis & matrimonialis nullo obstaculo legis impedimento. v.g. qui geniti sunt ex soluto & soluta, nec consanguineis, neque; affinibus. Alij qui geniti sunt ex concubitu, qui nõ poterat esse matrimonialis, etiam accedente consensu fornicantium propter aliquod impedimentum iuris, quod irritat matrimonium. v.g. propter impedimentum religionis, aut consanguinitatis, aut affinitatis. Primę classis illegitimi filij dicuntur vulgò naturales. Secundę vero dicendi sunt à nobis in præsentia geniti ex damnato concubitu, & simplici vocabulo dicuntur spurij. Et quidem de primę classis illegitimis filiis non est in præsentia controuersia: sed tota est de filiis spurij, seu genitis ex damnato concubitu.

C Et est quæstio difficilis. Vtrum leges quẽ faciunt non esse transferendum dominium, in tales filios illegitimos, sic adeo impediunt translationem, vt si de facto translatio fiat, facta non teneat, neque ipsi filij comparent dominium.

Primò arguitur. Quòd talis translatio facta contra leges teneat. Et primò. Leges pœnales non obligant in conscientia neque; impediunt dominij translationem sic, vt facta non teneat ante iudicis sententiam, & condemnationem. Sed leges quẽ in hac materia decernunt contra filios illegitimos sunt pœnales punientes crimen incontinentiæ, seu impudicitie parentum in filiis, ergo &c.

D Secundò arguitur. Leges, quẽ prohibent translationem dominij, per contractus, quibus defuit essentialis solennitas iuris, nõ impediunt translationem, sic adeo ut factum non teneat, sed multò vrgentius & efficacius prohibent istę leges translationem dominij per tales contractus, quã leges quẽ decernunt cõtra filios illegitimos. Ergo si illę, neque; istę impediunt. Maior, ostenditur à nobis in fra disputatione tertia tanquã probabilior sententia. Minor autẽ probatur ex tenore legum. Si quidem illę leges tales contractus dicunt nullos & habẽdos pro infectis. Ceterum leges prohibentes donationes faciendas filiis illegitimis, non continent tā odiosa uerba, neque; dicunt eas donationes esse nullas, aut habendas pro infectis, ergo. Tertio, leges saltẽ illę quẽ loquuntur circa filios illegitimos secularium: tñ prohibent tales filios esse parentũ heredes. Ergo parentes illorum possunt extra testm sine peccato vilo donare filiis, siue per donationẽ inter viuos, siue cũ moriuntur, bona sua. Rursus ex eodẽ antecedenti colligitur, ergo si de facto per testm talibus filiis aliquid donetur, donatio facta tenebit. Antecedens probatur. Quoniam in toto iure communi non reperitur aliqua prohibitio translationis dominij extra testamentum, imo vero neque; iure Regio Hispaniensis, quoniã in tali iure nihil arctius, & odiosius inuenitur, & desinitur, quã

G quod

quod habetur lib. 3. tit. 7. Partita. 4. Et lib. 3. Fori regalis tit. 6. *De las herencias, en la ley primera.* In quibus locis solum habetur, & non possint tales filij iure hæreditario succedere in bona parentum.

Vltimò arguitur, sequeretur ex opposita sententia, & si parens institueret bonorum suorum hæredem amicam, aliquem fidum: qui præstiterit parenti fidem de restituenda hæreditate filio spurio, teneatur talis hæres ante iudicis condemnationem reddere filio illa bona. Cõsequens videtur durum, ergo. Sequela probatur. Tale fideicommissum dirigitur omnino in filium incapacem, & inhabile iuxta opposita sententiam ad suscipiendum dominium, ergo is cuius fidei commissa est talis hæreditas tenebitur non filio, sed fisco eam reddere. In hoc dubio grauissimo est prima sententia extrema, quorundam qui propter duo prima argumenta asserunt, quòd omnino talis donatio siue per testamentum siue extra testamentum fiat, quamuis sit contra leges, facta tamen teneat.

Secunda sententia est extrema aliorum asserentiũ, & talis donatio facta nõ teneat quocunq; pacto fiat.

Tertia est aliorum qui mediãnt inter istas duas sententias, distinguentes inter filios illegitimos secularium ex vna parte, & filios illegitimos clericorum seu religiosorum ex altera. Et in filiis illegitimis secularium concedunt, quòd facta donatio tenet propter argumentum, tertium, quod nos fecimus. In filiis autem clericorum, & religiosorum, dicunt, & talis donatio facta non tenet. Magister Soto, quem sequuntur multi Thomistæ tenet istam sententiam lib. 4. de iustitia, quæst. 5. art. 1. ad quartum.

Prima conclusio. Parentes, & possunt, & debent iure naturali diuino, alere filios etiam genitos ex damnato concubitu. Probatur primo ex cap. cum haberet. de eo qui duxit in matrimonium, quam poluit per adulterium, vbi Clemens III. præcipit, quòd parentes necessaria subministrant filiis ex damnato coitu genitis, secundum quòd eis suppetunt facultates. Item Regia Hispaniensis lex decima inter Taurense, permittit parentibus alimentorum titulo donare filiis istis illegitimis quintam partem bonorum suorum. Et quamuis Constantinus Imperator, & Iustinianus legibus editis, dixerint tales filios non esse alendos, ut patet ex authentico ex amplexu. C. de incestuosis nuptijs. & §. finali. l. vnica in authentico, quibus modis naturales efficiantur: tamen reuera, istæ leges seuerissimæ sunt, & minus piæ: & idcirco merito reuocatae sunt, tum per ius Pontificium, tum etiam per ius Hispaniense. Ratione vero probatur conclusio. Pater tam communicat naturam filiis illegitimis quam legitimis: sed educare filios, & conseruare in illis naturam semel communicatam est iuris diuini, & naturalis; ergo. Conclusio hæc intelligenda est sic vt parentes quidam minus potentes faciant satis obligationi iuris naturalis, si eiusmodi filijs ea præstet alimenta, quæ necessaria sunt in naturæ subsidium. Alij possunt multò ampliora alimenta præstare, attenta facultate census patrij, & substantiæ, & qualitate filiorum. Vt si filius vir probus euaserit, dederit literis operam, insigniri cupiat, & ornari ornamentis Licentiati, vel Doctoris aut Magistri, &c. Aut certè si dederit militiæ operam, vel sit Dux belli, &c. Et quidem in secularium filijs hanc summam videtur taxasse prædicta lex Taurenensis, ita tamen vt si ea quinta bonorum pars non sit sufficiens pro alimentis quæ requiruntur ad vitam istam conseruandam: superaddendum sit aliquid, nature iure, supra istam quintam partem. Si autè quinta pars, & que adeo sit ampla, vt excedat eam summam quæ filiorum dignitati, & qualitati conuenit,

A nullo pacto diminuetur. Dixi tamen in secularium filijs, quoniam lex Taurenensis nona, quamuis concedat matri, & ex testamento designet filio ex damnato concubitu progenito, quintam bonorum partem, excipit tamen inde filios clericorum, & religiosorum: in quibus vult seruari legem Sorie seu Numantiae editam à Rege Ioanne Primo, qui strictè nimium, & odiosè loquitur de his filiis. Quibus quidem filijs clericorum poterunt parentes præstare alimenta necessaria pro qualitate filiorum. Si autem quinta pars excedat qualitatem filiorum, non poterunt eam præstare.

B Secunda conclusio. Iure Casareo, & iure Regio Hispaniensi antiquo filius ex damnato concubitu susceptus, inhabilis & incapax est ad suscipiendum aliquid à parentibus, siue ex testamento siue per donationem quamlibet inter viuos & contractum quemcunque. Hæc conclusio probatur primo in Authentico, quibus modis naturales efficiuntur. §. fin. sic habetur. Omnis qui ex complexibus aut nefarijs, aut incestuosis, aut damnatis processerit, neque naturalis nominabitur, neque alendus est à parentibus. Similia verba habentur in Authen. ex complexu. C. de incest. nuptijs. Vbi dicitur ex complexu nefario, aut incestuoso aut damnato liberi neque naturales nominandi sunt, sed substantiæ paternæ beneficio indigni vt à patre alantur. Item in Authentico licet. C. de naturalibus liberis. in postremis verbis dicitur.

C Sed qui ex damnato sunt coitu omni prorsus beneficio excludantur. Deinde iure Regio Hispaniensi in l. 1. tit. 3. par. 6. in vniuersum prohibetur patribus, ne aliquam donationem filiis spurij faciant. Et cõcedit filiis legitimis aut fratribus patris aut aui, vt intra duos menses, possint eam donationem sibi reuocare. Illis aut non existentibus aut certè negligentibus applicat fisco Regis id quod donatum erat. Deinde l. 1. tit. 6. de las herencias. & lib. 3. fori prohibetur ne filij spurij (de quibus loquimur) hæreditario iure succedere possint patri. & l. 3. tit. 5. par. 4. prohibetur, ne tales filij patri uel matri, vel aui aut auiæ aut consanguineis descendentibus, eodem iure hæreditario succedere possint. Deniq; speciatim de clericorum filijs decernitur lib. 1. in ordinationibus Regijs, tit. 3. & lib. 5. tit. 3. l. 2. ne filij clericorum habeant bona aut parentum aut consanguineorum neq; per testamentum neq; per donationem, neq; per venditionem. Quam legem Ioanna Caroli V. Casaris mater extendit in allegata lege 9. Taurensi ad filios religiosorum & monialium.

D Secundo probatur conclusio. Iurisperiti, quorum in hac parte non est mediocris auctoritas, in legum interpretatione, intelligunt legibus supra allegatis fieri omnino inhabiles & incapaces istos filios ad comparandum dominium bonorum parentum suorum per testamentum siue extra testamentum, ergo ita intelligendæ sunt leges. Antecedens probatur, allegando unum nostri temporis Episcopum doctissimum Segobiensem Couarru. in epitome supra. 4. Decret. par. 2. c. 8. conclusione. 1. nu. 3. 7. & 8. qui ita sentit.

E Vltimò arguitur, pro hac conclusione speciatim contra opinionem illam mediã, quam retulimus in principio. Illa opinio asserit & clericorum filij & religiosorum sunt omnino inhabiles eo qd in ordinationibus Regijs supra allegatis dicitur. *Ni ayam ni puedan auer*, sed multo significantiora sunt verba allegata à nobis superius ex iure Casareo ad inhabitandum filios illegitimos etiã seculariũ, ergo nõ est distinguendũ. Minor patet ex illis verbis iuris Casarei supra allegatis. Hinc sequit corollariũ inter illas duas sententias, verisimilior est quæ asserit oes filios

filios spurios, non posse de facto suscipere bona a parentibus per testamentum: Consequentia patet ex argumento modo facto: Et quanuis M. Soto sequutus fuerit illam mediam sententiam, non modo in lib. allegato superius, sed etiam in. 4. Sententiarum dist. 4. 1. quæst. vnica, art. 4. non tamen est mirum quod in re, quæ pertinebat ad ius Cæsareum, & Regium errauerit, neq; consulens ipsum ius, neque ipsos Iurisperitos.

Secundum corollarium manifestum est peccare mortaliter tam parentes quàm filios, qui cõtra legum tenorẽ, quæ in hac materia decernunt, aliquid donat vel suscipiunt. Hoc corollarium habet verum in omni sententia. Agunt enim in materia graui cõtra leges iustas, & sanctas, quod est peccatum mortale.

Tertia cõclusio. Iure nouo Regio Hispaniensi filius ex damnato coitu susceptus potest matri succedere etiam ex testamento sine villo peccato, modo tamen mater pp concubitum illum nõ incurrit pœnã mortis, aut nõ suscepit illum ex patre clerico, aut religioso. Vt si mater soluta suscepit filium ex coniugato viro potest eum instituere hæredem bonorum suorum. Hæc cõclusio quo ad omnes suas partes expressè definitur à Regina Ioãna in allegata. l. 9. Tau. Estq; hæc cõclusio exceptio quædam, & moderatio præcedens cõclusionis. Ob quã causam in præcedenti nos adiecitimus illud verbum (de iure antiquo) idẽ est, *de los donas parientes de la madre.*

Quarta cõclusio. Ante iudicis sententiam filius spurius qui cõtra tenorẽ legum prædictarum quidpiã suscepit: tenetur illud restituere donatori, aut si is, defunctus fuerit, hæredibus illius succedentibus ab intestato siue ex testamento succedentibus. Post iudicis verò sententiam tenetur illud restituere fisco. Prima pars probatur. Filius spurius inhabilis fit, & incapax, vt patet ex præcedentibus; ad ea bona suscipienda, ergo tenetur ante iudicis sententiã illa restituere: sed verus dñus illorũ honorũ est, qui illa donauit: & eo defuncto illius hæres, ergo illis est faciẽda restitutio. Cõsequẽtia patet, quoniam donator nõ fit inhabilis per donationẽ quã fecit ad dñum illorũ honorũ quæ donauit, sed tantum punitur per legem penalem vt priuetur à iudice dominio illorum, nec hæredes illius sũt inhabiles per vllam legẽ. Propter peccatum tamen illius, qui succedunt punitur, vt priuentur à iudice hæreditate illorũ bonorum. Ergo ante iudicis sententiã illis est faciẽda restitutio. Secunda pars probatur. Leges iustæ, & sanctæ, potuerunt punire eũ qui talia bona donauit, ut priuaretur herede, qui ei aliàs secundum leges succederet. Si autem viueret, priuaretur dominio bonorũ quæ donauit, sed lex penalis iusta obligat in conscientia post iudicis sententiã, ergo. Maior explicatur. Nã qui donauit talia bona filio spurio commisit crimen inobediẽtiæ, cõtra legẽ quæ prohibuit talẽ donationem.

Quinta cõclusio. Princeps secularis potest legitimus efficere filios spurios, etiam filios clericorũ quantum ad successionem hæreditariam, & donationem aliã quamcunq; in bonis, paternis seu patrimonialibus, siue ex redditibus Ecclesiasticis acquisitis, Probatur ex principijs iuris. Res per quas causas nascitur per eandem dissoluitur, & cessante causa, cessat effectus. Hinc arguitur. Impedimentum seu inhabilitas filij spurij ad bona paterna suscipienda (quæcumq; illa sint) tota oritur ex Principis placito, ergo per idem Principis placitum potest dissolui. Secundo. Omnis Princeps potest in suis legibus dispensare, sed leges quæ inhabiles faciunt filios spurios ad suscipienda bona paterna, sunt leges ciuiles Principum secularium, & nulla est Pontificia, ergo.

Canes de Iustitia & Iure.

A Ad primum respondetur, leges istas inhabiles, & incapaces facere filios spurios: & idcirco obligare ante iudicis sententiã, eo modo quo explicauimus.

Ad secundum respondetur pro nunc, negãdo cõsequẽtiã, quoniam leges illæ non faciunt inhabiles, eos in quorum fauorem fiunt contractus minus solennes. Sed de hac re copiosius dicitur infra in disputatione tertia huius quæstionis quinta.

Ad tertium respondetur antecedens esse falsum, vt copiosè ostendimus legibus allegatis pro secunda cõclusionẽ.

Ad quartum respondebitur dubio sequenti.

DUBITATVR cõsequenter; Vtrum hæres institutus, præstita fide de reddenda hæreditate filio spurio, sit verus hæres, & comparet dominium illorum bonorum, & teneatur in conscientia reddere illa bona hæreditaria filio spurio. Eadem est difficultas de donatario extra testamentum, qui data fide de reddendis bonis, quæ illi donantur filio spurio, accipit ea dona, contra tenorem legum, quæ in hac re decernunt. Neq; dubitamus in presentia, quin hi omnes peccent mortaliter: sed quod querimus est, Vtrum tales comparent dominium, & teneantur filijs spurijs donare illa bona.

Arguitur primo. Videtur quod iste talis non sit verus hæres neque verus dominus. Primum in. l. prædonis. ff. de petitione hæreditatis. Dicitur quod talis hæres sit censendus prædonis loco: & priuatur proinde hæreditate, quæ applicatur fisco, qua etiam priuatur. l. ita fidei. ff. de iure fisci. & in. l. in tacitis. & in. l. Lucius. §. finali. ff. de legat. 1.

Secundo arguitur. Sequeretur, qd si talis fideicommissarius esset verus hæres, posset sibi retinere hæreditatem: & non teneretur ante iudicis sententiã alicui reddere. Consequens est falsum: quia ille talis non comparat dominium absolutum, sed sub fide reddendi alteri, scilicet filio spurio. Rursus probatur quod non teneatur reddere filio. Primo. Ille tantum tenetur (si qua ratione tenetur) ratione fidei date et promissi: Omnis autem promissio cõtra leges facta non obligat, ergo. Et confirmatur. Tale fideicommissum dirigitur in filium incapacem, & inhabilem, vt ostendimus in præcedenti dubio, ergo & c.

D In hoc dubio est prima sententia asserens huc nõ esse verum hæredem: & non modo non teneri, verum nec posse illa bona reddere filio spurio.

Secunda sententia est asserens hunc esse verum hæredem; & dominum. Sed hoc supposito, autores huius sententiæ variant circa obligationem ad reddendam hæreditatem spurio. Quidam enim aiunt, non teneri ad reddendam hæreditatem filio spurio. Alij verò asserunt teneri quidem, non ex iustitia, sed ex fidelitate tantum. Alij demum asserunt teneri ex iustitia.

Tertia sententia est media distinguens inter filios secularium spurios ex vna parte, & filios clericorum religiosorum, & monialium ex altera parte. Et concedit, quod filijs spurijs secularium potest sine peccato præstari fides de restituenda hæreditate illis: & teneri iure nature heredem sic institutum ad seruandam fidem. In filijs autem clericorum religiosorum monialium esse peccatum mortale præstare talem fidem, nec heredem esse verum dominum illorum bonorum: neque posse illa reddere filio spurio. Hæc sententia media est Magistri Soto in alleg. locis lib. 4. de iustitia, & lib. 4. Sententiarũ.

PRO decisione sit prima cõclusio. Hæres institutus à parentibus non præstita fide de reddenda hæreditate filijs spurijs, quanuis parentes certam fiduciã cõceperint qd reddet filio spurio, & ob hanc causam

G 2 quæ

quæserint amicum fidum; Ille talis est verus hæres, & dominus illorum bonorum. Neque in conscientia tenetur reddere illa bona hereditaria filio spurio. Probatur prima pars iuxta leges omnes, talis amicus potest scribi hæres nō minus quam aliquis ignotus: quod autem testator speret certō amicum beneficiarum filijs spurijs illius, non aduersatur alicui legi, imō est maximē consonum iuri naturæ, & q̄ illud speret, & quod ob eam causam instituat eum hæredem, ergo ille est verus hæres. Secūda pars probatur. Talis hæres est legitimus, & absolutus dominus illorum bonorum, nulla omnino præstita fide neq; apposita conditione, sed legitimus, & absolutus hæres non tenetur donare bona hereditaria, ergo nec ille tenebitur reddere hereditatem.

Secunda conclusio. Nihilominus hæres iste tenetur ex iustitia alere filios spurios testatoris: imo ex gratitudine tenetur ad alia multa obsequia, & beneficia impendenda, & nonnunquam sub pœna peccati. Probatur prima pars. Omnis obligatio ex iustitia qua tenebatur testator simul cum hereditarijs bonis descendit ad hæredem, sed parentes ex iustitia, imo multo maiori vinculo quam ex iustitia, videlicet, ex pietate, tenentur alere filios spurios, ergo.

Secunda pars probatur. Is qui accipit beneficium tenetur ex gratitudine ad reprimendum aliquid, & nonnunquam ommissio huius rei est peccatū mortale, sed iste hæres suscipit illud à testatore, ergo. Explicatur antecedens. Quoniā ad gratitudinem pertinet, cū sœnore etiam, remitti beneficia, imo ordo charitatis exposcit sub pœna peccati mortalis: vt beneficium anteponatur ei à quo nullum suscepimus beneficiū. Quinimo vix potest omnino iste hæres filijs spurijs nullū impendere beneficiū, absque eo q̄ paruipendat, & despiciat in animo suo, testatorem beneficiū, & illius beneficiū: quod est formaliter loquendo peccatum mortale ingratitude.

Tertia conclusio. Hæres institutus, præstita fide de donanda hereditate filio spurio, est verus hæres, & dominus illorū bonorū. Probatur. Nulla est omnino lex in ter eas quæ in hac materia relatæ sunt, quæ talē hæredem inhabilem faciat ad suscipiendū dominiū, sed tantum in pœnam præstitæ fidei contra legem, priuant eum, & mulctant hereditate. Sed leges pœnales non obligāt in conscientia ante iudicis sententiā; ergo ille est verus dominus quousque per iudicis sententiā spoliatur dominio. Simile est in legibus quæ prohibent aliquē ludum: quæ tamen non tollūt quæ reuera per talem ludum transferatur dominiū, quamuis in pœnam criminis commissi contra leges, concedant ei qui amisit pecunias, restitutionem earum intra tempus certum.

Quarta conclusio. Talis hæres tenetur ex fidelitate, simul & ex iustitia reddere hereditatem filio spurio. Probatur. Ex fidelitate talis hæres sine peccato potest reddere illa bona hereditaria filio spurio: sed ille dedit fidē de reddendis illis bonis spurio, ergo tenetur ex fidelitate. Antecedēs probatur. Ille est verus dominus, vt ostendimus tertia cōclusionē. Neq; lege vlla prohibetur donare illa bona filio spurio, ergo. Probatur autem q̄ ex iustitia teneatur. Primo ad hominē, cōtra eos qui dicūt teneri ex fidelitate tantū, sed sub peccato mortali. Virtus fidelitatis in materia quātūlibet graui, nūquā obligat sub peccato mortali nisi admisceatur trāgressio alicuius alterius virtutis, ergo si talis hæres solū tenetur ex fidelitate, impossibile est, q̄ teneatur sub peccato mortali. Antecedēs probatur. Quoniā virtus quæ ex genere suo tantum obligat sub pœna venialis peccati, in quacūque materia obligat tantum sub veniali: sed fidelitas tantum

obligat ex genere suo sub veniali peccato, ergo. Cōfirmatur. Mendacium siue iocosum siue officiosum quantumlibet graue illud sit, nisi perniciosum simul existat contra iustitiam: nūquam est peccatum mortale, ergo nec infidelitas quacūque.

Secundo probatur ostensiuē. Promissio secundum probabilem sententiā, si liberalis sit, & simplex, non obligat in conscientia ex iustitia. Promissio verò quæ non est simplex neque liberalis, sed conditionata quædam pactio in pretium alicuius alterius rei facta, citra dubium obligat ex iustitia. Sed hæres iste promissit non simplici promissione sed conditio nata in pretiū promissionis hereditariæ, ergo. Hinc sequitur corollarium, si iste fideicommissarius non reddiderit spurio bona: hæredes qui illi fideicommissario succedunt, tenentur ea bona filio spurio reddere ex iustitia. Corollarium est manifestum. Quoniam obligatio, & iustitia simul transit ad hæredes cum bonis hereditarijs.

Ad argumenta in oppositum respondetur. Ad primum respondetur, leges illas pœnales esse, neque obligare ante iudicis sententiā. Ad argumentum secundum: quo quidem Episcopus Segouienfis cōvincitur in loco allegato num. 9. Respondetur, primū, quod si hæres iste non teneretur ad reddenda illa bona filio spurio eo quod promissio fuit facta contra leges: certe teneretur ad non reddendum, & non donandum. Etenim quo casu promissio facta contra leges non obligat, eadem lex, contra quam facta est promissio obligat, ut non impleatur. Et sic talis hæres sine peccato non posset reddere illa bona filio spurio, quod est falsum. Ideo dicimus secundō, quod promissio facta contra leges, duplex potest intelligi. Primō quando materia ipsius promissionis seu res promissa est contra legem: & talis promissio citra dubium, non obligat. Imo lex obligat quod talis promissio non impleatur. Vt si quis promittat mentiri, aut non ieiunare contra legem ecclesiasticam. Secundō dicitur promissio facta contra legem, eo tantum, quia ipse actus promittendi contra legem est: & tū temporis talis promissio obligat, siue Deo fiat, siue homini. Vt si quis ex animi vana gloria promittat religionem: aut si quis scorto in pretium corporis promittat pecuniā.

Et sic ad tertium respondetur negando sequelam, & dicimus, quod tenetur restituere filio spurio. Filius enim spurius est inhabilis ad suscipiendum bona ex donatione parentum, vel testamento nominatus hæres, non tamen ex donatione hæredis, cuius fidei commisit pater illa bona.

Secunda disputatio esse potest de legibus quæ de finiūt circa ludos: de qua re, multa diximus supra in nostro priore tomo. q. 3. art. 7. ad secundum. vbi abū de satis hæc difficultas dissoluitur. Quapropter illuc recurrendum est.

Tertia disputatio principalis est de legibus quæ irritos faciunt contractus propter defectum alicuius solēnitatis essentialis, vel ceremoniæ. Vtrū tales leges impediāt translationē dñij per huiusmodi cōtractus.

Pro cuius explicatione notandum est, eiusmodi contractus dupliciter posse esse irritos, & nullos. Vno modo absolute, & simpliciter, & propter defectum personæ contractantis: vt si pupillus vendat aut emat, &c. de quibus contractibus nulla est controuersia, certum enim est: q̄ in illis nullum transfertur dominium. Secundo modo contractus fit cassus, & irritus à iure, propter defectum alicuius ceremoniæ, & solēnitatis, quam ius præscribit tali cōtractui: & de his cōtractibus est tota nostra controuersia, & disputatio. v. g. in testamento, quod fit in scriptis.

scriptis, requiritur testium subscriptio, & testatoris, requiruntur etiam sigillatio, & alia ceremoniarum iure civili, & communi. Ut habetur in l. hac consultiſſima. C. de testamētis. Iure etiam Regio Hispaniensis, quod habetur in part. 6. in l. 1. & 2. tit. 1. idem requiritur. Ultra quæ omnia lex 3. Taurina, requirit tabellionem qui subscribat proprio nomine, & signo illa obligationem seu testamentum: licet remittat testium sigilla. Testamentum hoc dicitur testamentum in scriptis, à nostris uero, testamento certado. Ut habet prædicta lex Taurenſis. Testamentum uero nuncupatiuum, quod à nostris dicitur, *abierto*, secundum ius commune requirit totidem numero testes: septem uidelicet. ut habetur in allegata. l. hac consultiſſima. Ceterum iure Regio, requirit tantum ut fiat coram tabellione, & tribus testibus. Quod si non possit haberi tabellionis copia: fieri debet coram quinque testibus. Si autem tot numero testes haberi non possint; debet, ut minimum, fieri coram tribus testibus. Hoc sancitum est in l. 1. tit. 2. lib. 5. in ordinationibus Regijs. Et sic declaratum est in allegata. l. Taurina. Ecce solemnitate, quam ius civile exposcit in testamentis: sic adeo ut si deficiat hæc solennitas, testamentum sit irritum, & habeatur pro infecto.

DUBITATUR. Vtrum hæres institutus per testamentum cui deficit solennitas ista essentialis: factum tamen ex libera, & spontanea testantis uoluntate coram duobus tantum testibus, sit uerus dominus, & hæres illorum bonorum: an uero succedat in illa bona tanquam uerus dominus hæres ab intestato. Est exemplum. Iure communi Pontificio in alienandis rebus Ecclesiasticis præscripta est hæc solennitas: ut ab alienatio illa fiat tribus tractatibus. Est igitur etiam dubium, utrum si abalienatio rei Ecclesiasticæ per uenditionem aut per quencumq; aliud contractum fiat, prætermiſſa hac solennitate, ex libera tamen uoluntate ipsius Ecclesiæ, & capituli ab alienantis: talis ab alienatio transferat dominium in alterum cum quo contraxit.

Primò arguitur. Videtur enim quòd re uera transferatur dominium. Nam solennitas hæc solum requiritur in contractibus, ut obuietur fraudibus, & dolis, qui in talibus contractibus committi solent plerumque: sed quando constat manifestè uoluntas eorum qui contractus huiusmodi faciunt, etiam si prætermiſſa sit solennitas illa, cessat ista ratio obuiandi fraudibus, & dolis. Ergo cessat iuris dispositio: quia cessante causa cessat effectus. ca. cum cessante. de appellationib. Et cap. et si Christus. de iure iurando. Cõfirmatur. Lex diuina, & naturalis cessat, cum illius finis, & ratio cessat: ut manifestum est in l. de corripiendo fratre, quæ non obligat cum non speratur salus fratris, qui est finis legis. Ergo multò magis lex positiua cessabit, cessante illius ratione.

Secundò arguitur. Lex & sententia iudicis quæ fundatur in falsa præsumptione, non habet locum in foro conscientie: quando illa præsumptio cessat, sed in contractu minus solenni, cum manifesta est uoluntas contrahentium, omnis abest præsumptio falsa, ergo.

Tertiò arguitur. Contractus huiusmodi minus solennes, reuera inducunt obligationem iuris naturalis: sed ius civile non potest abrogare ius naturæ, ergo &c. Maior probatur. Quoniam qui talem contractum faciunt per litteram suam uoluntatem, etiam declaratum coram testibus, obligant seipſos inuicè.

Ultimò arguitur. De facto, & re ipsa multi sunt, qui possident res Ecclesiasticas, vno tantum tractatu abalienatas. Multi item sunt qui possident iure hereditario amplissimas fortunas, & diuitias per testa-

mentum minus solenne. At hos omnes spoliare suis bonis ante omnem iudicis sententiã durissimum est.

In oppositum est, quòd lex iusta ciuiliſ, seu Canonica in foro conscientie impedit translationem dominij, ita ut translatio facta non teneat: sed leges quæ irritos, & nullos faciunt contractus propter defectum solennitatis essentialis, impediunt translationem dominij, & annullant illam, ergo. Minor patet, quoniam decernunt tales leges hos contractus habendos esse pro infectis, & irritis.

Confirmatur in exemplo posito. Testamentum minus solenne, non tribuit maius ius hæredi, qui per tale testamentum instituitur: quam si testator decederet intestatus. At si testator intestatus decederet, citra dubium talis hæres nullum haberet ius ad illa bona: sed succederet in defuncti hereditatem hæres ab intestato, ergo. Maior probatur, quoniam tale testamentum iure habetur pro infecto.

Secundò arguitur, sententia iudicis quæ non fundatur in falsa præsumptione, obligat in conscientia & confert ius, & dominium, imò obligat reuera in conscientia antequam pronuntietur, ut nos declarauimus in principio huius questionis de dominiorum translatione: sed iudex, etiam si sciat eos qui faciunt eiusmodi contractus minus solennes, facere liberè, & spontè etiam cessante omni fraude, & dolo consensisse in eos contractus. Nichilominus tamen pronuntiabit eos esse irritos, & nullos, & non conferre dominium. Ergo reuera non conferunt. Minor patet, ex usu iudicium in omnibus tribunalibus.

Tertiò arguitur. Electio quæ est nulla propter defectum solennitatis prætermiſſæ, quamuis facta sit ex libero consensu eorum ad quos electio pertinebat, non confert ius in conscientia ipsi electo. Item matrimonium contractum ex libero consensu contrahentium, sed absque solennitate essentiali: quam præscripsit Concilium Tridentinum, Sessione 24. in Decreto, de reformatione matrimonij, reuera nullum est, neque confert dominium corporum inter sic contrahentes, ut si fiat absq; parochio, & duobus testibus. Ergo idem dicendum est in omnibus alijs contractibus.

Quartò arguitur. Si herus præscribat œconomio formam, & modum, quem seruare debet in contractibus, quos heri nomine celebraturus est. annullas, & cassans contractus quos illo modo prætermiſſo fecerit: citra dubium tales contractus facti prætermiſſa forma heri, non conferunt ius. Sed res publica habet potestatem ad præscribendum ciuibus formas, et modos quos seruare debent in celebrandis contractibus, non minus quàm herus respectu serui, & œconomi, ergo.

Ultimò arguitur. Leges quæ decernunt irritas facientes donationes filijs illegitimis impediunt omnino translationem dominij, ut nos docuimus supra: sed multo significantiora uerba habentur in legibus quæ irritos faciunt contractus propter defectum solennitatis, quàm in illis, quæ definiunt circa filios illegitimos, ut patet, quoniam in præſenti proposito, tales leges expresse dicunt esse contractus nullos haberiq; pro infectis, leges uero aliæ de filijs illegitimis nihil tale dicunt, ergo &c.

In hac difficili cõtrouersia autores ferè oēs secantur in duas partes extremas pp argumèta usq; adeo contraria, & opposita quæ proposuimus. Nam pp argumenta priore loco posita, est sententia asserens, qd omnis contractus, qui est iure nature ualidus, est si iure ciuili irritetur, confert dominium in foro conscientie. In hac sententia sunt innumeris Iurisperiti.

Innocentius cap. quod sicut. de electione. Panormitanus cap. quia plerique. 28. de immunitate ecclesiarum. Et capit. 1. de in integrum restitutione. Hos sequuntur Ancharranus, Antonius de Butrio, Bartolus, Iason, Felinus, Decius, Alciatus, & alij quos refert Episcopus Segobienensis cap. cum esses, de testamentis. nu. 5. Et in relectione regulæ peccatū. part. 2. §. 4. & Menchaca libr. 2. de successione creatione & progressu. §. 3. Illatione 23. Inter Theologos sunt in eadem sententia Syluester verbo. hæreditas. quæst. 7. & verbo, testamentum. 1. quæst. 5. verbo, alienatio. §. 13. Adrianus quodlibeto. 6. arti. 1. conclusio. 2. illatione. 2. Altera sententia extrema ex diametro huic opposita negat per huiusmodi contractus irritos iure civili, quantumlibet alias validos iure naturæ transferri dominium. Et conuincuntur argumentis secundo loco positis. In hac sententia sunt inter Iurisperitos Baldus. C. de sacrosanctis ecclesijs. repetitione legis primæ, Alpxander & Imola in l. nemo potest. ff. de legatis. 1. Fortunius in tractatu de ultimo fine. illatione. 35. quos sequitur Courrub. in locis citatis. Et denique hæc sententia est Iurisperitis communis In hac sententia, inter Theologos dicitur fuisse M. Frater Melchior Cano. quem sequuntur multi ex interpretibus Diui Thomæ.

Sunt quidam, qui mediam viam sequuntur inter has extremas sententias asserentes, quod prima sententia habet locum quando is, in cuius fauorem lex civilis irritum facit contractum, non dubitat de voluntate illius, qui per talem contractum etiam minus solenne voluit transferre dominium. Secunda vero sententia habet locum, quando talis voluntas est dubia. Hoc vult allegatus autor Hispanus Menchaca, vbi supra. Illatione 24.

PRO decisione huius difficultatis. Sit prima conclusio. Ille in cuius fauorem lex irritum facit contractum, potest propter defectum solennitatis iuste agere coram iudice contra talem contractum & petere declarationem, quod talis contractus sit irritus & nullus. Imò in vniuersum potest perinde se habere, ac si talis contractus nunquam factus fuisset, exceptis pijs causis. Exemplum est. In testamento minus solenni hæres ab intestato succedens potest iuste patere coram iudice, vt declarat tale testamentum irritum, & nullum, & quod adiudicet sibi hæreditatem defuncti: nec tenetur legata adimplere, nisi legata sint pia: quoniam legatum in causis pijs habet priuilegium in hoc particulari. Ista conclusio est contra Panormitanum & illius sequaces, qui volebant peccare mortaliter talem hæredem, & teneri ad restitutionem illorum bonorum: si ageret contra testamentum. Sed ista conclusio probatur manifeste argumentis secundo loco factis in hoc dubio. Quam etiam probat Soto multis argumentis vbi supra. Quorum primum est. Contractus quilibet validus iure naturæ & iure positio iuste & sancte potest impugnari interdum, videlicet, quando lex concedit integram restitutionem, ergo multo magis contractus, qui licet iure naturæ alias validus sit, iure tamen civili irritus est. Antecedens probatur. Contractus ludi iure naturæ & civili validus est: tamen iuste in foro exteriori petitur coram iudice rescisso, & reuocatio talis contractus infra tempus à lege præscriptum. Idem est in vniuersis alijs contractibus, de quibus agitur in titulo de in integrum restitutione. Confirmatur. Contractus validus, vtroque iure naturæ & civili, quando reuocatur per in integrum restitutionem, rescinditur de nouo is contractus, qui antea validus erat. At con-

A tractus qui iure naturæ irritus est: non rescinditur à iudice, sed declaratur irritus & nullus, ergo prædictus hæres licite petit rescindi vel declarari nullum esse talem contractum vel testamentum.

Secundò arguitur. Sequeretur quod tutor pupilli succedentis ab intestato ei qui condidit testamentum minus solenne, citra culpam vllam suam esset perplexus, idest dubius omninò quidnam faceret, & quidquid ageret malè ageret. Quod non est asserendum, ergo. Sequela patet. Si talis tutor coram iudice petat bona illa sua pupillo, peccat mortaliter iuxta oppositam sententiam, si non petat, postea iudex præcipit, vt ille reddat suo pupillo totam illam defuncti hæreditatem: quam negligentia tutoris pupillus amisit, cum haberet ius ad illam.

B pupillus amisit, cum haberet ius ad illam. Secunda conclusio. Qui possidet per cōtractum minus solennem, iuste possidet, quousque à iudice spoliatur, nec tenetur indicare vitium talis contractus alteri patu. v.g. in exemplo posito, hæres institutus per testamentum minus solenne iuste adit hæreditatem & possidet defuncti bona antequam spoliatur à iudice: & potest reticere vitium testamenti, neque tenetur reuelare hæredi ab intestato tale vitium. Prima pars huius conclusionis probatur. Leges positivæ in toto aut in parte obligant, quatenus aut in toto aut in parte recipiuntur per vsum: sed leges civiles, positivæ siue Pontificiæ, quæ irritos faciunt contractus minus solennes, non sunt receptæ per communem vsum sapientum, quantum ad hoc vt spoliatur ante iudicis sententiam, qui per talem contractum possidet, ergo reuera ille iuste possidet. Confirmatur. Hominum sapientum declaratio plurimum valet ad obligationem per leges inducendam, aut certe tollendam, sed inter viros sapientes innumeri ferè sunt, qui asserat eum qui sic possidet iuste possidere, ergo reuera iuste possidet. Secundò probatur. In dubijs melior est possidentis conditio, ergo in tanta opinionum varietate, quanta est in præsentem controuersia, inclinandum est in fauorem possidentis: & dicendum quod iuste possidet. Secunda pars probatur. Ille, vt ostensum est in priori parte, iuste possidet: & rursus nec tenetur ex charitate cum tanto detrimento proprio, commodum alterius procurare, nec ex iustitia: cum non sit illius tutor vel custos, ergo non tenetur.

C hoc vt spoliatur ante iudicis sententiam, qui per talem contractum possidet, ergo reuera ille iuste possidet. Confirmatur. Hominum sapientum declaratio plurimum valet ad obligationem per leges inducendam, aut certe tollendam, sed inter viros sapientes innumeri ferè sunt, qui asserat eum qui sic possidet iuste possidere, ergo reuera iuste possidet. Secundò probatur. In dubijs melior est possidentis conditio, ergo in tanta opinionum varietate, quanta est in præsentem controuersia, inclinandum est in fauorem possidentis: & dicendum quod iuste possidet. Secunda pars probatur. Ille, vt ostensum est in priori parte, iuste possidet: & rursus nec tenetur ex charitate cum tanto detrimento proprio, commodum alterius procurare, nec ex iustitia: cum non sit illius tutor vel custos, ergo non tenetur.

D illius tutor vel custos, ergo non tenetur. Ex hac parte sequitur corollarium. Hæres institutus per testamentum minus solenne, si tutor sit pupilli succedentis ab intestato, tenetur ex iustitia contra seipsum agere pro pupillo suo. Patet, quoniam tutor tenetur ex iustitia procurare pupilli commodum. Quapropter consultissimum erit, vt talis hæres institutus non acceptet tutelam, aut si acceptauerat repudiet eam.

E Tertia conclusio, qua respondetur ad quæstionem per huiusmodi contractus, iure irritos propter defectum solennitatis essentialis, transfertur quidem dominium, sed infirmum & reuocabile. Hæc colligitur manifestè ex duabus præcedentibus: siquidem in secunda dictum est eum qui possidet, per huiusmodi contractus, iuste possidere. Vnde manifestè sequitur, quod habeat dominium antequam à iudice spoliatur. In prima vero conclusione dictum est, quod altera pars in cuius fauorem lex fecit irritos tales contractus, potest coram iudice contra talem cōtractum agere, & spoliare eum, qui possidebat bonis suis per iudicis sententiam. Ergo tale dominium infirmum erat. Quò circa nostra hæc sententia est media inter illas duas finis relatas. Concedimus siquidem primæ sententiæ, quod per tales contractus transfertur dominium: negamusque id esse firmum, & irreuocabile, contra

contra eandem primam sententiam, Secundę uerò A
sententię concedimus illud dominium esse in fir-
mum & reuocabile. Ex dictis sequitur primum co-
rollariū. Tutior est in conscientia, is, qui pręterdit.
contractum minus solennem esse irritum vel irri-
tandum, quā is qui possidet per talem contra-
ctum. Vt uerbi gratia, heres ab intestato, tutior
est in conscientia, quā heres institutus per testa-
mentum minus solenne. Hoc patet manifeste. Quo-
niam ius illius, qui possidet per talem contractum
est reuocabile per actionem alterius qui pręterdit
tales contractus esse irritos. Secundum corollariū.
Si is, qui possidet per contractum minus solennem
dum altera pars in iudicio agit contra talem contra-
ctum, occultet cōtractum, adducat testes falsos, aut
denique fraude aliqua utatur: amittit dominium il-
lorum bonorum: & tenetur ad restitutionem faciē-
dam alteri parti, ante omnem iudicis sententiā. Pro-
batur. Altera pars habebat ius in conscientia, ad ea
bona petenda coram iudice: is autem qui possidebat
per talem contractum impediuit per iniquitatē ius
illius. Ergo uerum est corollarium, saltem quatum
ad hoc quod tenetur restituere.

Quarta conclusio. Duos contractus excipimus,
in quibus si solennitas essentialis iuris desit, nullum
transfertur dominium, neque firmum, neque in fir-
mum, neque reuocabile, neque irreuocabile. Primus
est matrimonium: in quo citra dubium, uerum ha-
bet hæc exceptio: Vt insinabamus in argumēto ter-
tio per secunda sententia huius cōtractus. Exceptio
nis rō est. Quoniā matrimoniū in hoc distinguitur
ab uniuersis alijs contractibus, quod matrimoniū natu-
ra sua est irriuocabile & indissolubile: reliqui uerò
cōtractus reuocari possunt: ac subinde matrimoni-
j contractis aut nullū omnino transfert dominium,
aut si transfert, est irreuocabile & firmum. Alter cō-
tractus est electio, quę si iure sit irrita, uero similitis
est quod nullum transferat in electum dominium:
neque electus potest illā acceptare. Rō huius excep-
tionis est. Quoniā per electionem cōfertur electo
iurisdicō spiritualis, quę est res maxime gratis: at
rem usque adeo magni momenti, non est tutum cō-
cedere, quod transferatur per contractū irritum ab
ecclesia. Et idcirco uiri sapientes, qui in reliquis cōtra-
ctibus concesserunt rerum transferri dominium:
illud omnino formidabāt asserere in electionibus.
Verum est quod Panormitanus, & alij Iurisperi-
cum sequunt ipsam concedunt de electione, quod
de alijs contractibus. Sed uerosimilior est multo no-
stra sententia & tutior.

Reliquum est, ut respondeamus ad argumenta
utriusque partis extreme. Ad argumenta primę par-
tis patet, quatenus procedunt, contra primam con-
clusionem & contra tertiam & quartam: respōde-
tur enim legem non cessare cessante sine in particu-
lari: sed tantum quā cessat in uniuersali finis. At quā-
uis in uno, aut altero contractu minus solenni, ces-
sent fraudes, manet tñ finis legis in uniuersali, scili-
cet, obuiare fraudibus: quod si talis solennitas prę-
termittatur sepius committerentur in huiusmodi
contractibus.

Ad confirmationem respondetur finem corre-
ctionis fraternę, esse bonum particulare fratris: &
idcirco quā tale particulare bonum cessat, cessat prę-
ceptum correctionis. Ceterum legis faciētis irritos
contractus minus solennes, finis est bonum publi-
cum, quod proinde constare potest, etiam si cesset
bonum huius aut illius in particulari.

Ad secundum respondetur leges istas (de quibus
modo loquimur, & sententias iudicium, quę nihil

Bases de Iustitia & Iure.

aliud sunt quā applicationes quędam legis ad par-
ticulare casum: nō fundati in falsa pręsumptione. Et
idcirco et si constat de voluntate eius, qui fecit talē
contractum minus solennem: decreuit lex talem
contractum esse irritum. Declarat et iudicis senten-
tia legis decretum, eo quod quantum modo constat de
veritate: sepius contingit quod uolūtas talis est coacta.

Ad tertium respondetur ius naturę non determi-
nare formam contractus sed hoc determinat ius po-
sitium, quod quidem transferendis dominijs auto-
ritate legislatoris habet potius rationem boni com-
munis quā boni particularis ipsius proprii domi-
ni faciētis tales contractus.

Ad ultimum respondetur nostrę sententiam esse
piā & clemētē: & idcirco tribuimus dominiū licet
debile ijs, qui possident quousque spolientur à iudice.

Ad argumēta secundę sententię qua parte pro-
cedunt contra secundā & tertiam conclusionē respō-
detur. Ad primū & ad secundū dicimus, leges quę
in hac parte decernunt, solum uelle (ut usus & con-
sensus sapientum declarauit) quod quā sit, qui petat ta-
les contractus esse irritos: declarentur reuera irriti:
& pronūtiatur sententia in illius fauorem. Ad tertium
respondetur iuxta ea, quę dicta sunt in quarta
conclusionē. Ad quartū uerò respondetur esse maxi-
mum discrimen inter æconomum cui herus præ-
scripsit formā celebrandi contractus declarando ir-
ritos, qui alio pacto celebrarentur, & ciuem cui lex
prescripsit eandē formā. Quoniā æconomus non est
dñs illorū bonorū, quę ab alienat per tale cōtractus,
sed dominiū est penes herū. Ceterū ciuis est uerus
dñs bonorum quę ab alienat per eiusmodi contra-
ctus & non est dominus ipse legislator, Princeps,
aut respublica.

Ad ultimū respondetur leges irritas faciētes do-
nationes, factas filijs illegitimis, efficere in habiles ip-
sos filios illegitimos, & incapaces ad habendū domi-
nium: leges uerò de quibus loquimur, non id effice-
re, quod colligimus, primò ex usu & declaratione ui-
rorum sapientum, qui aliter has leges interpretati
sunt. Secundo ex sermone & uerbis ipsarum legum.

Et enim in illis sermo est ad ipsos filios illegitimos
indignos eos dicens, oī beneficio, & substantia pater-
na. At in his alijs sermo refertur, ad ipsos cōtractus,
non ad personas, quibuscum fiunt contractus ipsi.
Ac denique hoc colligimus ex eo quod in illis legibus
punitur crimen non pręsumptū, sed reuera, perpet-
ratum (incontinentiā, uidelicet ad adulteriū)
quod est in parentibus filiorum, qui sunt illegitimi.
In præsentibus uero legibus proceditur ex præsum-
ptione fraudum quę in talibus contractibus ferē
semper solent committi. Et idcirco leges illę mul-
to magis odiosę sunt & molestę filijs illegitimis,
quā istę illis personis quibuscum fiunt tales con-
tractus. Hactenus dictum sit de tertia disputatione
& de illis legibus in uniuersum quę impediunt
translationem dominijs non uolente proprio do-
mino.

Quarta & ultima disputatio est de illis legibus,
quę transferunt rerum dominium etiam inuitis
proprijs dominis. Quę leges sunt illę, quę feruntur
de præscriptione, & de usucapione. De qua
materia extant tituli in utroque iure ciuili & Ponti-
ficio: quibus locis tractatur de hac re à Iurisperi-
tis. In regula etiam, possessor. Item in regulis iu-
ris. in 6. & in Decreto. 16. quęst. tertia. A Theo-
logis uero in 4. distin. 15. A Diuo Thom. in quod-
libeto. 12. arti. 25. ab Adriano III. in materia de
restitutione. quęstio. de præscriptione. A Sum-
mistis uerbo, præscriptio. & uerbo usucapio.

G 4 Exor-

Exordium aut fit à Notuè vocabulorum. Præscriptio itaque, præter alias significaciones Cicero-
ninas & Latinas, quas habet, significat idem, quòd
exceptio: similiter præscribere, id quòd exceptionè
agenti seu petenti opponere. In qua significacione
vñ sunt his vocabulis Latini autores. Cicero sæpius.
Quintilianus lib. 7. Institutionum oratoriæ artis.
Iurisco. consultis in titulis de præscriptionibus. Cate-
rum varij vtriusque interpretes vtuntur hoc vo-
cabulo, in alia significacione. Vt videlicet significet,
ius siue dominium acquisitum ex possessione, con-
fecto tempore legibus definitio. Et hac significacione
vñ sūt Summi Pontifices in Sacris Canonibus.
Cæterum hoc vocabulum vsucapio, verbum Cice-
ronianum est: & significat etiam dominium, siue
ius acquisitum ex rei possessione, confecto tempo-
re legibus definitio. Sed iuris vtriusque interpretes
voluerunt, esse distinctionem inter vsucapionem,
& præscriptionem. Quòd vsucapio sit tantum cir-
ca mobilia bona, & sit triennis: præscriptio autè,
sit circa immobilia bona, & requirat longius tem-
pus, quàm triennium. Nobis autem Theologis pro
quiete conscientia incūbit disputare, vtrum præ-
scriptio, siue vsucapio & in vniuersum possessio rei
cuiusque alienæ post confectum tempus legibus sta-
tutum, conferat dominium possessori, etiam si post
illud tempus sciat rem illam fuisse alienam. Videtur
quòd qualibet possessio exacto illo tempore con-
ferat dominium.

Primò arguitur, ex l. si quis. §. 1. & l. cum notissi-
mi. C. de præscriptionib. Vbi sancitur triginta vel
quadraginta annorum præscriptionem, etiam cum
mala fide procedere. Id ipsum definitum est in l. Re-
gia. 21. tit. 29. Partita. 3. Sed dicet quis has leges ià
fuisse abrogatas & antiquatas à Summis Pontificibus.
Ab Alexandro III. in c. vigilanti. de præscriptionib.
Ab Innocentio III. in concilio Lateranensi. Et re-
fertur in ca. finali. eodem tit. à Bonifacio VIII. in
regula possessor, de regul. iur. Contra hanc dispo-
sitionem.

Secundò arguitur. Post editas has leges Pontifi-
cias Carolus Quintus Catholicus Rex Hispania
in conuentu Madritio Anno quòd Domini 1528.
Petitione 157. edidit legem, mercedes à famulis &
seruientibus exigi non valeant post triennium ab
eo die, quo à famulitio cessarunt, nisi intra id trien-
nium stipendium illud petijisse probauerint. Ecce
Rex Catholicus approbat præscriptionè solo trien-
nio, quæ absque mala fide rarissimè constitui po-
test. Similia sunt multa statuta in alijs Regnis &
plerisque ciuitatibus. Quinimo vt ius Pontificium
iuri Pontificio opponamus, in cap. 1. de præscriptio-
nibus. conceditur Episcopo, vt triennio, partem alie-
næ diocesis quam scit esse alienam præscribat. Si-
mile quid habetur in Concilio Mileuitano. cap. 24.
& refertur 16. quæst. 3. in cap. placuit. Confirmatur.
Respublica ciuilis per se perfecta est, ergo leges il-
lius non possunt antiquari per aliam potestatem.
In oppositum est quòd fundamentum præscriptio-
nis bona fides est, vt allegato. capit. habetur, ergo si
possessor etiam post transactum tempus legibus de-
finitum habeat malam fidem & conscientiam rei
alienæ, corrui ipsa præscriptio, & non confert ius.

Secundò arguitur: triplex finis potest esse legum,
quæ de præscriptione seu vsucapione latae sunt. Pri-
mus ne dominia rerum sint incerta. Secundus vt ex-
terminentur lites. Tertius denique vt puniatur ne-
gligentia & fociordia proprii domini in procuran-
dis bonis suis & repetendis: sed propter nullum ho-
rum finium potest conferri dominium in foro con-

scientia, ergo tales leges non conferunt dominium.
Probat minor. Primus & secundus finis tantum
procedunt in exteriori foro. Et tenim in foro interio-
ri facile est vt quisque non possideat quod non est
suum. Item dominia sunt certa in foro interiori.
Tertius vero, finis non est sufficiens causa, vt priu-
etur qui re sua. quoniam talis negligentia in repetē-
dis proprijs bonis non est digna tanta pœna. Et rur-
sus quando digna esset tanta pœna, saltem sequere-
tur, quòd præscriptio seu vsucapio nō conferret ius
in conscientia, quando verus dominus non fuisset
negligens in inquirendis bonis suis, ergo.

Vltimò arguitur. Leges quæ denegant actiones
in foro exteriori, decepto intra dimidiam iusti per-
tij in rei venditione, non conferunt in conscien-
tia ius & dominium. Vt ostendemus infra quæst.
77. ergo neque leges de præscriptione: quoniam fi-
nis tam harum quam illarum legum est minuire
lites.

In hoc dubio est prima sententia, asserens legis
illas seculares, quæ concedunt male fidei possessori
ius & dominium, non esse antiquatas, & abroga-
tas, imo uerò non posse abrogari à Pontificibus.
Sic habet glossa in allegata regula. Eam etiam refert
glossa in allegato cap. finali. de præscriptionibus. Et
nonnulli Iurisperiti: quauis non adeo communiter,
tamen quantum ad aliquas actiones sequuntur
hanc sententiam. Quos refert Couarruua relect.
super regul. possessor. part. 2. §. 11.

Secunda sententia est Adriani quod libeto. 6.
artic. 3. dicentis illas leges seculares esse iustas, non
tamen conferre ius in conscientia rei: possessæ: sed
tantum denegare actionem vero domino, vt post
exactum illud tempus lege definitio, posset res suas
petere à possessore coram iudice: exemplum est in
legib. quas paulò antea dicebamus denegare actio-
nem decepto intra dimidiam. Altero modo inueni-
tur sententia eiusdem Adriani in 4. in. q. de præ-
scriptione dicentis, prædictas leges habere locum
in conscientia, quando possessor, licet habeat scientiam
se possidere alienum, tamē ex aliqua iusta cau-
sa non restituit, & verus dominus est negligens in
repetenda re sua. Sed abrogate, inquit, sunt illæ lo-
ges à Summis Pontificibus: quoties is, qui possidet
non excusatur, restituendo ex aliqua iusta causa, &
verus dominus nō est negligens in repetendo. Hæc
sententiam, sequuntur multi iurisperorum, quos
refert Couarruu. vbi supra.

Tertia sententia est quorundam asserentium, nō
modo leges illas seculares, verum etiam Pontificias
quæ concedunt possessori bonæ fidei cum reliquis
conditionibus possessionem, non tamen ferre ius
in conscientia. Ita tenet multi Iurisperiti: quos re-
fert Syluester verb. præscriptio. 1. §. 13. & Couar. 3.
par. relect. allegata. §. 2. Hos sequitur summa Ro-
fella in verb. præscriptio.

Pro decisione sit prima conclusio. Merito Sum-
mi Pontifices abrogarunt leges illas, quæ concede-
bant dominium possessori malæ fidei tanquam ini-
quas, & contra ius nature. Explicatur conclusio.
Non modo volumus dicere, quòd nunquam istæ
leges ante abrogationem contulerint ius & domi-
nium: verum etiam quòd erant iniquæ quantum
ad hoc quòd negabant, actionem petendi vero do-
mino contra possessorem malæ fidei. Probat con-
clusio. Ratione desumpta ex Innocentio III. in al-
legato loco cap. finali. Omnis constitutio quæ sine
peccato mortali obseruari non potest, deroganda
est: sed supradictæ leges non poterant sine peccato
mortali obseruari, ergo. Probat tamen à nobis

Minor.

Minor, ostendendo eas leges, esse iniquas, ac subinde non posset sine mortali obseruari. Primò Tota æquitas legis desumitur ex bono publico, & communi ad quod lex ordinatur: sed illæ cõstitutiones erant in magna perniciem boni publici. Etenim quisque præsumeret occupare res alienas, si posset vt post aliquod tempus haberet dominium illarum, & à iudice defenderetur contra verum dominum. Secundo probatur minor, lex quæ fouet mortalia peccata, non potest sine mortali obseruari: sed istæ leges fouebant mortalia peccata: videlicet, possidere contra conscientiam propriam rem alienam, ergo. Vltimò probatur illa minor. Cõtra ius naturæ est quòd fur eo quòd est in mora restituendi comparet sibi dominium circa rem furtiuam, aut quòd ea de causa defendatur à iudice in possessione: sed hæ leges seculares concedebant furius dominia ob istam causam & defendebant eos in possessione, ergo iniquæ erant.

Secunda conclusio. Præscriptio seu vsucapio perfecta illis conditionibus, quas ius Pontificium exposcit, confert verum jus & dominium in conscientia rei possessæ etiam si post transactum tempus legibus definitum, sciat rem illam fuisse alienam. Cõclusio hæc asseritur à Iurisperitis omnibus ferè, in allegatis locis: & à Theologis. Et probatur ratione manifesta. Leges iustæ & sanctæ, sicut impedire possunt translationem dominij in alios, inuitis proprijs dominis: ita possunt transferre dominia in alios inuitis proprijs dominis, quando expedierit ad bonum commune: sed expedit maxime ad bonum commune, vt præscriptio seu vsucapio perfecta iuxta leges Pontificias, conferat verum ius in conscientia, ergo. Minor patet ex finibus harum legum, quorum vnus & potissimus est, ne rerum dominia tanto tempore maneant incerta: quoniam aliàs illi qui possident res negligenter illas, & non curarent timentes, ne quando & post longum tempus, veri domini eas repeterent. De hoc fine proximo & potissimo agit in l. 1. ff. de vsucapionib. & in cap. vigilanti. citato. & 16. q. 3. §. potest. Secundus item finis, scilicet minuere lites, non est parum utilis bono publico, de quo sine Cicero in oratione pro Cæcina inquit: Vsucapio est finis sollicitudinis ac periculi litium.

Ad argumenta vero primo loco posita, quæ procedunt contra primam conclusionem respondetur. Et quidem ad primum responsum est ibidem. Ad replicam vero seu instantiam positam in secundo argumento ex l. Caroli Quinti. Respondetur, illa lege non concedi dominium stipendij illis dominis, qui non soluerint toto triennio si habuerint malam fidem: sed concedi duo. Alterum est, quòd in casu dubio pronuntianda est sententia pro dominis contra famulos transacto triennio. Alterum est, quòd cum fuerit res certa quòd dominus malam fidem possederit, non continuo fit parata executio contra illum: sed admittatur ad probationem. Ita intelligit legem Couar. sup. par. 2. §. 11. sed melius respondetur, quòd non datur actio in iudicio famulis. Ad cap. vero primum de præscriptionibus respondetur, legem illam, non concederet Episcopo dominium illius partis alienæ diocesis propriè loquendo, titulo præscriptionis: sed potius in pœnam culpæ propriæ Episcopi: qui toto illo triennio neglexit procurare filios suos nouiter conuersos ad fidem. Et in huius delicti pœnam priuatur illo dominio, & confertur illud dominium & iurisdictione Ecclesiastica, ei qui conuerti infideles ad fidem. Lex autem de præscriptione non respicit potissimum culpam pro-

prij domini, neque infert illi pœnam vt ostendimus cum ageremus de fine legis huius. Ad confirmationem respondetur rempublicam civile esse quidem secundum se & in ordine ad suum finem perfectam, cæterum subijci omnino reipublicæ spirituali in ordine ad spiritualem finem. Et idcirco cum contra spiritualem finem aliquid statuit civilis potestas, tale statutum ab spirituali principe. Imo potest Princeps spiritualis, si expediat bono spirituali, Principes ipsos seculares & legislatores antiquos deponere, & novos creare.

Ad argumenta vero secundæ partis quæ procedunt contra secundam conclusionem respondetur. Ad primum respondetur: post exactum tempus ad præscribendum legibus definitum, iam esse certam scientiam in possessore habente conditiones legis ad præscribendum, quòd talis res possessa, sit propria, etiam si certò sciat, quòd olim fuerit aliena. Non secus atque is qui emit rem aliquam, quanuis certo sciat eam rem fuisse alienam ante emptionem: post emptionem verò certò scit esse propriam, sed tempore ipso (quod legibus requiritur, ad præscribendum) decurrente: requiritur ea scientia & bona fides in possessore, vt scilicet, non sciat eam esse alienam. Ad secundum respondetur quòd primus finis sine dubio habet locum & in foro exteriori & in interiori. Secundus verò finis, quanuis in exteriori tantum foro procedat, quantum ad litium decrementum & diminutionem: tamen confert ius in conscientia. Etenim pax in interiori foro, & est magnum bonum publicum: ac subinde lex quæ respicit talem finem, iusta est & conferre potest ius in foro interiori conscientia.

Tertius vero finis est inimum remotus & parum aut certè nullo pacto intentus à leges, sed permissus tantum, & idcirco siue verus dominus negligens fuerit, siue diligens, in re sua inquirenda, possessor habens legis conditiones præscribit seu vsucapit illam. Ad tertium copioso respondebimus. q. 67. pro nunc verò respondeo negando cõsequentiam: quoniam leges illæ de venditione latæ sunt tantum permissiue. Leges autem de præscriptione, sunt præceptiue. Leges autem præceptiue differunt à permissiuis, quia illæ conferunt ius in conscientia, istæ verò nõ. Sed argumentabitur quispiam ex hisce dictis contra primam conclusionem. Leges illæ de venditione iuste potuerunt permittere, quòd non daretur actio in foro exteriori decepto intra dimidium contra eum qui deceperat. Ergo leges civiles iuste potuerunt permittere, quòd vero domino non daretur actio contra possessorem mala fidei, post transactum tempus legibus præstitum. Ad hoc respondeo negando consequentiam in deceptioe citra dimidium fuit voluntarius aliquo pacto deceptus, neque datur occasio per leges illas ad decipiendum, neque ad alienas res occupandum. Cæterum in mala fidei possessore verus dominus non est voluntarius ullo pacto: & per leges permittentes ne daretur actio in foro exteriori, dabatur fomentum, & occasio magna ad occupandas res alias & possidendas per iniquitatem.

DE VBIUM aliud est consequens pro intelligentia secundæ conclusionis in præcedenti dubio, quæ nam sint requisitæ conditiones ad perfectam iure humano præscriptionem. Pro cuius dubij intelligentia, sit conclusio vnica. Quatuor sunt numero conditiones requisitæ ad præscribendum iure Pontificio. Prima conditio est. Vera & propria possessio rei præscribendæ. Propter huius conditionis defectum monachus non potest rem aliquam præscribere,

bere: quoniam non potest habere possessionem & proprietatem illius. Item laici non possunt præscribere rem aliquam spirituales. Secunda conditio est continuatio huius possessionis toto tempore legibus præstituto. Itaque si tempus illud interrumpatur in possidendo non præscribit possessor. Tertia conditio est bona fides, hoc est, conscientia quod illa res quam possidet non sit aliena. Etenim fides in præsentia accipitur pro existimatione, qua quis existimat rem aliquam quam possidet esse propriam: quæ tertia conditio magni momenti est in præsentia, & explicanda inferius copiosius. Quarta conditio est titulus ad possidendum. Potest autem titulus iste esse triplex, naturalis, aut legitimus, aut denique lege præsumptus. Naturalis titulus est ille qui positus est in ipsa rerum natura, & veritate rei. Legitimus titulus est ille, qui si cõsulamus leges, dominium confert: quanuis reuera præsupponat aliquid falsum. Denique titulus lege præsumptus est ille, ut nomen præ se fert, qui lege præsumitur, iudicis sententia. v.g. qui innititur rei veritati & veræ testium depositioni, & iuris scientiæ. Cæterum iudicis sententia quæ fertur secundum allegata & probata iuxta leges ipsas, sed fundata in falsa præsumptione, in falsa videlicet testium depositione: est titulus legitimus: quoniam est secundum leges lata & contraria sententia est etiam illegitima sententia. Sententia denique iudicis, quæ non est lata secundum allegata & probata, sed omnino contra leges, est titulus lege præsumptus. Etenim lex præsumit sententiam iudicis, quanuis aliàs iniqua sit, esse iustam, imo præcipit eam mandari executioni, quando non reuocatur per superiorem. Ex his sequitur primò, quomodo distingui possent inter sese titulus naturalis & legitimus ex vna parte: & bona fides ex altera. Etenim si quispiam per sententiam iuxta allegata & probata pronuntiatam, sed quæ innititur falsæ testium depositioni, possidet rem aliquam, scient tamen vitium illud falsæ depositionis testiũ, citra dubium titulo legitimo possidebit, tamen nullo pacto bona fide. Contra verò si possideat per sententiam iniquam, tamen quam ipse opinatur æquam: possidet manifestè bona fide: non tamen possidet titulo legitimo lege naturali. Rursus datur bona fides sine titulo in eo, qui possidet rem triginta annis vel quadraginta inani titulo: per quem res ad eum peruenerit & in eo est. Item qui existimat rem quam possidet sibi donatam à vero domino aut legatam, cum tamen reuera donata aut legata non fuerit. Item filius, qui succedit in bona paterna iure hæreditatio, credit tamen illa bona esse patris tantum propter testimonium patris: bonam fidem habet sine titulo. Sed tam circa conclusionem, quæ circa hoc corollarium nota, bonam fidem esse multo magis necessariam ad præscribendum, quam titulum: vsque adeo ut sapius detur præscriptio sine titulo, nunquam tamen sine bona fide. Exemplũ est in præscriptione triginta vel quadraginta annorum. & in c. placuit §. potest. 16. q. 3. Exemplũ aliud est in præscriptione immemoriali, & in præscriptione centenaria contra Romanam Ecclesiam. De quibus legantur Iurisperiti in locis allegatis. Titulus ergo requiritur semper, tantum in præscriptionibus vsitati temporis decem aut viginti annorum.

Sequitur secundo, quod hæres latronis, qui bona fide succedit in defuncti hæreditatem, non habet titulum aliquem ad præscribendum. Hoc corollarium est contra M. Soto in allegato loco. Cæterum est res constitutissima in iure, & communis apud vtriusque Iurisperitos; & certum est quod non ha-

bet titulum naturalem. Quod vero non habeat titulum etiam lege præsumptum, probatur. Leges de præscriptione expresse asserunt eum non esse titulum aliquem, ergo non est titulus lege præsumptus. Antecedens probatur in l. cum hæres. ff. de diuersis temporum præscriptionibus. & in l. vltima. C. corã de vsucapionibus. Verum est tamen quod talis hæres spatio triginta vel quadraginta annorum, poterit res has legitime præscribere, quoniam ut paulo antea dicebamus, ad præscriptionem istam longissimi temporis non requiritur titulus: & hoc habetur ut probabilior opinio apud Iurisperitos. Sequitur tertio, quod qui emit à latrone rem furtiuam similiter non habet titulum ad præscribendum, neque reuera præscribit vsitato tempore sed solũ præscriptione longissimi temporis triginta vel quadraginta annorum: hoc habetur in §. quod autem, & §. furtiuæ. Instituta de vsucapionibus. vbi dicitur furtiuæ res, & quæ vi possessæ sunt, etiam si longo tempore possessæ fuerint, vsucapi non possunt, sed intellegendum est hoc de vsucapione vsitati temporis nam de ea quæ longissimis temporis est contrariũ colligitur ex l. omnes. C. de præscriptione triginta vel quadraginta annorum. & ex l. si aliena. ff. de vsucapionibus. Hoc item corollarium est contra Sotũ vbi supra. Cæterum tam hæres latronis, quam qui ab illa rem quampiam emit, si bona fide possideant, præscribunt & vsucapiunt, fructus rei possessæ etiã vsitato tempore. Hoc habetur in l. bona fidei. ff. de acquirendo rerum dominio. vbi dicitur. Illi qui nõ possunt vsucapere propter rei vitium, fructus suos faciunt. Idem habetur in l. si aliena. §. Scauola. ff. de vsucapionibus. Itaque si pater furatus est urbem aliquam: filius hæres illius non potest præscribere urbem, nisi spatio longissimi temporis. Cæterum fructus urbis vsitato tempore vsucapit. Vide Syluestrum verb. præscriptio. 1. & 2. §. 8. & 12. & Couar. in allegata relectione. par. 2. §. 9.

DE VBI V M vltimum est pro intelligentia præcedentium. Vtrum bona fides necessaria ad præscribendum patiatur secum hæsitacionem & dubium, videtur vera pars affirmatiua. Primò ex cap. vltimo de præscriptionibus. Ex quo toco desumimus geminam argumentationem. Alteram quidem ex cõclusionem ipse, & ex ratione illius. Pontifex siquidem ibi definit: necessariam esse bonam fidem ad præscribendum, & non sufficere malam: quoniam possidere mala fide est peccatũ mortale. Tunc sic. Qui possidet rem aliquam cum hæsitacione & dubio sine propria, sed ea animo ut quando sciuerit esse alienam, donet eam vero domino, non peccat mortaliter: quoniam melior est possidentis conditio, ergo ille talis habet bonam fidem necessariam ad præscribendum simul cum dubio. Item argumentum desumimus ex corollario quod Pontifex colligit in eodem cap. Oportet ut qui præscribit nulla temporis parte habeat conscientiam rei alienæ. Tunc sic. Qui dubitat sit ne res quam possidet aliena, non habet conscientiam rei alienæ, ergo ille talis habet bonam fidem. Probatur antecedens. Dubium seu hæsitacio non est assensus, aut dissensus in alteram partem, ergo non habet conscientiam rei alienæ.

In oppositum est: Quia qui cum dubio & hæsitacione possidet rem tanquam propriam, peccat mortaliter: ergo cum dubio non potest habere bonam fidem ad præscribendum. Antecedens probatur. Exponit se illa talis periculo retinendi re alienam, quanuis habeat animum reddendi illam vero domino cum sciuerit esse alienam. At vero qui amat periculum peribit in illo, Ecclesiast. 3.

In hoc

In hoc dubio est prima sententia quorundam afferentium quod dubium istud non tollit bonam fidem. Ita asserit glo. in cap. finali de præscriptionib. & cap. si diligenti. eodem titulo. & Panormitanus, quem sequuntur multi Iurisperiti, est in eadem sententia.

Secunda sententia est Adriani in materia de restitutione, quæst. de præscriptione in 4. Sententiarū: & in quodlibeto. 2. dicentis, eum qui habet dubium sit ne res propria, non posse sine peccato mortali possidere illam tanquam propriam, ac subinde nec præscribere posse: debere tamen seruare illam vero domino, & adhibere diligentiam ad eum inquirendum. Quod si hoc faciat, præscribit etiã cum dubio illo. Adriani ratio est, quoniam si possideat tanquam proprium peccat mortaliter: ut dicebamus in argumento in oppositum. Si autem seruat eam vero domino non peccat mortaliter.

Tertia sententia est media inter has extremas. Eum qui dubitat posse quidem possidere illam rem tanquam propriam, debere tamen pro qualitate dubij partem restituere, aut illi, cuius dubitat sit ne res illa, aut certè pauperibus, si post factam diligentiam verum dominum non inuenerit: si manet dubius adhuc post diligentiam factam. Cæterum inquit, quæ eiusmodi dubium interruptit præscriptionem.

Quarta sententia item media inter has sententias explicatur sequentibus conclusionibus. Prima conclusio. Qui dubitat probabiliter, An res sit aliena, non habet bonam fidem. Probatur primo, quia dubium verisimile & probabile est medium inter bonam, & malam fidem, sicut pallidum est medium, inter album, & nigrum. Probatur secundo, quod non sit bona fides ex l. 48. ff. de acquir. rerum domi. ubi dicitur, Bone fidei, & indubie possessor. Eni distinguitur manifeste bona fides contra dubiam. Secundo probatur. Bona fides in vniuersis alijs materijs non patitur secum hæsitacionem & dubium, ergo nec in ista materia. Antecedens probatur inductione. Si quis dubitet, An hodiernus dies sit dies ieiunij non hæt bonam fidem, ut vescatur carnibus. Et enim si cum illa hæsitacione vesceretur carnibus, peccaret mortaliter: si autem cum bona fide illis vescatur non peccat mortaliter. Idem est in vniuersis alijs. Quarto, Si dubium esset bona fides, sufficeret ad incipiendam præscriptionem: at hoc consequens est falsum iuxta omnium tam Iurisperitorum, quàm Theologorum sententiam, ergo & antecedens.

Secunda conclusio. Qui cum dubio verisimili, sit ne res propria vel aliena possidet, adhibet autem diligentiam ad inquirendam veritatem rei: si dubiū sit æquale pro vtraque parte, iuste possidet rem totam integram. Si vero dubium nõ sit æquale, sed inclinet magis in alterius fauorem, tenetur qui possidet pro qualitate dubij partem restituere. Prima pars probatur ex regulis iuris vulgatis. In pari delicto & causa melior est possidentis conditio. Cum iura partium sunt obscura, reo fauendum est potius quam actori. Secundo probatur. Si iudex per sententiam applicaret illam rem totam possessori, ille iuste totam possideret: quanuis adhuc maneret dubium speculatiuū æquale, pro vtraque parte ergo. Consequentia probatur, quoniam iudicis sententia quæ nõ fundatur in falsa præsumptione, nõ magis confert ius in conscientia post quam pronuntiata est, quàm antea. Secunda pars probatur. In tali casu non est par causa possidentis & non possidentis, sed melior non possidentis, ergo non est mirum quod tunc fauamus magis non possidenti. Secundo probatur. Si dubium illud ita attenuaretur pro

A parte illius qui possidet, ut nulla maneret verisimilitudo pro illius parte, sine dubio ille teneretur restituere totam rem integram alteri, ergo quando attenuatur in illo gradu, ut videlicet, quanuis aliqua sit verisimilitudo pro illius qui possidet parte, est tamen maior pro alterius parte, tenebit pro rata portione aliquid alteri refundere vel restituere.

Tertia conclusio. Post adhibitam sufficientem diligentiam ad inquirendum verū rei dominum, is qui possidet: inchoat præscriptionem ab eo temporis puncto quo eam diligentiam adhibuit: etiam si adhuc maneat dubius speculatiuè. Probatur primò. Ad inchoandam præscriptionem, sufficit simul cū possessione & reliquis conditionibus bona fides humana. Sed post adhibita sufficientem diligentiam possessor iste habet bonam fidem humanam, ergo incipit præscribere ab eo puncto temporis. Probatur minor. Ille possessor est certus practicè & morahter, quod illa res est propria, ergo habet bonam fidem humanam. Antecedens probatur, quoniam in moralibus non est efflagitandum mathematicū iustum. Secundo probatur conclusio. Ex fine legum quæ sunt de præscriptione latæ qui finis frustraretur certè nisi is possessor præscriberet. Quod sic probatur. Finis legum, quæ de præscriptione latæ sunt, est ne rerum dominia incerta sint longo tempore: at nisi hic possessor præscriberet: perpetuo rei illius quam possidet, dominium maneret incertum, ergo &c. Minor probatur. Siquidem possessor ille cum eodem dubio, transfunderet rem illam in suos hæredes, & illius hæredes in suos. Tertio probatur. Si iudex per sententiam applicaret rem illam possidenti sine dubio à tempore pronuntiatæ sententiæ possessor inchoaret præscriptionem, etiam si adhuc maneret dubius speculatiuè: sed ad quietandam conscientiam & bonam fidem habendam, tam sufficientem diligentiam adhibita, quàm iudicis sententia, ergo.

Quarta conclusio. Dubium verisimile & probabile antequam adhibita sit sufficiens diligentia, non sufficit ad inchoandam præscriptionem: Cæterum si superueniat præscriptioni, quæ bona fide inchoata erat, non interruptit illam. Prima pars est communis concessio omnium Theologorum & Iurisperitorum, & ex capitulis requirentibus bonam fidem ad præscribendum patet. Secunda pars est communis omnibus Iurisperitis quos refert & sequitur Syluester, verbo præscriptio. 2. §. 3. & copiosius hoc disserit Episcopus Segouientis par. 2. §. 7. in regula possessor. Quanuis hæc pars sit contra Adrianum & Soto & alios Theologos. Probatur autem hæc pars. De facto in exteriori foro pronuntiantur sententia pro eo possessore qui bona fide incepisset præscriptionem quauis postea dubitaret: sed sententia in foro exteriori pronuntiata quæ non innititur falsæ præsumptioni confert ius in conscientia, ergo præscribit. Maior patet, quoniam omnes Iurisperiti sunt in ea sententia, quod ille præscribat, Iurisperiti autem sunt iudices pronuntiantes sententia in foro exteriori. Confirmatur, sententia quæ in foro exteriori iuxta omnium Iurisperitorum sententiam pronuntiat, nõ est iniusta. Alioquin semper tribunal exterius erraret, sententiam pronuntians in huiusmodi causa ergo talis sententia confert ius. Secundo probatur hæc pars argumento in principio huius dubij facto pro parte affirmatiua ex cap. fin. de præscriptionibus. Et confirmatur ex cap. si virgo. 34. quæst. 2. ex regul. 2. de regulis iuris. in 6. quæ sic habet: possessor malæ fidei tempore non præscribit. In his siquidè capituli ad inchoandam præscriptionem exigitur bona fides. Cæterum

ad

ad eam continendam tantum, exigitur, quòd absit mala fides & scientia rei alienæ: qui vero dubitat sit ne res sua, non habet malam fidem, vt ostendimus conclusionem. i. Vltimò probatur hæc eadem pars ex cap. inquisitioni. & ex cap. dominus. de secundis nuptijs. vbi femina quæ nupsit secundo viro bona fide, priore viuo, iubetur reddere debitum secundo viro, etiam si dubium postea superuenerit ergo multo magis in nostro casu, qui sic dubitat poterit continuare præscriptionem, si adhibet sufficientem diligentiam.

Sed contra hanc conclusionem arguitur. Per litis contestationem in exteriori foro interruptitur præscriptio bona fide inchoata, sed litis contestatio solum facit conscientiam dubiam, ergo dubium solum sufficit ad interruptendam præscriptionem. Repondetur ad hoc, in casu isto non interrupti præscriptionem propter solum dubium, quod oritur ex litis contestatione, hoc est, ex petitione veri domini: sed quia iura solum volunt fauere possessori pacifico. Cæterum quando dubium aliunde oritur: possessore est pacificus, ac se inde præscribit. Ad argumenta vero partis affirmatiuæ, quatenus aduersantur secundæ conclusioni, & primæ parti conclusionis vltimæ: patet ex ipsis cõclusionib. Respondetur enim Pontificè in hoc capite vocare peccatum mortale, siue eam conscientiam quæ formaliter peccatum est & mala fides, siue certè eam quæ causaret peccatum mortale: nisi adhibeatur diligentia ad inquirendum verum dominum. Et hæc posterior non est sufficiens ad incipiendam præscriptionem, bene tamen ad continuandam. Vt indicat (quantum videtur aperte) ipse Pontifex in corollario quod inde inferit. Ad argumentum in oppositum respondetur, nulli omnino periculo peccati exponere se ipsum, qui cum dubio verisimili iuxta definita in nostris conclusionibus possidet rem alienam, etiam tanquam propriam. Hæc dicta sunt de materia de Dominio.

QVÆSTIO LXII. De Restitutione.

DEINDE considerandum est de restitutione. Et circa hoc quærentur octo.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum restitutio sit actus iustitiæ commutatiuæ.

Infr. ac. 2.
& s. corp.

AD Primum sic proceditur. Videtur, quòd restitutio non sit actus iustitiæ commutatiuæ: iustitia enim respicit rationem debiti. Sed sicut donatio potest esse eius quod non debetur, ita etiam & restitutio. Ergo restitutio non est actus alicuius partis iustitiæ.

2. Præterea. Illud quod iam transijt, & non est, restitui non potest. Sed iustitia & iniustitia sunt circa quasdam actiones &

passiones, quæ nõ manent, sed transeunt. Ergo restitutio non videtur esse actus alicuius partis iustitiæ.

3. Præterea. Restitutio est quasi quædam recompensatio eius, quod subtractum est. Sed aliquid potest homini subtrahi nõ solum in commutatione, sed etiam in distributione, puta cum aliquis distribuens, minus dat alicui quàm debeat habere. Ergo restitutio non magis est actus commutatiuæ iustitiæ quàm distributiua.

SED contra. Restitutio ablationi opponitur. Sed ablatio rei alienæ est actus iustitiæ circa commutationes. Ergo restitutio eius est actus iustitiæ, quæ est in commutationibus directiua.

RESPONDEO dicendum, quòd restituere nihil aliud esse videtur, quàm iteratò aliquem statuere in possessione, vel dominium rei suæ. Et ita in restitutione attenditur æqualitas iustitiæ secundum recompensationem rei ad rem: quod pertinet ad iustitiã commutatiuam. Et ideo restitutio est actus commutatiuæ iustitiæ, quando scilicet res vnus ab alio habetur, vel per voluntatem eius sicut in mutuo, vel deposito: vel contra voluntatẽ eius, sicut in rapina vel furto.

Ad primum ergo dicendum, quòd illud quod alteri non debetur, non est propriè loquendo, eius, etsi aliquando eius fuerit. Et ideo magis videtur esse noua donatio, quàm restitutio, cū quis alteri reddit quod ei non debetur. Habet tamen aliquam similitudinem restitutionis: quia res materialiter eadem est: non tamen est eadem secundum formalem rationem, quam respicit iustitia, quod est esse suum alicuius. Vnde nec propriè restitutio dicitur.

Ad secundum dicendum, quod nomen restitutionis, in quantum importat iterationem quandam, supponit rei indentitatem. Et ideo secundum primam impositionem nominis, restitutio videtur locū habere præcipuè in rebus exterioribus, quæ manentes eadem, & secundum substantiã, & secundum ius dominij ab vno possunt ad alium deuenire. Sed sicut ab huiusmodi rebus nomen commutationis translatum est ad actiones vel passiones, quæ pertinet ad reuerentiam vel iniuriam alicuius personæ, seu nocumentū

vel

vel profectum: ita etiam nomen restitutionis ad hoc deriuatur, quæ licet realiter non maneat, tamen manet in effectu vel corporali, puta cum ex percussione læditur corpus: Vel qui est in opinione hominũ: sicut cum aliquis verbo opprobrioso remanet infamatus, vel etiam minoratus in suo honore.

Ad tertium dicendum, quod recompensatio, quam facit distribuens ei, cui dedit minus, quam debuit, fit per cõparationem rei ad rem: ut si quanto minus habuit quam debuit, tanto plus ei detur. Et ideo iam pertinet ad iustitiam commutatiuam.

SUMMA ARTICULI.

CONCLUSIO prima est affirmatiua. Ratio breuiter est, quia restitutio importat recompensationem rei ad rem secundum æqualitatem.

Secunda conclusio. Notetur in solutione ad primum Restitutio proprie loquendo importat rationem debiti.

Tertia conclusio. Notetur in solutione ad secundum. Restitutio etiam si secundum primæuam significationem habeat locum præcipuum in rebus, exteriorib. tñ transfertur ad actiones vel passiones, quæ pertinet ad iniuriam vel reuerentiã personæ.

Quarta conclusio. Recompensatio quam facit distribuens ei cui dedit minus quam debet, fit per recompensationem rei ad rem, & pertinet ad iustitiam commutatiuam.

COMMENTARIUS.

MATERIA hæc de restitutione grauissima est, & Theologo valde necessaria ad decidendas difficultates quæ quotidie in humano conuictu se offerunt. Differunt Theologi de restitutione in 4. Sententiarum dist. 15. vbi Magister agit de tertia parte pœnitentiæ, quæ dicitur operis satisfactio. Summistæ verò in verbo restitutio. inter quos specialiter videatur Caie. Adrian. in 4. in materia de restitutione. & Ioan. de Medina in codice de restitutione. Magist. Soto li. 4. de iust. & iur. q. 6. & 7.

Nos autem in hoc tractatu stylo quidem breui sed compendioso curabimus vniuersalium & partiarum difficultatum confusionem distinguere & decidere, ita vt nihil necessarium prætermittamus.

ANTE oia de vocabulo, restitutio, sciendũ est, esse Ciceronianũ sed in significatione vniuersaliter, ita vt idẽ sit restituere atq; reddere siue ex iustitia hoc fiat, siue ex liberalitate, siue alio mō. Et hoc mō dicitur quis restitutus in pristinam salutem beneficio medicinæ, & in pristinam dignitatem opera amici. At vero Theologi de iustitia disputantes strictiũ vtuntur hac voce: vt significet actum iustitiæ commutatiuæ, quo reparatur iniuria, siue in bonis honoris, siue in bonis corporis, siue in bonis spiritualibus. Quibusdã tamen Theologis placet distinguere, vt restitutio proprie sit bonorum fortunæ, satisfactio verò sit recompensatio facta pro iniuria circa personam. Nihilominus frequentiũime ytrunque

A vocabulum pro altero vsurpatur. Verum est tamẽ, quod satisfactio specialiter dicitur, quando quis per actum pœnitentiæ Deo satisficit, non tamen ita proprie dicitur restitutio: quia reuera Deus non patitur aliquod detrimentum nostris offensis, & ideo restitutio quæ est actus iustitiæ commutatiuæ non potest dici proprie in ordine ad Deum. Et tamen inter Deum & hominem solum ponitur ex parte Dei iustitia distributiua: ex parte vero nostra ponitur pœnitentia quæ est specialis virtus & pars potestialis iustitiæ, quatenus homo per contritionem nititur satisfacere Deo pro offensa commissa contra eum. Dicitur etiam satisfactio tertia pars pœnitentiæ, secundum quod homo facit aliqua opera, per quæ satisficit pro pœnis debitis in purgatorio. Hætenus de nomine, restitutio.

B Definitio vero quid rei talis colligitur è D. Tho. Restituere est iteratò aliquem statuere in dominiũ vel possessionem rei suæ. Intelligitur autem nomine rei, omne illud ad quod homo habet ius. Hæc definitio non indiget noua explicatione, suppositis quæ diximus de dominio & possessio. Ex hac definitione colligit D. Tho. principalem conclusionem huius articuli. Quæ quidem ab omnibus recipitur: & quanuis sit controuersia inter Doctores, an violatio iustitiæ distributiuæ obliget ad restitutionem: tamen omnes cõueniunt in hoc quod si illa violatio obligat ad restitutionem, talis restitutio pertinet ad iustitiam commutatiuam. Vtrum autẽ talis violatio obliget ad restitutionem, disputat Caietanus latè in hoc loco circa solutionem ad tertium. Sed nos opportunius hanc difficultatem definiemus quæst. seq. 63.

ARTICVLVS II.

Vtrum sit necessarium ad salutẽ, quod fiat restitutio eius quod ablatum est.

AD secundum sic proceditur. Videtur, quod non sit necessarium ad salutem, quod fiat restitutio eius quod ablatum est. Quod enim est impossibile, non est de necessitate salutis. Sed aliquando impossibile est restituere, id quod est ablatum puta cum aliquis abstulit alicui membrũ vel vitam. Ergo non videtur esse de necessitate salutis, quod aliquis restituat quod alteri abstulit.

2. Præterea. Committeret aliquod peccatum non est de necessitate salutis: quia sic homo esset perplexus. Sed quandoq; illud quod aufertur, non potest restitui sine peccato: puta cum aliquis alicui famam abstulit, verum dicendo. Ergo restituere ablatum non est de necessitate salutis.

3. Præterea. Quod factum est, non potest fieri, vt factum non fuerit. Sed aliquando

4 d. 15. q. 1. art. 3. q. 2. Et quolib. 12. artic. 2.

do alicui auferatur honor suae personae ex hoc ipso; quod passus est ab aliquo iniuste eum vituperante. Ergo non potest sibi restitui quod ablatum est. Et ita non est de necessitate salutis restituere ablatum.

4. Præterea. Ille, qui impedit aliquem ab aliquo bono consequendo, videtur illud ei auferre: quia quod modicum deest, quasi nihil deesse videtur, ut Philosophus dicit in secundo Physic. Sed cum aliquis impedit aliquem ut non consequatur præbendam vel aliquid huiusmodi, non videtur quod teneantur ei ad restitutionem præbendæ quia quandoque non posset. Non ergo restituere ablatum, est de necessitate salutis.

Sed contra est, quod August. dicit in epistola ad Maced. 14. quæstion. 6. Si res aliena propter quam peccatum est, reddi possit, & non redditur, pœnitentia non agitur, sed simulatur. Si veraciter agitur, non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum, si (ut dixi) restitui potest.

RESPONDEO dicendum, quod restitutio, sicut dictum est, est actus iustitiæ commutatiuæ, quæ in quadam æqualitate consistit. Et ideo restituere importat redditionem illius rei, quæ iniuste ablata est. Sic enim per iteratam eius exhibitionem æqualitas reparatur. Si verò iuste ablatum sit, inæqualitas erit, ut ei restituatur, quia iustitia in æqualitate consistit. Cum ergo conseruare iustitiam sit necessitate salutis, consequens est quod restituere id quod iniuste ablatum est alicui, sit de necessitate salutis.

Ad primum ergo dicendum, quod in quibus non potest recompensari æquiuale, sufficit quod ibi recompensentur quod possibile est: sicut patet de honoribus qui sunt ad Deum & ad parentes, ut Philosophus dicit in 8. Ethic. Et ideo quando id quod est ablatum, non est restituibile per aliquid æquale, debet fieri recompensatio qualis possibilis est: puta cum aliquis alicui abstulit membrum, debet ei recompensare vel in pecunia, vel in aliquo honore, considerata condicione vtriusque personæ, secundum arbitrium boni viri.

Ad secundum dicendum, quod aliquis potest alicui famam tripliciter auferre. Vno modo verum dicendo, & iuste: puta cum aliquis crimen alicuius prodit ordine debito seruato, & tunc non tenetur ad

restitutionem famæ. Alio modo falsum dicendo & iniuste; & tunc tenetur restituere famam, confitendo se falsum dixisse. Tertio modo verum dicendo, sed iniuste: puta cum aliquis prodit crimen alterius contra ordinem debitum: & tunc tenetur ad restitutionem famæ quantum potest, sine mendacio tamen: ut potest dicat se male dixisse, vel quod iniuste eum diffamauerit. Vel si non possit famam restituere, debet ei aliter recompensare, sicut & in alijs dictum est.

Ad tertium dicendum, quod actio contumeliam inferentis non potest fieri, ut non fuerit. Potest tamen fieri, ut eius effectus, scilicet diminutio dignitatis personæ in opinione hominum, reparatur per exhibitionem reuerentiæ.

Ad quartum dicendum, quod aliquis potest impedire aliquem ne habeat præbendam, multipliciter. Vno modo iuste, puta si intendens honorem Dei, vel utilitatem Ecclesiæ, procuret quod detur alicui personæ digniori: & tunc nullo modo tenetur ad restitutionem, vel ad aliquam recompensationem faciendam. Alio modo iniuste: puta si intendat eius nocumentum, quem impedit propter odium vel vindictam, aut aliquid huiusmodi: & tunc si impedit ne præbenda detur digno, consulens quod non detur antequam sit firmatum quod ei detur, tenetur quidem ad aliquam recompensationem pensatis conditionibus personarum & negotij secundum arbitrium sapientis: non tamen tenetur ad æquale, quia illam nondum fuerat adeptus, & poterat multipliciter impediri. Si verò iam firmatum sit quod alicui detur præbenda, & aliquis propter indebitam causam procuret quod reuocetur, idem est ac si iam habitam ei auferret: & ideo tenetur ad restitutionem æqualis, tamen secundum suam facultatem.

SUMMA ARTICULI.

CONCLUSIO est. Restituere id quod iniuste ablatum est alicui, est de necessitate salutis. Ratio est, quia conseruare iustitiam est de necessitate salutis.

COMMENTARIUS.

DEBITATUR primò circa conclusionem articuli, an sit vera. Arguitur primò pro parte negatiua. Qui retinet rem alienam domino irrationabiliter inuito, non peccat: sed quicunque dominus est irrationabiliter iniustus

Lib. 2. tex. tu. 16. 10. mo. 2.

Epist. 54. a medio 1. lius. 10. 2.

Et habetur. 14. q. 6. c. 51. res aliena.

Art. præcedenti.

Lib. 8. cap. ult. nõ procul a fine. tom. 5.

In solutio ne. ad primam.

ius, si nolit rem sua detinerit ab altero qui illam accepit, ergo alter non tenetur restituere. Probat minor. Quia vnusquisque ordine charitatis, tenetur magis diligere bonum spirituale proximi, quàm bona temporalia, ergo ex eodem ordine obligatur, vt sit voluntarius quòd alter retineat bona sua temporalia ne mortaliter peccet.

Secundò. Si esset præceptum de restitutione, contineretur in septimo præcepto Decalogi: Non furtum facies, sed non continetur in hoc, ergo. Probat minor. Quia illud præceptum est negatiuum, & proinde obligat semper & pro semper, sed præceptum restituendi est affirmatiuum, quod non pro semper obligat, sed pro tempore & loco, ergo non continetur in illo septimo præcepto, Non furtum facies.

Tertiò. Si esset præceptum restituendi, non solum obligaret restituere res iniuste ablatas sed et omnes res alienas etiam iuste acceptas, v.g. si quis accepit mutuo rem alienam, vel etiam inuenit illam: at vero D. Tho. duntaxat inquit esse de necessitate salutis restituere quod iniuste ablatum est, ergo conclusio nõ satisfacit plene titulo articuli. Imo adiungit D. Tho. qd si aliquid iuste ablatum sit, inæqualitas erit ei restituere cui ablatum est.

Fuerunt Græci quidam, ut refert Guido Carmelita in lib. de hæresibus negantes, restituere esse de necessitate salutis. Erasmus etiam in quatuor primis editionibus super Euangelia, illud Lucæ, quod superest date eleemosynam, negauit necessitatem restitutionis, sed in editione quinta asseruit illam. Et Castro de hæresibus in verbo, restitutio refert prædictos autores.

PRO decisione veritatis sit prima conclusio. Necessarium est ad salutem necessitate præcepti vt qui iniuste retinet alienum restituat illud quomodo libet peruenerit ad manus eius. Ista conclusio videtur vniuersalior quam conclusio D. Tho. sed in substantia eadem est cum illa. Pro cuius intelligentia notandum est quòd ex duplici titulo potest oriri obligatio restituendi. Alter titulus est acceptio rei alienæ, siue iusta, siue iniusta: sicut contingit in mutuo vel in furto siue res illa possideatur ab eo qui accepit, siue non possideatur. Intelligimus ergo nomine acceptionis quamlibet actione, propter quam minus habet alter in bonis suis, quam ius illius postulabat. Vt abscisio brachij, combustio domus. Et isto modo dicitur in præsentia acceptio rei alienæ. Alter titulus est ipsamet res aliena, siue qui possidet accepit illam à vero domino, siue accepta ab alio retineat, vel ex donatione vel ex venditione vel ex inuentione. Contingit autem aliquando vt vterque titulus conueniat: & teneatur aliquis ex vtroque capite restituere.

No: andum est secundo, quòd acceptio iusta rei alienæ non inducit propriè obligationem restituendi, donec accipiens sit in mora reddendi illam domino. v.g. Si quis accipiat mutuo, vel in deposito pecuniam ad tempus determinatum, tunc si intra illud tempus legitimum reddit, non dicitur restituere propriè. Et ratio est. Quia restituere ex primæua & Latina significatione, est id quod lapsum erat erigere, val deprauiatum corrigere & in pristinum præditum statum reparare: cum autem à Theologis translatum est vocabulum ad actionem quamdam iustitiæ significandam, noluerunt excludere illam proprietate significationis. Alias omnes actus iustitiæ commutatiuæ dicerentur restitutio. Sed intendunt solum modo significare actionem illam iustitiæ commutatiuæ reparatricem damni, quod ex

iniustitia emerferat. Et idcirco non quotiescunque redditur res aliena vero domino dicitur restitutio; Et sic intelligatur D. Tho. in hoc articulo. Sed si quis obijciat, quòd D. Tho. dicit in articulo primo. Et ideo restitutio est actus iustitiæ commutatiuæ, quando scilicet res vnus ab alio habetur, vel per voluntatem eius, sicut in mutuo & deposito, vel contra voluntatem eius, sicut in rapina & furto, ergo cum aliquis reddit mutuum vel depositum, restituit secundum D. Tho. etiam si habet illud per voluntatem domini. Respondetur primo, quòd Diuus Thomas visus est illic explicare genus restitutionis, scilicet æqualitatem iustitiæ commutatiuæ, non autem explicauit in illis verbis differentiam restitutionis, quæ insinuatur in ipsa definitione, cum dicitur iterato statuere. Quod quidem præsupponit læsum esse ius alterius. Respondetur secundo, quòd cum D. Tho. dicit, per voluntatem eius sicut in mutuo vel deposito, intelligit à principio locutionis vel depositionis: postea vero cum habet locum restitutio, iam homo detinet alienum contra voluntatem domini.

Notandum est tertio, quòd quando quis iam est in mora soluendi rem, etiam licitè acceptam, statim incipit esse iniustus, & illa detentio est eiusdem rationis cum furto vel rapina. Ita docet D. Tho. infra quæst. 66. art. 3. ad secundum. Vnde quando in definitione furti ponitur acceptio rei alienæ, comprehendit D. Tho. retentionem rei alienæ contra voluntatem domini. Ex dictis colligitur quàm formaliter locutus fuerit D. Tho. in sua conclusione, solum asserens, esse de necessitate salutis restituere, id quod iniuste ablatum est. Nam reddere id quod iuste ablatum est & iuste retinetur, non est propriè restituere. Et propterea vsi sumus vocabulo retentionis iniustæ vt vniuersalius loqueremur. Quam conclusionem censemus esse certam secundum fidem. Patet ad Roman. 13. Reddite omnibus debita, cui tributum, tributum, &c. Patet etiam ex consensu totius Ecclesiæ & doctorum. Et ex communi regula iuris, non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum. Quæ quidem intelligitur quando homo potest restituere. Et est Diui Augustini in epistola 34. & regula & intelligentia ipsius.

Secunda conclusio. Præceptum de restituendo, est simpliciter & formaliter affirmatiuum, sed importat negatiuum super quod fundatur. Ratio est, ex duplici differentia quam ponunt Theologi inter præcepta affirmatiua & negatiua. Prima est, quòd affirmatiua præcipiunt actus virtutum: negatiua vero prohibent actus vitiorum. Secunda differentia est, quòd contra præcepta affirmatiua peccant homines peccatum omissionis, contra negatiua verò peccatum commissionis, scilicet occidendo, &c. At verò præceptum de restituendo præcipit directè actum virtutis iustitiæ commutatiuæ, ergo est affirmatiuum. Quod autem includat negatiuum supra quod fundatur, patet: quia includit negationem retinendi rem alienam inuito domino, quæ est tota ratio quare obligat præceptum affirmatiuum ad restituendum & exercendum actum virtutis.

Ad argumeta quæ proposuimus respondetur ad primum, quòd non est irrationabiliter inuitus, si velit homo restitui sibi rem suam, quando ex malitia alterius retinetur, tunc enim charitas non obligat: vt quis renuntiet iuri suo propter alterius liberam voluntatem qua vult peccare: sed obligat tempore necessitatis.

Ad secundum argumentum, iam patet responsio ex his quæ dicebamus in secunda conclusione & inter-

interpretatione illius. Præceptum enim restituendi, quanuis sit affirmatiuum, reducit ad negatiuum tanquam ad principalis præceptum quod est radix & ratio quare illud affirmatiuum obliget sub peccato mortali.

Ad tertium, etiam patet ex dictis in confirmatione primæ conclusionis. In solutionibus ad argumenta huius articuli tangit Diuus Thomas omnem materiam restitutioni subiectam & modum restituendi qua propter doctrinam harum solutionum exactus oportet examinare.

Aduertendum est igitur, quatuor esse genera bonorum de quibus possumus inquirere an restitutio habeat locum in illis, & quomodo sit facienda. Primò quidem sunt bona spiritualia, vt gratia Dei & virtutes: sunt etiam bona naturalia corporis & anime. Sunt etiam bona extrinseca, v.g. bonæ fortunæ, vt fama & honor. Sunt denique officia & beneficia publica, tam in seculari republica, quam in Ecclesiastica. De his omnibus latè disputandū est.

DUBITATUR ergo secundo loco. Vtrum ille qui læsit proximum in spiritualibus bonis, teneatur ei aliquid restituere, v.g. qui fuit illi causa peccandi, & vt amitteret gratiam & virtutes, vel impediret profectum spiritualem sui persuasionibus.

Primò arguitur pro parte affirmatiua. Si quis proximo propinet venenū, tenet ex iustitia statim querere illi remediū, ergo multo magis qui persuasionibus suis propinat alteri spirituale venenum. Patet consequentia, quia iste magis nocet proximo, quàm alter. Secundo si Prædicator vel Doctor falsam doctrinam doceat, tenetur quàm primum poterit reuocare sententiam, ergo pari ratione, si quis induxit particulariter proximum ad peccandum, tenetur illi restituere quàm primum poterit, persuadendo contrarium.

Tertiò. Si quis occidat vel mutilet hominem etiam volentem occidi vel mutilari, peccat contra iustitiam, eo quòd solus Deus est Dominus vitæ corporalis. Ergo si quis inducat hominem ad peccandum, peccabit ipse cõtra iustitiam: & tenebitur ad restitutionem, etiam si alter voluntariè peccet. Probat per consequentiam. Quia etiam solus Deus est Dominus gratiæ & virtutum infusarum. Scotus in quarto Sententiarum distinctione. 15. quæstione. 3. articulo. 1. & Ricardus articulo. 4. quæstione. 21. & Pauludanus ibidem, & Adrianus in materia de restitutione vbi supra: ait, quod tenetur homo qui fuit alteri causa peccati restituere illi commodiori via qua poterit, v.g. Suadendo illi contrarium & orando pro illo.

PRO decisione veritatis sit prima cõclusio. Qui induxit alterum ad peccandum sine dolo & fraude, non tenetur ex iustitia ad aliquam restitutionem illi faciendam. Probat per consequentiam, quia sic inducens vel persuadens nihil abstulit à proximo inuito, ergo non tenetur illi restituere. Neque valet responsio Soti, quòd quanuis scandalizator non sit tota causa peccati, est tamen partialis causa quæ antecedit voluntatem alterius: & ex hac parte facit ei aliquam iniuriam & tenetur restituere. Contra hoc est, quod pari ratione qui improbitatem precum obtinet ab amico bonū aliquod, teneretur illi restituere: quia etiam est causa quædam antecedens voluntatem alterius. Consequens autem falsum est, quia scienti & volenti non fit iniuria, vt habetur de regulis iuris in 6. Igitur vbi non est fraudulentia aut violentia, non oritur obligatio restituendi.

Secunda conclusio. Etiam si quis per dolum & fraudem scandalizet proximum offerendo ille oc-

A casionem peccandi, nõ tenetur per se loquendo ad aliquam restitutionem faciendam. Hæc conclusio videtur esse contra Magistrum Soto lib. 4. de Iustitia & iure quæst. 6. art. 3. conclus. 2. & contra aliquos nostri temporis Theologos. Sed probatur conclusio. Ille quantumlibet mentiendi non lædit proximum nisi tantum in bonis spiritualibus, ergo nõ tenetur ad restitutionem. Probat per consequentiam, quia bona spiritualia non possunt amitti nisi propria & libere voluntate, v.g. Si quis duxit amicum nescientem in domum meretricis, vbi moraliter loquendo erat scandalizandus, non tenetur illi aliquid restituere, sed solum peccat maximum peccatum cõtra charitatem proximi. Confirmatur, quia tota rō peccati mortaliter huiusmodi fraude est, quia exponit proximum in periculo fornicandi. Sed hæc ratio non obligat ad restitutionem, ergo &c. Dixi autem in conclusione per se loquendo: nam si ex tali fraude aut dolo sequatur postea aliquod damnnum temporale, tenetur qui fecit dolum ad restitutionem, v.g. Si in illa domo erat aliquis corruialis, qui illum percuteret & spoliaret, tunc tenebitur ille scandalizator ad restitutionem. Similiter si per suasit contractum vsurarium siue manifeste siue per dolum, tenebitur ad omnia damna reparanda, quæ consequuntur ex mala aut falsa persuasione. Ceterum quando per vim detinetur aliquis, vel trahitur ad peccandum, tunc certum est quòd inferre vim illam, pertinet ad iniustitiam.

C Tertia conclusio. Speciali obligatione præcepti de correctione fraterna tenebitur scandalizator, si potest proximum corrigere. Hæc conclusio non aliter probatur, quàm ex communi consensu, sapientum, qui iudicant quodammodo iustum esse, vt qui causam mali dedit, sit etiam reparator illius.

D Ad argumenta in oppositum respondetur. Ad primū nego similitudinem rationis: quanuis enim vterque teneatur succurrere proximo, tamen qui propinavit venenum, tenetur succurrere ex iustitia commutatiua: quia autem nocuit in spiritualibus, tenetur ex charitate proximum corrigere. Neque enim ex maiori nocumento colligitur obligatio restitutionis: sed ex nocumento contra iustitiam commutatiuam per quod auferitur à proximo aliquid contra voluntatem eius. Vtrum autem sit semper maius peccatum inducere proximum ad peccandum mortaliter, v.g. ad fornicandum, quàm furari ab illo magnam pecuniæ quantitatem, posset aliquis dubitare. Sed respondetur breuiter. Quòd quanuis ex genere suo in communi loquendo sit maius peccatum inducere proximum ad peccandum, & nocere in spiritualibus, quàm nocere in temporalibus, tamen in particulari, quando illa læsio in spiritualibus non intenditur directè, poterit esse maius peccatum furari à proximo magnam pecuniæ quantitatem, quàm illum inducere ad fornicandum. Eò vel maximè quòd ipse fornicator voluntariè peccat, si autem directè ab aliquo intenditur reur deicere proximum à gratia Dei, est maximū peccatum & contra Spiritum sanctum, videlicet inuidia charitatis fraternæ.

E Ad secundum argumentum respondetur, quòd ille Prædicator aut Doctor non tenetur ex iustitia commutatiua, per se loquendo, retractare sententiam, sed ex charitate. Aliquando etiam tenebitur ex virtute religionis, quando ex mala eius doctrina diminuitur cultus diuinus. Ceterum aliquando etiam tenebitur ex iustitia commutatiua retractare sententiam: quando ex falsa doctrina illius sequitur incommodum temporale ipsis proximis.

v.g. Si prædicauit licitum esse vendere triticum ultra taxationem Pragmaticæ, tenebitur ad restitutionem damni temporalis.

Ad tertium respondetur, quod quauis solus Deus sit causa efficiens gratiæ & virtutum infusarum, tamen huiusmodi pretiosas qualitates ponit in nostro libero arbitrio, & facit nos dominos donorum suorum, ita vt dum illa per peccatum amittimus non peccemus contra iustitiam, & ex consequenti, neque ille cuius persuasione peccatur, tenebitur ad restitutionem. Secus autem res habet circa vitam temporalem, cuius, Deus voluit esse speciali Dominus: ita vt ego ipse contra iustitiam peccem si me occido, vel occidi sine causa, permitto. Habemus igitur ex dictis, quod nulla ratione lesio in bonis spiritualibus per se loquendo obligat ad restitutionem, ac propterea Diuus Thomas nullam mentionem fecit de lesione in spiritualibus; dum in hoc articulo intendebat explicare omnem materiam subiectam restitutioni.

D V B I T A T U R tertio. Consequenter, an is qui auocat aliquem ab ingressu religionis, vel etiam iam professum inducit vt relinquat religionem, teneatur ad aliquam restitutionem faciendam vel ipsi vel conuentui?

Primò arguitur pro parte affirmatiua. Qui per suadet aliquem ne faciat eleemosynam pauperi, quam paratus erat dare tenetur restituere pauperi illam eleemosynam: quauis alter non daret eleemosynam ex iustitia, sed tantum ex misericordia, ergo pari ratione tenebitur, in casu proposito restituere religioni vtilitatem, & commodum, que prouenirent religioni ex illa persona.

Secundò arguitur. Religio ipsa habet ius respectu monachi professi, videlicet ad opera illius vtilia ipsi religioni. Ergo qui talem monachum a religione abduxit, facit contra iustitiam, & tenebitur restituere.

Tertio arguitur. Si quis persuadeat, seruo vt fugiat dominum suum, tenetur restituere seruum & opera eius vtilia domino, ergo simile est de religio. De hac re sunt variæ opiniones, aliqui sequuntur partem affirmatiuam, maxime quâdo religiosus est professus. Aliqui vero moderantur hanc sententiam, & aiunt, quod si persuasor fecit animo nocendi, tenebitur restituere, si autem non fecit animo nocendi, non tenetur restituere. Alij vero rigorosius & scrupulosius loquuntur. Aiunt enim, vsque adeo talem persuasorem teneri restituere vt obliget eum ad recipiendum habitum religionis, si non potest ipse aliter restituere. Et adducunt exemplum Raymundi quondam Generalis ordinis Predicatorum. De quo dicitur ob eam causam ingressum fuisse religionem, quod alium a proposito religionis auocauerit & aiunt, hanc sententiam veram esse quando religiosus abductus, erat iam professus, & quando per dolum & fraudem abducitur a religione. Assertores huius sententiæ refert Syluester in verb. restitutio. 3. §. primo. dicto. 2.

P R O decisione veritatis sit prima conclusio. Qui absque dolo & fraude persuasit alteri ne ingrederetur religionem, vel etiam ingressum nouitium, vel etiam professum abduxerit, quouis animo id fecerit, non tenetur ad restitutionem.

Secunda conclusio. Qui per fraudem, & multo magis, qui per vim, auocat aliquem a firmo proposito religionis, siue secularem siue nouitium siue professum, tenetur ad restitutionem faciendam damni temporalis, quod consequitur, tam ipsi homini, quam conuentui. Sit exemplum. Si quis Doctor

Banes de Iustitia & Iure.

A habens cathedram honorificam & pingue patrimonium velit intrare aliquam religionem, vel iam sit in illa nouitius, aut professus, & auocauerit quis eum à tali religione solis precibus & monitis, non tenebatur ad aliquam restitutionem faciendam illi, vel religioni. Si autem per dolum & fraudem abduxerit eum, & multo magis si per vim, tenebitur ad restitutionem tam ipsi quam religioni totius damni & lucri cessantis. Vtraque conclusio quantum ad restitutionem faciendam vel non faciendam ipsi particulari: probatur ex definitis in precedenti dubio. Quantum vero ad restitutionem faciendam vel non faciendam ipsi monasterio. Probatur argumentis factis in principio precedentis dubij. Et tamen quamuis monasterium non habet ius ad eum, qui vult profiteri: tamen habet ius pendens ex voluntate illius qui iam est in promptu, vt ingrediatur religionem. Quapropter, qui impedit per mendacium & fraudem ius illud, quod habet monasterium in voluntate hominis, facit iniuriam monasterio, Et ratio est euidens, quia ille qui mutat propositum propter fraudem & dolum alterius, non voluntarie mutat, idcirco leditur ius quod habet monasterium in voluntate illius. Quemadmodum leditur ius pauperis per mendacium illius qui impedit eleemosynam, quam alter paratus erat dare. Si autem solis monitis & precibus desinat aliquis ingredi religionem, uel dare eleemosynam pauperi, non leditur ius religionis, neque pauperis. Ratio est, quia totum illud ius posituum est in uoluntate alterius, & ille uoluntarie non vult dare. Quapropter, poterit persuasor peccare contra charitatem, non autem contra iustitiam. Nec est eadem ratio de mancipio & de monacho. Etenim dominus mancipij habet proprie ius ad personam mancipij, sicut ad alias possessiones: nam potest illud vendere. At vero conuentus & religio habet ius ad monachum ex virtute religionis tantum, & non ex iustitia, & ex eadem radice oritur ius quod habet monasterium ad opera & lucra ipsius monachi religiosi. Verum est tamen quod cum ipse religiosus per propriam uoluntatem in ipsa professione abdicauerit à se omne dominium & omne ius ad res temporales, & transfulerit in ipsam communitatem, eo ipso quod acquirit aliquid sua diligentia, statim efficitur proprium ipsius communitatis, & idcirco quantum ad huiusmodi res acquisitas opera monachi tenebitur ad restitutionem, tam ipse quam persuasor si per egressum illius, conuentus amittat illa bona, siue adfuerit dolus & fraus, siue non. Dixi autem de rebus iam acquisitis opera monachi: quoniam potuit contingere, quod monachus sua opera acquisierit ius ad alias res, quod quidem pendet ex noua opera & diligentia & in tali casu neque religiosus tenebitur si discedat à monasterio ex iustitia, neque persuasor sine dolo & fraude illa bona in ipsa futura restituere. Et ratio est, quoniam acquisitio illorum bonorum fundabatur in operatione religiosa ipsius monachi, que non erat debita ex iustitia. Et idcirco tam ipse, quam persuasor sine dolo & fraude, non tenebitur ad restitutionem faciendam ipsi communitati.

Iam vero circa huiusmodi materiam commemoranda est decisio Concilij Tridentini in Sessione 25. in Decreto de regularibus. capite. 18. Vbi sic dicitur. Anathemati subijcit Sancta Synodus, eos qui quomodocumque coegerint aliquam virginem vel viduam, aut aliam quamcunque mulierem inuitam ad ingrediendum monasterium, uel ad suscipiendum habitum, vel ad mittendam

H pro-

professionem. Et etiam eos qui impediunt ingredi religionem, vel votum emittere. Ceterum nihil definit Concilium circa viros, quoniam non presumuntur iniri intrare religionem, vel in ipsa proficere. Sed tamen circa viros tantum dicit, si aliquis prætendat se per vim & metum ingressum fuisse religionem, aut ante aetatem debitam se professum fuisse: non audiatur, nisi ante quinquennium tantum à sua professione.

Ad argumenta ex prædictis facillimum est respondere. Ad primum enim respondetur, quod qui impedit elemosinam fieri pauperi absque fraude & dolo, non tenetur ad restitutionem; quamvis possit peccare contra charitatem.

Ad secundum respondetur, quod religio non habet ius erga monachum & operas eius ex iustitia commutativa, sed ex virtute religionis. Et ea est ratio quare abducens monachum à monasterio sine fraude & dolo, non tenetur ad aliquam restitutionem, magis quam ipse monachus, nisi rerum temporalium iam acquisitarum: si forte monachus asportat secum illas ex consilio alterius, tunc enim uterque tenebitur restituere.

Ad ultimum argumentum respondetur. Ut iam dictum est, quod non est eadem ratio de seruo & monacho. Hactenus dictum est de spiritualibus bonis.

DVBITATUR quartò de bonis temporalibus. Et primo quidem de corporeis naturalibus. Et queritur primo de corporalibus bonis, vtrum qui læsit aliquem occidendo, vel mutilando, vel quomodo libet saluti damnum inferendo, teneatur restituere damnum illud.

Pro cuius dubij intelligentia. Notandum est, quod duo mala possunt considerari in huiusmodi læsionibus. Alterum est ipsa læsio secundum se, scilicet occisio, vel abscisio manus. Alterum est, quod consequitur, videlicet expensæ faciendæ in curatione, lucrum cessans, damnum emergens. Ante omnia de utroque damno sit nobis conclusio certissima qui læsit, tenetur ad restitutionem utriusque damni. Hæc conclusio communis est consensus doctorum. Et ratio est manifesta. Quia ex illatione utriusque damni læditur iustitia commutativa. Neque valet obijcere, quod homo non est dominus propriæ vitæ aut membrorum, ac proinde quod non sit facienda restitutio illi, quando læditur in huiusmodi bonis: sufficit enim ad hoc quod lædatur iustitia commutativa, quod homo sit dominus usus vitæ & membrorum. Difficultas autem dubij in hoc consistit, vtrum percussor aut occisor teneatur restituere in alio genere bonorum, quando in illis non potest restituere in eodem genere.

Primo arguitur pro parte affirmativa. Quia Exodi 24. dicitur, Si quis percusserit seruum, & luscum eum fecerit, dimittet eum liberum pro oculo quem eruit. Et ibidem dicit, Si quis percusserit mulierem pregnantem, & abortum fecerit, subiacebit damno quod maritus postulauerit, & arbitri iudicauerint, ergo. Et confirmatur ex doctrina communi plurimorum Doctorum. Imo & Diui Thomæ in solutione ad primum, ubi ait, quod quando id quod ablatum est, non est restituibile, debet fieri compensatio quatenus possibilis est, puta cum aliquis alicui abtulit membrum aliquod, debet ei recompensare vel in pecunia vel in aliquo honore, considerata conditione utriusque personæ secundum arbitrium boni viri.

Secundo arguitur, ex more Reipublicæ etiam Christianæ. Etenim qui læsus est in bonis corpo-

A reis, vel etiam filius & consanguineus illius, vel heres, pactum sepe facit cum læsore de aliqua pecunia recipienda pro læsione, quod quidem pactum nemo condemnat: sed omnes iustum arbitrantur: ergo restitutio in alio genere bonorum debet fieri. Probatur consequentia, quoniam alias, ipse qui læsus est, non posset iuste accipere pecuniam pro læsione.

Tertio arguitur. Qui læsit alterum in bonis proprii corporis non minus videtur ad restitutionem obligari, quam qui læsit in bonis fortunæ, sed illa restitutio fieri non potest in eodem genere, ergo necesse est, quod fiat in bonis alterius generis. Videlicet in pecunijs vel honore.

B Quarto arguitur & ultimo. Pecunia inuenta est ab hominibus, ut sit mensura quæ adæquare possit res omnes in commutationibus humanis, sed satisfactiones corporalium læsionum numerantur inter humanas commutationes, ergo in pecunia debet fieri satisfactio quando aliter fieri non potest. Maior est Aristotel. libro 5. Ethicorum cap. 5. Et explicatur à Diuo Thomæ, quæstione præcedenti, articulo ultimo. Minor etiam in articulo ad secundam. & etiam articulo 3. Et confirmatur, quia libertas compensari potest pretio, siquidem homo potest se ipsum pretio vendere, ergo etiam usus vitæ & membrorum potest recompensari in pecunia pro ipsa læsione.

C SED in oppositum est textus in l. fin. ff. de his qui deiecerunt, vel effuderunt. Vbi Iurisconsultus ait: carnicum autem & deformitatis nulla fit estimatio, quia liberum corpus nullam accipit estimationem.

Secundo arguitur. Quoniam ex opposita sententia sequitur, quod si is qui læsit puniretur à iudice talionis pœna debita secundum legem, adhuc illi teneretur ad faciendam recompensationem in pecunijs vel in alio bonorum genere. Probatur sequela. Quoniam per iudicis sententiam qua reus punitur talionis pœna, solum fit satisfactio respectu Reipublicæ, quæ custos est vitæ & salutis hominum, ergo adhuc tenetur reus satisfacere parti læsæ.

D Consequens est contra communem sententiam. Et confirmatur exemplo. Nam si fur puniatur à iudice, etiam ultimo supplicio, nihilominus tenetur etiam restituere bona quæ furatus est, & declarare ubi nã sint illa bona quæ furatus est, ut restituantur parti læsæ, ergo à simili. Si ille qui læsit in bonis corporis teneretur restituere parti læsæ in alio genere bonorum secundum iustitiam commutativam, non liberaretur ab ista obligatione per hoc, quod punitur à republica pœna talionis.

Tertio arguitur. Hæres etiam necessarius, eius qui læsit alterum in bonis corporis, non tenetur ad restitutionem faciendam ei qui læsus est, pro ipsa læsione, ergo neque ipse qui læsit tenebatur. Antecedens probatur. Quoniam si hæc restitutio deberet fieri, faciendæ esset pro crimine iniurioso defuncti, at vero filius non debet portare iniquitatem patris: neque enim tenetur petere veniam pro iniuria quæ pater fecit. Consequentia vero probatur. Quoniam hæres præsertim necessarius succedit in omni obligatione, ad quam tenebatur ex iustitia ipse defunctus.

E Quarto arguitur. Fur quando in proprio genere non potest restituere, non tenetur in alio bonorum genere restituere, neque adulter tenetur in alio bonorum genere recompensare iniuriam, quam fecit marito, ergo neque ille qui læsit in bonis corporis tenebitur pro ipsa læsione in alio bonorum genere.

genere restituere. Probatur consequentia. Quoniam honor siue fama, quam ledit adulter, magis commensurabilis est pecunia, quam salus aut vita aut membra corporis.

Quinto arguitur. Restitutio cum sit actus iustitiæ commutatiuæ equaliter nos obligat erga omnes, sed si quis occidat infidelem non tenetur pro ipsa occisione aliquam restitutionem facere, offerendo pro ipso sacrificia & orationes ad Deum ergo huiusmodi restitutio non obligat per se, etiam si occidatur Catholicus inique. Sed hoc argumentum non habet multam vim, quoniam potest solui si dicas, quod infidelis, quia non est capax huiusmodi satisfactionis, propterea homicida excusatur ab illa satisfactione faciendâ.

In huius dubij decisione sunt variæ sententiæ Scotus in quarto distinctione 1. 5. quæstione. 3. acriter reprehendit confessarios faciliores ad absolvendam homines homicidas, quam canonicas. Sentit autem illa, legitimam satisfactionem homicidij esse talionis pœnam à iudice infligendam: quod si hoc non contigerit, debet ipse homicida exponere se ipsum periculo mortis in bello iusto pro Ecclesiæ pace contra infideles, quod si hoc non fuerit possibile, tenetur multis sacrificijs & orationibus iuuare animam defuncti. At vero in mutilationibus satisfactionem dicit faciendam esse pecunijs.

Hanc sententiam tenet Palud. in eadem distinctione, ibidem quæstione. 2. Adrianus vero in quarto, in materia de restitutione circa finem. Addit, quod tantum pretij reddendum est pro brachio absciso, quantum mutilatus ipse postulauerit. Sed profecto esto ita: faciendâ esset restitutio in pecunijs, melius dixisset quantum vir bonus & prudens iudicauerit, attenda qualitate vtriusque persone. Magister Soto ubi supra articul. 3. ad tertium. ait satisfactionem faciendam esse petitione veniæ, uel alia arbitraria pœnitentia, quod si nulla pateat alia restituendi uia, erit commoda satisfactio iuuare defuncti animam precibus & sacrificijs, non tamen existimat ad huiusmodi satisfactionem obligari ex iustitia.

Pro decisione veritatis sit prima conclusio certa. Qui læsit alterum in bonis corporis abundè satisfaciit pro ipsa læsione, cum per iudicis sententiam puniatur. Verbi gratia. Si quis alteri abscidit manum, & puniatur talionis pœna, non tenebitur amplius satisfacere mutilato. Hæc conclusio est communis sententia. Et ratio est manifesta. Quoniam iudicis legitima sententia, sicut actori confert ius in conscientia, ita absoluit etiam reum in foro conscientiæ quantum ad satisfactionem alteri parti faciendam, sed iudex quando punit pœna talionis reum, non imponit ei alteram satisfactionem pro ipsa læsione, ergo reus non tenetur amplius satisfacere.

Secunda conclusio. Verisimilior mihi est sententia, quod huiusmodi læsiones non debent necessariò compensari in alio genere bonorum, scilicet, si in pecunijs aut honoribus aut precibus & sacrificijs. Ratio est, quod quamuis argumenta facta pro parte affirmatiua sint probabilia, tamen argumenta facta pro parte negatiua, vrgentiora sunt nostro iudicio. Deinde ista conclusio sequitur ex prima per necessariam consequentiam, ergo tenenda est sicuti prima. Probo. antecedens, quoniam sententia iudicis, quæ non fundatur in falsa præsumptione confert ius in conscientia, siue ligando siue absoluendo, sed quando punitur quis talionis pœna, non obligatur ad aliquam pecuniariam restitutionem, ergo neque te-

Bañes de Iustitia & Iure.

nèbatur ad illam ante iudicis sententiam. Et confirmatur hæc ratio argum. 1. & 2. factis pro parte negatiua. Hanc conclusionem tenuerunt & tenent aliqui viri docti nostri temporis, inter quos fuit Magist. Victoria. Videtur etiam esse Magist. Sentent. in 4. distin. 1. 5. propè finem. ubi cum mentionem fecisset utriusque damni illati per læsionem corporalem, asserit primum damnatum, de quo nunc disputamus, sola pœnitentia emendandum esse & reparandum coram Deo. Posterius vero malum restitutione reparari. Consonat denique hæc nostra sententia cum quadam alia sententia doctorum asserentium, quod fama iniuste ablata non necessario est restituenda pecunijs, aut in alio genere bonorum. De qua re paulò post dicturi sumus. Hactenus diximus de restitutione & satisfactione quantum est ex iustitia commutatiua. At vero de satisfactione pro huiusmodi læsione in foro pœnitentiaro.

Sit tertia conclusio. Temperanda videtur in foro pœnitentiaro vtraque pars huius dubij tali moderamine, videlicet: quod prudens confessarius cognoscens homicidam uel percussorem commodè posse pro huiusmodi læsione recompensationem facere pecunijs parti læsæ, debet prudenter iniungere talem satisfactionem. Quod si ipse homicida uel percussor non potuerit talem satisfactionem facere, non debet illam præcipere confessarius. At vero si ipse reus contendat rationabiliter se nolle facere talem restitutionem, quamuis commodè possit facere, tunc recurrendum est ad regulam de modo imponendi pœnitentiam peccatorum.

Si enim satisfactio imposita prudenter imponitur & reus non profert idoneam excusationem ad non admittendam illam: confessarius nihilominus obliget eum vt acceptet illam. Si autem voluerit condescendere cum illo & imponere aliam satisfactionem pro peccato illius condignam: poterit licitè facere, & absoluerè illum, si aliàs apparet bene dispositus: neque enim in hac parte fauemus homicidis, neque percussoribus, sed potius illorum delicta exaggeramus, quia vita & salus & membra hominis quæ illi destruant, sunt tam excellentia bona, ut secundum se non admittant pecuniariam restitutionem: & æstimationem. Quapropter eorum delictum maius est apud Deum. Quæ diximus deseruiunt ad componendos homines vulgares & plebeios. Etenim homines nobiles & illustres non curant de huiusmodi pecuniaria restitutione.

Ad argumenta partis affirmatiuæ respondendum est pro parte negatiua. Ad primum respondetur, quod iam leges illæ Exodi antiquatæ sunt, quia numerantur inter iudiciarias. At vero olim iustæ leges erant, quoniam in pœnam delicti posunt constitui leges pœnales iustæ in solutione pecuniæ pro læsione facta. Est exemplum in pœna quadrupli, quam fur tenebatur soluere. Item in foro pœnitentiaro potest confessarius imponere pecuniariam satisfactionem pro peccatis, & tamen non obligant peccata antea ad huiusmodi satisfactionem, quia erant contra alias virtutes, contra charitatem, temperantiam &c.

Ad confirmationem respondetur primo. Quod sententia illa communis habet suam verisimilitudinem. Sed respondetur secundo, pro nostra sententia, quod D. Thom. & alij quidam doctores intelligendi sunt de damno consequenti, & quantum ad hoc ait, faciendam esse restitutionem in alio genere bonorum vt explicabimus dubio sequenti. Item Diuus Thomas potest explicari cum dicit,

H 2 debet

debet fieri, hoc est decet ut fiat maximè in foro penitentiario ubi confessarius potest obligare, imò & aliquando debet obligare reum ut satisfaciatur pecunijs, vel honore parti lese, attenda conditione vtriusque persone. Et ad hoc fere semper obligat charitas, quia tali via componitur, pax & amicitia inter læsores & partem læsam.

Ad secundum responderetur illud factum esse iustissimum, quoniam qui læsus est ius habet ad petendam vltionem iniurię illate coram iudice. Et ut huic iuri cedat, quod vulgò dicitur, *perda la queixa*, licitum est illi accipere pecuniam quantam viri prudentes iustam esse iudicauerint.

Ad tertium responderetur, quòd quanuis omne peccatum contra iustitiam commutatiuam, quantum est ex parte sua, obliget ad restitutionem, tamen quedam sunt de quibus non potest fieri restitutio, & tunc excusatur qui peccauit à restitutione. V. g. parochus, qui noluit ministrare sacramenta subditis, peccauit contra iustitiam commutatiuam: tenebatur enim ex officio ministrare, & tamen non potest restituere damnum illud: & ita excusatur à restitutione. Item si quis interficiat proprium seruum infidellem, excusatur ab omni restitutione, & tamen peccauit contra iustitiam: quia non erat dominus vite illius.

Ad quartum argumentum responderetur, pecuniã duntaxat esse mensuram rerum venalium, at verò liberi hominis uita, salus & membra uenalia nõ sunt. Ad confirmationem responderetur, quòd operationes potentiarum ex quibus aliquod lucrum uel commodum alteri prouenit, possunt uendi, alię uero operationes ex quibus nulla commoditas alteri prouenit, non sunt uendibiles.

DVBITATVR quinto circa detrimenta que consequuntur læsionem corporalem, Vtrum qui læsit teneatur soluere expensas curationis, & lucrum cessans & damnum emergens. Ad hoc dubium breuiter respondendum est.

Prima conclusio. Qui læsit, tenetur omnia predicta soluere ad arbitrium boni viri. Hęc conclusio ab omnibus asseritur. Solus Maior in 4. dist. 15. differt quantum ad modum & quantitatem restitutionis. Ait enim quòd si læsus sit artifex, & non possit exercere officium propter læsionem, non tenetur percussor tantum soluere quantum laboranti accresceret, quia non debetur tantum otioso laboranti. Nihilominus probatur nostra conclusio. Primò quidem, illa habetur expressè Exod. 21. & refertur cap. 1. de iniurijs & damn. & in l. fi. ff. de his qui deiecerunt vel effuderunt. Deinde probatur ratione. Quia læsus offenditur & damnificatur in tantis bonis temporalibus per iniuriam percussoris, sed huiusmodi læsio reparatur per restitutionem ad equalitatem, ergo talis restitutio debet fieri.

Præterea. Si quis per vim & etiam occultè capiat instrumenta artificis, ex quibus ipse redditur impotens ad comparandum victum suo labore, tenetur qui accepit tantum restituere quantum ipse artifex lucraturus erat, ergo multo magis si percussor manum vel abscidit, tenebitur restituere. Neque argumentum Maioris aliquid valet. Quia si artifex ille vacat, hoc prouenit ex iniuria alterius & non ex ignauia propria, & idcirco in eiusmodi recompensationem habenda est ratio lucri cessantis, etiam in spe lucri futuri, ut D. Tho. ait ad quartum argumentum huius artic. & in art. 4.

Secunda conclusio. Si duo inuicem rixantes se ipsos ad certamen prouocent, ita ut vterque libens ad certamen accedat, neuter tenetur alteri restituere.

A re predicta incommoda. Probatum ex communi regula iuris, scienti & volenti nulla fit iniuria: & etiam ex testimonio, vulgari Arist. Nemo patitur iniustum uolens: sed in isto casu uterque consentit certamini, & cedit iuri suo voluntariè, saltem quantum ad petendam restitutionem, ergo neuter tenetur alteri restituere quidquam. Maior explicata est à nobis sup. quæst. 50. art. 3. Hinc colligitur, quòd si alter percussus petat coram iudice satisfactionem, peccat contra iustitiam commutatiuam, & tenetur restituere si quid accepit à percussore.

Tertia conclusio. Si quis alterum prouocauerit ad pugnam, & ipse prouocatus descendit ad certamen solum ex eo quòd aliter non potest effugere infamiam, tunc prouocans tenetur ad restitutionem, si prouocatum percusserit: ipse autem prouocatus, si alterum percusserit, non tenetur ad restitutionem. Probatum prima pars, quia prouocator ipse iniuriam facit alteri, & quasi uiolentiam, ex qua postea sequitur damnum, ergo qui fecit iniuriam prouocans, tenebitur tale damnum restituere. Secunda uero pars probatur, quia prouocans voluntariè cedit iuri suo, ergo nulla est illi facienda restitutio, quia ipse ultro uoluit se exponere tali periculo.

Sed est obiectio. Quando quis trahit alterum ad ludum per uim, ille qui tractus est, si forte lucrificiat, non potest lucrum retinere apud se, magis quàm ille qui traxit. Vterque enim tenetur ex æquo restituere quod lucratur, ergo etiam in casu nostræ conclusionis uterque tenebitur alteri restituere, si læsuerit alterum. Responderetur negando consequentiam. Et ratio discriminis est. Quoniam tractus per uim ad ludum tenetur restituere ratione rei alienæ acceptæ, per quam ipse melioratur. At uero in casu nostræ conclusionis, læsitus nihil alienum recipit, neque retinet apud se, cum alterum lædit: qui uoluntariè se exposuit tali periculo: & ideo non est eadem ratio.

DVBITATVR sexto. Vtrum qui læsit alterum in bonis corporis teneatur restituere hæredibus.

Arguitur primo pro parte negatiua. Quoniam ipse, qui percussus est, non tenebatur ex iustitia alere filios, uel hæredes, ita ut si non faceret teneatur restituere, ergo neque ille qui percussit, uel interfecit tenebitur restituere hæredibus. Arguitur secundò. Qui sine dolo & sine ui abduxit religiosum à monasterio, diximus quòd non tenetur restituere conuentui utilitatem illam, quam monachus præstiturus erat. Eo quòd monachus non erat obligatus ex iustitia impendere suas operas in utilitatem conuentus: sed tantum ex religione & obedientia, ergo simili ratione non tenebitur percussor in casu proposito.

Arguitur tertio. Quoniam sequitur ex opposita sententia, quòd si quis occideret hominem debitis implicatum, quòd teneatur occisor restituere creditoribus, si propter mortem illius minus habeant, quàm habere illos oportebat. Sequela probatur, quia ipse defunctus tenebatur etiam ex iustitia soluere illa debita. Consequens autem nimis rigidum uideretur: nemo enim obligat ad huiusmodi restitutionem.

SED in oppositum est, quòd qui læsit aliquem in bonis corporis tenetur restituere, sicut diximus in prima conclusione dubij præcedentis, sed hæres succedit in omne ius defuncti, ergo illi facienda est restitutio expensarum & damni emergentis, & lucri cessantis. Secundò. Omnes debitores, qui debebant defuncto, tenentur alterius generis debita restituere hæredibus V. g. si quid debebant ex mutuo.

no, vel emptione & uenditione, ergo etiam istud genus debiti ex percussione corporali contractum tenetur restituere hæredibus.

Præo decisione huius difficultatis notandum est, quod hæredes sunt in duplici differentia. Quidam sunt qui dicuntur necessarij & legitimi, qui non possunt à testamento repelli: quales sunt filij & parentes, & inter hæc censetur uxor, quia pertinet intrinsecè ad ipsam familiam uiri, quamuis non sit hæres, sed potius sociâ lucra. Alij uero sunt hæredes uoluntarij ipsi testatori, qui libere instituit illos in suo testamento, ut sunt extranei, amici, & fratres, & consanguinei: tamen si fratres & consanguinei succedant ab intestato, non tamen sunt necessarij hæredes, quia possunt repelli à testamento.

Hoc supposito sit prima conclusio. Hæredibus necessarijs & legitimis faciendâ est restitutio prædictorum incommodorum. Verbi gratia, si quis læsit uel occidit patrem, tenetur alere filios & uxorem habita ratione conditionis ipsorum ad arbitrium boni uiri. Intelligitur conclusio, quando filij & uxor minus habent ad sustentationem suam, quam haberet uiuente patrefamilias. Hæc conclusio communis est Doctoribus. Sed Scotus ait, quod etiam tenetur, qui læsit, alere totam familiam. Quod nos quidem falsum reputamus, quoniam ratio restitutionis in eo fundatur, quod filij & uxor non habeant minus ad honorem & decentiam sui status, quam haberent, uiuente uiro, sed poterit contingere quod filij & uxor non habeant opus tanta familia post mortem ipsius patris familias, ergo qui percussit non tenetur alere totam familiam, sed illam quæ necessaria est & decet ad sustentationem filiorum & uxoris honorificam. Et idcirco in eo quod diximus in conclusione quod tenetur sustentare filios & uxorem, includitur etiam familia necessaria ad arbitrium boni uiri ad debitam sustentationem filiorum & uxoris. Probatum ergo conclusio. Quoniam hæredes necessarij & legitimi læduntur in bonis proprijs quando læditur is cuius sunt hæredes necessarij, sed ad restitutionem pertinet reparare læsionem, quæ facta est in bonis proprijs ipsius proximi, ergo talibus hæredibus faciendâ est restitutio. Antecedens declaratur. Quoniam pater respectu filij est ueluti quodam totum, & filius est ueluti pars. Item uir & uxor, sunt consortes & ueluti una caro, & ipso iure naturæ parentes filios & uiri uxores alere tenentur, ergo huiusmodi alimenta sunt bona propria ipsorum. Id ipsum dicimus de fama, quod si iniuste ablata fuerit patri, restituendâ est filijs & hæredibus necessarijs: quoniam una & eadem censetur fama uel infamia ipsorum. Imo addiderim obiter, quod attinet ad famam, quod etiam si defunctus non habeat hæredes necessarios, locum habet restitutio ipsi defuncto: quoniam adhuc anima ipsa immortalis cum sit, habet ius ut non sinistrè de illa iudicetur à uiuentibus.

Secunda conclusio. Hæredibus non necessarijs non est faciendâ restitutio titulo alimentorum. Verbi gratia, occidit aliquis artificem, qui arte sua sustentabat hominem quem uoluntariè heredem instituit: tunc dicimus, quod non est faciendâ restitutio illi homini si nullas expensas fecit in curatione defuncti. Ratio est, quia tales hæredes non læduntur in bonis proprijs ex eo quod læsus est testator, ergo non est illis faciendâ restitutio. Antecedens probatur, quia tales hæredes neque sunt partes testatoris, neque ipse testator tenebatur iure naturæ illos sustentare.

Tercia conclusio. Fieri potest, ut alijs titulis de

Bases de Iustitia & Iure.

A beatur restitutio aliqua huiusmodi hæredibus, uerbi gratia, si facta fuerat conuentio inter vulneratum & vulnerantem pro condonanda iniuria certo pretio pecuniarum, tunc illa pecunia reddenda erit hæredibus, etiam non necessarijs. Item si vulneratus ipse erat artifex, & accepto uulnere uixit per annum integrum, nec potuit exercere artem suam, tenebitur percussor restituere lucrum cessans hæredibus etiam non necessarijs, quia tenebatur ipsi defuncto. Hanc conclusionem probant argumenta facta in oppositum pro parte affirmatiua.

Hactenus dictum est de restitutione faciendâ hæredibus defuncti, sed de restitutione, quam debent facere hæredes percussoris sit quarta conclusio.

B Hæredes quilibet eius qui percussit tenentur restituere omnia damna quæ consequuntur in bonis fortunæ: si tamen defunctus reliquit bona ex quibus fiat solutio. Ratio est. Quia illa bona in quibus succedit hæres, sunt obligata ex iustitia ad reparanda damna, quæ dominus fecerat ex iniuriôsâ læsione. Hinc sequitur corollarium, quod pater ut in plurimum quamuis sit necessarius hæres sui filij, non tenetur restituere damna quæ consequuta sunt ex eo quod filius percussit aliquem. Ratio est. Quia ut implurimum ipse filius non habet bona quæ pater acquirat de nouo, & in quibus succedat per obitum filij. Si tamen habuerit bona quæ dicuntur castrensia, fueritque iam emancipatus, tenebitur pater restituere de illis bonis, sicut & alij hæredes. Diximus tamen in conclusione, restituendâ esse damna, quæ consequuntur ex læsione: quoniam etiam si concederemus, quod pro ipsâ læsione secundum se sit aliquid restituendum ab ipso percussore, nihilominus hæredes illius non tenentur ad istam restitutionem. Et idem iudico de infamia cuius causa fuit pater, quod non tenebitur filius hæres illam restituere. Et ratio est, quia utriusque damni restitutio debetur ratione criminis personalis, at uero culpa patris uel testatoris non transit ad heredem, & idcirco non tenebitur restituere illud quod præcisè respondet ipsi crimini & læsioni iniuriôsâ.

D Ad argumenta in oppositum respondetur. Ad primum, quod pater quidem, uinculo charitatis & pietatis, quod est maius & fortius quam iustitiæ commutatiuæ, tenetur alere filios, & ipsi filij habent ius naturale, ut sustententur à parentibus: & idcirco qui patrem occidit iniquè, impedit per iniquitatem ius filiorum, ut sustentarentur à parente: quapropter tenetur filijs restituere. Neque ualet consequentia ista, quod si pater non tenebatur ex iustitia commutatiua alere filios quod neque etiam teneatur qui impediuit per iniquitatem ius filiorum ad huiusmodi alimenta. Quemadmodum enim licet Petrus non teneatur, nisi ex misericordia, dare eleemosynam, tamen qui impediuit per mædaciū & iniquitatem pauperem ne recipiat illam eleemosynam, tenetur restituere ex iustitia commutatiua totam eleemosynam illam pauperi, sic etiam in illo casu, qui occidit patrem tenetur restituere filio.

Sed est obiectio. Si ipse pater prouocauerat percussorem ad certamen, impeditur etiam ius filiorum ad alimenta, & tamen non tenetur restituere illis, ergo non oritur restitutio ex eo quod impeditur per iniquitatem ius alterius. Probatum consequentia. Quia ille prouocatus nihilominus iniquè occidit & uerè homicida est. Confirmatur. Quia etiam si pater prouocans uideatur renuntiare iuri suo quantum ad seipsum attinet, tamen non po-

H 3 rest

test renuntiare iuri filiorum quod habetur vt susten-
tentur à parentibus, ergo percussor adhuc tenere-
tur restituere filijs si prædicta ratio valeret. Re-
spondetur, quòd totum ius filiorum quantumlibet
naturale quod habent vt alantur à parentibus, pen-
det nihilominus ex pietate patris, quam ipse tene-
tur exercere erga filios. Et idcirco quando pater
renuntiat iuri suo, & voluntariè se exponit pericu-
lo mortis, perit consequenter ius filiorum contra
percussorem, quoniam percussor tenebatur filijs
quatenus tenebatur ipsi patri, eo quòd erant aliquid
patris, qui licet peccauerit contra pietatem exponen-
do se periculo mortis imprudenter: potuit tamen
de facto renuntiare iuri filiorum, quatenus erant ali-
quid sui.

Ad secundum argumentum respondetur, quòd
potius confirmat nostram sententiam. Etenim si
monachus per fraudem aut vim abducatur, tene-
bitur qui abduxit restituere conuentui incommoda
quæ sequuntur, vt iam dictum est à nobis, ergo si-
militer in nostro casu tenebitur ad restitutionem,
qui per vim & iniustitiam læsit patrem, ipsis filijs,
omnia incommoda quæ illis sequuntur ex læsione
patris. Intelligimus autem cum dicimus, qui per
iniquitatem occidit uel percussit de iniquitate &
iniustitia directè contra ipsum percussum commissa.
Etenim si ipse uoluntariè se exposuit tali pericu-
lo prouocans alterum ad certamen, non est iniqua
percussio respectu illius: quamuis sit iniusta & ini-
qua respectu reipublicæ, vel respectu Dei qui est do-
minus specialis vitæ.

Ad tertium argumentum ut respondeamus sit
ultima conclusio. Qui occidit debitorem non tene-
bitur creditoribus restituere etiam si ipse non re-
liquerit bona ex quibus soluantur debitoribus, nisi
forte interfecerit illum ea intentione: ut creditores
non recuperent sibi debita. Probatur prima pars,
quia nulla actio datur creditoribus contra huius-
modi homicidam in foro exteriori. At vero iudi-
ces fori exterioris sunt custodes iustitiæ, ergo cer-
tum signum est quòd interfector non tenetur ad
talem restitutionem. Confirmatur, quoniam in
foro pœnitentiario confessarij prudentes qui de-
bent esse iudices obligationis conscientie nunquam
interrogant homicidam an interfector habuerit cre-
ditores: nec si habere cognouerint, obligant ad re-
stitutionem ipsum pœnitentem, ergo etiam est si-
gnum certum quòd nulla est talis obligatio. Ne-
que ualet obiectio quòd impeditur ius creditoris
quod habet erga occisum sicut impeditur ius filio-
rum quod habebant erga patrem, ergo si tenetur re-
stituere filijs tenebitur etiam restituere creditori-
bus. Respondetur etenim quòd non est eadem ratio,
quoniam ius creditorum quod uoluntariè acqui-
ritur ea conditione acquiritur, vt maneat pendens
à periculis vitæ & bonorum personæ debitoris. At
uero ius filiorum ex natura rei inditum est illis, &
debet esse tutum eo quòd in natura ipsa fundatur &
non in libero aliquo contractu.

Secunda uero pars probatur ex communi regu-
la iuris. Si tua culpa damnum datum est aut iniu-
ria illata, iure te super his satisfacere oportet. Quæ
regula sic intelligenda est de culpa contra iustitiam
commissa. At uero, qui in fraudem creditorum oc-
cidit debitorem, peccat contra iustitiam, & apponit
medium efficax ad damnificandos creditores, ergo
tenebitur illis restituere.

Et denique si in foro exteriori probetur talis do-
lus aut fraus, dabitur actio creditoribus contra hu-
iusmodi homicidam.

A DVBITATUR septimò. An ille qui uitiatur
virginem teneatur restituere? Arguitur primò pro
parte affirmatiua ex illo Exod. capit. 22. Si seduxe-
rit quis virginem nedum desponsatam, dormierit-
que cum ea, dotabit eam & accipiet eam in ux-
orem. Quòd si pater virginis noluerit eam illi dare,
dotabit eam secundum quòd uirgines accipere con-
sueuerunt. Habetur iste tex. in cap. 1. & 2. de adul-
terijs. Et in Concilio Tridentino Sessione 24. in
Decreto de reformatione matrimonij cap. 6. dicitur,
quòd raptor virginis ultra pœnas ex communi-
cationis & infamiæ quas incurrit, tenetur virginem
arbitrio iudicis dotare, siue in matrimonium ac-
cipere.

B Arguitur secundò ex regula sepe citata, si tua cul-
pa damnum datum est, &c. Sed culpa stupratoris
multa damna consequuntur tam patri quam uirgini
in honore & in bonis temporalibus: quamdiu
enim uirgo est sub custodia parentum fit illis iniu-
ria si corrumpatur, non scientibus illis. Item ipsa
uirgo præcipuam dotem habet uirginitatem: qua
amissa opus habet maiori dote, vt possit nubere se-
cundum statum suum.

Denique arguitur. Si mulier quæ amisit uirgi-
nitate, nubat viro ignoranti stuprum, male tracta-
bitur, imò exposita ex periculo uitæ & diuortij, ergo
uitiator virginis qui tantorum malorum causa fuit
teneatur ad restitutionem.

C In hoc dubio dissoluendo sunt variæ sententiæ.
Prima est quæ uniuersaliter asserit stupratores tene-
ri ad dotandam uirginem, & accipiendam illam in
uxorem, ita tenet Paludanus distinctione 15. quæst.
2. in 4. & alij quos refert Syluester in verbo luxuria,
quæst. 5.

Secunda sententia est quæ per oppositum asserit
raptorem uirginis teneri ad dotandam illam dun-
taxat. Authores huius sententiæ refert Syluester
ibidem: imò & Magister Soto uidetur esse huius
sententiæ libro 4. de iustitia & iure, quæst. 7. artic. 1.
ad secundum.

Tertia sententia est media quæ habet, eum qui
per vim vel dolum uitiatur uirginem teneri ad do-
tandam illam uel ducendam uxorem. Eum autem
qui stuprauit uirginem uoluntariam, non teneri ad
restitutionem aliquam.

Pro cuius rei intelligentia aduertendum est. Stup-
rum posse committi aliquando per vim & dolum,
aliquando uero ipsa uirgo sponte sua etiam præue-
niens uirum consentit in stuprum uel etiam indu-
cta uerbis amatorijs & blanditijs.

PRO decisione ueritatis sit prima conclusio. Si
uirgo omnino fuit uoluntaria uel inducens ipsa ui-
rum amatorijs blanditijs, uel inducta sit ab ipso, nõ
teneatur stuprator ad restitutionem faciendam neq;
uirgini neque patri. Quòd non teneatur uirgini,
probo, quia scienti & uolenti nulla fit iniuria, sed
uirgo uoluntariè consensit, ergo non patitur ini-
uriam.

Confirmatur. Quia etiam si alicui abscindatur
manus scienti & uolenti, non tenetur percussor ad
aliquam restitutionem illi faciendam, ergo neque
stuprator uirginis consentientis, tenebitur ad ali-
quam restitutionem: sed hæc ratio procedit etiam
si teneamus quòd ipsa uirgo non est domina inte-
gritatis suæ magis quam manus. Cæterum existi-
mo, quòd mulier est domina usus illius membri,
sicut aliorum, & quia talis usus non est sine cor-
ruptione non peccat illa contra iustitiam si amittat
uirginitatem uolens. Vnde hic non habet locum
quod supra diximus ex aliorum sententia, quæstio-
ne 59.

ne §9.articulo.3.pagina.73.9.his suppositis. Videlicet, quod quanuis in abscisione manus consentiat homo voluntate personæ, dissentit tamen voluntate naturæ. Etenim natura ipsa ordinavit membrum fœminæ ad illum usum, ergo si adest voluntas personæ, nullum est inuoluntarium in apertione membri fœminæ. Quod verò non teneatur patri restituere, probatur. Quia ipsa virgo non tenetur ad aliquam restitutionem patri faciendam: ergo neque stuprator. Probatur consequentia. Quia ipsa virgo est causa principalis illius damni, ergo si illa non tenetur quæ est causa principalis, non tenebitur stuprator restituere qui est causa minus principalis. Confirmatur. Nam si virgo contra patris voluntatem nupserit; vale matrimonium nec tenetur patri quicquam restituere ipsa; neque vir illius, ergo etiam qui admiserit stuprum cum illa volente, non peccat contra iustitiam; neque ipsa neque stuprator: sed contra castitatem.

Prædicta conclusio intelligenda est quantum ad læsionem integritatis & damna temporalia consequuta. At verò quantum ad honorem ablatum ab ipso patre dicimus, quod tenetur stuprator restituere illum honorem patri quantum fuerit sibi possibile in eodem genere ad arbitrium boni viri.

Secunda conclusio. Qui per vim aut fraudem stuprauit virginem, tenetur restituere & virgini & patri omnia damna quæ consequuta sunt ex stupro, tam in honore quam in bonis temporalibus. Hæc conclusio probatur ex dictis de restitutione faciendâ pro læsione corporali: & argumentis factis in principio huius dubij. Quæ conclusio mea sententia non solum habet locum in rapto, sed etiam in alijs qui verbis fraudulentis & mendacibus decipiunt virginem. v.g. si stuprator dicat ei, quod non corrumpet eam: postea verò frangit fidem & integritatem virginis stultè confidentis.

Tertia conclusio. Si quis sit nimium molestus extraordinarijs diligentijs sollicitans virginem adhuc repugnantem: & illa tandem victa non dolo aut fraude succumbat: tenetur ad restitutionem & virgini & patri vtriusque damni in honore & in bonis temporalibus. Ratio huius assignatur à viris prudentibus: quoniam respectu fœminæ, huiusmodi sollicitationes reputantur pro violentia. Vnde merito in tali casu obligatur ad restitutionem huiusmodi stuprator. Et confirmatur. Nam si quis ex industria adhiberet aliqua media quibus ipsa virgo excitaretur ad passionem vehementes luxuriæ: vt illa consentiret in stuprum facilius, proculdubio videtur teneri ad restitutionem damni: quia quanuis illæ passionem augeant voluntarium, tamen diminuunt liberum. Et cum hæc diminutio proveniat ab extrinseco qui fraudulenter excitat illa passionem, non est quare non obligemus illum ad restitutionem, ergo similiter tenebitur restituere qui extraordinarijs sollicitationibus attraxit virginem ad stuprum. Quænam autem sint istæ extraordinariæ sollicitationes, relinquimus arbitrio boni viri. Neque enim arbitror dona etiam maxima, quæ voluntariè accipiuntur à virgine inter huiusmodi extraordinarias sollicitationes esse numeranda. Ratio est. Quoniam ipsa virgo ex cupiditate accipit, & non censetur violentiam pati, sed potius ipsa voluntariè aperit viam ad stuprum admittendum. Quidam tamen viri docti & prudentes in fauorem mulierum, iudicant inter huiusmodi extraordinarias diligentias & sollicitationes, preces affectuosas & importunas, crebra suspiria, & amatoria carmina frequenter de-

Bañes de Iustitia & Iure.

cantata, & alia similia. Alijs tamen metaphysicè considerantibus rem istam omnia hæc media videntur, multum extrinseca, vt virgo dicatur violentiam pati. Et ratio est, quia hæc omnia voluntariè audit & paulatim afficitur ad libidinem, & tandem admittit voluntariè stuprum.

Arbitror tamen ego, si quæ sunt sollicitationes violentæ, eas esse in quibus ipse virgo repugnans incipit obtrectari per amplexus & oscula & tactus impudicos, per quæ omnia tandem virgo afficitur nimis & admittit voluntariè stuprum peccans. Ratio huius est, quia moraliter loquendo, quasi non potest se defendere: opus enim habet heroica virtute, vt vincat talem tentationem. Quapropter qui constituit virginem per talem antecedentem violentiam in tanto discrimine: tenebitur ad restitutionem perinde atque si violenter corrupisset. Et ratio huius est, quia quanuis mulier peccet admittendo stuprum, tamen illud voluntarium admixtum ex cum iniurioso violento ex parte stupratoris, & hinc oritur ratio restitutionis. Sit exemplum. Si ego haberem facultatem excitandi tempestatem in mari, & sciens & prudens quod mercator nauigans, urgente tempestate, projiciet merces sua in mare, tenerer ergo restituere damnum illud etiam si mercator voluntariè projiciat merces in mare: quia illud voluntarium dicitur esse admixtum cum violento secundum qui antecedenti. Sic etiam in nostro casu licet virgo tandem voluntariè peccet: tamen propter violentiam antecedentem iniuriosè constituta est in illo discrimine, vt moraliter loquendo vix possit non consentire. Idem dicimus si virgo per fraudem & dolum ducatur ad locum vbi occultatur vir potens qui intendit cum illa stuprum committere.

Quarta conclusio. Quando stuprator est diues, & contra verò virgo nimium pauper, tenebitur ille iudicio prudentum ad aliquam restitutionem faciendam in pecunia pro dote vel pro parte dotis, etiam si non intercesserit aliqua violentia aut fraus: sed ipsa voluntariè consensit cum illo. Ratio huius est, quia inter huiusmodi personas merito iudicatur aliquod pactum implicitum & interpretatiuum interuenisse. Quoniam similes virgines pauperes merito iudicant & humanam fiduciam habent, quod tales viri dotabunt illas sicut solent facere similes viri.

Vltima conclusio. Quando stuprator secundum prædicta documenta tenebitur restituere, non obligabitur à confessorio ante iudicis sententiam integram dotem reddere. Sed obligabitur in foro conscientie ad restituendum damnum quod ex illa læsione consequutum est. Explicatur, ista conclusio. Erat virgo quæ habebat dotem mille aureorum, cum qua dote poterat nubere secundum conditionem sui status. At vero amissa virginitate non potest nubere cum viro eiusdem qualitatis, nisi cum dupla aut tripla dote: Tunc dicimus quod non opus est vt stuprator reddat integram dotem: sed sufficit quod reddat excessum necessarium ad supplendum damnum consequutum ex corruptione virginis. Si autem condemnatur à iudici in foro exteriori in penam delicti, tunc tenebitur etiam in foro conscientie stare sententie iudicis. Quemadmodum enim pro læsione corporali non tenetur percussor restituere quicquam pro abscisione ipsa membri secundum se, quanuis teneatur ad damna quæ consequuta sunt ante sententiam iudicis. Ita dicimus de læsione corporali integritatis virginis quod non tenetur stuprator ante sententiam iudicis, nisi ad damna quæ consequuta sunt.

Ex dictis sequitur, quomodo possit accipi iudiciū ad definiendum, an teneatur quis restituere mulieri iam antea corruptæ. Etenim quando non est facienda restitutio virgini, multò minus mulieri quæ inuenitur corrupta. Si autem per vim accesserit vir ad mulierem corruptam, tenebitur ad omnia damna quæ consequuntur ex illo accessu, tam in honore quàm in bonis etiam temporalibus. Item si vir habens infirmitatem contagiosam, accesserit ad mulierem ignorantem illam infirmitatem, etiam volentem copulam illam fornicariam, tenetur soluere & restituere: si illam infecerit, expensas, scilicet, curationis, & alia damna emergentia, & lucra cessantia: nisi fortè fuerit mulier omnibus exposita venientibus ad illam. Tunc enim ipsa se exponit voluntariè tali periculo. Sed nihilominus si illa interrogauerit virum, an ipse habeat infirmitatem contagiosam, tenebitur restituere si illam deceperit. Quod si mulier corrupta conceperit ex viro, etiam si ipsa voluntarie consenserit in fornicatione, tenebitur vir procurare fætum ipsum, & nutrire & alere filium: non quidem ex obligatione iustitiæ commutatiuæ, sed ex iure & pietate naturali in ordine ad filium. Si autem inuitam uel per fraudem & dolum impregnauerit illam, tenebitur ex iustitia commutatiua respectu mulieris: quoniam consideratur ipsa conceptio & partus & nutritio prolis tanquam damnum consequens actionem iniuriosam.

IA M ad argumenta in oppositum respondetur, quòd testimonia illa planè intelliguntur quado per vim aut fraudem corrumpitur virgo: & tunc adhuc non tenebitur stuprator soluere pœnam legis pro delicto impostam, ante sententiam iudicis: sed tantum illud damnum tenebitur restituere, quod reuera consequutum est.

Ad secundum argumentum respondetur, quòd si virgo libens consensit in stupro, non est digna nubere viro sibi compari. Si autem pater uoluerit honorificè illam locare, ipse debet adijcere ad dotem, non autem ipse stuprator. Si autem ipsa virgo inuoluntariè corrupta est, iam diximus quòd tenebitur stuprator ad damna.

Ad tertium respondetur, quòd omnia illa damna quæ consequuntur stuprum virginis quæ liberè uoluit stuprum, erunt sibi imputanda. Si autem per vim aut fraudem corrupta fuerit, iam diximus in secunda & tertia conclusione qualiter tenebitur stuprator ad omnia illa damna quæ consequuntur.

DUBITATUR octauo & principaliter circa restitutionem faciendam de fama & honore. De qua re D. Tho. nos docet in solutione ad secundum & tertium argumentum breuiter & compendiosè.

Dubitatur itaque, Vtrum qui infamauit teneatur ad restitutionem.

Arguitur primo pro parte negatiua. Qui falsum crimen imponit proximo, infamat illum: & tamen non semper tenetur restituere, ergo non semper est regula certa, quod infamator tenetur restituere. Probat minor in multis casibus. Primò quidem, quando is cui crimen imponitur nihil æstimat. v. g. si imponatur falsum testimonium viro illustri & seculari, quòd lacesitus ab altero interfecit illum. Similiter si dicatur de milite quòd stuprauit virginem. Alter casus est, si is cui crimen falsum imponitur, est aliàs infamis in illo genere peccati. V. g. si dicatur de publico usurario, quòd heri dedit pecuniam suam ad usuram, quam tamen non dedit. Tertius casus est, quando is qui crimen imponit habetur mendax & vir nullius fidei. Sed dicit aliquis & merito, quod

A in istis casibus reuera non læditur fama, & idcirco non est obligatio ad restitutionem.

Arguitur secundo & replicatur. Reus qui in iudicio accusatur de vero crimine contra iuris ordinem, si interrogatus etiam iuramento, negauerit se commisisse tale crimen, infamat accusatorem; habebitur enim ille tanquam criminator, & tamen non tenetur restituere, ergo. Item testis qui per errorem inculpabilem testificatur in iudicio, quòd Petrus commisit graue crimen, quod reuera non commisit, infamat illum, & tamen non tenetur restituere, etiam si postea cognouerit se falsum dixisse, ergo. Item iudex qui pronuntiat sententiam secundum allegata & probata contra ipsum innocentem quem scit esse innocentem, scientia priuata, infamat reuera illum, per suam sententiam: & tamen non tenetur restituere, ergo. Sed tamen adhuc respondebit aliquis, quòd in istis casibus læditur fama: sed tamen iuste aufertur.

B Arguitur tertio & replicatur contra hoc. Si vir illustris & cuius fama utilis est reipublice infamat hominem plebeum, non tenetur restituere illi famam, quam tamen iniuste abstulit, ergo. Probat minor. Quia si vir ille dicat se falsum dixisse aut iniquè egisse contra proximum infamabitur ipse, ex cuius infamia sequitur damnum communitatis: præterquam quòd ipse cum maximo suo detrimento restituit famam minimi valoris, ergo non tenetur restituere.

C P R O decisione huius difficultatis sit prima conclusio uniuersalis. Omnis qui infamat proximum tenetur restituere illi famam & omnia damna quæ consequuntur ex infamia illius. Ita conclusio explicatur, & aduertendum est quòd proprie loquendo infamare, non est quomodolibet auferre famam proximi etiam inuito domino, sed auferre illam iniuste & iniquè prout prohibetur in 8. Decalogi precepto. Quemadmodum etiam qui accipit rem alienam, etiam inuito domino, non furatur si non faciat contra iustitiam. Vnde in extrema necessitate licitum est accipere res alienas, etiam inuito domino. Illa acceptio non dicitur furtum: & idcirco in casibus commemoratis in primo & secundo argumento, non est infamia proprie loquendo ex parte illorum, qui videntur auferre famam. Conclusio sic explicata communis est omnibus doctoribus.

Et ratio est manifesta, quia omnis qui lædit proximum in aliquo bono contra iustitiam, tenetur restituere in quantum possit in eodem genere boni: sed fama est maximum bonum hominis, ergo qui lædit debet restituere illam. Similiter, si quæ damna consequuntur infamiam. v. g. Si infamatus propter infamiam priuetur episcopatu quem habebat vel quem habiturus erat, uel alia quauis dignitate: tenebitur infamator restituere omnia illa damna. Ratio hæc manifesta est ex his quæ diximus in duobus præcedentibus. Sed maior difficultas est in modo restituendi famam. Et quidem quando per mendaciū quis abstulit alicui iniquè famam, manifestus est modus restituendi, quamuis difficilis. Vnde sit.

D Secunda conclusio. Qui per falsitatem & iniquitatem abstulit famam proximo, tenetur illam restituere dicendo se mentitū esse ex passione uel odio. Probat conclusio, quia ille tenetur restituere famam, ut dictum est in prima conclusione, sed iste modus commodissimus est & equalis secundum iustitiam. Ergo tenetur illo modo restituere. Quemadmodum si quis fuit causa, ut proximus amitteret cadum ducatos tenetur ipsos à seipso auferre & reddere illi.

Ergo

Ergo non minus tenetur qui iniquè infamauit & per mendacium illo modo restituere, etiam auferendo à seipso famam & reddendo illi. Sed maxima difficultas est quando dicendo veritatem reuelauit ali quis crimen occultum ex quo iniquè infamauit proximum, vnde sit.

Tertia conclusio: Multiplex modus assignatur à doctoribus ad restituendam famam in prædicto casu. Primus est quem ponit Diuus Tho. in solutione ad secundum. Videlicet, quòd infamator dicat, se iniquè egisse sicut malum Christianum. At verò modus hic intelligendus est sufficere, quando per illum efficaciter restituitur fama. Sed tamen raro hoc continget, nisi forte apud rusticos & vulgares homines. Etenim mediocriter instituti homines in telligent per illa verba verum esse quod ille dixerat: & magis confirmatur infamia proximi. Quapropter secundus modus est, quòd apertè dicat se mentitum esse. Et quando obijcitur, quòd qui isto modo restituit mentitur de nouo, at vero dicit Diuus Tho. quòd nullo modo debet dicere mendacium: respondent, qui sequuntur istum modum dicendi, videlicet, quòd mendacium dupliciter accipitur. Vno modo speculatiuè prout distinguitur contra verum speculatiuum. Altero vero modo practicè, prout distinguitur contra verum practicum. Et quia hoc nomen mendacium seu verbum mentiri, est amphibologicum: dicunt quòd tenetur infamator vti verbis amphibologicis ad restituendam famam proximi, & vti illis vero sensu: licet audientes accipiant in alio sensu. Et ita ille verum dicit, cum ait se mentitum fuisse. Quia profecto mentius est practicè: dixit enim mendacium practicum contra proximum.

Pro explicatione huius aduertendum est, quòd verum practicum dicitur illud quod confirmatur appetitui recto. Et ratio est, quia recti tudo appetitus desumitur ex regula rationis, in qua est formaliter verum, siue speculatiuum quod conformatur rebus ipsis, siue practicum quod ordinatur ad rectitudinem appetitus. Atque ita Iacob quando accessit primò ad Liam putans esse vxorem suam, habuit quidem dictamen, hæc est mea vxor, accedendum est ad illam, quod erat speculatiuè falsum, sed practicè verum erat. Sic etiam dicunt, quòd omnis qui peccat, mendacium facit. Et omne peccatum est mendacium practicum: quia non conformatur appetitui recto. Hic modus dicendi conformatur valdè cum modo dicendi sacrarum literarum. Legimus enim in Psal. 4. dictum peccatoribus, Vt quid diligitis vanitatem & queritis mendacium. Vbi nomine mendacij non intelligitur solùm peccatum quod committitur in falsitate verborum: sed omne peccatum quod est mendacium practicum. Similiter & illud, Omnis homo mendax. Quod habetur Psal. 115. Similiter nomine veritatis intelliguntur omnia opera virtutem. V.g. Omnia mandata tua veritatis Psal. 118 & Ioan. 3. Qui facit veritatem, venit ad lucem, vt manifestetur opera eius. Et alias sæpe in Sacris literis inuenitur iste modus loquendi, vt veritas accipitur pro operatione virtutis: & mendacium pro operatione vitiosa. Nihilominus modum istum loquendi & restituendi famam improbant aliqui viri docti. Primò quidè, quia duæ contradictoriæ non possunt simul esse veræ, sed in illo casu hæc est vera, ego non sum mentius. Ergo illa est falsa: ego sum mentius. Sed hoc argumentum est puerile. Respondetur enim, quòd est æquiuocatio in verbo mentiri, siue in ipso nomine mendacij. Et propterea non sunt contradictoriæ.

Secundum argumentum est contra istum modum restituendi famam. Nam sequitur ex ista doctrina, quod confunditur modus restituendi famam, quando per impositionem falsi criminis ablata est cum modo restituendi, quando per reuelationem veri criminis iniquè ablata est. Hoc autem est maximum inconuenientes & duplex. Primo quidem, quia videtur fieri iniuria per istam doctrinam homini infamato per impositionem falsi criminis: quoniam audientes restitutionem, per illum modum loquendi non distinguunt, an in rei veritate infamatus fecerit tale crimen vel non: quia ille modus loquendi indifferens est ad utrumlibet. Secundum inconueniens est quoniam qui infamauit imponendo falsum crimen magis peccauit quam ille qui infamauit dicendo veritatem reuelando crimen verum iniquè: ergo ad maiorem restitutionem tenetur. Sed respondetur ad hoc argumentum, concedendo sequelam, quòd idem erit modus restituendi. Et ad primùm inconueniens respondetur, quòd cæteris paribus non magis læditur in effectu, qui infamatur per impositionem falsi criminis: quam qui infamatur per reuelationem iniquam veri criminis. Restitutio autem respondet & tantum obligat secundum damnum illatum. Ratio huius est, quia non minus habet ius ad bonam famam in re publica peccator occultus, quam innocens, & ita non grauius lædit infamator per impositionem falsi criminis, quam per reuelationem veri criminis: vnde non minus peccat contra iustitiam iste quam ille. Et ad secundum inconueniens respondetur quòd quantum magis peccet impositor falsi criminis, quàm reuelator iniquus veri criminis: tamen illa minor grauitas non est contra iustitiam, sed contra veritatem quapropter circumstantia illa non est mortaliter agrauans supra peccatum iniustitiæ quod committit destruens famam proximi. Etenim mendacium ex genere suo peccatum veniale est: fit autem mortale quando est perniciosum, non igitur ex maiori grauitate peccati colligitur maior restitutio facienda, sed ex maiori damno illato.

Tertium argumentum est contra eundem modum restituendi. Videtur enim durissimum vt homo qui verum dixit saltim speculatiuum, obligetur vt retractet quod dixerat: est enim maxima infamia præsertim apud Hispanos quòd aliquis retractet quod affirmauerat: magis enim manet infamatus quam si ipse committeret adulterium quod ipse imposuit vel reuelauit. Respondetur quòd in præsentem solum contendimus quòd isto modo absque mendacio potest fieri restitutio: tamen aliquando secundum regulas prudentiæ non erit licitum vel obligatorium vt illo modo restituatur: aliquando vero erit licitum & iustum. De qua redicendum erit aliquid in solutione ad tertium.

Tertius modus restituendi in eodem casu est, vt infamator non amplius verbum faciat de illa infamia: sed procuret prudenter vt sepeliatur & oportunitatem nactus loquatur bene & honorifice de illa persona infamata. Sed cauendum est ne huiusmodi loquutio videatur affectata & ordinata ad restitutionem illam, tunc enim magis nocebit, & magis confirmabuntur audientes, verum esse crimen quod ille reuelauerat.

Quartus modus mihi certus & conuenientissimus est ad restituendam famam, vt qui per falsitatem infamauit hominem, dicat & iuret si oportuerit, ego iniquè & nesciens quidquam mali illius hominis propter vindictam aut ex odio dixi crimen illud de illo, aut forte, quòd per ignorantiam illud dixi

dixit: sed iam cognita veritate, remordente conscientia, restituit illi honorem & famam suam. Probat, quia nescire & ignorare est verbum vsitatum in hac significatione, videlicet, ut aliquis dicatur nescire quod non scit ad reuelandum, ut receptum est apud omnes Theologos. Et ita intelligunt illud quod dixit Christus Dominus Marci cap. 13. De die illa nemo scit neque filius hominis, hoc est ad reuelandum. Alias enim de fide est quod Christus Dominus in quantum homo cognoscit diem iudicij. Ita etiam possumus intelligere illud Psalm. 68. Deus tu scis insipientiam meam, hoc est, quia Christus non sciebat practicè peccata. Diximus autem esse conuenientissimum modum, quia nemo impositor criminis potest ab illo excusari, siquidem cum minimo suo detrimento potest restituere famam alienam.

Quarta conclusio. Quotiescunque infamatus recuperat famam quamcunque via siue per seipsum siue in iudicio publico, excusatur iam infamator à restitutione. v.g. Si infamatus in ductis testibus probauit falsum esse testimonium quod de se dictum est. Item si infamia propter temporis diurnitatem obliuioni data est. Sed in hoc casu aduertendum est, quod quando fuerit aliquod dubium declinandum erit in fauorem innocentis. Probat, ergo conclusio sic explicata. Restitutio fit ad reparandam læsionem secundum iustitiam commutatiuam: sed quoties aliquis alia via reparauit suam famam iam cessauit læsio, ergo. Confirmatur exemplo. Nam si Petrus aliqua via recuperauit rem furto ablatam, non tenebitur fur ad restitutionem ipsius, ergo similiter non tenebitur infamator in nostro casu: nisi forte infamatus fecerit expensas in recuperanda fama.

Vltima conclusio. Si postquam aliquis infamauit iniquè proximū, ipse proximus alias publice infamatur de eodem crimine: non tenebitur prior infamator restituere famam illius, quamuis tenebitur ad omnia damna quæ in famatus passus est propter infamiam medio illo tempore ante publicam infamiam. Et ratio est manifesta, quia prior infamator fuit causa illorum malorum. Quod si publica infamia ortum habuit non casualem sed radicalem ex priori infamia: tenebitur infamator ad restitutionem publicæ infamiae: sed forte excusabitur quia non potest refarcire tantum malum. Si autem casualiter ex priore infamia orta est publica infamia, non tenebitur prior infamator ad restitutionem: quia non est in culpa publicæ infamiae, sed ipse infamatus propter suam indiscretionem fuit causa publicæ illius infamiae, quia. v.g. ipse nimio conquirebatur publice de infamatore.

Ad argumenta in oppositum respondetur facilius iam ex dictis. Ad primum optimè dictum est ibidem, quod in illis casibus nulla est infamia.

Ad secundum argumentum respondetur, quod in illis casibus non est propriè infamator, quamuis auferat famam: quia non auferit illam iniuste. Ceterum non est huius loci perfecta examinatio illorum casuum: sed primum discutiemus in quæst. 69. Secundum vero in quæst. 70. in solutione ad tertium. & in quæst. 77.

Ad tertium argumentum respondebitur dubio sequenti.

DUBITATUR ergo. Vtrum cum detrimento propriæ famæ teneatur infamator restituere famam alienam? Respondetur & sit prima conclusio.

Prima conclusio affirmatiua. Probat, ex definitis in præcedenti dubio: quoniam in illis omnibus ferè modis quibus diximus famam esse restituendam

A includitur aliqua infamia ipsius restituentis: sed illi modi sunt conuenientes & necessarij: ergo non obstante infamia restituentis debet restituere. Confirmatur simili exemplo. Restitutio pecuniarum faciendâ est cum detrimento sui proprii census, ut patet manifestè in eo qui fuit causa incendij domus alienæ: ergo similiter contingit in restitutione famæ.

Hinc sequitur vnum collarium, quod restitutio famæ faciendâ est cura detrimento proprii census si opus fuerit. Explicatur hoc. Teneatur infamator adhibere aliquas diligentias. v.g. Vocare testes ad restitutionem famæ, tunc dicimus quod si fuerit necessaria pecunia ad istas diligentias tenetur illas expendere. Probat, corollarium, quoniam res inferioris ordinis debent ancillari rebus superioris ordinis. Sed census est inferioris ordinis respectu famæ, ergo qui tenetur restituere famam debet adhibere pecunias si necessariae fuerint ad media necessaria ad restitutionem. Confirmatur, quoniam qui læsit alterum in bonis corporis vulnerando illum, tenetur expendere pecunias necessarias ad curationem vulneris: ergo qui læsit alterum in ipsa famam tenebitur adhibere pecunias necessarias ad media apta restitutioni.

C Secunda conclusio. Quoties infamator ex ipso modo restitutionis incurrit magnum detrimentum sui honoris: non tenetur restituere famam quæ non erat magni momenti. Explicatur conclusio. Vir illustris qui in republica infamauerit plebeum, si restituat illi famam, quæ non est magni momenti omnibus pensatis, amittit vir illustris plurimum honoris in republica. Dicimus ergo quod infamatus est irrationabiliter inuitus, si velit sibi fieri restitutionem: ergo alter excusatur à restitutione. Probat, antecedens, quoniam irrationabiliter vult aliquis, quod proximus suus subeat magnum detrimentum propter modicum commodum suum: sed ita contingit in tali casu si plebeius vellet sibi fieri restitutionem, ergo illustris excusabitur.

D Confirmatur exemplo & similitudine. Si quis vellet, quod proximus, restitueret sibi paruum quantitatem pecuniarum cum magno detrimento sui census, irrationabiliter vellet talem restitutionem fieri sibi, & debitor excusaretur pro tunc, ergo similiter contingit in nostro casu. Sicut enim se habet parua pecunia ad multam, ita se habet parum famæ & honoris ad plurimum.

E Confirmatur secundo, quoniam si vir illustris aut Prælatus subito contumeliam fecerit: non tenetur restituere cum detrimento autoritatis prælatæ. Iuxta id quod dixit August. in regula loquens cum Prælati, si etiam modum vos excessisse sentitis non à vobis exigitur ut à vobis subditis venia postuletis: ne apud eos quos oportet esse subiectos dum nimium seruatur humilitas regendi frangatur autoritas. Et go in casu in quo alius æqualis teneatur petere ueniam: non tenetur superior propter decentiam status sui. Ergo simile quid continget in nostro casu. Quoniam decet ad autoritatem & bonam gubernationem reipublicæ, quod illustres habeant honorem integrum apud vulgus. Hic autem honor non conseruaretur, si in omni euentu in quo alter æqualis teneatur restituere famam cum detrimento propriæ famæ: teneatur etiam illustres ciuitatis cum detrimento suæ famæ restituere, quæ est maximi valoris & utilitatis in ipse reipublica. Obseruandum tamen est, quod tanta potest esse infamia hominis plebei, ut quantumlibet illustris sit læsor teneatur restituere cum detrimento propriæ

propriae fama. v.g. Si imposuit illi crimen læsæ ma-
lestatis vel hæresis.

Ista conclusio sic à nobis explicata asseritur à Magistro Soto supra art. 3. ad 4. Contrariam tamē tenet Nauarro in suo Manuali. cap. 18. nu. 47. Nequod tamen ille asserit aliquam rationem contra nostram conclusionem: sed duntaxat intendit infirmare nostrum simile de restitutione pecuniarum. Ait enim quod est duplex differentia. Prima quidem, quod restitutio fame semper fit cum detrimento propriae fame, ergo illa non oportet obseruare an restituens amittat famam suam. Ceterum in pecuniarum restitutionem non semper interuenit detrimentum proprii census. Secunda differentia est, quoniam magna iactura proprii census in restituendo alienum, non tollit in perpetuum obligationem restituendi, sed prorogat tempus restitutionis: at vero in nostro casu & asseritione videtur tollere obligationem restituendæ fame in perpetuum. Igitur non est simile exemplum ad rem præsentem. Nihilominus responderetur, quod istæ differentia nullatenus infirmant nostrum simile. Et ad primam differentiam dicimus, falsum esse quod restitutio fame semper fiat necessario cum detrimento propriae fame, præsertim cum notabili detrimento. Et enim in tertio & quarto modo restituendæ fame qui explicati sunt in tertia conclusione dubii præcedentis: nulla omnino aut certe leuis est infamia restituentis. Respondetur secundo, quod quauis semper fieret restitutio fame cum detrimento propriae fame, non autem restitutio census fiat cum detrimento proprii census: tamen adhuc conueniunt istæ restitutiones in hoc, quod cum maximo detrimento restituentis & paruo eius cui fit restitutio cessat obligatio. Ad secundam differentiam dicimus nos æquale esse iudicium vtriusque restitutionis, quatum ad hoc quod ad tempus vel in perpetuum cesset obligatio. Etenim si speratur futurum tempus in quo illustis qui infamauit possit plebeio minimo detrimento restituere, vel certe ipse infamatus æquale detrimentum patiat: non excusamus illustrem in perpetuum ab illa restitutione faciendâ. Sed prorogamus tempus restituendi. Quod si nunquam illud tempus venerit, excusabitur in perpetuum à faciendâ restitutione: quauis ex radice iniuriæ factæ tenebatur restituere: quapropter nulla est differentia inter restitutionem census & fame, quod attinet ad rem præsentem. An vero teneatur quis restituere famam cum vitæ periculo, dicemus infra artic. 6. ad secundum.

DUBITATUR decimo. Vtrum quando fama non potest restitui in eodem genere boni, teneatur restituere illam infamator in alio genere bonorum, vt in pecunia vel orationibus.

Arguitur primo pro parte affirmatiua. Nam D. Tho. in hoc artic. ad 1. & ad 2. expressè dicit, quod si infamator non potest famam restituere, debeat aliter ei recompenfare.

Arguitur secundo. Cum opus est impendere pecunias ad restituendū in proprio genere. v.g. in adducendis testibus, diximus iam quod tenetur infamator oēs pecunias necessarias ad talem finem expendere: ergo multo magis tenebitur expendere pecunias pro ipsa fama immediatè quam non potest aliter restituere. Probatur consequentia, quoniam pecunia & census omnis, destinatur ad humanū honore & hominis tanquā inferiorius quid ad superius.

Arguitur tertio, Pecunia potest esse pretium fame, licet fama sit superioris ordinis secundum suū genus: ergo poterit recompenfari pecunia. Probatur

anteccedens à simili, quoniam licet aurum sit pretiosius argento secundum speciem suam: nihilominus adæquari possunt in valore adhibita magna quantitate argenti & diminuta auri. Ergo similiter adhibita multa quantitate pecuniarum, poterit esse iusta compensatio cum fama hominis vulgaris. Et confirmatur ex vsu, nā homines vulgares solent æstimare honore suum certis pecunijs: & ita acceptant restitutionem suæ fame. Confirmatur secundo. Quoniā vir illustis vt diximus in dubio præcedenti tenetur cum maximo detrimento sui honoris famam restituere, poterit autem facile satisfacere parti læsæ numerando illi pecuniam: ergo obligandus erit vt hoc faciat.

Quarto & vltimo arguitur omnibus argumentis quæ supra fecimus contendendo quod pro læsione corporali faciendâ est restitutio in alio genere bonorum? Propter quæ argumenta diximus probabilem esse sententiam illam. Ergo multo magis probabilis erit pars affirmatiua in isto dubio. Probatur consequentia, quia fama magis commensurabilis est cum pecunia, quam membra corporalia.

Sed in oppositum est, quod qui non potest debitum pecuniarum soluere in proprio genere, non tenetur restituere in fama, vel honore, vel sacrificijs: ergo hæc genera bonorum non sunt commensurabilia adinuicem.

Arguitur secundo. Adulter qui infamauit virum accedendo ad vxorem alterius, non tenetur restituere illi in pecunijs illam infamiam quando in proprio genere non potest, ergo neque in presenti casu.

Vltimo argumentari possumus omnibus argumentis, quibus supra ostendimus probabiliorem esse sententiam illam quod non tenemur homini restituere læsionem corporis secundum se in alio genere bonorum.

In hoc dubio dissoluendo sunt duæ extremæ sententiæ. Altera est affirmatiua ex glossa in c. ecclesia. titulo, vt lite pendente nihil innouetur, quam sequitur Scotus in 4. dist. 15. & Soto vbi supra arti. 3. ad 4. & Couar. libr. 1. Varia. resol. c. 2. nu. 8. & in repetitione regul. peccatum. 1. part. verfic. sed & Altera sententia est negatiua, quam habet Syluest. verb. detractio, quaest. 4.

Pro decisione huius dubij, fit prima conclusio. Si iudex per sententiā imponat infamatori poenā pecuniarum pro restituendâ fama, vel etiam si cōueniant inter se infamatus & infamator de certa pecuniæ summa, vt infamatus cedat iuri suo: tenebitur infamator in conscientia reddere illam pecuniā. Hæc conclusio certissima est apud omnes. Et probatur, quoniam sententia iudicis iusta in foro exteriori & iusta pacta obligant in foro conscientia: sed huiusmodi sententia & pacta obligant in foro conscientia. Probatur minor, quia ad iudicem spectat ne delicta maneant impunita: potest igitur & debet in poenam peccati contra iustitiam, punire & imponere illam poenam in fauore parus læsæ. Item ipse infamatus habet ius agendi in iudicio contra infamatorem, ergo vt cedat iuri suo potest recipere pretium pecuniarum.

Secunda conclusio. Quauis verosimilis sit pars affirmatiua huius dubij: tamen verosimilior est pars negatiua. Probatur, quoniam licet argumenta pro vtraque parte sint probabilia: tamen magis vrgent argumenta partis negatiuæ.

Tertia conclusio. Vtraque sententia temperanda est à prudenti confessario. Etenim si commodè poterit infamator in pecunijs facere restitutionem, iniungat illi vt faciat. At vero si nō commodè potest

test facere, vel nimium ægrè ferat dare pecuniam: non obliget illum vt faciat talem restitutionem: siquidem vtraque opinio probabilis est. Similes conclusiones posuimus supra in dubio de læsione corporali: facer tamen quòd in præsentibus dubio pars affirmatiua videtur mihi probabilior, quam pars affirmatiua alterius dubij de læsione corporali. Et hoc probat quartum argumentum, quod fecimus pro parte affirmatiua. Quapropter sit quarta conclusio. Quando infamatus est talis conditionis respectu infamatoris, quòd receptis ab illo pecunijs sit honorabilior in populo: tenetur infamator ad arbitriũ boni viri facere restitutionem in pecunijs. Probat, quia tunc facit restitutionem in eodẽ genere, etenim honor & fama eiusdem ordinis bonorum, sunt: sed pecuniæ considerantur in isto casu velut instrumenta ad restituendam famam in proprio genere: ergo sicut infamator tenetur expendere pecunias in adducendis testibus ad restituendam famam in proprio genere: tenebitur etiam expendere in isto casu, siquidem illis mediantebus restituitur fama in proprio genere. Et hæc est differentia inter læsionem corporalem membri & infamiam, quòd quantumlibet expendantur pecuniæ semper manet mutilatus: at verò infamia pecunijs interdum obruitur & suffocatur. Et idem est si læsio corporalis fuit contra salutem hominis reparabiliter tamẽ, tunc enim constat quòd læsor tenetur expendere pecunias ad reparandam salutẽ in proprio genere.

Ad argumenta in oppositum pro parte affirmatiua respondetur ad primum, quòd D. Thom. non est intelligendus de restitutione famæ secundum se in alio genere bonorum: sed de damnis consequenti ex infamia. Secundo respondetur, quòd D. Tho. potest intelligi quando pecunijs datis reparatur homo in honore & fama iuxta tenorem quartæ conclusionis.

Ad secundum argumentum negatus consequentia. Et ratio discriminis est, quoniam in casu antecedentis, pecuniæ ancillantur ipsi famæ, deseruiunt enim ad media quibus reparatur fama. At vero in casu consequentis pecunia non ancillaretur famæ sed esset mensura illius & dominaretur ei.

Ad tertium argumentum negatur antecedens. Et ad probationem respondetur, non esse simile conueniens de auro & argento. Etenim aurum & argentum sunt eiusdem ordinis mortaliter in humano conuictu: sunt enim bona vtilia extrinseca homini. At vero fama est superioris ordinis & debet virtuti: quapropter nullo pretio potest commensurari, sicut neque ipsa virtus cui debetur honor & fama.

Ad primam confirmationem respondetur, iuxta doctrinam primæ conclusionis & quartæ. Licet enim est, n. homini pactum facere cù infamatore, vt recepta pecunia cedat iuri suo: vel etiam quando mediantibus pecunijs ipsa fama & honor reparatur, tunc potest æstimari ad arbitrium boni viri quantum pecuniæ sit necessarium.

Ad secundam confirmationem respondetur, ¶ in illo casu æquum est vt vir illustis det pecuniam aliquam infamato iuxta moderationem tertie conclusionis: etsi opus fuerit iuxta doctrinam quartæ conclusionis.

Ad vltimum argumentũ respondetur, ex dictis in explicatione secundæ & quartæ conclusionis.

Poterat disputari in præsentibus de restitutione quæ tenentur facere hæredes infamatoris. Et rursus quibus hæredibus hominis infamati sit facienda restitutio. Sed tamen hæc difficultas per omnia definitio-

da est determinanda, sicut supra determinauimus de hæredibus hominis qui læsit in bonis corporis alterum, & de hæredibus eis qui læsus est.

DUBITATUR secundo. Circa alium modum restituendi famam. Vtrum infamatur possit condonare famæ restitutionem: ita vt ipse infamatus & infamator maneat tuti in conscientia nulla facta restitutione.

In hoc dubio sunt duæ sententiæ. Altera est affirmatiua, quæ innititur huic principio, quòd homo est dominus propriæ famæ. Huius sententiæ est D. Antoninus in secunda parte tituli. 2. capit. 2. §. tertio. & Adrianus in 4. in materia de restitutione. Et quodlibet. 1. art. 1. Magister Soto vbi supra ad quartum. Et etiam lib. 5. de iustitia & iure. quæst. 10. art. 2. Et in relectione de ratione tegendi secretum, mē bro. 1. c. quæstio. 3.

Altera sententia est negatiua, quæ innititur contrario fundamento, quòd homo non est dominus propriæ famæ. Hæc tenet Caietanus in summa verbo, detractio & inf. quæst. 73. art. 2. & Ioan. Maior in quarto distin. 15. quæst. 16.

Pro decisione huius veritatis supponamus ex tractatu de dominio, quòd homo est dominus suæ famæ: & nihilominus inquirimus an ex illo fundamento necessario colligatur non esse peccatum saltem ex genere suo mortale, condonare restitutionem famæ sine vlla rationali causa: sed potius sit quasi peccatum prodigalitatis sicut quando homo facit de suo quod vult absque rationabili causa. Pro cuius intelligentia aduertendum est, quòd etiam si homo sit dominus propriæ famæ: sunt tamen quidam qui habent propriam famam ex officio, & ex iustitia alijs obligatam, quales sunt prælati respectu subditorum & prædicatores respectu populi cui prædicant. Alij vero non habent obligatam famam suam alijs saltem ex iustitia, quales sunt priuati homines.

Secundo notandũ est, quòd crimina quæ infamant homines sunt in duplici differentia. Quædam enim non infamant solum propriam personam Prælati, sed etiam infamant ipsos subditos personaliter: quæ sunt crimina in quibus subditi solent plerumque imitari prælatos, cuiusmodi est crimen hæresis. Etenim subditi solent sequi prælatorum doctrinam. Vt si episcopus esset hæreticus præsumeretur oues infectæ hæresi, ac proinde si prælatus notatur de hæresi: notatur etiam de eodem crimine subditi. Alia sunt crimina quæ infamant tantum personaliter personam prælati, ex cuius infamia non sequitur subditos alia infamia, nisi quòd habet prælatum infamatum. Huius generis sunt crimina in quibus subditi non statim præsumuntur imitari prælatum: quale est peccatum inuidiæ & ambitionis.

His suppositis sit prima conclusio. Prælatus ex cuius infamia sequitur subditorum infamia primi generis: tenetur ex iustitia non condonare famæ restitutionem: ita quòd si remissio facta fuerit, nihil valeat. Probat: prælatus non potest cedere iuri subditorum, quin potius ex officio & iustitia tenetur illud tueri: sed quando subditi notantur de crimine infamiæ propter infamiam prælati habent ius ad famam Prælati & ad propriam: ergo prælatus non potest condonare restitutionem propriæ famæ.

Secunda conclusio. Prælatus ex cuius infamia sequitur nõ quidem personalis infamia subditorum, sed solum secundi generis infamia: nihilominus ad huc tenetur ipse Prælatus non solum ex charitate, sed etiam ex iustitiæ titulo, non remittere restitu-

tionem

tionē, si modo in officio perseverare vult. Et in hoc differt ista conclusio à prima. Quod in casu primæ conclusionis, siue perseveret in officio siue non: tenetur ex iustitia non condonare famæ restitutionē.

Probatur ergo conclusio secunda. Prælati tenentur ex officio strictiori vinculo charitatis, quam alij erga subditos: rursus tenentur etiam ex iustitia docere subditos & bonum eius exemplum præbere & fraterna admonitionem corripere, & reliqua spiritualia officia impendere. At vero prælati infamis etiam in crimine in quo solus ipse notatur, non potest hæc officia commodè præstare: ergo vera est conclusio. Probatur minor, ex vulgatissimo dicto Divi Gregorij, necesse est ut cuius vita despicitur, doctrina quoque & prædicatio cõtemnatur. Ex dictis sequitur corollarium, quod infamator in casibus prædictarum conclusionum non manet tutus in cõscientia, etiam si infamatus dicat se remittere restitutionem suæ famæ: sed adhuc tenetur restituere ex iustitia.

Tertia conclusio. Persona particularis non peccat contra iustitiam si remittat propriæ famæ restitutionem. Probatur cõclusio, quia ille est dominus suæ famæ & non habet illam obligatam alteri ex iustitia: ergo ex nulla parte potest peccare contra iustitiam condonando restitutionem propriæ famæ.

Hinc sequitur corollarium, quod infamator talis personæ non peccabit contra iustitiam, si non restituat illi famam facta tali condonatione.

Quarta conclusio. Persona priuata non peccat mortale peccatum contra charitatem, etiã si absque rationali causa condonet propriæ famæ restitutionem. Hæc conclusio intelligenda est per se loquendo & quantum est ex parte obiecti, scilicet ex parte remissionis propriæ, id est ex parte remissionis famæ. Etenim ex parte circumstantiarum poterit esse mortale. Probatur conclusio sic intellecta, qui prodigit totum censum proprium non peccat mortaliter, quantum est ex parte obiecti, sed solum peccat peccatū prodigalitatis quod ab vniuersis Theologis dicitur veniale ex obiecto: ergo similiter persona priuata que propriam famam etiam absque rationali causa remittit: non peccabit mortaliter sed venialiter tantum. Hæc conclusio est contra alios quos Theologos modernos, qui tenent esse peccatum mortale contra charitatem ex genere suo remittere restitutionem propriæ famæ absque rationabili causa, sed profecto non probant: Quoniam illorum argumenta solum efficiunt quod ex circumstantijs erit mortale peccatum. Quæ argumenta non nemo ad probandam quintam conclusionem. Sit igitur quinta conclusio. Ex circumstantijs sæpenumero erit mortale peccatum contra charitatem remittere propriæ famæ restitutionem: imo vero quod ticscunque est peccatum mortale talis remissio etiã contra iustitiam, prouenit ex circumstantijs: vt patet in prima & secunda conclusione; vbi propter qualitatem personæ quæ habet obligatam famam ex officio, efficitur mortale remittere restitutionem famæ. Probatur cõclusio. Fama vt plurimum necessaria est priuatae personæ ad continendum ipsum hominem in officio virtutis: experimur enim quod homines infamati statim præcipites feruntur in vitia: quod etiam docuit D. Tho. supra. q. 33. arti 7. ergo absque rationabili causa remittere restitutionem propriæ famæ erit contra charitatem propriam sui ipsius, & mortale ex circumstantia, quæ vt plurimum inuenitur in hominibus. Et propterea Sacræ literæ nos admonent. Curam habet de bono nomine: magis enim tibi proderit quam diuitiæ multæ. Et Apo-

A stolus alibi inquit, de cætero fratres quæcunque bonæ famæ facite, seu operamini. Deinde probatur conclusio. Peccare coram alijs frequenter, est peccatum mortale scandali contra proximam charitatem: sed multo magis præbet occasionem ruinæ qui scandalizat fratrem qui remittit huiusmodi restitutionem: est enim atque si coram oculis omnium peccatum illud quod sibi imponitur peccaret, ergo. Tertio est alia circumstantia, quod amicis consanguineis & familiaribus magna ac cedit infamia ex amici consanguinei & familiaris infamia: & obseruandum est in prædictis conclusionibus, idem esse quantum attinet ad infamatum, non curare de famæ restitutione, & remittere illam expressè, in qui bus enim casibus erit mortale remittere de famam: erit etiam mortale non curare de famæ restitutione media conuenientia & ordinaria.

Hinc sequitur vnum corollarium, quod infamator in casu præcedentis conclusionis, tenebitur saltem ex charitate restituere famam infamato etiam remittenti restitutionem expressè. Si autem non remittat expressè, sed solum patienter ferat, & non curet de restitutione, siue hoc faciat prudenter siue imprudenter: tenebitur nihilominus ex iustitia restituere illi famam. Quemadmodum licet martyres patienter ferebant tormenta, & maxime voluntarie propter Deum: tamen Tyranni peccabant contra iustitiam torquentes illos. Ita licet infamatus vel propter Deum patienter, ferat, vel propter negligentiam suam, peccet non curando de bono nomine: nihilominus infamator tenebitur non solum ex charitate, sed etiam ex iustitia restituere illi famam: quia patientia infamati vel negligentia non debet fauere infamatori. Et propterea diximus in hac obseruatione, quod quantum ad infamatum, idem erat remittere & non curare: quia non est idem quantum ad infamatorem.

Sit iam sexta conclusio. Aliquando non solum nullum est peccatum remittere restitutionem famæ, vel non curare de illa: sed et valde meritorium, vide licet quando fuerit rationalis causa secundum leges prudentiæ & charitatis: de quibus iudicant viri spirituales eruditi: doctrina & exemplis Sanctorum. Ratio huius conclusionis est, quoniam quanuis fama & honor sit optimum bonum temporale, tamen ordinatum est ex natura sua ad maius bonum, vel communitatis vel virtutis: sicut & ipsa vita pretiosissima exponitur periculis prudenter & sancte propter huiusmodi maiora bona, ergo.

Deinde probatur exemplis Sanctorum, imo & Christi Domini: qui sæpe non curauit de infamia falsorum testimoniorum quæ aduersum se obijciabantur, vt patet coram Pilato, Iesus autem tacebat. Cuius etiam exemplo sæpe sancti tacuerunt, dum falsa crimina imponebantur eis.

Sed est vnum argumentum principale contra corollarium quod intulimus ex prima & secunda conclusione. Diximus in superioribus quod si pater læsus in bonis corporis: remittat percussori non solum iniuriam sed etiam damna consequuta: non tenetur percussor restituere quicquam filijs neque tanquam hæredibus, neque titulo alimentorum ad quæ filij habebant ius, ergo similiter si prælati condonet restitutionem propriæ famæ: non tenebitur infamator famam subditis restituere. Probatur consequentia. Quia sicut prælati tenentur procurare suam famam pro gubernandis subditis qui sunt filij spirituales: ita etiam pater carnalis tenetur & seipsum & bona sua conseruare pro sustentatione filiorum: ergo eadem est ratio vtriusque casus.

Ad

Ad hoc argumentum respondetur, quod non est eadem ratio sed est magna differentia, quoniam pater carnalis est totalis dominus bonorum suorum: quod si filij habent ius ad illa bona ut sustententur à patre: tamen istud ius fundatur non in iustitia commutativa qua obligetur pater sustentare filios: sed fundatur in voluntate & pietate patris, qua tenetur alere filios, & idcirco remittente patre restitutionem illorum bonorum, factum tenet: quanvis ipse peccet contra pietatem. Quapropter non tenebitur percussor ipsius patris ex iustitia quidquam filijs restituere. At vero prælatus tenetur ex iustitia & ex officio defendere famam subditorum, & propriam famam habet obligatam ex iustitia ad bonam gubernationem subditorum. Ex quo sequitur, quod si ex infamia prælati sequatur infamia subditorum: tenebitur infamator utranque famam restituere. Quod si prælatus remiserit restitutionem quod ad se attinet: nihilominus infamator tenebitur restituere subditis famam suam, maxime in casu primæ conclusionis quando notantur subditi de eodem crimine. Nam in casu secundæ conclusionis, si prælatus dimittat officium, non tenebitur infamator ultra restituere quidquam subditis. Ex dictis potest colligi solutio aliorum dubiorum minorum, scilicet, Vtrum qui infamavit seipsum teneatur sibi famam reparare? Respondetur, quod si prælatus sit, tenetur ex iustitia reparare famam suam iuxta tenorem primæ & secundæ conclusionis: quoniam huiusmodi iustitia non consideratur in ordine ad se ipsum, sed ad subditos quibus prælatus tenetur ex iustitia commutativa. At vero si priuata persona sit nunquam peccabit contra iustitiam quæ non est ad seipsum: poterit autem peccare contra charitatem sui ipsius, vel proximi mortaliter vel venialiter, vel tandem nullo modo peccare iuxta tenorem aliarum conclusionum supra positarum.

Secundo colligitur solutio alterius dubij, Vtrum qui se inuicem infamauerunt possint sibi inuicem condonare famæ restitutionem: Dicendum enim est, quod si prælati sunt non possunt condonare ad inuicem restitutionem, sed peccant etiam contra iustitiam ratione subditorum iuxta tenorem primæ & secundæ conclusionis. Si autem sunt personæ priuatae, dicendum est de illis, iuxta tenorem aliarum conclusionum. Poterit autem contingere quod quando duo ad inuicem se infamauerunt non sit æqualis utriusque causa ita ut ambo æqualiter possint condonare restitutionem. Tertio potest colligi solutio specialis difficultatis. Quomodo sit facienda honoris restitutio. Est enim honor eiusdem ordinis cum fama, & debetur virtuti secundum se, sed differt à fama in eo quod honor exhibetur præsentis fama vero est de absentibus proprie. D. Tho. in solutione ad tertium, dixit de restitutione honoris. Nos autem ponimus primam conclusionem, qui honorem per contumeliam abstulit vel quomodo libet alias, tenetur in eodem genere restituere, scilicet, exhibendo reuerentiam iuxta conditionem personæ. Secundo probatur ex illo ad Rom. 13. Reddite omnibus debita cui honorem honorem, &c. Probatur. Quoniam qui honorem abstulit, iniuriã fecit proximo contra iustitiam commutativam in re quæ in eodem genere restitui potest, ergo tenebitur in eodem genere restituere.

Secunda conclusio: Conuenientissimus modus & aliquando necessarius ad restituendum honorẽ, est veniæ petitio. Probatur ex doctrina August. in regula, melior est enim qui quanvis ira sæpe tenetur, tamen impetrare festinat ut sibi dimittat cui se

agnoscit fecisse iniuriam: quam qui tardius irascitur & ad veniam petendam tardius inclinatur. Quibus verbis expressè satisfactionem pro conuictio & maledicto dicit esse veniæ petitionem. Et statim subiicit. Qui autem nunquam vult petere veniam aut non ex animo petit sine causa est in monasterio, etiam si inde non proijciatur. Et hæc est communis sententia doctorum. Solus Caietanus infra quæst. 72. art. 3. videtur negare petitionem veniæ esse necessariam ad restituendum honorem. At vero ipsemet in opusculo. 17. responsum, responsione. 13. puncto. 5. explicans locum citatum, sentit omnino nobiscum in hac conclusione. Verum est tamen quod sunt duæ exceptiones in hac nostra conclusione. Prima est quando prælatus fuit qui fecit iniuriam subdito in honore: iste enim non tenetur petere veniam iuxta doctrinam Diui Augustini, ne regendi frangatur autoritas: sed alia via potest honorare subditum. Idem dicimus de magistris respectu discipulorum, & de illustribus ciuitatis respectu vulgi proportionabiliter ad arbitrium boni viri. Secunda exceptio est, quando vñs patriæ & prouinciæ non admittit huiusmodi restitutionem honoris per petitionem veniæ: sed potius talis petitio reputatur & iudicatur noua iniuria. Tunc enim alia via suauior querenda est, ut iniuriam passus recuperet honorem suum.

Diximus hæcenus de restitutione facienda prolesionibus, tam in corpore, quam etiam in fama & in honore. Cæterum de ipsis læsionibus secundum se in sequentibus dicendum erit. Præterea. Difficultas huius articuli est circa solutionem ad tertium, ubi D. Tho. agit de restitutione ab eo facienda, qui impedit aliquid à consequitione præbende vel officij. Et quanvis dupliciter possit oriri obligatio restituendi in distributione harum dignitatum, videlicet vel ex parte distributoris qui iniquè diuidit atque distribuit, vel ex parte iniuste impediens bonam distributionem: tamen in presenti, solū facimus sermonem de obligatione restituendi qua tenetur impediens bonam distributionem. Nam de priori obligatione vniuersaliter agendum est in quæst. 63.

D V B I T A T V R duodecimo & vltimo in hoc articulo, Vtrum vniuersaliter omnis impediens iniuste, vel per dolum aut fraudem, alterum à consequitione officij vel beneficij, teneatur illi restituere?

Arguitur primo pro parte negatiua. Ad hoc quod proprie dicatur restitutio, necesse est quod aliquis sit deiectus a dominio vel possessione rei suæ, ut uerè dicatur restitui. Sed ille qui impeditur à consequitione eius quod nondum habet videlicet beneficij, non est deiectus à dominio vel possessione rei suæ: ergo qui impediuit non tenetur restituere.

Secundò arguitur. Qui per fraudem aut dolum impedit dignum à consequitione beneficij ut præbenda detur digniori, non tenetur restituere, & tamen iniuste impedit videlicet per fraudem & dolum, ergo illa non est vniuersalis regula. Maior videtur esse doctrina D. Tho. in solutionem ad tertium, ubi docet quod qui impedit dignum à consequitione beneficij propter bonum Ecclesiæ, ut detur digniori: non tenetur restituere quidquam. Confirmatur. Quoniam animus impediens bene vel male affectus, nihil confert ad rationem iniustitiæ: sed pertinebit affectus ille ad charitatem vel ad odium proximi. At vero obligatio restituendi pensatur ex iniuria & damno dato, ergo nihil re-

fero

fert quod impediens intendat bonum ecclesiæ vel non intendat: ut teneatur restituere præbendam: quamvis alias tenebitur ad restitutionem famæ si infamavit eum, ut impediretur à consequutione beneficij.

Tertio arguitur. Ipsemet oppositor qui petit beneficium simul cum alijs candidatis siue oppositoribus concurrentibus, quos ipse cognouit esse digniores se, impedit iniuste alios digniores à consequutione præbendæ: & tamen si sibi conferatur præbenda non tenebitur ad ullam restitutionem faciendam: ergo non est vniuersalis regula. Minor probatur ex communi consensu & vsu omnium. Maior autem probatur. Quia ille inducit electores in hunc errorem ut existiment se digniorem esse cæteris, ergo.

Quarto arguitur, & intendimus probare quod saltem quoniam solis precibus induxit aliquis electores ut conferant beneficium minus digno vel certe indigno: non teneatur ad restitutionem digniori vel digno impeditio ad consequutionem beneficij. Est argumentum à simili. Quando aliquis precibus aut consilio induxit aliquem, ne daret eleemosynam pauperi, vel ne reliqueret hæreditatem vel legatum vel quæ liberam donationem, non tenetur ad aliquam restitutionem faciendam ei quem impediuit à consequutione beneficij, ergo neque in nostro casu tenebitur ille ad restitutionem aliquam faciendam. Antecedens ab omnibus conceditur: consequentia probatur. Quoniam idcirco in casu exempli adducti, non tenetur impediens restituere: quia impeditus nondum erat assequutus illud beneficium, quin potius assecutio pendebat ex libera voluntate collatoris. Sed hoc ipsum contingit, quando quis precibus inducit collatorem ut conferat præbendam: ergo non tenetur ad restitutionem.

Ultimo arguitur. Ipsemet distributor si iniquè distribuat prætermittens digniorem, conferens beneficium digno: imò etiam indigno: non tenetur ad aliquam restitutionem faciendam digniori vel digno, ergo multo minus tenebitur, qui induxit illum solis precibus ut ita distribuere. Antecedens ferè ab omnibus doctoribus nostri temporis conceditur: qui solum aiunt, quod si qua restitutio facienda est quando elegit indignum: illa facienda erit ecclesiæ vel communitati, cui accidit incommodum & malum ex electione indigni. Consequentia probatur. Quia quando causa principalis alicuius actionis non tenetur ad restitutionem: minus videtur obligari causa minus principalis. Et confirmatur. Quia si impediens teneretur in prædicto casu ad restitutionem faciendam: teneretur ad restitutionem faciendam totius damni illati. Hoc autem est falsum, ut docet Diuus Thomas ad tertium, ubi ait, quod non tenetur in totum restituere, sed ad arbitrium boni viri. Sequela probatur. Distributor ipse, si teneretur ad restitutionem, teneretur ad restitutionem totius damni illati, ergo etiam ille qui induxit eum ad prædictam restitutionem: sicut qui induxit alterum ut occidat hominem.

In hoc grauissimo dubio prima sententia est Scotti, Ricardi, & aliorum in 4. asserentiū, quod ille qui impedit alterum à consequutione beneficij, si id fecit intendens commodum suum vel amici: non tenetur ad ullam restitutionem faciendam. Si tamen id fecit in odium impedit ut ei malum faciat: tenetur ad restitutionem. Et aliqui existimant quod D. Thomas ad 4. supra fauet huic sententiæ. Veruntamen sententia Diui Thomæ explicabitur sequentibus conclusionibus.

A Prima conclusio est. Quod impediens aliquem, iuste à consequutione præbendæ, videlicet, intendens honorem Dei vel vtilitatem ecclesiæ, procuraret quod detur digniori, non tenetur ad aliquam restitutionem.

Secunda conclusio. Qui impedit iniuste, intendens impediti nocumentum, consulent quod non detur digno præbenda antequam sit firmatum quod ei detur: tenetur ad aliquam restitutionem faciendam ad arbitrium boni viri.

Tertia conclusio. Si iam firmatum erat ut daretur præbenda alicui, & alius propter indebitam causam procuraret quod reuocetur propositum illud: tenetur ad restitutionem æqualis, scilicet, totius damni. Ecce in istis conclusionibus D. Thomæ nihil fauet prædictæ sententiæ. Alia sententia est cuiusdam Geraldi, qui statuit regulam generalem. Quoties quis impedit alterum ab eo quod nondum erat sui iuris: non fit ei ad restitutionem obnoxius. Refert istum autorem Adrian. in 4. Sententiarum in materia de restitutione, fol. 47. & Magister Soto art. 3. ubi supra ad sextum. ipse vero Magister Soto asserit, quod is qui precibus aut consilio impedit dignum aut digniorem à consequutione officij publici: non tenetur ad aliquam restitutionem faciendam impedito. Si autem per vim aut fraudem impederit: tenetur ad restitutionem faciendam magis vel minus iuxta moderationem. Diui Thomæ ad quartum. In eadem sententia est Nauarro in Manuali. capit. 17. à númer. 69. & deinceps.

Ultima sententia est asserentium, quod ille solum tenebitur ad restitutionem in casu nostri dubij, qui impedit iniuste dignum à consequutione præbendæ: is autem qui impedit iuste, quocumque animo id fecerit non tenetur ad restitutionem. Hæc sententia videtur mihi esse D. Thomæ & est Caietani super hunc artic. in solutione ad quartum. Hanc sequutus fuit Magister Victoria.

Pro decisione huius rei & intelligentia D. Thomæ notandum est primo, quod bona à quorum assecutione potest aliquis impediti sunt in duplici differentia. Quædam sunt ei debita ex iustitia, siue commutatiua siue distributiua. Alia vero non quidem ex iustitia, sed solum ex liberalitate & misericordia alterius expectantur. Exemplum primi est, in bonis publicis quæ ex iustitia distributiua debentur ciuibus pro qualitate meritorum. Exemplum secundi est in bonis gratuitis, scilicet, in largitis eleemosynis. Rursus bona publica quæ iustitia distributiua debentur diuidi possunt in duplici differentia. Quædam quæ potissime destinata sunt incommodum & fauorem personarum: quædam vero quæ licet ali quo modo ordinata sunt in fauorem personarum, tamen per se primo instituta sunt in commodum vtilitatem reipublicæ. Exemplum primi est in ærario publico quod distribuitur per singulos ciues. Exemplum secundi est, in publicis magistratibus & officijs, siue ecclesiasticis siue secularibus. Notandum est secundò, quod duobus modis potest aliquis impedire aliquem à consequutione alicuius boni, videlicet iuste vel iniuste. Iuste quidem dicitur quis impedire alterum, quando neque contra commutatiuam iustitiam neque distributiua quid facit. v. g. si quis sine vi & dolo impediatur dignum vel minus dignum à consequutione beneficij iuste facit. Rursus dupliciter potest contingere quod aliquis iuste impediatur alterum. Vno modo iuste formaliter secundum rationem formalem virtutis iustitiæ perfectæ, videlicet, quando impedit propter debitum finem debito loco & tempore, & cum reliquis circumstantijs virtutis.

virtutis. Altero modo potest impedire iuste materialiter, & quantum ad substantiam actus: non violans iustitiam commutativam vel distributivam. Ut si aliquis imprudenter maloque animo, & propter malum finem impediatur à consequitione boni alicuius. In iuste vero potest quis impedire alterum. Primum quidem contra iustitiam commutativam tantum. Secundò contra distributivam tantum. Tertio contra utranque simul. Exemplum primi, in eo qui per vim aut fraudem impedit indignum aut minus dignum à consequitione boni. Exemplum secundi est in eo qui absque vi & dolo impedit digno rem à consequitione præbendæ. Exemplum tertij est in eo qui vi aut fraudem adhibita, impedit digniorem à consequitione præbendæ. Rursus qui iniuste impedit contra iustitiam commutativam tantum, aliquando procurat distributivam iustitiam bene exerceri. V.g. si impediatur indignum ut detur beneficium digno, vel impediatur minus dignum ut detur digniori. Quandoque vero non procurat iustitiam distributivam. v.g. si impediatur dignum ut detur equè digno. Denique advertendum est, quòd quanvis præsens quæstio principaliter instituat de officijs publicis, & distribuendis, & de impedimento bonæ & debitæ distributionis: tamen obiter etiam definiemus illam respecto cuiuslibet boni quod aliquis intendit vel sperat.

Prima conclusio. Qui per medium aliquod tantum contra iustitiam commutativam, impedit alterum à consequitione boni quod non est sibi debitum ex iustitia, sed ex liberalitate: tenetur ad restitutionem faciendam. Si autem non impediatur per vim aut fraudem: non tenetur ad restitutionem. Prima pars conclusionis probatur. Quia per restitutionem debet reparari omnis læsio contra iustitiam commutativam & omnia damna, ergo qui per tale medium contra iustitiam commutativam impediuit aliquem à consequitione boni quod erat in promptu obtinere, etiam si obtinendum ex misericordia vel liberalitate alterius: tenebitur ad restitutionem faciendam illius damni consecuti ex iniustitia quam ab altero passus est.

Secundò probatur conclusio. Qui per vim illatam in bonis corporis, vel etiam per infamiam, fuit causa quod proximus non obtinere aliquod bonum: tenetur ad restitutionem illius boni, ut definitum est in superioribus, ergo etiam in casu nostræ conclusionis tenebitur qui impediuit per aliquod medium contra iustitiam commutativam. Secunda vero pars conclusionis probatur ex opposita ratione. Ille non facit aliquid contra iustitiam commutativam neque distributivam, ergo non tenetur restituere. Probatur consequentia. Quia sola læsio contra iustitiam, obligat ad restitutionem. Hæc conclusio asseritur ab omnibus fere saltem quoad secundam partem, quantum vero ad primam partem videtur Caietanus aliquo modo contrariari in hoc articulo dubio 6. asserit enim univ ersaliter, quod qui impedit alterum à consequitione huiusmodi bonorum, non tenetur ad restitutionem, etiam si faciat id ex odio. Ad eundem modum loquitur in Summa, verbo, restitutio. Sed profecto Caietanus nullibi dicit expresse, quòd si apponat medium contra iustitiam commutativam per quòd impediatur alterum à consequitione talis boni, non tenetur ad restitutionem: sed solum dicit, etiam si id faciat ex odio. Et sic Caietanus intelligendus erit quando non interuenit vis aut dolus. Sylvester autem in verbo restitutio. 3. §. ultimo. magis videtur aduersari nostræ sententiæ: sed nos demonstrationem illam existimamus.

A Secunda conclusio. Quandoque aliquis impeditur civem à consequitione boni quod sibi conveniebat ex iustitia distributiva, & institutum erat principaliter in bonum particulare civium: tenebitur restituere, etiam si solis precibus absque dolo & fraude impediatur. Hæc conclusio communis esse debet consensus omnium doctorum: & probatur. Distributor ipse minister reipublicæ, si non distribuat illa bona secundum proportionem iustitiæ distributivæ, tenebitur ad restitutionem faciendam illi, cui minus dedit: sed qui impedit distributorem etiam solis precibus & consilio quominus exerceat rectè officium ministri distribuentis est concausa illius damni quod alteri provenit: ergo similiter ad restitutionem tenebitur: quoniam omnis consulens aut deprecans ut fiat iniustitia alteri: tenetur similiter ad restitutionem cum illo qui facit iniustitiam, quando suo consilio vel precibus movit alterum ut faceret iniustitiam. Secundo probatur exemplo. Qui impedit œconomum solum consilio & rogatu, ne elargiatur elemosynam illi pauperi cui dominus fieri præceperat: tenetur ad restitutionem, ergo etiam in nostro casu, quoniam distributor per omnia quantum ad hoc similis est œconomus. Tenetur enim singulis civibus distribuere huiusmodi bona secundum voluntatem reipublicæ, quæ domina est illorum bonorum. Sed de ista conclusione & ratione illius, dicemus postea copiosius quæstione sequenti. Hæc tamen diximus de bonis privatis in conclusione prima, & publicis ordinatis in bonum particulare. At vero de bonis publicis destinatis principaliter in commodum communitatis, fit tertia conclusio. Qui impedit iuste formaliter aliquam à consequitionem officij publici, non tenetur ad aliquam restitutionem. Qui autem impeditur iuste materialiter tantum: peccabit quidem: non tamen tenebitur ad ullam restitutionem faciendam. Sit exemplum primæ partis conclusionis, in illo qui bono animo, attentis omnibus circumstantijs impediuit indignum vel minus dignum à consequitione beneficij. Exemplum secundæ partis, est in eo qui malo animo & malo fine id ipsum fecerit, sine fraude tamen aut vis.

D Vtraque pars conclusionis videtur evidens, quia ille operatur secundum virtutem, ergo ad nullam tenetur restitutionem. Secundam vero probatur. Quoniam evidens est quòd solius iustitiæ violatio obligat ad restitutionem. Qui autem illo modo impedit, solum peccat contra charitatem & prudentiam: ergo non tenetur ad restitutionem.

Quarta conclusio. Qui impedit iniuste contra commutativam iustitiam procurans tamen, quòd iustitia distributiva servetur procurans quòd officium detur digniori, tenetur ad restitutionem iniuriæ illatæ contra iustitiam commutativam: non tamen tenetur ad restitutionem officij ablatis. Itaque si vi aut fraus contra minus dignum æstimetur centum aureos, debet restituere centum aureos, nihil tamen pro beneficio ablato, etiam si aliàs certissime minus dignus assequutus erat officium. Prima pars conclusionis manifesta est, quia læsio contra iustitiam commutativam reparanda est restitutione. Secunda vero pars, quòd ista restitutio non fit extendenda ad restitutionem beneficij vel officij. Probatur. Quia illud officium debebatur secundum iustitiam distributivam digniori, ergo minus digno non est facienda restitutio. Probatur consequentia. Quia quanvis, dignus absolute consideratus ius habet, ut se opponat officio vel beneficio: tamen comparatione dignioris non proprie impeditur ius illius ad beneficium: quia comparatione dignioris

non habet ius legitimū vt acquirat beneficium secundum iustitiam distributiua. Secundo probatur. Quoniam si ipsemet minister distributor consentiret cum fraude & dolo, vt minus dignus impediretur à consequutione officij vel beneficij non teneretur ad aliquam restitutionem beneficij quod datum est digniori: nam ipse ita tenebatur distribuere vt daret digniori, ergo neque alior tenetur restituere qui fuit concausa per fraudem & dolum, vt auferretur à minus digno & daretur digniori, siquidem causa & concausa æqualiter tenentur ad restitutionem. Ex hoc sequitur, quod etiam si ille qui impeditur per fraudem & dolum contra iustitiam commutatiua minus dignum à consequutione beneficij non procurauerit bonum iustitiæ distributiua. Tamen illud consequutum est, vt daretur digniori: nõ tenebitur ad aliquam restitutionem beneficij faciendam minus digno magis quam ipse distributor. Ratio huius est, quia restitutio obligat propter solū malum animum iniquè operantis, sed propter damnū reuera consequutum, ad cuius contrarium bonum habebat ius ille qui impeditus est.

Quinta conclusio. Qui impedit iniuste contra iustitiam commutatiua tantum, si ex actione illius consequutum est quod seruetur distributiua, siue per se siue per accidens, non tenebitur ad restitutionem faciendam pro beneficio, etiam si ipse intendet quod eligeretur indignus. Cuius ratio est eadem atque corollarij præcedentis.

Sexta conclusio. Qui per vim aut fraudem impedit dignum vt daretur beneficium æquè digno, vel reuera ita consequutum est, quod propter eius impedimentum daretur beneficium æquè digno, nihilominus ille tenetur ad restitutionem. Probat ex celebri regula, si tua culpa damnum datum est, &c. sed culpa eius qui impedit dignū per vim aut fraudem datum est illi hoc damnum quod caret beneficio quod erat habiturus iure optimo, ergo tenetur illi restituere. Confirmatur. Quia quauis oppositores sint æque digni, tamen ille qui per vim & fraudem impeditur, habebat ius magis propinquū ad obtinendum beneficium quam alij, ergo qui contra iustitiam commutatiua impeditur illam propinquitatem tenebitur ad restitutionem illius damni.

Hic sequitur, quod si per vim aut fraudem reuera ille non fuit impeditur, licet iniquus intenderit impedire, non tenebitur ad restitutionem si alteri æquè digno datum est beneficium. Ratio est à contrario conclusionis præcedentis. Etenim reuera per fraudem & dolum nõ est datum illi hoc damnum, quoniam etiam si abfuisset vis aut fraus ille nõ erat consequutus ius beneficium.

Sed est obiectio contra istam conclusionem. Nam in quarta conclusione dictum est qui tantum impedit contra iustitiam commutatiua etiam per fraudem & dolum non tenetur ad restitutionem beneficij, quia non læsit iustitiam distributiua: sed hoc ipsum contingit in casu sextæ conclusionis, ergo eadem est vtriusque ratio. Ad hoc argumentum respondent quidam, esse differentiam in eo quod in casu quartæ conclusionis non solum non læditur iustitia distributiua, sed etiam procuratur & consequitur recta distributio iustitiæ distributiua quod beneficium detur digniori. At vero in casu sextæ conclusionis quauis non lædatur iustitia distributiua tamen non procuratur nec consequitur. Nihilominus nobis alia solutio videtur melior, videlicet, quod est impertinens quod procuraretur iustitia distributiua quando non consequitur talis rectitudo: si autem consequitur, etiam si quis procurauerit oppositum per iniquitatem nõ

Basies de Iustitia & Iure.

A tenebitur ad restitutionem beneficij faciendam digno quem impediuit. Est igitur differentia inter casum quartæ conclusionis & sextæ. quod peccatum contra iustitiam commutatiua commissum in casu conclusionis sextæ extendit se ad maius damnum eius qui impeditur, videlicet, quod ceteris paribus ille erat propinquior affectuioni beneficij, eo quod distributor parat^o erat illi cõferre nisi per iniquitatem alterius, scilicet, fraudem vel dolum aut vim auerteret^o eius animus vt illi non conferret: & hoc est damnum quod consequitur ex iniquitate alterius contra iustitiam commutatiua, ac proinde tenetur restituere beneficium: at vero in casu quartæ conclusionis datur beneficium digniori, respectu cuius dignus non habebat ius. Sed dicit aliquis: quid erit si per preces vel cõsiliū impediatur aliquis dignum ad quem animus distributoris erat iam inclinat^o ut conferret illi beneficium, & propter preces vel cõsiliū alterius auersus est ab illo animo & contulit beneficium alteri æquè digno. An tunc impediens teneatur restituere beneficium. Respondetur, quod non tenetur restituere. Ratio est manifesta. Quia ille non peccat contra iustitiam commutatiua neque distributiua, ergo non tenetur ad restitutionem. Probat^o antecedens: Quia ille precatur & consulit id quod distributor posset iuste facere, ergo non peccat contra iustitiam distributiua nec commutatiua. Item medium quo utitur, scilicet, preces & cõsiliū absque vi & fraude non est contra iustitiam commutatiua respectu digni quem impedit. Probat^o. Quia licitum est unicuique rogare pro amico æqualiter digno absque vi & fraude respectu alterius digni.

B **C** Septima conclusio. Afferitur à quibusdam modernis Theologis sub ista forma Omnis qui impedit iniuste contra iustitiam distributiua tantum, etiam si non utatur vi aut fraude, sed roget vel consulat ut beneficium detur minus digno tenetur ad restitutionem faciendam pro beneficio digniori impedito. Hæc conclusio videtur necessario coniuncta cum sententia quæ asserit quod distributor qui violat iustitiam distributiua tenetur ad restitutionem digniori faciendam, quæ quidem sententia, vt dicemus quæst. sequenti, verior est. Sed nunc probatur conclusio, quia D. Thom. in responsione ad quartum, nullam aliam iustitiam assignat in eo qui impedit iuste, nisi quod ille procurat quod detur præbenda digniori. Item nullam iniustitiam aliam assignat in eo qui impedit iniuste, nisi quod præbenda detur minus digno, sed illa iustitia quod præbenda detur digniori distributiua est & illa iniustitia quod præbenda detur minus digno contra distributiua tantum est, ergo ex hac sola radice quod læditur iustitia distributiua tantum, tenebitur ad restitutionem, non solum distributor, sed etiam impediens & consulens. Secundo D. Thom. absolute pronuntiat quod qui impedit iniuste, tenetur ad restitutionem faciendam nulla facta mentione fraudis aut violentiæ, sed qui contra iustitiam distributiua tantum impedit digniorem, reuera iniuste impedit non minus, imo magis quam si contra iustitiam commutatiua tantum impediret, eo quod iustitia distributiua præstantior est quam commutatiua: reperitur enim in Deo proprie non autem commutatiua, ergo tenebitur ad restitutionem qui contra tantum iustitiam distributiua impedit digniorem. Denique Diuus Thom. expresse dicit, quod qui impedit ne præbenda detur digno vel digniori, consulens quod ei non detur tenetur, ad restitutionem, sed iste tantum peccat contra iustitiam distributiua,

D **E** **I**

butiuam, ergo conclusio posita est expressa sententia Diui Thomæ.

Nihilominus his non obstantibus ostendemus diligenter in quæst. 63. sequenti. quod nisi in violatione iustitiæ distributiæ interueniat læsio contra iustitiam commutatiuam expressa uel uirtualis, nunquam oritur ratio uel obligatio restituendi. V. g. si distributor sit absolutus dominus distribuendorum bonorum, potest quidem ille exercere iustitiam distributiua. At uero non poterit peccare contra iustitiam commutatiuam etiam si minus dignis maiora conferat. Et ratio est, quia facit de suo quod uult neque tenetur aliunde ex vi iustitiæ commutatiuæ rectè exercere officium iustitiæ distributiuæ. Exemplum huius esse potest in Rege qui ex proprio patrimonio uelit militibus aliquod beneficium conferre. Tunc enim etiam si minus dignis maiora conferat, non tenebitur ad aliquam restitutionem. Hoc ipsum magis lucet in Deo qui exercet iustitiã distributiua propriissimè quando uult & reddit unicuique secundum opera sua. At uero si Deus de facto uelit maioribus meritis minus præmiũ conferre, non tenetur ad restitutionem, sed quia dixit quod redditurus est unicuique secundum opera sua, non esset uerax & fidelis, nisi ita distribueret. Sic igitur in proposito dicimus, quod impediens etiam absque vi & fraude ne detur beneficium digniori, facit quidem contra iustitiam distributiua expressè & formaliter, sed tamen tenetur ad restitutionem quia uirtualiter facit contra iustitiam commutatiua, quia ex iustitia commutatiua tenetur unusquisque non impedire ius alienum. At uero dignior habet ius ad beneficium respectu distributoris qui tenetur digniori conferre, quamuis nõ teneatur unusquisque ex iustitia commutatiua illud procurare, tamen tenetur illud non impedire. Item est alia ratio quare ille peccat contra iustitiam commutatiua, quia ipse distributor cum non sit dominus absolutus illorum bonorum, tenetur ex iustitia commutatiua rectè exercere officium distributoris, quamdiu uult esse dispensator reipublicæ quæ domina est illorum bonorum & idcirco tenetur illa bona dispensare secundum uoluntatem domini. Hinc igitur est quod consulens & rogans ne rectè exerceat officium distributoris peccet idem peccatum quod peccat ipse distributor contra iustitiam commutatiua, sicut qui cõsaleret alicui ministro quod non daret eleemosynam secundum uoluntatem domini teneretur etiam ipsi pauperi restituere.

Habemus igitur intentum quod obligatio restituendi semper oritur ex læsione iustitiæ commutatiuæ expressa & formali uel saltem uirtuali. Vnde sit septima conclusio. Si intelligatur expressè & formaliter uel uirtualiter de impedimento contra iustitiam commutatiua tantum uera est, si autem dictio exclusiua, tantum, excludat læsionem uirtualè falsa est. Denique circa omnia prædicta de restitutione pro beneficio totaliter uel in parte obseruanda est mens & intentio distributoris. Etenim si nulla est intentio moraliter loquendo quod distributor collaturus est beneficium impedito etiam per iniquitatem non tenebitur intendens impedire ad aliquam restitutionem faciendam, si autem aliqua spes erat, sed non certa moraliter loquendo, tunc intendens impedire, tenetur ad arbitrium boni uiri aliquam partem restituere. Si uerò cernissima spes erat, quod ille impeditus assecuturus erat officium uel beneficium, tunc qui iniuste impediuit tenebitur ad restitutionem æqualis. Rursus ex parte impediens multum confert considerare intentionem illius; ali-

quando enim bona fides eius excusabit eum à restitutione. V. g. si Petrus intendebat eligere digniorem neque sibi constabat quod per suam diligentiam forte eligeretur indignior, tunc etiam si indignissimus euadat electus non tenetur ad aliquam restitutionem, quia neque obligatur ratione iniuriöse actionis, neque ratione rei acceptæ.

Sed contra huiusmodi obseruationes, & ea quæ supra dicta sunt in prima & tertia conelusione est argumentum ex Iurisperito ex l. 1. §. denique. & l. 2. §. idem Labeo. ff. de aqua pluuiali arcenda. ubi inquit, quod si uicinus superior fontem aut torrétem qui per fundum suum decurrit & in inferioris uicini prædium deuoluit auerterit. Si quidem animo nocendi uicino id fecerit est iniurius & tenetur ad restitutionem: si autem id fecerit ut sibi ipsique rebus prospiciat aut consulat non est iniurius, neque tenetur ad restitutionem. Confirmatur ex l. Proculus. ff. de damno infecto. ubi simile quid habetur, imò uero D. Thom. in solutione ad quartum huius articuli inquit, quod qui impedit iniuste tenetur ad restitutionem. Et ponit exemplum, Si quis intendit nocentium eius qui impedit propter odium & uindictam. Ad hanc obiectionem responderet primò cum Iurisperitis doctissimis nostri temporis, leges illas esse pœnales & punire odium quod exercere potest uicinus contra uicinum: at uero pœna non incurritur ante iudicis sententiam & condemnationem. Respondetur secundo & melius leges illas non esse pœnales sed directiua, & tribuere ius fontis aut torrentis ei per cuius agrum, fons uel totus rens præterlabitur ea conditione, ut suis & sibi necessaria provideat, quod si non fuerit ei necessarius totus fons aut torrens tribuit ius uicino inferiori in cuius agrum decurrit, & consequenter si non existenti tali necessitate auertat fontem etiã si ex odio id faciat, non tenetur ad aliquam restitutionem. Et ratio est, quia odium illud non est causa iniuriæ: leges autem loquuntur ex odio ex quo tanquam ex causa oritur illa iniuria.

Eodem modo responderet ad legem Proculus, ubi est similis casus. At uero ad Diuum Thomam respondetur, quod ille solum intendit quod qui fuit causa damni iniuste teneatur ad restitutionem, & quoniam ut plurimum causa huius nocentis est odium & uindicta: posuit exemplum in eo qui ex odio impediens rectè fieri distributionem officiorum uel beneficiorum quod autem dicit D. Thom. in solutione ad quartum. in ultimis uerbis, quod si aliquis propter indebitam causam procurat quod reuocetur animus firmus distributoris qui decreuerat dare beneficium digniori tenetur ad restitutionem, diuersimodè intelligatur à discipulis D. Tho. quidam enim inter quos est Magister Soto ubi supra, aiunt indebitam causam esse tantum uim uel fraudem aut dolum. Alij uero uidetur quod D. Tho. uersaliter loquatur de indebita causa, ita ut per indebitam causam intelligatur siue sit contra iustitiam commutatiua per uim aut fraudem siue contra distributiua tantum. Nobis autem uis quod planius intelligatur per indebitam causam quando aliquis procurat quomodoque, quod præbenda non detur minus digno & auferatur à digniori siue id faciat per dolum aut uim siue per preces aut consilia, siue per pretium aut quomodocunq; hoc fiat. Ceterum iam nox diximus quod per solam læsionem & violationem iustitiæ distributiæ nunquam oritur obligatio restitutionis. Hactenus diximus de restitutione quæ debet facere impediens ipsi impedito. At uero de restitutione quæ faciendã est Ecclesiæ uel corpori unitati

ARTICVLVS III.

Vtrum sufficiat restituere simplum quod iniuste ablatum est.

A D Tertium sic proceditur.

Videtur, quod non sufficiat restituere simplum quod iniuste ablatum est. Dicitur enim Exod 22. Si quis furatus fuerit bouem aut ouem: & occiderit vel vendiderit: quinque boues pro vno boue restituet: & quatuor oues pro vna oue. Sed quilibet tenetur mandatum diuinæ legis obseruare. Ergo ille qui furatur, tenetur restituere quadruplum, vel quintuplum.

Infra ar. 4 corp. Et 12 q. 105. art. 3 ad 9. Et 4. dist. 15. q. 1. ar. 5. q. 2. ad 5.

B 2. Præterea. Ea quæ scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt: vt dicitur ad Rom. 15. Sed Lucæ 19. Zachæus dixit ad Dominum: Si quem defraudauit, reddo quadruplum. Ergo homo debet restituere multiplicatum id quod iniuste accepit.

C 3. Præterea. Nulli potest iuste auferri id quod dare non debet. Sed iudex iuste auferit ab eo qui furatus est plus quam furatus est pro emenda. Ergo homo debet illud soluere: & ita non sufficit reddere simplum.

D Sed contra est, quod restitutio reducit ad æqualitatem quod inæqualiter ablatum est. Sed aliquis reddendo quod accepit simplum reducit ad æqualitatem. Ergo solum tenetur restituere tantum quantum accepit.

E Respondeo dicendum, quod cum aliqui iniuste accipit rem alienam, duo sunt ibi consideranda: quorum vnum est inæqualitas ex parte rei quæ quandoque est sine iniustitia, vt patet in mutuis. Aliud autem est iniustitiæ culpa, quæ potest esse etiam cum æqualitate rei: puta cum aliquis intendit inferre violentiam, sed non præualet. Quantum ergo ad primum, adhibetur remedium per restitutionem: in quantum per eam æqualitas reparatur: ad quod sufficit quod restituatur tantum quantum habuerit de alieno. Sed quantum ad culpam, adhibetur remedium per poenam, cuius inflictiō pertinet ad iudicem. Et ideo antequam sit condemnatus per iudicem, non tenetur restituere plus quam accepit. Sed postquam condemnatus est, tenetur poenam soluere.

Et per hoc patet responsio ad primum:

1 2 quia

A munitati communis est sententia doctorum, quod impediens digniorem, si tamen officium vel beneficium conferatur digno non tenetur ad aliquam restitutionem faciendam communitati quomodocumque impederit. Sed tamen hæc sententia quantumlibet communis diligenter examinabitur in quæst. 63. sequentibus.

Ad argumenta quæ posita sunt in principio huius dubij facile est respondere. Ad primum responderetur, quod quauis auferatur ius vel committitur fraus & dolus contra aliquem, manifestum est, quod auferit ab illo id ad quod habet ius acquisitum, videlicet libertas propria vel cognitio veritatis vel etiam fama, quapropter qui sic impedit tenetur ad omnia damna quæ consequuntur inde, quando vero læditur iustitia distributiua tantum expressè & formaliter vt in casu septimæ conclusionis à nobis explicatum est, tunc etiam auferatur ab impedito illud quod erat in promptu vt esset suum secundum voluntatem reipublice: & hoc sufficit vt ex necessitate facienda sit illi restitutio quia ibi latet violatio commutatiuæ iustitiæ eo quod impediens procurat, quod distributor qui est minister non distribuatur illa bona secundum voluntatem domini. Vnde vterque peccat contra commutatiuam iustitiam.

Ad secundum argumentum respondetur quod impediens per vim aut fraudem minus dignum non tenetur ad aliquam restitutionem pro beneficio. Sed tantum tenetur ad restitutionem iniuriæ, factæ contra iustitiam commutatiuam; reddendo illi libertatem vel famam suam.

Ad confirmationem respondetur, quod animus bene vel male affectus non obligat ad restitutionem neque liberat à restitutione, sed nocentum reuera illatum obligat ad restitutionem.

Ad tertium argumentum respondetur. Raros esse homines qui sint recti iudices suorum meritorum, sed esto ita quod aliquis modestus intelligat se quidem esse minus dignum alijs candidatis seu oppositoribus, sed tamen non iudicat se esse indignum, si enim hoc iudicaret peccaret certè concurrendo cum alijs dignis, etsi obtineret præbendam teneretur illam renuntiare & restituere digno à quo ablata est. Quod si fuerit dignus non peccat concurrendo cum alijs quos nouit esse digniores, sed licite potest proponere sua merita in veritate coram iudicibus. Ratio est quia non tenetur ipse docere electores quod non sit dignior, sed ipsi electores tenentur ex officio hoc examinare. Item quia sepe contingit, vt qui minus dignus est in oculis suis sit dignior respectu communitatis.

Ad quartum argumentum respondetur negando consequentiam quoniam gratuitum donum non debetur ex iustitia impedito. Ceterum officium publicum debetur ex iustitia distributiua digniori.

Ad quintum argumentum respondetur, quod etiam ipse distributor tenetur si iniuste distribuatur ad restitutionem faciendam digniori, quia non est dominus distributionis bonorum, sed minister & tenetur distribuere secundum voluntatem Domini.

Ad confirmationem negat sequela quoniam distributor tenetur ex officio applicare secundum iustitiæ distributiue formam beneficium digniori, neque ab ista applicatione potest impediri nisi culpa sua, at vero ille qui impedit non tenebatur ex officio applicare illud beneficium digniori: & rursus gerit illud negotium contra digniorem, qui aliàs multipliciter poterat impediri, & propterea non semper tenetur ad restitutionem equalis quantis distributor teneatur. Reliqua quæ poterant hic examinari remittuntur ad quæstionem 63.

De iustitia & Iure.

quia lex illa determinatiua est poenæ per iudicem infligendæ: & quamuis ad obseruantiam iudicialis præcepti nullus teneatur post Christi aduentum, vt supra habitum † est, potest tamen idem vel simile statui in lege humana: de qua erit eadē ratio.

Ad secundum dicendū, quod Zachæus id dixit quasi supererogare volens. Vnde & præmiserat: Ecce dimidium bonorum meorum do pauperibus.

Ad tertium dicendum, quod iudex cōdemnando, iustè potest accipere aliquid amplius loco emendæ: quod tamen antequam condemnaretur, non debebatur.

SUMMA ARTICULI.

Prima conclusio. Sufficit ex parte inæqualitatis rei restituere simplum quod iniustè ablatum est, hoc est restituere tantum quantum abstulit. Ratio huius est in argumento, sed contra.

Secunda conclusio. Ex parte iniustitiæ culpabilis quatenus scilicet iniustitia culpa est, non sufficit restituere simplum, sed oportet restituere poenam infligendam à iudice.

Tertia conclusio. Ad huiusmodi poenam soluendam non tenetur quis ante iudicis sententiam, sed post illam tenetur soluere.

COMMENTARIUS.

DVBIVM primum in hoc articulo literale est, an sit vera doctrina harū conclusionū.

Arguitur primo. Pro parte negatiua ad restitutionem pertinet vniuersaliter reparare omnem inæqualitatem quæ iniustè facta est & omnem culpabilem iniuriam & iniustitiā in bonis cuiuscunque generis, vt dictum est, ergo frustra distinguit D. Tho. in hoc articulo, de inæqualitate ex parte rei reparanda per restitutionem & de iniustitiæ culpa reparanda per poenam à iudice impositam.

Arguitur secundo. Si quis attentet inferre vim alteri, & tamen re ipsa non inferat. v.g. Si quis euaginet gladium aduersus alterum neque tamen percutiat, conatus iste est iniurius alteri, & reparandus per restitutionem, ergo falsum est, quod dixit D. Tho. quod tantum inæqualitas ex parte rei reparatur per restitutionem & quod iniustitiæ culpa reparatur per poenam à iudice infligendam.

Arguitur tertio. Leges & ministri legū qui sunt iudices duntaxat puniunt actus perfectos & cōsummatos, sed culpa solum inchoata etiam imperfecta obligat ad restitutionem, ut in casu præcedentis argumenti, ergo huiusmodi inæqualitas non reparatur per poenam infligendam à iudice. Maior patet, quoniam lex non punit simoniacum qui tentauit vendere beneficium neque semper punit eum qui tentauit hominem occidere vel furari.

Denique arguitur quarto, quoniam in qualibet acceptione iniusta rei alienæ interuenit præter inæqualitatem rei ablatæ etiam iniuria & culpa contra proximum: læditur enim in honore & in respectu sibi debito, ergo vtraque inæqualitas reparanda est per restitutionem ante iudicis sententiam. Antecedens probatur inductiue, in rapina quidem manifestum est, quod fit iniuria ei à quo aliquid rapitur co-

A ram oculis eius & à manibus eius. Præterea, in furto etiam videtur miseri minor respectus & despectus quidam eius à quo quis occultè accipit. Pro intelligentia literæ D. Thom. notandum est quod in omni acceptione iniusta & læditur pars contra quæ exercetur iniustitia & lex contra quam peccatur violatur ac per consequens peccatur contra legislatorem & ministros eius qui sunt iudices. exemplum est in furto per quod læditur proximus & violatur præceptum: non furtum facies & fit contra legislatorem.

Sit ergo prima conclusio D. Tho. in hoc articulo appellat inæqualitatem ex parte rei vniuersaliter omnem iniuriam quæ fit proximo in quibuslibet bonis. Vocat autem iniustitiæ culpam quatenus quis operatur contra legem & legislatorem: ratio huius loquutionis est quoniam si propriè & formaliter loquamur nulla inæqualitas etiam ex parte rei habet rationem culpæ & peccati nisi quatenus contra legem quis operatur, vt patet ex definitione peccati. Peccatum enim est dictum vel factum uel concupitum contra legem Dei. Vnde Dauid in Psal. 50. Cū adulterium & homicidium commisisset agens poenitentiam aiebat, Tibi soli peccaui & malum corā te feci. quoniam adulterium & homicidium non haberet rationem culpæ nisi esset cōtra legem Dei, & idcirco Diuus Thom. voluit in hoc articulo loqui propriè & formaliter & intelligere per inæqualitatem ex parte rei omnem iniuriam contra proximum qua ratione est damnificatiua proximi. At vero omnem iniustitiæ culpam uocat inæqualitatem non quidem ex parte rei, sed qua ratione est contra legem & legislatorem unde reparanda est per poenam à ministro legis infligendam.

Secunda conclusio. Omnis offensa contra proximum in quibuslibet bonis compensanda est per restitutionem simpli, hoc est ut tantum reddat quantum abstulit, uel quantum damnificauit. Explicatur in furto quo quidem offenditur proximus in bonis temporalibus. At vero in honore raro aut parum offenditur ille à quo quis in occulto accipit. Quapropter abundè satisfacit fur si reddat simplū quod abstulit: si autem sciens & prudens quod alter plus nimio affligendus erat & quod incurrere poterat aliquam infirmitatem: tenebitur etiam restituere ipsa damna consequuta. Cæterum in rapina manifestū est, quod præter damnum datum in bonis temporalibus læditur proximus contumeliosè in ipso honore. Vnde oportebit etiam restituere non solum rem ablatam, sed etiam honorem ipsum secundum regulas supra positas.

Tertia conclusio. Iniustitiæ culpa quatenus contra legem est, reparatur tantum per poenam à iudice per sententiam infligendam. Probatur conclusio. Ex differētia quæ est inter ipsam legem & iudicem. Etenim lex ipsa est quasi quidā magistratus mortuus & mortuus. At vero iudex ipse dicitur esse lex animata, & iustum animatum loquens & habens manus ad executionem: ita prorsus vt ex lege & iudice compleatur integrum ministerium legislatoris. Ergo ad iudicem pertinet vindicare offensas commissas cōtra legem & legislatorem. Confirmatur, quoniam iustitia vindicatiua potissimè residet in ipso iudice ad ciuium malefacta punienda. Denique ipse iudex ex officio & ex iustitia commutatiua tenetur seruare rempublicam in pace & purgare illam à perniciosis hominibus: quemadmodum custos vineæ tenetur seruare vineam à bestiis & latronibus.

Ad argumenta in principio dubij posita, respondetur, quod cōfirmant & probant nostras cōclusiones.

Sed

Sed pro maiori explicatione secundi & tertij argu-
menti, notandum est, qd leges quandoque puniunt
crimina inchoata nondum perfecta & consumma-
ta. v. g. Punitur crimen laesae maiestatis attentatum
& non consummatum. Punitur etiam propinatio
veneni, etiam effectu non consecuto. Et non solum
haec grauissima crimina inchoata puniuntur, sed que-
dam alia minus graua puniuntur inchoata. Vt ha-
betur in l. i. ff. de extraordinarijs penis: quamuis le-
uiori poena puniantur inchoata: & profecto potesta-
tem habet respublica puniendi omnia peccata exte-
riora, quatenus sunt contra legem. At vero plurima
impunita permittit fieri: quoniam non perturbant
pacem reipublicae. Quin potius si illa punirentur,
perturbaretur pax reipublicae, & maiora damna eue-
nirent. Et idcirco permittit publicas meretrices, &
alia similia peccata. Dicitur ergo Diui Thomae ab-
solute intelligitur, qd lex punire potest & iudex om-
nem iniustitiae culpam, quatenus est contra ipsam le-
gem. Quod si de facto non puniat omnem iniusti-
tiae culpam etiam delatam ad iudicium: hoc pruden-
ter dissimulat propter maiorem tranquillitatem rei-
publicae. Et idcirco permittit fraudem in emptio-
nibus & uenditionibus citra medietatem iustitiae
ad minuendas lites. Ceterum quamuis huiusmodi
iniustitiae culpa interim no reparatur per iudicium
reipublicae: nihilominus reparanda est omnino per
iudicium supremi legislatoris Dei, vel in foro peni-
tentiario misericorditer ad veniam per ministrum
sacramenti, vel in die iudicij in condemnationem,
& tunc non solum iniustitia populi, sed etiam ipso-
rum iudicium reparabitur per uindictam. Iuxta il-
lud Ecclesiastes cap. 3. Vidi in loco iudicij iniquita-
tem, & dixi in corde meo, iustum & impium iudi-
cabis dominus: & tunc tempus omnis rei erit. Ha-
tenus de litere intelligentia sufficienter dictum est.

DUBITATUR secundo. Circa secundam &
tertiam conclusionem. An leges poenales ante con-
demnationem per sententiam iudicis obligent reu
ad subeundam poenam legis: uel etiam post ipsam
sententiam latam teneatur ipse poenam soluere.

Et quoniam quaestio haec propriam sedem habet
in l. 2. q. 96. artic. 4. & apud Magistrum Soto in lib.
5. de iustitia & iure. quaest. 6. artic. 6. habetur latius
de his, oportet ut in summa huius difficultatis
decisionem proferre.

Notandum ergo primo, qd leges poenales quan-
doque continent solas poenas, nullam mentionem fa-
cientes precepti affirmatiui uel negatiui: sed presu-
ponentes peccatum uel operationem aliquam, adij-
ciunt poenas. Exemplum est cum dicitur. Qui gla-
dio occiderit gladio peribit. Qui ceciderit ligna de
sylua, soluat certam poenam. Alij uero leges sunt
poenales, quae continent duas partes: in priore parte
dirigunt homines precepto affirmatiuo uel negati-
uo, in altera parte adijciunt poenam contra transgres-
sores. Exemplum est in Pragmatica sanctione de ven-
ditione tritici: ubi praecipitur, ne quis vendat triticu,
ultra quatuordecim argenteos: & adijcitur contra
transgressores, ut qui oppositum fecerit, soluat certam
pecuniae quantitatem. Nos igitur in presenti non
disputabimus de priori parte huiusmodi legum, an
obligent in foro conscientiae: Est enim constituti-
simum apud uniuersos Theologos, qd prior pars ob-
ligat in conscientia ante iudicis sententiam: ita ut
qui vendiderit triticum ultra taxatione Pragmaticae,
teneatur restituere emptori. Tota igitur difficultas
est de lege quae continet tantu pena uel de posteriori
parte legis: quae continet pena. Notandum est secun-
do qd reus qui comisit crimen quod lege puniatur po

A test considerari in triplici statu. Primus status est,
quando patrum est crimen: sed nondum est dela-
tum ad iudicium exterius; uel si delatum est: nondum
interrogatur a iudice iuste secundum ordinem iuris.
Secundus status est, quando iam accusatus est & in-
terrogatus a iudice iuridice. Tertius status est, quan-
do iam contra reum est pronuntiata iuridica senten-
tia, qua reus puniendus tali poena decernitur.

Notandum est tertio, leges poenales quandoque
continere sententiam ferendam a iudice: ut quando
lex dicit, qui tale crimen commiserit, excommuni-
cetur, suspendatur. Quandoque uero lex ipsa poenalis
continet formam latae sententiae ab ipsa lege. Ut cu
dicitur qui tale crimen commiserit, sit ipso facto ex-
communicatus, sit ipso iure & facto expoliatus bo-
nis suis.

B Sit prima conclusio. Lex poenalis quae continet
sententiam tantum ferendam de aliqua poena, non
obligat ad soluendam poenam ante iudicis senten-
tiam. Haec communis sententia est Doctorum om-
nium: & ratio est manifesta ex ipsa forma legu: quae
committit iudici, ut talem poenam infligat. Iudex
autem non nisi per sententiam, cognita causa con-
demnat quemquam.

Secunda conclusio. Lex poenalis Ecclesiastica quae
continet sententiam latam alicuius censurae, v. g. Ex-
communicationis uel suspensionis uel irregularita-
tis statim ante aliquam iudicis sententiam habet ef-
fectum quantum ad ipsam poenam censuram. Haec
etiam est communis omnium sententia: quamuis
in ratione conclusionis non omnes conueniant, sed
nos statim reddemus rationem communem qua-
tuor conclusionibus.

Tertia conclusio. Nulla lex poenalis etiam si con-
tineat sententiam latam obligat reum, ut seipsum
expoliet bonis suis. Haec conclusio uerior est & com-
munior inter Iurisperitos & Theologos.

Quarta conclusio. Verosimilis sententia est: quae
asserit, quod reus qui commisit crimen contra lege
quae continet sententiam latam de priuatione bono-
rum, ipso facto sit priuatus statim dominio bono-
rum suorum, licet maneat cum possessione & usu illoru
bonorum. Haec est Caietani sententia in presenti art.

D Quinta conclusio. Verosimilior sententia est, qd
eiusmodi reus retinet adhuc dominium bonorum
suorum, licet caducum & infirmum ante sententiam
iudicis. Hanc tenet Mag. Soto ubi supra citatus est,
& latius ostendimus in nostris commentarijs supra
2. 2. q. 12. artic. 2. dub. unico, de poenis Apostatarum &
haereticorum. Ponamus exemplum quartae & quin-
tae conclusionis. Est lex quae haereticum ipso facto
decernit esse priuatum bonis suis, quae bona applicat
fisco: Dicit Caietanus & qui illam sententiam se-
quuntur: qd haereticus ante sententiam iudicis iam est
priuatus dominio bonoru suorum, & manet cu pos-
sessione illorum & usufructu & non poterit illa ven-
dere. At uero nos dicimus cu probabiliori sententia,
qd adhuc haereticus maneat etiam cum dominio bo-
norum suorum, licet caduco & infirmo: & qd poterit
non solum uti & frui bonis suis, sed etiam uende-
re, & alienare declarando tamen uitium rei uendi-
te, scilicet dicendo, qd illa bona poterunt confiscari.
Neque in hac sententia aliquatenus derogatur iuri
quod habet fiscus erga illa bona, quoniam post lata
sententiam omnia bona haeretici a die commissi cri-
minis confiscantur ubicunque reperiantur. At uero
ante latam sententiam, communior consensus est
doctorum, qd haereticus non tenetur seipsum priua-
re bonis suis & tradere fisco. Ergo per quartam &
quintam conclusionem nihil derogatur nec au-

Banendo Iustitia & Iure.

1 3 fertur

fertur à fisco. Ratio autem communis predictarum conclusionum, & quae mihi magis satisfacit, est: quod leges penales non sunt extendendae magis quam oporteat ad bonum commune & intentionem legislatoris, sed potius oportet eas suauiores facere. Et quia in re dubia semper fauendum est magis reo quam actori, praesertim cum commune bonum non periclitatur: idcirco nobis probabiliores sententiae videntur, quae declinant in fauorem ipsius rei: quoniam non inuenimus in istis conclusionibus, quod aliqua ex parte derogetur bono communi. Imo vero prouidemus suauitati legis, quae iustitiae Dei debet omnia suauiter disponere. Cum igitur esset durissimum obligare hominem haereticum etiam occultum, ut spoliaret se: statim bonis suis & traderet fisco, praesertim cum nullus homo hoc facturus esset: & lex nihil aliud tunc efficeret, quam scandalum hominis haeretici: idcirco optima ratione ducti declinamus absque iniuria legis in fauorem rei: non solum in tertia conclusione, sed etiam in quinta conclusione, eo vel maxime quod si haereticus nunquam deducitur in iudicium, vel quia crimen fuit occultum, vel quavis alia ratione, manebit ipse & haeredes illius perpetua possessione bonorum illorum. Frustra ergo auferitur ab illo dominium, & rationabilius dicimus, quod manet cum domino caduco & infirmo magis aut minus secundum maiorem & minorem probabilitatem, quod crimen illius deferendum sit ad iudicium. Vnde si omnino fuerit crimen illius occultum, poterit vendere suum dominium tanti quanti si non commisisset haereticum crimen. Haec de primo statu rei diximus in istis quinque conclusionibus.

Sed est obiectio aduersus predicta. Diximus enim legem penalem ecclesiasticam, quae continebat latam sententiam de aliqua censura ecclesiastica, statim ligare ipso facto ante iudicis sententiam: quauis in ipsa lege non dicatur quod obliget ante iudicis sententiam. Ergo aliae leges penales, quae continent formam latae sententiae, per hoc quod dicunt ipso facto & ipso iure aliquem priuari dominio bonorum suorum statim obligant, ita ut qui commiserit tale crimen ante iudicis sententiam teneatur bona sua reddere fisco cui applicantur per legem. Et confirmatur, quia procul dubio legislator habet potestatem transferendi dominium bonorum per legem latam ab ipso, cum expedierit bono communi: sed nullis alijs verbis poterit commodius exprimere mentem suam, quam dicendo, ipso facto sit priuatus dominio bonorum suorum. Ergo eadem est ratio de huiusmodi legibus atque de legibus ecclesiasticis quae continent censuram latae sententiae. Respondetur ad hanc obiectio nem, quod quauis reuera ita sit, quod legislator habeat potestatem transferendi dominia rerum per legem iustam, cum expedierit bono communi: tamen nunquam presumendus est id velle facere ante iudicis sententiam, qui cognoscat de crimine perpetrato, & applicet poenam legis spoliando hominem bonis suis. Et ratio est quoniam ad suauitatem legis pertinet, ut non obliget criminiosum hominem, quod ipse sit executor suae poenae & priuet se bonis quorum possessionem actu habet. Est enim hoc durissimum secundum hominum ingenium & naturam, & vix reperiretur qui in hac parte obediret legi. Vnde lex non deseruiret nisi ad scandalum animarum. Et idcirco merito probabiliores sententias existimamus, quae requirunt cognitionem iuridicam facti & condemnationem à iudice legem applicante. Ceterum in legibus ecclesiasticis continentibus censuram latae sententiae uel ipso facto, non est eadem ratio. Quoniam

penillam poenam non priuatur homo bonis quae acta acquirerat actu, ut patet in sententia excoicationis, per quam priuatur homo suffragijs spiritualibus quae sibi prouenire poterant ab ipsa ecclesia. At vero quae antea acquirerat non amittit per illam sententiam: similiter fisco in censura suspensionis & irregularitatis, quae propter quas poenas non soluitur potestas homini, quam antea habebat, sed tantum impeditur ne exerceat: item poenae Ecclesiasticae quae sunt censurae mere priuatiuae, non ligant hominem, ut ipse sit executor suae poenae. At vero leges penales quae priuant dominio & possessione bonorum suorum obligarent hominem, ut ipse esset executor suae poenae, nisi fuisset necessaria iudicis sententia.

Hinc sequitur vnum corollarium: quod si in lege Ecclesiastica quae continet poenam latae sententiae de aliqua censura, simul continetur aliqua poena pecuniaria, non obligaret illa lex ad soluendam illam poenam ante iudicis sententiam: quantumlibet sub eadem forma legis dicatur, quod ipso facto sit excommunicatus & soluat decem milia dipondiorum.

De secundo vero statu, sit sexta conclusio. Suauior & clementior sententia est & mihi vero similior, quod etiam si reus iuridice interrogatus, videlicet, quando tenetur respondere veritatem criminis, neget illam ut effugiat poenam legis: non tenebitur restituere bona sua fisco. Ratio est, non solum suauitas legis (ut iam dictum est): sed etiam quia ille non tenebatur confiteri veritatem ex iustitia communitaria, sed solum ex iustitia legalis, cuius transgressio non obligat ad restitutionem: & ex alia parte fiscus non quam acquirat dominium illorum bonorum ante iudicis sententiam. Ergo non est aliqua causa quae obliget ille ad restitutionem suorum bonorum faciendam fisco. Et denique humano more non est exhibibile, quod aliquis qui ita euaserit condemnationem suam: velit reddere bona sua fisco: ergo non est credendum, quod lex velit illum obligare ante condemnationem iudicis.

Et confirmatur, quoniam ille qui sic euasit iudicium condemnationis suae, non tenetur iterum reuerti ad iudicium & confiteri veritatem quam negauerat: ergo neque reddere bona sua fisco. Probatur consequentia, ex vulgari maxime, propter quod vultum quodque tale & illud magis. Ergo si ille tenetur reddere bona sua fisco: magis tenetur confiteri veritatem in iudicio, propter quam condemnatur ut reddat bona sua fisco. Eo vel maxime, quia si redderet illa bona fisco, perinde esset atque si confiteretur crimen suum.

De tertio statu sit septima & vltima conclusio. Qui post latam sententiam à iudice: per dolam uel fraudem aut vim occultat bona sua; ne sententiae executioni mandetur: tenetur ipsa bona restituere ante aliam iudicis sententiam fisco. Est haec conclusio concors omnium doctorum sententia. Et ratio eorum est manifesta, quoniam omnis qui retinet alienum tenetur illud restituere vero domino: Sed per sententiam iudicis auferitur dominium à criminioso: & transfertur in fisco: ergo ipse tenetur illa reddere fisco. Sed obseruandum est, non opus esse quod ipse met condemnatus proprijs manibus reddat bona illa fisco, nisi forte expresse iuberetur ita facere: sed sufficit quod permittat illa se auferri, nec occultet: sed manifestet veritatem interrogatus. Et ratio huius est, quoniam ipsa met sententia iudicis non obligat condemnatum, ut ipse sit executor illius, sed ea conditione transfert dominium in fisco: ut fiscus sit executor sententiae illius.

Ex quo sequitur, quod ille condemnatus, si fiscus fuerit negligens in exigendis illius bonis: poterit pro-

prescribere intra tempus à legibus designatū. Hoc uiderim, nisi forte sit aliqua lex ecclesiastica, quæ impediatur huiusmodi prescriptionem in pœnam hæreticorum.

Deinceps agendum nobis est de triplici genere legum pœnalarum: de quibus frequenter dubitari solent: an obligent ad solutionem pœnæ ante sententiâ iudicis, & quomodo obligent in foro conscientiæ? Huiusmodi leges sunt. Primò quæ feruntur de tributis soluendis. Secundò leges quæ prohibent cessionem lignorum in syluis alienis, uel non proprijs. Tertio leges quæ prohibent uenationem, piscationem, & aucupium præsertim columbarum in alienis columbarijs.

DUBITATUR tertio. Vtrum leges latæ de tributis Regi soluendis, obligent in foro conscientiæ ad soluendum, non solum tributum, sed etiam pœnam impositam non soluenti intra tempus definitum? Pro cuius rei intelligentia supponendum nobis est ante omnia: tributa deberi ex iustitia ipsi Regibus, quamuis aliquando Reges ipsi, iniusta tributa soleant imponere reipublicæ. Nos autem loquimur de iustis tributis quorum iustitia inde colligitur: quoniam Reges tenentur ex officio seruare rempublicam in pace & in bello. In pace quidem, componendo lites ciuiles & puniendo malefactores potenter, etiam ipsos magnates. In bello autem, defendendo rempublicam ab inuasoribus iniquis; & insuper vindicando iniurias factas reipublicæ: ad quæ omnia necessariæ sunt opes ingentes, & etiam ad splendorem regum tam in cibo quam in multitudinis ministrantium. Ergo cum ipsa respublica transtulerit suam auctoritatem totam in Regem ea conditione, ut talia exequatur officia difficillima: tenetur ei tributa conuenientia exhibere, ut decenter & conuenienter possit gubernare. Igitur quemadmodum mercenario debetur merces ex iustitia commutatiua: multò magis ipsi Principi debetur ingens tributum pro labore & officij sui dignitate.

Confirmatur prædictum fundamentum. Quoniâ decime ecclesiasticæ debentur, ex iustitia ecclesiasticis ministris pro stipendio officij sui: sed non sunt minus necessarij in republica seculari princeps & ministri eius. Ergo respublica tenetur illos conuenienter sustentare pro dignitate officij sui. Hoc etiam fundamento constat ex sacra Scriptura, imò Christus Dominus Matth. 17. Indicauit Reges terræ iuste tributa exigere dicens, Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ Dei Deo. Et D. Hieronymus & Theophilactus aiunt, quod Christus Dominus iussit ibi tributa dari Cæsari, & Apostolus ad Roman. 13. præcipit, Reddite omnibus debita cui tributum, tributum: cui uectigal, uectigal. Et denique uniuersi Reges tam in populo Dei antiquo quam etiam inter gentes acceperunt sibi tributa semper à suis regnis. Ergo illa necessaria iudicata sunt ab omnibus gentibus ut respublica rectè gubernaretur.

Obseruanda sunt tamè quatuor in iustificatione huiusmodi tributorum. Primo quidem, quod ipsi regno interest quod Rex sit potentissimus & diues. Rursus regi etiam interest, quod regnum sit locuples & abundet diuitijs, ut habeat unde possit rex abundantia tributa recipere. Secundo quod utraque pars nititur ad se trahere alteram in huiusmodi diuitijs. Et ideo regula componendi utraque partè desumitur ex sine officij Regis: quod quidem est considerare seipsum esse propter regnum, non autem regnum esse propter ipsum. Unde ad sustentandam regiam magnitudinem seu magnificentiam, nõ debet pati regnum, nisi tantum quantum satis est ad

Paulus de Iustitia & Iure.

A salutem regis. Quod si circumstantiæ fuerint tales, quod requirantur sumptus maiores solito: ita ut necessarium sit, quod populus grauetur tributis, tunc tributa iusta erunt, si & ipse Rex in sua proportione similiter patiatur cum populo, & sese temperet à sumptibus superfluis: alioquin erunt tributa iniusta. Et ratio est, quia in tali euentu Rex non ordinaretur ad bonum regni: sed potius ordinaret regnum ad seipsum tanquam ad finem, quod consuevit Turca tyrannissimus facere.

Tertio obseruandum est, quod postquam consiliarij Regis & procuratores regni conuenerunt in aliquo tributo & noua impositione iniusta: nihilominus huiusmodi iniustitia toleranda est potiusquam admittatur rebellatio populi. Ratio est euidens: quoniam de duobus malis minus est eligendum. Est autem maximum malum regni diuisio & rebellatio ab ipsa unitate, quæ est in vno Rege: sicut experientia compertum est. Tunc enim contingunt in populo maximi insultus latrocinia &c. Et quod peius est religio Christiana patitur detrimentum. Ergo Theologi prudentis & concionatoris officium erit, suadere populo, ut obediat mandatis Regis, nec exasperet populum manifestam adorationem iniustitiæ tributorum, etiam si essent iniusta. Notandum est secundo, quod in Hispania sunt duo genera tributorum. Alterum est decima pars pretij eorum quæ uenduntur, quod vulgo dicitur, *Alcauala*. Quod quidem impositum est & originem habuit, quando Reges Catholici Ferdinadus & Isabela bellum mouebantur contra Regnum Granatense, quod Sarraceni occupabant. Et in subsidium huius belli postulauerunt à regno necessarium tributum: & tunc Decretum est, quod daretur Regibus decima pars pretij eorum quæ uenderentur, quod uocatum est merito *Alcauala*. Quia quidam de consultoribus adiuueniens hunc modum tributi, quod non esset illiusmodi molestum, sicut illud quod vulgo dicitur, *Pecho*, dixit, *To dire al que uala tanto y mas que pecho, y non sea pecho*. Postea uero finito huiusmodi bello mansit huiusmodi tributum in corona Regia non cum tanto rigore, ita ut solueretur decima pars pretij, sed trigesima paulò plus minusue. Et huiusmodi pactum inter nos dicitur, *Encabecamientos de los pueblos y ciudades*. Rex autem huiusmodi tributum aliquando transfert in alios uel donatione uel magnificentia Regia uel etiam uenditione.

Rursus est aliud genus tributi, quod soluitur propterea quod merces aliqua transfuehantur de regno in regnum. Et quidem si per mare transferantur appellatur à nostris, *diezmas del mar*. Quæ autem per terram transferuntur dicuntur à nostris *portazgo*, & à Latinis uectigal.

Tertio notandum est pro explicatione huius tributi, quod sunt aliquæ leges quæ prohibent aliqua trans ferri de regno in regnum, sub certa pœna: & huiusmodi leges non sunt propriæ de tributis, sed sunt leges pœnales, de quibus iudicandum est secundum decisionem dubij præcedentis. Non enim obligant ad solutionem pœnæ ante sententiâ iudicis, quantumlibet aliquis per fraudem & dolum sese occultauerit ad transferendas merces uel pecunias de regno in regnum. Aliæ uerò sunt leges quæ non prohibent, sed potius admittunt & præsupponunt aliqua trans ferri de regno in regnum: sed imponunt transferentibus aliquod tributum Regi soluendum. Et istæ leges propriæ sunt tributaria.

His ita constitutis arguitur primo pro parte affirmatiua. Id quod debetur ex iustitia commutatiua, soluendum est ante omnem iudicis sententiâ:

I 4 sed

sed iusta tributa debentur Regi ex iustitia commutativa, ut dictum est, ergo quilibet tenetur ea solvere antequam exigantur.

Arguitur secundo Quoniam publicani, quos vulgo dicimus *alcavaleros*, vel *arrendadores*, dato pretio Regi emunt huiusmodi tributa, ergo qui non solvunt tributa iniuriam faciunt istis hominibus, qui titulo emptionis habent ius ad ea percipienda. Et denique multi magnates, in regno sine alias divites emunt à Rege oppida multa cum iure percipiendi huiusmodi tributa, ergo illis etiam fiet iniuria nisi tributa solvantur ante iudicis sententiam vel ministri executionem. Ad hanc dubitationem Summa Angelica in verbo *pedagium*, quæst. 6. asserit univ ersaliter partem negativam. Sed opposita sententia est communis doctoribus Theologis & Jurisperitis.

PRO decisione huius difficultatis sit prima conclusio certa naturali ratione & secundum fidem, Tributa de quibus constat esse iusta, soluenda sunt ante iudicis sententiam cum eis conditionibus, quæ lege aut usu admittuntur. De quibus dicemus sequentibus conclusionibus. Ista conclusio non aliter probatur quam ex fundamento primo & rationibus eius.

Secunda conclusio sit specialiter de tributo, quod dicitur *alcavala*. Qui merces suas vendit bona fide, id est, absque dolo & fraude interueniente in illis occultandis, si forte id faciat ignorante publicano, non tenetur huiusmodi tributum ipsemet reddere. Si autem aliquis dolo & fraude utatur in occultanda venditione rei, tenetur in foro conscientie reddere huiusmodi tributum ante iudicis sententiam, & antequam exigatur ab ipso publicano ignorante. Probatur prima pars conclusionis, quia huiusmodi tributum semper in Hispania visum est durum post bellum Granatense: & propterea mitigatum est à Regibus, ut non exigatur decima pars sed tricesima plus minusve & cum conditionibus, quæ tributum reddant suavius, videlicet, quod venditor soluat, illud tributum quando requisitus fuerit. Esset enim durissimum & intolerabile, quod qui vendit rem suam necessitate coactus, teneatur ipsemet querere publicanum & reddere illi decimam partem pretij, & hoc est receptissimum iam in Hispania inter viros timorate, conscientie & doctissimos, quod huiusmodi venditor non teneatur solvere huiusmodi tributum, nisi fuerit requisitus. Ex quo sequitur, quod lex quædam ratio quæ habetur *en el quaderno de las alcavala*, quæ præcipit, quod venditor intra quinque dies non tam faciat publicano venditionem, nunquam fuit usu recepta: utpote quæ reputata est acerbissima. Secunda vero pars conclusionis probatur. Quia hoc genus tributi cum prædictis conditionibus & moderaminibus iustum est, & debetur ex iustitia commutativa, ergo tenetur venditor qui usus est fraude dolo, in foro conscientie restituere.

Tertia conclusio. Venditor etiam qui usus est fraude & dolo, non tenetur ad restitutionem transacto biennio. Probatur ex l. 129. in citato quaternione. Vbi præfigitur ipsi publicano tempus biennij intra quod possit huiusmodi tributa exigere. Imo in quibusdam mercibus quæ non venduntur coram tabelione, præfigitur illi spatium duorum mensium, intra quod possit exigere tributa, ergo cum ista conditione obligantur venditores solvere tributum.

Quarta conclusio. Ut in plurimum in oppidis particularium dominorum, qui sunt vassali Regis, etiam qui uantur fraude & dolo non tenentur ad restitutionem aliquam faciendam huiusmodi tributi. Imo proprie non est fraus aut dolus, sed cautela

A occultare venditionem mercium suarum. Ratio est, quia ut in plurimum isti domini exigunt tributa cum maiori rigore quam ipse Rex: quod est iniquissimum, quia Rex ipse non dedit illis maiorem potestatem, quam ipse haberet in exigendi tributis. Diximus autem regulariter, quoniam aliqui sunt domini oppidorum, qui non exigunt tributum acerbius quam ipse Rex, ergo istis soluendum est tributum iuxta conditiones secundæ conclusionis & tertie.

Ultima conclusio. Qui bona fide merces, uel res alias transferunt de regno in regnum, si portitor non addit qui exigat portorium: non tenentur ipsi quidquam solvere. Si autem mala fide, scilicet, utendo fraude & dolo occultant transitum mercium, tenentur ad restitutionem: tributum sicut dictum est *de alcavala*.

Ad argumenta in oppositum respondetur. Ad primum, quod quamuis ipsa respublica teneatur ex iustitia commutativa sustentare Regem, tamen sufficienter hoc præstat per impositionem tributorum cum illis conditionibus, quæ efficiunt suaviora tributa: ac proinde qui soluit tributa cum illis conditionibus, non tenentur ad aliquid amplius.

Ad secundum & tertium argumentum respondetur, quod tam publicani quam domini oppidorum recipiunt ius percipiendi illa tributa cum illis conditionibus. Unde qui seruat illas conditiones non facit eis iniuriam. Hactenus de tributis.

DYBITATUR quarto, Vtrum qui ligna cedunt in alienis syluis colligunt syluestres glandes, castaneas, vel etiam qui pascunt in alienis pascuis sua pecora, teneantur ad restitutionem in foro conscientie ante omnem iudicis sententiam.

Arguitur primo pro parte affirmativa. Isti lædam iustitiam commutativam, ergo tenentur restituere. Probatur antecedens. Quia damnum inferunt in alienis bonis.

Arguitur secundo, & confirmatur. Quia isti sunt verè fures, & sic appellantur. Si arborum fructum cesarum, maxime in l. 1. Et probatur, quia usurpant rem alienam in iure domini. Sed dicit aliquis hoc argumentum non procedit de vicino qui occidit ligna in sylva sui oppidi, quoniam illa sylva communis est. Sed contra replicatur, quia non finis est fur, qui committit publicum prærium, quædam qui furripit pecuniam à proximo, imò ille magis puniatur: quia grauius peccat, ergo non minus obligatio restituendi per hoc quod quis cedat ligna in sylua communitatis ipsius.

In hac difficultate dissoluenda, quidam doctores graves sunt plus nimio scrupulosi. Nam Ioannes de Medina in C. de restitutione. quæstio. 12. asserit uniuersaliter partem affirmativam, nisi forte excusentur omnes isti ex aliquo statuto, vel voluntate interpretatiua domini sylvæ: quæ videtur esse contentus ipsa poenâ, quando capiuntur homines cadentes ligna. Sed Castro lib. 1. de potestate legis pœnalis. c. 10. corol. 2. asserit omnino condemnandos esse lignatores, qui in alienis syluis ligna cedunt, & inuenitur uehementer in confessorios, qui illos absoluunt absque restitutione.

PRO decisione veritatis notandum est, quod sylvæ quædam sunt communitatis, aliæ vero sunt ad iudicatas particularibus personis. Et istæ sunt in duplici differentia. Quædam enim adiudicate sunt particulari personæ ab ipso Rege vel à republica, aliæ vero possidentur à particulari persona, titulo plantationis in proprio fundo: quæ etiam ipse plantauit syluam uel antecessores eius à quibus illam hereditauit uel emit, &c.

Secun-

Secundo notandum, quod quando non constat de isto secundo titulo, praesumendum est quod prior titulo possidetur sylva ab aliquo particulari. Et ratio est, quia is qui secundo titulo possidet, semper curat diligenter huius rei testimonium habere vel proferre.

Sit ergo prima conclusio. Frequens lignorum casus in alienis sylvis, quae sunt communis, peccatum est contra iustitiam legalem. Ratio est, quia semper est lex vel statuta in ipsa communitate, ut non cedantur ligna de sylva communis, nisi certis temporibus & cum certa moderatione, ergo cura iustitia legalis respiciat bonum commune, ipsi particularum tenentur secundum legem non destrui sylvam, sed conservare, & peccatum erit contra iustitiam legalem frequenter ligna cadere extra tempora determinata. Non autem audeo semper condemnare eos peccati mortalis, nisi quando notabile detrimentum fit in ipsa sylva, attendita proportione quantitatis & magnitudinis ipsius sylvae. Tunc enim erit peccatum mortale.

Secunda conclusio. Qui caedit ligna in sylvis alienis etiam priuatae personae, quas tamen non constat esse consitas a particulari persona, non tenetur ad aliquam restitutionem, nisi forte sylvam deestruat, quod vulgo dicitur *malis*. Probatur prima pars conclusionis. Si ab initio sylvae essent adiudicatae siue oppidis siue particularibus personis ea conditione, ut ipsi dominis liberet impune materiam inde caedere, alijs tamen liceret, sed non sine aliqua poena, tunc ipsi lignatores non tenerentur ad restitutionem, sed tantum soluere poenam dum caperentur. At vero ita se res habet quae oppidis & huiusmodi priuatis personis hac lege conditione, scilicet interpretata, adiudicatae sunt sylvae, quod etiam constat ex consuetudine, ergo non tenentur nunc ad restitutionem. Probatur minor. Quoniam arbores syluestres quas sponte terra producit, aut certe minima humana industria, sunt maxime necessariae humanis visibus, ergo non decebat, ita appropriari dominis, ut appropriantur arboribus, quae maxime indigent diligentia, ergo. Minor illa vera est.

Confirmatur. Quoniam ad quietem conscientiarum hominum pertinebat, ut hoc modo adiudicaretur sylvae, quia mortaliter loquendo necesse est frequens & communis eorum usus cogit homines ligna de sylvis caedere. At vero ad quietem conscientiarum quo ad fieri potuerit, rescindenda sunt & reducenda omnia commanda temporalia, reipublicae, ergo merito sic arbitrarunt, eo vel maxime quod parum incommodatur reipublicae, & particulares maxime accommodantur: & sufficienter conservatur sylva cum illa poena, ergo absque aliquo dubio haec sententia potest teneri & praedicari. Hoc ipsum probatur ex more, & usu non solum lignatorum, quorum nemo existimat tenevi se ad aliquam restitutionem, sed etiam ipsorum iudicium, qui capiunt huiusmodi lignatores ligna cadentes, non enim obligant ad restitutionem ipsorum lignorum, sed tantum ad statutu poenam. Secunda vero pars probatur. Quoniam qui depopulatur sylvam etiam proprii oppidis, peccat contra iustitiam commutativam, ergo. Probatur antecedens. Quoniam ille tollit & destruit a domino sylvae ius quod habet ex iustitia commutativam ad ipsam sylvam, & ad utilitatem illius, tam pro communitate quam pro particularibus, ergo quomodo modo deualtat sylvam, tenetur ad restitutionem. Et hoc probat replica facta in secundo argumento.

Tercia conclusio. Qui caedit ligna in aliena sylva,

quam constat esse plantatam a domino in proprio fundo, tenetur ad restitutionem damni illati ante omnem sententiam iudicis. Ratio est, quia plantatio sylvae in proprio fundo est perfectus titulus propter quem sylva appropriatur perfecte ipsi domino: ita ut ipsi soli liceat colligere fructus & ligna cadere, ergo qui inde aliquid accipit tenetur restituere, si cut qui accipit ex vineam vel ex messibus alienis. Hanc conclusionem probant argumenta facta in principio huius dubij. Et probatur adhuc, quia ille qui plantavit sylvam in proprio fundo, primavit se alijs commoditatibus & fructibus terrae illius, ergo qui inde aliquid accipit, perinde atque si accipiet ab alijs fructibus quos ille dominus poterat habere ab illo fundo, tenebitur ad restitutionem.

Nihilominus sit quarta conclusio, quae praecedentem moderatur. Graue damnum & inigne requiritur, ut qui ligna caedit in huiusmodi sylvis, obligetur ad restitutionem sub peccato mortali. Explicatur ita conclusio ex differentia, quae inuenitur inter obligationem ad restituendum damnum datum in huiusmodi sylvis & in alijs. Etenim in alijs sola populatio & deaustatio obligat ad restitutionem. Quae vero dicatur depopulatio vel deaustatio relinquitur arbitrio boni viri iudicandum. At vero in sylva de qua loquimur in hac conclusione, etiam circa depopulationem, obligamus ad restitutionem. Ceterum, ut obligemus sub mortali peccato, requiritur graue damnum datum sylvae domino. Hoc autem graue damnum aliter iudicatur pro diversitate qualitatis materiae. Etenim ad grauem materiam in furto, minor requiritur quantitas in auro, quam in argento. Similiter in rebus quas sponte terra ipsa producit, maior quantitas requiritur, ut materia sit grauis, quam in illis rebus quas frequens humana industria produci facit. Cum igitur syluestres arbores consistat a domino sylvae requirant minime industriam, requirantur magna quantitas, ut sub peccato mortali obliget restitutio. Et dicemus ego iudicio meo, esse peccatum mortale integram arborem detruicare. Et ratio est quia quantum in colendi huiusmodi arboribus non requiratur frequens industria, tamen multo tempore procreantur, & postquam procreatae sunt huiusmodi arbores, multum fructum afferunt, & utilitatem annuam, ergo priuare dominium hac utilitate ad multos annos, grauis materia est & mortale peccatum. Ceterum ramos ex huiusmodi arboribus caedere, vix erit peccatum mortale, nisi sit frequens casus.

Quarta conclusio. Quod dictum est de arboribus syluestribus, dicendum est de illarum fructibus, videlicet, quod in sylvis in quibus licet ligna caedere, licebit etiam colligere fructus arborum. In sylvis autem in quibus non licet ligna caedere, non licebit neque fructus illorum accipere. Probatur conclusio. Quia fructus sequitur naturam & conditionem arboris, & eodem modo applicatur suis dominis, quatenus & applicantur sylvae, ergo ita iudicandum est, Vtrum liceat vel non liceat fructus colligere, & vtrum accipientes teneantur restituere, si cur supra iudicauimus de casione lignorum. Et confirmatur. Quia fructus etiam arborum utiles & necessarii sunt in varios usus, videlicet, ad ignem, ad pastum pecorum & hominum, sicut & ipsae arbores, ergo & idem iudicium erit de vtriusque.

Sexta conclusio. Qui pascit pecora in sylvis alienis, si huiusmodi sylvae circumseptae sunt, tenetur restituere damnum illatum ante iudicis sententiam: si vero prata non circumdata sint, qui pascit herbam illorum, non tenetur restituere, sed sibi accipere poenam.

nis taxatis à lege. Prima pars probatur. Quia sicut consertio & seminatio sylvarum tribuit ius & dominium perfectum seminanti domino: ita similiter circumdare prata, tribuit ius & dominium perfectum suis dominis, ergo qua ratione qui cædit ligna sylvarum quæ appropriata sunt titulo plantationis, tenetur restituere ante iudicis sententiam ita etiam qui pascit herbam prati circumdari contra voluntatem sui domini, tenebitur restituere. Et confirmator. Quia vt diximus de præcedentibus, herba prati per uia est, & indiget sua custodia, ergo si ipsa iam septa est & perfectè appropriata domino, tunc qui illam pascit tenetur restituere.

Ex quò sequitur secunda pars conclusionis, quòd videlicet si prata non sint peculiari titulo adiudicata perfectò domino, non tenebitur restituere nisi fiat maxima deuastatio prati.

Ad primum respondetur, quòd peccatum cædendis ligna in sylua, non est contra iustitiam commutatuam, nisi in syluis appropriatis titulo plantationis: & quando fuerit magna depopulatio. Et ita non semper tenentur lignatores ad restitutionem.

Ad secundum respondetur, quòd ille propriè loquendo nec furatur neque appellabitur fur, quia non accipit alienum simpliciter. Nam quando syluæ & nemora donantur, aut sunt reipublicæ, non perfectè subduntur dominio illorum: sed tantum quantum ad hoc quòd ipsi vtantur & possideant talem syluam qualiter libuerit sine peccato & sine pœna. Alij verò cum pœna taxata & sententia ista à iudice poterunt eisdem syluis vti: & ita leges inductæ abusiue & impropiè loquuntur appellantes fures eos qui sic cædunt ligna.

Ad tertium respondetur, quòd quæ reponuntur in arario ciuitatis, omnino sunt appropriata dominio reipublicæ in commodum singulorum ciuium. Vnde qui compilat ararium, tenetur restituere nõ aliter atque fur & latro. Verum tamen syluæ & ligna & herbæ camporum non ita sunt appropriatæ: sed vt diximus appropriatione imperfecta & dominio diminuto. Et hoc fit propter maximam necessitatem talium rerum, quas non decet omnino appropriari dominis, ita vt reliquis ciuibus non liceat aliqua via vti illis ad supplendam suam indigentiam. Ex quibus sequitur primo, quòd arbores hortenses & similiter fructus eorum qui accipiuntur restituere: quia similiter deputati sunt & circumsepti, & indigent peculiari industria & custodia.

Secundò, sequitur, quòd quando feruntur excommunicationes contra cæsores lignorum, solum obligant illos de quibus diximus, quòd teneatur restituere etiam si excommunicatio omnes videatur respicere: quia illi solum peccant mortaliter qui contra iustitiam commutatuam cædunt ligna, & excommunicatio solum ligat, supposito peccato mortali.

Tertiò sequitur, quòd episcopi imprudenter imo perperam concedunt huiusmodi excommunicationes: quia peccata ista etiam si procedant contra iustitiam commutatuam: tamen communia sunt & frequentia, quæ vix à lignatoribus & pastoribus euitantur. Vnde in Concil. Trident. Sessio. 25. de reformat. ca. 3. præcipitur ne excommunicationes ferantur pro delictis vulgaribus.

D VBIUM aliud est, Vtrum qui venatur in alienis montibus & nemoribus, & qui piscantur in alienis fluminibus, aut denique qui aucupantur in alienis locis, & maxime ex columbari js, teneatur restituere damnnum illarum ante iudicis sententiam. De

A qua materia disputant Scholastici in 4. Sententiarum quæst. 15. Summistæ verbo venatio, & verbo restitutio. Io. Medina in cap. de restitutione quæst. 12. Cait. opusc. 17. responsum, responsi. 12. Soto lib. 4. de iustitia quæst. 6. art. 4. Nauar. in Manua. ca. 17. quæst. 120. Couar. in relect. supra regula peccatum. §. 8.

P R O explicatione huius rei, tria animaduertenda sunt. Primum est, supposito quòd Princeps iustis de causis potest interdicare venationem, piscationem, & aucupium. Prima ratio est quæ desumitur ex tempore: quare iustè interdicanur huiusmodi. Vt quòd. v. g. instet tempus, quando animantia edunt suos partus: aut in tempore frigoris & niuii, quando facile animantia capiuntur, & ita fit magna deuastatio illorum. Secunda causa est, propter modum & instrumenta quibus aliqui venatores vtuntur: qui cedunt in perniciem ipsorù animantium & reipublicæ. De quo vide. l. 40. tit. vlt. c. 8. in Regiis ordin. & etiam in Repertorio Pragmat. Caroli V. lib. 8. tit. de las cacas. specialiter videantur duæ leges editæ à Carolo ipso V. apud Matritum, anno 1552.

Tertia causa quare venatio vel piscatio interdicitur est, ratione loci: quia, videlicet, locus aut feræ vel aues ibi existentes applicatæ sunt alicui domino in particulari à reipublica vel à principe. Et in præfenti non quærimus de venatione aut piscatione quæ fit contra legem prohibentem ratione temporis aut instrumentorum: manifestum est enim, quòd isti venatores peccant contra leges, & tenentur luere pœnas taxatas facta condemnatione; sed loquimur de venatione vel aucupio interdictu, ratione tertia.

Secundo nota quòd applicatio ista ferarum vel auium aut piscium potest fieri tripliciter. Primò, quia locus vbi existunt feræ vel pisces vel aues applicantur alicui domino: qualiter applicata sunt Regi Catholico Philippo I. In e mora quæ circumstant Matritum. Quòd potuit fieri rationabiliter dupliciter. Primò, quia hoc reipublica gratuito potuit donare. Secundò, quia ipse Princeps potuit sibi deputare ista loca, etiam non consentiente reipublica, quia in hoc Rex vtitur iure suo. Decet enim maiestatem Regiam, quædam loca in Regno sibi designare recreandi animi gratia, etiam renuente communitate. Verum tamen hoc moderatè debet fieri: ita nempe vt nec plura loca, nec magna sibi vsurpet contra vsum & commoditatem populorum. Vtrum verò Reguli id ipsum possint facere? Respondetur negatiue, sed suis facultatibus possunt emere agros, vel petere à reipublica vt nemora sibi constituent. Poterunt tamen interdicare venatione suis oppidantis certis temporibus & locis ex causis congruentibus: hoc enim expedit ipsi communitati. Secundo modo potest fieri hæc applicatio à Principe, qui interdicit venationem aut piscationem talis loci existentis sub dominio alicuius priuatæ personæ quod potest fieri iustè, licet non debeat frequenter, quia venatio & piscatio videntur esse de iure gentium. Vnde non debent totaliter vel quasi totaliter impediri. Tertia applicatio fit quando dominus priuatus vallat & circumdat locum suum, syluam aut stagnum vbi existunt feræ & pisces, quòd pro suo libito potest facere. Tertiò nota, quòd damna quæ sequuntur ex huiusmodi venationibus vel piscationibus interdictis, debent restitui in integrum dominis locorum in quibus fiunt damna. Et confessarij non possunt absoluerè damnificantes, nisi restituant: & cauti debent esse in prospiciendo lucro cessante & damno emergente. Vt si. v. g. semineatur

D

agri & plantentur vineae, si fructus in spe recipiendi pereant propter feras, si etiam incumbant custodia ipsi agricolae taliter quod desistant ab alijs laboribus sibi profectis. Si etiam infestentur occasione nemorum custodibus & ministris ipsius Principis. Haec enim omnia & similia expendenda sunt à confessorio: alias sibi imputabuntur ad peccatum huiusmodi damna.

His suppositis, quae sunt fundamenta huius materiae, & quae communiter recipiuntur, est modus difficultas proposita de obligatione ad restitutionem. Et pro parte affirmatiua arguitur primo ex l. 16. tit. 18. Part. 3. Et §. fera. In fit. de rerum diuisione. vbi habetur, quod qui in alienis syluis venatur aliquam feram non manet dominus illius, ergo tenetur restituere: Probatur consequentia, quia retinet alienum.

Secundo arguitur. Recte applicantur loca ista & ferae aut pisces priuatis dominis, ergo iuste possident ac subindo iniuste accipit piscator & venator: & tenebitur restituere. Confirmatur. Quia facta applicatione loci, si quis usurparet illum aut partem illius, esset iniustus & teneretur restituere: vt manifestum est, ergo etiam ille qui accipit feram aut pisces, ita enim applicantur huiusmodi ferae praedictis dominis, sicut & loca in quibus existunt.

Tertio. Venator aut piscator accipit alienum, iniusto domino, ergo iniustus est & tenetur restituere. Antecedens patet, quia domini sylvarum & fluminum maxime resistunt huiusmodi venationibus.

Quarto. Si isti venatores non tenentur restituere, ergo manent cum dominio venationis & piscationis. Consequentia est falsum, ergo. Minor probatur, quia non habent aliquem titulum in quo fundetur tale dominium. Non enim iniqua acceptio & clancula, & furtiua venatio praestant ius, sicut in iure habetur, quod fraus & dolus nemini patrocinantur.

In huius dubij solutione sunt tres sententiae. Prima quae asserit, quod istae applicationes & reservationes venationum & piscationum sunt iniustae omnino: ac subinde venatores non peccant contra iustitiam, nec tenentur restituere. Ita multi ex Iurisperitis, quos refert Couar. vbi supra, sentiunt.

Secunda sententia est ipsius Episcopi Couar. vbi supra, quod non teneantur isti venatores restituere omnem praedam: verum tamen tenentur restituere damnum illatum domino illius fundi. v.g. si dominus voluit exercere venationem aut piscationem, & tantum accepit paucas feras, duas vel tres, vel pisces paucos: quia praeventus est ab alio iniquo venatore vel piscatore deuantante magnam partem praedae: ait quod iste venator tenetur restituere eam quantitatem ferarum aut piscium, quam probabiliter caperet verus dominus, si non praeventiretur ab illo.

Tertia sententia eorum qui dicunt, quod venatores non tenentur restituere quae ceperunt, nec damnum illatum: nisi fiat magna deuastatio aut strages ferarum aut piscium.

Pro decisione huius difficultatis iuxta doctrinam praecedentis dubij decisuam, cui proportione tenetur restituere; Respondetur & sit prima conclusio. Qui venatur in montibus patentibus & non circumspetis cuiuscunque sint huiusmodi montes, non tenetur restituere, nisi faciat magnam deuastationem ferarum. Et hoc ipsum dico de piscatione in fluminibus patentibus & communibus. Probatur primo, quia venatio & piscatio, similiter ferae & pisces sunt communes de se, & illis gaudent rationabiliter oppidani, & quicumque

etiam plebani, ergo quando montes aut flumina donat & applicat alicui in particulari, existimandum est rationabiliter: quod non est illi translatum dominium ita exactum & perfectum, vt nullus possit venationem & piscationem exercere, se subijciendo penae statuti pro conseruatione piscium & ferarum. Quod patet, maxime si aduertamus quae de caesione lignorum dicta sunt. Qualiter, videlicet, dominium sit imperfectum. Ex quo prudenter collegimus lignatores non teneri ad restitutionem. Ita ergo in proposito dicendum est de piscationibus & venationibus, quas omnino auferre à vulgo, iniquum esset & durum nimis.

Secunda pars conclusionis probatur. Quia talis venator tollit ius quod habet verus dominus super animantia aut pisces, ergo. Antecedens patet quia tollit materiam venationis & piscationis, quam dominus loci illius poterat exercere. Et confirmatur. Quia grauius laedit rem alienam, qui facit huiusmodi stragem, ergo contra aliquam virtutem peccat, & non nisi contra iustitiam commutatiuam, ergo tenebitur restituere.

Secunda conclusio. Venator qui capit animalia existantia intra nemora circumuallata, tenetur restituere damnum illatum, & etiam animalia & aues. Et idem dico de piscibus reseruatis in stagno. Et quidem de damno dato communis sententia ita tenet. De restitutione vero animalium, probatur. Quia

per inclusionem illam, quae fit medio vallo, manet dominus perfectus & perfectum habet dominium omnium eorum: quae reseruantur in talibus nemoribus, ergo iniustitiam committit, qui animalia extrahit aut aues. Et quidem certum est, quod qui iuste potuit circumuallare montem aut stagnum, iuste etiam possidet quae ibi reseruantur. Haec conclusio certa est, si loquatur de animalibus & auibus mansuefactis, vel quae non possunt extra exire, vt sunt cuniculi & lepores inclusi. Si autem loquatur de feris & auibus quae possunt vltro exire, non ita certum est. Nihil ominus tamen est satis probabile quod de ijs etiam verificetur conclusio: quia etiam huiusmodi peculiariter deputata sunt & pertinent ad tale nemus. Sed contra. Nam possessor talis montis non habet dominium supra huiusmodi feras liberè exeuntes, ergo venator non tenetur restituere, licet intra montem capiat illas. Et confirmatur de auibus quae liberè volant, & ita vagantur, ac si non haberent habitudinem aliquam ad fundum illud. Respondetur tamen ad argumentum, primo negando consequentiam, quia licet possessor talis loci non habere dominium supra animantia: habet tamen ius, vt quando liberè possit ea occidere in propria commoditatem: & hoc iure priuatur à venatore, quod non potest restitui commode, nisi restituatur animal occisum.

Secundo respondetur negando antecedens, & ad probationem dico, quod eodem argumento probares, quod aqua quae intrat & labitur hortum meum, non sit mea: quia statim postquam egreditur à mea hereditate, aliena efficitur. Ita etiam in proposito dicendum est. Ad confirmationem, fateor mihi videri nimis durum, quod qui aucupatur aues feraces seu liberas, vt sunt perdices intra nemus alienum, obligentur ad restitutionem: quia nullus videtur titulus praestans efficaciter dominium illarum possessori illius montis. Non enim est titulus proprietatis & possessionis iustae, qualiter locus ipse est possidentis. Neque etiam est titulus generationis & procreationis proueniens ex tali fundo: qua ratione arbores & herbae possidentur à do-

à domino illo, neque etiam est titulus custodiae aut reclusionis: quia aues illæ liberè volantes non reputantur nec astringuntur custodiae aut reclusioni. Quocirca ego non obligarem istum captorem ad restituenda ista volatilia. Licet oppositum sit probabile propter autoritatem asserentium.

Tertia conclusio. Qui venantur animalia exeuntia extra septa nemoris, non tenetur illa restituere: etiam si talia animalia consuetudinem habeant eundi & redeundi ad nemora. Probatum primò. Quia ista animalia postquam vagantur communia sunt iure naturæ, ergo non manent sub dominio possessoris illius motis. Antecedens patet, quia postquam exeunt iure naturæ omnino liberè vagantur, ergo secundò. Si Petrus v.g. manucipiat feram aut avem & illa effugiat, quam postmodum Paulus accepit profecto eo ipso quòd effugit manus Petri, etiam effugit eius dominium, & subijcitur dominio Pauli capientis, ergo à simili postquam animal effugit syluam, & auis egrediatur, potest possideri à quolibet capiente, & non manet sub dominio antiqui possessoris. Antecedens ab omnibus conceditur: & probatur consequentia. Quia animal captum à Petro magis subijcitur dominio Petri quam animal existens in sylua subijciatur domino illius syluæ. Tertio, quia columbæ vt statim patebit, postquam egrediuntur vltra leucam à columbario, possunt occidi & efficiuntur occisoris, etiam si consuetudinem habeant eundi & redeundi ad propria columbaria, ergo à simili dicendum est de animalibus & auibus egredientibus à locis circumseptis.

Sed contra est argumentum, quo conuincuntur aliqui doctores ex l. naturali. §. seruos. ff. de acquirendo rerum dominio. & §. ijs igitur animalibus. Inst. de rerum diuisione. & in l. Regia tit. 28. l. 22. Part. 3. vbi approbatur regula quæ dicit, quòd animalia quæ habent consuetudinem eundi & redeundi ad sua loca, tandiu censentur esse domini illius loci, quandiu seruant consuetudinem eundi & redeundi, ergo qui capit ista animalia quæ reuertuntur ad propria loca, iniustitiam facit & contra voluntatè veri domini. Respondetur nihilominus quòd regula ista interpretanda est de animalibus quæ mansuefacta sunt & discedunt & redeunt. Ita glossa in dict. §. ijs igitur. & colligitur exemplis ipsis adductis à legibus in argumento memoratis. Nam prima lex ponit exemplum in ceruis mansuefactis. Et lex Regia ponit exemplum in asinibus & faisanis, accipitribus, & cignis, quæ mansuefunt. Idem dico de piscibus qui forte irrepererint per rimulas stagni, aut ex paludibus circumuallatis, fiunt enim capientis. Ex quibus sequitur primò, quòd postquam animal egrediens à nemore obliuio, occiditur & capitur, ita efficitur illius capientis, vt etiam si dominus nemoris assistat & velit tale animal repetere, non habet ius, quia per egressum animalis & captionem alterius, illud amisit. Sed quid si venator occiderit feram, & antequam illam manucipiat adueniat dominus nemoris volens illam accipere? Respondetur, quòd habet ius ad illam sibi assumendam, quia vtique dum capiatur à venatore non est illius. Et ita dominus nemoris habet ius vt feram inuenerit nõdum captam eam sibi arripiat. Colligitur ex l. naturali. §. illud. ff. de acquirendo rerum dominio. vbi dicitur, quòd venatores percipionem comparant sibi dominium.

Sed contra. Nam si postquam venator occiderit feram, aut lethali vulnere percussam insequitur, habet ius vt ipsam capiat, sic adeò quòd si qui occurrerint, non possunt illam feram sibi assumere aut oc-

cultare, ergo occisio aut percussio ante manucipionem præstat ius venatoribus. Respondetur, quòd absque dubio occisio aut percussio tribuunt ius quæ si in via & in spe: si tamen venator persequatur animal, & sua industria facile possit illud comparare, non iustè impeditur à pastoribus vel occurrentibus. Secus est de possessore nemoris, qui quouque capiat animal in re, habet ius ad ipsum non obstante percussione venatoris. Hoc dixerim nisi propter rationabilem causam leges quandoque decernant oppositum: quòd factum est in aliquibus partibus, vt refert Couar. vbi supra. Idem etiam intelligo de feris vltro egredientibus. Cæterum si venator arte aut violenter alliciat & extrahat feras aut pisces à locis in quibus referuatur, non potest illas capere & tenetur restituere perinde ac si intra nemus illas acciperet.

Secundò sequitur, quòd animalia mansueta & etiam mansuefacta, etiam si egrediuntur à montibus circumseptis, non potest venator illa sibi accipere, quia mansueta sunt & vbiq; pertinent ad possessorem nemoris. At vero quia mansuefacta consuetudinem amittunt aliquando eundi & redeundi, & multo tempore extra syluam commocantur vt nõdum censentur iam pertinere ad talem syluam, tunc prudenter censendum est idem de illis sicut de feris.

Quarta conclusio. Qui aucupatur columbas intra ahenum columbarium, aut vero prope ipsum, tenetur restituere & damnum & columbas. Probatum. Quia columbæ istæ sunt sub dominio possessoris columbarij duplici titulo. Primò, quia ibi recluduntur & quasi domi referuatur. Secundò, quia peculiari custodia & cura sustentantur, ergo qui columbas aucupatur intra vel prope columbarium, tenetur restituere. Et suppono quòd columbaria ista iustè construuntur & etiam iustè conferuntur absque iniuria vicinorum & conformitur ad leges positivas regni. Nam si secus res habeat nullum acquirit ius constructor talis columbarij super columbas ibi iniquè referuatas.

Quinta conclusio. Qui aucupatur columbas intra leucam à columbario peccat, nõ tamen tenetur restituere illas. Prima pars probatur, ex l. Hentici Tertij Regis Hispaniæ qui præcepit, quòd nullus intra leucam aucupetur colubas alienas, ergo cum lex ista iusta sit, obligat in conscientia ex iustitia legali. Eademque confirmata est à Carolo Quinto apud Matritum, Anno 1552. Secunda pars conclusionis quæ videtur contra Sotum & Couarruiam. Probatum, quia lex huiusmodi, non aufert nec confert dominium colubarum exeuntium à colubarario alicui: nec de dno verborum loquitur. Ergo qui aucupatur intra leucam nõ tenetur restituere. Probatum consequentia, quia istæ columbæ postquam exeunt & vagantur nõdum sunt possessoris columbarij, nec à lege illud habent, ergo erunt capientis. Quòd confirmatur, quia columbæ istæ feraces sunt, ergo qui extra locum eas ceperit efficitur iustè dominus illarum: sicut diximus de feris egredientibus à uallatis locis. Et hæc omnia intelligenda sunt, si non inferatur graue damnum aut magna strages in columbario quòd prudenter iudicandum est.

Ad primam argumentum respondetur, quòd leges illæ loquuntur de animalibus mansuetis & quandiu consuetudinem retinent eundi & redeundi ad proprium locum. De animalibus autem feracibus sequendæ sunt regulæ prædictæ.

Ad secundum argumentum respondetur, concedo quòd applicatio nemoris lignorum & animalium iustè fit & iustè possidetur. Vnde argumentum conuincit.

vincit, quod qui tollit hoc ius iniustitiam committit. Cæterum qui venatur in montibus patentibus, non tollit propriè ius: sed utitur iure suo, quod licet poenas venerit animantia intra montem. Similiter qui feras exeuntes à montibus circumualatis ceperit, utitur iure suo: quia animantia ista sicut iura vagantur, iure etiam capiuntur à quolibet in discriminatim.

Ad confirmationem respondetur, quod diuersimodè applicatur locus & arbores, quam animantia. Nam locus & ligna ibi perseverant vinculo naturæ. Fera autem & aues iure naturæ possunt vagari.

Ad tertium respondetur, quod venator ille non accipit alienum perfectum: sed quod habet aliquam dependentiam à casibus supra commemoratis.

Ad quartum respondetur, quod habet titulum venator iure naturæ, & similiter iure positivo legibus concedentibus, quod per manutentionem comparatur dominium feræ aut piscium aut auium.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum aliquis debeat restituere quod non abstulit?

Ad Quartum sic proceditur. Videtur, quod aliquis debeat restituere quod non abstulit. Ille enim qui damnum infert alicui, tenetur damnum remouere. Sed quādoque aliquis damnificat aliquem ultra id quod accepit: puta cum aliquis effodit semina: damnificat eum qui seminavit in tota messe futura. Et sic videtur quod teneatur ad eius restitutionem. Ergo aliquis tenetur ad restitutionem eius quod non abstulit.

2. Prætera. Ille qui detinet pecuniam creditoris ultra terminum præfixum: videtur eum damnificare in toto eo quod lucrari de pecunia posset: quod tamen ipse non aufert. Ergo videtur quod aliquis teneatur restituere, quod non abstulit.

3. Præterea. Iustitia humana deriuatur à iustitia diuina. Sed Deo debet aliquis restituere plus quàm accepit ab eo: secundum illud Matthæi 25. Sciebas quod mero vbi non semino: & congreco vbi non sparsi. Ergo iustum est vt etiam restituat homini aliquid quod non accepit.

Sed contra est, quod recompensatio ad iustitiam pertinet in quantum æqualitatem facit. Sed si aliquis restitueret quod non accepit, hoc non esset æquale. Ergo talis restitutio non est iustum quod fiat.

RESPONDEO dicendum, quod quicumque damnificat aliquem, videtur

A ei auferre id in quo ipsum damnificat. Damnum enim dicitur ex eo quod aliquis minus habet quàm debet habere, secundum Philosophum in quinto Ethicorum. Et ideo homo tenetur ad restitutionem eius in quo aliquem damnificauit. Sed aliquis damnificatur dupliciter. Vno modo, quia auferitur ei, id quod actu habebat: & tale damnum est semper restituendum secundum recompensationem æqualis, puta si aliquis damnificet aliquem diruens domum eius, tenentur ad tantum quantum valet domos. Alio modo, si damnificet aliquem impediendo, ne adipiscatur quod erat in via habendi: Et tale damnum non oportet recompensare ex æquo, quia minus est habere aliquid in virtute quàm habere in actu. Qui autem est in via adipiscendi aliquid, habet illud solum secundum virtutem, vel potestatem, & ideo si redderetur ei, vt haberet hoc in actu, restitueretur ei quod est ablatum non simpliciter, sed multiplicatum: quod non est de necessitate restitutionis, vt dictum est. Tenetur tamè aliquam recompensationem facere secundum conditionem personarum & negotiorum.

D Et per hoc parte responsio ad primū & secundum. Nam ille qui semen sparsit in agro, nondum habet messem in actu; sed solum in virtute. Et similiter ille qui habet pecuniam, nondum habet lucrum in actu, sed solum in virtute: & vtrūque potest multipliciter impediri.

E Ad tertium dicendum, quod Deus nihil requirit ab homine, nisi bonum quod ipse in nobis seminavit. Et ideo verbum illud vel intelligitur secundum prauam estimationem serui pigri, qui existimauit se ab alio non accepisse: vel intelligitur quantum ad hoc, quod Deus requirit à nobis fructus donorum qui sunt & ab eo & à nobis: quamuis ipsa dona à Deo sint sine nobis.

SUMMA ARTICULI.

P R I M A conclusio. Qui infert damnum alteri in re quam actu possidet, tenetur ad restitutionem æqualis.

Secunda conclusio. Qui infert alteri damnum in re quam non actu possidet, sed est in via habeat illam, non tenetur ad restitutionem æqualis: sed ad recompensationem, habita ratione personarum conditionis & negotiorum. Ratio huius est, quia id quod habetur in actu respectu eius quod habetur in potentia

lib. 5. ca. 4. 10. 5.

Art. 4. præcedenti.

tentia aliquid maius est. Ergo si quis damnificet in eo quod habetur in potentia, non debet restituere tantum quantum si damnificaret in eo quod habetur in actu: alias non sufficeret restituere simpliciter.

COMMENTARIUS.

MENS D. Tho. in hoc articulo est docere, nihil referre commodum accipientis alienum, ut ipse teneatur restituere: sed attendendum esse ad damnum quod reuera intulit in actu siue in spe.

DUBITATUR circa secundam conclusionem, & arguitur primo contra illam, Sufficit ad reparandam omnem iniuriam factam contra iustitiam commutativam reddere æquale. At vero si quis redderet quantum valet res in potentia, habita ratione futuri, cogeretur dare plusquam æquale. Ergo hoc non est necessarium. Probatur minor, quia iustum pretium rei est illud in quo æstimatur in præsentia. Confirmatur, nam si quis occideret infantem seruum vel equuleum, non tenetur restituere pretium in quo æstimaretur mancipium in ætate virili vel in quo æstimaretur equus perfectus, ergo non oportet habere rationem futuri.

Arguitur secundo. Sequitur ex secunda conclusione, quod qui furatus est frumentum quando æstimabatur magno pretio, sed erat seruatum à domino in aliud tempus in quo forte accidit, ut minori pretio æstimaretur: quod ille fur non tenetur restituere triticum in illo pretio maiori in quo æstimabatur quando illa furatus est, sed sufficit quod restituat in illo modico pretio. Consequens videtur falsum: qui ille damnificauit in eo quod ille habebat acta, scilicet in tritico quod tunc æstimabatur in tanto pretio.

Arguitur tertio. Sequitur ex illa conclusione, quod qui furatus est pecunias negotiatori, teneatur restituere pretium quod ille lucraturus erat cum illis pecunijs ex negotiatione sua. Consequens contendit probare falsum Magister Soto in lib. 4. de Iustitia & iure, quæst. 6. art. 5. ad 2. & libr. 6. q. 1. art. 3.

Sed in oppositum est, primo quidem usus agrorum, qui solent in æstimandis damnis illatis segetibus quando sunt in herba, solent inquam expectare tempus messis: & tunc habita ratione messium vicinarum & similium iudicant faciendam esse restitutionem eius quod minus habet damnificatus, quam vicinus in similibus terris.

Arguitur secundo. Ipse dominus rei in qua damnificatus est, paratus erat & volebat expectare pericula quibus res illa erat exposita: sed qui damnus intulit per iniuriam, destruxit hanc expectationem. Ergo tenetur totum restituere quod ille habiturus erat.

Denique si quis Tyrannus vim inferens reipublicæ depopuletur agros, videlicet, vineta oliueta, &c. videtur quod si iste non teneatur restituere totum pretium totius fructus agrorum, vehementer pateretur respublica & deuenire in summam inopiam & in caritatem magnam annonæ.

Ad hæc duo argumenta postrema respondet Soto art. 5. vbi supra, quod si damnum datum fuerit in casu & non è proposito, non tenetur damnificator ad restitutionem æqualis: sicut D. Tho. asserit in ipsa conclusione. At vero si damnum datum fuerit consilio per iniuriam, & renuente domino, tunc erit facienda restitutio æqualis eius quod erat in spe: præsertim quando damnum fuerit graue ut in

casu postremi argumenti.

PRO decisione veritatis sit prima conclusio. Quando quis sine culpa in foro conscientiarum, hoc est omnino inuoluntarie damnum dedit, non tenebitur ad aliquam restitutionem in foro conscientiarum. Probatur primo, ex illa communi regula, si tua culpa damnum datum est, &c. Ergo requiritur culpa, ut aliquis obligetur restituere tale damnum.

Deinde probatur, quia duplex titulus est unde oritur obligatio restituendi. Alter est ipsius rei acceptæ: alter iniustæ acceptionis. Sed neuter titulus est vbi nulla est culpa. Ergo nulla est obligatio restituendi in foro conscientiarum. Dixerim in foro conscientiarum, quoniam sæpe numero contingit in foro exteriori, vbi nulla est culpa, quia præsumitur esse, iudicetur aliquis obligatus ad restitutionem.

Secunda conclusio. Quando quis dedit damnum alteri voluntarie quidem, non directe sed indirecte & interpretatiue, tenetur ad restitutionem faciendam damni illati: sed non erit obligandus ad solutionem pretij rigurosi, quo æstimaretur res illa si venditioni exponeretur. Exemplum est in illo qui per ignorantiam culpabilem occidit puerum mancipium, vel coculcauit segetes in herba. Probatur ista conclusio, quia in huiusmodi casu oritur obligatio restituendi tantum ex iniusta acceptione: sed inter iniustas actiones ea minima reputatur, quæ fit per ignorantiam & negligentiam, ac proinde non est directe voluntaria sed indirecte & interpretatiue. Ergo qui taliter damnificauit, sufficit quod restituat pretium quidem iustum, sed minimum. At vero minimum pretium est quo æstimatur quando vltro exponitur venditioni. In huiusmodi casu procedit primum argumentum cum sua confirmatione.

Tertia conclusio. Quando quis damnum dedit alteri voluntarie quidem formaliter, non tamen per se primo, licet per se secundo: tenetur ad restitutionem iuxta tenorem secundæ conclusionis Diui Thomæ, hoc est habita ratione futuri boni expectati. Probatur conclusio, quia ista acceptio iniusta est directe & per se voluntaria. Ergo iste per se obligatus erit ad solutionem iusti pretij, non quidem minimi quando res vltro exponitur venditioni, sed ad restitutionem maioris pretij iusti quando scilicet, emptor rogat dominum ut vendat: tunc enim habetur ratio futuri commodi expectati. Diximus autem acceptionem iniustam esse directe, & per se secundo, quando aliquis, v.g. Sciens & prudens quod damnificat proximum, nihilominus eligit illud medium videns sequi damnificationem, quia est medium ad finem per se primo volitum & intentum. Et quia iste casus est frequens in humanis damnificationibus, ideo in illo maxime verificatur secunda conclusio Diui Thomæ.

Quarta conclusio. Qui voluntarie & directe & per se primo intendit dare damnum alteri, obligatur ad restitutionem cum summo rigore: ita ut teneatur restituere simpliciter æquale habita ratione absolute expectati commodi. Ista conclusio verificatur in casu postremi argumenti pro secunda parte, quando tyrannus depopulatur vineta & oliueta & messes. Et probatur ista conclusio argumentis ibidem factis.

Aduertendi tamen sunt duo modi pro intelligentia præcedentis conclusionis, qui seruari possunt in huiusmodi restitutionibus. Prior est, si attentis periculis quibus res erat exposita, & deductis expensis faciendis in curanda re eo tempore quo inferitur damnum, tunc æstimetur res ipsa arbitrio prudentis

is viri certo quodam pretio, & hic modus iustus est & seruandus in casu tertiæ conclusionis, si velit ille qui damnum intulit isto modo restituere, etiam si ipse dominus reuertat dampnificatus. Secundus modus est quem significabamus in primo argumento in oppositum, & est iustus modus ex conventionem & condicito viriusque partis, neque tamen necessario seruandus absolute, si nolit dampnificator ita conuenire. At verò in casu quartæ conclusionis, si pars læsa istum modum eligat, etiam si reclamet dampnificatus, seruandus est iste modus. Et ratio huius est æquissima. Etenim æquitate plenum est, vt qui ex animi nequitia intendit aliquem fraudare expectatione, quam habebat propentiuum & commodorum; ipse cogatur ad restituendum totum commodum quod expectabatur, maxime autem habet verum ista sententia quando dampnificator aperto mar te intulit damnum.

Ad argumenta quæ proposita sunt in principio respondendum est quatenus militat contra tertiam & quartam conclusionem: quauis faueant primæ & secundæ conclusioni. Respondemus ergo ad primum argumentum cum sua confirmatione, quod iustum pretium rei non debet iudicari esse illud quo æstimatur res quando vltro venditur & querit emptorem. Etenim in casu tertiæ & quartæ conclusionis dominus rei nulla ratione querit emptorem, quia propter pretium iustum non erit illud quo æstimaretur res vltro quereret emptorem.

Quod si quis obijciat, quoniam in casu secundæ conclusionis dominus rei non querit emptorem, & nihilominus diximus, quod pretium iustum ad restituendum in illo casu erat illud quo æstimaretur res vltro uenditioni exposita, ergo etiam in casu tertiæ & quartæ conclusionis erit illa sufficiens restitutio. Respondetur non esse eandem rationem. Negatur enim consequentia. Quoniam in casu secundæ conclusionis quauis dominus non erat paratus vendere rem suam, tamen res ipsa exposita est fortuitis periculis atque fortunis quæ solent contingere vel cum nulla culpa dampnificantis, & tunc nulla est obligatio restituendi in foro conscientie: vel cum minima culpa quando dampnificator non est directe & formaliter voluntarius, sed indirecte & reductiue dicitur voluntarius. Et propterea merito & æquissime arbitranur quod in casu secundæ conclusionis iustus pretium domino ipsius rei, si restitatur illi minimum pretium quo res solent valere & quo valent æstimari quando vltro venditur, etiam si ipse dominus non erat venditurus. Ceterum in casu tertiæ & quartæ conclusionis ubi iniusta acceptio est completissime voluntaria, merito condemnamus dampnificatorem, vt restituat cum illo rigore iustum pretium.

Ad secundum respondere aliqui viri docent, quod in illo casu si fur conuertit in suum commodum vitium, quod furatus est. v.g. vendendo vel comedendo, tunc tenetur restituere pretium illud, quo in presenti æstimabatur frumentum. Et ratio est, quia tunc ratione rei aliena factus est ditior. Ceterum si fur ipse frumentum combusit aut forte seruauit in aliud tempus, ad quod dominus erat seruaturus, dicunt quod tunc satisfacit, si reddat pretium, quo æstimabatur illo tempore frumentum. Et ratio huius est, quia ipse dominus non est dampnificatus re veteri si in illo pretio quo ipse tunc erat venditurus. Sed profecto quauis hæc sententia vtriusque probabilis sit, mihi non placet: sed videtur aliter dicendum, videlicet, quod quia obligatio restitutionis statim oritur in illo casu ex ipso furto: tunc erit positum.

in voluntate domini vt eligat pretium quo sibi debeat fieri restitutio. Ita prorsus quod si velit exigere à fure non solum pretium quo pro tunc æstimabatur frumentum (hoc enim iustissimum est secundum primam conclusionem Diui Thomæ) sed etiam aliquid amplius ad arbitrium. boni viri propter commodum quod expectabatur in futurum, quia ille erat seruaturus frumentum: erit iustissimum & illud tenetur fur restituere statim, quia in toto isto pretio dampnificat dñm rei. Et confirmatur nostra sententia, quia nõ vñ æquum vt fur ille sit melioris, conditionis quã qui per ignorantiam dampnificaret dominum rei: iste enim obligatus est à nobis & ab eis qui habent contrariam sententiam, vt soluat pretium quo pro tunc æstimaretur res, si venditionis esset exposita: constat autem quod in casu secundi argumenti triticum pluris ualeat de presenti quàm valiturum erat in futuro tempore, ergo melioris conditionis esset fur quia seruauit triticum vel combusit, quam ille qui per ignorantiam perdidit.

Ad tertium argumentum respondetur, quod eius difficultas examinabitur quæstione. 78. Est enim singularis opinio Magistri Soti contra communem sententiam quæ tenet, quod ratione lucri cessantis licitum est aliquid accipere.

ARTICVLVS V.

Vtrum oporteat semper restitutionem facere ei, à quo acceptum est aliquid.

Ad Quintum sic proceditur. Videtur, quod non oporteat semper restitutionem facere ei, à quo acceptum est aliquid. Nulli enim debemus nocere. Sed aliquando esset in nocuumentum hominis si redderetur quod ab eo acceptum est, vel etiam in nocuumentum aliorum, puta si aliquis redderet gladium depositum furioso. Ergo non semper est restituendum ei, à quo acceptum est.

2. Præterea. Ille qui illicitè aliquid dedit, nõ meretur illud recuperare. Sed quædoque aliquis illicitè dat quod alius etiã illicitè accepit, sicut apparet in dante & recipiente aliquid simoniacè. Ergo nõ semper restituendum est ei, à quo acceptum est.

3. Præterea. Nullus tenetur ad impossibile. Sed quandoque est impossibile restituere ei, à quo acceptum est, vel quia est mortuus, vel quia nimis distat, vel quia est ignotus. Ergo non semper facienda est restitutio ei, à quo acceptum est.

4. Præterea. Magis debet homo recompenfare ei, à quo maius beneficium accepit.

4. dist. 15
q. 1. art. 5.
q. 4. & opul. 67. et opul. 73. cap. 17. & 18.

pit. Sed ab alijs personis homo plus accipit beneficij, quàm ab illo qui mutuauit vel deposuit, sicut à parentibus. Ergo magis subueniendum est quandoque alicui personæ alteri, quàm restituendum ei, à quo acceptum est.

5. Præterea. Vanum est restituere illud quod ad manum restituentis per restitutionem peruenit. Sed si prælatus iniuste aliquid ecclesiæ subtrahit: & ei restituat, ad manus eius deueniet: quia ipse est rerum ecclesiæ conseruator. Ergo non debet restituere ecclesiæ à qua abstulit: & sic non semper restituendum est ei, quo est ablatum.

Sed contra est, quod dicitur Rom. 13. Reddite omnibus debita: cui tributum, tributum, cui vectigal, vectigal.

Respondeo dicendum, quod per restitutionem fit reductio ad æqualitatem commutatiuæ iustitiæ, quæ consistit in rerum adæquatione, sicut dictum est. Huiusmodi autem rerum adæquatio fieri non potest nisi ei, qui minus habet quàm quod suum est, suppleretur, quod deest. Et ad hanc supplementationem faciendam, necesse est ut ei fiat restitutio, à quo acceptum est.

Ad primum ergo dicendum, quod quando res restituenda apparet esse grauiter nociua ei, cui restitutio faciendâ est, vel alteri, non ei debet tunc restitui: quia restitutio ordinatur ad utilitatem eius, cui restituitur. Omnia enim quæ possidentur, sub ratione utilis cadunt. Nec tamen debet ille, qui detinet sic rem alienam, sibi appropriare, sed vel reseruare, ut congruo tempore restituat, vel etiam alibi tradere tutius conseruandam.

Ad secundum dicendum, quod aliquis dupliciter aliquid illicitè dat. Vno modo, quia ipsa datio est illicita, & contra legem sicut patet in eo qui simoniacè aliquid dedit. Et talis meretur amittere quod dedit: unde non dêt ei restitutio fieri, de his. Et quia èt ille qui accipit, cõtra legem accipit, nõ dêt sibi retinere, sed debet in pios vsù cõuertere. Alio modo aliquis illicitè dat, quia propter rem illicitam dat, licet ipsa datio non sit illicita: sicut cum quis dat meretrici propter fornicationem. Vnde & mulier potest sibi retinere quod ei datum est. Sed si superflue aliquid per fraudem vel dolum extorsisset, tenetur eidem restituere.

A Ad tertium dicendum, quod si ille cui debet fieri restitutio, sit omino ignotus; debet homo restituere secundum quod potest, scilicet dando in eleemosynas pro salute ipsius, siue sit mortuus, siue sit uiuus: præmissa tamen diligenti inquisitione, ne de persona eius, cui est restitutio faciendâ. Si verò sit mortuus ille, cui est restitutio faciendâ, debet restitui hæredi eius, qui computatur quasi vna persona cum ipso. Si verò ille sit multum distans, debet sibi transmittit quod ei debetur, & præcipue si sit res magni valoris, & possit commode transmittit. Alioquin debet in aliquo loco tuto deponi, ut pro eo conferretur, & domino significari.

B Ad quartum dicendum, quod aliquis de hoc quod est sibi proprium, debet magis satisfacere parentibus, vel his à quibus accepit maiora beneficia. Non autem debet aliquis recompensare benefactori de alieno. Quod contingeret, si quod debet uni, alteri restitueret: nisi fortè in casu extremæ necessitatis, in quo posset: & deberet aliquis, etiam auferre aliena, ut patri subuenire.

S Ad quintum dicendum, quod prælatus potest rem ecclesiæ surripere tripliciter. Vno modo, si rem ecclesiæ non sibi deputatam, sed alteri sibi usurparet, puta si episcopus usurparet sibi rem capituli. Et tunc planum est quod debet restituere, ponendo in manus eorum, ad quos de iure pertinent. Alio modo, si rem Ecclesiæ suæ custodiæ deputatam in alterius dominiũ transferat, puta consanguinei vel amici. Et tunc debet restituere Ecclesiæ, & sub sua cura habere, ut ad successorem perueniat. Tertio modo potest prælatus surripere rem Ecclesiæ solo animo, dum scilicet, incipit habere animum possidentis, di eam ut suam, & non nomine Ecclesiæ: & tunc debet restituere, talem animum deponendo.

SUMMA ARTICULI.

C ONCLUSIO est affirmatiua. Ratio est, quia per restitutionem fit reductio secundum æqualitatem iustitiæ commutatiuæ; quæ consistit in adæquatione quadam ipsarum rerum: sed ista adæquatio fieri non potest nisi restituatur eidem qui minus habet, quàm oporteat eum habere: ergo eidem faciendâ est restitutio à quo aliquid acceptum est.

COM.

COMMENTARIUS.

HACTENVS D. Thom. definiuit quae pertinebant ad substantiam restitutionis ipsius: nunc autem in hoc articulo & sequentibus agit de circumstantijs restitutionis: & in hoc quinto articulo agit de circumstantia, cui scilicet facienda est restitutio. Et quamuis conclusio D. Tho. habeat formam vniuersalis in eo quod dicit semper: tamen intelligenda est per se loquendo & quantum est ex natura rei, si absolute consideretur ipsa iniusta acceptio, vel detentio quod idem est. Nihilominus possunt interuenire quaedam accidentia & circumstantiae propter quas non possit eidem fieri restitutio à quo aliquid acceptum est: & de istis agit D. Thom. in solutionibus ad argumenta. Sed antequam ad argumentorum explicationem perueniamus, oportet aduertere quasdam intelligentias & moderationes ipsius conclusionis. Prima intelligentia & moderatio est, quod D. Thom. dicit quod semper fieri debet restitutio eidem à quo aliquid acceptum est; intelligendum est si ille sit verus dominus: quoniam qui furatur à latrone non debet restituere latroni, sed vero domino. Et secundum hanc intelligentiam procedit ratio articuli, alias minimè. Si enim latroni fieret restitutio, latro haberet plusquam oportet eum habere & verus dominus haberet minus: ergo talis operatio non est vera restitutio. Notandum tamen est, quod si qui accepit dubitat an ille à quo accepit furatus fuerit rem illam uel non, tunc tenetur eidem restituere. Ratio est, quoniam in re dubia melior est conditio possidentis. Itaque debet esse homo certus quod ille à quo accepit detinebat rem illam iniuste & inique. Secunda limitatio est, quando ille qui accepit à latrone incurrit magnum detrimentum si restituit vero domino & non latroni: & hoc maximè habet verum quando ille qui accepit, bona fide accepit. Ratio huius est, quia nemo tenetur cum dispendio & detrimento propriis rebus alienis consulere, praesertim quando ipse qui accepit non habuit culpam iniustae acceptionis. Diximus quando non habuit culpam: quoniam si quis sciens & prudens, quod ille à quo accipit furatus est rem illam, eam accipit, iam quasi consors furti tenebitur cum aliquo detrimento vero domino restituere: quantum vero detrimenti teneatur pati relinquitur arbitrio boni viri: non enim tenebitur restituere cum periculo vitae aut percussiois, aut famae, neque cum periculo notabilitatis bonorum suorum: sed attendenda est quantitas furti: si enim fuerit res magni momenti tenebitur etiam ille qui cum mala fide accepit à latrone, pati aliquod detrimentum bonorum suorum, ut res illa restituatur vero domino: non tamen tenebitur tantum detrimenti pati quantum ille qui primo furatus est. Et ratio est, quoniam qui accepit uel emit rem ab ipso latrone, accepit eam iam periclitantem & sine spe redeundi ad verum dominum: quapropter si eam reddat eidem latroni, non obligabitur ut cum maximo detrimento suo teneatur illam reddere vero domino. Si autem absque suo detrimento potuit illam rem reddere vel seruare vero domino tenebitur ad restitutionem in integrum: quoniam rem alienam constituit in manibus ipsius latronis.

Tertia moderatio est, quando ille qui accepit rem illam reddit alicui tertio de quo certus est quod reddet uero domino. v. g. qui furatus est rem alienam ab aliquo patrifamilias potest eam reddere uxori uel filio uel maximo amico, de quibus certus est quod

A reddent uero domino, uel expendent in utilitatem ipsius secundum uoluntatem eius saltem interpretatiuam. Sed obseruandum est hic, quod qui isto modo restituit per tertiam personam, debet procurare ut uerus dominus non possit alias petere rem illam à latrone, & ut latro non putet se teneri iam ad restitutionem. Hoc autem conuenienter fiet, si possibile est per admonitionem utriusque. Sed est unicum argumentum contra conclusionem sic explicatam & moderatam. Quoniam in cap. in literis. de restit. spol. & etiam in l. bona fide. ff. de positi. dicitur quod praedo spoliatus, est ante omnia restituendus secundum ordinem iuris, sed leges iustae obligant in foro conscientiae: ergo ille qui accepit rem à latrone, tenebitur in foro conscientiae eidem restituere, ut ipse adimpleat suam obligationem & restituere possit uero domino.

B Respondetur, quod huiusmodi leges non transferunt dominium neque conferunt ius ipsi praedoni ut sibi fiat restitutio: sed sunt quasi poenales in odium eius qui propria auctoritate accepit rem ab ipso latrone, & propria auctoritate uult rem illam proprio domino reddere quando causaeducta est iam ad iudicium: tunc enim ordo iuris merito postulat, ut per manus iudicis fiat ista restitutio. Ceterum uniuersaliter uerum erit in foro conscientiae, quod si quis restituat rem uero domino etiam si imprudenter faciat quando res deducta est uel deducta creditor ad iudicium: non tenebitur in foro conscientiae amplius aliquid restituere praedoni.

C Iam uero in solutionibus ad argumenta D. Thom. ponit quasdam alias limitationes conclusionis articuli. Sit igitur conclusio in solutione ad primum. Quando restitutio nociua est ei cui debet fieri uel tertiae personae non est facienda tunc. Ratio est, quia restitutio ordinatur ad utilitatem eius cui facienda est: ergo si fuerit nociua destruit omnino finis restitutionis, ac proinde non est facienda tunc. Sed aduertit D. Thom. quod tunc debitor debet seruare rem illam reddendam opportuno tempore, vel deponere illam apud tertiam personam, ut commodius seruetur & reddatur.

D **D**EBITATUR primo, circa istam conclusionem. An sit peccatum in tali casu reddere uero domino suum debitum.

E Arguitur primo pro parte negatiua. Ipse dominus in eo quod uere dominus est, ius habet ad petendam rem suam: ergo debitor facit illi iniuria non reddendo saltem cum pete, alias esset quasi bellum iustum ex utraque parte.

Arguitur secundo. Ipse debitor non est tutor vel custos creditoris, sed solum est debitor: ergo ad illud non pertinet nisi ut faciat officium debitoris: ipse autem creditor provideat sibi an sit commodum sibi tunc recipere debitum an non.

Sed in oppositum est. Primo quod dicitur Eccl. 17. Unicuique mandauit Dominus de proximo suo. Et Prover. 24. Erue eos qui ducuntur ad mortem, ergo cum ipse debitor retinendo pro tunc debitum, custodiat creditorem uel à damno spirituali peccati, uel à temporali maiori quam carentia debiti, aut et tertiam personam eripiat uel custodiat ab huiusmodi malis: non tenebitur pro tunc restituere.

Arguitur secundo ratione D. Thom. in solutione ad primum. Et confirmatur, quia quantum restitutio secundum specificam rationem iustitiae commutativae non respiciat nisi aequalitatem rei ad rem in qua debet esse actus virtutis: oportet ut fiat ubi & quando secundum rectam rationem expedierit. At uero pro tunc non expedit, imo uero nocet, ergo non est facienda pro tunc.

Baños de Iustitia & Iure.

K Arguitur

Arguitur tertio. Quoniam etsi verus dominus habeat ius ad suum depositum vel ad quoduis aliud debitum: tamen non habet ius ut pro tunc exigat debitum ab altero. Nemo enim habet ius ad id quod non est secundum rectam rationem: cum igitur non sit secundum rectam rationem tunc accipere non est illi facienda restitutio.

PRO decisione huius difficultatis sit prima conclusio. Quando debitor nullum incurrit detrimentum ex retentione debiti & alias sequitur graue detrimentum siue spirituale siue temporale ex illius solutione debiti: erit peccatum tunc reddere debitum maxime si creditor non urgeat neque instet. Istam conclusionem probant argumenta facta pro secunda parte & hanc videtur D. Tho. voluisse statuere in solutione ad primum: neque enim distinxit de dâno spiritali vel corpora, sed communiter dixit quâdo fuerit grauius nociua restitutio.

Secunda conclusio. Nô est peccatum reddere debitum domino petenti: etiam si ex solutione debiti sequatur graue damnum spirituale vel corporale petenti vel tertie priuatæ personæ, quando ex retentione debiti sequitur graue damnum ipsi debitori. V.g. si latro comminetur mihi mortem nisi reddam ei gladium alienum quod emi ab illo, possum illi reddere licitè, ut iam diximus: ergo multo magis quando ipse verus dominus exigit rem suam ita ut nisi reddidero notabile periculum incurram ego. Ratio huius conclusionis est, quia in tali casu damnum illud quod sequitur non est mihi voluntarium expressè: neque interpretatiue. Expressè quidem patet, nô enim intendo damnum alterius. Interpretatiue vero probatur, quia interpretatiuum voluntarium dicitur & est, quando aliquis tenetur aliquod malum impedire & non impedit: at vero pro tunc ego non obligor succurrere proximo cû tanto periculo meo ut diffiniuimus supra q. 26. art. 4. ergo non est illud damnum pro tunc mihi interpretatiue voluntarium. Probatur & explicatur secundò bono exemplo. Nemo tenetur succurrere hosti periclitanti, si prudenter existimat quòd erutus ab illa necessitate occidet illum vel aliquod magnum damnum inferet, ergo simile est in nostro casu. Diximus autem in conclusione vel alterius priuatæ personæ: quoniam si fuerit persona publica cuius vita, & salus est reipublicæ maximè necessaria, tenebitur ipse debitor pati detrimentum illud propter illius personæ salutem.

Tertia conclusio. Quando ex debiti retentione nullum detrimentum incurrit debitor, etiam si creditor urgeat: erit peccatum reddere debitum: si malum quod sequitur ex debiti solutione est corporale etiam ipsius petentis. Non autem erit peccatum si illud damnum quod sequitur fuerit spirituale ipsius petentis. Ista conclusio quantum ad vtranque partem, probatur soluendo obiectionem quæ statim se offert. Etenim damnum spirituale multo maius est quam corporale: quomodo ergo si tenetur debitor non reddere debitum quando sequitur malum corporale petenti, dicimus quòd non tenetur non reddere quando sequitur malum spirituale? Respondetur ergo, quòd non est eadem ratio sed est differentia maxima, quoniam retentio debiti pro tunc medium est ex natura sua ordinatum & efficax ut proximus non incurrat malum illud corporale: at vero ut non incurrat damnum spirituale nô est medium ordinatum neque efficax: etenim medium ordinatum est correctio fraterna. Deinde etiam si denegatur debitum, iam ipse proximus peccauit in corde suo, & fortassis peccabit magis ex nô redditione debiti propter maiorem appetitum ex priuatione.

A Est & alia optima differentia: videlicet, quòd bonorum corporis, scilicet, vite & salutis homo nô est dominus: & propterea cum illa periclitantur tenetur quisque impedire etiam impugnan te ipso domino. At vero ipsarum actionum spiritualium homo dominus est, qua propter nemo potest cogere hominem quando vult peccare nulla interueniente iniuria tertie personæ: nisi forte at iudex aut prælatus ad cuius officium pertineat impedire per aliqua media determinata. Est exemplum huius quòd dicitur. Si Petrus velit se ipsum vel alium occidere aut percutere, possum ego imò tenebor, si absque meo detrimento id possem facere: ligare illum, & in vincula si opus fuerit conijcere: at vero si pergit fornicari, nô est mihi licitum ligare illum aut aliquam vim facere ne pergat ad fornicandum: sed solummodo possum uti correctione fraterna.

B Ex dictis sequitur, quòd si detrimentum quod sequitur ipsis creditor fuerit rei familiaris: tunc scienti & volenti detrimentum, licitum est mihi, & debet solui debitum ipsi petenti. Ratio est, quia ille est dominus rei familiaris & potest pati detrimentum.

Quarta conclusio sit, in eodem casu præcedentis conclusionis. Si damnum quod sequitur redundat in tertiam personam siue sit corporale siue sit spirituale, peccatum erit reddere debitum. Prima pars patet ex præcedenti conclusione & ratione ipsius. Secunda vero pars probatur, videlicet quando damnum spirituale sequitur tertie personæ. v.g. si petat debitum ad sollicitandam mulierem non paratam. Probatur ex illo testimonio Ecclesiasti. 17. Vnicuique mandauit Dominus de proximo suo, sed in illo euentu ego possum absque detrimento meo euitare scandalum proximo: ergo debeo euitare retinendo debitum, si quidem ex hoc efficaciter impeditur scandalum. Neque valet obiectio ex præcedenti conclusione, vbi diximus quòd quando ipse creditor petit debitum ad fornicandum vbi incurrit damnum spirituale: non possum illi denegare, ergo eadem est ratio quando tertia persona incurrit damnum spirituale. Respondetur quòd est maxima differentia, quoniam ipse creditor petens debitum ad fornicandum, iam fornicatus est in corde suo: at vero tertia persona innocens scandalizanda nondum peccauit: quapropter retentio debiti est medium efficax ad impediendum damnum spirituale illius tertie personæ, non autem est efficax ad impediendum damnum spirituale ipsius creditoris.

C AD argumenta vtriusque difficultatis facile potest patere responsio ex supradictis, præterquam ad primum argumentum pro parte negatiua positum.

D Pro cuius solutione notandum est, quòd dupliciter potest dici quis habere ius ad aliquid petendum: vno modo secundum rationem iustitiæ, materialiter & quantum ad substantiam actus: altero modo formaliter secundum rationem iustitiæ, prout est virtus requirens circumstantias virtutis. Dicimus ergo, quòd quando creditor petit debitum suum semper habet ius ad petendum priori modo: & si debitor soluit semper facit opus iustitiæ quantum ad substantiam actus saltem, etiam si alias peccet. At vero quando creditor petit debitum deficientibus circumstantiis illius, de quibus diximus in supradictis conclusionibus, excusatur ipse debitor sufficienter propter rationes quas diximus.

D V B I T A T V R secundò, Vtrum quando in prædictis casibus est peccatum reddere debitum, sit peccatum contra charitatem tantum, an vero sit etiam contra

contra iustitiam? quod quidem multū refert Theo-
logo dignoscere, quoniam si tantum est peccatum
contra charitatem, non obligabit ad restitutionem.
Si autem fuerit etiam contra iustitiam, tenebitur
peccans restituere totum damnum consequutum
ex redditione debiti.

Ante omnia supponamus, quod quando damnum
consequutum ex redditione debiti fuerit tantum
contra charitatem, ipsa etiam redditiō debiti erit
tantum contra charitatem. Sed tota difficultas est
quando damnum consequutum fuerit contra iusti-
tiam, an tunc ipsa redditiō debiti sit etiam semper
contra iustitiam?

Arguitur primo pro parte negatiua. Ex differe-
ntia quæ inuenitur inter personam priuatam & per-
sonam publicam, ad cuius officium pertinet guber-
nare rempublicam, innocentes defendere & alia hu-
iusmodi. Etenim huiusmodi persona peccat con-
tra iustitiam, si sciens & prudens non euitet pericu-
lum quod instat ciuibus: at uero persona particu-
laris non tenetur ex iustitia obuenire huiusmodi
periculis sicut nec iam periclitantem defendere.

At uero debitor siue depositarius persona particu-
laris est: ergo non peccat contra iustitiam si reddat
debitum siue depositum nihil curas de damno pro-
ximi quod postea consequetur. Et confirmatur. Si
me præsentem Petrus inuadat Ioannem, & ego sim
potens absq; meo detrimento eripere Ioannem, ni-
hilominus non pecco contra iustitiam si nolim eri-
pere: sed solum contra charitatem, ergo debitor qui
non tenetur ex iustitia defendere proximum, non
peccat nisi contra charitatem reddendo debitum. Ipsa
enim redditiō debiti secundum se bona est neq; or-
dinatur ad reddendo ad damnificandum proximum,
sed solum erit mala & peccatum ex illa circumstan-
tia quæ ipse debitor non tenetur ex iustitia euitare.

Arguitur secundò. Si creditor in eodem casu du-
bii petat à debitore debitum coram iudice, & iudex
ferat sententiam ut reddat statim debitum, ipse de-
bitor non peccabit si statim reddat obediendo iudi-
ci: ergo neque etiam peccaret contra iustitiam sal-
tem, si ante sententiam iudicis redderet. Probat
consequentiā. Quia si antea erat peccatum contra
iustitiam, non potuit per sententiam iudicis excu-
sari debitor à peccato.

Arguitur tertio. Si debitor uel depositarius in
eodem casu fuisset homicidij causa reddendo gla-
dium aut debitum, sequitur quod si etiam ipse ali-
quod detrimentum pateretur ex retentione debiti
non posset reddere debitum absque peccato contra
iustitiam, quod est contra definita in dubio præce-
denti. Probat sequentiā, quia si ipsa redditiō debiti
uel depositi in illo casu est causa homicidij: non po-
terit fieri licita propter detrimentum quod aliàs in-
curreret ipse debitor si retineat debitum.

Pro decisipne veritatis sit vnica conclusio. Red-
ditiō debiti in casu nostri dubij peccatum est contra
iustitiam, & per consequens qui reddat debitum te-
nebitur ad restitutionem totius damni consequuti.
Ista conclusio euidenter sequitur ex quadam falsa
sententia Caietani in summa in uerbo, restitutiō.
Vbi tenet, quod quando quis absque detrimento suo
pōt defendere proximum & non defendit, peccat
contra iustitiam, & tenetur restituere, ergo multo
magis in nostro casu, ubi debitor dat instrumentū
uel exercet actionem unde sequitur damnum. Vi-
detur etiam sequi ex alia sententia eiusdem Caietani
infra q. 169. art. 2. ad 4. dub. 2. ubi asserit, quod uenden-
tes arma gerequebus bellum iniustum contra eccle-
siasticos, homicidæ sunt & sacrilegi: ergo etiam in

Banes de Iustitia & Iure.

nostro casu reddens gladium apud se depositum ei
qui uult proximum occidere, erit etiam ipse homi-
cida: & nihilominus aliqualis est differentia inter
uendentes arma & reddentes depositum siue de-
bitum in prædicto casu. Quoniam sic uendentes
non possunt cogi ut uendant, isti uero possunt co-
gi à iudice ut reddant, quapropter illi sunt magis
voluntarij respectu damni consequuti quam red-
dentes depositum aut debitum.

Deinde probatur conclusio ex vulgari regula in
cap. fin. de iniurijs & damno dato. si tua culpa dam-
num datum est, aut iniuria irrogata, aut irroganti-
bus opem fortasse tulisti: iure te super his satisfacere
oportet. Sed debitor in casu proposito fert opem
homicidæ reddendo gladium uel pecunias, ergo
tenebitur restituere. Idem colligitur ex l. si pigno-
re. §. ferramenta. ff. de furtis. ubi habetur quod qui
ferramenta sciens & prudens accommodauerit ad
defringendum ostium uel armarium, etiam si nullum
consilium dederit ad furtum faciendum: tenetur
ad restitutionem furti. Præterea probatur conclu-
sio. Debitor qui reddit debitum in casu nostræ co-
clusionis, in foro exteriori si accusetur condemna-
bitur & obligabitur ad restitutionem damni: sed
sententia iudicis quæ non fundatur in falsa præsum-
ptione non obligat de nouo ad restitutionem ad
quam antea non tenebatur ipse reus: ergo in foro
conscientiæ tenebatur ipse reus restituere. Denique
si debitor uel depositarius in eodem casu reddat gla-
dium amenti furioso qui alium parat occidere, pro-
culdubio esset reus illius homicidij & teneretur ad
restitutionem: ergo etiam si reddat gladium homi-
ni quidem mentis compoti sed irato & parato oc-
cidere proximum, erit reus homicidij. Probat
consequentiā, quoniam non minus concurret cum
isto quam cum ipso amente, quamuis ille qui non
est amens adijciat suum uoluntarium. Hoc enim
non diminuit meum uoluntarium neque meum
concursum moralem.

Ad argumenta in oppositum respondetur ad pri-
mum & confirmationem, quod aliud est non defen-
dere proximum, aliud offendere apponendo aliqua
actionem uel instrumentum unde noceatur pro-
ximus.

Ad secundum respondetur, quod in illo casu tenetur
ipse debitor admonere iudicem de periculo quod
timetur contra proximum, & tunc si nihilominus
cogatur reddere gladium uel depositum ipse excu-
satur à culpa.

Ad ultimum argumentum respondetur, quod in
illo casu debitor non est uoluntarius respectu da-
ni quod sequitur: quia non tenetur pro tunc reti-
nere depositum cum tanto suo periculo.

Deinceps in solutione ad secundum ponit D.
Tho. duas conclusiones. Prima est quando datio est
illicita & contra legem is qui accipit tenetur resti-
tuere, non ei qui dedit: sed in pios usus debet con-
uertere. Ponit exemplum in datione pretij simo-
niaca ex utraque parte.

Secunda conclusio est: Quando ipsa datio non
est illicita sed est propter rem illicitam: nihil est re-
stituendum, nisi superflue aliquid accipiatur ad frau-
dem & dolum. Ponit exemplum in pretio quod
datur meretrici pro illicito usu corporis.

Pro intelligentia huius doctrinæ notandum est
primo, D. Thomas uocat hic dationem illicitam eam
quæ ab intrinseco illicita est, uocat uero dationem
licitam eam quæ non habet ex proprio obiecto & ma-
teria aliquam culpam: quamuis habeat illam ab ex-
trinseco ex sine uel alia circumstantia fiat illicita.

K 2 Nota

Nota secundo, quod datio quæ est illicita in seipsa & intrinsecè, potest esse illicita ex parte utriusque, scilicet, dantis & accipientis: ut contingit in datione pretij simoniaca & conuentione. Aliquando vero potest fieri illicita tantum ex altera parte scilicet recipientis. v. g. si Petrus det pretium Ioanni ne committat aliquod flagitiū tunc recipiens peccat.

Denique nota, quod datio illicita ex utraque parte dupliciter potest contingere. Vno modo quod sit illicita ratione materiæ quæ non est pretio æstimabilis, ut patet in exemplo posito simoniacæ conuentionis & dationis. Altera vero est illicita ex eo tantum quod est contra legem, quamuis materia sit pretio æstimabilis. V. g. cum Petrus dat Ioanni pretium ut interficiat hominem. De his omnibus dicendum est per singula, præterquam quod tractationem de simonia remittimus in quæstionem centesimam.

DUBITATUR tertio in ordine huius articuli. Vtrum quando datio est illicita in seipsa ex parte utriusque, & nihilominus datio est pro re quæ pretio æstimari potest, est tamen contra legem & iniuriam & detrimentum alterius, ut cum datur iudici pretium pro iniqua sententia, vel testi pro falso testimonio: teneatur recipiens ad restitutionem pretij? nam de damno dato alteri parti non est dubitandi ratio.

Arguitur primo pro parte affirmatiua. Qui accipit pretium pro beneficio ecclesiastico per conuentionem simoniacam tenetur illud restituere & eidem qui dedit, ut habetur probabilis opinio, ergo etiam in casu nostri dubij tenebitur recipiens pretium eidem cui dedit restituere.

Arguitur secundo. Qui dedit pretium in casu nostro, per talem conuentionem non abdicauit à se dominium neque transtulit in alterum qui accepit pretium, ergo qui accepit tenetur restituere. Probatur antecedens, quoniam per contractum & conuentionem iure irritam non transfertur dominium, sed illa conuentio quæ est ex parte utriusque illicita est, etiam iure ipso irrita & nulla est, ut patet in Iurisgentium. §. si hoc maleficium. ff. de pact. & in l. generaliter. ff. de verb. oblig. & in c. non sane. 14. q. 5. quod desumitur ex August. in epist. 54. quæ est ad Macedonium.

Arguitur tertio. Si quis recipiat pretium pro re quam tenetur ex iustitia facere. v. g. iudex pro iusta sententia pronuntianda, tenetur restituere illud pretium: ergo multo magis tenetur restituere qui accipit pretium pro iniusta sententia. Inquit enim D. August. vbi supra, quod iniquius accipitur pretium pro iniusta sententia, quam pro iusta.

Sed pro altera parte arguitur. Non tenetur iure naturæ qui accipit pretium per huiusmodi conuentionem ex utraque parte illicitam ad aliquam restitutionem, sed ius positium tam civile quam canonicum damnans huiusmodi conuentiones, solum denegat actionem petendi & repetendi pretium in iudicio, & non facit inhabilem eum qui recipit, ad recipiendum dominium pretij, ut patet consideranti leges pro contraria parte, ergo. Maior patet. Quoniam industria ipsa & labor quem impendit. is qui accipit in pretium per huiusmodi conuentionem in utilitatem illius qui dat pretium, profecto est pretio æstimabilis: at vero ex conuentione utriusque partis fit pretium iustum: ergo non tenetur qui recipit illud iure naturæ restituere.

Arguitur secundo & confirmatur. Quoniam ex opposita sententia sequitur quod faber qui fabricat vel acuit gladium ex pacto alterius qui vult occidere hominem: teneatur ad restitutionem pretij pro suo labo-

A re. Item miles qui conductus est stipendio ad bellum iniquum tenetur ad restitutionem stipendij. Item qui vendidit venenum sciens in malum usum vendi teneretur ad restitutionem pretij pro veneno accepti, quæ omnia falsa reputamus.

Denique arguitur tertio. Si restitutio esset facienda in casu proposito, maxime illi qui dedit pretium. Consequens est falsum, ergo nulli facienda est restitutio. Sequela probatur à sufficienti diuisione, quoniam non est facienda pauperibus. Nam pauperes substituantur loco veri domini quoniam ipse dominus non comparet: sed in casu nostro verus dominus comparet, ergo. Deinde non est facienda restitutio illi in cuius iniuriam facta est iniqua conuentio, quoniam illi fit satis si restituitur totum damnum illatum, reliquum est ergo, quod maxime sit faciendum ei qui dedit. Hoc autem esse falsum probatur, is qui dedit pretium pro re quæ pretio æstimari poterat, voluntarie abdicauit à se dominium ex pacto & conuentione utriusque partis, ergo illi non est facienda restitutio.

In hoc dubio definiendo, Doctores varie sentiunt. Prima sententia est affirmatiua, sed inter affirmantes est maxima dissensio cui facienda restitutio sit. Caiet. in summa, in verbo restitutio. cap. 4. inquit, faciendam esse restitutionem ei in cuius iniuriam fit iniqua conuentio, aut certe Christo vniuersorum heredi, id est, pauperibus.

Secunda sententia est, faciendam esse restitutionem ei qui dedit vel pauperibus indifferenter ad libitum recipientis. Hanc videtur sequi Syluest. in verbo restitutio. 2. §. 1. & uerbo restitutio. 4. §. 1. & Adria. in 4. in materia de restitutione, in speciali quæstione de hac re.

Alij dicunt, faciendam esse ei qui dedit. Hanc sequitur Soto li. 4. de iust. & iure, art. 1. ad 2. col. 4. & §.

Alij vero aiunt faciendam esse restitutionem pauperibus si maleficium iam perpetratum est pro quo datum fuerat pretium, si autem nondum fuerit admissum, facienda est restitutio ei qui dedit. Sic opinatur Medina Compluten. in C. de restitutione. in tract. de restituendis rebus, quæst. 2. dub. 2.

Secunda sententia principalis est in altero extremo, nullam faciendam esse restitutionem si recipiens pretium perpetravit delictum pro quo datum est. Hanc sententiam videtur sequi Syluest. in uerbis elemosyna, q. 4. & summa Angelica in uerbo cõfessio. & uerbo restitutio. j. & Nauar. in man. c. 17. à nu. 33.

Tertia sententia est quæ videtur esse media inter has sententias, quod quando res pro qua datur & accipitur pretium non est æstimabilis pecunia: tunc pauperibus restitutio facienda est. Et inter res non æstimabiles pecunia connumerat hæc opinio iniustam sententiam iudicis. Quando vero res pecunia æstimabilis est & requiritur labor corporis aut usus illius, tunc non obligat ad restitutionem ei qui dedit. Sic opinatur Couar. in relect. reg. peccatum in 2. par. §. 2. nu. 7.

Pro decisione veritatis sit prima conclusio. Si consideremus solum naturæ ius, nulla ex huiusmodi conuentione obligatio oritur ad restituendum: Hæc conclusio iudicio meo demonstratur argumentis factis pro parte negatiua. Tota igitur difficultas est si consideremus ius positium. Pro quo sit secunda conclusio. Iure positium saltem denegatur actio & repetitio in foro exteriori ei qui dedit pretium pro maleficio perpetrando. Hæc conclusio satis probatur legibus citatis pro parte affirmatiua, & hæc est in l. 3. & 4. & in l. si ob turpem. ff. de conditionib. ob turpem causam. & in l. 2. C. eo. tit. & in regula, In pari delicto & causa melior est conditio possidentis de reg. iur. in 6. Decret. & in l. Regni. §. 3. tit. 14. part. 5. quibus

quibus in locis statutum est quod in pari turpitudinis gradu, ut contingit in casu nostro, deneganda est actio ei qui dedit pretium. In hac conclusione nulla est controuersia inter ipsos doctores.

Tertia conclusio. Probabilis est sententia communior quæ tenet restitutionem esse faciendam in casu proposito, & consequenter uerosimilior est sententia quæ asserit faciendam esse ei qui dedit pretium. Istam conclusionem competenter probant argumenta facta pro parte affirmatiua & autoritas autorum sic opinantium.

Quarta conclusio. Nihilominus nobis multo probabilior & uerosimilior est sententia quæ negat obligationem restituendi etiam iure positiuo. Hæc conclusio probatur ante omnia argumentis factis pro parte negatiua. Deinde probatur reprobando aliorum sententias. Et principio quidem tanta differentia eorum: qui asserunt faciendam esse restitutionem super hoc cui facienda sit, magnum est argumentum nullam faciendam esse necessario restitutionem. De inde inter istos autores quidam dicunt restitutionem faciendam esse aut ei qui dedit, aut pauperibus: quidam uero aut ei qui dedit; aut ei in cuius iniuriam facta est conuentio. Cõtra hos autores optimum est argumentum. Etenim uidentur sibi cõtrariari. Nam restitutio facienda est uero domino, nisi forte propter crimen puniatur & priuetur: at uero iuxta sententiã horum Doctorum necessario dicendum est, quod is qui dedit, est uerus dominus pretij dati, & quod non est lege spoliatus: ergo illi solum necessario facienda esset restitutio. Maior manifesta est ex definitione restitutionis. Minor autem probat quantum ad priorẽ partem. Nam iuxta horum autorum sententiã: idcirco restitutio facienda est in præsentis casu: quia per talem conuenientiam iniquam ex utraque parte non transfertur dominium, eo quod iure positiuo irrita est: ergo consequenter debent dicere quod manet dominium apud eum qui dedit. Rursus probatur minor quantum ad alteram partem, scilicet, quod ipse non sit spoliatus. Quoniam isti autores asserunt quod potest fieri restitutio, ergo non est aliqua lex quæ faciat ipsum inhabilem ad recipiendum pretium datum, & per consequens sibi cõtrariari. Denique ultimo probatur conclusio. Quidam istorum doctorum numerant sententiã iudicis iniustam inter res quæ pecunia æstimari non possunt: at uero hoc falsum est, non enim sententia iniusta est aliqua res spiritualis quæ pretio æstimari non potest, quia potius est actio quædam libera in utilitatem eius qui dat pretium & in periculũ eius qui profert iniquam sententiã: ergo hac ratione poterit inter illos fieri pactum de pretio iusto secundum se inter ipsos pactum facientes, quanuis sit iniustum pactum ex fine ad damnificandum aliquem tertium. Propterea uterque tenetur ad restitutionem illam in integrum faciendam. Valebit igitur huiusmodi cõtractus, ut pretio dato obligetur aliquis ad faciendam iniuriã proximo, ita, ut si fecerit adquirit dominium pretij dati neque teneat ad illius restitutionem, sed maneat obligatus ad restitutionem damni cõtra proximum.

Ad argumenta pro parte affirmatiua respondetur ad primum negando consequentiam. Quoniam pro simoniaca cõuentione sunt iã lege ecclesiasticæ. At uero leges quæ reprobant conuentiones predicta non faciunt inhabilem recipientem pretium neque impediunt dominij translationem quando res ipse pecunia æstimabilis est. Et per hoc patet ad secundum. Ad tertium uero argumentum dicemus in sequentibus.

D V B I T A T V R quarto. circa dationem illicitam. *Banes de Iustitia & Iure.*

A tam ex altera parte, scilicet ex parte recipientis. Vbi si proprie loquamur, potius dicemus quod receptio est iniusta non uero ipsa datio. Querimus ergo, Vtrum pretium quod recipit aliquis iniuste teneatur restituere ante omnem iudicis sententiam. V. g. si datur pretium sicario ne occidat hominem & iudici ne proferat iniquam sententiam, sed potius iustam & scholari ut det suffragium digniori?

B Arguitur primo pro parte negatiua. Quando datio & acceptio est iniusta ex utraque parte, diximus esse probabilius quod accipiens pretium non tenetur ad restitutionem: ergo neque quando est iniusta ex parte recipientis. Probatur consequentia. Nam quod uterque peccat non excusat alterum à restitutione, ergo si cum uterque inique agit non tenetur recipiens restituere, non etiam tenetur cum ipse solus inique agit.

Arguitur secundo. Sit iudex iam paratus & certus ferre iniustam sententiam uel etiam sicarius qui statuerit occidere hominem: sit etiam homo qui precibus & pretio utrunque auertat ab iniquitate exercenda. Tunc sic arguitur. Quauis illi iniqui teneantur cessare præcepto iustitiæ ab huiusmodi iniquitatibus, tamen in casu proposito reuera non cessant nisi in gratiam eius qui pretium dat: ergo pro illa actione uel potius cessatione ab iniquitate poterunt recipere pretium, siquidem pretio æstimabilis est.

C Arguitur tertio & probatur, quod non sit possibile quod acceptio sit iniusta & datio sit licita, sed quod utraque sit iniusta si altera iniusta est; ac prout recipiens nõ tenetur ad restitutionem iuxta definita in precedenti dubio. Probatur hoc. Quia non solum peccat qui facit aliquod peccatum, sed etiam qui consentit facienti, præsertim si persuadet & rogat ut faciat: sed in predicto casu ille qui dat pretium rogat ut alter accipiat, & preuenit illum: ergo etiam ipsa datio est iniqua. Et confirmatur ex l. 2. ff. de cõditionibus ob turpem causam. ubi Ulpianus expresse determinat, quod qui dat pecuniam pro sententia iusta pronuntianda. crimen contrahit & puniatur liti amissione: & legibus Regnicautum est ne quis iudici munera offerat.

D S E D in oppositum est quod dicitur in l. 1. ff. ubi supra. quod si conuentio fuit turpis tantum ex parte recipientis: id quod acceptum est repeti potest ab eo qui dedit. & in l. 2. adhibentur exempla, utpote si dedero pretium ne sacrilegium facias, ne occidas. Idem habetur in l. 4. & in l. ultima ibidem. & in cap. non sanè. 14. quæst. 5.

In hoc dubio, communis sententiã Iurisperitorum in locis citatis, imo & Theologorum est, quod qui accepit tenetur ad restitutionem. Sic tenet Adria. & Syluest. ubi sup. & Ioan. de Medina ubi sup. q. 25. & Caiet. in verb. restitutio. c. 4.

E Est altera sententia, quod non tenetur ad restitutionem. Ceterum quantum ad repetitionem in foro exteriori distinguit hæc sententia. Si enim peccatum à quo auertitur recipiens pretium, sit contra iustitiã: dabitur repetitio in foro exteriori illi qui dedit. Si autem peccatum non fuerit contra iustitiã sed contra uirtutes alias, non dabitur huiusmodi repetitio. Hæc est expressa sententia Soti in loco citato in illa longa solutione ad secundum. quanuis Nauar. in manual. c. 17. nu. 37. dicat M. Soto sentire quod in priori membro huius distincti. sit obligatio ad restitutionem: in secundo uero membro non sit obligatio ad restitutionem. Sed M. Soto nihil tale dicit. Nihilominus ipse Nauar. sequitur illam sententiam quod in priori casu tenetur recipiens restituere, non autem in secundo.

K 3 PRO

Pro decisione veritatis fit prima conclusio. **R**ecipit ab iniustitia contra tertiam personam. **H**æc est expressa sententia Magistri Soto ubi supra, & argumenta facta pro parte negatiua probant illam: que mihi ualidiora uidentur quam argumenta præcedentis conclusionis. Deinde probatur & explicatur conclusio, ex differentia quæ inuenitur quando peccatum à quo cessat recipiens pretium, est contra iustitiam respectu dantis pretium, & quando est contra iustitiam alterius tertie personæ. Etenim iam in priori casu ex iustitia debitum erat ei qui dedit pretium antequam daret, quod recipiens cessaret à tali peccato: & idcirco qui pretium accipit manifestam iniuriam illi facit. At vero quando peccatum iniustitie erat futurum contra tertiam personam, nõ debet ex iustitia ei qui dat pretium, ille qui recipit cessare à peccato in gratiam dantis pretium, ergo propter istam gratiam quam illi facit poterit recipere pretium non peccando contra iustitiam respectu illius. Hinc sequitur, quod quando tertia illa persona cui facienda erat iniuria, est usque adeo coniuncta ei qui dedit pretium, ut etiam illius iniuria reddet in iniuriam ipsiusmet dantis pretium: tunc recipiens pretium tenetur in foro conscientie restituere illi qui dedit pretium, v.g. si pater dat pretium nequis occidat filium, imo si socius peregrinationis dat pretium inuasori ne focus suus occidatur: tenetur qui accipit pretium in foro conscientie restituere.

Secunda conclusio. Quoties aliquis accipit pretium ut cesset à peccato quod est contra iustitiam eius qui dedit pretium, proculdubio tenetur in foro conscientie ante omnem iudicis sententiam. Hæc conclusio euidentis est, & quauis Magister Soto uersaliter negauerit obligationem restitutionis in casu dubij propositi: tamen intelligendus est iuxta subiectam materiam de qua loquebatur, quando peccatum erat contra iustitiam tertij. Probatur autem nostra conclusio. Qui dat pretium in casu nostre conclusionis non transfert dominium, ergo alter nõ recipit ac proinde tenetur restituere in foro conscientie. Probatur antecedens. Nam qui dat est inuoluntarius in dando, sed solum dat ut redimat vexationem suam iniquam: quod est dare inuoluntarie mixtè, quod quidem sufficit ut alter qui iniuriam facit & accipit pecuniam non acquirat dominium.

Arguitur secundò & confirmatur prædicta ratio. **V**surarius certissimè tenetur restituere usuras, ergo multo magis qui accipit pretium in casu conclusionis. Probatur consequentia. Quoniam usurarius tenet ad restitutionem, quoniam etiam si ex iustitia commutatiua non tenebatur dare mutuum, tenebatur tamen ex iustitia commutatiua nihil recipere ratione mutui. At vero in casu nostre conclusionis ille qui accipit pretium tenetur ex iustitia commutatiua non solum non recipere pretium propter illam causam, sed etiam tenebatur non meladere: ergo pro eo quod meladit nulla ratione acquirit dominium pretij, se tenebitur ad restitutionem magis quam usurarius.

Tertia conclusio. Verosimilis est sententia que tenet quod is qui accipit pretium quando peccat à quo aueritur est contra iustitiam alterius tertie personæ, tenetur ad restitutionem pretij in foro conscientie. Hæc est fere sententia omnium doctorum communis, uno excepto Magistro Soto ubi supra. Probatur secundò. Is qui accipit pretium in prædicto casu tenebatur ex iustitia commutatiua non meladere proximum, ergo modo cum pretium accipit peccat contra iustitiam commutatiuam. Probatur consequentia, quia facit ut qui dat pretium minus habeat in bonis suis quam oportebat illum habere, ergo tenetur illi restituere. Confirmatur. Cum iudex accipit pretium ut proferat iustam sententiam, accipit amplius quam mereatur exercitium sui officij, ergo non est illi licitum accipere. Antecedens probatur. Quoniam respublica iudicibus prouidet sufficiens stipendium, ergo non potest amplius accipere pro ferenda iusta sententia.

Quarta conclusio. Si rationibus hæc res expèdenda sit & non multitudine doctorum: non minus uerosimilis, imo & uerosimilior nobis iudicatur sententia quæ asserit non esse obligationem ad restituendum quando recipiens pretium recipit illud, ut cesset ab iniustitia contra tertiam personam. Hæc est expressa sententia Magistri Soto ubi supra, & argumenta facta pro parte negatiua probant illam: que mihi ualidiora uidentur quam argumenta præcedentis conclusionis. Deinde probatur & explicatur conclusio, ex differentia quæ inuenitur quando peccatum à quo cessat recipiens pretium, est contra iustitiam respectu dantis pretium, & quando est contra iustitiam alterius tertie personæ. Etenim iam in priori casu ex iustitia debitum erat ei qui dedit pretium antequam daret, quod recipiens cessaret à tali peccato: & idcirco qui pretium accipit manifestam iniuriam illi facit. At vero quando peccatum iniustitie erat futurum contra tertiam personam, nõ debet ex iustitia ei qui dat pretium, ille qui recipit cessare à peccato in gratiam dantis pretium, ergo propter istam gratiam quam illi facit poterit recipere pretium non peccando contra iustitiam respectu illius. Hinc sequitur, quod quando tertia illa persona cui facienda erat iniuria, est usque adeo coniuncta ei qui dedit pretium, ut etiam illius iniuria reddet in iniuriam ipsiusmet dantis pretium: tunc recipiens pretium tenetur in foro conscientie restituere illi qui dedit pretium, v.g. si pater dat pretium nequis occidat filium, imo si socius peregrinationis dat pretium inuasori ne focus suus occidatur: tenetur qui accipit pretium in foro conscientie restituere.

Sequitur etiam ex dictis aliud corollarium, quod quando peccatum quod erat committendum à recipiente pretium, futurum erat contra charitatem aut alias virtutes: non tenetur restituere in foro conscientie. v.g. tenebatur aliquis medicus ex charitate aut etiam ex misericordia curare pauperem infirmum & nolebat eum curare: in tali casu si recipiat pretium pro illa curatione siue ab illo paupere siue ab alio non peccat contra iustitiam. Idem dicimus de aduocato in casu quo teneretur causam dicere pro paupere ex misericordia, sed nihilominus recipit pretium pro aduocatione. Hoc corollarium sufficienter probatur rationibus factis pro quarta conclusione.

Ad argumenta uero facta pro tertia conclusione hinc patet solutio. Ad primum quod erat ex multitudine doctorum, responderetur, quod in rebus moralibus obscuris & difficillimis decidendis non mirum est si alicui viro docto se se offerat aliqua noua ratio uigentior, ut opinetur contra communem sententiam merito & non temerariè: & isto modo sunt introductæ plurimæ opinioniones contrariæ alijs quæ solebant esse communes. Neque hoc habet aliquid temeritatis quando optima ratione disceditur à communi sententia in rebus moralibus.

Ad secundum argumentum quod procedebat ex ratione: dicitur, quod qui dat pretium ne fiat iniuria alteri tertio, non habet minus quam ex iustitia debet habere. Illi enim nulla fit violentia aut iniuria, sed liberè omnino ex charitate & misericordia proximi dat pretium sicariu ne occidat hominem, ac proinde non violatur iustitia commutatiua respectu dantis: quin potius recipiens pretium cessat ab iniuria faciendâ illi tertio.

Ad confirmationem responderetur, quod etiam si iudex non haberet stipendium ab ipsa republica, sed merè gratis uellet exercere officium iudicis, nõ posset recipere pretium pro cessatione à ferenda sententia iniusta contra datorem ipsum pretij: peccaret enim contra iustitiam & teneretur restituere pretium: non autem peccaret contra iustitiam si reciperet pretium pro cessatione ab iniqua sententia ferenda contra tertium hominem.

Iam

Iam verò ad argumenta pro parte negativa quatenus procedunt contra primam conclusionem respondetur breuiter. Ad primum negatur consequentia iuxta ea quæ dicebamus in explicacione quartæ conclusionis, illic enim patet manifestum discrimen.

Ad secundum negatur consequentia, uel certe respondetur, quòd probat nostram quartam conclusionem.

Ad tertium respondetur, quòd dans pretium uel redimat propriam vexationem uel alienam: non consentit iniquitati recipientis, siue recipiēs peccet contra iustitiam siue contra aliam virtutem. Quem admodum qui dat usuras usurario non consentit cum iniquitate illius: quoniam ille paratus est dare pecuniam suam ad usuras. Si enim persuaderet illi ut exerceret officium usuræ: consentiret cum peccato illius.

Notandum est tamen, quòd in casu particulari huius argumenti, quòd attinet ad iudicem qui pretium recipit, tenetur omnino restituere à quocumque recipiat. Quoniam leges Regni in Hispania reddunt inhabilem ipsam iudicem ad hoc recipiendum, ut patet. *En el libro segundo de las ordenaciones Reales, en el titulo del Consejo del Rey, y en el titulo de la Audiencia y Chancilleria, y en el titulo de los Alcaldes y Corregidores, &c.* Cæterum quòd leges illæ allegantur quantum attinet ad illum qui dat pretium iudici: ideo puniunt illum in litis perditione: quia presumunt, quòd dat pretium ad peruertendum iudicium & non ad redimendum suam vexationem.

D. V. B. I. T. A. T. V. R. quinto. Vtrum impudicæ femina possint accipere pretium sui corporis?

Arguitur primo pro parte negativa. Nemo est dominus sui corporis aut membrorum sui corporis, ergo illæ feminae non possunt vendere suum corpus & pretium receptum retinere.

Arguitur secundo. In pari turpitudinis gradu, melior est conditio possidentis: sed uir & femina pariter turpitudinem committunt in fornicatione: ergo ipse uir commissa iam fornicatione non tenebitur promissum pretium soluere.

Arguitur tertio. Quia pari ratione sequeretur quòd ipse uir posset exigere pretium à femina & vendere corpus suum, quòd nullatenus est in consuetudine. Et confirmatur, quia si femina præbet usum corporis sui uiro & est obiectum delectationis ipsius uiri: etiam ipse uir reddit equale, ergo, iniquum est pretium quòd ultra accipitur.

Arguitur quarto, & probatur quòd saltem femina coniugata non possit recipere pretium pro adulterio: quia illa non est domina sui corporis neque usus sui corporis, sed uir eius est dominus: ergo non potest iuste recipere pretium siquidem alienum vendit.

Denique arguitur. Sequitur pari ratione quòd uir possit accipere pretium pro nefando usu corporis sui, quòd uideretur absurdissimum.

Circa istam difficultatem sunt qui asserant omnes huiusmodi impudicas feminas teneri ad restitutionem accepti pretij pro turpi usu corporis sui. Sic aiunt quidam Iurisperiti in l. 4. §. sed neque meretrici. ff. de conditionib. ob turpem causam. Inter Theologos etiam Ioan. de Medina. C. de restit. tractatu. de rebus restituendis, opinatur meretrices non posse recipere pretium corporis sui: bene tamen possunt aliquid recipere titulo liberæ donationis. Alij uero dicunt quòd publicis meretricibus licitum esset pretium recipere, non tamen occultis. Hoc etiam tenent quidam Iurisperiti quos refert Couarruias in relect. reg. peccatum. 2. par. §. secundo. Alij denique

Bañes de Iustitia & Iure.

A que aiunt, licitum quidem esse omnibus solutis feminis pretium recipere pro usu corporis sui, non autem coniugatis propter quartum argumentum.

Pro decisione ueritatis sit prima conclusio uniuersalis. Omnes feminae possunt absque iniustitia in pretium sui corporis aliquid accipere & retinere. Ista conclusio quòd attinet ad meretrices, patet ex cõi omnium rationum usu. Etenim non solum permittuntur in republica, sed etiam defenduntur petentes pretium sui corporis. Et confirmatur etiam in Sacris literis. Nam Genes. 38. narratur, Iudam fecisse pactum cum Thamar, quam existimabat meretricem, & postea illud pretium procurauit soluere. Item Prouer. 6. dicitur pretium scortis uix est unus panis: Ecce ubi uocat pretium, quòd datur scorto pro actu turpi. Sunt denique plurimæ leges in iure ciuili, quibus hoc ipsum confirmatur, quas refert Couar. ubi supra. Probatur autem conclusio ratione uniuersalis. Omnis conuentio & promissio quæ iure naturæ ualida est imò & ciuili, transfert dominium quando exercetur & confert ius in conscientia, etiã si ab extrinseco fiat illicita: sed datio quæ fit impudicæ feminae pro turpi actu iure naturæ & ciuili ualida est: ergo transfert dominium, licet ab extrinseco sit illicita. Minor probatur, quantum ad ius naturæ: quoniam illa datio fit pro re quæ pretio estimari potest, uidelicet pro delectatione quam exhibet impudica femina usu sui corporis. Quantum uero ad ius ciuile probatur, quoniam non inuenitur lex quæ casset & irritet huiusmodi contractus & translationes dominij.

B Et confirmatur. Nam si quis pactum faciat cum cauponario in die ieiunij Ecclesiastici, ut det sibi cibos ad comedendum mane, ille contractus ualidus est, & homo ille tenetur soluere pretium ex iustitia, ergo non obstat quòd pretium detur pro re turpi & illicita, quo minus sit ualida ipsa datio pretij & translatio dominij.

C Deinde probatur, quoniam si femina consentiat cum uiro in turpem actum ea conditione ut uir postea ducat eam in uxorem, poterit femina iustissime petere à uiro ut adimpleat promissum, & dabitur feminae actio in iudicio, & compelletur uir ducere illam uxorem uel illam dotare: ergo multo magis poterit iuste recipere aliud pretium. Id ipsum quòd dicimus de feminis respectu uirorum, asserendum est de uiris respectu illarum, possunt enim ab illis pretium accipere delectationis præstitæ.

D Sed aduertendum, quòd lucrum quòd ex turpi actu acquirunt feminae nuptæ debet reponi in cõi thesauro mariti, & reputandum est sicut alia bona quæ acquiruntur durante societate matrimonij: & ita est expendendum, & diuidendum suo tempore. Idem dicimus proportionabiliter de pretio quòd acquirunt religiosa mulier: illud enim communitati acquiruntur sicut aliud pretium, quòd monacha acquireret labore manuum suarum.

E Secunda conclusio. Si femina impudica solummodo blanditijs & uerbis amatorijs exigat à uiro pretium plusquam par erat: non tenebitur ad restitutionem illius excessus accepti: bene tamen tenebitur ad restitutionem si dolo aut fraude extorsit illum. Prima pars probatur, quia is qui dat illum excessum dat omnino uoluntariè, ergo ualida est translatio.

Sed hic obseruandum est, quòd continget aliquando ut femina petat ab amatore suo aliquid pretiosum coram alijs personis coram quibus cogitur concedere, alias amittet honorem suum. Tunc dicimus quòd talis femina non potest recipere illum, sed

K 4 tene-

tenebitur restituere: quoniam inuoluntariè mixtè datum est. Secunda vero pars probatur, quia fraus & dolus causant inuoluntarium. Etenim si vir cognosceret scēminam mentiri, non daret illi quod petiit. Exemplum est si impudica scēmina fingat se esse virginem & ob hanc causam exigat pretium notabile, tenebitur illud restituere. Item si mentiatur dicens se nullum alium amatorem ad missuram, & ob id multa munera recipit: tenetur omnia illa restituere si alium admittat.

Tertia conclusio. Si quis promittat impudicæ scēminæ aliquam quantitatem pretij quam exhibere est prodigalitas: non tenetur postea adimplere promissum, etiam si iurauerit. Probatur quia iuramentum promissorium de re illicita non est adimplendum, imo est peccatum illud facere, & maius peccatum titulo religionis illud adimplere: sed prodigalitas saltem est peccatum veniale cum quis propria bona prodigit: ergo vera est conclusio. Quænam autē sit prodigalitas in huiusmodi casu, iudicio prudentis considerata personarum qualitate arbitrandum est.

Aduertendum est tamen, quòd si de facto ipse vir prodige dedit meretrici quòd promissit, factum tenet & illa manet domina accepti pretij, dummodo qui dedit non sit pupillus: quoniam iste secundum leges non potest alienare bona sua: poterit autem rem tantum dare meretrici quantum ludere. De religiosis autem qui omnino sunt pauperes, aliter arbitrandum est quantum ad huiusmodi expensas, secundum facultatem quam unusquisque habere præsumitur à suis prælatis ad expendendas pecunias in sibi placitis. Neque in hoc peccabit peccatum iniustitiæ, nec tenebitur ad restitutionem ipse, neque meretrix quæ accepit tale pretium iustum proportionatum cum facultate interpretatiua prælati ad expendendum in rebus sibi placitis in animi sui gratia.

Ad argumenta in oppositum respondetur ad primum, quòd quamuis scēmina non sit domina sui corporis secundum se neque est domina vitæ: verum tamen est domina usus sui corporis: unde sicut potest aliquis locare operas suas uel uendere, uel gressum iter facere aut saltare: ita etiam scēmina potest uendere illum usum corporis sui.

Ad secundum respondetur, quòd quamuis in actu impudice vir & scēmina parem turpitudinis gradum incurrant: tamen in datione & acceptione pretij nulla est turpitudinis.

Ad tertium concedo sequelam. Verum est tamen, quòd quia mulier est infirmior, & in illo actu magis impudice se habet: habet tamen se passiuè: magis decet quòd vir det pretium scēminæ, quam scēmina viro.

Ad quartum argumentum respondetur, quòd mulier nupta quamuis non sit domina usus sui corporis sed vir, tamen est domina actionis liberæ committendi adulterium in gratiā adulteri: & pro hoc potest pretium recipere. Sicut sicarius non est dominus uitæ alienæ, & tamen cum sit dominus actionis suæ liberæ occidendi uel non occidendi proximum: potest iuste uendere istam actionem in gratiam postulantis mortem alterius. Ita contingit in muliere adulterante, quæ quidem facit iniuriam viro: non tamen adultero recipiens pretium ab illo.

Ad quintum argumentum respondetur, quòd tota turpitudinis, & absurditas in illo actu non est contra iustitiam, sed contra uirtutem castitatis, usque adeo ut sit uitium omnino contra naturam non solum rationale, sed etiam contra naturam animalè.

A Tamen uero in responsione ad tertium docet Dicitur Thoma. quomodo sit facienda restitutio quando dominus rei non comparet. Numerat autem tres casus in quibus rei dominus dicitur non comparere. Primus est quando est ignotus. Secundus quando erat notus sed obiit. Tertius quando est notus & uiuit, sed distat longe.

In primo casu est prima conclusio. Diui Thoma. Restitutio facienda est conuertendo rem in usus suos.

Secunda conclusio. In secundo casu restitutio facienda est heredi.

B Tertia conclusio. In tertio casu, transmittendum est debitum in locum ubi est uerus dominus, maxime si debitum sit notabilis quantitatis & transmissio commodè fieri potest, alioquin deponatur in locum tuto & significetur uero domino quòd illic habet rem suam.

C **C**IRCA primam conclusionem dubitatur sexto. Quis nam sit & dicatur dominus ignotus rei? Respondetur & sit prima conclusio. Non dicitur uerus dominus esse ignotus moraliter loquendo, donec fiat sufficiens diligentia & inquisitio illius arbitrio boni uiri secundum qualitatem negotiorum & rerum. Probatur, quoniam aliàs culpabiliter esset ignotus ex parte eius qui rem alienam habet, & verificaret de illo: noluit intelligere ut bene ageret.

C Secunda conclusio. Si facta iam diligentia & inquisitione sufficienti non constet determinatè, quis nam sit uerus dominus, sed sic in dubio an sit Petrus, uel Paulus: tunc diuidendum erit debent iuxta proportionem dubij inter illos de quibus dubitatur. Itaque si dubium fuerit æquale inter utrumque diuidatur debitum equaliter inter ambos: uel etiam si fieri potest de consensu illorum mittatur fors uel applicetur alteri. Ratio huius est, quia quamuis in re dubia melior sit conditio possidentis: tamen ubi nullus possidet debet fieri diuisio inter eos de quibus dubitatur quis nam sit dominus.

D Tertia conclusio. Quando nullo pacto constat quis nam sit dominus, constat autem de oppido cuius erat ciuis: tunc facienda est restitutio pauperibus reipublicæ illius maxime si res erat alicuius momenti, si autem non sit notabilis momenti potest fieri restitutio occurrentibus pauperibus. Sit exemplum primæ partis conclusionis. Multi ex Hispaniis asportauerunt ab Indis magnas diuitias iniquo bello acquisitas, isti tenentur non comparentibus ueris dominis restituere pauperibus illius oppidi ubi erant ciues veri domini. Probatur conclusio quantum ad priorem partem. Quoniam uerosimile est quòd in illo oppido maneat saltem heredes veri domini, ergo conuenientius & certius fiet illis restitutio ad uoluntatem ipsius reipublicæ. Secundo probatur, quoniam quando uerus dominus non comparet, facienda est restitutio illi de quo præsumitur quòd uerus dominus in tali casu habet uoluntatem interpretatiuam ut illi detur: sed unusquisque merito præsumitur habere amorem & pietatem erga patriam uel reipublicam: ergo illi facienda est restitutio. Et intelligimus conclusionem etiam si res illa non sit ablata cum iniuria facta reipublicæ aut oppido, contra Mag. Soto ubi supra in soluta ad 3. qui tenet quòd solum facienda est restitutio ipsi oppido, quando res ablata est cum iniuria facta ipsi oppido. Secunda pars conclusionis maxime probatur arbitrio boni uiri, quoniam res minoris pretij nõ est materia restitutionis necessariæ respectu reipublicæ, sed sufficiet illam dare occurrenti pauperi. Eo uel maxime quòd rationes facte pro priori parte

conclusionis non militat pro secunda parte.

DUBITATUR septimo. Quo iure, ignoto vero domino aliquibus facienda est restitutio. Et supponendum est nobis quod in praesenti non loquimur de restitutione rerum inuentarum, de quibus dicemus quaest. 66. sed loquimur de restitutione rerum quae per iniquitatem ablatae sunt. Respondetur ergo ad hoc dubium breuiter, & fit prima conclusio. Si consideremus praecise solum ius naturae, facienda est restitutio reipublicae: ubi constat quod ipse dominus ciuis erat. Probatur, quia iure naturae bona ciuium ordinantur ad bonum reipublicae, sicut bonum partis ad bonum totius, ergo deficiente vero domino reipublica habet ius ad bona illius.

Secundo probatur. In tali casu illa bona quasi redeunt ad statum in quo omnia erant communia antequam fieret rerum diuisio & applicatio: sed in illo statu bona erant communia reipublicae: ergo in nostro casu reipublica acquirit ius ad illa bona. Maior probatur, quia quantum attinet ad mores hominum, idem omnino est quod non compareat, verus dominus cui applicata erant, & quod nunquam fuerint applicata, ergo finita applicatione ad particulare dominium, manent sicut antea. Probatur tertio, quoniam si reipublica non est domina iure naturae illorum bonorum, sequitur, quod illa bona sunt omnino deserta absque vero domino quod videtur esse inconueniens.

Secunda conclusio. Legibus ciuilibus & potissime Ecclesiasticis & ipsa consuetudine introducta est, ut huiusmodi bona conuertantur eleemosynas. Probatur ex cap. cum tu de usuris. & cap. quam eod. tit. in 6. & cap. non sane. 1. 4. q. 1. quibus in locis expresse definitur conclusio. Item in authen. omnes peregrini. C. de successione. colla. 10. & in lege penultima. 1. parti. 6. decretum est, quod bona peregrini morientis absque testamento distribuenda sunt in pios usus, & eleemosynas: si legitimus haeres non compareat. Quod autem huiusmodi leges sint sanctae & iustae probatur, ex conclusione praecedenti. Quoniam huiusmodi bona iure naturae efficiuntur reipublicae: sed princeps tam ecclesiasticus quam secularis habet potestatem ab ipsa reipublica administrandi bona publica: ergo in fauorem pauperum quorum cura pertinet ad reipublicam, optime decernunt ut huiusmodi bona pauperibus obueniant. Et denique probatur, quoniam superflua eroganda sunt in pios usus & eleemosynas: sed haec bona superflua videntur esse reipublicae. Ergo merito conuertuntur in usus pauperum: ubi aduertit, quod si debitor fuerit pauper, poterunt illa bona ipsi adiudicari, ad arbitrium sui confessorij vel parochij.

Tertia conclusio. Non est necessaria episcopi licentia ad distribuenda huiusmodi bona in pios usus. Haec conclusio est contra multos Iurisperitos, sed est communis omnibus Theologis & quibusdam Iurisperitis. Vide Syluest. in verb. restitutio. §. 8. & Io. Medinae ubi supra. Probatur conclusio. Si compareret verus dominus, nulla esset necessaria facultas ut fieret eidem restitutio: sed leges ecclesiasticae quae postulant ea bona conuertenda esse in eleemosynas, non requirunt episcopi facultatem: ergo non est necessaria. Neque obstat, quod in cap. cum sit de Iudaeis: & in cap. quam eod. de usuris in 6. requiritur Episcopi licentia, quoniam ista capita loquuntur in casibus particularibus. Primum quando a Iudaeo facienda est illa distributio debiti in pauperes: Secundum est, quando ab usurario, & in istis casibus

requiritur Episcopi licentia. Neque, ut obstat, quod in multis synodalibus episcoporum referuat huiusmodi distributio ipsis episcopis. Respondet, ergo quod si eiusmodi leges iustae sunt, debent intelligi quantum ad reservationem peccati; quod committunt qui non distribuunt huiusmodi debita pauperibus.

DUBITATUR octauo. An pro huiusmodi debito possit fieri compositio? De quare Ioan. de Medina ubi supra. cap. 11. & Soto in quarto, dist. 21. quaest. 1. art. 4. Nos autem breuiter respondentes ponimus primam conclusionem.

Prima conclusio. Quilibet princeps siue secularis siue ecclesiasticus, potest si attendamus tantum ius naturae huiusmodi compositionem facere si ad sint causae honestantes talem compositionem. Probatur conclusio.

Quoniam ut diximus huiusmodi bona, stando in solo iure naturae, redeunt ad communitatem, ergo princeps qui est dispensator bonorum communium potest aliquam partem illorum bonorum applicare in aliquem usum vtilem communitati & remittere aliquam partem debitori, si talis remissio fuerit etiam utilis communitati. v. g. Si instat bellum necessarium pro defensione reipublicae, vtile est communitati ut vndeunque fuerit possibile fiat collectio in subsidium belli, haec autem collectio copiosius & breuius fiet ex huiusmodi debitis incertis, si princeps pro aliqua parte data remiserit alteram partem, ergo in principe est huiusmodi potestas ut debitores libentius & citius contineant ad bellum necessaria. Secundo probatur. Omnis princeps potest dispensare in suis legibus propriis: sed huiusmodi bona incerta solis principum legibus decernuntur distribuenda pauperibus: ergo ipse princeps poterit illa bona aliter dispensare in communem utilitatem. Tertio probatur. Quoniam pauperes nondum habent ius acquisitum, ergo absque illorum iniuria poterit princeps illa bona conuertere in alium usum communitati vtilem.

Secunda conclusio. De facto fieri non potest huiusmodi compositio in reipublica Christiana nisi a summo pontifice. Ratio est, quoniam pontifex habet potestatem super omnes Principes Christianos ad reseruandum sibi aliquam materiam, de qua leges ferendae sunt quando hoc expedierit, ad spirituale bonum vel tranquillitatem Ecclesiae. Hinc est quod reseruauit sibi omnes causas matrimoniales: quae alias ratione humani contractus subiectae erant legibus secularium principum, & consequenter reseruat sibi causas de legitimatione quatenus includunt notitiam de vero matrimonij contractu. Cum igitur legibus iam sancitum est, quod huiusmodi bona incerta distribuuntur in eleemosynas pauperum, merito & iuste ipse Pontifex quoniam est pater pauperum in Ecclesia, sibi reseruauit mutationem & dispensationem in huiusmodi legibus de distribuendis huiusmodi bonis pauperibus: unde tam princeps secularis non potest facere compositionem.

Tertia conclusio. Multum suspecta est de iniustitia huiusmodi compositio prout a multis exercetur de facto. Probatur, quoniam de facto pro debito quinque millium dipondiorum componitur aliquis pro. 68. Tunc est argumentum, nulla videtur esse proportio & aequalitas inter debitum & talem solutionem, ergo Pontifex qui est dispensator non dissipator huiusmodi bonorum, non debet intendere talem compositionem absolute facere. Secundo probatur. Quoniam hac via datur occasio maxima cauponibus & alijs huiusmodi hominibus, ut paulatim defraudent populum furantes aliena bona

minu-

minutatim; quoniam postea facile manerent tunc in conscientia si se componerent pro tam minimo pretio postea cum Bulla cruciate. Propter istas rationes semper visa est maioribus nostris praecipue huiusmodi compositio valde suspecta de iniustitia. Vt autem excusemus Summum Pontificē à culpa, sit quarta conclusio.

Quarta conclusio. Quando pontifex concedit bullam huiusmodi compositionis, praesupponit causam legitimam esse, & legem naturalem seruandam esse, quod relinquatur iudicandum arbitrio discreti confessarii. v.g. Si ipse debitor sit ita pauper, ut aegre aut vix possit restituere, aut debitum non sit adeo certum, poterit tunc confessarius discretus admittente compositionem & absolueret poenitentem, alias non est licitum debitori talem compositionem facere. Probatur prima pars, quia tunc sic aliqui portio inter solutionem & debitum ipsum, & tunc est causa decens ut Summum Pontifex dispense aliquam partem debiti mediocriter pauperibus ut libentius & citius adiuuent ad expeditionem belli vel alterius boni operis utilis communitati: quādo vero debitum ipsum est incertum constat quod sit maior proportio: quoniam in dubio melior est conditio possidentis: & quantis attendenda sit quantitas dubij pro vtraque parte, tamen semper minuitur valor debiti, quando est aliquod dubium an teneatur. Et denique pro tranquillitate conscientiae merito & iuste Pontifex potest facere huiusmodi compositionem. Secunda vero pars conclusionis probatur mihi, argumentis factis pro tertia conclusione.

Sit quinta conclusio. Postquam semel facta est compositio conuenienter & iuste, si verus dominus rei comparat, compelleretur debitor in foro exteriori restituere id quod sibi reliquum erat: at vero in foro conscientiae non tenetur ante iudicis sententiam restituere. Prior pars conclusionis communis sententia est & ipsa experientia & de facto comperitur: & ratio esse potest, quoniam huiusmodi compositiones magis respiciunt tranquillitatem conscientiae debitoris, quam intendunt in foro exteriori tollere ius quod habet verus dominus vel impedire actionem in iudicio. Secunda pars conclusionis sententia est expressa Magistri Soto vbi supra, & ratio esse potest: quoniam si compositio semel iuste facta est & legitime, transfert reuera dominium in eum qui erat debitor, alias nulla prorsus utilitas esset in compositione, si adhuc debitor maneret obligatus ad restituendum quouiescunque verus dominus comparuerit, ergo in foro conscientiae transfertur in illum dominium eius quod reliquum sibi est. Et confirmatur, quoniam alias ipse Pontifex non procederet ut dispensator & distributor honorum quae debita sunt communitati vel pauperibus: si illa non posset cum effectu applicare alicui pro iusta & conuenienti causa. Et confirmatur secundo. Si Pontifex omnia illa bona applicasset pauperibus debita domino ignoto, non teneretur ille qui antea erat debitor restituere quidquam, ergo neque si Pontifex ipsimet applicauerit, tanquam mediocriter pauperi vel alia iusta de causa alias ipse Pontifex omnino falleret ipsos debitores.

Hae secunda pars conclusionis est contra aliquos Theologos nostri temporis, qui aiunt quod statim comparento vero domino tenetur ille debitor in foro conscientiae restituere ante iudicis sententiam. Et ratio illorum est, quoniam per sententiam iudicis non obligatur aliquis restituere id quod antea non debebat, ergo si per sententiam in

foro exteriori iudicis quae non fundatur falsa praesumptione obligatur homo ille restituere, saltem quod sibi reliquum est, colligitur quod antea tenebatur restituere. Ad hanc tamen rationem responderetur, quod Pontifex quantumuis transferat dominium eius quod reliquum est in ipsum debitorem propter iustam & piam causam: tamen transfert dominium infirmum & caducum, non enim intendit iniuriam facere vero domino si opportuno tempore comparuerit & egerit in iudicio contra debitorem. Quapropter illa sententia quantumuis non fundetur in falsa praesumptione: potest obligare debitorem ut restituat quod sibi reliquum est, nisi forte fuerit ita pauper quando facta est compositio quod sibi potuit applicari sicut alijs pauperibus. Quod si hoc in iudicio non constiterit iam sententia fundatur in falsa praesumptione. Neque mirum est, quod in iudicio obligetur aliquis per sententiam restituere aut reddere quod autem sententiam non tenebatur, quando aliquis acquisiuit dominium cum illa conditione, ut teneatur reddere quando in iudicio alter petierit & iudex sententiam tulerit in fauorem petentis. Exemplum est in dominio quod acquiritur in multis casibus per ludum, datur enim saepe actio perdati ut iudicio possit repetere amissum, nihilominus ille qui lucratus est dominus lucris est quando non obligatur per sententiam iudicis illud reddere.

C Haecenus diximus de genere compositionis rectam quae iniuste ablata sunt & detinentur. Sed est aliud genus compositionis quae fit cum ecclesiasticis de bonis beneficiorum male perceptis, quia non recitauerunt, vel quia non resederunt officium suum exercentes. De quibus sit conclusio.

Vltima conclusio. Si pontifex cuius autoritate fit compositio vel eius vicarius sit omnino voluntarius in illa compositione facienda: transfertur omnino dominium illorum bonorum in ipsum virum ecclesiasticum qui se componit. Probatur conclusio. Quia pontifex procedit tunc sicut verus dominus cui debetur fructus beneficiorum male percepti, ergo potest transferre illorum dominium in ipsos debitores si voluntarie id faciat. Probatur antecedens, nam si ex iure communi tales fructus debebantur fabricae vel pauperibus tamen iam vsu & consuetudine approbatae applicatae sunt camerae Pontificis, & idcirco procedit ut dominus illius remissionis. Diximus autem in conclusionibus. Si voluntarius sit Pontifex in illa remissione: quoniam potest contingere quod propter ignorantiam quam habet ex falsa relatione admittat aliquam compositionem, quae quidem non erit voluntaria, ac proinde neque valida, sed subreptitia omnino.

Circa secundam conclusionem in hac solutione D. Tho. Notandum est primo, quod nomine heredis, venit intelligendus omnis qui succedit in ius defuncti, v.g. bona heretici condemnati qui alias mortuus est restituenda sunt fisco.

Notandum secundo, quod illa conclusio procedit in diuitijs & pecunijs: at vero de restitutione famae & honoris defuncti iam diximus in art. 2, ad 1. & 2.

Denique notandum, quod qui debet aliquid defuncto non potest illud expedere in pios vsus vel in elemosynas & sacrificia pro anima defuncti; donec sit certus quod defunctus non habet heredem, nec est aliquis qui succedat in ius defuncti.

D. V. B. I. T. A. T. V. R. nono, circa tertiam conclusionem. Cuius nam expensis transmittendum est debitum quando dominus longè distat

Ad

Ad quod responderetur, & sit prima conclusio. Si debitor ipse tenetur restituere ratione iniuste acceptionis: vel ipse dominus longe distat culpa ipsius debitoris vel causa eius: tenetur tunc ipse debitor proprijs expensis transmittere debitum. Si autem debitor non tenetur ratione iniuste acceptionis: nec dominus longe distat culpa vel causa ipsius debitoris: non tenetur debitor proprijs expensis debitum transmittere.

Probatur prima pars conclusionis. Quia ipse dominus rei seruandus est indemnis ab omni iniuria: ergo in tali casu certa est prima pars conclusionis.

Obseruandum tamen est quod si ipse dominus in asportanda illa re iniuste accepta, facturus erat expensis alias, tunc debitor non tenetur proprijs expensis transmittere. Ratio est manifesta, quia sicut dominus non debet reportare damnum ex iniuria: ita neque lucrum: alias non sufficeret restituere simpliciter quod est factum. Altera pars probatur, quoniam debitor in tali casu tantum tenetur restituere quantum accepit, at vero si proprijs expensis transmitteret amplius restitueret quam accepit. Secundum doctrinam huius conclusionis conciliabuntur varia dicta doctorum, quae videntur contraria & non sunt.

Secunda conclusio. Si res semel commissa est fidei portatori ut eam traderet vero domino, & forte in via perijt res illa: tunc si debitor tenebatur tantum ratione rei acceptae non tenetur amplius restituere, si vero tenebatur ratione acceptionis siue iuste siue iniuste: tenetur nihilominus in casu posito vero domino restituere. Sit exemplum prioris partis in eo qui rem aliquam inuenit vel in deposito accepit. Quae pars probatur. Debitor non accepit rem illam in proprium commodum, sed potius in commodum domini, sed quando transmittit illam per fidelem portatorem fideliter agit negotium domini veri, ergo non tenetur amplius restituere. Et exemplum secundae partis in eo qui accepit rem mutuo vel accommodatam vel emerat rem aliquam transmissurus: precium illius. Tunc probatur conclusio. Quia debitor accepit rem in proprium commodum, ergo si res illa perijt ipsi debitori perijt: quoniam qui sentit commodum aequum est ut damnum sentiant.

Confirmatur. Si talis debitor haberet rem iam paratam ut restitueret vero domino, v.g. pecuniam numeratam in mensa sua, & accederet fur qui illam clandestine surriperet proculdubio teneretur nihilominus ipse debitor restituere, ergo eadem est ratio si pecunia perijt in via.

Sed obseruandum est, quod si cum consensu domini res illa tradita est portatori aut ex imperio iudicis tunc non tenetur ipse debitor amplius restituere: quanuis res illam pereat. Ratio est manifesta, quia voluntas domini liberat illum debitorem, & imperium iudicis iuste iudicantis super id aliquid est de conclusione ista copiosius dicimus artic. sequenti, & de precedenti artic. 8.

In solutione ad quartum ponit D. Tho. duas conclusiones. Prima est. Non debet aliquis benefacere parentibus nec alijs benefactoribus de his quae debet alteri, alias de aliena benefaceret.

Secunda conclusio. In casu extremae necessitatis debet aliquis succurrere potius patri & benefactori quam creditori restituere. Ratio est, quia tunc potest deberet homo accipere aliena ut patri subueniret.

DUBITATUR decimo & ultimo, circa vtramque conclusionem D. Tho. an saltem debitor ipse

existens in extrema necessitate teneatur restituere creditori aequaliter periclitanti: & simul quaerimus de parentibus, vel consanguineis ac specialibus amicis existentibus in extrema necessitate: an debitor teneatur potius creditori succurrere extreme periclitanti quam illis.

Arguitur primo pro parte affirmatiua, quod ipse debitor teneatur potius creditori succurrere. Praeceptum de restituendo est affirmatiuum obligans pro tpe necessitatis: sed tunc est extrema in credito re, ergo pro tunc debet illi succurrere & restituere.

Arguitur secundo. Creditor in tali euentu duplici iure gaudet ad illam rem, altero dominij altero extremae necessitatis in qua omnia communia sunt, ergo illi potius tradenda est.

Arguitur tertio & probatur. Quod saltem qui per iniuriam acceperat rem alienam teneatur tunc domino restituere. Est argumentum. Ille debitor per iniuriam accepit & possidet rem alienam: sed iniusta acceptio & possessio non facit possessorem melioris conditionis nec tribuit illi ius aliquod, ergo in extrema necessitate non debet oriri damnum ipsi vero domino.

Arguitur quarto. Quoniam alios sequeretur quod si ex duobus existentibus in extrema necessitate alter ab altero arriperet per vim panem vel tabulam ut euaderet mortem: non teneretur iste statim restituere, quod videtur maximum absurdum, quia videtur bellum iustum ex vtraque parte: & ex iniuria facta efficeretur melioris conditionis faciens iniuriam quam patiens. Sequela vero probatur. Quia sicut nihil noceret iniusta acceptio in priori casu quominus ipse debitor sibi succurreret: ita nec in isto posteriori deberet nocere recens iniusta acceptio accipienti iniuste.

Circa quaestionem hanc est triplex Theologorum opinio. Prima est Scot. in 4. d. 13. q. 2. quem sequitur Gabriel ibidem ad. 3. casum post secundam conclusionem, quod in tali casu tenetur debitor restituere. Secunda opinio est quorundam distinguendum. Si enim debitor accepit rem alienam per iniuriam, tenetur tunc restituere. Huic sententiae fauet tertium argumentum quod fecimus. Tertia est opinio est Caietani in isto loco & Soti libr. 4. de Iustitia. quaest. 7. artic. 1. ad 4. quod in neutro casu tenetur debitor restituere.

Pro decisione sit prima conclusio. Sententia Caiet. & Soti nobis vera est cuius ratio est euidens & a primis principijs deducta: quoniam ius gentium per quod rerum diuisio & appropriatio facta est non debet derogare iuri naturali: est autem iure nature in situm cordibus hominum, quod in extrema necessitate omnia sunt communia, ita ut efficiantur propria praecipantis quantum ad usum necessarium ad supplendam extremam necessitatem: ergo si debitor est in extrema necessitate & habet rem in manibus non tenetur alteri restituere.

Secunda conclusio. In eodem casu potest debitor praeferre patrem & matrem & filium & vxorem existentes in extrema necessitate & non restituere creditori aequaliter periclitanti. Mag. Soto vbi supra, inquit hoc assertum esse problema. Sed nobis videtur certa conclusio, cui videtur fauere D. Tho. supra. q. 3. artic. 3. ad 3. vbi ait quod existentibus in extrema necessitate creditori & consanguineis debitoris non potest dari vnuerfalis regula cui potius subueniendum sit: sed prudentis iudicio relinquatur, ut consideratis conditionibus iudicet cui potius subueniendum sit. Ex quo sic argumentor, si quando consideratis conditionibus licitum est consanguineos

sanguineos præferre in extrema necessitate maxime, quando sunt coniuncti in illo gradu posito in conclusione, ergo merito tunc præferendi sunt. Deinde debitum quod ex virtute pietatis debetur maior est & antiquius quam illud quod ex particulari iustitia commutativa debetur: sed parentibus & filij & cæteris debetur ex pietate ut in illo casu illis subueniatur, ergo in extrema necessitate illis potius subueniendum est.

Et confirmatur, quoniam pietas præstantior virtus est quam iustitia commutativa: ergo in casu extrema necessitatis illa potius exercenda est quam ista. Antecedens colligitur ex Diuo Tho. infra quæst. 101. art. 3. ubi ex specialissima ratione debita quæ fundatur ex parte principij connaturalis, colligit pietatem esse specialem virtutem. Cum igitur ratio obligationis debiti quod inuenitur in pietate fundetur in ratione principij connaturali: illud erit maior vinculum & in extrema necessitate magis obligabit ad exercitium pietatis quam iustitiæ commutativæ. Et quidem D. Tho. in 3. Sent. d. 34. q. 1. artic. 2. ad 8. dicit expressè quod donum pietatis est supra iustitiam & omnes partes eius.

Tertia conclusio. Problema esse potest, Vtrum in prædicto casu sit præferendus frater vel magnus amicus qui vitam suam pro mea periculo obiecerat. Pro parte negatiua faciunt argumeta posita in principio huius dubij, & illam tenet Soto ubi supra. Sed pro parte affirmatiua est argumentum. Nam frater coniunctus est mihi in primo consanguinitatis gradu, ergo ex debito pietatis in extrema necessitate licitum erit præferre fratrem creditori. De amico etiam in signi & speciali probatur. Quoniam ille pluris estimatur quam frater, apud viros prudentes iuxta illud Sap. 27. Melior est vicinus propè quam frater longe, ergo illi potius subueniendum est quam creditori. Huius sententiæ fuit sapientis. M. Victoria:

Ad argumenta in oppositum respondetur ad primum negando consequentia. Quia tunc necessitas extrema creditoris non est necessitas exercendi præceptum de restitutione: eo quod simul concurrentia urgentior cã adimplendi præceptum pietatis vel etiam concurrat ius conseruandi vitam propriam.

Ad secundum respondetur negando maiorem. Imo extrema necessitas debitoris facit illum dominum rei debitæ quam apud se habet si fuerit vsu consumptibilis. Si autem vsu extremæ necessitatis non consumitur facit illum dominum ipsius vsus.

Ad tertium respondetur, quod etiam si debitor iniquè acceperit rem debitam, tamen extrema necessitas tribuit illi ius ad omnem vsu necessarium ad supplendam extremam necessitatem propter rationem primæ conclusionis.

Ad quartum negatur sequela. Quoniam in articulo extrema necessitatis efficitur res primo occupantis, vnde qui per vim rapit vel furatur ab eo qui est in extrema necessitate, tenetur illi restituere etiam cum periculo propriæ vitæ: quia violauit ius primarium naturale quo res illa erat præoccupantis in extrema necessitate etiam secluso iure gentium.

Sed quæret aliquis, Quid si persona valde vili reipublicæ periclitetur, an possit quis rapere panem ab alio inferiori existenti inæquali periculo. Respondetur negatiuè. Quemadmodum non est licitum occidere vnum innocentem minimum pro salute reipublicæ, ut habet communis opinio Theologorum, non enim est medium ordinatum occisio vnius hominis ad salutem alterius.

Sed contra. Ille tenetur dare panem personæ pu-

blicæ cuius vita est valde necessaria, ergo alius potest ab illo rapere si noluerit dare. Respondetur negando consequentiam. Ratio est, quia ille non tenetur ex iustitia sed ex charitate & pietate, & idcirco non potest compelli. Verum est tamen quod si Rex vel ipsa reipublicæ vel iudex præciperet in tali casu personæ priuatæ ut succurreret personæ publicæ, & persona priuata non obediret, iam tunc posset puniri tanquam inobediens, & auferri ab illo panem vel ipsum tradere hostibus pro salute communi. Cæterum de solutione ad quantum argumentum disputabitur infra quæst. 185. art. 7.

ARTICVLVS VI.

Virum teneatur semper restituere ille qui accepit.

AD Sextum sic proceditur. Videtur, quod non teneatur semper restituere ille, qui accepit.

Per restitutionem enim reparatur æqualitas iustitiæ, quæ consistit in hoc, quod subtrahatur ei qui plus habet, & detur ei qui minus habet. Sed contingit quandoque, quod ille qui rem aliquam subtrahit alicui, non habet eam, sed deuenit ad manus alterius: ergo non tenetur illi restituere qui accepit, sed alius qui rem habet.

2. Præterea. Nullus tenetur crimen suum detegere. Sed aliquando aliquis restitutionem faciendo, crimen suum detegit: ut patet in furto: ergo non tenetur ille qui abstulit, restituere.

3. Præterea. Eiusdem rei non est multoties restitutio facienda. Sed quandoque multi simul rem aliquam surripiunt, & vnus eorum eam integrè restituit. Ergo non semper ille qui accepit, tenetur ad restituendum.

Sed contra. Ille qui peccauit, tenetur satisfacere. Sed restitutio ad satisfactionem pertinet: ergo ille quæ abstulit, tenetur restituere.

Respondeo dicendum, quod circa illum qui rem alienam accepit, duo sunt consideranda: scilicet ipsa res accepta & ipsa acceptio. Ratione autem rei tenetur eam restituere, quandiu eam apud se habet: quia quod habet vltra id quod suum est, debet ei subtrahi, & dari ei cui deest secundum formam commutativæ iustitiæ. Sed ipsa acceptio rei alienæ potest tripliciter habere. Quandoque enim est iniuriosa, scilicet contra voluntatem existens eius, qui est rei

est rei dominus, ut patet in furto, & rapina. Et tunc tenetur ad restitutionem, non solum ratione rei, sed etiam ratione iniuriosa actionis, etiam si res apud ipsum non remaneat. Sicut enim qui percutit aliquem, tenetur recompensare iniuriam passio, quanuis apud ipsum nihil maneat: ita etiam qui furatur, vel rapit, tenetur ad recompensationem damni illati, etiam si nihil inde habeat. Et ulterius pro iniuria illata debet puniri. Alio modo aliquis accipit rem alterius in utilitatem suam absque iniuria cum voluntate, scilicet eius cuius est res, sicut patet in mutuis. Et tunc ille qui accipit, tenetur ad restitutionem eius quod accepit, non solum ratione rei, sed etiam ratione acceptationis, etiam si rem amiserit: tenetur enim recompensare, ei qui gratiam fecit: quod non fiet, si per hoc damnum incurrat. Tertio modo aliquis accipit rem alterius absque iniuria, non pro sua utilitate, sicut patet in depositis. Et ideo ille qui sic accipit, in nullo tenetur ratione acceptationis: quinimo accipiendo, impendit obsequium. Tenetur autem ratione rei: & propter hoc si ei subtrahatur res absque sua culpa, non tenetur ad restitutionem, secus autem esset si cum magna sua culpa rem depositam amitteret.

AD primum ergo dicendum, quod restitutio non ordinatur principaliter ad hoc, quod ille qui plus habet, quam debet, habere desinat: sed ad hoc, quod ille qui plus habet suppleatur. Vnde in his rebus quae vnus potest ab alio accipere sine eius detrimento, non habet locum restitutio: puta cum aliquis accipit lumen a candela alterius. Et ideo quanuis ille qui abstulit, non habeat id quod accepit, sed in alium sit translatum: quia tamen alter priuatur re sua, tenetur ei ad restitutionem, & ille qui rem abstulit ratione iniuriosa actionis, & ille qui rem habet ratione ipsius rei.

AD secundum dicendum, quod homo, etsi non teneatur crimen suum detegere hominibus, tenetur tamen crimen suum detegere Deo in confessione: & ita per sacerdotem, cui confitetur, potest restitutionem facere rei alienae.

AD tertium dicendum, quod quia restitutio principaliter ordinatur ad remouendum damnum eius, a quo est

aliquid iniuste ablatum: ideo postquam ei restitutio sufficiens facta est per vnum, alij non tenetur ei ulterius restituere, sed magis refusionem facere ei qui restituit qui tamen potest condonare.

SUMMA ARTICVLI.

CONCLUSIO prima. Qui accepit rem alienam tenetur illam restituere quandiu illa apud se habet.

Secunda conclusio. Qui per iniuriam accepit rem alienam, tenetur ad restitutionem non solum ratione rei acceptae: sed etiam ratione iniuriosa actionis etiam si ipsa apud illum non remaneat.

Tertia conclusio. Qui accepit rem alienam in utilitatem suam absque iniuria domini, tenetur nihilominus ad restitutionem: non solum ratione rei acceptae: sed etiam ratione acceptationis etiam si rem amiserit, v.g. in mutuo.

Quarta conclusio. Qui accepit rem alienam absque iniuria domini nec in propriam utilitatem sed potius in utilitatem dantis: non tenetur ad restitutionem ratione acceptationis, sed solum ratione rei acceptae, v.g. in depositis quae gratuito accipiuntur ad seruandum.

Hinc sequitur corollarium. Depositarius non tenetur restituere depositum quod sibi subtractum est nisi magna sua culpa depositum amiserit.

COMMENTARIVS.

In hoc articulo ante omnia duo tituli ante oculos sunt habendi quoties agitur de restitutione, videlicet res aliena accepta, & ipsa acceptio vel iniusta vel licita quidem, sed tamen in commodum ipsius accipientis. Et quanuis vterque titulus seorsum sufficiat ut teneatur quis restituere: tamen aliquando ambo tituli simul conueniunt. Ratio autem quare quilibet sufficiat ea est: quia dominium rei alienae in alterum transferri non potest nisi voluntate domini, vel virtute legis transferentis dominium: sed quando adest aliquis titulus de supra dictis, neque lex neque voluntas domini transfert dominium in alium, ergo ille vtroque titulo seorsum tenebitur ad restitutionem faciendam vero domino.

Notandum secundum, quod nomine rei alienae, intelligimus non solum rem ipsam secundum se, sed etiam fructus eius. Nomine autem iniustae acceptationis, intelligimus etiam iniquam detentionem: etiam si a principio fuerit licita acceptio. Dicitur autem iniqua acceptio solum illa quae est contra ius alterius & particularem iustitiam, scilicet, commutatiua, si autem sit acceptio contra iustitiam legalem tantum, aut contra quamlibet aliam virtutem: non obligat ad restitutionem ut supra dictum est.

Notandum est tertium, quod qui rem alienam accipit vel possidet: potest tripliciter eam possidere, vel bona fide, vel mala vel dubia. De his omnibus per singula nobis disputandum est.

DUBITATUR primum, Vtrum ille qui bona fide emit rem alienam a fure vel latrone & postea cognoscit rem aliena esse: teneatur restituere vero domino, an potius licitum sit illi conuenire venditorum & rescindere contractum recuperandum suum pretium & reddendo rem aliena?

Arguitur primo & probatur, quod talis emptor teneatur restituere vero domino: titulus sufficiens ad

ad obligationem ad restituendum vero domino est ipsa res aliena: sed ipse retinet illam apud se sciens esse alienam: ergo tenebitur. Confirmatur ex dictis artic. præced. vbi D. Tho. ait, quod vero domino est facienda restitutio.

Arguitur secundò. Emptor ille non potest vendere rem illam alteri, quoniam res aliena est, ergo neque reddere latroni postulato pretio. Probatur consequentia. Quia verus dominus tantum detrimenti patitur si tradatur res illa latroni ac si vendetur, imò videtur quod magis detrimenti patiatur si traditur latroni, ergo non potest illam tradere. Confirmatur. Quia cum ille emptor reddat rem illam latroni, videtur esse manifestus cooperator cum iniqua acceptione latronis & cum detentione iniqua: ergo tenebitur restituere vero domino.

Arguitur tertio. Si latro qui vendidit abesse longe vel moreretur, teneretur emptor vero domino reddere illam rem etiam cum iactura dati pretij ergo etiam viuente latrone & præsentate tenebitur rem illam restituere vero domino. Probatur consequentia. Quia vita & præsentia latronis non tollit ius à vero domino.

Arguitur quartò. Iudex in foro exteriori per sententiam iustam neque fundatus in falsa presumptione sed omnino cognita veritate cogeret emptor ut statim restitueret vero domino, imò etiam si iam emptor rescidisset contractum cum latrone & latro nondum restituisset neque compararet, cogere tur emptor restituere: ergo in foro conscientia tenebitur, ante sententiam iudicis. Probatur consequentia. Quia lex civilis quæ non est pœnalis, & iusta sententia, obligant reum ad id ipsum ad quod tenebatur antequam sententia pronuntiaretur: ergo emptor ille iam tenebatur in conscientia.

De ista quæstione est duplex sententiam. Prior est Magistri Soto lib. 4. de iustit. q. 7. art. 2. & Ioan. de Medina in tractatu de rebus restituendis quæst. 10. quod restitutio faciendâ est vero domino neque licitum rescindere contractum cum latrone.

Alterâ sententia est Alexan. Alen. in 4. par. q. 86. memb. 3. art. 5. & Gabr. in 4. Sent. d. 15. q. 3. dub. 5. & Sylu. in verb. restitutio. 3. §. 3. quam etiam sequutus fuit M. Victoria, videlicet, quod si talis emptor non potest aliter recuperare pretium datum, tunc licitum est rescindere contractum cum latrone. Si autem potest aliter recuperare pretium, non est licitum rescindere contractum cum ipso latrone.

Pro decisione veritatis notandum est, quod emptor qui bona fide emit rem alienam potest dupliciter se habere. Vno modo ignorans esse alienam sed emit illâ in suam vtilitatem: altero modo sciens quidem esse furtiuam, sed emit illam modico pretio, ut vero domino restituat: quia intelligit, quod aliter peribit res illa vero domino.

Sit igitur prima conclusio. Emptor secundi generis, tenebitur quidem rem illam restituere vero domino: sed licitum erit sibi deducere pretium quod dederat pro re illa. Probatur vtraque pars. Prima, quia sciens rem esse alienam emit ea intentione ut redderet vero domino, & propterea emptio fuit licita. Altera pars probatur, quia nemo tenetur procurare vtilitatem alterius cum proprio detrimento, nisi forte sit obligatus ex officio ut tutor vel custos: sed emptor ille procurauit rem alterius dum illam emit à latrone, ergo potest sibi deducere modicum illud pretium quod debeat.

Confirmatur ex ca. rapinam. 14. quæst. 5. vbi eius modi emptio laudatur: sed ex actione bona non debet aliquis reportare damnum, ergo poterit deducere

illud pretium. Item in foro exteriori daretur actio emptori contra verum dominum, si dominus nollet soluere illud pretium, ergo etiam in foro conscientia licitum erat emptori deducere pretium. Antecedens probatur ex cap. citat. & est sententia Hostiensis tituli de pœnitentia quem sequitur plurima Iurisperitorum turba: & quauis Baldus & Paul. de Castro in l. 1. ff. de negotijs gestis. negent competere huic emptori actionem. nisi dominus ratam habuerit emptionem: sunt tamen intelligendi in foro exteriori quando emptor non potest probare bonum animum quem habuit emendo rem illam. Hæc conclusio sic intellecta & explicata est communis sententia Theologorum & Sumistarum.

B Secunda conclusio. Si emptor bona fide etiam ex ignorantia rescindat contractum cum latrone putans se licite id facere, non tenebitur postea ad vllam restitutionem faciendam vero domino. Probatur, quia ille non tenetur ratione acceptionis iniqua: quia bona fide emerat: neque ratione rei acceptæ quia iam non habet illam quam bona fide transtulit in venditorem, recuperato suo pretio, neque, tenebatur scire subtilitates iuris: ergo nulla ratione tenetur.

Tertia conclusio. Probabilis est sententia quæ negat esse licitum rescindere contractum cum latrone, sed potius asserit restituendam rem vero domino, etiam cum iactura dati pretij, loquimur de emptore primi generis. Hæc conclusio probatur argumentis factis initio quæstionis. Quam sententiam etiam tenet Couar. initio tertiæ partis relect. regul. peccat. & Caiet. hic videtur eandem tenere. Ait enim absq; vlla limitatione, quod qui rem alienam ignorans emit non potest eam retinere quam prius nouerit esse alienam, sed tenetur vero domino restituere.

Quarta conclusio. Verosimilâ est sententia iudicis, quæ asserit licitum esse in prædicto casu, aut salutem non esse contra iustitiâ: quod emptor rescindat contractum cum latrone: etiam si sciat latronem rem illam nunquam esse restitutum. Hæc sententia videtur Nauar. in Mantua. cap. 17. num. 29. vbi ait, quod quando aliquid accipitur à latrone: potest eidem restitui, etiam si cessantibus inconuenientibus, melius est reddere vero domino. Idem dicit Syluest. restitutio. 4. §. 1. Hæc sententia videtur esse D. Thom. infra: q. 66. artic. 3. ad tertium, vbi ait. Id quod est per rapinam ablatum est rapientis non simpliciter sed quantum ad detentionem. Ex quo sic arguitur. Latro habet ius ad rem furtiuam conseruandam vero domino: ergo emptor potest illi reddere. Confirmatur ex lege in literis. de restitutione spoliatorum. vbi prædo spoliatus, secundum iuris rigorem est restituendus. Præterea probatur conclusio. Contractus ille fuit iniquus, ergo potest rescindi. Confirmatur. Nam rescindere talem contractum nihil aliud est quam reducere rem furtiuam in eum statum in quo antea erat sine culpa emptoris, ergo non facit iniuriam vero domino. Probatur consequentia. Quia nemo tenetur ex iustitia res alienas in meliorem statum reducere, quam inuenerat: maxime cum proprio detrimento.

Sit quinta conclusio ex nostra sententia. Peccatum est saltem contra charitatem, si emptor absque proprio detrimento potest restituere vero domino, & restituat latroni, de quo non est certus quod restituet. Probatur. Quia vnusquisque tenetur prospicere proximo & rebus eius ne pereant, maxime si id potest facili negotio prestare.

Sexta conclusio. Mihi profecto verosimillimum est

est, quod peccet contra iustitiam, qui sine suo detrimento potest vero domino restituere: & rescindit contractum cum latrone, de quo non est certus quod restituet. Probatur. Quia dum res illa venit ad manus emptoris, iam est in meliori statu, ergo dum iterum tradit illam latroni, tenebitur restituere vero domino. Probatur consequentia. Quia illa noua traditio, est quasi ablatio rei alienæ inuito domino, & est consensus cum ipso latrone, qui iterum accipit rem alienam inuito domino. Cæterum ubi est detrimentum & periculum emptoris: iam habet excusationem dum reddit rem illam latroni. Nemo enim tenetur ex iustitia cum proprio detrimento conseruare rem alienam: nisi forte aliàs sit obligatus ex officio. Confirmatur. l. bona fide. ff. depositi. ubi dicitur, quod depositarius bona fide accipiens à latrone: tenetur ex iustitia vero domino reddere, ergo simile est in nostro casu. Et confirmatur denique, quia sequeretur quod si quis pallium proximi detorrente eriperet periturum: quod postea non peccaret contra iustitiam, si iterum projiceret in torrentem. Probatur sequela, quia eadem est ratio.

Denique notandum. Quod omnia quæ diximus de emptore bonæ fidei circa restitutionem faciendam vero domino: sunt intelligenda porportionabiliter de depositario, qui bona fide accipit aliquid in deposito à latrone.

Ad argumenta proposita initio respondetur, quatenus militat contra aliquas conclusiones. Ad primum respondetur, quod ita verum est, quod ratione rei acceptæ tenetur emptor restituere vero domino nisi rescindat contractum: & tunc etiam rescindendo dat illam habenti ius ad eam, ut conseruet vero domino. Quemadmodum qui accipit rem à depositario, restituet depositario & non tenetur vero domino reddere. Ad confirmationem respondetur, quod iam diximus in quibus casibus licitum sit non reddere vero domino.

Ad secundum respondetur negando consequentiam, quoniam latro habet ius ad rem illam ut restituat vero domino. Item quia rescindendo contractum reduciuntur res ad statum quem antea habebat, quod quidem non contingit si alteri vendatur. Ad confirmationem negantur antecedens. Imo non tenetur emptor cum suo detrimento euitare iniquam detentionem rei alienæ. Concedimus autem quod cooperabitur cum latrone, quando sine proprio detrimento poterat rem vero domino reddere: & iterum reddit latroni de quo non est certus quod restituet.

Ad tertium negatur consequentia. Et ratio discriminis est. Quoniam quando ipse latro non compareret, deficiunt rationes factæ pro nostra sententia: & cum ipse emptor non possit iam recuperare pretium suum, qui erat finis honestas rescisionem contractus: tenebitur ratione rei alienæ reddere vero domino. Ad Probationem consequentiæ respondetur, quod vita vel præsentia latronis non tollit secundum se ius veri domini: sed facit possibilem rescisionem contractus, ut emptor seruet seipsum indemnum.

Ad quartum respondetur, quod illa iudicis sententia fundatur, in duplici præsumptione iuris, quæ in casu particulari falsa est. Altera est quod in conuentione cum latrone præsumitur dolus, & maxime in rescisione contractus: altera quia qui possident res alienas præsumuntur auidiore ad illas & timidiore in vitandis proprijs damnis, quàm ratio postulat: & ideo sententia pronuntiaretur ex tali iuris

A præsumptione in fauorem veri domini. Respondetur secundò, non esse omnino vniuersalem regulam, ut id ipsum teneatur homo facere in conscientia ante iudicis sententiam & post illam: ubi nulla est etiam ignorantia iuris vel facti, Est enim instantia, primò quidem sint duæ opiniones probabiles contrariæ: tunc possum ego qui rem alienam possideo, sequi opinionem quæ est in meum fauorem: at vero iudex qui fert sententiam potest sequi contrariam opinionem, & obligabit me ad restitutionem. Bene verum est, quod lata sententia non potero ego executioni resistere: quia non potest esse bellum iustum ex vtraque parte: at vero si absque aliquo scandalo & repugnantia exteriore, possem ego adhuc retinere rem illam: licitum est retinere. Deinde est altera instantia. Dictum est in artic. 5. & certissimum est, quod non tenetur homo cum periculo vite restituere vero domino rem quam à latrone acceperat: & tamen si iudex ferret sententiam, ut reddat tunc rem vero domino: etiam si retinens illam, obijciat quod sibi imminet periculum à latrone, respondebit nanque iudex (*que lo oyey que le hara in istia* suo tempore) sed quod interim reddat alienum proprio domino. Ecce casus ubi per iustam sententiam iudicis ubi nulla est ignorantia, compellitur aliquis reddere quod non tenebatur in conscientia. Ratio huius est, quia iudex ex officio tenetur reddere vnicuique quod suum est: non autem pertinet ad eum considerare detrimenta quæ per accidens consequuntur debitoribus: ipsi autem debitores poterunt in conscientia proprium detrimentum attendere.

DUBITATUR secundò. An ille qui emit rem furtiuam bona fide. v.g. Petrus & in eadem bona fide perseuerans vendit illam Francisco: teneatur postea comperta veritate, restituere pretium vero domino, quando non potest res ipsa restitui?

Arguitur primo pro parte negatiua, quoniam in casu præcedentis dubij, potest Petrus post rescissum contractum cum latrone, retinere sibi pretium, ergo multo magis in præsentis casu. Probatur consequentia. Quia in casu priori, sciens rem alienam esse, rescindit contractum cum latrone: at in casu nostri dubij, nesciens adhuc esse furtiuam: vendit alteri ergo &c.

Secundò arguitur. In præsentis casu, Petrus non tenetur restituere ratione iniustæ acceptionis, quia bona fide emerat: neque ratione rei acceptæ, quia iam bona fide vendidit, ergo nullo modo tenetur.

Tertiò arguitur. Si Petrus rem illam donasset vel in suum usum consumpsisset vel amisisset, non tenetur ad restitutionem, quia non est factus ditior ex illa re, ergo neque in casu posito, ubi etiam non est factus locupletior: quia tanti vendidit quanti emit.

Sed pro altera parte, facit primò. Quod vnus titulus faciendi restitutionem, est res aliena detenta vel fructus illius, ergo cum Petrus receperit pretium ex venditione rei alienæ: tenebitur illud restituere, quoniam est quasi fructus ipsius rei. Confirmatur. Quoniam illa venditione quam Petrus fecit, non transfert dominium rei alienæ in Paulum, ergo neque ipse acquirit dominium pretij, & per consequens tenetur illud restituere.

Secundò arguitur. Qui rem quam acceperat à latrone dono, postea si vendat, tenetur cognita veritate restituere pretium vero domino in quo factus est ditior: sed similiter Petrus efficitur locupletior, ergo tenetur pretium illud restituere. Probatur minor. Quia iam re vera amiserat ipse pretium quod dederat latroni, ergo ex re aliena fit locupletior quàm

quã debebat esse reparãdo damnũ suũ de re aliena.

Tertio arguitur. Paulus in casu posito tenetur rẽ illam cognita virtute reddere vero domino, ergo etiam Petrus qui fuit venditor tenetur seruare Paulum indemnem, ergo tenebitur ad restitutionem pretij ipsi Paulo, quod si non fuerit possibile: vero domino tenebitur restituere tale pretium.

PRO decisione veritatis sit prima conclusio.

Petrus in casu posito tenetur facere quantum in se est, vt Paulus qui bona fide emit rem, alienam nullum patitur detrimentum: ita sanẽ quod si verus dominus rei inuenerit illam apud Paulum, vel sit probabile quod inueniet: tenebitur Petrus reddere pretium Paulo, vel esse paratus vt reddat si opus fuerit. Hanc conclusionem probant argumenta pro parte affirmatiua.

Sed tota difficultas est, quando Paulo nullum imminet periculum & Petrus retinet pretium rei alienæ quam vendidit olim: an teneatur illud pretium vero domino reddere, vel an teneatur rescindere contractum cum ipso Paulo, vt rem ipsam restituat vero domino? De qua re est cõmunis sententia, quod Petrus tenetur ad restituendum vero domino in tantum, in quantum factus est locupletior quam antea erat: quando bona fide accepit rem à latrone, ita sanẽ quod si tanti vendidit quanti emit, ad nullam tenetur restitutionem, si autem pluri vendidit tenebitur ad restitutionem totius pretij in quo factus est locupletior. Hanc sententiam tenet Caietan. hic & Syluest. verbo restitutio. 3. & Maior in 4. distin. 13. quæst. 16. & Medina quæst. 10. de rebus restituendis. Soto vbi supra art. 2. & Couarruias vbi supra. Id etiam tenuit Victoria. Et ratio est, quia in prædicto caso neque tenetur ratione acceptionis, quia bona fide accepit, neque ratione rei, quia iã bona fide trãstulit à se talem rem: neq; manet cum aliquo fructu ipsius, quod si manet cum fructu obligabitur ad restituendum illum, ergo ex omni parte manet hæc sententia iustificata.

Secunda conclusio. Hæc sententia propter autoritatem asserentium probabilis est plurimus, quæ & apparetur probatur argumentis factis pro parte negatiua, eo vel maxime quod fauet possessori bonæ fidei.

Tertia conclusio. Mihi multo probabilior sententia est, imo opposita non videtur mihi probabilis, si ratio bene examinetur, videlicet, quod in prædicto casu Petrus tenetur restituere totum pretij iustum vero domino rei, si non potest rem ipsam restituere. Hanc sententiam docuit in hac schola Salmantiana Magister Peña: & probatur. Si Petrus retineret apud se rem illam, neque compareret latro cum quo posset rescindere contractum, tenetur cognita veritate quod res illa est aliena, reddere illam vero domino, ergo & tenebitur restituere pretium si rem illam iam vendiderat. Probatur consequentia. Quia res illa & eius pretium quasi idem censentur quantum ad humanas commutationes. Secundo probatur. Nam si Petrus tenetur ad excessum pretij si pluri vendidit quàm emerat, eo quod in illo factus est locupletior etiam tenebitur ad restituendum pretium iustum. Probatur consequentia. Quia in toto illo factus est locupletior quando vendidit rem bona fide. Probatur. Quia quando vendidit rem illam, vendidit alienum, ergo pretium quod accipit pro re aliena non debet illud habere, atque adeo si retinet, efficitur locupletior quam debet esse quando vendidit rem alienam. Confirmatur. Quia Paulus qui bona fide emit rem alienam, habet intentionem dandi pre-

tium vero domino rei, ergo reuera non transfert dominium pretij in Petrum venditorem, ergo Petrus nulla ratione potest retinere pretium illud, si quidem non acquirit dominium: quemadmodum non acquisiuit dominium rei quam vendidit. Denique probatur. Si res illa aliena vendita Petro, fructificasset in domo Petri, teneretur Petrus restituere fructus vero domino: sed pretium rei non est minus, imo magis videtur esse res ipsa quam fructus eiusdem, ergo non minus tenebitur restituere pretium rei. Et hanc conclusionem probant argumenta facta pro parte affirmatiua.

AD argumenta facta pro parte negatiua respondetur. Ad primum negatur consequentia. Est enim differentia, quoniam in priori casu rescindens contractum cum ipso latrone non facit aliquam iniuriam vero domino, sed rescindit iniuriam sibi factam, & quasi defendit se à latrone deducendo rem furtiuam ad eundem prorsus statum in quo antea erat constituta. At vero in secundo casu de nouo transfert rem alienam in alterum statum, neque enim debet Petrus refarcire illam iniuriam quam sibi fecit latro de fructu rei alienæ.

Ad secundum autem respondetur, quod Petrus in casu ibi posito tenetur ad restitutionem ratione rei alienæ, quoniam etiam si non habeat illam rem apud se materialiter loquendo, habet tamen fructum vel pretium illius, cuius dominium non potuit acquirere ex tali venditione rei alienæ. Sequitur ergo euidenter, quod tenebitur pretium illud alicui restituere, vel rescindendo contractum cum Paulo & reddendo ipsam rem vero domino, vel saltem dando vero domino pretium ipsius rei, illud scilicet quod habuit ex eo quod talem rem vendiderit alteri scilicet Paulo, cui talem rem vendiderat.

Ad tertium argumentum transeat antecedens, & nego consequentiam, quia si donasset vel amisisset rem illam, non est factus Petrus locupletior, at tunc factus est locupletior recipiendo pretium pro re vendita, quod iam ipse Petrus amisserat datum latroni.

DVBITATUR tertio. An bonæ fidei possessor teneatur restituere fructus rei furtivæ? v.g. emit Petrus bona fide & possidet oues vel vineam: an teneatur restituere lac lanam, &c. Pro parte negatiua, sũt quædam leges ciuiles quæ tribuunt ius & dominium horum fructuum possessori bonæ fidei. v.g. lex bonæ fidei. ff. de acquirendo rerum dominio. & l. sequitur. §. lana. ff. de vfucapionibus. & l. in pecudum fructu. ff. de vfuris. & Instituta de rerum diuisione. §. in pecudum. vbi dicitur fructus pecudum, continuo efficitur possessoris bonæ fidei.

Secundo arguitur. Qui bona fide emit rem alienam, nihilominus exponit se periculo amittendi pretium & reddendi rem vero domino, ergo æquũ est vt interim recipiat commodum ex re quam emit.

Tertio arguitur. Si quis inuitetur ad cœnam furtiuam, & bona fide cœnet, non tenetur postea cognita veritate restituere pecunias, quas erat consupturus in sua cœna in domo propria: & tamen in illis factus est ditior propter cœnam furtiuam, ergo simile est in nostro casu.

SEDO in oppositum est. l. certum. C. de rerum vendicatione. & l. eos. §. item veniunt. & l. sed et si. ff. de petitione hæreditatis. & l. fructus. ff. de vfuris. & l. si me & Titium. ff. si certum petatur. quibus legibus cautum est: vt possessor bonæ fidei teneatur fructus rei furtivæ restituere in quantum factus est locupletior.

PRO

Pro decisione veritatis sit prima conclusio. Possessor bonæ fidei non tenetur restituere fructus rei furtivæ si non est factus ditior ex illis. Hæc est communis sententia & Theologis & Iurisperitis: & probatur ex legibus citatis in primo argumento, & etiam ex quibusdam citatis in oppositum, & ratio ipsam confirmat. Quia ille bonæ fidei possessor non tenetur ratione iniquæ acceptionis: neque ratione rei acceptæ, siquidem fructus iam sunt consumpti neque possessor inde factus est ditior: ergo nulla ratione tenetur restituere.

Secunda conclusio. Bonæ fidei possessor tenetur restituere omnem fructum & quid acquirit apud se retinet rei furtivæ, ex quo factus est locupletior. Hæc probatur ex legibus citatis in oppositum, & insuper ratione. Quoniam fructus rei & res ipsa quantum ad mores attinet & humanas commutationes, pro eodem reputantur. Sed res aliena est restituenda, ergo & fructus rei alienæ. Item ratio D. Thom. ad primam conclusionem confirmat istam nostram. Quia secundum formam commutativæ iustitiæ debet subtrahi ab eo, qui habet ultra id quod suum est. Sed talis possessor habet aliquid ultra id quod suum est: ergo debet illud restituere. De hac conclusione videatur Couar. lib. 1. Variar. cap. 3. numero sexto. Denique communis sententia est Theologis & Iurisperitis. Verum est tamen, quod est controuersia in conciliandis legibus citatis, videlicet, in diffiniendo, an dominus rei possit petere à bonæ fidei possessore actione rei vindicationis, an ex officio iudicis. Hoc est an possit petere à iudice in omni rigore, ut adiudicet sibi fructus etiam si nolit: an potius possit petere à iudice ut liberaliter arbitretur, & secundum æquitatem quandam adiudicet sibi fructus aut partem illorum.

Tertia conclusio. Fructus & effectus vtilis rei furtivæ, possunt vscipi à bonæ fidei possessore spatio triennij transacto cum bona fide: etiam illi fructus quos durante triennio bonæ fidei ceperat, efficiuntur possessoris bonæ fidei. Hæc est communis sententia Theologis & Iurisperitis & patet ex his quæ diximus in superioribus in materia de præscriptione.

Quarta conclusio. Qui bona fide accipit à latrone res quæ sunt materia mutui, non tenetur ad restitutionem fructuum, etiam si ex illis factus sit locupletior: dummodo fur non reddatur ex illa datione impotens ad restituendum vero domino. Est tamen aduertendum, quod illæ rei dicuntur materia mutui, quæ unico vscu consumuntur, ut est pecunia panis & vinum. Probatur modo conclusio, qui bona fide accipit aliquid huiusmodi à latrone non tenetur ratione acceptionis ut patet, neque ratione rei acceptæ, quia iam consumpsit illam bona fide, ergo nulla ratione tenetur. Secundo probatur, ipse verus dominus rei non habet ius petendi à latrone eandem numero rem, sed similem vel eiusdem pretij: sed res similis vel eiusdem pretij manet apud latronem unde possit restituere: ergo accipiēs ab illo non tenebitur restituere, sed poterit remittere verum dominum ad latronem. Tertio, latro poterat donare aliam pecuniam vel aliud frumentum cuius erat dominus ipsi Petro: ergo etiam ipsam furtivam pecuniam vel frumentum. Probatur consequentia, quia non magis est obnoxia restitutioni pecunia furtiva apud latronem: quam quæ erat propria, ergo cum apud latronem maneat unde possit soluere, poterit Petrus ab eo accipere dono pecunias uel panem emere uel vinum.

Sed est obiectio. Ex hac ratione sequitur, quod

Bañes de Iustitia & Iure.

A etiam si Petrus sciat hanc numero pecuniã esse furtivam, poterit eam dono accipere à latrone uel per contractum uendendo illi uestem uel aliquid aliud: dummodo ipse latro habeat alia bona unde possit facile restituere. Respondetur, quod in foro exteriore condemnaretur Petrus in tali casu: quia præsumitur dolus: sed in foro conscientie non tenebitur, maxime si accipit illam pecuniam ex contractu venditionis rei. Respondetur secundo, quod si constat Petro pecuniam illam singularem esse furtivã & accipit eam: tenebitur ratione iniquæ acceptionis: at vero si non constat quando accipit, & usus est illa non ultra tenebitur restituere, ut in quarta conclusione dictum est.

B Ad argumenta in oppositum pro parte negativa. Respondetur ad primum, quod illæ leges probant primam conclusionem. Ad secundum nego consequentiam, quia ipse emptor propria voluntate emit illam: & idcirco verus dominus non debet pati detrimentum.

Ad tertium, aliqui dicunt, quod inuitatus ad cœnam furtivam, tenetur restituere tantum in quantum factus est locupletior cœnando in conuiuio. v. g. Si domi suæ consumpturus erat argentum: tenebitur ad restitutionem argenti illius. Sed profecto mihi magis placet, quod non teneatur ad aliquam restitutionem: si ille qui inuitauit non est factus impotens ad soluendum, propterea quod Petrus cœnauit cum illo.

C **DUBITATUR** quarto, circa secundam conclusionem. An Petrus mala fide emens vel accipiens aliquid à latrone teneatur semper restituere uero domino, an possit rescindere contractum?

Ad hoc dubium breuiter respondetur. Petrus in tali casu non potest rescindere contractum cum latrone, si non est certus quod latro restituet uero domino: sed tenebitur Petrus cum detrimento pretij dati restituere uero domino. Hæc conclusio est contra Syluest. in verb. restitutio. 3. quæst. 7. & contra Nauar. in suo manual. cap. 17. num. 84. qui citat pro sua sententia Alex. Alet. in 4. parte. Aiunt itaq; isti auctores quod saltim in foro conscientie potest Petrus rescindere contractum cum latrone.

D Sed probatur nostra conclusio, Petrus in tali casu efficitur socius furis & furti particeps, ergo tenetur ad restitutionem sicut ipse fur. Item videtur expressa sententia D. Thomæ, ait enim in secunda conclusione, quod ratione iniquæ acceptionis: tenetur homo ad restitutionem, etiam si res accepta apud ipsum non maneat. Sed Petrus in prædicto casu sciens & prudens rem esse furtivam, iniquè accipit illam: ergo tenebitur ad restitutionem, etiam si rescindat contractum cum latrone ratione iniquæ acceptionis.

E **Secunda conclusio.** Petrus tenebitur in isto casu ad restitutionem, non solum ipsius rei: sed etiam lucri cessantis & damni emergentis, ipsi domino: deductis tamen expensis quas dominus ipse erat facturus incolenda re sua, vel sustentanda. Sed quæret aliquis, an si res illa erat vscu consumptibilis: teneatur Petrus ad restitutionem? Respondetur affirmative, & est eadē ratio atque ipsius conclusionis, quoniam acceptio fuit iniqua, & propterea omnia damna & detrimenta quæ sequuntur ipsi domino sunt restituenda. Neq; videtur nobis distinguendū cum Ioanne de Medina tractatu de rebus restitut. quæst. 10. vbi ait, quod nisi fur ex illa emptione & venditione factus sit impotens ad restituendū: non tenebitur Petrus ad restitutionem. Et ratio eius est, quia Petrus poterat pecunias furtivas dono accipere

L re, si

re, si fur alias habebat unde solueret: ergo siue rem vsu consumptibilem potuit accipere. Sed respondetur negando antecedens. Imo in tali casu est iniqua acceptio, si Petrus in particulari cognoscit quod ista singulares pecuniæ sunt furtiuae, & etiam si sint res vsu consumptibiles. Non enim debemus fauere contententi cum latrone: cum detrimento veri domini.

DUBITATUR quinto. Quid teneatur dubie fidei possessor facere circa rem alienam restituendam?

Respondetur & sit prima conclusio. Qui initio emptionis dubius, an res esset furtiua emit eam intendens commodum veri domini: non peccat, sed tenetur postea facere inquisitionem diligentem pro qualitate rei & quantitate dubij. Quod si verus dominus comparuerit tenebitur rem illi reddere, & potest deducere pretium quod pro re illa dedit, ut diximus dubio. i. conclusione. i.

Secunda conclusio. Qui dubius an res sit furtiua emit eam in proprium commodum: peccat contra iustitiam, & tenetur illam restituere ratione iniquæ acceptionis, & ratione rei acceptæ: sicut dictum est de emptore malæ fidei. Est exemplum frequens in argentarijs, & bibliopolis qui facile possunt cõiectari ex conditione venditium & ex alijs circumstantijs rem esse furtiuam: & nihilominus emunt in proprium commodum. Ratio huius est: quia ille euidenter se exponit periculo cõtractandi rem alienam inuito domino: ergo peccat contra iustitiam. Confirmatur ex. l. bonæ fidei. ff. de acquirendo rerum dominio: ubi dicitur, quod bonæ fidei possessor facit fructus suos, at malæ fidei possessor vel dubie nõ facit fructus suos, ergo eadem est ratio de mala fide & dubia fide ad accipiendam rem.

Sed contra. Regula communis est quod in dubijs melior est cõditio possidentis, ergo empto dubitans poterit postea sibi retinere quod emit. Respondetur primo, quod hoc argumentum cõuincit saltem, quod non potest emere: quia dum vult emere nondum possidet: ergo in dubio nõ debet intrare in possessionem alieni. Respondetur secundo, quod in dubijs dicitur melior esse cõditio possidentis: quando bona fide accepit sibi possessionem, quando vero mala fide vel dubia fuit iniqua acceptio: ac proinde non erit melior cõditio in dubio istius possidentis.

Tertia conclusio. Qui à principio, bona fide rem furtiuam occupauit: & postea dubitat rationabiliter an illa res sit aliena: tenetur diligentem inquisitionem facere, ut sciat veritatem: quod si nouerit esse alienam debet restituere: si autem non facit inquisitionem diligentem, exponit se euidenter periculo retinendi rem alienam inuito domino.

Sit quarta conclusio. Si facta diligenti examinatione, adhuc manet dubius rationabiliter: nihilominus poterit retinere sibi rem illam & ut illa. Ratio est, quia in isto casu verificatur, quod in dubio melior est cõditio possidentis. Intellegitur enim de dubio iam diligenter examinato: tunc enim dubium illud, magis est speculatiuum, quam practicũ. Quemadmodum si quis duxit vxorem bona fide, existimans priorem maritum esse mortuum: & postea rationabiliter dubitat an sit viuus vel mortuus: nõ potest licet cum illo dubio accedere ad vxorẽ, donec faciat diligentem inquisitionem ad cognitionem veritatis. Facta vero diligenti inquisitione iam poterit accedere ad vxorem non obstante quod maneat dubius: quia iam dubium illud est speculatiuum. Ita etiam continget in illo, qui bona fide accepit rem alienam: & postea dubitat, debet enim examinare dubium sicut iam diximus. Vtrum vero cum tali dubia fide possit esse prescriptio, quando bona

fide cepit homo possidere? De hac re vult sententia sunt. De quo vide Syluestrum in verbo, prescriptio. §. tertio. par. 3. ubi tenet sententiam Bar. in. l. nauaraliter. ff. de vsu cap. quod continuatur prescriptio cum illa fide dubia: examinato tamẽ dubio diligenter & ego ita teneo, quamuis sentiat oppositum. Magister Soto libr. 4. de Iustitia. quæst. 5. art. 4. quoniam reuera post illam diligentem inquisitionem, iam illa potest dici bona fides, moraliter & practice: quanuis habeat dubitationem, quandam speculatiuam.

Quinta conclusio. In casu posito, licet possit homo rescindere contractum cum, illo a quo emit, quia vult se ipsum indemnem seruare: tamen non poterit alteri vendere illam rem, nisi manifestando dubium illud. Probat, quia vendens tenetur manifestare vitium rei, ex quo emptori potest incommodum euenire. Ista conclusio est contra Syluestrum in verbo, restitutio. §. quæstio. 7. ubi ait, quod absolute potest vendere. Verum est tamen quod si facta diligenti inquisitione, nulla reliqua est spes decidendi dubium illud: poterit homo absolute vendere, sicut ipsemet iam bona fide possidet. Hactenus de prima & secunda conclusionibus.

DUBITATUR sexto. Et principaliter circa tertiam conclusionem Diui Thomæ, ubi ait quod qui accipit rem alienam in suam vtilitatem & absque aliqua iniuria domini, tenetur ad restitutionem ratione acceptionis. Est enim gravis difficultas, vtrum qui accepit rem commodatam. v. g. Equum, tenetur restituere domino: etiam si equus perierit absque culpa commodatarij? Ratio dubitandi non est modica, quoniam in capit. vnico. de commodatis habetur quod is qui gratia sui tantum accepit rem commodatam: tenetur ad restitutionem, etiam de leuissima culpa. Fortuitus autem casus nisi interueniat culpa vel pactum vel nisi in mora fuisset commodatarius, non est illi imputandus. Ecce quomodo non videtur vniuersalis conclusio Diui Thomæ.

Arguitur nihilominus in fauorem sententiæ Diui Thomæ. Primo. Mutuatarius tenetur restituere debitum, etiam si nulla sua culpa pereat mutuum: ergo etiam commodatarius tenetur restituere commodatum vniuersaliter. Probat consequentia. Nam magis videtur teneri ad restitutionem, is qui non accipit dominium rei, quam is qui accipit: sed commodatarius non acquirit dominium commodati, mutuatarius vero acquirit: ergo si iste tenetur restituere, multo magis ille.

Secundo arguitur. Si culpa requiritur in commodatario ut teneatur restituere, uel requiratur mortalis uel sufficit uenialis, si uenialis sufficit, videtur durissimum quod pro leuissima culpa soluat magnum pretium, si uero mortalis fuit, sequitur quod ferẽ nunquam tenebitur commodatarius restituere: raro enim accidit ut rem alienam tanta negligentia commodatarius perdat, ut sit mortalis culpa.

Tertio arguitur. Si culpa requiritur, sequitur quod pro quantitate culpæ teneatur commodatarius restituere plus minusve pretij, propter rem perditam. Consequens videtur inconueniens magna quia esset magna confusio metiri quantitatem culpæ, ergo.

De hac difficultate Magister Soto libr. 4. de Iustitia. quæst. 7. artic. 2. dicit quatuor. Primum est, quod commodatarius tenetur restituere de leui culpa. Secundum est, quod non tenetur totum, sed pro ratione & quantitate culpæ. Tertium est, quod non tenetur in foro conscientie nisi ex culpa mortali.

caſi. Quantum eſt, quod omnia eſtimanda ſunt ſe-
cundum forum exterius, & eius ſententię ſtandum
etiã in foro conſcientiæ. At vero ſententia com-
munis eſt, quod commodatarius tenetur ad reſtitu-
tionem rei ſi leuiſſima ſua culpa res commodata
perijt. Hanc ſententiam docet Caietanus in hoc
ſoco. Et Adrianus in 4. in materia de reſtitutione.
fol. 48. Et Sylveſter in uerbo, comodatato. §. 6. q. 8.
& uerbo, culpa. §. quarto. & eſt communis ſenten-
tia Iuriſperitis.

Pro deciſione ueritatis, notanda eſt diſtinctio
celebris in hac materia apud Iuriſperitos, uidelicet,
quod res commodata tripliciter poteſt perire apud
commodatarium. Primo quidem fraude uel dolo,
quando ex certa ſciencia & malitia res perijt. Secun-
do aliqua culpa commodatarij, Vbi aduertat Theo-
ſogus quod nomine culpę aliud intelligant Iuriſpe-
riti, quam Theologi. Nam Theologi intelligunt
peccatum aliquod coram Deo: ſed Iuriſte intelli-
gunt aliquam priuationem diligentię, qua ſecun-
dum mores hominum poterat adhiberi ad conſer-
uandam rem illam; iuxta materiam & cõditionem
vniuſcuſque rei: ſi illa priuatio ſit peccatum co-
ram Deo ſiue non, & huiusmodi culpam rurſus di-
ſtingunt in leuem & leuiſſimam & latam & am-
plam. Tertio poteſt perire res accommodata ex ca-
ſu fortuito, qui non cadit ſub humana prouidentia,
ſeu diligentia circa talem rem ſeruandam.

His poſitis, ſic prima concludio. Commodata-
rius tenetur ad reſtitutionem rei commodatę: etiã
ſi leuiſſimã ſua culpa pepererit; neque peccauerit
coram Deo. Hęc concludio probatur ex citato cap.
de comodatato. Item ex l. in rebus. & ex l. ſi certo.
§. comodatato. ſi. comodatari. Vbi hęc concludio
expreſſe habetur: & eſt communis ſententia Theo-
ſogorum & Iuriſperitorum; & ratione probatur,
nam ius nature poſtulat, ut qui rem ab alio accipit
in proprium commodum: teneatur ad hoc quod
dominus rei qui gratiam fecit non patiatur detri-
mentum: ergo ſi culpa uel incoſideratione com-
modatarij res perijt non debet dominus pati ali-
quod detrimentum. Conſtat. Quoniam aliã
collegetur de republica commodandi contractus,
qui ſatis neceſſarius eſt: nemo enim uellet commo-
datorem ſuum cum tanto periculo.

Proterea arguitur ſpecialiter contra ſententiam
Magiſtri Soto, quoniam ſecundum ipſum ſtandum
eſt ſententię quę pronũtiatur in foro exteriori:
ſed in foro exteriori condemnatur ſemper commo-
datarius de leuiſſima culpa: ergo nõ requiritur mor-
talis culpa ut in conſcientia teneatur reſtituere. Ne
quę ualeat dicere quod eſt lex pœnalis, & propterea
obligat poſtquam prolata eſt ſententia, quoniam
profecto tam leuis culpa non eſt digna tanta pœna,
ac proinde lex eſſet iniqua ſi pœnalis eſſet. Rurſus
nequę ualeat reſpondere, quod ſententia fundatur
in falſa præſumptione: quoniam ſi hoc eſſet iurum
non obligaret in conſcientia. Neque rurſus lex
præſumit peccatum mortale: nam expreſſe cõdem-
nat de leuiſſima culpa. Dicendum ergo eſt, quod
iura nihil aliud ſtatuant: in hac parte: quãquam
nature iure conſtitutum eſt.

Secunda concludio. Commodatarius non tene-
tur reſtituere, quãdo res commodata perit caſu for-
tuito. Hęc concludio intelligitur, niſi forte qui com-
modatarius non expreſſit conditionem caſus fortuiti:
tunc enim commodatarius tenebitur reſtituere:
quoniam alter potuit in contractu libero, qui nullo
modo erat in utilitatem propriam, talem conditio-

Barros de Iuſticia & Iure.

nem apponere. Concludio itaque ſic intellecta aſe-
ritur ab omnibus Iuriſperitis, & ipſa iura citata il-
lam confirmant.

Sed oportet obſeruare, quis nam ſit caſus fortui-
tus. Eſt enim qui non cadit ſub humana prouiden-
tia. v. g. Si fulmine percuffus equus accommodatus
pereat: & latrones multi repente aggrediantur, ubi
graſſari non ſolent. Ratione uero probatur, nam
dominus rei accommodatę non debet exigere ma-
iorem ſõlicitudinem à commodatarijs ſeruanda re,
quam ipſemet poſſet habere: niſi forte uellet expri-
mere talem conditionem caſus fortuiti: ergo ſi caſu
fortuito res ipſa perijt domino perit.

Sed rurſus obſeruandum eſt, quod cum fuerit du-
bium an caſus fuerit fortuitus; an uero prouideri
potuerit ab ipſo commodatario, & non fuerit pro-
uiſus: tunc declinandum eſt potius in fauorem do-
mini. Ratio eſt, nam æquum eſt ut commodata-
rius qui beneficium recipit, patiatur potius damnũ
in caſu dubio, quam ipſe dominus qui nullam repon-
tat utilitatem.

Tertia concludio. Quando commodatarius ex
culpa etiam leuiſſima tenetur reſtituere, tenebitur
in totam & non in partem. Hanc expreſſe tenent
iura citata, & communis ſententia. Et ratio eſt
manifeſta: quoniam obligatio ad reſtituendum nõ
oritur ex culpa ueniali aut mortali coram Deo: ſed
potius ex natura contractus accommodationis, qui
poſtulat ut commodatarius teneatur rem commo-
datam domino reddere niſi perierit caſu fortuito
& quomodocunque alias pereat imputandum erit
dammum ipſi commodatario. Siquidem non fuit
ſõlicitus ſeruare rem alienam, & hoc eſt quod no-
mine culpę intelligunt Iuriſte, ergo illi tenebitur in
totum reſtituere.

Quarta concludio. Mutuatarius tenetur reſtitue-
re, etiam ſi fortuito caſu mutuatam amiſerit. Ratio
eſt, quia mutuatarius ſtatim efficitur dominus mu-
tuati, unde ſi mutuatam perit apud dominum ipſi
domino perit: & ipſe tenetur reſtituere magis ra-
tione acceptionis, quam commodatarius qui non
acquirat dominium commodati.

Ad argumenta in oppoſitum reſpondetur. Ad
primum concedo antecedens & nego confequen-
tiam. Ad probationem negatur maior. Nam licet
pluribus utilis teneatur commodatarius reſtitue-
re, ſcilicet, ratione acceptionis, & ratione acceptę
rei, tamen mutuatarius ſtrictius tenetur ratione ac-
ceptionis: eo quod ſuſcipit rem ut uerus dominus,
ad conſumendum illam: & idcirco tenetur ad re-
ſtituendum illam in omni euentu.

Ad ſecundum argumentum iam diximus, quod
non requiritur culpa mortalis neque uenialis co-
ram Deo: ſed ſufficit non appoſuiſſe neceſſariam
diligentiam ſecundum humanam prouidentiam,
poſſibilem: & idcirco tenebitur ad reſtituendum
in totum.

Ad tertium reſpondetur, quod culpa iuridico mo-
do accepta, requiritur in quantum eſt ſignum non
perijſſe rem humano caſu fortuito, in quo ſolum
excuſatur commodatarius à reſtitutione quando
non præceſſit pactum. Vnde etiam leuiſſima cul-
pa ſufficit ut teneatur reſtituere.

DUBITATUR ſeptimo. Circa quartam con-
cluſionem ubi agitur de acceptione iuſta quę eſt in
utilitatem dantis. An depositarius teneatur reſti-
tuere ſolum quando ſua culpa magna, depositum
amiſerit?

Arguitur primo pro parte negatiua. Ex cap. bo-

na fides, de deposito. vbi dicitur bona fides abesse præsumitur, si rebuis tuis saluis existentibus depositas amissisti. Ex quo sic arguitur. Sit casus quod Petrus non poterat simul res proprias & depositas ab incendio eripere, & reliquit depositas vt proprias liberaret: tunc condemnabitur ex citato capit. ergo non requiritur aliqua culpa in depositario vt teneatur restituere.

Arguitur secundo. Ex eodē capit. vbi habet quod pacto vel culpa vel mora præcedentibus, casus etiam fortuitus imputatur depositario: ergo sufficit quæuis culpa neque requiritur magna. Confirmatur ex capit. si tua culpa de iniurijs & damno dato, vbi dicitur quod sufficit negligentia, nec ignorantia excusat: quo minus teneatur depositarius restituere. Et capit. con suluisti 2. quæst. 4. Et capit. in lectulo. 34. quæst. 2. Et capit. si clericus. 50. distinet. In quibus omnibus leuissima culpa imputatur depositario.

Propter hæc testimonia Adrianus in 4. vbi supra ait, depositarium teneri ad restituendum: etiam de leuissima culpa, accepto nomine culpæ iuridico modo. Altera sententia est Magistri Soto vbi supra, quod depositarius qui recipit depositum in gratiam eius qui deponit: non tenetur ad restitutionem, nisi ex culpa mortali, & multo maiori quam illa, quæ commodatarium obligat: quia licet sit mortalis culpa quæ obligat commodatarium: tamen putat ipse quod vocatur leuis culpa respectu culpæ, quæ obligat depositarium.

PRO decisione veritatis sit prima conclusio. Depositarius tenetur ad restitutionem ex culpa lata & ampla, etiam si coram Deo non sit nec veniale quidem peccatum. Verbi gratia. Si depositarius etiã obliuione naturali, reliquit depositum in limine domus: non peccauit coram Deo, & tamen dicitur iuridice loquendo culpa lata & ampla. Hæc conclusio communis est Theologis, & Iurisperitis, & est Diui Thomæ in corollario quartæ conclusionis, & colligitur ex capit. bona fides citato. Et ex l. prima. §. vltimo. ff. de positi. & in l. contractus. ff. de regulis iuris. & Instit. quibus modis contrahitur obligatio. §. præterea. Hanc etiam conclusionem probant duo argumenta facta in principio huius dubij.

Secunda conclusio. Depositarius non tenetur de leui culpa. Hæc probatur ex l. citata. ff. de positi. & est communis sententia & ratione probatur, quoniam depositum recipitur in gratiam tantum deponentis: ergo depositarius non debet grauari nisi de culpa lata & ampla. Secundo probatur. Si depositarius obligaretur de leui culpa, nemo vellet suscipere depositum: si autem non obligaretur saltem de lata & ampla culpa, nemo vellet depositum tradere: ac proinde periret iste contractus necessarius reipublicæ. Tertio probatur vti que conclusio, commodatarius tenetur de leuissima culpa: ergo depositarius tenebitur tantum de lata & ampla culpa. Probatur consequentia, nam depositum differt à commodato per extremum quatenus commodatum est tantum in gratiam commodatarij: depositum vero non est in gratiam depositarij, sed tantum deponentis: ergo commodatarius & depositarius debent obligari differenter ex culpis extremis.

Tertia conclusio. Quotiescunque depositarius habuit culpam latam tenebitur restituere in toto. Hæc est communis sententia, & ratio est: quia tunc sua culpa totum damnum emergit alteri. Sed obseruandum est, quod in casu dubio an culpa fuerit lata nec ne, declinandum est in fauorem depositarij: quia de positum sit in fauorem tantum eius qui deposuit. &

Adcirco equum est, vt ipse potius patiat in commodum quam depositarius, vbi res dubia fuerit.

Ad argumenta in oppositum respondetur. Ad primum, quod sententia illius capituli bona fides, fundatur in presumptione: & idcirco in foro exteriori condemnabitur depositarius: nihilominus si propterea ille non fuit negligens non tenebitur in conscientia restituere: quia non obligabatur seruare rem alienam cum detrimento rei familiaris.

Ad secundum & confirmationem respondetur, quod iuxta varietatem contractuum, requiritur diuersitas culpæ, vt teneatur quis restituere rem alienam. Et hoc est quod probant iura ibi citata, non autem quod quæuis culpa semper sufficiat, vt depositarius teneatur restituere depositum.

DVBITATVR octauo. Circa tertiam & quartam conclusionem: quid sentiendum sit, quando rei acceptio iusta est. In commodum veritque partia dantis, scilicet, & accipientis: v. g. locatis & recipientis seu conducentis: & quando depositarius pretium recipit pro seruanda re in deposito. Querimus ergo, an etiam tunc ipse accipiens teneat restituere rem, quæ sine culpa sua apud ipsum perijt. Ad hoc dubium Mag. Soto vbi supra dicit duo. Primum est, quod depositarius qui pretio se obligat ad custodiendum depositum: tenetur ad restituendam illud, etiam si sine culpa sua perierit, ratio eius est, quoniam qui assuecit rat merces tenebitur restituere, etiam si casu fortuito perierit, ergo etiã depositarius cui datur pretium vt custodiat depositum, est enim quasi contractus quidam assicurationis. Alterum est quod de conductore perinde dicendum est, sicut de commodatario dixerat, scilicet, quod tenetur conductor de leui culpa in partem, de gratia in totum restituere. Et si ipse ipse dixerat, commodatarius non tenetur in conscientia nisi de culpa mortali multo magis id debet dicere de conductore, quoniam iste non tantum in proprium commodum recipit, sed etiam in commodum locantis.

PRO decisione huius difficultatis sit prima conclusio. Conductor tenetur ad restitutionem rei perditæ ex leui culpa. Hæc est communis sententia Theologis & Iurisperitis, qui agunt de hac re in: lego contractus, ff. de regulis iuris, & in titulo de locato & conducto. Et ratio huius est, quoniam conductor habet se medio modo inter depositarium & commodatarium. Commodatarius enim accipit rem tantum in proprium commodum, depositarius vero recipit rem solum in commodum deponentis: conductor autem partim in proprium commodum, partim in commodum domini accipit rem conductam, ergo equum est vt in obligatione ad restituendum, medio modo se habeat conductor. Ergo non tenebitur de leuissima culpa sicut commodatarius, neque tantum de lata & ampla culpa, sicut depositarius: sed de leui que est media inter leuissimam & latam.

Secunda conclusio. Si contingat quod commodatarius accipiat pretium pro custodia rei commodatæ: tenet ad restitutionem commodatarij, quod perijt sine culpa sua etiam casu fortuito. Probatur quoniam recepto pretio obligatur magis quam antea: sed sine pretio tenebatur etiam de leuissima culpa, ergo recepto pretio tenebitur de nulla culpa.

Tertia conclusio. Conductor qui accipit pretium pro custodia rei conductæ: tenetur ad restitutionem de leuissima culpa. Probatur, quia non accepto pretio tenetur de leui culpa: sed accepto pretio magis obligatur, ergo tenebitur de leuissima culpa.

Quarta

Quarta conclusio. Depositarius qui pro custodia depositi pretium accipit, tenetur ad restitutionem de leui culpa. Probatur, quia sine pretio tenebatur solum de lata & ampla culpa: sed accepto pretio magis tenebitur: ergo tenetur de leui culpa.

Ultima conclusio. In huiusmodi contractibus dijudicandis, in omni circumstantia, habenda est ratio ad quantitatem pretij & ad laborem & periculum in custodia rei, & sic ad arbitrium boni viri determinanda est maior vel minor obligatio in foro conscientie: imo etiam in foro exteriori. Et ad argumentum Magistri Soto respondetur, quod depositarius non semper recipit pretium ut assecuret: sed ut custodiat rem depositam, & tunc iudicandus erit depositarius secundum leges custodie. Si autem fiat cum illo contractus assecurationis expressus vel interpretatus: tenebitur tunc in omni euentu, & in casu fortuito ad restitutionem depositi sicut crebro contingit in depositario generali, qui designatur in omni republica.

DEBITATVR nono & ultimo in hoc articulo. Circa solutionem ad secundum argumentum. **V**trum teneatur quis cum detrimento proprio in rebus superioris ordinis restituere res inferioris ordinis. Est exemplum celebre de adultera quæ habet filium ex adulterio: **v**trum teneatur illa cum periculo vitæ vel famæ reuelare filium adhiberitum, uel ille excludatur ab hereditate mariti. Est etiam exemplum in tabellione, qui fecit falsam scripturam, & in teste qui dedit falsam testimonium, in uidebitur quis fuit damnatus ad poenam pecuniariam: an isti teneantur ad restitutionem cum detrimento famæ vel vitæ?

Pro parte affirmatiua arguitur primo. Obligatio ad restituendum est de iure naturæ, ergo restitutio non est omittenda propter damnum temporale. **A**rguitur secundo. Ille cui facienda est restitutio potest illam petere non obstante detrimento famæ vel vitæ eius qui debet pecuniis: ergo ipse tenebatur cum eodem detrimento restituere. Probatur consequentia, quia non potest dari bellum vel litigium iustum ex utraque parte, nulla existente ignorantia.

Arguitur tertio. Quibus enim famæ vel vitæ hominibus sunt ex genere suo excellentiora bona quæ pecuniis tamen tanta potest esse quantitas pecuniæ, quod excedat famam hominis vulgaris, ergo saltem in illo casu homo sine infamæ conditionis, tenebitur restituere non obstante detrimento suæ famæ imò etiam vitæ.

Arguitur quarto. Nemo potest aliena capere ut serua suam famam, ergo neque retinere.

Sed in oppositum est determinatio Innocentij Tertij, in capit. officij de penitentibus & remissionibus, ubi ait, non esse de peccatis tam penitentium nisi fieri que ex adulterio suscipit poenam, neque uult hoc marito reuelare propter mentem.

De questione hac Caietanus hoc loco, & in opusculo 17. respon. respon. 14. dub. 2. & in Summa uerb. adulterium. statuit inuicem regulam, scilicet. Nemo tenetur restituere res inferioris ordinis cum detrimento rerum superioris ordinis. Et hanc sententiam in casu adulterii iam posuit, tenet Scotus in 4. dist. 15. quest. 2. & Gabr. ibidem de Ioan. de Medina in tractatu de rebus restit. quæ sunt causa 4. capit. 1. 1.

Altera sententia est, quod licet adultera non teneatur restituere secundum allegatum capitulum tamen tabellio & testis falsus teneatur restituere cum illo detrimento. Sic tenet Paulus in cap. officij citato, & alij Iurisperiti ibidem, & Syluester in uerb. adulterium. §. secundo.

De Bases de Iusticia & Iure.

A Tertia sententia est, quod adultera teneatur cum periculo famæ restituere. Hanc tenet Maior in 4. dist. 24. quest. 17. & Adria. in 4. in materia de restitutione. Imo adijcit, quod etiam cum periculo uitæ teneatur reuelare crimen marito. dummodo non timeat quod ipse maritus peccaturus sit occidendo illam: licet aliunde timeat sibi periculum uitæ imminere, v. g. à cognatis mariti uel etiam à iudice per sententiam.

Ultima sententia est Magistri Soto articulo secundo citato, ubi regulam Caietani positam, asserit esse perniciosam si uniuersaliter accipiat: sed inquit ille habendam esse rationem ad quantitatem damni in temporalibus & ad qualitatem famæ uel vitæ adulteræ. Unde asserit quod aliquando tenebitur adultera cum certo periculo famæ. Verbi gratia, quando ipsa non est adeo illustis & filius spurcius succedet in patrimonium in sine: imò etiam cum periculo vitæ tenebitur quando successio sua est in regnum uel principatum illustrissimum. Doctrinissimus Couarruias in relectione regulæ peccatum, parte 1. refert hanc opinionem & quantum ad periculum famæ approbat illam: quantum uero ad periculum uitæ, non audet approbare nec reprobare.

Pro decisione huius difficultatis sit vnica conclusio: Per se loquendo nemo tenetur restituere res inferioris ordinis, cum detrimento rerum superioris ordinis: nisi in casu in quo bonum publicum periclitaretur. Probatur conclusio. Primo, nam res inferioris ordinis debent ancillari rebus superioris ordinis, neque possunt cum illis aduari: at uero si restitutio rerum inferioris ordinis deberet fieri cum detrimento rerum superioris ordinis: permuraretur ordo naturæ: ergo non est talis obligatio. Probatur secundo. Ex illo Matth. 7. quæcunq; uultis ut faciant uobis homines, eadem uos facite illis. Sed omnis homo rationabiliter uult, ut in tali casu non obligetur ad restitutionem cum tanto detrimento: ergo nemo debet illam restitutionem exigere ut sibi fiat. Probatur tertio, in casu extrema necessitatis, nō tenetur debitor restituere creditor, etiam patienti similem necessitatem: sed qui periclitatur circa famam uel circa uitam est in extrema necessitate: ergo non tenetur restituere cum tanto periculo. Confirmatur. Si quis etiam iuste damnatus ad mortem, accipiat equum alienum pretiosum ut effugiat: non tenebitur ad restitutionem equi perueniens in ipsa uia: cuius ratio non est alia, nisi quia res inferioris ordinis ancillantur rebus superioris ordinis, & in extrema necessitate non solum est licitum non restituere temporalia, sed etiam capere aliena.

Denique probatur conclusio. Specialiter quantum ad hoc, quod cum detrimento famæ restituatur in casu in famia non teneatur homo restituere temporalia. Quoniam Dominus Thomas in solutione ad leandrum, ait, quod nemo tenetur reuelare crimen suum ut restituat nisi Deo & confessori. Et confirmatur, quia nemo tenetur libertatem suam uendere ut restituat alienum, eo quod libertas pretiosior est homini auro: sed etiam famæ est pretiosior diuitijs: ergo nemo tenetur cum eius detrimento temporalia restituere.

Et confirmatur secundo, quia nemo est qui non rationabiliter eligeret potius seruitutem cum bono aionie, quam libertatem cum infamia, ergo famæ non minus æstimanda est, quam libertas, ac proinde si non tenetur quis cum amissione libertatis restituere: nec tenebitur cum amissione famæ.

L 3 Sed

Sed obseruandum est, quod in conclusione diximus per se loquendo. Etenim aliquando, tam leuis potest esse infamia ut teneatur illam pati ut restituat rem magni pretij, cuius iudicium relinquatur arbitrio boni & prudentis viri. Diximus etiam in conclusione, nisi in casu in quo bonum publicum periclitaretur: quoniam in tali casu tenetur etiam homo pati mortem, ut subueniat reipublicæ, ergo multo magis restituere si hoc expedit bono communi.

Ad argumenta in oppositum respondetur. Ad primum quidem, quod præceptum restituendi cum sit affirmatiuum, quamuis obliget iure naturæ: tamen non obligat ubique & semper, sed pro loco & tempore & circumstantijs alijs sicut cætera præcepta affirmatiua: ac proinde dicimus quod in casu proposito, non obligat cum tanto detrimento ipsius debitoris. Non enim ius naturæ postulat, ut debitum in rebus inferioris ordinis restituatur rebus superioris ordinis.

Ad secundum respondetur. Transeat antecedens, sed nego consequentiam, sicut non valet ista consequentia, accusator iuste reum accusat: ergo ipse tenetur se prodere. Neque inde sequitur, quod sit bellum iustum ex utraque parte: quoniam qui tacet delictum suum, non contra pugnat.

Ad tertium respondetur, quod per se loquendo pecunia nunquam poterit adæquare valorem rerum superioris ordinis: semper enim est maius malum quod aliquis incurrat infamiam, quam meram paupertatem, at uero quoniam diuitiæ sunt instrumenta ad acquirendam honorem & conseruandam illam: hinc est quod sæpe possit contingere, ut aliquis teneatur cum aliqua infamia & proprio dedecore, restituere res inferioris ordinis: quatenus defectus illarum rerum, causa est uero domino dedecoris & infamiæ uel etiam impedit eum ab honore notabili, quem diuitijs poterat acquirere & conseruare. Hinc igitur est quod sententia illa Magistri Soto in quibusdam casibus uerificanda sit & sequenda.

Obseruandum tamen est, quod quando defectus restitutionis inferiorum bonorum redundat in damnum boni communis: tunc tenetur homo etiam cum periculo famæ & uitæ restituere. Et ratio est, quia bonum commune & tranquillitas reipublicæ non referuntur inter bona superioris ordinis: sed inter bona superioris ordinis, uidelicet, quatenus ipsa reipublica bonis temporalibus vel instrumentis acquirit honorem, uel pacem & salutem suorum ciuium.

Ad ultimum argumentum respondetur, quod licitum quidem est accipere bona aliena ut quis effugiat mortem, & similiter non restituere quod cõsumptum est in extrema necessitate. Ratio est, quia huiusmodi bona sunt media per se primo ordinata ad conseruationem uitæ. Cæterum non ita semper verum erit, quod possit aliquis accipere res alienas, ut euitet infamiam: quoniam ista bona non sunt media per se ordinata ad acquirendam famam, unde non est licitum quod aliquis accipiat alienum ad acquirendam famam. Nihilominus licitum erit non restituere cum periculo amittendi famam: quia iam tunc ipse homo cooperaretur sua actione ad seipsum infamandum, ut proximo restitueret rem aliquam temporalem merè inferioris ordinis.

Notandum tamen est, quod dupliciter potest quis in infamiam deuenire ut restituat alienum. Vno modo crimen suum manifestando, & sic non obligatur seipsum prodere nisi Deo & confessori, ut di-

cit Diuus Thomas. Altero modo, quia restituendo alienum venit in paupertatem, & amittit honorem quem ex alienis diuitijs acquisierat & conseruabat: & de huiusmodi hominibus dicimus, quod tenentur restituere. Et ratio est, quia bona aliena non sunt ordinata ad honorem alterius: bene tamen ad uitæ sustentationem in extrema necessitate.

Denique in huiusmodi casibus notandum est, quomodo debeant homines se habere in faciendâ eiusmodi restitutione. Dicimus ergo primo, quod tabellio & testis falsus, qui infamauerunt alium, tenentur cum periculo propriæ famæ seipsum retractare. Si autem timent imminere sibi periculum uitæ ex huiusmodi restitutione, debent seipsum ut poterint in tutum collocari, & si opus fuerit fugere in aliam prouinciam: & inde mittere literas testimoniales sufficientes ad restitutionem famæ. Quod si tabellio uel testis falsus constituerunt aliquem suum testimonio in discrimine amittendæ uitæ: tenentur ipsi cum eodem periculo negare quod affirmauerunt.

Ad altera uero de qua diximus, si habet magnum patrimonium & alia bona parafrenalia, ex quibus possit restituere legitimo hæredi, tenetur id facere; tenetur etiam quantum potest adulterini filij hæreditatem minuire. Potest etiam & decet, ut suadeat adulterino filio ut ingrediatur religionem; ubi non sit successio hereditaria in bona paterna religiosorum: Quod si adultera putauerit utilem fore reuelationem sui criminis ipsi filio adulterino: tenebitur pati illam leuissimam infamiam ut legitimi filij non defraudentur in sua hæreditate. Nihilominus, filius adulterinus raro tenebitur matri credere reuelanti suum crimen. Quod si mater, tot & tam uergetes coniecturas dederit ut filius credat se adulterinum esse: tenebitur relinquere hæreditatem, nihilominus non tenebitur se omnino priuari bonis paternalibus: sed licitum erit ei seruari portionem aliquam, ad uitæ sustentationem. Et ratio huius est, tum quia hoc ipsum expedit ad honorem patris putatiui & aliorum fratrum, quod ipsi non uidentur magna abiectioe & mendicitate tum etiam, quia ipsa mater tenetur iure naturæ sustentare filium, etiam adulterinum, unde ipse poterit ex bonis maternis aliquid sibi accipere moderatum ad uitæ sustentationem. Et quamuis leges tam ecclesiasticæ quam ciuiles uideantur reddere inhabiles huiusmodi filios spurios ad aliquam hæreditatem acquirendam: tamen semper sunt intelligendæ, ita ut non derogent iuri naturali quo parentes tenentur filios nutrire & sustentare. Sed quæret aliquis, an ipse adulter si credat rationabiliter filium esse adulterinum, teneatur restituere alijs filijs legitimis uel hæredibus mariti adulteræ, uel ipsi marito omnia damna quod patiuntur propter filium adulterinum? Ad hoc respondet M. Soto lib. 4. de iustitia & iure.

q. 7. art. 1. quod non tenetur aliquid restituere, nisi forte adulter fuerit inustum diues & potens. Sed nos tenemus sententiam communem, quod adulter tenebitur non minus quam adultera ipse restituere omnia damna quæ sequuntur ex adulterio. Nam etiam si adultera uoluerit & inuitauerit adulterum: tamen ipse adulter nihilominus iniuriam facit marito, ergo tenebitur ad omnia damna quæ uera sequuntur ex tali iniusta actione, neque retulerit quicquam, quod ipse adulter si ualde diues aut mediocriter: semper enim tenebitur restituere in quantum poterit. Cæterum de doctrina D. Tho. ad tertium argumentum dicemus articulo sequenti.

Ad hoc respondet M. Soto lib. 4. de iustitia & iure. q. 7. art. 1. quod non tenetur aliquid restituere, nisi forte adulter fuerit inustum diues & potens. Sed nos tenemus sententiam communem, quod adulter tenebitur non minus quam adultera ipse restituere omnia damna quæ sequuntur ex adulterio. Nam etiam si adultera uoluerit & inuitauerit adulterum: tamen ipse adulter nihilominus iniuriam facit marito, ergo tenebitur ad omnia damna quæ uera sequuntur ex tali iniusta actione, neque retulerit quicquam, quod ipse adulter si ualde diues aut mediocriter: semper enim tenebitur restituere in quantum poterit. Cæterum de doctrina D. Tho. ad tertium argumentum dicemus articulo sequenti.

Ad hoc respondet M. Soto lib. 4. de iustitia & iure. q. 7. art. 1. quod non tenetur aliquid restituere, nisi forte adulter fuerit inustum diues & potens. Sed nos tenemus sententiam communem, quod adulter tenebitur non minus quam adultera ipse restituere omnia damna quæ sequuntur ex adulterio. Nam etiam si adultera uoluerit & inuitauerit adulterum: tamen ipse adulter nihilominus iniuriam facit marito, ergo tenebitur ad omnia damna quæ uera sequuntur ex tali iniusta actione, neque retulerit quicquam, quod ipse adulter si ualde diues aut mediocriter: semper enim tenebitur restituere in quantum poterit. Cæterum de doctrina D. Tho. ad tertium argumentum dicemus articulo sequenti.

ARTICVLVS VII.

Vtrum illi, qui non acceperunt, teneantur restituere.

q. dist. 11.
q. 1. art. 1.
quæst. 1.

AD Septimum sic proceditur. Videtur, quod illi qui non acceperunt, non teneantur restituere. Restitutio enim quedam pœna est accipientis. Sed nullus debet puniri, nisi qui peccauit. Ergo nullus debet restituere, nisi qui accepit.

2. Præterea. Iustitia non obligat aliquem ad hoc, quod rem alterius augeat. Sed si ad restitutionem teneretur, non solum ille, qui accepit, sed etiam illi, qui qualitercunque cooperantur, augetur ex hoc res illius, cui est aliquid subtractum: tum quia sibi multoties restitutio fieret: tum etiam quia quandoque aliqui operantur ad hoc, quod aliqua res alicui auferatur, quæ tamen non ei auferitur. Ergo non tenentur alij ad restitutionem.

3. Præterea. Nullus tenetur se periculo exponere ad hoc, quod rem alterius saluet. Sed aliquando manifestando latronem, vel ei resistendo, aliquis periculo mortis se exponeret. Non ergo tenetur aliquis ad restitutionem propter hoc quod non manifestat latronem, vel ei non resistit.

Sed contra est, quod dicitur Roman. 1. **D**igni sunt morte, non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus. Ergo pari ratione etiam consentientes debent restituere.

Art. princ. Respondeo dicendum, quod sicut dictum est, ad restitutionem tenetur aliquis, non solum ratione rei alienæ quam accepit, sed etiam ratione iniuriôsæ acceptiōnis. Et ideo quicumque est causa iniuriôsæ acceptiōnis, tenetur ad restitutionem.

Quod quidem contingit dupliciter, directe, scilicet & indirecte. Directe quidem, quando inducit aliquis alium ad accipiendum. Et hoc quidem tripliciter. Primo quidem modo, mouendo ad ipsam acceptiōnem: quod quidem fit præcipiendo, consulendo, cōsentiendo expresse, & laudando aliquem quasi strenuum de hoc, quod aliena accepit. Alio modo ex parte ipsius accipientis, quia, scilicet eum receptat, vel

Bases de Iustitia & Iure.

A qualitercunque ei auxilium fert. Tertio modo, ex parte rei acceptæ: quia scilicet, particeps est furti vel rapinæ, quasi socius maleficij. Indirecte verò, quando aliquis non impedit, cum possit, & debeat impedire. Vel quia subtrahit præceptum, siue consilium impediens furtum, vel rapinam: vel quia subtrahit suum auxiliū, quo posset obistere, uel quia occultat post factū; quæ his uersibus comprehenduntur.

Iussio, consilium, consensus, palpo, recursus, Participans, mutus, non obstat, non manifestans.

Sciendum tamen, quod quinque præmissorum semper obligant ad restitutionem. Primo, iussio, quia scilicet ille qui iubet, est principaliter mouens, unde ipse principaliter tenetur ad restituendum, secundo, consensus, in eo scilicet sine quo rapina fieri non potest: tertio, recursus, quando scilicet aliquis est receptator latronum, & eis patrocinium præstat: quarto, participatio, quando, scilicet aliquis participat in crimine latrocinij, & in præda: quinto, tenetur ille qui non obstat, cum obstatere teneatur. Sicut principes qui tenentur custodire iustitiam in terra, si per eorum defectum latrones increscant, ad restitutionem tenentur: quia redditus quos habent, sunt quasi stipendia ad hoc instituta, ut iustitiam conseruent in terra. In alijs autem casibus enumeratis non semper obligatur aliquis ad restituendum.

C Non enim semper consilium, vel adulatio, vel aliquid huiusmodi, est efficax causa rapinæ. Vnde tunc solum tenetur consiliator, aut palpo, id est adulator, ad restitutionem, quando probabiliter estimari potest, quod ex huiusmodi causis fuerit iniusta acceptio subsecuta.

Ad primum ergo dicendum, quod non solum peccat ille qui peccatū exequitur, sed etiam qui quocumque modo peccati est causa, siue consiliando, siue præcipiendo, siue quouis alio modo.

E Ad secundum dicendum, quod principaliter tenetur restituere ille, qui est principalis in facto. Principaliter quidem præcipiens, secundo verò exequens: & consequenter alij per ordinem. Vno tamen restituente illi qui, passus est damnum, alius eidem restituere non tenetur: sed illi qui sunt principales in facto, & ad quos res peruenit, tenentur alijs restituere, qui restituerunt.

L 4 Quando

Quando autem aliquis præcipit iniustam acceptionem, quæ non subsequitur, non est restitutio facienda, cum restitutio principaliter ordinetur ad reintegrandam rem eius, qui iniuste est damnificatus.

Ad tertium dicendum, quod non semper ille qui non manifestat latronem, tenetur ad restitutionem, aut qui non obstat, vel qui non reprehendit: sed solum quando incumbit alicui ex officio, sicut principibus terræ, quibus ex hoc non multum imminet periculum. Propter hoc enim potestate publica potiuntur, ut sint iustitiæ custodes.

SUMMA ARTICULI.

Prima conclusio principalis & vniuersalis. Quicumque est causa iniustæ acceptionis, siue directe siue indirecte, tenetur ad restitutionem. Ratio est, quia ad restitutionem tenetur aliquis non solum ratione rei acceptæ, sed etiam ratione iniustæ acceptionis (vt art. 6. dictum est.) Sed omnis qui est causa directe vel indirecte iniustæ actionis, est causa iniuriôsæ actionis, ergo tenebitur.

Secunda conclusio. Omnes isti videlicet, præcipiens, consulens, consentiens, laudans, receptor vel auxiliator, participans, sunt causa directe iniustæ acceptionis.

Tertia conclusio. Isti vero, scilicet, non obstat qui tenetur obstat, non loquens qui tenetur manifestare: sunt causa indirecte iniustæ acceptionis.

Quarta conclusio. Ex omnibus numeratis, quinque semper tenentur restituere, videlicet præcipiens, consentiens in aliquo sine quo iniusta acceptio fieri non poterat, receptor latronis, participans in crimine & præda, qui non obstat cum teneatur obstat: qualis est princeps & prætor ciuitatis.

Quinta conclusio. In alijs casibus numeratis, non semper tenetur homo restituere. v.g. consiliator & laudans, non semper tenebuntur restituere: nisi quâdo probabiliter iudicari poterit, quod ex huiusmodi consilio & laude iniusta acceptio fuerit subsequuta.

COMMENTARIUS.

IRCÀ istas conclusiones, aduertendum est, quod Syluest. in verb. restitutio. 3. §. 6. & Adria. in 4. Pakud. in 4. dist. 1. §. 2. ait, quod si quis concurrat ad iniustam acceptionem quæ aliàs etiam sine illius concursu, sequeretur: non est dicendus causa acceptionis neque tenebitur ad restitutionem, nisi tantum partis quam ipse accepit. Nihilominus hanc sententiam falsam existimamus: nam ex illa sequeretur, quod si duo homines percuterent Petrum, vterque lethaliter: quod neuter esset causa occisionis, nec teneretur restituere. Probat sequela. Nam sine concursu vtriuslibet, Petrus moreretur accepto vulnere ab altero. Itè sequeretur, quod in vastatione ciuitatis per bellum manifeste iniquum, nemo militum teneretur restituere: nisi tantum damnum singulare quod ipse fecerit. Probat sequela. Quia sine quolibet milite singulari vastaretur ciuitas. Similiter sequeretur, ex ista sententia, quod quando multi simul devastant vineam nullus teneretur restituere; nisi damnum quod ipse fece-

A rat. Nos igitur regulam vniuersalem statuimus, quod ille dicitur causa iniustæ acceptionis, vel iniuriôsæ actionis: ad cuius actionem sequitur ipsa iniusta acceptio, siue aliàs sequeretur siue non.

B Vbi notandum est, quod quoniam hic de moralibus actionibus est sermo: etiam sequela effectus moraliter & non physice accipienda est. Ex quo sequitur, quod sicut potest contingere quod aliquis sit causa simpliciter moralis & nullo modo physica. v.g. concussulens furtum: ita potest contingere quod aliquis sit causa moralis simpliciter & causa physica secundum quid: videlicet concussa tantum. v.g. Petrus consentiens cum Paulo in furto talenti aurei, concurrat cum illo ad frangendas fores quas solus Paulus non poterat infringere. Item concurrat cum illo ad portandum pondus auri, quod solus Paulus non poterat portare: tunc Petrus est causa simpliciter moralis: & tamen physice loquendo non est simpliciter causa, sed concussa. Ratio huius est, quia causa moralis est simpliciter voluntaria & libera: cum igitur sit ille effectus sit voluntarius Petro directe vel indirecte: ita etiam vt ille effectus quem Paulus facit, imputetur Petro tanquam obiectum sue voluntatis: & similiter Paulo imputetur effectus quem facit Petrus: tenebitur vterque ad restitutionem in integrum, si alter non restituerit, ratione iniustæ acceptionis. Ceterum physice loquendo, neuter est causa simpliciter, sed partialiter. Quoniam igitur obligatio ad restitutionem oritur ex actione iniusta, in quantum est moralis non in quantum est physica: hinc est, quod etiam si plurimi concurrant ad damnum quod nullus solus potuisset facere: tamen singulis tenentur totum restituere, quia singulis totum est voluntarium directe indirecte. Est igitur mens D. Thomæ, quod omnes numerati in quarta conclusione semper tenentur restituere totum: quia semper sunt causa totius damni.

D **D**UBITATUR circa conclusionem, an recipiens latronem ad hospitium teneatur restituere? Arguitur primo pro parte negatiua. Recipiens latronem ad hospitium, non est causa moralis furti, ergo non tenetur restituere. Probo antecedens. Nam si aliquo modo esset causa moralis furti, esset indirecte: sed hoc est falsum quia recipiens latronem ad hospitium non tenetur non recipere, maxime si paratus est omnes transeuntes recipere quasi ex officio stabularij: ergo iste talis non tenetur restituere.

Arguitur secundo: Si postquam latro accepit prædâ ab illo meo auxilio & consilio, sed proforsim igno- rante, & postea det mihi partem prædæ ego non sum causa moralis totius damni, ergo non tenebor restituere totum.

Arguitur tertio. Si Petrus videns furem accipientem alienum taceat, non tenetur restituere: & tamen poterat obstat, imo tenebatur: ergo non semper ille talis tenebatur restituere.

E Sed in oppositum est ipsa doctrina D. Thomæ.

Ad primū argumentum respondetur, quod receptor latronis non solum est, qui sciens esse latronem semel recipit illum ad necessarium hospitium: sed ille qui hospitio suo fauet iniquitati latronis. v.g. si latro commodius sua atrocitatem exercet habens refugium in diuersorio, tunc stabularij ipse cogno- scens esse latronem: tenetur totum restituere, etiam si ex prædâ nihil accipiat.

Ad secundum respondetur concedo consequentiam. Neque enim D. Thom. ait, quod participans in prædâ captâ teneatur in totum semper restituere: sed participans in crimine & ipsa prædâ.

Ad

Ad tertium argumentum respondetur, q̄ qui tenetur obstaré ex sola charitate, non tenetur restituere si non obstat: at vero qui tenetur obstaré ex iustitia & ex officio sicut est princeps, aut praetor civitatis: tenetur totum damnum restituere si non obstat.

Hinc sequitur amplissimum corollarium, quòd omnes qui ex officio & pacto sunt custodes boni communis aut particularis, tenentur restituere totum damnum illatum: si potuerunt obstaré clamando, vel reuelando, aut quomodo libet alias & non obstiterunt, verbi gratia, Rex qui videns reipublicae damnam, tacet & dissimulat, neque impedit cu possit: similiter praetor & ministri eius dissimulantes latrocinia & furta, custodes vinearum & montium & segetum, & famuli domus qui debent res communes ipsius domus custodire, tutores & curatores minorum & alij similes. Sed quaeret aliquis, an isti teneantur de leuissima culpa vel leui aut lata? Respondetur, quòd nimis durum esset obligare istos custodes de leuissima culpa, sicut obligat Adria. in 4. in materia de restitutione. Sed nos dicimus satis esse, quòd teneantur de leui culpa. Ratio est, quoniam isti suscipiunt rem sub custodia in utilitate utriusque patris, ergo tenebuntur ad restitutionem, sicut supra diximus de conductore.

Sed est obiectio, & probatur quòd custodes montium nullo modo teneantur restituere, etiam si videntes signa cedi dissimulent. Est argumentum, ipsi credentes signa non peccant contra iustitiam ut supra diximus, ergo neque custodes tacentes.

Pro solutione huius argumenti nota, q̄ si mons est communis & necessitas urget, cadentes ligna sibi necessaria non peccant cadentes, neque custode dissimulantes: at vero si custodibus non constat ista necessitas peccant contra iustitiam dissimulantes: quoniam tenentur ex officio & pacto iustissima custodire montem: & tenebunt saltem ad restitutionem poenae taxatae per legem contra cadentes ligna. Dixi saltem, quia tanta potest esse aetas dissimulatio custodis, quòd mons destruat: & tunc tenebitur ad restitutionem damni totius. Si autem mons fuerit particularis domini propria manu plantatus, vel antecessorum: tunc & ipsi cadentes ligna peccant contra iustitiam, nisi magna necessitate excusentur, & ipsi custodes dissimulantes tenebuntur ad restitutionem damni domini suo.

Ad argumentum positum respondetur, transeat antecedens & nego consequentiam, quia custodes tenentur ex officio & pacto servare montem: ceteri vero tenentur ad solutionem poenae si capiuntur in monte communis. Et sepe alias potest contingere, quòd aliquis teneatur ad aliquid siue faciendum siue non faciendum solum ex charitate, vel misericordia: & tamen ille qui incumbit ex officio providere, ut illud fiat vel non fiat: peccabit contra iustitiam si dissimulent. v.g. si princeps tempore maxime famis in republica, non provideat si opus fuerit, quòd diuites elemosynas faciant pauperibus, ipse peccabit contra iustitiam, quamvis alias diuites non peccarent nisi contra charitatem & misericordiam.

Circa ultimam conclusionem notandum est, quòd quando consiliarius, aut laudator mali operis non influit suo consilio aut laude in animum inique agentis, ita ut ex eo moueatur ad opus iniustum, aut animosior efficiatur ad illud perpetrandum: non tenebitur ad restitutionem, etiam si laudatus ille inique agat. Ratio est, quia tunc consiliator & laudans, nullo modo est causa mortalis iniquae actionis. Cum autem reuera mouet animum alterius,

vel audacior efficit: tenebitur ad restitutionem si sequatur iniqua actio.

Sed quaeris, quid si antequam sequatur iniqua actio consiliator, vel laudator retractet sententiam, vel vituperet factum: an tunc teneatur ad restitutionem? Respondetur, quòd nihilominus tenebitur ad restitutionem. Et ratio est, quia damnum illud sequitur ex iniqua actione iustus hominis: & poenitentia ipsa non debet deobligare à restitutione.

Sed est obiectio. Si quis antequam occidatur proximus ab altero cui consilium dedit vel quem laudauit ad illam actionem, retractauerit sententiam, & vituperauerit actionem illam, non incurreret irregularitatem, ergo non tenebitur ad restitutionem.

Probatu antecedens. Quoniam si occidendus fuerit clericus, non incurreret excommunicationem, ergo nec irregularitatem. Respondetur, nego antecedens. Ad probationem, concedo antecedens & nego consequentiam. Et ratio discriminis est, quia irregularitas quae sequitur ex homicidio voluntario, non est per se poena peccati: sed est indecentia quae potest incurri ab existenti in gratia Dei, sicut praetor incurrit irregularitatem occidendo latrones. At vero excommunicatio, est propriissima maxima poena peccati, quae non incurritur (secundum probabiliorem sententiam) coram Deo ab existenti in gratia: neque infligitur pro peccato praeterito, nisi de praesenti perseueret contumacia dum exercetur effectus pro quo lata est excommunicatio. Verum est tamen, quòd ille talis haberetur excommunicatus in foro exteriori sed non coram Deo.

D V B I T A T V R secundo circa solutionem ad secundum, an cum multi simul concurrunt ad iniuriosam actionem, si vnus illorum restituit domino totum damnum, teneatur ceteri illi refundere pro rata parte. De qua re, aliqua dicit Caiet. art. praecedenti ad tertium argumentum.

Pro solutione istius dubij sit prima conclusio. Quia doctores ablata adhuc extat apud socios furti, aut certe ab illis mala si de consumpta est, tenentur socij restituere. Haec est communis sententia & certa. Et ratio est, quia ipsi socij tenebantur totum damnum restituere domino ratione rei acceptae, aut ratione rei mala fide consumptae: sed qui restituit domino totum damnum, succedit in omne ius & dominiū quòd habebat verus dominus erga res illas, ergo illi facienda est restitutio.

Secunda conclusio. Si ex iniqua acceptione nullum commodum accessit ijs qui iniuriam fecerunt, tunc si is qui restituit vero domino totum damnum fuit inductus ad faciendum damnum aliorum precibus aut monitis, tenebuntur alij ei rependere pro rata parte. Ratio est, quia inductus ab alijs ad faciendum malum, incurrit obligationem restituendi in solidum, ergo si restituit tenebuntur alij ipsi refundere partes suas. Probatu consequentia. Quia quilibet illorum tenebatur ex iustitia restituere totum damnum cuius fuit causa. Confirmatur. Quia si omnes pariter conuenirent ad faciendum malum, & quidam illorum restituere, tenebuntur alij ei rependere, ergo multo magis quando ille qui restituit fuerat inductus ab alijs qui fuerunt causa principalis.

Tertia conclusio. In eodem casu, si ille qui restituit fuit autor & persuasor iniuriae faciendae, non tenetur alteri aliquid eidem refundere. Ratio est, quia tunc socij non tenentur ratione rei acceptae, nihil enim mansit apud illos, nec mala fide quidquam consumptum est, neque ratione iniustae acceptionis, siquidem ipse qui restituit dum alios induxerat,

visus est iuri suo cedere. Hæc conclusio est Caiet. ubi supra: quanuis M. Soto lib. 4. de iust. q. 7. ar. 3. moderatur illam. Ait enim, quod si autor criminis non intentaret malum nisi comitatus alijs socijs: tunc tenebuntur socij eidem restituere. Nihilominus nobis magis placet sententia. Caietani; quia ipse autor criminis etiam persuasit socijs, vt se comitarentur; & idcirco in hac parte omnino cessit iuri suo.

Quarta conclusio. Quando plures vno animo conuenerunt ad faciendam iniuriam; siue quilibet illorum esset illam facturum siue socio siue non; nihilominus quilibet illorum tenebitur restituere pro rata ei qui restituit totum. Ratio est, quia in tali casu videntur omnes inter se implicitum pactum societatis fecisse, vt omnes teneatur ad commoda vel incommoda.

ARTICVLVS VIII.

Vtrum quis teneatur statim restituere, an vero possit restitutionem differre.

AD Octauum sic proceditur. Videtur, quod non teneatur aliquis restituere statim, sed potius licite possit restitutionem differre. Præcepta enim affirmatiua non obligant ad semper. Sed necessitas restituendi imminet ex præcepto affirmatiuo. Ergo non obligatur homo ad statim restituendum.

2. Præterea. Nullus tenetur ad impossibile. Sed quandoque aliquis non potest statim restituere. Ergo nullus tenetur ad statim restituendum.

3. Præterea. Restitutio est quidam actus virtutis, scilicet iustitiæ. Tempus autem est vna de circumstantijs quæ requiruntur ad actus virtutum. Cum ergo aliæ circumstantiæ non sint determinatæ in actibus virtutum, sed determinabiles secundum rationem prudentiæ: videtur quod nec in restitutione sit tempus determinatum, vt, scilicet aliquis teneatur ad statim restituendum.

Sed contra est, quod eadem ratio esse videtur in omnibus, quæ sunt restituenda. Sed ille qui conducit opera mercenarij, non potest differre restitutionem, vt patet per illud quod habetur Leuitici 19. Non morabitur opus mercenarij tui apud te vsque mane. Ergo neque in alijs restitutionibus faciendis potest fieri dilatio: sed statim restituere oportet.

Respondeo dicendum, quod sicut accipere rem alienam est peccatum contra

A iustitiam, ita etiam detinere eam, quia per hoc, quod aliquis detinet rem alienam inuito domino, impedit eum ab vsu rei suæ, & sic ei facit iniuriam. Manifestum est autem, quod nec per modicum tempus licet in peccato morari, sed quilibet tenetur peccatum statim deserere, secundum illud Ecclesiast. 21. Quasi à facie colubri fuge peccatum: & ideo quilibet tenetur statim restituere, si potest, vel petere dilationem ab eo, qui potest vsum rei concedere.

Ad primum ergo dicendum, quod præceptum de restitutione facienda, quanuis secundum formam sit affirmatiuum: implicat tamen in se negatiuum præceptum, quo prohibemur rem alterius detinere.

Ad secundum dicendum, quod quando aliquis non potest statim restituere, ipsa impotentia absoluit eum ab instanti restitutione facienda: sicut etiam totaliter à restitutione absoluitur, si omnino sit impotens. Debet tamen remissionem, vel dilationem petere ab eo, cui debet, aut per se, aut per alium.

Ad tertium dicendum, quod quia cuiuscunque circumstantiæ ommissio contrariatur virtuti, pro determinato est habendum, quod oportet illam circumstantiam obseruare. Et quia per dilationem restitutionis, committitur peccatum iniustæ detentionis, quod iustitiæ opponitur: ideo necesse est tempus esse determinatum, vt statim restitutio fiat.

SUMMA ARTICVLI.

CONCLUSIO prima. Quilibet tenetur statim restituere si potest, vel petere dilationem ab eo qui habet concedere vsum rei.

Secunda conclusio ad primū argumentum. Præceptum de restitutione facienda, quanuis secundum formam sit affirmatiuum, implicat tamen in se negatiuum præceptum, quo prohibetur rem alterius detinere, scilicet, inuito domino.

COMMENTARIVS.

DE hac materia disputant Scholastici in 4. dist. 15. Caietan. in hoc loco, & in summa verb. restitutio. cap. 5. Syluest. in verb. restitutio. 5. Soto ubi supra artic. vlt. & lib. 5. de iustitia, quaest. 3. art. 1. ad 2. & in 4. Sent. dist. 17. q. 2. art. 6. Adrian. in 4. in materia de restitutione, fol. 34.

Dubitantur in hoc arti. An sit vera doctrina harū conclusionum. Arguitur primò contra primam conclusionem. Nemo cum peccat tenetur statim pœnitere, ergo qui habet rem alienam non statim tene-

tur restituere. Probo consequentiam. Quia ratio cōclusionis D. Thomæ fundatur in hoc quod aliquis tenetur statim exire à peccato, dicit enim. Manifestum est autem quod neque ad modicum tempus licet in peccato morari.

Arguitur secundo. Pœnitentia est quædam species iustitiæ per quam Deo satisfacere nitimur pro offensis commissis: ergo si Deo nō tenemur statim satisfacere: sequitur quod multo minus ipsis hominibus.

Tertio arguitur. Quoniam sequitur ex ipsa conclusione, quod non restituens statim passim peccaret nouum peccatum. Probatur sequela. Nam si ille tenetur restituere modo, & non restituit modo, modo peccat. Rursus post paulum temporis fiet idem argumentum, ergo iterum peccabit, & sic per singula tempora fiet idem argumentum, ergo.

Quarto arguitur contra secundam conclusionem. Præcepta affirmatiua franguntur per omissionem: negatiua vero per commissionem: sed præceptum de restitutione frangitur per omissionem: ergo est omnino affirmatiuum.

Pro solutione difficultatis notandum est, quod omne præceptum affirmatiuum habet annexum negatiuum. v.g. honorare parentes, habet annexum non dehonore. Diligere Deum habet annexum: nunquam odio habere. Nihilominus D. Tho. alius, quis speciale voluit docere de præceptis restitutionis, quod quidem non conuenit cæteris omnibus præceptis affirmatiuis. Et quidem differentia in hoc consistit, quod alia præcepta affirmatiua non solum habent formam siue apparentiam affirmatiuam: sed ratio ipsa obligandi est affirmatiua, & ad illam reducitur obligatio præcepti negatiui annexi, v.g. diligere Deum est in præcepto affirmatiuo, & ratio obligandi affirmatiue explicatur, videlicet quia Deus est summe bonus & autor & finis totius boni creati, & ad hanc rationem reducitur obligatio præcepti negatiui: nunquam odio habebis Deum. At vero præceptum restituendi habet quidem formam & faciem affirmatiuam, scilicet ex, reddite omnibus debita: sed ratio obligandi negatiue explicatur, & ad negatiuum præceptum reducitur ad principale, scilicet, ad hoc præceptum: non furtum facias: ac proinde non retineas rem alienam inuito domino.

Hinc sequitur alia differentia, quod in præcepto restituendi, illa circumstantia temporis quod statim fiat restitutio: oritur ex ipsemetratione obligatiua præcepti: quæ ratio negatiue explicatur, videlicet non licet usurpare alienam, sed qui retinet inuito domino usurpat alienum: ergo statim debet restituere. Et idcirco proprius loquendo non debent dici circumstantia restitutionis quod statim fiat, sed potius est intrinseca proprietas ipsius actus restitutionis sibi conueniens secundum propriam speciem, alie vero circumstantie quæ proprie dicuntur circumstantie, conueniunt actibus virtutum secundum communem rationem virtutis, omnis enim actus virtutis debet exerceri vbi & quando & propter quid oportet. Hoc igitur est quod D. Tho. docet in solut. ad 3. quod est speciale in præcepto restitutionis.

Ad argumenta in oppositum responderetur: ad primum negando consequentiam. Ad probationem responderetur, quod sensus D. Thomæ est, nunquam esse licitum ad modicum tempus in peccato morari continuando peccatum quod semel ceptum est: sed semper tenetur homo cessare à peccato, non autem dicit D. Tho. non esse licitum manere habitualiter in peccato sine proposito de cætero peccandi: sed potius cessando à transgressione præcep-

ti. Vnde qui non statim pœnitet, dummodo cesset ab actu vel omissione: non dicitur morari in peccato.

Ad secundum argumentum responderetur negando consequentiam. Et ratio differentie est: quia pœnitentia ordinatur ab ipso Deo qui est summe bonus, ad remedium peccatoris pœnitentis: & idcirco noluit obligare peccatorem vt statim recompensaret offensam contra se commissam, sed certis temporibus magis oportunitis ad commodum ipsius peccatoris. Cæterum restitutio facienda hominibus, ordinatur in bonum eius cui facienda est restitutio: & propterea tenemur statim restituere, quia quandiu non statim restituimus, ipse proximus reuera patitur damnum. Huic doctrinæ consonat quod dicitur Job 22. Si iustus fueris quid ei cōferes, pœro si peccaueris quid ei nocebis?

Ad tertium, vt respondeamus, multa necessariò nobis dicenda sunt. Primo, dicimus, parum referre ad mores, vtum qui non statim restituit peccet plura peccata numero, vel vnum tantum quandiu non restituit. Quoniam tanta grauitas est in vno sicut in multis: debet enim explicari in confessione quantum temporis detinuit quis rem alienam inuito domino, & quo animo. Et quantum damni accipit proximus ex illa iniqua detentione: at vero distinguere ibi plures omissiones numero potius ad speculationem quàm ad mores attinet. Nihilominus dico secundo, quod qui retinet rem alienam inuito domino cum possit statim reddere, peccat mortaliter ex ipso genere peccati. Probatur, quia peccat contra iustitiam. Diximus autem ex genere peccati: quia potest esse veniale tam ex paruitate materiæ, quàm ex minimo incommodo quod ex paruo tempore incurrit dominus. Dico tertio, qui habet animum deliberatum retinendi rem alienam multo tempore, mortaliter peccat & tenetur confiteri tale propositum: etiam si non impleuerit: sed potius statim restituerit. Ratio est quia obiectum sui propositi erat materia peccati mortalis, videlicet notabile damnum proximi.

Dicimus quarto, quod qui vno proposito expresso, vel interpretatiuo multo tempore retinet rem alienam, vnum tantum peccatum committit. Ratio est, quia vnus actus numero est mortaliter loquendo, quando vnica volitione sequitur effectus etiam multiplex: præsertim si illa multiplicitas non est specifica. V.g. Si vnico ictu occidat aliquis multos homines, vnicus actus est moralis æquiualens in grauitate multis.

Hinc sequitur, quod si quis multiplicat propositum retinendi alienum: multa peccata numero distincta committit. Dicimus quinto, quoties aliquis vitur re aliena aliquo vsu pretio æstimabili peccat nouum peccatum. Ratio est, quia tunc habet nouam voluntatem expressam vel interpretatiuam usurpandi alienum inuito domino.

Denique dicimus, quod quotiescunque dominus rei petit rem suam, & qui retinet negat illam, vel quotiescunque dominus patitur nouum detrimentum, quod non ignorat retinens peccat nouum peccatum retinendo alienum. Ratio est, quia in istis casibus, retinens alienum habet nouam voluntatem usurpandi illud vel saltem non habet voluntatem pro tunc restituendi alienum quando erat specialis ratio restituendi.

Ex hac doctrina sequuntur aliquot corollaria. Primum est, quod qui nō restituit debitum statim, cum tamen in confessionibus præcedentibus promiserit se restituere: non est absolendus à confessorio

ario, etiam si dicat se habere propositum firmum restituendi. Ratio est, quia ille est expositus periculo peccandi mortaliter non restituendo, sicut iam experientia est compertum: ergo ad iudicem & medicum conscientiae spectat eruire illum à tali periculo. Et haec est doctrina Caieta. in sum. verb. restitutio. c. 8. & D. Antoni. in 2. par. Theologica titu. 2. c. 8. Sed oportet quòd si est vere poenitens, debet vel statim restituere si potest vel cautionem praestare quod certo tempore restituet. Rursus sequitur, quod cum aliquis est in articulo mortis debet statim restituere si potest: alioquin non est absolvendus, quoniam experientia còpèrtum est, quòd haeredes vix aut nunquam restituent. Vnde confessarius debet exigere depositum in pecunia, vel in alijs bonis vnde suo tempore fiat restitutio creditoribus. Bene tamen verum est quòd cum confessarius fuerit prudenter certus, quòd ab ipso haerede statim fiet restitutio post mortem: poterit moriturum absoluerè.

Ad quartum argumentum respondetur, quòd praecipuum restitutionis, sicut est secundum faciem affirmatiuum, & secundum rationem obligandi negatiuum ita frangitur secundum formam per omissionem, sed ratio peccati in commissione consistit, scilicet in vsurpatione vel detentione rei alienae invito domino.

DUBITATUR secundo principaliter. Vtrum teneatur homo restituere statim cum graui detrimento rerum eiusdem ordinis: cum tamen spectato aliquanto tempore possit restituere absque suo incommodo.

Pro parte affirmatiua arguitur primo. Nemo potest accipere rem alienam, vt proprium detrimentum in rebus suis eiusdem ordinis deuit: ergo neque retinere. Probatur consequentia: quia non est minus peccatum retinere alienum: quam accipere invito domino, imo eadem est ratio peccati.

Secundo arguitur. Ipse dominus rei ius habet ad petendam rem suam à debitor, non obstante quòd debitor patitur illud detrimentum, v. g. quòd sit vòditurus triticum vili pretio vt solat debitum ergo ipse debitor tenetur restituere. Probatur còsequentia. Quia si alius creditor, non haberet ius petendi nunc, quòd ipse debitor non tenetur nunc soluere. Confirmatur, quoniam in foro exteriori condemnaretur debitor, vt statim soluat debitum, non obstante quòd alleget quòd patitur illud detrimentum.

Tertio arguitur. Quoniam ex opposita sententia sequeretur magnum in comodum reipublicae: quoniam homines facile raperent & detinerent aliena, si scirent se non teneri ad restitutionem cum graui detrimento rei familiaris.

Sed in oppositum est, quòd dicitur in l. in condensatione. ff. de reg. iur. In condemnatione personarum quae in id quòd facere possunt damnantur: non omnino id quòd habent extorquendum est: sed illarum ratio habenda est ne egeant. Et in l. miles. & in l. ite miles. ff. de re iudic. id ipsum decernitur: specialiter de militibus. Et praeterea de illo qui cessit bonis suis id ipsum diffinitur in l. 4. & in l. 6. ff. de cessi. bon. vbi etiam dicitur, quòd si is qui cessit bonis suis postea aliquid comparauerit, aut aliquid ei reliquum fuerit alimentorum nomine: non est condemnandus in solidum. Et ratio redditur ab ipsa lege: quia non est fraudandus alimentis quotidianis. Et Instit. de actionibus. §. vlti. redditur ratio eiusdem: quoniam inhumanum est, spoliatum omnibus fortunis suis in solidum damnare.

Arguitur secundo, quia vt supra dictum est, nemo tenetur cum detrimento honoris restituere ps

A cunias: sed si statim compellitur omnis debitor restituere pecunias, contingit vt aliquis statim amittat honorem descendens in statum inferiorem propter paupertatem, ergo non tenetur cum detrimento suo restituere.

Pro decisione istius difficultatis, sit prima conclusio. Quando creditor patitur simile detrimentum, nisi fiat sibi statim restitutio: tenebitur ipse debitor statim restituere, nisi in casu extremae necessitatis. Ratio est euidentis, quia nimis durum esset, vt verus dominus rei patiatur detrimentum, quia non habet rem suam: & ipse debitor ex alieno deuit detrimentum. Caterum in casu extremae necessitatis, iam diximus in superioribus: quòd quia omnia sunt communia melior est conditio habentis seu possidentis. Tota igitur difficultas est, quando ipse debitor incurrit graue damnum, si statim restituat: creditor vero nullum aut leue patitur ex prorogatione solutionis?

De hac re est prima sententia Adriani in 4. in materia de restit. fol. 34. quem sequitur Io. de Medina in suo Codice de restit. tract. de reb. restituend. lib. 1. c. 2. & 3. quòd nunquam est licitum nisi in casu extremae necessitatis, prorogare restitutionem, quinimo aiunt non esse licitum quòd debitor aliquid sibi retineat, vt effugiat mendicitatem, nisi tantum quantum creditor tenebat debitori nomine elemosinae largire. Et dnt quòd quauis in foro exteriori concedat debitori aliqua retentio debiti: tamen hoc non est licitum in foro conscientiae retinere. Excipiunt tantum vnum casum, videlicet si debitor plurimis debeat, quib. omnib. non possit statim soluere: sed sperat se posse soluere si non statim vni soluat, vendendo bona sua vili pretio, tunc poterit debitor illa bona retinere & negotiari cum illis, vt postea soluat omnibus. Et ratio illorum est: quia tunc debitor agit negotium vtile creditoribus.

Altera sententia est huic opposita, scilicet quòd in tali casu non tenetur debitor statim restituere, haec est communis fere omnium Theologorum in 4. d. 1. §. 8. Syluest. in verb. restitutio. §. 9. §. 4. & D. Antoni in 2. par. titu. 1. c. 8. & quantum videtur est Caiet. in hoc loco, & in sum. verb. restitutio. c. 6.

Tertia sententia est media, quòd quando debitor contraxit debitum per iniquam acceptionem: tenetur cum detrimento quantumlibet graui statim restituere. Et etiam quando acceptio fuit iusta, sed postea per prodigalitem debitoris incurrit in tale detrimentum, vt non possit soluere debitum sine magna iactura bonorum temporalium: Se autem acceptio ipsa fuit iusta, & ipse debitor circa culpam suam constitutus est in tali periculo: non tenetur statim restituere. Hanc sententiam tenet Mag. Soto lib. 4. de Iustitia. q. 7. art. vlti. & aliqui putant esse Caiet. sed omnino falluntur.

Sit igitur secunda conclusio. Quando debitor est iniuste acquisitis, mutauit statum in melius: tenetur etiam cum detrimento status statim restituere. Haec est sententiam communis Theologorum, imo pauci ex Iurisperitis negant illam. Et probatur ratione, quia non est minor iniquitas statum tueri ex male acquisitis: quam illum comparare accipiendo res alienas: sed peccaret contra iustitiam accipiendo res alienas, vt ascenderet ad meliorem statum: ergo etiam peccat contra iustitiam sustentando illum ex alienis.

Tertia conclusio. In eodem casu, potest debitor referuare sibi alimenta necessaria, & hoc quidem multum praecise secundum conditionem sui status pristini.

pristinam antequam ex illo ascenderet ad meliorem. Hæc conclusio probatur, ex Alexandro III. cum tu de vris: ubi præcipit Pontifex usurarios compellendos esse ad restitutionem faciendam, dummodo in facultatibus habeant unde possint vivere. Illi autem qui non habent, non habent ulla pœna multari: cum eos nota paupertas evidenter excuset. Ecce ubi non inquit Pontifex, extrema necessitas, sed manifesta paupertas eos excusat à restitutione. Sed tamen Adrianus & Ioannes de Medina aunt, has leges & alias quas retulimus in argumentis in oppositum: esse permissivas, neque habere locum in foro conscientiarum. Nihilominus profecto ex legibus citatis oppositum colligitur, in quibus dicitur inhumanum esse, ut aliquis in solidum damnetur, aut quod fraudetur alimentis quotidianis. Ex quibus verbis colligitur quod non solum est permissio legis: sed etiam consensus & approbatio facti.

Præterea arguitur contra ipsosmet autores contradicentes. Quoniam illorum ratio est quia præceptum de restituendo est negativum, hoc est de non retinendo rem alienam, & inde colligunt quod semper tenetur homo statim restituere. Sed contra probatur ratione. Sequeretur, quod etiam in casibus quos ipsi excipiunt: non posset homo prorogare restitutionem: etenim contra præceptum negativum nunquam est licitum agere: igitur quemadmodum illi bona ratione ducti, excipiunt illos casus ita ut tunc non dicatur debitor retinere alienum invito rationabiliter domino: ita etiam nos excipimus alios casus eadem ratione.

Sit quarta conclusio. Quando status est iuste comparatus, sed conservatur bonis omnibus alienis: tunc tenetur debitor statim restituere cum detrimento proprii status: sed licitum erit retinere necessaria ad conservandum mediocriter illum statum: ita sane ut possit paulatim restitutionem facere.

Ex hac doctrina sequitur corollarium, quod filius adulterinus poterit retinere secundum quandam mediocritate sibi necessaria ad conservationem sui status. Ista probatur argumentis factis, p. parte negativa, & factis pro conclusione præcedenti, & nos contendimus quod in huiusmodi casibus, non est creditor rationabiliter iniurius. Et confirmatur. Esto ita quod filius adulterinus sit ingentis ædificatus ut in illustri, tunc ille non tenetur exercere artem sutoriarum, vel sartoriarum, ut compararet sibi victum necessarium: ergo multo minus tenebitur mendicare. Antecedens probatur quoniam artifex debitor alieni non tenetur tradere aut vendere instrumenta artis, ut restituar: quia illi comparat necessaria ad victum, neque tenetur mendicare: ergo etiam in casu posito non tenebitur ille filius adulterinus suis proprijs manibus victum sibi comparare. Probatur consequentia: quia non minus ille descenderet exercendo artem mechanicam quam ipse artifex mendicando. Ergo si artifex non tenetur mendicare, neque adulterinus tenebitur in casu posito fieri artifex.

Sit quinta conclusio. Qui statum suum iuste comparatum retinet partim alienis bonis, partim proprijs, siue aliena bona sint acquisita bona fide siue mala: non tenetur statim restituere si incurrat grave detrimentum in statu suo, aut in bonis proprijs. Ratio huius conclusionis efficax desumitur ex D. Thome in solutione ad 2. Nam quemadmodum impotentia simpliciter excusat ab obligatione restituendi simpliciter ita impotentia pro tali tempore excusat ab obligatione restituendi pro tali tempore: sed qui non potest statim restituere nisi cum magna incurra sit status, vel proprijs casus, censetur impo-

tentioraliter loquendo pro tali tempore: ergo pro tunc excusabitur.

Sexta conclusio. Qui in eodem casu non restituit, & ex illa prorogatione creditor incurrit aliquod leve etiam detrimentum: tenebitur ipse debitor compensare postea ipsum detrimentum. Probatur, quia melior debet esse creditoris conditio, quam debitoris: ergo non est æquum ut debitor prorogando proprijs incommodis prorogando restitutionem, & non compenset creditoris detrimentum. Et confirmatur. Nam creditor ex prorogatione restitutionis, nullum sentit incommodum, sed potius totum datum redundat in bonum debitoris: ergo æquum est secundum regulam iuris, ut qui sentit commodam sentiat etiam dampnum.

Confirmatur secundo, quia debitor in tali casu non excusatur simpliciter ab obligatione restituendi in perpetuum, sed solum pro tunc, ergo quando restituet tenebitur omne dampnum restituere quod passus est ipse debitor ex prorogatione. Verum est tamen quod quando debitor excusatur ab obligatione restituendi pro tunc propter paupertatem omnimodam in tali casu quantum creditor incurrat detrimentum ex prorogatione restitutionis: non tenebitur debitor restituere creditori illud detrimentum, etiam si postea deveniat ad pinguiorem fortunam. Ratio est, quia prorogatio pro tunc fuit omnino necessaria, quia erat impossibilis restitutio. Et idem erit iudicium, quando debitor licite prorogat restitutionem, ex eo quod alias pateretur detrimentum in rebus superioris ordinis. Dicimus enim quod tunc non manet obligatus ad restituendum dampna emergentia ipsi creditori in rebus inferioris ordinis. Denique circa hæc omnia prædicta, necesse est ut confessori sint diligentes ad discernendas causas prorogationis, quas debitores solent sibi fingere, & in casu dubio semper debemus inclinare in favorem creditoris.

Ad argumenta in oppositam respondetur ad primum negatur consequentia. Et in primis deficit, quando uterque est in extrema necessitate & creditor & debitor: tunc enim licitum est retinere alienum, & non est licitum rapere de novo. Deinde respondetur, quod præceptum restituendi habet aliquid affirmativum, etiam si fundetur in negativo, & ex illa parte potest expectare aliquando tempus & locus ad faciendam restitutionem. Præceptum vero non accipiendi siue non retinendi aliena invito domino obligat omni tempore & loco.

Sed observandum est, quod quando retinetur alienum in casibus propositis, non est dominus rationabiliter iniurius si velit statim fieri restitutionem. Denique respondetur, quod tam gravis potest esse necessitas etiam citra extremam necessitatem: ut licite possit aliquis alienum accipere absque violentia tamen ad supplendum grave detrimentum in rebus eiusdem ordinis cum proposito restituendi cum primùm poterit: neque tunc dominus est rationabiliter iniurius, dummodo non incurrat simile detrimentum. Quod autem dicit D. Thomas quod sicut accipere rem alienam est peccatum contra iustitiam, ita etiam retinere: intelligendum est pro tempore & loco, quo potest & tenetur illam restituere: & ita quantum statim tenetur habere animum restituendi: tamen ipsa restitutio facienda est pro tempore.

Ad secundum respondetur negando etiam consequentiam. Quoniam dominus rei habet ius petendi illam in foro exteriori: sed tamen in prædictis casibus non licite petit in foro conscientiarum cum tanto

tanto detrimento debitoris: cum ipse nullum aut leuissimum patiarur. Quare non sequitur quod debitor teneat ex iustitia comutaria, p tunc restituere in foro cōscientiæ: licet cōpellat à iudice, & ipse teneat obedire ppter obligationē iustitiæ legali. Certe si iā diximus supra, nō esse cōsequentiā necessariā: quod si iudex compellat aliquem statim restituere per sententiā iustam: quod ipse debitor teneretur etiam antea restituere statim in foro conscientiæ. Nō est, quia iudex ex officio tenetur facere æqualitatem inter ipsos ciues: at respectu cuius per accidens est detrimento particulare ipsius debitoris: & idcirco dummodo ipse debitor seruet normam legis, non tenetur providere particulari damno ipsius debitoris. Verū est tamen, quod supremus princeps, in huiusmodi casibus poterit rationabiliter arbitrari.

Ad tertium respondetur, quod nullum damnum sequitur reipublicæ ex doctrina assignata, non obstante quod viri iniqui occasionem accipiant ad peccandum, & iniquè prorogent restitutionem sub velaminem sictæ necessitatis.

DUBITATA tertio: & vlt. in hoc art. Vtrū quando sunt plures creditores, teneatur debitor seruire ordinem aliquem in restituendo singulis? De qua re optime loquitur Caiet. in sum. verb. restitucio. c. 8. ex cuius doctrina ponimus sex documenta necessaria valde.

Primum documentum est. Nullus est ordo necessarius in restitutione si præsto sunt opes, vnde omnibus creditoribus possit statim restitui absque notabili mora. Ratio est, quia præceptum restituendi tantum obligat, vt statim fiat restitutio vel absque mora notabili vel nociua.

Secundum documentum est vbi opes non sufficiunt ad restituendum omnibus creditoribus: prius debent certa debita restituere quam incerta. Ratio est, quia restitutio ordinatur ad certa damna reparanda: ergo damnum certum prius reparandum est, quam incertum: quoniam hoc possibile est vt sit nullum. Intellegitur autem in certum debitum, non quia ignoratus persona: sed quia non est liquidum, ea debeatur: quia non constat de iure vel facto.

Tertium documentum. Inter certa debita prius restituendum est quod adhuc extat in propria specie. v.g. depositum, accommodatum, vel rapina vel furto acceptum. Ratio huius est, quia debitor harum rerum dominium nunquam acquisiuit.

Ad huiusmodi documentum, potest reduci, quando aliquis habet rem emptam, cuius tamen pretium non soluit. Hæc enim prius restituenda est venditori: quam alteri cuiquam: & ratio, est quia quauis emptor acquisiuit dominium illius rei: tamen dum pretium non soluit, manet res illa obligata domino antiquo: ita vt si emptor non fuerit, potens soluere quasi rescinditur contractus, & res illa reuertitur ad antiquum dominum. Similiter ad hoc documentum reducitur, si quis ex pecunia quam mutuo accepit emerit vineam vel quilibet aliam rem: tunc res illa restituenda est illi, cuius erat pecunia: quia est quasi fructus illius pecuniæ.

Quartum documentum ponit Caiet. vbi sup. videlicet quod debita licite contracta prius soluenda sunt quam illicite contracta, si tamen adsint due conditiones. Altera est si debita illicite contracta non extet in propria specie: tunc enim tertium documentum loquum habet. Altera conditio est si ex contracto licito non sit factus debitor impotens ad soluenda priora debita illicite contracta, vt. v.g. Si quis usurarius, qui debet vsuras soluere & restituere,

re, emat triticum: ex qua emptione fiat impotens ad restituendas vsuras: tunc prius restituenda sunt vsura quam triticum quod aliàs comedit vel vendidit. Similiter si iste usurarius promittit dotem filiz, vnde sit impotens ad restituendas vsuras: prius restituenda sunt vsure. Verum tamen nobis videtur, quod ista conditio destruat istud documentum: ita vt superfluum sit. Et probatur, quia si ille qui contraxit vtraque debita sit potens vtraque soluere: recurrendum est ad primum documentum. Si autem non sit potens vtraque soluere, neque aliquod debitum soluet in propria specie: non videtur quare prius sit soluendum debitum licite contractum, quia illicitè contractum: quia non est minus debitum, & obnoxium restitutioni, illicitè contractum, quam licite contractum: imò videtur magis debitum propter inquam acceptionem: eo vel maxime si est tantius debitum: ergo istud documentum Cairctan superfluum & falsum est.

Quintum documentum certissimum. Seruanda sunt leges ciuiles & statuta provincialia dummodo non repugnent iuri naturali: vt. v.g. Si contradicentur secundo & tertio documento quæ iure naturali constant. Cæterum in omnibus alijs in quibus poterat esse aliqua differentia humani arbitramenti, debemus sequi in foro conscientiæ leges ciuiles & ecclesiasticas: quæ propter bonum commune & tranquillitatem ciuium, & conscientiarum iustissime determinant quid faciendum sit in huiusmodi casibus. Quæ autem sint ista determinata legibus humanis: sequentibus conclusionibus explicabitur.

Prima conclusio. Si creditores hypothecam habentes concurrant inter se petentes restitutionem præferendi sunt qui anteriorem hypothecam habent. Probatur ex l. potior. & ex l. qui balneum. ff. qui potior. in pign. hab. & ex regula qui prior, de reg. iur. in 6. Præferuntur autem in eam rem in qua hypothecam habent: præterquam in quibusdam casibus in quibus singulari iure & ex privilegio cõceditur quibusdam creditoribus posteriorem hypothecam habentibus: vt anterioribus præferantur: vt. v.g. in fisco vt habetur in l. si is qui. ff. de iure fisci.

Est etiam exemplum, in muliere dotem repetenti, vt constat ex l. assiduis, & ex l. qui potiores in pignore habentur. ff. qui potiores. vt supra.

Secunda conclusio. Si creditores nullam habentes hypothecam vel pignus, sed solam actionem personalem, qui appellatur à Iurisperitis creditores chirographarij, inter se ipsos concurrant petentes restitutionem: nulla habetur ratio temporis vel anterioritatis, sed omnes æqualiter admittuntur. Patet in l. privilegia. ff. de priuil. credit. & ex l. si hominem. ff. de positi. Hinc fit, quod inter huiusmodi creditores, is qui indebiti exactione præuenit cæteros, melioris est conditionis, & sibi quique suam negligentiam imputare debet, vt patet in l. inter eos. ff. de re iudic. & l. i. in for. rego. tit. 14. par. 1. Præterquam in quibusdam actionibus personalibus, quæ propter summam earum fauorem privilegium habent, vt cæteris creditoribus chirographarijs præferantur, qualis est actio funeraria, vt habetur in l. ponal. ff. de reg. & sumpibus funer. Et similiter actio depositi præferitur, vt habetur in citata l. si hominem. §. quoties. ff. de positi.

Tertia conclusio. Si concurrant creditores habentes hypothecam, cum creditoribus chirographarijs qui nullam hypothecam habent, sed solam actionem personalem: semper præferendi sunt creditores hypothecarij. Probatur ex l. eos. & ex l. qui potior in pign. habeam. ff. vt supra. & in l. i. tit. 19. par. 5.

Quarta

Quarta conclusio. Si concurrant plures credito- res, quorum quilibet habet actionem personalem priuilegiatam: tunc nulla habetur ratio temporis, sed præferendus est ille, cuius debitum est magis priuilegiatum & fauorabile. Si concurrant debita ex impensa fueris contractum, & debitum ex causa depositi, quorum quodlibet est priuilegiatum, cum alijs debitis personalibus: hæc duo debita præferenda sunt. Cæterum si inter se concurrant hæc duo debita: præferri debet debitum funerariu: quia est magis fauorabile & priuilegiatum. Hoc habetur in citata. l. priuilegia. ff. de priuileg. credit. & impensa. ff. de relig. & sumptibus funer. & in l. 12. tit. 13. Part. 5. Et rationem huius possumus assignare Theologi: quia necessitas sepulturæ merito iudicatur quasi extrema necessitas: eo quod corpus humanum instrumentum fuit animæ rationalis & pars substantialis ipsius hominis: & idcirco Iuriconsulti religiosissime considerauerunt sepulturæ necessitatem, & prætulerunt debitum ex impensa funerariæ contractum debito ex causa depositi: quoniam in hoc uisus sunt & animæ immortalitatem protestari & autorem animæ colere. Quod si paria sint priuilegia, ita ut alterum alteri non præponderet: tunc omnes creditores priuilegiati simul in tributum uocandi sunt, hoc est ut inter eos diuidatur census vel pecunia debitoris secundum proportionalitatem debitoris, si opes debitoris non sufficiant omnibus creditoribus exactè soluere debita. Similiter dicendum est, de alijs creditoribus personalibus

A non priuilegiatis, quando simul concurrunt ad pendendum debita, quibus omnibus soluendis non sufficiunt opes debitoris: tunc enim proportionabiliter census debitori diuidendus erit inter creditores. Ita tenent multi Iurisper. cum Accursio in d. l. priuilegia.

Sed est quædam breuis dubitatio, an sit peccatum contra iustitiam, si creditor ipse non seruato ordine prædicto procuret sibi fieri restitutionem, & de facto fiat: an teneatur ipse restituere alijs creditoribus. Respondetur, quod per se loquendo, si creditor non seruet ordinem quem in prædictis documentis & conclusionibus statuimus, & propria autoritate præoccupat bona debitoris: facit iniuriã alijs creditoribus quibus iure competeat actio prioris loco, & consequenter tenebitur ad restitutionem. Ratio est, nam si ipse debitor tenetur ex iustitia restituere. Petro priusquam Paulo: sequitur quod Paulus iniuriam facit Petro præueniendo se. Ergo tenebitur ad restitutionem faciendam Petro.

Sic statutum est in l. fina. §. & si præfatam. C. de iure deliberando. & in foro regni Hispaniensis in titul. 6. Part. 6.

His non obstantibus, facile poterit esse ignorantia inuincibilis in ipsis popularibus: ita ut non peccat quando præoccupant sibi debita, non seruato prædicto ordine: Sed tamen confessarij cum ad suam notitiam peruenerit factum: tenetur eos erudire & præcipere, ut restituant alijs creditoribus quos contra ordinem iuris iniquè præueniunt.

QVÆSTIO LXIII.

De acceptione personarum.

E hac materia disputant aliqui Doctores in 4. distinct. 15. Summistæ, verbo acceptio personarum. & verbo, dignitas Soto in lib. 3. de Iustitia & iure. quæst. 6.

Circa nomen est notandum, quod illo solum vtuntur Sancti & Theologi, qui nomine complexo volunt explicare malitiam huius peccati, quod consistit in hoc quod in distributione attendantur qualitates personales: quæ impertinenter se habent ad finem intentum, & hoc non potest commodius explicari: quàm si respectum, vel acceptionem personarum appelletur. Ideo Isaiæ cap. 11. volens explicare, qualiter acceptio ista personarum longè esset à Christo iudice, circumloquendo dixit. Non secundum visionem oculorum iudicabit, nec secundum auditum aurium arguet. Ubi 70. transferunt non secundum gloriam eorum iudicabit, id est non attendendo solum qualitates personales iudicabit: sed secundum merita. Hac ratione (vt refert Cicero in Epistola ad Atticum) antiqui præcipiebant, vt noctu aut clausis oculis iudices diiudicarent: quod bene notat Soto artic. primo. vbi supra, adducens illud Leuiti. 19. Non respicias personam pauperis, nec honores vultum potentis. Hoc ipsum vitium notare voluerunt Thebani, vt refert Plutarch. lib. de Iside & Osiride pingentes iustitiam sine capite & sine oculis. Id ipsum Aegyptij, vt refert Læsius, statuentes iustitiam iuxta cælum & sine capite. Vide Stobæum sermone 44.

DEINDE considerandum est de vitijs oppositis prædictis iustitiæ partibus. Et primò de acceptione personarum, quæ opponitur iustitiæ distributiue: secundo, de peccatis quæ opponuntur iustitiæ commutatiue.

Circa primum quærentur quatuor.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum personarum acceptio sit peccatum.

*Inf. art. 2.
cor Et Ro
ma 2. lect.
B. CO, 5. fi.*

AD Primum sic proceditur. Videtur, quod personarum acceptio non sit peccatum. In nomine enim personæ intelligitur personæ dignitas. Sed considerare dignitates personarum pertinet ad distributiuiam iustitiam. Ergo personarum acceptio non est peccatum.

2. Præterea. In rebus humanis personæ sunt principaliores, quàm res: quia res sunt propter personas, & non econuerso. Sed rerum acceptio non est peccatum

A ergo multo minus acceptio personarum. 3. Præterea. Apud Deum nulla potest esse iniquitas, vel peccatum. Sed Deus videtur personas accipere, quia interdum duorum hominum vnius conditionis, vnum assumit per gratiam, & alterum relinquit in peccato, secundum illud Matthæi 24. Duo erunt in lecto, vnus assumebitur & alius relinquetur. Ergo acceptio personarum non est peccatum.

B Sed contra. Nihil prohibetur in lege diuina, nisi peccatum. Sed personarum acceptio prohibetur Deuter. 1. vbi dicitur. Non accipietis cuiusquam personam. Ergo personarum acceptio est peccatum.

Respondeo dicendum, quod personarum acceptio opponitur iustitiæ distributiue. Consistit enim æqualitas distributiue iustitiæ in hoc, quod diuersis personis diuersa tribuuntur secundum proportionem ad dignitates personarum. Si ergo aliquis consideret illam proprietatem personæ, propter quam id quod ei confertur, est ei debitum, non est acceptio personæ, sed causæ. Vnde † Glos. super illud

*Glo. inter
lineas
ibi.*

Iud ad Ephes. 6. Personarum acceptio nō est apud Deum, dicit quod Deus iudex iustus causas discernit, non personas. Puta si aliquis promoueat aliquem ad magisterium, propter sufficientiam scientiæ, hic attenditur causa debita, non persona. Si autem aliquis consideret in eo, cui aliquid confert, non id propter quod id quod ei datur, esset ei proportionatum, vel debitum, sed solum hoc, quod est iste homo (puta Petrus vel Martinus) hic est acceptio personæ: quia non attribuitur ei aliquid propter aliquam causam, quæ faciat eum dignum, sed simpliciter attribuitur personæ. Ad personam autem refertur quæcunque conditio non faciens ad causam, propter quam sit dignus hoc dono. Puta si aliquis promoueat aliquem ad prælationem vel magisterium, quia est diues, vel quia est consanguineus suus, est acceptio personæ. Contingit tamen aliquam conditionem personæ facere eam dignam respectu vnius rei, & non respectu alterius. Sicut consanguinitas facit aliquem dignum ad hoc, quod instituat hæres patrimonij, non autem ad hoc quod conferatur ei prælatio ecclesiastica. Et ideo eadem conditio personæ in vno negotio considerata facit acceptionem personæ, in alio autem non facit. Sic ergo patet, quod personarum acceptio opponitur iustitiæ distributiue, in hoc quod præter proportionem agitur: nihil autem opponitur virtuti nisi peccatum. Vnde consequens est, quod personarum acceptio sit peccatum.

Ad primum ergo dicendum, quod in distributiua iustitia considerantur conditiones personarum quæ faciunt ad dignitatis, vel debiti causam. Sed in acceptione personarum considerantur conditiones, quæ non faciunt ad causam, vt dictum est.

Ad secundum dicendum, quod personæ proportionantur, & dignæ redduntur aliquibus, quæ eis distribuuntur, propter aliquas res quæ pertinent ad conditionem personæ: & ideo huiusmodi conditiones sunt attendendæ tanquam propriæ causæ. Cum autem considerantur ipsæ personæ, attenditur non causa, vt causa. Et ideo patet quod quamuis personæ sint digniores simpliciter, non tamen sunt digniores quo ad hoc.

Dañes de Iustitia & Iure.

A Ad tertium dicendum, quod duplex est datio. Vna quidem pertinet ad iustitiam, qua scilicet aliquis dat alicui quod ei debetur. Et circa tales dationes attenditur personarum acceptio. Alia est datio ad liberalitatem pertinet, qua scilicet gratis datur alicui quod ei non debetur. Et talis est collatio munerum gratiæ, per quæ peccatores assumuntur à Deo. Et in hac donatione nō habet locum personarum acceptio: quia quilibet absque iniustitia potest de suo dare quantum vult, & cui vult: secundum illud Matth. 20. An non licet mihi quod volo facere? Tolle quod tuum est, & vade.

SUMMA ARTICULI.

CONCLUSIO est affirmatiua.

COMMENTARIUS.

DEBITATUR primo circa conclusionem Diui Thomæ, Vtrum acceptio personarum sit peccatum & illud quidem mortale ex genere suo. Ratio dubitandi est. Nam acceptio personarum tendit in bonum obiectum scilicet, in

personam & in qualitates personales quæ bonæ sūt. ergo non est peccatum. Quod si dicas tendere in tale obiectum indebitè & ex hac parte peccatum est. Contra. Nam ex indebito modo tendendi nō sequitur quod sit peccatum ex genere suo, siquidem omnia peccata tendunt indebitè, & tamen non omnia sunt mortalia ex genere suo, ergo.

PRO decisione sit prima conclusio. Acceptio personarum peccatum est & hoc secundum fidem. Probat Iacobi. 2. vbi explicat malitiam huius peccati exemplo diuitis & pauperis qui honorantur. Et de acceptantibus personas subdit. Nonne iudicatis apud vosmetipsos & facti estis iudices cogitationum iniquarum. Et rursus. Si autem personam accipitis, peccatum operamini redarguti à lege tanquam transgressores. Ex quo loco etiam colligitur, quod in veteri lege peccatum hoc expresse erat prohibitum. Ita Leuit. 19. Deut. 1. Prouer. 18. Accipere inquit personam impij in iudicio non est bonum. Et Prou. 28. Qui cognoscit faciem in iudicio iste nō benefacit, & paratus est p buccella negare veritatē.

Secunda conclusio. Acceptio personarum peccatum mortale est ex genere suo. Pro cuius intellectui nota, quod illud dicitur peccatum mortale ex genere suo quod ex obiecto intra limites suæ speciei absq; aduentu extrinsecæ circumstantiæ potest esse mortale. v.g. furtū, homicidium, &c. Ita D. Tho. 1. 2. q. 18. ar. 2. & cōter acceptatur hæc diffinitio à Theologis. Probat ergo cōclusio. Quia acceptio personarum ex obiecto & absq; aliquo extrinsecō potest esse mortale, ergo ex genere suo illud habet. Antecedēs vero probatur. Quia respicit iniustum in distributione, ergo si iniustum huiusmodi fuerit grauis materia peccatum mortale erit. Secundò. Quia istud vitium opponitur per se & directè iustitiæ distributiue, ergo est peccatū per se destruens charitatem. Probat consequentia. Quia impossibile est quod aliquis faciat iniustitiam in distribuēdis bonis cōmunibus.

M nibus

In corpore articuli.

nibus & non peccat contra charitatem. Tertio probatur. Quia homicidium & furtum sunt peccata mortalia ex genere suo, ergo multo magis acceptio personarum. Probatur consequentia, quia sicut homicidium opponitur iustitiae commutativae, ita acceptio personarum opponitur iustitiae distributivae quae praestantior est. Quarto. A posteriori colligitur propter dona quae sequuntur ex isto peccato & personis & reipublicae. Personis quidem, quia priuatur bonis sibi applicandis. Reipublicae autem, quia illius ordo pervertitur ex ista acceptance: siquidem indigni eliguntur & dignissimi succumbunt: unde & virtus & studia pereunt. Haec omnia explicantur Ecclesiastes. c. 10. Est malum quod vidi sub sole quia si per errorem egrediens a facie principis, positum stultum in dignitate sublimi, & diuites sedere deorsum, & vidi seruos in equis, & principes ambulantes super terram. Explicatur hoc communiter exemplo. Si enim terra sursum & caelum deorsum existent, maximum malum esset natura. Ita ergo maximum malum est in genere moris ex quo inuertitur ordo reipublicae, acceptio personarum quae est iniusta distributio.

Tertia conclusio. Acceptio ista est iniustitia, qua in distributione vnus alteri praefertur. Diffinitio est communis & colligitur ex D. Aug. lib. 2. contra duas epist. Pelag. ca. 2. unde & D. Tho. collegit quae in presenti docet. Ponitur iniustitia tanquam genus: quia sicut iustitia genus est ad distributivam & commutativam: sic iniustitia genus est ad omnia vitia opposita iustitiae commutativae & distributivae. Reliquae autem particulae ponuntur loco differentiae: quia in hoc acceptio personarum differt ab alijs vitijs oppositis iustitiae, quod respicit inaequalitatem inter plures personas, quae oritur ex iniusta distributione. Verum tamen ut haec diffinitio manifesta sit, & vt radix huius vitij aperiatur, notanda sunt singula quae conueniunt acceptance personarum. Habet enim primo quod dicitur respectu distributoris qui dicitur ille cui incumbit ex officio vel commissione aut aliqua alia obligatione competere distribuere bona communia, colligitur ex illo verbo diffinitionis, qua in distributione, &c. & etiam quia peccatum hoc directe opponitur actui iustitiae distributivae, quae solum dicitur respectu distributoris modo explicato, ergo similiter acceptio personarum solum dicitur formaliter ex ordine ad distributorem.

Ex quo sequitur primo, quod qui impedit ne distributor conferat beneficium digno, non peccat hoc vitio, quia non est distributor: sed peccat contra iustitiam commutativam impediendo ius. Unde omnium sententia tenetur restituere. De quo quaestio precedenti. Secundo sequitur, quod qui usurpat officium distributionis non peccat acceptance personarum in hoc quod distribuat bona communia indignis, quia iste non tenetur aliquo iure, imo nec potest distribuere ista bona: quocirca non peccat contra leges iustitiae distributivae in actu ipso, peccabit tamen ex intentione & secundum affectum acceptando personas quia hoc intendit facere. Secundo, habet acceptio personarum quod solum contingat in bonis communibus & quae respiciunt plures personas: quod explicatur in illo verbo diffinitionis, qua vnus alteri praefertur. Itaque debent esse bona ad minus inter vnum & alterum & nulli appropriata. Ex quo sequitur quod dominus rei in distribuendo proprijs bonis, non potest committere vitium istud. v.g. si aliquis inuitet vicinos suos excipiendo sibi inimicos peccabit iste contra charita-

tem per odium & vindictam: non tamen contra iustitiam. Secus autem est, si bona iam essent applicata civitati ex facultate veri domini ut distribuerentur: quia tunc si exciperet aliquos a possibili consequentione illorum bonorum acciperet personas. Tertio, habet hoc vitium quod solum contingat in bonis debitis. Hoc colligitur ex prima particula diffinitionis, iniustitia nempe. Etenim iustitia & iniustitia versantur circa eadem bona, ac subinde sicut iustitia solum de respectu debiti: ita & iniustitia quaecumque illa fuerit.

Ex quo sequitur, quod in bonis merè liberis non contingat acceptio personarum. Quod si arguas: nam praelatus v.g. committit vitium acceptionis, si bona libera quae gratiae communiter dicuntur conferat solum sibi auxiliariis qui videlicet illum elegerunt exceptis omnibus alijs. Respondetur, quod ipsi ita dicunt. Facio quod volo: quia libera & gratiosa sunt ista. Verum tamen peccatum est, & meo iudicio acceptio personarum. Notanda enim sunt tria. Primo, quod ista bona non sunt praelati sicut pallium & pecunia: Secundo, quod sunt quodammodo communitatis. Eo enim ipso quod praelatus instituitur: communitas habet ius illi dentur aliquando ista bona quae dicuntur gratiae, ut licentia & dispensatio. Tertio habent subditi ius ne excipiantur a communibus favoribus. Ex his ergo tribus peccatum istud praelati acceptio est personarum, ac subinde mortale.

Aduertendum enim est, quod quaedam bona sunt absolute libera, quae tamen ex suppositione debita sunt quodammodo & ex hac parte possunt esse materiae iniuste distributionis. v.g. quod aliquos inuitaerim & speciali honore illos coluerim liberum est: verum tamen supposito quod tale conuiuium fiat non licet ab huiusmodi honore quosdam excipere, quia supposito quod sumus in conuiuium & honor impenditur iniustitia fit illi qui excipitur. Ita dico de praelatis quod bona ista libera sunt absolute, supposito tamen quod omnes sunt eiusdem corporis membra: ius habent aequale proportionabiliter ne excipiantur ab his honoribus. Quarto habet acceptio personarum, quod motiuum illius sit impertinens ad finem intentum per distributionem: &

hoc explicatur in diffinitione cum dicitur causa indebita, quae illa dicitur secundum D. Tho. quae non est ratio sufficiens ut bonum illud distribuendum sit debitum personae. Sicut contra, causa debita reputatur quae est sufficiens ut tale bonum sit debitum personae. Ideo bene Caiet. dicit quod iustitia respicit rationem, id est causam: & loquitur de iustitia distributiva, nam commutativa potius respicit rem quam causam. Sed contra arguitur. Nam sequitur quod iustitia distributiva consistat in medio rationis. Consequens est contra illa quae supradicta sunt. q. 58. art. 9. & 10. Probatur sequela, quia aperte iustitia distributiva & rectitudo illius consistit in respiciendo & commensurando rationem. Respondetur negando sequelam. Non enim dicitur virtus habere medium: rationis, quia medium illius perscribatur a ratione alioquin iustitia commutativa sepe haberet medium rationis, quia in pluribus actibus aequalitas pretij taxatur a ratione, ut patet in pretio tritici & in stipendijs assignandis. Imò verò ois virtus ut sic pendet a prudentia quae potissimum rationem considerat. Consistit ergo medium rationis quod competit iusti in hoc, quod rectitudo rationis sumatur per ordinem ad operantem, quod explicat D. Tho. 1. 2. q. 64. ar. 1. Ex quibus sequitur intelligentia praedictae diffinitionis & solutio ad argumentum factum in principio dubij. Non consistit malitia huius peccati in hoc quod distributor amet plus aut minus personam, aut sper-

nat merita: sed in hoc q. ex attentione qualitatium personalium iniustum committat in distributione debita.

DVBITATUR secundum circa solutionem ad tertium argumentum. Vtrum ideo non sit acceptio personarum apud Deum, quia bona quae distribuit sunt gratuito donata & non debita? Pro parte negativa arguitur primo. Multa bona sunt quae gratis donantur à Deo, multa vero quae debentur ut augmentum gratiae & gloriae collatio, ergo saltem in istis bonis quae debentur poterit esse acceptio personarum apud Deum, vel ratio D. Thomae non est sufficiens pro omnibus bonis quae distribuuntur à Deo. Et confirmatur. Quia multa bona sunt debita rebus naturalibus ab autore naturae, & tamen in his bonis distribuendis non potest esse acceptio personarum apud Deum, ergo ratio D. Thomae insufficientis. Maior probatur. Quia v.g. homini debetur risibilitas & corpori debetur color, &c. ita ut iniustum esset in re, hominem naturali & perfecta productione produci sine risibilitate.

Secundo. Quia licet in his bonis quae à Deo dominantur siue gratis siue ex debito, ratio D. Thomae convincat nihilominus tamen, in alijs actionibus Dei nihil concludit. Est exemplum in filiis Israel & in Aegyptiis ubi mandatae Deo, Hebraei spoliaverunt Aegyptios proprijs bonis, ut dicitur Exo. 12. Et similiter Deus interfecit plures nationes, ut provincias illarum quas iuste possidebant traderet Hebraeis, ergo saltem in huiusmodi bonis Deus acceptavit personam: quia bona illa erant aliena, & solum intuitu sui populi dominium alienum abstulit & contulit suis.

Nihilominus conclusio D. Tho. certa est & eius ratio de fide. Ad Rom. 2. Non est acceptio personarum apud Deum. Ad Ephes. 6. & Acto. 10. & ratio D. Tho. hoc convincit. Potest tamen dupliciter intelligi. Primo, ut solum procedat de bonis gratuito donatis à Deo, & tunc ut conclusio D. Tho. sit uniuersalis uniuersaliori indiget ratione, quam videlicet ipse D. Tho. ponit ad Rom. 2. lectio. 2. Quia Deus nunquam operatur nisi ex rationabili causa, ac subindo in nulla operatione, siue distributa gratuita, siue donet debita, siue naturalia, siue supernaturalia: non accipit personam: quia acceptio distributionem importat propter indebitam causam, & id ipsum intedit glossa ad Ephes. 6. cum dicit. Deus iudex iustus dijudicans causam non personam, id est, attendens semper rationabilem causam. Ex quo facile patet ad argumenta proposita. Secundo explicatur ratio Diui Thomae formaliter: ita ut uniuersaliter procedat de omnibus bonis.

Pro quo nota, quod Deus semper manet dominus etiam eorum bonorum quae distribuit creaturæ: quauis & ipsa creatura dominium absolutum habeat eorundem bonorum. Nam Deus non abdicat imò nec abdicare potest hoc ius à se. Quare cum distribuit semper liberè ex parte sua distribuit tanquam dominus absolutus siue bona debita sint in re siue gratuita. Ratio ergo D. Tho. sic procedit, quod Deus in distribuendis quibusuis bonis non potest accipere personam: quia illa bona non sunt debita à Deo, unde ex hac parte liberè donata sunt. Et ratio ponit Iob. 34. ubi postquam dixerat quod Deus non acceptat personam principis, quasi respondens nostrae obiectioni subdit, Opus enim manuum illius sunt uniuersa, id est liberè uniuersa operatur & dominium illorum habet.

Ad primum respondetur, quod illa bona sunt debita in effectu, & distribuuntur secundum mensuram & regulam iustitiae, non tamen ita ut consti-

Bases de Iustitia & Iure.

antiant Deum debitorem & astrictum legi iustitiae, propter rationem iam dictam. Vide D. Tho. 1. 2. quæst. 111. artic. 1. ad 2. & quæst. 114. art. 3. Ad confirmationem similiter responderetur, quod illa bona naturalia dicuntur debita hac duntaxat ratione: quia vinculo naturali & inuolabili annexa sunt essentijs rerum, ita, ut à nulla causa operante naturaliter & debito modo separari possint. Non autem debentur ab autore naturæ: quia ita superexcedit omnem legem iustitiae ut nulli rei sibi inferiori obligari valeat & subordinari sicut nec autor gratiae.

Ad secundum respondetur, quod Deus iustis de causis abstulit bona illa Aegyptijs quae contulit Hebraeis. De quibus vide Aloysium Lipomanum catena in Exod. c. 12. & Abulen. ibid. & etiam quia dominus absolutus pro sua voluntate quadoque transfert regnum de gente in gentem. Vnde Deuter. 10. referens bona quae praeteritis populis contulit, ut non existimaremus illum acceptare personas subdit: quia dominus dominantium est qui personam non accipit.

ARTICVLVS II.

Vtrum in dispensatione spiritualium, locum habeat personarum acceptio.

D Secundum sic proceditur. Videretur, quod in dispensatione spiritualium locum non habeat personarum acceptio.

Conferre enim dignitatem ecclesiasticam seu beneficium alicui propter consanguinitatem, videtur ad acceptionem personarum pertinere: quia consanguinitas non est causa faciens hominem dignum ecclesiastico beneficio. Sed hoc non videtur esse peccatum: cum hoc ex consuetudine praeterati ecclesiae faciant. Ergo peccatum personarum acceptionis non videtur locum habere in dispensatione spiritualium.

2. Praeterea. Praeferre diuitem pauperi videtur ad acceptionem personarum pertinere, ut patet Iacob. 2. Sed facilius dispensatur cum diuitibus & potentibus, quod in gradu prohibito contrahant matrimonium, quam cum alijs. Ergo peccatum personarum acceptionis non videtur locum habere circa dispensationem spiritualium.

3. Praeterea. Secundum iura sufficit eligere bonum, non autem requiritur, quod aliquis eligat meliorem. Sed eligere minus bonum ad aliquid altius, videtur ad acceptionem personarum pertinere. Ergo personarum acceptio non est peccatum in spiritualibus.

M 2 4. Præ-

4. Præterea. Secundum statuta ecclesiæ eligendus est aliquis de gremio ecclesiæ. Sed hoc videtur ad acceptionem personarum pertinere: quia quandoque sufficientiores alibi inuenirentur. Ergo personarum acceptio non est peccatum in spiritualibus.

Sed contra est, quod dicitur Iacobi 2. Nolite in personarum acceptione habere fidem Domini nostri Iesu Christi. Vbi dicitur † Gloss. August. Quis ferat, si quis diuitem eligat ad sedem honoris ecclesiæ, contempto paupere instructiore & sanctiore?

Epist. 29.
ad Hiero.
declinādo
ad h. 10.2.

Art. præc.

Respondeo dicendum, quod sicut † dictum est, acceptio personarum est peccatum, in quantum contrariatur iustitiæ. Quanto autem in maioribus aliquis iustitiam transgreditur, tanto grauius peccat. Vnde cum spiritualia sint temporalibus potiora, grauius peccatum est personas accipere in dispensatione spiritualium, quam in dispensatione temporalium. Et quia personarum acceptio est cum aliquid personæ attribuitur præter proportionem dignitatis ipsius, considerare oportet, quod dignitas alicuius personæ potest attendi dupliciter. Vno modo simpliciter, & secundum se: & sic maioris dignitatis est ille qui magis abundat in spiritualibus gratiæ donis. Alio modo per comparationem ad bonum commune. Contingit enim quandoque, quod ille qui est minus sanctus, & minus sciens, potest magis conferre ad bonum commune propter potentiam, vel industriam secularem, vel propter aliquid huiusmodi. Et quia dispensationes spiritualium principaliter ordinantur ad utilitatem communem, secundum illud 1. ad Corinth. 12. Unicuique datur manifestatio spiritus ad utilitatem: ideo quandoque absque acceptione personarum in dispensatione spiritualium illi qui sunt simpliciter minus boni, melioribus præferuntur. Sicut etiā & Deus gratias gratis datas quandoque concedit minus bonis.

Ad primum ergo dicendum, quod circa consanguineos prælati distinguendum est. Quia quandoque sunt minus digni, & simpliciter, & per respectum ad bonum commune. Et sic si dignioribus præferantur, est peccatum personarum acceptionis in

A dispensatione spiritualium. Quorum præfatus ecclesiasticus non est dominus, vt possit ea dare pro libito, sed dispensator: secundum illud 1. ad Corinth. 4. Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei. Quandoque verò consanguinei prælati ecclesiastici sunt æquè digni, vt alij. Et sic licet potest absque personarum acceptione consanguineos suos proferre: quia saltem in hoc præminent, quod de ipsis magis confidere potest, vt vnanimiter secum negotia ecclesiæ tractent. Esset tamen hoc propter scandalum dimittendum, si ex hoc aliqui exemplum sumerent, etiam præter dignitatem, bona ecclesiæ consanguineis dandi.

B Ad secundum dicendum, quod dispensatio matrimonij contrahendi principaliter fieri consuevit propter fœdus pacis firmandum. Quod quidem magis est necessarium communi utilitati circa personas excellentes. Et ideo cum eis facilius dispensatur absque peccato acceptionis personarum.

C Ad tertium dicendum, quod quantum ad hoc, quod electio impugnari non possit in foro iudiciali, sufficit eligere bonum, nec oportet eligere meliorem: quia sic omnis electio posset habere calumniam. Sed quantum ad conscientiam eligentis, necesse est eligere meliorem, vel simpliciter, vel in comparatione ad bonum commune: quia si potest haberi aliquis magis idoneus erga aliquam dignitatem, & alius præferatur, oportet quod hoc sit propter aliquam causam. Quæ quidem si pertineat ad negotium, quantum ad hoc erit ille, qui eligitur, magis idoneus: si verò non pertineat ad negotium id quod consideratur ut causa, erit manifeste acceptio personæ.

D Ad quartum dicendum, quod ille qui de gremio ecclesiæ assumitur, vt in pluribus consuevit esse utilior, quantum ad bonum commune: quia magis diligit ecclesiam in qua est nutritus. Et propter hoc etiam mandatur Deutero. 17. Non poteris alterius gētis hominem facere regem, qui non sit frater tuus.

SVM-

SUMMA ARTICULI.

Prima conclusio est affirmatiua. Secunda conclusio. Maius peccatum est accipere personas in distributione bonorum spiritualium quam temporalium. Tertia conclusio. Aliquando licet eligere minus dignum simpliciter, quamuis comparatiue dignior reputabitur.

COMMENTARIUS.

In explicatione huius artic. primò notandum, quòd hic & in sequentibus D. Tho. explicat materiam acceptionis personarum, de qua agit Aristot. 5. Ethic. ubi videndi sunt interpretes: & explicat ibi quòd materia acceptionis non solum est bonum sed minus malum: non tantum honor, sed onus: quia sicut accipit personam quis distribuens maius bonum minus digno, ita etiam in hoc quòd imponat maius tributù & onus magis digno aut saltem æquè digno. Et huius ratio demonstratiua est, quia minus malum bonum quoddam est, ac subinde qui minus malum imponit, bonum conferret & sufficiens vt collatio iniusta sit si fiat propter indebitam causam.

Secundò nota. Distinctionem fundamentalem D. Tho. in art. quòd dignus aut dignior sumuntur dupliciter. Primò absolute & sic dignior dicitur simpliciter in ordine ad spiritualia qui magis de spiritu participat, & est ille qui plura habet dona spiritualia. Secundò. Dignus & dignior dicuntur comparatiue per ordinem ad finem qui intenditur in tali distributione hic & nunc. Et ille erit qui meliora potest exercere officia in consecutione talis finis.

Tertiò nota, quòd quamuis D. Tho. in presenti solum determinet de dispensatione bonorum spiritualium: eius tamen doctrina adaptari potest ad distributionem temporalium. Imò non potest vnù sine altero exactè intelligi. Quare ab interpretibus in hoc arte de vtraque distributione fit sermo: & nos tria agemus. Primò de conditionibus quæ significant personam circa spiritualia. Secundò de ordine quem seruare debet distributor in distributione istorum bonorum. Et tertio de distributione bonorum temporalium.

DIVBLVM primum sit: Quenam conditiones requirantur per se, vt persona censeatur digna bonorum spiritualium, & non loquimur in foro iudiciali sed in foro conscientie. In hoc dubio tres communiter solent adhiberi conditiones iure naturali & diuino requisitæ. Prima vix probitas. Secunda, scientia aut doctrina. Tertia, industria in peragendis negotijs ad quæ eligitur. Et quia ista fundamenta sunt presentis doctrine, sigillatim explicanda erunt.

Prima conditio vite probitas, colligitur ex D. Tho. in presenti, ubi explicans qualis debeat eligi semper supponit bonitatem aliquam: & expressius quodlib. 8. artic. 6. unde hominem existentem in peccato censet indignum, ut habetur in decreto. 8. q. 1. cap. Moyses. & elicit. & etiam in Concil. Trident. à Sess. 22. usque ad 24. ubi sepe replicat bonitatem eligendorum in diuersa officia. Vide Summistas verb. electio. specialiter Syluest. 1. §. 17. & 18. Adria. in 4. in materia de restitutione. Soto ubi supra art. 2. concl. 5. & 6. specialiter Caiet. in presenti, & in summa, verbo electio. & super Ioannem cap. vlt. tibi colligit hanc veritatem quia Christus volens designare Petrum

Bases de Iustitia & Iure.

A in pastorem, interrogauit eum multoties dicens, Diligis me plus ijs: quasi innuens quòd dilectio & maior dilectio requiratur in eligendo. Ratio huius solet assignari, quia in huiusmodi bonis quis designatur ut minister in domo Dei, ergo iniquum est si aliquis Dei inimicus eligatur. Quia ratione videtur vt Concil. Trid. Sess. 24. cap. 12. ubi concludit, quòd ea debet esse probitas ministrantium vt merito ecclesie senatus dici possit. Confirmatur. Quia si v. g. œconomus introduceret operarios in vineam domini sui illi inimicos malum faceret, ergo à simili qui in vinea domini eligit operarios existentes in peccato mortali, peccatum committit. Ex quo sequitur quòd si distributor aut elector, eligat aliquem de cuius virtute omnino ignorat, peccatum committit acceptionis: quia se exponit morali periculo eligendi indignum: non tamè teneretur ita curiosus occulta disquirere: quia interna virtus solum est more humano dijudicanda. Vnde satis fuerit, uel quòd cõmuniter estimetur vir bonus, aut vero quòd nullus requisitus illum peccatorem proclamet. In quo hæc conditio differt ab alijs, quia scientia & discretio in agendis negotijs & huiusmodi alia sunt talis naturæ quæ certo cognosci possint à iudice & electore: gratia vero nec certo cognoscitur, ac subinde nec exactius inquirenda.

Sed quares, Vtrum si distributor aut elector cognoscat aliquem esse in peccato mortali qui tamen vir bonus habetur cõmuniter & solus distributor cognoscit tale peccatum: an eo casu possit iuste beneficium illi conferre? Respõdetur, quòd in hoc nihil certum habetur, nam iura videntur solum exigere quòd vir bonus estimetur à populo, ita in c. licet, iam citato: & cap. cum in cunctis. de electione. quòd adducitur à Concil. Trid. Sess. 24. c. 12. ubi loquens de prelatiis solum dicit quòd virtus eorum debeat commendari nihil curans de occultis. & l. ad Timoth. 3. solum exigit episcopum irreprehensibilem, & certè loquitur de peccatis quæ à populo dijudicari possunt. Vnde subdit, Oportet autem illum habere bonum testimonium etiam ab ijs qui foris sunt, & idem ferè asserit de diaconibus. Cæterum doctores cõmuniter videntur asserere, quòd eligendus debeat esse in gratia. Et ita distribuens qui cognoscit peccatum eius qui eligendus est, consequenter eum debet iudicare indignum. Ita videtur Caiet. sentire in summa, verb. electio. & super Ioannem cap. vlt. & etiam Syluest. ubi supra. & videtur sententia D. Tho. quodlib. 8. citato. Verum tamen videtur dicendum, quòd si distributor & elector secreto agnoscat peccatum maxime quòd ex fragilitate commissum est, à quo & facile resurgere debet moraliter loquendo: poterit talem eligere si aliquotin dignus habetur. Verum tamen si talis eligendus permanenter & per modum status sit in peccato, & hoc constet eligenti, non poterit illum eligere absque peccato, quantumuis scientia polleat: quia probabiliter imò certo moraliter estimandum est quòd peccatum huius fiet manifestum ac deterius. Hæc intelligo dummodo eligens non cognouerit tale delictum per confessionem. Quia scientia hæc non debet conducere ad dirigendam electionem publicam, ut latè disseruimus super 2. 2. q. 33. artic. 8. dubio ultimo. Igitur sententia D. Tho. interpretanda est, quòd non liceat eligere existentes in peccato mortali quando illud peccatum est ex certa malitia & per modum status, aut vero quando de tali peccato constat.

Secunda conditio principalis est scientia aut prudentia sine qua virtus non potest alijs prodesse. Con

M 3 ditio

ditio ista multoties ponitur à Sanctis. Et diffinitur in Concil. Trid. Sessio. 2. cap. 2. de episcopis, ubi dicitur, quod scientia polleant, & de alijs qui promouentur ad parochiale beneficium, habet simile Sessio. 24. capit. 18. De his similiter qui in ecclesijs cathedralibus deputantur ad quasdam dignitates vt archidiaconi, habetur ibidem: & de ordinandis quilibet scientia requiratur, habetur Sessio. 23. à cap. 3. vsque ad 14. hæc conditio iure naturali & diuino requisita est, quia ministri ecclesiæ instituuntur & deputantur vt instruant fideles, & specialiter episcopi & prælati, de quibus dicitur Actuum 20. Attendite vobis & vniuerso gregi, idest, & vobis & alijs sapere debetis. Et subdit, in quo vos Spiritus sanctus posuit regere Ecclesiam Dei. De sacerdotibus vero Michæ. 2. Legem requiram de ore eius, quia angelus domini exercituum est. Vide D. Clementem in epistola ad Diuum Iacobum, ubi refert sententiam B. Petri qui dicebat quantum necessaria esset scientia prælati. Habetur episto. tomo 1. Conciliorum. c. 33.

Aduerte tamen, quod hæc conditio non requiritur æqualiter in omnibus. Sed quemadmodum officia & beneficia sunt disparia, ita & scientia dispari requiritur & sufficit, semper tamè aliqualis. Ex quo sequitur quod peccat mortaliter qui bona ista spiritualia distribuit ignaris, vnde debet præmitti examen vel per eligentem, vel per æquivalentem approbationem.

Quod si obijcias illud quod habetur in cap. vnico de ordinatione per scrutinium faciendâ: ubi Innocen. 3. declarat quod episcopus illum debet æstimare dignum, de cuius indignitate non constat, ergo non requiritur quod elector aut distributor cognoscat positiuè scientiam eligendi. Respondetur quod loquitur de approbatione publica quæ fit quando ordinantur ministri in Ecclesia & episcopus querit ab archidiacono, Vtrum sciat illos dignos esse: non vero de alia approbatione de qua loquimur.

Tertia conditio est prudentia & industria in rebus agendis. Conditio ista maxime requiritur in episcopis & prælati, & habetur in Concilio Carthagin. 4. refertur cap. qui episcoporum. dist. 23. & cap. Petrus. 39. dist. requiritur etiam proportionabiliter in his qui assumuntur ad exercendum aliquod officium ecclesiasticum. Ceterum in alijs beneficijs quæ non exigunt peculiare curam, aut circa proximum, aut in negotijs: conditio ista non ita exactè requirenda est. Huiusmodi sunt beneficia simplicia aut capellania. Quæ vero ex his conditionibus præferenda sit, Respondetur, quod absolute loquendo in electionibus virtus præfertur, & postmodum scientia consideratur licet comparatiuè aliquando è cõtra industria & prudentia præferenda sint. Verum tamen quia scientia & doctrina quæ requiritur multiplex esse potest in eligendis: & his temporibus controuertitur quænam præferenda sit Theologia an Iurispræctia: ideo sit secundum dubium.

DUBITATVR secundò; Vtrum digniores reputandi sint ceteris paribus qui eligantur ad episcopale munus, Theologi an Iurisperiti.

Arguitur primò & probatur, quod impertinens sit considerare quam facultatem profiteatur eligendus. Nam in electione Summi Pontificis qui omnibus ijs conditionibus maxime pollere debet, non consideratur si Theologiam aut Iurisprudentiam habeat: ergo nec in electionibus reliquorum episcoporum. Quod confirmatur, quia in eligendo Pontifice, ille dignior habetur qui prudentior est ad partem seruandam, ad quod impertinenter se habet Theologia, vel alia facultas.

A Secundò. Officium pastoris potissimum consistit in gubernando Ecclesiam Dei, sed ad hoc munus magis præstat notitia Iuris Canonici quam Theologiæ, ergo illi præferendi sunt ceteris paribus. Maior probatur ex illo Actuum 20. In hoc posuit vos Spiritus sanctus regere ecclesiam Dei. Quasi dicat, in hoc substantia pastoris sita est vt regat Ecclesiam. Minor probatur. Quia essentia Iuris canonici consistit in dirigendis rebus agendis.

B Tertio. Episcopalis dignitas potissimum consistit in potestate spirituali erga sibi subditos: sed exercitium huius potestatis magis pendet à Iure canonico quam à doctrina sacra, ergo ista præfertur. Maior probatur ex illo Matthæ. 17. Tibi dabo clauis regni cælorum, ubi Christus Dominus tradidit Petro officium pastoris, & illud explicuit per clauis quæ important iurisdictionem & potestatem spirituales. Minor probatur. Quia Theologia speculatiua est, vt patet 1. par. quæst. 1. ergo per se non ordinatur ad dirigendum actiones.

C Quarto. Illa scientia dicitur commodior prælati quæ frequentius necessaria venit, sed huiusmodi est peritia iuris per comparisonem ad Theologiam, ergo illa præfertur. Maior nota est, quia theologia requiritur, quia sine illa episcopus non potest præstare necessaria. Minor probatur, quia frequentior sunt causæ forenses & lites componendæ & cõdendæ leges, quàm impugnatio heresum, ergo ius canonicum quod in iudicijs & litibus versatur frequentius est.

Quinto. Theologia, solum requiritur in Episcopo vt doceat & prædicet legem Dei, sed hoc de facto non est necessarium in illo imò videt impertinens, ergo. Minor probatur, quia frequentissimi sunt prædicatores & doctores vbique: ita vt non indigeat ecclesia doctrina pastoris.

Pro explicatione nota, quod opinio Iurisperitorum docet quod simpliciter & solutè digniores reputandi sunt Canonistæ quàm Theologi. In casu autem particulari: vt v. g. quando pullulant hereses, aut vero est inopia prædicatorum dignior censet Theologus. Ita Hostiens. quem sequitur Panormit. in cap. 1. de consanguinitate & affinitate. Iuniores ita premunt in hac parte, vt induxerint electores & distributores quod solum distribuunt officia ista Iurisperitis, & hoc fuit in vsu paucis retro annis. Ceterum sententia Theologorum est opposita & solet disputari. 2. 2. quæst. 85. artic. 3. ubi Caietanus breuiter tetigit hoc: & Magister Soto vbi supra conclusione 10.

E Pro decisione verè sententiæ, nota quod diuersitas opinionum consistit in non intelligendo officium præcipuum episcopi. Canonistæ siquidem saluantur existimantes quod primum & per se munus pastoris est iudicare causas spirituales: quod patet alienum à veritate. Quia iudicare & componere lites quæ cohingunt inter fideles pertinet ad externam gubernationem Ecclesiæ, prælati vero nõ positi sunt in hoc per se primo, vt consulanti paci externæ: sed internæ uirtuti. Igitur exclusa sententia & fundamento Iuristarum.

Sit conclusio certa, quod ceteris paribus præferendi sunt Theologia episcopalem dignitatem. Probat & est fundamentum huius sententiæ. Quia præcipuum munus episcoporum est docere & prædicare, ad quod magis cõfert Theologia, ergo. Maior probatur ex illo Ioãnis ultimo. ubi Christus ter dixit Petro: pasce agnos meos & oues meas: ubi (ut docent interprete) traditur Petro dignitas episcopalis & præcipuum munus pastoris declaratur, igitur cum pascere

passere non fiat per ius canonicum sed per Theologiam, consequenter &c. Ideo episcopus & pastor idem sunt officio & dignitate quod explicat Diuus Aug. epist. 79. adducens illud Pauli, dedit quosdam pastores & doctores. Idem probatur 1. Petri 5. Pastores qui in uobis est gregem Dei: prouidentes non coacte sed spontaneè secundum Deum. Et confirmatur, quia secundum fidem Episcopi successores sunt Apostolorum: sed precipuum munus Apostoli est docere: ergo episcopi. Minor probatur Ioan. 15. Ego elegi uos & posui uos, ut eatis & fructum afferatis & fructus uester maneat. Et D. Paulus 1. ad Corinth. 1. de se inquit, Non misit me Dominus baptizare, sed euangelizare. & Marci ult. Ite docete omnes gentes: & iterum praedicate Euangelium omni creaturae. Idem habetur 1. ad Timoth. 4. & 2. ad Timoth. 4. & uidetur expressum in Concil. Trident. Sess. 24. cap. 4. qua ratione in Concil. Carthag. 4. precipitur, ut cura uiduarum & pupillarum committatur archipresbyteris ut episcopi orationi & doctrinae se totos traderent. Quod simile factum fuit ab Apostolis, ut refertur Actuum 6. & hoc refert etiam de mente Diui Petri. S. Clemens in epist. ad Beatum Iacobum iam citata. Habetur etiam hoc ipsum in cap. si quis. 36. distin. & in cap. omnem. 38. distin. Diuus etiam Gregor. lib. 2. epistolarum, epistola 39. ubi dicit, episcopi est de praedicationis ministerio semper cogitare. Vide multa quae dicit D. Bernardus lib. 4. de consideratione ad Eugenium.

Sed contra arguis. Sequitur quod nullus potest eligi qui non sciat praedicare & docere legem Dei, ac subinde nullus Iurisperitus potest eligi in episcopum, postquam ille non potest exercere precipuum munus praelati? Respondetur, quod nullus potest eligi qui non sciat sufficienter docere legem Christi: prout communiter fideles exquirunt & qui etiam non possit reddere rationem eius quae in nobis est fidei, ut inquit Paulus: siue hoc sciat ex professione Theologus, siue Iurisperitus aut uero alia via: & hoc efficaciter probat argumentum factum. Quae etiam ratione dum consecratur Episcopus, exigitur ab illo ut iuret se utrumque testamentum scire, quod autem sciat quaestiones quae in Theologia versantur, id non requiritur per se licet aliquando necessarium iudicabitur & semper utile erit.

Adhuc tamen instas. Nam sequitur saltem quod praelatus nunquam docens aut praedicans populum, peccaret mortaliter: non exercens id ad quod precipue tenetur: & ita damnantur omnes episcopi Iurisperiti & Theologi qui non praedican. Respondetur negando sequelam: sat fuerit quod habitualiter sit sufficiens & paratus animo docere legem si opus fuerit: communiter uero melius est si hoc committat sibi auxiliariis, qui ualent exercere sapientius hoc munus.

Secunda conclusio. Aliquando tamen poterit preferri Iurisperitus, ut quando multa & grauius imminerent negotia & plures alioquin essent ministri Euangelij: aut quando eligendus esset peritissimus in iure, & is forte de causis honestabantur electiones & distributiones quibus paucis ante annis designabantur ut plurimum Canonistae in Episcopos: quamuis excessus ipse, si quis forte irreperat, prudenter nunc & iuste frenatur, dum eliguntur Theologi. Haec quae dicta sunt de distributione episcopatum, dicenda sunt proportionabiliter de alijs officijs quibus potissimum incumbit aliquo modo pacere gregem, ut parochi, aut uero illi qui causas fidei exercent & iudicant: quamuis iam merito propter innumera negotia & lites, emergentes debeant

Baños de Justicia & Iuro.

mus laudare consuetudinem eligendi Iurisperitos ad fidei tribunalia, eo uel maxime quod semper sibi peritiores Theologos associant.

Ex his sequitur, quod in examine beneficiorum non peccat, qui caeteris paribus Theologum accipit: imo hoc facere tenetur. Addiderim etiam quod Theologus eligatur: quamuis Iurisperitus sit aliquantum doctior in suo iure: quia plus uiuat ad confessiones audiendas & conscientias sedandas aliqua Theologia, quam maior Iurisperitia, eo uel maxime quod Theologus scit se scire aut scit se ignorare, & ideo accuratius & melius disquirat ueritatem.

Ad primum argumentum respondetur, quod in eligendo pontifice, non ita attenditur scientia quam uirtus & discretio: quia in ordine ad finem scientia, habet ministros in omni facultate peritissimos, & ex alia parte non decet eius auctoritatem ut immediate & per seipsum doceat populum. Caeterum quia primus est & caput morale tenetur habere uirtutem & prudentiam ad alios gubernandos.

Ad secundum respondetur negando antecedens. Si per gubernare intelligas lites componere. Si autem intelligas praestare omnia illa quae necessaria sunt ad uitam spiritualem, concedo illud. Veruntamen in his primum locum tenet doctrina post uirtutem, postmodum uero gubernatio in causis spiritualibus. Quo ordine id explicuit Christus Matth. 5. dicens praelatis, primo quod futuri essent sal, quod respondet uirtuti. Deinde lux: quae respondet doctrinae. Et tertio ciuitas: quae respondet auctoritati & iurisdictioni, & Diuus Paulus, dicens Actuum 20. Posuit uos regere Ecclesiam &c. statim subdit. Scio quod intrabunt post discessionem meam lupi rapaces in uos. Quasi diceret. In hoc primo posuit uos regere Ecclesiam Dei ut fidem defendatis.

Ad tertium respondetur negando maiorem. Imo iudicialis potestas secundaria est. Quare episcopi pastores & patres dicuntur, non iudices. Illud autem, tibi dabo clauas &c. potius est pro nobis, nam iuxta communem sententiam interpretum intelligitur locus ille primo de claua scientiae, deinde de claua potentiae: Quare notant quod in plurali dixit: tibi dabo clauas. Imo etiam si ibi tantum loquatur de auctoritate iurisdictionis nihil contra nos: quia primo dixit, super hanc petram aedificabo Ecclesiam: quod communiter interpretantur de auctoritate Pontificis & de cognitione fidei & legis euangelicae.

Ad quartum respondetur, quod eodem argumento probares episcopum magis debere esse liberalem aut misericordem, quia frequentiores casus occurrunt in quibus utendum est liberalitate aut pietate quam scientia. Respondetur ergo, quod necessitas scientiae non sumitur ex frequentia occasionum: sed ex natura officij, quod primo doctrinam exigit. Imo uero tenetur episcopus multoties se abstinere a negotijs huiusmodi ut contemplationi & doctrinae se tradat: committendo administrationem causarum sibi inferioribus. Et istis conuenit illud quod dictum est Moyse Exod. 18. Esto tu populo in his quae ad Deum sunt ut referas quae dicuntur ad eum, ostendatque illis caeremonias & ritum & uiam per quam ingredi debeant: prouide autem uiros timentes Deum & constitue eos iudices.

Ad ultimum respondetur, quod praedicanrium multitudo non tollit aut minuit obligationem praelati qui ex officio hoc ipsum munus tenetur praestare saltem quoad sufficientiam, qualiter intelligitur illud. 1. ad Timoth. tertio. oportet Episcopum

M 4 docto

doctorem esse, id est habere sufficientiam doctrinæ. A
Vide de his interpretes 22. quæst. 2. super art. 8. Con-
cil. Trident. Sess. 7. cap. 1. de reformatione. & Sess. 22.
cap. 2. Gratia dist. 23. 24. & 38. Vbi hæc eadem re-
quirit in episcopo.

D V B I V M tertium. Vtrum distribuentes pec-
cent mortaliter non eligendo digniorem. Pro parte
negatiua arguitur primo. Nam D. Paul. 1. ad Ti-
moth. 3. & ad Titum. 1. Ponens condiciones eligen-
di, non loquitur comparatiuè sed absolute dicit il-
lum debere esse virum probum & doctorem &c. Er-
go distributores hoc solum tenent considerare &
non requiritur quòd digniorem eligant: Confirma-
tur, quia eligentes dignum tribuunt Ecclesiæ mini-
strum congruentem, ergo faciunt opus bonum, ac
subinde non peccant moraliter non eligentes di-
gnozem.

Secundo, eligendo dignum fit satis intentioni Ec-
clesiæ, ergo non tenetur eligere digniorem. Antece-
dens probatur, quia Ecclesia solum requirit per se
idoneos ministros. 1. Corinth. 4. hic iam queritur
inter dispensatores vt fidelis qui inueniatur. Non
dicit fidelior, & illud etiam, qui idoneos ministros
non fecit noui Testamenti. Item illud: sic nos existi-
met homo vt ministros Christi & dispensatores mi-
nisteriorum Dei, ergo solum requiritur quòd eli-
gantur idonei ministri.

Confirmatur primo. Si dominus præcipiat oeco-
nomo, vt aliqua bona distribuat pauperibus, non te-
netur sub mortali querere magis egenos, ergo nec
distributor bonorum spiritualium cui præcipitur,
vt eligat ministros dignos, non tenetur querere
nec eligere digniores.

Confirmatur secundo. Nam si eligatur dignior
ipse dignior satisfacit suæ obligationi præstando il-
lud munus quod valeret exercere minister dignus,
ergo ipse distributor solum tenetur eligere dignum.
Consequentiã inde patet, quia qui eliguntur solum
tenentur præstare dignum officium, ergo & distribu-
tor solum tenetur de hoc ipso prouidere: quòd facit
sufficienter eligendo dignum. Antecedens vero pro-
batur: quia ille dignior nõ tenetur sub mortali exer-
cere meliora opera quæ potest, ergo satis est si di-
gne operetur.

Tertio. Ista officia tantum habent oneris quan-
tum honoris. Ergo non pecco mortaliter si ab illis
excipiam digniores. Imo æquum videtur quòd isti
digniores non ijs officijs grauentur.

Quarto. Sequitur, quòd illæ leges quæ præcipiunt
ministrum fore eligendum de gremio solum vnus
Ecclesiæ aut oppidi essent iniquæ, consequens est
contra communem vsum approbatum à summis
Pontificibus, ergo. Sequela patet quia sæpe in tali
Ecclesia aut oppido non est minister dignus, aut ve-
ro extra ipsam digniores reperiuntur. Quinto. Se-
queretur quòd electores & distributores teneren-
tur magna cura digniores requirere. Cõsequens est
falsum & contra consuetudinem episcoporum, ergo
& antecedens. Confirmatur, quia eo ipso quòd
præceptum est de non eligendo indigno prætermis-
so digno: tenentur electores maxima cura inquire-
re an iste sit indignus, ergo à simili si præceptum est
de eligendo digniore magna diligentia erit adhiben-
da sub eodem præcepto.

Sexto. Sequeretur quòd etiam officia quæ distri-
buuntur apud religiosos & in alijs communitatibus,
necessario sint distribuenda dignioribus? Cõsequens
est falsum, ergo. Sequela patet, quia illa officia & spi-
ritualia sunt & honorifica. Minor probatur, quia
communiter ista officia distribuunt a Prælate pro

suo Marte & ad nutum, & etiam quia subditi ell-
gunt quem maluerint.

Septimo, confirmator non peccat mortaliter in
confirmando minus digno, vt patet ex vso approba-
to à viris sapientibus & timoratis, ergo nec elector
tenetur eligere digniorem. Confirmatur, quia resi-
gnatores beneficiorum spiritualium non resignant
digniori sed sibi amico aut consanguineo, & tamen
nullus propter hanc causam damnatur illos ad mor-
tale, ergo id ipsum dicendum erit de præcipuis ele-
ctoribus. Non enim est maior ratio quare reperiatur
acceptio personarum in distributionem, quam
in resignatione aut confirmatione.

Octauo. Sequeretur quòd teneant reges sub mor-
tali promouere episcopum ab vna Ecclesia ad aliam
pinguiorem, quando constat, quòd dignior est alijs
qui nouiter eligendi sunt, consequens est falsum, er-
go. Sequela patet, quia ex eo quòd iste depulset huic
Ecclesiæ, nõ fit impotens, nec amittit ius vltioris
promotionis ad maius præmium, ergo distributor
tenetur &c. Minor probatur, quia in Hispania est
consuetudo maxime nunc temporis nõ promouen-
di huiusmodi episcopos, & hæc consuetudo appro-
bata est à viris sapientibus huius regni.

Tandem arguitur. Ex camonasteriũ. 16. q. 7. vbi
habetur, quòd si quis monasterium aut oratorium
instituerit, licite potest quem maluerit presbyterum
deputare in tale officium, dummodo hoc fiat de li-
centia episcopi. Et qui eligitur non sit malus, ergo sa-
tis fuerit ad electionem iusta, nõ eligere indignum.

In hoc dubio est opinio quorundam Iuristarum,
qui dicunt non esse peccatum mortale, si eligatur di-
gnus prætermisso digniore. Ita tenet glossa super
cap. licet. 8. quæst. 1. & super cap. tertium, de iure pa-
tronatus. Et super capit. 2. de officio custodis: & auto-
res huius sententiæ referuntur à Couar. in relectio-
ne super regula peccatum, parte. 2. nu. 3. Et etiam
referuntur Caietanus in hanc sententia tentaculo ul-
timo. quæst. 4.

PRO decisione nota primo, quòd in presenti loqui-
mur solum in foro conscientie: nam in foro iudicia-
li certum est, quòd si eligatur solum dignus electio
tenebit: potest irritari, quòd docet D. Thomas
hic ad tertium: quamuis multi Iuristarum oppositũ
doceant: impugnantur tamen efficaciter ratione D.
Thomæ: quia alijs nulla esset electio firma in foro
iudiciali de qua non insurgerent innumere lites. Et
ratio ista magnificatur Couarru. & à Iuristis qui cõ-
sentiant tum D. Thoma, & est fere communis
in schola illorum.

Secundo nota, quòd in officijs ecclesiasticis sunt
duo consideranda: Primum est onus labor ipsorum
officiorum. Et secundum, honor & dignitas eorum-
dem. Et ista duo sic connexa sunt, vt primum sit præ-
cipuum & quòd maxime attenditur tam ab eligenti-
bus quam ab electis. Quòd iuxta communem inter-
pretationem intelligitur. 1. ad Timoth. 3. cum dicit
Apostolus, Qui episcopatum desiderat, bonum opus
desiderat, id est officium operosum & maximi oneris.
Secundum autem, scilicet honor, consequenter se ha-
bet: sic tamen, quòd postquam coniuncta cõsideran-
tur: vtunque attenditur necessariò à distributore.

Sit prima cõclusio. Nõ eligere digniorem potest
esse solum veniale propter imperfectionem actus
aut ex paruitate materie: quòd in omnibus alijs pec-
catis mortalibus ex genere contingit. Et etiam ali-
quãdo propter paruitatem excessus ipsius dignioris
ad dignum. Ratio huius conclusionis est, quia quã-
do modicus excessus interuenit minima iniuria fit
digniori non electo.

Ex quo sequitur, quod vterque absolute censetur habere ius ad tale beneficium: quia quasi aequè dignus reputatur vterque, siquidem in minimo excedit alter & parum pro nihilo reputatur: & hoc necessarium est dicere, tenendo nostram conclusionem, quia impossibile est, quod in tali casu solus dignior habeat ius ad beneficium, & quod non peccet mortaliter distributor in conferendo beneficium alteri. Et hoc est verum loquendo de distributore absolute: nam si electores astringantur iuramento electuro se digniorem; absque dubio peccant mortaliter: si talem digniorem non eligant, quam tuncque in minimo excedat. Ratio huius est; quia iuramentum illud obligat sub mortali secundum rigorem promissionis.

Ex quo sequitur, quod scholares peccent mortaliter, si cognoscentes aliquem digniorem, quantumcunque excessus sit minimus: si nihilominus non praestent suffragium illi ad catedram obtinendam: quia iurant se electuros digniorem.

Secunda conclusio. Eligere dignum praetermissio digniore est peccatum mortale ex genere suo. Probatur hoc primo in Concilio Basiliensi in Sessione 12. decreto de electionibus episcoporum & pralatorum: vbi refertur iuramentum quo ipsi electores astringuntur ad eligendum illum quem cognouerit vtiliorem esse Ecclesiae. Et concilio Trident. Sessione 24. capit. 1. vbi definitur mortaliter peccare electores: nisi eligant illos quos reputant digniores. & capit. 18. praecipitur quod Episcopus ex nominatis ab examinatis tanquam dignis, exquirat ipse digniorem & illum eligat. & in capit. vnico, vt ecclesiastica beneficia sine diminutione conferantur digniori. Innocentius Tertius grauius reprehendit quendam episcopum, eo quod non elegerit digniorem. Idem ex Diuo Leone in capit. Metropolitanano, distinct. 63. & in capit. Moyses. 8. quaestione. 1. & Diuus Augustinus multa dicit in epist. 29. & refertur a glossa super capit. 2. Jacobi. Diuus Thomas 2. 2. quaestione 185. artic. 3. & quodlibeto. 4. art. 15. & quodlibeto. 6. artic. 9. & quodlibeto. 8. artic. 6. & est communis sententia Theologorum quos refert Soto vbi supra conclusione. 9. & etiam Iuristarum quos refert Couarruias vbi supra.

Ratione probatur secundo, quia praetermittere digniorem sine causa debita, acceptio est personarum, ergo est peccatum mortale ex genere suo. Antecedens patet, quia beneficia dignitates sunt & honores in bonum Ecclesiae & etiam in bonum ipsius electi ordinata, ergo distribuere ista sine debita causa & ordine erit peccatum mortale. Praeterea, quia distributores & electores non habent dominium beneficiorum: sed tantum sunt dispensatores, ergo tenentur distribuere iuxta voluntatem Dei, qui semper intendit meliora. Et confirmatur. Quia si Ecclesia haberet actu ministrum digniorem: peccaret mortaliter qui illum ministrum impediret ab executione sui muneris, ergo etiam peccat mortaliter distributor & elector qui illum ministrum non eligit. Tandem colligitur haec veritas ex electionibus à Deo factis in veteri Testamento: vbi semper elegit meliores. Patet in Moyse, qui electus est à domino dux & pastor vniuersi populi, & ille laudatur praeter omnibus alijs Numer. 12. vbi dicitur quod erat vir iustissimus super omnes homines qui morabantur in terra. Similiter Saul eligitur à Deo in Regem & de illo habetur 1. Regum. 8. quod erat electus & bonus & non prae vir de filijs Israel melior illo. & 1. Regum 18. de electione Dauid, hoc ipsum patet, de quo dicitur Deum inuenisse virum iuxta cor suum.

A Et in nouo Testamento Christus elegit meliorem in Pontificem, & ad hoc innuendum dixit Petro ter Ioannis vltimo, Diligis me plures ihs, quasi id necessarium supponens, ergo & alijs distributores & electores tenentur meliores eligere. Ad hoc propositum Concilium Tridentinum supra capit. 18. Praecepti vt solus episcopus digniore examinet: vt videlicet digniorem eligeret.

B Tertia conclusio. Contingere potest, vt sit iustum imo aliquando necessarium eligere minus dignum, relicto digniore, qui etiam intendit tale beneficium. Verbi gratia, vacant simul duo beneficia: alterum simpl ex & pingue: alterum verò parochiale & tenue: & non sunt nisi duo oppositores: in isto casu non debet eligi dignior in beneficium magis pingue. Ratio huius est, quia tunc expedit bono communi ipsius Ecclesiae vt qui dignior est, praeficiatur beneficio parochiali cui annexa est cura animarum.

Ex quo sequitur primo, quam dissonum est quod in diocesis sint beneficia simplicia pinguiora curaris: nam tunc vel minus dignus debet habere curam animarum vel magis digni debent esse minus stipendiati.

Secundò. Sequitur, quod eligere minus dignum relicto digniore non est intrinsecè malum: quia potest honestari ex circumstantijs superuenientibus.

C Tertio sequitur, quod maior dignitas etiam si sit notabilis non semper praestat ius ad obtinendum beneficium hic & nunc, sed quandoque potest de facto illud tollere. Itaque bene dicimus in casu posito: quod iste dignior non comparat sibi beneficium nec hēt ius ad illud hic & nunc quia dignior est. Fundamentum omnium istorum est: quia dignitas & maior dignitas non semper considerantur absolute: sed aliquando comparatiue, & haec comparatio debet fieri non solum inter personas aut officia vel beneficia: sed potissimum in ordine ad finem, qui intenditur hic & nunc. Et ne videantur ista singularia: ponantur alia exempla in quibus hoc necesse est dicere. Verbi gratia. Si maior pars eligentium firmiter decreuit eligere minus dignum ita vt moraliter sit euadens quod talis euadet electus: minor pars illius communitatis poterit se conformare cum maiori eligendo minus dignum. Probatur, quia in isto casu impossibile est eligere digniorem: ergo isti non tenentur illum eligere.

E Secundò. Quia bonum est communitatis vt electiones pacifice fiant ex quo sequitur, quod elector consequatur bonum commune quod maximè intendere debet: & electus animo aequiori gubernabit communitatem, quam si à paucioribus eligeretur, ergo iste talis poterit eligere minus dignum: imo vero est casus in quo non solum potest iuste eligere minus dignum, sed quod etiam teneatur. Verbi gratia, Si sunt tres oppositores: alter dignus, secundus dignior, tertius dignissimus & si ergo praesto suffragium dignissimo & non adiuuo volentes eligere digniore euadet electus minus dignus, tunc teneor praetermittere dignissimum, & eligere saltem digniorem. Probatur, quia ego teneor eligere digniorem possibilem hic & nunc: sed ille medius hic & nunc est dignior qui potest eligi: ergo illum teneor eligere. Et confirmatur. Nam alias eligeretur minus dignus mea culpa, ergo teneor eligere digniorem illum medium. Antecedens patet, quia ego possem impedire electionem minus digni & teneor, quia elector sum, & id facere possum, ergo &c.

Sed contra doctrinam praedictam sunt tria argumenta. Primo, nam sequeretur, quod in aliquo casu liceret eligere indignum simpliciter. Vt si v.g. maior

ior pars eligentium infallibiliter eligit talem indignum, potero me conformare cum maiori parte propter bonum communitatis & pacis.

Secundo. Qui in prædicto casu eligunt dignum prætermisso digniore peccant mortaliter, ut manifestum est, ergo ego non possum me conformare cum illa maiore parte quæ deserit digniorem. Probatum consequentia, quia alias cooperor peccato illorum ac subinde pecco in id ipsum.

Tertiò. Ego teneor in his electionibus deferre honorem digniori quoquomodo possum, ergo teneor isti digniori suffragiū præstare: quanuis à maiori parte deseratur. Nihilominus respondetur ad primum negando sequelam: quia eligere indignū, est intrinsecè malum: & ideo electores & cooperatores peccant mortaliter in tali electione. Idem dicendum est de iudicibus & consulibus atque rectoribus populi: quod quanuis maior pars velit proferre sententiam, iniustam quidem in re, aut verò aliquid decernere in damnum communitatis, non potest iste se conformare cum maiore parte iudicum.

Ad secundum respondetur: quòd formaliter iste non cõsentit actui & peccato aliorum: sed coactus à maiori parte & quasi ex necessitate materiæ conformatur se cum maiore parte propter bonum finem scilicet, propter pacem communitatis, quam potissimum intendit: unde iste non est cooperator illius iniustæ distributionis.

Si autem arguas: quòd iste talis voluntariè eligit minus dignum: quia exercet voluntariè actum eundem, quem præstant iniqui electores, ergo peccat.

Propter hoc argumentum Ioannes de Medina tractatu de rebus restituendis, quæstione. 7. tenet contra nostram sententiam. Nihilominus tamen nos respondemus, quòd iste elector non directè intendit inæqualitatem neque eam assumit ut mediū ad pacem communitatis seruandam: sed iudicans prudenter esse impossibile, quòd talis indignus non euadat electus, intendit euitare iniustam electionē, quæ secundum se est mala.

Secundò respondetur, quòd ille minus dignus in casu posito simpliciter est dignus. Eligere autem dignum non est malum secundum se: nisi adfuerit dignior qui possit eligi, & quia in illo casu nullus est de facto dignior qui possit eligi supposita determinatione maioris partis eligentis minus dignum, consequenter iste talis, qui se conformatur cum hac maiori parte eligenti, non peccat: sed prudenter facit.

Ad tertium communiter dicitur, quòd honor an nexus ecclesiastico beneficio non ordinatur proximè & per se in bonum peculiaris personæ eligendæ, sed in bonum ecclesiæ & communitatis.

Quare si bonum Ecclesiæ aut communitatis sequatur ex tali electione, tenebitur elector suum præstare suffragium illi personæ: non autem si bonum illud solum cedat in bonum particulare. Ego tamen aliter existimo, quòd quanuis bonum & honor quæ interueniunt in beneficio ecclesiastico, primò & per se respiciant bonum commune: tamen consequenter respiciunt eligendum, quare multoties tenebitur elector præstare suum suffragium digniori, quanuis non euadat electus. Verbi gratia, in electione cathedralium, ubi multum interest honori & utilitati dignioris, quòd plura habeat suffragia: quanuis non obtineat cathedram. Similiter aliquando erit eadem obligatio in electionibus præbendarum, quæ ad vota capituli distribuuntur. Igitur ad

A argumentum respondetur, quòd quotiescunquē nõ imminet maius bonum cui elector consulere debet: tenetur suffragium præstare dignioribus: ut qui immeritò ab alijs rejciuntur: aliqua saltem pro se agnoscant suffragia.

Resolutorie ergo dicimus quòd eligere dignum prætermisso digniore, est malum intrinsecè, quando sit propter indebitam causam. Si verò non eligatur qui est aliàs dignior, propter causam rationabilem, tunc non est vitiosa electio, imo nec formaliter præmittitur dignior: quia in illo casu non est eligibili, nec tenetur elector talem digniorem eligere: imò interdum peccaret suffragando.

B Argumenta in principio facta respondetur. Ad primum respondent quidam, quòd Diuus Paulus ibi solum considerat onus & laborem beneficiorum, ac subinde non facit comparisonem: quia in ordine ad laborem impertinens est maior vel minor dignitas. Explicatio est Caietani in Ientaculo ultimo citato, quam colligit ex primis verbis Pauli cum dicit, bonum opus desiderat. Sed mihi non placet hæc intelligentia, quia Diuus Paulus ibi constituit absolute conditiones quæ significant episcopum: & huiusmodi indifferenter necessariae sunt ad beneficia siue secundum quòd onus, siue secundum quòd honores sunt. Itaque illæ conditiones necessariae sunt qualitercunque episcopus consideretur.

C Alij dicunt, quòd Diuus Paulus eas apposuit conditiones episcoporum, quæ solum possunt reperiri moraliter loquendo in viris dignissimis, ac subinde de dignioribus, imo de dignissimis loquutus est. Sed neque ista explicatio placet, nam ibi ponuntur conditiones, quæ in omnibus Episcopis & electionibus eorum considerandæ sunt. Vnde & Theologi, ex isto loco Diui Pauli non tantum colligunt conditiones pro dignissimis, sed etiam pro dignis & dignioribus. Respondetur ergo ad argumentum negando consequentiam. Nam illud est argumentum negatiuum, quia propter inefficax est. Nihil enim valet consequentia, Diuus Paulus ibi non loquitur comparative, ergo & electio non faciendæ est comparative. Sit ergo satis, si ex concilijs, & ex doctrina Sanctorum & ratione naturali sit comparatio faciendæ in talibus distributionibus.

D Ad confirmationem respondetur negado, quòd ille qui in præsentia dignioris eligit dignum, faciat bonum opus imo peccat: quia impedit ne Ecclesia consequatur digniorem ministrum. Quare licet absolute loquendo eligere dignum bonum sonat: nihilominus tamen, eligere illum relicto digniore, sonat malum. Exemplum huius est. Succurrere extreme indigenti extraneo, bonum sonat: verum tamen, si ex hoc quòd illi subuenias, omittis providere necessitati parentis vel consanguinei extreme indigentium, peccatum est. De quo supra quæstione 26. artic. 8. & quæst. 3. arti. 3. dictum est à nobis.

E Ad secundum nego, quòd Ecclesia non semper requirit meliores ministros ab electoribus, quia illa semper intendit crescere: & hoc maxime fit, crescente dignitate ministrantium. Iuxta illud, ad Ephesio. 2. In quo omnis ædificatio constructa crescit in templum Sanctum in domino: in quo & vos ædificamini inhabitaculum Dei.

Ad primam confirmationem respondetur, quòd si dominus præciperet æconomus, ut distribueret bona sua pauperioribus: peccaret mortaliter, si solum distribuat pauperibus qualitercunque indigentibus. Ita etiam quia dominus, ut patet ex dictis, habet eam voluntatem ut electores requirant & examinent magis dignos, non satisfaciant electores digno-

dignioribus omissis, eligendo dignos.

Ad secundam confirmationem. Respondetur, ne gando quod satisfaciat dignior per opera & officia mediocria: sed tenet pro virili laborare in officio sibi iniuncto: ita ut quemadmodum alios excedit dignitate, & propterea electus est: ita etiam opera excellentiora tenetur exhibere. Et hoc colligitur Matthæi 25. & Lucæ 12. vbi pater familias plus exquisiuit ab illis qui plura talenta acceperunt. & Lucæ 19. vbi habetur, seruus qui cognouit voluntatem domini & non se præparauit, vapulabit multis &c. & subdit. Omni autem cui multum datum est & multum exigetur ab eo.

Ex quo sequitur, quod dignior teneatur multa opera præstare, quæ non tenetur de facto minus dignus. V.g. Si dignior valeat reuincere publicum hæreticum, tenebitur sub mortali prædicare aut disputare: & tamen minus dignus excusabitur ab huiusmodi opere, quia propter diminutam eius scientiam, prudenter dubitat de felici exitu illius disputationis.

Nota tamen, quod non tenetur sub mortali, qui dignior est, semper & omnia opera exercere meliora, quam dignus: sed in casibus, vbi ratio id postulat, quod non potest certa regula comprehendit sed prudentia opus est.

Ad tertium respondetur, quod ista officia plus habent laboris quam honoris: imo per se primò instituta sunt & donantur vt onera, non verò vt munera vel præmia. Quare si attendamus id quod per se primò beneficium habet, nulla fieret iniuria digniori prætermisso: quia propriè non dicitur quis habere ius ad laborem, vnde nec propriè iniustum patitur hac ex parte si præcisè consideretur. Et in hoc sensu Caieta. vbi supra. dixit, non peccare mortaliter qui prætermittit digniorem. Et eius sententia in isto sensu communiter acceptatur à magistris nostris. Cæterum si consideretur id quod secundariò habent beneficia, peccatum mortale erit, non distribuere dignioribus.

Ad quartum respondetur, quod Ioannes Maior in 4. distin. 24. quæst. 8. & 9. tenet, huiusmodi leges quæ determinant electiones ad certum locum aut Ecclesiam, non esse iustas nec ferenda. Et præter argumentum factum, confirmat suam sententiam ex cap. ad decorem de institutionibus. vbi Innocentius Tertius, reprehendit Patriarcham Hierosolymitanum, eo quod omnia beneficia Ecclesiæ Constantinopolitanæ distribueret Venetis: & ideo præcipit vt in ecclesijs illis eligantur & præficiantur literati & magis idonei vnde cuncte originem duxerint: & adducit illud quod habentur Actuum 10. nam in omni gente, qui facit iustitiam acceptus est illi.

Nihilominus sententia opposita communis est: quam docet Diuus Thomas hic ad quartum. & videndus est Soto vbi supra ante decimam conclusionem. & Couarru. & ratio Diui Thom. hoc conuincit, quia regulariter loquendo electi de gremio Ecclesiæ magis diligunt illam magisque resident: & hoc adeò verum est, vt oppositum non sine temeritate dicatur: & ita istæ leges consuetudine à tempore nascentis Ecclesiæ, & Decretis Pontificum approbatæ sunt. Colligitur hæc veritas Deureron. 17. Nō poteris eligere alterius gentis hominem in Regem & qui non sit frater tuus. Vide Diuum Hieronymum super illud Osee 2. Dabo eis vinitores ex eodem loco. Vbi per vinitores intelliguntur Apostoli. Et eadem ratione communiter Sancti dicunt, quod Christus elegerit ex sibi consanguineis, & notis in

A Apostolos. Quare ad argumentum factum responderetur, quod nunquam licebit eligere indignum, etiã si huiusmodi leges existant, quæ determinant eligendos ad certum locum. Quòd si non fuerint digni in tali loco vel ecclesia, suspendatur electio, vel saltem de licentia Episcopi aut Pontificis, si opus fuerit, eligatur pro ea vice extra gremium qui dignus habeatur. Nec inconuenit ad æquitatem istarum legum, quòd alij extra ecclesiam illam digniores existant: nam propter rationes supra dictas digniores reputantur, qui sunt intra gremium ecclesiæ eiusdem, licet nō abundant scientia & industria, quia hoc compensant dilectione & residentia, quibus maximè ecclesia solet augeri.

Ad caput illud Innocentii. respondetur, quòd ideo reprehenditur Patriarcha ille, quia cum illic non essent huiusmodi leges, dispensabat beneficia solum Venetis, omittendo digniores Constantinopolitanos, & etiam quia pollicitus fuerat se hoc facturum quando electus est, vt patet ex verbis extremi illius capituli. Veruntamen circa huiusmodi leges nota primò, quòd nō debent cōdi frequenter. Alias communia beneficia, quasi ad ius hæreditarium reducerentur & desidiofi efficerentur eligendi: eo quòd iam esset lege firmatum, qui deberent eligi in hac vel in illa ecclesia.

Secundò nota, quòd rationes D. Tho. sufficienter honestant huiusmodi leges absolute loquendo: nihilominus tamen aliæ causæ particulares exquirendæ sunt à confirmatoribus istarum legum, vt iuste & prudenter ferantur: alioquin esset iustum pro omnibus ecclesijs & populis eas dare leges: siquidè omnes posset dicere, eligo meos quia magis diligunt suam ecclesiam, magisque resident. Causæ ergo quæ particulariter requirendæ sunt, tales debent esse, videlicet, quòd in ecclesia abundant sapientes, aut quòd experientia compertum sit, quòd extranei in tali ecclesia vel oppido solum curant explicare subditos, vel quòd ex talibus legibus excitentur de facto ad studia colenda naturales: qui aliàs desideres existerent, & ignari.

Possemus disputare in præsentia, An sicut leges de eligendo solum de gremio huius ecclesiæ iustæ sint: ita etiam licite & sine vitio acceptionis personarum possint esse leges de non eligendo de ista ecclesia, aut de conuentu illo, vel intra tale tempus, vt post quadriennium transactum: qualiter solent esse apud religiosos: & idem dubium est de alternatiuis.

Responderetur nihilominus breuiter, quòd istæ leges possunt honestari ex fine superuenient, maximè propter bonum pacis. Veruntamen rarò concedendæ sunt: quia bonum pacis & virtutis commodius seruatur, & consequitur eligendo digniores quoscūque, & à quocunq; loco existant. Et quidem multi ambitiosi lites fingunt aut excitant, vt in eas leges superiores inducant & sibi arripiant ex lege alternante, quòd alioquin indigni aut minus digni non consequerentur. Quòd maxime aduertant legislatores præsertim in officijs supremis, ad quæ digne suscipienda vix potest vnus aut alter inueniri.

Ad quintum argumentum responderetur concedendo, quòd electores tenentur exquirere digniores: veruntamen hoc mortaliter fieri debet, vt pro beneficijs maioribus, qualia sunt Episcopatus, Abbatia, & præbendæ cathedralium ecclesiarum, requirantur vniuersitates, collegia & conuentus. Veruntamen in alijs beneficijs minoribus sat fuerit, si ex oppositoribus qui occurrunt eligat distributor digniorè, quanuis si fuerit inopia concurrentium aut specialis

specialis necessitatis ecclesiæ vel monasterij tenetur elector inquirere ministrum dignum & digniorem.

Ad sextum respondetur, concedendo sequelam: & oppositum est plusquam temerarium: quia religio est spiritualis quedam respublica in qua necessaria sunt ista officia & beneficia ad sui conseruationem, ergo distribuenda sunt dignioribus secundum leges iustitiæ. Probatur consequentia è paritate rationis, sicut in distributionibus officiorum quæ fiunt in ecclesia. Verumtamen distinguenda sunt duo genera officiorum in religionibus. Nam quædam sunt officia & beneficia sunt, vt Prælatæ, Prioratus, & officium lectoris. Et huiusmodi absque dubio secundum leges iustitiæ distribuenda sunt. Alia vero officia sunt, quæ dicuntur amabilia ad nutum, vt Supprioratus, Vicariæ, &c. Et huiusmodi non exigunt rigorem iustitiæ distributiæ: quia potius assumuntur tales personæ in coadiutores prælati, quam in officium aut beneficium spirituale. Vnde prælatus potest quem maluerit sibi associare, dummodo non sit infestus & damnosus communitati.

Ad septimum respondetur, quod confirmatores possunt & debent confirmare electionem factam de digno, etiam vbi dignior prætermisus est. Ratio huius est primo, quia iste dignus magis gratus est electoribus, & idèo mortaliter loquendo magis vtilis erit vnitati & paci ipsius communitatis: quare ralis electus vestitus ijs circumstantijs hic & nunc dignior censetur vt in plurimum. Præterea, quia confirmator est quasi iudex superior, qui secundum scientiam publicam cognouit illum fuisse approbatum à capitulo, ergo quauis scientia priuata cognouerit prætermisum fuisse digniorem: tenetur confirmare dignum electum. Probatur consequentia exemplo Iudicis secularis, qui tenetur iudicare secundum allegata & probata: non autem secundum scientiam particularem. Hac maxime verum habent quæ confirmator subditur alteri superiori ad quæ possunt appellare electores, si electio non confirmetur: quia tunc occurrere debet, & tenetur litibus insurgentibus. Præterea. Verum habet quando solum est vnus confirmandus, nam si offerantur plures confirmandi, confirmator tenetur digniorem designare: quia tunc non solum est confirmator, sed etiam habet vices eligentis. Ad argumentum ergo respondetur, negando paritatem rationis: quia confirmator non cooperatur actui eligentium, nec verè eligit aut distribuit: quare non tenetur ad regulas eligentium aut iustitiæ distributiæ: sed solum est quia si superintendens supponens distributionem iam factam ab electoribus: quantumuis incompletè. Et hæc doctrina approbata est à communi vsu sapientium, qui non audent cassare electiones quæ fiunt de digno prætermisso digniore.

Ad octauum respondetur, quod si attendamus naturam episcopatus, isti assensus damnandi sunt: sicut damnatur ascensus ad secundas nuptias, viuente priori vxore. Quare D. Paulus 1. ad Timotheum 3. volens explicare indissolubilitatem episcopi à sua ecclesia, dixit: episcopum debere esse vnus vxoris virum. Verum tamen iam supposita conditione status hominum, liciti sunt & quandoque approbantur isti ascensus, vt honor excitet, quos charitas debet impellere. Occasione vltimi argumenti.

DUBITATOR quarto, Verum qui habent distribuere beneficia iure patronatus, teneantur semper præsentare digniorem.

Prima opinio quorundam Iuristarum, qui tenentur esse in omnibus his beneficijs eligere dignum:

A & fundamentum illarum est dictum cap. monasterium.

Alia opinio per oppositum docet, quod omnia ista beneficia distribuenda sunt dignioribus à patrono, & fundamentum eorum est, quod postquam beneficia ista instituta sunt, iam facta sunt bona communia ecclesiæ, ac subinde secundum regulas iustitiæ distributiæ dispensanda sunt, sicut bona alia communia.

Tertia opinio cõmunis est, quod pro beneficijs simplicibus non tenetur patronus laicus præsentare digniorem: bene tamen pro beneficijs quibus annexa est cura animarum.

PRO decisione huius rei sit prima conclusio.

B Peccat mortaliter patronus qui non designat digniores ad episcopatus obtinendos: vt v.g. si Rex Hispaniæ qui hoc iure gaudet, solum eligeret dignos pro toto regno aut pro Insulanis: peccaret grauitè. Probatur ex Concilio Tridentino Sessione 6. capit. decreto de reformatione. vbi vniuersaliter dicitur, quod eligendi sunt digniores. & in cap. 18. Sessione 24. Insuper cap. episcoporum. distin. 91. Probatum ratione. Quia iniquum esset in toto regno solum eligere dignos in præsentia digniorum proxijs beneficijs, qualia sunt episcopatus, ergo nec Rex potest hoc facere nec Pontifex concedere.

Secunda conclusio. Qui asserunt patronum laicum posse instituere dignum in beneficijs simplicibus: tenentur dicere, quod possit hoc ipsum in beneficijs habentibus curam animarum. Probatur ex cap. monasterium. à quo ipsi colligunt suam sententiam. Nam ibi loquitur Pontifex etiam de instituente monasterium, & concedit illi quod nominet prælatum. Manifestum autem est, quod superiori monasterij annexa est cura animarum, ergo quæ ratione tu colligis ex illo cap. quod pro beneficijs simplicibus liceat patrono eligere dignum: eadè ratione colligitur & pro beneficijs, quibus incumbit cura animarum.

C Secundò. Quia si Summus Pontifex qui potuit conferre istud ius patrono laico pro beneficijs simplicibus, etiam potuit pro alijs beneficijs, ergo quæ ratione vnus dicitur & aliud concedendum est. Antecedens patet. Quia vtrunque beneficium & vtrunque ius spiritualia sunt & bona communia ecclesiæ: & insuper in eisdem fines possunt ordinari, ergo qui potest concedere vnus, potest & aliud. Nec sufficit dicere, quod beneficia curata quia instituantur in vtilitatem ecclesiæ & animarum, debent habere ministros digniores: alijs priuantur & ecclesia & fideles tanto bono. Nam certè hoc pertinet ad iustitiam commutatiam (vt infra patebit) in præsentia autem consideramus puram distributiã. Et confirmatur. Nam voluntariè concedunt isti autores, quod patronus laicus tenetur eligere digniorem ex his, qui nominati sunt à fundatore beneficij: vt si diceret, volo quòd ex meis consanguineis solum eligatur minister: & hoc ipsum negant in electione eiusdem patroni, quando non speciatim nominauit hos vel illos: etenim quæ ratione prior patronus tenetur eligere digniorem ex nominatis: eadem concluditur, quod teneatur absolute digniorem eligere, quando nulla facta est specialis nominatio.

D Tertia conclusio. Consuetudo præsentantium dignos, etiam prætermisissis dignioribus, non est damnanda in praxi sub peccato mortali. Ratio est, quia isti sequuntur opinionem probabilem, imo communiorem. Et colligitur eius probabilitas ex Concilio Tridentino Sessione 24. supra, vbi Concilium postquam

quam dixit, patronos ecclesiasticos debere instituere digniores præmissis examine: statim dicit, quod patroni laici si præsentent dignum, institutio approbetur & valeat. Signum ergo est quod Concilium supponit probabilitatem vtriusque sententiæ: pro institutione patroni laici: & illam supponens, vtrâque opinionem tanquam verosimilem reliquit, nihil determinans. Sicut fecerat in patronis ecclesiasticis. Potest ergo patronus sequi istam sententiam.

Quarta conclusio. Probabilis est, quod omnes patroni etiam seculares teneantur eligere digniores pro quibusvis beneficijs, siue simplicibus siue curatis. Probatur. Nam Pontifex non concedit patronis laicis, nisi, quod ipse poterat iuste facere per se ipsum: sed Pontifex non poterat in præsentia dignioris eligere minus dignum, siue ad simplex siue ad curatum beneficium, ergo neque hoc potest concedere patrono laico. Confirmatur primò. Quia leges iustitiæ distributiæ non magis obligant vnum quam alterum dispensatorem: sed ex natura ipsius iustitiæ & bonorum quæ distribuit nascitur obligatio, ergo si ex lege iustitiæ distributiæ Pontifex in nullo beneficio potest prætermittere digniorem: nec patronus laicus potest. Confirmatur secundò. Quia patronus est minister ipsius Pontificis, ergo si Summus Pontifex tenetur eligere digniorem, etiam patronus. Probo cõsequentiã. Tum quia vterque tenetur sequi voluntatem veri domini, scilicet Dei: tum etiam quia cum vterque sit minister: & ipse patronus subordinetur Pontifici maior debet esse autoritas Pontificis. Cum ergo ille non possit prætermittere digniorem multo minus patronus.

Sunt tamen duo argumenta contra dicta. Primum est quod desumitur ex prædicto cap. monasterium. vbi expresse conceditur huiusmodi patronis quod eligant ministrum qui non sit malus. Nec sufficit dicere vt Couar. & Federicus consil. 95. quod cap. istud. non excusat à culpa, sed solum concedit, quod electio non sit repellenda à iudice superiori: nam profecto ibi dicitur quod liceat patronis eligere istum dignum, ergo actus electionis licitus est, ac subinde non est contra iustitiã distributiã.

Secundò arguitur. Quia si patroni tenentur eligere digniorem, ergo tenentur per se vel per alios examinare multos in scientia & virtute: quod esset in decorum, vt videlicet patronis laicus & sæpe illiteratus mores & scientiam ecclesiasticorum examinaret: vnde nunquam id factum est: imo nec permissum. Confirmatur. Quia Concilium Tridentinum vbi supra, constituit discipulum inter patronos ecclesiasticos & laicos, quod illi debeant examinare & per se eligere meliorem: isti autem quod præsentent nominatum ipsi episcopo, qui idoneum approbet, ergo patroni laici nec tenentur nec debent examinare digniorem, ac subinde nec illum eligere. Impossibile enim est, quod quis moraliter eligat digniorem, nisi præmissis examine.

Fateor argumenta ista esse difficilia, & quæ reddunt hanc opinionem satis probabilem, quam qui tenuerint debent dicere primò. Quod Pontifex potest applicare ista bona, quæ aliàs erant communia, personæ particulari cum hac conditione, vt possint eligere quem maluerint dignum. Itaque partim manent communia, partim verò appropriata. Nec hoc videatur impossibile, nam Summus Pontifex de facto tertias decimarum applicuit Regibus Hispaniæ, quauis illæ essent bona communia ecclesiasticorum, & fructus radicati iure spirituali.

Secundò debet dicere, quod patronus laicus non

est distributor sed dispensator: nec enim idem sunt dispensator & distributor, in quo multi falluntur. Nam dispensator dicitur qui expendit bona, siue per donationem, siue per distributionem, siue alia via: distributor autem, ille dicitur, qui propter debitam causam sequens regulas iustitiæ distributiæ expendit bona. Vnde dicendum est de Pontifice in concedendo isto iure patronatus, quod dispensatoris officio fungitur. Ex quo manifestè sequitur, quod nec patronus in dispensatione beneficiorum, nec Pontifex in concessione istius iuris, teneantur sequi regulas iustitiæ distributiæ.

Tertio debet dicere qui ita censet, quod patronus licet excommunicetur, si tñ laicus est, non priuatur iure isto præsentandi dignum: & ideo acceptanda erit institutio facta ab ipso excommunicato perinde ac si liber esset: quia istud ius, quauis sit spirituale, nihilominus tamen titulus illius propter quem conceditur, temporale est, & ideo dicitur ius patronatus laicalis. Verumtñ si habens ius patronatus ecclesiasticum, sit excommunicatus: electio illius est irrita, & est decisio Rotæ. Verumtamen quia fundamenta ista quibus hæc opinio indiget, voluntaria videntur: nam voluntarium est dicere, quod ista bona maneant appropriata & mutent naturam. Item voluntarium est dicere, quod illa quæ subdebantur antea iustitiæ distributiæ, modo illi non subiaceant: ideo in nostra sententia persistendum est: quia bono communi magis utilis est.

Quare ad primum argumentum respondetur, quod explicatio Couarruiæ & Federici accommodata videtur. Et ad replicam respondetur, quod non solum dicuntur licita, quæ studiosa & bona sunt: sed etiam quæ permittuntur, vel quæ non prohibentur lege. Ita in Scriptura Numero. 20. transire nobis liceat per terram tuam, idest, nobis permittas, est modus loquendi Matthæi. 12. 1. Corinthiorum. 6. & capit. 10. vbi est illud, Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt, idest, quauis nullus cibus mihi prohibeatur: non tamen expedit omnes & semper comedere. Ita ergo in illo capite, verbum, licet, idem sonat quod permissum aut quod non prohibendum.

Secundò explicatur prædictum capitulum, quod solum conceditur institutori monasterij eligere prælatum pro prima vice, non vero pro alijs sequentibus. Et hoc quidem honestum est, vt excitentur plures ad erigenda monasteria & beneficia ecclesiæ instituenda: quod maxime bonum est totius ecclesiæ.

Ad secundum respondetur, quod Concilium non explicat qualiter se gerat patronus laicus in institutione ministri: vt locum daret opinionibus probabilibus: quod sæpe faciunt Concilia in his quorum diffinitio non est necessaria bono vniuersali, & vtilitati ecclesiæ. Et huiusmodi reputatur diffinitio de patronis laicis & de electionibus illorum: quia non erat necessaria vtilitati communi, imo ex illa forsità grauarentur isti patroni quos ecclesia merito priuilegijs amplificat propter eorum pia obsequia. Item etiam, si diffiniret Concilium hoc ipsum, de laicis quod dixerat de ecclesiasticis innumerae lites insurgerent in his præsentationibus. Exemplum est in electionibus episcoporum quæ fiunt à Rege: in quibus vt diximus tenetur instituere digniores, & tamen non tenetur examinare ipsos: si cuncti episcopus examinat eos qui ad beneficium concurrunt.

Dubitatur quinto, Vtrum episcopi qui sunt distributores beneficiorum simplicium, teneantur

tur eligere digniores? Communis sententia episcoporum, & etiam vsus tenet, quod liceat eligere dignum. Et ratio huius potest esse: qui huiusmodi beneficia non habent officium annexum ad quod requiratur specialis scientia & industria, ergo non requirunt digniorem secundum scientiam & industriam.

Alia sententia quorūdam sapientium, inter quos refertur Magister Mantius quondam Salmanticæ Primarius, qui dicunt, quod si adfit digniori qui petat tale beneficium, tenetur Episcopus illum eligere. Si vero non adfit dignior: satis fuerit eligere dignum. Ratio huius est, quia si dignior petit tale beneficium, iam est concursus & oppositio pluriū: quando vero est oppositio, tenetur elector sequi regulas iustitiæ distributiue. Cæterum opposita sententia, quod episcopi in his beneficijs teneantur eligere digniorem, siue petat, siue non petat, non solū est securior, verum probabilior. Probat. Quia in his beneficijs episcopi habent tantum ius distributoris, ergo tenentur distribuere secundum rigorem iustitiæ distributiue. Secundò. Quia ista bona communia sunt, ergo dignior habet ius ad illa in præsentia minus digni, non autem e contra, ac subinde episcopus tenetur seruare digniori tale ius & non inuertere illud. Cōfirmatur. Quia aliàs sequitur, quod de natura iustitiæ distributiue non sit eligere digniorem nisi duntaxat pro beneficijs curatis & quibus est annexa cura animarum. Consequens est falsum, vt patet ex supradiçtis, ergo. Sequela patet: quia tunc in solis beneficijs simplicibus Episcopus tenetur eligere dignum & prætermittere digniorē, ergo pro his non est præceptum de iustitia distributiua. Tandem probatur ex Concilio Tridentino Sessione 24. capit. 18. vbi loquens de patronis ecclesiasticis respectu quorumcunque beneficiorum dicit illos teneri eligere digniorem.

Ex quo sequitur, quod idem erit iudicium siue dignior petat siue non: quia petere non variat nec auget ius, nec similiter non petere minuit idem ius, dummodo dignior sit paratus acceptare beneficium.

Ad rationē primæ opinionis rñdetur, q̄ vsus probat & approbat in praxi opinionē, q̄ non repugnat rōni. Nā si repugnat, abusus est. Et quidē Episcopi & superiores prelati sibi consulant, & efficaciam rationum oppositæ sententiæ considerent. Et argumentum quod ibi fecimus nihil probat: quia ista omnia beneficia pertinent ad iustitiam distributiua. Etenim beneficia non solum subduntur iustitiæ distributiue quia officia sunt, aut quia curata sunt: sed quia bona communia & dignitates ecclesiasticæ, ac subinde distribuendæ dignioribus ministris: quia præmia sunt, & honores virtutis & scientiæ atque industriæ.

Et est alia ratio ad hoc probandum. Quia maxime decet auctoritatem ecclesiæ, vt ministri suis beneficijs præfecti aut deputati, dignissimi sint: quia hoc redundat indecorem ipsius corporis ecclesiæ, cuius præstantissima membra sunt ministri ecclesiastici. Et quemadmodum in patria cælesti, quidā ministrant, quidam assistunt, iuxta illud; Millia millium ministrabant ei, & deces cetera millia assistebant ei, & omnes quidem isti dignissimi, propter decorem patriæ, ita militanti ecclesiæ non tantum digniores eligendi sunt qui ministrant in officijs curatis, verum etiam qui assistunt in simplicibus. Et ex his etiam patet ad argumentum pro secunda opinione.

DYBITATVR sextò de officijs secularibus;

A Vtrum etiam subiaceant iustitiæ distributiue. Sed prius disputandum videtur breuiter, Vtrum Rex habeat dominium istorum officiorum, & vtrum possit ista officia vendere. Quæ dubia nec magna sunt, nec meo iudicio prolixius differenda.

De priore dubio est sententia Adriani in 4. in materia de restitutione, paulò post principium, qui negat Reges habere dominium istorum officiorum: Et ratio eius est, quia nunquam respublica transtulit tale dominium in Regem, nec alicubi legitur hanc translationem facta. Et secundò probat à simili, quia Summus Pontifex non habet dominium officiorum ecclesiæ, ergo nec princeps habet dominium officiorum temporalium. Quod confirmatur, quia aliàs reguli haberent etiam dominium eorundem officiorum: quod est contra omnium sententiam.

Nihilominus tamen opposita sententia tenenda est, quam docet D. Tho. opusc. 21. an Ducissam Brabantia, dub. 5. & idem tenuit Magister Victoria & accuratissimum Mantius & Soto vbi sup. quæst. 6. art. 4. & Caiet. in summa, verbo, officiorum secularium venalitas. & Baldus in l. Barbarius. ff. de offic. prætoris. quem sequuntur plures Iurisconsulti. Latè differit de hoc Guillelmus Benedictus in repetitione super cap. Raynuntius. de testamentis. num. 53. & colligitur ex l. 1. ff. de cōstitutionibus principum: vbi habetur quod respublica transtulit omnem suam potestatem & imperium in principem, quapropter consequenter transtulit dominium istorum officiorum quibus dominabatur respublica. Cæterum aduertendum est, quod aliter Rex habet dominium istorum officiorum, quam respublica, nam Rex habet illud à republica, ac subinde cum dependentia & sub certis legibus: ita videlicet, ut dispenset illa non pro sua voluntate, sed secundum vtilitatem ipsius respublicæ. At verò respublica à principio habuit dominium à se ipsa independens & absolutum.

Ad argumenta contrariæ sententiæ respondetur negando antecedens, vt patet ex prima lege iam citata, & quidem vt dicebamus Rex habet dominium dependens & diminutum: respublica vero habebat absolutum, quia libere poterat vt ijs officijs donando, distribuendo, vel sibi retinendo, quod non potest Rex facere.

Ad secundum respondetur, quod Summus Pontifex non est dominus officiorum Ecclesiæ: & quauis Christus contulerit illi dominium Pontificatus & iurisdictionis: non tamen decebat vt conferret dominium istorum beneficiorum: quia tunc tanquam dominus illorum distribueret indignis aut minus dignis. Secus est in Rege respectu temporalium officiorum, quia decet maximè, vt idem ipse qui gubernat rempublicam, habeat dominium officiorum temporalium quæ præstant & requiruntur ad istam gubernationem: & si Rex haberet dominium Regni, & ex alia parte respublica haberet dominium istorum officiorum, esset ista confusa & permixta.

Ad aliud de regulis & domini s priuatis respondetur, quod non habent dominium istorum officiorum sed respublica illud transtulit in solum principem. Quod si quæras, an princeps quando donat oppida & iurisdictiones, concedat etiam ius ad ista officia? Respondetur negatiuè, quia non habet eam facultatem, vt possit transferre omne dominium quod possidet: quemadmodum licet habeat dominium Regni concessum à republica, non tamen potest illud conferre alteri priuato domino

De

De altero dubio circa venditionem officiorum notandum est, quod est triplex opinio. Prima Diui Thomae opusculo citato, qui dicit, quod ea venditio licita est de se, non tamen expedit: vt inquit Apostolus 1. Corin. 6. & 10. Omnia mihi licent sed non omnia expediunt. Hanc sententiam tenet Baldus & communiter Iurista. Et fundamentum huius est, quia non est contra ius naturae ista officia vendere: quod si lege positua prohibeatur, non comprehendit principum vt isti dicunt.

Secunda sententia est Caietani & Soto, qui dicunt quod vendere haec officia: speculatiue licitum est: illicitè tamen fit in praxi.

Tertia sententia est Adriani in 4. vbi supra, qui dicit, quod illicita est venditio, & explicata Diuum Thomam quod asserat illam: esse licitam ex parte pretij: quia offertur pretium iuxta valorem officiorum: verum tamen aliunde venditio illicita redditur quia videlicet contra voluntatem reipublicae quae habet verum dominium ista venduntur.

PRO decisione veritatis sit prima conclusio: Qui non habent dominium istorum officiorum non possunt illa vendere nec locare. Probat. Quia vendere alienum aut locare contra voluntatem veri domini est intrinsecè malum, ergo qui non habet dominium officiorum non potest vendere nec locare. Nec sufficit dicere quod multi Duces & Marchiones & priuati domini ex immemoriali consuetudine ista officia vendiderunt: Nam haec consuetudo semper damnata est à doctoribus tanquam contraria voluntati reipublicae, nec sufficit lex quae solet adduci: & habetur in comitijs apud Matritum, anno 1528. vbi habetur tanquam titulus immemorialis consuetudo. Nam certè lex ista loquitur nec vnquam interpretata est de venditionibus istorum officiorum. Vtrum vero isti priuati domini possint exigere aliquam portionem pretij ab ijs officialibus? communiter respondetur negatiue. Et fateor quod quantum oppositum possit dici probabiliter: nihilominus sententia negatiua tenenda est, vt coerceantur isti domini priuati ab iniustitijs quas quotidie exercent: eo vel maxime si illis proponas hanc vel illam opinionem esse probabilem. Secus est de praetore, nam iste poterit licitè exigere aliquam portionem à sibi subditis executoribus. Et ratio huius est, quia praetor est principalis executor: alij vero ministri iustitiae sunt ex commissione ipsius.

Secunda conclusio certa mihi: ista officia ex natura sua venalia sunt. Probat. Quia sunt bona temporalia quae possunt aestimari pretio, non autem est intrinsecè malum aut contra naturam rei, vendere quod appetibile est. Et confirmatur. Quia vt patet ex dictis reipublica habet dominium absolutum istorum officiorum, ergo potest ea alienare donando aut vendendo. Item etiam quia saepe populi & iurisdictiones quae aliquid maius sunt quam officia, venduntur licitè, ergo & ipsa officia poterunt diuendi quantum est ex natura sua, & appositis conditionibus honestantibus, venditio de facto erit licita. Conditiones autem duae assignantur vbi supra: Prima, quod talia officia vendantur dignis & idoneis ministris. Secunda vero quod pretio moderato vendantur, attentis videlicet praesertim fructibus qui ex tali officio possunt comparari, ijs super additur. Tertia conditio, quod pretium istorum officiorum expendatur in communes vsus. Qualiter autem si istae conditiones non seruentur, inferuntur damna reipublicae: & quae mala sequantur: explicant optime Caiet. & Soto, & adducunt

A exemplum de antiqua Roma quae dominabatur vniuerso orbi, quando officia publica distribuebatur secundum merita, postmodum autem subiecta est, & interijt quando officia ista venalia facta sunt. Vnde Salustius. *O urbem venalem & cito perituram si emptorem inueneris.*

Tertia conclusio. Vt implurimum & moraliter loquendo ista officia inique venduntur. Et ratio est. Quia raro seruantur huiusmodi conditiones, sed frequentius ista emunt ambitiosi & cupidi immeriti & ignobiles. Et in hoc sensu dixit Caietanus & Soto quod in praxi est illicita venditio: id est, moraliter & sapius in ijs venditionibus multae iniustitiae miscentur, verum tamen non negant quod, etiam in opere & in exercitio possint aliquando vendi licitè.

Quarta conclusio. Etiam illi quibus ista officia donata sunt à Rege possunt vendere iuste stando in iure naturae, dum tamen seruentur duae primae conditiones. Probat. Quia isti habent verum dominium istorum officiorum, ergo quantum est ex natura possessoris & rei possessae licitè potest fieri venditio.

Quinta conclusio. Stando in iure communi & iure Regni Hispaniae non possunt vendi officia quae habent annexam administrationem iustitiae à suis possessoribus. Vt y.g. praetoratus & vicem eius tenentis, tabellionis & multo minus qui consilij deputantur. Probat. ex lege vnica. C. ad lege Iuliana de ambitu, quae prohibet quempiam promoueri pretio ad huiusmodi officia: ita habetur in cap. sancimus. 1. quaestione. 7. & in authentico. vt iudices sine quoquo suffragio fiant. idem habetur in legibus Regni lib. 1. ordinationum regalium, tit. 5. l. 2. & lib. 2. tit. 13. & lib. 6. titulo. 14. l. 16. & lib. 7. tit. l. 1. Si autem ista officia non habeant administrationem iustitiae annexam, possunt qui possident ea vendere & alienare de licentia Regis. Probat. Quia princeps potest dispensare in venditione quae prohibetur lege positua, quando non habent officio istam administrationem annexam.

Sed dubitas, Vtrum si possessor istorum officiorum qui habet facultatem transferendi illa, vendiderit ea sine licentia Regis ad vendendum expressa vel subintellecta, peccet mortaliter & venditio sit irrita? quidam sapientissimi iuniores dicunt huiusmodi vendentes non peccare mortaliter, & quod contractus valeat. Probat, quia isti habent facultatem transferendi in alios, ergo possunt transferre licitè siue pretio, siue sine pretio fiat. Pretium enim non variat iustitiam in rebus appetibilibus. Et confirmatur. Quia in legibus regni citatis dicitur, quod talis venditio quando delata fuerit ad iudicem irritetur, ergo antea habebatur firma & rata Nihilominus est sententia Magistri Soto vbi supra artic.

E 4. & communiter acceperatur, quod venditor istorum officiorum habens solum licentiam transferendi, peccat mortaliter & venditio irrita est. Probat. haec sententia. Quia isti vsurpant officium & ius rei publicae in re graui, ergo peccat mortaliter, & insuper sine titulo alienant officia publica, non. facultas transferendi est facultas vendendi: vt patet ex communi sensu & vsu omnium, & leges quae praecipunt irritari huiusmodi venditiones non supponunt ratum fuisse contractum imo praecipunt quod declarentur irriti à iudice: quia uere & in re nulli sunt. Requiritur ergo ad iustam uenditionem uel licentia expressa, uel subimplicita: qualis iudicatur esse quando Rex alicui domestico & sibi familiari concedit aliquod officium habens administrationem

nem non ita præstantem. Nam certum est quod nec princeps nec qui accipiat tale officium intendant quod exerceatur à tali familiari. In pretio vero horum officiorum est aduertendum, quòd huiusmodi pretium taxatur attendente qualitate officij & utilitate proueniente. Vnde iuste potest exigi maius pretium, quam ualeant fructus illius officij; quia ultra hoc dignitas & honor quæ conferuntur in illo officio æstimanda sunt. Secundò. Etiam ex parte stipendorum quæ ipsis officialibus taxantur.

Aduertendum tamen est, quòd non sint maiora aut exigua: unde oportet pensare laborem aut industriam, & etiam deputationem ipsius ministri, & similiter honorem eiusdem. Decet enim ad commune bonum reipublicæ, vt non tantum ministri mercenarij habeantur, & tanquam operarijs signetur pretium: sed etiam pro qualitate & dignitate ministrantium augeatur & pretium. His suppositis reuertamur vnde digressi sumus.

D V B I V M itaque principale erat. Vtrum in distributione istorum officiorum contingat acceptio personarum contra iustitiam distributiua.

Pro parte negatiua arguitur primò. Nam Rex & respublica habent dominium istorum officiorum (vt dixi ergo non tenentur ex proprijs facere distributionem secundum leges iustitiæ).

Secundò. Nam ista officia communia sunt & nõ debita ciuibus, & etiam non instituta in commodum illorum sed reipublicæ, ergo non debent distribui secundum iustitiam attendentis meritum personarum Confirmatur. Quia implicatio videtur quòd ista officia vendantur ministris, & ex alia parte debita sint de iustitia distributiua.

Tertiò. Quia cõmuniter huiusmodi officia donantur ijs quæ maiorem gratiam habent apud Regem & quibus plus est negotij: & tamen non ideo damnatum principem in ijs electionibus, ergo.

Quartò arguitur ex D. Paul. 1. ad Corin. 6. vbi dicitur, contemptibilibus qui sunt in ecclesia, isti deputandi sunt ad iudicandum, ergo nõ tenemur eligere digniore in iudicem, & multo minus ad alia officia.

In hoc dubio Caiet. in summa, verb. electio, tenet quod est peccatum mortale non eligere idoneum ministrum pro his officijs, non tamen inquit erit peccatum mortale non eligere digniorem. Magister Soto vbi supra arti. 4. tenet, quòd in dispensatione istorum officiorum debet seruari iustitia commutatiua & distributiua: vnde vtraque violatur, si non distribuuntur dignis aut dignioribus. Addit tamen, quod non ita pensanda est dignitas personæ & bonum illius, quæ utilitas reipublicæ, propter quam hæc officia potissimum instituuntur.

P R O decisione nota, quòd quauis ista officia sint purè secularia: non tamen possunt distribui peccatoribus & sceleratis, qui simpliciter indigni reputandi sunt, quantumuis polleant sapientia & industria. Hoc optimè probat Magister Soto vbi supra, conclusionem. 5. & est peculiaris ratio, quia in præsentibus potissimum loquimur de reipublica Christiana. In qua non sine scandalo præficiuntur peccatores, etiam pro officijs secularibus.

Secundò nota quod officia ista quædam dispensanda sunt necessario inter ciues reipublicæ aut prouintiarum: quædam autem quæ liberè possunt distribui quibusuis: alia etiam quæ distribuuntur per suffragia & vota plurimum eligentium, vt communiter à consulis distribuuntur officia minora ciuitatis: alia vero quæ ex voluntate vnus dispensantur, vt quæ distribuuntur à principe. Insuper quædam sunt quæ potissimum consistunt in administratio-

tionis iustitiæ: secundariò vero & quasi per accidens in honorem ipsius personæ, vt Prætoratus &c. Alia vero è contra potissimum ordinata in dignitatem personæ, cui officium est quasi, per accidens annexum & determinatum: alia insuper sunt quæ potius dicuntur beneficia quam officia.

His positis sit prima conclusio. Ista officia publica distribuenda sunt dignioribus ex natura sua. Probat primò, quia sunt bona communia quæ ordinantur & in bonum reipublicæ & in dignitatem & honorem personæ, ergo dispensanda sunt dignioribus. Antecedens quo ad primam partem probatur. Quia ista officia instituta sunt ad conseruationem & gubernationem reipublicæ. Quo ad secundam partem probatur. Quia illa fructuosa sunt & honorifica. Ergo respondent meritis tanquam præmia. Et confirmatur, quia ideo beneficia ecclesiastica distribuenda sunt dignioribus, quia ordinantur & in bonum ecclesiæ & in premium & honorem personarum consequenter, ergo si officia ista secularia ordinantur & in bonum reipublicæ & in præmium meritorum, distribuenda sunt dignioribus.

Secundò, respublica debet alere virtutem & industriam ciuium media distributione istorum officiorum, ergo tenetur distribuere dignioribus. Antecedens probatur, quia homines suapte natura inducuntur ad virtutem præmio & honore: non autem respublica habet alia bona communia quibus inducat ciues nisi ista officia secularia, ergo. Consequentia probatur, quia quemadmodum deficiente premio & honore languescit virtus: ita etiam si in honoribus digniores præmittantur tabescit respublica.

Hæc quæ dicta sunt verum habent siue respectu reipublicæ quæ absolutum habet dominium respectu horum officiorum: siue respectu principum aut quorumcunque dominorum, siue inferiorum distribuentium: quia ista officia respectu omnium retinent eandem naturam in ordine ad bonum publicum & etiam ad ciues.

Ex quo sequitur primo, quod respublica tenetur in his officijs intendere bonum totius & etiam bonum partium: nam iure naturæ tenetur dirigere suas actiones & in utilitatem communem & in utilitatem ciuium, & quemadmodum ciuis ex iustitia legali tenetur dirigere actiones suas in bonum commune & totius, quia ipse est pars, ipsius totius: ita è contra respublica ex iustitia distributiua, tenetur dirigere actiones suas in bonum suarum partium.

Secundò. Sequitur, quod princeps & domini priuati qui non distribuunt hæc officia dignioribus: peccant contra iustitiam distributiua accipientes personam. Est tamen aduertendum, quod digniores in his officijs nõ debent exquiri medio examine: sed sufficit moralis diligentia distribuentium & communis approbatio eligendorum.

Secunda conclusio. Non solum sunt eligendi digniores in his officijs quando necessario distribuenda sunt inter ciues eiusdem reipublicæ: sed etiam quando possunt dispensari ad quoslibet extraneos, V.g. in electione cathedrarum, & etiam in officijs militaribus. Probat, quia ita exigunt leges quæ fundantur in lege naturæ, vt meliores præficiantur in ijs officijs: & merito, quia aliter non posset conseruari diu bonum commune.

Aduerte tamen, quod inter officia quæ distribuuntur necessario ciuibus & illa quæ possunt distribui extraneis: hoc differt, quod illa videntur prospicere maximè bonum ciuium, quare clauditur via ne extraneis donentur vt intra ciues perseuerant. Ista vero non ita prospiciunt bonum eligendorum, unde liberè

libere potest fieri electio pro quibuscunque ex quo sequitur aliud discrimen, quod in hoc quod officia prioris generis non dispensentur dignioribus; manifeste apparet violatio iustitiæ commutatiuæ: quia cernimus damnum illatum ciuibus contra voluntatem reipublicæ in hoc quod non eligantur meliores. At vero in distributione officiorum secundi generis potissimum cernitur violatio iustitiæ distributiue. Vtrū aut commutatiua violetur obscurū est.

Tertia conclusio. Quando electio istorum officiorum fit per vota multorum, magis certum est quod debeat fieri pro dignioribus quam in alijs casibus. Probat, quia ista electio & secundum formam, seruat modum iustitiæ distributiue, ergo tenetur seruari leges eiusdem iustitiæ, vt videbunt meliora dignioribus conferantur.

Cōfirmat, quia ideo in electionibus magni ponderis communiter precipitur vt electio fiat ad vota multorum, quia ita magis seruatur & frequentius moraliter loquendo rigor iustitiæ distributiue, ergo in electionibus officiorum secularium que fiunt per suffragia intenditur seruari rigorem iustitiæ distributiue. Ex ijs sequitur, quod senatores infideles sunt & iniusti contra reipublicam & contra bonum eligendorum, si officia que distribuunt per suffragia omnium, dispensent minus dignis; quia inter ipsos & reipublicam est pactum formale vel virtuale de eligendo digniore, & ex alia parte damnificatur bonū commune & bonum partium.

Quarta conclusio. Multi probabiliter, reputant quod quando electio fit ab vno tantum, v.g. a Rege & potest eligere indifferenter de ciuibus & extraneis quod non peccabit mortaliter in eligendo minus digno peccabit mortaliter in eligendo minus digno: probabiliter tamen est oppositum. Prima pars probatur, quia œconomus nō peccat mortaliter eo ipso quod non inducat meliores operatioes in vineā domini sui, ergo nec princeps peccabit mortaliter in non eligendo semper meliores, Probo cōsequentiā, quia princeps se habet quasi œconomus cui commissā est distributio operantium in republica.

Nihilominus secunda pars probatur, quia huiusmodi electio pergit in damnū reipublicæ & ciuium nō minus quam si fieret ad vota plurium, ergo peccatum erit mortale prætermittere digniorem: sicut si plures prætermitterēt. Nec cōcedimus quod princeps habeat commissionem ita absolutā sicut œconomus sed dependentem à voluntate reipublicæ que semper intendit meliores.

Ad argumenta respondetur. Ad primum quantum attinet ad principes & priuatos dominos, iam patet ex præcedentibus qualiter habeant dependentem dispensationem & administrationem pro ijs officijs publicis. Difficultas tamē est de republica que habet dominium absolutum. De qua videbitur alicui quod possit expedere & retinere sibi ista officia: quia domina est absoluta. Nihilominus tamen falsum est hoc, quia habet in trinfecam malitiam vel retinere officium necessarium ad bonum publicum, vel distribuere minus digno.

Aduertendum enim est, quod quantum reipublica habeat dominium absolutū & sui & suarū actionum & officiorum: nihilominus tamen istud dominium & facultas ordinantur per se in bonum commune, & cōsequenter in bonum partium & ita omnis actio, siue distributio siue retentio fuerit qua leditur bonum commune & partium iniusta est.

Ex quo sequitur, quod nec reipublica potest cedere iuri suosi ex tali cessione intereat bonum publicum, nec similiter cessio partium est admittenda

Banes de Iustitia & Iure.

A quando ex illa ista officia nō recte dispensantur. Et ex ijs facile ad primum argumentum.

Ad secundum respondetur, quod ista officia mixta sunt, nam sunt temporalia, sunt etiam communia, sunt approprianda, sunt in vtilitatem reipublicæ & etiam sunt in vtilitatem ciuium: quare iudicium de illis mixtum debet esse. Quia enim ratione temporalia sunt venalia etiā sunt, qua ratione vero approprianda & cōmunia distributioni iustitiæ subiacent: secundum autem quod vtilia sunt reipublicæ & personis etiam subiacent iustitiæ commutatiue.

Ad tertium respondetur, quod aliqui volūt excusare Regem à peccato quia excessus iste maioris dignitatis, vt in plurimum paruus est. Verūtamen est excusatio friuola: quia sepe numero excessus magnus est, & ego loquor in hoc casu. Alijs excusant illum vt imuebamur, quia est quasi œconomus. Verūtamen & hoc nihil est, quia hoc dato voluntas reipublicæ (vt dixi) expressa vel subintellecta est, quæ dispensec hæc officia in edificationem & non in destructionem, vnde peccat grauiter si oppositū fecerit.

Ad quartum respondetur, quod illud Diui Pauli explicatur primo, quod contemptibiliores eligendi sunt potius quam infideles forte enim volebat reprehendere illos quod vellent introducere infideles in iudices. Secundo explicatur, quod loquatur per ironiam. Vnde subdita ad verecundiam vestram dico, quasi asserat non vobis hoc dico, vt faciauis sed vt vos redarguam.

ARTICVLVS III.

Vtrum in exhibitione honoris, et reuerentia locum habeat peccatum acceptionis personarum.

D Tertium sic proceditur. Videtur, quod in exhibitione honoris, & reuerentiæ nō habeat locum peccatum acceptionis personarum. Honor enim nihil aliud esse videtur, quam reuerentia quædam alicui exhibita in testimonium virtutis, vt patet per Philosophum in 1. Ethic. Sed prælati & principes sunt honorandi etiam si sint mali, sicut etiam parentes, de quibus mandatur Exod. 20. Honora patrem tuū & matrem tuam: & etiam domini sunt a seruis honorandi, etiam si sint mali: secundum illud 1. Timoth. 6. Quicumque sunt sub iugo serui, dominos suos honore dignos arbitrentur. Ergo videtur, quod acceptio personæ non sit peccatum in exhibitione honoris.

2. Præterea. Leuit. 19. præcipitur, Coram cano capite consurge, & honora personam senis. Sed hoc videtur ad acceptionem personarum pertinere: quia quando que senes non sunt virtuosii: secundum illud Danielis 13. Egressa est iniquitas à senioribus

Quollbet. 10. art. 12.

Lib 1. cap. 5. tom. 5.

nioribus populi. Ergo acceptio personarum non est peccatum in exhibitione honoris.

In epi. 29.
ad Hiero-
ny. tom. 2.

3. Præterea. Super illud Iacobi. 2. No-
lite in personarum acceptione habere fi-
dem. &c. dicit † Gloss. Augustini. Si hoc
quod Iacobus dicit: Si introierit in
conuentu uestro vir habens anulum au-
reum, &c. intelligatur de quotidianis con-
cessibus, quis hic non peccat, si tamen pec-
cat? Sed hæc est acceptio personarum, di-
uites propter diuitias honorare. Dicit
enim † Gregorius in quadam homil. Su-
perbia nostra retunditur: quia in homini-
bus non naturam, qua ad imaginem Dei
facti sunt, sed diuitias honoramus. Et sic
cum diuitiæ non sint debita causa hono-
ris, pertinebit hoc ad personarum ac-
ceptionem. Ergo personarum acceptio nõ
est peccatum circa exhibitionem honoris.

Glo. inter-
linearis tu
per illud
Iac. 2. No-
lite in per-
sonarum ac-
ceptione.

Sed contra est, quod dicitur in † Gloss.
Iacob. 2. Quicumque diuitem propter di-
uitias honorat, peccat. Et pari ratione, si
aliquis honoretur propter alias causas,
quæ non faciunt dignum honore: quod
pertinet ad acceptionem personarum. Er-
go acceptio personarum in exhibitione
honoris est peccatum.

Respondeo dicendum, quod honor
est quoddam testimoniũ de virtute eius,
qui honoratur. Et ideo sola virtus est de-
bita causa honoris: sciendum tamen, quod
aliquis potest honorari non solum pro-
pter virtutem propriam, sed etiam pro-
pter virtutem alterius. Sicut principes &
prælati honorantur, etiam si sint mali, in-
quantum gerunt personam Dei & com-
munitatis, cui præficiuntur: secundum il-
lud Prouerbiorum 26. Sicut qui immittit
lapidem in aceruum Mercurij, ita qui tri-
buit insipienti honorem. Quia enim Gen-
tiles ratiocinationem attribuebant Mer-
curio, aceruus Mercurij dicitur cumulus
ratiocinij, in quod mercator quandoque
mittit vnum lapillum loco centum mar-
carum: ita etiam honoratur inspiens qui
ponitur loco Dei, & loco totius commu-
nitatis. Et eadem ratione parentes, &
domini sunt honorandi, propter partici-
pationem diuinæ dignitatis, qui est om-
nium pater & dominus. Senes autem sunt
honorandi, propter signum virtutis, quod
est senectus, licet hoc signum quandoque
deficiat. Vnde, vt dicitur Sapien. 5. Se-

A **nectus venerabilis est, non diuturna, ne-
que annorum numero computata. Cuius
autem sunt sensus hominis, & ætas sen-
ectutis vita immaculata. Diuites autem
honorandi sunt propter hoc, quod ma-
iorem locum in communitatibus obti-
nent. Si autem solum intuitu diuitiarum
honorantur, erit peccatum acceptionis
personarum.**

Et per hoc patet responsio ad obiecta.

SUMMA ARTICULI.

CONCLUSIO est affirmatiua.

COMMENTARIUS.

CONCLUSIO Diui Thomæ certa est
secundum fidem, patet Iacobi 2. Et
colligitur ex illo ad Roman. 13. Red-
dite omnibus debita, cui tributum
tributum, cui honorem honorem.
Et probatur, quia in alijs bonis inferioris ordinis
quæ debentur, contingit acceptio personarum quã-
do distribuuntur propter indebitam causam: ergo
multo magis in distributione honoris. Cæterum vt
intelligas doctrinam in articulo.

Supponendum est primo, quod honor est signũ
& testimonium virtutis existentis in homine cui
desertur honor. Secundò, quod est præmium vir-
tutis. Ita Aristot. 4. Ethic. c. 3. & lib. 8. cap. 14. ex quibus
colligitur quod solum vir bonus honorandus est.

Secundò. Nota, quod honor est multiplex. Al-
ter simpliciter debitus, vt honor parentum & ma-
iorum: alter vero debitus ex suppositione, vt si inui-
taueris aliquem teneris illum honorare secundum
morem. Vnde Luc. 7. Christus reprehendit Phari-
sæum eo quod cum inuissset illum nec vnxit un-
guento, nec lauit aqua, qui erat modus consuetus
apud Palæstinos. Alter est honor libere exhibitus,
vt quando aliquem publicè honoras præter modũ
consuetum. Item in his honoribus solet distingui
honor externus, qui non procedit ex peculiari affe-
ctu: & ille qui procedit ab interna æstimatione per-
sonæ qui est verus & proprius honor.

Tertiò. Nota, quod honor est quoddam bonum
eminens, cuius distributio per se pertinebat ad rem-
publicam quæ secundum diuersitatem & merita
personarum debebat ciues honorare: verumtamen
prudenter hoc committit ipsis ciuibus qui de facto
sunt distributores istorum bonorum communium,
& tenentur sequi consuetudinem & vsum commu-
nem tam in titulis quam in salutationibus, quare
manifestum est quod in honoris exhibitione potest
interuenire iniustitia & contra iustitiam commu-
tatiuam, quia iniuria afficio alterum: & contra di-
stributiua, quia quod mihi commissum est à repu-
blica distribuendum, distribuo propter indebitam
causam. Et hac ratione D. Iacobus loquens de pec-
cato isto, posuit exemplum in exhibitione honoris
quasi ibi magis reluceret iniquitas acceptionis. Et
Diuus Tho. in articulo nullam adhibet rationem,
sed tanquam manifestum supponens quod quære-
bat: pergit ad explicandum quibus modis honor
debeatur.

Difficultas tamen est de honore qui libere exhibe-
ret. Vtrũ ibi possit reperiri acceptio personarum? &
Caiet. in presenti respondet negatiuè. Et probatur,
quia

quia talis honor est donum mere liberum & gratuitum, ergo non est materia iniustitiæ. Nam quod non est ex iustitia debitum, non est materia iniustitiæ.

Confirmatur, quia in alijs bonis mere liberis, nõ reperitur acceptio personarum, vt diximus artic. 1. quod ibi probat Diuus Tho. ad tertium. Et si quæras à Caietano, quod ergo iustum est non exhibere istum honorem quando & quomodo oportet & quibus impenditur. Respondet, quod est inurbanitas aut vero vitium inominatum quod opponitur obseruationi. Concedit tamen Caietanus, quod reductiue est in specie acceptationis & quod in iustitiam quandam participat, quatenus uerbi gratia honorando magis diuitem propter solas diuitias distribuit honorem propter indebitam causam.

Quod si arguas. Nam eadem ratione prodigus reduceretur ad iniustitiam, quia etiam distribuit pecunias propter indebitam causam? Respondet negando consequentiam: quia prodigus non expedit pecunias propter aliquam causam debitam: ac vero honor de se debitus est propter virtutem: & ita qui distribuit honorem propter causam indebitam, peccat in exhibitione honoris sine causa, & etiam quia honorem debitum propter virtutem tribuit diuitijs.

Alij iuniores parum discedunt à Caietano: addunt tamen quod vitium istud in honoribus liberis exhibendis, non inurbanitas sed prodigalitas dicitur. Alij autem magistri tenent contra Caietanum, quod uidelicet in his honoribus proprie contingat acceptio personarum. Et probant, quia ille qui non resalutat salutantem non solum inurbanus est sed tanquam iniurius aestimatur. Vnde communiter ad inferendam alteri iniuriam est mediũ, uel non resalutare uel minoribus titulis salutare: & sic iudicamus talem virum passum esse iniuriam. Confirmatur. Quia si iste solum esset inurbanus sibi imputaretur dedecus, non autem patienti iniuriam.

In hac parte mihi videtur, quod si honor est mere gratuitus, est impossibile quod in exhibitione eius interueniat acceptio: & hoc conuincit ratio Caietani.

Dico secundo, quod in casibus quibus auctores isti loquuntur vera est iniustitia & acceptio personarum: quia illi honores sunt aliquantulum debiti. Resalutare enim salutantem debitum est, similiter & salutare iuxta modum & consuetudinem patriæ; secundum differentias personarum & dignitatum etiam teneris non excipere illum à communi honore conuiuarum. Et ita sententia Caietani mihi videtur vera: quia loquitur de honoribus pure gratuitis.

Quæ Diuus Thomas dicit articulo de principibus & dominis certa sunt secundum fidem. Pater primæ Petri. 2. Regem honorificate, serui subditi estote dominis non tantum bonis & modestis: sed etiam discipulis. Similiter de honore seniorum id manifestum est, de quo præcipitur quarto præcepto de calogi. De diuitibus autem difficultas est, an honorandi sint propter diuitias? & Magister Soto ubi supra. conclusio. 3. distinguit de honore, & dicit quod honor exterior qui non procedit ex peculiari aestimatione externa: bene potest absque acceptione personarum impendi diuitibus: verum tamen honor qui procedit ex interno affectu & peculiari aestimatione: non debet tribui diuitibus. Ita explicat sententiam Beati Iacobi, & vt ipse dicit tempore

Beatus de Iustitia & Iure.

4 rat acerbitatem conclusionis tertie, quæ est Diui Thomæ. Et satis probabilis, est iste modus dicendi: probabilius tamẽ dices, si distinguas de honore cũ Diuo Tho. quodlibet. 10. artic. 2. ubi dicit, quod duplex est honor: alter debitus homini propter virtutem: alius vero qui tribuitur propter statum & conditionem publicam siue forensensem. Igitur dico quod tribuere honorem respondentem virtuti propter diuitias, peccatum est acceptationis: veruntamen qui diuites honorat iuxta modum & consuetudinem reipublice: in honorando huiusmodi homines non peccat sed urbanus est. Quod si quæras, qualiter differat honor debitus virtuti, ab honore tribuendo propter statum seculare? Respondetur, quod multoties conueniunt, quia saepe vitium eisdem signis pro utrisque: nempe detegere caput & assurgere coram eis. Veruntamen per se alia signa exhibentur & debentur viris iustis, v. g. submittere capita osculare manus aut vestimenta.

Dico ergo ad argumenta, quod diues ratione diuitiarum præcisè non honoratur: veruntamen ratione status quem habet ex diuitijs & qui merito illi conceditur à republica, honorandus est non solum externe signo, verum etiam interna estimatione.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum in iudicij locum habeat peccatum acceptationis personarum.

D Quartum sic proceditur. Videtur, quod in iudicijs locum non habeat peccatum acceptationis personarum. Acceptio enim personarum opponitur distributiue iustitiæ, vt ÷ dictum est. Sed iudicia maximè videntur ad iustitiam communitatiuam pertinere. Ergo personarum acceptio non habet locum in iudicijs.

2. Præterea. Poenæ secundum aliquod iudicium infliguntur. Sed in poenis accipiuntur personæ absque peccato: quia grauius puniuntur qui inferunt iniuriam in personas principum, quam qui in personas aliorum. Ergo personarum acceptio non habet locum in iudicijs.

3. Præterea. Ecclesiast. 4. dicitur. In iudicando esto pupillis misericors. Sed hoc videtur esse accipere personam pauperis. Ergo acceptio personarum in iudicijs non est peccatum.

Sed contra est, quod dicitur Prouerbiorum 18. Accipere personam in iudicio non est bonum.

Respondeo dicendum, quod ÷ sicut dictum est, iudicium est actus iustitiæ, prout iudex ad equalitatem iustitiæ redu-

Art. 1. huius quæst.

Quæst. 60. artic. 1.

N 2 cit

cit ea, quæ inæqualitatem oppositam facere possunt: personarum autem acceptio inæqualitatem quandam habet, in quantum attribuitur alicui aliquid præter proportionem suam, in qua consistit inæqualitas iustitiæ. Et ideo manifestum est, quod per personarum acceptioem iudicium corrumpitur.

Ad primum ergo dicendum, quod iudicium dupliciter potest considerari. Vno modo quantum ad ipsam rem iudicatam: & sic iudicium se habet communiter ad commutatiuam, & ad distributiua iustitiam. Potest enim iudicio diffiniri qualiter aliquid commune sit distribuendum in multos, & qualiter alteri vnus restituat, quod ab eo accepit. Alio modo potest considerari quantum ad ipsam formam iudicij, prout scilicet iudex etiam in ipsa commutatiua iustitiâ ab vno accipit, & alteri dat: & hoc pertinet ad distributiua iustitiam. Et secundum hoc in quolibet iudicio locum habere potest personarum acceptio.

Ad secundum dicendum, quod cum punitur aliquis grauius propter iniuriam in maiorem perionam commissam, non est personarum acceptio, quia ipsa diuersitas personæ facit, quantum ad hoc, diuersitatem rei, vt supra dictum est.

Ad tertium dicendum, quod homo in iudicio debet pauperi subuenire quantum fieri potest: tamen sine læsione iustitiæ. Alioquin habet locum illud quod dicitur Exodi. 23. Pauperis quoque non misereberis in iudicio.

SUMMA ARTICULI.

CONCLUSIO est affirmatiua.

COMMENTARIUS.

DVBIVM primum. Vtrum in ijs que relinquuntur arbitrio iudicis contingat acceptio personarum? Verbi gratia, relinquatur arbitrio iudicis, quod possit prorogare terminos iuris, aut illos restringere: & similiter relinquatur eius iudicio, vt in die festo sententiam ferat vel non: quarimus ergo, Vtrum iudex qui in ijs casibus intuitu persone aut qualitate personalis prorogat terminos, sit acceptor personarum.

Pro parte negatiua arguitur. Nam ista relinquuntur arbitrio iudicis vt supponis: ergo libera sunt, ac subinde non debita nec materia iniustitiæ saltem contra distributiua.

Secundò. Contingit aliquando quod sunt opti-

niones æque probabiles pro vtraque parte: unde ergo tunc iudex poterit quam maluerit partem eligere in fauorem amici absque viti acceptiois. De hoc dubio, disputant Iuristæ super regulam 1. de regulis iuris in 6. & super legem secundam. ff. de re iudicata. Soto libr. 3. de Iustitiâ & iure quæstione 2. artic. 5. ad tertium. & ad quartum argumentum.

Pro resolutione huius nota, quod ea que relinquuntur arbitrio iudicis quedam conceduntur in fauorem illius duntaxat, vt quod die festo non teneatur ferre sententiâ: quedam autem in fauorem causæ & ipsorum litigantium, vt iuris: & terminorum prorogatio aut restrictio.

Dico ergo primo, quod in rebus prioris generis, non contingit acceptio personarum: quia istæ voluntariæ sunt omnino & iudex potest cedere suo fauori in gratiam amici.

Secundò dico, quod in rebus secundi generis contingit sepe iudices acceptare personas. Probatur. Quia lex non ita relinquit arbitrio iudicis quod prohibito id faciat, sed ex rationabili causa, quæ cum multiplex possit contingere non potuit taxari à lege: sed merito relinquatur prudentiæ ipsius iudicis: ergo cum hoc facit intuitu personæ peccat acceptio personarum.

Confirmatur, quia si nulla esset lex, ipse iudex teneatur adhuc prorogare terminos vel illos restringere propter debitam causam: ergo modo supposita lege ad hoc ipsum tenetur, vt videlicet ex causa debita exerceat huiusmodi actus. Et per hoc patet ad primum argumentum.

Et aduerte, quod non tantum erit peccatum propter scandalum aut damnitatem illatam, sed secundum formam contra iustitiam distributiua.

Secundum argumentum petit difficultatem. Vtrum iudex teneatur sequi probabiliorem sententiâ semper, aut vero possit iudicare secundum opinionem æque vel minus probabilem: quia tamen non est huius loci breuiter respondemus, quod iudex teneatur sequi opinionem probabiliorem: nam in rebus practicis & maxime in ijs in quibus agitur de iure alieno multum interest ad veritatem iudicij illud sequi, quod pluribus placet & meliori ratione falcitur Magister Soto vbi supra, ad quartum asserit, quod non est ita certum quod iudex sequens opinionem æque probabilem intuitu personæ vel amici, peccet mortaliter contra iustitiam distributiua: & quod potest sine graui peccato huiusmodi alteram opinionem sequi, dummodo non sit scandalum. Probabilius tamen est oppositum: quia cū opiniones sunt æque probabiles æquale est ius, ac subinde declinare in alteram partem propter indebitam causam peccatum est. Debet ergo iudex in hoc casu litigantes componere meliori modo quo potest sit, vel diuidendo rem inter ipsos, vel si res fuerit

DVBIVM secundo. Vtrum violatio iustitiæ distributiua obliget ad restitutionem? Verbi gratia, si distributor prætermisit digniorem: an teneatur restituere beneficium aut tale bonum reipublicæ aut digniori.

Pro parte negatiua arguitur primo. Nam restituere est actus iustitiæ commutatiua: ut patet quæst. 62. artic. 1. ergo læsio iustitiæ distributiua non est reparanda per restitutionem. Probatur consequentia, quia actus destruens virtutem per oppositum

Quæst. 18. art. 10. ad 3. & q. 51. art. 2. ad 1.

tum actum refarciri debet, vt actus intemperantiae A per temperantiam.

Confirmatur. Quia restituere est iterato aliquem statuere in re sua, sed iste dignior praetermissus nunquam possedit beneficium nec fuit illius, ergo restitutio non est respectu dignioris.

Secundo arguitur. Qui violat iustitiam legalem non tenetur restituere aliquid communitati: quia tale bonum non erat appropriatum reipublicae, ergo nec qui violat iustitiam distributivam tenetur restituere: quia bonum illud nunquam fuit appropriatum digniori.

Confirmatur, quia non est minor obligatio partis ad totum quam totius ad partem: sed ex obligatione partis ad totum non nascitur obligatio quavis praetermittatur & destruat order iste: ergo neque etiam quando praetermittitur order totius ad partes.

Tertio arguitur. Dignior iste praetermissus non potest agere in iudicio contra possessorem dignum cui collatum est beneficium: ergo non est facta illi iniuria. Probatur consequentia, quia si iniustus pateretur posset agere in iudicio. Et confirmatur, quia si dignior habet ius ad beneficium, quod collatum est minus digno: posset redimere vexationem quam patitur per pecunias: consequens est contra eorum opinionem, quae damnat illum tanquam simoniacum, ergo. Sequela patet, quoniam licet periculis redimere vexationem etiam in spiritualibus.

Quarto arguitur. Sequeretur quod dignus qui habet tale beneficium, iniuste possideat, & teneatur illud reddere digniori. Probatum, quia ideo tenetur restituere distributor si aliqua est ratio, quia iniuste dispensavit tale beneficium: sed etiam dignus iniuste comparavit illud: ergo tenetur restituere. Minor probatur: quia non maior equitas est ex parte dantis quam ex parte recipientis, maxime quando uterque cognoscit inequalitatem quae fit digniori.

Quinto arguitur. Si distributor postea conferat simile beneficium digniori, satisfait obligationi: ergo antea non tenebatur restituere beneficium collatum digno. Probatum consequentia, quia restitutio est eiusdem rei ablata collatio.

Sexto arguitur. Officia publica instituta sunt in bonum reipublice per se: ergo si aliqua fit iniuria restituendum est reipublice, & non digniori praetermissi.

Confirmatur, quia quando ecclesiae datur minister dignus, omnium sententia non est aliqua restitutio faciendae ecclesiae: Ergo multo minus digniori praetermissi. Probatum consequentia, quia magis & praestantius est quod habet ecclesiae quam per sona privata.

Septimo arguitur. Oeconomus qui non adducit meliorem operationem in vineam domini, non tenetur restituere ipsis operariis: nec domino: ergo a simili dispensator bonorum communium non tenetur restituere nec communitati nec digniori.

Tandem arguitur, quia sequeretur quod si plures digniores praetermitterentur, teneretur distributor singulis conferre singula beneficia: nam omnes aequaliter damnificati sunt, nec aliter videtur quomodo sit facienda restitutio.

In hoc dubio est prima sententia communiter communior: quam inueniunt Soto in lib. 4. iustitiae q. 6. artic. 3. ad 6. ubi dicit, quod si bona quae distribuntur minus digno sint per se ordinata in bonum commune, vt aerarium publicum: tenetur restituere dignioribus. Si autem sint bona ordinata in commodum reipublicae, nihil tenetur restituere. Idem sequitur Couar. super regula peccatum parte. 2. §. 1. A. 2. 2. *Deus de Iusticia & Iure.*

primo. num. 6. Nauarro in suo Manuali cap. 17. 2. nu. 69. vsque ad 74. Cano super articulum secundum quaestiones praecedentis. & Migister Pena in praesenti.

Secunda sententia est Adria. in 4. in materia de restitutione, quaestione de collatione beneficiorum, quod nulla est obligatio restituendi ipsis distributoribus iniuris.

Tertia sententia antiquorum est, quod violatio iustitiae distributivae obligat ad restitutionem. Ita Ricard. & Palud. in 4. distin. 1. §. Syluest. verb. restitutio. 3. §. 1. 2. Caieta. supra quaest. 62. art. 1. & 2. & in summa verb. acceptio personarum. & est expressa Diui Thomae quaestione praecedenti. artic. 1. ad tertium, & artic. 2. ad quartum.

Primo cuius decisione sit prima conclusio. Distributor qui confert bona cuiuscunque generis sint in dignis, tenetur restituere reipublice omnia damna quae patitur ex tali distributione. Conclusio est communis sententia Theologorum & Iuristarum. Probatum, quia iste est causa dani, ergo tenetur illud restituere. Secundo, ex iustitia commutativa tenetur dare ministros dignos reipublice, postquam designatus est tanquam dispensator bonorum reipublice: ergo tenetur restituere damnum quod intulit.

Confirmatur, quia oeconomicus qui conducit operarios insufficientes in vineam domini, & similiter iudex conferens pupillo ineptum tutorem, tenetur restituere damna vero domino illata: ergo a simili in distributore. Et hoc ipsum dicimus de indigo possessore, qui tenetur renuntiare beneficium & refarcire damna, de quo quaest. praecedenti.

Secunda conclusio. Violare iustitiam in distribuendis bonis institutis propter bonum civium, obligat etiam ad restitutionem. Verbi gratia, si quis aerarium quod distribuendum erat pauperibus aut solum civibus huius oppidi distribuat civitibus & alienis. Probatum, quia iste talis qui nullum habet dominium horum officiorum distribuit contra voluntatem veri domini: ergo tenetur ista bona restituere.

Et confirmatur exemplo oeconomici: qui omnino contra voluntatem veri domini distribuit bona non sua. Preterea nam iste culpa damnum intulit, ergo iure tenetur satisfacere super his. Hoc quod dixi de totali distributione iniusta, dicendum est de illo qui non servat proportionem secundum legem: vt si v. g. lex praecipiat quod diuitibus distribuatur decem, pauperibus vero viginti: distributor qui secus fecerit, tenetur restituere omnem partem quam minus contulit: secus est quando prudentie & dispensationi distributoris committitur.

Tertia conclusio. Qui impositione onerum & tributorum violat iustitiam distributivam, tenetur restituere non solum civibus qui magis grauantur: sed reipublice aut principi, qui minus accepit. Probatum, quia huiusmodi obligatio est ex iustitia non distribuere propter in debitam causam. Ita vt iniuste accipiat bona quae appropriata sunt civibus illis, exigens plusquam equum est. Insuper etiam iniuste retinet quae iuste debebantur Regi & reipublice: ergo tenetur restituere.

Quarta conclusio. Quando distributor est stipendiatus, vt distribuatur dignioribus bona publica: tenetur restituere reipublice damna quae sequuntur hoc quod non habet digniorem ministrum. Probatum, quia iste obligatus est ex iustitia commutativa & ex pacto ad recte expendenda officia publica: ergo si non conferat dignioribus vt exigit reipublica & lex praecipit: tenetur restituere omnia damna illata.

Ex quo sequitur, quod si respublica per te ipsam immediate distribueret ista officia dignis, praetermissio digniore non teneretur ad aliquam restitutionem respectu communitatis: quia ipsa dominium habet absolutum istorum officiorum. Et idem probabiliter dicitur de Rege, quod videlicet distribuens dignis non teneretur restituere damna reipublice: quia respublica transulit omnem suam auctoritatem & imperium in Regem, quantum dependenter, ut supra diximus: & ideo satis probabiliter existimandum est, quod contulit hanc eandem auctoritatem quam ipsa habebat, ut distribuens dignis non teneretur restituere damna communitati. Secus est in alijs distributoribus, qui non habent dominium officiorum.

Quinta conclusio. Distributor qui non de dominus beneficiorum aut officiorum & bonorum communium, tenetur restituere bona dignioribus. Conclusio praeterquam quod est D. Tho. ubi supra. Probat, quia bona ista quantum consequenter, ordinantur tamen in bonum & honorem partium: quod specialiter de beneficijs ecclesiasticis colligitur ex illis 1. ad Timo. 5. qui bene praesunt presbyteri duplici honore digni sunt: ubi per duplicem honorem iuxta communem sententiam, intelligitur honor dignitatis & commodum temporale, quod maxime patet ex sequentibus ibidem, ergo distributor qui abstulit a dignioribus quae illis debentur tenetur eadem illis restituere. Confirmatur. Quia qui impedit ius alterius quodcumque fuerit, tenetur restituere ut patet questione praecedenti, ergo multo magis qui distribuit tollendo ius a digniori. Confirmatur etiam exemplo economi, quod in hoc dubio mire cõfert ad probandam nostram sententiam.

Item. Nam etiam si daremus Magistro Soto quod beneficia sunt stipendia pro labore ministrorum, nihilominus adhuc qui impedit ne dignior consequatur tale stipendium, tenetur restituere illi: quemadmodum si quis impediret operarium ne conducere tur patrefamilias & ne sibi reportaret mercedem, teneretur restituere, ita in proposito.

Ad argumenta & ad primum responderetur, quod restitutio solum respondet lesioni iustitiae commutativae quae annexa est iniquae distributioni. Ita colligitur ex D. Tho. ubi supra, quo fit ut si detur casus in quo pure laedatur iustitia distributiva: nulla est obligatio ad restitutionem. In distributionibus vero, ubi distributores nullum habent dominium officiorum aut beneficiorum, semper laeditur iustitia commutativa consequenter: quia vel stipendia sunt vel ministri designati ad designanda officia vel beneficia secundum legem vel voluntatem superioris, quae praecipit ut dignior eligatur, aut vero quia impedit ius digniori. Ex quo sequitur, quod materia iustitiae distributivae, potest esse materia commutativae sicut etiam materia eleemosynae, ut patet in economico faciente eleemosynam ex voluntate domini.

Ad confirmationem responderetur, quod illa definitio est quid nominis, & explicanda est iuxta ea quae dicta sunt questione praecedenti, art. 1. & 2. quod videlicet restituere non solum sit statuere aliquem in possessione rei quam antea detinebat: sed etiam in possessione rei quam iuste debebat habere, & a qua iniuste impeditur.

Ad secundum argumentum responderetur, quod violator iustitiae legalis, non laedit iustitiam commutativam sicut distributor iniquus: insuper etiam habet verum dominium earum rerum quae non sunt appropriata reipublicae: non vero distributor qui solum est dispensator alienae voluntatis. Et per

hoc patet ad confirmationem.

Ad tertium argumentum responderetur, quod digniore praetermissio non datur actioni foro contentioso ad repetendum beneficium sibi ablatum iniuste, ne sint innumerae lites & inique in republica. Verum tamen in foro conscientiae non solum datur actio verum praecipitur, & est obligatio in iniquo distributore ad restitutionem.

Ad confirmationem responderetur, quod cum dignior non habet nec habuit ius in re, sed tantum ius ad rem: consequenter censeretur simoniacus si offerret pecunias possidenti beneficium: quia per pretium temporale parat sibi viam ad obtinendum spirituale.

Ad quartum patet iam ex dictis questione praecedenti, qualiter dignus non teneretur renuntiare beneficium sibi de facto collatum: quia ipse non est agens morale sed patiens, & potuit iuste presentare suam dignitatem absque praedicio tertij. Distributor autem est agens morale qui tenetur iudicare inter dignum & digniorem, & proferre sententiam in favorem dignioris: quare peccat iste contra utramque iustitiam: secus esset si dignus per viam & fraudem impediret digniorem, aut vero cognoscens excessum & sciens quod certis medijs deberet impedire digniorem a consequutione illius beneficii: quia tunc tenetur restituere.

Ad quintum responderetur, quod sufficit ut distributor conferat beneficium simile digniori, quantum illud sit ex bonis publicis: quia compensatio ista fit siue iniuria reipublice, imò in bonum ipsius, quia illi conferatur dignior minister.

Ad sextum responderetur negando antecedens, imò omnia officia & beneficia tendunt consequenter in bonum civium, quantum de quibusdam non ita constat: quemadmodum bonum totius compositi naturalis non potest non cedere in bonum partium.

Ad confirmationem responderetur, quod si sequantur damna ecclesiae ut moraliter contingunt ex hoc quod non eligatur dignior, est facienda restitutio damnorum ecclesiae: secus vero si nulla sequantur damna de facto.

Ad septimum responderetur, quod in tali casu nihil tenetur restituere operarijs: quia illi nullum habebant ius ad istam mercedem individuum, nisi forte dominus praeciperet: ut specialiter isti operarij non alij inducerentur in vineam suam: quia tunc illis facienda est restitutio saltem, damni sequuti. Ad octavum responderetur, quod sicut in distributione ubi concurrerant illi plures digniores, satis esset eligere aliquem illorum quem makiisset distributor: ita etiam in restitutione facienda satis fuerit quod idem vel simile beneficium conferatur alicui digniorum qui praetermissi sunt: & hoc iuxta voluntatem ipsius distributoris. Ex hoc breviter ex parte dicta sufficiat pro hac materia.

QUAESTIO LXIII.

De Homicidio.

DE hac materia disputant Scholastici in 4. dist. 15. Alexan. Alen. in 3. par. quest. 34. Durandus in 1. Sent. distinct. 47. quest. 4. & in 3. Sent. dist. 37. quest. 1. Magister Soto lib. 5. de iustitia & iure. Summistę in verb. homicidium & iuris in titulis de homicidio.

POSTEA considerandum est de vitijs oppositis commutatiuæ iustitiæ. Et primò considerandum est de peccatis, quæ committuntur circa inuoluntarias commutationes: secundo de peccatis quæ committuntur circa commutationes voluntarias. Committuntur autem peccata circa inuoluntarias commutationes per hoc, quòd aliquod nocumentum proximo inferitur contra eius voluntatē. Quòd quidem potest fieri dupliciter, scilicet factò & verbo. Factò quidem cum proximus læditur vel in persona propria, vel in persona coniuncta, vel in proprijs rebus. De his ergo per ordinem considerandum est. Et primò de homicidio per quòd maxime nocetur proximo.

Et circa hoc quæruntur octo.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum occidere quacunque viuentia sit illicitum.

1. dist. 99.
q. 2. art. 1.
corp & 3.
cont. cap.
222. fin.

AD Primum sic proceditur. Videtur, quòd occidere quæcunque viuentia sit illicitum. Dicit enim Apostolus ad Roman. 13. Qui ordinationi Dei resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt. Sed per ordinationem diuinæ prouidentiae omnia viuentia conseruantur, secundum illud Psalm. 146. Qui producit in montibus foenum, & dat iumentis escam ipsorum, ergo mortificare quæcunque viuentia videtur esse illicitum.

2. Præterea. Homicidium est peccatum ex eo, quòd homo priuatur vita. Sed vita communis est omnibus animalibus & plantis: ergo eadem ratione videtur esse peccatum occidere bruta animalia & plantas.

3. Præterea. In lege diuina non determinatur specialis pœna nisi pro peccato. Sed occidendi bouem vel ouem alterius, statuitur pœna determinata in lege diuina: ut patet Exod. 22. ergo occisio brutorum animalium est peccatum.

Sed contra est, quòd † August. dicit in 1. de Ciuit. Dei. Cum audimus, Non occides, non accipimus hoc dictum esse de fræneticis: quia nullus eis est sensus, nec de irrationalibus animalibus: quia nulla

Basies de Iustitia & Iure.

† Lib. 1. c.
20. decli-
nando ad
fin. tom. 5.

A nobis ratione sociantur. Restat ergo ut intelligamus de homine quòd dictum est, Non occides.

Respondeo dicendum, quòd nullus peccat ex hoc, quòd utitur realiqua ad hoc, ad quòd est. In rerum autem ordine imperfectiora sunt propter perfectiora: sicut etiam in generationis via, natura ab imperfectis ad perfecta procedit. Et inde est, quòd sicut in generatione hominis prius est viuum, deinde animal, vltimò autem homo: ita etiam ea quæ tantum viuunt, ut planta, sunt communiter propter animalia, omnia autem animalia sunt propter hominem. Et ideo si homo utatur plantis ad vtilitatem animalium, & animalibus ad vtilitatem hominum, non est illicitum, ut etiam patet per † Philosophum in 1. Politicor. Inter alios autem vsus maxime necessarius esse videtur, ut animalia plantis utantur in cibum, & homines animalibus, quòd sine mortificatione eorum fieri non potest. Et ideo licitum est & plantas mortificare in vsu animalium, & animalia in vsu hominum ex ipsa ordinatione diuina. Dicitur enim Genes. 1. Ecce dedi vobis omnem herbam & vniuersa ligna, ut sint vobis in escam & cunctis animantibus terræ. Et Gen. 9. dicitur: Omne quòd mouetur & viuit, erit vobis in cibum.

Lib. 1. c. 5.
2. med. &
ca. 7. to. 5.

Ad primum ergo dicendum, quòd ex ordinatione diuina conseruatur vita animalium & plantarum, non propter seipsa, sed propter hominem. Vnde, ut † August. dicit in 1. de Ciuit. Dei. Iustissima ordinatione creatoris & vita & mors eorum, nostris vsibus subditur.

Lib. 1. ca.
20. in fin.
tom. 5.

Ad secundum dicendum, quòd animalia bruta & plantæ non habent vitam rationalem, per quam à seipsis agantur, sed semper aguntur quasi ab alio, naturali quodam impulsu. Et hoc est signum, quòd sunt naturaliter serua, & aliorum vsibus accommodata.

Ad tertium dicendum, quòd ille qui occidit bouem alterius, peccat quidem: non quia occidit bouem, sed quia damnificat hominem in re sua. Vnde non continetur sub peccato homicidij, sed sub peccato furti vel rapinæ.

SUMMA ARTICULI.

Conclusio est vnica. Licitum est plantas mortificare in vsum animalium & ipsa animalia in vsum hominum.

COMMENTARIJS.

DVBITATUR primò breuiter de veritate conclusionis. Et arguitur primò contra illam. Præceptum Decalogi vniuersaliter positum est: non occides, ergo nulla occisio est licita.

Arguitur secundo ex D. August. super Psal. 102. & refertur. 36. dist. c. qui venatoribus. ubi negat venationem licitam esse, ergo saltem non erit licitum occidere feras syluestres.

Propter primum argumentum, Manichæi negabant esse licitum interficere bruta, plantas euellere & mortificare. Et aiebant, statum agriculturalium peiorem esse quam vacantium vsuris. In quo errore fuit August. per nouem annos, vt ipse deplorat lib. 3. confess. cap. 3. refert etiam D. Tho. in 1. Sent. dist. 39. q. 2. art. 2. suo tempore fuisse hæreticos, qui dicebant peccatum esse, bruta occidere propter primum argumentum, scilicet, quia diuina prouidentia conseruat illa. Nihilominus conclusio D. Tho. certissima est non solum lumine naturali: sed etiam lumine fidei, ut patet ex testimonijs citatis in fine articuli. Et confirmatur, quia Gen. 1. dictum est homini vt dominaretur bestijs terre & piscibus maris & volatilibus cæli: si autem non esset licitum horum occidere aliquod non magis dominaretur illis quam stellis cæli: ergo item in Psal. 8. dicitur, omnia subiectioni sub pedibus eius, qui locus secundum literæ corticem intelligitur de ipso Adamo. Sed hoc dominiû nihil est aliud quàm facultas vtendi rebus istis in proprium vsum, qui non potest esse sine mortificatione viuientium. Ergo &c. Contra istum errorem scripsit postea D. Aug. li. 6. contra Faustum Manichæum, & lib. 2. de moribus Manichæorum, cap. 15. & 14. in lib. de hæresibus ad Quodultæum, hæres. 46. & lib. 1. de ciuit. Dei. c. 20.

Denique probatur conclusio ratione naturali præter illam quæ est in articulo. quoniam venatio licita est iure naturæ, ut docet Arist. 1. Polit. ca. 5. & D. Thom. in 1. par. q. 96. artic. 1. & lib. 2. de regimine principum. c. 6. ergo licitum est saltem occidere feras & animalia syluestria. Et confirmatur. Quia iure naturæ agricultura concessa est hominibus, ut patet ex consensu omnium nationum ubi necesse est vt sæpe auferatur vira plantæ, alioquin homo non poterat vitam propriam sustentare.

Ad primum argumentum respondetur ex D. August. in vltimo loco citato, quod illud præceptum intelligendum est de hominis occisione, vt explicabitur art. 2.

Ad secundum respondetur, quod D. Aug. quando damnat venationem, nõ damnat illam eo quod feras occidantur: sed quia est otiosa uel pernitiõsa vel periculosa ipsis hominibus. Quod si venatores propriæ vitæ cauëat, licita est uenatio ferarum quæ vulgo dicitur, *monteria*. Imò etiam huiusmodi pugna cum bestijs feris si fiat cum sufficienti cautela, licita est & utilis reipublicæ. v. g. quando in plateis publicis equites pugnant cum tauro, hoc enim vile est reipublicæ: ut nobiles animosiores euadant ad defensionem reipublicæ. Cæterum aduertendum est, quod ipsis clericis interdicitur huiusmodi venatio vel similis pugna cum bestijs propter decen-

Atiam sui status. De qua re videatur. ca. episcoporum, de clerico venatore. & ca. primum. ne cler. uel monach. & c. quorundam. 24. distin. Verum est tamen vt docet Caiet. in verb. clericorum peccatum, & Syluest. in verb. venatio. quod si absit temeritas & contemptus status ecclesiastici non erit peccatum mortale si clericus vadat aliquando ad venandum, quinimo si hoc raro fiat & animi recreandi gratia, nullum videtur esse peccatum huiusmodi venatio. Intelligimus autem semper in huiusmodi exercitio quod nullum sit periculû vitæ, & propterea in Concil. Trid. Sess. 24. de reformatione. ca. 12. præcipitur clericis ut abstineant ab illicitis venationibus: vbi planè insinuatur quod sint aliquæ venationes clericis licitæ.

BDVBITATUR secundo circa eandem conclusionem; An esus carniû fuerit licitus, & in vsu ante diluuium.

Arguitur primo pro parte negatiua. Quoniam, Genes. c. 1. concessit Dominus hominibus in cibum plantas, nulla facta mentione animalium, ut deseruirent in cibum hominibus; at vero postea post diluuium Genes. c. 9. dixit Dominus Noe, omne quod mouetur & viuit erit vobis in cibum quasi olera virentia tradidi vobis omnia. Hinc sumitur argumentum. Igitur signum certum videtur quod homines ante diluuium non vescerantur carnibus, sed oleribus & fructibus arborum: & propterea dixit Deus, quasi olera virentia dedi vobis omnia: ac si diceret, sicut hætenus pasti estis huiusmodi: poteritis deinceps comedere carnes animalium.

CArguitur secundo. Non est verosimile quod si homines ante diluuium vescerentur carnibus; comederent eas crudas more ferarum: sed cum Dominus Gen. 9. tradidit eis potestatem vescendi carnibus, præcipit modum comedendi, scilicet, excepto quod carnem cum sanguine non comedetis: ergo ante diluuium non comederant carnes, alias sciret profecto quomodo essent comedendæ.

DArguitur tertio ex testimonio D. Thom. 1. 2. q. 102. artic. 6. ad secundum, vbi ait, quod post diluuium introductus videtur esus carniû. Et ad Rom. 14. lect. 1. dicit, quod esus carniû primo cõcessus fuit Noe post diluuium.

Denique arguitur: Nam Dominus ante diluuium constituit hominem in quadam vitæ simplicitate: sed carnes comedere, videtur pertinere potius ad curiositatem & vitæ delicias, vesci autem plantis & fructibus terre pertinet ad vitæ simplicitatem, ergo ante diluuium non fuit esus carniû.

De hoc dubio sunt variæ opiniones. Quidam negant licitum fuisse carnes comedere ante diluuium. Ita tenet Abulen. Gen. 1. q. 36. & Gen. 9. q. 1. vbi citat in suam sententiam Boetium in lib. 2. de consolatione, metro. 5. Hanc sequitur Lyran. super vtrûque locum Genes. Alij vero aiunt fuisse quidem licitum ante diluuium carnes comedere: quia nulla lege prohibebatur, sed non erat in vsu. Alij dicunt, fuisse licitum & in vsu. Hanc sequitur Magist. Victoria in relectione de temperantia. hanc tenet Magist. Soto lib. 5. de iustit. q. 1. art. 1.

EPRO decisione veritatis sit prima conclusio. Proculdubio licitus fuit esus carniû ante diluuium. Hæc videtur esse D. Tho. 1. 2. q. 103. artic. 1. ad 4. vbi ait, quod distinctio animalium mundorum & immundorum fuit ante legem scriptam, quantum ad sacrificiorum oblationem, non tamen quantum ad esum, siquidem animalium esus nulla lege erat prohibitus.

Deinde probatur ratione. Quoniam ratio artis D. Tho.

D. Tho. probat, quod licitum est homini iure naturæ carnes comedere : sed ante diluuium nulla fuit lex quæ prohiberet esum carniū, ergo licitum erit. Probatur minor. Quia nullibi reperitur tale præceptum posituum : eo vel maxime quod status legis naturæ contentu erat naturalibus præceptis, excepto quod semper fuerunt præcepta fidei, spei, caritatis: hæc enim præcepta non excluduntur à Theologo cum dicunt, quod in statu legis naturæ tantum erant præcepta naturalia. Et ratio est. Quoniam præcepta virtutum Theologicarum sunt intrinseca homini in ordine ad finem supernaturalem: unde quod dammodo dici possunt connaturalia respectu finis supernaturalis.

Secunda conclusio. De facto ante diluuium fuit esus carniū. Probatur. Quoniam ante diluuium erant sacerdotes offerentes sacrificia, immolantes agnos & alia animalia, vt patet ex hostia quam obtulit Abel ex primogenitiis ouium : sed sacrificium Deo gratum debet offerri ex illis rebus quæ apud homines in pretio aliquo habentur: at vero si carnes animalium nullus pretij erant apud homines, non esset Deo sacrificium gratum, ergo licitus erat huius esus carniū. Et confirmatur. Quoniam apud omnes nationes fuit receptum, vt alia pars sacrificij cederet in usum sacerdotum: at vero si sacerdotes non comedebant carnes, nullius usus erat apud illos sacrificium mactati animalis, ergo. Confirmatur secundò. Quoniam pluris aestimabatur & magis gratum erat Deo sacrificium depinguioribus animalibus, quam de macilentis, vt patet in hostia quam obtulit Abel: at vero si non erant maioris utilitatis apud homines agnus pinguis quam macilentus, nulla esset ratio quare esset magis gratum pingue quam macilentum, sacrificium Deo: ergo.

Denique. Post peccatum concupiscentia erat inordinata: igitur non est credendum quod homines compekerens appetitum comedendi carnes, esset enim maximam abstinentiam in ipso vulgo quiniuo est maxime credibile quod propter nimiam comestionei carniū fuerunt ante diluuium homines valde luxuriosi. Propter quod dicitur in Scripturis, quod omnis caro concuperat viam suam super terram, &c. propterea venit diluuium super terram.

Tertia conclusio. In statu innocentie ante peccatum, valde probabile est quod homines non vescerentur carniū. Ita tenet M. Soto vbi sup. Et ratio est. Quia tunc nulla esset necessitas comedendi carnes, & homines fuissent tunc vsque adeo casti, vt non comederent quidquam absque necessitate: eo vel maxime quod fructus terræ essent optimi & maxime delectabiles ad vescendum. Sed in oppositum potest esse obiectio, quod ante peccatum dicitur esse homini dominium piscium, maris volatilib, celi, &c. At vero si homines in illo statu non erant comesturi animalia, non possent detur nihilominus dominium, ergo. Respondetur nihilominus ad hæc obiectio, quod dominium illud decebat hominem, nõ quid quia oportet illud exercere circa omnia animalia quantum ad comestione nõ enim comesturus erat serpentes: sed dominium illud exerceri poterat quantum ad aliquos vsus aliquorum animalium. Etenim si homines perseuerassent in illo statu naturæ integræ oporteret equitare ad iter longum faciendum: quantum enim homines non erant morituri tam nõ haberent corpora gloriosa donec fierent beati, quin petius ipsa corpora erant passibilia quantum non paterentur incommoditates aliquas propter certum regimen prudentiæ & conditionem illius status. Si enim homo se ad ignem applicaret combureretur,

A sed tamẽ prouidentia illius status tanta futura erat, vt nunquam homo offenderet ad lapidem pedem suum. Respondetur secundò. Quod fortassis illud plenum dominium quod datum est homini durum esset in natura integra: respiciebat etiam futurum statum naturæ lapsæ.

B His non obstantibus sit vltima conclusio. Non caret probabilitate, quod si homines perseuerarent in statu naturæ integræ aliquoties carnes comederent, & quantum non erant necessariae ad vitæ sustentationem: poterant tamen esse utilis illa comestio & prudenter fieri, tum ad perfectionem potentie gustus humani & phantasie per quam acquireretur scientia experimentalis rerum gustabilium: tum etiam vt laudaretur creator in operibus suis, noua quadam rationem experientie delectationis sensibilem, quæ acciperetur secundum legem prudentiæ.

C Ad argumenta in oppositum facile est respondere. Ad primum respondetur, quod ante diluuium fuit quidem potestas homini concessa vt carniū vesceretur: sed tamen post diluuium iam erat necessitas, & idcirco declarata est Gen. 9. Est autem duplex hæc necessitas: tum quia terra nõ erat iam tam frugifera ad gignenda ea quæ de terra nascuntur: tum etiam quia homines post diluuium iam erat debilitatis naturæ quam antea, & idcirco cepit tunc frequentior usus carniū: ac propterea etiam creditur quod ex tunc usus vini cepit.

Ad secundum respondetur fuisse decens, vt quando declarabatur hominibus necessitas vescendi carniū: simul explicaretur modus naturalis & conueniens homini comedendi carnes, scilicet vt comederent assæ, vel coctæ, vel fixæ & non crudæ more ferarum: sicut fortassis comedebant multi homines ante diluuium.

Ad testimonia D. Tho. ridetur ad primũ. Quod loquutus est sub dubio. Deinde ridetur, quod cum inquit introductum esse morem illum loquitur de introductione ex declaratione positiua ipsius Dei manifestantis necessitate comedendi carnes deinceps: nõ quia antea non comedissent illas, aut non esset licitum iure naturæ comedere. Similiter dicimus, quod in secundo testimonio D. Tho. concessu idem valet quod declaratum: non quia antea fuisset illicitum. Ad Boetium vero dicimus, quod fortassis fuit illius sententia.

Ad vltimam vero rationem respondetur, quod est topicum argumentum & quasi rhetoricum, & solum probat quod ante diluuium non declarasset dominus iustitiose positiua licitum esse comedere carnes.

ARTICVLVS II.

E *Virum sit licitum occidere peccatores.*

AD secundum sic proceditur. Videtur, quod non sit licitum occidere homines peccatores. Dominus enim Matth. 13. in parabola prohibet extirpare zizaniã, qui sunt filii nequam, vt ibidem dicitur: Sed omne quod est prohibitum à Deo, est peccatum. Ergo occidere peccatorem, est pecca-

Inf. quæst. 101. ar. 2. & 3. Et 2. q. 100. ar. 9. ad 9. Et 3. com. c. 140. Et Rom. 12. lect. 3. com. 4. ubi.

peccatum.

2. Præterea. Iustitia humana conformatur iustitiæ diuinæ. Sed secundum diuinam iustitiam peccatores ad pœnitentiam referuntur: secundum illud Ezech. 18. Nolo mortem peccatoris, sed ut conuertatur & uiuat. Ergo videtur omnino esse iniustum, quod peccatores occidantur.

3. Præterea. Illud quod est secundum se malum, nullo bono fine fieri licet: ut patet per † August. in lib. contra mendacium, & per † Philosophum in 2. Ethic. Sed occidere hominem, secundum se malum est: quia ad omnes homines tenemur charitatem habere. Amicos autem volumus viuere & esse: ut dicitur in 9. † Ethic. Ergo nullo modo licet hominem peccatorem occidere.

Sed contra est quod dicitur Exodi. 22. Maleficos non patieris viuere. Et in Psalm. 100. In matutino interficiebam omnes peccatores terræ.

Respondeo dicendum, quod sicut † dictum est, licitum est occidere animalia bruta, in quantum ordinantur naturaliter ad hominum usum, sicut imperfectum ordinatur ad perfectum. Omnis autem pars ordiatur ad totum, ut imperfectum ad perfectum. Et ideo omnis pars naturaliter est propter totum. Et propter hoc videmus, quod si saluti totius corporis humani expediat præcisio alicuius membri, puta cum est putridum vel corruptiuum aliorum membrorum, laudabiliter & salubriter abscinditur. Quælibet autem persona singularis comparatur ad totam communitatem sicut pars ad totum: & ideo si aliquis homo sit periculosus communitati & corruptiuus ipsius propter aliquod peccatum, laudabiliter & salubriter occiditur, ut bonum commune conseruetur. Modicum enim fermentum totam massam corrumpit, ut dicitur 1. ad Corinthios. 5.

Ad primum ergo dicendum, quod Dominus abstinendum mandauit ab eradicatione zizaniorum, ut tritico parceretur, id est, bonis. Quod quidem fit, quando non possunt occidi mali, quin simul occidantur & boni, vel quia latent inter bonos, vel quia habent multos sequaces: ita quod si ne bonorum periculo interfici non possunt, ut August. † dicit contra Parmeniam.

A num. Vnde Dominus docet magis esse finendum malos viuere, & ultionem referuandam vsque ad externum iudicium, quam quod boni simul occidantur. Quando vero ex occisione malorum non imminet periculum bonis, sed magis tutela & salus, tunc licite possunt mali occidi.

Ad secundum dicendum, quod Deus secundum ordinem suæ sapientiæ quandoque statim peccatores occidit ad liberationem bonorum, quandoque autem eis pœnitendi tempus concedit, secundum quod ipse nouit suis electis expedire. Et hoc etiam humana iustitia imitatur pro posse. Illos enim qui sunt perniciosi in alios, occidit: eos vero, qui peccant, alijs grauius non nocentes, ad pœnitentiam referuat.

Ad tertiam dicendum, quod homo peccando, ab ordine rationis recedit. Et ideo decedit à dignitate humana: prout scilicet homo est naturaliter liber & propter seipsum existens: & incidit quodammodo in seruitutem bestiarum: ut scilicet de ipso ordinetur, secundum quod est utile alijs, secundum illud Psalm. 48. Homo cum in honore esse, non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Et Prou. 11. dicitur: Qui stultus est, seruiet sapienti. Et ideo quando quis hominem in sua dignitate manentem occidere sit secundum se malum, tamen hominem peccatorem occidere, potest esse bonum, sicut occidere bestiam. Peior enim malus homo quam bestiam, & plus nocet, ut Philosophus dicit in 1. Polit. † & in 7. Ethic.

Conclusio est affirmatiua.

COMMENTARIVS.

VBITATVR primo in hoc articulo veritate huius conclusionis & de bonitate rationis illius.

Arguitur primo contra rationem conclusionis, Sequitur ex illa, quod sit licitum occidere innocentem quando expediat ad bonum communitatis. Probat sequela. Quia sicut ipsa manus est pars corporis, ita innocens est pars ipsius reipublicæ, ergo sicut licitum est abscindere manum, quia ordinatur ad bonum totius: ita etiam licitum erit occidere innocentem, quia ordinatur ad bonum ipsius reipublicæ.

Confirmatur. Quia propter salutem totius corporis licitum est abscindere manum, non solum in firmam sed etiam si sit sana: ergo similiter etiam si homo sit innocens, licitum erit illum occidere si talis occisio cedit in salutem reipublicæ.

Arguitur secundo & confirmatur. Sequitur et eadem

Cap. 7. p. 2. ante medium, co. 4. Et. 2. Eth. c. 6. par. ante finem, co. 4.

Lib. 9. c. 4. co. 3.

Art. prec.

Lib. 1. c. 2. à med. co. 7.

eadem ratione, quod licitum erit occidere hominem infectum peste ne alios inficiat, quia est pars communitatis.

Arguitur tertio contra ipsam conclusionem. Praeceptum Decalogi, Non occides, intelligitur, de occisione hominis, nisi excipiamus inde tantum illos quos Deus, vel data lege vel expresse reuelatione iusserit interficere: sed plurimi sunt quos non attingit ista exceptio: ergo non erit licitum illos occidere. Magior est expressa doctrina Augustini lib. 1. de Ciuit. c. 20. & 21. Minor etiam patet.

Arguitur quarto. Si aliquam moderationem debemus ponere illi praeecepto, Non occides erit altera de duabus. Prima quidem quod intelligatur de hominem innocentes. Sed contra hoc est, quod isto modo non liceret occidere innocentem probatum tamen nocentem. Tum et quia occidens priuata autoritate nocentem, peccat contra praeeceptum istud: imo & ipse iudex peccat contra hoc praeeceptum, si praetermissis ordine iuris occidit peccatorem. Altera moderatio solet esse, scilicet, Non occides autoritate priuata, sed haec etiam moderatio reselitur, quia neque ipsi reipublicae licitum est autoritate publica interficere innocentem.

In hoc dubio sunt variae sententiae in modo explicandi quantum illud praeeceptum, Non occides, Scotus enim in 4. dist. 15. q. 3. asserit, vsque adeo vniuersaliter intelligendum esse praeeceptum, vt non liceat magistratibus publicis interficere reos, quantumlibet sint nocui reipublicae: nisi tantum illos quos Deus speciali reuelatione, vel lege iusserit interficere. Vnde colligit licitum esse interficere nocturnos fueres: quia hoc Deus praeecepit in lege veteri: diurnos autem non licet interficere. Colligit etiam adulteras non esse licitum interficere: quia quantum olim iusserit dominus in lege, adulteras lapidare: tamen Ioan. 8. cap. abrogauit Christus Dominus legem illam, cum liberauit adulteram cui dixit, nemo te condemnavit, neque ego te condemnabo. Alij modi dicendi insinuat in 4. argum. quos etiam refert Durandus in 4. dist. 47. q. 4. & ille sequitur secundum illam moderationem. D. Tho. etiam annumerat alios modos dicendi in opusc. 4. in explicacione quinti praeecepti.

Pro decisione veritatis sit prima conclusio. Sententia Scoti est temeraria & erronea in fide. Probatur. Quia secundum fidem catholicam, potestas publica habet facultatem occidendi & mutilandi, etiam si sit reipublica gentium, quibus nulla data est lex diuina neque vlla facta reuelatio de occisione peccatorum, ergo. Haec sententia Scoti erronea est. Probo antecedens, quoniam ad Rom. 13. loquens Apostolus de magistratibus publicis sui temporis inquit, Vis non timere potestatem, bonum fac. Si autem non feceris, time: non enim sine causa gladium portat. Ac si dicere, potestatem habet mutilandi & occidendi gladio.

Secundo probatur. Secundum fidem licitum est haereticos occidere & igne cremare, vt satis ostenditur supra q. 1. art. 3. & 4. de poenis haereticorum: at vero Deus non tulit aliquam legem de comburendis haereticis neque specialem reuelationem fecit: ergo male dicit Scotus requiri aliquam reuelationem vel vt lege sit praeecepta huiusmodi occisio. Tertio sequeretur ex opposita sententia, quod modo in lege noua nullum prorsus malefactorem licitum esset occidere. Probatur sequela: quia iam cessauerunt omnino legalia quantum ad iudicialia & caeremonialia praeecepta, & in lege noua nulla data est lex positua de occidendis huiusmodi malefactoribus:

ergo nullum licitum est occidere. Praeterea ratio quam Diuus Thomas facit in articulo procedit ex lumine naturali: ergo lex ista naturalis nulla lege positua abroganda est cum ipse Deus sit autor naturae.

Ex quo sequitur, quod si secundum Scotum iure natura non esset licitum occidere malefactores quantumlibet Reipublicae nocius: quod Deus lege sua positua non perfecit, sed potius debilitaret legem naturalem.

Quarto probatur, ex vsu communi omnium nationum: semper enim lumine naturali ducti legislatores, speciales leges tulerunt de plectendis capitali poena aliquibus malefactoribus, quod etiam patet ex sententia Philosophorum, qualis etiam fuit Lycurgus & Solon & alij senatores. Et denique summi Pontifices sepe puniunt malefactores poena capitis, & in Concilio Constantensi iussu concilii, est combustus Hieronymus de Parga haereticus. Sunt etiam plurima testimonia Sanctorum, testimonia & pontificum, quae habentur apud Gratianum. 23. quaestione. 4. & in titulis, de homicidio in toto iure Canonico & ciuili, specialiter in l. capitalium. ff. de poenis.

Secunda conclusio. Optima explicatio quinti praeecepti est, quod intelligitur, non occides hominem iniuste. Declaratur ista conclusio. Pro quo notandum est, quod hominis occisio & homicidium differunt inter se, ex vsu loquendi Philosophorum & Theologorum: quod hominis occisio quantum sit de genere male sonantium & habeat speciem mali: tamen non ita intrinsece malum est, vt non possit honestari aliqua circumstantia. Verbi gratia, si sit malefactor nocius reipublicae & occidatur autoritate reipublicae. At vero homicidium, est actio intrinsece mala quae nullo modo potest honestari, & ita dixit Diuus Thomas 1. 2. quaestione 100. articulo. 8. ad tertium. quod id quod prohibetur illo praeecepto non occides, habet rationem indebiti quod nos dicimus iniusti. Et ita docet Diuus Augustinus libro 1. de libero arbitrio. capit. 4. vnde scolastici acceperunt praedictam distinctionem. Probatur modo conclusio. Primo, quia quantum praeeceptum est praeeceptum naturale: sed ius naturale solum prohibet ea quae sunt contra rationem: ergo materia siue obiectum illius praeecepti includit intrinsece rationem indebiti contra rationem naturalem, & propterea non fuit necessarium, quod in ipso praeecepto exprimeretur non occidas indebite, consistabat enim quod talis intelligentia includebatur in illis verbis non occides. Quemadmodum Philosophi in definitionibus rerum non multiplicant verba, sed contenti sunt genere & differentia: postea vero explicantes definitionem, ostendunt quomodo multa alia includebantur in illa: ita etiam debent esse leges breues & compendiosae, postea vero explicantur a iurisconsultis.

Sed obijcit Durandus vbi supra. Quia pari ratione diceremus esse prohibitum ire in campum scilicet indebite. Respondetur tamen, non esse eandem rationem: & differentia est, quod ire in campum si referatur ad mores hominum, est aliquid indifferens secundum se & absolute consideratum, at vero occisio hominis voluntaria secundum se & absolute considerata, est de genere malorum, vnde oportet quod excusetur aliqua circumstantia, scilicet quia homo est perniciosus & nocius communitati & occiditur ab habente autoritatem: vnde sufficit quod in ipso praeecepto absolute dicatur non occides.

Ad argumenta in oppositum respondetur. Ad primum nego sequelam. Neque enim est eadem ratio

de manu & de homine innocente, sed differentia maxima est, quia manus naturaliter non est propter se ipsam sed propter totum: at vero homo ex natura sua est aliquod totum immediate ordinabile ad finem beatitudinis: si autem habet rationem partis, hoc est secundum conuersationem & communem conuictum politicum, quapropter quandiu homo non defuit in communi hac conuersatione & politica: non potest respublica illum directe vita priuare, etiam si ex morte illius sequatur salus totius reipublicæ. Et hinc est quod quanuis manum sanam & integram possimus præscindere pro salute corporis, non tamen occidere innocentem pro salute reipublicæ. Et per hoc patet ad confirmationem & ad secundum argumentum. Dicimus enim, quod nulla ratione infirmum peste infectum, potest respublica occidere ne inficiat alios: eo quod non incurrit aliquam culpam propter infirmitatem: ipse tamen teneatur se ipsum ab alijs separare quantum poterit ex caritate & ex iustitia, quod si non fecerit poterit respublica illum occidere in pœnam peccati: imo quiuis alius titulo defensionis, poterit illum occidere si certus est mortaliter, quod peste inficitur ab illo.

Ad tertium argumentum respondetur, quod Diuus Augustinus sepæ vocat leges Dei, quibus licitum est reos nocentes occidere, non quia oporteat quod sint leges diuinæ positivæ: sed sufficit aliquando lex ipsa naturalis, aliquando vero superadditur lex humana quæ deriuatur ex lege naturali tanquam illi consonans & conueniens. Et ita dicit Diuus Augustinus ibidem, quod personam gerentes publicæ potestatis secundum eius leges, hoc est iustissimæ rationis imperium sceleratos morte puniunt, non faciunt contra præceptum, non occides. Verum est tamen quod Diuus Augustinus aliquando non est multum sollicitus de proprietate vocabuli, & appellat exceptiones illius præcepti quæ proprius dicentur explicationes.

Ad quartum argumentum respondetur, non esse legitimas illas explicationes nisi quatenus reducuntur ad nostram secundam conclusionem. Cæterum ad rationes Scoti respondetur, quod legalia iam omnino cessauerunt, nunc autem in lege gratiæ quantum ad hoc quod est occidere vel non occidere hominem, sege naturali gubernamur vel lege humana positiva: neque illud quod dominus dixit Ioan: 8. Non fuit abrogatio legis veritatis, quæ adulteras præcipiebat lapidare neque prohibito ne de cætero occideretur: solum fuit manifestatio mansuetudinis Christi.

ARTICVLVS III.

Vtrum occidere hominem peccatorem liceat priuatæ personæ.

Infra qd.
69. art. 1.
cor. & ad
p. Et 4. d.
37. q. 8. ar.
tic. 1.

AD Tertium sic proceditur. Videtur quod occidere hominem peccatorem liceat priuatæ personæ. In lege enim diuina nihil illicitum mandatur. Sed Exodi 32. præcepit Moyses, Occidat vnusquisque fratrem suum & amicum, & proximum suum, pro peccato vituli conflatis. Ergo etiam priuatis personis licet peccatorem occidere.

A 2. Præterea. Homo propter peccatum comparatur bestiis, vt dictum est. Sed occidere bestiam syluestrem maximè nocentem, cuilibet priuatæ personæ licet. Ergo & pari ratione occidere hominem peccatorem.

Arti. preced. art. 3.

3. Præterea. Laudabile est quod homo est si sit priuata persona, operetur quod est utile bonum communi: Sed occisio malefactorum est utilis bono communi, vt dictum est. Ergo laudabile est si etiam priuatæ personæ malefactores occidant.

Art. preced. arti. 2.

B Sed contra est, quod August. dicit in primo de ciuit. Dei, Qui sine aliqua publica administratione maleficium occiderit, velunt homicidia iudicabitur: & tanto amplius, quanto sibi potestatem à Deo non concessam usurpare non timuit.

Lib. 1. ca. 26. in medio: & ca. 21. in fine tom. 5.

Respondeo dicendum, quod sicut dictum est, occidere malefactorem licitum est, in quantum ordinatur ad salutem totius comunitatis. Et ideo ad illum solum pertinet, cui committitur cura communitatis conseruandæ. Sicut ad medicum pertinet præcidere membrum putridum, quando ei commissa fuerit cura salutis totius corporis. Cura autem communis boni commissa est principibus habentibus publicam autoritatem. Et ideo eis solum licet malefactores occidere, non autem priuatis personis.

Art. precedent.

D Ad primum ergo dicendum, quod ille aliquid facit, cuius autoritate fit, vt patet per Diony. 1. 2. cap. cælestis hierar. Et ideo vt August. 1. dicit in 1. de ciuit. Dei, non ipse occidit qui ministerium dedit iubenti, sed sicut adminiculum gladius est vtrique, vnde illi qui occiderunt proximos & amicos ex mandato Domini: non hoc fecisse ipsi videntur: sed potius ille, cuius autoritate fecerunt. Sicut & miles interficit hostem autoritate principis, & minister latronem autoritate iudicis.

Ex cap. 2. Lib. 1. cap. 21. circa prin. to. 5.

E Ad secundum dicendum, quod bestia naturaliter est distincta ab homine. Vnde super hoc non requiritur aliquod iudicium, an sit occidenda, si sit syluestris: si vero sit domestica, requireretur iudicium non propter ipsam, sed propter damnum domini. Sed homo peccator non est naturaliter distinctus ab hominibus iustis. Et ideo indiget iudicio publico, vt discernatur an sit occidendus propter salutem communem.

Ad

Ad tertium dicendum, quod facere aliquid ad utilitatem communem quod nulli nocet, hoc est licitum cuiuslibet private personæ: sed si sit cum nocimento alterius, hoc non debet fieri nisi secundum iudicium eius ad quem pertinet assumere quid sit subtrahendum partibus pro salute totius.

SUMMA ARTICVLI.

CONCLUSIO est, solum licet malefactores occidere, habenti publicam auctoritatem.

COMMENTARIUS.

DEBITATVR primo: Circa conclusionem Diui Thomæ, & arguitur contra illam. Iudicium cap. 3. Laudatur Aioth. quod occiderit Eglon. Similiter in historijs gentium laudatur Brutus qui interfecto tyranno Romanam liberavit.

Secundo arguitur, quia lex divina Numer. 35. concessit facultatem propinquis interfecti, ut occiderent homicidam ubicunque inuenirent absque tribunali & iudicio publico.

Pro solutione huius dubij notandum est, quod dupliciter potest esse aliquis tyrannus. Vno modo in dominatu absque iure domini qui per vim & arma occupat rempublicam: alio modo est aliquis tyrannus in ipso regimine, quatenus tyrannice gubernat cum alijs sit legitimus princeps: nihilominus omnia iura & commoda reipublicæ refert ad suam utilitatem sicut facit Turca in regno suo.

Sit igitur prima conclusio. Cuiusque private personæ licitum est interficere tyrannum primi generis, non autem secundi generis. Probatur prima pars: Respublica gerit bellum perpetuum cum tali tyranno: ergo quilibet civis tanquam miles ipsius reipublicæ poterit huiusmodi tyrannum interficere.

Quod si quis dicat, non esse actuale bellum neque semper exercentur bellica arma, ergo non quilibet civis mille est ut illum interficiat in bello iusto. Respondetur, quod tyrannus actualiter opprimit rempublicam, unde quælibet pars reipublicæ quantum non descendit tyrannus: potest illum interficere. Unde dicitur quod non solum ut miles & minister reipublicæ, sed etiam ut persona privata potest in tali casu interficere tyrannum, & ipse opprimitur cum alijs: quia tunc titulo propriæ defensionis potest interficere inuasorem præsertim quando talis occisio non nocet reipublicæ neque usurpat auctoritatem reipublicæ: quin potius prodest reipublicæ & adimplet eius voluntatem. Imo etiam adiucimus, quod quilibet alius etiam si non esset pars illius reipublicæ neque opprimeretur à tyranno, licite potest titulo defensionis innocentium, interficere tyrannum primi generis, quapropter merito laudantur illi viri in locis citatis argumento, quia occiderunt tyrannos qui bellum gerebant iniquum contra rempublicam. Secunda vero pars conclusionis probatur ex Concl. Constantiensis sess. 15. Vbi refertur tanquam error contra fidem, quod sit licitum private personæ interficere tyrannum secundi generis. Item probatur ratione: quoniam ille tyrannus habet legitimam ius ad regnum: ergo non potest exolari tali iure antequam eius causa publica

A auctoritate discernatur & iudicetur.

Sed quæret aliquis, quid nam erit licitum reipublicæ agere quando tyrannice opprimitur à legitimo rege? Respondetur, quod reipublica potest & debet recurrere ad superiorem principem, v.g. ad Pontificem vel imperatorem, ut corrigant & detineant talem principem tyrannice gubernantem: at vero si hoc remedium non fuerit possibile vel non fuerit efficax, vel fuerit periculum in mora: potestas est in illa reipublica ad iudicandum de illo principe. Quod si ille admonitus noluerit corrigi, potest illum à regno eicere & occidere si opus fuerit. Ratio huius est evidens, quia iure naturæ rex ordinatur ad bonum communitatis & non contra, eo

B vel maxime quod reipublica Regi contulit auctoritatem ad bonam gubernationem ipsius reipublicæ: ergo in casu quo Rex tyrannice gubernet, potestas erit in reipublica ad deponendum principem, vel etiam ad occidendum pro defensione ipsius reipublicæ. Hoc quod diximus intelligendum est, per se & absolute loquendo consideratis conditionibus reipublicæ & regis. Nihilominus sæpe accident circumstantiæ propter quas minus malum erit sustinere tyrannicam gubernationem, quam amovere Principem cum maiore calamitate reipublicæ, ut si v.g. ex remotione Principis sequatur diuisio in ipsa reipublica & bella ciuilia, & præsertim si sequatur detrimentum Christianæ religioni. De hac re vide plura apud D. Tho. opus. 20. de regimine principum libr. 1. cap. 6. Et obseruandam est, viro prudenti, quod ut in plurimum ex remotione Principis consequuntur maxima damna in ipsa reipublica: quapropter in re dubia semper fauendum est regi, potius quam communitati.

C Solet autem disputari hoc in loco, an sit licitum private personæ occidere aliquem, propterea quod sibi imponit falsum crimen, vel imponere interdictum, ex quo sequetur occisio ipsius innocentis vel infamiae? & utrum possit homo præuenire inimicum qui habet certum propositum inuadendi ipsum? Sed hæc omnia commodius examinabuntur articulo.

D Ad tertium argumentum dicemus dubio sequenti.

DEBITATVR secundo. An possit Rex facere copiam siue per legem siue per specialem commissionem private civibus, ut interficiant quosdam delinquentes in quibusdam speciebus criminum?

Primo arguitur pro parte affirmatiua. Quilibet civis potest licite prospicere bono communi vel alitudo innocentis. Ergo ubi constiterit quo interficiendo aliquem malefactorem, impediuntur aliqua damna & nocimenta multa reipublicæ: poterit Rex committere private personis, ut interficiant huiusmodi, siue per legem latam in communi siue per sententiam in particulari.

E Secundo arguitur. Licitum est humanis legislatoribus imitari leges diuinas positivas quæ olim datæ sunt: sed dominus id concesserat olim, Numero 35. Facies copiam propinquis interfecti, ut ubi inuenirent homicidam possent illum occidere. ergo & modo licitum erit nostris principibus similem legem condere.

Tertio arguitur. Ex lege celebri Gracchus C. ad legem Iuliam. ubi conceditur marito ut possit interficere uxorem cum adultero deprehensos in adultério, ergo absque tribunali & iudicio licitum est private personæ aliquem malefactorem interficere, sola legis auctoritate.

Denique sæpe contingit in reipublica etiam Christiana,

stiana, quod magistratus vel Principes siue per sententiam latam in particulari siue per legem, committant cuiuslibet priuatæ personæ vt interficiat aliquem malefactorem: sic enim conceditur facultas omnibus Christianis vt possint assassinos interficere, vt bene colligit Syluest. in verbo, Assassinos, ex cap. pro humani. de homicidio, in 6. & videtur esse certa intelligentia illius capituli: nam in fine illius appellatur assassini diffidati diffidatus autem ille dicitur qui secundum publicam concessionem potest à quouis interfici.

Pro decisione huius dubij sit vnica conclusio. Per se loquendo, non erit iusta lex quæ vniuersaliter fecerit copiam priuatis personis, vt malefactorem quem viderint aut nouerint deliquisse in certo genere criminis occidant illum ante lata sententiam à iudice circa factum. Probatur primo. Quia vsus est omnium nationum bene institutarum neminem condemnare nisi vocatum ad iudicium, & auditum de excusatione sui criminis, ergo iniqua est lex. Probatur. Antecedens, ex eo quod dixit Nicodemus Ioan. 7. Lex nostra non iudicat quenquam, nisi prius audierit ab eo. Et Actor. 25. cap. dixit, Faustus iudex à Romanis constitutus, non est consuetudo Romanis aliquem damnare nisi prius is qui accusatus fuerit præsentem habeat testes & locum defendendi accipiat.

Confirmatur. Ipsa enim natura nos docet quæ (sicut ait Arist. in 2. de anima.) dedit nobis sensum quendam communem perceptiuum obiectorum particularium sensuum, vt de illis possit discernere: ergo similiter iudex necesse est vt rectè iudicet, quod intelligat rationem quam de se ipso reus potest reddere.

Confirmatur secundò. Quoniam sententia iudicis publica debet procedere ex scientia publica, vt docet D. Tho. quæst. 66. art. 2. ergo necesse est, vt iudex si rectè debet iudicare, habeat notitiam publicam vtriusque partis circa ipsum factum. Præterea per huiusmodi licentiam datam perturbaretur pax reipublicæ, eo quod homines nequam & sicarij passim occasionem acciperent alios occidendi, excusantes se ipsos eo quod dicerent eos deprehendisse in tali delicto.

Diximus autem in conclusione per se & absolute loquendo, hoc est attendita conditione iustitiæ vindicatiuæ quæ competit reipublicæ, alijs vero tanquam ministris illius. Cæterum alio titulo distincto à iustitia vindicatiua, videlicet titulo defensionis, possunt euenire casus in quibus non solum reipublica possit facere legem in communi, vt quilibet occidat hominem criminiosum: sed etiam quilibet particularis absque tali lege & commissione reipublicæ, possit imò aliquando debeat occidere aliquem criminiosum. Exemplum est, si quis paratus sit incendere ciuitatem vel etiam occidere innocentem aut principem, neque aliàs possit esse recursus ad rempublicam: tunc quilibet potest huiusmodi criminosos occidere.

Secunda conclusio. Si malefactor publicè fuerit vocatus ad iudicium neque voluerit comparere: tunc iudex lata sententia contra illum secundum allegata & probata, licitè poterit aliquando committere cuiuslibet priuatæ personæ occisionem illius. Ratio huius est, quoniam aliquando sic expedit omnino bono communi. v.g. Si aliquis sit celebris latro expolians transeuntes per viam, neque facile possit comprehendi: tunc licitum erit iudici lata sententia cuiuslibet committere occisionem illius. Hac etiam via excusari possunt aliquæ occisiones,

A si fiant iussu principis, aliquorum qui committunt aliqua crimina læsæ maiestatis: quorum criminum manifestatio in iudicio denigraret maiestatem Regiam: tunc enim licitum est cognita euidenter malitia criminis vt Rex faciat talem criminiosum occultè occidere. Nihilominus huiusmodi interfectiohes ex tali commissione debent rarissime fieri & propter aliquod magnum bonum communitatis aut principis. Ratio est, quia ex huiusmodi occisionibus multa in conuenientia possunt sequi quorum vnum est in reipublica Christiana, quod ille malefactor absque penitentia morietur & cum animi amaritudine & affectu vindictæ. De hac re infra redibit sermo cop. ioh. q. 67. de iudicij. art. 2. videatur etiam lex. 1. & 2. C. quando liceat sine sententia iudicis se vindicare.

B Ad argumenta in oppositum responderetur ad primum, quod titulo meræ defensionis reipublicæ vel innocentis, nemo peccat occidendo aggressorem: sed necesse est quod, defensio sit cum moderamine inculpata tutelæ: quapropter requiritur quod in huiusmodi casibus sit certum periculum reipublicæ vel innocentis, & quod aliunde non sequantur maiora damna ipsi communitati.

C Ad secundum argumentum responderetur negando consequentiam: quia dominus fecit illam legem tanquam dominus vitæ & mortis, vnde alij Reges non possunt similem legem ferre: quia non sunt domini vitæ & mortis. Responderetur secundo, quod illa lex fuit tantum permissiua in foro exteriori. Responderetur tertio & melius, quod lex illa intelligebatur post latam sententiam à iudice circa ipsum factum: tunc enim lex committebat propinquis occisionem interfectoris: & in hoc mitior erat lex etiam homicidam, quia propinqui poterant parcere. Hanc intelligentiam insinuat Glossa inter linearis & Tyrannus in eodem loco Numer. 35.

Ad tertium argumentum responderetur, quod lex illa Græcus, est permissiua & iusto dolori mariti compatiens non punit illum in foro exteriori: & hæc est communis sententia Iurisperitorum & Theologorum.

D Ex quo sequitur, quod ipse adulter & adultera possunt se defendendo si opus fuerit occidere maritum? Probatur, quia ipse maritus peccat contra iustitiam intendens illos occidere ibidem. At vero post latam sententiam à iudice contra adulteram & adulterum, adhuc aliqui Iurisperiti dicunt esse legem permissiuam, vt maritus occidat vtrumque in foro publico. Ratio illorum est: quia relinquitur arbitrio mariti vt occidat eos vel parcat eis. At vero Theologi omnes & peritiores Iurisperitorum aiunt licitum esse, quod tunc maritus occidat vtrumque tanquam minister reipublicæ & sententiæ iudicis exequutor. Et probatur hæc sententia. Primo qui ipsi iudices tradunt adulteros ligatos in loco publico, quod profecto non est tantum permittere sed cooperari ad occisionem: ergo maritus, vt minister iudicis & exequutor sententiæ occidi illos.

Confirmatur, quoniam aliàs iudices peccarent impediendo adulteros ne se defendant ab iniurè occidentibus: siquidem ius habent illi defendendi vitam ab illo, sicut habebant ante sententiam quando deprehensi sunt in adulterio.

Deinde probatur: quia si tantum esset permissio legis quod maritus posset illos occidere, sequitur quod cuiuslibet esset licitum illos defendere, Probatur sequela, quia quilibet potest defendere patientes contra iustitiam: consequens est falsum, quia tunc iudices iuste punirent talem defensorum, quia potius

potius ipsi defenderent maritum, imo & assistunt in loco vindictae autoritativae: ergo ipsi principali- ter occidunt adulteros quando maritus occidit.

Neque tamen valet respondere, quod iudices non ferunt sententiam capitis simpliciter, sed tradunt maritos illos ut occidat si voluerit. Et nihilominus directe iudices tradunt adulteros certo periculo mortis, ac proinde non excusarentur à peccato homicidij, si lex tantum esset permissiva: excederent enim conditiones permissionis. Sed ratio opposita conuincit, quod non est tam rigurosa sententia, sicut esset si iudex decerneret adulteros esse occidendos.

Ad quartum responderetur, quod nos non negamus, quin aliquando possit esse licitum ut publica committat priuatis personis, ut occidant aliquem vel aliquos malefactores: sed dicimus quod semper fieri debet post latam sententiam, vel per legem praesupposita euidencia facti: & propterea iustificatur lex illa de assassinis, quia illi sunt quaedam hominum iniqua societas, parata ad occidendum Christianos. At vero qui nam proprie dicantur assassini & receptores illorum, qui excommunicati sunt ipso iure: explicant Caietanus, & Syluester in verbo, assassinus. Habemus itaque, quod facti publici notarietas solet valere loco sententiae.

Vnde contingit ut iudex licite possit aliquando malefactorem coram se & in publico peccantem statim occidere, Verbi gratia. Si quis ministrum iustitiae in foro publico vel in tribunali occiderit, statim licitum erit illum suspendere. Sicut etiam contingit in bello, quod dux militum publice à disciplina militari deuiantem statim interficit. Sic etiam licitum erit, si verum est quod aiunt, quod in actuali congressu belli singuli milites habent facultatem occidendi socium antecedentem: quando ille se inclinauerit vel in latus verterit ut fugiat istum iaculi, licita erit huiusmodi occisio quonia fit publica autoritate. Et ratio huius rigoris est, propter commune bonum exercitus: oportet enim ut acies ordinatissime pugnent ad victoriam consequendam. Caeterum de insidijs quae licite fiunt in bello & solent per priuata personas fieri & procedere vsque ad occisionem contrariorum vel ducis exercitus contrarij: non est praesentis loci ad unguem diffinire, sed magis hoc pertinet ad materiam de bello. Nihilominus breuiter dicimus, quod illae insidiae erunt licitae in bello quae non destruunt leges, quae iure gentium admittuntur: quapropter quia iure gentium receptissimum est, quod legati utriusque exercitus recipiantur pacifice, non erit licitum, quod princeps per legatum suum insidias patet alteri Principi, aut etiam duci exercitus intendens illos occidere sub titulo pacis. Hoc enim omnes gentes vniuersaliter damnant, quoniam daretur occasio, quod ipsismet legatis parerentur insidiae ac proinde destrueretur id, quod iure gentium receptissimum est tanquam necessarium ad hoc quod legatorum ministerio cessent bellorum incommoda quae maxima sunt.

Dicimus secundo, quod quoniam is quis mittitur insidiari aut ipse vadit non fungit officio legati, sed solum suoperculo occulte vel per verba aequiuocat insidias parat Duci vel Principi qui gerit bellum iniquum, vel fuit traditor vel dolo aut fraude iniuriam fecit alteri reipublicae: tunc licitum erit per insidias illum occidere. Huius rei exempla habemus in Sacris literis plurima. Etenim Iudith foemina insignis per insidias sanctas interficit Holofernem & Iahel foemina ut habetur Iudicum 4. Occidit Sisaram per huiusmodi insidias. Et Aod, occidit Eglon Regem

A Moab per huiusmodi insidias. Et quauis ipse Aod missus fuerit tanquam legatus filiorum Israel per quem miserunt munera regi Eglon ut habetur Iudicum. 3. Nihilominus excusari poterit à peccato non solum, quia id fecit spiritu Domini ut ibidem narratur, scilicet quod Dominus suscitauit filijs Israel saluatorem nomine Aod: sed etiam quia postquam ille impleuit officium legati & iam abierat, postea reuersus est, ut persona particularis & dixit ad Regem, verbum secretum habeo ad te o Rex, tunc autem ipse Rex misit foras famulos & mansit solus cum illo, quod quidem imprudenter fecit quauis permittente domino, ac propterea ipse Aod non infamauit officium legati. Hinc est quod nostris etiam

B temporibus merito laudantur fortes milites, qui si mulatè ingrediuntur castra inimicorum cum periculo vitae, ut occidant principes aut duces illorum, qui iniqua bella gerunt, qualis fuit ille qui occidit Principem de Orange nostris temporibus, in quo tamen principe specialis erat ratio, ut quomodolibet occideretur: quoniam erat rebellis Hispaniarum Regi Philippo Secundo, cuius subditus erat, & idcirco tanquam reus laesae maiestatis potuit ab ipso Hispaniarum Principe taliter occidi. Et quauis ipse Rex in particulari non praeeperit militi, ut occideret talem Principem, tamen quia rex ipse missam iam exercitu pugnabat contra vassallum suum reum laesae maiestatis: consequenter eo ipso visus est talè facultatem singulis militibus fecisse, ut quomodolibet occideretur cuius signum est approbatio facti.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum occidere malefactores liceat clericis.

D Quartum sic proceditur. Videtur, quod occidere malefactores, liceat clericis. Clerici enim precipue debent implere quod Apostolus dicit, primae Corinthiorum. 4. Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Per quod nobis indicitur, ut Deum & sanctos eius imitemur. Sed ipse Deus, quem colimus, occidit malefactores: secundum illud Psal. 135. Qui percussit Aegyptum cum primogenitis eorum. Moyses etiam à Leuitis fecit interfici vigniti tria milia hominum, propter adorationem vituli: ut habetur Exodi. 32. Et Phinees sacerdos interfecit Israelitem cum Madianitide coeuntem, ut habetur Numerorum 25. Samuel etiam interfecit Agag Regem Amalec, & Elias sacerdos Baal, & Matathias eum qui ad sacrificandum accesserat: & in nouo Testamento Petrus Ananiam & Sapphiram. Ergo videtur, quod etiam clericis liceat occidere malefactores.

2. Praeterea Potestas spiritualis est maior, quam temporalis & Deo coniunctior.

Infra. qd. 70 art. 1. ad 1. Et 4. d. 25. q. 10. art. 2. q. 2.

Etior. Sed potestas temporalis licite malefactores occidit tanquam Dei minister, ut dicitur Romanorum. 13. ergo multo magis clerici, qui sunt Dei ministri spiritualem potestatem habentes, licite possunt malefactores occidere.

3. Prætea. Quicumque licite suscipit alicuius officium, licite potest ea quæ ad officium illud pertinent, exercere. Sed officium principis terræ est malefactores occidere, ut dictum est: ergo clerici qui sunt terrarum principes, licite possunt occidere malefactores.

Sed contra est, quod dicitur 1. ad Timoth. 3. Oportet episcopum sine crimine esse, non vinolentum, non percussorem.

Respondeo dicendum, quod non licet clericis occidere, duplici ratione. Primo quidem, quia sunt electi ad alteris ministerium, in quo representatur passio Christi occisi: qui cum percuteretur, non repercutiebatur, ut dicitur 1. Petri. 2. Et ideo non competit, ut clerici sint percussores, aut occisores. Debent enim ministri suum dominum imitari, secundum illud Eccles. 10. Secundum iudicem populi, sic & ministri eius. Alia ratio est, quia clericis committitur ministerium nouæ legis, in qua non determinatur poena occisionis vel mutilationis corporalis. Et ideo ut sint idonei ministri noui testamenti, debent à talibus abstinere.

Ad primum ergo dicendum, quod Deus vniuersaliter in omnibus operatur quæ recta sunt, in vno quoque tamen secundum eius congruentiam. Et ideo vnusquisque debet Deum imitari in hoc, quod sibi specialiter congruit. Vnde licet Deus corporaliter etiam malefactores occidat, non tamen oportet quod omnes in hoc eum imitentur. Petrus autem non propria auctoritate vel manu Ananiam & Sapphiram interfecit, sed magis diuinam sententiam de eorum morte promulgauit. Sacerdotes autem vel Leuitæ veteris Testamenti erant ministri veteris legis, secundum quæ poenæ corporales infligebantur. Et ideo et eis occidere propria manu congruebat.

Ad secundum dicendum, quod ministerium clericorum est in melioribus ordinatum, quam sint corporales occisiones, scilicet, in his, quæ pertinent ad spiritualem salutem. Et ideo non congruit eis, quod minoribus se ingerant.

Ad tertium dicendum, quod prælati ecclesiarum accipiunt officium principis terræ: non ut ipsi iudicium sanguinis exercent per seipsos, sed quod eorum auctoritate, per alios exercentur.

SUMMA ARTICULI.

CONCLUSIO est negatiua. Cuius ratio est duplex. Tum quia clerici deputati sunt ministri ad altere Christi: & idcirco debet representare mansuetudinem Christi. Tum etiam quia sunt ministri nouæ legis, in qua nulla fit mentio pene mortis.

COMMENTARIUS.

VBITATUR circa conclusionem. Quo iure habeatur quod clericis non licet occidere malefactores? Ad hoc respondetur & fit prima conclusio.

Non habetur iure naturæ quod ministri deputati ad sacrificia & cultum Dei non possint occidere malefactores. Probatur conclusio. Quia nullam habet dissonantiam cum iure naturali; quod sacerdos exercent officium iustitiæ vindictiue tam necessarium ad populi tranquillitatem. Et confirmatur. Quia sacerdotes veteris legis & Leuitæ exercebant huiusmodi ministerium, & omnes illi quos refert D. Thom. in primo argumento, ergo non est contra ius naturæ.

Secunda conclusio. Non est introducta diuino iure positio huiusmodi prohibitio. Primo, quia non inuenitur in scriptura locus unde tale præceptum inueniatur, neque est ecclesiastica traditio, imo vero multi Pontifices quando sibi videtur expedire ferunt sententiam sanguinis etiam in clericos Cardinales, neque aliqui scandalizatur de hac re qui sit vir prius & doctus, ergo in summo Pontifice est huiusmodi potestas, ac proinde poterit causam committere inferioribus clericis, ergo non est contra ius diuinum quod clericis occidant malefactores. Et denique communis sententia Theologorum est, quod in lege noua non continetur aliquod diuinum præceptum positum præter illa quæ obligant ad receptionem sacramentorum (semper autem præsupponimus quod præceptum fidei, spei, & charitatis intrinsecum est respectu hominis ordinati ad finem supernaturalem) sed tale præceptum quod clericis non occidant malefactores non continetur in aliquo prædictorum neque colligitur ex illo, ergo non est de iure diuino.

Sed contra hanc conclusionem est duplex obiectio. Prima ex illo 1. ad Timotheum. 3. Oportet episcopum irreprehensibilem esse, non vinolentum, non percussorem sed modestum. Neque valet respondere, quod Paulus ibi prohibeat iniquam percussorem, non autem illam quæ auctoritate publica exercetur. Nam si hæc est intelligentia illius loci, videtur quod Diuus Thomas inepte adduceret illud testimonium ad probandam conclusionem articuli, quæ loquitur de occisione quæ fit publica auctoritate, nam ea quæ fit priuata auctoritate neque clericis neque non clericis licita est.

Altera obiectio est ab exemplo Christi & eius doctrina qui nunquam visus fuit huiusmodi potestate, neque docuit ut ministris sui occiderent malefactores, sed potius ut omnem mansuetudinem præferret.

Ad primam obiectionem respondetur primo, quod non omnia præcepta quæ ab Apostolis suis temporibus

ribus sunt tradita ad bonam gubernationem ecclesiasticam censenda sunt de iure diuino: etenim præcipiebant quædam tanquam ordinarij prælati ecclesiæ, ac proinde consequentia facta non valet. Secundo respondetur, quod in illo loco non sit expressa mentio nisi de episcopo, ergo nihil concluditur de alijs clericis. Tertio respondetur, quod Diuus Thomas in argumento. Sed contra, non semper necessario concludit neque testimonium sacrę Scripturæ in literali sensu adducit, sed secundum quandam congruentiam interdum arguit in oppositum tale testimonium est illud 1. ad Timotheum. 3. in quo Apostolus ex professo voluit aduertere signanter mansuetudinem & modestiam episcopi, vnde conuenienter ad hanc mansuetudinem perficiendam prohibuit ecclesiæ ipsis clericis malefactores occidere etiam publica autoritate vt plenius repræsentarent Christi mansuetudinem.

Ad secundam obiectionem negatur consequentia. Eadem enim ratione probares non esse licitum clericis habere dominium temporale, & iurisdictionem temporalem, siquidem Christus non habuit vel non est usus huiusmodi potestate iurisdictionis.

Tertia conclusio. De iure positio & in ecclesiâ antiquissimo habetur huiusmodi statutum tãquam maxime conforme cum iure diuino Evangelico. Ex canonibus Apostol. patet hæc conclusio canone 8. Qui approbati sunt in sexta synodo generali Constantinop. & sunt approbati in cap. episcopum. dist. 45. & in cap. sententiam. ne clerici vel monachi. & in tit. de clerico percussore. Ratione vero Diui Thomæ probant secundam partem conclusionis, & idcirco sine vrgenti necessitate non debet dispensari in huiusmodi statuto.

Notandum est quod ista prohibitio ex communi sententia doctorum extenditur ad clericos etiam in minoribus constitutos, & quidem de acolytho habetur expressè in cap. fina. de clerico percusso. Ceterum de clericis prima tonsura initiatis aliqui oppositum opinatur: mihi tamen verosimilius videtur quod illa prohibitio extendatur etiam ad illos, nam quanuis prima tonsura secundum opinionem probabilior non sit ordo: tamen constituit hominem in statu clericali & facit capacem ad beneficia ecclesiastica, & ille gaudet priuilegio clericali quod habetur in capit. si quis suadente diabolo. de sententia excommunicationis, ergo ille debet vitare ea quæ non decet statum clericalem, verum est tamen quod non est censendus mortaliter peccare clericus primæ tonsuræ, qui vltro vellet suscipere officium iudicis in causa sanguinis aut testis vel tabellionis, &c. quanuis postea priuaretur priuilegijs ecclesiasticis, & maneret irregularis ad vltimus procedendum in clericatu, at vero sacris ordinibus initiatus peccaret mortaliter, si absque dispensatione Pontificis se intromitteret in causa sanguinis.

DUBITATUR secundo circa solutionem ad tertium argumentum. Vtrum prælati ecclesiæ qui habent temporalem iurisdictionem possit concedere facultatem iudicibus à se assignatis ad iudicandum in causa sanguinis? Et ratio dubitandi est, quia Diuus Thomas dicit expressè, quod prælati ecclesiæ accipiunt officia principum terræ: non vt ipsi per seipso iudicium sanguinis exercent, sed quod eorum autoritate per alios exercentur, videtur autem quod sit magis indecens occidere autoritati quam ministerialiter, quia qui occidit autoritati principalior causa est. Ex alia autem parte videtur inconueniens quod prælati ecclesiæ non

Baines de Iustitia & Iure.

A possint occidere autoritati, etenim essent perniciosi domini temporales si non possent in populum pace seruare occidendo malefactores. Caietanus in hoc articulo breuiter aduertit quod conuictio domini temporalis cum spirituali non æquam reddit vtriusque conditionem vt possit prælatus tanquam prælatus omnia illius officij, & tanquam dominus omnia illius domini facere. Patet enim quod non potest episcopus qui est dominus temporalis, exercere officium sanguinis, bellare, &c. quæ tamen posset si esset tantum dominus temporalis, quin potius dominium temporale modificatur à dominio spirituali, ita vt quæcunque dedecent prælatum, dedeant illum dominum qui est prælatus, & hoc quidem merito, quia nobilius debet ad se trahere ignobilius, & ex hac radice habetur quod non licet huiusmodi prælati & dominis temporalibus simul vacare venationibus & alijs prohibitis clericis & prælati, sicut eis non sunt licita quæ diximus bellare, &c. Eadem enim est ratio quo ad esse licitum vel illicitum, quanuis non sit eadem pœna. Hæc Caietanus. Sed ex ista doctrina non habemus solutionem propositi dubij.

PRO decisione igitur sit prima conclusio. Quantis prohibitum si clericis proferre sententiam in causa sanguinis, & multo magis alia exercitia ministerialia, non tamen prohibetur eis concedere autoritatem iudici delegato, vt iudicet huiusmodi causas. Hanc tenet gloss. expressè in c. clericis. & in cap. sententiam. ne clerici vel monachi. Verum est tamen quod aliqui Theologi vt excusent episcopos ne sint causa precipua sententiæ iudicis delegati, aiunt quod quando episcopus designat iudicem ad causas sanguinis duntaxat exercet nudum ministerium creandi illum iudicem, non autem confert illi auctoritatem occidendi, quin potius illa auctoritas confertur iudici vel à republica vel à principe seculari qui primitus creauit illud officium prætoris ex quo accepit episcopus iurisdictionem illam temporalem ad nominandam personam iudicis, & afferunt exemplum quemadmodum solemus dicere supra quæst. 1. art. 10. quod cum Cardinales eligunt Summum Pontificem: non conferunt illi auctoritatem Pontificiam sed solummodo eligunt & nominant personam cui Christus tribuit Pontificiam auctoritatem. Ita dicunt, quod episcopus nominat personam iudicis ad causas sanguinis, respublica vero tribuit illi auctoritatem occidendi malefactores. Sed profecto hæc sententia scrupulosior est quam oporteat, & quidem D. Tho. in solutione ad tertium oppositum dicit; ait enim expressè, quod prælatorum autoritate, per alios exercetur iudicium sanguinis, & sic etiam aduertit glossa supra cap. clericis. vbi ait, episcopus & quicumque clericus habens auctoritatem & potestatem secularem, potest ex iuris concessione absque aliqua dispensatione committere vice suas alicui iudici, vt in causa sanguinis sententiam ferat, ratio autem quare hæc auctoritas non dedeant episcopum ea est: quia per huiusmodi commissionem in vniuersali non amittitur mansuetudo ecclesiastica, sed solum per exercitium in particulari circa occisionem malefactoris, vnde etiam & prædicatores possunt exhortari prætores vt exercent officium suum secundum leges iustas & puniant malefactores, nec propterea amittunt mansuetudinem ecclesiasticam multo autem minus confessarij amittunt mansuetudinem ecclesiasticam si prætorum penitentem admoneant in foro conscientie

O vt

vt in particulari exerceat iustum officium etiam in causa sanguinis. Et ratio est manifesta. Quia ille homo loco Dei præcipit in foro conscientie ita fieri in particulari.

Vnde ad argumentum primo loco factum respondetur, quod non est indecens occidere malefactores autoritative, sicut est indecens occidere ministerialiter, maxime quando autoritas residet in principe vel prælato qui nihil particulare exercet circa occisionem singularem huius hominis, sed est vt causa vniuersalis & remota. Indecentia autem illa consistit in prolacione sententie, in accusatione, in testificatione contra reum particularem, & in ipso exercitio occidendi physice, at vero quod hæc fiant autoritate prælati ecclesiastici non est indecens: quia quanuis sit causa principalior est tamen vniuersalior, sicut & ipse legislator qui tulit leges iustas de occidendis malefactoribus non amisit mansuetudinem ecclesiasticam, neque est irregularis, etiam si autoritate legis plurimi malefactores occidantur.

Denique cum ista prohibitio sit ecclesiastica nec clerici occidant malefactores; non amplius extendenda est quam ex ipso iure & approbata consuetudine colligitur. Ex quo sequitur nullam irregularitatis notam incurrere Inquisitores quando hereticos relaxant brachio seculari: quanuis sint certi quod ex huiusmodi relaxatione sequetur mors illorum, debent tamen seruare formam ab ipso iure præscriptam in capi. nouimus. de verborum significatione, videlicet, vt rogent seculares iudices, vt benigne se gerant cum hereticis sibi relaxatis. Ceterum de irregularitatis censura que ex homicidio voluntario vel casuali incurritur dicemus late artic. 8.

ARTICVLVS V.

Vtrum licet alicui occidere seipsum.

Sup q 59
artic. 3. ad
2. & infra
q 124. art.
2. ad 2. Et
3. q. 47. art.
6. ad 3. Et
4. d. 49 q.
5. art. 3. q.
2. ad 6. Et
Hebr. 11.
Ie 7. co. 1.
† Li. 5. c.
vit & ca.
6 ad finē,
tom. 5.

AD Quintum sic proceditur. Videtur, quod alicui liceat seipsum occidere. Homicidium enim est peccatum, in quantum iustitiæ contrariatur. Sed nullus potest sibi ipsi iniustitiam facere: vt probatur in 5. † Ethic. ergo nullus peccat occidendo seipsum.

2. Præterea. Occidere malefactores licet habenti publicam potestatem. Sed quandoque ille, qui habet publicam potestatem, malefactor, est ergo licet ei occidere seipsum.

3. Præterea. Licitum est, quod aliquis spontaneè minus periculum subeat, vt maius periculum vitet: sicut licitum est, quod aliquis etiam sibi ipsi amputet membrum putridum, vt totum corpus saluetur. Sed quandoque aliquis per occisionem sui ipsius vitat maius malum, scilicet miseram vitam, uel turpitudinem ali-

A cuius peccati: ergo alicui occidere seipsum.

4. Præterea. Samson seipsum interfecit: vt habetur Iudicum 16. qui tamen connumeratur inter sanctos: vt patet Hebr. 11. ergo licitum est alicui occidere seipsum.

5. Præterea. 2. Machab. 14. dicitur, quod Razias quidam seipsum interfecit, eligens nobiliter mori potius, quam subditus fieri peccatoribus: & contra natales suos iniurijs agi. Sed nihil quod nobiliter fit & fortiter, est illicitum, ergo occidere seipsum non est illicitum.

Sed contra est, quod August. dicit in 1. † de Ciuitate Dei. Restat vt de homine intelligamus illud quod dictum est: Non occides: nec alterum, ergo nec te. Neque enim aliud quam hominem occidit qui se ipsum occidit.

Respondeo dicendum, seipsum occidere, est omnino illicitum, triplici ratione. Primò quidem, quia naturaliter quilibet res seipsam amat, & ad hoc pertinet, quod quælibet res naturaliter conseruat se in esse, & corruptentibus resistit quantum potest. Et ideo quod aliquis seipsum occidat, est contra inclinationem naturalem & contra charitatem, qua quilibet debet seipsum diligere. Et ideo suis ipsius occisio semper est peccatum mortale, vtpote contra naturalem legem, & contra charitatem existens. Secundò, quia quælibet pars id quod est, est totius. Quilibet autem homo est pars communitatis: & ita id quod est, est communitatis. Vnde in hoc quod seipsum interficit, iniuriam communitati facit, vt patet per Philosophum in † 5. Ethicorum. Tertiò, quia vita est quoddam donum diuinitus homini attributum, & eius potestati subiectum, qui occidit & viuere facit. Et ideo qui seipsum vita priuat, in Deum peccat: sicut qui alienum seruum interficit, peccat in dominum, cuius est seruus: & sicut peccat ille, qui usurpat sibi iudicium de re sibi non commissa. Ad solum enim Deum pertinet iudicium mortis & vitæ, secundum illud Deuter. 32. Ego occidam, & ego viuere faciam.

Ad primum ergo dicendum, quod homicidium est peccatum non solum, quia contrariatur iustitiæ, sed etiam quia contrariatur charitati, quam habere debet aliquis ad seipsum. Et ex hac parte occisio sui-

Lib. 1. cap.
20. in fin.
tom. 1.

Lib. 5. cd.
vic. 10. 5.

sui ipsius est peccatum per comparationem ad seipsum. Per comparationem autem ad communitatem & ad Deum habet rationem peccati etiam per oppositionem ad iustitiam,

Ad secundum dicendum, quod ille qui habet publicam potestatem, potest licite malefactorum occidere per hoc, quod potest de ipso iudicare. Nullus autem est iudex sui ipsius. Unde non licet habenti publicam potestatem, seipsum occidere propter quodcumque peccatum: licet tamen ei se committere iudicio aliorum.

Ad tertium dicendum, quod homo constituitur dominus sui ipsius per liberum arbitrium. Et ideo licite potest homo de seipso disponere quantum ad ea, quae pertinent ad hanc vitam, quae hominis libero arbitrio regitur, non tamen quantum ad ea quae non subiacent suo arbitrio. Sed transitus de hac vita ad aliam feliciter non subiacet libero arbitrio hominis, sed potestati diuinae. Et ideo non licet homini seipsum interficere, ut ad feliciter transeat vitam. Similiter etiam nec ut quaslibet miseras praesentis vitae euadat, quia ultimum malorum huius vitae & maxime terribile, est mors, ut patet per Philosophum in 3. Ethic. Et ideo inferre sibi mortem ad alias huius vitae miseras euadendas, est maius malum assumere ad minoris mali uitam. Similiter etiam non licet seipsum interficere propter aliquod peccatum commissum. Tum quia in hoc sibi maxime nocet, quod sibi adimit necessarium poenitentiae tempus. Tum etiam, quia malefactorum occidere non licet, nisi per iudicium publicae potestatis. Similiter etiam non licet mulieri seipsam occidere, ne ab alio corrumpatur: quia non debet in se committere crimen maximum, quod est sui ipsius occisio, ut vitet minus crimen alienum. Non enim est crimen mulieris per violentiam violatae, si consensus non adsit: quia non inquinatur corpus nisi de consensu mentis, ut Lucia dixit. Constat autem minus esse peccatum fornicationem vel adulterium, quam homicidium, & praecipue sui ipsius, quod est grauissimum, quia sibi ipsi nocet cui maximam dilectionem debet. Est etiam periculo-

Præcepta de Iustitia & Iure.

A **lissimum**: quia non restat tempus, ut per poenitentiam expietur. Similiter etiam nulli licet seipsum occidere ob timorem, ne consentiat in peccatum: quia non sunt facienda mala, ut veniant bona, uel ut vitentur mala, praesertim minora & minus certa. Incertum enim est, an aliquis in futurum consentiat in peccatum. Potens est enim Deus hominem quacunque tentatione superueniente liberare à peccato.

B **Ad quartum dicendum**, quod sicut Augustinus dicit in 1. de Ciuitate Dei, Nec Samson aliter excusatur quod seipsum cum hostibus ruina domus oppressit, nisi quod latenter Spiritus sanctus hoc iusserat, qui per illum miracula faciebat. Et eandem rationem assignat de quibusdam sanctis foeminis, quae tempore persecutionis seipsas occiderunt, quarum memoria in ecclesia celebratur.

C **Ad quintum dicendum**, quod ad fortitudinem pertinet, quod aliquis ab alio mortem pati non refugiat propter bonum virtutis, & ut vitet peccatum. Sed quod aliquis sibi ipsi inferat mortem ut vitet mala poenalia, habet quidem quandam speciem fortitudinis: propter quod quidam seipsos interfecerunt, aestimantes se fortiter agere, de quorum numero Razias fuit: non tamen est vera fortitudo, sed magis quaedam mollities animi non ualentis mala poenalia sustinere: ut patet per Philosophum in tertio Ethicorum: & per Augustinum in 1. de Ciuitate Dei.

SUMMA ARTICULI.

Prima conclusio. Illicitum est omnino quod aliquis occidat seipsum.

Secunda conclusio ad primum argumentum. Qui occidit seipsum, peccat contra charitatem per comparationem ad se, peccat autem contra iustitiam per comparationem ad rem publicam & Deum.

E **Tertia conclusio in solutione ad secundum.** Peccator etiam si habeat publicam auctoritatem non potest occidere seipsum propter aliquod crimen, licet tamen ei committere se alteri iudicanti.

Quarta conclusio ad tertium. Non est licitum homini occidere seipsum ut transeat ad feliciter uitam neque ut effugiat quamlibet miseriam praesentis uitae, etiam peccati. Ista tres conclusiones ultimae sunt explicationes primae conclusionis uniuersalis.

Lib. 1. ca. 21. à med. tom. 5.

Li. 3. Ethic. ca. 8. to. 5. Li. 1. c. 23. circa med. tom. 5.

COMMENTARIUS.

NT omnia in hoc articulo aduertendum est fuisse olim hæreticos tam amentes, ut dicerent quod qui se occideret libera voluntate est verè martyr. De his meminit August. libro de hæresibus. Alij etiam aiebant quod qui se occidit pœnitentia ductus commissi criminis, est verè martyr: ac proinde Iudas fuisse protomartyr. De his erroribus plurima dicit Diuus Augustinus libro 1. de Ciuitate Dei, cap. 17. per multa capita. Contra has etiam hæreses habetur diffinitum in capit. tu dixisti. & in cap. non est. & in cap. placuit. 23. quæstione 5. imo isti errores repugnant lumini naturali, docet enim Aristoteles libro 3. Ethicorum, capit. 7. libro 5. cap. 11. non esse actum fortitudinis sed pusillanimitatis, quod quis seipsum occidat. Id ipsum docet Cicero in 1. Tusculana, & in libro de somno Scipionis: & rationes D. Tho. in hoc articulo sunt morales demonstrationes.

DVBITATUR nihilominus primò circa primam conclusionem. Et arguitur contra illam primo. Eodem præcepto prohibetur quis occidere alium & seipsum, sed in multis casibus licitum est alium occidere, ergo in aliquo casu licitum erit occidere seipsum.

Arguitur secundò. Eodem præcepto tenetur homo non occidere seipsum & conseruare vitam proximi, sed in multis casibus licitum est homini & sancto non conseruare vitam nec defendere illam, sed potius exponere certo periculo mortis, ergo aliquando licitum erit homini se occidere. Probatur consequentia. Quia ille moraliter se occidit qui uoluntarie uitam certo periculo mortis exponit.

Arguitur tertio. Quoniam multi viri illustres non solum apud Gentiles, sed etiam apud fideles laudantur quod seipsos interfecerint, quorum plurima exempla refert August. lib. 1. de Ciuitate Dei, capit. 21. & Diuus Hieronymus in epistola ad Gerontiam laudat Lucretiam & quasdam alias nobiles scæminas quod seipsas interfecerint propter virtutem castitatis, & super primum cap. Ioannis inquit, In persecutionibus nõ licet propria perire manu absque eo ubi castitas periclitatur. Et D. Thomas refert in quarto & quinto argumento huiusmodi exempla, & de B. Apollonia legimus, quod seipsam vitro inflammas coniecerit.

His tamen non obstantibus, conclusio articuli certissima est. Confirmatur. Quia (vt iam diximus) nunquam est licitum occidere hominem nisi publica auctoritate uel in defensione sui ipsius, at vero quando quis seipsum interficit nihil horum interuenit, ergo nunquam licitum erit quod quis semetipsum occidat. Denique vsu ecclesiæ confirmatur quæ sepulturâ denegat ijs qui se interficiunt, ergo iudicatur semper esse enorme peccatum & finalem impœnitentiam. Tota igitur difficultas est in soluendis argumentis.

Ad primum argumentum respondetur negando consequentiam. Et ratio discriminis est, quia materia immediata illius præcepti negatiui est occisio hominis in debita contra rationem, at vero contingit quod occidat alium nõ semper sit contra rationem. v. g. occidere malefactorem auctoritate publica, occidere vero seipsum semper est contra rationem, & ideo nunquam licet.

Ad secundum argumentum vt respõdeamus notandum est, quod actio per quam homo priuatur vita duplex esse potest altera per quã directè corrup-

A pitur vita. v. g. si quis seipsum præcipitet vel gladio confodiat: altera esse potest actio ex qua physice loquendo per accidens sequitur mors. v. g. similes cũ fortiter pugnat occidatur: profecto tunc pugnatilius non occidit illum quamuis pugnando constituat in periculo mortis. Similiter medicus qui vult curare infirmum peste infectum, cum magno periculo propriæ vitæ, certè curatio illa non occidit medicum sed per accidens sequitur ad illam mors ipsius medici. Similiter prædicator dum prædicat Euangelium sciens & prudens quod occidendus est ab hæreticis, non se occidit sua prædicatione, quamuis per accidens ad prædicationem suam sequatur mors.

B Notandum est secundò, quod cum non possit aliud esse peccatum nisi sit voluntarium, dupliciter contingit esse aliquid voluntarium, vt docet D. Tho. 1. 2. quæst. 6. art. 3. uno modo dicitur voluntarium directè, nõ solum ut finis intentus, sed etiam ut medium quod dirigitur ad finem, altero modo dicitur voluntarium indirectè, quando aliquis poterat aliquid operari & tenebatur operari & non operatur, tunc damnum quod sequitur ex non operatione dicitur esse voluntarium homini qui non operatur, indirectè tamen, similiter erit voluntarium indirectè damnum, quod sequitur ex aliqua operatione à qua tenebatur homo cessare uel abstinere. Respondeatur ergo ad secundum argumentum negando cõsequentiam, & ad probationem negatur antecedens, nisi intelligatur isto modo: idem videtur esse occidere seipsum, & non conseruare vitam; cum homo teneatur & possit se defendere. Sic enim verum est antecedens, quod ille homo moraliter occidatur à seipso qui non defendit & conseruat vitam propriam cum possit & debeat, non autem ille se occidit moraliter neque physice, qui potest defendere vel conseruare uitam propriam quando non tenetur, quia tunc occisio illa neque directè neque indirectè est sibi uoluntaria, quin potius sepe erit actus perfectæ uirtutis non defendere uel conseruare propriam uitam, sed exponere illã certo periculo mortis dum homo exercet actionem uirtutis aliquid.

C Et quidem aliquando erit necessarium pati mortem necessitate præcepti. v. g. si expediat ad salutem reipublicæ, aliquando vero erit in consilio propter magnum exemplum & aliorum edificandõ. Quod si quis interroget quænam erit nobis regula ad dignoscendum quando erit licitum ut homo persistat in aliqua operatione morali, nõ obstante certo mortis periculo, quando uero non erit licitum, quando erit in præcepto, quando in consilio. Respondetur ad hoc quod boni viri prudentia necessaria est sicut in alijs rebus moralibus, iuxta doctrinam Aristot. lib. 10. Ethic. cap. 5. ubi ait illud esse bonum quod uiro bono uidetur. Nihilominus possumus aliqua documenta proferre ad rem istam iudicandam.

E Primum documentum sit. Quotiescunque ex aliqua actione humana, siue illa sit bona ex natura sua siue indifferens, sequitur magnum commodum reipublicæ siue temporale siue spirituale, quale est exemplum insigne uirtutis, licitum est homini persistere in tali actione nõ obstante certo mortis periculo.

Secundum documentum est. Quotiescunque ex eo quod homo desistat ex aliqua bona actione aut certè non illicita ex natura sua consequitur notabile incommodum reipublicæ uel honori diuino, tenetur homo persistere in tali actione nõ obstante periculo mortis.

Tertium

Tertium documentum: Sapenumero continget quod aliquis teneatur persistere in talibus actionibus supradictis propter pactum quod fecit vel officium quod suscepit, quando alij qui non fecerunt pactum neque habent officium, non tenebuntur persistere. v. g. Episcopus & parochus tenebuntur aliquando non obstante periculo mortis ministrare sacramenta & docere populum quando alij non tenebuntur.

Hæc documenta etiam Philosophi naturales cognouerunt & docuerunt. v. g. Arist. 3. Ethic. cap. 9. & libro 1. Oeconomorum cap. 2. inquit, mors illa maxime laudatur quam quis oppetit ut teneatur sua Tullius etiam in 1. Tuscula. Referens verba Socratis quæ habentur in Phædone Platonis ait, vêtat ille dominans in nobis Deus iniussu hinc nos migrare suo cuius autem causam iustam Deus ipse dederit proculdubio letus sapiens ex his tenebris in illam lucem excesserit. Et præterea probantur hæc documenta testimonio Sacrae scripturae. 1. Machab. 3. melius est nobis mori in bello quam videre mala gentis nostræ & Sanctorum. Item primæ Ioan. 3. In hoc cognouimus charitatem Dei: quoniam ille animam suam pro nobis posuit & nos debemus pro fratribus nostris ponere; quomodo autem hoc fieri debeat pro fratribus diximus supra quæst. 26. art. 3. & 4. Denique hæc documenta ratione naturali probantur: quoniam vita animalis in homine ex natura sua ordinatur ad rationalem & spirituales ergo ubi necessarium fuerit quod vita animalis finiatur in operatione rationali, lex naturæ postulat ut finiatur potius quam desinat homo ab operatione virtutis necessaria ad finem hominis ipsius.

Ad tertium argumentum, respondet D. August. lib. 1. de ciuit. Dei ubi supra quod facta illa gentium habuerunt quidem quandam similitudinem cum fortitudinis sed non fuerunt facta vera virtutis fortitudinis. Nam & ipse Arist. 3. Ethicorum cap. 2. inquit, timidi esse inferre sibi mortem ob fugiendum quodcumque malum. Ad exempla vero Sanctorum quæ narrantur in Sacris literis & in Ecclesiasticis historiis, respondet Augustinus, quod illi spiritu Dei acti ita sunt operati. Sed profecto ad quædam huiusmodi exempla in particulari videtur posse responderi, quod illi non iniecerunt manus in se ipsos directe, sed dum operarentur actionem virtutis, per accidens interfecti sunt & ipsi, ita excusat Sanfonem Victoria in relectione de homicidio, & similiter Eleazarum 1. Machab. 6. Qui interfecit Elefantem suppositus illi cuius casu interfectus est. Sed aliqui Theologi excusant quidem ratione naturali Eleazarum non autem Sanfonem: nisi quia id fecerit spiritu Dei actus. Et ratio illorum est apparens, quia Sanfon suam et operatione directe interfecit se & Philisthæos, scilicet auferendo columnas templi, at vero Eleazarus non eodem ictu interfectus est quo ipse pugnabat confodiens Elefantem & supra existentes corruiere fecit: vnde excusari potest etiam ratione naturali, quia fortiter pugnando passus est mortem, ex quo inferunt quod non potest miles ut hostem præcipitet, se simul cum illo amplexus præcipitare, sed poterit se constituit in periculo, ut ab alio præcipitetur dum ipse præcipitat hostem, & hæc quidem satis probabiliter dicuntur, sed profecto differentia inter Sanfonem & Eleazarum vix possum inuenire, quia vterque se suppositus ruinae, alter ipsius domus, alter Elefantis. Igitur quemadmodum si Philisthæi essent supra domum & Sanfon auferret columnas haberet se similiter sicut Eleazarus: quoniam supra Elefantem erant

A hostes pugnantes, ita etiam parum retulerit quod Philisthæi essent in inferioribus partibus domus, quapropter mihi videtur quod vterque excusetur quia in iussu Dei ita fecerunt vel vterque, etiam ratione naturali.

Cæterum Razias de quo legitur. 2. Machab. cap. 14. quod se interfecerit non excusatur hic à D. Tho. sed excusatur illum Nicolaus de Lyra super illum locum. Et profecto ipsa Sacra scriptura videtur illum excusare ex his quæ fecit antequam se occideret & ex eo quod dixit dum moreretur: eo vel maxime quod illa quæ ipse fecit postquam se percussit videntur miraculose facta. Vnde probabiliter dici potest quod spiritu Dei actus ita fecerit.

B Ad confirmationem. Ex Diuo Hieronymo respondetur, quod fortassis fuit illius opinionis vel retulit illam opinionem, vel respondetur secundo, quod fortassis illa particula, absque, dum dicit absque eo ubi castitas periclitatur, non accipitur exclusiue, sed potius inclusiue: sicut Cantica. 4. dicitur absque eo quod intrinsecus latet: ubi non significatur quod quæ intrinsecus latebant non erant pulchra quin potius quod erant maxime pulchra: atque ita particula, absque, non accipitur exclusiue, sed inclusiue. Iuxta hunc modum loquendi dicit Apostolus: 2. ad Corinth. 11. capit. præter ea quæ extrinsecus sunt instantia mea quotidiana sollicitudo omnium ecclesiarum: Vbi Apostolus narrans suos labores maximos non intendit excludere laborem illum sollicitudinis omnium ecclesiarum. Ad alterum testimonium Diui Hieronymi respondetur, quod illa facta non refert Diuus Hieronymus quasi imitanda à forminis Christianis, sed pro illarum confusione quæ leuiores incommoda nolunt pati ut caste viuunt.

- **DYBITA TVR** secundo. Vtrum qui seipsum occidit peccat contra iustitiam vel per comparisonem ad se, vel per comparisonem ad rempublicam vel ad ipsum Deum.

- Primo arguitur & probatur, quod non peccet contra iustitiam per comparisonem ad rempublicam. Qui prodigit bona sua & famam suam non peccat contra iustitiam per comparisonem ad rempublicam, ergo neque qui se ipsum occidit. Antecedens ab omnibus conceditur, probatur consequentia quoniam bona temporalia & bona fama ciuium etiam pertinent ad commune bonum & decorem reipublicæ sicut & ipsa vita ciuium, ergo pari ratione non erit contra iustitiam occidere se ipsum uel certe utrunque erit contra iustitiam. Confirmatur quod sit eadem ratio vtriusque, quia respublica non solum est iusto vitæ ciuium, sed etiam bonorum temporalium & honoris, & famæ ciuium. Ergo si qui ista prodigit non peccat contra iustitiam per comparisonem ad rempublicam non peccabit contra iustitiam qui seipsum occidit.

E - Secundo arguitur. Inter hominem & Deum non est proprie iustitia commutatiua, ergo homo non potest peccare contra iustitiam per comparisonem ad Deum,

Tertio arguitur. Mulier quæ voluntarie permittit se per fornicationem corrumpi peccat contra iustitiam ipsamet, ergo etiam homo qui se interficit vel ab alio petit ut se occidas peccabit contra iustitiam per comparisonem ad se ipsum, ergo falsa est prima pars secundæ conclusionis, in qua dicitur quod peccat tantum contra charitatem.

IN decisione huius difficultatis varie loquuntur Theologi. Quidam aiunt quod qui se occidit patitur violentiam quandam maxime dum petit ab

alio vt ipsum occidat atq; ita talis percussor peccat contra iustitiam per comparationem ad percussorem: & idem sentiunt de stupratore qui virginem etiam volentem & inuitantem corrumpit. Fingunt enim quandam voluntatem naturæ in occiso & in virgine corrupta contra quam facit qui percudit volentem percuti & qui corrumpit virginem volentem corrumpi, neque enim virgo potest renuntiare voluntati naturæ ac proinde tam stuprator quam ipsa peccant contra iustitiam. Sed tamen de his non est in præsentia loco prolixius disputandum.

Pro decisione igitur nostræ difficultatis sit prima conclusio. Quia occidit se ipsum nullo modo peccat contra iustitiam per comparationem ad se. Ratio est tum quia omnis iniustitia sicut iustitia debet esse ad alterum. Tum etiam quia nemo patitur iniustum volens. Quæ documenta receptissima sunt in schola Philosophorum ex doctrina Arist.

Quod si quis objiciat quod martyr patitur iniustum volens, vult enim mori libenter pro confessione fidei. Respondetur quod quanuis martyr voluntariè patiat per comparationem ad ipsum Deum & ecclesiam: non tamen per comparationem ad tyrannum. Non enim petit ab illo vt se occidat: imò vero nollet mori cum peccato occidentis illum quanuis præsupposita malitia illius gaudet de bono patientiæ. At vero ad hoc quod aliquis dicatur pati iniustum: sufficit quod in illo sit inuoluntarium mixtum cum voluntario. v. g. quando aliquis dat latroni pecunias quoniam latro minatur mortem nisi dederit, ille quidem dat voluntariè simpliciter pecunias, sed inuoluntariè secundum quid, & hoc sufficit vt patiat iniustum dans pecunia latroni.

Secunda conclusio. Qui se ipsum occidit peccat contra iustitiam per comparationem ad rempublicam: hæc est expressa D. Tho. sententia. Sed aliqui Thomistæ interpretantur hanc conclusionem de iustitia legali: negant enim quod ille homo peccet contra iustitiam commutatiuam per comparationem ad rempublicam, sed contra iustitiam legalem. Sed aduersus istam intelligentiam facit quod homicidium ex genere suo est peccatum iniustitiæ contra iustitiam commutatiuam, sed qui se occidit est vere homicida, ergo peccat contra iustitiam commutatiuam, sicut qui furatur semper peccat contra iustitiam commutatiuam. Deinde, si tantum peccaret contra iustitiam legalem qui se occidit eo quod omnis homo debet se conferuare & ordinare ad bonum reipublicæ sequeretur quod non semper occidere se ipsum esset peccatum mortale iniustitiæ per comparationem ad rempublicam. Probo, sequelam quia quanuis vita hominis cuiuslibet sit valde pretiosa respectu sui & per comparationem ad ipsum Deum colendum & inquirendum tanquam finem vltimum, tamen per comparationem ad bonum ipsius reipublicæ multi homines sunt nullius aut parui momenti, imò aliqui sunt perniciosi reipublicæ, ergo ex hac parte erit peccatum iniustitiæ veniale saltem. Quapropter ego certissimè arbitror cum D. Thoma quod iniustitia quam committit se occidens per comparationem ad rempublicam, non est tantum contra iustitiam legalem, sed et contra commutatiuam: & ratio est, quia ipsa reipublica habet ius sibi concessum ab autore naturæ tanquam speciali domino ipsius vitæ ad custodiendam vitam hominis etiam ab ipsismet volentibus se occidere, ergo homo qui se occidit facit contra istud ius quod habet reipublica erga illum non minus quam si alium occidat. Et confirmatur hæc doctrina; quoniam præ-

Ator ciuitatis qui habet publicam autoritatem, tenetur ex officio defendere vitam hominis non solum ab alio aggressore, sed etiam ab ipsomet volente se occidere, ita vt si non defenderit peccet contra iustitiam commutatiuam, & ergo qui se ipsum occidit facit contra hoc speciale ius quod habet reipublica ad custodiendam vitam hominis: neque valet obijcere quod homicida siue sui siue alterius non tenetur restituere reipublicæ, ergo non peccat contra iustitiam commutatiuam per comparationem ad rempublicam. Ad hoc enim responderetur, quod ratio quare ille deobligatur à restitutione non est quia non faciat iniuriam reipublicæ, sed quia excusatur ex eo quod est irreparabili vita hominis vt redcat ad custodiam reipublicæ.

B Tertia conclusio. Qui se ipsum occidit peccat peccatum iniustitiæ per comparationem ad Deum, vt iniustitia opponitur virtuti iustitiæ commutatiuæ. Hæc etiam sententia probatur esse D. Thome cum enim dicat quod peccat contra iustitiam certum est ex ipsa ratione, quod non loquitur de iustitia legali: ait enim qui se ipsum vita priuat in Deum peccat: sicut qui alienum seruum interficit peccat in dominum cuius est seruus & sicut peccat ille qui vsurpat sibi iudicium de re sibi non commissa. At vero huiusmodi peccata constat esse contra iustitiam commutatiuam, scilicet occidere seruum alienum, ergo qui seipsum occidit peccat etiam contra istam virtutem. Ex quod etiam potest sumi noua ratio ad confirmandam præcedentem conclusionem: quoniam qui se occidit vsurpat iudicium reipublicæ ad quam pertinet ex officio iudicare an homo sit occidendus vel non: quare qui se ipsum proprio iudicio interficit vsurpat officium reipublicæ.

C Ad argumentum in oppositum respondetur & ad primum nego consequentiam. Et ratio differentie est quia homo est verè dominus bonorum temporalium fame, &c. Non autem est dominus vitæ, sed tantum est custos sub custodia ipsius reipublicæ: & idcirco non est eadem ratio. Et quanuis reipublica sit etiam custos bonorum temporalium fame & honoris ciuium: hæc tamen custodia solum extenditur ad hoc quod teneatur singulos ciues tueri ne quis illis iniurius sit in auferendis huiusmodi bonis: at vero titulo custodiæ non habet reipublica ius ad impediendum verum dominum ne prodigat illa bona: verum est tamen quod alio titulo potest reipublica impedire aliquando hominem ne prodigat illa bona, videlicet quando illa sunt necessaria ad bonam gubernationem reipublicæ & huiusmodi sunt multe leges quæ impediunt translationem dominiorum, & tunc homo agens contra huiusmodi leges peccabit contra iustitiam legalem per comparationem ad rempublicam.

D Ad secundum argumentum negatur consequentia. Et ratio est: quia potest contingere vt aliquod vitium speciale sit contra aliquam specialem virtutem quantum est ex natura vitij, & tamen quod illa virtus non possit proprie & formaliter inueniri in eo in quo est vitium, sed tamen sufficit quod possit inueniri aliquid altius illa virtute v. g. potest contingere quod aliquis homo peccet speciale peccatum odij sui ipsius & tamen in ipso non potest inueniri specialis uirtus dilectionis per comparationem ad se (loquimur enim naturaliter) sed est in homine aliquid altius virtute erga se ipsum, scilicet naturalis amor sui ipsius. Est aliud exemplum, si qui occidat patrem suum, uerè peccat etiam contra iustitiam commutatiuam, & tenetur restituere damna quæ sequuntur

sequitur ex illa occisione, et si posset resuscitare patrem teneretur ex iustitia commutativa restituere illi vitam: & tamen inter filium & patrem per se loquendo non est iustitia commutativa, sed aliquid aliud ista virtute, ad huc igitur modum dico quod quia Deus reservavit sibi speciale dominium vite hominis: omnis qui se occidit peccat peccatum iniustitiae commutativae usurpans alienum, quod quidem vitium ex natura sua contrarium est virtuti commutativae iustitiae: quavis propter Dei excellentiam non inveniatur proprie & formaliter iustitia commutativa inter hominem & ipsum Deum, sed est aliquid aliud quam virtus iustitiae commutativae. Hanc etiam ratione ponitur in homine secundum sententiam D. Thom. poenitentia specialis virtus iustitiae qua reducitur ad commutativam, quatenus per illam homo nititur satisfacere Deo recompenlando offensam factam.

Ad tertium argumentum respondetur, nego antecedens. Neque enim opus est ad specificè distinguendum vitium stupri ab alijs speciebus vitiorum contra castitatem, quod stuprum habeat specialem rationem iniustitiae, ut aliqui subtiliter arbitrantur, alias enim profecto etiam ipso virgo volens peccaret contra iustitiam per comparisonem ad se ipsam: sicut peccat peccatum stupri per comparisonem ad se: & rursus ipse stuprator non magis potest peccare contra iustitiam per comparisonem ad virginem volentem: quam si abscinderet manum illius volentis abscindi, sed constat ex dictis à D. Tho. & à nobis quod non peccat contra iustitiam, etiam qui occidit alterum volentem occidi per comparisonem ad ipsam, ergo multo minus peccabit contra iustitiam per comparisonem ad virginem vitro volentem corrumpi, sed sufficit specialis ratio de honestatis ad constituendam speciem vitij contra castitatem: quemadmodum distinguitur vitium bestialitas in specie ab alijs vitijs contra castitatem, & in illo vitio non inveniatur specialis ratio iniustitiae, magis quam in mollitie quando quis habet pollutionem voluntariam quae est species quaedam vitij contra castitatem. Ad hunc igitur modum dicimus, quod stuprum habet specialem deformitatem contra castitatem, videlicet quia ipsa natura ordinavit integritatem illam ad placendum viro in vinculo matrimonij, ita ut non aliter esset licitum rumpere signaculum virginitatis nisi per matrimonium. Fateor tamen quod magis me convincit autoritas & communis opinio Theologorum ad asserendum quod stuprum virginis voluntarie corruptae sit necessario confitendum quantum ad illam circumstantiam quod mulier erat virgo: quam omnes rationes quae adducuntur à Theologis ad probandum quod illa circumstantia mortaliter aggruet supra peccatum fornicationis.

ARTICVLVS VI.

Vtrum liceat in aliquo casu interficere innocentem.

2.3. q. 64.
ar 5. ad 2.
& q. 110.
ar. 3. ad 3.
Et 19. 7.
ar 6. ad 3.
Exopus 9.
qo. 36. Et
Hebr. 12.
4. 20. 3. 5.

AD Sextum sic proceditur. Videtur quod liceat in aliquo casu interficere innocentem. Divinus enim timor non manifestatur per peccatum: quoniam magis timor Domini expellit peccatum, ut dici-

Atur Eccles. 1. Sed Abraham commendatus est quod timuit Dominum: quia voluit interficere filium suum innocentem: ergo potest aliquis innocentem interficere sine peccato.

2. Præterea. In genere peccatorum que contra proximum committuntur, tanto maius videtur aliquod esse peccatum, quanto maius nocuumentum inferitur ei in quem peccator. Sed occisio plus nocet peccatori, quam innocenti qui de miseria huius vitæ ad caelestem gloriam transit per mortem. Cum ergo liceat in aliquo casu peccatorem occidere: multo magis licet occidere innocentem vel iustum.

3. Præterea. Illud quod fit secundum ordinem iustitiae, non est peccatum. Sed quandoque cogitur aliquis secundum ordinem iustitiae occidere innocentem, puta cum iudex qui debet secundum allegata iudicare, condemnat ad mortem eum, quem scit innocentem per falsos testes conuictum. Et similiter minister qui iniuste condemnatum occidit, obediens iudici: ergo absque peccato potest aliquis occidere innocentem.

Sed contra est, quod dicitur Exod. 23. Infontem & iustum non occides.

Respondeo dicendum, quod aliquis homo dupliciter considerari potest. Uno modo secundum se, alio modo per comparisonem ad aliud. Secundum se quidem considerando hominem, nullum occidere licet: quia in quolibet etiam peccatore, debemus amare naturam quam Deus fecit, quæ per occisionem corrumpitur. Sed sicut supra dictum est, occisio peccatoris fit licita per comparisonem ad bonum commune, quod per peccatum corrumpitur. Vita autem iustorum est conservatiua & promotiua boni communis: quia ipsi sunt principalior pars multitudinis. Et ideo nullo modo licet occidere innocentem.

Art 2. huius quæst.

Ad primum ergo dicendum, quod Deus habet dominium mortis & vitæ. Eius enim ordinatione moriuntur & peccatores & iusti. Et ideo ille qui mandato Dei occidit innocentem, talis non peccat, sicut nec Deus, cuius est executor. Et ostenditur Deum timere, eius mandatis obediens.

Ad secundum dicendum, quod in pensanda gravitate peccati magis est considerandum

randum id quod est per se, quam id quod est per accidens. Vnde ille qui occidit iustum, grauius peccat, quam ille qui occidit peccatorem. Primo quidem, quia nocet ei, quem plus debet diligere: & ita magis contra charitatem agit. Secundò, quia iniuriam infert ei, qui est minus dignus, & ita magis contra iustitiam agit. Tertio, quia priuat communitatē maiori bono. Quarto, quia magis Deum contemnit, secundum illud Lucæ. 10. Qui vos spernit, me spernit. Quod autem iustus occisus ad gloriam perducatur à Deo, per accidens se habet ad occisionem.

Ad tertium dicendum, quod iudex si fecit aliquem innocentem esse, qui falsis testibus conuincitur, debet diligentius examinare testes, vt inueniat occasionem liberandi innoxium sicut Daniel fecit. Si autem nec hoc potest, non peccat, secundum allegata sententiam ferens: quia ipse non occidit innocentem, sed illi qui eum asserunt nocentem. Minister autem iudicis condemnantis innocentem, si sententia intolerabilem errorem contineat, non debet obedire: aliàs excusarentur carnifices, qui martyres occiderunt. Si verò non contineat manifestam iniustitiam, non peccat præceptum exequendo: quia ipse non habet discutere superioris sententiam, nec ipse occidit innocentem, sed iudex cui ministerium exhibet.

SVMMA ARTICVLI.

P R I M A conclusio principalis est negatiua. Ratio est quia vita innocentum est conseruatiua & promotiua boni communis.

Secunda conclusio notetur in solutione ad secundum argumentum; plus peccat qui occidit innocentem quam qui occidit peccatorem

COMMENTARIUS.

I R C A conclusionem articuli aduertendum est, quod est intelligenda de innocente prout homo est, si non probatur nocens publica autoritate & dignus morte iudicatur, vt latius dicemus in quæst. 67. art. 2.

Secunda. Nota quod aliquando per accidens occidere innocentem licitum est, Verbi gratia. In bello iusto vbi directè intenditur à principe occisio nocentium, inter quos tamen sunt innocentes, qui simul occiduntur. Dicimus ergo quod non tenentur milites abstinere ab expugnatione ciuitatis ne si aut occidantur innocentes quando bellum est iustum, de qua re diximus supra quæstione. 40. Præterea etiam licitum erit occidere per accidens innocentem quando aliquis se ipsum defendens ab inua-

A fore iniquo cum moderamine inculpate tutele: & forte occidit aliquem innocentem, qui erat propè inuaforem.

D V B I T A T V R autem, an sit licitum occidere innocentem quando tyrannus petit à republica vt occidat aliquem innocentem, vel vt tradat illum sibi occidendum, alioquin destruet ciuitatem?

P R O cuius intelligentia aduerte, quod dupliciter potest tyrannus hoc petere; vno modo, vt ipsa respublica proprijs manibus occidat innocentem; altero modo, vt tradatur sibi innocens vel egrediatur ad ipsum, vt occidatur. De priore modo petitionis, consensus communis est non esse licitum, quod respublica occidat innocentem. Et ratio est; quia hoc esset consentire cum sauitia & malitia tyranni & ministrare illi in re turpi quod esset maximum dedecus, & infamia rei publicæ: quapropter potius debet tota respublica pati destructionem ciuitatis quam tanto sceleri consentire. At vero secundo modo locus est dubitandi.

E t arguitur primo pro parte negatiua. Respublica non potest obijcere ciuem periculo mortis nisi quando ille debet exercere aliquam operationem studiosam non obstante quod sequatur mors illius, at vero in illo casu innocens nullam talem operationem debet exercere neque exercet, ergo respublica non potest illum tradere.

S ecundo arguitur. Esto ita quod innocens teneatur exire ad tyrannum, tenetur tamen ex charitate, at vero ad opera charitatis nemo potest cogi à republica: ergo respublica non potest illum tradere.

T ertio arguitur. Idem videtur esse in illo casu, quod respublica occidat innocentem proprijs manibus & quod tradat occidendum tyranno, sed illud non est licitum, ergo neque istud erit licitum. Probatur consequentia, & confirmatur argumentum. Quia non minus peccauerunt Iudæi, qui tradiderunt innocentem Christum Pilato, quam ipse Pilatus, qui tulit sententiam mortis & milites qui crucifixerunt illum.

P ropter hæc argumenta Magister Soto libro. 5. de Iustitia & iure. quæstio. 1. articulo. 7. tenet quod ipse innocens in tali casu debet exire ad tyrannum ex charitate patriæ: sed respublica non potest eum tradere aut cogere vt exeat.

N ihilominus sit nobis conclusio certa. Respublica potest præcipere innocentem, vt exat ad tyrannum quod si noluerit iam non est innocens, & idcirco poterit respublica illum tradere tyranno. Probatur conclusio. Quia respublica habet autoritatem præcipiendi ciuibus quenlibet actum moralem bonum ex obiecto suo, imo & indifferentem quando expediat bono communi.

C onfirmatur hæc doctrina, ex Aristotel. libro. 5. Ethicorum. capit. 7. quod multi actus sunt qui ante legem latam nihil refert sic vel aliter fiant: at vero post latam legem iam sunt actus boni neque possunt aliter fieri, at vero in nostro casu posito ille actus exeundi ad tyrannum erat bonus ante legem latam imo necessarius ipsi innocenti ex præcepto charitatis, ergo multo magis poterit esse debitus ex iustitia legali superueniente præcepto rei publicæ quam si fuisset indifferens, igitur si innocens non obediit præcepto poterit puniri à republica, & in penam peccati tradi tyranno. Et confirmatur ex doctrina Diui Thomæ. 2. 2. quæstione 118. articulo. 4. ad secundum. vbi docet quod possunt diuites compelli per legem ad faciendam elemosynam pauperibus cum necessitas vrget. Id ipsum docet scholastici supra quæst. 32. art. 5.

Ad ar-

Ad argumenta in oppositum respondetur. Ad primum, quod illic est actus moralis bonus quem potest & debet exercere innocens & mediante illo potest licite se exponere periculo mortis pro salute reipublicae & iste actus est exire animose ad tyrannum, & si opus fuerit pugnare cum illo.

Ad secundum negatur minor, ut patet ex doctrina Aristotelis. & praeterea dicimus quod ille tenetur ex iustitia legali quae est virtus ordinans actiones particulares hominis ad bonum commune secundum legem.

Ad tertium argumentum respondetur, quod postquam ille innocens noluerit obedire reipublicae factus est nocens & poterit reipublica propriis manibus illum occidere & tradere tyranno ad occidendum: at vero antequam reipublica cognoscat, quod ille non vult exire etiam posita lege non poterit illum ligare & tradere tyranno: hoc enim esset punire innocentem.

ARTICVLVS VII.

Vtrum liceat alicui occidere aliquem, se defendendo.

q. dist. 25.
q. 2. art. 2.
q. 2. ad. 2.
& 3.

Ad Septimum sic proceditur. Videtur, quod nulli liceat occidere aliquem, se defendendo. Dicit enim Augustinus ad Publicam, de occidendis hominibus, Ne ab eis quisquam occidatur non mihi placet consilium, nisi forte sit miles, aut publica functione teneatur, ut non pro se hoc faciat, sed pro alijs, accepta legitima potestate, si eius congruat personae. Sed ille qui se defendendo, occidit aliquem ad hoc eum occidit, ne ipse ab eo occidatur. Ergo hoc videtur esse illicitum.

Epi. 154.
ad medio illius, 10. 2.
Et habetur 23. q. 5. capit. de occidend.

Lib. 7. ca. 5. non multum procul a fine, 10. r.

In diuisione me quaest.

In Decretis dist. 50. ca. de his clericis.

2. Praeterea. In primo de libero arbitrio dicitur: Quomodo apud diuinam prouidentiam a peccato liberi sunt, qui pro his rebus quas contemni oportet, humana caede polluti sunt? Eas autem res dicit esse contemnendas, quas homines inuitamittere possunt, ut ex praemissis patet. Horum autem praecipuum est vita corporalis. Ergo pro conseruanda vita corporali, nulli licitum est hominem occidere.

3. Praeterea. Nicolaus papa dicit, ut habetur in Decretis in distinctione 50. de clericis pro quibus consulisti, scilicet, qui se defendendo paganum occiderunt, si postea per poenitentiam emendati, possunt ad pristinum statum redire, aut ad altior ascendere, scito nos nullam occasionem dare, nec ullam tribuere licentiam eis, quae libet hominem quolibet modo occidendi. Sed ad praecipua moralia seruanda te-

nantur communiter clerici, & laici. Ergo, etiam laicis non est licitum occidere aliquem, se defendendo.

4. Praeterea. Homicidium est grauius peccatum, quam simplex fornicatio vel adulterium. Sed nulli licet committere simplicem fornicationem, vel adulterium, vel quodcumque aliud peccatum mortale pro conseruatione propriae vitae: quia vita spiritualis praefenda est corporalis, ergo nulli licet defendendo se ipsum, alium occidere, ut propriam vitam conseruet.

5. Praeterea. Si arbor est mala, & fructus, ut habentur Matth. 7. Sed ipsa defensio sui videtur esse illicita, secundum illud Rom. 12. Non vos defendentes charissimi. Ergo & occisio hominis exinde procedens est illicita.

Sed contra est, quod Exod. 22. dicitur: Si effringens fur domum, siue suffodiens inuentus fuerit, & accepto vulnere mortuus fuerit, percussor non erit reus sanguinis. Sed multo magis licitum est defendere propriam vitam, quam propriam domum. Ergo etiam si aliquis occidat aliquem pro defensione vitae suae, non erit reus homicidij.

Respondeo dicendum, quod nihil prohibet vnus actus esse duos effectus, quorum alter solum sit in intentione, alius vero sit praeter intentionem. Morales autem actus recipiunt speciem secundum id quod intenditur. Non autem ab eo quod est praeter intentionem, cum sit per accidens, ut ex supradictis patet. Ex actu ergo alicuius seipsum defendentis, duplex effectus sequi potest. Vnus quidem conseruatio propriae vitae, alius autem occisio inuadentis. Actus ergo huiusmodi ex hoc, quod intenditur conseruatio propriae vitae non habet rationem illiciti, cum hoc sit cuilibet naturale, quod se conseruet in esse quantum potest. Potest tamen aliquis actus ex bona intentione proueniens illicitus reddi, si non sit proportionatus fini. Et ideo si aliquis ad defendendam propriam vitam utatur maiori violentia, quam oporteat, erit illicitum. Si vero moderatè violentiam repellat, erit licita defensio. Nam secundum iura, vim repellere licite cum moderamine inculpatae tutelae. Nec est necessarium ad salutem, ut homo actum moderatae tutelae, praetermittat ad euitandam occisionem alterius:

q. 41. ad. 3. & r. 2.
q. 1. art. 3. & q. 6. ad. 7.

rius: quia plus tenetur homo vitæ suæ pro-
uidere, quam vitæ alienæ. Sed quia occi-
dere hominem non licet nisi publica au-
torita, propter bonum commune (vt ex su-
pradiçtis patet) illicitum est quòd homo
intendat occidere hominem, vt seipsum
defendat, nisi ei qui habet publicam auto-
ritatem, qui intendens hominem occide-
re ad sui defensionem, refert hoc ad publi-
cum bonum, vt patet in milite pugnante
contra hostes, & in ministro iudicis pu-
gnante contra latrones: quanuis etiam &
isti peccent, si priuata libidine moueâtur.

Ad primum ergo dicendum, quòd au-
toritas August. intelligenda est in eo casu,
quo quis intendit occidere hominem, vt
seipsum à morte liberet. In quo etiam ca-
su intelligitur autoritas inducta ex libro
de lib. arbit. Vnde signanter dicitur,
pro his rebus: in quo designatur intentio.
Et per hoc patet responsio ad Secundum.

Ad tertium dicendum, quòd irregula-
ritas consequitur actum homicidij, etiam
si sit absq; peccato: vt patet in iudice, qui
iustè aliquem condemnat ad mortem. Et
propter hoc clericus, etiam si se defendē-
do, interficiat aliquem, irregularis est quā-
uis non intendat interficere, sed seipsum
defendere.

Ad quartum dicendum, quòd actus
fornicationis, vel adulterij non ordinatur
ad conseruationem propriæ vitæ ex neces-
sitate, sicut actus, ex quo quandoque se-
quitur homicidium.

Ad quintum dicendum, quòd ibi pro-
hibetur defensio, quæ est cum liuore vin-
dictæ. Vnde † gloss. dicit: Non vos defen-
dentes, id est, non sitis referentes aduer-
sarios.

SUMMA ARTICULI.

P R I M A conclusio. Si aliquis ad defenden-
dam propriam vitam vtatur maiori violentia
quam oporteat, illicitum erit occidere alium se de-
fendendo.

Secunda conclusio. Si quis moderatè violentiam
repellat, erit licita defensio etiã si alterum occidat.

Tertia conclusio. Illicitum est quòd homo inten-
dat occidere hominem vt seipsum defendat, nisi ei
qui habet publicam autoritatem.

COMMENTARIVS.

V B I T A T V R primò circa secundam
conclusionem an vera sit: & arguitur
primò contra illam. Vita spiritualis
proximi plus debet diligi quam vita
corporalis propria, vt supra quæst. 26.
art. 5. diffinitum est: sed tunc perit vi-

ta spiritualis inuasoris quando me defendendo oc-
cido illū qui est in peccato mortali, ergo potius de-
berè ego pati mortem corporalem quam mittere
animam proximi in gehennam. Confirmatur. Si in-
uasor ex passione vel ignorantia vult me occidere,
videtur quòd tunc sit saltem tempus necessitatis
proximi, vt ego ponam vitam corporalem pro spi-
rituali illius, ergo saltem in tali casu non possum me
defendendo illum occidere.

Arguitur secundò. Sequitur ex conclusione Diui
Thomæ quòd qui dedit causam & fuit in culpa vt
ab alio inuaderetur, nihilominus possit defendendo
se, occidere inuasorem. v.g. qui adulter deprehensus
in adulterio ab ipso marito posset occidere mari-
tum se defendendo, item qui proximum iniurijs la-
cessiuit possit, si lacessitus aggreditur occidere illum
se defendendo.

De hac difficultate prima sententia est Abulen-
q. 11. super c. 11. Iosue, q. homo tenet se defendere
et occidendo inuasorē & videtur quòd ratio Diui
Tho. in artic. hanc sententiam probet, dum inquit,
Plus tenetur homo vitæ suæ prouidere quam vitæ
alienæ, ergo non poterit homo desistere à defensio-
ne suæ vitæ, ne occidat alterum.

Secunda sententia est Gersonis in tract. de Eucha-
rist. & Ancarrano in lib. de autoritate ecclesiæ. quæ-
stione. 52. articul. 3. & eam sequitur Accursius in
lege vt vim. ff. de iustitia & iure. videlicet, quòd ne-
mo potest in defensionem propriæ vitæ, interficere
aggressorem.

Tertia sententia est D. Antonini in 3. p. tit. 5. c. 8.
§. j. quæ sequitur Nauar. in suo manuali. c. 15. nu. 7.
& super. c. fin. 14. q. 6. nu. 15. videlicet quòd licitum
est se defendendo occidere inuasorem præterquam
quando is qui inuaditur dedit culpabilem causam
aggressoris, qualem dat adulter marito in adulterio
deprehensus, & ille qui alterum conuictis lacessi-
uit, vt se aggredere.

P R O decisione veritatis sit prima conclusio. Li-
citur est non defendere propriam vitam quando
homo non potest aliter se defendere quam occi-
dendo inuasorem. Probatur conclusio ex doctrina

D. August. li. 1. de doct. Christ. c. 27. homo debet
plus diligere proximum quam corpus proprium,
quæ quidem doctrina secundum communem intel-
ligentiam Theologorum aliquando est in præce-
pto, aliquando in consilio, vt diffinitum est à nobis
supra quæ. 26. art. 4. ad 3. & art. 5. ad 3. ergo quan-
uis homo possit se defendere cum moderamine
incolpate tutelæ occidendo inuasorem, licitum ta-
men erit ei ex perfecta charitate velle potius pati
mortem temporalem quam quòd, ipse inuasor pe-
reat in æternum. Probatur secundo exemplo Chri-
sti & plurimorum martyrum, qui cum possent se
defendere à tyrannis voluerunt potius pati mor-
tem, ergo non quotiescunque homo potest se defen-
dere tenetur quando fuerit causa aliqua spiritualis
ad Dei gloriam vel ad salutem proximi. Confirmatur
ex doctrina Christi, Ecce ego mitto vos sicut
oues in medio luporum. Quam doctrinam vnuer-
si Christianis sequi possunt ex consilio Euangelico,
item Ecclesiast. 28. Relinque proximo tuo nocenti
te, & tunc deprecanti tibi peccata soluentur, & quā-
uis in prædicto nostro casu non sit præceptum obli-
gans, poterit tamen homo vti consilio ad maiorem
consuetudinem comparandam, & vt non se expo-
nat periculo iræ & vindictæ contra proximum.

Obseruandum est tamen quòd conclusio intelligen-
da est quando vita eius qui inuaditur non est multū
necessaria reipublicæ imò etiam quando non est si-
mile

E Tiam si quis inuaditur in casu quo non potest
se defendere aliter quam occidendo inuasorem, non
tenetur occidere inuasorem, nisi in casu quo non
potest se defendere aliter quam occidendo inuasorem.

Probatur conclusio ex doctrina Christi, Ecce ego mitto vos sicut
oues in medio luporum. Quam doctrinam vnuer-
si Christianis sequi possunt ex consilio Euangelico,
item Ecclesiast. 28. Relinque proximo tuo nocenti
te, & tunc deprecanti tibi peccata soluentur, & quā-
uis in prædicto nostro casu non sit præceptum obli-
gans, poterit tamen homo vti consilio ad maiorem
consuetudinem comparandam, & vt non se expo-
nat periculo iræ & vindictæ contra proximum.

Obseruandum est tamen quòd conclusio intelligen-
da est quando vita eius qui inuaditur non est multū
necessaria reipublicæ imò etiam quando non est si-
mile

Probatur conclusio ex doctrina Christi, Ecce ego mitto vos sicut
oues in medio luporum. Quam doctrinam vnuer-
si Christianis sequi possunt ex consilio Euangelico,
item Ecclesiast. 28. Relinque proximo tuo nocenti
te, & tunc deprecanti tibi peccata soluentur, & quā-
uis in prædicto nostro casu non sit præceptum obli-
gans, poterit tamen homo vti consilio ad maiorem
consuetudinem comparandam, & vt non se expo-
nat periculo iræ & vindictæ contra proximum.

Obseruandum est tamen quòd conclusio intelligen-
da est quando vita eius qui inuaditur non est multū
necessaria reipublicæ imò etiam quando non est si-
mile

Probatur conclusio ex doctrina Christi, Ecce ego mitto vos sicut
oues in medio luporum. Quam doctrinam vnuer-
si Christianis sequi possunt ex consilio Euangelico,
item Ecclesiast. 28. Relinque proximo tuo nocenti
te, & tunc deprecanti tibi peccata soluentur, & quā-
uis in prædicto nostro casu non sit præceptum obli-
gans, poterit tamen homo vti consilio ad maiorem
consuetudinem comparandam, & vt non se expo-
nat periculo iræ & vindictæ contra proximum.

Artic. 2.
§. 1.

In arg. 2.
huius art.

Gloss. in
ibid.

mile periculum circa salutem animæ propriæ. Tunc enim in ijs duobus casibus magis debet homo providere propriæ vitæ quam alienæ.

Secunda conclusio. Licitum est homini se defendendo cum moderamine inculpatæ tutelæ occidere inuasorem. Probatur primò ratione D. Thom. in corpore articuli, quæ est demonstratio naturalis. Itè ex capit. ius naturale. distinctione. i. vbi asseritur esse iuris naturalis vt liceat vim ui repellere, & idipsum habetur in l. vt vim. ff. de iustitia & iure. & in c. signi. fcasti. el. secundo de homicidio. & in cap. si vero. de sententia excommunicationis. Hanc doctrinam eleganter prosequitur Cicero in oratione pro Milone & est communis cõsensu omnium Philosophorũ Theologorum. Hæc conclusio intelligenda est cum exceptione quadam: quando scilicet ex morte aggressoris sequitur notabile damnũ reipublicæ, tũc enim tenetur homo potius pati mortem quàm occidere inuasorem cum tanto damno boni communis & hoc ipsa natura nos docet: experimur enim qd̄ grauius elementa proprios motus deorsum obliuiscuntur & ascendunt sursum, ne detur vacuũ quod esset maximum damnũ vniuersi. Sed nihilominus dicimus, quod si occiderit inuasorem defendendo propriam vitam cum moderamine non peccat contra iustitiam commutatiuam per comparationem ad inimicum occisum, sed peccat mortaliter & grauius contra charitatem & pietatem contra patriam, & insuper contra iustitiam commutatiuam per comparationem ad rempublicam cui maximum detrimentum infert. Aliud enim esset non defendere regem cum passis & aliud occidere, etenim in priori casu peccas tantum contra charitatem, in secundo vero peccas contra iustitiam commutatiuam damnificando rempublicam.

Tertia conclusio. Licitum est occidere inuasorẽ, etiam si ille qui inuaditur fuerit in culpa prius vt aliter aggrederetur ipsum. Hæc probatur eisdem rationibus & iuribus sicut præcedens conclusio. Etenim adulter ex iniuria quã facit marito non amittit ius naturale defendendi propriam vitam. Præterea ipse inuasor iniuriã & vim facit, etiam si prius fuerit laesissus factis aut verbis, ergo licitum est vim illam & iniuriam repellere. Et confirmatur à simili. Si meus proximus sua culpa & prodigalitate deuenit in extremam necessitatem ego teneor illi succurrere, ergo etiam si ego mea culpa me constituerim in illo periculo: non tamen poterit alter me occidere, & ego possum licitè me defendere.

Obseruandum est tamen, quod si adulter vel laesitor præuidit pericula mortis futura ex actione propria, peccat certè peccatum homicidij in corde suo quando tale periculum præuidens, nihilominus statuit se in illo cõstituere. At vero postea in ipso periculo positus, non amittit ius defendendi se: imo tunc illi est maior ratio se defendendi donec doleat de peccato quod non est ita facile in illo conflictu & perturbatione animi.

Ad argumenta in oppositum respondetur. Ad primum, quod illa doctrina intelligenda est, quando proximus est in graui aut extrema necessitate: at vero quando ipse inuasor ex malitia sua se exponit tanto periculo: non teneor ego amittere vitam corporalem ne ille damnetur. Ad confirmationem respondetur, quod quanuis inuasor ex passione vel ignorantia etiam inuincibili aggrediatur, nihilominus non ex eo derogatur iuri naturali quod ego habeo, vt defendam propriam vitam.

Quod si objicias, tunc esse casum necessitatis in quo debeo uitã corporalẽ ponere pro vita spiritali

A proximi, ergo non licet interficere talẽ inuasorem. Respondetur, q̄ in ipso inuasore duplex miseria esse potest. Altera quod sit in peccato quod ipse aliàs commiserat: altera quod dum aggreditur me, afficitur passione absorbente vsum rationis & iudicium, vel habet ignorantiam inuincibilem iudicans, quod ego volo illum occidere. Dico ergo, quod medium ordinatum ad moderandam passionem eius, vel tollendam ignorantiam, non est quod ego amittam propriam vitam, manet enim ille cum eadem ignorantia & passione ex quibus me interficere intendit, Rursus neque ad liberandum illum à peccato quod aliàs commiserat, medium est quod ego permittam me occidit. Manet enim cum eodem peccato me interfecto. Sibi igitur imputandum erit si moritur in peccato quod vltro commiserat, neque pœnituerat. Non enim propterea debeo amittere ius quod habeo ad defendendam propriam vitam, sed possum me ab illo defendere sicut à bestia fera.

Ad alterum argumentum patet ex dictis in tertia conclusione, non enim adulter confert ius mariti, vt occidat illum; neque ipse amittit ius quod habebat defendendi vitam propriam ex eo quod adulterium commisit.

DUBITATUR secundò. An pro defensione rerum temporalium vel honoris licitum sit inuasorem occidere? Ad hoc breuiter respondetur conclusione affirmatiua, dummodo talis defensio fiat cum moderamine secundum proportionem ad finem intentum. Hæc conclusio est consensus Philosophorum & ferè omnium Theologorum. Illam asserit Cicero vbi supra, & confirmatur ex Aristotele. 3. Ethicorum, capit. 7. vbi laudat mortem, quam quis oppetit vt tueatur sua, ergo si cum periculo vitæ propriæ potest homo bona temporalia tueri, multo magis cum periculo vitæ aggressoris.

Præterea, Exodi. 28. vt citatur à D. Thoma in argumento. Sed contra, excusatur à reatu sanguinis qui percussit furẽ effringentem fores vel effodientem domum, Item ratione naturali probatur conclusio. Quoniam diuitiæ sunt instrumenta ad virtutem & necessariæ ad vitæ conseruationem, ergo licitum est ista bona defendere ab iniquo aggressore & vim vi repellere, non obstante occasione illius, quæ per accidens sequitur ex defensione mea: ipse enim potius se occidit moraliter, dum à vi inferenda non desistit. Eadem ratio procedit de honore quod est excellentius bonum, quàm diuitiæ.

Ex dictis sequitur vnum corollarium, quod non tenetur homo fugere aggressorem quando ipsa fuga est ignominiosa: sicuti est militi & viro nobili. Cæterum clericus vel monachus tenetur fugere, si fuga sua defendit vitam aut rem familiarem: non enim amittit honorem secundum statum suum, quod si noluerit fugere & se defendendo occiderit inuasorem: peccat mortaliter saltem contra charitatem: & certo credo quod peccat cõtra iustitiã. Et rō est, quia ille non se defendit cum moderamine proportionato ad finem intentum, sed maiorem vim adhibet quàm oporteret ad assequutionem finis, etenim quod respectu vnius hominis est proportio natum medium, respectu alterius non est proportionatum: quoniam ille amitteret honorem si fugeret, hic alter nihil amittit. Conclusio posita intelligenda est cum limitationibus conclusionum præcedentis dubij, scilicet, quod si fuerit persona publica ipse aggressor, ex cuius morte magnum damnũ sequitur reipublicæ, tunc non erit licitum illum occidere pro defensione rerum temporalium & honoris

noris. Argumenta verò quæ contra conclusionem possunt obijci vnico verbo soluuntur, si dicamus quod quanuis homo teneatur plus diligere vitam proximi, quàm bona propria temporalia: hoc tamẽ præceptum non obligat nisi in casu necessitatis proximi, & per media communia & ordinata ad illum finem, hic tamen casus non contingit quando proximus ẽ aggressor ex malitia sua. At vero si ex ignorantia inuincibili aggreditur bona mea rapere, putans esse sua, videtur quod tunc non possim illa defendere occidendo illum. Respondetur nihilominus, quòd iam est in culpa dum propria autoritate contendit vendicare sibi illa bona, sed deberet petere ante iudicem.

D V B I T A T V R tertio. An sit licitum repercutere eum qui postquam percussit, separat se ab aggressione. v.g. si quis dedit alapam proximo, an percussio possit statim repercutere?

Arguitur primò per parte affirmatiua. Quia illa repercutio ẽ recuperatio honoris qui actualiter offenditur, & repercutio defenditur & recuperatur.

Arguitur secundo à simili. Licitum est persequi latronem fugientem capta præda, & eripere illam de manibus eius per vim, etiam cum periculo uitæ latronis, ergo in casu posito in fragranti iniuria, repercutere est quasi eripere prædam honoris de manibus iniqui aggressoris.

Arguitur tertio. Si quis irritet alterum ad singulare certamen taliter quod irritatus amittat honorem, nisi acceptauerit pugnam aut statim euaginatæ gladium: & licitum est illi defendere suum honorem, etiam si is qui irritauit illum uerbis, iam taceat neque ultra progrediatur, ergo etiam licitum erit percutientem repercutere pro defensione honoris qui adhuc læditur.

Nihilominus sit nobis certissima conclusio & catholica doctrina. Non est licitum repercutere eum qui percussit, nisi forte adhuc perseueret impugnans tunc enim repercutio hêt ratione defensionis respectu imminētis periculi, non uindictæ respectu præteritæ iniuriæ. Probatur egregio testimoni. i. Petri. cap. 3. Non reddentes malum pro malo, neque maledictum pro maledicto. Item probatur, quoniam uindicta non est licita particularibus, ut patet Ecclesiast. 28. Qui uindicari uult, à domino inueniet uindictam. At uero qui repercutit uindictat se do percutienti, ergo peccat mortaliter. Hæc est communis doctrina Theologorum bene sentientium. Et si quis aliter sentit iudicio nostro contradicit sacre Scripturæ. Verum est tamen quòd non desunt qui uelint fingere quòd illa repercutio non habet rationem uindictæ dum sit in feruore pugne: sed potius est defensio honoris. Et idem dicunt de illo qui acceptat duellum irritatus ab alio, aiunt enim quòd per illam acceptationem homo defendit honorem suum. Sed profecto uehementer falluntur dum ita paralogizantur: quod patebit ex solutionibus argumentorum.

Ad primum argumentum respondetur, nego an te cedens. Quia quanuis honor secundum leges diaboli recuperetur, tamen recuperatur per uindictam, quod est illicitum. Et ratio est: quia honor iã est læsus propter illam percussioem priorem, & ideo non habet locum ibi iam defensio, sed est mera uindicta ipsa repercutio: quanuis per illam recuperetur honor apud uiros huius seculi, qui sunt idololatræ mundani honoris.

Ad secundum concedo antecedens & nego consequentiam. Ratio differentie est manifesta. Quo-

nam latro adhuc est in exercitio capiendi aliena, dum non est iam in loco quieto retinens rem alienam. At uero qui semel percussit uel contumeliam dixit, iam læsit honorem meum, neque portat secum quidquã meum quod ego possim eripere da manibus eius: sicut si quis abscindat manum meam, non possum ego abscindere manum eius. Imo si occidat equum meum: non possum ego occidere equum illius. Quia illa operatio nõ habet rationem defensionis, sed potius offensionis per uindictam. Ita igitur homo se habet qui pro recuperatione honoris repercutit eum qui se percussit. Cæterum de antecedente argumenti, nota quòd si fur vel latro iam constituit se in loco tuto, vel rem alienam deposuit vel abscondit, non est mihi licitum per vim recuperare eam rem: quia tunc iam ille non infert vim actualiter, sed omnino iam cessauit. Vnde oportet, quod res publica iudicet de latrone & compellat ut mihi restitua. Quòd si quis obijciat. Si de facto ego contendam cum latrone ut reddat quod abstulit, ille non poterit iuste defendere rem illam, igitur ego iuste contendo eripere rem illam. Respondetur nego consequentiam. Quia non est innocentes, quòd sit in iusta pugna ex utraque parte: maxime quòd defensionis latronis est contra iustitiam commutatiuam: compulso autem mea est contra iustitiam legalem, atque ita diuersis rationibus utraque pugna est iniusta.

Ad tertium respondetur, quòd nullo modo est licitum acceptare duellum quod condemnatur in Concilio Tridentino. Sess. 25. c. 19. in decreto de reformat. & quanuis grauissimæ pœnæ quæ illic apponuntur contra sic pugnantes & contra fauentes illos, intelligatur de solenni duello, non solum illud duellum est illicitum iure naturæ, sed etiam quodlibet aliud singulare certamen eorum, qui se adinuicem inuitant uel irritant ad pugnam, est iure naturæ illicitum: nam uterque se exponit periculo mortis uel occisionis: neque potest habere rationem defensionis talis acceptio. Poterit tamen homo sic irritatus ab alio prudenter & Christianè respondere pro defensione sui honoris, dicendo ubicunque tu me fueris aggressus, vir ego sum qui me possum defendere, etiam forte cum malo tuo atque periculo. Atque ita vim moderate repellit, quousque alter armis uelit uti. Tunc enim iam constat quòd armis potest se defendere. Sed adhuc dubitat aliquis iratus me uocat dicens, quòd uult mihi certa uerba facere seorsum, an sit licitum exire, etiam si suspicet, quòd ille uult uti armis contra me? Ad hoc respondetur, quòd prudentia opus est in huiusmodi casibus, fortassis enim habet rationem defensionis, si in tali casu vir nobilis irritatus uelit exire ad audiendum sermonem eius qui irritat: quia forte uerbis terminabitur illorum dissidium. At uero si irritatus, est certus moraliter, quòd irritans uult cum illo digladiari, debet uerbis suum honorem modeste defendere, ut iam diximus sed non tenebitur domi manere, sed poterit exire quoties sibi opportunum erit ad negotia sua tractanda.

D V B I T A T V R quarto. An in defensionem sui, licitum sit præuenire eum qui paratus est inique aggredi? Verbi gratia, an uxor quæ certa est, quòd maritus uult nocte illam suffocare, possit præuenire maritum, & illum occidere. Similiter an habeat rationem defensionis, si quis occidat eum qui vadit ad iudicem, ut imponat falsum testimoniũ propter quod erit occidendus, uel infamatus uel amissurus bona temporalia.

Pro solutione nota, quòd præuenire in præsentia est, antequam inimicus inuadat damnificare. Nota est

Secundo, quod aliquando huiusmodi præventio nõ est simpliciter præventio, sed secundum qui uerbi gratia, quando ego post unum actum aggressionis præuenio alterum, quem prudenter timeo esse futurum in damnum meum.

Sit igitur prima conclusio. Non est licitum simpliciter præuenire eum, quem timeo futurum esse aggressorem. Probat, quia illa præventio non est proprie defensio, sed directe est occisio hominis ordinata ad conseruationem propriæ uitæ quemadmodum si adultera nouit, quod maritus est cõscijs adulterij quod illa commisit: qui tamen nondum quidquam parauit, nihil dixit, unde colligat, quod est actualis aggressor: nihilominus mulier prudenter timeret, quod illam sit occisurus. Dicimus quod in hoc casu, non est licitum præuenire maritum, & per insidias illum occidere. Confirmatur conclusio. Quia illud vniuersali principium, vim vi repellere licet, nullo modo verificatur in illo casu: quin potius verificatur, quando supra iniuriam factam altera additur.

Secunda conclusio. Postquam iam aggressor fecit aliquam actionem parando mihi insidias, quas ego aliter effugere non possum nisi occidendo illum: tunc licitum est mihi medio tempore, antequam instet meum damnum, occidere insidiantem etiam si pro tunc quietus sit. Ratio est: quia tunc proprie loquendo est defensio uitæ meæ: nam profecto mortaliter loquendo, ille est actualis aggressor. v.g. in casu posito, potest mulier adultera occidere maritum de quo certa est quod iam habet vel uenenum paratum, uel gladium aut aliquid simile: tunc enim vim repellit moraliter loquendo, quanuis physicè pro tunc ipse maritus nihil agat. Similiter dico de secundo casu: quod si ille qui vadit ad iudicem fuerit ad motus & noluerit retrocedere, poterit is qui iniuriam patitur occidere illum defendendo se vel sua: si aliter non potest. Imo uero Caiet. infra in q. 97. ar. 3. ad 3. & in summa in uerbo duellum, ait, quod innocens tunc poterit prouocare accusatorem ad duellum & occidere: quoniam accusator iam inuadit innocentem occisurus gladio iudicis. Quin potius secundum istam rationem posset etiã occulte occidere aggressorem non prouocando ad duellum, si quidem habet illa actio rationem defensionis eum moderamine inculpatae tutelæ. At uero contra hanc sententiam Caietani sunt tria argumenta. Primum argumentum est. Si ipse accusator bona fide imponeret mihi crimen, non liceret mihi illum occidere, ergo neque si mala fide. Probo consequentiam. Quia defensio uitæ propriæ, ut iam diximus licita est etiam contra ignorantem inuincibiliter.

Arguitur secundo. Sequeretur quod etiam si accusator intenderet damnificare in causa civili, licitum esset illum occidere. Probat consequentia. Quia si illa actio habet rationem defensionis, licita erit pro conseruatione rerum temporalium. Consequens autem uidetur esse inconueniens. Quoniam tunc daretur occasio litigantibus, ut occiderent homines quos falsos testes esse iudicauerint: quod esset magna perturbatio reipublicæ. Confirmatur. Nam iudex iuste puniret talem interfec-torem, ergo ipse iniuste occidit.

Arguitur tertio. Quia proprie vis non dicitur, nisi quando aliquis actualiter aggreditur aliquo facto per se nociuo, sed ille accusator nondum sic aggreditur, ergo tunc non verificatur, quod vim vi innocens repellit. Magister Soto propter hoc tertium argumentum in lib. 5. de Iust. & iure. q. 1. art. 8.

Bona de Iusticia & Iure.

tenet partem negatiuã. Nihilominus sententia Caiet. mihi multo probabilior est. Et cõfirmatur, quia licitum esset mihi occidere hominem qui uocat seruum, ut me occidat: si non habeo alium medium, quo uitã seruem incolumem. Item si quis vadit ut soluat uel irriter canem aut leonem contra me, licitum est mihi illum occidere, antequam soluat canem aut leonem, ergo etiam in casu posito licitum erit occidere accusatorem uel inuadentem.

Ad argumenta in oppositum responderetur. Ad primum, quod sicut nõ possum me defendere per vim ab ipso iudice & ministris, qui bona fide secundum allegata & probata procedunt, etiam si ex ignorantia id faciat, ita neque accusatorem possum occidere, qui bona fide & iuridicè me accusat. Ratio est, quia omnes isti exequuntur officium legalis iustitiæ, ac per consequens non faciunt mihi iniuriam. Et confirmatur. Quia innocens probatus nocens tenetur pati mortem illatam à ministris reipublicæ, ergo accusatus tenetur pati accusationem factam secundum legalem iustitiã. Ratio utriusque est: quia sic expedit communi bono reipublicæ. Ceterum quando quis me inuadit uel accusat siue ex malitia siue ex ignorantia & non secundum iustitiã legalem, licitum mihi est me defendere, non obstante morte illius.

Sed rogat quis quid agam ego, si quis uadit ad me accusandum de crimine uero sed occulto, ex cuius accusatione mihi certum periculũ creatur mortis uel infamiæ. Responderetur, quod si ille non habet ius ad me accusandum, neque procedit secundum iustitiã legalem, ita me possum defendere ab illo, sicut ab imponente falsum crimen.

Ad secundum argumẽtũ responderetur concedo sequelam. Diximus enim iam quod licitum est pro defensione rerum temporalium inuadentem occidere. Cũ igitur ille accusator per se uel per tertiam personam iniquè contendat accipere mea bona: licitum mihi erit illa defendere. Neque illud inconueniens sequitur ex ista doctrina, nisi ex malitia hominum litigantium: qui non prudenter examinabunt circumstantias, in quibus licitum est falsum accusatorem & falsum testem occidere. Ad confirmationem responderetur, concedo antecedens, & nego consequentiam. Quia iudex procederet ex falsa præsumptione. Ad si iuridicè posset probari ratio iustæ defensionis, tunc iudex iniquè puniret interfec-torem.

Ad tertium argumentum responderetur, quod moraliter loquendo, ille iam cœpit facere uim quando apponit causam certam periculi futuri: sicut qui parat laqueum pedibus meis in loco per quem mihi necesse est transire, neque enim debeo expectare ad repellendam uim, quando iam nullum erit remedium. Sed tunc uerè me defendam, quando iam posita est aliqua actio per quam per bonam consequentiam sequitur meum periculum: alioquin postea nullus est locus defensionis relic-tus.

DUBITATUR quinto & ultimo. An sit licitum intendere occisionem aggressoris, ut seipsum homo defendat uel sua bona?

Arguitur primò pro parte affirmatiua. Omne quod licitum est facere, licitum est intendere & uelle: sed licitum est occidere inuadentem defendendo se cum moderamine inculpatae tutelæ, ergo & uelle occisionem illius & intendere illam.

Arguitur secundo. Licitum est se defendenti ferire aggressorem in corde illius: imo & hoc ipsum intendere. sed talis percussio ex natura sua mortifera est, ergo etiam est licitum intendere occidere illum.

Arguitur tertio. Quoniam sententia D. Th. uidetur

P

uidetur

videtur nimis scrupulosa. Quis enim est qui se defendat, qui non eligat occisionem inuaforis, quando non aliter potest euadere? sed electio esse non potest sine intentione finis: imo idem actus est electio & intentio diuersis rationibus, ergo non peccat mortaliter, qui intendit occidere inuaforem, ut se defendat. De hac difficultate M. Soto ubi supra, ait mentem D. Tho. claram esse, videlicet quod tunc duntaxat homicidium fit ex intentione propter defensionem, quando quis alterum aggreditur, ipsum præueniens vel ad vindicandam præteritam iniuriam vel ad cauendam futuram. Et ideo optime ait D. Tho. id tantum licere publicæ potestati, vel per bellum respectu hostium exteriorum, vel per executionem iustitiæ respectu pestilentium ciuium. Sed quando aliquis se defendit cum moderamine inculpatae tutelæ, dicit quod nihil horum contingit, etiã si homo directè mittat iaculum ad cor, ut occidat aggressorem. Vnde videtur sentire quod se defendendo cum moderamine non intendit occisionem aggressoris. Et inquit insuper: quod potest teneri, quod talis occisio non est mediū ad cōseruationem vitæ: sed cōseruationis effectus. Nam consueto sermone rectè etiam appellatur mediū, eodemque nomine vtitur D. Thom. in hoc artic. Hactenus Magister Soto Verum tamen hic modus dicendi & explicandi doctrinam D. Tho. neque nobis placeet, neque D. Tho. est, nusquam enim D. Tho. dicit quod occisio hominis est mediū licitum personæ priuatæ ad cōseruationem vitæ, sed inquit, quod ipsa defensio est mediū ad cōseruationem vitæ, & quod ipsa occisio est effectus per accidens consequutus & præter intentionem. Præterea limitare occisionem hominis ex intentione, tantum ad illos modos, falsum est. Nam potest quis intendere occidere hominem, ut rapiat pecunias vel ob alium finem ad salutem suam cōseruandam. Alij autem aiunt, quod licitum est velle occisionem & intendere tanquam effectum necessario consequutum ex defensione vitæ: non autem ut mediū ad finem. Sed neque isti attingunt veritatem & mentem D. Tho. nã ipse appellat talem occisionem effectum per accidens & præter intentionem defendentis seipsum. Quapropter effectus ille nulla ratione potest dici moralis & voluntarius ipsi defendenti se. Et ratio est manifesta. Quia ille effectus non est directè voluntarius, ut patet. Neque indirectè, quia non tenetur homo euitare illum effectum, dum secum moderatone defendit, ergo nullo modo est voluntarius. Item falluntur in eo quod dicunt esse effectum necessario consequutum ex defensione vitæ. Etenim si dum ego defendo vitam meam, ipse aggressor separet se: non sequitur mors illius. At vero si persistit adhuc, & ego me non possum aliter defendere, tunc necessario ex suppositione, consequitur occisio aggressoris, non ex ipsa defensione ut est operatio defendentis volita & moralis. Et propterea propriè respectu illius defensionis dicitur effectus per accidens & præter intentionem operantis. Caiet. autem in hoc loco optime explicat mentem D. Tho. exemplo medici, qui intendit sanitatem infirmi per mediam potionem, ex qua cōsequitur debilitatio infirmi. Tunc enim profectò constat, quod medicus non intendit directè vel indirectè debilitare infirmum: neque accipit pro medio debilitationem: sed solum permittit illam propter maius bonum. Quemadmodum etiam Deus concurret ad aliquam operationem quatenus bona est, quæ tamen necessario est peccatum, quatenus est à libero hominis arbitrio contra legem operante: & tamen nullo modo intendit Deus

A peccatum neque directè neque indirectè neque est causa peccati simpliciter: sed solum permittit peccatum propter aliud maius bonum. Ita omnino se habet qui se defendens cum moderamine inculpatae tutelæ aggressorem occidit.

Pro solutionem argumentorum notandū est, quod idem actus materialiter potest esse bonis respectu vnius voluntatis, & malus respectu alterius. v.g. passio Christi fuit valde bona respectu voluntatis Christi: at verò fuit mala ut procedebat à voluntate Iudæorum & crucifigentium.

Notandum secundo. Quod in defensione cum moderamine inculpatae tutelæ, idem actus materialiter est defensio, & est occisio. Defensio quidem bona, quia consideratur ex parte ipsius defendentis tanquam mediū proportionatum fini, qui est vitæ cōseruatio. Occisio autem est mala respectu inuaforis quia ipse tenebatur se subtrahere ab illo periculo. Et ideo est illi indirectè voluntaria. Cæterum causa physica occisionis illius bene potest contingere quod sit ipse defendens se, non autem erit causa moralis, nisi fortè ex vindicta & odio occidat aggressorem, cum se defendit etiam cum moderamine inculpatae tutelæ: Est autem hæc doctrina valde necessaria pro alijs materijs moralibus. Sunt enim alij qui casus, in quibus oportet aduertere, an aliquis effectus, qui aliàs esset malus, moraliter, sit dicendus effectus per accidens, & præter intentionem? Et assumatur ut mediū, ut sit directè, vel indirectè volitum? Cuius rei sint nobis duo exempla. Infirmatur quis vehementer infirmitate stomachi, vel opilatione ventris, ad cuius remedium necesse est puri & optimi vini magnam quantitatem sumere: unde de rutis necesse est, naturaliter quod infirmus ebrietur. Tunc nihilominus secundum communem sententiam licita est illa medicina, non obstante ebrietate, quoniam ebrietas in illo casu est effectus per accidens, & præter intentionem accipientis medicinam per se ordinatam ad salutem. At verò si illa medicina immediatè dirigeretur ad ebrietatem, non esset licitum illam sumere, etiam si ex ebrietate rursus sequeretur cōseruatio vitæ. Ratio est: quia non sunt faciendæ mala, ut inde veniant bona: sicut etiam non sunt relinquendæ bona, quauis præter intentionem operantis sequantur mala: iuxta illud commune. Prouerbiū; Potius scandalum nasci permittitur, quam veritas relinquat. Est aliud exemplum. Si ad cōseruandam vitam, necessaria esset naturaliter expulsio superflui seminis: nihilominus non esset licitum uti medicina vel confricatione excitatiua pollutionis. Ratio est, quia tunc sumeretur mediū, quod secundum se illicitum est. At vero si esset aliqua medicina, quæ immediatè ordinaretur ad confortandum partes uegetatiuas vel ad purgandum hominem, unde consequeretur physicè effusio seminis: licitum esset sumere talem medicinam, quia illa effusio est effectus per accidens, & præter intentionem accipientis medicinam, nisi homo consentiat vel desideret ipsam pollutionem: sicut potest etiam peccare se defendendo, qui gaudet de morte aggressoris. Cæterum dijudicare, qui nam dicantur effectus per accidens, & in quo casu tenentur homo relinquere actionem aliàs bonam, non inde consequatur malum: uel in quo casu sit ei licitum prosequi bonam actionem, etiam si inde sequatur aliquod malum: magnum negotium est & prudentiæ non vulgaris. Duo tamen documenta uniuersalia possumus an te oculos, habere in huiusmodi casibus dijudicandis.

• Primum documentum sit. Quando actio bona

secun-

secundum se, ex qua sequitur aliquis effectus secundum se illicitus vel nocuus respectu alterius: est tamen mihi necessaria ad conseruationem eius, ad quod habeo ius: erit mihi licitum in illa bona actione perseuerare: dummodo effectus ille per accidens consequutus non sit nocuus notabiliter bonis communibus. Et multo magis erit licitum persistere in illa actione, quando ipsa est promotiua boni communis. Hoc documentum verificatur in actione defensionis propriæ vitæ, ad quæ sequitur occisio aggressoris: & in sumptione medicinæ, ad quam sequitur per accidens ebrietas vel emissio seminis. Verificatur etiam maxime in bello iusto, quando milites pugnant contra hostes, & ciuitatem, occidunt pariter innocentes per accidens, & præter intentionem. Sic enim expedit communi bono, quod milites non desistant ab impugnatione ciuitatis, non obstante innocentium periculo.

Secundum documentum sit. Quando actio illa quæ bona est, aut certe non est mala secundum se, non est mihi necessaria, sed potius parum utilis: etsi cessem ab illa, parum aut nihil nocuum mihi accidit: & ex alia parte sequitur aliquod nocuum notabile proximo: teneor cessare ab illa actione vel ex charitate vel ex iustitia. Verbi gratia. Si quis recreandi animi gratia velit iaculari ad scopum, ad quam actionem ille ius habet: tamen si dum vultria iaculari videat hominem transeuntem, & nihilominus iaculetur, & occidat hominem: non potest dici illa occisio effectus per accidens, & præter intentionem iaculantis, sed est illi indirecte volita illa occisio. Et ratio est, quia ille tenebatur cessare ab illa actione: ex qua cessatione parum, aut nihil damni reprobatur: quamuis alias haberet potestatem iaculandi. Et per hunc modum in alijs casibus philosophandum est de proposita difficultate.

Ad argumenta in oppositum responderetur. Ad primum quod si sermo sit de licito per se maior est vera, sed minor est falsa, quod sit licitum per se & absolute occidere aggressorem: sed solum dicitur esse licitum seu potius non illicitum in sua causa per accidens. Et ad hoc non valet consequentia dum inferitur, ergo licitum est velle & intendere occisionem aggressoris: sed solum sequitur, ergo licitum est velle & intendere defensionem propriæ vitæ, non obstante occisione aggressoris.

Ad secundum responderetur, concedo maiorem & minorem, & nego consequentiam. Quia variatur appellatio verbi intendere. Non enim sequitur, quod si quis intendit vnum cui aliud intrinsecè attenditur, quod intendat illud quod intrinsecè attenditur quemadmodum medicus intendit dare medicamentum propter salutem infirmi: cui tamen medicamentum intrinsecum est, quod debilitet, tamen non sequitur quod medicus intendat debilitationem infirmi: nec directè nec indirectè velle eam.

Ad tertium argumentum responderetur, quod sententia Diui Thomæ, non est scrupulosa prout a nobis explicata est. Eodem enim modo potest homo se defendere cum moderamine inculpate tutelæ, non obstante occisione inimici, atque si licitum esset in illo casu intendere occisionem tanquam medium ad salutem propriam. Quin potius doctrina Diui Thomæ sic explicata, est necessaria pro alijs materijs. Et si quis aliter loquitur improprie loquitur: etiam si sentiat nobiscum.

Baues de Iustitia & Iure.

Vtrum aliquis casualiter occidens hominem, incurrat homicidij reatum.

D Octauum sic proceditur. Videtur, quod aliquis casualiter occidens hominem, incurrat homicidij reatum. Legitur enim Genes. 4. quod Lamech credens interficere bestiam, interfecit hominem: & reputatum est ei ad homicidium. Ergo reatum homicidij incurrit, qui casualiter hominem occidit.

2. Præterea. Exodi. 21. dicitur, Si quis percusserit mulierem prægnantem, & abortiuum fecerit: si mors eius fuerit subsequuta, reddet animam pro anima. Sed hoc potest fieri absque intentione occisionis. Ergo homicidium casuale habet homicidij reatum.

3. Præterea. In decretis distinctione 50. † inducuntur plures canones, quibus casualia homicidia puniuntur. Sed pœnæ non debentur nisi culpæ. Ergo ille qui casualiter hominem occidit, incurrit homicidij reatum.

Sed contra est, quod Augustinus † dicit ad Publitolam, Absit, ut ea quæ propter bonum ac licitum facimus, si quid propter hoc præter nostram voluntatem quicquam mali acciderit, nobis imputetur. Sed contingit quandoque, vt propter bonum aliquod facientibus, homicidium consequatur casualiter. Ergo non imputatur facienti ad culpam.

Respondetur dicendum, quod secundum Philosophum in secundo † Physicorum, Casus est causa agens præter intentionem. Et ideo ea quæ casualia sunt simpliciter loquendo, non sunt intenta, neque voluntaria. Et quia omne peccatum est voluntarium secundum Augustinum, consequens est, quod casualia, in quantum huiusmodi, non sunt peccata. Contingit tamen, id quod non est actu, & per se volitum vel intentum, esse per accidens volitum vel intentum, secundum quod causa per accidens dicitur remouens prohibens. Vnde ille qui non remouet ea, ex quibus sequitur homicidium, si debeat remouere, erit quodammodo homicidium volun-

In decret. dist. 50 c. miror. & c. clericus. & capi. de his clericis & c. si quis uideam. Epist. 154. non multum procul à sine epi. tom. 2.

Lib. 2. textu 49. & 50. 10. 2.

tarium. Hoc autem contingit dupliciter. Vno modo quando dans operam rebus illicitis, quas vitare debebat, homicidium incurrit. Alio modo quando non adhibet debitam sollicitudinem. Et ideo secundum iura, si aliquis det operam rei licitæ, debitam diligentiam adhibens, & ex hoc homicidium sequitur, non incurrit homicidij reatum: si verò det operam rei illicitæ, vel etiam det operam rei licitæ, non adhibens diligentiam debitam, non euadit homicidij reatum, si ex eius opere mors hominis sequatur.

Ad primum ergo dicendum, quòd Lamech non adhibuit sufficientem diligentiam ad homicidium vitandum, & ideo reatum homicidij non euasit.

Ad secundum dicendum, quòd ille qui percutit mulierem prægnantem, dat operam rei illicitè. Et ideo si sequatur mors vel molieris, vel pueri animati, non effugiet homicidij crimen, præcipuè cum ex tali percussione in promptu sit, quòd mors sequatur.

Ad tertium dicendum, quòd secundum canones imponitur poena his qui casualiter occidunt, dantes operam rei illicitæ, vel non adhibentes diligentiam debitam.

SUMMA ARTICULI.

Prima conclusio. Qui dans operam rei licitæ adhibet debitam diligentiam: si ex hoc homicidium sequatur, non incurrit homicidij reatum.

Secunda conclusio. Qui dat operam rei illicitæ vel non adhibet diligentiam debitam, non euadit homicidij reatum: si ex eius opere homicidium sequatur.

COMMENTARIUS.

Ro intelligentia literæ articuli. Nota ex D. Tho. in 2. sent. dist. 30. quæst. 1. art. 1. quod nomine reatus propriè intelligitur obligatio ad poenam propter culpam. Hinc est, quod ipse docet in dist. 42. quæst. 1. art. 2. quod cum reatus sit medium inter culpam & poenam, accipitur aliquando pro utralibet. Atque proinde in conclusionibus D. Thom. potest reatus accipi propriè pro ipsa obligatione ad poenam: potest etiam accipi pro culpa unde oritur obligatio, vel etiam pro ipsa poena quæ oritur ex culpa. Tota difficultas huius articuli est de irregularitate, quæ consequitur ex occisione vel mutilatione hominis. De qua re agunt Iurisperiti in titulis de homicidio, & in decreto dist. 30. Summis in verbo irregularitas. & in verbo homicidium. Couarru. in Clemen. si furiosus. de homicidio voluntario. Nauar. in manua. c. 27. & super c. fin. 14. quæst. 6. Castro lib. 2. de potestate legis poena-

lis. Theologi in 4. Sentent. dist. 25. Soto lib. 5. de iust. & iure. quæst. 1. art. 4. & 9.

Quatuor nobis disputanda videntur necessariò in præsentì tractatu, Primum erit de irregularitate, quæ incurritur ex homicidio voluntario. Secundum, de illa quæ incurritur ex homicidio casuali. Tertium, de illa quæ incurritur ex mutilatione. Quartum, de modo quo tollitur irregularitas: & simul dicemus, an irregularitas sit propria censura ecclesiastica de qua possit quis absolui, sicut de alijs censuris ecclesiasticis per bullam Cruciatæ.

Ante omnia supponenda est irregularitatis definitio. Quæ quidem, vt colligitur ex doctoribus citatis talis est. Irregularitas est impedimentum iure Pontificio introductum ad suscipiendos ordines & in susceptis ministrandum. Dicimus in hac definitione quod sit impedimentum iure Pontificio introductum: vt doceamus, quod nulla irregularitas iure naturali vel diuino introducta est. In qua re omnes conueniunt. Sed specialius legendus est Innoc. in c. nisi cum pridem. de renunciatione. & in c. ad audientiam. de homic. voluntario. Et probatur. Tum quia in sacris literis nullus reperitur locus in quo sit introducta irregularitas: tum etiam quia sepe Summi Pontifices dispensent super irregularitatibus: at vero si irregularitas naturali uel diuino iure esset introducta, non posset fieri huiusmodi dispensatio. Et quamuis 1. ad Timot. cap. 3. videatur fieri mentio de irregularitate bigamiæ, & etiam de illa quæ contrahitur ex homicidio: inde tamen non colligitur, quod irregularitas sit diuino iure introducta: quoniam Apostoli statuebant aliquando leges positiuas ecclesiasticas videntes ordinaria potestate, quam habebant in Ecclesia. Ex his sequitur: quod nulla irregularitas est admittenda, nisi fuerit expressa in iure. Probatur, Quia iure positiuo est introducta, ergo ubi non fuerit expressum ius de irregularitate, non est admittenda. Et præterea probatur ex Bonifacio VIII. cap. ijs. qui. de sentent. excommu. in 6. ubi expressè hoc ipsum docet. Deinde irregularitas est odiosum impedimentum: sed odia sunt restringenda, ergo in materia irregularitatis, non ualet argumentum per locum à simili vel à fortiori: sed debet esse expressa in ipso iure. V. g. si sit imposita irregularitas contra Sodomitas, non sequitur quod committentes peccatum bestialitatis incurrant illam.

Est tamen argumentum contra istam doctrinam. Quoniam in casu dubij, an Petrus sit irregularis vel non, debet haberi tanquam irregularis, ergo materia irregularitatis non est odiosa. Antecedens probatur ex cap. ad audientiam. & ex cap. significasti. de homicidio. in quibus apertè diffinitur illud antecedens. Ad hoc argumentum Ioannes Andreas, Panormitan. & multi alij Canonistæ in dict. cap. ad audientiam. & Nauar. in suo manua. cap. 17. num. 193. dicunt, quòd in foro conscientie in dubio, debet Petrus iudicari irregularis, non autem in foro contentioso. Sed hæc distinctio non probatur à Couar. in loco citato. Sed arguit contra illam primò, quia in citato cap. is. qui. absque ulla distinctione inter forum conscientie, & iudicarium decernit Bonifacius, quod nulla est irregularitas nisi fuerit expressa, in iure, ergo in re dubia, etiam in foro conscientie iudicandus est liber Petrus ab irregularitate. Item canones citati, ad audientiam & significasti, absque distinctione decernunt, quod in re dubia debet quis iudicari irregularis, ergo non oportet distinguere inter forum conscientie & iudicarium, imò vero illa intra ex prima intentione

ne videntur procedere de foro iudiciario. Aliter ergo respondet Couarruias dicens, quod dubium de irregularitate potest contingere dupliciter. Vno modo ut sit dubium de ipso iure. Altero modo ut sit dubium de ipso facto. Hoc est, possumus dubitare an sit lata aliqua lex de tali irregularitate: & rursus possumus dubitare, an Petrus fecerit illam actionem propter quam sit posita irregularitas. Dicit ergo quod quando dubium fuerit de ipso iure: indicandum est, quod Petrus non sit irregularis. Et probatur ex ca. is qui, ubi supponitur quod nulla est irregularitas, nisi habeatur expressa in ipso iure: at vero si dubitatio fuerit de facto: tunc in utroque foro debet Petrus censerī irregularis, quoniam ita disponit ius ecclesiasticum in illis tribus citatis capitalis. Et quantum ad hoc ita procedendum est de ipsa irregularitate, sicut si esset materia favorabilis: Et patet ipsa iura citata: est etiam ratio quae colligitur ex iure. Quoniam in equali dubio ea pars est eligenda in qua minus periculi est. Sed in materia de qua loquimur minus periculi est, si homo se gerat ut irregularis: quia ex hoc nihil timetur malum, at vero ex opposito magnum incommodum timetur, scilicet, quod irregularis & indignus minister celebret sacramentum. Ita quae etiam ratione possumus colligere, quod si fuerit aequale dubium an Petrus sit excommunicatus aut suspensus, debet se habere tanquam excommunicatus & interdictus, maxime in foro conscientiae: & debet querere absolutionem ab huiusmodi iuribus antequam celebret. Sequitur deinde principaliter quod nulla irregularitas contrahitur propter actum pure interiore. Probatur quia omnis irregularitas introducta est iure pontificio: sed ius pontificium nihil decernit circa actus pure interiores, ergo. Vnde non facile intelligitur, quid significent quaedam verba quae habentur in Iubilaeis & Privilegijs. Videlicet, quod confessorius electus possit dispensare super irregularitate etiam mentali. Fortassis posset quis dicere, quod homine irregularitatis interioris & mentalis intelligenda est illa quae incurritur propter actum exteriorē, sed ille actus est occultus, neque potest in iudicio probari: ita ut talis irregularis absoluatur tantum in foro animae. Huic sententiae non videtur refragari Couarruias vbi supra: eo quod verba illa Iubilaei non videntur posse habere alium sensum: quoniam esset ridiculum explicare illam de irregularitate pure interiori. Quia nulla talis est, neque esse potest. Ita intelligentia non est nobis improbabilis: & certe probabilior esset, nisi contingeret, quod in multis literis Apostolicis aliqua inferuntur ex inadvertentia notarium: quae omnino sunt impertinentia & nullam operantur effectum. Sequitur etiam ex dictis factum esse quod irregularitas incurritur ex effusione sanguinis aut seminis in Ecclesia, sicut opinatus est Sorot vbi supra artic. 4. ratio est quia in toto iure non inuenitur.

Est tamen argumentum ad probandum quod est aliqua irregularitas diuino iure introducta. Quoniam irregularitas bigamiae incurritur ante baptismi susceptionem, ut verbi gratia, si infidelis in statu infidelitatis duas habuit uxores successiue, est irregularis, ita ut etiam postea suscepto baptismo, non possit promoueri ad ordines sine dispensatione irregularitatis. At vero lex positua ecclesiastica non extenditur ad eos qui non sunt baptizati, ergo illa irregularitas non incurritur ex iure pontificio. Maior habetur expressa in decreto distinctione 26. capit. acutius. & capit. deinde, quod est

Basius de Iustitia & Iure.

Innocentij Primi. & in capit. vna. quod est Diui Ambrosij. & Innocent. in capitu. deinde. diffinit hanc irregularitatem non tolli per baptismi susceptionem.

Secundo arguitur. Probabilis sententia est, quod propter homicidium perpetratum ante baptismi incurritur irregularitas, quae non tollitur per baptismi susceptionem: sed illa irregularitas non potest introduci per legem ecclesiasticam, ergo iure diuino vel naturali introducta est. Maior est opinio glossae in cap. si quis uidnam distinctione 30. quae sequuntur Archidiaconus, Dominicus & alij Canoniste. Et quidam ex Theologis, ut est Ioannes de Maioris in quarto sentent. distinctione 27. quest. 8.

Ad primum argumentum Diuus Hieronymus, cuius uerba habentur in decreto. distinct. 26. capit. primo, & super primam ad Timoth. capit. tertio, opinatus est, quod ante susceptionem baptismi non contrahitur bigamia. Illi sequuntur gloss. ordi. & Lyra. in illo capit. ad Timoth. supra. & Maior. in 4. ubi supra. & nonnulli etiam ex Canonistis: ut refert Abbas in capit. gaudemus. de diuor. tjs. & mouentur ad hanc sententiam propter primum argumentum. Nihilominus tenendum est, quod bigamia contrahitur etiam ante baptismi susceptionem, & quod non tollitur istud impedimentum per baptismum. Hanc ueritatem efficaciter probant tria capitula citata in primo argumento, praesertim in capit. deinde. quoniam illud est diffinitio Pontificis quae nos cogit hanc sequi sententiam. Ad argumentum igitur respondetur, quod bigamia consistit in hoc quod aliquis sit diuinus secundum carnem. Fit autem haec diuisio per hoc quod aliquis successiue contrahit cum duabus uxoribus: eo quod vir & uxor sunt una caro, & idcirco qui cum duabus uxoribus contrahit, diuinus est secundum carnem. Quae quidem diuisio introducta est non per legem posituam: sed ex natura rei cognoscitur. Hinc ergo dicimus quod irregularitas bigamiae habet fundamentaliter ortum ex natura rei: at uero non habet formaliter rationem irregularitatis, nisi accedente lege ecclesiastica, quae prohibet bigamiam promoueri ad ordines propter indecentiam, eo quod ministri ecclesiae debent representare Christum unius ecclesiae sponsum & uirum: cui representationi non conuenit, quod minister sit bigamus & diuinus secundum carnem.

Ad secundum argumentum. Ipsimet auctores citati & quidam alij, quos refert Couarru. vbi supra, distinguunt de occisione: & sciunt, quod occisio iniusta quae proprio nomine appellatur homicidium, ante baptismum, vel non inducit irregularitatem, vel si inducit tollitur per baptismum: per quem omnis defectus moralis tollitur, & omnia quae ipsam consequuntur. Occisio uero iusta & licita inducit irregularitatem. Et de hac occisione procedit argumentum.

Ceterum sententia quae per oppositum tenet, quod per nullam occisionem siue iustam siue iniustam, quae fuit ante baptismum, incurritur irregularitas, est communis inter Canonistas, quos refert Couarr. vbi supra. & Syluest. uerbo, irregularitas. num. 28. quam sententiam etiam sequuntur Theologi doctiores in quarto sentent. quidam. distinct. 25. alij distinct. 27. & haec sententia habet fundamentum in illo cap. si quis uidiuam. ubi absolute & sine aliqua distinctione asseritur, quod homicidium ante baptismum factu non inducit irregularitatem, at uero

P 3 vai

ubi ius non distinguit, neque nos debemus distinguere: iuxta commune proloquium Iurisperitorum. Et profecto illa distinctio de occisione iusta vel iniusta impertinens videtur in rem presentem: quoniam irregularitas quae ex homicidio contrahitur non tam pensanda est ex iniustitia quam ex significatione scilicet, ex defectu mansuetudinis & lenitatis, qui intervenit in quacunque occisione siue iusta siue iniusta, ergo omnis occisio ante baptismum vel inducit irregularitatem: vel nulla occisio inducit. Ad argumentum igitur secundum negatur antecedens. Quod si quis interroget rationem differentiae, quare bigamia quae fit ante baptismum inducat irregularitatem post baptismum: & non homicidium? Respondent Couar. & Navar. ubi sit pra, quod irregularitas in homicidio incurritur propter quendam horrorem, qui tollitur per baptismum. Sed non satis intelligo hanc solutionem: quia irregularitas homicidij non in horrore, sed in defectu lenitatis consistit, quam debent servare ministri altaris: ut conformentur mansuetudini Christi. Quapropter respondemus aliter: quod defectus qui reperitur in bigamia, pertinet ad naturales defectus, qui quidem possunt incurri ante obligationem legis positivae & ante baptismum. Sicut si quis sit mactus ante baptismum. At vero defectus lenitatis, qui consideratur in homicidio: non est defectus naturalis: sed solum habet rationem defectus ex consideratione legis positivae, comparantis hominem ad Christum mansuetissimum. Et propterea iste defectus non contrahitur nisi ab illo qui subijcitur legi ecclesiasticae: non tamen negamus quin potuisset Ecclesia statuere, quod per baptismum auferretur indecentia bigamiae: Sed assignamus rationem quare Ecclesia noluerit, quod defectus ille bigamiae tolleretur in baptismo: quia potius baptizatus statim incipere esse formaliter irregularis. **Hactenus de definitione irregularitatis.**

Iam vero accedentes ad primam considerationem quae est de homicidio voluntario, quomodo ex illo contrahatur irregularitas, statuamus certam conclusionem. Propter homicidium voluntarium ante baptismum siue iuste siue iniuste fiat, nulla incurritur irregularitas. Probat ex ipsa dispositione iuris tituli de homicidio libro 6. & in illa distinctione 50. Decretalium.

Aduertendum est autem primo, quod quavis homicidium, si ad proprietatem vocis attendamus, denotet occisionem iniustam, tamen secundum iuris consuetudinem loquendi, saepe accipitur vniuersaliter pro occisione hominis siue iusta siue iniusta, hoc patet in titulis de homicidio, ubi secundum communem intelligentiam Canonistarum, nomine homicidij intelligitur etiam occisio iusta. Et certe D. Thomas articulo precedenti ad tertium, etiam videtur usurpare homicidium in ista significatione ampla. An vero in vniuersum tam in iure communi, quam in privilegijs specialibus hoc nomen homicidium voluntarium accipiat in hac ampla acceptione, dicemus infra in secundo tractatu.

Aduertendum secundo, quod homicidium voluntarium illud est, quod procedit ex intentione: siue intendatur ut finis, siue ut medium, siue ut effectus necessario consequentis ad aliquam actionem Physice loquendo, praesens tamen est ab operante: quavis sequatur praeter intentionem eius & per accidens. Hinc est quod quando aliquis in sui defensionem interficit aggressorem, illa occisio appellatur homicidium voluntarium secundum con-

A suetudinem iuris & modum loquendi Iurisperitorum.

Nihilominus, differentia versatur inter doctores in diffiniendo, an homicidium quod in se ipso non est voluntarium, sed in sua causa, debeat reputari voluntarium quantum ad rationem incurredi irregularitatem, & modum dispensandi in ipsa irregularitate. Quae res multum refert, ut intelligamus ad quantum se extendant concessionem iuris & privilegia, quando datur facultas dispensandi super irregularitatem casualem, praeter eam quae est ex homicidio voluntario. Caietanus in hoc articulo in solutione ad tertium, dicit quod illud homicidium quod est volitum in causa ex qua per se incurratur

B & ut in plurimum sequitur mors, censendum sit voluntarium. Ponit exemplum, verbi gratia, qui mulieri impraegnantem magnam terrorem incutit, ex quo sequitur abortus foetus animati, censetur homicida voluntarius: & incurrit irregularitatem homicidij voluntarij: quoniam ex illo terrore per se & regulariter sequitur abortus in muliere praegnantem. Hanc sententiam sequitur Couarruias in defectu da parte relectionis citate a principio. Et probatur primo, quia qui vult causam per se, vult etiam totum illud quod ex causa sequitur, ergo qui vult homicidium in causa ex qua sequitur per se mors, vult etiam per se mortem & ex consequenti est voluntarium homicidium. Confirmatur, quia illud dicitur homicidium casuale, quod sequitur praeter intentionem operantis: sed homicidium quod sequitur ex causa per se ex qua ut in plurimum sequitur mors, non est praeter intentionem, imo videtur vniuersaliter volitum, ergo numerandum est inter voluntaria homicidia. Secundo probatur ex capitulo de homicidio in sexto, ubi censetur homicida & irregularis ille qui praecipit seruo, ut aliquem verberaret, exprimendo tamen ne occidas vel impiles, si de facto ex verberatione sequitur mors. Hoc autem non alia ratione decernitur, nisi quia homicidium, illud fuit volitum in sua causa, scilicet in verberatione, ergo vera est sententia Caietani. Aliter sentit Navarrus in suo Manuali capitulo 17. numero 240. ubi duo asserit: Primum est, quod qui vult homicidium in causa proxima ex qua necessario sequitur mors naturali necessitate, reputatur homicida voluntarius. Verbi gratia, si quis propinat venenum alicui, etiam si id faciat sine animo occidendi, est homicida voluntarius: quoniam venenum est causa proxima inferens mortem. Secundum est, quod quando causa non est ita proxima, neque necessario sequitur mors ex illa, quavis sequatur irregulariter, non tamen censetur homicidium voluntarium. Hoc secundum dictum directe contrariatur opinioni Caietani: Sed probatur, quia quando homicidium voluntarium diffinitur in iure, illud esse dicitur, quod dolo & animo occidendi committitur: ita diffinitur in prima ff. de Sicarijs, ergo homicidium quod non committitur animo occidendi non censetur in ipso iure voluntarium. Secundo probatur, quia in Concilio Tridentino, sessione 14. capitulo 7. illud duntaxat appellatur homicidium voluntarium quod fit per insidias aut ex proposito: & omne aliud homicidium reducitur ad homicidia casualia. At vero illud homicidium, quod est tantum voluntarium in sua causa aliquantum remota: non censetur fieri per insidias neque ex proposito, ergo numerabitur inter casualia.

C Tertio probatur. Illud capitulo vltimum de homicidio in sexto, in quo potissimum fundatur sententia contraria, non probat quod homicidium de quo

D re 240. ubi duo asserit: Primum est, quod qui vult homicidium in causa proxima ex qua necessario sequitur mors naturali necessitate, reputatur homicida voluntarius. Verbi gratia, si quis propinat venenum alicui, etiam si id faciat sine animo occidendi, est homicida voluntarius: quoniam venenum est causa proxima inferens mortem. Secundum est, quod quando causa non est ita proxima, neque necessario sequitur mors ex illa, quavis sequatur irregulariter, non tamen censetur homicidium voluntarium. Hoc secundum dictum directe contrariatur opinioni Caietani: Sed probatur, quia quando homicidium voluntarium diffinitur in iure, illud esse dicitur, quod dolo & animo occidendi committitur: ita diffinitur in prima ff. de Sicarijs, ergo homicidium quod non committitur animo occidendi non censetur in ipso iure voluntarium. Secundo probatur, quia in Concilio Tridentino, sessione 14. capitulo 7. illud duntaxat appellatur homicidium voluntarium quod fit per insidias aut ex proposito: & omne aliud homicidium reducitur ad homicidia casualia. At vero illud homicidium, quod est tantum voluntarium in sua causa aliquantum remota: non censetur fieri per insidias neque ex proposito, ergo numerabitur inter casualia.

E Tertio probatur. Illud capitulo vltimum de homicidio in sexto, in quo potissimum fundatur sententia contraria, non probat quod homicidium de quo

quo ibi fit mentio, sit voluntarium: sed tantum probat, quod inducat irregularitatem: & quod ille est homicidium. Sed omnia hæc verificantur satis de homicidio casuali, quod potest inducere irregularitatem. Alijs vero Theologis placet magis hæc opinio doctissimi Navarri: quantum dicant quod si attēdamus ad rigorem Metaphysicam & Philosophicū moralem, sententia Caietani verissima est, & eius argumentum convinceret illud homicidium esse simpliciter voluntarium. At vero ex iuris benignitate & pia interpretatione huiusmodi homicidium, de quo peccedit secundū dictū Navarri, non debet censi voluntarium, quantum ad modū rigorosum, inducendi irregularitatem, quantum alias inducat illam tanquā homicidium casuale. Præterea mouentur ex verbis Concilij Tridentini iam citati. Et denique quonia secundum leges civiles iam citatas & plures alias, huiusmodi homicidium non puniuntur poenâ ordinaria & rigurosa: sicut ponitur homicidium voluntarium: sed ius Canonicum debet esse magis piū quam civile. Ergo si ius civile non reputat huiusmodi homicidium esse voluntarium, multo magis ius Canonicum debet censi voluntarium, quantum ad rigorem poenæ & censuræ irregularitatis. Nobis tamen necesse est modus dicendi, plene satisfaci, multo autem minus sententia Caietani, videtur, loqui de voluntario quantum attinet ad veterem culpam. Constat autem, quod irregularitas absque aliqua culpa potest contrahi, ergo non loquitur de homicidio voluntario, quantum attinet ad irregularitatem.

Denique ratio Caietani satis in summa est. Ostendimus enim iam non esse consequentiam necessariam, quod si quis vult causam velicetiam effectum qui per se consequitur ad ipsam causam, ubi gratia, in summa vult sumere potione omni ex qua per se & necessario sequitur debilitatio, & tamen non vult debilitationem: licet permittat illam, sed oportebat adiungere, ut ratio Caietani reser bona, quod homo teneret euitare illam causam. Tunc enim si effectus consequens esse voluntarius in sua causam saltem indirecte. Deinde modus explicandi Navarri, etiam impugnatur ex prolo. Verbi gratia, quando quis defendens unicū aut patrem, occidit aggressorem nulla ratione est voluntaria illa occisio: nec directe nec indirecte: & tamen incurritur irregularitas: ergo necessarius est alius modus explicandi, quomodo per homicidium voluntarium incurritur secundum rigorem iuris irregularitas. Etenim prædictum homicidium non potest reduci ad casuale: contrahitur enim irregularitas indispensabilis, nisi per summam Pontificem. Præterea secundum communitatem omnium sententiam consultans, præcipiens, exhortans ad occisionem alicuius, si sequatur occisio contrahit irregularitatem rigurosam homicidij voluntarii. Etenim non est necessarium, quod ad consilium, ad præceptum, ad exhortationem sequatur ille affectus occisionis: imo neque vix in plurimum consequitur. Ergo alius modus explicandi necessarius est, ut intelligamus quando contrahitur irregularitas secundum rigorem iuris ex homicidio voluntario, prout opponitur casuali. Sit igitur nobis hæc regula.

Quotiescunque voluntas hominis directa siue licite siue illicitè, influit in effectum occisionis influitia morali, incurritur irregularitas secundum rigorem iuris ex homicidio voluntario. In hac regula includimus prætores, ferentes sententiā sanguinis, accusatorem, & testes, advocatum contra reum, tabelionem, carnificem, præconem. Includimus etiam

omne homicidium ex proposito quod est peccatum mortale. At vero consequenter etiam includimus præcipientes, consulentes, exhortantes, & auxilium scienter dantes. Non autem includimus homicidia omnia mortaliter culpabilia ex negligentia, considerantis quod sequeretur occisio. Hæc enim appellantur secundum morem loquendi iuris. Canonici homicidia casualia: quantum propter illa incurritur irregularitas dispensabilis ab episcopo. Si autem esset pure casualia præter omnem rationem voluntarii, non incurritur propter ipsa homicidia aliqua irregularitas.

Secunda regula est magis particularis. Quando occisio futura præuisa est in sua causa: & nihilominus homo vult operari causam illam: vel quia licitè est sibi sic operari, vel quia tenetur, vel etiam peccato sic operetur: manet irregularis secundum rigorem iuris: & illa occisio dicitur homicidium voluntarium. Ab ista secunda regula excipiuntur aliqui casus ex benignitate iuris. Videlicet quando quis defendens se ipsū prævidet mortē aggressoris futurā: & nihilominus se defendit. Sed non excipitur qui prævidet mortem aggressoris defendendo patrem, ubi nullū est peccatū: imo esset peccatū si non defenderet. Ratio huius est, quia in hoc impedimēto ecclesiasticō irregularitatis, quæ contrahitur ex occisione hominis, magis attenditur in ipsa representatione occisionis: quàm ratio culpæ. Et propterea quædam irregularitates ex homicidio, quæ contractæ sunt si mortuum peccato mortali sunt facilius dispensabiles quoniam occisio fuit casualis aliquomodo, quàm aliæ irregularitates, quæ sine culpa contractæ sunt eo quod occisiones istæ non fuerunt à casu, sed fuerunt præuisæ & directe volitæ ut modum ad finem fieri. Præter vult suspendere laicōnem. Nihilominus ut hæc magis explicentur.

DE VITA TVR primo. An qui defensionē propria vitæ alterum occidit, etiam cum moderamine inculpate tutelæ, maneat nihilominus irregularis. Et ratio dubij prima est, quia homicidium voluntarium illud est, si quis prævidens mortem aggressoris, illum interficit. Ergo manet irregularis. Patet consequentia, quia omne homicidium voluntarium inducit irregularitatem. Illud autem non est casuale. Secundo, hoc videtur expressum in Concilio Tridentino, Sessione 24. Decreto de reformationem cap. 7. ubi dicitur. Si vero homicidium non ex proposito, sed à casu vel vim vi repellēdo, ut quis se à morte defendat, fuisse commissum narratur, committatur ordinario loci, vel Metropolitanano, aut episcopo: qui probato euentu possit dispensare. Ecce irregularis censetur qui se defendendo alterum occidit, siquidem dispensatio huius casu committitur episcopo. Respondetur tamen, quod tempore D. Thomæ istæ talis irregularis habebatur, ut colligitur ex articulo præcedenti ad tertium, ut ibi bene notat Caietanus. Nihilominus tamen nostris temporibus iam certū est oppositum, quod videlicet non maneat irregularis. Patet ex Clementia, si furiosus de homicidio: ubi excipitur ab irregularitate, qui pure casualiter occidit, & qui etiam occidit in defensionem suæ vitæ. Disputat autem doctores. Vtrum ante decisionē istam Clementis vere maneret irregularis iste occidens, defendendo se. Navar. in Manuali cap. 27. numer. 209. dicit quod Pontifex in illa Clementia, non fecit nouum ius: sed declarauit antiquum. Et fatetur hoc esse contra D. Thom. & ratio illius est: quia textus non continet verba, quæ denotent nouum ius, ergo ita interpretandus est. Sequuntur illum aliqui immiores, maxime ex Iurisperitis. Verum tamen oppositum

stum reputo uerum & colligo à posteriori, quia nul-
lum ius antiquum extat ante illam Clementinam;
nec Nauarus illud attulit, ergo non erat in iure. Et
etiam quia Diuus Thom. id non ignorabat, qui tan-
quam certo supponit, talem homicidam incurrere
irregularitatem: olim ergo omnes homicida volun-
tarius irregularis erat, & solum excipiebatur homici-
dium purè casuale.

Ad primum responderetur, concedendo, quod talis
homicida voluntarius est, quia sciens operatur &
præuidens effectum & mortem futuram: nihilominus
cum damno aggressoris se defendit. Cæterum
ex benignitate iuris excipitur iste talis ab irregulari-
tate: quia omnia iura tam naturalia quam positiua
fauent conseruationi uiuentium, & maxime quan-
do in conseruanda uita homo patitur uolentiam.

Sed contra. Sequitur, quod non manet irregulari-
s adulter, qui occidit in defensionem suæ uitæ: ma-
gistrum adulteræ inuadentem ipsum. Probatur sequens
Quia hoc facit etiam in defensionem propriæ ui-
tæ ad quam conseruandam habet ius in illo casu.
Ad hoc quidam ex Iurisperitis negant consequen-
tiam, & sequuntur sententiam Nauar. in manuali,
cap. 1. §. nu. 7. & etiam Couar. Vbi supra. Dicunt
enim isti, quod illa actio illicita adulterij: est quasi
uia moraliter loquendo ad homicidium alterius, &
idcirco inducit irregularitatem, nihilominus oppo-
situm est probabilius. Et fundamentum contrariæ
sententiæ supponit falsum, quia quanuis aliquando
ex tali actione illicita, sequatur homicidium, tamen
est per accidens. Moraliter enim & frequenter il-
lud non sequitur. Quocirca tenendum est, quod non
maneat irregularis, magis quam qui dans operam
rei licitæ in sui defensionem, alterum occidit.

Ad secundum responderetur, quod Concil. Tri-
dent. loquitur, quando iste se defendens dubitat ra-
tionabiliter de modo iustæ defensionis, & uitam
cum moderamine inculpatae tutelæ, aut sine illo tan-
te homicidium commiserit: iste enim casus frequen-
ter contingere potest & ita iustum est, ut commissa
tur ordinario & eius discussio & dispensatio. Sum-
mo autem Pontifici reseruantur irregularitates om-
nes quæ oriuntur ex homicidio voluntario & à
proposito.

Aliud dubium est, Vtrum qui occidit alterum
pro defensione honoris & bonorum temporalium,
maneat irregularis? Couar. relect. iam citata, par. 3.
numer. 4. dubitat de occidente in defensionem hono-
ris, an maneat irregularis: nihilominus tamen mi-
sero. §. concludit resolutoriè, quod occidens suus
defendendo honorem siue proprium censum, non
manet irregularis. Probatur hæc sententia ex capita-
2. de homicidio, ubi Summus Pontifex diffinit, quod
non sit deponendus clericus, qui interfecit latrocenti-
uolentem expoliare illum, ergo non inducitur irre-
gularitas ex occisione pro defensione bonorum
temporalium, alioquin deponendus esset iste.

Secundò de honore specialiter arguitur: quia à
viris probis & rectè sentientibus honor præfertur
uitæ & prudenter ac iuste quis pro honore prodig-
it uitam, ergo sicut qui pro defensione uitæ occi-
dens inuadentem non manet irregularis, ita non ma-
nebit irregularis qui pro defensione honoris alte-
rum occidit cum moderamine inculpatae tutelæ.

Tertiò. Facultates & bona temporalia per se or-
dinantur in conseruationem uitæ, ergo sicut in de-
fensione uitæ occidens non manet irregularis, ita
neque occidens pro defensione bonorum. Conse-
quentia probatur à paritate rationis: quia eadem
causa est de fine & de his quæ per se ordinantur in

A conseruationem finis per se, quare Theologi dif-
finiunt quod sicut licitum est defendere uitam etiam
cum damno aggressoris ita etiam licet defendere
propriam uitam cum damno tertij, unde regula
iuris habetur, quod ubi est eadem ratio sit eadè iu-
ris dispositio.

Quarto & est argumentum potissimum Couar.
quia nullus ex occisione priuata manet irregularis,
nisi talis occisio fuerit culpabilis; ut patet inducti-
uè cum ergo occisio pro defendendo honore & pro-
prijs facultatibus non sit culpabilis, non inducet ir-
regularitatem.

Alij autem doctores & maxime Theologi tenent
oppositum, & ratio illorum est: quia iura non exci-
piunt homicidam ab irregularitate nisi qui purè
casualiter occidit, uel in sui defensionem uel in pro-
priae uitæ defensione: sed qui occidit inuadentem
pro defendendo honorem non occidit casualiter
cum præuideat talem effectum, nec defendit pro-
priam uitam directè, ergo non excipitur in iure. Et
fundamentum huius rationis, est decretum Boni-
facij supra citatum qui uoluit quod nullus habeat
irregularitatem nisi qui exprimitur in iure, qua
ratione & in exceptionibus uiuendum est ut nul-
lus uidelicet homicida excipitur ab irregularitate,
nisi qui expressè excipitur in iure. Dicere uero
quod talis est homicida casualis in iure: falsum sup-
ponit, nam eadem ratione haberetur homicida ca-
sualis, qui pro defendenda uita alterum occidit: hoc
uero est contra contextum iuris, qui distinguit inter
homicidam purè casualem & istum qui occidit in
sui defensionem. Unde sententia Theologorum
quia iustior & magis conformis iuri tenenda est.

Ad primum responderetur, quod ibi Pontifex dis-
pensauit cum illo clerico super irregularitate quam
contraxerat, & hoc bene colligit glossa, quia ibidem
præcipitur, quod maneat & uiuat in perpetua peni-
tentia: quod signum est dispensationis.

Ad secundum responderetur, quod multi uiri ho-
noratissimi tenent oppositum, quod uidelicet uita
præferatur, quia fundamentum est omnium reli-
quorum: & quanuis id daremus oppositæ senten-
tiæ, quod honor esset præferendus: consequentia
est nulla. Sicut non ualeat bene uiuere quid præstan-
tius est quam uita: ergo sicut qui occidit inuadentem
non manet irregularis: ita nec qui occideret impe-
dientem ut aliquis non rectè uiuat. Sed contra se-
quitur, quod si aggressus occidit inuadentem quem
poterat non occidere si fugeret, quod maneret irre-
gularis: consequens est falsum, ergo. Sequela patet
quia iste talis non defendit uitam sed honorem,
postquam facile posset seruare uitam sine occisione,
quanuis cum aliquo dedecore. Couar. ubi supra
dubius uidetur in hac parte: uerum tamen certo
tenendum est, quod non maneat iste irregularis
quia directè defendit propriam uitam quanuis per
accidens admisceatur defensio honoris. Sicut enim
aggreddens intendit occidere non uero inhonora-
rentia etiam aggressus intendit per se defendere pro-
pria uita non uero honore, nec tenetur cõsulere uita
alienæ cum iactura proprij honoris quare non
tenetur fuga ista medium ordinatum aut necessa-
rio ponendum ad euitandam mortem proximi.

Ad tertium responderetur negando consequen-
tiam. Quia in iure non excipitur expressè qui oc-
cidit pro defensione bonorum temporalium, quæ
licet ordinentur ad tuendam uitam, non tamen
semper, nec omnia illa quibus expoliatur necessa-
ria sunt ad uitam. Poterit enim qui ijs bonis priua-
tur, alia uia sibi comparare bona quibus uiuat: se-

cus esset si daretur casus quòd à me auferetur ab ali quo panis quo extremè indigere: quia tunc non de fenderem propriè bona temporalia sed vitam, quæ non potest conferuari sine tali pane ut supponimus. Similiter iudicandum est, de illo qui defendit arma sine quibus absque dubio morietur. Igitur in casu argumenti respondetur, quòd non est eadem ratio de vita & de alijs bonis externis: imo quanuis esset eadem ratio, argumentum non valeret: qui irregularitas non ex ratione sed ex textu pensatur.

Ad quartum respondetur, quòd irregularitas nõ semper respòdetur culpæ, quare non semper est pœna: sed quãdoq. vt dictum est incurritur propter significationem, & ideo quanuis defendens bona temporalia, non culpabiliter occidat: tamen est sufficiens fundamentum illatæ irregularitatis, nempe significatio.

DVBITATVR tertio. Vtrum occidens aliquem pro defensione vitæ proximi, aut pro conseruanda republica: maneat irregularis?

Prima opinio docet: quòd si iustè quis defendat vitam proximi, siue ex præcepto siue ex consilio id faciat, non manet irregularis occidendo inuasorem. Referuntur auctores huius sententiæ à Couar. vbi supra, numer. 5. & argumentum illorum est: quia irregularitas vel incurritur propter culpam vel propter significationem: sed in huiusmodi defensore non est culpa, vt patet, neque est significatio quæ fundat irregularitatem, quòd patet: quia defensor illa est maxime meritoria & actus excellentissimæ virtutis: ergo nulla ibi est significatio cui congruat censura aut priuatio ordinum vel executionis eorum.

Alia sententiã per oppositum docet, quòd talis occisor semper manet irregularis, siue id faciat præcepto siue consilio. Ita tenet Nauar. c. cit. nu. 14. & Caiet. 2. 2. q. 40. art. 2. Alij distinguunt in hac parte, quòd si defendens vitam alienam vel rem publicam, hoc faciat sua sponte, manet irregularis occidendo: si autem id facit quia præceptum imminet, non manet irregularis. Sunt & aliqui iuniores qui aliter distinguunt, quòd si talis defensor & occisor fuerit sacris inuitatus, non manet irregularis: si vero non ordinatus irregularitatem contrahit, & adhibent rationem huius: quia irregularitas in initiatis sacris ordinibus, habet rationem pœnæ, ac subinde supponit culpam, quæ cum nulla sit in tali defensore & occisore non incurritur: verum tamen in non ordinato iustè incurritur propter solam significationem nõ habens rationem pœnæ. Dico tamen in huius resolutione, quòd sententiã communis & quæ vsu recipitur est, quòd iuste talis maneat irregularis; siue hoc faciat concilio siue præcepto siue ordinatus vel non, siue pro defendenda vita partis vel proximi, siue pro defensione reipublice. Ratio est, quia huiusmodi est voluntarius homicidia & non in suæ vitæ defensione, ergo secundum ius vbi iste non excipitur, irregularis censetur. Et ratio in oppositum inualida est: quia iudex tenetur ex præcepto occidere reum, & meretur in illo damnando, & tamen manet irregularis. Similiter ante diffinitionem Clementinæ citatæ, qui occidebat alterum in suæ vitæ defensione manebat irregularis, quanuis exerceret opus meritorium. Illud autem discrimen quòd alia opinio inuenit de ordinato vel nõ ordinato futile est: quia ordinatus bene potest incurrere irregularitatem quæ solum contrahitur propter significationem: & quidem in casu posito eandem habet deformitatem & indecentiam mors sequuta inordinato atq; in non ordinato, ergo eadē significatio ibi considerabitur.

DVBITATVR quarto. Vtrum decuntians coram iudice ex quo sequitur quòd reus interficiatur, maneat irregularis? Pro resolutione nota, quòd denuntiatio ista potest fieri tripliciter in proposito. Primò absolute & non intendens occisionem alterius quanuis illam præuideat. Secundò, intendens propriam vindictam denuntians tamen absolute coram iudice. Tertio, interius intendens vindictam & occisionem denuntiati, exterius tamen protestans se hoc non facere propter vindictam aut intentionem mortis.

Prima conclusio. Duobus modis prioribus si fiat denuntiatio & sequatur homicidium, inducitur irregularitas. Probatur, quia in iure iste talis censetur homicida voluntarius, quia quanuis non velit mortem proximi vt finem vel vt medium vult tamen illam in effectu, ergo, est irregularis.

Secunda conclusio. Denuntians tertio modo non est irregularis. Ita Couarruias in relectio. citata & multi iuniores subscribunt. Probatur ex cap. prælati. de homicidio in. 6. vbi habetur quòd clericus denuntians coram iudice ex quo aliquis occiditur, si faciat protestationem se non intendere alterius mortem aut propriam vindictam, non debet illi imputari, & loquitur iuxta communem interpretationem textus de non imputanda irregularitate, ergo denuntians tertio modo, siue clericus sit siue non, non est irregularis. Et confirmatur, quia ius Canonicum cum externum sit non respicit animum nec intentionem internam, ergo cum iste protestatur exterius iuxta formam illius capituli: verè excipitur ab irregularitate, nihil conferens aut detrahens à tali exceptione iuris, animus non explicatus.

Sed contra sunt duo argumenta. Primò arguitur. Nam iste est homicida voluntarius & dans operam rei illicitæ: ergo censetur irregularis. Probatur antecedens. Quia peccat in tali denuntiatione. Nec sufficit dicere, quòd iste solum habet internam intentionem prauam: quia talis intentio tendit in opus externum & ibi explicatur: sicut quando hæreticus qui erat purè mentalis postea nutibus aut signis explicat hæresim manet excommunicatus in iure.

Secundò. Quia iste clericus esto ita sit, quòd non maneat irregularis quia excipitur in iure, tamen non ordinatus nullibi excipitur, & vt supra diximus, sicut ad inducendam irregularitatem requiritur expressio iuris, ita ad exceptionem ab irregularitate requiritur expressio iuris.

Ad primum respondetur, quòd iste talis non dat operam propriè rei illicitæ, quanuis cum praua intentione licitam denuntiationem exequatur: sicut qui celebrat in peccato mortali non dicitur dare operam rei illicitæ: quare licet iste denuntians sit homicida voluntarius quantum ad culpam: non tamen talis iudicatur iam supposita determinatione illius textus, vel saltem excipitur, & actus ille interior in isto denuntiante nunquã manifestatus est, imo exterius protestatus est oppositum: sicut si hæreticus mentalis dicat exterius oppositum illius quòd habet interius, non incurrit pœnas iuris.

Et ad secundum facile patet, quòd ius excipiens clericum virtualiter excipit non ordinatum: & ratio ibi subiuncta hoc ostendit & est communis, videlicet, ne metuentes irregularitatem non denuntient, & sic iniqui homines multiplicentur in re publica.

DVBITATVR quinto. Vtrum clericus vel alius quicumque qui facta protestatione prædicta denuntiet

nuntiet in causa sanguinis, non in sui sed alterius vindictam maneat irregularis? Nauar. & alij iuniores tenent, quod manet irregularis: quia in dicto cap. praelatis. solum clericus denuntians contra sibi malefactores eximitur ab irregularitate, ergo si denuntiatio fiat contra malefactores reipublicae aut proximi, denuntians erit irregularis. Quod confirmant, quia illa est exceptio iuris antiquioris, in quo omnis denunciator in causa sanguinis manebat irregularis: sed exceptio cum sit odiosa & iniuriosa non est extendenda sed potius restringenda, ergo.

Secunda sententia est in oppositam, quoniam eadem ratio est quado denuntiatio fit contra proprios malefactores & in utilitatem denuntiantis: atque si fiat contra malefactores reipublicae & in utilitatem alienam: ubi autem est eadem ratio debet esse eadem iuris dispositio: ergo non censetur iste irregularis. Ita videtur tenere Caietanus 2. 2. quaest. 40. art. 2. & Soto relectione de ratione. tegendi & detegendi secretum, memb. 2. quaest. 4. Nec displicet Covarruuias ubi supra.

Tertia sententia distinguit, quod si imminet graue damnum, & maxime si illud tendat contra bonum communitatis, absque irregularitate siue clericus, siue laicus sit, potest denuntiare in causa sanguinis: ceterum si denuntiatio tendat ad quaerendam vindictam, vel summam satisfactionem de crimine perpetrato: dicunt, quod incurritur irregularitas: Ita Nauar. capit. citato, numero 213. & capit. 18. numero. 54. & Covarruuias in relectione citata, par. 2. §. 5. & quadrat sententia Caietani. 2. 2. quaestione. 33. articulo. 7.

Quarta sententia est quod etiam absque irregularitate in causa aliena, non solum reipublicae sed personae priuatae, potest clericus denuntiare: maxime in utilitatem consanguineorum qui quasi unum reputantur in iure. ita Felin. in cap. significasti. 2. de homicidio. Sed mihi non placet prima sententia, quia ius canonicum plus debet fauere ijs qui denuntiant in utilitatem reipublicae, quam qui in commodum proprium, ergo iuste extenditur illud cap. ut comprehendat denuntiantes in utilitatem aliorum. Quare tenendum est, quod cap. illud non est exceptio iuris, sed nouum ius quod se extendit ad clericos denuntiantes, facta tali potestatione, siue hoc fiat in propriam siue in alienam satisfactionem, & hoc fauet secunda sententia.

Tertia sententia displicet, quia voluntarie excipit illum qui intendit satisfactionem proximi. Nam textus non attendit animi intentionem; sed solum requirit quod exterior protestatio fiat, & ne mala exorbitet in republica: quare bene corrigitur a quarta sententia. Ex quo sequitur quod in capite illo fit fauor denuntiantibus & iuste defendentibus sua vel aliena, unde ampliandus est. Et quanuis ibi solum fiat mentio de denuntiantibus contra suos proprios malefactores: rationabiliter tamen & propter causam ibi expressam quae communis est, extenditur ad non clericos & ad alios qui intendunt satisfactionem, siue publicam siue priuatam.

Nota tamen, quod clericis interdicitur in iure denuntiatio in causa sanguinis, ut patet in cap. clericis. & in cap. sententiam. extra. ne clerici vel monachi quare si non faciat, protestationem. peccat mortaliter & manet irregularis. Laicus vero quanuis maneat irregularis, non tamen peccat mortaliter: quia non est illi interdicta talis denuntiatio.

D V B I T A T V R sexto. Vtrum maneat irregularis qui docet, consulit, aut praecipit, ut malefactores occidantur?

Pro parte affirmatiua arguitur primo. Quia etiam

A imminente causa sanguinis, licet doctoribus publico tradere ea quae habentur in iure, & decernere in quibus casibus malefactores occidendi sint, quanuis ex hoc iudices postmodum tulerint sententiam capitis, ergo non manent irregulares.

Item confessarius potest iudicem sibi confitentem admonere in confessionem, vi puniat malefactores secundum iura etiam perdendo & occidendo: & tamen non est verosimile, quod iste incurat irregularitatem, ergo licet consulere in causa mortis absque nota irregularitatis.

Tertio. Praelati ecclesiastici qui sibi constituent iudices & ministros etiam in causa sanguinis, illisque praecipunt ut iuste exequantur poenas iuris, non manent irregulares, ergo praecipiens mortem in bonum reipublicae non incurrit irregularitatem. Quod maxime confirmatur in inquisitoribus, qui damnant ad mortem malefactores vel saltem tradunt brachio seculari, quos certo sciunt occidendos.

In hac re nota, quod aliud est speculatiue docere veritatem: aliud vero consulere & aliud praecipere. Et rursus, aliud est docere veritatem in causa mortis tanquam minister & proxime cooperans ut aduocati faciunt: aliud vero docere illam in communi, & quando non imminet periculum mortis. Similiter, aliud est consulere in communi ut faciunt praedicatores, aliud vero in particulari.

Prima conclusio. Doctor non est irregularis quanuis efficaciter doceat, quod malefactores huius generis plectendi sunt capite. Probatur. Quia isti non intendunt mortem, sed tantum tradunt veritatem speculatiue, ergo non concurrunt nec indirecte ad homicidium, alioquin omnes cathedrarij iuris, imo & Theologi essent irregulares.

Sed quid, si iudex esset anceps an Petrus sit occidendus, & requirat Iuriconsultum aut Theologum, qui decernat tale esse occidendum. Respondetur, quod si doctor iste solum tradat veritatem iuris, sicut alius consuevit subscribere in casibus requisitis, non vero consulant neque intendat executionem in casu particulari: non manet irregularis. Si vero sciens & aduertens causam sanguinis imminere, firmet decretum, ex quo iudex occidit malefactorem, manet irregularis, quia iste talis non solum tradit veritatem, sed virtualiter vel formaliter consulit mortem.

Secunda conclusio. Praedicator vel confessarius vel alius quilibet consulens, non manet irregularis, quanuis in communi consulant: imo & praecipiant quod malefactores puniantur in republica. Probatur. Qui istud est illorum munus, imo ex alia parte non consulunt mortem neque determinate neque in particulari. Sed quid, si in particulari de occidendo isto malefactores consulant isti, iudice interrogante? Respondetur, quod de praedicatori doctore vel alio consiliario certum videtur, quod manent irregulares si tale consilium praestant: quia moraliter loquendo influit in mortem proximi, & iste actus exterior est subiectus iuri canonico: si vero confessarius fuerit, qui intra confessionem tale consilium praestat non manet irregularis: quia actus ille soli Deo reseruatur, & confessarius iure diuino tenetur in illo foro dicere veritatem dubitatum.

Tertia conclusio. Inquisitores non manent irregulares tradentes malefactores brachio seculari. Probatur, ex usu recepto in ecclesia, qui manifeste indicat illos peculiari priuilegio gaudere, & est expressum in cap. ad abolendam. de haereticis. ubi conceditur illis facultas relaxandi haereticos brachio seculari. Verum est tamen, quod in cap. nouimus. de verb. signific. praecipitur ut efficaciter intercedant

pro

pro illis ne occidantur, quod communiter interpretantur de haereticis non relapsis nec pertinacibus, non negatiuis, non fictis vel diminute consentientibus. Vide Rossen, contra Luther. c. vlt. & licet hoc non haberetur in iure, tñ illos excusaret ab irregularitate actus ipse moraliter consideratus: quia illi nō occidunt mediāte, nec immediāte, nec ferunt sententiam sanguinis, nec sunt consulentes, sed permittunt malefactores puniri à iudice seculari secundum leges regias communes. De episcopis vero hoc ipsum certum est, habeturque in cap. episcop. ne cleric. vel monachi. ut constituent sibi iudices, etiā in causa sanguinis: eo vel maxime quod episcopi non designant iudicem ut specialiter occidat: sed ut iudicet in quibusvis casibus occurrentibus.

DUBITATUR septimò. Vtrum clerici vel religiosi qui in bello iusto exhortantur milites, ut pugnent & occidant inimicos: maneant irregulares effectu subsequuto? Videtur pars affirmatiuam verari: quia isti verè coadiuant tanquam consulentes, ergo manent irregulares. **Confirmatur.** Quoniam sequeretur quod absque irregularitate possent sibi arma assumere ad debellandos hostes. Probatur sequela. Quoniam magis fauent consilio quàm armis. Secundò sequitur, quod eadem ratione absque irregularitate possit clericus vel monachus in bello iniusto consulere ut occidantur aduersarij. Probatur sequela. Quia vterque est aequalis causa homicidij, nec quod bellum sit iniustum auget voluntarium: ergo utrobique est eadem ratio. Tertio sequitur, quod etiam clericus ministrans arma militibus uere occidentibus, non maneat irregularis. Consequens est contra communem, ergo. Sequela patet. Quia iste talis solum est coadiuans & indirectè concurrens multo minus quàm consiliarius.

In hac re Nauar. supra tenet, quòd clericus consiliarius in bello iusto non est irregularis: quia non est proxima causa mortis secutæ. Explicat hoc, quia ille dans operam rei licitæ habet obiectum honestum & officiosum, quare multum remotè ad actum illius sequitur mors: secus autem in bello iniusto ubi obiectum illius actus est iniquum. Hanc sententiam explicant aliqui interpretum in presenti: quia occiso ista non est directe uolita, ut neque indirectè, quia clerici nec debent nec tenentur eam euitare & hac ratione non censetur voluntaria in iure. Illud enim voluntarium dicitur indirectè, ut loquimur in presenti: quando aliquis tenetur cessare ab aliqua actione, uel eandem continuare, & hoc non facit.

Alia sententia est Syluestri & aliorum quos citat, uerbo bellam. 3. §. 2. quod si clerici exhortentur milites in actuali conflictu, homicidio sequuto, manent irregulares: quia iste effectus est quasi proxime sequutus: si autem bellum sit futurum, sacerdos consulens non manet irregularis, quia effectus remotè se habet.

Tertia sententia aliorum qui dicunt, quod si bellum fuerit agredientis: consiliarij clerici manent irregulares: quia homicidium censetur intentum, si autem fuerit defendentis se, absque irregularitate ipoterunt exhortari. Mihi tamen uideatur omnes istæ sententiæ falsæ.

Et prima quidem impugnatur: quia homicidium uoluntarium, ut patet ex dictis, est quod est intentum tanquam finis uel tanquam medium, uel tanquam effectus coniunctus in re ipsi causæ, & maxime quando tale homicidium est præuisum formaliter: sed huiusmodi sunt homicidia quæ

sequuntur in bello propter exhortationem clericorum: ergo. **Confirmatur.** Nam sequeretur, quod si clericus defendens patrem suum, occidat inuasorem, quod non maneat irregularis: quia eadem ratione occiso illa nō erit uolita directè nec indirectè sed multū remotè. Si dicas esse discrimen quod homicidium sequutum in defensione parentis, est immediatus effectus illius actionis clerici, non autem quod sequitur in bello propter exhortationem, quæ re illud proximum: censetur ac subinde inducens irregularitatem, istud uero remotum. **Contra.** Sit casus quod duo fratres defendant parentem, & unus illorum armis, alius uero industria & consilio occidat aggressorem: sequitur quod iste consiliarius non maneat irregularis. Probatur ex tua ratione. Quia non sequitur homicidium immediatè ex actione ipsius consulentis, eo vel maxime quod isti fratres non tenentur euitare illam actionem defensionis.

Confirmatur item, quia sequeretur quod pro defensione honoris & proprii census possit quis occidere non incurrens irregularitatem. Probatur sequela. Quia iste non intendit occidere & homicidium sequutum remotè se habet ad defensionem, ergo.

Secunda sententia etiam impugnatur: quia eodem modo intendit mortem qui exhortatur in actuali conflictu arque ante illum, & etiam quia uerè ex tali consilio utrobique potest sequi homicidium, ergo utrobique incurritur eadem censura.

Tertia sententia impugnatur: quia tam aggressus quam defendens occidendo, manet irregularis si defendat uel rempublicam uel pugnet pro bono eterno, ergo etiam consulens tale homicidium ex quo in effectu sequitur, est irregularis.

Respondetur ergo ad punctum, quod tales clerici aut monachi in bello iusto non manent irregulares propter dispositionem iuris. Patet in capit. quicumque. cum duobus sequentibus. 23. quaest. 8. & in cap. penultimo de homicidio. & cap. ultimo. de clerico percussore. & per hoc patet ad primum.

Ad confirmationem respondetur certum esse quod potest clericus assumere arma defensiva: si uero assumat offensua & de facto occidat manet irregularis: secus esset si assumens arma offensua de facto ipse non occideret, quanuis alij milites adiumento illius occiderent. Ita colligitur ex cap. petio. extra de homicidio. & ex cap. ultimo. de clerico percussore: peccaret autem grauitate assumens arma offensua absque magna necessitate & esset deponendus: quod colligitur ex cap. quicumque. 23. quaest. 8.

Ad secundum respondetur negando paritatem rationis: quia & pugnantes & exhortatores in bello iniusto non gaudent priuilegio iuris, nec aliqua ratio fauet illis, ut eximantur ab irregularitate.

Ad tertium respondetur, quòd Syluest. uerbo, homicidium. 3. ex sententia multorum tenet partem negatiuam. Nauar. autem ubi supra numer. 215, tenet oppositum & illum multi sequuntur. Ego uero existimo, quod clerici ministrantes arma & maxime si hoc faciant bona intentione, non manent irregulares. Ratio est, quia isti etiam manent irregulares sed defensionem reipublicæ & felicem exitum pugne, & etiam quia eadem ratio est atque de consulentibus: unde merito in eorum fauorem ampliantur iura & gaudent benignitate iuris.

DEINCEPS in 2. parte huius tractatus disputandum

tandum est de irregularitate quæ consequitur ad homicidium casuale. Sed ante omnia statuendum est, quid sit homicidium casuale, secundum modum loquendi iuris. Non enim dicitur casuale quasi nulla ratione sit volitum: ex hoc nanque nulla prorsus contrahitur irregularitas, ut iam superioribus diximus: & D. Tho. docet in hoc arti. 8. sed dicitur homicidium casuale, prout distinguitur ab homicidio voluntario: secundum modum loquendi ipsius iuris.

Pro cuius maiori intelligentia notandum est, quod potest sequi homicidium ex aliqua actione vel ex aliqua omissione, & hoc quidem dupliciter: vno modo ita ut homicidium illud fuerit præuisum fore sequiturum ex aliqua actione vel ex aliqua omissione. Altero modo, ita ut neque fuerit præuisum neque præuisum etiam si quis tenetur præuidere & impedire & culpabiliter non præuidit. Dicimus ergo quod homicidium casuale secundum modum loquendi iuris isto secundo modum accipiendum est.

Notandum est secundo, quod non omne homicidium præuisum fore sequiturum supposita aliqua omissione, dicitur casuale respectu illius: imo vero neque voluntarium. Verbi gratia. Si quis tenetur ex charitate defendere proximum, & præuidet certo quod si non defendit illum occidendus erit: tunc dicitur quod tale homicidium respectu illius hominis, neque dicitur casuale neque voluntarium secundum communem morem loquendi iuris: & ita nulla incurritur irregularitas ut statim dicemus.

DUBITATUR ergo primo breuiter. Vtrum maneat irregularis ille, qui sciens & prudens permittit mortem sui proximi quem commodè poterat defendere? Ad hoc Syluester in verbo, homicidium primo. §. vltimo. & homicidium. secundo. §. 15. inclinatur magis in partem affirmatiuam vniuersaliter loquendo. Quam sententiam docuerunt quidam antiqui Canonistæ & Couar. vbi supra citatus est: sed aiunt, quod si non defendat ex malitia & dolo, manet irregularis, non autem si desinat defendere non ex malitia & dolo. Veruntamen non explicant quid sit, non defendere cum dolo & absque dolo. Fundamentum huius sententiæ est ratio quæ desumitur ex capit. quantæ. de sententia excommunicationis: vbi excommunicatur qui videns & sciens non defendit clericum ab iniuria quæ sibi inferitur. Ergo id ipsum erit dicendum de irregularitate: quoniam eadem est ratio: at vero Nauar. in suo manuali. cap. 27. nume. 232 & 233. tenet contrariam sententiam: quod vniuersaliter loquendo, qui non defendit hominem à morte etiam si possit commodè defendere non incurrit irregularitatem.

PRO decisione huius difficultatis sit prima conclusio. Qui non defendit illum quem titulo iustitiæ propriæ dictæ tenebatur defendere, manet irregularis si mors consecuta fuerit. v. g. si quis ex pacto se obligauit defendere Petrum, vel ex officio tenebatur defendere & non defendit: manet irregularis irregularitate quidem quæ consequitur ex homicidio voluntario, si sciens & prudens omisit defendere: at vero si negligenter se gressit incurrit irregularitatem, quæ consequitur ex homicidio casuali. Exemplum est euidens in prætoribus, dum coram illo sciente & vidente neque defendente occiditur aliquis cuius, manet irregularis irregularitate ex homicidio voluntario: si autem non expressè scient & vidente, sed ex aliqua negligentia non considerante sequatur mors, manet irregularis ex homicidio casuali. Ista conclusio quantum ad hoc quod incurratur irregularitas,

A communis est apud omnes Theologos & Iurisperitos: ceterum quantum ad hoc quod illa irregularitas in priori casu sit dicenda contrahi ex homicidio voluntario: non inueni in aliquo doctore distinctè assertum: sed ratio me conuincit, quoniam illa omisitio est iniuriola directe, respectu hominis qui occiditur: quoniam sciens & prudens vult non defendere cum teneretur ex iustitia defendere. Ex hac doctrina sequitur, quod etiam medicus qui ex pacto tenetur curare aliquem infirmum, & sciens & prudens non curat, vnde sequitur mors infirmi, manet irregularis ex homicidio voluntario. si sciens & prudens omisit: si autem ex negligentia, manebit irregularis ex homicidio casuali. Idem dicendum. esset proponibiliter de illo qui voluntariè suscipit custodiæ infirmi: si enim ex negligentia illius moritur, manebit irregularis ex homicidio casuali: si autem illo sciente & prudente infirmus moritur, dum custos non apponit medium necessarium manebit irregularis ex homicidio voluntario. Aliqui volunt ex tendere doctrinam huius conclusionis ad eos qui tenentur defendere ex iustitia largo modo dicta. v. g. ad patrem qui tenetur ex pietate defendere filium, & ad filium qui tenetur ex pietate defendere patrem, & ad seruum & famulum qui tenetur defendere dominum: verum tamen quoniam huiusmodi irregularitas non habetur in iure, neque rursus ratio conuincit quod homicidium consequitur sit voluntarium secundum morem loquendi iuris, imo vero neque casuale, non oportet illic ponere irregularitatem: nam pari ratione diceres, quod frater qui non defendit fratrem, & amicus qui non defendit amicum manet irregularis: quia etiam ex quadam iustitia largo modo dicta tenentur se adiuuicem defendere. Ceterum de famulo & de seruo maior ratio est, quod in prædicto casu incurrit irregularitatem: quoniam est quodam pacto implicitum & inter prætatum, quod isti custodiant sicut res ipsas familiares etiam damnum ipsius domus: quando possunt absque notabili suo detrimento defendere: atque ita quemadmodum famulus tenetur restituere rem quam videt raptam à latrone dum ipse sciat dum facile potuisset defendere rem illam: ita etiam est reus mortis ipsius domini, dum facile potuit defendere & non defendit.

Nequè valet obiectio, quod pater maiore vinculo tenetur defendere filium, quam ipse famulus patrem familias, ergo et ille incurrit irregularitatem: negamus enim consequentiam: quoniam in irregularitate quæ sequitur ex homicidio voluntario, magis attenditur ratio propria iniustitiæ, quam alterius vitij: nam etiam ex odio potest aliquis non defendere proximum quem commodè poterat defendere: & tamen ille non manet irregularis secundum communem opinionem, & tamen non consistit ratio incurrendi irregularitatem in eo quod maiori vinculo tenetur defendere, vel in eo qui maiori malitia non defendit: sed in eo quod sit causa influens directe vel indirecte in ipsum effectum occisionis: quod quidem non contingit quando aliquis tenetur ex alia virtute defendere præter ipsam iustitiam: quapropter ad hoc quod incurratur irregularitas ex ipso homicidio, requiritur vel ratio iniustitiæ, vel influentia directe in ipsam occisionem.

Secunda conclusio certissima quæ sequitur ex prima & ex ratione illius. Quando aliquis impedit alium ne defendat proximum qui est in periculo vitæ, manet irregularis si mors fuerit sequuta. Hanc asserit Nauar. in loco supra citato. Et ratio est manifestata.

sesta: quia per actionem iniuriosam impedit defensionem proximi, ergo, est causa mortis illius. Neque ualet respondere, quod ipse impeditus non tenebatur succurrere nisi ex charitate, ergo impediens non peccat contra iustitiam impediendo. Non enim ualet ista sententia. Nam etiam Petrus non tenetur dare eleemosynam, nisi ex charitate & misericordia: & tamen impediens peccat contra iustitiam respectu pauperis.

Sed aduertendum est in casu istius conclusionis, quod si quis sciens & prudens impediatur aliquem ne defendat, erit irregularis homicidio voluntario: si autem ex inconsideratione culpabili impediuit defensionem, erit homicidium casuale.

Tertia conclusio quæ communiter asseritur. Qui cognoscit aut uidet quod amici aut cõsanguinei uel familiares, tractant inter se de occidendo inimico & uindicanda iniuria sibi facta & non impedit modo sibi possibili ne interficiatur inimicus: erit irregularis, morte sequuta. Ita docet Couar. ubi supra. & Nauar. imo addit Nauarro, quod si non potest obtinere ab illis ne occidant inimicum, tenetur admonere illum, ut sibi caueat aliàs manebit irregularis. Ratio huius sententiæ est, quia in huiusmodi casu illud silentium est consensus cum homicidijs, & uerificatur regula iuris, qui tacet consentire uidetur. At uero hæc sententia sic uniuersaliter asserta nobis non placet. Et probatur, quod sit falsa. Si illi conferrent inter se de occisione amici, ego non manerem irregularis tacendo, etiam si illi occiderent amicum quamuis certè peccarem contra charitatem & amicitiam; ergo neque si taceo quando agitur de occisione inimici manebo irregularis. Antecedens, communis sententia est, ut statim dicemus. Consequentia probatur, quia non magis debeo ex iustitia iniuriam quam amico, imo minus, ergo.

Deinde, si in prædicto casu ego taceo, quia existimo nihil me effecturum cum illis, uel quia timèo aliquid quod damnum magnum, non manebo irregularis; ergo neque si simpliciter & absolute taceam sine istis circumstantijs: Probo consequentiam, quia ego non magis influo in effectum occisionis in uno casu quàm in alio. Dicendum ergo mihi uidetur, quod ista tertia conclusio intelligatur de irregularitate quantum ad iudiciũ fori ecclesiastici exterioris: merito enim iudicabitur irregularis, quia merito presumitur quod suo silentio fauet consultationi amicorum de occisione inimici, & moraliter loquendo ita contingit de facto, quod silentium illud in tali casu nocet inimico. Cæterum in foro conscientie aliter iudicandum est. Si enim re uera silendum illud non fauet neque fuit exhortatiuum ad occisionem inimici, non manebit ipse tacens irregularis: & hoc probant argumenta quæ fecimus contra conclusionem. Imo uerò adijcimus, quod si silentium illud est quasi exhortatiuum ad occisionem amici uel filij uel patris, manebis irregularis tacens.

Quarta conclusio. Præter casus positos in tribus conclusionibus, qui permittit occisionem proximi sciens & prudens, non manet irregularis. Ita tenet Nauarrus ubi supra. Et probatur, quia in talibus casibus tantum tenetur homo ex charitate defendere neque uiolat leges iustitiæ; ergo non incurrit irregularitatem ex homicidio. Probatur consequentia. Quia homicidium est contra iustitiam, imo uero etiam si tacens complaceat sibi in morte proximi, non manebit irregularis, si eius silentium non influat in effectum, scilicet in mortem proximi directè neque indirectè. Et ratio est manifesta: quia quauis ille in corde suo est homicida coram Deo, tamen irregulari-

Banes de Iustitia.

A ras non incurritur nisi ex occisione exteriori cuius homo est causa.

Ad argumentũ ex cap. quante, respondetur, quod quicquid sit de excommunicatione, consequentia nihil ualet: quia excommunicatio attendit iniuriã quæ irrogatur clerico, & statui ecclesiastico, & propterea uoluit ius Canonicum, ut ex non defensione clerici, incurrat excommunicatio. At uero irregularitas quæ incurritur ex homicidio, attenditur ex quadam significatione mansuetudinis uel humilitatis: & ideo uoluit ius Canonicum, ut incurrat ex non defensione. Et denique potissima ratio est, quia irregularitas non incurritur, nisi sit expressa in iure.

B At uero irregularitas ex homicidio uoluntario uel casuali, expressa quidem est in iure: quod autem non defendens sit irregularis non colligitur uniuersaliter, sed solum in casibus triũ nostrarum conclusionũ.

DVBITATVR secundo, circa secundam conclusionem, an quando irregularitas incurritur propter culpam, sufficiat quod culpa sit uenialis, an uero requiratur quod sit mortalis? Et arguitur primo ad probandum quod sufficiat uenialis culpa. Ex D. Th. ubi supra, ubi ait quod homo incurrit homicidij reatum, quando non remouet ea quæ debet uitare: sed quando homo uenialiter peccat, ex quo sequitur occisio hominis, non remouet id quod debuit uitare; ergo &c. Secundo arguitur. Peccatum ueniale est uoluntarium, ergo homicidium quod sequitur ex illo, erit sufficienter uoluntarium ad contrahendam irregularitatem. Tertio arguitur. Clericus in minoribus constitutus si exerceat iudicium in causa sanguinis, non peccat nisi uenialiter, ut habet communis opinio: & tamen incurrit irregularitatem, dum iudicat si sequitur mors, ergo &c.

C Quarto arguitur, supra diximus, quod irregularitas semper contrahitur ex occisione hominis uel mutilatione, nisi sit purè casualis, uel sequatur ex defensione propriæ uitæ cum moderamine inculpatae tutelæ: sed cum aliquis occidit hominem ex aliqua ira quæ non sit peccatum mortale, sed ueniale, ut si motus ille ire non fuit plene deliberatus, nec tamen fuit motus primo primus, in quo nullum est peccatum, sed fuit motus secundo primus, ut aiunt Theologi, in quo est ueniale peccatum: tunc dicimus quod uidetur incurri irregularitas: siquidem cõsequitur homicidium non purè casuale, neque ex defensione propriæ uitæ.

Ad hoc dubium Caiet. hic dicit sufficere culpam uenialem. Syluest. tamen in uerb. homicidium. 2. §. 2. reg. 4. tenet quod leuissima culpa in homicidio casuali non inducit irregularitatem. Et probat ex cap. quæsitum. de pœnit. & remiss. ubi sacerdotes Græci excusantur ab irregularitate propter mortem filiorum paruulorum: si tamen malitiosè non procurauerunt illam uel ex negligentia studiosa fuerit mors consequuta. Ergo non incurritur irregularitas, si solum fuerit leuissima culpa, qualis est peccati uenialis. Alij uerò Canonistæ aiunt, quod si leuissima culpa fuerit non in omittendo, sed in cõmittendo: incurritur irregularitas. Ita Couar. ubi sup. par. 2. §. 4. num. 9. Alij dicunt, quod si uel leuissima culpa sit in committendo si uel in omittendo, numquam incurritur irregularitas ex illa. Alij etiam dicunt, quod si leuissima culpa est omittendo potest irregularitas incurrere ab illo qui tenetur ex pacto & mercede adhibere diligentiam, & non adhibuit. V. g. si quis sit conductus ad custodiendum infirmum, & sua leuissima culpa infirmus bibat uinum, & moriatur, incurrit irregularitatem. Ita Syluest. ubi supra. quæst. 1. §. & Couar. ubi supra.

Q Pro deci-

PRO decisione huius difficultatis obseruandum est, quod dupliciter potest tractari ista questio, uno modo Theologicè in foro conscientie coram Deo, ut confessarij sciunt iudicare de irregularitate. Altero modo in foro exteriori ecclesiastico, ut iudices sciant ferre sententiam circa irregularitatem: qui sepe numero procedant ex præsumptione iuris. Si quidem loquamur isto secundo modo, uideatur nobis adhibenda fides Iurisperitis, quamuis inter illos sit tanta uarietas opinionum, ut sit necessarium confugere ad rationem Theologicam, ad iudicandum quæ nã opinio sit probabilior. Verum est tamen, quod ipse iudex ecclesiasticus poterit sequi suam opinionem, quam reputat probabilior. Quod si res ista Theologicè disputetur non est nobis regula doctrina Iurisperitorum.

Nos igitur Theologicè diffinientes istam difficultatem. Dicimus primo, quod apud Iuristas, nomine culpæ, non intelligitur peccatum aliquod coram Deo mortale uel ueniale: sed intelligitur priuatio prouidentie uel diligentie, quæ humano more solet adhiberi ab homine diligente & prudente in aliquo negotio secundum qualitatem negotij: ita sanè ut priuatio diligentie & prudentie, quam solet adhibere mediocriter diligens, dicatur leuis culpa: priuatio uero diligentie & prudentie, quæ solet adhiberi ab homine diligentissimo iuxta naturam negotij, dicatur leuissima culpa: priuatio denique diligentie quam solet adhibere homines vulgariter diligentes, dicitur lata & ampla culpa, siue in huiusmodi priuationibus prædictis sit aliquod peccatum coram Deo, siue non. Atque ita diximus supra in quæst. 62. art. 6. quod commodatarius tenetur ad restitutionem rei commodatæ quam amisit etiam de leuissima culpa, non autem de casu fortuito qui non cadit sub humana prouidentia, Dicimus secundo. Quod quando aliquis in foro exteriori iudicatur irregularis, etiam si non sit irregularis coram Deo: nihilominus debet se gerere in exterioribus tanquam irregularis sub pena peccati mortalis. Probat, quia excommunicatus in foro exteriori debet se gerere tanquam excommunicatus in rebus exterioribus & publicis, etiam si coram Deo non sit excommunicatus. Ratio est, quia ille tenetur obedire sententie iustæ iudicis in re graui, esset enim scandalum oppositum facere: sed idem est iudicium de irregularitate: ergo tenetur homo se gerere tanquam irregularis in publico. Dicimus tertio, quod ad diffiniendum in foro conscientie. Vtrum ex homicidio uel mutilatione incurratur irregularitas: impertinens est quod sequatur ex peccato mortali uel ueniali, & quod sit peccatum ratione obiecti per se uel ratione circumstantie. Probat istud documentum & declaratur: quonia potest sequi irregularitas homicidij ex actu iusto & bono, ut patet in iudice & in defendente amicum, qui incurrunt irregularitatem coram Deo si occidant: potest etiam sequi ex peccato mortali, ut patet in eo qui se uindicans occidit hominem. Potest etiam sequi ex peccato ueniali, ut patet in eo qui occidit hominem, dum uenialiter peccat defendendo amicum motu iræ, qui motus fuit peccatum ueniale.

Dicimus quarto. Quod consideratio rei licite uel illicitæ cui dat operam is qui occidit, solet esse utilis ad inuestigandum rationem peccati uoluntarij directe uel indirecte: quæ quidem ratio uoluntarij non se habet impertinenter ad irregularitatem, sed per se quamuis non adæquate; quia bene sequitur, uoluntariè aliquis occidit directe uel indirecte: ergo incurrit irregularitatem.

Dicimus quinto. Quod quando ad irregularita-

A tem requiritur peccatum uoluntarium directe uel indirecte, nunquam incurritur ex solo peccato ueniali ex indeliberatione. Ratio est, quia illud non est uoluntarium directe uel indirecte, & idcirco quamuis esset illud peccatum mortale ex obiecto: non incurritur irregularitas coram Deo, si non esset simpliciter deliberatum.

Dicimus sexto. Quod irregularitas potest consequi ex peccato ueniali ex obiecto, si est simpliciter uoluntarium, sed tamen tunc erit mortale ex circumstantia. Ut v. g. si quis ex gula quæ est peccatum ueniale ex obiecto, exponat se periculo occidendi & occidat postea: erit irregularis, etiam si quando occidit sit fræneticus. Ratio est, quia iam ipsa gula fuit peccatum mortale ex circumstantia.

B Dicimus ultimo, quod irregularitas quæ habet pure rationem pœnæ propter culpam, nunquam incurritur coram Deo propter solum peccatum ueniale. Probat, quoniam alias esset excessiua & iniqua pœna.

Ex dictis sequitur unum corollarium uniuersalissimum. Nulla irregularitas ex homicidio uel mutilatione incurritur ex operatione quæ sit peccatum ueniale, nisi alias etiam sequeretur absque omni culpa: Hoc patet etiam inductiue neque enim dabitur instantia.

Ad argumenta in oppositum respondetur. Ad primum argumentum respondetur, quod illud uerbum debet, significat perfectam rationem debiti sub reatu peccati mortalis, unde ex peccato ueniali ut sic non sequitur irregularitas.

C Ad secundum argumentum respondetur, quod non omne peccatum ueniale est simpliciter uoluntarium: sunt enim peccata uenialia ex indeliberatione actus. Quando uero fuerit peccatum ueniale perfecte uoluntarium, tunc ut incurratur irregularitas oportet quod homo prouideat uel prouidere debeat, quod ex illa actione sequitur homicidium, & tunc si nihilominus operetur efficietur mortale peccatum ex circumstantia: nisi in casu quo poterat occidere absque omni culpa. V. g. quando aliquis defendens amicum uenialiter peccat.

E Ad tertium argumentum respondetur, quod illo clerico non incurrit irregularitatem ex eo quod peccat uenialiter suscipiendo officium, sed quando postea exercendo officium occidit uel mutilat, incurrit irregularitatem, etiam si iuste & sancte occidat uel mutilat, unde ex illo peccato ueniali non incurritur irregularitas.

Ad quartum argumentum respondetur, quod officio quæ sequitur ex ira quæ est tantum ueniale peccatum in foro conscientie, reputabitur simpliciter casualis, quamuis non sit pure casualis: quoniam habet aliquid de uoluntario secundum quid ex indeliberatione uoluntatis. Ceterum antecedens argumentum pro maiori, non est uniuersaliter uerum, nisi apponatur alia exceptio, scilicet quando prouidetur officio futura mediata ex operatione mea mihi licita propter præstantiorem finem: sic enim excusamus ab irregularitate clericos uel monachos exhortantes milites ad bellum iustum. Similiter excusatur ab irregularitate qui implorat aliorum auxilium ad defensionem patris, etiam si illi occidat aggressorem, dummodo ille non occidat uel non concurrat.

DVBITATVR. tertio, circa secundam conclusionem. An ille qui dat operam rei illicitæ, ex qua sequitur mutilatio uel occisio hominis, incurrat semper irregularitatem.

Arguitur primo pro parte affirmatiua. Ex cap. dilectus, de homicidio, ubi quidam capellanus excusatur ab

tur ab irregularitate, quoniam dabit operam rei licitæ, equitando uidelicet. Hinc sumunt argumentum Canonistæ a cessante ratione & causâ, quod nos dicimus a contrario sensu, ergo si daret operam rei illicitæ incurreret irregularitatem. Arguitur secundo. Ex cap. ex literis. el. 2. de homicidio. ubi etiam excusatur quidam monachus ab irregularitate: quia dabit operam rei necessariæ & utili: ergo si non daret operam rei licitæ incurreret irregularitatem. Similiter in cap. tua nos. excusatur quidam monachus qui pietatis gratia aperuit ferro tumorem gutturis cuiusdam mulieris, cum esset expertus in arte: quæ tamen mulier postea mortua est. Ergo si non pietatis gratia, sed cupiditatis curasset illam, incurreret irregularitatem. Propter hæc argumenta, & alia multa similia, est prima sententia multorum Iurisperitorum uniuersaliter asserentium, quod qui dat operam rei illicitæ manet irregularis, si ex illa operatione sequatur mors, quamuis adhibeat plurimum diligentiam ne consequatur mors. Eandem sententiam tenet Syluest. in uerb. homicidium. 2. §. 2. reg. 3. & Caiet. in hoc loco, imo D. Tho. uidetur esse huius sententiæ, dum ait, dupliciter homicidij reatum posse incurrere: uno modo quando aliquis dat operam rei illicitæ quam uitare debebat: altero modo quando non adhibet sufficientem diligentiam, etiam si det operam rei licitæ, ergo sunt duo modi differentes contrahendi irregularitatem quorum uterque sufficit sine altero. Item D. Tho. in ipsa. 2. conclus. dist. iunctiua, satis apertè hoc asserit, & in 4. sent. d. 2. §. q. 2. artic. 1. Secunda sententia, est in alio extremo quod quantumcunque aliquis det operam rei illicitæ, non incurrit irregularitatem si adhibet sufficientem diligentiam ne sequatur occisio uel mutilatio. Hanc docuit M. Cano dum interpretaretur D. Tho. in 1. 2. q. 73. art. 8. ubi D. Tho. uidetur eandem sententiam tenere: dicit enim quod propter negligentiam considerandi, imputantur homini ad penam nocuenta quæ sequuntur si dabit operam rei illicitæ. Eandem sententiam sequuti sunt postea quidam Theologi, inter quos fuit M. Peña. Tertia sententia tenet, quod qui dat operam rei illicitæ que natura sua est læsiua & ad mortem tendens, incurrit irregularitatem, quantumuis adhibeat sufficientem diligentiam: si autem dabit operam rei licitæ que ex natura sua non habet ordinem ad mortem uel ad læsionem, non incurrit irregularitatem: si tamen adhibeat sufficientem diligentiam ne ex alijs circumstantijs sequatur mors aut mutilatio. Exemplum primi habetur expressè in cap. fin. de homicidio in 6. ubi quidam iudicatur incurrisse irregularitatem qui mandauit seruo suo ut uerberaret quempiam non tamen occideret: eo quod ipse uerberatus postea mortuus est. Exemplum secundi sit in clerico qui proficisceretur ad negotiationem sibi prohibitam, & forte in uia iacentem conculcauit & occidit, iste non erit irregularis si adhibuit sufficientem diligentiam ne ex aliqua circumstantia sequeretur occisio. Hanc sententiam tenet Sozo lib. 5. de Iustitia. q. 5. art. 9. & Couar. ubi supra par. 2. §. 4. num. 10. & citat in eandem sententiam Castr. in lib. 2. de potest. leg. pœn. c. 14. citat in eandem sententiam Ancharanum, & Villadiego. Quarta sententia, est Nauar. ubi supra. num. 221. & super capit. fin. 14. quæst. 6. circa finem. quod si qui dabit operam rei illicitæ, intendebat illam facere, incurrit irregularitatem, etiam si illud opus non sit ex natura sua læsiuum neque ad mortem ducens: & ponit exemplum, si quis persuadeat socio ut ingrediatur uineam & furetur uuas & forte erat ibi canis custos uince & momordit ingrediensem: & mortuus est: tunc ille persuasor manet irregularis.

Bañes de Iustitia.

A PRO decisione huius difficultatis sit prima conclusio. Prima sententia non est nobis uerosimilis, etiam in foro exteriori. Et hoc quidem optimè probat Couar. ubi supra, ubi ponit multa exempla in quibus uidetur ridiculum quod incurratur irregularitas: quia dabit operam rei illicitæ: sed sit exemplum. Si medicus peritissimus curaret diligentissime episcopum intèdèns accipere pro pretio beneficium ecclesiasticum, sequeretur, quod iste incurreret irregularitatem quod uidetur ridiculum. Probatur sequela, quia ille dabit operam rei illicitæ, erat enim simoniacus. Si militer sequeretur quod fornicarius, si forte mulier moreretur in actu fornicandi uel etiam ex partu qui causatus fuit ex fornicatione. Preterea illa sententia, est cõtra ius Canonicum, ut patet ex cap. tua nos. de homicidio, ubi monachus ille condemnatur quidem de culpa, quia usurpauit officium Chirurghi quod erat illicitum monacho: sed excusatur ab irregularitate: quia cum esset peritus in arte chirurgiæ adhibuit sufficientem diligentiam, ne illa mulier moreretur. Hoc ipsum colligitur ex cap. quanto. 50. dist. in. ubi excusatur ab irregularitate latro, qui ducebat equos ex furto, quibus in uia conculcaram mulierem occidit.

B Secunda conclusio. Tertia sententia uidetur probabilior quàm secunda. Probatur, quia secunda sententia uix potest respondere huic argumento. Videlicet quod ipsa iura duplicem casum distinguunt ad incurrendam irregularitatem: alterum si quis dabit operam rei illicitæ. Alterum, si non adhibuit sufficientem diligentiam, etiam si daret operam rei alias licite. At uero secunda sententia omnia uniuersaliter reducit ad negligentiam considerandi: siue quis det operam rei illicitæ, siue licite, ergo nõ est conformis iuri Canonico quod sæpè distinguit, si dabit operam rei illicitæ uel licite. Ceterum tertia sententia explicat ius Canonicum, & distinguit si quis dabit operam rei illicitæ, quæ ex natura sua nociua est, incurrit irregularitatem: quamuis adhibeat diligentiam, ergo hæc sententia conformior est iuri Canonico, ac proinde probabilior.

C Tertia conclusio. Nihilominus secunda sententia probabilis est. Et argumento facto possumus respondere, quod non inuenietur in iure Canonico, ubi dicitur, quod aliquis incurrat irregularitatem, solum quia dabit operam rei illicitæ: sed quia cum daret operam rei licite, negligens fuit uel presumpuit fuisse in considerandis nocuentis. Ut patet in. c. fi. de homicidio. libr. 6. ubi dicitur: quod quia quidam mandando in culpa fuit, & hoc euenire posse, debuit cogitare, irregularis fuit. Et huic cõsonat doctrina D. Th. in 1. 2. ubi supra. Sed notandum est in fauorem huius sententiæ, quod ille qui dat operam rei illicitæ, merito presumpitur negligens in considerandis nocuentis, quæ inde possunt sequi: maxime si res illicita est talis nature, ut ex ea possit sequi tale nocuentum. Ut in. c. suscepimus. de homicidio. ponitur exemplum, & idcirco merito in foro exteriori iudicabitur ille irregularis. Quod si re uera apposuit omnem diligentiam, non erit irregularis coram Deo iuxta secundam sententiam. V. g. si in hastiludio non maneret irregularis secularis, qui forte occidit corrualem. Similiter si clericus se intromitteret in hastiludium cum simili diligentia non maneret irregularis: quãuis in foro exteriori iudicaretur iste irregularis: quia dabit operam rei illicitæ, ex qua poterat sequi illud nocuentum: eo quod ille presumpitur negligens. Et hoc confirmari potest, ex. d. c. tua nos. Quarta conclusio. Sententia illa ultima nõ est probabilis, ut ipsemet casus pretere fert. Et cap. tua nos. conuincit, & ca. quando. 15. d. Imo ipse Nauar. ubi supra num. 215. dicit, quod clericus,

Q 2 ricus,

ricus, qui in bello pugnat, ut exhortetur milites, nõ manet irregularis, si tamen ipse per se non occidat. Et tamen certum est, quod dat operam rei illicitę pugnando. Non ergo sufficit ad incurrendam irregularitatem, quod aliquis ex intentione det operam rei illicitę. Ad argumenta in oppositũ ad primũ respondetur, quod argumentum à cõtrario sensu uel à cessante causa & ratione, non est ualidum: nisi quando causa est adæquata alicuius effectus: quod sub alijs terminis docet Arist. li. 1. Post. tex. 20. dum dicit: si affirmatio est causa affirmationis, negatio est causa negationis. Quod etiam debet intelligi de causa adæquata. Nunc autem in proposito non est causa adæquata, quare aliquis excusetur ab irregularitate: quia dat operam rei licitę. Potest enim dare operam rei licitę, & manere irregularis, propter negligentiam, considerandi nocumentum quod poterat sequi. Similiter non est causa adæquata quod aliquis contrahat irregularitatem, quia dabat operam rei illicitę, ut patet in casibus confutationis primæ & quartę sententię. Ad secundũ argumentum respondetur, quod ca. tua nos, potius probat oppositum. Nam ille monachus dabat operam rei illicitę exercendo officium chirurgi sibi prohibitum in c. sententię. ne cler. uel monachi. Et per hoc patet ad alia argumenta, quę sunt ex alijs capitulis Iuris Canonici. Ad D. Thom. respondetur, quod illius distinctiua est intelligenda pro altera parte, quando aliquis dabat operam rei illicitę: quę ex natura sua tendebat ad læsionem. Et tunc quantumlibet aliquis adhibeat diligentiam manebit irregularis, si sequitur occisio uel mutilatio ex sua actione. Et hoc iuxta tertiam sententiam. At uero iuxta secundam sententiam non erit irregularis coram Deo, quamuis in foro exteriori iudicetur irregularis. v. g. in exemplo posito. Si clericus in bastudio uel torneamentis quę licita sunt secularibus: ille tamen occidat uel mutilet, manebit irregularis, quia dabat operam rei illicitę, ex qua poterat sequi tale nocumentum. Secularis autem non manebit irregularis, si non fuit notabiliter negligens in considerando nocumento quod inde sequutum fuit.

IAM uero in tertia parte huius tractatus breuiter agendum est de irregularitate quatenus consequitur ex mutilatione actiua. Etenim in Clemen. unica de homicidio æquiparantur mutilatio & homicidium quatum ad irregularitatem: nisi forte fiat causa sanitatis, tunc enim ipse chirurgus non manet irregularis: & ita receptum est secundum communẽ sententiam doctorum. Difficultas tota est indefinẽdo, quid intelligatur nomine membri, quando dicitur in iure quod mutilans, hoc est membrum scindens, manet irregularis. De qua re mirum est, quam uarię sunt sententię. Sed nobis hæc parte placet sententia Couar. in 3. par. relect. citatę in princip. num. 8. & 9. quę consistit in unico dicto, scilicet, quod nomine membri simpliciter, ut colligitur ex Aristot. li. 1. de partibus anim. c. 5. intelligenda est illa pars animalis, qua exercetur specialis operatio: & distincta ad perfectionem totius ordinata. V. g. pes ad ambulandum, manus ad operationem, oculus ad uisionem, auris ad auditionem, lingua ad loquendum. Sed de genitalibus non est ita certum. Quidam enim aiunt quod quicumque sit irregularis qui sibi abscindit uirilia: ut habetur in c. si quis partem, dist. 55. tamen ibidem etiam censetur irregularis: qui sibi abscindit partem digiti: & nihilominus constat, quod si alter abscinderet partem digiti alterius, non maneret ipse irregularis. Quapropter uidetur, quod ius in odium atrocitatis erga seipsum, uoluerit apponere talem irregularitatem abscindenti sibi uirilia & partem digiti.

A Non igitur qui alteri abscindit genitalia manebit irregularis. Nihilominus nobis est probabilior sententia, quod ille manebit irregularis. Probat, quia ille abscindit membrum simpliciter: nam ea pars ordinata est à natura ad specialem operationem, scilicet, ad generationem sibi similis: quę est maxima perfectio uiuentis. Tunc enim unum quodq; animal perfectum est quando potest generare sibi simile. Igitur manebit irregularis qui ita proximum læserit ut omnino genitalia absciderit. Hic autem non facimus mentionem de membris interioribus, scilicet, de corde & epate & pulmonibus: quia hæc mēbra non possunt abscindi nisi occidatur homo. Hęc definitio membri simpliciter, uidetur confirmari ex dicto Apostoli ad Roman. 1. 2. Sicut enim in uno corpore multa membra habemus, non autem omnia membra eundem actum habent, &c. Vbi satis aperte insinuat, quod ad rationem membri pertinet habere specialem operationem.

B Ex hac doctrina inferitur. Primo, quod si quis abscinderet alteri auriculam, hoc est cartilaginem extrinsecam, non manet irregularis: quia non abstulit organum auditus. Inferunt etiam aliqui, quod non manet irregularis qui abscindit mulieri mammillam: eo quod non est membrum ad specialem operationem. Sed oppositum sentit Baldus. in l. data opera. C. qui accusare non possunt. numer. 75. & in hac parte uidetur nobis ista sententia probabilior. Et ratio est, quia mammilla mulieris habet specialem operationem, scilicet sanguinem decoquere quousque conuertatur in lac necessarium ad nutritionem infantis: quę operatio necessaria est ad perfectionem humanę speciei.

C Inferitur tertio, quod si aliquis abscidit digitum alteri, non est irregularis. Ratio est quia digitus non est membrum simpliciter sed pars membri. Hoc est contra Caiet. quæstione sequenti, arti. 1. & contra Soto lib. 5. de Iustitia & iur. quæst. 2. art. 1. existimant enim digitum esse membrum principale contra cõm opinionem. Imo uero inferitur quarto, quod non manebit irregularis qui absciderit tres digitos principales alteri, scilicet, pollicem, indicem & medium. Et ratio est quia ille homo dicitur mancus: sed non mutilatus membro: quia simpliciter non est abscisa manus. Hoc corollariũ est contra aliquos Iuristas & Theologos, qui existimant vniuersaliter esse uerũ, quod si quis percussione alterũ facit irregularẽ: ipse manet irregularis. Ita tenet Sylue. uerbo, homicidium. 3. Inferitur quinto, quod non est irregularis ille, qui percussione aut læsione fecit mēbrũ alterius inutile & oĩno aridũ. Ratio huius est, sicut & præcedentiũ, quia irregularitas est impedimentũ iure Pontificio introductũ, ergo non debet incurri nisi in casibus expressis ab ipso iure. At uero iura non dicunt, si quis membrum arefecerit, uel inutile reddiderit, manebit irregularis: sed si quis mutlauerit membrum sit irregularis. At uero mutlare proprie, sicut notat gloss. super Clem. si furiosus. est membrum oĩno separare à corpore. Igitur ille non manebit irregularis quantumcunque læserit, si tamen non abstulit membrum à corpore. Hęc uera doctrina est contra Panormit. capit. cum illorum. de sententię excommunicationis & contra Sylue. ubi supra. Et nobiscum fecit Nauarrus in Manuali capit. 27. à numero 206. Vbi optimas rationes facit contra Caietanum & Soto. Notat tamen ipse, quod quando quis alium facit irregularem sua percussione, manet aliquando etiam ipse irregularis irregularitate, quę sequitur ex delicto, quando delictum est notorium: non quia fecit alium irregularem. Appellat autem delictum notorium, quod notorietate facti nulla ra-

tione

tione potest celari, uel notorietate iuris, quando iã aliquis condemnatus est per sententiam in iudicio publico: Dicitur uero irregularis ex delicto publico. Verbi gratia, quando irregularitas consequitur ex continuata fornicatione notoria, uel ex adulterio uel ex quolibet delicto maiore & notorio, propter quod mereatur homo deponi. Vt explicat Nauarrus supra numer. 248.

Iam uero in quarta parte huius tractatus agendum est de dispensatione irregularitatis.

Dabitur primo, ante omnia uniuersaliter, an nomine censuræ intelligatur irregularitas, ita ut cum in bullis Cruciatæ conceditur confessoribus, ut possint absoluerè à qualibet censura, intelligatur etiam irregularitas. Pro parte negativa arguitur primo. Ex Innocent. Tertio. capit. quarrenti. de uerborum significatione. ubi ait quarrenti quid per censuram intelligatur cum huiusmodi clausulam in nostris literis apponimus: respondemus quod nomine censuræ non tantum debet intelligi interdicti: sed etiam suspensionis, & excommunicationis sententiæ. Ecce ubi Pontifex nullam facit mentionem irregularitatis, nomine censuræ, ergo non intelligitur illo nomine. Nam aliàs Pontifex fuisset dimittentus.

Secundo arguitur. In ipsis bullis Cruciatæ, ubi cõceditur absolutio à qualibet censura, non conceditur dispensatio super irregularitate: Probatur, quia absolutio propriè non fit de irregularitate, sed dispensatio: ut patet ex usu ecclesiastico. Sic enim loquuntur Prælati etiam Religionum, Dispensatio tecum super omni irregularitate, ergo non eo ipso quod conceditur absolutio ab omni censura, conceditur etiam dispensatio irregularitatis.

Tertiò arguitur. Quia non est consuetudo neque stylus curiæ Romanæ, ut dispensatio super irregularitate, intelligatur in uniuersali clausula, ergo non est intelligenda talis dispensatio in Bullis, cum in illis dicitur, quod confessorius possit absoluerè ab omni censura.

Ad hoc dubium communis sententia Iuristarum est negativa. Ita tenet Nauarrus in Manuali, cap. 271. num. 192. & 249.

PRO decisione sit prima conclusio. Irregularitas quæ tantum incurritur propter culpam quasi pœna ipsius, intelligitur nomine cõsurre ecclesiasticæ. Hæc sententiam docuit in hac schola Salmantina Magister Cano & postea sequutus est illam. Soto in 4. Sententiarum, distinctione 22. quæstione. 3. articu. 1. & multi alij Theologi moderni. Et probatur primo, quoniam censura propriè loquendo est quædam notatio & punitio, qua malefaciēs punitur propter aliquam culpam: sed quædam irregularitates sunt notatio quædam & punitio propter aliquam culpam, ergo illæ ueniunt intelligendæ nomine censuræ. Explicatur minor. Quando aliquis suspensus uel excommunicatus celebrat, manet irregularis propter culpam quam commisit: & tunc irregularitas est propriè censura.

Secundò probatur. Nam in quibusdam Bullis dicebatur, quod confessor possit absoluerè ab omni excommunicatione suspensione & interdicto & ab omnibus alijs censuris & pœnis ecclesiasticis. Ergo in Bañes de Iusticia.

A istis Bullis dabatur facultas absoluerè: à quibusdam irregularitatibus. Probatur consequentia. Quia nullæ sunt aliæ censuræ præter illas tres: nisi quædam irregularitates.

Tertiò, in quibusdam Bullis etiam cruciatæ olim, dum numerabantur casus qui concedebantur confessoribus, ponebatur talis exceptio, scilicet, excepto homicidio uoluntario (*Porque el tal homicidio es reservado quanto a la irregularidad.*) Ergo omnes aliæ irregularitates propter culpam, concedebantur confessoribus quibus committebatur facultas absoluerè ab ipsis culpis.

B Et confirmatur. Nam in alijs Bullis olim dicebatur, quod conceditur facultas absoluerè ab omnibus censuris & pœnis ecclesiasticis, etiam si requirant specialem mentionem sui & non includantur in uniuersali clausula. Quod quidem uidetur esse adiectum propter eos qui dicunt nullam irregularitatem includi in generali clausula. Prædictas Bullas ego uidi. Est tamè obseruandum postis temporibus, quod in Bullis cruciatæ, quæ dimanauerunt à Sede Apostolica à tempore Pij Quinti, fit mentio solum facultatis absoluerè ab omni censura, atque ita uolumus qui sequimur istam sententiam, quod nomine censuræ intelligantur omnes illæ irregularitates, quæ impostæ sunt directè propter aliquam culpam.

C Nã contingit quod aliqua irregularitas contrahatur ex actu qui est culpa: non tamen est directè pœna propter culpa, qualis est irregularitas, quæ contrahitur quando quis alterum occidit iniquè: tunc enim irregularis manet, non quia iniquè occidit, sed quia occidit uoluntariè. Sicut manet irregularis iudex qui iuste occidit.

D Obseruandum est secundo circa Bullas cruciatas, quod qui habuerit ultimam Bullam cruciatam gaudebit omnibus priuilegijs præcedentium Bullarum non cruciatarum ante Pium Quintum concessis. Et ratio est: quia omnes aliæ bullæ nunquam sunt reuocatae, sed tantum suspensæ præterquam quantum ad illam clausulam, quod religiosi & alij sacerdotes possint oua comedere in quadragesima. Hæc enim clausula uniuersaliter reuocata est à Pio Quinto. At uero omnes aliæ Bullæ cruciatæ reuocatae sunt prorsus à Pio Quinto in prima Cruciatæ, quam ipse concessit. Cæterum aliæ Cruciatæ quæ post ipsum emanauerunt secum asserunt clausulam reuocatiuam, seu potius limitantem, ita ut non liceat gaudere gratijs & facultatibus illic concessis nisi intra annum prædicationis, & statim expirant.

Ex quo sequitur, quod ipse commissarius Cruciatæ non reualidat antiquas illas cruciatas: quia non datur illi facultas reualidandi nisi tantum illas quas ipse suspendit. Suspendere autem non potest nisi eas Bullas, quæ adhuc habent effectum: quales sunt Bullæ sanctæ Catharinæ & redemptionis captiuorũ: & aliæ similes & etiam personales facultates.

His suppositis ad primum argumentum respondetur, quod Pontifex non dixit exclusiue, quod tantum illa tria intelligebantur nomine censuræ: sed quod illa tria intelligebantur, ratio autem quare nõ fecit mentionem irregularitatis, duplex est. Altera quia irregularitas non est censura secundum totam latitudinem, ut patet in irregularitate bigamiæ & homicidij. Altera uero ratio est, quia ibi Pontifex solũ intendebat numerare illas censuras, quibus iudices ecclesiastici solent compellere rebelles, ut ex ipso litteræ contextu patet. Ceterũ irregularitas nunquã est censura posita ab aliquo iudice ecclesiastico, sed ab ipso iure. Quare non oportuit facere illius mentionem.

Q3 Ad secun-

Ad secundum respondetur, quod circa irregularitatem, quae proprie est poena propter culpam, bene potest confessarius uti uerbo absolutionis, ita ut dicat, ego te absoluo ab omni censura irregularitatis; imo ineptè dixerit, ego dispenso tecum super irregularitate: nisi forte ex speciali commissione praelati sibi fuerit commissa dispensatio.

Ad tertium negatur antecedens. Imo quotiescumque conceditur in curia Romana facultas absoluedi ab omni censura: conceditur etiam facultas absoluedi à quibusdam irregularitatibus: quae nihil aliud sunt, quam censurae propter aliqua peccata.

DVBITATVR secundo, An irregularitas propter homicidium sit reſernata Summo Pontifici? Hoc dubium mouemus ad explicandum decretum Concilij Tridentini Sessione. 24. cap. 6. ubi in hunc modum dicit. Liceat episcopis in irregularitatibus omnibus & suspensionibus, excepta ea quae oritur ex homicidio uoluntario, & exceptis alijs deductis ad forum contentiosum, dispensare. Hoc in loco concedit episcopis Concilium ordinariam facultatem ad dispensandum in irregularitate quae oritur ex occulto delicto: una excepta irregularitate, quae oritur ex homicidio uoluntario. Sed difficultas est de irregularitate, quae oritur ex occisione hominis iusta & licita.

Caietanus in uerbo irregularitas in summa dicit, quod ille qui habet facultatem ad tollendam irregularitatem, quae oritur ex homicidio casuali, habebit etiam facultatem ad tollendam irregularitatem prouenientem ex occisione hominis uoluntaria, licita tamen: non obstante quod in tali concessione prohibetur dispensatio super irregularitate proueniente ex homicidio uoluntario: Ratio Caietani est: quoniam haec limitatio tantum habet locum in irregularitate quae prouenit ex homicidio uoluntario iniquo. Etenim huiusmodi occisio, proprie & simpliciter dicitur homicidium. Eandem sententiam & propter eandem rationem sequitur summa Armilla in uerbo irregularitas. Eandem sententiam sequitur Couarruias in reſeſtione supra citata in 2. parte. licet propter aliam rationem, uidelicet, quia homicidium quod committitur sine culpa, reputatur iure casuale. Secundum istos doctores dicendum est consequenter, quod episcopus potest dispensare super omni irregularitate proueniente ex qualibet licita occisione hominis: sicut potest dispensare super irregularitate, proueniente ex homicidio casuali, propter concessionem sibi factam in decreto Concilij: & illa exceptio ibidem facta de homicidio uoluntario tantum intelligenda est de homicidio uoluntario, quod est uerè peccatum. Haec tamen sententia nobis omnino non placet: Imo existimo cum doctissimo Nauarro ubi supra, quod solus ipse Summus Pontifex potest dispensare super irregularitate proueniente ex occisione hominis uoluntaria, quantumlibet iusta & licita. Et quidem ratio Caietani parum ualet: quia ut supra diximus, nomine homicidij uoluntarij in iure Canonico quantum ad materiam irregularitatis, comprehenditur etiam occisio hominis iusta. Item ratio dicitur profertur à Couarruias non uidetur habere fundamentum in iure. Imo irrationabiliter dicitur, quod quando iudex, data sententia sanguinis, occidit hominem, quod tunc dicitur casuale homicidium. Et ita omnino existimo, quod nullus episcopus dispensat neque audet dispensare super hac irregularitate, magis quam super irregularitate bigamia: de qua nulla ratione intelligitur episcopis facta copia dispensandi in supradicto decreto. Et ratio est, quia in Concilio intelligitur facta illa exceptio, ab il-

la uniuersali, scilicet quod liceat episcopis dispensare super omni irregularitate proueniente ex delicto occulto, excepta irregularitate homicidij uoluntarij. In qua exceptione intelligo homicidium uoluntarium quod est peccatum. Nam aliud homicidium uoluntarium, quod non est peccatum, non oportebat excipere: quia non includebatur in uniuersali concessione, sicut non includebatur irregularitas contracta ex bigamia. Unde neque ista excipitur, & tamen constat, quod episcopus super illam dispensare non potest.

ALTERA difficultas est, An episcopus possit dispensare super irregularitate contracta ex delicto homicidij uoluntarij occulto, nam si publicum est: omnes conueniunt in hoc, quod Episcopus non potest dispensare.

In hac difficultate, omnino repellenda est sententia Alphonſi de Castro in libro. 2. de lege poenali asserentis, quod propter homicidium uoluntarium & iniquum; si fuerit omnino occultum: non incurritur aliqua irregularitas. Haec enim sententia aduersatur dispositioni iuris in cap. finali, de temporibus ordinationum & ordinandorum. & in cap. inquisitioni, de accusationibus. & hic auctor singularis est in ista sententia: quamuis etiam illam tenuerit quidam Vincentius citatus à Syluestro in uerbo homicidium, 3. quaest. 8. Ac proinde Couarruias ubi supra, & Nauarro capit. illo. 27. citato. reprobant istam sententiam tanquam singularem & iuri Canonico contrariam. Nam etiam si textus in capit. ex tenore, de temporibus ordinationum, dicat, quod crimina quae si essent publica punirentur depositione & degradatione: si fuerint secreta, non impediunt ascensum ad superiores ordines: tamen non fauet hoc praedicta sententia. Quoniam ut aduertit Couarruias, textus non loquitur de criminibus, quae ipso facto inducunt irregularitatem: quale est homicidium. Sed loquitur de illis, quae si constarent punirentur in iudicio poena depositionis & degradationis: qualia sunt grauissima quaedam crimina. Hoc supposito respondendum est ad propositam difficultatem.

Prima conclusio. Neque olim ante Concilium, neque modo post Concilium Tridentinum, concessa est episcopis auctoritas dispensandi in huiusmodi irregularitate ad suscipiendos sacros ordines: quauis sit probabile quod ante Concilium poterant episcopi dispensare quo ad minores ordines suscipiendos. Haec omnia latissime probant Couarruias & Nauarro supra.

Secunda conclusio. Etiam est probabilis sententia, quod olim ante Concilium Tridentinum poterat episcopus dispensare quantum ad beneficium simplex retinendum & de nouo obtinendum. Imo aliqui probabiliter existimant, quod etiam quantum ad beneficium curatum retinendum. Hoc colligunt doctissimi Canonistae ex capit. 2. de clerico pugnantem in duello. Totam autem difficultatem est, an episcopus post Concilium gaudeat huiusmodi facultate dispensandi in huiusmodi irregularitate. Nauarrus ubi supra tenet partem negatiuam, & dicit, quod episcopus non habet talem facultatem, etiam quoad minores ordines suscipiendos: & quo ad beneficium simplex retinendum: sed quod solus papa potest dispensare quantumlibet homicidium sit occultum. Probat eo, quod in praedicta Sessione dicitur expressè: quod in homicidio uoluntario etiam si fuerit occultum, non liceat dispensare ad ordines sacros suscipiendos: sed talis homicida omni ordine ac beneficio ecclesiastico perpetuo careat. In quo decreto duo uerba expenduntur. Alterum est, non liceat al-

terum est, careat. Quæ uerba secundum Calerantum in summa in uerbo absolutio ab excommunicatione, tollunt potestatem dispensandi. Item in secunda parte eiusdem decreti statuitur, quod in irregularitate quæ oritur ex homicidio casuali episcopus non potest dispensare, nisi adhibitis quibusdam circumstantiis & conditionibus ibi narratis, ergo cum limitet Concilium episcopis ipsi auctoritatem dispensandi in homicidio casuali; lignum est, quod intendebat totam illis auctoritatem tollere dispensandi in homicidio uoluntario. Eo uel maxime, quod Concilium contraponit homicidii casuale contra uoluntarium.

Secundò probatur hæc sententia ex cap. 6. de reformatione, Sessio. 24. ubi conceditur facultas episcopis dispensandi super omni irregularitate procedente ex delicto occulto, excepta ea quæ oritur ex homicidio uoluntario, ergo Concilium prohibet dispensare super irregularitate homicidij uoluntarij quantumlibet occulti. Nihilominus uiris doctis nostri temporis uidetur, quod episcopi eandem omnino auctoritatem habent dispensandi post Concilium Tridentinum, quam olim habebant ante Concilium ipso iure communi. Ratio illorum est quoniam Concilium non tollit episcopis aperte istam facultatem. Est enim dubia interpretatio literæ Concilij, at uerò quæcumque lex noua interpretanda est quantum fieri potest conformiter ad ius commune. Igitur adhuc episcopi habent facultatem, quam antea iure communi habebant. Confirmatur. Res fauorabilis est, quod episcopi habeant istam facultatem, ergo de cetera Concilij, si comode fieri potest, debet interpretari in fauore episcoporum: atq; ita ipsi interpretantur.

Ad primum enim argumentum respondent cum Couar. in loco citato, quod Concilium in illo cap. 7. non loquebatur de homicidio omnino occulto: sed occulto aliquo modo, scilicet, de illo quod non poterat in iudicio probari. Respondent secundò, quod synodus in illo decreto tantum intendebat ostendere difficultatem maximam, quæ debet esse in dispensatione irregularitatis, quæ oritur ex homicidio uoluntario: non autem intendebat limitare auctoritatem episcoporum quam olim habebant. Et idcirco uerbum illud, non liceat, non tollit auctoritatem dispensandi, quidquid sit de doctrina Caietani in uerbo absolutio ab excommunicatione. Sed aliud quod denotat quod prelati male facient, si absque grauissima causa dispensauerint. Et hoc colligitur ex eo quod synodus ibi, non solum loquitur episcopis, sed cuiuscunque dispensanti, etiam Summo Pontifici. Imo uidetur quod ex principali intentione loquebatur de dispensatione quæ fit in Romana curia. Et ex hoc respondent ad illud quod obijcitur de homicidio casuali. Dicunt enim, quod Concilium tantum limitat modum dispensandi episcopis super hac irregularitate, quando dispensatio committitur illis à Romano Pontifice. Nihilominus non prohibet, quod ipsi sua auctoritate dispensent in eo quod antea poterant iure communi: si ab ipsis immediate petatur dispensatio. Ad secundum argumentum respondeat, quod illa exceptio non fit simpliciter à facultate, quam habent episcopi dispensandi in irregularitatibus: sed fit exceptio à facultate illis concessa per illud decretum Concilij. Ita sane quod ex ui illius decreti non possunt dispensare super irregularitate, quæ oritur ex homicidio uoluntario occulto. Non tamen ibi negatur, quod iure communi habeant talem auctoritatem dispensandi, saltem quantum ad aliquid, scilicet, quantum ad beneficium simplex retinendum & obtinendum, & quantum ad beneficium curatum retinendum. Iste modus explicandi Concilij

Bañes de Iustitia.

lium uidetur nobis satis perplexum. Quapropter ego crediderim, quod in huiusmodi decretis Concilij Tridentini explicatum est, quod olim erat obscurum & dubium inter doctores secundum ius commune: & insuper concessa est noua facultas episcopis dispensandi in multis irregularitatibus in foro conscientie, super quibus antea dispensandi facultatem non habebant. Et insuper concessa est illis facultas absoluedi à plurimis delictis reueruatis Summo Pontifici.

Sed queret aliquis, Vtrum per bullam Cruciatam habeat confessarius electus tantam facultatem absoluedi à peccatis, quantum habent episcopi concessam à Concilio Tridentino, cap. 6. Sessio. 24. Respondetur, quod non habet tantam facultatem. Primo quidem de crimine heresis manifestum est. Quoniam in ipsa bulla Cruciatam excipitur facultas absoluedi: & tamen Concilium Episcopo per semetipsum concedit, quod possit absoluedi in foro conscientie de crimine heresis. Deinde quamuis confessarius electus possit absoluedi se mens ab omnibus alijs peccatis & censuris reseruatis Summo Pontifici: tamen episcopus toties quoties se obtulerit occasio, potest in foro conscientie ab huiusmodi peccatis absoluedi secundum formam concessam sibi in illo capite. 6. Sessio. 24. Quapropter confessarius debet attendere, an delictum sit reseruatum Summo Pontifici uel non. Similiter an excommunicatio sit reseruata uel non. At uero circa irregularitates non est tantum periculi, quia non est necessarium ad hoc ut aliquis absoluedi à peccatis & recipiat sacramentum Eucharistie: quod absoluedi prius à censura irregularitatis etiam quando est uera censura. Ceterum si poenitens sit clericus & noluerit promoueri ad ordines superiores uel obtinere aliquod beneficium uel ministrare in ordine suscepto: ad ipsum promouendum pertinebit inquirere: an illa irregularitas sit reseruata Summo Pontifici uel non. Vnusquisque enim tenetur icire ea quæ pertinent ad suum statum. Et idcirco ipse confessarius poterit se eximere ab isto onere & remittere poenitentem, ut consulat doctores circa huiusmodi irregularitates: si confessarius non fuerit certus.

Q V A E S T I O LXV. De mutilatione membrorum.

DE INDE considerandum est de peccatis aliarum iniuriarum, quæ in personam committuntur. Et circa hoc queruntur quatuor.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum mutilare aliquem membro suo, in aliquo casu possit esse licitum.

AD Primum sic proceditur. Videtur quod mutilare aliquem membro suo in nullo casu possit esse licitum. Damasc. enim di-

Q 4 cit in

Li. 3. c. 4.
& 30. &
li. 4. c. 21.

cit † in 2. libro, quòd peccatum committi-
tur per hoc quòd receditur ab eo, quod
est secundum naturam in id, quod est cõ-
tra naturam. Sed secundum naturam à Deo
institutam, est, q̄ corpus hominis sit inte-
grum membris. Contra naturam autē est,
quòd sit membro diminutum. Ergo muti-
lare aliquem membro, semper videtur es-
se peccatum.

Li. 3. ter.
9 tom. 2.

2. Præterea. Sicut se habet tota anima
ad totum corpus, ita se habent partes ani-
mæ ad partes corporis, ut dicitur in † 2. de
Anima. Sed non licet aliquem priuare ani-
ma, occidendo ipsum, nisi publica potesta-
te: ergo etiam non licet aliquem mutilare
membro, nisi fortè secundum publicam
potestatem.

3. Præterea. Salus animæ præferenda
est saluti corporali. Sed non licet aliquem
mutilare se membro propter salutem ani-
mæ, puniuntur enim secundum statuta.
† Niceni Concilij, qui se castrauerunt pro-
pter castitatem seruandam: ergo propter
nullam causam aliam licet aliquem mem-
bro mutilare.

In Decre-
tis di. 55.
c. Si quis
abscide-
rit. Et ca.
Si q̄s per
a gratitudi-
nem.

Sed contra est, quod dicitur Exod. 21.
Oculum pro oculo, dentē pro dente, ma-
num pro manu, pedem pro pede.

Respondeo dicendum, quòd cū mem-
brum aliquod sit pars totius humani cor-
poris, est propter totum sicut imperfe-
ctum propter perfectum. Vnde disponen-
dum est de membro humani corporis, se-
cundum quod expedit toti. Membrum
autem humani corporis per se quidem u-
tile est ad bonum totius corporis: per ac-
cidens tamen potest contingere quòd sit
nocium, puta cum membrum putridum
est totius corporis corruptiuum. Si er-
go membrum sanum fuerit, & in sua na-
turali dispositione consistens, non potest
præscindi absque totius corporis detri-
mento. Sed quia ipse totus homo ordi-
natur ut ad finem, ad totam communi-
tatem cuius est pars, ut supra † dictum
est, potest contingere, quòd abscisio
membri etsi vergat in detrimentum to-
tius corporis, ordinatur tamen ad bo-
num communitatis, in quantum alicui in-
fertur in poenam ad cohibitionem pec-
catorum. Et ideo sicut per publicam po-
testatem, aliquis licitè priuatur totaliter

q̄ 61. art.
1 & 2. &
q̄. præce.
art. c. 1. 2.
& 3.

A vita, propter aliquas maiores culpas, ita
etiam priuatur membro propter aliquas
culpas minores. Hoc autem non est lici-
tum alicui priuatæ personæ, etiam uolente
illo cuius est membrum: quia per hoc
fit iniuria communitati, cuius est ipse ho-
mo & omnes partes eius. Si verò mem-
brum propter putredinem sit totius cor-
poris corruptiuum, tunc licitum est de
uoluntate eius, cuius est membrum, pu-
tridum membrum præscindere propter
salutem totius corporis, quia unicuique
commissa est cura propriæ salutis. Et ea-
dem ratio est si fiat uoluntate eius, ad
quem pertinet curare de salute eius, qui
habet membrum corruptiuum: aliter au-
tem aliquem membro mutilare est omni-
no illicitum.

B
C
Ad primum ergo dicendum, quòd ni-
hil prohibet id quod est contra particu-
larem naturam, esse secundum naturam
uniuersalem, sicut mors & corruptio in
rebus naturalibus est contra particula-
rem naturam eius quod corrumpitur,
cum tamen sit secundum naturam uni-
uersalem. Et similiter mutilare aliquem
membro, etsi sit contra naturam parti-
cularem corporis eius, qui mutilatur,
est tamen secundum naturalem ratio-
nem in comparatione ad bonum com-
mune.

D
E
Ad secundum dicendum, quòd totius
hominis uita non ordinatur ad aliquid
propriū ipsius hominis, sed ad ipsam po-
tius omnia quæ sunt hominis, ordinatur.
Et ideo priuare aliquē uita, in nullo casu
pertinet ad aliquē, nisi ad publicam po-
testatem, cui cõmittitur procuratio bo-
ni cõmunis. Sed præcisio mēbri potest or-
dinari ad propriam salutem unius homi-
nis. Et ideo in aliquo casu potest ad ipsum
pertinere.

Ad tertiū dicendū, q̄ membrum non
est præscindendū propter corporale sa-
lutē totius, nisi quando aliter toti subue-
niri non potest. Saluti autem spirituali
semper potest aliter subueniri, quam per
membri præcisionē: quia peccatū subiaceret
uoluntati. Et ideo in nullo casu licet mē-
brum præscindere, propter quodcunque
peccatū uitandum. Vnde Chrysoſt. † expo-
nens illud Matthæi. 19. Sunt eunuchi qui

Homi. 69
in Matt.
cir. med.
tom. 2.

seipsos

seipſos caſtrauerunt propter regnū celo-
rum: dicit, non per membrorum abſciſſio-
nem, ſed malarū cogitationū intermptio-
nē. Maledictioni. n. eſt obnoxius qui mem-
brū abſcindit. Etenim qui homicidæ ſunt,
talia præſumunt. Et poſtea ſubdit: Neque
concupiſcentia manſuetior ita fit, ſed mo-
leſtior. Aliūde. n. hēt fontes ſperma quod
in nobis eſt, & præcipuè à propoſito incō-
tinenti & mente negligente. Nec ita abſciſ-
ſio membri comprimit tentationes, vt co-
gitationis frēnum.

S Y M M A A R T I C V L I

Prima conſuſio. Licitum eſt autoritate publica
mutilare peccatores. Secunda conſuſio. Lici-
tum eſt propter ſalutem corporis & vite, mutilare
hominem de voluntate ipſius uel de uoluntate eius
qui curam illius gerit. Tertia conſuſio. Aliter mu-
tilare eſt illicitum.

C O M M E N T A R I V S.

In hoc articulo notandū eſt, q̄ eſt mem-
brum ſanū in ſeipſo licitū erit abſcin-
dere, q̄n opus fuerit ad ſalutē hoīs &
vitam. Ratio eſt quā assignauimus in
q. 64. art. 2. quia totum eſſe membri eſt
propter totum: vñ q̄n fuerit neceſſarium propter to-
tum ut membrum pereat, licitum erit abſcindere.
Quod autem D. Tho. dicit in tertia conſuſione, q̄
aliter mutilare eſt illicitum, intelligitur quando ho-
mo conſiſtit in plenaria ſanitate.

Secundō eſt notandum, q̄ nemo pōt cogi vt patia-
tur abſciſſione membri pp uitam: niſi ab illo qui eu-
ram illius gerit, ut à republica, q̄n uita illius fuerit ne-
ceſſaria bono cōi, & non aliās. Ratio, quia homo nō
pōt cogi à republica niſi ſm operationes poliuiticas ne-
ceſſarias rei publice, ſm quas hēt rationem partis: pōt
ē cogi filius à patre q̄n eſt ſub eius poteſtate: itē ſer-
uus à dño, quia non eſt ſui iuris ſimiliter eſt religio-
ſus poteſt cogi à ſuo prælato, maxime ſi uita illius nē-
ceſſaria eſt religioni, quod debet iudicare prælatus.
Sed quæret aliquis, An ipſemet homo teneatur pati
abſciſſionem membri pp ſeruandā uitā? Et vñ q̄ ſic:
quia tenetur ſeruare uitā per media ordinata & pro-
portionata: ſed abſciſſio membri eſt medium propor-
tionatum ad ſeruandā uitam, ergo tenetur pati abſci-
ſionem. Reſpondetur & ſit prima conſuſio, quod
non tenetur abſolutē loquendo. Et ratio eſt. Quia
quantiſ homo teneatur conſeruare uitam propriā,
non tenetur per media extraordinaria, ſed per uictū
& ueſtītū cōe, per medicinas cōe, per dolorē quen-
dam cōem & ordinarium: non tñ per quandam do-
lorem extraordinarium & horribilem, neq; ē per
ſumptus extraordinarios, ſm proportionem ſtātus
ipſius hominis. Vt ſi v. g. communem ciuem ſalutē
conſequitur eſſet certum, ſi inſumeret tria mil-
lia ducatorum in quadam medicina, ille nō tenetur
inſumere. Per hoc patet ad argumentum. Nam quā-
uis illud medium ſit proportionatum ſecundūm re-
ctam rationem, & ex conſequenti licitum, eſt tamē
extraordinarium. Circa tertiam conſuſionem eſt
dubium, An ſit licitum ut quis ſeipſum mutilet ut

A euadat periculum mortis ab extrinſeco imminens?
Vt v. g. an ſit licitum quod ſcindat manū quam ha-
bet ligatam ut effugiat ſtammam, aut feram, aut ty-
rannum comminantem mortem; niſi ipſemet ho-
mo ſe mutilet? Reſpondetur, quod in hoc tertio ca-
ſu non licitum, quia eſſet conſentire cum malitia ty-
ranni, qui intendit inferre iniuriam naturæ rationa-
li ut ipſamet in ſeipſam manū iniiciat. Ita tenet So-
to lib. 5. de iuſtitia. q. 2. artic. 5. Cæterum in alijs caſi-
bus licitum eſt: quia pars ordinatur in bonum totius
& non eſt aliqua cauſa quæ faciat actum illicitum ſi-
cut in tertio caſu.

A R T I C V L V S I I

*Vtrum liceat patribus verberare fi-
lios, aut dominis ſeruos.*

D Secundum ſic proceditur. **V**i-
detur quod nō liceat patribus
verberare filios, aut dominis
ſeruos. Dicit enim Apoſto. ad

Inf. q. 72.
ar. 2. ad 22

C Ephes. 6. Vos patres nolite ad iracundiā
prouocare filios ueſtros. Et infra ſubdit:
Et vos domini eadem facite ſeruis, remit-
tentes minas. Sed propter uerbera aliqui
ad iracundiam prouocantur, & ſunt etiā
minis grauiora: ergo neque patres filios,
neque domini ſeruos, debent uerbera-
re.

B 2. Præterea. Philoſophus dicit in 10. E-
thic. quod ſermo paternus, habet ſolum
admonitionem, non autem coactionem,
Sed quædam coactio eſt per uerbera: er-
go parentibus non licet filios uerberare.

1. lib. 10. e.
vlt. ante
med. 10-
mo 6.

E 3. Præterea. Vnicuique licet alteri diſci-
plinam impendere. Hoc enim pertinet ad
eleemoſynas ſpirituales, vt ſuprà + dictum
eſt. Si ergo parentibus licet propter diſci-
plinam, filios uerberare: pari ratione cui-
bet licebit quemlibet uerberare: quod pā-
tet eſſe falſum: ergo & primum.

q. 32. ar.
1. c. 2.

E Sed contra eſt, quod dicitur Prouer-
b. 13. Qui parcit virgæ, odit filium ſuum. Et
infra 23. Noli ſubtrahere à puero discipli-
nam. Si enim percufferis eum virgā, non
morietur. Tu uirgā percuties eum, & ani-
mam eius de inferno liberabis. Et Eccleſ.
33. dicitur: Seruo maleuolo tortura &
compedes.

Reſpondeo dicendum, q̄ per uerbera-
tionem nocumentum quoddam infer-
tur corpori eius qui uerberatur: aliter ta-
men quā in mutilatione. Nā mutilatio tol-
lit corporis integritatem, uerberatio uerò
tantum-

tantummodo afficit sensum dolore. Vnde multò minus nocumentum est, quàm mutilatio mēbri. Nocumentum autē inferre alicui non licet, nisi per modum pēnæ propter iustitiam. Nullus autē iustè punit aliquem, nisi sit eius iurisdictioni subiectus. Et ideo verberare aliquem non licet, nisi habēti potestatem aliquam super illum, qui verberatur. Et quia filius subditur potestati patris, & seruus potestati domini, licitè pōt verberare pater filiū, & dominus seruum causa correctionis & disciplinæ.

Li. 2. c. 13.
parum à
pina. 19. 6.

Ad primum ergo dicendum, quod cum irasit appetitus vindictæ, præcipuè cōcitatur ira, cū aliquis se reputat læsum iniustè: ut patet per Philosophum † in 2. Rhetoricæ. Et ideo per hoc quod patribus interdicitur, ne filios ad iracundiam prouocēt, nō prohibetur quin filios verberent causa disciplinæ: sed quod nō immoderatè eos affligāt verberibus. Quòd verò indicitur dominis, quod remittant seruis minas, pōt dupliciter intelligi. Vno modo, ut remissè minis vtantur: quod pertinet ad moderationē disciplinæ. Alio modo, ut aliquis non semper impleat quod comminatus est: quod pertinet ad hoc, quod iudicium quo quis comminatus est pœnam, quandoque per remissionis misericordiam temperetur.

Ad secundum dicendum, quod maior potestas maiorē dēt habere coactionem. Sicut autem ciuitas est perfecta cōitas, ita princeps ciuitatis hēt perfectā potestatē coercedi. Et ideo pōt infligere pœnas irreparabiles. scilicet occisionis vel mutilationis. Pater autem & dominus, qui p̄sunt familiæ domesticæ, quæ est imperfecta communitas, habent imperfectam potestatem coercedi, secundum leuiore pœnas, quæ non inferunt irreparabile nocumentum. Et huiusmodi est verberatio.

Ad tertium dicendum, quod exhibere disciplinā uolenti, cuiuslibet licet. Sed disciplinā nolenti adhibere, est solum eius, cui alterius cura committitur. Et ad hoc pertinet aliquem verberibus castigare.

SUMMA ARTICVLI.

Prima conclusio. Causa correctionis & disciplinæ licitum est.
Secunda conclusio. Non est licitum mutilare aut occidere.

DE hoc articulo uidet Soto ubi supra, ar. 2. & nota, quod legibus ciuilibus cautum est quantum se debeat extendere ista potestas patrum erga filios, ut patet in l. si filius, C. de patria potestate, & in l. prætor. ff. de iureiurando, §. præterea. Sed quaeritur, An liceat patribus uerberare filios clericos? Syluester in uerbo excoicatio. 6. §. 4. refert sententiā Panor. in c. cum voluntate de sententiā excoicationis. quod non est licitum patribus uerberare filios in sacris constitutos, bene tamen in minoribus; sed ipse Syluester tenet esse licitum uerberare filios et in sacris constitutos: & ratio eius est, quia hoc cōceditur magistris circa discipulos, et in sacris constitutos, ut patet ex ca. super eo, de sententiā excoicationis, ergo erit licitum patribus. Patet cōsequentiā. Quia patres non habent minorem iurisdictionem ad erudiendos filios, quam magistri. Et hæc sententiā est tenenda.

Sed notandum est, quod prælatis religionū licitū erit flagellare subditos sicut leges & constitutiones eorū, & non aliās: incurreret. n. sniam excoicationis prælatus, qui ira quadā subditum pedibus conculcasset aut alapis caderet. Et hoc quod diximus patet ex ca. ex tenore de sententiā excoicationis. Notandum uero est, quod si pater uel magister uel prælatus exceiserit modum uerberandi, aut flagellandi, postquam iam semel cepit iustè punire nō statim incurrit sniam excoicationis: nisi sit notabilis excessus, quod quidem arbitrio boni uiri iudicandum erit: si autē fuerit res dubia Episcopus poterit dispensare de iure cōi. Etenim illa excoicatio canonis, si quis suadente diabolo, reseruatur Pontifici, quādo certum est aliquem incurrisse canonem, & fuit notabilis percussio. Vide Canonum in uerbo excommunicatio.

ARTICVLS III.

Vtrum liceat aliquem hominem incarcerare.

Tertium sic proceditur. Videtur, quod non liceat aliquem hominem incarcerare. Actus enim est malus ex genere, qui cadit supra indebitā materiam, ut supra † dictum est. Sed homo habens naturalē arbitrij libertatem est indebita materia incarcerationis quæ libertati repugnat. Ergo illicitum est aliquem incarcerare.

l. 2. q. 19.
artic. 2.

2. Præterea. Humana iustitia regulari debet ex diuina. Sed sicut dicitur Eccles. 15. Deus reliquit hominem in manu cōsiliij sui. Ergo uidetur quod non est aliquis coercendus uinculis uel carcere.

3. Præterea. Nullus est coercendus nisi ab opere malo, à quo quilibet potest alium licitè impedire. Si ergo incarcerare aliquem esset licitum ad hoc, quod cohiberetur à malo, cuiuslibet esset licitum aliquem

quem incarcerare; quod patet esse falsum. Ergo & primum.

Sed contra est quod Leuit. 24. legitur, quendam missum fuisse in carcerem propter peccatum blasphemiae.

Respondeo dicendum, quod in bonis corporis tria per ordinem considerantur. Primo quidem integritas corporalis substantiae, cui detrimentum affertur per occisionem vel mutilationem. Secundo delectatio vel quies sensus, cui opponitur verberatio vel quodlibet sensu dolore afficiens. Tertio motus & usus membrorum, qui impeditur per ligationem vel incarcerationem, seu quamcumque detentionem. Et ideo incarcerare aliquem vel qualitercumque detinere, est illicitum, nisi fiat secundum ordinem iustitiae, aut in penam, aut ad cautelam alicuius mali vitandi.

Ad primum ergo dicendum, quod homo qui abutitur potestate sibi data, meretur eam amittere. Et ideo homini qui peccando abusus est libero usu suorum membrorum, conueniens est incarcerationis materia.

Ad secundum dicendum, quod Deus quandoque secundum ordinem suae sapientiae peccatores cohibet ne possint peccata implere secundum illud Iob. 5. Qui dissipat cogitationes malignorum, ne possint implere manus eorum quod ceperat. Quandoque vero eos permittit quod uoluerint agere. Et similiter secundum humanam iustitiam, non pro qualibet culpa homines incarcerantur, sed pro aliquibus.

Ad tertium dicendum, quod detinere hominem ad horam ab aliquo opere illicito statim perpetrando, cuiuslibet licet: sicut cum aliquis detinet aliquem ne se praecipitet, vel ne alium feriat. Sed simpliciter aliquem includere uel ligare, ad eum solum pertinet qui habet disponere uniuersaliter de actibus & vita alterius: quia per hoc impeditur non solum a malis faciendis, sed etiam a bonis agendis.

SUMMA ARTICULI.

Prima conclusio. Incarcerare vel qualitercumque hominem detinere, est illicitum: nisi fiat secundum ordinem iustitiae.

Secunda conclusio notetur in solutione ad tertium. Detinere hominem ad horam, cuiuslibet est licitum, ad impediendum illum a perpetracione alicuius mali.

Tertia conclusio ibidem. Simpliciter aliquem includere uel ligare, ad eum solum pertinet qui habet

A simpliciter disponere & uniuersaliter, de actibus & uita alterius.

COMMENTARIUS.

Ira istum articulum sunt duo dubia. Primum est, An licitum sit cuiuslibet detinere proximum ad horam ne perpetraret aliquod malum? Nam D. Tho. uidetur uniuersaliter id asserere.

Respondetur & sit prima conclusio. Si malum quod aliquis uult facere sit contra iustitiam, licitum erit cuiuslibet illum detinere. Ratio est, quia tunc illa detentio habet rationem defensionis.

B Secunda conclusio. Si autem malum quod uult facere est contra alias uirtutes, ut contra temperantiam, aut castitatem: non est licitum cuiuslibet detinere illum. Ratio est, quia homo est dominus suarum operationum: ergo fit illi iniuria si detineatur, nisi ab eo qui habet aliquam iurisdictionem supra illum. Ex quo sequitur, quod in tali casu potest ille homo detineri ad breue tempus a pedagogo ipsius, a Magistro a praefecto ipsius domus.

C Tertia conclusio. Si peccatum fuerit scandalosum non solum contra coitatem quale est peccatum heresis quam aliquis uult praedicare, sed et si fuerit scandalosum pusillorum, ut v. g. Si aliquis uult ire ad scandalizandam virginem honestam: poterit detineri a quolibet ad breue tempus. Ratio huius est: quia talis detentio habet rationem defensionis aut boni cois & religionis, aut etiam innocentis & pusilli, quatenus inuoluntarie aggreditur illum scandalizator.

Dubium secundum est, An possim ego detinere illum qui me affecit iniuria, ad breue tempus donec iudicis uocor? Soto ubi supra, q. 2. art. 3. Respondet affirmatiue. Nihilominus nobis oppositum uidetur, nisi in casu quo talis detentio haberet rationem defensionis: ut uerbi gratia. Si illa adhuc pergeret in inferenda iniuria & nocimento, & in auferendo a me bona mea: quia tunc est in fragranti delicto.

ARTICULVS IIII.

Vtrum peccatum aggrauetur in hoc, quod praedicta iniuria inferuntur in personas alijs coniunctas.

D Quartum sic proceditur. Videtur, quod peccatum non aggrauetur ex hoc, quod praedicta iniuria inferuntur in personas alijs coniunctas. Huiusmodi enim iniuriam habet rationem peccati, prout nocentum alicui inferitur contra eius uoluntatem. Sed magis est contra hominis uoluntatem malum quod in propriam personam inferitur, quam quod inferitur in personam coniunctam: ergo iniuria illata in personam coniunctam est minor.

2. Praeterea. In sacra scriptura praecipue reprehenduntur qui pupillis & uiduis iniurias inferunt. Unde dicitur Ecclesiast. 35. Non despeciet preces pupilli, nec uiduae, si effundat loquelam gemitus. Sed uidua & pupillus non sunt personae alijs coniunctae:

iunctæ; ergo ex hoc, q̄ inferitur iniuria per
sonis coniunctis, nō aggrauatur peccatū.

3. Præterea. Persona coniuncta habet
propriam voluntatem, sicut & principalis
persona. Potest. n. aliquid ei esse volunta-
rium, quod est contra voluntatem princi-
palis personæ, vt patet in adulterio, quod
placet vxori, & displicet uiro. Sed huius-
modi iniuriæ habent rationē peccati, pro-
ut consistunt in voluntaria commutatio-
ne: ergo huiusmodi iniuriæ minus habent
de ratione peccati.

Sed cōtra est, quod Deuteronomium,
28. ad quandam exaggerationem dicitur:
Filij tui & filia tuæ tradentur alteri popu-
lo uidentibus oculis tuis.

Respondeo dicendum q̄ quāto aliqua
iniuria in plures redundat, cæteris pari-
bus, tātō grauius est peccatum, & inde est
q̄ grauius est peccatū si aliquis percutiat
principem, quāam personam priuatā: quia
redūdat in iniuriam totius multitudinis,
vt supra † dictum est. Cū autem inferitur
iniuria in aliquam personam coniunctam
alteri, qualitercunque illa iniuria pertinet
ad duas personas. Et ideo, cæteris pari-
bus, ex hoc ipso aggrauatur peccatū: po-
test tamen contingere, q̄ secundū aliquas
circūstantias sit grauius peccatum, quod
fit contra personam nulli coniunctam, vel
propter dignitatem personæ, vel propter
magnitudinem nocementi.

Ad primum ergo dicendum, q̄ iniuria
illata in personam coniunctam, minus est
nocua personæ, cui coniungitur, quāam
si in ipsam immediatē inferretur: & ex hac
parte est minus peccatum. Sed hoc totū
quod pertinet ad iniuriam personæ, cui
coniugitur, superadditur peccato quod
aliquis incurrit ex eo, quod aliam perso-
nam secundum se lædit.

Ad secundum dicendum, q̄ iniuriæ illa-
tæ in viduas & pupillos magis exaggeran-
tur: tum quia magis opponuntur miseri-
cordiæ, tum quia idem nocementum hu-
iusmodi personis inflicatū, est eis grauius,
quia non habent releuantem.

Ad tertium dicendum, quod per hoc
quod vxor voluntariē consentit in adulte-
rium, minoratur quidem peccatum & ini-
uria ex parte ipsius mulieris. Grauius
enim esset si adulter violenter eam oppri-

meret. Non tamen propter hoc tollitur
iniuria ex parte viri: quia vxor non habet
potestatem sui corporis, sed uir, vt dici-
tur primæ ad Corinthios, 7. Et eadem ra-
tio est de similibus. De adulterio tamen,
quia non solum iustitiæ, sed etiam castita-
ti opponitur erit, locus † infra agendi, in
tractatu de temperantia. Quæ. 154.
artic. 9.

SUMMA ARTICVLI.

B Conclusio est affirmatiua.

QVÆSTIO LXVI.

De Furto & rapina.

C **D**EINDE consideran-
dum est de peccatis iu-
stitiæ oppositis, per
quæ inferitur nocemen-
tum proximo in re-
bus, scilicet de furto
& rapina. Et circa hoc
queruntur nouem.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum naturalis sit homini possessio exteriorum rerum.

D **P**rimum sic proceditur. Intra cō-
tra c. 22.
fi. & 127.
fin.
Videtur, q̄ non sit natura-
lis homini possessio exte-
riorum rerum. Nullus. n.
dēt sibi attribuere quod
Dei est. Sed dominium omnium creatura-
rum est proprium Dei: secundū illud Psal.
23. Domini est terra, &c. Ergo non est na-
turalis homini possessio rerū exteriorum.

B 2. Præterea. † Basilius exponēs verbum
diuitis dicentis Luc. 12. Congregabo oīa
quæ nata sunt mihi, & bona mea, dicit, Dic
mihi quæ tua, vnde ea sumēs in vitā tulisti?
Sed illa quæ homo possidet naturaliter,
pōt aliquis conuenienter dicere esse sua.
Ergo homo non possidet naturaliter ex-
teriora bona.

3. Præterea. Sicut † Amb. dicit in lib. de
Trinita. Dominus nomen est potestatis.
Sed homo non habet potestatem super
res exteriores, nihil enim potest circa ea-
rum naturam immutare. Ergo possessio
exteriorum Lib. 1 de
fid. c. 2.
circa me
diū, 10. 2.

exteriorum rerum non est homini naturalis.

Sed contra est, quod dicitur in Psal. 8. Omnia subiecisti sub pedibus eius, scilicet hominis.

Respondeo dicendum, quod res exterior potest dupliciter considerari. Vno modo quantum ad eius naturam, quæ non subiacet humanæ potestati, sed solû diuinæ, cui omnia ad nutû obediunt. Alio modo quantum ad usum ipsius rei, & sic habet homo naturale dominium exteriorum rerum: quia per rônem & uoluntatem potest uti rebus exterioribus ad suam utilitatem; quasi propter se factis. Semper enim imperfectiora sunt propter perfectiora, ut supra habitum est. Et ex hac rône Philosophus probat in 1. Politic. quod possessio rerum exteriorum est homini naturalis. Hoc autem naturale dominium super cæteras creaturas, quod competit homini secundum rationem, in qua imago Dei consistit, manifestatur in ipsa hominis creatione, Genes. 1. ubi dicitur: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: & præsit piscibus maris, &c.

Ad primû ergo dicendum, quod Deus habet principale dominium omnium rerum. Et ipse secundum suam providentiam ordinavit quasdam res ad corporale hominis sustentationem. Et propter hoc, homo habet naturale rerum dominium, quantum ad potestatem utendi ipsis.

Ad secundum dicendum, quod diues ille reprehenditur ex hoc quod putabat exteriora bona esse principaliter sua, quasi non accepisset ea ab alio, scilicet à Deo.

Ad tertium dicendum, quod illa ratio procedit de dominio exteriorum rerum quantum ad naturas ipsarum. Quod quidem dominium soli Deo conuenit, ut dictum est.

A R T I C U L U S I I

Vtrum liceat alicui, rem aliquam quasi propriam possidere.

Respondeo sic proceditur. Videtur, quod non liceat alicui rem aliquam quasi propriam possidere. Omne enim, quod est contra ius naturale, est illicitum. Sed secundum ius

naturale omnia sunt communia: cui quidem communitati contrariatur proprietatis possessionum. Ergo illicitum est cuiuslibet homini appropriare sibi aliquam rem exteriorem.

2. Præterea. † Basilius dicit, exponens prædictum uerbum diuitis. Sicut qui præueniens ad spectacula, prohiberet aduenientes, appropriando sibi quod ad cõem usum ordinatur: similes sunt diuites qui cõia, quæ præoccupauerunt, æstimant sua esse. Sed illicitum esset præcludere uiam alijs ad potiendum communibus bonis. Ergo illicitum est appropriare sibi aliquam rem communem.

3. Præterea. † Ambrosius dicit, & habetur in Decre. dist. 47. cap. sicut hi. Proprium nemo dicat quod est commune. Appellatur autem commune, res exteriores, sicut patet ex his quæ præmittit. Ergo uidetur illicitum esse, quod aliquis appropriet sibi aliquam rem exteriorem.

Sed contra est, quod † August. dicit in lib. de hæresib. Apostoli dicuntur, qui se hoc nomine arrogantissimè uocauerunt, eo quod in suam communionem non acciperent utentes coniugibus, & res proprias possidentes: quales habet catholica Ecclesia, & monachos, & clericos plurimos. Sed ideo isti hæretici sunt, quia se ab Ecclesia separantes, nullam spem putant eos habere, qui utuntur his rebus, quibus ipsi carerent. Est ergo erroneum dicere quod non liceat homini propria possidere.

Respondeo dicendum, quod circa rem exteriorem duo competunt homini, quorum unum est potestas procurandi & dispensandi: & quantum ad hoc licitum est quod homo propria possideat. Et est etiam necessarium ad humanam vitam, propter tria. Primo quidem, quia magis sollicitus est unusquisque ad procurandum aliquid quod sibi soli competit, quàm id quod est commune omnium vel multorum: quia unusquisque laborem fugiens, relinquit alteri id quod pertinet ad commune, sicut accidit in multitudine ministrorum. Alio modo, quia ordinatiùs res humanæ tractantur, si singulis immineat propria cura alicuius rei procurandæ. Esset autem confusio, si quilibet indistinctè quælibet procuraret. Tertio, quia per hoc magis

Quæst. 64. arti. 1. Lib. 1. ca. 5. tom. 5.

In ferm. ad diuites auctores post medium illius.

In ser. 1. tom. 3. Et habetur disti. 47. cap. sicut hi.

Capit. 40. tom. 6.

In corp. articuli.

2. contra ca. 127. fi. Et opul. 20. lib. 4. cap. 4.

magis pacificus status hominum conseruatur, dum unusquisque re sua contentus est. Vnde uidemus, quod inter eos qui communiter & ex indiuiso aliquid possident, frequentius iurgia oriuntur.

Aliud uerò quod competit homini circa res exteriores, est usus ipsarum. Et quantum ad hoc non debet homo habere res exteriores ut proprias, sed ut communes: ut scilicet de facili aliquis eas communicet in necessitates aliorum. Vnde Apostolus dicit primæ ad Timotheum ultimo. Diuitibus huius seculi præcipe facile tribuere, communicare.

Ad primum ergo dicendum, quod cõmunitas rerum attribuitur iuri naturali: non quia ius naturale dicitur omnia esse possidenda communiter, & nihil esse quasi proprium possidendum: sed quia secundum ius naturale non est distinctio possessionum, sed magis secundum humanum conditum, quod pertinet ad ius posituum, ut supra dictum est. Vnde proprietatis possessionem non est contra ius naturale, sed iuri naturali superadditur per adinventionem rationis humanæ.

Ad secundum dicendum, quod si ille qui præueniens ad spectacula præpararet alijs uiam, non illicitè ageret. Sed ex hoc illicitè agit, quod alios prohibet. Et similiter diues non illicitè agit si præoccupans possessionem rei, quæ à principio erat cõmunis, alijs etiam communicat. Peccat autem si alios ab usu illius rei indiscretè prohibeat. Vnde Basilius ibidem dicit: Cur tu abundas, ille uerò mendicat, nisi ut tu bonæ dispensationis merita consequaris: ille uerò patientiæ premijs coronetur.

Ad tertium dicendum, quod cum dicit Ambrosius: Nemo proprium dicat quod est commune: loquitur de proprietate quantum ad usum. Vnde subdit: Plusquam sufficeret sumptui, uolenter obtentum est.

DE articulo primo & secundo, non est huius loci disputare, disputatum est in principio quæstionis 62.

ARTICVLVS III.

Utrum sit de ratione furti, occultè accipere rem alienam.

AD Tertium sic proceditur. Videtur, quod non sit de ratione furti occultè accipere rem alienam. Illud enim quod diminuit peccatum, non uidetur ad rationem peccati pertinere. Sed in occulto peccare pertinet ad diminutionem peccati: sicut è contrariò ad exaggerandum peccatum quorundam, dicitur Isaiæ. 3. Peccatum suum quasi Sodoma prædicauerunt, nec absconderunt. Ergo non est de ratione furti occulta acceptio rei alienæ.

B 2. Præterea. Ambr. dicit, & habetur in Decret. dist. 47. Minus est criminis habenti tollere, quam cum possis & abundans, indigentibus denegare. Ergo sicut furtum consistit in acceptione rei alienæ; ita etiam in detentione ipsius.

C 3. Præterea. Homo potest furtim ab alio accipere etiã quod suum est, puta rem quam apud alium deposuit: uel quæ est ab eo iniuste ablata. Non est ergo de ratione furti, quod sit occulta acceptio rei alienæ.

Sed contra est quod Isidorus dicit in lib. Etymologiarum. Fur à furuo dicitur est, id est, à fusco: nã noctis utitur tẽpore.

Respondeo dicendũ, quod ad rationẽ furti tria cõcurrunt. Quorũ primũ conuenit sibi, secundũ quod contrariatur iustitię, quę unicuique tribuit quod suũ est: & ex hoc cõpetit ei, quod usurpat alienũ. Secundum uerò pertinet ad rationẽ furti, prout distinguitur à peccatis, quę sunt contra personã, sicut ab homicidio & adulterio & secundũ hoc cõpetit furto, quod sit circa rem possessã. Si quis. n. accipiat id quod est alterius non quasi possessio, sed quasi pars: sicut si amputet mẽbrum: uel sicut persona coniuncta, ut si auferat filiam uel uxorem, non habet propriẽ rationem furti. Tertia differentia est, quæ complet rationẽ furti: ut scilicet occultè usurpetur alienum. Et secundum hoc propria ratio furti est, ut sit occulta acceptio rei alienæ.

E Ad primum ergo dicendum, quod occultatio quandoque quidem est causa peccati, puta cum quis utitur occultatione ad peccandum, sicut accidit in fraude & dolo. Et hoc modo non diminuit, sed constituit speciem peccati, & ita est in furto. Alio modo occultatio est simplex circumstantia peccati. Et sic diminuit peccatum.

Tum

Qu. 57. ar. 2. & 3.

Loco citato in argument.

Loco citato in argument.

Ambr. in ser. si. nō procul à fine, to. 3. Et habetur dist. 47. ca. si. cut i. kan. te med.

Lib. 10. c. 6. incipit. Faciendus dicitur est, à medio illius.

Tum quia signum uerecundiæ est: tum quia tollit scandalum.

Ad secundum dicendum, quod detinetur id quod alteri debetur; eandem rationem nocenti habet cum acceptione iniusta. Et ideo sub iniusta acceptione intelligitur etiam iniusta detentio.

Ad tertium dicendum, quod nihil prohibet id quod est simpliciter unius, secundum quid esse alterius: sicut res deposita est simpliciter quidem deponentis: sed est eius, apud quem deponitur, quantum ad custodiam. Et id quod est per rapinam ablatum; est rapientis, non simpliciter, sed quantum ad detentionem.

SUMMA ARTICULI.

Prima conclusio est affirmatiua. Secunda conclusio. Habetur in solutione ad secundum sub nomine iniustæ acceptionis, intelligenda est etiam iniusta detentio, quæ pertinet ad speciem furti quando est occulta.

ARTICVLVS III.

Vtrum furtum & rapina sint peccata differentia specie.

Quartum sic proceditur. Videtur, quod furtum & rapina non sint peccata differentia specie. Furtum enim & rapina differunt secundum occultum & manifestum. Furtum enim importat occultam acceptionem, rapina uero uolentiam & manifestam. Sed in alijs generibus peccatorum, occultum & manifestum non diuersificat speciem. Ergo furtum & rapina non sunt peccata specie diuersa.

2. Præterea. Moralja recipiunt speciem à fine, ut supra dictum est; Sed furtum & rapina ordinantur ad eundem finem, scilicet ad habendum aliena. Ergo non differunt specie.

3. Præterea, Sicut rapitur aliquid ad possidendum, ita rapitur mulier ad delectandum. Vnde & Isidorus dicit in lib. Etymolog. quod raptor dicitur corruptor, & rapta dicitur corrupta. Sed raptus dicitur, siue mulier auferatur publice siue occulte. Ergo & res possessa rapi dicitur, siue occulte siue publice rapiatur. Ergo

non differunt furtum & rapina.

A Sed contra est, quod Philosophus in 5. Ethic. distinguit furtum à rapina, ponens furtum occultum, rapinam uero uolentiam.

Respondeo dicendum, quod furtum & rapina sunt uitia iustitiæ opposita, in quantum aliquis alteri facit iniustum. Nullus autem patitur iniustum uolens, ut probatur in 5. Ethic. Et ideo furtum & rapina ex hoc habent rationem peccati, quod acceptio est inuoluntaria ex parte eius cui aliquid subtrahitur. Inuoluntarium autem dupliciter dicitur, scilicet per ignorantiam, & uolentiam, ut habetur in 3. Ethic. Et ideo aliam rationem peccati habet rapina, & aliam furtum. Ergo propter hoc differunt specie.

C Ad primum ergo dicendum, quod in alijs generibus peccatorum non attenditur ratio peccati ex aliquo inuoluntario, sicut attenditur in peccatis oppositis iustitiæ. Et ideo ubi occurrit diuersa ratio in uoluntarij, est diuersa species peccati.

Ad secundum dicendum, quod finis re motus rapinæ & furti idem est. Sed hoc non sufficit ad identitatem speciei, quia est diuersitas in finibus proximis. Raptor enim uult per propriam potestatem obtinere, fur uero per astutiam.

D Ad tertium dicendum, quod raptus mulieris non potest esse occultus ex parte mulieris, quæ rapitur. Et ideo etiam si sit occultus ex parte aliorum, à quibus rapitur, adhuc remanet ratio rapinæ ex parte mulieris, cui uolentia inferitur.

SUMMA ARTICULI.

E Conclusio est affirmatiua. De hac materia est nobis communis disputatio cum Iuris peritis utriusque iuris in suis titulis de furtis. Vide Soto lib. 5. de Iustitia. q. 3.

COMMENTARIVS.

Pro explanatione definitionis furti arguitur primo. Ex l. r. ff. de furtis, ubi Paulus Iurisconsultus aliam definitionem assignat, scilicet furtum est contractatio fraudulosa lucri faciendi gratia, uel ipsius rei, uel possessoris eius, uel eius illius. Eandem definitionem assignat Iustinianus, Instituta de obligationibus quæ ex delicto nascuntur. Item Theologi communiter addunt illi definitioni, inuito

Lib. 5. ca. 2. in fine, tom. 5.

Li 5. c. 9. ante mediu, to. 5.

Lib 3 ca. 1. tom. 4.

In fra art. 9 corp. & q. 73. art. 1. cor. Et ad secundum. Et 2. Cor. Tim. 12. cor. 23. fin.

1. 3. q. 5. 1. ar. 3. & q. 28. art. 6.

Lib. 10. c. 17. & incipit, Religiosus, à med.

inuito domino. Ergo definitio Diui Tho. diminuta est. Secundò qui iuste rem alienam accipit commo- dato, etiam si postea iniquè detineat, non dicitur fur neque punitur ut fur, ergo secunda conclusio tertij articuli falsa est. Tertia. Usura uel iniqua emptio uel uenditio non est furtum: & tamen est acceptio occulta rei alienæ; ergo mala est definitio.

Vltimo arguitur. Ex. l. si uendidero. ff. de furtis. & ex Augustino in sermone 19. de uerbis Apostoli, & libr. 2. quæstionum Exodi quæstione 71. cuius uerba habentur 14. quæstione 5. ca. si quid inuenisti. & ca. pœnale. Ex quibus locis habetur, quòd rapina est fur- tum & pars subiectiua illius, hoc est specifica, & ta- men non est occulta; ergo mala est definitio rapinæ & furti. Respondetur, definitionem D. Tho. esse opti- mam, & magis secundum artem quam definitionem Iuriconsulti. Et probatur. Nam particula illa, fraudu- losa, non pertinet formaliter ad rationem furti, sed ad quoddam uitium imprudentiæ, per quod aliquis utitur simulatis uijs in factis ad intentionem futuri exequendam. Cæterum in furto sufficit occultatio, neque opus est simulatione. Item illa particula lucri faciendi gratia, denique aliæ duæ particulæ, scilicet possessio & usus rei, sufficienter intelliguntur nomi- ne rei. Definitionem etiam D. Tho. ponit Isidorus, lib. 5. Etymologiarum, capit. 26. Sed loco illius parti- culæ occulta ponit clandestina. Quod autem Theo- logi solent addere, inuito domino, magis faciunt ex- plicandi gratia, quam necessitatis: quia per se loquē- do, non est occulta acceptio quando fit uoluntario domino saltem interpretatiuè. Et per hoc patet ad primum argumentum. Ad secundum respondetur, quòd iniqua detentio rei alienæ ignorante domi- no, peccatum est furti apud Deum in foro conscien- tiæ; quamuis in foro exteriori non puniatur ut fur, nisi quando accipit occultè. Ad tertium responde- tur, quòd usura & emptio uel uenditio iniqua, non necesse est quòd fiat ignorante domino, sed sæpe fit domino sciente. Cæterum quando fuerit occulta ha- bebunt malitiam etiam furti. Ad quartum responde- tur, quòd sæpe apud Latinos ista duo confunduntur, scilicet furtum & rapina, & alterum pro altero acci- pitur. Cæterum quod D. August. inquit in loco cita- to, quòd per furtum intelligitur rapina in septimo præcepto Decalogi, quasi à parte totum, ita erit expli- candum, quia per furtum intelligitur etiam omnis iniqua acceptio, & quicquid continetur sub iniqua acceptione sicut continetur rapina.

ARTICVLVS V.

Vtrum furtum semper sit pecca- tum.

Infra q.
118. ar. 4.
cò. Et 2.
q. 42. q. 2
art. 4. cò.
Et mal.
q. 10. art.
2. cor. Et
qò. 15. ar.
2. corp.
p. inc.

Ad quintum sic proceditur. Vi- detur, quòd furtum non sem- per sit peccatum. Nullum enim peccatum cadit sub præcepto diuino. Dicitur enim Eccles. 15. Nemini mandauit impiè agere. Sed Deus inueni- tur præcepisse furtum. Dicitur enim Exo. 12. Fecerunt filij Israel sicut præceperat Dominus Moyfi, & expoliauerunt Aegy- ptios. Ergo furtū nō semper est peccatū.

A 2. Præterea. Ille qui inuenit rem non suam, si eam accipiat, uidetur furtum com- mittere: quia accipit rem alienā. Sed hoc uidetur esse licitum secundum naturalem æquitatem, ut Iuristæ dicunt. Ergo uide- tur, quòd furtum non semper sit pecca- tum.

B 3. Præterea. Ille qui accipit rem suam, non uidetur peccare: cum non agat con- tra iustitiam, cuius æqualitatem non tol- lit. Sed furtum committitur etiam, si ali- quis rem suam occultè accipiat ab altero detentam uel custoditam. Ergo uidetur quòd furtum non semper sit peccatum.

Sed contra, est quod dicitur Exodi 20. Non furtum facies.

Respondeo dicendum, quòd si aliquis consideret furti rationem, duas rationes peccati in eo inueniet. Primò quidem pro- pter contrarietatem ad iustitiam, quæ red- dit unicuique quod suum est. Et sic furtū iustitiæ opponitur, in quantum furtū est acceptio rei alienæ. Secundò ratione doli seu fraudis, quam fur committit, occultè, & quasi ex insidijs rem alienam usurpan- do. Vnde manifestum est, quòd omne fur- tum est peccatum.

Ad primum ergo dicendum, quòd ac- cipere rem alienam uel occultè, uel mani- festè auctoritate iudicis hoc decernentis, non est furtum, quia iam fit sibi debitum per hoc, quòd sententialiter sibi est adiu- dicatum. Vnde multò minus furtum fuit, quòd filij Israel tulerunt spolia Aegyptio- rum ex præcepto Domini, hoc decernen- tis, pro afflictionibus, quibus Aegyptij eos sine causa afflixerant. Et ideo signan- ter dicitur Sapientiæ. 10. Iusti tulerunt spolia impiorum.

E Ad secundum dicendum, quòd circa res inuentas est distinguendum. Quædã enim sunt quæ nunquam fuerunt in bo- nis alicuius, sicut lapilli & gemmæ, quæ in- ueniuntur in littore maris. Et talia occu- panti conceduntur. Et eadem ratio est de thesauris antiquo tempore sub terra oc- cultatis, quorum non extat aliquis posses- sor, nisi quòd secundum leges ciuiles te- netur inuentor dare medietatem domi- no agri, si in alieno agro inuenerit. Prop- ter quod in parabola Euangelij dicitur Matth. 13. de inuentore thesauri abscon- diti in

Serm. 19.
de verb.
Apost. à
medio,
tom. 10.
Et habetur
14. q.
9. capitulum
Si quid.

diti in agro, quòd emit agrum, quasi ut haberet ius possidendi totum thesaurum. Quædam uerò res inuentæ fuerunt de propinquo in alicuius bonis. Et tunc si quis eas accipiat non animo retinendi, sed animo restituendi domino, qui eas pro derelictis non habet, non committit furtum. Et similiter si pro derelictis habeantur, & hoc credat inuentor, licet sibi eas retineat, non committit furtum: aliàs autem committitur peccatum furti. Vnde † August. dicit in quadam homil. & habetur 14. quæstione. 5. Si quid inuenisti, & non reddidisti, rapuisti.

Ad tertium dicendum, quòd ille qui furtim accipit rem suam apud alium depositam, grauat depositarium: quia tenetur ad restituendum, uel ad ostendendum se esse innoxium. Vnde manifestum est quod peccat, & tenetur ad releuandum grauamen depositarij. Qui uerò furtim accipit rem suam apud alium iniuste detentam, peccat quidem, non quia grauet eum qui detinet (& ideo non tenetur ad restituendum aliquid uel ad recompensandum) sed peccat contra comunem iustitiam, dum ipse sibi usurpat suæ rei iudicium, iuris ordine prætermisso. Et ideo tenetur Deo sat is facere, & dare operam, ut scandalum proximorum, si inde exortum fuerit, sedetur.

SUMMA ARTICVLI.

Prima conclusio. Furtum habet duas rationes peccati, scilicet, iniustitiæ, & doli.

Secunda conclusio in solutione ad secundum. Res inuentæ quæcunque non fuerunt alicuius, sicut sunt gemmæ inuentæ in littore maris efficiuntur ipsius inuenientis, & occupantis.

Tertia conclusio ibidem. Eadem est ratio de thesauris antiquis occultatis in terra, quorum nullus est possessor, sed tamen secundum leges ciuiles dimidia pars reddenda est domino agri.

Quarta conclusio. Si quis res inuentas, quæ de propinquo fuerunt alicuius Domini accipiat animo restituendi, non committit furtum.

Quinta conclusio ibidem. Non committit furtum qui res inuentas quæ pro derelictis habentur sibi accipit.

Sexta conclusio. Qui aliter quam dictum est accipit rem alienam, committit furtum.

COMMENTARIVS.

Circa primam conclusionem nota, quòd prima consideratio peccati in furto, est generica, secunda uero specifica: unde ex illis confurgit unica species peccati. Circa solutionem ad primam. uide Cano lib. 2. de locis, cap. 4. & Soto lib. 3. de iustitia, q. 3. articu. 3. ad primum. lib. 2. quæst. 3. artic. 8.

Circa secundam conclusionem arguitur sic. Re- Bañes de Iustitia.

A ges Catholici Hispaniæ tulerunt legem, ne quis in mari Indicio Occidentali quæreret margaritas, nisi esset talis uel talis conditionis, ergo ibi margaritæ inuentæ non erunt inuentoris. Respondetur, quòd secunda conclusio est uera stando in solo iure naturæ, & etiam in iure communi, ut habetur in l. item lapilli. ff. de rerum diuisione. & Instituta eod. titulo. §. item lapilli. & est Arist. 1. Politicorum, in initio & omnium Philosophorum & Iurisperitorum & Theologorum. Vide Diuum Antoninum in 2. par. titulo 1. cap. 15. §. secundo.

Ad argumentum uero respondetur, quòd lex illa particularis est, & potest iustificari propter bonum commune huius Regni uel illius, ad quod pertinet ut non quilibet quærat huiusmodi margaritas. Simili modo poterit Rex condere legem, ut in suo regno nullus alienigena quærat margaritas. Notandum est tamen, quòd lex illa Hispaniæ prohibet quærere margaritas, non autem forte repertas sibi accipere. Item etiam est notandum, quòd illa lex omnino penalitatis est, neque obligat ad restituendas margaritas ante condemnationem iudicis, sicut lex quæ prohibet piscationem aut uenationem.

Circa tertiam conclusionem notandum est, quòd thesaurus dupliciter dicitur. Vno modo proprie: alio modo improprie. Thesaurus proprie dicitur uetus depositio pecuniæ cuius non extat memoria ita ut Dominum non habeat. Sed nomine pecuniæ intelligamus id quod pecunia æstimatur. Ita definit Iurisconsultus in l. nunquam. §. thesaurus. ff. de acquirendo rerum dominio. & in l. unica. C. de thesauris. lib. 10. & Instituta de rerum diuisione. §. thesaurus. Thesaurus uero improprie dicitur in eisdem legibus citatis depositio pecuniæ quam quisque lucrigratia, uel metus, uel custodia, sub terra condidit. Possimus etiam nos addere honoris ostentandi gratia.

Sit ergo prima conclusio. Qui inuenit thesaurum improprie dictum, tenetur ad restitutionem uero Domino, uel hæredibus eius. Pro cuius explanatione nota, moris fuisse olim apud gentes, & forte nunc etiam est: ut in sepulchris simul cum cadaueribus multas diuitias conderent ad ostentationem honoris & gloriæ suæ, uel suorum in posterum, aut etiam ad reipublicæ defensionem: si quando in magno periculo constituta indigeret diuitijs. Ponebantur autem in sepulchris ut ibi tutius seruarientur ad ingentem necessitatem reipublicæ: unde non erant factas sine urgenti tali necessitate illas educere. Cuius exemplum est apud Iosephum libro. 7. antiquitatum, capit. ultimo. ubi refert Salomonem ædificasse patri Dauid magnificum sepulcrum, & ibi plurimas diuitias condidisse, quibus, postea mille & trecentos annos, usus est Hyrcanus sacerdos, quando Antiochus obsidebat Hierusalem cui data fuit pecuniæ ingens summa, ut solueret obsidionem, & sic reparauit ciuitatem. Probat ergo conclusio ex l. nunquam. ubi supra, ubi expresse Iurisconsultus dicit, quòd qui accipit huiusmodi thesaurum, furtum committit. Et confirmatur. Quia huiusmodi thesaurus non habetur pro derelicto. Hinc inferunt aliqui corollarium quòd Hispani qui apud Indos Occidentales extraxerunt thesauros de sepulchris, tenentur ad restitutionem. Et ratio est, quia adhuc erant hæredes illius thesauri, scilicet filij dominorum, uel ipsamet reipublica. Sed tamen nobis uideatur, quòd non est uniuersaliter uerum hoc corollarium: sed dicimus, quòd ubi constiterit diuitias illas superstitionis causa esse depositas: non tenentur qui illas inueniunt restituere. Probat. Quia tales diuitiæ nul-

R lius

lius rei uera causa depositæ sunt: ergo habentur pro derelictis, ex quibus nullus usus expectatur fore heredibus aut reipublice: nisi tantum quod illa diuitie sacrificabantur idolis & falsæ religioni: & tales fuisse aliquos thesauros depositos in sepulchris apud Indos ualde probabile est, ex his quæ nobis narrant qui inde aduenerunt.

Secunda conclusio. Stando in solo iure naturæ, thesaurus propriè dictus efficitur ipsius inuentoris. Hæc est omnium expressa sententia, & habetur in l. nunquam, ubi supra. Et ratio est. Quia quæ in nullius bonis sunt, statim efficiuntur occupantis, sicut facta est diuisio rerum.

Tertia conclusio. Secundum tamen ius commune posituum & Hispanicum, thesaurus inuentus arte magica totus adiudicatur fisco. Hæc conclusio probatur ex l. unica. Codice de thesauris. & in l. nemo. Codice de maleficis & mathematicis. Item in l. Regia 44. titulo. 28. Partita. 2. Sed nota, quod cum istæ leges sint penales contra artem magicam non obligant ante condemnationem iudicis.

Quarta conclusio. Si eadem iura attendamus thesaurus inuentus in proprio fundo, totus est inuentoris, si autem inueniatur in alieno: tunc si ex proposito quærebat, totus est reddendus domino agri: si autem à casu fuerit repertus diuidendus est æqualiter inter inuentorem & dominum agri. Hæc habetur in l. unica. Codice de thesauris. §. thesaurus. & in l. Regia 44. supra.

Sed nota circa secundam conclusionem ubi dicitur, quod thesaurus ex proposito inuentus, totus adiudicatur domino agri: quod non est intelligenda ipso facto ante sententiam iudicis, quoniam illæ leges sunt penales contra illum qui in agro alieno quærit thesaurum. Cæterum quantum ad illud quod inquit thesaurum diuidendum, non opus est sententia iudicis: sed in foro conscientia tenetur ipse inuentor dimidiam partem reddere Domino agri. Ratio huius est, quia finis legis non est punire, sed componere ciues inter se. Nam Dominus agri poterat pro se adducere, quod cum ager esset proprius, etiam thesaurus, qui ibi latebat sibi debebatur. Contra ipse inuentor diceret pro se, quod fortuna sibi fuit, ut totus thesaurus sibi deberetur: & ideo lex uoluit componere istam discordiam, & ipso facto adiudicare dimidiã partem, uni & dimidiã alteri.

Quinta conclusio. Si eadem iura attendamus, qui inuenit thesaurum in agro quem emit, siue sciens ibi latere, siue nesciens: efficitur Dominus ipsius thesauri. Probat, primò. Qui inuenit in agro proprio thesaurum, fit Dominus totius, sed iste inuenit in agro proprio, ergo &c.

Secundò. Finis legum est, componere discordiam ciuium inter se, sed quando homo iam emit agrum, nulla est discordia, ergo cessat finis legum.

Confirmatur ex D. Thoma supra quæstione 66. articulo. 5. in solutione ad secundum, ubi ait, quod propterea in parabola Matth. 13. dicitur, quod qui inuenit thesaurum emit agrum illum, scilicet, ut totum possideret. & ita sentit Iurisconsultus in l. tutore. ff. de rei uendicatione.

Sed contra istam confirmationem arguitur primò. Venditor agri ex ignorantia patitur inuoluntarium: non enim uenderet si sciret latere thesaurum: ergo ipse emptor tenetur restituere dimidiam partem. Probat, consequentia. Quia tacendo fuit causa inuoluntarij alterius.

Secundò. Esto non teneatur ipse emptor restituere quando ignorans latere thesaurum emit agrum illum: tamen quando sciens latere emit agrum, tol-

lit ius quod uenditor habet ad dimidiam partem thesauri: ergo tenebitur restituere.

Tertiò. Venditor non uendit thesaurum cum agro, ergo emptor non acquisiuit maius ius, quam antea habebat ad thesaurum.

Ad primum responderetur, quod emptor non est causa inuoluntarij quod patitur uenditor: quia non tenetur reuelare illi quod ipse sua industria cognouit, maxime quia non pertinet ad substantiam rei uenditæ thesaurus absconditus, quia ager appretiat, secundum superficiem quam habet maius uel minus fructificam, non uero secundum ea quæ accidentario ibi recondita sunt. Quemadmodum si quis emeret equum, quem scit bibisse margaritam in flumine, non tenetur reuelare Domino equi: quia non pertinet ad substantiam equi, neque ad ualorem illius. De qua re uide Soto libro. 6. de iustitia, quæstione. 3. articulo. 2. circa finem, quamuis Soto ipse libro. 5. de iustitia, quæstione. 3. articulo. 3. ad secundum, tenet aliquid contrarium nostræ conclusioni, scilicet, quod qui emit agrum alienum in quo postea inuenit thesaurum tenetur restituere dimidiam partem uenditori. Sed tamen hoc non probat sufficienter: quia talis medietas thesauri nullo titulo debetur ipsi uenditori agri.

Ad secundum responderetur, quod si ille qui ignorans emit agrum, non tenetur aliquid reddere uenditori, non etiam tenebitur reddere si sciens latere thesaurum emit agrum. Ratio est, quia ignorantia emptoris, non tollit aliquod ius quod antea habebat uenditor, ergo si ignorans non tenetur, non tenebitur sciens.

Ad tertium responderetur, nego consequentiam, quia emptor non acquirit dominium thesauri ex uenditione alterius, sed ex inuentione in agro proprio, neque ipse uenditor antea erat Dominus thesauri: alioquin non esset thesaurus propriè dictus, de cuius ratione est quod non habeat Dominum. Vide Syluestrum in uerbo, inuentum, §. 8. & in Rosa aurea in tractatu de quæstionibus impertinentibus, casu. 39.

Sexta conclusio. Princeps potest iustam legem condere, ut communis thesaurus propriè dictus inuentus in suo regno ad se pertineat. Hæc conclusio est contra Syluest. ubi supra, quem citat & sequitur Soto ubi supra. Imo ipse addit, quod nullam partem thesauri inuenti potest princeps sibi applicare. Insuper dicit se neque scire neque approbare, quod Princeps possit etiam urgente necessitate reipublicæ, huiusmodi tributum imponere.

Sed nihilominus probatur conclusio. Nam sicut iure naturæ omnia dicuntur esse communia, nihilominus iure gentium facta est diuisio rerum in communi, ita etiam ius gentium quo res efficiuntur occupantis, potest determinari iure positiuo Regni & prouintia, ergo Rex poterit sine detrimento iuris naturalis, aut gentium, applicare sibi huiusmodi thesauros tãquam personæ quæ gerit uicem reipublicæ.

Secundò probatur. Nam de facto est lex Hispaniæ libro. 6. ordinationum Regalium, titulus. 12. numero. 7. quæ decernit, quod thesaurus inuentus in quouis loco Regni Regi acquiratur, data quinta parte uel quarta inuentori. Neque ualet dicere quod inteligitur illa lex de inuentis thesauris in loco communi reipublicæ, quoniam usus est in contrarium, quod ubicunque inueniatur thesaurus Rex sibi illum applicat. Paludanus in 4. distinctione. 15. quæstione tertia articulo quinto, inquit, esse communem usum in toto orbe. Id ipsum dicit Diuus Antoninus in secunda parte, titulus. 3. §. 5. capite primo. Neque ualet etiam dicere, quod illa est lex penalis;

nalis: quia lex pœnalis semper prohibet aliquem actum malum, uel habentem speciem mali: sed illa lex nullum actum prohibet, sed solum dicit, quod thesaurus inuentus acquiratur Regi.

Sed probatur tertio specialiter contra sententiam Soro. Nam Rex imponit tributa iusta & exigit illa de rebus magno labore partis, ut de tritico, ergo melius poterit imponere tributa super rebus forte inuentis.

Et si quis arguat contra nostram sententiam, quod sua natura thesaurus inuentus est inuentoris, ergo iniqua est lex quæ prohibet huiusmodi dominium. Patet consequentia. Quia est contra legem naturæ. Respondetur primò, quod idem argumentum probaret, quod etiam est iniquum ius gentium per quod facta est diuisio rerum, quæ iure naturæ communes erant.

Secundò respondetur, quod cum dicitur iure naturæ thesaurus inuentus fieri inuentoris: intelligendum est negatiuè, non omnino positiuè: hoc est, quod ius naturæ non præcipit positiuè, quod thesaurus sit inuentoris: sed quia iure naturæ non est alterius, statim efficitur occupantis.

Tertio respondetur clarius, quod quamuis iure naturæ qui inuenit thesaurum statim acquirat dominium: tamen ius particulare inuentoris potest impediri alio iure naturali uniuersaliore, ut v. g. nisi propter bonum commune expediat, quod thesaurus efficiatur reipublicæ, aut Principis: tunc enim lex positiua quæ hoc determinat fundatur in iure naturali. Est exemplum in naturalibus, Aqua habet naturalem inclinationem specificam ad motum deorsum: & nihilominus propter bonum uniuersalius ascendit sursum: neque in isto motu sursum fit aliqua uolentia aquæ: quia etiam habet naturalem inclinationem ad illum motum in quantum est pars uniuersali. Sic etiam homo habet naturalem inclinationem, & ius naturale ad conseruandam & defendendam propriam uitam: & nihilominus obligatur iure naturali pati mortem propter bonum commune, in quantum est pars reipublicæ. Et per hoc patet ad aliud argumentum quod posset fieri ex lege, intelligitur. ff. de iure fisci. ubi dicitur Regi tribuatur dimidia pars thesauri inuenti in loco Regis, uel fisci. Respondemus enim, quod istud ius commune limitatur iure Regni particularis. De qua re uide Nauar. in manuali, capite 17. à numero 172. usque ad finem capituli, ubi tenet nostram quintam & sextam conclusionem. Ex dictis etiam sequitur, quomodo sit intelligendum quod dicitur in capit. cum tu. de usuris. & in multis alijs. 14. quæstione. 5. ubi præcipitur quod res quæ non habent certos dominos conuertantur in usum pios pauperum: non enim intelligitur hoc de thesauris propriè dictis: sed de illis rebus quæ habent dominos sed ignotos, & in huiusmodi maxime uerificantur illi canones quando illæ res sunt ablatæ per iniquitatem, uel per aliquam acceptionem ex qua uirtute contractus oritur obligatio iustitiæ in accipiente, ut reddat quod recipit.

Septima conclusio. Non obstantibus quæ dicta sunt, ille qui inuenit thesaurum non tenetur statim dare Regi totum thesaurum accepta sibi quarta uel quinta parte: quousque exigatur ab illo. Ratio est, quia huiusmodi lex imponit tributum: non est autem in usu ut tributa soluantur nisi exigantur à ministris Regis. Tenebitur autem dare dimidiam partem Regi si inuenit thesaurum in fundo Regis: quia illa dimidia pars non est tributum, sed debitum ex iustitia commutatiua, sicut est debitum quod datur dimidia pars Domino agri.

Bañes de Iustitia.

A Octaua conclusio. Mineralia auri uel argenti, uel metallorum uenæ, si solum ius naturæ attendamus, sunt illorum quorum sunt loci ubi inueniuntur. Ratio est, quia huiusmodi sunt ueluti fructus ipsius terre, ut, uerbi gratia, quercus & herba: si autem attendamus ius commune positiuum, similiter iudicandum est de mineralibus, atque de thesauris, ut patet ex eisdem legibus, quas supra citauimus: si denique attendamus ius Regni Hispaniæ multo aliter determinatur. Nam in l. 6. titulo. 28. Partita. 3. dicitur, quod ad Regem pertineant uenæ metallorum & mineralium. & in l. 8. titulo. 1. libro. 6. ordinationum Regalium dicitur, quod nemini liceat absque priuilegio Regis ea querere: & inde sibi aliquid accipere. Deinde titul. 12. ibidem conceditur cuique facultas querendi ubicunque: dummodo fiat sine detrimento agri alieni, & de uoluntate Domini, & dummodo deductis expensis duas tertias reddat Regi, & sibi possit unum accipere. Sed nihilominus nostris temporibus uidimus, quod hæc lex non fuit seruata cum illo, qui inuenit minam argenti, quæ uulgo dicitur *guadalcana*, & fuit data illi minima quedam portio pecuniæ, & Rex accepit dominium illius. Ratio harum rerum esse potest, quia huiusmodi mineralia maxime auri & argenti, sunt fructus opimi ualde ipsius terre, qui non decent nisi Regiam maiestatem & magnificentiam, & hoc propter bonum commune reipublicæ.

C **SUPEREST** iam disputare circa quartam conclusionem D. Thom. de rebus inuentis quæ adhuc habere dominum uerosimile est, quæ bona uulgo dicuntur, *bienes mostrencos*. De his igitur bonis hoc supponendum est, quod qui illa inuenit, tenetur inquirere uerum dominum: & si inuenit reddere. Hæc est communis omnium sententia. Sed arguitur contra illam. Ille qui inuenit hæc bona potest ea relinquere ubi inuenit: nec tenebitur ad restitutionem, etiam si res illa pereat: quia non tenebatur ex iustitia sed tantum ex charitate seruare illa bona Domino suo, ergo etiam si semel acceperit ista bona, non tenebitur ex iustitia querere dominum. Respondetur nego consequentiam. Quoniam postquam semel accepit, ut illa acceptio sit iusta debet se obligare ratione rei, querere Dominum illius, quia si non accepit illam ista intentione: iam est acceptio iniusta, & tenebitur ratione iniuste acceptionis restituere. Dubium autem est, utrum post factam diligentiam inquirendi Dominum, si non inuenit possit sibi retinere? Ad quod fere omnes respondent, quod tenetur restituere pauperibus. Syluester in uerbo inuentum, dicit hanc sententiam esse communem, & arguitur primo pro illa ex Augustino. 14. quæstione. 5. can. si quid inuenisti & non reddidisti, rapuisti: & canone multi. hoc ipsum habetur: & preterea in canone communia, de successione. & l. 1. Regia titulo penultimo, Partita. 6. præcipitur, quod bona peregrini morientis absque testamento, si non comparuerit heres: per episcopum pauperibus distribuantur. Secundò Bona per iniquitatem accepta aut etiam mutuo, reddenda sunt pauperibus si non comparuerit Dominus, ergo etiam aliæ res inuentæ. Antecedens patet ex capit. cum tu. de usuris. & in multis alijs. 14. quæstione 5. Quod si aliquis respondeat negando consequentiam: quia antecedens definitum est iure Canonico, non autem consequens. Contra. Nam saltem sequitur, quod teneatur illa bona conuertere in usum reipublicæ. Patet sequela. Quia iure naturæ, bona quorum Dominus non comparet redeunt ad ipsam reipublicam.

D **E** **R** 2 Tertio.

Tertiò. Talia bona sunt expendenda secundum uoluntatem interpretatiuam Domini, quando uoluntas expressa haberi non potest: sed merito præsumitur uoluntas Domini esse, ut illa bona in pios usus expendantur, ergo inuentor tenetur bona illa pauperibus restituere. Altera sententia est Soto ubi supra artic. 3. ad secundum, ubi ait, sub consilio tantum esse ut illa bona dentur pauperibus: neque esse sub præcepto, ut homo etiam diues teneatur illa bona reddere pauperibus.

P R O decisione quæstionis sit prima conclusio. Stando in solo iure naturæ, & etiam communi Ciuili & Canonico, res inuentas in nostro casu, non est necesse dare pauperibus: sed licitum erit inuentoribus tibi retinere. Probat. Quia nulla ratio, nullus textus est, qui conuincat oppositum. Et confirmatur. Nam iure naturæ res quæ in nullius bonis sunt, efficiuntur occupantis: sed huiusmodi res inuentæ de quibus iam non est spes quod appareat dominus illarum, reuera in nullius bonis computantur: sed habentur pro derelictis ergo efficiuntur ipsius inuentoris primo occupantis.

Secunda conclusio. Nihilominus seruandæ sunt leges iustæ cuiusque Regni & prouinciæ circa huiusmodi res inuentas. Ita tenet Caietanus hic & Nauarro in manuali, capit. 17. numero. 174. Imo dicit quod non opus est expectare sententiam iudicis ad huiusmodi res restituendas secundum normam legis. Vt v.g. est lex apud Hispanos libro. 4. fori Regalis titulo. 13. lege. 2. & libro. 6. ordinationum Regalium titulo. 12. l. 1. quod huiusmodi res inuentæ tradantur iudici, qui post uocem præconis in diebus feriatis, hoc est, *de mercado, o feria*, si non comparuerit Dominus tradat illas res illi, cui ex priuilegio Regis comperunt, & ita faciendum est in foro conscientie: quia sunt leges istæ iustæ neque sunt tributariæ aut penales, ut expectetur quod peratur tributum: sed statim dandæ sunt iudici. Sed notandum est quod istæ leges loquuntur de rebus, quæ uulgo dicuntur, *bienes mostrencos*, cuius appellatione non ueniunt nisi animalia, ut iumenta & pecudes. Vnde si quis inuenit anulum aut gemmam, poterit sibi retinere facta diligentia inueniendi dominum. Quod si postea comparuerit Dominus, ualde probabilis est sententia quæ tenet, quod illi reddenda sunt bona sua: si comparuerit ante tempus præscriptionis.

A D argumenta in contrarium respondetur. Ad primum respondetur, quod illa iura intelliguntur nisi inuentor fecerit iusticiam diligentiam inquirendi dominum: leges uero ibidem citatæ loquuntur de bonis quæ licet in presenti non habeant certum dominum: constat tamen de proximo habuisse certum dominum. Nos autem loquimur de bonis, de quorum domino certo non constat, neque de presenti, neque de propinquo.

Ad secundum argumentum bene ibidem responsum est. Sed ad replicam respondetur: quod non omnia bona quorum Dominus non comparet, cedunt in usum aut dispositionem reipublice: sed illa tantum, quæ sunt superflua possidenti. Dicuntur autem superflua possideti illa, quæ ipse tenetur restituere uel reddere, siue ratione iniquæ acceptionis siue mutuo acceperit, aut ex alio contractu iusto. Nos autem contendimus, quod ille qui inuenit rem aliquam, non comparente domino illius, efficitur Dominus illius titulo inuentionis.

Ad tertium respondetur, quod uoluntas interpretatiua antiqui Domini, ea præsumitur esse: ut disponatur de re amissa eo modo, quo melius & facilius possit redire ad Dominum suum, quod si distribua-

A tur pauperibus, omnino nulla est spes reliqua: quod res illa perueniat ad uerum Dominum. Nam obligare ipsum inuentorem, ut si postea comparuerit Dominus, ipse restituat illi: est intolerabile, ergo melius est & magis in fauorem Domini antiqui, ut ipse inuentor acquirat dominium rei, reuocabile tamen, si comparuerit Dominus intra tempus præscriptionis.

Notandum est circa solutionem ad tertium, ubi dicit Dicitur Thomas duo. Alterum est, quod qui accipit rem propriam furtim à depositario, grauat ipsum depositarium: & tenetur ad reuelandum hoc grauamen. Qui autem accipit rem propriam ab iniquo possessore non grauat ipsum, licet peccet contra iustitiam communem uturpando sibi iudicium, iuris ordine prætermissio. Notandum inquam est circa hanc definitionem, quod est differentia inter depositarium & iniquum possessorem quantum ad hoc, quod depositario fit iniuria contra iustitiam commutatiuam ratione sui officij. Iniquo autem possessori non fit talis iniuria. Ex quo sequitur, quod si depositarius incurrat aliquod aliud detrimentum ex eo quod ego accepi rem meam furtim ab illo, teneor ad restitutionem illius detrimenti, & non sufficit reuelare illi quod ego accepi rem meam. Si autem incurrat aliquod detrimentum ex eo quod ego accepi furtim ab illo rem meam: non teneor ad aliquam restitutionem illi faciendam: sed sufficit reuelare illi per meipsum uel per alium, quod ego accepi rem meam, ne teneatur ex ignorantia iterum restituere. Et hoc intelligitur quando ego non sum passurus aliquod detrimentum ex tali reuelatione: tunc enim malitiæ suæ deputet ipse fur, quod iterum teneatur restituere ex ignorantia sua.

D V B I V M est circa eandem solutionem, An qui non potest iuris ordine iertuato recuperare rem suam, possit illam secretò accipere? Et uidetur quod non. Primò, quia aliàs sequeretur quod etiam possit homo priuata autoritate uindicare se de illo, qui fecit sibi iniuriam: quando non potest alia uia obtinere sententiam iudicis. Secundò sequeretur, quod possem ego per uim in eodem casu accipere rem meam ab iniquo possessore, quando non possum aliter rem meam recuperare.

Respondetur unica conclusione affirmatiua. Et probatur primò, quia per talem acceptionem nulli fit iniuria. Nam non fit ipsi iniquo possessori, ut D. Thom. docet expressè in articulo. Neque fit iudici: quia ipse iudex uel non potest facere suum officium uel non uult, ergo nulla fit illi iniuria. Secundò probatur. Nam recompensatio rei pro relicta est etiam priuata autoritate, ergo licita erit acceptio ipsius rei propriæ: quando nulla est alia uia recuperandi: hæc est sententia communis: & ita sentit Caietanus hic. Sed notandum est necessarium esse ad hoc quod sit licitum rem propriam accipere prædicto modo, quod homo sit certus rem esse propriam: & quod aliter illam recuperare non potest. Vnde respondetur ad primum argumentum negando sequelam. Et ratio discriminis est, quod in recuperatione honoris, utitur homo uindicta: quæ nunquam est licita propria autoritate: at in recuperatione rei nulla est uindicta: sed tantum recompensatio sine damno alterius aut læsione. Ex quo sequitur, quod si ego possum recuperare meum honorem cum tali damno proximi: quale ipse tenetur pati ante sententiam iudicis, ut restituat mihi honorem: licitum erit mihi recuperare meum honorem illo modo: uerbi gratia probando illi per testes quod mentitus est: ipse enim tenebatur dicere quod mentitus est.

Ad finem negat secula. Et ratio est, quia quoniam per uim recuperare rem meam:

meam: perturbabo pacem reipublicæ: non autem quando furtum & occultè accipio. Verum est tamen quòd si uis non sit scandalosa uel multum nociua ipsius proximis, licitum erit per uim arripere rem meam; quando aliter recuperare non possum.

ARTICVLVS VI

Vtrum furtum sit peccatum mortale.

Locis supra, ar. 5. Inductis.

AD Sextum sic proceditur. Vide detur quòd furtum non sit peccatum mortale. Dicitur enim Prouerb. 6. Non grandis est culpæ, cum quis furatus fuerit. Sed omne peccatum mortale est grandis culpæ. Ergo furtum non est peccatum mortale.

2. Præterea. Peccato mortali mortis pœna debetur. Sed pro furto non infligitur in lege pœna mortis, sed solum pœna damni, secundum illud Exod. 22. Si quis furatus fuerit bouem aut ouem, quinque boues pro uno boue restituet, & quatuor oues pro una oue. Ergo furtum non est peccatum mortale.

3. Præterea. Furtum potest committi in paruis rebus, sicut & in magnis. Sed inconueniens uidetur quòd pro furto alicuius paruæ rei, puta unius acus, uel unius penne, aliquis puniatur morte æterna. Ergo furtum non est peccatum mortale.

Sed contra est, quòd nullus damnatur secundum diuinum iudicium nisi pro peccato mortali. Condemnatur autem aliquis pro furto: secundum illud Zachar. 5. Hæc est maledictio, quæ egreditur super faciem omnis terræ: quia omnis fur, sicut ibi scriptum est, iudicabitur. Ergo furtum est peccatum mortale.

Respondeo dicendum, quòd sicut supra habitum est, peccatum mortale est quod contrariatur charitati, secundum quod est spiritualis animæ uita. Caritas autem consistit principaliter quidem in dilectione Dei, secundario uero in dilectione proximi, ad quam pertinet, ut proximo bonum uelimus, & operemur: per furtum autem homo infert nocuentum proximo in suis rebus, & si passim homines sibi inuicem furarentur, periret humana societas. Unde furtum tanquam contrarium charitati, est peccatum mortale.

Baões de Iustitia.

Ad primum ergo dicendum, quod furtum dicitur non esse grandis culpa duplici ratione. Primò quidem propter necessitatē inducentem ad furandum, quæ dimiuit, uel totaliter tollit culpam, ut infra patet. Vnde subditur: Furatur enim, ut elu-
B deprehensus reddet septuplum: qui autem adulter est, perdet animam suam.

Artic. sequenti.

Ad secundum dicendum, quod pœnæ præsentis uitæ magis sunt medicinales, quam retributiue. Retributio enim reseruatur diuino iudicio, quod est secundum ueritatem in peccantes. Et ideo secundum iudicium præsentis uitæ, non pro quolibet peccato mortali infligitur pœna mortis, sed solum pro illis, quæ inferunt irreparabile nocuentum, uel etiam pro illis quæ habent aliquam horribilem deformitatē. Et ideo pro furto quod irreparabile damnū non infert, non infligitur secundum præsens iudicium pœna mortis, nisi ut furtum aggrauatur per aliquam grauem circumstantiã: sicut patet de sacrilegio, quod est furtum rei sacræ, & de peculatu, quod est furtum rei communis: ut patet per Augustinum super Ioannem, & de plagio, quod est furtum hominis, pro quo quis morte punitur: ut patet Exodi 21.

Tract. 50. à medio tom. 9.

Ad tertium dicendum, quod illud quod modicum est, ratio apprehendit quasi nihil. Et ideo in his quæ minima sunt, homo non reputat sibi nocuentum inferri. Et ille qui accipit, potest præsumere hoc non esse contra uoluntatem eius, cuius est res. Et pro tanto si quis furtiue huiusmodi res minimas accipiat, potest excusari à peccato mortali. Si tamen habeat animū furandi & inferendi nocuentum proximo, etiam in talibus minimis potest esse peccatum mortale, sicut & in solo cogitatu per consensum.

SUMMA ARTICVLI.

Prima conclusio. Furtum secundum speciem suam & obiectum est peccatum mortale. Secunda conclusio in solutione ad tertium. Si quis res minimas furtim accipiat, potest excusari à peccato mortali. Tertia ibidem. Si autem aliquis habeat animum furandi & inferendi nocuentum proximo etiam in rebus minimis, potest esse peccatum mortale: sicut etiam in sola cogitatione.

R 3 COM-

Qu. 24. art. 12. & 12. q. 72. artic. 5. & 37. art. 3.

COMMENTARIUS.

Circa solutionem ad primum. Nota, quod fortum est minimum peccatum inter peccata que committuntur contra proximum: quia fur lædit in minimis bonis. Cæterum hoc intelligitur cæteris paribus & ex natura rei. Quia tantum potest esse fur tum quod superet aliquam infamiam.

Circa solutionem ad secundum. Nota, quod latrones & raptores & graffatores apud omnes nationes ferè plectuntur pœna mortis. Vt patet, in l. capitali. §. famosos. ff. de pœnis.

DVBITATVR autem de furibus, an merito interficiantur. Et arguitur primo pro parte negativa. Nam in lege veteri quæ fuit rigida ualde, non interficiebantur: ut patet Exodi 22. Vbi qui furabatur pecuniam, puniebatur pœna dupli. Qui bouem pœna quintupli: qui ouem pœna quadrupli. Postea uero tempore Salomonis, ut significatur Prouerb. 6. Puniebatur pœna septupli. Præterea etiam in l. sed nouo iure. C. de seruis fugitiuis. & in authentic. sed nulli iudici liceat. collatione. 9. Decernitur, ut fures non interficiantur. Ergo iniquum est illos occidere. Secundo uita hominis multo pretiosior est rebus temporalibus, ergo non est æquum auferre uitam ab illo, qui tantum nocuit in rebus temporalibus. Tercio. Nam fur non perturbat pacem temporalem neque est sacrilegus furando res sacras, neque expoliat publicum ærarium. Ergo nimis durum uideretur, ut occidatur. Alexand. Alensis. in 3. par. quæstio. 47. articu. 4. membro 4. negat esse licitum occidere fures. Scotus. in 4. distin. 15. quæst. 3. Vniuersaliter negat esse licitum occidere malefactores, nisi tantum illos quos lex Verus declarauit esse occidendos. De hac opinione iam supra diximus in quæst. 64. quæsi falsa sit & omnino intolerabilis. Syluester. etiam in uerbo, furtum. quæstione 3. quod attinet ad fures, tenet eandem sententiam. Soto in libr. 5. de Iustitia & iure. quæstione. 3. articu. 3. ad quartum, nimis ægrè fert, quod fures occidantur & inuehitur in Baldum: quia eius sententia fuerit in causa, quod ista lex sit in usu quod fur pro tertio furto occidatur, aut pro uno ingenti. Erasmus etiam in annotationibus ad Titum 3. inquit, Iurisperitos ob ignorantiam uocabulorum, occidunt fures: eo quod sermone uulgari apud Hispanos & Gallos appellantur, *Jadrones*: cum tamen fures non sint latrones.

PRO decisione sit conclusio. Iustissimus est mos Hispania, ut fur pro tertio furto suspendatur, aut etiam pro uno ingenti. Hanc sententiam tenent omnes Iurisperiti specialiter Ioannes de Castro in authentico citato. Inter Theologos etiam tenet hanc sententiam Driedo. in libro, de libertate ecclesiastica, pag. 115. & Ioannes de Medina in lib. de restitutione. quæstione 4. & Maioris in 4. distinctione 15. quæstione 27. articu. 4. Et probatur ratione. Primo, quia ut omnes aiunt & Diuus Thom. etiam in articulo, iustissimè occiduntur qui furantur de templo uel de publico ærario, quod uitium dicitur pecularius, sed interdum maius nocuumentum facit communitati, qui furatur, ergo iustè occiditur. Secundo. Nam experientia docuit in Hispania necessarium esse, ut fures occiderentur. Nam cum paucis annis mitterentur ad Tirimis: tota Hispania scaturiebat furibus: donec iterum introductus est mos, ut suspendentur.

Ad primum argumentum responderetur, quod pro uarietate temporum & locorum uariae leges da-

Ata sunt contra fures. Ad secundum argumentum respondetur, quod tranquillitas reipublicæ præstat uitæ hominis malefactoris. Ad tertium respondetur negando antecedens. Ino frequentia furum perturbatione ualde rempublicam. Et notandum est, quod quauis ex textu expressio non habeatur, quod furi non ualeat confugium ad ecclesiam: sed tantum latroni. Tamen usum communi seculari & ecclesiastico receptum est quod furibus non ualeat ecclesia.

DVBITATVR circa secundam conclusionem quæ habetur in solutione ad tertium. An sit aliqua regula certa ad iudicandum, quæ nam materia sit grauis ad hoc ut furtum sit peccatum mortale? **R**espondetur quod Doctores communiter distinguunt duplicem materiam grauem. Alteram absolutam sine respectu ad dominum ipsius rei. Alteram respectiuam, hoc est, quæ respicit conditionem ipsius domini, scilicet, an sit diues uel pauper. Exemplum primi. Furari duos uel tres ducatos est peccatum mortale: quia materia est grauis absolute loquendo. Ita censet Soto lib. 5. de Iustitia. quæst. 3. arti. 3. ad tertium. Alij uero dicunt quod materia grauis est absolute unus ducatus uel dimidius: materia uero grauis respectiua est. Verbi gratia. Duo argentei uel tres: quia respectu ducis erit leuis materia: respectu uero militis, erit grauis materia. Similiter etiam philosophantur de materia leui. Est enim materia leuis absolute loquendo, quæ quantum in se est respectu cuiuslibet facit peccatum ueniale. Vt v.g. furari dipondium uel trientem. Sed tamen nobis non uidetur ista certa regula & absque confusione. Sit igitur nobis primum documentum. Nulla materia est grauis in furto, nisi quia graue damnum infert domino. Probat, quia furtum eatenus est peccatum quatenus infert nocuumentum proximo in bonis temporalibus. Ergo si nocuumentum in bonis temporalibus non est graue, non erit peccatum mortale. Et confirmatur. Ideo furtum est peccatum, quia est contra iustitiam, sed iniustitia leuis non est peccatum mortale: ergo neq; furtum rei, quod parum nocet proximo. Patet consequentia: quia est iniustitia leuis. Ex hoc sequitur, quod nunquam potest quantitas materiae in furto tam absolute considerari, quin habeatur respectus ad dominium ipsius rei uel ad dominos. Probat, quia in definitione furti includitur hoc nocuumentum iniusto domino. Sed nihilominus Doctores qui faciunt illam distinctionem intelligunt per materiam grauem absolute, illam quæ consideratur sine speciali respectu ad conditionem domini: non tamen sine generali respectu ad nocuumentum domini.

Secundum documentum est. Etiam si materia uideatur grauis prima facie secundum se, tamen non statim erit peccatum mortale, nisi Dominus fuerit ualde rationabiliter iniustus. V.g. si filius fureretur a patre prædiuite quinquaginta aureos, non erit peccatum mortale: & tamen si seruus fureretur ab eodem unum ducatum erit peccatum mortale. Ratio huius est: quia respectu filij non est ualde rationabiliter iniustus ipse pater, benè tamen respectu famuli. Similiter est aliud exemplum. Si aliquis priuatus Regis cui committitur dispensatio multorum milliatarum ducatorum, accipiat sibi centum uel ducentos: non est peccatum mortale. Ratio est, quia Rex ipse non est rationabiliter iniustus in ordine ad talem ministrum.

Arguitur tamen contra documentum primum. Sequitur ex illo quod si aliquis fureretur a Rege centum ducatos; non peccat mortaliter *quicunque ille sit*. Probat sequela, quia minus nocet Regi qui furatur centum ducatos, quam qui a paupere furatur trientem.

trientem, sed furari à paupere trientem, non est peccatum mortale, ergo &c. Respondetur quòd grauitas nocenti non est attendenda in furto ex eo quòd Dominus patitur damnum in sua persona, scilicet, in uictu aut uestitu; sed quia ipse Dominus priuatur facultate quam habebat disponendi de re sua.

Vnde ad argumentum respondetur negando sequelam, quia plus patitur ipse Rex in temporalibus, dum priuatur potestate disponendi de centum ducatis quam paupercula, quæ priuatur potestate disponendi de triente. Secundo arguitur. Sequitur quòd sit peccatum mortale furti, furari ab aliquo artifice instrumentum artis suæ, licet sit parui pretij. Vt uerbi gratia, à sartore acum. Patet sequela, quia plus nocenti accipit, quàm si aliquis ab illo furaretur tres uel quatuor argenteos. Ad hoc argumentum & similia respondetur, quòd etiam si materia sit leuissima secundum se; furtum poterit esse peccatum mortale ex circumstantia: propterea, quòd proximus amittit lucrum occasione furti. Non autem erit peccatum mortale, intra speciem furti, quia proximus non læditur directè in temporalibus per illud furtum, nisi leuiter. Vnde neque ipse fur condemnabitur pena furci notabilis. Tenebitur tamen ad restitutionem de damno dato & lucrò cessante; quia peccauit contra iustitiam impediendo lucrum proximi. Vnde parum refert ad forum conscientia; quòd dicamus illud furtum esse peccatum mortale in ratione furti aut in ratione iniustitia. Eadem enim est grauitas peccati & eadem restitutio.

Tertio arguitur contra idem documentum. Sequitur ex illo, quòd non peccat mortaliter ille qui à multis accipit quinquaginta aureos, si à singulis accipiat unum dipondium tantum; quales sunt capones, qui per fallaciam occultam plurimos defraudant in paucis. Probatur sequela: quia si nulli nocent notabiliter in temporalibus. Respondetur negando sequelam. Quia isti tales nocent grauitè ipsi communitati, etiam si singulis parum noceant. Cuius signum certum est; quonia ipsa communitas ægre ferret quòd Rex tale tributum imponeret etiam si singulis parum detrimenti accederet.

Quarto arguitur contra secundum documentum. Pater aliquis rationabiliter est iniustus, quando filius accipit occultè quinquaginta aureos ad ludendum uel luxuriandum, ergo falsum est quòd diximus, quòd filius non peccat mortaliter accipiendo illam quantitatem à patre ualde diuite. Respondetur, quòd pater in illo casu ualde rationabiliter est iniustus respectu iudi uel luxuria; sed tamen non respectu rei familiaris. Eo quòd cum filius sit aliquis parris respectu illius non est grauis materia: quæ respectu alterius esset grauissima. Vt ideo pater in ordine ad filium non est rationabiliter iniustus ualde: neque filius tenebitur ad aliquam restitutionem sub peccato mortali, nisi forte fratribus suis coheredibus notabiliter noceat. Sequitur ex dictis, quòd si scio proximum ualde contristandum, ex eo quòd accipio ab illo reuicem, erit peccatum mortale: sed non erit mortale furti: quia non noceo notabiliter in temporalibus. Sed erit contra charitatem & beneficentiam. Ex eisdem documentis sequitur, quòd accipere res alienas quæ magno periculo sunt expositæ, uel quæ paruo labore & industria nascuntur, non erit peccatum mortale accipere in tanta quantitate quanta erat sufficiens constituere peccatum mortale in alia materia, uel in rebus, quæ non essent tanto periculo expositæ. Vt uerbi gratia, non erit peccatum mortale, accipere castaneas & nucas Syluestres in tanta quantitate quæ estimaretur uno ducato in foro. At uero e-

Baues de Iustitia.

A tiam si res sit exposita periculo, sed tamen magno labore & industria nascitur: ut sunt uua & fruges: non erit absque peccato mortali in tanta quantitate accipere. Sed non erit mortale accipere in maiori quantitate, dum sunt in campo, quam si res illæ iam essent domi collocata. Ex dictis sequitur etiam quòd pueri aulici qui deseruiunt mensis diuiti, non peccant mortaliter, si deporent quæ de mensa tollunt aut fortè non peccant nisi peccatum gula. Et ratio est, quonia domini, aut non sunt ualde rationabiliter inuoluntarij, aut nullo modo. Et etiam quia tales res sunt ualde expositæ periculo. Hoc tamen intelligendum est, nisi fortè cibi integri qui de mensa tolluntur, sint decreti pro stipendio Architrictini uel alterius officialis. Tunc enim est furtum huiusmodi acceptio, quia sit inuito officiali.

B **D V B I V M** est circa eadem documenta. An materia furti quæ sufficit ad peccatum mortale, sufficiat ut iudex ecclesiasticus possit ferre sententiam excommunicationis, ut restituatur huiusmodi ablatum. De hoc dubio habemus determinationem Concilij Tridentini, Sessione 25. cap. 3. de reformatione. Vbi dicitur quòd excommunicationes pro rebus deperditis aut sublati non dentur, nisi pro re non uulgari, & quòd non ab alio dentur nisi à solo Episcopo. Vbi aduertendum est, quòd si ex commissione Episcopi dentur tales excommunicationes à suo uicario, factum tenet: quia concilium non dixit quòd si secus factum fuerit, totum sit irritum & inane: peccabit tamen Episcopus contra mandatum Concilij, si sine causa urgenti committat huiusmodi excommunicationes suo uicario. Est autem dubium, an episcopus peccet mortaliter dādo tales excommunicationes pro rebus non magni momenti, & an factum teneat si illas dederit. Respondetur quòd episcopus mortaliter peccat concedendo tales excommunicationes. Probatur, quonia pro furto unius ducati, quòd est peccatum mortale, in foro seculari uix flagellaretur fur, ergo peccatum est ut in foro ecclesastico excommunicetur. Probatur consequentia, quonia excommunicatio est gladius spiritualis ad puniendum rebelles in re grauissima. Item eandem, quia facit contra mandatum Concilij in re graui.

C Secundo dico, quòd si ferat excommunicationem in tali casu, ualida est: tum quia in Concilio dicitur, quòd totum negotium & examinatio causa pro loco & tempore & persona committitur arbitrio episcopi: & ponitur in eius conscientia: & etiam quia sententia pastoris licet iniusta timenda est, in habet commune proloquium. Tum denique, quia excommunicatio fertur contra inobedientem & rebelles, quòd est grauissimum peccatum, & non contra furtum quodlibet: etiam si sit peccatum mortale. Nā quamuis episcopus debeat examinare & iudicare causam grauissimam, ut non de facili iniiciat laqueum animabus: tamen postquam iam iudicauit, efficitur causa grauissima ratione inobedientia & rebellionis.

D Circa solutionem ad tertium notandum est, quòd cum D. Tho. ait quòd furando res minimas potest quis peccare mortaliter: quia habet animum furandi res minimas uel nocendi in rebus minimis. Sed absolute habet animum furandi, aut nocendi absolute. Furari autem res minimas non est furtum simpliciter & absolute, neque nocere in rebus minimis est nocendum simpliciter: quòd autem hæc sit mens D. Tho. patet, ex eo quòd solo cogitatu poterat peccare mortaliter non inferendo aliquod nocendum.

ARTICVLVS VII

Vtrum liceat alicui furari propter necessitatem.

Infra. q. 100. ar. 3. ad 4. Et 4. dist. 15. q. 2. ar. 1. q. 4. ad se cū dū. & ar. 4. q. 2. ad se cū dū. & ar. 5. q. 1. eo. p. † In de- er- talib. li. 5. ti. 18. c. 3. & i- ci- pit. si q- s. propter. † Li. 2. c. 6. ad finē tom. 5.

Ad Septimum sic proceditur. Videtur, quod non liceat alicui furari propter necessitatem. Non enim imponitur poenitentia nisi peccanti. Sed extra, de furtis dicitur: Si quis per necessitatem famis aut nuditate furatus fuerit cibaria, vestem, vel pecus poeniteat per hebdomadas tres. Ergo non licet furari propter necessitatem.

2. Præterea, † Philosophus dicit in 2. Ethic. quod quædam confestim nominata, conuoluta sunt cum malitia, inter quæ ponitur furtum. Sed illud quod est secundum se malum, non potest propter aliquem bonum finem, bonum fieri. Ergo non potest aliquis licite furari, ut necessitati suæ subueniat.

Capi. 7. I medio, tom. 4.

3. Præterea. Homo debet diligere proximum, sicut seipsum. Sed non licet furari ad hoc, quod aliquis per elemosinam proximo subueniat: ut † August. dicit in lib. contra mendacium. Ergo etiam non licet furari ad subueniendum propriæ necessitati.

Sed contra est, quod in necessitate sunt omnia communia: & ita non uidetur esse peccatum, si aliquis rem alterius accipiat propter necessitatem sibi factam communem.

Respondeo dicendum, quod ea quæ sunt iuris humani, non possunt derogare iuri naturali, vel iuri diuino. Secundum autem naturalem ordinem ex diuina providentia institutum res inferiores sunt ordinatæ ad hoc, quod ex his subueniatur hominum necessitati: & ideo per rerum diuisionem & appropriationem ex iure humano procedentem non impeditur, quin hominis necessitati sit subueniendum ex huiusmodi rebus. Et ideo res quas aliqui superabundanter habent, ex naturali iure debentur pauperum sustentationi. Unde † Ambrosius dicit, & habetur in Decretis distinctione quadragesimaseptima. Esuriētium panis est, quem tu detines: nudorum indumentum est, quod tu recludis: miserorum redemptio & absolutio est pecunia,

Ambr in ser. 81. nō procul à fine. to 3. Et habetur dist. 47. capit. sicur ij.

A quam tu in terram defodis. Sed quia multi sunt necessitatem patientes, & non potest ex eadem re omnibus subueniri: committitur arbitrio vniuciusque; dispensatio propriarum rerum, ut ex eis subueniatur necessitatem patientibus. Si tamen adeo sit evidens & vrgens necessitas, ut manifestum sit instanti necessitati de rebus occurrentibus esse subueniendum (puta cum imminet personæ periculum, & aliter subueniri non potest) tunc licite potest aliquis ex rebus alienis suæ necessitati subuenire, siue manifestè, siue occultè sublatis, nec hoc propriè habet rationem furti vel rapinæ.

Ad primum ergo dicendum, quod Decretalis illa loquitur in casu, in quo non est vrgens necessitas.

Ad secundum dicendum, quod uti re aliena occultè accepta in casu necessitatis extremæ, non habet rationem furti, propriè loquendo: quia per talem necessitatem efficitur suum id, quod quis accipit ad sustentandam propriam vitam.

Ad tertium dicendum, quod in casu similis necessitatis etiam potest aliquis occultè rem alienam accipere, ut subueniat proximo sic indigenti.

SUMMA ARTICVLI

PRIMA conclusio. Bona quæ superfluum diuitibus, naturali iure debentur pauperum sustentationi. SECUNDA conclusio. Nemo citra extremam necessitatem potest huiusmodi bona sibi accipere palam vel occultè. TERTIA conclusio. In extrema necessitate licitum est cuiilibet occultè uel palam huiusmodi bona accipere ad usum, sibi necessariam.

COMMENTARIVS

IRCA primam conclusionem. Nota quod non est debitum iustitiæ sed misericordiæ, ut ea quæ superfluum diuitibus, dentur pauperibus: ut definitur supra. 22. questione 32. alioquin citra extremam necessitatem licitum esset pauperibus occultè accipere à diuitibus ea quæ superfluum.

CIRCA tertiam conclusionem notandum est, quod quauis proximo existenti in extrema necessitate non teneatur quis ex iustitia dare propria, ut habet cõis opinio, tamen teneatur ex iustitia non impediri, si ille uelit accipere sibi necessaria. Ratio est: quia alias daretur iustum bellum ex utraq; parte sine aliqua ignorantia. Nam extremè indigens ius habet ad acquirendum panem. Ergo ex illa parte bellum est iustum: si autem qui possidet non iniuste defendit: erit bellum iustum ex utraque parte.

Nota etiam circa eandem conclusionem, quod extrema necessitas, de qua loquitur D. Tho. est quæ homo constituitur in periculo uitæ ex defectu cibi aut potus aut uestitus

uestitus aut alterius rei non autem in præfenti appellat extremam necessitatem, periculum amittendi honores. Vtrum aut sit licitum in tali periculo accipere aliena: diximus supra quæstione 62. art. 6. dubio ultimo, & artic. 8. dubio 2. sed nunc breuiter dico: quod absolute loquendo non est sufficiens necessitas tale periculum, ut aliquis iuste accipiat sibi aliena. Ratio est, quia hæc bona temporalia non ordinantur per se ad honorem hominis, sed ad uitæ sustentationem. Honor. n. præmiū est uirtutis. Item et quia aliās quilibet uir honoratus posset occulte & palam accipere aliena, ne amitteret honorem suum. Nihilominus dicimus secundo. Quod in tali casu licitum erit homini cui est ualde inhonestum mendicare, occulte accipere aliena animo restituendi, si tñ aliter non potest sibi succurrere: qui casus rarissimus est, quia huiusmodi homines possunt Principibus deseruire, aut in militiam proficisci. Ratio autem huius asserti est communis pietas hominum erga huiusmodi egenes. Non autem damus illis dominium: quia res temporales non ordinantur ad honorem.

ARTICVLVS VIII

Vtrum rapina possit fieri sine peccato.

AD Octauum sic proceditur. Videtur, quod rapina possit fieri sine peccato. Præda. n. per uolentiā accipitur: quod uidetur ad rationem rapinæ pertinere, secundum prædicta. Sed prædam accipere ab hostibus licitum est. Dicit. n. † Ambr. in lib. de Patriarchis: Cū præda fuerit in potestate uictoris, decet militarem disciplinam, ut regi seruetur omnia, scilicet ad distribuendum. Ergo rapina in aliquo casu est licita.

2. Præterea. Licitū est auferre ab aliquo id quod non est eius, sed res quas infideles habent, non sunt eorū. Dicit. n. Augu. in Epistola ad † Vincetium Donatistam: Res falsò appellatis uestras, quas nec iuste possidetis, & secundum leges terrenorū regum amittere iussi estis. Ergo uidetur, quod ab infidelibus aliquis licite rapere possit.

3. Præterea. Terrarum principes multa à suis subditis uolenter extorquent: quod uidetur ad rationem rapinæ pertinere. Graue autem uidetur dicere, quod in hoc peccent: quia sic ferè omnes principes damnarentur. Ergo rapina in aliquo casu est licita. Sed contra est quod de quolibet licite accepto potest fieri Deo sacrificium, uel oblatio. Non autem potest fieri de rapina, secundum illud Isa. 61. Ego dominus diligens iudiciū, & odio habes rapinā in holocaustū. Ergo per rapinā aliquid accipere non est licitū.

A Respondeo dicendum, quod rapina quamdam uolentiā & coactionem importat, per quam contra iustitiā alicui auferitur, quod suū est. In societate autem hominum nullus hēt coactionem, nisi per publicam potestatem. Et ideo quicumque per uolentiam aliquid alteri auferit, si sit priuata persona, non utens publica potestate, illicite, & rapinam committit: sicut patet in latronibus. Principibus uero potestas publica committitur ad hoc, quod sint iustitiæ custodes. Et ideo non licet eis uolentia & coactione uti, nisi secundum iustitiæ tenorem, & hoc vel contra hostes, pugnando, vel contra ciues malefactores, puniendo. Et quod per talem uolentiā auferitur, non hēt rationem rapinæ, cū non sit contra iustitiā. Si uero contra iustitiā aliqui per publicam potestatem uolenter abstulerint res aliorum, illicite agunt, & rapinam committunt, & ad restitutionem tenentur.

C Ad primū ergo dicendum, quod circa prædā distinguendum est. Quia si illi qui de prædā tur hostes, habeant bellū iustū, ea quæ per uolentiā in bello acquirunt, eorū efficiuntur. Et hoc non hēt rationem rapinæ. Unde nec ad restitutionem tenentur. Quāuis possint in acceptione prædæ iustū bellum habentes, peccare per cupiditatem ex praua intentione, si scilicet non propter iustitiā, sed propter prædā principaliter pugnēt. Dicit. n. † August. in libr. de uerbis Domini, quod propter prædam militare peccatum est. Si uero illi, qui prædam accipiunt, habeant bellum iniustum, rapinam committunt, & ad restitutionem tenentur.

E Ad secundū dicendum, quod in tantum aliqui infideles res suas iniuste possident, in quantum eas secundum leges terrenorum principum amittere iussi sunt, & ideo ab eis possunt per uolentiam subtrahi, non priuata auctoritate, sed publica.

Ad tertium dicendum, quod si principes à subditis exigant, quod eis secundum iustitiam debetur, propter bonum commune conseruandum, etiam si uolentia adhibeatur, non est rapina. Si uero aliquid principes indebite extorqueant per uolentiam, rapina est, sicut & latrocinium. Unde dicit † Augustinus in 4. de ciuitate Dei, Remota iustitia, quid sunt regna, nisi magna latrocinia? quia & latrocinia quid sunt, nisi parua regna?

Et

Ar. 4. huius qst.

Lib. 1 de Abrahā c. 3. à me dio, 10. 4.

Epist. 49. in 2. pagina ante finē Epist. 50. 10. 2.

Serm 19. cir. princip. 10. 10. Et h. b. c. 2. q. 1. c. Militare.

Lib 4. ca. 4. in pñ. tom. 5.

Et Ezechielis 22. dicitur: Principes eius in medio eius quasi lupi rapientes prædam. Vnde & ad restitutum onem tenentur, sicut & latrones. Et tanto grauius peccant, quam latrones, quanto periculosius & communius contra publicam iustitiam agunt, cuius custodes sunt positi.

SUMMA ARTICVLI.

Conclusio est negatiua, & patet dictis. Circa solutionem ad secundum, de iusto bello contra infideles à nobis disputatum est. 22. quaestione. 10. articu. 10. Et uide Caietanum hic. Et Soto libr. 5. quaestio. 3. artic. 5.

ARTICVLVS IX.

Utrum furtum sit grauius peccatum, quam rapina.

In q. 71. arti. 3. ad secundum. Et q. 116 arti. 2. ad primum. Et q. 114. arti. 3. ad 4.

AD Nonum sic proceditur. Videtur, quod furtum sit grauius peccatum, quam rapina. Furtum enim super acceptationem rei alienæ habet adiunctam fraudem & dolum, quod non est in rapina. Sed fraus & dolus de se habent rationem peccati, ut supra habitum est. Ergo furtum uidetur esse grauius peccatum, quam rapina.

Q. 55. arti. 4. & 5.

Lib. 4. ca. 9. tom. 5.

2. Præterea. Verecundia est timor de turpi actu, ut dicitur in 4. Ethico. Sed magis uerecundantur homines de furto, quam de rapina. Ergo furtum est turpius, quam rapina.

3. Præterea. Quanto aliquod peccatum pluribus nocet, tanto grauius esse uidetur. Sed per furtum potest nocumentum inferri & magnis & paruis. Per rapinam autem solum impotentibus, quibus potest uolentia inferri. Ergo grauius uidetur esse peccatum furci quam rapinæ.

Sed contra est, quod secundum leges grauius punitur rapina, quam furtum.

Artic. 4. & 6.

Respondeo dicendum, quod rapina & furtum habent rationem peccati sic ut supra dictum est, propter inuoluntarium, quod est ex parte eius cui aliquid auferitur: ita tamen quod in furto est inuoluntarium per ignorantiam, in rapina autem est inuoluntarium per uolentiam. Magis est autem aliquid inuoluntarium per uolentiam, quam per ignorantiam: quia uolentia directius opponitur uoluntati, quam

A ignorantia. Et ideo rapina est grauius peccatum, quam furtum. Est & alia ratio, quia per rapinam non solum infertur alicui damnum in rebus, sed etiam uergit in quandam personam ignominiam siue iniuriam. Et hoc præponderat fraudi uel dolo, quæ pertinent ad furtum. Vnde patet responsio ad Primum.

B Ad secundum dicendum, quod homines sensibilibus inhaerentes, magis gloriatur de uirtute exteriori, quæ manifestatur in rapina, quam de uirtute interiori, quæ tollitur per peccatum. Et ideo minus uerecundantur de rapina quam de furto.

Ad tertium dicendum, quod licet pluribus possit noceri per furtum, quam per rapinam: tamen grauiora nocumenta possunt inferri per rapinam quam per furtum: unde etiam ex hoc rapina est detestabilior.

SUMMA ARTICVLI.

Conclusio est negatiua: quia rapina includit uolentiam.

QUESTIO LXVII. De Iudicis iniustitia.

DEINDE considerandum est de uitijs oppositis commutatiuæ iustitiæ, quæ consistunt in uerbis, quibus læditur proximus. Et primò, de his quæ pertinent ad iudicium: secundò, de nocumentis uerborum quæ fiunt extra iudicium.

E Circa primum quinque consideratae occurrunt. Primò quidè, de iniustitia iudicis in iudicando: secundò de iniustitia accusatoris in accusando: tertio, de iniustitia ex parte rei in sua defensione: quarto, de iniustitia testis in testificando: quinto, de iniustitia aduocati, in patrocinando. Circa primum queruntur quatuor.

ARTICVLVS PRIMVS.

Utrum quis possit iuste iudicare eum, qui non est sibi subiectus.

Supra. q. 60. arti. 6. Et 4. dist. 17. q. 3. arti. 3. q. 4. Et. d. 48. q. 1. artic. 1. cor.

AD primū sic proceditur. Videtur, quod aliquis possit iuste iudicare eum, qui non est sibi subditus. Dicitur enim

Daniel

Daniel. 13. capitu. quòd Daniel seniores de falso testimonio conuictos, suo iudicio condemnauit. Sed illi seniores non erant subditi Danieli, quinimo ipsi erant iudices populi. Ergo aliquis potest licitè iudicare sibi non subditum.

2. Præterea. Christus non erat alicuius hominis subditus, quinimo ipse erat Rex Regum & dominus dominantium. Sed ipse exhibuit se iudicio hominis. Ergo videtur quòd aliquis licitè possit iudicare aliquem, qui non est subditus eius.

3. Præterea. Secundum iura quilibet sortitur forum secundum rationem delicti. Sed quandoque ille, qui delinquit, non est subditus eius, ad quem pertinet forum illius loci: puta cum alterius est diocesis, vel cum est exemptus. Ergo videtur quòd aliquis possit iudicare eum, qui non est sibi subditus.

Sed contra est, quod Gregorius dicit super illud Deuteronom. 23. Si intraueris segetem, &c. Falcem iudicij mittere non potest in eam rem, quæ alteri videtur esse commissa.

Respondeo dicendum, quòd sententia iudicis est quasi quædam particularis lex in aliquo particulari facto. Et ideo sicut lex generalis debet habere vim coactiuam, ut patet per philosophum in 10. Ethicorum. ita etiam & sententia iudicis debet habere vim coactiuam, per quam constringatur utraque pars ad seruandam sententiam iudicis: alioquin iudicium non esset efficax. Potestatem autem coactiuam non habet licitè in rebus humanis, nisi ille, qui fungitur publica potestate. Et qui ea funguntur, superiores reputantur respectu eorum, in quos sicut in subditos potestate accipiunt, siue habeant ordinariam, siue per commissionem. Et ideo manifestum est, quòd nullus potest iudicare aliquem, nisi sit aliquo modo subditus eius uel per commissionem, uel per potestatem ordinariam.

Ad primum ergo dicendum, quod Daniel accepit potestatem ad iudicandum illos seniores quasi commissam ex instinctu diuino. Quod signatur per hoc, quod ibidem dicitur: Quod suscitauit Dominus spiritum pueri iunioris.

Ad secundum dicendum, quòd in rebus

A humanis aliqui propria sponte possunt se subijcere aliorum iudicio, quanuis non sint eis, superiores: sicut patet in his, qui committunt in aliquos arbitros. Et inde est quòd necesse est arbitrium poenæ uallari: quia arbitri qui non sunt superiores, non habent de se plenam potestatem coercendi. Sic ergo & Christus propria sponte, humano iudicio se subdidit: Sicut etiam & Leo Papa se iudicio Imperatoris subdidit.

B Ad tertium dicendum, quòd Episcopus in cuius diocesi aliquis delinquit, efficitur superior eius ratione delicti, etiam si sit exemptus, nisi forte delinquat in re aliqua exempta, puta in administratione bonorum alicuius monasterij exempti. Sed si aliquis exemptus committat furtum, vel homicidium, uel aliquid huiusmodi, potest per ordinarium iuste condemnari.

Habetur
2. q. 7. ca.
Nos si in
cōpeten-
ter.

S Y M M A A R T I C V L I.

C Onclusio est negatiua. Ratio est, quia iudicium debet habere uim coactiuam sicut & ipsa lex. Vim autem coactiuam nemo habet, nisi qui fungitur autoritate publica: sed qui fungitur autoritate publica superior est secundum istam rationem, quam ille circa quem fungitur ista autoritas, ergo.

C O M M E N T A R I V S.

D Vbi primum in hoc articulo est, An sententia tyranni Principis qui per uim obtinet rempublicam oppressam, sit ualida: si detur secundum leges iustas.

E Pro parte negatiua arguitur primo ex ratione Diui Thomæ in articulo, & communi sententia Scholasticorum in 4. distinct. 17. & 18.

Secundò arguitur ex iure Canonico, ubi sapè dicitur, quòd sententia à non iudice, nulla est. Ut v. g. in cap. at si clerici. de iudicij. & in l. Barbarius. ff. de officio pratoris.

De hoc dubio Soto libro 3. de iustitia, questione 4. artic. 6. inquit, quòd sententia tyranni nunquam est ualida nisi iam ipse tyrannus factus sit princeps legitimus ex consensu reipublicæ: quales fuerint in Hispania Gothi, & in Gallia Franci. Qui quidem à principio fuerunt tyranni, postea uero reipublica consensit illorum gubernationi. Sed opposita opinio est nobis probabilior, scilicet, quòd sententia tyranni, qui iam oppressit rempublicam & obtinet principatum quanuis tyrannicè, ualida est & obligat in foro conscientie. Hanc sententiam tenuit Victorius. Cuius ratio est, quia talis sententia, quanuis ut proficiscitur à tyranno, sit à non iudice: tamen quatenus proficiscitur à uoluntate interpretatiua reipublicæ, ualida est. Colligitur autem uoluntas

Refertur
6. q. 3. ca.
Scriptum
est.

Lib. 10. c.
vii. 10. 5.

luntas interpretatiua reipublicæ tali ratione, Quia necesse est ut in tali oppressione reipublicæ, sit aliquis qui dirimat lites inter ipsos ciues. Non est autem alius modus possibilis, nisi vt sententia tyranni quæ datur secundum leges, sit valida, ergo Respublica interpretatiue consentit & debet consentire in tali sententia: etiam si non consentiat in principatu tyranni. Et confirmatur ex illo Matthæi, cap. 22. Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari. Et tamen constat quod Romani tyrannicè dominabantur Iudæis, ergo reddenda sunt tributa secundum sententiam Principis tyranni, si alias sunt moderata. Ad argumenta verò in oppositum respondetur, quod talis sententia quæ datur à tyranno non est ualida quatenus est ab illo, sed quatenus est à uoluntate reipublicæ interpretatiua saltem.

Dubium secundum est, An clerici sint subiecti Principibus secularibus. Pro parte affirmatiua arguitur primò. Respublica secularis est perfecta, ergo potest punire omnes suos ciues malefactores perturbantes pacem reipublicæ: sed tales possunt esse clerici, qui sunt ciues ipsius reipublicæ, ergo ab ipsa possunt puniri.

Secundò. Clerici tenentur de facto multis legibus secularibus: ut v.g. legi de taxatione tritici, & aliarum rerum, ergo sunt subditi. Nam lex loquitur his qui sunt subditi. Et confirmatur experientia. Nam in tribunalibus Regijs uidemus quotidie comparere clericos & monachos, ergo sunt subditi.

Tertiò. Christus Dominus Summus Pontifex Ecclesiæ totius, subiectus se iudicio Prælati in causa sanguinis. Item etiam tributum soluit Cæsari, ergo nemo ecclesiasticus est exemptus à potestate seculari. Et confirmatur. Nam Leo. 4. subiecit se iudicandum Ludouico Imperatori, ut patet. 2. q. 7. canone, nos si incompetenter. De hac re fuit hæresis antiqua cuiusdam Marthij Paduani tempore Ioannis, 22. qui aiebat Summum Pontificem, & omnes sacerdotes nullam habere potestatem, nisi datam à Cæsare. Imò & Christum Dominum soluisse tributum ex necessitate, non ex liberalitate. Ista hæresis damnatur in Concilio Constantiensi contra Ioannem Hus & contra Wicleph, vt patet errore. 12. & 17. & in Extrauagantibus etiam Ioannis 22. contra Marsilium Paduanum. Hanc etiam hæresim sequutus est Lutherus in quadam reformatione quam misit ad Carolum V. anno Domini 1520. Henricus etiam octauus Rex Angliæ se constituit supremum caput Ecclesiæ Anglicanæ, in spiritualibus & temporalibus.

PRO decisione sit prima conclusio. Communis status Ecclesiæ iure diuino in spiritualibus, exemptus est ab omni potestate seculari. Vt v.g. in creandis Episcopis & cæteris ministris Ecclesiæ, in administratione sacramentorum actiua & passiuæ, & in definiendis rebus fidei, & in explicandis populo, & in similibus. Probatur ista conclusio ex illo Ioannis ultimo capite. Pisce oues meas. Vbi Christus plenariam potestatem dedit Petro & successoribus ad pascendum oues in omnibus quæ pertinent ad partem spirituales, ergo nulla respublica temporalis habet potestatem supra Petrum & successores eius in his quæ pertinent ad spirituales gubernationem. Et confirmatur. Quia Petro datæ sunt clauæ regni cælorum: ut quodcunque soluerit super terram, sit solutum & in cælis, ergo non est aliud tribunal sub cælo superius tribunali Ecclesiæ. Prima ista conclusio expressè definita est in Concilio Constantiensi ubi sup. & a Ioan. 22. ubi sup. & probatur Apostolica traditione & perpetua: nūquam enim Apolloli in gubernatione spirituali deserebant aliquid autoritatis Principi-

bus secularibus. Item probatur ratione. Finis reipublicæ spiritualis est supernaturalis: secularis autem reipublicæ finis est naturalis: ergo respublica secularis non potest gubernare spirituales. Cōsequenter probatur. Nam non potest esse bona gubernatio, nisi in ordine ad finem præcognitū, quem constat ratione naturali non posse cognosci. Confirmatur. Nam spiritualis respublica est immediatè à Deo: at verò potestas reipublicæ secularis est immediatè ab ipsa republica collata Principi, ergo ista non potest iudicare de illa, ut pote quæ est inferior.

Secunda conclusio. Clerici in temporalibus & in naturalibus non sunt exempti ipso iure diuino immediatè à potestate seculari. Probatur. Nam distinctio clericorum à reliquo populo, tantum habetur iure diuino positio: sed iure naturali omnes qui sunt partes alicuius reipublicæ debent obedire legibus ipsius reipublicæ, ergo clerici non sunt exempti iure diuino, siquidem sunt partes reipublicæ. Patet cōsequenter. Quia gratia, ut dicitur, non destruit naturam: sed pericit. Item confirmatur ex illo Pauli ad Roman. 13. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit; siue Regibus, &c. tibi Apostolus ad omnes Christianos uniuersaliter loquitur, non excipiens clericos. Et ibidem D. Thom. inquit, clericos iure positio exemptos esse à tributis, non iure diuino. Denique confirmatur. Nam de facto in quibusdam sunt subiecti, ut inquit Syluester in verbo, iudex, primo. §. 4. ergo non sunt exempti iure diuino. Alias Ecclesia non posset permittere illos subijci.

Tertia conclusio. Nihilominus ualde contentanum est iuri diuino, ut Ecclesia, si uiderit expedire, eximat clericos à potestate seculari in temporalibus. Ratio potissima est. Nam Ecclesia habet plenariam potestatem in ordine ad finem supernaturalem, ergo in ordine ad media cōuenientia ad talem finem. Et est cōueniens iustissime, ut clerici eximantur, ergo, &c. Minor probatur. Nam expedit maximè bono spiritali Ecclesiæ, ut clerici in honore habeantur: si autem deferrentur ad tribunalia secularia illorum delicta ipernerentur à populo, ergo, &c. Confirmatur. Nam propterea cōuenientissimum est, ut fideles eximantur à tribunalibus infidelium, propter honorem fidei, ut patet 1. Corinthiorum 6. Contemptibiles qui sunt in Ecclesia constitutæ ad iudicandum. At est eadem proportio inter statum secularem & ecclesiasticum quantum ad honorem Christianæ religionis, ergo, &c. Item est absurdissimum, ut qui sunt subditi in spiritualibus, fiant statim iudices in temporalibus, & habeant ut eos, quos paulò ante habuerunt ut iudices spirituales.

Quarta conclusio. Clerici de facto sunt exempti à republica seculari in temporalibus, non solum iure Pontificio & communi: sed etiam iure seculari. Patet ex Concilio Constantiensi Sessione. 13. & 15. & in Concilio Tridentino Sessione 25. capite. 20. de reformatione. & cap. non minus. in 6. de foro competenti. & in capit. seculares. 96. distinctione. Et causa 1. questione 1. Item in iure ciuili in authentico statimus, de episcopis & clericis. Idem habetur etiam in iure Hispaniensi Partita. 1. titulo 6. in l. 5. Item etiam in ordinationibus Regalibus libro 1. titulo 3. l. 6. Vide Ruffinum. in libro 16. Ecclesiasticæ historiæ, ubi narrat dictum Constantini Imperatoris: qui cum in Synodo Nicena rogaretur à quibusdam episcopis, ut lites quasdam inter ipsos iudicaret. & examinaret processus, Respondit. Indignum est, ut nos qui sacerdos dati estis nobis à Deo, à nobis iudicemini. Vos estis Dij, & ideo ab illo iudicandi: de quo scriptum est, Deus stetit in Synagoga Deorum. Ex dictis sequitur suspectos

suspectos esse merito de heresi Lutherana seculares iudices qui clericos contra sua priuilegia comprehendunt uel ad sua tribunalia trahunt. Probat, quia facto ipso confirmant quod error Lutheranus asserit; scilicet, clericos subditos esse Principibus secularibus. Quemadmodum si quis imaginem conculeret, uel hemeret esse suspectus de heresi Lutherana quæ asserit imagines non esse colendas. Sequitur secundò ex dictis, quòd in grauissima necessitate Regni secularis debent clerici pati aliquam contributionem de sententia Pontificis, si non sit periculum in mora. Nam si est tale periculum, non oportet expectare facultatem Pontificis. Tunc enim ius naturæ obligat, ut si opus fuerit non solum bona temporalia tribuant, sed etiam uitam periculo exponant, & arma capiunt pro defensione reipublicæ. Non enim ius Pontificium derogare debet iuri naturali.

Vnde sequitur quinta conclusio. Iure defensionis innocentis, uel tranquillitatis reipublicæ poterit potestas secularis clericos comprehendere & detinere, donec opportunè suis prælatis tradat. Et si quis dicat quòd iure defensionis quilibet poterit hoc facere. Respondetur, quòd in actuali aggressionem innocentis quilibet poterit illum defendere, sed tamè reipublica secularis amplius potest, scilicet, provide re & anticipare, ne sint occasiones & tumultus in reipublica. v.g. si clerici nocte incedant armati: poterit officialis potestatis secularis illos comprehendere & arma auferre ab illis: sicut ab alijs secularibus. Ratio huius asserit est: quoniam ius Pontificium, nõ derogat iuri naturali, secundum quod reipublica potest seipsam tranquillam seruare: non potest autem alio modo, ergo licitum erit illi, exercere suam potestatem in clericos perturbantes pacem reipublicæ. Ex dictis sequitur, quòd si in Ecclesia non esset possibilitas puniendi clericos sufficienter ad tranquillitatem reipublicæ secularis: tunc potest inuocare auxilium brachij secularis: quod si non inuocauerit: reipublica secularis poterit se intrinsece & punire tales clericos: non tamen pœna mortis, quia hoc esset impium & scandalosum, & non necessariũ ad tranquillitatem reipublicæ. Ratio huius corollarij est eadem atque conclusionis, & eadem ratione potest Rex secularis bellum indicere contra Summum Pontificem, si quod Deus auctat, iniquè rapiat aliquod oppidum, aut ciuitatem iurisdictionis secularis.

Sexta conclusio. Rex Hispaniæ habet priuilegium à Summo Pontifice ut possit causas clericorum ad sua tribunalia interim aduocare, quando aliquis etiam secularis conqueritur, quòd uim patitur à iudice ecclesiastico, quod uulgo dicitur, *por uia de agrario y fuerça*: tunc iudices seculares poterunt iudicare ex ipsa commissione Pontificis, An fiat vis uel non. Quæ res multum reprimat episcoporum vicarios ab insolentibus. Nihilominus semper manet recursus liber ad sedem Apostolicam.

Ad primum argumentum responderetur, quòd probat quintam conclusionem. Nam quando ipsa reipublica secularis perfecta sit, est tamen subdita reipublicæ spirituali in ordine ad finem supernaturalem. Vnde quando fuerit opus in ordine ad talem finem, ut clerici eximantur ab illa potestate seculari, exempti erunt: dummodo ab Ecclesia sufficienter provideatur, ne per talem exemptionem perturbetur tranquillitas & pax Reipublicæ.

Ad secundum responderetur, quòd pretium iustum in emptionibus & venditionibus omnes tenentur seruare secundum morem reipublicæ in qua habitant: & hoc est de iure naturali. Est autem per accidens, quòd pretium iustum constituitur per legem

vel consuetudinem reipublicæ ad hoc quòd clericus teneatur seruare pretium iustum in emptione & venditione.

Ad tertium respondetur, quòd Christus Dominus soluit tributum, non quòd teneretur: ut ipse dixit, Matthæi 17. capit. ergo liberi sunt filij. Vbi loquitur de filio naturali. Caterum quòd Christus Dominus uoluerit iudicari à Pilato, non probat quòd Pilatus non usurpauerit iudicium: quia uoluntas Christi Domini fuit in ordine ad Deum, non autem in ordine ad Pilatum committens illi iudicium, sed patiens ab illo iudicari propter Deum. Et hoc est quod Pilato dixit Christus: Non haberes potestatem aduersus me ullam, nisi tibi datum esset desuper. Hoc est, permissum. Nihilominus Pilatus usurpauit iudicium, non solum ea ratione qua usurpabat iudicando alios Iudeos, ut minister tyranni Principis, sed etiam speciali ratione respectu personæ Christi: qui cum esset uerus Messias, nulli Principi subiectus erat. Neque ignorantia huius excusabat Pilatum: eo quòd erat ualde culpabilis, quia ipsemet Pilatus poterat & tenebatur illi credere, sciebat enim quòd per inuidiam tradidissent illum, qui multa miracula fecerat in testimonium ueritatis quam prædicabat. Quod si quis contra obijciat, quòd illa sententia approbatur à Deo, ergo non erat iudicium usurpatum. Distinguitur consequens. In ordine quidem ad Pilatum, nego consequentiam. In ordine autem ad Deum, concedo consequentiam. Quia nulla fiebat iniuria Christo Domino ex parte Dei, sed erat iustus contractus & iusta sententia, quòd si uellet esse Redemptor hominum, pateretur pro illis & moreretur. Ad confirmationem dicemus dubio sequenti.

Dubium tertium sit, Vtrum Papa possit se subijcere alicuius iurisdictioni. Pro parte affirmatiua facit confirmatio prædicta.

Secundò arguitur. Nam Papa subijcit se iudicandum sacerdoti in foro conscientie, ergo in alijs potest se subijcere. In oppositum est communis sententia Theologorum. in 4. distinct. 18. & 19. quòd Papa non potest se subijcere alicui iudici in personalibus & criminalibus.

PRO decisione sit prima conclusio. Iure diuino Papa hæreticus subijcitur dispositioni Concilij. De qua re disputatur à nobis in 2.2. questione. 1. artic. 10. De qua re uide Caeteranum in opusculo de autoritate Papæ & Concilij capit. 10. Et Cano lib. 6. de locis. cap. ultimo, ad ultimum. definita est conclusio in cap. si Papa. dist. 40. & in quinta Synodo Romana, & in Epistola. 3. Anacleti de Patriarchis.

Secunda conclusio. Nullus iudex ordinarius potest ordinaria potestate iudicare Papam in quacunque alia re. Ita est communis sententia Theologorum & Iurisperitorum. Et ratio est. Quia Papa est summum caput in terra reipublicæ spiritualis, ergo habet ipse plenariam potestatem in ordine ad gubernationem spirituales & eius finem: alioquin esset imperfecta reipublica spiritualis. Rursum, ergo Summus Pontifex potest eligere media etiam temporalia conuenientia ad finem spirituales: sed unum medium necessarium est, ut nullus princeps temporalis possit legitime Summum Pontificem cogere & punire, ergo hoc datum est illi à Deo, ut non sit subiectus iurisdictioni alicuius Principis. Et confirmatur. Papa potest alios clericos à potestate ciuili eximere etiam in rebus temporalibus, ergo ipse est exemptus iure diuino. Probat consequentia. Quia alias Princeps secularis poterat illi præcipere, ut neminè eximeret, ergo necesse est, ut qui alios potest eximere ipse sit exemptus.

Tertia

Tertia conclusio. Papa potest subijcere iudici in seculari in rebus temporalibus: & in spiritualibus sacerdoti in foro conscientia. Hanc conclusionem probant duo argumenta facta pro parte affirmatiua.

Quarta conclusio. In huiusmodi subiectione, que fit in rebus temporalibus, semper manet superior potestas Pontificis simpliciter loquendo, & non potest cogi ab aliquo iudice. Probatur. Quia potestas ex commissione semper manet inferior potestate committentis: sed potestas iudicis in proposito casu, est ex commissione Pontificis, ergo.

Quinta conclusio. Papa qui se alteri subijcit iudicandum, tenetur acceptare sententiam iustam necessitate virtutis iustitiae commutatiuae, ita ut sit iniustus, nisi acceptauerit sententiam: non tamen necessitate coactionis. Hanc asserit Caietanus in hoc loco. Sed est intelligenda ita quod Summus Pontifex peccabit contra iustitiam respectu partis læsæ: non autem respectu iudicis delegati. Nam respectu illius, semper habet ius reuocandi sententiam eius. Sed nihilominus peccabit etiam contra iustitiam commutatiuam respectu iudicis si dum commisit illi potestatem promisit illi se statutum sententiae eius, & ea conditione iudex acceptauit. Ita conclusio ita explicata non aliter probatur quam ceteræ præcedentes.

Sexta conclusio. Papa in omnibus non potest subijcere alterius potestati etiam modo prædicto. Hanc tenet D. Thom. in 4. distin. 19. quæst. 1. artic. 3. quæstion. vltima ad tertium. & Richardus in distinct. 18. artic. 5. quæstione. 1. & Paludanus quæst. 2. & Caietanus hic. Et probatur. Nam Papa non potest se alteri subijcere suspendendum vel excommunicandum. Et si quis quærat, quare in quibusdā possit, & in quibusdā non possit subijci? Respondet Caietanus, quod in omnibus in quibus Papa potest per seipsum de se iudicare & exequi iudicium: potest etiam se alteri iudicandum subijcere. In quibus autem non potest per seipsum de se iudicare, neque poterit alteri se subijcere. Exemplum primi. Papa potest per seipsum diiudicare iniurias quas alteri fecit & restituere: & ideo poterit etiam alteri iudicium committere. Exemplum secundi. Papa non potest per seipsum se suspendere ab officio vel excommunicare: & ideo nec poterit alteri committere. Sed contra hoc est argumentum. Papa non potest seipsum absolueri à peccatis & tamen potest alteri committere tale iudicium, ergo regula falsā est. Respondetur, quod regula Caietani intelligitur de iudicio in foro exteriori, non autem in foro conscientia. Et ratio differentia est, quia in foro conscientia quilibet sacerdos habet potestatem iure diuino remittendi peccata: iurisdictionem autem circa istum vel alium peccatorem, interdum habet sacerdos ex commissione Pontificis. Et quia ipse Summus Pontifex, si peccat mortaliter, manet iure diuino subiectus clauibus Ecclesiae absoluedus. Ideo quando alteri se subijcit in foro conscientia, habet se ut persona quaedam particularis. Habet autem facultatem iure diuino eligendi confessorem: quia nō habet superiorem in terra. Vnde colligitur plane: quod facultas absoluendi Summum Pontificem, non est ex commissione Pontificis, ut iudex est: sed tantum ministrat materiam, in quantum est penitens. Vnde ad primum argumentum respondetur, quod Leo Papa subiecit se imperatori non simpliciter, sed secundum quid, scilicet, ita ut teneretur acceptare sententiam iustam ex virtute iustitiae directiuae, non autem ex necessitate iustitiae vindicatiuae & coactiuae.

Ad finem argumentum patet ex vltima conclusione. Si. n. Papa peccat mortaliter, tenetur iure diuino su-

subijcere se sacerdoti, & hoc non facit in quantum iudex sed ut reus.

Dubitatur quartò. An iudices extrahentes subditos suos ab Ecclesijs ad quas confugiunt, vsurpent iudicium si postea iudicauerint illos? Et videtur quod non. Quia huiusmodi priuilegia tantum sunt concessa in fauorem Ecclesiarum, ergo non fit iniuria subditis, si iudicentur iam extracti ab Ecclesia. Secundò. Iudices qui extractos ab Ecclesia iudicant, non tenentur restituere, nisi tantum Ecclesijs saltē, & ita habet vsus: ergo nullam iniuriam faciunt subditis iam extractis, ergo non vsurpant iudicium.

Tertiò. D. Thom. infra quæst. 99. artic. 2. ad tertium, inquit, quod sacrilegium potest inueniri separatum ab omnibus peccatis, & ponit exemplum in casu nostro dubij: ergo ibi non est ratio iniustitiae.

PRO decisione sit conclusio. Huiusmodi iudices vsurpant iudicium, & faciunt iniuriam reo. Probatur. Quia in tali casu tollitur ab ipsis iudicibus facultas iurisdictionis, ut patet in titulo de immunitate Ecclesiarum. & in 1. 2. quæst. 4. & C. de sacrosanctis Ecclesijs. & de his qui ad Ecclesias confugiunt. & in iure Hispania. 1. par. titulo. 11. & lib. 1. Ordin. Regal. titul. 2. & lib. 1. for. Reg. titul. 5. ergo tales iudices vsurpant iudicium & sententia illorum nulla est.

Ex quo sequitur, quod ille qui extrahitur ab Ecclesia contra priuilegia Ecclesiarum, potest se armis defendere: eo quod patitur violentiam, neque tenetur postea respondere iudici interroganti etiam si alias teneretur.

Ad primum respondetur, quod priuilegia data sunt quidem in fauorem Ecclesiarum primario, sed secundo data sunt etiam in fauorem confugientium.

Ad secundum respondetur, quod non tantum fit iniuria loco sacro, sed etiam extracto, unde iudex tenetur restituere reo quicquid patitur ex eo quod est extractus.

Ad tertium respondetur, quod D. Tho. voluit ibi docere, quod tota ratio culpa in illo casu ortum habet à sacrilegio.

Dubitatur quintò. An iudex ex eo quod sit excommunicatus vsurpet iudicium. Probatur quod non. Nam aliàs esset perturbatio in conscientijs hominū, nescientium, An iudices sint excommunicati dum proferunt sententiam, & dominia rerum transferūt. Sed in oppositum est quod habetur. 14. quæstione. 1. cap. miramur. & cap. auerte. & capit. ait Cælestinus, & 15. quæstione. 6. capit. nos sanctorum. & capite iuratus. quibus in locis excommunicati iudices priuantur autoritate iurisdicendi & exercendi quocunque actus iudiciales, & subditi absoluuntur ab eorū obedientia. De hoc dubio Caietanus, verbo excommunicatio, prope finem in cap. Vbi scito, ait vniuersaliter, quod gesta per excommunicatum ratione publici officij etiam ciuilibus, non valent. Quam sententiam sequitur Soto lib. 3. quæst. 4. artic. 6. corollario. 2. & in 4. distinct. 22. quæst. 1. artic. 4. Idem videtur tenere.

PRO decisione sit prima conclusio. Omne iudices excommunicati vsurpant iudicium, & mortaliter peccant ferendo sententiam & exercendo actus iudiciales. Probatur, quia sunt priuati autoritate & publica facultate iurisdicendi, ut patet in iuribus citatis.

Secunda conclusio. Nihilominus sententia excommunicati qui ab Ecclesia toleratur, ualida est. Hæc conclusio est contra Caietanus & Soto: & probatur. Nam in Concilio Constantiensi sub Martino V. conceditur fidelibus, ut possint communicare cum

cum excommunicatis, exceptis nominatim excoicatis, & notorie clericorum percussoribus. Arguitur ergo. Talis concessio facta fuit in fauorem populi fidelis. Cum ergo populus fidelis non minus habeat utilitatis ex eorum communicatione, quam si non essent excommunicati, erit valida sententia. Et nihilominus ipsi iudices non minus peccant exercendo suum officium, quam si talis gratia non esset concessa.

Secundo. Absolutio sacramentalis facta ab excommunicato qui toleratur ab Ecclesia ualida est, ergo multo magis sententia lata in foro ciuili. Antecedens patet ex Concil. supra, & ex communi sententia Theologorum. Consequencia probatur. Quia excommunicatio ex natura sua magis priuata a communicatione in spiritualibus quam in ciuilibus aut politicis.

Tertio arguitur ex l. Barbarius, ff. de officio prætoris. ubi dicitur, quod ignorantia communis circa auctoritatem iudicis, non irritat neque inualidat gesta per illum iudicem, & ita est communis sententia Iurisperitorum, qui etiam tenent nostram cõclusionem. Vide Innocentium & Panormitanum in cap. ueritatis, de dolo & contumacia. & Syluestrum in uerbo excommunicatio. 3. q. 13. num. 4. ubi refert Richardum & alios Theologos pro nostra sententia. Et si quis contra arguat. Ille iudex excommunicatus usurpat iudicium, ergo illa sententia est à non iudice, & per consequens est inualida. Respondetur primò nego consequentiam: quia illa sententia est à republica, & Ecclesia, quæ uult esse validam sententiam, non quatenus est ab ipso iudice excommunicato: sed quatenus ab Ecclesia toleratur & illius gesta approbantur, sicut diximus dubio primo de tyranni sententia. Hinc est, quod ipse iudex perinde peccet iudicando: atque si ab Ecclesia non esset concessa facultas fidelibus ut non uitaent excommunicatum: eo quod in ipsomet Concilio expressè dicitur, quod per hoc nolumus aliquam gratiam facere excommunicatis ipsis, aut in aliquo illos subleuare. Ad argumentum in oppositum respondetur, quod illud militat contra sententiam Caietani & Soto, & probat nostram secundam conclusionem.

ARTICVLVS II.

Vtrum iudici liceat iudicare contra ueritatem, quam nouit, propter ea quæ in contrarium proponuntur.

Sup q. 64
arti. 6. ad
3. Et 4. d.
27 q. 1. ar.
ti. 2. q. 4.
ad 2. & 3.
Et quo.
5. art. 15.
ad pri.
mum.

AD Secundum sic proceditur. Videtur, quod iudici non liceat iudicare contra ueritatẽ, quã nouit, propter ea quæ in contrarium proponuntur. Dicitur enim Deuteronom. 17. Venies ad sacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem qui fuerit illo tempore, quæresq; ab eis qui iudicabunt tibi, iudicij ueritatem. Sed quandoque aliqua proponuntur cõtra ueritatem, sicut cum aliquid per falsos testes probatur. Ergo

A non licet iudici iudicare secundum ea quæ proponuntur & probantur contra ueritatem, quam ipse nouit.

B 2. Præterea. Homo in iudicando debet diuino iudicio conformari: quia Dei iudicium est, ut dicitur Deuteronom. 1. Sed iudicium Dei est secundum ueritatem, ut dicitur Roma. 2. Et Isaia. 11. prædicitur de Christo: Non secundum uisionem oculorum iudicabit, neque secundum auditum auriũ arguet: sed iudicabit in iustitia pauperes, & arguet in æquitate pro mansuetis terræ. Ergo iudex non debet secundum ea quæ coram ipso probantur, sententiam ferre contra ea, quæ ipse nouit.

C 3. Præterea. Idcirco in iudicio probationes requiruntur, ut fides fiat iudici de rei ueritate. Vnde in his quæ sunt notoria, non requiritur iudicialis ordo, secundum illud. 1. ad Timoth. 5. Quorundam hominum peccata manifesta sunt, præcedentia ad iudiciũ. Si ergo iudex per se cognoscat ueritatem, non debet attendere ad ea quæ probantur, sed sententiam ferre secundum ueritatem, quam nouit.

D 4. Præterea. Nomen conscientie importat applicationem scientie ad aliquid agibile, ut in 1. habitum est. Sed facere cõtra scientiam est peccatum. Ergo iudex peccat, si sententiam ferat secundum allegata contra conscientiam ueritatis quam habet.

Sed contra est, quod Augustinus dicit super Psalterium: Bonus iudex nihil ex arbitrio suo facit, sed secundum leges & iura pronuntiat. Sed hoc est iudicare secundum ea, quæ in iudicio proponuntur & probantur. Ergo iudex debet secundum huiusmodi iudicare, & non secundum proprium arbitrium.

E Respondeo dicendum, quod sicut dictum est, iudicare pertinet ad iudicem, secundum quod fungitur publica potestate. Et ideo informari debet in iudicando, non secundum id quod ipse nouit tanquam priuata persona, sed secundum id quod sibi innotescit tanquam persone publicæ. Hoc autem innotescit sibi & in communi & in particulari: in communi quidem per leges publicas, vel diuinas, vel humanas; cõtra quas nullas probationes admittere debet: in particulari autem negotio aliquo per instrumenta, & testes, & alia huiusmodi

11. q. 79.
artic. 13.

Amb. in
Psal. 118.
Ser. 20.
uersi. 4.
ante me.
to 4. Au-
gust. de
uer. reli-
c. 31. to-
mo 1.

Art. præc.
& sup. q.
60 art. 2.
5 & 6.

In isto ar-
ticulo.

di legitima documēta, quæ debet sequi in iudicādo magis, quàm id quod ipse nouit tanquam priuata persona. Ex quo tamen ad hoc adiuuari potest, ut districtius discutiatur probationes inductas, vt possit earum defectum inuestigare. Quod si eas nō possit de iure repellere, debet, sicut † dictum est, eas in iudicando sequi.

Ad primum ergo dicendum, quod ideo premititur in illis uerbis de quæstione iudicibus faciēda, vt intelligatur quod iudicare debent iudices veritatem secundum ea, quæ fuerunt sibi proposita.

Ad secundum dicendum, quod Deo competit iudicare secundum propriam potestatem. Et ideo in iudicādo informatur secundum veritatē, quam ipse cognoscit, non secundum hoc, quod ab alijs accipit. Et eadem ratio est de Christo, qui est uerus Deus & homo. Alij autem iudices nō iudicant secundum propriam potestatem & ideo non est similis ratio.

Ad tertium dicendum, quod Apostolus loquitur in casu quando aliquid non solum est manifestū iudici, sed sibi & alijs, ita quod reus nullo modo crimen inficiari potest, ut in notorijs, sed statim ex ipsa euidentia facti cōuincitur: si autem sit manifestum iudici & non alijs: vel alijs, & non iudici, tunc est necessaria iudicis discussio.

Ad quartum dicendum, quod homo in his quæ ad propriam personam pertinent, debet informare consciētiam suam ex propria scientia. Sed in his quæ pertinent ad publicam potestatem, debet informare consciētiam suam secundū ea quæ in publico iudicio sciri possunt, &c.

S Y M M A A R T I C V L I.

Prima conclusio. Iudex debet sequi in iudicando instrumenta & testes & alia legitima documenta, potiusquam, quod ipse nouit tanquam persona priuata. Ratio est, quia iudex dum iudicat fungitur auctoritate publica: ergo debet informari de ipsa veritate per publica testimonia.

Secunda conclusio. Nihilominus iudex poterit adiuuari ex eo, quod nouit vt priuata: vt districtius examinet testes & discutiatur probationes inductas. Ratio est, quia quilibet tenetur iure naturæ defendere innocentem in quantum fuerit possibile: ergo multo magis iudex qui ex officio tenetur nulli iniuriam facere & impedire faciendam.

C O M M E N T A R I V S.

Otandum est, quod D. Thom. supra, q. 60. artic. 5. mouet quæstionem similem huic vtrū iudex debeat iudicare secundum leges scriptas. Sed tamen differentia est inter illam quæstionem & istam. Nam ibi disputatur de scientia in communi secundum leges: hic autem disputamus de scientia in particulari negotio, quæ dicitur scientia facti, & de hoc definimus quod debet haberi ex testimonijs publicis.

B Quæstio celebris est. An iudex possit ferre sententiam contra innocentem quem nouit esse innocentem scientia priuata, probatum tamen nocentem publicis testimonijs & legitimis. Arguitur primò parte negatiua. Si iudex sciret scientia priuata aliquam legem esse iniquam, non posset iudicare secundum illam, etiam si à plurimis probaretur ut iusta: ergo simili ratione, non poterit iudicare secundum allegata & probata, si cognoscit esse falsa. Secundò. Confirmator alicuius electionis indigni, quem ipse scientia priuata cognoscit indignum, non potest electionem illam confirmare, sed poterit illam cassare: ergo etiam in nostro casu. Consequentia probatur. Nam talis confirmator etiam est iudex illius electionis.

C Tertio. Papa non potest definire aliquam propositionem esse de fide, quam ipse certo scit non esse de fide, etiam si à multis doctoribus asseratur esse de fide. Ergo similiter dicendum est de iudice. Quarto. Iudicare contra veritatem est contra ius naturæ & diuinum. Iuxta illud Exodi 23. Nō suscipies vocem mendacij & in iudicio non acquiescas plurimorum sententiæ vt à vero deuias: ergo nunquam est licitum. Quinto. Quando aliquod medium est contrarium fini intento non debet eligi à prudente, etiam si communiter illud medium soleat esse conueniens ad talem finem. Vt v.g. medicus sapiens non eligit hic & nunc medicinam quam scit esse contrariam salutari, etiam si secundum sententiam medicorum dicatur esse utilis ad talem infirmitatem. Ergo iudex etiam qui scit veritatem Innocentis non debet eligere & procedere secundum allegata & probata. Probatur consequentia, quia allegata & probata sunt mediū ad manifestandam veritatem: ergo si certus est iudex, quod allegata & probata offuscant veritatem, nō debet illa eligere. Sexto. Virtus quæ dicitur epicheia est species quædam iustitiæ superior quam iustitia legalis, vt docet D. Thom. 2. 2. quæst. 120. artic. 2. Cuius officium est moderari uerba legis & sequi intentionem legislatoris in casu extraordinario, prætermittendo forma verborum legis. Hinc igitur sumitur argumentum, intentio legis & legislatoris præcipientis, vt iudex procedat secundum allegata & probata est, ut manifestetur veritas: ergo quando in casu extraordinario constat iudici, quod ueritas destruitur per allegata & probata: debet vti virtute epicheia ad ferendam sententiam non secundum verba legis, sed secundum intentionem.

De hoc dubio est prima sententia D. Tho. quod in omni causa ciuili vel criminali, iudex debet procedere secundum allegata & probata prætermittendo scientia sua priuata. Hanc tenet D. Thom. expressè supra, quæst. 64. ar. 6. ad 3. Hanc tenet Maioris in 3. d. 33. q. 4. Diuus Antoni. in 3. par. tit. 9. cap. 2. §. 6. Hanc etiam sententiam tenet Abulen. Exod. 23. quæst. 6. & Turcrema. in cap. iudicet 3. quæst. 7. & alij quos refert Couar. lib. 1. Variar. reuolut. nu. 3. & 6. Secunda sententia est in altero extremo, quod in omni causa debet iudex ferre sententiam secundum veritatē quam ipse

ipse nouit, siue scientia priuata siue scientia publica, ita quod nunquam sit licitum iudicare contra veritatem quam ipse nouit scientia priuata. Hanc sententiam tenet Hugo in l. Prætor. ff. de iurisd. omn. iudicium, quæ sequitur Caldericus & Panor. in c. Pastoralis. §. quia uero. tit. de offic. delegati. Angel. in verb. iudicare. q. 7. Lira Exod. 23. in illa uerba, insonem & iustum non occides, & alij quos refert Couar. ubi supra. Tertia sententia est, quod in criminalibus causis, debet iudex se qui priuatam sententiam non obstantibus allegatis & probatis: non autem in causis ciuilibus. Hanc sententiam tenet Adrianus quodlib. 6. artic. 3. & inquit esse communem sententiam Theologorum, hanc tenent multi Iurisperiti quos citat Couar. ubi supra, sed aliqui moderantur illam sic, quod etiam in negotijs ciuilibus magni momenti, debet iudex sequi sententiam priuatam. Quarta sententia est, quod iudex ex priuata scientia ueritatis, debet absolueret reum non autem potest condemnare. Autores huius sententiæ citat Couar. ubi supra. Quinta sententia est, quod supremi iudices possunt sequi priuatam scientiam ueritatis. Non obstantibus allegatis & probatis: inferiores uero non possunt nisi iudicare secundum allegata & probata. Annumerant autem inter supremos iudices, eos qui sunt supremi senatus quos uulgo dicimus *del Consejo Real*, etiam si habeant Principem superiorem. Huius sententiæ est Guido Papa, ut refert Couar. ubi supra. Ipse tamen ait Principem supremum id posse facere.

Ex his sententijs prima est tenenda non solum ut probabilior, sed ut ueritas demonstrata moraliter. Probatur primo, ratione D. Thom. in art. sed confirmatur illa ratio. Nam iudex iudicat, ut persona publica vice reipublicæ: sed si reipublica iudicaret non posset procedere reie secundum scientiam publicam: ergo iudex debet iudicare secundum illam, aliam non esset uicarius bonus ipsius reipublicæ. Et hanc rationem insinuat D. Tho. in solut. ad 2. ubi ait, quod Deus iudicat secundum propriam scientiam, quia iudicat secundum propriam autoritatem: ergo qui non iudicat secundum propriam autoritatem, sed uice alterius, scilicet reipublicæ: debet iudicare secundum scientiam secundum quam iudicaret reipublica. Secundo. Nam ex oppositis sententijs sequuntur magna incommoda reipublicæ & iudiciorum peruersio: nam iniqui iudices facile condemnarent innocentes & absoluerent nocentes, dicerent enim se scire ueritatem priuata scientia, & proferrent sententiam contrariam allegatis & probatis. Rursus boni iudices semper inciderent in magnas angustias & perplexitates, ut v. g. si aliquis probaretur reus læsæ maiestatis uel hæreticus secundum allegata & probata, & ipse iudex sciret innocentiam illius scientia priuata: siquidem absolueret illum ipse puniretur pœna capitis: si autem condemnaret peccaret mortaliter secundum illas sententias: ergo, &c. Tertio. Utilitas iudiciorum ea maximè est, ut reipublicæ satisfiat, ut in tranquillitate consistat, & in tranquillitate seruetur dum iniqui puniuntur & alij a malo arcentur: sed nisi prima sententia sit uera omnia ista commoda pereunt, dum ipsa reipublica non puniret eos qui publice probantur iniqui. Quarto probatur testimonijs Sanctorum. In primis est D. Ambro. serm. 20. super Psal. 118. in illud, Misericordiae tuæ multæ Domine secundum iudicium tuum uiuifica me, inquit, Bonus iudex nihil ex arbitrio suo facit, sed secundum leges pronuntiat, & secundum quod audit iudicat. Hoc habetur 3. quæst. 7. canone iudicet, & quamuis referatur à Diuo Thoma esse D. August. errore tamen librariorum fuit. Sed etiam D. August. super Psal. 57.

Banēs de Iustitia.

A in illud, Molas leonum cōfringet Dominus inquit, Iudex non potest nisi secundum leges iudicare, & idem dicit in lib. de uera relig. capit. 31. Idem dicit D. Gregor. & habetur, 11. quæst. 3. cano. summopere. Item omnia iura canonica & ciuilia aiunt, quod ex instrumentis sit certus iudex de iure litigantium. Hoc habetur in ca. dilectus. in cap. accepimus. in ca. contingit. de fide instrumentorum. & cap. Pastoralis. §. quia uero. de officio delegati. & in l. adoptio. ff. de adoptionibus. Et denique Daniel 3. Daniel quantus nouit ueritatem scientia priuata ab Spiritu sancto, tamen non condemnauit senes illos, donec corā populo conuicet illos mendacij ex ore proprio.

B. Ad primum argumentum in contrarium respondetur negando consequentiam. Nam bonitas legis non pendet ex dicto ignorantium, aut iniquorum, sed ex eo, quod lata est ab habente autoritatem & cōformis est legi naturæ. Cæterum ueritas facti in publico iudicio pendet ex testibus, aut ex ipsa notoritate facti, ex quo sequitur, quod iudex sciens legem esse iniquam non potest iudicare secundum illam. Item est alia differentia egregia: quia quando iudici constat legem esse iniquam publice hoc potest probari faciendo demonstrationem: quando uero constat iudici de ueritate facti non potest publicè ostendere ueritatem illam.

C. Ad secundum argumentum negatur consequentia. Et ratio est, quia confirmator ex officio habet ius confirmandi uel cassandi electionem prout sibi uidebitur expedire bono communi: ita prorsus ut sicut electores libere eligunt quem ipsi iudicant esse dignum scientia priuata, ita confirmator legitime confirmat quem iudicauerit esse dignum, siue scientia publica siue priuata, & in hoc deficit confirmator à ratione iudicij, quod iudex ut sic, tenetur ferre sententiam secundum allegata & probata, & si oppositum fecerit nulla est sententia: Cæterum confirmator quomodolibet cassauerit electionem etiã digni cassa est. Quod si aliquis obijciat. Contra ille confirmator iniuriam facit electo, ergo tenetur confirmare eum ex iustitia. Probatur antecedens: quia statim iudicabitur electus suspectus de aliquo crimine, propter quod non confirmatur à prelato. Respondetur nihilominus, nego antecedens, & ad probationem respondetur, quod est temerarium iudicium, quia multis uis potest cassari electio etiam digni.

D. Ad tertium argumentum respondetur, quod definitio propositionis ueritatis de fide, non pendet ex testimonio hominum, sed ex assistentia Spiritus sancti: unde Pontifex poterit definire non solum contra testimonium hominum, sed etiam contra id quod ipse opinatur, ut v. g. si esset hæreticus.

E. Ad quartum argumentum respondetur, quod illud antecedens potest esse uerum & est uerum, si intelligatur proportionabiliter loquendo de iudicio & de ueritate. scilicet quod iudicare publice contra ueritatem publice probatam, est contra ius naturæ, & iudicare secreto contra ueritatem secretam est contra ius naturæ: sed tamen iudicare publice & ut persona publica contra ueritatem quam ipse nouit scientia priuata non est contra ius naturæ: sed consonum ualde iuri naturæ, ut procedat secundum allegata & probata, propter tranquillitatem & pacem ipsius reipublicæ.

Ad quintum argumentum respondetur. Concedo Maiorem, sed distinguo minorem. Allegata & probata sunt medium ad manifestandam ueritatem, quantum in iudicio publico manifestari potest, concedo. Non autem ad manifestandam ueritatem, secundum quod à parte rei est, hoc enim non semper est necessarium aut possibile. Exemplum autem de

S - medico

medico non conuincit, quoniam medicatio per se ordinatur ad salutem istius hominis hic & nunc: sententia autem iudicis ordinatur ad tranquillitatem & pacem reipublicæ, quæ confurgit ex eo quod vni cuique tribuitur suum ius sibi allegata et probata. Item etiam iudex dicendo ius, distribuit bonum quodammodo distribuendum secundum merita causarum, quatenus ex allegatis & probatis cognoscuntur: medicus autem operatur aut ex iustitia commutatiua aut ex misericordia uel ex liberalitate, quare tenetur attendere quod commodum est istius hominis hic & nunc.

Ad vltimum respondetur, quod intentio legislatoris & legis est, ut iudex non sequatur scientiam priuatam sed procedat secundum allegata & probata. Ceterum quod ibi dictum est de virtute epicheia verum est. Sed notandum est, quod ista virtus exercetur in casibus extraordinarijs in quibus si seruentur verba legis, sequetur inconueniens contra omnem intentionem legislatoris & contra bonum publicum, quod quidem maxime est attendendum ad exercitium huius virtutis. Vt v. g. Dicit lex ut vnicuique reddatur suum depositum petenti: sed contingit ut furiosus si petat gladium ad occidendum innocentem vel contra rempublicam, non est illi reddendum depositum. Et quia in casu nostre disputationis sequitur magnam inconueniens bono communi, nisi iudex ferat sententiam secundum allegata & probata: non habet locum virtus epicheia, sed potius est intentio legislatoris, quod in tali casu seruetur forma verborum legis, etiam si per accidens occidatur innocens.

Dubatur secundo circa secundam conclusionem D. Thom. Quid possit, & quid teneatur facere iudex in prædicto casu ut liberet innocentem? Ad quod responderetur, & sit prima conclusio. Non tenetur iudex renuntiare officio suo. Ita est contra Syluestrum in verbo, iudex. 2. quæst. 5. Probatur, quia nemo utens iure suo facit alteri iniuriam, sed iudex utitur iure suo, ergo. Secundo, iudex ex officio suo tenetur seruare leges communes & providere paci & tranquillitati reipublicæ. Ergo etiam si inde sequatur præter intentionem eius mors alicuius innocentis, non tenetur cessare ab officio suo: quemadmodum Dux in bello non tenetur cessare ab impugnatione ciuitatis, etiam si aliqui innocentes ibidem occidendi sint per accidens.

Secunda conclusio. Non tenetur iudex remittere causam superiori, imo non potest si altera pars instet, ut faciat iudicium & iustitiam. Prima pars probatur eisdem rationibus atque prima conclusio. Secunda vero probatur. Quia supposito, quod non cedit officio suo tenetur seruare ordinem iuris in procedendo ad iudicium. Ordo autem iuris est, ut in tali tribunali fiat prima instantia: ergo tenetur illum seruare. Quod si aliquis obijciat contra istam conclusionem, quod Diuus Thom. dicit supra in quæst. 64. artic. 6. ad tertium, quod iudex si non habet occasionem liberandi talem innocentem remittat illum & debet remittere superiori iudicandum.

Respondetur & sit tertia conclusio. Quod de consensu utriusque partis potest & debet iudex in tali casu remittere innocentem, & hoc est quod Diuus Thomas ibi uoluit docere dum dixit, quod si hoc non potest non peccat iudicando illum, ac si diceret, quod si non potest seruato ordine iuris, scilicet, de consensu utriusque partis, non peccat iudicando. Itaque iudex debet quantum in se est fauere innocenti seruato ordine iuris necessario. Vt v. g. debet admittere appellationem illius. Item debet relaxare poenam iuris in casibus in quibus est licitum, ut articulo 4. dicimus. Item si potest sine scandalo publico dare illi oc-

casione ut fugiat: tenetur facere. Ratio est, quia quilibet tenetur in quantum periona priuata adhibere media licita ad seruandum innocentem. Quarta conclusio. Non potest iudex pronuntiare sententiam in hunc modum, scilicet dicendo, non constat de veritate causæ. Pro quo nota, quod est unus modus terminandi iudicium, cum iudex dicit, Non liquet de ueritate. Hæc conclusio est contra Alciatum capit. 1. de officio ordinarij, qui ait, in tali casu debere iudicem proferre talem sententiam. Sed probatur conclusio nostra, quia sententia iudicis debet intelligi secundum allegata & probata, sicut debet dari secundum allegata & probata: sed falsum est dicere in illo casu, quod secundum allegata & probata non constat publice de ueritate causæ: ergo sententia falsa est. Item reipublica non minus scandalizaretur de eiusmodi sententia, atque si illum absolueret: scit enim reipublica crimen esse probatum in iudicio: sed maxime scandalizaretur reipublica in illius absolutione: ergo etiam in prolatione talis sententiæ.

Quinta conclusio. Princeps supremus debet etiam iudicare secundum allegata & probata contra ueritatem quam cognoscit priuata scientia. Probatur, quia eadem inconuenientia sequuntur si non ita iudicet, quæ sequuntur in inferiori tribunali, ut dictum est iam. Nihilominus cum ipse Princeps sit dispensator legum & habeat plenariam potestatem ad reipublicam, poterit in tali casu secluso scandalo reipublicæ aut nocimento dispensare cum illo innocente, quantum ad poenas iuris, quæ infliguntur propter bonum reipublicæ: non autem quantum ad poenas, quæ respiciunt satisfactionem alterius partis. Item etiam poterit uti testimonio suo secundum scientiam priuatam & publicare illud contra testes falsos, qui non sunt magnæ auctoritatis: quia tunc esset scandalum in reipublica infamare illos. Et denique dicimus, quod quotiescunque Princeps potest dispensare in lege cum uere reo, tenetur dispensare cum innocente: etiam si probetur nocens. Ratio est, quia iure nature unusquisque tenetur uti medijs licitis ad defendendum innocentem.

Dubium tertium est, An cum Principi notum est crimen alicuius, quod probari potest facile, uel probatur testibus: possit illum interficere non citando illum ut se defendat & à crimine purget. Ut uerbi gratia, an possit illum occidere per uenenum secreto propinatum, aut alia uia occulta? Et pro parte affirmatiua sic arguitur. Primo euidens patris sceleris non indiget processu iuridico: sed in tali casu euidens est Principi, etiam per testes sufficientes, crimen malefactoris: ergo poterit illum condemnare & occidere, quando & quomodo uoluerit. Secundò. Reus ipse dignus est morte: ergo non fit illi iniuria si occidatur à Principe habente publicam potestatem. Et confirmatur. Nam per occisionem occultam consulitur famæ malefactoris: ergo nulla fit illi iniuria. Tertio. Sit casus quod reus non possit citari sine incommodo reipublicæ. Ut uerbi gratia si est Dux, qui habet exercitum sibi beneuolum, & timetur quod inuadet rempublicam. Vel etiam sit casus, quod si reus citetur infamabitur persona principis: quia crimen commissum fuit uerbi gratia, adulterium cum Regina, tunc uideretur necessarium quod malefactor puniatur non citatus, aliquo modo occulto. Ad hoc dubium responderet Caietanus in sum. in uerb. homicidium. unica conclusione negatiua, cuius ratio est, Nam ius naturale postulat ut sicut potestas occidendi debet esse publica: ita notitia criminis debet esse publica. Ita etiam ipse reus publice citandus

tandus est & publice puniendus ea publicitate, quæ sufficit ut reus cognoſcat se puniri à publica potestate propter crimen, de quo conuincitur & condemnatur. Hinc sequitur, quod non solum Princeps qui aliter occiderit vel occidi fecerit, sed etiam ministri ipsius qui exequuntur eius mandatum sunt homicidæ: quia constat illis, quod huiusmodi occisio non procedit à potestate publica in quantum publica est, & sic non excusat illos obedientia sicut excusat quando publica potestate procedunt ad bellum, de quo dubitant, an sit iustum vel iniustum. De qua re aliqua diximus supra quæst. 64. art. 3.

Ad primum responderetur, quod euidentia patrati sceleris, non solum debet esse respectu Principis: sed etiam respectu iudicij & testium, & respectu ipsius rei, qui euidenter conuincitur ex publicitate facti, vnde licitum quidem erit iudici ante eius oculos aliquis occidit hominem presentibus multis testibus, statim illum publice punire: nunquam tamen erit licitum hominem malefactorem occidere, nisi ipse sciat quod occiditur à publica potestate.

Ad secundum negatur consequentia: quia etiam si sit dignus morte, non tamen repentina, ita ut ignoſcans causam & à quo occidatur pereat: cæterum quod eius famæ consulatur per accidens est, magis enim infamatur respublica & Princeps ipse, ex eo quod homines interficiantur illo modo quam si eius crimen publicaretur & puniretur. Item per huiusmodi punitiones secretissimas frustratur finis intentus à republica, qui est, ut alij à malo arceantur scientes causam punitionis, & denique inhumanum est ualde hominem imparatum occidere, quia certe condemnabitur in æternum.

Ad tertium responderetur, quod iuxta est possibilis illi casus sed admissio illo casu responderetur, quod minus inconueniens est quod Princeps dissimulet punitionem ad tempus, quam ut procedat ad puniendum contra ordinem iuris naturalis: id quod prudenter fecit Dauid non puniendo Ioab propter sua delicta, vsque quo iam moriturus præcepit filio Salomoni, ut occideret Ioab: sed contra hoc est argumentum: demus quod sit periculum in mora, nisi statim puniatur malefactor: quia traditurus est rempublicam, vel committere iterum idem crimen læsæ maiestatis. Responderetur, quod iam tunc proceditur contra illum iure defensionis reipublicæ, aut læsæ maiestatis Regiæ: & tunc licitum erit unicuique illum occidere: non autem erit licitum occidere illo modo propter delicta præterita, quia iste processus est via punitionis qui publicus debet esse.

ARTICVLVS III.

Vtrum iudex possit aliquem condemnare, etiam si non sit aliquis accusator.

Opul. 19. ca. 5. fin.

Ad Tertium sic proceditur, videtur, quod iudex possit aliquem iudicare, etiam si non sit aliquis accusator. Humana .n. iustitia deriuatur à iustitia diuina. Sed Deus peccatores iudicat, etiam si nullus sit accusator. Ergo videtur, quod homo possit in iudicio aliquem condemnare, et si non adsit accusator.

Bases de Iustitia.

A 2. Præterea. Accusator requiritur in iudicio ad hoc, quod deferat crimen ad iudicem: sed quandoque potest crimen ad iudicem deuenire alio modo, quam per accusationem, sicut per denuntiationem, vel per infamiam, vel etiam si ipse iudex uideat. Ergo iudex potest aliquem condemnare absque accusatore.

B 3. Præterea. Facta sanctorum in Scripturis narrantur quasi quedam exemplaria humanæ vitæ. Sed Daniel simul fuit accusator & iudex contra iniquos senes, ut patet Daniel. 13. ergo non est contra iustitiam si aliquis aliquem condemnet tanquam iudex, & ipsemet sit accusator.

Sed contra est, quod 1. ad Cor. 5. et Ambrosius exponens sententiam Apostoli de fornicatore, dicit: quod iudicis non est sine accusatore dånare: quia Dominus Iudam, cum fuisset fur, quia non est accusatus, minimè abiicit.

C Respondeo dicendum, quod iudex est interpres iustitiæ. Vnde sicut et Philosophus dicit in 5. Ethic. homines ad iudicem confugiunt, sicut ad quandam iustitiæ animam. Iustitia autem, sicut supra et dictum est, non est ad seipsum, sed ad alterum. Et ideo oportet, quod iudex inter aliquos duos diiudicet. Quod quidem fit, cum vnus est actor, & alius est reus. Et ideo in criminibus non potest aliquem iudicio condemnare iudex, nisi habeat accusatorem, secundum illud Actorum, 25. Non est consuetudo Romanis dånare aliquem hominem priusquam is qui accusatur, presentes habeat accusatores, locumque defendendi accipiat ad abluenda crimina quæ ei obijciuntur.

Ad primum ergo dicendum, quod Deus in suo iudicio utitur conscientia peccatis quasi accusatore, secundum illud Rom. 2. inter se inuicem cogitationum accusantium, aut et defendentium. Vel etiam euidentiam facti, quantum ad ipsum: secundum illud Gen. 4. Vox sanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra.

Ad secundum dicendum, quod publica infamia habet locum accusatoris. Vnde super illud Gen. 4. Vox sanguinis fratris tui, &c. dicit glo. Euidentia perpetrati sceleris, accusatore non eget. In denuntiatione vero, sicut supra et dictum est, non intenditur punitio peccantis, sed emendatio. Et ideo nihil agitur contra eum, cuius peccatum denuntiat, sed pro eo: & ideo non est ibi necessarius accusator.

S 2 ator

1. ad Cor. 5. to. 5. habetur 23. q. 4. ca. 5. quis potestate.

Lib. 5. ca. 4. patet ante medium tomo. 5.

Q. 19. artic. 2.

q. 19. artic. 7.

fator. Pœna autem infertur propter rebel- lionē ad Ecclesiā; quæ, quia est manifesta, tenet locum accusatoris. Ex eo aut, q̄ ipse iudex uidet, nō pōt procedere ad sententiam ferendam, nisi secundum ordinē publici iudicij, quod tenet locū accusatoris.

Ad tertium dicendum, q̄ Deus in suo iudicio procedit ex propria notitia veritatis: non aut homo, ut supra † dictum est. Et ideo homo non potest simul esse accusator, & testis, & iudex, sicut Deus Daniel autem accusator fuit simul & iudex, quasi diuini iudicij executor, cuius instin- ctu mouebatur, † vt dictum est.

Arti. prae- cedenti.

Arti. ad primam.

S V M M A A R T I C V L I.

Prima conclusio. In criminibus non pōt iudex aliquem condemnare si non habeat accusatorem. Ratio est, quia officiū iudicis est iudicare inter duos eo quod iudex est quædam iustitia animata.

Secda cōcl. notetur in solutione ad fm. Publica infamia & rebellio ad Ecclesiam, habet locū accusatoris.

Tertia conclusio ibidem. In denuntiatione non est necessarius accusator.

A R T I C V L V S IIII

Vtrum iudex licitè possit pœnam relaxare.

q. 44. ar. 2. ad 3. Et di. 49. q. 2. ar. 2. ad 5. & 4. dif. 46. q. 2. artic. 2. q. 2. & q. 2. ar. 1. q. 2. ar. 1.

Quartum sic proceditur. Videtur, q̄ iudex licitè possit pœnā relaxare. Dicitur. n. lac. 2. Iudicium sine misericordia ei, q̄ nō facit misericordiā. Sed nullus punitur p̄ hoc, q̄ nō facit illud quod licitè facere non pōt. Ergo quilibet iudex pōt licitè misericordiam facere, relaxando pœnam.

2. Præterea. Iudicium humanum debet imitari iudicium diuinum. Sed Deus pœnitentibus relaxat pœnam: quia nō vult mortem peccatoris, vt dicitur Ezechie. 18. Ergo etiam homo iudex potest pœnitenti licitè laxare pœnam.

3. Præterea. Vnicuiq; licet facere qd̄ ali cui prodest & nulli nocet. Sed absoluere reū à pœna prodest ei, & nulli nocet. Ergo iudex licitè potest reum à pœna absoluere.

Sed cōtra est, qd̄ dicit Deu. 13. de eo q̄ persuadet seruire dijs alienis, nō parcat ei oculus tuus, ut miserearis, & occultes eū, sed statim inficies eū. Et de homicida dicit Deut. 19. Morietur nec misereberis eius.

Artic. 2. & 3.

Respōdeo dicēdum, q̄ sicut ex † dictis patet, duo sunt, quātum ad propositū pertinet, circa iudicē consideranda quorum vnum est, q̄ ipse hēt iudicare inter accusa-

A torē & reū; aliud at̄ est, q̄ ipse non fert iudicij sn̄iam, quasi ex propria, sed quasi ex publica ptāte. Duplici ergo rōne impeditur iudex, ne reum à pœna absoluere possit. Primo quidē ex parte accusatoris, ad cuius ius quādoq; pertinet, vt reus puniatur, puta propter aliquā iniuriā in ipsum cōmissā; cuius relaxatio nō est in arbitrio alicuius iudicis, quia quilibet iudex tenetur ius suum reddere vnicuiq;. Alio modo impeditur ex parte reipublice cuius ptāte fungitur, ad cuius bonū pertinet, q̄ malefactores puniātur. Sed tamē quātum ad hoc, differt inter inferiores iudices, & supremū iudicē .s. principē, cui est plenariē ptās publica cōmissa, iudex. n. inferior nō hēt ptātem absoluēdi reum à pœna contra leges à superiore sibi impositas. Vnde super illud Ioan. 19. Nō haberes aduersum me ptātem vllā, dicit Aug. † Talē Deus de- derat Pilato ptātē, ut esset sub Cæsaris potestate, ne ei omnino liberum esset accusatum absoluere, sed princeps qui hēt plenariam ptātem in republica, si ille qui passus est iniuriam, velit eam remittere, poterit reum licitè absoluere, si hoc publicæ utilitati viderit non esse nocium.

Ad primū ergo dicēdum, q̄ misericordia iudicis hēt locū in his, q̄ arbitrio iudicis relinquuntur, in quib. boni viri est, ut sit diminutius pœnarum; sicut Philosophus dicit 5. Ethic. † In his at̄ quæ sunt determinata secundū legem diuinā vel humanam, non est suum misericordiā facere.

Ad secundū dicēdū, q̄ Deus hēt supremā ptātem iudicādi, & ad ipsum pertinet quicquid cōtra aliquē peccatur. Et ideo liberū ei est pœnā remittere, præcipuē cū peccato ex hoc pœna maximè debeat, quod est cōtra ipsum, nō tamen remittit pœnam, nisi secundum quod decet suam bonitatem, quæ est omnium legum radix.

Ad tertū dicēdū, q̄ iudex si inordinatē pœnā remitteret, nocumētū inferret & cōitati, cui expedit, vt maleficia puniātur, ad hoc, q̄ peccata uitentur. Vnde Deu. 13. post pœnā seductoris subditur; Vt omnis Israel audiens timeat, & nequaquam vltra faciat quippiam huius rei simile. Nocet etiam personæ cui est illata iniuria, quæ re- compensationem accipit per quandam re- stitutionem honoris in pœna iniuriantis.

Tractat. 116. par. 2. à med. mo. 9.

Li. 5. cap. 10. circa fin. 10. 5.

SVM-

S Y M M A A R T I C U L I .

Prima conclusio. Nullus iudex potest relaxare penam iuris, contra ius quod habet accusator, vel actor ut sibi satisfiat.

Secunda concl. Pœna iuris, quæ est infligenda pp bonũ reipublicæ: nullus iudex inferior pot relaxare.

Tertia conclusio. Hanc pœnam potest relaxare sũ premus Princeps, quãdo non sequitur ex tali remissione detrimentum reipublicæ.

C O M M E N T A R I U S .

Circa primam & secundam conclusionem nota primo, q̄ sunt intelligendæ regulariter loquendo. Nam potest contingere ut reus sit adeo necessarius reipublicæ, ut locum habeat epicheia, & relaxetur pœna iuris, satisfaciendo parti alia via: idque insinuat D. Thom. quæst. 68. arr. 3. ad tertium. & Caietanus ibidem, & Soto in quæst. 4. art. vi. lib. 5. Secundo nota, quod nomine inferioris iudicis, intelligimus etiam Dices & Marchiones & ceteros Hispaniæ, qui sũt iudices supremi Principis, & ideo non possunt dispensare in pœna taxata per legem superioris: etiam si actor condonet illam.

Tertio nota, quod licet in Partita. 7. tit. 1. l. 22. dicitur, quod remittente accusatore non puniatur reus reum corporali pœna taxata per legem, tamen hæc lex ut iacet non est in usu, nam si crimen est atrox, iudices punire debent & puniunt secundum pœnam legis, etiam si actor condonet: si autem crimen non sit atrox, puniatur reus minore pœna, etiam arbitraria: & hoc est in usu & ualde iustum: & in huiusmodi pœnis habent locum preces proborum uirorum, ut iudex minuatur pœnam quæ in eius arbitrio ponitur: hoc. n. conforme est legi quid ergo. 6. pœna. ff. de his qui notantur infamia. & c. ar. si clerici. de iudicijs.

Quarto nota, quod supremus Princeps non debet frequenter & facile relaxare pœnas & multo minus debet facile concedere, ut pœna corporalis pretio redimatur: hoc enim esset dare occasionem peccandi prauis hominibus: & esset nota auaritiæ in Principe, quod est maxime indecens. Denique iniquissimum esset, pretium recipere pro delictis, quãdo possunt alia uia impediri in futurum, ut v. g. quando nulla cura est ut sint concubinarij, & tamen summa diligentia est in exigendis pœnis pecuniarijs. Et de hoc uicio reprehendebatur olim sacerdotes Osee. cap. 4. Sacerdotes peccata populi mei comedent, & ad iniquitatem subleuabunt animas eorum. Vide de hac re Caiet. in uerbo, iudicis peccata.

Dubitarũ deinde, An iudex qui contra dicente accusatore relaxat pœnam iuris, teneatur restituere fisco suam portionem, & etiam ipsi accusatori? Pro parte negatiua arguitur primo. Pœnam talionis nemo tenetur subire, nisi condemnatus per sententiã: sed quod iudex restituat suas portiones fisco & accusatori uideretur esse pœna talionis: ergo in conscientia non tenetur ante condemnationem. Et confirmatur. Nam iudex in illo casu non tenetur subire pœnam corporalem, quam tenebatur subire reus: ergo neque pecuniariam.

Secundo. Reus ipse qui interrogatus iuridicè negat ueritatem & deludit sententiam, non tenetur restituere pœnam lege taxatam fisco, uel accusatori, ut ostenditur. q. 69. ergo neq; ipse iudex tenebitur in illo casu. Probatũ consequentiã: quia uerq; peccat contra iustitiam. Tertio. Testis qui legitime interrogatus negat ueritatem, quam si confiteretur esset in causa, ut reus solueret pecuniam fisco uel accusatori: non

Banes de Iustitia.

A tenetur ipse ad talem restitutionem, si reus non condemnatur, ut dicemus in q. 70. ergo neque iudex.

Ad hoc dubium Syluester in uerbo, iudex 1. §. 16. quæst. 11. particula, 5. ait, quod secundum D. Tho. tenetur iudex in tali casu restituere communitati uel accusatori, si illo contradicente relaxata est pœna. Tñ apud D. Tho. nunquam inueniuntur hæc uerba. Soto ubi supra ait, q̄ tenetur iudex restituere accusatori si illo contradicente relaxata est pœna.

Prima conclusio. Iudex tenetur restituere parti lesæ totum suum ius quod per relaxationem pœnæ amittit. Ratio est: quia iudex tenetur ex iustitia commutatiua ratione officij, suum ius unicuique tribuere, ergo tenetur ad restitutionem.

Secunda conclusio. Si iudex post latam sententiã non exequatur illam, tenetur restituere fisco & actori si suas portiones taxatas per legem. Ratio est: quia fisco & actori, eo ipso quod fertur sententiã contra reum, acquirunt ius in actu ad tales portiones: ergo iudex qui per iniquitatem impedit illam utilitatem tenebitur restituere.

Tertia conclusio. Iudex & omnes alij ministri iustitiæ, si ex eo q̄ nõ recte faciunt suum officij, sequitur aliquod nocuum fisco uel accusatori: tenetur ad restitutionem. Ratio huius est: quia isti officiales tenentur ex iustitia commutatiua dicere ius omnibus percipientibus illud: quod si nõ fecerint tenebitur ad restitutionem omnium damnorum que sequuntur, ex eo quod non faciunt suum officium.

Quarta conclusio. Fiscalis Regius tenetur accusare tales iudices & ministros. Ratio est: quia etiam ipse tenetur ex iustitia commutatiua facere suum officium in ordine ad bonum reipublicæ.

Quinta conclusio. Quãdo iudex ex aliqua ignorantia inuincibili relaxat pœnam, quam reuera non debebat relaxare: non tenebitur postea ad restitutionem, etiam si cognoscat se errasse. Ratio est, quia ille non tenetur ratione rei acceptæ, neq; ratione iniuste acceptionis: quia excusatur ignorantia à peccato, ergo nullo modo tenetur.

D Ad argumenta in contrarium rñdetur. Ad primũ rñdetur, q̄ propriè loquendo, non dicitur pœna talionis quando quis ex iustitia commutatiua tenetur aliquid reddere, etiam si habeat quandam similitudinem cum pœna talionis.

Ad confirmationem rñdetur, nego consequentiã: quia pœna corporalis non est incommodi alterius, sicut pœna pecuniaria. Itẽ pœna corporalis est purè penarum uero solutio pecuniæ pertinet ad iustitiã commutatiuam quam uiolauit iudex: unde tenebitur in foro conscientie anteq̄ condemnationem restituere. Et denique, pœna corporalis est purè passio ab alio infligenda: pœna autem pecuniaria in casu posito debet esse actio iustitiæ commutatiuæ, ergo.

Ad secundum & tertium argumentũ rñdetur, q̄ neq; reus neq; testis tenetur per se loquendo ex iustitia commutatiua, dicere ueritatem in iudicio: sed tantum ex iustitia legali, & ideo uiolatio iustitiæ legalis non obligabit ad restitutionem.

Q V A E S T I O L X V I I .

De accusatione, quando & quomodo fieri debeat.

Rostea considerandũ est de his que pertinet ad iniustã accusationem. Et circa hoc querũtur quatuor.

S 3 De

DE ista materia disputant Doctores in 4. dist. 19. & Durand. quæst. 3. & 4.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum homo teneatur ad accusandum.

D Primum sic proceditur. Videtur, quod homo nō teneatur ad accusandum. Nullus enim excusatur ab implatione diuini præcepti propter peccatū, quia iam ex suo peccato commodum reportaret: sed aliqui propter peccatum redduntur inhabiles ad accusandum, sicut excommunicati, infames, & illi qui sunt de maioribus criminibus accusati, priusquam innoxij demonstrantur: ergo homo non tenetur ex præcepto diuino ad accusandū.

2. Præterea. Omne debitum ex charitate dependet, quæ est finis præcepti. Unde dicitur Rom. 13. Nemini quicquam de beatis, nisi vt inuicem diligatis: sed illud quod est charitatis, homo debet omnibus maioribus & minoribus, subditis & prælatis. Cum ergo subditi non debeant prælatos accusare, nec minores suos maiores, vt per plura capitula probatur, † 2. quæst. 7. videtur quod nullus ex debito teneatur accusare.

3. Præterea. Nullus tenetur contra fidelitatem agere, quam debet amico: quia non debet alteri facere quod sibi nō vult fieri. Sed accusare aliquem quandoq; est contra fidelitatem, quam quis debet amico: dicitur enim Prouer. 11. Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcana: qui autem fidelis est, celat amici commissum: ergo homo non tenetur ad accusandum.

Sed contra est, quod dicitur Leuit. 5. Si peccauerit anima, & audiuerit uocem iurantis, testisq; fuerit quod aut ipse vidit, aut conscius est, nisi indicauerit, portabit iniquitatem suam.

Respondeo dicendum, quod sicut supra † dictum est, hæc est differētia inter denuntiationem & accusationem: quod in denuntiatione attenditur emendatio fratris, in accusatione autem attenditur puniatio criminis. Poenæ autem præsentis vite

non per se expetuntur, quia non est hic vltimum retributionis tempus, sed in quantum sunt medicinales conferentes, uel ad emendationem personæ peccantis, uel ad bonū reipublicæ, cuius quies procuratur per punitionē peccantium. Quorū primū intenditur in denuntiatione, vt † dictū est: secundum aut proprie pertinet ad accusationem: & ideo si crimen fuerit tale, qd vergat in detrimentū reipublicæ, tenetur homo ad accusationem, dummodo sufficienter possit probare, quod pertinet ad officium accusatoris putā cūm peccatū alicuius vergit in multitudinis corruptelā corporalem, seu spiritualem: si autem nō fuerit tale peccatum quod in multitudinē redundet, vel etiam si sufficientem probationem adhibere non possit, non tenetur ad intentandum accusationem: quia ad hoc nullus tenetur, quod non potest debito modo perficere.

Ad primum ergo dicendū, qd nihil prohibet, per peccatum reddi aliquem impotentem ad ea, quæ homines facere tenentur: sicut ad merendum uitā æternam, & ad assumendum ecclesiastica sacramenta: nec tamen ex hoc homo reportat commodum: quinimo deficere ab eis, quæ tenentur facere, est grauissima pena: quia virtuosus si actus sunt quædā hominis perfectiones.

Ad secundū dicendū, qd subditi prælatos suos accusare prohibetur, qui nō affectione charitatis, sed sua prauitate uitā eorū diffamare & reprehendere querūt. Vel et si subditi accusare volentes fuerint criminosi, vt habetur † 2. q. 7. alioquin si fuerint alius idonei ad accusandum, licet subditis ex charitate suos prælatos accusare,

Ad tertiū dicendū, qd reuelare secreta in malū personæ, est cōtra fidelitatem: non aut si reueletur p p bonum cōe, quod semper preferendū est bono priuato. Et ideo contra bonū cōe, nullū secretum licet recipere. Nec tamen omnino est secretum quod per sufficientes testes potest probari.

S V M M A A R T I C V L I.

Prima conclusio. Si crimen vergat in detrimentum reipublicæ, & homo possit illud sufficienter probare: tenetur ad accusandū. Secunda conclusio. Si autem non vergat crimen in detrimentum reipublicæ, vel homo non possit illud sufficienter probare: non tenetur accusare.

COM-

q. 7. per multa ca.

q. 23. arti. 6. & 7. & q. præcc. ar. 3. ad 2.

q. 31. artic. 7.

q. 7. ca. Clericus, & in sequentibus tribus ca.

COMMENTARIUS.

Ircæ istam materiam notandum est, triplicem esse viam ad abluenda crimina in iudicio, scilicet, viam inquisitionis, accusationis, & denuntiationis iudicialis, quæ deseruit ad inquisitionem & distinguitur à denuntiatione Euangelica: quia per istam intenditur bonum fratris denuntiati: per illam autem intenditur bonum reipublice aut alterius innocentis. Cui ergo D. Tho. in hoc art. loquitur de denuntiatione, intelligit de Euangelica. Ceterum denuntiationem iudicialiam visus est comprehendere sub accusatione, tam imperfectum sub perfecto. Nihil, nisi aliud est denuntiationis, nisi quedam imperfecta accusatio.

Dubium primum est in hoc articulo, An prima conclusio D. Tho. sit vera, etiam quando homo sperat se posse corrigere delinquentem per correptionem fraternam: & an etiam tunc teneatur in conscientia accusare uel potius præmittere correptionem fraternam? Arguitur primò & probatur, quòd non sit præmittenda correptio fraterna. Pro tunc in foro exteriori non requiritur correptio fraterna, ergo ne que in foro conscientie. Probatu consequentia.

Quia leges concedunt ius in foro conscientie sicut in foro exteriori. Antecedens patet in articulo de accusationibus per multa capita.

Secundò. Quando quis accusat petendo satisfactionem propriæ iniuriæ, non tenetur prius corripere fratrem, ergo neque quando accusat propter bonum commune. Patet consequentia. Quia bonum commune præferendum est bono particulari.

Tertiò: Nullus est ordo per se, inter correptionem fraternam & accusationem: ergo non requiritur, ut præmittatur correptio fraterna ante accusationem. Antecedens probatur. Quia finis est diuersus, item principium est diuersum: nam alterius est misericordia, alterius vero iustitia legalis materia etiam diuersa est: Nam materia accusationis est peccatum probabile in iudicio. Materia verò correptionis est peccatum quomodolibet notum corripienti.

Quartò. In republica sunt leges iustæ quæ accusatoribus certam portionem decernunt, ergo licitum est homini statim accusare, ne amittat suum lucrum. Et confirmatur. Nam fiscales punirentur, nisi crimina sibi nota statim accusarent, ergo non necessaria est correptio fraterna. Similiter etiam iudices procedentes via inquisitionis non præmittunt correptionem fraternam: ergo nou est necessaria. De ista questione D. Thom. in 4. dist. 19. quæst. 2. artic. 3. refert duas sententias contradictorie oppositas: & ipse videtur sequi partem negatiuam, quam secundo loco refert. Tamen Syluester in verb. accusatio. §. 3. putat D. Thom. sequi partem affirmatiuam, sed fallitur. Nam D. Thom. in quodlibeto. 1. art. 16. & quodlibeto. 11. artic. 13. sequitur partem negatiuam, & in isto articulo videtur etiam hanc sententiam tenere; dum ponens præceptum de accusatione, nullam mentionem facit de præmissione correctionis fraternæ. Durandus in 4. Sentent. vbi supra, quæst. 4. sequitur partem negatiuam. Caietanus hic & supra in quæst. 33. art. 7. dicit duo. Alterum est, quòd quando quis tenetur ad accusandum, non habet locum secreta admonitio. Alterum est, quòd quando accusatio non est in præcepto licet sit licitum accusare: tunc tenetur homo præmittere correctionem fraternam. Soto in relictione de ratione tegendi, membro. 2. quæst. 5. ait, quòd quories quis habet ius ad accusandum, non tenetur præmittere correctionem fraternam. Sed tamen hoc videtur petere principium: quia non

Bañes de Iustitia.

Astra quæstio est, An habeat ius ad accusandum si non præmittat correctionem fraternam.

PRO decisione huius quæstionis, sit prima conclusio. Non est necessarium per se loquendo præmittere correctionem fraternam ante accusationem. Hanc conclusionem probant argumenta facta pro parte negatiua. Et sic intelligatur S. Thom. in 4. Sententiarum, supra.

Secunda conclusio. Si per correctionem fraternam corrigatur frater, vel speratur prudenter corrigendus, tunc non tenetur aliquis eum accusare: nisi crimen sit perniciosum bono communi. Probatu prima pars. Quia accusatio ordinatur per se ad conseruationem boni communis, sed bono publico sufficienter prouidetur in illo casu per correctionem fraternam: ergo tunc non est procedendum ad accusationem. Probatu consequentia. Quia alias punitio per se intenderetur. Et confirmatur. Quia cum quis potest cum minimo detrimento proximi prouidere bono communi, tenetur non facere maius nocuum, ergo si potest cum nullo proximi detrimento succurrere bono communi: tenetur non accusare. Et confirmatur secundò. Ita se habet homo criminofus in republica, sicut membrum infirmum in corpore: sed chirurgus, qui curat salutem corporis, tenetur cum minimo detrimento membri, prouidere saluti totius: ergo ille qui curat prouidere bono communi: tenetur cum minimo detrimento partis, scilicet, criminofis hominis, illi bono communi prouidere. Hinc sequitur, quod si oppositum aliquis faciat, scilicet, accusando illum, quem poterat per correctionem fraternam corrigere, ita ut bonum commune nihil pateretur: tenetur ad restitutionem totius damni, quod patitur accusatus. Probatu, quia ille peccat non solum contra charitatem, sed etiam contra iustitiam, inferendo damnum proximo sine causa.

Secundò probatur eadem pars. Præceptum de correctione fraterna est affirmatiuum, quod obligat pro tempore quo proximus est corrigibilis absque detrimento corrigentis & boni publici, ergo in casu nostræ conclusionis magis obligat. Secunda pars conclusionis manifesta est. Nam cum bonum commune periclitatur, tunc publice delicta punienda sunt, etiam si criminofus coram Deo sit iam iustificatus.

Tertia conclusio. Quando homo per accusationem intendit recompensam propriæ iniuriæ, aut restitutionem rei familiaris, si non potest aliter recuperare licitum est illi, prætermiffa correctione fraterna, accusare, etiam si sciat, quòd per suam correctionem corrigatur frater. Ratio est. Quia ille homo habet ius ad suum honorem & ad suum commodum recuperandum ordine iuridico: sed tunc non potest aliter recuperare, ergo licitum est illi suum honorem recuperare per accusationem. Sed hoc notandum est, habendam esse rationem damni quod ego patior, & detrimenti quod patietur accusatus: & tunc si damnum accusati notabiliter excedit meum detrimentum, erit contra charitatem illum accusare.

Quarta conclusio. Quories quis licitè potest accusare, si probabiliter sperat, quòd per suam correctionem corrigetur proximus, non excusatur à præcepto correctionis fraternæ, siue ante accusationem siue post accusationem prout sibi videbitur opportunè expedire. Probatu. Quia si homo non esset accusaturus fratrem suum, tenebatur corrigere illum in tali casu: sed accusatio non excusat illum à præcepto correctionis: ergo adhuc tenetur corripere.

Ad argumenta in contrarium respondetur. Ad primum, quòd iudex in foro exteriori, non curat de his quæ per accidens se habent ad accusationem. Sed

S 4 inde

inde non sequitur, quod ille qui accusat non teneatur in aliquo casu prius corrigere. Ad secundum negatur consequentia propter rationem tertiæ conclusionis. Ad tertium responderetur quod probat primam conclusionem. Ad quartum responderetur, quod illa portio pecuniæ quæ decernitur accusatoribus, eatenus decernitur, quatenus illi præsumuntur intendere bonum commune, & ideo si illi non provideant bono communi, quia reuera nihil periclitatur bonum commune: non est illis licitum acculare, quin potius peccant contra iustitiam. Et proportionabiliter dicimus de fiscalibus quod semper debent bono publico providere. Cui si alia via provideri non potest, nisi per accusationem: non tamen ideo semper excusantur à præcepto correctionis fraternæ. Id ipsum dicimus de iudicibus qui possunt per viam inquisitionis procedere aduersum aliquem, de quo est publica infamia, aut clamorosa insinuatio, quia tunc semper præsumitur, quod bonum commune patitur: dum crimina non puniuntur. Caterum si in aliquo casu ipse iudex certus sit, quod per suam correctionem malefactor corrigetur, ita ut bonum publicum nihil patiatur, tenetur illum corrigere & remittere viam inquisitionis in quantum satisfuerit ad exemplum publicum. Ratio istius est, quia iudex tenetur præcepto correctionis fraternæ sicut & alij Christiani: ergo ubi officio iudicis non deest, tenetur corripere proximum. Sed heu quam pauci iudices induunt charitatis uulnera erga reos.

Dubatur secundò, An accusatio sit in præcepto. Pro parte negatiua arguitur primò. Omne peccatum est contra bonum commune aliquo modo, maxime si sit notorium, sed si homines tenerentur ex præcepto accusare, omnia crimina quæ sunt contra bonum commune, sequeretur magna perturbatio in re publica: dum ciues frequentissime inuicem accularent.

Secundò. Per denuntiationem iudicariam sufficienter prouidetur bono communi, ergo non necesse est accusare.

Tertiò. Qui accusat, exponit se magno periculo si deserit in probatione: punietur enim pena talionis, si testes noluerint testificari, ergo non est in præcepto accusatio.

Quartò. Consilium Evangelicum est de remittendis iniurijs proprijs, ergo saltem in propria causa non est præceptum acculandi. Caietanus in isto articulo refert sententiam asserentem accusationem neque esse in præcepto neque licitam. Quam sententiam summa Angelica in uerbo accusatio, tribuit glossæ. in l. furti. ff. de his qui notantur infamia. Ipse autem Angelus inquit, esse licitam accusationem: negat tamen esse in præcepto. Caieta. in 2. 2. quæst. 33. arti. 7. ait, nunquam esse in præcepto accusationem, nisi propter bonum commune fiat. Quam sententiam videtur tenere Sorò lib. 5. de iustitia, quæst. 5. artic. 1. ait enim quod in causa propria nemo tenetur ad accusandum, nisi iniuria redundet in aliorum damnum. In causa vero publica tenetur homo ad accusandum, quando crimen immediate lædit bonum publicum. Ut est hæretis, conspiratio contra Regem.

PR O decisione sit prima conclusio. Accusare aliquem in iudicio licitum est, & oppositum est error in fide. Et probatur. Quia in veteri testamento. v. g. Leuitici. 5. & alijs sepe, approbantur accusationes in iudicio. Item in Concilijs antiquissimis & nouissimis acceptæ sunt accusationes etiam in scriptis contra aliquos peruersos. Deinde Summi Pontifices plurima decreta ediderunt de forma acculandi: ut patet in titulis de accusationibus. Imperatores etiam Chri-

stianissimi multas leges condiderunt de accusationibus faciendis, ut patet in iure Ciuili. Et denique conclusio est communis sententia Theologorum. in 4. dist. 19. & Iurisperitorum in titulis de accusationibus. Sed & ratione naturali probatur conclusio. Nam quilibet homo tenetur omnem suam industriam impendere, cum opus fuerit pro bono publico: sed accusare est medium quoddam proportionatum ad defensionem reipublice, ergo tenetur homo aliquando diligentiam adhibere ad accusandum.

Secunda conclusio. Accusatio aliquando est licita & non in præcepto. Hanc tenet Caietanus ubi supra. Et verificatur imprimis quando aliquis in causa propria potest accusare, ut sibi fiat satisfactio, & potest etiam remittere omnino iniuriam sibi factam. Secundò verificatur respectu boni publici: quando v. g. ex criminis ultione, sequitur aliquod commodum reipublice, & nihilominus si crimen maneat inultum non sequitur incommodum reipublice. Tunc si aliquis non accuset, non peccat contra præceptum. Ratio istius est: quia nemo particularis tenetur ad omnem promotionem boni publici licet teneatur quilibet ad defensionem boni publici.

Tertia conclusio. Fiscalis quotiescunque potest licite accusare, tenetur ex præcepto accusare. Ratio est, quia ex officio & pacto & iuramento est obligatus ad accusandum quoties expedierit ad promotionem boni publici.

Quarta conclusio. Non solum tenetur ciuis particularis accusare crimina quæ immediate lædunt bonum publicum: sed etiam illa quæ sunt contra priuatas personas, quæ redundant in malum publicum, & per punitionem prouidetur bono publico. Hæc conclusio probatur ratione D. Thomæ in articulo, & verificatur in casu quo in republica essent frequentia crimina perturbantia pacem illius & destruentia iustitiam Innocentium. Ut v. g. si in hac uniuersitate Salmantina suffragia pecunijs frequenter emerentur: tenetur qui poterit probare, accusare tale crimen contra aliquem particularem propter bonum publicum, quod notabiliter detrimentum patitur tali negotiatione.

Quinta conclusio. Si accusatio necessaria sit ad defensionem alicuius innocentis, tenetur homo accusare, protestando tamen si fuerit clericus, quod non intèdit punitionem malefactoris, sed defensionem innocentis. Ista conclusio probatur. Quia iure naturali tenemur defendere innocentem, iuxta illud Proverbi. capit. 24. Erue eos, qui ducuntur ad mortem. Et Ecclesiastici. 17. Vnicuique mandauit Deus de proximo suo. Vltimò probatur. Quia bonum innocentis præstat bono nocentis & iniqui, ergo in illo casu debemus eligere accusationem cum detrimento criminosi, ut defendamus bonum innocentem.

Sexta conclusio. Multis titulis potest contingere ut aliquis teneatur accusare in propria causa. Primus titulus est propter bonum reipublice, quod patitur aliquod detrimentum ex eo quod aliquis particularis patitur iniuriam. Alter titulus est: ut homo non sit prodigus & sine causa permittat perire censum suum aut honorem, quibus uti potest ad exercendas uirtutes. Sed nota quod iste titulus non obligat ad peccatum mortale per se, quia homo est dominus sue fame & census, ut supra diximus in tractatu de dominio. Tertius titulus est ex charitate propria sui ipsius. Ut v. g. si homo timet de seipso quod sine honore aut sine diuitijs facile incidet in peccata mortalia: tenebitur accusare ut ista bona recuperet. Et idè dicendum in casu quo homo habeat familiam, quam tenetur alere: & quomodolibet habeat suum censum aut honorem obligatum alijs, tenebitur accusare.

Ad ar-

Ad argumenta in contrarium responderetur, Ad primum respondetur, quod sicut respublica permittit aliqua peccata publica, ut uidentur maiora: ita etiam non tenebitur homo accusare omnia peccata, ut uidentur maiora mala, scilicet, perturbatio reipublicæ & tranquillitatis eius. Id quod adnotauit Soto ubi supra.

Ad secundum argumentum concedimus non esse necessarium accusare, quando sufficit denunciare iudici, uel fiscali ipsum crimen. Pro cuius explicacione nota, quod accusatio & denuntiatio iuridica, per quam intenditur punitio criminis, non differunt substantialiter. Sed differentia est accidentalis, quæ præcipit ut accusatio fiat in scriptis, & accusator obligetur ad probationem sub pena talionis. Nihilominus dicimus, quod si aliquando necessarium fuerit ad bonum reipublicæ ut fiat accusatio cum istis conditionibus tenetur accusare homo ex præcepto. Et ad tertium argumentum responderetur, quod homo debet esse certus moraliter, quod poterit probare testibus crimen quod accusat: ut obligemus illum sub præcepto ad accusandum. Ad quartum responderetur, quod consilium euangelicum intelligendum est quando non interuenit aliqua circumstantia: propter quam tenetur homo ad accusandum. Denique notandum est, esse aliam nam in iure, quæ dicitur exceptio, quæ reducit ad accusationem. Quæ utuntur oppositores alicuius præbendæ uel cathedræ contra se inuicem obijcientes sibi aliquod peccatum propter quod sunt inhabiles ad obtinendam præbendam. In qua exceptione non obligantur partes ad probationem. De ista uia habetur in cap. super his de accusationibus. Ex dictis in ista questione sequuntur aliquot corollaria talia notanda. Primum est, quod qui non accusatum tenetur accusare tantum ex iustitia legali, non obligatur ad restitutionem aliquam, quia restitutio pertinet ad iustitiam commutatiuam. Secundum corollarium est, quod fiscalis uel quilibet alius qui ex officio uel pacto tenetur accusare & denunciare, ut sunt custodes montium & tributorum iustorum, tenentur ad restitutionem nisi accusauerint uel denuntiauerint quoties fuerit licitum accusare uel denunciare. Ratio est, quia peccant contra iustitiam commutatiuam per quam obligantur ad faciendâ hæc officia fideliter. Tertium corollarium. Quoties prælati præcipiunt etiam sub excommunicationis pœna, ut qui cognouerit tale uel tale crimen, denuntiet uel accuset, tenebuntur accusare uel denunciare omnes illi, qui ante præceptum poterant licite accusare, uel denunciare. Ratio est, quia præceptum superioris potest obligare ad actiones etiam indifferentes antequam ponerentur præceptum, & hoc sub peccato mortali, ergo multo magis poterit obligare ad actiones licitas ex se antequam præceptum poneretur. Quartum corollarium. Si ante præceptum superioris erat illicitum accusare aliquod crimen uel denunciare, superueniente præcepto superioris, non est licitum accusare uel denunciare tale crimen. Ratio est, quia præceptum humanum non debet esse contrarium præcepto naturali & diuino: sed præcepto naturali ego tenebar seruire secretum in aliquo crimine, ergo etiam superueniente præcepto superioris, illicitum erit reuelare tale secretum. Quintum corollarium est. Crimen hæresis semper est tutum & necessarium reuelare Inquisitoribus sancti Officij uel Episcopo. Ratio huius est: quia fides est fundamentum unitatis ecclesiasticæ, unde crimen hæresis ualde nocet communitati: neque poterit aliquis facile de se præsumere, quod corriget hæreticum, qui decessit à totius Ecclesiæ au-

toritate. Item quia experientia comperitum est, quantum damni sequutum fuerit sæpe in Ecclesia ex eo quod aliquis non denuntiauerit de hæretico: eo quod inquit Paulus 1. ad Timoth. 2. sermo eorum ut cancer serpit. Sed notandum est, quod non negamus quin teneatur aliquis corripere fraternaliter hæreticum si sperat se posse corrigere: sed tamen dicimus, quod simul debet etiam denunciare de illo propter periculi magnitudinem. De qua re supra quæst. 33. plura diximus.

ARTICVLVS II

B. Vtrum sit necessarium accusationem in scriptis fieri.

Ad Secundum sic proceditur. Videtur, quod non sit necessarium accusationem in scriptis fieri.

Scriptura enim adinuenta est ad subueniendum humanæ memoriæ circa præterita. Sed accusatio in præsentia agit: ergo accusatio scriptura non indiget.

2. Præterea. 2. qu. 8. dicitur: Nullus absens accusare potest, nec ab aliquo accusari. Sed scriptura ad hoc uidetur esse utilis, ut absentibus aliquid significetur, ut patet per August. 10. de Trinit. Ergo in accusatione non est necessaria scriptura, præsertim cum canon dicat, quod per scripta nullius accusatio suscipiatur.

3. Præterea. Sicut crimen alicuius manifestatur per accusationem ita per denuntiationem. Sed in denuntiatione non est scriptura necessaria. Ergo uidetur quod neque etiam in accusatione.

Sed contra est, quod dicitur 2. quæst. 8. Accusatorum personæ sine scripto nunquam recipiuntur.

Respondeo dicendum, quod sicut supra dictum est quando in criminibus per modum accusationis agit, accusator constituitur pars, ita quod iudex inter accusatorem, & eum qui accusatur, medius constituitur ad examen iustitiæ, in quo oportet, quantum possibile est, secundum certitudinem procedere. Quia uero ea, quæ uerbo tenus dicuntur, facile labuntur à memoria, non posset iudici esse certum quid & qualiter dictum sit, cum debet proferre sententiam, nisi esset in scriptis redactum. Et ideo rationabiliter institutum est, ut accusatio, sicut & alia quæ in iudicio aguntur, redigatur in scriptis.

Ad pri-

4 dist. 19. q. 2. ar. 3. q. 1. ad 4. Et di. 35. ar. 3. ad 6. & quoli. 11. ar. 13. corp.

2. q. 8. ca. p. r. scrip. ta.

Lib. 10. c. 1. aliquo. 2. totum. à princ. to mo. 3.

2. q. 8. ca. accusatorum.

Art. proced. & q. præce. artic. 3.

Ad primum ergo dicendum, quod difficile est singula uerba (propter eorum multitudinem & uarietatem) retinere: cuius signum est, quod multi eadem uerba audientes si interrogarentur, non referrent ea similiter, post modicum tempus: Et cum modica uerborum differētia sensum uariet, ideo etiam si post modicum tempus debeat iudicis sententia promulgari, expedit ad certitudinem iudicij, ut accusatio redigatur in scriptis.

Ad primum argumētum.

Ad secundum dicendum, quod scriptura non solum necessaria est propter absentiam personæ quæ significat, vel cui est aliquid significandum, sed etiam propter dilationem temporis, ut dictum est: & ideo cum dicit canon: Per scripta nullius accusatio suscipiatur: intelligendum est ab absente qui per scripta accusationem mittat: non tamen excluditur, quin cum præsens fuerit, necessaria sit scriptura.

Ad tertium dicendum, quod denunciator non obligat se ad probandum. Unde nec punitur, si probare nequuerit. Et propter hoc in denuntiatione non est necessaria scriptura, sed sufficit si aliquis uerbo denuntiet Ecclesiæ, quæ ex officio suo procedet ad fratris emendationem.

ARTICVLVS III.

Utrum accusatio reddatur iniusta propter calumniam, præuarcationem, & tergiuersationem.

Ad tertium sic proceditur. Videtur, quod accusatio non reddatur iniusta propter calumniam, præuarcationem, & tergiuersationem: quia sicut dicitur 2. quæst. 3. calumniari est falsa crimina intendere. Sed quandoque aliquis alteri falsum crimine obijcit ex ignorantia facti, quæ excusat. Ergo uidetur, quod non semper reddatur iniusta accusatio, si sit calumniosa.

2. q. 3. c. si quem pernituerit.

2. q. 3. c. si quem pernituerit.

Art. 1. & 9. 11. ar. 7.

2. q. 3. c. si quem pernituerit.

2. Præterea. † Ibidem dicitur, quod præuarcari est uera crimina abscondere. Sed hoc non uidetur esse illicitum: quia homo non tenetur ad omnia crimina detegenda, ut † supra dictum est. Ergo uidetur quod accusatio non reddatur iniusta ex præuarcatione.

3. Præterea. Sicut † ibidem dicitur: ter-

giuersari est in uniuerso ab accusatione desistere. Sed hoc absque iniustitia fieri potest. Dicitur enim † ibidem: Si quem pernituerit, criminaliter accusationem, & inscriptionem fecisse de eo quod probare non potuerit, si cum ei accusato innocente conuenerit, inuicem se absoluant. Ergo accusatio non redditur iniusta per tergiuersationem.

Loco nunc dicto. h

B Sed contra est, quod † ibidem dicitur: Accusatorum temeritas tribus modis detegitur. Aut enim calumniantur, aut præuarcantur, aut tergiuersantur.

2. q. 3. c. si quem pernituerit.

Respondetur dicendum, quod sicut † dictum est, accusatio ordinatur ad bonum commune, quod intenditur per cognitionem criminis. Nullus autem debet nocere alicui iniuste, ut bonum commune promoveat. Et ideo in accusatione, duplici ratione contingit esse peccatum, uno modo ex eo, quod aliquis iniuste agit contra eum, qui accusatur, crimina falsa ei imponendo, quod est calumniari: alio modo ex parte reipublicæ, cuius bonum principaliter intenditur in accusatione, dum aliquis impedit malitiosè punitionem peccati. Quod iterum dupliciter contingit, uno modo fraudem in accusatione adhibendo. Et hoc pertinet ad præuarcationem: nam

Art. 1. huius quæst.

C præuarcator dicitur quasi uariator, quia aduersam partem adiuuat, prodira causa sua. Alio modo totaliter ab accusatione desistendo: quod est tergiuersari. In hoc enim quod desistit ab hoc, quod ceperat, quasi tergum uertere uidetur.

D Ad primum ergo dicendum, quod homo non debet ab accusatione procedere, nisi de re omnino sibi certa, in qua ignorantia facti locum non habeat. Nec tamen qui falsum crimen alicui imponit, calumniatur: sed solum qui ex malitia in falsam accusationem prorumpit. Contingit enim quandoque ex animi leuitate ad accusationem procedere: quia scilicet aliquis nimis faciliter credit quod audiuit; & hoc temeritatis est. Aliquando autem ex iusto errore mouetur aliquis ad accusandum, quæ omnia secundum prudentiam iudicis debent discerni, ut non prorumpat, eum calumniatum fuisse, qui vel ex leuitate animi, vel ex iusto errore in falsam accusationem prorumpit.

Ad

Ad secundum dicendū, quòd non quicumque abscondit vera crimina, præuaricatur; sed solum qui fraudulenter abscondit ea, de quibus accusationem proponit colludens cum reo, proprias probationes dissimulando, & falsas excusationes admittendo.

Ad tertium dicendum, quòd tergiuersari est ab accusatione desistere omnino, animum accusandi deponendo, non qualitercunque, sed inordinatè. Contingit autem aliquem ab accusatione desistere ordinatè absque vitio, dupliciter. Vno modo in ipso accusationis processu, si cognoverit esse falsum id, de quo accusauit; & si pari consensu se absoluunt accusator & reus. Alio modo, si princeps, ad quem pertinet cura boni communis (quod per accusationem intèditur) accusationem aboleuerit.

ARTICVLVS III.

Vtrum accusator qui in probatione defecerit, teneatur ad pœnam talionis.

4. dist. 47.
art. 5. q. 2.
ad primū
Et quod
lib. 11. ar.
23. corp.

AD Quartum sic proceditur. Videtur, quòd accusator, qui in probatione defecerit, non teneatur ad pœnā talionis. Contingit enim quandoque aliquem ex iusto errore ad accusationē procedere; in quo casu iudex accusatorem absoluit, ut dicitur † 2. quæst. 3. Non ergo accusator, qui in probatione defecerit, tenetur ad pœnam talionis.

2. q. 3. ca.
si quæ pœ
niamerit.

2. Præterea. Si pœna talionis ei, qui iniuste accusat; sit iniungēda, hoc erit propter iniuriam in aliquem commissam. Sed non propter iniuriam commissam in personam accusati; quia sic princeps non posset hanc pœnam remittere. Nec etiam propter iniuriam illatā in rempublicam, quia sic accusatus non posset eum absolvere. Ergo pœna talionis non debetur ei, qui in accusatione defecerit.

3. Præterea. Eidem peccato non debetur duplex pœna, secundum illud Naum. 1. Non iudicabit Deus bis in idipsum. Sed ille qui in probatione deficit, incurrit pœnam infamię, quam etiam Papa non vide-

Atur posse remittere, secundum illud † Gea sif Papa: Quanquam animas per penitentiam saluare possimus, infamiam tamen abolere non possumus: non ergo tenetur ad pœnam talionis.

Habetur
2. q. 3. ca.
Euphemi-
um.

Sed contra est, quod † Adrianus Papa dicit: Qui non probauerit quod obiecit, pœnam quam intulit, ipse patiatur.

Habetur
2. q. 3. ca.
quod i. o. p.
bauerit.

Respondeo dicendum, quod sicut supra † dictum est, accusator in causa accusationis constituitur pars, intendens ad pœnam accusati. Ad iudicem autē pertinet, ut inter eos iustitię æqualitatem constituat. Iustitię autem a qualitas hoc requirit, ut nocumētum quod quis alteri intonat, ipse patiatur, secundum illud Exod. 21. Oculum pro oculo, dentem pro dente. Et ideo iustum est, ut ille qui per accusationem aliquem in periculum grauis pœnæ inducit, ipse etiam similem pœnam patitur.

Artic. 1.
& 2.

C Ad primum ergo dicendū, quod sicut † Philosophus dicit in 5. Ethicorum. In iustitia non semper competit contrapassum simpliciter: quia multū differt, an aliquis voluntariè vel inuoluntariè alium lædat. Voluntario autē debetur pœna, sed inuoluntario debetur venia. Et ideo quādo iudex cognouerit aliquem de falso accusasse nō voluntate nocendi, sed inuoluntariè propter ignorantiam ex iusto errore, non imponit pœnam talionis.

Lib. 5. ca.
p. 10. 5.

D Ad secundum dicendum, quòd ille qui male accusat, peccat & contra personam accusati, & contra rempublicam. Vnde propter vtrunq; punitur. Et hoc est quod dicitur Deuteronomio 19. Cumque diligentissimè perscrutantes, inuenerint falsum testem dixisse contra fratrem suum mendacium, reddent ei sicut fratri suo facere cogitauit, quod pertinet ad iniuriam personæ. Et postea quantum ad iniuriam reipublicæ, subditur; Et auferes malum de medio tui, ut audientes cæteri timorè habeant, & nequaquam talia audeant facere. Specialiter tamen personæ accusati facit iniuriam, si de falso accuset. Et ideo accusatus si innocens fuerit, potest ei iniuriam suam remittere, maximè si non calumniosè accusauerit, sed ex animi leuitate; si verò ab accusatione innocentis desistat propter aliquā collusionē cum aduersario,

fario, facit iniuriam reipublicæ: Et hoc nõ potest ei remitti ab eo, qui accusatur: sed potest ei remitti per principem, qui curã reipublicæ gerit.

Ad tertium dicendum, q̄ pœnam talionis meretur accusator in recompensationem nocumēti, quod proximo inferre intendat. Sed pœna infamiæ ei debetur propter malitiam ex qua calumniosè aliũ accusauit. Et quandoq; quidem princeps remittit pœnã, & non abolet infamiã. Quandoque autem etiam infamiã abolet. Vnde & Papa potest huiusmodi infamiã aboleri. Et quod dicit † Papa Gelasius, Infamiã aboleri non possumus, intelligendum est de infamiã facti, vel quia eam aboleri aliquando non expedit, uel etiam loquitur de infamiã irrogata per iudicem ciuilem, sicut dicit † Graianus.

Loco citato in argum.

Ibidem.

Q V A E S T I O L X I X . De rei seu accusati iniustitia.

DEinde considerandum est de peccatis, quæ sunt contra iustitiã ex parte rei. Et circa hoc quærentur quatuor.

DE ista materia agitur in iure in titulo de accusationibus. Et in titulo de questionibus. Et in titulo de confessi. Et Theologi in 4. dist. 19. Summis in uerbo, Inquitio. & in uerbo, confessio criminalis. Soto in relect. citata, membro. 2. quæstio. 6. & in lib. 5. de iustitia, quæst. 6.

A R T I C V L V S P R I M V S .

Vtrum absque peccato mortali possit accusatus veritatem negare, per quam condemnaretur.

4 dist. 17. q. 3. ar. 1. q. 2. ad 1. & 4. & dist. 19. q. 2. ar. 3. q. 1. ad 5. & q. 2. cor.

† Chryso. homi. 31. ad Heb. 2. mc. 10. 4.

AD Primũ sic procedit. Videtur, q̄ absque peccato mortali possit accusatus veritatem negare, per quam condemnaretur. Dicit. n. † Chryso. Nõ tibi dico ut te prodas in publicum, neq; apud alium accuses: sed si ueritatem confiteretur in iudicio accusatus, seipsum proderet, & accusaret. Non ergo tenetur ueritatem dicere, & ita non peccat mortaliter, si in iudicio mentiatur.

A 2. Præterea. Sicut mendacium officiosum est, quando aliquis mētitur, ut alium à morte liberet; ita mendaciũ officiosum esse videtur, quando aliquis mentitur, ut se liberet à morte, quia plus sibi tenetur, quàm alteri. Mendacium autē officiosum nõ ponitur esse peccatum mortale, sed ueniale. Ergo si accusatus ueritatem in iudicio neget, ut se à morte liberet, non peccat mortaliter.

B 3. Præterea. Omne peccatũ mortale est contra charitatē, ut supra dictum est. Sed q̄ accusatus mentiatur, excusando se à peccato sibi imposito, non contrariatur charitati, neque quantum ad dilectionem Dei, neque quantum ad dilectionem proximi. Ergo huiusmodi mendacium non est peccatum mortale.

C Sed contra. Omne quod est cõtrarium diuinæ gloriæ, est peccatũ mortale, quia ex præcepto tenemur omnia in gloriã Dei facere, ut patet 1. ad Cor. 10. Sed q̄ reus id quod contra se est, confiteatur, pertinet ad gloriã Dei, ut patet per illud quod Iosue dixit ad Acham, Fili mi da gloriã Domino Deo Israel, & cõfiteri atq; iudica mihi quid feceris, ne abscondas; ut habetur Iosue 7. Ergo mentiri ad excusandum peccatum, est peccatum mortale.

D Respondeo dicendum, q̄ quicumq; facit cõtra debitum iustitiæ, mortaliter peccat, sicut supra dictum est. Pertinet autē ad debitum iustitiæ q̄ aliquis obediat suo superiori in his, ad quæ ius prælationis se extendit. Iudex autē, ut supra dictum est, superior est respectu eius qui iudicatur. Et ideo ex debito tenetur accusatus iudici ueritatē exponere, quã ab eo secundum formã iuris exigit. Et ideo si confiteri noluerit ueritatē, quam dicere tenetur, uel si eam mēdaciter negauerit, mortaliter peccat. Si uerò iudex hoc exquirat, quod non potest, secundum ordinem iuris non tenetur ei accusatus respondere. Sed potest uel per appellationem, uel aliter licitè interfugere; mendacium tamen dicere non licet.

E Ad primum ergo dicendum, q̄ quãdo aliquis secundum ordinem iuris à iudice interrogatur, nõ ipse se prodit: sed ab alio proditur, dum ei necessitas respondendi imponitur per eum, cui obedire tenetur.

Ad

Ad secundum dicendum, q̄ mentiri ad liberandum aliquem à morte cum iniuria alterius, nō est mendacium simpliciter officiosum, sed habet aliquid de pernicioso admixtum. Cum autem aliquis mentitur in iudicio ad excusationem sui, iniuriam facit ei, cui obedire tenetur, dum sibi denegat quod ei debet, scilicet cōfessionem veritatis.

Ad tertium dicendum, q̄ ille, qui mentitur in iudicio, se excusando, facit & contra dilectionem Dei, cuius est iudicium; & contra dilectionem proximi, tum ex parte iudicis, cui debitum negat: tum ex parte accusatoris, qui punitur, si in probatione deficiat. Vnde & in Psal. 140. dicitur. Ne declines cor meum in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis. Vbi dicit Gloss. Hæc est consuetudo impudentium, vt deprehensi, per aliqua falsa se excusent. Et † Greg. 22. Moral. exponens illud Iob 31. Si abscondi quasi homo peccatum meum, dicit: Vsitatum humani generis vitium est, & labendo peccatum cōmittere, & commissum negando abscondere, & conuictum defendendo multiplicare.

li. 22. ca. 19. I. p̄ca.

SUMMA ARTICVLI.

Prima conclusio. Quando accusatus interrogatur secundum ordinem iuris, peccat mortaliter si veritatem non fateatur. Secunda conclusio. Si iudex exquirat quod non potest, secundum ordinem iuris, accusatus non tenetur respondere. Tertia conclusio. In tali casu accusatus poterit per appellationem subterfugere vel alio modo veritatem occultare: nunquam tamen mendacium dicere.

ARTICVLVS II

Vtrum accusato liceat calumniosè se defendere.

infra art. 3. corp.

AD Secundum sic proceditur. Videtur, quod accusato liceat calumniosè se defendere. Quia secundum iura ciuilia in causa sanguinis licitum est cuiilibet aduersariū suū corrumpere. Sed hoc maximè est calumniosè se defendere. Ergo non peccat accusatus in causa sanguinis, si calumniosè se defendat.

A 2. Præterea. Accusator cum accusato colludens, pœnam recipit à legibus constitutam, vt habetur. † 2. quæst. 3. Non autem imponitur pœna accusato per hoc, quod cum accusatore colludit. Ergo videtur quod liceat accusato calumniosè se defendere.

2. q̄ 3. ca. si quē p̄nituerit.

B 3. Præterea. Prouer. 14. dicitur. Sapiens timet & declinat a malo: stultus autem transilit & confidit. Sed illud quod fit per sapientiam, non est peccatum. Ergo si aliquis qualitercunque se liberet à malo, nō peccat.

Sed contra est, quod etiam in causa criminali iuramentum de calumnia est præstandū, vt habetur † extra, de iuramento calumniæ, inhærentes. Quod non esset, si calumniosè se defendere liceret. Ergo non est licitum accusato calumniosè se defendere.

In decretali lib. 2. ti. 7. ca. 1.

C Respondeo dicendum, q̄ aliud est veritatem tacere, aliud est falsitatem proponere. Quorum primum in aliquo casu licet; non .n. aliquis tenetur omnem veritatem confiteri, sed illam solum, quam ab eo potest, & debet requirere iudex secundū ordinem iuris: puta cum præcessit infamia super aliquo crimine, vel aliqua expressa indicia apparuerunt, vel èt cum præcessit probatio semiplena Falsitatem tamē proponere in nullo casu licet alicui. Ad id autem quod licitum est, potest aliquis procedere, vel per vias licitas & fini intèto accommodas, quod pertinet ad prudentiā: vel per aliquas vias illicitas & proposito fini incongruas, quod pertinet ad astutiam, quæ exercetur per fraudem & dolum, ut ex suprā † dictis patet. Quorum primum est laudabile, secundum uerò, uitiosum.

q̄. 55. arti. 4 & 5.

D Sic ergo reo qui accusatur, licet se defendere ueritatem occultando, quam confiteri non tenetur per aliquos conuenientes modos: puta quod non respondeat, ad quæ respondere non tenetur: hoc autem non est calumniosè se defendere, sed magis prudenter euadere. Non autem licet ei uel falsitatem dicere, uel ueritatem tacere, quam confiteri tenetur. Neque etiam aliquam fraudem vel dolum adhibere, quia fraus & dolus vim mendacij habent. Et hoc est calumniosè se defendere.

Ad

Ad primum ergo dicendum, q̄ multa secundum leges humanas impunita relinquuntur: quæ secundum diuinum iudiciū sunt peccata. Sicut patet in simplici fornicatione: quia lex humana nō exigit ab homine omnimodam virtutem, quæ paucorum est, & non potest inueniri in tāta multitudi- ne populi, quantum lex humana habet necesse sustinere. Quod autem aliquis non uelit aliquod peccatum committere, ut mortem corporalem euadat, cuius periculum in causa sanguinis imminet reo, est perfectæ uirtutis: quia omnium terribiliū maximè terribile est mors, ut dicitur, in 3. Ethicorum. Et ideo si reus in causa sanguinis corrumpat aduersarium suum, peccat quidem inducendo eum ad illicitum: Non autem huic peccato lex ciuilibus adhibet pœnam: & pro tanto licitum esse dicitur.

Lib. 3. ca. 4. 10. j.

Ad secundum dicendum, q̄ accusator si colludat eum reo, qui noxius est, pœnam incurrit: ex quo patet quod peccat. Vnde cum inducere aliquem ad peccandum, sit peccatum, vel qualitercūque peccati participem esse, cum Apostolus dicat dignos morte eos, qui peccantibus consentiunt: manifestum est quod etiam reus peccat, cum aduersario colludendo, non tamen secundum leges humanas imponitur sibi pœna, propter rationem iam dictam.

In solatione ad 3.

Ad tertium dicendum, quod sapiens non abscondit se calumniosè, sed prudenter.

S Y M M A A R T I C V L I .

Prima conclusio. Etiam si accusatus interrogetur contra ordinem iuris, non licet ei fraudè & dolum adhibere. Ratio est, quia hoc pertinet ad mendacium.

Secunda conclusio. Tunc iudex procedit secundum ordinem iuris, quando præcesserit infamia super crimine, uel aliqua expressa indicia apparuerint: uel præcesserit semiplena probatio.

C O M M E N T A R I V S .

Inca materiam horum articulorum tenendus est nobis tractatus de modo procedendi iudiciū licito uel illicito ad interrogandum reum. Et similiter de modo defensionis ipsius rei. Et diuidetur iste tractatus in quinque partes. Prima pars erit de his quæ fieri debent, ut iudex procedat secundum ordinem iuris. Pro cuius explicatione sit primum fundamentum. Via accusationis uel denuntiationis tunc iuste procedit iudex, quando præcessit semiple-

Ana probatio, uel indicia manifesta. Explicatur hoc fundamentum. Dicitur semiplena probatio testimonium unius testis omni exceptione superioris. Item dicimus indicia in numero plurali: quia raro sufficit unum indicium, nisi sit sufficientissimum & urgentissimum. Diximus etiam expressa & manifesta: quia debent esse euidentia tam respectu criminis, quam respectu personæ. Item debent esse nota iudicè, hoc est scripta in processu & notificata ipsi reo: ita ut constet illi, quod talia indicia sunt sufficienter probata contra ipsum: alias non tenebitur respondere, neque credere iudici dicenti, quod habet contra illum indicia manifesta. Hoc fundamentum sic explicatum est communis sententia Theologorum & Iurisperitorum in locis citatis. Vide Caietanum hic in artic. 2. Et Innocentium Quartum, cap. 2. de confessis. Secundum fundamentum sit quod inquisitio generalis omnino potest fieri a iudicè, nulla præcedente infamia, nulla probatione, nullis indicijs præcedentibus. Pro cuius explicatione nota, q̄ inquisitio quædam est omnino generalis, quando, scilicet, non querit iudex de aliquo delicto in particulari, uel de aliqua persona in particulari, sed tantum in communi. An sint delicta in aliqua communitate uel republica. Alia est particularis inquisitio omnino, seu specialis. Quando, scilicet, querit iudex an Petrus sit adulter? An occiderit Paulum? Alia est inquisitio mixta. Quando, scilicet, iudex querit de persona in particulari & de delicto in communi. An Petrus sit criminofus: uel è contra, de delicto in particulari & de persona in communi. Ut v. g. An istum hominè quis occiderit, sciatur? Dicimus ergo quod de primi generis inquisitione intelligitur hoc fundamentum, & habetur expressè in c. relata, & cap. placuit, i. q. 1. & in c. 1. de officio ordinarij. Et usus communis iudiciū tam ecclesiasticorum quam secularium confirmat, fundamentum positum.

Dubitatur primò. An quando iudex procedit per uiam inquisitionis omnino specialis uel mixte, particularis tamen ex parte personæ: sit necessarium, ut præcesserit infamia, uel clamorosa insinuatio contra illum reum qui interrogatur. Pro parte negatiua arguitur primo. Ex Diuo Grego. in libro. 5. episto. Epistola 30. & habetur 5. quæstione. 1. cap. quidam maligni. Vbi præcepit Grego. sub excommunicationis pœna, ut qui libellum infamatorum fecerat, se proderet. Cum tamen re vera ille esset occultus, Ergo non requiritur infamia præcedens. Et confirmatur. Nam D. Thom. in articulo. 2. inquit, sufficere ad interrogandum & inquirendum semiplenam probationem, uel indicia uel infamiam. Ergo non est necessarium, ut præcedat infamia. Et confirmatur secundo. Nam Bartolus. in l. 2. ff. ad legem Iulianam de adulter. & supra extrauagan. ad reprimendum numerat septem casus, in quibus licitum est inquirere speciali inquisitione absque infamia uel clamorosa insinuatione, uel indicijs uel probatione. Quos casus refert Soto in relect. de ratione regendi, membrò. 2. quæst. 6. conclus. 3. & Iurisperiti sequuntur Bartol. in cap. inquisitioni. cap. qualiter & quando. et 2. de accusationibus. Arguitur secundo. Reus conuictus potest interrogari de socijs de quibus nulla est infamia, ut habet usus omnium iudicum secularium ergo. Tertiò. Reus infamis de uno delicto & conuictus, potest interrogari de alijs delictis, de quibus non est infamis, ergo, &c. Quartò. Quando delictum est publicum. v. g. si appareat cadaver hominis occisi in foro, tunc iudex licitè interrogat quemlibet occurrètem, an sciat quis occiderit illum hominè: & tunc forte occurrit ipse reus, ergo nō requiritur

quiritur infamia, vt interrogetur ipse reus. Et confirmatur. Nam in visitationibus generalibus iuste proceditur à visitatore ad inquirendum crimina in particulari aliàs inutilis esset visitatio, ergo nulla procedens infamia requiritur.

P R O decisione sit prima conclusio. Ad interrogandum reum de quouis delicto per viâ inquisitionis, qui neque est denunciatus, nec accusatus, necessariò requiritur infamia vel clamorosa insinuatio. Pro cuius explicatione nota, quòd infamia est rumor de crimine contra aliquem, ortus non à maledicis & malignis, sed à probis & honestis viris: q̄ sparsus est per maiorem partem vniuersitatis, aut viciniae aut collegij vbi aliquis commoratur. Hæc diffinitio habetur in capit. citatis de accusationibus. Cæterum arbitrio prudentis relinquitur iudicandum, quando rumor ille sit dicendus sparsus. Item etiam clamorosa insinuatio à quibusdam censetur esse idem cum infamia: vt à Soto vbi sup. & ab Innoc. & Panormit. in c. qualiter. vbi sup. Alij verò dicunt infamiam differre à clamorosa insinuatione, q̄ infamia debeat esse scripta & probata coram iudice. Ita dicit Aretius in cap. inquisitionis. & in cap. qualiter. vbi sup. In quibus capitulis Innoc. 3. definit nostram cõclusionem, & etiam in c. cum oporteat. ibidem. Et probatur ratione. Iudex non potest procedere contra aliquos sine accusatore vel supplente vicem accusatoris: sed secundum iura sola infamia supplet vicem accusatoris ad inquirendum, ergo, &c. Maior est demonstrata in quæst. 67. Item probatur. Magis nocet reipublicæ, qui occulta delicta reuelat, quam profit ille qui punit iam reuelata. Nam qui reuelat, destruit honorem ciuium & profert in publicum malum exemplum: per punitionem autem omnia hæc incommoda nõ omnino reparantur, ergo vbi iam infamia non clamat contra aliquem, non est inquirendum contra illum; nisi forte iam sit accusatus vel denunciatus coram iudice. Hæc conclusio est contra gloss. in cap. 2. de accusationibus, in 6. Decretal. & contra Ioan. Andr. in c. olim. de accusat. & contra Alciat. vbi sup. qui dicunt contra religiosos posse procedi à suis prælatis sine infamia. Videtur etiam esse contra Soto lib. 5. de iustit. quæst. 6. art. 2. & in relict. citata. q. 6. conclus. 3. vbi videtur asserere sufficere indicia sine infamia ad interrogandum ipsum reum. Et Caietanus videtur hic id ipsum dicere. Nihilominus nostra conclusio absq; aliqua exceptione vera est. Et ostenditur ex diffinitione Innocent. in cap. inquisitionis, iam citato, vbi inquit, quòd etiam tres testes iurati & oculati non sufficiunt ad inquirendum contra aliquem; quia non præcesserat infamia, ergo multo minus sufficiet semiplena probatio vel indicia absque infamia ad procedendum per viam puræ inquisitionis. Fortassis autem prædicti doctores intelligendi sunt quando aliquis inquiretur vt testis. Tunc enim aliquando tenebitur ipse reus: vt dicemus quæst. sequenti.

Secunda conclusio. Quando reus iuste interrogatur de aliquo crimine, nõ propterea statim interrogatur de complicibus, nisi quando ille aliàs tenebatur denunciare de illis propter bonum reipublicæ, vel illi etiam laborant infamia. Ista conclusio definita est in cap. 1. de confessis. & cap. veniens. de testib. & 15. quæst. 3. in cap. nemini. & in l. fina. C. de accusationibus. & asseritur à Caiet. hic in opusculo. 17. questionum. respons. 5. & à Soto vbi sup. Et ratione probatur. Nam inquisitio non potest fieri contra aliquem, nisi qui laborat infamia: sed complices non laborant infamia, ergo non potest fieri inquisitio contra illos.

Tertia conclusio. Reus interrogatus de vno cri-

A mine, & conuictus quantumlibet graui, non potest interrogari de alio de quo non est infamatus. Ista cõclusio est D. Tho. quæst. seq. ar. 1. & Caiet. & Soto vbi sup. & Adria. quodlib. 11. q. 1. Et probatur ratione sumpta ex capitulis citatis, in quibus exigitur infamia ad inquirendum reum in particulari de aliquo crimine: sed in casu posito reus non est infamatus de alio crimine, ergo, &c. Confirmatur. Nam aliàs de quolibet crimine posset interrogari. v. g. latro posset interrogari. An sit hæreticus.

Secundò. Iudicia occulta nõ subiacent hominum iudicio sed Dei, ergo de illis non est aliquis inquirendus, si non sit infamatus. Ista conclusio habet duas exceptiones. Vna est, quando aliud delictum est coniunctum realiter & manifestè cum illo, de quo est conuictus aut infamatus. v. g. inuenitur cadaver hominis occisi, & spoliati, poterit tunc reus qui cõuictus est & infamatus de occisione, interrogari etiam an ipse spoliauerit illum. Hæc conclusio sic explicata est contra Paludanum in 4. dist. 19. quæst. 4. circa finem. & contra Syluest. verbo, inquisitio. 1. quæst. 3. par. 4. & q. 4. par. 2. Deniq; nota, q̄ ea que diximus de inquisitione omnino speciali, verificantur etiam de inquisitione mixta, quando ex parte personæ est particularis. Nam tunc eadem est ratio atque de inquisitione omnino particulari. Cæterum quando inquisitio fuerit mixta, ita vt ex parte personæ fuerit generalis, tunc quia non interrogatur reus vt reus est, sed vt testis: pertinet ista disputatio ad quæst. sequentem septuagesimam.

Ad argumenta responderetur. Ad primum responderetur quantum attinet ad testimonium D. Greg. dicemus quæst. sequenti, quia pertinet ad inquisitionem generalem ex parte personæ. Ad D. Tho. responderetur, q̄ numerauit disiunctiue omnia quæ sufficere possunt ad interrogandum reum; non tamen voluit quòd ad quamlibet viam procedendi, quodlibet illorum sufficeret, sed aliter & aliter secundum varium modum procedendi, vt distinximus in ipsis conclusionibus. Ad Bartolum vero & sequaces dicemus q. 70. Nam casus illi quos excipiunt potius pertinet ad interrogandum testem quam reum: vel etiam quando est euidentia patratæ sceleris. Tunc enim etiam nos fatemur, q̄ reus potest puniri absque interrogatione. Nam illa euidentia supplet vices non solum accusatoris, sed etiam totius processus. Nos autem modo disputamus quado necesse est interrogare ipsum reum, vt post confessionem suam puniatur. Ad secundum argumentum patet ex secunda conclusione. Sed quia interdum reus interrogatur de complicibus vt testis: dicemus latius quæst. sequenti. Ad tertium patet ex tertia conclusione. Ad quartum vero & confirmationem dicemus quæst. sequenti, quia illæ in interrogationes fiunt testibus.

Dubium secundum huic annexum est, an cum iudex dubitat procedat ne iuste vel iniuste ad inquirendum, possit interrogare reum, & an ipse reus in eodem dubio teneatur respondere? Probatur pars affirmatiua. Princeps iuste præcipit seruare suas leges, etiam si sit dubium, An sint iustæ vel iniustæ, ergo & iudex iuste præcipit, vt sibi obediatur in interroganti, etiam si sit dubium, An iuste interroget vel non? Secundò. Testis in tali casu aliquando tenetur respondere, vt ostenditur quæst. sequenti. ergo, &c. Tertio. Miles tenetur quando dubium est, an bellum sit iustum vel iniustum, obedire Principi & bellare, ergo etiam quilibet homo reipublicæ, siue testis sit seu reus tenebit in dubio respondere iudici interroganti.

Ad hoc dubium responderetur & sit prima conclusio. In casu posito non licet iudici interrogare: neque reus

reus tenetur respondere. Probatur ista secunda pars. In dubijs melior est conditio possidentis, sed reus possidet honorem, vitam, &c. ergo in dubio non tenetur cedere iuri suo. Probatur vero prima pars. Omnis homo præsumitur bonus antequam probetur malus: sed antequam iudex ostendat reo se iuridicè interrogare, adhuc præsumitur reus bonus omnino, ergo iudex non potest illum interrogare tanquam suspectum de crimine. Item probatur. Nam si reus, ut diximus non tenetur respondere, ergo neque iudex potest illum interrogare cogendo eum. Probatur consequentia. Nam aliàs daretur bellum iustum ex utraque parte. Ista ratio non omnino conuincit, quia supposita ignorantia aliqua, bene potest esse bellum iustum ex utraque parte.

Vnde sit secunda conclusio. Quando iudex dubitat, An possit interrogare vel non, & an teneatur interrogare uel non, tunc si ex altera parte imminet periculum iniustitiæ contra reum, & ex altera periculum contra rempublicam; debet deponere dubium, & inclinare in fauorem reipublicæ. Probatur, quia iudex est custos boni publici ex officio, ergo in dubio debet potius fauere reipublicæ quam reo. Et confirmatur. Quia in dubijs tutior pars est eligenda, sed in illo casu tutior pars est cauere periculum reipublicæ, ergo poterit reum interrogare. Tertia conclusio. In eodem casu reus non tenebitur respondere. Ratio est, quia in dubijs melior est conditio possidentis. Item si qua ratione teneretur reus respondere, esset propter periculum quod instat reipublicæ, sed huic periculo ipse reus aliter potest provide, scilicet, cessando à malo quod est in eius uoluntate positum, ergo non tenebitur respondere.

Ad argumenta in contrarium respondetur. Ad primum respondetur nego consequentiam. Et ratio discriminis est: quia dum reus interrogatur à iudice, agitur de ipsius delicto, & consequenter de capite de honore vel de re familiari, quæ bona ille iuste possidet, donec iuridicè spoliatur. Et ideo licitum est illi tacere & defendere suam possessionem in dubio. Item est alia ratio. Quia pertinet ad bonum reipublicæ ut leges principum seruentur, etiam si dubium sit de illarum iustitia. Cæterum non pertinet ad bonum reipublicæ, quod præcepto particulari iudicis obediatur à reo, quando dubium est, an interroget iuridicè. Ad secundum nego consequentiam. Nam testis in aliquo casu non potest aliter provide, re bono reipublicæ, nisi respondendo. Reus autem poterit provide aliter, scilicet, cessando à malo. Cæterum si bonum commune non periclitatur, uel testis potest aliter provide, scilicet per correctionem fraternam: tunc in casu dubij non tenebitur respondere.

Ad tertium negatur consequentia. Et ratio discriminis est, quia miles est tantum instrumentalis causa, sicut minister executiuus iustitiæ, qui dicitur, *el uerdugo*. At uero testis & reus non est causa instrumentalis sed principalis in genere moris ad faciendum processum. Vnde ad illos pertinet operari secundum propriam formam moralem, scilicet per iudicium de ipsa causa, An sit licita uel illicita. Hæc sententia est contra Palud. ubi supra.

In secunda parte tractatus agemus de reo dum legitime interrogatur. Dubium primum est, An teneatur respondere quando ex ipsius confessione est occidendus. Pro parte negatiua arguitur primum. Omnia peccata quæ sunt contra iustitiam possunt fieri uenialia ex paruitate materiæ: sed reus non respondendo, parum nocet reipublicæ aut iudici, ergo non tenetur respondere, saltem sub peccato morta-

li. Secundò. Fateri ueritatem cum periculo uitæ est actus heroicus, ergo non quilibet debet ad hoc obligari, ergo leges humanæ non debent neque possunt obligare ad dicendum ueritatem cum periculo uitæ. Tertio sequeretur ex opposita sententia, quòd reus qui negauit ueritatem coram iudice interrogante iuridicè, non esset absolendus in foro conscientie, nisi iterum compareret coram iudice, & diceret ueritatem. Probatur sequela. Quia ille permanet in peccato mortali quamdiu non respondet, cum sit tempus respondendi.

PRO decisione quæstionis sit prima conclusio. In casu posito tenetur reus respondere ueritatem.

Hæc est communis sententia. Et ratio est. Quia reipublica habet potestatem ad puniendum crimina secundum leges: sed est necessarium ad talem punitionem, ut possit obligare reum iuridicè interrogatum ad respondendum ueritatem, ergo, &c. aliàs potestas illa uana esset & inefficax. Secunda conclusio. Non respondere iudici, uel falsum dicere etiam iuridicè interroganti potest esse peccatum ueniale ex leuitate materiæ: dummodo non interueniat iuramentum. Hæc conclusio est contra Caiet. hic, & in uerbo, confessio, conditione. 4. qui tenet uniuersaliter, quòd omne mendacium in iudicio tam exteriori quam in foro conscientie est peccatum mortale, etiam circa illa ad quæ reus non tenetur respondere: sed si respondet debet dicere ueritatem sub pœna peccati mortalis. Ratio Caieta. est, quia sicut mendacium sub iuramento semper est peccatum mortale propter honorem diuini nominis, sicque materia grauis est, ita mendacium si consideretur ut est in iudicio, grauis materia est, semperque iudex tenet locum Dei: maxime in sacramento confessionis. Sy. uel. etiam in uerbo, mendacium. §. 3. tenet fere eandem sententiam. Sed limitat illam de mendacio circa ea ad quæ quis tenetur respondere. Et citat Duran. in hac sententiam. Sed certè Durand. in 4. dist. 38. quæst. 2. nihil amplius dicit quòd hic D. Thom. art. 1. ad 3. scilicet, mendacium in iudicio, quantum est ex parte obiecti est peccatum mortale. Sic enim est intelligendus D. Thom. Sed nostra conclusio est communis aliorum sententia. De qua re uide Soto relect. de ratione agendi, quæst. 7. Et probatur conclusio. Mendacium in iudicio, immediate est contra iustitiam uel contra religionem: sed in uitijs contra iustitiam aut religionem potest inueniri leuis materia, ut patet si aliquis furatur etiam à loco sacro rem parui momenti, aut si quis conecrando prætermittat particulam, enim, ergo non eo ipso quòd est mendacium in iudicio, erit peccatum mortale. Neque est eadem ratio de mendacio sub iuramento: quia iuramentum habet specialem rationem, scilicet, quòd offertur Deus ipse ut testis & autor mendacij, quòd est grauissimè delictum contra honorem diuinum. Hæc autem ratio non inuenitur uniuersaliter in alijs peccatis contra religionem: sed tota deformitas alicuius mendacij etiam in confessione refunditur in ipsum confidentem, neque ipsum sacramentum grauitè uiolatur. Quia ille qui in re leui mentitur ministrat aliàs sufficientem materiam sacramento, dicendo alia peccata. Notandum est tamen, quòd grauitas aut leuitas materiæ in iudicijs ex duplici capite potest pensari. Primò quidem & per se ex parte iuris quòd habet iudex ad interrogandum. Si enim iudex tenetur illo iure sub pœna peccati mortalis ad interrogandum aliquid, quicquid illud sit, tenebitur etiam reus sub pœna peccati mortalis respondere ueritatem. Si autem iudex licitè quidem interrogat, sed non tenebatur interrogare: quia non multum pertinebat ad causam

ad causam talis interrogatio: tunc reus non tenebitur respondere veritatem sub pœna peccati mortalis. Hinc sequitur vnum corollarium, q̄ religiosus tenetur respondere visitatori sub pœna peccati mortalis interroganti de oblerantia caremoniarum: quia ipse visitator tenetur sub pœna peccati mortalis inquirere de huiusmodi caremonijs, etiam si qui libet religiosus, in particulari non peccet venialiter frangendo silentium. Ex alia parte potest considerari grauitas aut leuitas materia: mendacij in iudicio, tanquam ex circumstantia, scilicet, ex iniuria quam patitur ipse accusator aut testis, qui iuridicè vel accusabat vel testificabatur.

Tertia conclusio. Qui iuridicè interrogatus non responder veritatem, non est absolueudus sacramentaliter quamdiu manet in iudicio: nisi prius cõfiteatur veritatem iudici. Ratio est, quia ille permanet in peccato quamdiu interrogatur & non respondet, sed quamdiu non fertur sententia, absolutionis interrogatur virtualiter, & est tempus respondendi, ergo est in peccato mortali quamdiu non respondet. Notandum est tamen, q̄ si postquam reus negauit veritatem coram iudice, postea tamen si ex eo quod cõfiteatur illam, incurritur nouam pœnam conuictus de noua culpa periurij, non tenebitur iterum cõfiteri veritatem. Ratio est, quia in illo casu ille se prodit tãquam reum de noua culpa, quod nemo tenetur face- re. Si autem non incurrit nouam pœnam quam ante incurreret, tenebitur cõfiteri veritatem quam negauit. Et hoc ipsum dicemus de teste qui noluit testificari veritatem, cum teneretur, scilicet, q̄ teneretur illam testificari quamdiu pendet sententia, nisi ex cõsequatur illi noua pœna. Item est notandum, q̄ id quod dicimus in tertia conclusiõne, multo magis verificandum est, quando iam reus est condemnatus alijs conuictus per testes: tunc enim nisi cõfiteatur veritatem, condemnatur ipse suo silentio iudicem, vel testes tanquam iniquos. Quarta cõclusio. Postquam semel reus per sententiam est absolutus, ex eo q̄ ipse negauit ueritatem quam tenebatur cõfiteri: non tenetur ultra comparere eorã iudice, & dicere ueritatem. Ratio est, quia ille tantum violauit iustitiam legalem, ergo non tenetur ad restitutionem procedendo seipsum. Notandum est tamen circa istam cõclusiõnem, quod si pars contraria læsa est ex delicto de quo accusabatur reus: & ex eius negatione inãius in commodum incurrit: tunc tenebitur reus ad restitutionem totius damni respectu partis contrariæ, scilicet, ad restitutionem expensarum quas fecit in prosecutione litis: Ratio est, quia respectu partis contrariæ peccat reus contra iustitiam commutatiuam.

Ad primum in contrarium respondetur, nego minorem. Nam est gratis materia, quando iudex tenetur interrogare reum, & ita peccat mortaliter reus negando ueritatem. Ad secundum respondetur, q̄ quando actus heroicus cadit sub concilio, non quilibet tenetur ad illum exercendũ: at quando opus heroicum cadit sub præcepto, vt v.g. martirium tempore necessitatis, quilibet tenetur illud pati. Cæterum illa obligatio dicendi veritatem in illo casu, non oritur ex lege humana, sed ex lege naturali & diuina: quia talis confessio necessaria est ad bonum commune. Ad tertium patet ex tertia & quarta conclusiõne.

Dubium secundum est, An reus qui iuridicè interrogatus negauit veritatem, vnde factum est, q̄ iudex eum absolueret: teneatur ad restitutionem illius pœnæ pecuniariæ quæ reddenda erat fisco. Vt v.g. an hæreticus in illo casu teneatur bona sua tradere fisco: Pro parte affirmatiua arguitur primo ex ca. si de iniurijs & damno dato, vbi dicitur, si tua culpa dam-

num datum est aut iniuria irrogata, iure te super his satisfacere oportet. Sed in casu dicto ex culpa rei datum est damnum ipsi fisco, ergo tenetur ad satisfactionem. Secundò. Si quis per mendacium aut fraudem impediatur, ne aliquis faciat elemosinam pauperi tenetur ad restitutionem faciendã pauperi, ergo et in casu posito, reus qui per mendacium impediuit lucrum quod obueneret fisco: tenebitur ad restitutionem faciendã fisco. Tertio. Si ex negatione iniqua rei sequitur aliquod nocumentum iudici, uel accusatori, uel testi in bonis quæ antea habebat, vt v. g. si incurrit infamiam vel amittunt bona temporalia quæ habebant, tenetur reus ad restitutionem illius nocumenti, ergo eadem ratio est quando amittunt lucrum quod erant acquiraturi, si reus diceret veritatem. Quarto. Hæres institutus per testamentum minus solenne, si requiratur in iudicio iuridicè ut dicat ueritatem & neget illam, tenebitur ad restituendã bona testatoris hæredi succedenti ab intestato, ergo et reus qui negat ueritatem in casu posito, tenetur restituere fisco. Patet consequentia. Quia uterq; v̄ peccare immediatè contra iustitiam legalem: eo q̄ non dicit ueritatem in iudicio, & ex consequenti contra iustitiam commutatiuam: quia ex eius negatione sequitur alteri damnum. Quintò. Testis qui in casu posito iuuaret reum, teneretur ad restitutionem faciendam fisco: ergo multo magis ipse reus qui est causa principalis. Ultimo. Leges pœnales obligant in conscientia ad soluendam pœnam pecuniariam post condemnationem, ergo qui per iniquitatem impedit condemnationem tenebitur ad restitutionem illius pœnæ ipsi fisco faciendam. De hoc dubio extat sententia M. Soto lib. 1. de iust. & iure. q. 6. ar. 6. ante quintam cõclusionem, vbi expressè tenet partem affirmatiuã.

PR. O decisiõne quæstionis est prima conclusio. Pars negatiua est multo probabilior. Probatur primo. Lex pœnalis respicit per se primò, & immediatè punitionem criminis, consequenter vero & per accidens commodũ accusatoris & fisci, quod sequitur ex cõdemnatione criminis, ergo ubi crimen non cõdemnatur, nõ tenebitur reus ad restitutionem illius pœnæ. Cõfirmatur. Reus qui per legem pœnalem solum obligatur ad sustinendã pœnam quæ insigitur in vltionem criminis de quo conuincitur & cõdemnatur, nulla ratione tenetur ante cõdemnationem solvere pœnã illam pecuniariam, antequã condemnatur, ergo non tenetur. Secundò. Reus negando ueritatem in casu posito, solum peccat contra iustitiã legalem: ergo, ad nullam restitutionem tenetur. Probatur antecedens. Quia si nõ esset lex pœnalis illa pecuniaria, solum peccaret contra iustitiã legalem, ergo & modo et posita lege. Probatur consequentia. Quia lex pœnalis non obligat nõ nõ vinculo virtutis ipsum reum ad dicendã ueritatẽ. Tertio. Ex opposita sententia sequitur, q̄ ipsemet reus sit executor suæ pœnæ, quod certe durissimum est: ut nullo postulante reddat omnia bona suo fisco. Item sequeretur quod beneficiatus negans ueritatem in iudicio interrogatus iuridicè, propter quod spoliandus esset beneficio, teneretur postea renuntiare beneficio.

Ad arguẽta in contrariũ rñdetur. Ad primũ rñdetur, q̄ nõ tenet reus rñdere ueritatẽ ut fisco nõ amittat lucrum, sed ex debito iustitiæ legalis. Vñ nõ oritur obligatio ad restitutionem: quia nõ sua culpa damnum datum est nisi p accidens. Ad s̄m negat cõsequentiã. Differentia n. est: quia ille qui impedit elemosinã pauperi fieri per mendacium, peccat contra iustitiã commutatiuam: & ideo tenet ad restitutionem damni, qd sequit ex actiõne iniuriõsa. Ad tertium fortassis posset negari antequã des, eo q̄ illa nocumẽta p accidens sequunt ad negatiõnem

Banes de Iustitia.

nem rei. Sed melius respondetur, concedo antecedens; eo quod reuera vnusquisque tenetur ex iustitia commutatiua, vitare actionem ad quam non habet ius, si ex illa sequatur aliquod nocuum proximo. Vt v.g. si ex uerbo iocoso uideo sequi homicidium: teneor non dicere illud uerbum, alioquin ero homicida. Ita in casu argumenti, reus præuidens vel præuidere debens, quod ex sua negatione iniqua sequitur nocuum iudici, uel accusatori in bonis ad quæ habebant ius; tenetur ex iustitia commutatiua euitare negationem iniquam. Igitur ad argumentum in forma negatur consequentia. Differentia est: quia reus non tenetur ex iustitia commutatiua dare sua bona sisco antequam condemnetur; at uero tenetur ex iustitia commutatiua, non auferre quæ siscus habet.

Ad quartum negatur consequentia. Quia hæres institutus testamento minus solenni, negando in iudicio iuridice interrogatus; peccat contra iustitiam commutatiuam contrariæ partis, eo quod hæres ab intestato habet ius immediate ad bona testatoris, petenda in iudicio ab eo, qui successit per testamentum minus solenne.

Ad quintum respondetur primo, nego antecedens. Non enim tenetur testis ex iustitia commutatiua dicere crimen ipsius rei, sed solum ex legali. Caterum si ex falso testimonio illius, damnificetur altera pars in iure quod postulat, uel iudex accipiat nocuum in bonis quæ possidet, uel etiam accusator: tenebitur tunc testis ad restitutionem; quia iam peccat contra iustitiam commutatiuam, sicut ipse reus: nõ autem tenebitur ad restituendam poenam ad quam condemnaretur ipse reus si diceret ueritatem. Secundò respondetur, nego consequentiam: quia reus respectu poenæ punitiue, passiuè se habet; testis uero in officio suo habet se actiuè testificando: quapropter suo mendacio impedit ne siscus lucretum acquirat. Sed tñ prima solutio multo melior est: alias sequeretur quod si reus testem rogauit, ut eum iuuaret testimonio suo; teneretur ad eandem restitutionem.

Ad sextum respondetur negando consequentiam. Quia impedimentum quod præstat reus non est contra iustitiam commutatiuam, sed tantum contra iustitiam legalem, ut supra ostensum est. Hactenus de secunda parte.

In tertia parte dicendum est, quomodo reus se geret quando interrogatur contra ordinem iuris. Pro cuius explanatione supponenda sunt fundameta certissima. Primum fundamentum est, quod reus in tali casu non tenetur respondere. Secundum est, si respondeat licitum est illi uel ratione amphibologica in vno sensu: licet iudex accipiat eam in altero sensu: neque hoc est fallere iudicem, sed tantum permittere, ut iudex fallatur: quia non tenetur reus explicare amphibologiam. Tertium fundamentum est, cum iudex interrogat contra ordinem iuris; siue reum siue testem, an sciat aliquid: licitum est respondere, nescio; & iurare quod nescit: etiam si secreto cognouerit. Ratio huius fundamenti est: quia iam apud omnes receptum est, ut illud dicamus nos nescire quod secreto nouimus. Et habet hoc dictum fundamentum in Euangelio Marci 17. De die illo nemo scit neque filius hominis: quod intelligitur ut reueler Soto ubi supra dicit, quod ratio huius locutionis est, quia scientia ordinatur ad dicendum, unde infert, quod potest respondere nõ meminisse, quia memoria ordinatur etiam ad dicendum: sed non potest dicere nõ uidi; quia uisio nõ ordinatur ad dicendum, sed potest dicere nõ audiui, quia auditio ordinatur ad dicendum. Sed quantum ponderis habeat ista ratio, non est facile intelligere.

A Dubitatur ergo his suppositis, An cum reus interrogatur contra ordinem iuris, An fecerit aliquod delictum, quod reuera fecit: licitum sit illi respondere, non feci. Pro parte negatiua arguitur primò. Si reus respondeat ego feci, ego occidi, dicit uerum, ergo si dicit ego non feci, dicit falsum. Patet consequentia: quia sunt contradictoria. Secundò, Si respondet non ita est diceret falsum: ergo si dicit non feci dicit falsum. Patet consequentia: quia sunt æquivalentes. Tertio, Si extra iudicium diceret ille, ego non occidi, falsum diceret, ergo etiam in iudicio, Patet consequentia, quia non mutat illa propositio suam significationem per hoc quod dicitur in iudicio. Quarto, Si licitum esset respondere illo modo, sequeretur uanam esse admonitionem doctorum admonentium, non esse licitum mentiri, cum sic interrogatur reus. Sequela probatur: quia ille non potest mentiri. Nam si aliquo modo posset, maxime dicendo, Non feci, nõ occidi, ergo si isto modo non mentitur, uanum est admonere illi ne mentatur. De hoc dubio solet citari Scotus quod non solum in iudicio, sed etiam extra iudicium licitum est adulteræ si interrogetur à marito, an commiserit adulterium, respondere non commisi. Sed tamen hæc sententia non inuenitur in Scoto, ille nanque in 4. d. 1. q. 4. membro. 3. dicit, quod saltem in iudicio licitum esset quantum uult, respondere illo modo: sed tandem concludit, quod qui ita respondet debet poenitere in coram & in confesso, si forte fuerit culpa illa mortalis & grauis. Soto in relectione citata, membro. 2. q. 7. inquit, quod si reus præstito iuramento in communi de dicenda ueritate ad omnia quæ fuerit interrogatus, postea interrogatur de aliquo particulari contra ordinem iuris: quod tunc poterit sine periculo respondere, Non feci, licet uenialiter peccat mentiendo. Ratio est, quia iuramentum præstitum in communi, erat intelligendum de illis quæ iuridice esset interrogandus. Secundò dicit, quod si reus interrogatur præstito iuramento in particulari de dicenda ueritate, an occiderit uel non occiderit, non potest respondere non occidi, erit enim periurus. Eandem sententiam tenet lib. 5. de iustit. quæst. 6. artic. 2. & dicit, oppositam sententiam nullo modo esse sustentabilem.

PRO DECLISSIONE SIT PRIMA CONCLUSIO. Probabilissima sententia est, quod reus interrogatus contra ordinem iuris, potest respondere sine mendacio & sine periurio, Non feci, non occidi. Hanc sententiam tenet expressè Adrianus in 4. in quæst. de sigillo confessionis, & putat esse communem sententiam, & fortassis illo tempore ita erat. Videtur etiam esse sententia Caietani in opusculo. 17. responsionum, respons. 5. ubi expressè dicit, quod interrogatus contra ordinem iuris an habeat complices, potest respondere; Non habeo, ergo similiter potest respondere, non feci. Hanc etiam sententiam docuit in hac schola Salamanca Peña. Hanc etiam tenent multi nostris temporibus, pro cuius probatione multa possent dici. Sed tamen arguitur primò. Si reus in casu posito diceret in hunc modum, Ego subditus tuz interrogationi iuridice, non occidi hominem diceret uerum: sed eundem sensum facit si tunc dicat, ego non occidi, ergo diceret uerum. Consequentia est manifesta, & probatur maior: quia illa propositio est negatiua de subiecto non supponente. Minor uero probatur. Quando in aliqua propositione possunt intelligi & suppleri aliquæ particulæ ex circumstantia loci & temporis & personarum, idem est, quod ponantur expressè illæ particulæ in propositione, uel quod non ponantur quantum attinet ad ueritatem uel falsitatem propositionis: sed in casu posito omnes illæ particulæ

ticulæ intelliguntur ex circumstantia personarum; ergo vera est illa propositio, Ergo non feci. Maior explicatur, & probatur. Si aliquis uenditor publicè frumenti, pendiderit iam totum frumentum quod erat uenditurus, reseruat sibi necessario, & ueniat ad illum emptor frumentum interrogans illum, An habeat frumentum, uerissime respondet, non habeo frumentum, etiam sub iuramento: quia sane ex circumstantia personarum intelligitur ad vendendum. Sic ergo in nostro proposito, Venit iudex in figura personæ publicæ, interrogaturus ex parte reipublicæ secundum legem aliquem ut reum, uel ut testem de aliquo crimine: poterit ergo respondere reus; si adhuc iudicè interrogatur: non feci, non commisi crimen: quia intelligitur ex circumstantia personæ, Non commisi crimen de quo tu interrogas ut personæ publicæ secundum leges, uel aliter potest verificari propositio; ex circumstantia personæ respondentis, scilicet, ego subditus tuæ interrogatoni iuridice, Non occidi hominem. Præterea probatur illa maior, scilicet, quod ex circumstantijs suppleantur aliquæ dictiones in locutione. Nam Christus Dominus Matth. 9. dixit, Non est mortua puella sed dormit: & tamen reuera puella illa erat defuncta per separationem animæ à corpore. Quod ergo dicit Dominus, Non est mortua, intelligitur scilicet respectu meæ potestatis atque uoluntatis respectu cuius perinde se habet atque si non esset mortua & dormiret, quæ omnia suppleantur in illa locutione ex circumstantia personæ Christi, qui uocatus erat ad suscitandam puellam. Præterea probatur conclusio principalis. Iuramentum præstitum de dicenda ueritate ad omnia interrogata, intelligendum est ad omnia interrogata iudicè: ergo etiam iuramentum præstitum de dicenda ueritate circa aliquod negotium particulari intelligendum est quantum ad iudicem in interrogationem. Item probatur conclusio. Quando iudex sciens aliquem esse innocentem condemnat illum quia probatur nocens secundum allegata & probata, uere fert sententiam, dicendo, Condemno istum homicidam ut occidatur, quia certe intelligitur ex circumstantijs, Condemno istum homicidam secundum allegata & probata: ergo pari modo in casu nostro verificatur nostra conclusio. Item est aliud exemplum optimum: Quando aliquis iam est confessus in foro conscientie homicidium quod fecit, & postea in alia confessione interrogatur à confessore, An commiserit homicidium, uere respondet, ego non commisi homicidium, quia intelligitur ex circumstantijs quod pertinet ad tutum forum modo. Ceterum si idem confessor interrogaret illum extra sacramentum, An occiderit aliquem hominem, certe mentiretur si diceret non occidi, quia tunc ex circumstantijs, non possunt intelligi illa particula. Ex dictis sequitur, quod si aliquis occidit hominem defendendo se cum moderamine, & interrogetur iudicè à iudice, An occiderit illum hominem, poterit respondere: et cum iuramento, non occidi hominem illum: quia ex circumstantia est negotij de quo agitur, intelligitur de occasione criminosa: nam iudex non interrogat neque interrogare potest, nisi de crimine. Sed quid si adhuc iudex instet interrogare, An reus fecerit delictum secretum, quid possit dicere siue iudicè siue non iudicè interrogatus?

Respondetur & sit secunda conclusio. Nihilominus respondere poterit ipse reus, Non feci. Ratio est. Quia semper intelliguntur dictæ particulae ex circumstantijs. Confirmatur ista doctrina ex D. Tho. 2. 2. q. 89. artic. 7. ad quartum. ubi ait, quod quando non est eadem intentio iurantis & eius cui sit iuramentum,

Bañes de Iustitia

A si fuerit dolus ex parte iurantis, iuramentum debet seruari secundum intentionem eius cui præstatur, si autem non sit dolus ex parte iurantis: tunc iuramentum debet seruari secundum intentionem ipsius iurantis. Et nota obiter, quod ista doctrina Diui Thomæ intelligitur, quando uerba iurantis sunt ambigua utriusque partis, uel ex vi uerborum, uel ex circumstantijs. Nunc ergo sic arguitur ex doctrina D. Tho. In casu proposito non est dolus ex parte iurantis, sed potius ex parte iudicis qui contra ordinem iuris, sub specie potestatis publicæ uult exigere crimen, & condemnare contra intentionem legis, ergo qui iurans non tenetur verificare iuramentum secundum intentionem iudicis, sed sufficit verificare secundum propriam intentionem, supposito quod uerba ipsa possunt accipi in illo sensu ex circumstantijs.

B Ad argumenta in contrarium respondetur. Ad primum respondetur, distingo antecedens. Nam si illa propositio, Ego occidi, accipitur in eodem sensu ex parte subiecti, sicut accipitur negatiua, scilicet, cum eadem restrictione, ego subditus tuæ interrogatoni, falsa est. Nam est affirmatiua de subiecto non supponente: si autem accipitur talis propositio in alio sensu, ita ut subiectum illud stet sine restrictione, uera est propositio affirmatiua: sed non est contradictoria negatiuæ: quia non seruat eadem restrictionem.

C Ad secundum negatur antecedens, quamquam Soto, itaquam uerissimum supponat illud ubi supra. Ratio est, quia dicere, non ita est, habet hunc sensum ex circumstantijs personarum, scilicet, Non ita est quod ego subditus tuæ interrogatoni occidi.

Ad tertium respondetur nego consequentiam. Ratio est, quia extra iudicium non sunt illæ circumstantiæ quæ sunt in iudicio ad verificandum illam propositionem negatiuam.

D Ad quartum respondetur, quod prudenter D. Tho. & doctores admonent, ut reus non mentiaur in iudicio: quia est magna occasio mentiendi ex timore pœnæ: sed simul admonet, ut ueretur ambiguo locutione, quæ possit verificari secundum suam mentem. Nos ergo in fauorem innocentium, ostendimus modum uerissimum, quomodo possit reus negare quod interrogatur contra ordinem iuris. Ceterum quomodo possit mentiri si uelit facile est explicare, scilicet, si habeat intentionem accipiendi subiectum absolute sine restrictione: tunc enim falsa est propositio, Ego non occidi. In uero ex definitis dubio præcedenti, erit facilis & breuis solutio ad legendum dubium.

E Dubium secundum est, an reus qui interrogatur contra ordinem iuris, & negat se fecisse crimen: teneatur ad restitutionem famæ accusatoris, qui ex negatione rei infamatur? Pro parte affirmatiua est argumentum. Non est licitum reddere malum pro malo, ergo etiam si accusator faciat mihi iniuriam, non erit mihi licitum obijcere illi peccatum criminatos. Et confirmatur. Secundum opinionem illorum qui dicit, quod reus mentitur si respondeat, ego non feci. Est argumentum. Ille per mendacium auert famam proximi, ergo tenetur restituere. Ad hoc dubium, Scotus, in 4. d. 1. q. 4. ar. 3. Inquit, quod tenetur reus restituere famam accusatori, non tamen reuocare quod dixerat, sed dicendo sic. Non habetis accusatorem pro calumniatore, putabat enim se posse probare & deceptus est. Hanc sententiam sequitur Ioan. de Basolis in ead. d. q. 2. & Gabriel; q. 16. & D. Antoni. in 2. par. tit. 2. c. 1. §. 3. Sed Caiet. in 2. 2. q. 62. artic. 2. inquit, quod si infamia accusatoris sequuta est ex eo, quod reus negauit menda

T 2 cicut

citer crimen sibi imposito: tenetur ad restitutionem: si autē sequuta est ex eo, quod reus, dixit neq; nego, neque concedo probet ille: non tenetur ad restitutionem: sed Syluester in verb. restitutio. 3. §. 3. tenet absolute partem negatiuam, quam sententiam sequitur Soto lib. 4. de Iustitia. q. 2. artic. 3. & Ricardus in 4. dist. 13. artic. 5. quæst. 3. quanquam communiter probetur contraria sententia à Magistro Soto, & Caietano, & hæc sententia est ferè communis & probatur secundum nostrum modum dicēdi in dubio præcedenti. Quia ille reus non mentitur negando, ergo defendit se cum moderamine inculpate tutelæ. Secundo probatur etiam secundum opinionem illorū qui tenent quod mentitur, ut Soto: quia illud mendacium non est contra iustitiam in ordine ad accusationem, respectu cuius non tenetur reus concedere, sed potest se defendere. Et confirmatur, si quis non possit effugere manus inuasiōis, nisi dicendo vnum mendacium, non erit homicida, etiam si mediante mendacio occiderit hominem: quia ille habebat ius ad defensionem suam, mendacium autem ex sua natura non est contra iustitiam, nisi quando homo tenetur ex iustitia dicere veritatem. Cuius oppositum supponimus in casu. Vltimò, modus ille respondendi Scoti & Caietani, potius est confiteri crimen proprium, quam euadere accusationem iniquam. Ad argumentum in oppositum respondetur, quod reus non reddit malum pro malo, sed iustè se defendit: per accidens autem sequitur infamia iniusti accusatoris, sicut sequitur mors iniqui inuasiōis, ex defensione mea. Et hæc tenetur de tertia parte. In quarta vero parte, disputanda erat quæstio. An iudex qui per iniuriam extorsit confessionē à reo, possit procedere ad illius punitionem. Sed quia similis quæstio tractabitur de teste in quæstione sequenti, simul definitur ista.

ARTICVLVS III

Vtrum reo liceat iudicium per appellationem declinare.

AD Tertium sic proceditur. Videtur, quod reo non liceat iudicium declinare per appellationem. Dicitur enim. Apосто. Rom. 13. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Sed reus appellando, recusat subijci potestati superiori, scilicet iudici. Ergo peccat.

2. Præterea. Maius est vinculum ordinariæ potestatis, quàm propriæ electionis. Sed sicut legitur 1. 2. quæst. 6. A iudicibus quos communis consensus elegerit, non liceat prouocare. Ergo multo minus licet appellare à iudicibus ordinarijs.

3. Præterea. Illud quod semel est licitū, semper est licitum. Sed non est licitum appellare post decimum diem, neque tertio super eodem. Ergo videtur quod appel-

2. q. 6. ca. p. a. iudicibus.

Alatio non fit secundum felicitatem.

Sed contra est, quod Paulus Cæsarem appellauit, ut habetur Act. 25.

Respondeo dicendum, quod duplici de causa contingit aliquem appellare. Vno quidem modo, confidentia iustæ causæ: quia videlicet iniuste à iudice grauatur.

Et sic licitum est appellare. Hoc enim est prudenter euadere. Vnde 1. 2. quæst. 6. dicitur:

B Omnis oppressus, liberè sacerdotū, si voluerit, appellet iudicium, & à nullo prohibeatur. Alio modo aliquis appellat causa afferendæ moræ, ne contra eum iusta sententia proferatur. Et hoc est calumniosè se defendere; quod est illicitum, sicut 1. dictum est. Facit enim iniuriam & iudici, cuius officium impedit; & aduersario suo, cuius iustitiam quantum potest perturbat; ideo sicut dicitur 2. quæst. 6. omni modo puniendus est, cuius appellatio iniusta pronuntiatur.

2. q. 9. ca. omnis oppressus.

Art. præcedenti.

Ad primum ergo dicendum, quod potestati inferiori intantum aliquis subijci debet, in quantum ordinem superioris seruat, à quo si exorbitauerit, ei subijci non oportet; puta si aliud iusserit Procōsul, & aliud Imperator, ut patet per 1. Gloss. Roma. 13. Cum autem iudex aliquem iniuste grauatur, quantum ad hoc relinquit ordinem superioris potestatis, secundum quam necessitas sibi iuste iudicandi imponitur. Et ideo licitum est ei, qui contra iustitiam grauatur, ad directionem superioris potestatis recurrere, appellando vel ante sententiam, vel post. Et quia non præsumitur esse reus, ubi vera fides non est, ideo non licet catholico ad infidelem iudicem appellare, secundum illud 2. q. 6. 1. Catholicus qui causam suam siue iustam, siue iniustam ad iudicium alterius fidei iudicis prouocauerit, excommunicetur. Nam & Apostolus arguit eos, qui iudicio contentabant apud infideles.

Aug. ser. 6. de ver. dom. to. 10.

D Ad secundum dicendum, quod ex proprio defectu vel negligētia procedit, quod aliquis sua sponte se alterius iudicio subijciat, de cuius iustitia non confidit. Leuis etiam animi esse videtur, ut non permaneat in eo quod semel approbavit. Et ideo rationabiliter denegatur subsidium appellationis à iudicibus arbitrarijs, qui non habent potestatem, nisi ex consensu litigantium.

2. q. 6. ca. catholici.

tium. Sed potestas iudicis ordinarij non dependet ex consensu illius, qui eius iudicio subditur, sed ex auctoritate Regis & principis, qui eum instituit. Et ideo contra eius iniustum gravamen lex tribuit appellationis subsidium. Ita quod etiam si sit simul ordinarius & arbitrarius iudex, potest ab eo appellari: quia videtur ordinaria potestas utallo fuisse, quod arbiter eligeretur, nec debet ad defectum imputari eius, qui consensit in eum sicut in arbitrum, non ut in sum, quem princeps iudicem ordinarium dedit.

Ad tertium dicendum, quod aequitas iuris ita subuenit vni parti, quod altera non grauetur. Et ideo tempus decem dierum concessit ad appellandum, quod sufficiens aestimavit ad deliberandum, an expediat appellare. Si vero non esset determinatum tempus, in quo appellare liceret, semper certitudo iudicij remaneret in suspensio: & ita pars altera damnificaretur. Ideo autem non est concessum ut tertio aliquis appellet super eodem: quia non est probabile, toties iudices a recto iudice declinare.

S Y M M A. A. R. T. I. C. V. L. I.

Prima conclusio. Licetum est appellare ex confidentia iustae causae, quando aliquis grauetur a iudice. Secunda conclusio. Non est licitum appellare causa afferenda mora, ne contra ipsum sententia iusta proferatur.

C O M M E N T A R I U S.

Conclusiones huius articuli habentur expressè. 2. quaest. 6. De materia huius articuli, extant tituli in utroque iure, de appellationibus, & Summistae etiam tractant in verbo, appellatio. Nobis tamen pro foro conscientiae pauca sufficerent. Primo. Nota, differentiam esse inter appellationem & supplicationem: quod appellatio est ad superiorem iudicem, supplicatio vero est ad eundem iudicem qui tulit sententiam: quae quidem licita est, etiam si sententia fuerit iusta, quoniam finis illius est, ut iterum videatur causa, si forte sit locus misericordiae aut mitigationis. Secundo. Nota, quod licitum est appellare a sententia iusta secundum allegata & probata, quando reus habet novam iuris aut facti probationem, quam non potuit in tempore eorum iudice inferiore proponere. Ratio huius est, quia iste appellat, ex confidentia iustae causae, neque impedit officium iudicis neque perturbat iustitiam aduersarij. Tertio. Nota, quod qui appellat a sententia inferioris iudicis, quae omni ex parte scitur esse iusta, peccat contra iustitiam communitivam contra iudicem ipsum, cuius officium impedit, & contra partem contrariam cuius officium perturbat: & tenebitur ad restitutionem totius damni quod patitur, & ipse iudex, & pars contraria. *Pe-*
Bañes de Iustitia.

Anam autem quadrupli, quae habetur in capit. omnino, 2. q. 6. non tenetur solvere, nisi condemnatus de iniusta appellatione.

Dubium est. An condemnatus a iudice inferiore secundum quandam opinionem probabilem circa ius, licet quod iudex superior habet oppositam opinionem: an sit licitum appellare illum. Pro parte negativa est argumentum. Quia sic appellans imponit falsum crimen inferiori iudici, scilicet quod fecerit sibi iniuriam: ergo non est licitum. Ad hoc dubium, aliqui respondent uniuersaliter, quod non est licitum: Sed nobis aliter videtur respondendum & sic prima conclusio. Si opinio quam sequutus est iudex inferior est minus probabilis, licitum est appellare. Ratio est: quia iudex inferior tenetur sequi opinionem probabiliorem circa ius, ut ostendimus supra q. 63. artic. 3. Secundo probatur. Etiam supposita opinione illorum qui tenent, quod iudex licite potest sequi opinionem probabilem, relicta probabiliore. Argumentum sic. Reus in tali casu appellat ex confidentia iustae causae, neque imponit falsum crimen iudici inferiori, sed tantum obijcit quod sequutus est opinionem minus probabilem circa ius, & quod vult hoc examinare in superiori tribunali. Item non perturbatur iustitiam partis contrariae, sed intendit, ut iustitia fiat clarior.

Secunda conclusio. Si iudex inferior iudicet secundum opinionem probabiliorem, & hoc constet ipsi condemnato, non est ei licitum appellare. Ratio est, quia iniuriam facit iudice qui rectissime facit suum officium, & perturbat iustitiam alterius partis.

Tertia conclusio. Si opiniones circa ius fuerint aequae probabiles, & nullus sit in possessione, poterit tunc condemnatus appellare superiorem iudicem. Primo, quia poterit allegare se pati iniuriam, nam in tali casu sententia iusta erat ut divideretur substantia de qua litigabatur, ut nos probauimus supra quaestione 63. artic. 3. Item poterit allegare absque iniuria iudicis, quod iudex tulit sententiam sibi contrariam secundum quandam opinionem iuris quam reputat falsam, & quod intendit ut hoc examinetur a superiori tribunali. Notandum est etiam, quod populares litigantes, bona fide appellant quando sequuntur sententiam sui aduocati: quia illi non tenentur scire subtilitates iuris. Denique notandum est, religiosis omnibus interdictam esse appellationem a suis praelatis iure communi, ut patet in cap. ad nostram, & in cap. reprehensibilis. & capit. cum speciali. de appellationibus. Sed tamen singuli religiosi seruabunt suas constitutiones. Ratio autem quare iure communi denegata sit appellatio religiosis, sumitur ex bono communi religionis, quod consistit in quadam simplicitate obedientiae & tranquillitate: eo uel maxime, quod religiosi in sua professione renunciant iuri appellandi sicut renuntiant possessionibus: relinquunt tamen illis locus querelae.

A R T I C V L V S. IIII.

Utrum liceat condemnato ad mortem se defendere, si possit.

Quartum sic proe editur. Videtur, quod liceat condemnato ad mortem se defendere, si possit. Illud enim ad quod natura inclinat, semper est licitum, quasi de iure natu-

rali existens. Sed naturæ inclinatio est ad resistendum corruptentibus, non solum in hominibus & animalibus: sed etiam in sensibilibus rebus. Ergo licet reo cōdēnato resistere, si pōt, ne tradatur in mortē.

2. Præterea. Sicut aliquis sententiā mortis cōtra se latam subterfugit resistendo, ita etiam fugiendo, Sed licitum esse videtur, quod aliquis se à morte per fugam liberet: secundum illud Eccl. 9. Longè esto ab homine potestatem habente occidēdi, & non viuificandi. Ergo etiam licitum est reo resistere.

3. Præterea. Prou. 24. dicitur: Erue eos qui ducuntur ad mortē, & eos qui trahuntur ad interitū, liberare ne cesses. Sed plus tenetur aliquis sibi, quā alteri. Ergo licitū est, q̄ aliquis cōdēnatus, seipsum defendat, ne in mortem tradatur.

Sed cōtra est, qđ dicit Apost. Rom. 13. Qui p̄tati resistit, Dei ordinationi resistit: & ipse sibi damnationē acquirit. Sed cōdēnatus, se defendendo, p̄tati resistit, quantum ad hoc, in quo est diuinitus instituta ad uindictam malefactorum, laudem uerō bonorum. Ergo peccat se defendēdo.

Respondeo dicendum, q̄ aliquis damnatur ad mortem dupliciter. Vno modo iustē, & sic non licet cōdēnato se defendere. Licet enim est iudici eum resistētem impugnare. Vnde relinquitur, q̄ ex parte eius sit bellū iniustum. Vnde indubitatē peccat. Alio mō condēnatur aliquis iniuste, & tale iudicium simile est uolentiarum: scđ in illud Ezech. 22. Principes eius in medio illius quasi lupi rapientes prædam, ad effundēdū sanguinē. Et ideo sicut licet resistere latronibus, ita licet resistere in tali casu malis principibus, nisi forte propter scandalum vitandum, cum ex hoc aliqua grauis turbatio timeretur.

Ad primū ergo dicendū, q̄ ideo homini data est ratio, ut ea, ad quæ natura inclinat, non passim, sed secundum rationis ordinem exequatur. Et ideo non qualibet defensio sui est licita, sed solum quæ sit cū debito moderamine.

Ad secundū dicendū, q̄ nullus ita cōdēnatur, q̄ ipse sibi inferat mortē, sed q̄ ipse mortē patitur. Et ideo nō tenetur facere id, unde mors sequatur: quod est manere in loco, unde ducatur ad mortē. Tenetur ta-

men nō resistere agēti, q̄n patiatur qđ iustū est eū pati. Sicut ēt si aliquis sit cōdemnatus, ut fame moriatur, nō peccat, si cibū sibi occultē ministratum sumat, quia non lumere, esset seipsum occidere.

Ad tertium dicendū, q̄ per illud dictū Sapientis nō inducitur aliquis ad liberandum alium à morte contra ordinem iustitiæ, unde nec seipsum contra iustitiā resistendo aliquis debet liberare à morte.

S U M M A A R T I C U L I

Prima conclusio. Si sententia est iusta non est licitum se defendere. Probat. Nam alias daretur bellum iustum ex utraque parte. Secunda conclusio. Si sententia sit iniusta, licitum est se defendere, nisi graue scandalum sequeretur in republica. Ratio est, quia iurē naturæ, unicuique datum est, uim vi repellere.

C O M M E N T A R I V S.

Dabitur circa istas conclusiones. An innocens damnatus ad mortem per sententiam secundum allegata & probata iustam, possit se ipsum defendere? Pro parte negativa arguitur primo. Talis sententia est iusta: sed secundum doctrinam D. Thomæ in prima conclusione, quando sententia est iusta nemo potest se defendere: ergo, &c. Secundo. Iudex sciens innocentiam damnati per scientiam particularem, potest, imo tenetur exequi sententiam datam: ergo innocens non potest se defendere. Patet consequentia: quia alias dabitur bellum iustum ex utraque parte secluso omni ignorantia. Tercio. Si innocens ille defendendo se, percutiat iudicem, postea punietur, etiam si constet de illius innocentia, ergo. Quarto. In tali defensione semper est scandalum & perturbatio reipublica: ergo nunquam est licita talis defensio. Pro parte uero affirmatiua arguitur primo. D. Thom. dicit in secunda conclusione, q̄ quando sententia est iniusta, licitum est se defendere: sed in tali casu sententia secundum rem est iniusta, quia fundatur in falsa præsumptione: ergo, &c. Secundo. Licitum est unicuique innocenti se defendere, etiam ab altero innocente, qui per ignorantiam inuadit: ergo in illo casu licitum erit innocenti cōdēnato se defendere à iudice, etiam innocenti. Tercio. Innocentes qui sunt in ciuitate, qua bello iusto impetitur: possunt se defendere ab illis, qui iustē puniunt: ergo etiam in casu posito. Quarto. Si iudex sciat innocentiam damnati, tenetur adhibere omnē diligentiam ad liberandum illum secluso scandalo: ergo ubi non fuerit scandalum, iudex poterit dissimulare, & tenebitur, & non impugnare innocentem: aliàs erit bellum iniustum ex parte iudicis. Ad hoc dubium respondet Sor. lib. 5. de Iustitia, q. 6. artic. 4. negatiuē, sed Victoria præceptor eiusdem tenet partem affirmatiuam.

PRO decisione, sit prima conclusio. Nomine in iustæ sententiæ intelligit Diuus Thomas, sententiā quæ profertur contra ordinem iuris. Probat. quia comparat illam uolentiarum latronum, sententia autem quæ profertur secundum allegata & probata, non

ta, non potest comparari violentiæ latronum, etiam si detur contra innocentes. Vnde relinquitur, quod nomine sententiæ iustæ, in prima conclusione, intelligit sententiã quæ profertur secundum allegata & probata, siue detur contra innocerem, siue contra nocentem.

Secunda conclusio. Damnatus innocens potest per se loquendo se defendere in casu dubij propositi. Probatur, quia talis sententiã nulla est in foro conscientiæ, neque confert verum ius accusatori aut iudici, ut habet communis opinio: ergo per se loquendo poterit condemnatus ille se defendere, nisi obster aliqua circumstantia boni vel mali publici. Secundo. Si per talem sententiã ille innocens esset condemnatus poena pecuniaria, poterit adhibere omnem industriam, ne soluat pecunias, & abscondere bona sua: ergo in casu tibi agitur de periculo vitæ, poterit se defendere. Et confirmatur, quia si semel soluerit illas pecunias, & postea confiterit de illius Innocentiæ: tenebitur Fiscus restituere illi bona sua absque noua sententiã: ergo prior sententiã nulla fuit, ac per consequens poterit se defendere. Tertio, sententiã excommunicationis, quæ profertur secundum allegata & probata, fundatur tamen in falsa præsumptione, non obligat in foro conscientiæ, & sic excommunicatus poterit se gerere ut non excommunicatus secluso scandalo, ergo. Eadem est ratio in casu posito. Ex quo sequitur corollarium, quod illum innocens poterit occidere iudicem in sui defensione, secluso scandalo: si vero fuerit scandalum, erit graue peccatum defendere se per vim, & quia semper est eiusmodi scandalum, quando aliquis se defendit in casu proposito: ideo D. Thom. non apposuit illam exceptionem in prima conclusione, sed apposuit illam in secunda conclusione: quia in illo casu multoties non erit scandalum defendere se ab iniquo iudice & tyranno.

Ad argumenta in contrarium. Ad primum distinguo maiorem: sententiã illa est iusta secundum allegata & probata, quatenus fundatur in falsa præsumptione, concedo: sed secundum rem nego. Et ad minorem respondetur, quod D. Tho. loquutus est vniuersaliter, comprehendendo etiam sententiã iustam secundum allegata & probata: quia semper aut fere est scandalum, si quis se defendat contra huiusmodi sententiã.

Ad secundum, nego antecedens. Si iudex poterit sine scandalo sententiã non exequi: tunc enim erit bellum iniustum ex parte iudicis.

Ad tertium. Concedo antecedens, quia præsumitur culpa saltem scandali: sed negatur consequentia: quia ut habetur in regula, Sine culpa, de regulis iuris in sexto. licite potest aliquis puniri sine culpa, non tamen sine causa.

Ad quartum respondetur, quod quando fuerit scandalum, non erit licitum se defendere.

Ad argumenta pro parte affirmatiua, concedimus intentum, quatenus probant nostram secundam conclusionem. Sed tamen circa solutionem ad secundum, disputat Caietanus quæstionem circa condemnatum ad mortem, an possit fugere? Et circa condemnatum ad portionem veneni, an teneatur illam sumere: & an condemnatus ad mortem famis, possit licite comedere.

Nos autem per propositiones dicemus ad singula. Prima propositio. Licetum est cuiuslibet fugere de carcere: etiam si ex fuga illius sequatur aliquod damnum custodibus carceris. Ratio est: quia illud damnum est effectus per accidens & præter intentionem fugientis, cum ipse utatur iure suo.

Bañes de Iustitia.

A Secunda propositio. Non est licitum fugere de carcere impugnando custodes. Ratio est, quia hoc esset repugnare iustitiæ legali in suis ministris.

Tertia propositio. Licetum est fugere de carcere rumpendo uincula & parietes. Ratio est, quia sic fugiens non facit vim alicui, eo quod uis non fit nisi creaturæ rationali. Vnde quemadmodum damnatus ad bestias, potest feram occidere: ita etiam detentus in carcere poterit rumpere carcerem, absque illatione violentiæ. Ista conclusio est contra Gandauum quodlibeto. 9. artic. 25. Dicunt tamen Caietanus, & Soto, quod ita fugiens tenebitur ad restitutionem damni in carcere illati: sed certe si ille erat condemnatus ad mortem, vel ad abscisionem membri, non tenetur ad aliquam restitutionem: quia erat in extrema necessitate: in qua omnia sunt communia, sicut non teneretur ad restitutionem equi quem fugiendo occidit.

Quarta propositio. Licetum est consulere in carcere ut fugiat, & dare illi ad hoc industriam & instrumenta quibus carcerem frangat. Excipit Caietanus eos quibus incumbit ex officio & statu tueri publicam potestatem, ut sunt ministri iustitiæ, & in republica viri senatores. Ratio Caietani pro ista conclusione est: quia nullus prohibetur ad cooperationem actus qui licitus est alteri, nisi per accidens ratione status aut officij: sicut non est licitum clerico cooperari ad causam sanguinis iustam. Et si quis obijciat contra Caietanus, quod pari ratione sequeretur, licitum esse rumpere carcerem, ut in carceratus fugiat: negat consequentiam. Nam dicit magnam esse differentiam, quod aliquis intus existens rumpat carcerem, ut quod aliquis extra existens rumpat domum carceris. Quia iste offendit publicam potestatem immediate: ille autem utitur iure fugiendi, & per accidens rumpit carcerem. Hanc sententiã quantum ad secundam partem, scilicet, quod est licitum dare instrumenta in carcerato, reijcit Soto libr. 5. de Iustitiã. q. 6. artic. 4. Dicit namque quod quantumvis sit licitum consulere: tamen non est licitum dare illi instrumenta: quia non est licitum rumpere carcerem cum illo: ergo neque instrumenta præstare. Nauarro in Manua li capit. 25. num. 38. refert vtranque opinionem, & dicit opinionem Caietani esse tolerabilem ex æquitate quadam: sed opinionem Soti esse ueriores secundum iuris rigorem. Et ratio illius est, quia ab omnibus iudicantur peccare infringentes carcerem ut parent uiam fugientibus: ergo etiam dantes ad hoc instrumenta. Sed ex hoc statim sequitur, quod etiam peccant dantes consilium & industriam. Patet consequentia: quia magis influunt in effectum dantes consilium & industriam: quam dantes instrumenta. Quamobrem, nobis uerior est sententiã Caietani: sed eius ratio indiget expositione. Notandum ergo primo, quod licet quædam opera si per se intentata sunt, siue ut finis, siue ut medium ad finem sint illicita: efficiuntur licita, quia sunt effectus per accidens alicuius bonæ actionis. Ut v.g. occidere hominem est illicitum ut intentum per se, nisi ab autoritate publica: at uero si quis occidit hominem, exercens defensionem suam cum moderamine inculpatae tutelæ: non est illicitum. Similiter si quis fugiens feram, incurrit in hominem & præcipitat illum, non est homicida: quia exercet operationem fugiendi ad quam habebat ius: unde præcipitatio fuit effectus per accidens sequutus ex fuga. Si quis autem in eodem casu uidens amicum fugientem præcipitaret eundem hominem, ut pararet amico uiam: esset homicida, quia immediate exercet operationem illicitam. Secundo notandum, quod aliquando effectus

C

D

E

T 4 ille

Ille qui est per accidens respectu operantis actionem sibi licitam efficitur per se intentus respectu alterius, qui intendit adiuuare ad illam actionem: ut in exemplo secundo immediate posito. Ratio est, quia ista fuga in illo casu est tantum operatio vnus fugientis; unde respectu illius, tantum est effectus per accidens, præcipitatio hominis.

Tertio notandum, non esse verum vniuersaliter, ut si alicui est licita operatio, quod cui libet sit licitum operari cum illo, eandem actionem ut cõcausa. Verbigratia, marito adulteræ condemnatæ per sententiam iudicis, licitum est illam occidere; & tamen nemini licitum est occidere illam simul cum illo: quãuis sit licitum consulere, ut occidatur & dare instrumenta. Ratio igitur Caietani, ita intelligenda est, quod licitum sit adiuuare ad illam operationem, dando consilium aut instrumenta: non autem exercendo eandem actionem. Dicimus ergo, quod cum ipsi incarcerato sit licitum fugere poterit quilibet consilium, ut fugiat, & dare illi instrumenta quibus possit parare viam fugæ, at nulli licebit rumpere carceres, ut incarceratus fugiat. Ratio est, quia ista operatio rumpendi carceres, solum erit licita quando fuerit effectus per accidens alterius bonæ actionis, ad quam homo habet ius.

Sed est argumentum contra tertiam & quartam conclusionem. Nam iure ciuili puniuntur pœna capitis effractores carcerum, ut patet in l. de his. ff. de effraCTORIBUS: ergo peccant mortaliter. Patet consequentia, nam tanta pœna non esset iusta, nisi pro peccato mortali. Ad hoc dicit Soto vbi supra, quod forte legislatores sequuti sunt opinionem illorum qui dicunt esse illicitum carceres rumpere. Vel secundo potest responderi & melius, quod leges aliquando præsumunt culpam, etiam si nulla sit, & ita lex illa præsumit violentiam factam esse custodibus, quod potest colligi ex eo, quod ibidem dicitur, qui conspiratione facta cum exteris, carceres effregerint: Vbi insinuat factam fuisse vim custodibus, & subditur ibidem, qui per negligentiam custodum euaserint, leuius puniuntur: quod tamen intelligit Soto, si ruperit vincula, alias inquit, iniqua esset punitio.

Quinta conclusio. Condemnatus per sententiam iudicis iustam ad pœnam carceris, non potest licite fugere. Ratio est, quia sicut tenetur exulare qui condemnatur ad exilium, & qui condemnatur, ut non exeat de ciuitate tenetur non exire: ita etiã, qui condemnatur ad pœnam carceris, tenetur non exire. Ratio huius est, nam quilibet tenetur obedire iustitiæ legali, in illis actionibus quas potest licite exercere, ergo etiam &c. Ex hac vniuersalitate excipit Soto contra Caietanum, quado aliquis condemnatur ad carcerem dum morte plectendus erit, tunc enim poterit fugere. Quod probat ratio D. Thomæ in solutione ad secundum. Vnde & nos fecimus aliam exceptionem scilicet, quando quis damnatur ad carcerem perpetuum, vel ad durissimam seruitutem: ut si damnatur ad triremes. Ratio est, quia carcer perpetuus comparatur morti, ut habetur. l. antepenultima. ff. de regulis iuris. Item condemnatio ad triremes est acerbissimum tormentum: Ergo licitum est fugere, si potest absque resistentiã administrantium. Item probatur, quia capti in bello iusto possunt licite fugere non obstãte, quod sunt serui iure gentium. Ergo & illi qui numerantur in nostro casu.

Circa prædictas conclusiones. Notandum, quod religiosus non est licitum fugere de carcere, quia illi sponte sua se abdicauerunt libertate vagandi: quare non debent esse melioris conditionis quantum ad hoc, qui sunt in carcere: quam alij religiosi: sed isti

A non possunt fugere. Ergo neque illi. Hinc excipiunt aliqui, nisi forte ageretur de periculo vitæ ipsius religiosi: tunc enim licitum esset illi fugere. Et hoc probat ratio D. Thome in solutione ad secundum. Possumus etiam ponere, aliam exceptionem, quando religiosus est condemnatus ad perpetuum carcerem, vel ad durissimam pœnam: tunc enim fugere licebit non ad vagandum, neque ad dimittendum habitum: sed ad quærédum aliquod remedium à superiori prælato, vel à summo Pontifice. Ratio huius exceptionis est, quia videtur nimis asperum & inhumanum, priuare religiosos recursum ad superum prælatum in tanta angustia constitutos: satis enim erit in fauorem religionis & voti solennis, quod non concedamus illis licentiam vagandi, sed quod teneantur representare se superiori Prælato, aut Pontifici, ut dictum est.

Sexta conclusio. Non est licitum condemnare reum, ut ipsemet sumat potionem mortiferam. Probat, quia nemini licet se occidere: at qui illam potionem sumit se occidit, ergo, &c. Quomodo autem vniuersaliter sit verum, nemini licere se ipsam occidere: explicuimus supra quæstione 64. artic. 5. Hæc sententia est Caietani in hoc loco & Soto libro 5. de iustitia. quæstione 6. artic. 4. cuius oppositum tenuit Victoria in relectione de homicidio. num. 30. quia videbatur sibi quod non magis se occidit qui bibit venenum: quam qui scandit scalas, ut se applicet ad actionem mortiferam, aut qui extendit collum ad ictum gladij. Item, quia si iudex potest condemnare reum, ut moriatur per venenum, & cogere illum ut aperiat os, & velit, nolit, deglutiat venenum: non videtur esse ratio sufficiens, quæ ostendat non esse licitum, quod ipsemet hauriat. Nihilominus nobis probabilius videtur sententia Caietani, & est communior, & ratio non potest melior afferri, quam illa quæ adducta est: & ad argumentum in contrarium responderetur, quod ascendere in scalas, non est actio occisiua, & extendere collum potius est pati, aut parare se ad actionem mortis: at vero sumere venenum ex se actio occisiua est.

Ad secundum respondetur, quod sicut iudex potest per vim decollare reum, ipse autem reus non potest se decollare. Ita non potest reus venenum bibere, nisi forte inuitus & coactus. Sed maior difficultas est, utrum sit licitum condemnare ad mortem famis, non comedere cibos sibi oblatos? Videtur quod teneatur comedere. Primo, nam D. Thomas in solutione ad secundum, dicit, quod non comedere esset seipsum occidere. Sed nemini licet seipsum occidere, quin potius tenetur qui propriam vitam tueri, ergo iste talis condemnatus ad mortem famis tenetur comedere oblatos sibi cibos, ut propriam vitam tueatur. Secundò. Omnis homo tenetur vitam seruare per sumptionem cibi non prohibiti: sed ipse iudex non prohibet per sententiam, ut ipse comedat, sed quod non dentur illi cibi; ergo, &c. Hæc sententia est Caietani in hoc loco, & Victoriz vbi supra, numero 2. Oppositum tenet Soto loco citato: & ratio eius est, quia reus potest non fugere de carcere, etiam si sit licitum ei fugere, ergo poterit non comedere, etiam si sit ei licitum comedere; Non enim videtur quod magis se occidat iste quam ille.

Item, quia non comedere potius est non conseruare vitam quã se occidere: sed quando est causa iusta licitum est non conseruare vitam, ergo &c. Probat consequentia. Quia satis iusta videtur causa obedire sententiæ ex virtute iustitiæ legalis.

Nihilominus probabilius & verior videtur opinio

nio domini Caietani: quâvis fortasse posset vtrûq; problematicè sustineri. Ratio autem nostra est, quia vix potest responderi ad verba D. Tho. allata. Item, quia secundum omnium sententiam, licitum est in illo casu comedere. At vero difficultas est inter Doctores, An sit peccatum mortale non comedere: ergo tutius est comedere, ergo hoc debet facere.

Ad primum in oppositum nego consequentiam, & est diferimen quod non fugere est expectare mortem ab intrinseco infligendam: at verò non comedere, est expectare mortem ab intrinseco efficiendam, absque aliqua causa virtutis iusta.

Ad secundum respondetur, qd non est ibi causa virtutis obedientiæ ad iustitiam legalè: quia sententia nō præcipit, vt ego non comedam: esset enim iniqua talis sententia: sed tantum præcipit, vt nemo mihi cibos ministret. Sed contra, ergo alij tenentur dare illi cibû. Patet sequela. Quia licitum est illi dare cibû, & ille est in extrema necessitate, ergo tenetur. Respondetur, nego sequelam & consequentiam: & ratio est, quia sententia prohibet dare cibos condemnato, & quamuis per se non obliget nili ministros iustitiæ ad executionem sententiæ: tamen ipso facto deobligat omnes alios, ita vt non teneantur succurrere illi damnato, & liceat illis permittere, vt sententia executionis mandetur. De qua re vide D. Thom. 2. 2. quæst. 3. art. 2. ad tertium, vbi dicitur, quòd non tenemur dare cibum ei qui secundum iustitiam patitur famem.

Sed adhuc superest difficultas circa eandem solutionem ad secundû, An teneatur fugere danatus ad mortem, si comode potest? Videtur, quòd tenetur. Nam D. Tho. dicit, Nemo ita condemnatur, vt ipse sibi inferat mortem, sed vt mortem patiat: & ideo non tenetur facere id vnde mors sequitur, quod est manere in loco vnde ducatur ad mortem. Hinc inferitur, quod manere in illo loco esset seipsum interficere, ergo &c. Respondetur, quòd D. Tho. duo dicit, Alterum est, quòd nemo potest ita condemnari, vt seipsum interficiat: alterum est, quod potest obligari, vt patiat mortem. Ex hoc secundo inferit D. Tho. quod licitum est fugere, & quod non tenetur manere in carcere, quando potest fugere sine resistètia ad ministros iustitiæ. Et rō est, quia tūc ipsum manere nō est passio illata à ministro iustitiæ, vnde non tenebitur manere nisi quando per actualem actionem cogitur manere. Et hæc de ista quæstione.

QVÆSTIO LXX.

De iniustitia testium.

DEinde considerandum est de iniustitia pertinente ad personam testis. Et circa hoc quærentur quatuor.

ARTICVLVS I.

Vtrum homo teneatur ad testimonium ferendum.

AD Primum sic proceditur. Vt-ur quòd homo non teneatur ad testimonium ferendum. Dicit enim Aug. in quæstio-

Anibus Genes. † qd Abraham dicens de vxore sua: Soror mea est, veritatem celari voluit, non mendacium dici. Sed veritatem celando, aliquis à testificando abstinet. Ergo non tenetur aliquis ad testificandum.

Q. 26. ad fi. 10. 4. Et li. 22. cōt. Fau- lum. ca. 33.

B 2. Præterea. Nullus tenetur fraudulenter agere. Sed Prouerbiorum. 11. dicitur: Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcanum: qui autem fidelis est, celat amici commissum. Ergo non tenetur homo semper ad testificandum, præsertim super his, quæ sunt sibi in secreto ab amico commissa.

C 3. Præterea. Ad ea quæ sunt de necessitate salutis, maximè tenentur clerici & sacerdotes. Sed clericis & sacerdotibus prohibetur ferre testimonium in causa sanguinis. Ergo testificari non est de necessitate salutis.

C Sed contra est, quod August. dicit: Qui veritatem occultat, & qui prodit mendacium, vterque reus est. Ille, qui prodesse non vult: hic, quia nocere desiderat.

D Respondeo dicendum, quòd in testimonio ferendo distinguendum est: quia aliquando requiritur testimoniû alicuius, aliquando nō requiritur. Si requiritur testimoniû alicuius subditi autoritate superioris, cui in his, quæ ad iustitiã pertinent, obedire tenetur: non est dubium, quin teneatur testimoniû ferre in his in quibus secundum ordinem iuris testimonium ab eo exigitur, puta in manifestis, & in his de quibus infamia præcessit. Si autem exigitur ab eo testimonium in alijs, puta in occultis, & de quibus infamia non præcessit, nō tenetur ad testificandum: si verò requiratur eius testimonium non autoritate superioris, cui obedire tenetur, tunc distinguendum est, quia si testimoniû requiratur ad liberandum hominē, vel ab iniusta morte seu poena quacunq;, vel à falsa infamia, vel ab aliquo damno, tunc tenetur homo ad testificandum. Et si eius testimonium non requiratur, tenetur facere quod in se est, vt veritatē denuntiet alicui qui ad hoc possit prodesse. Dicitur. n. in Psal. 81. Eripi te pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate. Et Prouer. 24. Erue eos qui ducuntur ad mortē: & Roman. 1. dicitur: Digni sunt morte non solum qui faciunt, sed etiam qui cōsentiunt facientibus. Vbi dicit

Et gloss.
Ambrosij
in ista lo-
tum. to. 3

dicitur. *Gloss.* Consentire, est tacere cum pos-
sis redarguere. Super his verò quæ per-
tinent ad condemnationem alicuius, non
tenetur aliquis ferre testimonium, nisi cū
à superiori compellitur secundum ordi-
nem iuris. Quia si circa hoc veritas occul-
tetur, nulli ex hoc speciale damnum nasci-
tur. Vel si imminet periculum accusato-
ri, non est curandum, quia ipse in hoc pe-
riculum sponte se ingessit. Alia autem ra-
tio est de reo, cui periculum imminet eo
nolente.

Ad primum ergo dicendum, quod Au-
gustinus loquitur de occultatione verita-
tis in casu illo, quando aliquis non com-
pellitur superioris autoritate veritatem
propalare, & quando occultatio veritatis
est nulli specialiter damnosa.

Ad secundum dicendum, quòd de illis
quæ homini sunt commissa in secreto per
confessionem, nullo modo debet testimo-
nium ferre quia huiusmodi non scit vt ho-
mo, sed tanquam Dei minister, & maius
est vinculum sacramenti quolibet homi-
nis præcepto. Circa ea verò quæ aliter ho-
mini sub secreto committuntur, distinquen-
dum est. Quandoque enim sunt talia, quæ
statim cum ad notitiã hominis venerint,
homo ea manifestare tenetur, puta si per-
tinent ad corruptionem multitudinis spi-
ritualem vel corporalem, vel in graue dā-
num alicuius personæ, vel si quid aliud est
huiusmodi, quod quis propalare tenetur
vel testificando, vel denuntiando. Et con-
tra hoc debitum obligari non potest per
secreti commissum, quia in hoc frangeret
fidem, quam alteri debet. Quandoque ve-
rò sunt talia quæ quis prodere non tene-
tur, vnde potest obligari ex hoc, quòd sibi
sub secreto committuntur, & tunc nullo
modo tenetur ea prodere, etiam ex præ-
cepto superioris, quia seruare fidem est
de iure naturali. Nihil autem potest præ-
cipi homini contra id quod est de iure na-
turali.

Ad tertium dicendum, quòd operari
vel cooperari ad occisionem hominis non
competit ministris altaris, vt supra dictū
est. Et ideo secundum iuris ordinem com-
pelli non possunt ad ferendum testimo-
nium in causa sanguinis.

Quaest. 64.
art. 4.

SUMMA ARTICULI.

Prima conclusio. Si secundum ordinem iuris
requiritur testimonium à proprio iudice, tene-
tur ferre.

Secunda conclusio. Si requiratur contra ordinem
iuris, non tenetur testificari.

Tertia conclusio. Si testimonium sit necessarium
ad liberandum hominem ab iniuria, vel damno: te-
netur testificari etiam non postulatus ab aliquo ne-
que rogatus.

BQuarta conclusio. Quando agitur tantum de cō-
demnatione alicuius, non tenetur ferre testimoniū,
nisi compulsus à iudice secundum ordinem iuris,
etiam si accusatori periculum imminet.

COMMENTARIUS.

DE hac materia extant tituli de testibus
in vtroque iure, & in decreto causa 3.
& 4. per multas quaestiones. Soto lib. 5.
de iustitia, quaest. 7. & relectione de re-
gen. membro 2. q. 6. Nauarro in manua-
li, cap. 23. nu. 40. Nos vero hanc materiam in quinque
partes diuidemus. In prima differtendum erit, quan-
do iudex iuste interrogat testem.

CDubitatur primò ad quid teneatur testis? Pro
cuius decisione sit prima conclusio. Quando iudex pro-
cedit per viam accusationis, aut denuntiationis: ne-
cessarium est, quòd præcesserit ipsa accusatio, vel de-
nuntiatio iusta in foro exteriori. Hæc est communis
sententia, & probatur ex definitione viæ accusati-
onis, est enim via accusationis quando proceditur ab
ipsa accusatione, tanquam à principio, ergo necesse
est vt præcedat accusatio. Sed tamen explicatur illa
propositio. Diximus enim, quòd præcedat accusa-
tio in foro exteriori iusta, quia potest contingere, vt
accusatio sit iniusta in foro conscientiarum, eo quòd ac-
cusator poterat & tenebatur corrigere delinquentem,
& ita providere bono communi: & nihilomi-
nus illa accusatio erit iusta in foro exteriori, & iu-
dex tenetur illam admittere, si accusator instat. Pro-
batur, quia iudex est custos boni publici, & debet
procedere secundum ius commune, ergo debet ad-
mittere & acceptare accusationem quam admittunt
ipsa iura. Et confirmatur. Accusator habet in foro
exteriori ius ad accusandum illud, quòd probare pro-
mittit, ergo iudex debet admittere in eodem foro il-
lam accusationem, alias merito puniretur ille iudex
si non admitteret talem accusationem quia non re-
cte fecit officium suum. Et notandum est, quòd iste
est vnus de multis casibus, in quibus iudex potest in-
terrogare testem specialiter de ipso reo, & tamen nō
potest interrogare ipsum reum, An fecerit crimen?
donec iam habeat vnum testem saltem, vel habeat
indicia certa, quæ suppleant vicem vnius testis.

ESed tamen contra propositionem & explicatio-
nem eius arguitur primò. Nam D. Tho. dicit in articulo,
quòd tunc iudex interrogat secundum ordinem iu-
ris, quando crimen est manifestum, & quado inter-
rogat in his in quibus infamia præcessit: ergo non
sufficit accusatio ad interrogandum testem iuridice,
si crimen non est notorium, vel præcessit infamia
de illo. Secundò. Si iudex sciat accusatorem inique
agere in foro conscientiarum accusando, tenetur illum
fraternaliter corrigere foris, ergo non tenetur
admittere statim accusationem illam, Patet consequen-
tia. Quia alias tenebatur tunc iniquitate accusatoris.

Ad

Ad primum respondetur, ex eodem D. Thom. in q. 68. artic. 1. ad tertium, ubi ait, q̄ non est omnino secretum quod per sufficientes testes probari potest. Notandum est enim quod manifestum habet gradus, quorum vnus est, quando aliquid potest probari, vel proponitur probandum in iudicio. Quod autem dicit D. Thom. in his de quibus infamia praecessit, non intelligatur, vtrumque simul esse necessarium, scilicet, quod sit crimen manifestum, & quod sit infamia de illo: sed alterum sufficere ad interrogandum testem. Secundo respondetur, quod accusatio legitime facta in foro exteriori, sufficienter infamat ipsam reum, & nisi se purgauerit iuridice de illo crimine, manebit infamatus. Ad secundum responderetur, concedo antecedens & nego consequentiam si accusator non corrigitur, sed adhuc instat accusare: tunc enim iudex tenebitur acceptare accusationem, vt persona publica, etiam si sciret testes esse falsos, & accusatum esse innocentem: non enim atinet ad iudicem quatenus est persona publica, considerare ea quae sunt per accidens ad iudicium publicum: quia ipse est custos iuris communis & distributor illius secundum allegata & probata.

Secunda conclusio. Quando iudex procedit per viam inquisitionis suae generalis, suae specialis: licitum est interrogare testem in omnibus casibus, in quibus diximus esse licitum interrogare reum, vt diximus in quaestione. 69. & multo magis militant rationes & testimonia quae ibi adduximus pro ista propositione: quanto facilius est dicere peccatum alienum, quam proprium.

Tertia conclusio. Quando crimen vergit in detrimentum reipublicae, vel etiam priuatae personae notabiliter, & adhuc est in fieri vel expectatur vt fiat: licitum est interrogare testem, vt dicat in particulari, Quis nam sit illic reus. Probat. Quia iudex multo magis tenetur prouidere bono communi & defendere innocentem, quam quilibet alius particularis: sed quilibet alius tenetur in illo casu prouidere bono communi, aut defendere innocentem reuelando criminolum per accusationem, vel denuntiationem si aliter non potest: ergo multo magis iudex poterit inquirere de illo criminoso. Minor patet ex tertia conclusione D. Thomae in articulo. Sed notandum est, quod iudex non potest in illo casu inquirere in particulari de Petro, vel Paulo, etiam si sciat vt persona particularis quod ille reus est Petrus vel Paulus. Ratio est, quia Petrus non est infamatus neque accusatus vel denuntiatus: itaque poterit iudex interrogare, scis in particulari quis parat insidias contrari, aut intendit occidere innocentem? Quod si iudex habeat insidias particularia contra aliquem in quantum persona particularis, ipse iudex poterit & tenebitur ad monere testem seorsum extra iudicium, vt si aliquid scit de illo particulari, quod indicet illud in iudicio, non autem poterit in publico iudicio interrogare de Petro, qui non est infamatus neque accusatus neque denuntiatus. Ratio huius asserti est lex charitatis quae vniquemque obligat ad defensionem boni publici & innocentis.

Secundo nota, quod crimen dupliciter potest dici esse in fieri: Vno modo secundum se formaliter, vt v.g. cum aliquis actualiter furatur, vel intendit inuenirem: Alio modo quando in suo effectu adhuc significatur reipublicae vel innocens, vt v.g. quando quis non vult restituere quod accepit vel etiam ex eo, q̄ ille non prouidetur reipublica perturbatur. Dicimus ergo, q̄ sufficit ad meritatem nostrae propositionis, q̄ crimen sit in fieri isto secundo modo. Tale enim crimen est crimen laesae maiestatis, vt habetur in com-

A muni sententia Iurisperitorum super Extrauagante, Ad reprimendum, quae habetur in volumine iuris Ciuili. Et nota, eandem esse sententiam communem de crimine laesae maiestatis diuinae, vt v.g. de heresi, & de sacrilegijs quae uehementer perturbant Christianam religionem. Vt si aliquis imaginem crucifixi confringeret, aut incenderet domum sacram.

Quarta conclusio. Quando in processu inquisitionis quae sit iuridice, detegitur incidenter aliud crimen ipsius rei, etiam si sit disparatum: licitum est interrogare testem de illo crimine, & testis tenebitur respondere. Haec conclusio est contra Soto relectione citata, membro. 2. quaest. 6. conclusionem. 3. casu. 4. sed adseritur a Nauarro in relectione capitis inter uerba. 11. quaest. 3. num. 676. & est communis sententia Iurisperitorum, & probatur ex. l. quod euitandi. C. de conditionibus ob turpem causam. & l. penult. C. si aduersus libertatem. & Doctores Canonistae super cap. 2. de confess. & cap. 2. de ordine cognitio-num, vniuersaliter dicuntur, quod si crimen illud quod incidenter detegitur, est coniunctum cum alio crimine de quo fiebat iuridica inquisitio: potest in eodem iudicio puniri sine noua litis inchoatione: si autem illud crimen fuerit disparatum, non potest puniri in eodem iudicio sed poterit puniri per nouam inchoationem litis, inquirendo de illo crimine. Ex hac sententia omnino tenenda est, & est speciale argumentum ad hoc contra Soto. Nam ipse in relectione citata post primam conclusionem dubio. 2. tenet, quod solum habetur ex iure positiuo, q̄ requiratur infamia ad inquirendum contra reum per viam inquisitionis. Vnde sic arguitur. Ius positiuum potest derogari per contrarium usum, & per contrariam sententiam Iurisperitorum: sed est v. ius communis & communis sententia, quod fiat id quod dicimus in quarta conclusione, ergo, &c. Et denique sic arguitur. Etiam si teneamus, (quod ego uerum existimo) infamiam debere praecedere ad interrogandum in particulari de aliquo reo, secundum quod infamia supplet uicem accusatoris: tunc sic arguitur. Infamia eatenus necessaria est, quatenus supplet uicem accusatoris: sed de reo criminis in iudicio, etiam si incidenter contingat, sufficienter infamat hominem: ergo licitum erit interrogare testem.

Dubitar secundum, an cum crimen est manifestum & iam transactum, neq; est directe contra rem publicam neque est crimen laesae maiestatis: sit licitum iudici inquirere testes, vt cognoscat reum de quo nulla praecessit infamia. V.g. inuenitur cadaver hominis in platea, An sit licitum iudici interrogare quemlibet, scis, quisnam occiderit hunc hominem? Ita vt interrogatio sit generalis ex parte personae, specialis autem ex parte delicti.

Pro parte negativa arguitur primo. In illo casu non est licitum interrogare, scis an Petrus occiderit, ergo neque interrogare, scis quis occiderit. Antecedens patet ex dictis in tertia conclusione: Consequentia probatur. Nam responsio testis debet esse specialis, ergo idem est ac si iudex interroget in speciali.

Secundo. Iudex interrogans testem illo modo, exponit illum in periculo reuelandi reum, de quo nulla praecessit infamia, ergo peccat, &c. Ad hoc dubium respondet Soto negatiue in relectione citata, quaest. 6. dubio. 4. post primam conclusionem, dicit tamen, quod forte licitum est iudici interrogare de quibusdam indicijs & circumstantijs delicti, v.g. qua hora occisus est homo, aut quibus armis, quibus inuentis postea poterit interrogare de reo.

PRO

PRO- decisione vero sit prima conclusio, Quando delictum est notorium, licitum est iudici inquirere reum generali inquisitione ex parte personæ: Hanc tenet Innocentius. 4. super cap. bonæ. de electione. quem sequuntur Iurisperiti. Hanc sententiam tenuit D. Thomas cum esset Bacchalaureus Parisius, vt refert Cajet. supra quæst. 69. ar. 2. Tenet eam Bartol. in l. 2. ff. ad l. Iuliam. de adult. & in l. fin. ff. de quibus. quem omnes legitime sequuntur. Et probatur primò ex vsu communi omnium iudicum, quia ita faciunt, qui vsus iustitiae derogare legem positiuam quæ præcepit, vt non nisi præcedente infamia inquiratur de reo, & hoc argumentum est efficax contra Soto, qui opinatur legem illam esse positiuam. Contra quem etiam arguitur secundò. Licitum est iudici quærere indicia, & postea ipsum reum, ergo iam sine infamia quæritur reus. Consequenter patet. Quia illa indicia & circumstantiæ non magis infamant ipsum reum, quam delictum notorium.

Tertiò. Nam alias, si iudex sciens delicta notoria, non inquireret reos, sed expectaret infamiam alicuius personæ; perturbaretur pax & tranquillitas reipublicæ crebris facinoribus, nam pessimi quique auderent crimina perpetrare, ergo &c.

Quartò. Visitatoribus licitum est inquirere an subditi sciant aliqua delicta in communitate: correctione digna, etiam vbi nulla præcessit infamia, ergo multo magis vbi delictum est notorium. Hanc conclusionem tenet Syluest. verbo, inquisitio. §. 7. & Cajet. opusc. 17. responsionum, respons. 5.

Secunda conclusio. Quando crimen non est notorium, est tamen fama de illo: hunc ordinem seruat iudex. Primo inquirat, an sit certum illud crimine: deinde quisnam fecit poterit interrogare in generali, sicut in prima conclusione dictum est.

Ad primum argumentum respondetur, nego consequentiam. Ad probationem respondetur, quòd si interrogatus sciat esse secretum quòd Petrus occidit, debet respondere se nescire. Neque enim iudex circa ordinem legis naturæ interrogat sed intendit quod interrogatus faciat quod debet. Iudex enim facit suum officium pro bono communi.

Ad secundum aliqui dicunt, quòd iudex tenetur admonere interrogatum, quod non intendit, vt reuelat quòd non est licitum reuelare. Sed prædictò non potest obligari iudex ex iustitia ad hæc admonitionem: quia exercet officium ministri reipub. pro bono communitatis. Quod si interrogatus nescit respondere, sibi imputet, eo vel maxime quòd tali periculo se exposuit homicidæ, vnde illud incomueniens est per accidens respectu iudicis.

Dubitat tertio, An testis qui se abscondit sciens mandatum citatorium dimanasse à iudice quo vocatur ad iudicium teneatur ad restitutionem detrimenti quòd incurrit pars in cuius fauorem vocabatur.

Arguitur primo pro parte affirmatiua. Quando edictum est generale præcipiens, vt omnis qui sciuerit certum crimen manifestet illud; tunc secundum communem sententiam, qui non manifestat, tenetur ad restitutionem, ergo multo magis in nostro casu.

Arguitur secundò. Iudex vt persona publica iuste applicat testimonium vnius cuius alteri in cuius fauorem ferendum est, ergo talis cuius tenetur ex iustitia testificari.

Arguitur tertio. Si alicui præcipiatur, quod exhibeat scripturam publicam, & occultauerit eam, tenetur restituere parti litiganti omnia damna, ergo. Ob hæc argumenta Soto lib. 5. q. 7. art. 1. tenet partem affirmatiuam: & Nauar. Manual. cap. 25. nu. 44. & est

ferè communis sententia. Alij aiunt quod si notificatum est testi mandatum, tenetur restituere: sin autem, non tenetur.

PRO- decisione huius difficultatis sit prima conclusio. In casu posito in principio dubij, testis qui se occultat de industria ante notificationem mandati, peccat contra charitatem & contra iustitiam legalem. Contra charitatem quidem, quoniam tenetur proximo fauere absque proprio damno. Contra iustitiam verò legalem, quia tenetur correspondere ipsi reipublicæ in rebus necessarijs gubernationi; quando fuerit interrogatus; sed ille se abscondit ne hoc faciat: ergo peccat contra iustitiam legalem. Erir autem peccatum mortale vel veniale pro gravitate materiæ.

Secunda conclusio. Testis ex eo solum, quòd non reddit testimonium occultando se postquam scit mandatum promanasse à iudice, siue etiam postquam intimatum est illi, nõ tenetur ad restitutionem faciendam parti in cuius fauorem petebatur testimonium. Ratio potissima est: quia ille non peccat contra iustitiam commutatiuam: ergo non tenetur ad restitutionem. Antecedens probatur, quia ille non tenetur ad reddendum testimonium nisi ex charitate vel ex iustitia legali: ergo non peccat contra iustitiam commutatiuam. Antecedens probatur. Ante mandatum iudicis non tenebatur nisi solum ex charitate reddere testimonium: sed mandatum iudicis solum inducit obligationem iustitiæ legalis, ergo post mandatum tenebitur solum ex charitate & ex iustitia legali.

Secundò probatur conclusio. Post mandatum iudicis si testis non testificetur, non tenebitur restituere fisco vel iudici lucrum quòd impedit eis, quòd acquisituri essent ex condemnatione alterius partis, ergo etiam neque ipsi parti læsæ. Antecedens est manifestum ex his quæ diximus sup. quæst. 69. Et probatur consequentia. Quia per mandatum iudicis per se primò & immediate ordinatur testis ad reipublicam, scilicet, ad tribunal publicum, vt detur illi & illi foueat, ergo si iniuria quæ fit tribunali non cõparendo non obligat ad restitutionem, multo minus tenebitur restituere parti respectu cuius secundariò se habet ipse testis per mandatum iudicis.

Tertiò. Si ex iustitia commutatiua teneretur reddere testimonium in fauorem partis: sequitur quòd eum aequali damno deberet reddere. Patet consequentia. Quia altera pars haberet ius ad reum testimonium sicut ad rem propriam, ergo secundum regulas restituendi cum aequali detrimento debet homo reddere illud testimonium. Denique probatur ex ratione qua D. Thomas probat primam conclusionem articuli, quæ quidem tantum inducit obligationem iustitiæ legalis: ait enim, quòd tenetur obedire homo superiori.

Ad argumenta in contrarium respondetur. Ad primum nego antecedens, sed solum erit peccatum contra iustitiam legalem & contra charitatem proximi; quemadmodum si reipublica præciperet edicto quoddam generali, vt omnes diuites singulos pauperes sustentarent, si quis diues non sustentaret pauperem, non peccaret contra iustitiam commutatiua: sed tantum contra legalem, & contra charitatem proximi.

Ad secundum respondetur, quòd iudex applicat eo modo quo potest testimonium vnius cuius in fauorem alterius, scilicet, præcipiendo & obligando illum secundum iustitiam legalem.

Ad tertium argumentum negatur consequentia. Est enim differentia, quòd scriptura est instrumentum publi-

publicum, ad cuius manifestationem habet ius quicumque indiget illo testimonio: unde qui occultat scripturam illam, aufert ius ab altero & tenebitur restituere. Cæterum testimonium ipsius testis non subiacet nisi dominio ipsiusmet, unde si non reddit testimonium nulli facit iniuriam contra iustitiam commutativam.

Sed ut hoc magis explicetur est dubium quartum, An postquam testis comparet in iudicio & interrogatur iuridicè: teneatur respondere, & si non respondeat veritatem quam nouerat, an teneatur restituere?

Pro parte negatiua arguitur primo ex secunda conclusionis duobus præcedentibus. Antea quam comparet in iudicio non tenetur restituere, etiam si de industria se absconderit, ergo neque etiam existens in iudicio tenebitur ex iustitia commutatiua veritatem manifestare. Secundo. Sæpe ex testimonio veritatis imminet periculum ipsi testi: ergo tunc non tenebitur testificari. Tertio. Continget sæpe, quod testis interrogatus iuridicè peccasset ante interrogationem si deponeret crimen alicuius, ergo neque postea tenebitur respondere. Antecedens patet. Sit enim casus quod testis poterat per correctionem fraternam providere bono proximi & communitati, tunc sane tenebitur non reuelare crimen illud in iudicio, ut ostendimus supra quæst. 68. artic. 1. ubi diximus, quod si denuntiet peccat & contra charitatem & contra iustitiam commutativam. Quarto. Sit casus quod aliquis accusauit cum obligatione probandi duobus testibus aliquod crimen, sed tamen reuera non habet nisi unicum testem, tunc iudex iuridicè interrogat testem, & ille non tenetur respondere sciens se esse unicum testem, ergo &c. Quinto. In inquisitione generali quantum ad personam, speciali vero quantum ad delictum notorium, iudex iuridicè interrogat testem, ut paulo ante diximus: & tamen testis non tenetur respondere nisi præcesserit infamia, ergo.

Sexto. Doctores & consiliarij quos consulunt ipsi rei ut sibi prospiciant, non tenentur testificari quantumlibet iudex iuridicè inquirat & interroget etiam præcedente infamia alicuius personæ, ergo &c.

P R O decisione huius, sit prima conclusio. Testis iuridicè interrogatus non tenetur ex iustitia commutatiua manifestare veritatem. Probat. Quia præceptum iudicis addit præceptum obligans ex iustitia legali subditum ad respondendum: sed antea non tenebatur ex iustitia commutatiua respondere: ergo neque modo. Et confirmatur. Si Rex præciperet in aliqua necessitate urgente reipublicæ, ut quilibet cuius proficere ad bellum, ille qui non proficere retur ad bellum non peccaret contra iustitiam commutativam, nec enim teneretur restituere damnum quod sequitur est, ex eo quod ipse non militauit, ergo iudex non potest amplius obligare ad testificandum testem quam Rex ad militandum. Præterea. Testis post mandatum iudicis se abscondens de industria, non tenetur restituere, ergo neque postea in iudicio tenetur restituere si occultat veritatem.

Secunda conclusio. Si testis respondeat semel interrogatus iuridicè, tenetur respondere veritatem ex iustitia commutatiua. Probat. Quia suo mendacio factum est ut innocens condemnaretur, ergo tenebitur ad restitutionem dampni. Patet consequentia. Quia ex iustitia commutatiua tenetur unusquisque non facere actionem ex qua sequitur damnum proximi, si tamen sine suo incommodo notabili possit vitare. Hinc sequitur eadem ratione quod testis in isto casu tenebitur restituere iudici vel sisco bona ad quæ habebant ius ante sententiam, si ex eius falso

A testimonio forte amittunt illa: non tamen tenebitur restituere illa bona quæ essent lucraturi ex condemnatione rei. Ratio est, quia ad illa non habent ius nisi mediante condemnatione rei: & quia testis non tenebatur ex iustitia commutatiua concurrere ad condemnationem rei, non tenebitur restituere sisco penam quam reus esset soluturus: sicut etiam ipse reus non tenetur restituere illam penam, etiam si suo mendacio eripuerit à condemnatione. Itaque habemus, magnam esse differentiam inter occultationem & silentium testis, & inter falsum testimonium quod reddit. Per hoc enim tenetur restituere: per illud autem non tenetur, quia non peccat contra iustitiam commutativam. Quod enim supra diximus quod 62. art. 7. quod tenetur restituere mutus siue non manifestans: explicauimus de non manifestante, qui tenetur ex iustitia commutatiua, siue ex officio manifestare: sicut est custos alicuius domus aut vineæ. Cæterum si aliquis videat furem intrantem in domum vicini & taceat, non tenetur loqui nisi ex charitate: unde si taceat non tenetur restituere.

B Ad primum argumentum in contrarium respondetur, quod testis non magis tenetur manifestare veritatem constitutus in iudicio, quam antea dum esset iam uocatus iuridicè: sed tamen tenetur si responderet respondere ueritatem: alioquin tenebitur restituere, si ex eius falso testimonio datum est damnum alicui. Si obijciat aliquis ex cap. qui cum fure. de fur. ubi dicitur, quod ille etiam est fur qui quarente possessore non indicat. Respondetur, quod est intelligendum quantum ad culpam quæ induitur in peccato contrario charitati & misericordiae: sicut explicatur etiam illud dictum Ambrosij. Pasce fame morientem, si non pauperti occidisti, hoc est imputabitur tibi ad culpam mors alterius, scilicet, contra charitatem non contra iustitiam.

C Ad secundum respondetur, quod non tenetur testis etiam iuridicè interrogatus reddere testimonium veritatis cum notabili damno aut periculo proprio, nisi forte bonum publicum id postulet, aut alias obligetur ex ordine charitatis subire aliquod detrimentum, ad evitandum maius damnum proximi, præsertim in rebus altioris ordinis. Quando autem tenetur: non est præsentis loci definire, sed pertinet ad quæstionem 26. in ista parte.

D Ad tertium respondetur, quod testis si adhuc potest corrigere fraternaliter proximum & providere boni communi, non tenetur respondere: imo tenetur respondere se non scire: neque est inconueniens quod iudex iuridicè interroget: quia potest esse bellum iustum ex utraque parte supposita ignorantia. Iudex autem ignorat per correctionem fraternam sufficienter provideri bono communi & bono partis alterius, quæ habet vicem actoris. Imo verò etiam si iudex sciat ut persona particularis, quod per correctionem fraternam potest provideri omni incommodo: si tamen ipse iudex fuerit postulatus ab accusatore, vel à parte contraria, ut iuridicè procedat: tenetur ex officio iuridicè procedere: quia per accidens se habet scientia illius particularis de correctione fraternam, in ordine ad iudicium publicum. Et ita possumus dicere, quod adhuc iudex in illo casu ignorat in quantum iudex est, per correctionem fraternam potest corrigi sufficienter delinquentem: quemadmodum etiam supra diximus, quæst. 62. art. ultimo, quod non tenetur homo restituere rem alienam cum magno detrimento rerum eiusdem ordinis, & tamen iudex ipse tenetur cogere illum ut restituat, postulante parte contraria, ut fiat iudicium in foro exteriori: quia huiusmodi damnum quod patitur debitor, per accidens

dens se habet ad considerationem iudicij.

Ad quartum respondetur, q̄ testis non tenetur respondere iudicij etiã iuridice interroganti, quando accusator non habet nisi vnicum testem. Huius oppositum tenet Soto lib. 5. de Iustitia. quæst. 7. art. 1. Sed probatur nostrum dictum. Illa sententia est iniusta quæ non habet nisi vnicum testem, ergo testis ille non tenetur respondere, etiam si iudex ex ignorantia vel ex præsumptione iuris iuste interroget. Diximus ex præsumptione iuris: quia potest contingere q̄ iudex sciat vt persona particularis, quod accusator non habet nisi vnicum testem: & nihilominus tenetur interrogare: quia ex præsumptione iuris cuius minister est præsumitur accusator habere duos testes & legitime accusare: vnde compellitur ipse iudex interrogare. Ceterum si ipsemet iudex posset repellere illam accusationem circa scandalum, teneatur non admittere: quia vnicuiq; mandauit Deus de proximo suo. Ergo tenetur defendere reum qui patitur iniuriam, si id potest sine detrimento boni communis.

Ad quintum. Iam diximus in præcedentibus quod iudex non potest interrogare de persona in speciali, via inquisitionis, nisi præcesserit infamia: vnde nec testis tenebitur respondere. Ad sextum respondetur, quod nemo tenetur denuntiare vel testificari de crimine quod ipsius fidei commissum est sub secreto: nisi forte bonum commune periclitetur. Ratio huius est: quam ponit D. Tho. art. 1. ad 2. Quia seruare secretum commissum, est iuris naturalis. Ergo iudex non potest aliquid præcipere contra hoc ius naturale. Quando vero bonum commune periclitatur, tunc ius naturale seruandi secretum amici, non habet locum: quia est aliud ius vniuersalius & fortius. Quia vnusquisque tenetur defendere bonum commune dum periclitatur. Vnde tunc etiam non interrogante iudice, tenetur homo reuelare secretum illud particulare. Ea quæ diximus de secreto seruando, multo magis obligant eos quos consulunt homines ad salutem spiritualem & corporalem: vt sunt Theologi & Medici & Iurisperiti. Ratio est, quia alias tolleretur de medio vniuersalissimum quoddam refugium miserorum, quod est necessarium reipublicæ, scilicet consultatio ad medendum sibi in suis miserijs. Vnde sequitur, q̄ non nisi pro vitando notabili reipublicæ detrimento debet reuelare eiusmodi secretum. Theologus vero si consultatur in ordine ad sacramentum pœnitentiæ, in nullo casu potest reuelare. Nam de confessarijs nihil hæc definimus. Constat enim quod iure diuino tenentur seruare sigillum in omni euentu absque exceptione. Notandum denique quod patres & filij & omnes qui sunt in recta linea non admittuntur in iure ad testimonium contra se ipsos, etiam si veniant voluntarij ad testificandum. Hoc habetur expressè. 4. quæst. 3. 5. Item parentes, & in l. parentes. C. de testibus. Præterea etiã fratres & sorores, gener & socerus, vitricus & noster, priuignus & priuigna, patruus & patruelis, auunculus vel nepos ex fratre vel sorore admittuntur quidem vt testes contra se inuicem, non tamen possunt compelli ad testificandum. Hoc patet vbi supra in l. Julia. ff. de testibus, & communis sententia Iurisperitorum extendi hoc ipsum ad coniuges. Ratio horum omnium fundatur in iure naturali. Nam bonum patris & bonum filij est quasi idem bonum. Vnde sicut nemo est testis contra seipsum; ita nemo admittentes est testis contra patrem aut e converso. Alij vero gradus recitati ita sunt inter se coniuncti: etiam ad bonum reipublicæ, vt nefas sit illos compellere ad testificandum contra se inuicem. Prædicta vero sunt

A intelligenda dummodo bonum commune non periclitetur. Tunc enim prædicti gradus tenentur testificari & possunt compelli, si non sint alij testes. Vt v. g. in casu hæretis, & in casu læsæ maiestatis: præsertim cum hæc crimina sunt in fieri. De qua re vide capit. si audieris. 23. q. 5. & Syluestrium in verb. testis. q. 1. atque hæctenus de secunda parte.

In tertia parte dicendum est de teste. Dubium primum sit, an cum dubitat testis. An iudex interroget iuste vel non, teneatur respondere? Pro parte negativa arguitur primo. In tali casu reus non tenetur respondere, vt diximus quæst. 69. art. 1. & 2. in prima parte tractatus, ergo neque testis. Arguitur secundo. Dubium ipsius testis potest oriri ex varietate opinionum, & tunc non tenetur testis sequi opinionem iudicis, sed poterit sequi contrariam. Ergo non tenebitur respondere. Sed arguitur in oppositum pro parte affirmatiua. In dubijs melior est conditio possidentis, sed iudex est in possessione præcipiendi testi, vt respondeat: ergo testis tenebitur respondere. Quæ admodum mulier quæ dubitat an iste sit suus vir, tenetur reddere debitum petenti. Vt est definitum in c. Inquisit. oni. de sent. ex com. De ista quæst. disputat Soto in relect. citata membr. 3. q. 2.

PR. Q. decisione sit prima conclusio. Si in tali casu nullum detrimentum sequitur alicui ex tali testificatione, tenetur homo testificari. Probatur argumento facto pro parte affirmatiua.

Secunda conclusio. Si ex testificatione sequatur detrimentum testi vel reo vel alicui testium, & ex silentio testis non sequitur aliquod detrimentum alicui, tenetur non respondere: & potest dicere se nescire. Probatur. Nam in dubijs tutior pars est eligenda.

Tertia conclusio. Si ex testificatione sequatur detrimentum reo, & ex silentio sequatur æquale detrimentum actori: tunc etiam debet tacere vel dicere se nescire. Ratio est ex illa regula iuris: cum partium iura sunt obscura, reo potius fauendum est quã actori. Eo vel maxime q̄ reus est in possessione, ergo in dubio melior erit conditio possidentis. Quarta conclusio. Si detrimentum quod sequitur actori ex eo q̄ testis non testificatur est notabiliter grauius, quam detrimentum quod sequitur reo ex testificatione, tenebitur testis testificari in casu posito. Vt v. g. si honor vel vita actoris periclitatur: reus autem solum incurrit damnum rerum temporalium. Et rursus si omnia bona temporalia actoris, quæ sunt magni momenti perirent: reus vero mediocre quandam rationem facit rerum temporalium, tenebitur testis testificari. Ratio huius est, quia ex duobus malis minus est eligendum, vt habetur in capit. duo mala. 13. dist. decreti ex Cœcili. Toletano. 8. Et est Arist. 2. Ethic. cap. 9. Sed aduertendum est opus esse prudentiæ ad iudicandum quod nam datum est notabiliter grauius sit actori quam in reo. Ex hac quarta conclusione sequitur corollarium certissimum, quod si ex silentio testis bonum commune periclitatur; tenetur testificari in illo casu. Ad argumenta responderetur. Ad primum nego consequentiam: Quia multo diutius est obligare aliquem, vt dicat contra se ipsum, quam vt dicat contra alium. Item damnum quod sequitur actori ex silentio rei potest ipse reus restituere. At vero damnum quod sequitur actori ex silentio testis, non est in potestate eius restituere. Et propterea non est mirum q̄ aliquando testis teneatur respondere, quando non tenetur ipse reus. Ad secundum responderetur, q̄ ita verum est, q̄ testis non tenetur sequi opinionem iudicis interrogantis: sed poterit sequi non solum opinionem sibi probabiliorẽ, sed etiam quæ probabiliter, dummodo seruetur documenta data in conclusionib.

Ad

Ad argumentum pro parte affirmatiua responde-
tur, q̄ simili ratione potest probari secunda & tertia
conclusio. Nam & reus est in possessione, ergo in du-
bio fauendū est illi. Cæteri ad argumentum in for-
ma responderetur nego minorē, non enim est in pos-
sessione iudex ad interrogandum in illo casu particu-
lari. Soto vbi supra, plurima documenta profert, vt
ostendat quando teneatur subditus obedire Prælato
dubitans an Prælati iuste præcipiat. Sed tamen nos
breuiter præter documenta data in conclusionibus,
vnum profertis satis vtile. Quotiescunq̄ subdi-
tus præcipitur facere aliquid in cuius exercitio se ha-
bet vt instrumentalis causa in ordine ad effectum
principalis agentis, tenetur obedire: etiam si dubitet,
q̄ prælati iuste præcipiat. Vt v. g. miles qui dubita-
t an bellum sit iustum vt procedit à Rege, tenetur ni-
hilominus militare, si præcipitur à Rege vt militet: **B**
quia ad officium militandi non pertinet examinare
causas iustitiæ belli; hoc enim est principalis agentis.
Quapropter si miles non est certus, quod bellum est
iniustum, tenetur militare. At vero testis est causa
principalis testificandi in ordine ad condemnationē
rei vel absolutionem. Vnde ad illum pertinet exa-
minare, an procedatur iuridice vel non. Et in casu
dubij debet sequi documenta data. Aliud exemplum
est huius doctrinæ. Prædicator est causa principalis
prædicandi. Vnde si prælati præcipiat illi, vt prædi-
cet aliquam doctrinam de qua prædicator dubitat,
an sit doctrina sana: tenetur non prædicare. At ue-
ro præco bene potest clamare edictum, etiam si du-
bitet, an sit sana doctrina uel non. Quia ad officium
illius non pertinet examinare an sit doctrina sana
vel non.

Dubium secundum est. An testis qui scit se non iu-
ridice interrogari, possit sine mendacio & sine pec-
cato respondere & iurare, se nescire, nō uidisse, &c.
Ad hoc facilis est responsio ex his quæ dicta sunt:
quæst. 69. de reo interrogato contra ordinem iuris;
Sit igitur conclusio, Omnia quæ licita sunt reo inter-
rogato contra ordinem iuris, licita sunt etiam testi,
præterquam quod reo licitum est cedere iuri suo &
respondere quod fecit crimen, etiam interrogatus
contra ordinem iuris. Sed hoc non erit licitum testi
interrogato contra ordinem iuris: quia non est in
eius arbitrio positum cedere iuri alieno: atque hæc
de tertia parte sufficiat.

Dubium est in quarta parte, An quando per iniu-
riam factam reo vel testi, uenit crimen in notitiam
iudicis publicæ, liceat iudici ultra procedere usque ad
condemnationem. Pro parte negatiua est unicum
argumentum ex regula iuris, scilicet ex iniuria non
nascitur ius. Ergo iudex non habet ius ad proceden-
dum ultra ex iniuria facta. Pro parte affirmatiua est
aliud argumentum. Ad bonum reipublicæ pertinet
ut delicta semel publicata in iudicio, puniatur. Ergo
etiam si ab aliquo iniuriose publicata sint, puniri de-
bent. De ista quæstione multi multa dicunt.

PRO decisione nota primò, q̄ iudex potest du-
pliciter considerari. Vno modo ut persona particu-
laris. Alio modo ut minister reipublicæ fungens ip-
sius autoritate. Secundo nota, quod iniuria potest fie-
ri uel à iudice uel ab alio. Tertio nota, quod iniuria
potest fieri uel in ipso foro exteriori, quia est contra
leges considerabiles in illo foro. Altero modo potest
fieri in foro conscientiæ: quia est contra leges diui-
nas non considerabiles in foro exteriori.

Sit ergo prima conclusio, Quotiescunq̄ iudex
scit ex iniuria, quomodolibet facta alicui, procedi
contra ipsum, tenetur inquantum persona particu-
laris impedire processum fieri, si id potest sine scari-

A dalo non frangendo leges iudicis, aut contrauenien-
do iuri alterius partis. Probatum prima pars. Quia iu-
dex eo quod iudex est, non deobligatur à lege com-
muni singulis hominibus. Quia Deus unicuiq̄; mā-
dauit de proximo suo. Ergo ubi poterit sine aliquo
impedimento & inconuenienti, tenebitur defendere
innocentem. Secunda pars probatur. Nam bonum
commune præferendum est bono particulari: ergo
debet procedere iudex secundum allegata & proba-
ta, si aliter non potest defendere reum. Tertia pars
probatum. Nam non sunt facienda mala, vt inde eue-
niant bona, ergo non est facienda iniuria vni parti,
vt altera ab illa eripiatur.

Secunda conclusio. In republica Christiana si iu-
dex sciat iniuriam factam esse reo, ex reuelatione cō-
fessionis sacramentalis, & hoc posse probari in iudi-
cio, tunc iudex non potest ultra procedere: sed tene-
tur omnia acta reponere. Probatum ista conclusio.
Quia maius scandalum est & magis perniciosum,
vt ex tali fundamēto sacrilego ultra procedatur, quā
ex eo quod reus non puniatur. Arcerentur enim ho-
mines à sacramento confessionis, si illa via licitum
esset iudicibus condemnare peccatores. Item est alia
ratio, Nam id quod confessarius scit in confessione,
cognoscit secretissimè loco Dei, sed per ea quæ so-
lus Deus scit, non potest condemnari aliquis in iudi-
cio. Ergo neque per ea quæ confessarius scit. Tertia
conclusio. Si iudex vt persona publica iniuriam facit
reo vel testi, scilicet, quia non procedit iuridice &
hæc via accipit cognitionem alicuius criminis, tene-
tur non ultra procedere: sed debet reponere omnia
acta ab actione iniuriosa. Hæc conclusio habetur in
cap. qualiter & quando, 1. de actionib. Vbi Innoc. III,
multis rationibus ostendit, ita faciendum esse. Qua-
rum vna est, quia ex his quæ inordinatè sunt acta,
non potest ordinabiliter agi. Vide Soto in relect. cita-
ta membr. 3. q. 1. conclus. 5. qui quidem tenet istā sen-
tentiam. Sed ait grauem iniuriam necessariam esse,
vt iudex teneatur reponere acta. Sed tamen ratio-
nes Innocen. III. probant quamlibet iniuriam, quæ
sit peccatum mortale, sufficere, vt ultra non proce-
dat iudex.

C Alij vero Theologi moderni dicunt, q̄
etiam si iniuria grauis sit facta à iudice, tamen si cri-
men est enorme quod manifestatum est in iudicio,
potest & tenetur iudex ultra procedere ad vitandam
scandalum reipublicæ. Soto vbi supra ait, q̄ forte ita
licitum est. Nobis tamen oppositum uidetur certum.
Ratio est, quia non est licitum occidere innocentem
pro salute totius reipublicæ, sed ille reus est innocēs,
qui non probatur legitime esse nocens. Ergo non
debet occidi ad vitandum scandalum illud. Alij vero
dicunt q̄ postquam sua confessione reus conuincit-
ur esse nocens, etiam si confessio sit iniuste extorta
per tormenta: potest iudex procedere propter bonū
reipublicæ. Sed tamen ista sententia mihi non pla-
cet, quia confessio conuincens in iudicio debet esse
legitima & uoluntaria, & nequaquam per vim ex-
torta. Quemadmodum si latro minando mortem
alicui, nisi dederit pecunias, non accipit dominium
pecuniarum; etiam si alius dederit, sed tenetur resti-
tuere: ita etiam iudex, qui per iniquam commina-
tionem tormentorum aut etiam per ipsa tormenta
extorquet inique confessionē, non acquirit aliquid
ius ex illa confessione contra ipsum reum, sed debet
reponere omnia acta & constituere reum in sua im-
munitate, sicut erat ante iniuriam factam. Quia pro-
fecto est malus scandalū & magis perniciosum rei-
publicæ, vt iudex autoritate publica abutens, iniuriā
faciat in iudicio, quā q̄ reus per iniquitatem con-
fessus dimittatur. Alij uero dicunt quod cum ordo
iuridi-

D ubi supra ait, q̄ forte ita
licitum est. Nobis tamen oppositum uidetur certum.
Ratio est, quia non est licitum occidere innocentem
pro salute totius reipublicæ, sed ille reus est innocēs,
qui non probatur legitime esse nocens. Ergo non
debet occidi ad vitandum scandalum illud. Alij vero
dicunt q̄ postquam sua confessione reus conuincit-
ur esse nocens, etiam si confessio sit iniuste extorta
per tormenta: potest iudex procedere propter bonū
reipublicæ. Sed tamen ista sententia mihi non pla-
cet, quia confessio conuincens in iudicio debet esse
legitima & uoluntaria, & nequaquam per vim ex-
torta. Quemadmodum si latro minando mortem
alicui, nisi dederit pecunias, non accipit dominium
pecuniarum; etiam si alius dederit, sed tenetur resti-
tuere: ita etiam iudex, qui per iniquam commina-
tionem tormentorum aut etiam per ipsa tormenta
extorquet inique confessionē, non acquirit aliquid
ius ex illa confessione contra ipsum reum, sed debet
reponere omnia acta & constituere reum in sua im-
munitate, sicut erat ante iniuriam factam. Quia pro-
fecto est malus scandalū & magis perniciosum rei-
publicæ, vt iudex autoritate publica abutens, iniuriā
faciat in iudicio, quā q̄ reus per iniquitatem con-
fessus dimittatur. Alij uero dicunt quod cum ordo
iuridi-

E tamen ista sententia mihi non pla-
cet, quia confessio conuincens in iudicio debet esse
legitima & uoluntaria, & nequaquam per vim ex-
torta. Quemadmodum si latro minando mortem
alicui, nisi dederit pecunias, non accipit dominium
pecuniarum; etiam si alius dederit, sed tenetur resti-
tuere: ita etiam iudex, qui per iniquam commina-
tionem tormentorum aut etiam per ipsa tormenta
extorquet inique confessionē, non acquirit aliquid
ius ex illa confessione contra ipsum reum, sed debet
reponere omnia acta & constituere reum in sua im-
munitate, sicut erat ante iniuriam factam. Quia pro-
fecto est malus scandalū & magis perniciosum rei-
publicæ, vt iudex autoritate publica abutens, iniuriā
faciat in iudicio, quā q̄ reus per iniquitatem con-
fessus dimittatur. Alij uero dicunt quod cum ordo
iuridi-

iuridice procedendi sit ex legibus humanis, possunt istæ leges per contrarium usum reuocari: præsertim incommo- dum ipsius reipublicæ. Ad hoc tamen respon- detur, quod iste non est usus sed abusus iudicij per- uerforum. Deinde respondetur, quod est contra ius na- turæ, ut quis condemnatur sine scientia publica legi- timè habita, hoc est absque iniuria facta ipsi reo à re publica uel à ministro illius. Ex quo sequitur quod si p- cessus fiat per uiam inquisitionis, necesse est ut prece- dat infamia iure naturæ, ut supra ostendimus. Si autè fiat processus per uiam accusatoris, necesse est ut ad- sint duo testes ad condemnationem rei uel semiple- na probatio ad interrogationem & tormentum: & quamuis leges humane multa disponat circa huius- modi processus, tamen quædam illarum nihil aliud sunt quàm explicationes iuris naturalis: & facere cõ- tra illas, est perinde atque frangere ius naturæ.

Quarta conclusio. Quando iudex ut persona priua- ta, scilicet extra actus iudicarios, facit iniuriam reo, v. g. dando pecuniam testibus falsis, unde factum est ut secundum allegata & probata reus sit condemnan- dus, tunc iudex tenetur omnibus medijs uti ad libe- randum reum, etiam cum periculo proprio, propor- tionato tamen respectu detrimenti, quod patietur reus si iudicetur secundum allegata & probata. Dicimus autem cum proportionato periculo: quia non tenetur iudex cum detrimento bonorum altioris or- dinis, restituere reo bona inferiora. V. g. cum peri- culo uitæ aut honoris, non tenetur restituere bona temporalia. Sed tamen tenebitur cum æquali peri- culo. Probatur ista conclusio sic explicata ex regulis restitutionis. Nam qui faciunt iniuriam, tenetur cõ- æquari periculo satisfacere. Sed tamen est aduertend- dum, quod si iudex non potest aliquo modo restituere damnum quod fecit, vel non potest sedare scandala reipublicæ: bene potest sine peccato iudicare secundum allegata & probata. Ratio est quia iudic- ando secundum allegata & probata facit officium reipublicæ, ergo ex hac parte nõ peccat, licet maneat obnoxius restitutioni faciendæ totius damni quod patitur proximus ex eo quod per præteritam iniu- riam damnificatus est. Quinta conclusio. Quando iudex scit quod reus patitur iniuriam ab aliquo in fo- ro exteriori, & in ipso processu iudiciali, siue qui fa- cit iniuriam sit officialis reipublicæ, siue non, debet facere quod in se est in quantum est iudex, ut in iudi- cio manifestetur iniuria quæ fit reo, neq; ultra pro- cedatur. Hæc conclusio probatur. Nam iudex est custos iudicij ex officio proprio, ergo ad eum perti- net providere, ne quis in iudicio patiatur iniuriam. Vnde tenebitur ad restitutionem si in hac parte fue- rit negligens. Ad argumentum contra partem ne- gatiuam quatenus militat contra quartam conclu- sionem respondetur, quod ex iniuria non nascitur ius, sic intelligitur: quod is qui facit iniuriam non ac- quirat sibi ius contra iniuriatum. Non ergo iudex post iniuriam factam extra iudicium contra reum, acqui- rit sibi ius in quantum est persona particularis, sed po- tius reipublicæ, & sibi ut ministro illius. Quo fit ut nullum emolumentum sibi possit accipere ex bonis condemnati. Cæterum bene potest accipere, ut ex ini- suriam quam quis facit uui, acquiratur ius ab alio. Vt v. g. si quis promittat Petro pecunias, ut occidat Pau- lum: si Petrus occidit illum acquirit ius ad illas. Simi- liter si quis accipit pecunias ut sit falsus testis, acqui- rit ius ad illas ex falso testimonio. Si autem accipiat illas ut sit uerus testis, non acquirit dominium ut ha- betur in capit. non sanc. 14. quæst. 5. Ad argumen- tum pro parte affirmatiua, quatenus militat contra secundam & tertiam conclusionem respondetur,

A quod magis pertinet ad bonum reipublicæ, ut nul- lus condemnatur ex reuelatione sacramentalis con- fessionis, aut contra ordinem iuris naturalis ab ip- so iudice publicè prætermisum, quàm quod deli- cta sic cognita puniantur. Et hæc tenentur de qua- ta parte. In quinta uero parte explicandum est quando teneatur testis non uocatus ex charitate te- stificari.

Dubatur primo, An in causis ciuilibus in qui- bus agitur de bonis temporalibus teneatur testis etiã non uocatus ex charitate testificari propter commo- dum temporale proximi? Pro parte negatiua argui- tur primo. Testis non uocatus non tenetur testifi- cari nisi ex charitate: sed ad opera charitatis: nemo tenetur nisi in graui necessitate proximi: ergo non semper tenebitur in casu posito testificari. Proba- tur consequentia. Quia sepe contingit, ut prox- imus maneat diues amisso bono aliquo temporali. Secundo, testis uoluntarius, ut in plurimum incur- rit aliquod damnum, conciliat enim odium aut ini- micitias aliquorum. Ergo non tenebitur cum tanto detrimento testificari. Tertio, ad opera charita- tis maximè obligantur Sacerdotes & Episcopi, sed isti sunt priuilegiati à ferendo testimonio. Ergo non est opus charitatis testificari aliquem non vo- catum.

C. P. R. O. decisione sit prima conclusio. Quoties proximus graue detrimentum patitur in rebus tem- poralibus, tenetur homo ultro testificari, nisi excu- setur aliqua rationabili causa. Ista conclusio asserit- ur à D. Tho. in artic. & probatur testimonijs ab ipso adductis. Sed est notandum, quod alia necessitas re- quiritur in proximo, ut quis teneatur dare illi ele- mosynam: & alia requiritur ut quis teneatur desen- dere bona quæ iam habet. Ad hoc enim non ne- cesse est, quod proximus sit pauper & egestate pre- matur: sed sufficit quod mediocri quadam diligen- tia possit illum eripere ne patiatur detrimentum in bonis quæ iam habet. Ad illud autem aliud necesse est, quod egestate prematur. Ratio est, quia ad dan- dum elemosynam debeo auferre de proprijs bonis: non autem ad testificandum. Secunda conclusio. Quando homo testimonio huiusmodi ultro reo in- currit aliquod detrimentum notabile, non tenetur testificari. Probatur, quia etiam uocatus testis non tenetur cum tali detrimento testificari, ergo multo minus non uocatus. Sed nota quod detrimentum illud iudicandum est esse notabile per comparatio- nem & proportionem ad detrimentum, quod patie- tur proximus si testis non testificetur. Vnde sequi- tur, quod si proximus est in periculo amittendi to- tam substantiam, tenebitur testis cum aliqua de- trimento suorum bonorum temporalium testifica- ri: non tamen cum periculo uitæ uel honoris: quæ proportio iudicanda temper est ex regula ordinis charitatis. Vnde patet ad primum & secundum ar- gumentum. Ad tertium respondetur, quod Episco- pi & sacerdotes etiam si sint priuilegiati, ut patet in h. neque honore. C. de episc. & cleri. in capit. quam- quam. 14. quæst. 2. tamen cum opus fuerit illorum testimonium, tenentur ex charitate testificari: dum- modo sacerdotes id faciant de licentia sui episcopi.

Dubium secundum est. An in causis criminali- bus teneatur quis testificari ultro. Prima conclusio. Quando testimonium est necessarium ad liberandum innocentem aut eum qui iniuste patitur, tenetur ho- mo ultro testificari. Ista conclusio est Diui Tho. & probatur eiuſdem rationibus à fortiori, quibus pro- bata fuit prima conclusio dubij præcedentis. Sed in- telligenda est conclusio si homo potest testificari absque pericu-

periculo suo notabili: quod quidem periculum iudicandum est secundum prudentiam & regulas ordinis charitatis esse notabile uel non.

Secunda conclusio. Etiam si homo sciat, quod ex testimonio suo cum defendit innocentem, condemnabitur iniquus accusator, aut falsus testis, tenetur nihilominus testificari. Probatum ista conclusio. Nam quod in illo casu iniquus accusator condemnatur, est effectus per accidens defensionis innocentis. Ergo propter illum effectum per accidens, non tollitur obligatio defendendi innocentem. Quod si quis contra obijciat: quod si ipsemet innocens non tenetur se defendere cum periculo uitæ aggressoris. Ergo neque testis tenebitur illum defendere cum tanto periculo. Negatur consequentia. Quia ipse innocens potest cedere iuri suo propter actum excellentissimum patientiæ. At uero testis non potest cedere iuri alieno (ad quod defendendum obligatur ex charitate) propter effectum illum per accidens consequutum. Sed queritur. An testis manebit irregularis si accusator occiditur. Respondetur, quod si ille fuit testis directè vel indirectè de crimine accusatoris, manebit irregularis: quia fuit testis in causâ sanguinis. Si autem suo testimonio nihil aliud fecit, quam ostendere innocentiam falsò accusati, non manebit irregularis: sicut neque ille de quo supra diximus in materia de homicidio, qui clamat ut defendatur pater suus, non manet irregularis: etiam si occidatur aggressor ab alijs qui tulerunt auxilium defensionis. Ratio istorum est. Quia ad incurrandam irregularitatem, necesse est ut amittatur mansuetudo ecclesiastica. Hæc autem non amittitur nisi quando aliquis vel consilium vel exhortatur vel quomodolibet concurrat directè ut causâ moralis ad occisionem alicuius, vel propria operatione truculenta occidat aliquem, etiam si sit defendendum alium. Tertia conclusio. Quando accusator accusat ex præcepto. Ut uerbi gratia, quia tenetur defendere innocentem, aut rempublicam. Tunc etiam testis tenetur vitro se offerre ad testificandum. Probatum quia quæ ratio obligationis obligat accusatorem ad accusandum, multò magis obligabit testem, quanto cum minori periculo potest testificari quam accusator accusare. Hæc conclusio asseritur & explicatur hic à Caietano. Sed aliqui excipiunt ab hac uniuersali, quando accusator accusat in propria causâ, etiam si teneatur ex præcepto accusare, dicunt quod testis non tenetur vitro testificari. Ratio illorum est, quia tunc accusator habet rationem aggressoris non defensoris. Sed tamen nobis nulla ratione uidetur hæc exceptio facienda. Quia in tali casu non sua sponte aggredditur accusator ipsum reum, sed ex obligatione præcepti: ut defendat iuum honorem aut uitam. Quapropter accusatio illi us habet rationem defensionis potius quam aggressionis. Sed tamen intelligenda est conclusio, quando re ipsa accusator tenebatur accusare seculis omni ignorantia etiam inuincibili. Alias enim si obligatio accusandi oritur in accusatore ex conscientia erronea, non tenebitur testis testificari: nisi habeat eandem ignorantiam.

Quarta conclusio. Quando accusator non tenetur accusare: & tamen licitum est illi accusare: non tenetur testis vitro se offerre ad testificandum. Hæc conclusio est D. Tho. in artic. Vbi inquit, quod cum agitur de condemnatione alicuius: nemo tenetur vitro testificari, etiam si periculum imminet accusatori. Et ratio D. Thom. est. Quia ipse accusator sponte se introduxit in hoc periculum: reus autem etiam inuitus patitur. Ergo in tali casu licitum est fauere ipsi reo non testificando. Item est alia ratio. Quia antequam accusator accusaret, non tenebatur testis re-

Bañes de Iustitia.

A uelare crimen proximi. Ergo nec post accusationem tenebitur vitro testificari. Patet consequentia: quia ipse accusator est omnino uoluntarius aggressor. Ergo sua accusatione non obligat testem ad testificandum: sicut non obligat ad aggrediendum. Ista conclusio est intelligenda, nisi forte testis promiserit accusatori se testificaturum: aut honor accusatoris sit magni momenti in ordine ad rempublicam: tunc enim tenetur testis reddere testimonium partim ex fidelitate, si promiserit: partim ex charitate & pietate patriæ. Quinta conclusio. In eodem casu, quando accusator licite accusat, licitum etiam erit testi reddere testimonium etiam si non sit uocatus à iudice. Probatum, quia eadem ratio quæ licitam facit accusationem, faciet licitam testificationem. Est enim accusatio odiosior quam testificatio. Ista conclusio est intelligenda per se loquendo & absolute quantum est ex parte testificandi & accusandi. Cæterum possunt esse aliquæ circumstantiæ quæ obligent testem tacere, etiam si accusator licite accuset. Ut v.g. si testis iurauerit se non testificaturum: nisi quando teneatur testificari. Item si reus accusatus sit coniunctus testi aliqua necessitudine amicitiae: ita ut videatur ingratus, si cum posset non testificari contra amicum, testificatus est. Ultimo in isto articulo. Nota circa solutionem ad secundum, ubi docet D. Tho. quod iure naturæ tenemur seruare secreta: quod non est peccatum mortale ex genere suo reuelare secretum. Ratio est, quia reuelare secretum tantum est per se loquendo contra uirtutem fidelitatis, contra quam nunquam peccatur mortaliter: nisi simul adiungatur alterius speciei obiectum mortale. Quemadmodum ueracitas nunquam obligat ad mortale, nisi per hoc quod qui mentitur, frangit etiam præceptum alterius uirtutis.

ARTICVLVS II.

D *Vtrum sufficiat duorum uel trium testimonium.*

D Secundum sic proceditur. Videtur, quod non sufficiat duorum uel trium testimonium. Iudicium. n. certitudinē requirit. Sed

E non habetur certitudo ueritatis per dictum duorum testium. Legitur enim 3. Reg. 21. quod Naboth ad dictum duorum testium falsò condemnatus est; ergo duorum uel trium testimonium non sufficit.

2. Præterea. Testimonium ad hoc, quod sit credibile debet esse concors. Sed plerumque duorum uel trium testimonium in aliquo discordat: ergo non est efficax ad ueritatem in iudicio probandam.

3. Præterea †. Secunda quæstione quinta dicitur: Præsul non damnetur, nisi septuaginta duobus testibus: presbyter autem Cardinalis nisi quadraginta quatuor testibus non deponatur, dicitur a conuentione Cardinalis

2. q. 4. ca. p. ul. alii qui co dicentes habent hoc c. 12 q. 1.

V nalis

nalis vrbis Romæ nisi viginti octo testibus non cōdemnabitur, subdiaconus, acolytus, exorcista, lector, ostiarius, nisi cum septem testibus non condemnabitur. Sed magis est periculosum peccatum eius, qui in maiori dignitate constitutus est, & ita minus est tolerandū. Ergo nec in aliorum condemnatione sufficit duorum vel trium testimonium.

Sed contra est, quòd dicitur Deut. 17. In ore duorum vel trium testium peribit qui interficietur. Et infra 19. In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum.

Respondeo dicendum, quòd secundum Philosophum in primo Ethicorum. Certitudo non est similiter quærenda in omni materia. In actibus enim humanis, super quibus constituuntur iudicia, & exiguntur testimonia, non potest haberi certitudo demonstratiua, cò quòd sunt circa contingentia & variabilia. Et ideo sufficit probabilis certitudo, quæ vt in pluribus veritatem attingat, & si in paucioribus à veritate deficiat. Est autem probabile, quod magis veritatem contineat dictum multorum, quàm dictum vnus. Et ideo cum reus sit vnus, qui negat, sed multi testes asserunt idem cum actore, rationabiliter institutum est de iure diuino & humano, quòd dicto testium stetur. Omnis autem multitudo in tribus comprehenditur, scilicet principio, medio & fine. Vnde secundum Philosophum in primo de Cælo: Omne totum in tribus ponimus. Ternarius quidem constituitur asserentium, cum duo testes conueniunt cum actore. Et ideo requiritur binarius testium, vel ad maiorem certitudinem, vt si ternarius, qui est multitudo perfecta in ipsis testibus. Vnde & Eccles. 4. dicitur: Funiculus triplex difficilè rumpitur. † Augustinus autem super illud Ioan. 8. Duorum hominum testimonium verum est, dicit quod in hoc est trinitas secundum mysterium commendata, in qua est perpetua firmitas veritatis.

Ad primum ergo dicendum, quòd quantacunque multitudo testium determinaretur, posset quandoque testimonium esse iniquum, cum scriptū sit Exod. 23. Ne sequaris turbam ad faciendum ma-

lum: nec ramentum, quia non potest in talibus infallibilis certitudo haberi, debet negligi certitudo, quæ probabiliter haberi potest per duos vel tres testes, vt † dictum est.

In corp. articuli.

Ad secundum dicendum, quòd discordia testium in aliquibus principalibus circumstantiis, quæ variant substantiam facti (puta in tempore, vel in loco, vel in personis, de quibus principaliter agitur) aufert efficaciam testimonij, quia si discordant in talibus, videntur singulares esse in suis testimonijs, & de diuersis factis loqui. Puta si vnus dicat hoc factum esse tali tempore, vel loco, alius alio tempore vel loco, non videntur de eodem facto loqui. Non tamen præiudicatur testimonio, si vnus dicat se nō recordari, & alius asserat determinatum tempus vel locum. Et si in talibus omnino discordauerint testes actoris & rei, si sint æquales numero & pares dignitate, statur pro reo, quia facilius debet esse iudex ad absoluendum, quàm ad condemnandum, nisi fortè in causis fauorabilibus, sicut est causa libertatis & huiusmodi. Si verò testes eiusdem partis disenserint, debet iudex ex motu sui animi percipere cui parti sit stādum, vel ex numero testium, vel ex dignitate eorum, vel ex fauorabilitate causæ, vel ex cōditione negotij & dictorum. Multò autem magis testimonium vnus repellitur, si sibi ipsi diffideat, interrogatus de visu & scientia, non autem si diffideat, interrogatus de opinione & fama, quia potest secundum diuersa visa & audita, diuersimodè motus esse ad respondendum. Si verò sit discordia testimonij in aliquibus circumstantiis nō pertinentibus ad substantiam facti, puta si tempus fuerit nubilosum vel serenum, vel si domus fuerit picta aut nō, aut aliquid huiusmodi, talis discordia non præiudicat testimonio: quia homines non consueuerunt circa talia multum sollicitari, vnde facile à memoria elabuntur. Quinimò aliqua discordia in talibus facit testimoniū credibilius, vt † Chrysostom. dicit super Matth. quia si in omnibus concordarent, etiam in minimis, viderentur ex condito eundem sermonem proferre, quod tamen prudentiæ iudicis relinquitur discernendum.

Homil. I. pauli post p̄ic. Incipit hæc homil. Oportet nos q̄ dē. to. 2.

Ad

Lib. 1. c. 3. circa prin. & c. 7. circa fin. to. 3.

Li. 1. tex. 2. rom. 2.

Trac. 36. in Ioa. in vit. pagina ante fin. to. 9.

Ad tertium dicendum, quod illud locum habet specialiter in episcopis, presbyteris, diaconis, & clericis ecclesie Romanæ, propter eius dignitatem. Et hoc triplici ratione. Primò quidem, quia in ea tales institui debet, quorum sanctitati plus credatur, quam multis testibus. Secundo, quia homines qui habent de alijs iudicare, sæpè propter iustitiam multos aduersarios habent. Vnde non est passim credendum testibus contra eos, nisi magna multitudine conueniat. Tertio, quia ex condemnatione alicuius eorum derogaretur in opinione hominum dignitati illius Ecclesie & autoritati, quod est periculosius, quam in ea tolerare aliquem peccatorem, nisi valde publicum, & manifestum, de quo graue scandalum oriretur.

SUMMA ARTICVLI.

Prima conclusio. Rationabiliter institutum est iure diuino & humano quod dicto testium stetur in iudicio. Secunda conclusio. Requiritur binarius testium, vel ad maiorem certitudinem ternarius.

COMMENTARIVS.

Debitur in hoc articulo, An iure naturæ vel diuino requirantur vel sufficiant duo vel tres testes in iudicio. Pro parte negatiua arguitur primò. Nam in l. omni. C. de testamentis, dicitur: *¶ est sufficiens vnus eximie autoritatis testimonium.* Vt v. g. Imperatoris. Et confirmatur ex communi vsu iudicium, qui solo testimonio custodis montium condemnant cadentes ligna in syluis vetitis.

Secundò arguitur ex cap. paruulos, & c. cum itaque. de consecratione. dist. 4. vbi à Greg. 4. & à Leone 1. diffinitur paruulos à parentum cura subtractos baptizandos esse nisi aliquis testetur esse iam baptizatos. Ecce vnus testimonium sufficit vt non baptizentur paruuli.

Tertio. In multis causis exigitur iure Ciuili & Canonico & Regio maior numerus testium quàm binarius & ternarius, ergo iure naturæ non sufficit iste numerus. Consequentia patet, quia lex humana non potest derogare iuri naturali. Antecedens probatur ex c. præsul. & c. nulla. 2. q. 4. quorum canonum dicta refert D. Tho. in ar. 3. & assignat triplicem rationem illorum Decretorum in solutione ad tertium. Item etiã in l. hac consultißima. C. de testam. Et Instit. eod. tit. 5. sed cum paulatim. & in l. 1. & 2. tit. 1. Part. 6. & in l. 3. Taur. exiguntur septem testes in testamento obsignato, ergo iure naturæ non sufficiunt duo vel tres. Et confirmatur. Nam Alexand. 3. in cap. cum esses. de testam. videtur reprobare prædictas leges, tamen ipse concludit tandem, quod testamenta quæ parochiani cum suo presbytero, & alijs duabus vel tribus personis idoneis fecerit in extrema voluntate, firma esse decernimus. Ecce ipsemet Alexander ponit tres testes esse necessarios ad firmitatem testamenti signati, ergo non sufficiunt iure naturæ duo vel tres.

Baños de Iustitia.

A Quartò. D. Tho. in artic. ait, rationabiliter institutum esse iure diuino & humano, ergo non est iure naturæ necessarius binarius testium. Patet consequentia. Quia quod iure naturæ necessarium est non est institutum aliqua lege, sed potius inditum & insitum.

B **P**RO decisione sit prima conclusio. Quando non agitur de cõdemnatione alicuius, sufficit vnus testis: vt iudex disponat de aliquibus negotijs. Ratio est: quia quilibet præsumitur verax quãdiu non probatur mendax, ergo vbi non est periculum alicuius tertij potest acceptari vnus testimonium. Et isto modo dantur in Hispania prouisiones quædam quæ dicuntur, Reales. Secunda conclusio. In causis leuibus etiam si agatur de condemnatione alterius sufficit vnus testis: quando ita expedit bono communi. Et si aliquis obijcit, ergo etiam in causis grauibus sufficit vnus testis, quando ita expedit bono communi. Respondetur, quod non potest expedire bono communi, sed potius esset perturbatio boni communis, si in causis grauibus sufficeret vnus testis. Nemo enim posset in republica esse tutus.

C **T**ertia conclusio. In causis grauibus quando agitur de condemnatione alicuius: iure naturæ requiritur binarius testium. Probatur ista conclusio. Nam ratio D. Tho. est naturalis discursus, & demõstratio moralis ex principio euidenti, ergo iure naturæ constat conclusio. Item etiam in dubio ratione naturali constat, quod melior est cõditio possidentis: sed vno teste aiente & reo negante, res dubia est, ergo reus non debet condemnari, quia est in possessione bonorum suorum. Itẽ etiam iure & ratione naturali constat, quod sicut potestas condemnandi debet esse publica: ita scientia & cognitio facti debet esse manifesta. Sed ubi vnus affirmat & alius negat, res obscura est, ergo non potest aliquis per talem cognitionem condemnari iure naturæ.

E **Q**uarta conclusio. Iure naturæ sufficiunt duo testes ad condemnationem alicuius. Ista conclusio probatur primò à posteriori, quia multæ respublicæ bene institutæ condemnant reos ad mortem duobus testibus, ergo iure naturæ non requiritur maior numerus. Consequentia patet. Nam alias tales respublicæ peccarent contra ius naturæ. Antecedens probatur ex Deuteron. 17. In ore duorum uel trium peribit qui interficietur. Item cap. 19. In ore duorum uel trium testium stat omne uerbum, ergo non est contra ius naturæ. Sed valde notandum est quod dicit D. Thomas in 1. 2. quæst. 94. artic. 5. ad tertium, quod dupliciter aliquid dicitur esse de iure naturæ. Vno modo quia ad hoc natura inclinat, vt non esse faciendam iniuriam alicui. Alio modo quia natura circa contrarium illius nihil determinat. Vt verbi gratia, dicimus quod iure naturæ omnis homo est liber: & quod iure naturæ omnia sunt communia: quia ius naturæ non determinauit quod ista bona essent particularia huius: uel quod aliquis esset captiuus: sed hæc iure gentium introducta sunt. Dicimus ergo ad propositum, quod hæc quarta conclusio intelligenda est hoc secundo modo: sed tertia conclusio primo modo.

V **Q**uinta conclusio. In l. noua nihil statutum est iure diuino circa numerum testium præter id quod erat de lege naturæ. Probatur ex cõi proloquio Theologorum, quod in lege gratiæ nullum est præceptum diuinum superadditum naturæ, præter præcepta uirtutum Theologicarum & consequentia ad illa quæ perinēt ad esse gratiæ. Vt v. g. præceptum de inuocanda diuina misericordia, & præceptum pœnitentiæ uirtutis & humilitatis: quæ omnia præcepta semper fuerunt

V 2 & in

& in lege naturali & in lege veteri necessaria ad salutem æternam, quatenus in illis legibus participabatur lex gratiæ. Caterum specialia præcepta legis gratiæ hoc tempore quando iam explicata est, sunt præcepta de sacramentis: quæ Christus instituit. De qua re vide D. Thom. quæst. 108. vbi sup. vbi dicit, quod lex noua in exterioribus illa solû præcipere debuit, per quæ in gratiam introducimur, ergo circa numerum testium nullum præceptum instituit. Ex quo sequitur, quod cum Marth. 18. & Ioan. 8. & 2. Corin. 13. fit mentio de sufficientia duorum vel trium testium testimonij, non est præceptum nouum diuinum: sed est confirmatio iuris naturalis: sicut etiam in alijs fecit Christus Marth. 5. Ego autem dico vobis, omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo. Et tamen hoc de iure naturali erat præceptum.

Ad primum argumentum respondetur, quod in fauorem victimæ voluntatis statuit illa lex, vt si Imperatori quis dixerit se relinquere hæredem talem: valeat testimonium Imperatoris pro toto numero testium. Sed notandum est, quod ibi non agitur de condemnatione alicuius. Et si aliquando agatur de condemnatione circa hereditatem, tamen illa condemnatio est circa bona temporalia: circa quæ ipsa respublica habet plenariam potestatem, respectu boni publici. Et quia reputatur esse bonum publicum, quod Princeps sit tantæ autoritatis circa testamentum confirmandum, ideo ipsa respublica transfert dominium hereditatis in quem Imperator dixerit transferendum esse secundum voluntatem testatoris. Ad confirmationem respondetur, quod talis condemnatio si fiat in re leui licita erit: vt diximus in secunda conclusione: non autem in re graui, vt diximus in tertia conclusione.

Ad secundum respondetur, quod in illis capitibus non agitur de condemnatione alicuius: sed agitur de causa pia, & religiosa, ne fiat rebaptizatio. Et propterea sufficit vnus testis fide dignus, qui dicat puerum iam esse baptizatum.

Ad tertium iam patet ex notabili circa quartam conclusionem. Potest enim lex humana addere ad numerum testium qui sufficiebat iure naturæ considerando ius naturæ illo secundo modo. Ad confirmationem vero ex Alexand. 3. quatenus aduersatur solutioni huic respondent aliqui: quod ibi Pontifex loquitur de legatis pijs, quæ ecclesijs relinquuntur, ad quod legatum non requiruntur tot testes etiam secundum leges ciuiles. Sed tamen ista solutio non valet, quia in c. citato non statuit Pontifex duos vel tres testes: sed cum parochio duos vel tres testes. At vero in legatis pijs sufficiunt duo vel tres testes: vt patet in c. relatum. de testamentis. vbi nulla fit mentio parochi. Respondetur ergo secundo cum multis Iurisperitis, & Cano lib. 6. de locis. c. 8. quod Alexand. 3. ferebat leges subditis sibi in foro ciuili. Respondebat enim Episcopo Oltiensis. Vnde in suis dictionibus noluit seruari leges Cæsareas: sed tamē neque abrogauit illas in toto populo Christiano. Et si quis contra obijciat, quod ibi dicit Pontifex alterum esse à diuina lege & à sanctorum Patrum institutis, & à generali ecclesiæ consuetudine: vt requiratur tantus numerus testium, & quod propterea dixit præscriptam consuetudinem improbamus. Respondetur quod alienum non significat ibidem quod contrarium. Sed significat non necessariò conforme legi diuinæ. Diuinam autem legem appellat, quod scriptum erat Leuit. 17. & 19. quod fuit quasi explicatio legis naturæ. Tertio respondetur, quod Alexand. solum statuit, quod non vniuersaliter habet verum, quod in omni testamento etiam quo ad legata secularia, requirantur quinque vel se-

prem testes. Nam in villulis non potest haberi facile tantus numerus testium, & ita sufficit ibi præsentia parochi cum duabus personis fide dignis. Et hoc vbiq; seruatur etiam secundum leges ciuiles.

Ad quartum negatur consequentia. Quia quædam instituuntur legibus humanis, etiam si iure naturæ consentiant apud sapientes, vt conclusiones deductæ per bonam consequentiam: eo quod talis consequentia non est vsque ad eo euidens omnibus, vt non indigeat adiuuari statutis humanis.

Dubium secundum est, An licitum sit iudici per tormenta veritatem exigere à reo & testibus; & An tale testimonium valeat ad condemnationem. Pro parte negatiua arguitur primò. Nemo potest condemnari in re graui, nisi duobus testibus: sed torquere hominem cruciatibus est res grauissima, ergo nemo potest condemnari ad tormenta, per semiplenam probationem, quæ fit unico teste & indicij. Et confirmatur. Nam si sunt duo testes per quos conuincitur, reus iniqua est ex cruciatio per tormenta, ergo nullo modo licita est. Probatum antecedens. Nam tormenta ordinantur ad inquirendum veritatem criminis, ergo vbi iam constat de veritate perperam adhibentur tormenta.

Secundò. Testis non est in culpa, ergo nullo modo est torquendus. Confirmatur. Multi eligunt potius falsum testimonium contra se dicere: quæ pati cruciatus immanissimos. Tertio, alij sunt qui metu mortis patiuntur cruciatus, potius quam veritatem confiteantur, ergo medium istud est incertum neque conueniens ad iudiciu. De hoc dubio Ludouicus Viuas in commentarijs super Augustinum in libro 19. de Ciuitate cap. 6. negat licita esse tormenta.

PRO decisione sit prima conclusio. Erroneum est, aut certè ualde temerarium in fide negare tormenta esse licita: Probatum, quia aliàs iniqua essent omnia tribunalia Ecclesiæ catholicæ etiam Ecclesiastica in quibus est usus tormentorum ad inquirendam veritatem. Secundò probatur ex Eusebio Papa in epistola ad episcopos Galliæ: & habetur in capit. illi qui. 5. quæst. 5. ubi expressissimè approbat tormenta. Item etiam Gregorius 7. in regula in contemplatione. de regulis iuris. Supponens tanquam rem certissimam tormenta esse licita, ait, quod in ipso causæ initio non sunt adhibenda tormenta. Tertio probatur ex D. Ambrosio in lib. de Cain & Abel. & ex D. Hieron. tom. 1. epistolarum, epistol. ad Innocen. & ex D. August. vbi supra, & ex communi sententiâ Theologorum & Iurisperitorum. Et sunt tituli in corpore iuris de quæstionibus, hoc est tormentis. Et ex Arist. in Rhetoricis ad Alexandrum. cap. 14. Et ex Cicer. in lib. de Partitione Oratoria. Secunda conclusio. Quædo iudex intelligit expedire ad bonum commune, vt aliquod crimen statim puniatur: potest adhibere tormenta ad torquendum reum etiam duobus testibus conuictum.

Pro cuius intelligentia nota, quod reis crimina confessis negatur appellatio: alijs uero etiam conuictis per testes, conceditur appellatio. Vt patet in l. 2. C. quorum appellationes non recipiuntur. Dicimus ergo in ista conclusione, quod iudex prudenter in casu prædicto, quia est periculum in mora propter appellationem adhibet tormenta, vt reus confessus non possit appellare. Probatum ergo conclusio. Iudex habet ius ad torquendum hominem reum cum necesse fuerit ad bonum commune ut et reus ipse confiteatur: sed in illo casu necessaria est eius confessio ad bonum commune, ergo licitum erit iudici illum torquere: neque iniuriam facit illi impedimento hac uia appellationem, quia ille iniuste appellat, & cum damno boni publici. Tertia conclusio.

Non

Non est licitum torquere reum etiam conuictum testibus, quando ipse affert nouas probationes & legitimas ad reprobandum processum. Probatur. Nam tunc iustissime appellat reus à iudicis sententia, ergo iudex iniquè agit impediendo appellationem eius per tormenta.

Quarta conclusio. Testis nunquam torquendus est, nisi in quantum habet rationem rei. Vt v.g. si alii qui testantur Petrum interfuisse alicui negotio, & posse testificari: tunc Petrus: nisi voluerit testificari poterit torqueri: vt dicat veritatem, quia merito presumitur ex malitia nolle testificari. Hanc conclusionem probat secundum argumentum, scilicet, quod testis in quantum testis non debet torqueri, quia vt sic, non habet culpam. Cæterum quantum ad huiusmodi tormenta iudices debent attendere leges sibi præscriptas, & ita non peccabunt.

Ad argumenta in contrarium respondetur. Ad primum respondetur, distinguo maiorem: aut per sententiam diffinitiuam, & sic concedo: aut per sententiam inquisitiuam veritatis: & ita nego maiorem. Nam sufficit vnus testis cum accusatore ad interrogandum reum, & si opus fuerit ad torquendum illum. Ad confirmationem respondetur, nego consequentiam. Et ratio est, quia aliquando confessio rei est necessaria bono communi: vt diximus in secunda conclusione. Ad secundum patet ex quarta conclusione. Ad tertium nego consequentiam: quia in humanis iudicijs non potest haberi ita certitudo sicut in sciētis. Neque propterea negligi debet certitudo quæ potest haberi per testes & per tormenta: quando opus fuerit. Sed superest soliter vnū argumentum contra secundam conclusionem: quia Iurisperiti Paulus & Marcellus in l. edictis. ff. de quæstionibus, & Eusebius vbi supra, aiunt tormenta esse adhibenda ad exquirendam veritatem, quæ nondum est propalata, ergo vbi iam est manifesta per testes, iniquè agitur torquendo ipsum reum. Propter hoc argumentum alii qui Iurisperiti negant secundam conclusionem. Sed tamen respondetur ad argumentum, quod Iurisperiti & Pontifex intelligunt regulariter loquendo. At vero ubi ad bonum comune expedierit: vt cito reus puniatur, prudenter facit iudex adhibendo tormenta, ne post confessionem rei ante tormenta, locum habeat appellatio.

Dubitatur tertio circa solutionem ad secundum de concordia testium, An requiratur concordia testium circa factum singulare, vt reus condemnetur. Pro parte affirmatiua arguitur primo. Iudicium debet esse circa factum singulare, ergo testes debent testificari de eodem facto singulari. Sed pro parte negatiua arguitur. Concordia testium circa factum singulare catenus requiritur, quatenus crimen fiat manifestum sufficienter: sed non minus, imo magis aliquando manifestatur crimen per plures testes circa actus singulares, quam per duos circa vnum actum singularem, ergo. Probatur minor. Quia duo testes circa idem factum facilius possunt ex condicto falso conuenire, quam sex testes loco distantes & inuicem incogniti circa singulos actus criminosos eiusdem speciei. Caiet. in comment. super istum artic. dicit primo, quod regulariter loquendo requiruntur duo testes circa idem factum ad condemnandum reum. Secundo dicit, quod inter religiosos sufficit ad condemnandum aliquem de furto, quod multi testes singulares singula furta testificantur. Ratio huius est: Quia licet hoc non est secundum iuris rigorem: tamen quia in religione proceditur non tam ad puniendum quam ad salutem anime & regularis obseruantie fauorem, ideo tolerabile videtur, vt talis probabilitas

Banes de Iustitia.

A sufficiat ad certitudinē inter eos qui mortui sunt mundo. Tertio dicit, quod ipse reus non tenetur acceptare talē sententiā, & propterea procedendū erit per tormenta religiosa, vt exquiratur ab illo veritas. Soto lib. 5. de iust. q. 7. art. 2. videtur cum Caiet. sentire. Sed dicit ille vnum singulare, quod illi testes singulares sufficient ad inquirendum. Sed hoc intelligendum est si proceditur per viam accusationis uel denūtiationis. Alioquin si non præcessit infamia, non poterit procedi per viam inquisitionis.

B **PRO** decisione sit prima conclusio. Primum dictum Caiet. verissimum est, & probatur argumento facto pro parte affirmatiua, & ex usu communi omnium tribunalium.

C **Secunda conclusio.** In quibusdam criminibus specialiter perniciosis reipublicæ, circa quorū probatio nē ex natura facti nō possunt moraliter loquēdo inueniri duo testes circa idē factū: iusta esset lex quæ staret sufficere testes singulares in maiori tñ numero, quā binario uel ternario. V.g. in vitio Sodomie aut Simonie uel usuræ, & multo magis in crimine hæresis. Hęc conclusio probatur argumento pro parte negatiua. Probatur et, quia necesse est huiusmodi crimina pernicioia aliqñ puniri: sed moraliter est impossibile inueniri duos contestes eiudē facti, ergo, sufficient singulares, maxime si multitudine supplet quod deficit de contestatione circa idē factū. Sed notandum, quod circa hanc quæst. est magna concertatio inter Iurisperitos. Vide Couar. lib. 3. Variar. c. 3. nu. 6. ubi concludit iustā esse legem. & tit. 2. lib. 8. ordin. Regal. ad puniendū usurariū ob crimē usuræ in cōi admittuntur testes singulares. Sed ille dicit nō satis esse ad cōdemnandū illum de aliqua usura certæ cuiusdā quantitatis. Dicit etiam quod si testes sint in multo numero, erit sufficiens testimonium illorum: & ad hoc citat Bald. & alios. Anton. Gomez. tomo. 3. de delict. c. 12. nu. nu. 12. inquit sequens Bald. & alios, quod testes singulares sufficient ad probandū aliqñ esse hereticum, etiam si singuli testificentur distinctas hæreses. Idem dicit Hippolytus conf. 7. num. 27. Nobis tamen Theologis sufficit, non esse semper necessariam exactissimam copiam testium circa factū singulare. Ino vero neque concordia circa actum singularem, quando agitur de crimine uel depositione aliqua in cōi. Tunc enim certam fidem facient singulares testes quod attinet ad iudicium maxime fauente lege.

D **E** **Ad** argumentum pro parte affirmatiua quatenus facit contra secundā conclusionē respondetur, quod aliquando potest aliquis condēnari, quia probatur reus in aliqua specie delicti, etiam si non probetur in singulari. Itē etiā quauis non sint duo testes vnus actus singularis: sed tñ illud factū singulare cuius est vnus testis occultatus, sufficienter confirmatur multitudine testium circa alios actus singulares. Ad argumentū pro parte negatiua quatenus est contra primā conclusionem respondetur, quod quamuis sit aliquando licitū quod in secunda cōclusionē dicitur, tamen est quasi exceptio quædam à regula uniuersali & communi iure: quæ fieri non debet, nisi magna ex causa & fauente lege uel supremo legislatore. Cæterum furta, homicidia, bene possunt ex natura rei pluribus testibus probari, & sufficienter prouidetur bono communi, si quando comprobantur ista delicta duobus testibus, puniantur, vt cæteri timorem habeant.

Denique nota in hoc articulo secundum dictum Caietani: quod religiosus possit condemnari de furto per testes singulares, intelligendum esse, non per sententiam absolutam, sed per conditionalem si ipse uelit acceptare sententiam. Sin autem, poterit torqueri: & si negauerit manebit liber à pœna furti.

V 3 ARTI-

ARTICVLVS III

*Vtrum alicuius testimoniū sit absq;
eius culpa repellendum.*

D Tertium sic proceditur. Videtur, quòd alicuius testimonium non sit repellendum, nisi propter culpam. Quibusdam enim in pœnam infligitur, quòd ad testimonium non admittatur, sicut patet in his qui infamia notantur. Sed pœna non est inferenda nisi pro culpa. Ergo videtur quod nullius testimoniū debeat repellere, nisi propter culpam.

2. Præterea. De quolibet præsumendum est bonum, nisi appareat cōtrarium. Sed ad bonitatē hominis pertinet, quòd verum testimonium dicat. Cùm ergo non possit constare de contrario nisi propter aliquā culpam, videtur quòd nullius testimoniū debeat repellere nisi propter culpam.

3. Præterea. Ad ea quæ sunt de necessitate salutis, nullus redditur non idoneus nisi propter peccatum. Sed testificari veritatē est de necessitate salutis, vt supra est dictum: ergo nullus debet excludi à testificando nisi propter culpam.

Sed contra est, quod Gregor. dicit, & habetur 2. quæst. 4. Qui à seruis suis accusatus est episcopus, sciendum est quòd minime audiri debuerunt.

Respondeo dicendum, quòd testimonium sicut est dictum est, non habet infallibilem certitudinem, sed probabilem. Et ideo quicquid est quod probabilitatem afferat in contrarium, reddit testimoniū inefficax. Redditur autem probabile, quod aliquis in veritate testificanda non sit firmus, quandoque quidem propter culpam, sicut infideles & infames, item illi qui publico crimine rei sunt, qui nec accusare possunt. Quandoque autem absque culpa, & hoc est vel ex defectu rationis (sicut patet in pueris, amentibus & mulieribus) vel ex affectu (sicut patet de inimicis & personis coniunctis & domesticis) vel etiā ex exteriori conditione, sicut sunt pauperes, serui, & illi, quibus imperari potest, de quibus probabile est quòd de facili possunt induci ad testimonium ferendū contra veritatem. Et sic patet, quòd testimo-

num alicuius repellitur, & propter culpam & absque culpa.

Ad primum ergo dicendum, quod repellere aliquem à testimonio, magis pertinet ad cautelam falsi testimonij vitandi quàm ad pœnam. Vnde ratio non sequitur.

Ad secundum dicendum, quòd de quolibet præsumendum est bonum, nisi appareat contrarium, dummodo non vergat in periculum alterius, quia tunc est adhibenda cautela, vt non de facili vnicuique credatur, secundum illud 1. Ioan. 4. Nolite credere omni spiritui.

Ad tertium dicendum, quòd testificari est de necessitate salutis, supposita testis idoneitate & ordine iuris. Vnde nihil prohibet, aliquos excusari à testimonio ferendo, si nō reputentur idonei secundū iura.

SUMMA ARTICVLI.

Conclusio est. Iure aliquorum testimonium repellitur, aliquando quidem cum culpa, aliquando sine culpa.

COMMENTARIVS.

Debitur, An licitum sit reo obijcere crimen testi ad repellendum eius testimonium. Pro cuius decisione sit prima conclusio. Obijceret testi crimen falsum nunquam est licitum. Ita conclusio patet, quia mentiri est intrinsecè malum, ergo nunquam est licitum. An vero aliquando sit tantum peccatum veniale dicemus dubio secundo.

Secunda conclusio. Obijcere testi crimen verum, quando hoc non conducit ad repellendum eius testimonium, semper est peccatum contra charitatem & iustitiam. Ratio est, quia talis obiectio habet rationem vindictæ tantum, & non defensionis.

Tertia conclusio. Quando testis falsum testificatur: licitum est obijcere illi vera crimina ad refutandum eius testimonium, siue criminalia sint publica siue secreta. Probatur conclusio. Nam talis obiectio habet propriè rationem defensionis cum moderamine inculpatæ tutelæ: quemadmodum quado quis occidit hominem cum moderamine inculpatæ tutelæ in sui defensionem. Ex quo sequitur, quòd ista conclusio habet etiam verum quando testis ex ignorantia inuincibili dicit falsum testimonium contra me: eo quòd licitum est me defendere ab inuasore qui ex ignorantia inuincibili me inuadit.

Quarta conclusio. Idipsum etiam est licitum, quando testis dicit testimonium verum contra me: sed tamen contra ordinem iuris vel in foro exteriori vel in foro conscientie. Probatur. Nam ille testis dicendo verum facit mihi iniuriam, ergo licitum est me defendere. Sed queret aliquis, An sit licitum in eodem casu dicere testi, quòd dicit falsum vel mentitur. Qui dam moderni dicunt licitum esse utrumque, eo quòd distinguunt dupliciter dici falsum, & dupliciter aliquem mentiri. Vno modo speculatiue: alio modo practice. Speculatiue quidem, quando aliquis dicit contra mentem, speculatiue aliter quam est à parte rei.

Practi-

Art. 1. huius quæst.

Greg. in registro lib. 11. c. 54. à medio. Et habetur. 2. q. 4. capi. Præsul. non procul à fine. Art. præced.

Practicè vero, quando dicit aliquid contra mentem practicam veram, quæ dicitur non esse aliquid dicendum: etiam si esset verum speculatiuum. Dicunt ergo quòd in casu posito testis ille dicit falsum practicè, & mentitur practicè. Alij vero dicunt, quòd ille testis in casu posito dicit falsum, scilicet practicè: sed nullo modo mentitur. Nos autem breuiter dicimus, quòd eadem est ratio dicendi falsum & mentendi quantum ad hoc, quòd sicut falsum dicitur practicè & speculatiuè: ita etiam mendacium. Sed dicimus quòd siue ista distinctio sit vera siue non, nunquam erit peccatū mortale dicere testi in casu posito quòd dicit falsum & mentitur: dummodo verbum mentitur non significet iniuriam specialem, vt apud Hispanos. Tunc enim erit peccatum mortale: si sufficienter refutetur testimonium iniqui testis, dicendo illi non ita est, falsum dicitis: & dicatur illi, mentiris.

Quinta conclusio. Licitum est obijcere testibus uerum testificantibus etiam secundum ordinem iuris uera crimina etiam occulta, si tamē probari possunt, & probata testem refutare. Probatur. Quia iure conceditur reo illa obiectio, vt se defendat, ergo licita est.

Secundò. Ille testis non tenebatur testificari. Si timebat obiectioem illam sibi opponendam, tum quoniam eius testimonium erat inutile, tum etiam quoniam cum tanto detrimento sui honoris, non tenebatur testificari, ergo sibi imputet si talis obiectio sibi fiat ab ipso reo defendente se iuridicè.

Tertiò. Reus in tali casu non tenetur respondere iudici suum crimen, ergo pari ratione poterit refutare testem. Antecedens probatur. Quia interrogatio iudicis ad ipsum reum facta, non est legitima, nisi ex falsa præsumptione, scilicet, quòd iudex putat testes esse legitimos. Notandum tamen est, quòd non pro quolibet detrimento quod reus patitur, licitum erit illi quodlibet crimen etiam infame obijcere testi, sed seruato ordine charitatis intelligenda est conclusio quinta.

Dubium secundum est, An semper sit mortale peccatum obijcere falsum testimonium testificantis falsum crimen, uel testificantis contra ordinem iuris. Pro parte affirmatiua arguitur primò. Peccatū mortale est reddere malum pro malo, maledictum pro maledicto. Et confirmatur. Peccatum mortale est repercutere eum qui percussit, & cessat iam à percussione, ergo erit peccatum mortale dicere falsum crimen aduersus criminatorem. Secundò. Peccatum mortale est omne mendacium perniciosum: sed illud mendacium est tale, ergo &c. Soto lib. 5. de iustit. quæst. 7. art. 3. ait mendacium esse perniciosum, obijcere falsum crimen testi. Sed tamen non satis se explicat, an cum testis iniuriam facit reo sit licitū aut saltem non sit mortale obijcere illi falsum crimen. Quin potius videtur loqui in casu quando testis facit iuum officium: & aduocati nihilominus obijciunt ei falsa crimina fictiua.

PRO decisione sit prima conclusio. Moraliter loquendo & de facto semper est peccatum mortale obijcere falsum crimen testi. Prebatur, quia vel talis obiectio potest probari vel non potest. Si non potest probari, est nullius momenti, neque habet rationem defensionis, ergo est mortale peccatum, siquidem læditur proximus absque causa. Rursus si potest probari: hoc erit falsis testibus periurantibus ergo erit peccatum mortale illos adducere ad probationem.

Secunda conclusio. Verosimilis est sententia, quæ ait, qd per se loquendo est peccatum mortale & contra iustitiam obijcere falsum crimē iniquo testi. Probatur argumentis factis pro parte affirmatiua.

Bañes de Iustitia.

Tertia conclusio. Nobis uerosimilior est sententia, quæ ait, quòd per se loquendo, hoc est scilicet alijs circumstantijs, est solum peccatum ueniale mendacij obijcere crimen falsum testi iniquo, quando talis obiectio prodest ad refutandum eius testimonium. Probatur ista conclusio, Qui occideret inuaforem à quo non potest se defendere nisi mentiendo contra illum: non peccaret mortaliter, ergo neque in nostro casu.

Secundò. In casu posito reus potest negare testimonium testis, etiam si accusetur de uero crimine. Et quamuis secundum sententiā quorundam reus mentiatur, tamen non peccat contra iustitiam. Tūc ergo sic arguitur. Perinde est imponere falsum crimen testi, & negare quòd dicit esse uerum: sed negando non peccat contra iustitiam, ergo neque imponendo crimen falsum.

Tertiò probatur. Imponere falsum crimen alicui, eatenus est peccatum mortale quatenus proximo nocentum infertur contra iustitiam, non quia falsum dicitur: ut docet D. Thom. in art. 4. ergo si licitum est absque peccato ueniali obijcere uerum crimen testi quantumlibet secretum: non erit peccatum mortale obijcere falsum. Patet consequentia. Quia illæ duæ obiectioes non differunt nisi per uerum & falsum: quæ differentia solum facit peccatum ueniale. Confirmatur. Quia reus habet ius defendendi se etiam cum destructione famæ ipsius testis, reuelando crimen secretum, ergo si destruat imponendo falsum, nihil amplius nocet: sed solum mentitur.

Ad primum argumentum in contrarium respondetur, quòd reddere malum pro malo importat rationem uindictæ. Vnde qui se defendendo cum modo deramine inculpata tutelæ, infert nocentū proximo, non reddit malum pro malo. Ad confirmationem responderetur, nego consequentiam. Nam qui percussit & fugit, iam cessat ab inferenda iniuria. Vnde non est defensio repercutere illum: sed uindicta. At uero qui testificatur, tandiu iniuriam facit: quandiu iudicis sententia pender. Vnde non est eadem ratio.

Ad secundum nego antecedens. Nam nocentum non est perniciosum, quando non est contra iustitiam aut charitatem: sed erit mendacium officiosum, cum sit ad defensionem propriam ordinatum.

ARTICVLVS IIII

Vtrum falsum testimonium semper sit peccatum mortale.

Quartū sic proceditur. Videtur, quòd falsum testimonium nō semper sit peccatum mortale. Contingit enim aliquem falsum testimoniū ferre ex ignorantia facti, & talis ignorantia excusat à peccato mortali. Ergo testimonium falsum non semper est peccatum mortale.

2. Præterea. Mendaciū qd alicui prodest, & nulli nocet, est officiosum, quod non est peccatum mortale. Sed quandoque in falso testimonio est tale mendacium, puta

V 4 cum

cum aliquis falsum testimoniū perhibet, ut aliquem è morte liberet, vel ab iniusta sententia, quæ intentatur per aliquos falsos testes vel per iudicis peruersitatem: ergo tale falsum testimoniū, non est peccatum mortale.

3. Præterea. Iuramentum à teste requiritur, ut timeat peccare mortaliter peierando. Hoc autem non esset necessarium, si ipsum falsum testimoniū esset peccatum mortale. Ergo falsum testimoniū non semper est peccatum mortale.

Sed contra est, quod dicitur Prou. 19. Falsus testis non erit impunitus.

Respondeo dicendum, quod falsum testimoniū habet triplicem deformationē. Vno modo ex periurio, quia testes non admittuntur nisi iurati, & ex hoc semper est peccatum mortale. Alio modo ex violatione iustitiæ, & hoc modo est peccatum mortale in suo genere, sicut & quælibet iniustitia. Et ideo in præcepto decalogi sub hac forma interdicitur falsum testimoniū, cum dicitur Exod. 20. Non loqueris contra proximum tuum falsum testimoniū. Non enim contra aliquem facit, qui eum ab iniuria faciendâ impedit, sed solum qui ei suam iustitiam tollit. Tertiò ex ipsa falsitate, secundum quod omne mendacium est peccatum, & ex hoc non habet falsum testimoniū, quod semper sit peccatum mortale.

Ad primum ergo dicendum, quod in testimoniō ferendo non debet homo pro certo asserere, quasi sciens, id de quo certus non est, sed dubium debet sub dubio proferre, & id de quo certus est pro certo asserere. Sed quia cōtingit ex habilitate humanę memorię, quod reputat se homo quandoque certum esse de eo quod falsum est, si aliquis cum debita sollicitudine cogitans, estimet se certum esse de eo quod falsum est, nō peccat mortaliter, hoc asserēs, quia non dicit falsum testimoniū per se & ex intentione, sed per accidens contra id quod intendit.

Ad secundum dicendum, quod iniustum iudicium non est iudicium. Et ideo ex vi iudicij falsum testimoniū in iniusto iudicio prolatum; ad iniustitiam impediendam, non habet rationem peccati mortalis, sed solum ex iuramento violato.

Ad tertium dicendum, quod homines maximè abhorrent peccata, quæ sunt contra Deum, quasi grauissima, inter quæ est periurium. Non autem ita abhorrent peccata quæ sunt contra proximum. Et ideo ad maiorem certitudinem testimoniij, requiritur testis iuramentum.

S Y M M A A R T I C V L I.

Prima conclusio. Falsum testimoniū ex parte iuramenti semper est peccatum mortale. Secunda conclusio. Falsum testimoniū ex parte violatæ iustitiæ est peccatum mortale ex suo genere. Tertia conclusio. Falsum testimoniū non est peccatum mortale ex falsitate. Quarta conclusio ad primum. Testis pro certo debet asserere id de quo certus est, & sub dubio id de quo dubitat. Quinta conclusio ibidem. Si aliquis cum debita sollicitudine cogitans, estimet se certum esse de eo quod falsum est, non peccat mortaliter illud asserens. Potuisset certe S. Tho. addere nec venialiter. Sexta conclusio ad secundum. Falsum testimoniū in iniusto iudicio prolatum ad iniustitiam impediendam, non habet rationem peccati mortalis; sed solum ex iuramento violato.

C O M M E N T A R I V S.

Circa primam & secundam conclusionē. Notandum quomodo S. Tho. Primam conclusionem simpliciter & vniuersaliter asseruit. Secundam vero cum illo addito, scilicet ex suo genere; sicut quælibet alia iniustitia. Vbi planè insinuat falsum testimoniū et in iudicio posse peccatum veniale esse ex paruitate materiæ: contra Caietanum sup. q. 69. art. 2. Et in idipsum confirmatur ex sexta conclusione posita.

Circa quintam conclusionem. Notandum, quod ille qui ex ignorantia inuincibili dixit falsum testimoniū, non tenetur ad aliquam restitutionem faciendam parti damnificatæ ex eius testimoniō, etiā si postea reperiat se falsum dixisse. Ratio est, quia ille non tenetur ratione rei acceptæ; supponimus enim quod nihil lucratus est ex falso testimoniō. Neque etiā tenetur ratione iniustæ acceptationis vel iniuriöse actionis, ergo &c. Sed notandum, quod tenetur ille testis reuocare dictum suum si per suam reuocationem potest prodesse proximo suo, & si ipse nō patitur notabile detrimentum. Ut v. g. si propterea incidat in infamiam: ratio huius est, quia cum ille non teneatur ex iustitia restituere, tenetur reuocare suū testimoniū ex charitate, sicut & alij tenentur ad opera charitatis sine notabili suo detrimento. Vide Caietanum hic, & Iurisperitos in cap. præterea. de teste cogendo.

Dubium est, an testis possit pretium accipere pro testimoniō ferendo. De hoc dictum est supra q. 62. art. 5. ad secundum. Sed hic per modum documentum tres erunt conclusiones.

Prima conclusio. Non licet pro testimoniō pretium recipere: bene tñ expensas pro testimoniij labore. Ita dicit Aug. epist. 54. Et habet 14. q. 5. c. nō sanè.

Secunda conclusio. Quando datio pretij est illicita ex utraq; parte. Verbi gratia, quando datur pro falso testimoniō, tunc neutri datur actio in iudicio, vel re petitio. Sed nihilominus non est obligatio ad restituendum in eo qui accepit.

Tertia

Tertia conclusio. Quando quis recipit pretium, ut ferat testimonium verum, quod tenebatur proferre ex iustitia legali vel commutativa, v.g. si recipiat pretium ne dicat falsum testimonium, conceditur repetitio in foro exteriori ei qui dedit: non tamen quando ex sola charitate tenebatur testificari. Tunc enim nec dabitur actio in iudicio ad repetendum pretium neque ipse tenebitur in foro conscientiae restituere.

Ultima conclusio. Quando aliquis accipit pretium ab aliquo ne dicat falsum crimen eundem, tenebitur ante iudicis condemnationem ad restitutionem in foro conscientiae: si autem accepit pretium ab uno, ne dicat falsum crimen contra alium, non tenebitur restituere in foro conscientiae ante iudicis sententiam. Ratio huius differentiae est. Quia quando accipit pretium ab eodem contra quem vult falso testificari, non acquirit dominium ex eo quod tenebatur ex iustitia commutativa non dicere falsum testimonium contra illum. At vero quando accipit pretium ab aliquo tertio, nullam facit illi iniuriam, neque debet illi ex iustitia commutativa non dicere falsum testimonium contra alterum. Quapropter potest illi vendere ex pacto, quod non faciat iniuriam alteri. De conclusionibus prædictis multa sunt certa iure naturæ: alia vero iure humano, sed quoniam non est præsentis loci disputatio superfedemus ab illarum ampliacione.

A tem qua regitur, usum illius cum proximo partiatur, habens loquendi locum apud diuitem, pro pauperibus intercedat. Talenti enim nomine cuilibet reputabitur quod vel minimum accepit. Sed talentum commissum non abscondere, sed fideliter dispensare quilibet tenetur, quod patet ex pena serui abscondentis talentum, Matthæi. 25. Ergo aduocatus tenetur pro pauperibus loqui.

B 3. Præterea. Præceptum de misericordiae operibus adimplendis, cum sit affirmatiuum, obligat pro loco & tempore, quod est maximè in necessitate. Sed tempus necessitatis videtur esse, quando alicuius pauperis causa opprimitur. Ergo in tali calu videtur quod aduocatus teneatur pauperibus patrocinium præstare.

C Sed contra, Non minor necessitas est indigentis cibo, quam indigentis aduocato. Sed ille qui habet potestatem cibandi, non semper tenetur pauperem cibare. Ergo nec aduocatus semper tenetur causam pauperum patrocinium præstare.

D Respondeo dicendum, quod cum præstare patrocinium causam pauperum, ad opus misericordiae pertineat, idem est hic dicendum quod & supra de alijs operibus misericordiae et dictum est. Nullus autem sufficit omnibus indigentibus, misericordiae opus impendere. Et ideo, sicut et Augustinus dicit, in 1. de doctrina Christiana. Cum omnibus prodesse non possis, his potissimè consulendum est, qui pro locorum & temporum, vel quarumlibet rerum opportunitatibus constrictius tibi quasi quadam forte iunguntur. Dicit pro locorum opportunitatibus, quia non tenetur homo per totum mundum quærere indigentes, quibus subueniat, sed sufficit, si eis qui sibi occurrunt, misericordiae opus impendat.

E Vnde dicitur Exod. 23. Si occurreris boui inimici tui, aut asino erranti, reduc ad eum. Addit autem, & temporum, quia non tenetur homo futuræ necessitati alterius providere, sed sufficit si præsentis necessitati succurrat. Vnde dicitur 1. Ioan. 3. Qui viderit fratrem suum necessitatem habentem, & clauerit viscera sua ab eo, &c. Subdit autem. Vel quarumlibet rerum, quia homo sibi coniunctis quacunque necessitudine maximè debet curam impendere, secundum

QVAESTIO LXXI.
De Aduocatis,

¶ Ostendendum est, de iniustitia, quæ fit in iudicio ex parte aduocatorum. Et circa hoc quæruntur quatuor.

ARTICVLVS PRIMVS,

Vtrum aduocatus teneatur præstare patrocinium causa pauperum.

¶ Primum sic proceditur. Videtur, quod aduocatus teneatur præstare patrocinium causam pauperum. Dicitur. n. Exod. 23. Si videris asinum odientis te iacere sub onere, non pertransibis, sed subleuabis cum eo. Sed non minus periculum imminet pauperi, si eius causa contra iustitiam opprimatur, quam si eius asinus iaceat sub onere. Ergo aduocatus tenetur præstare patrocinium causam pauperum.

2. Præterea. Gregorius dicit in quadam homil. Habens intellectum, curet omnino, ne taceat, habens rerum affluentiam, à misericordia non torpescat, habens ar-

Inf. ar. 4. cor. & ad primum.

Homil. 9. in Euag. non procul à fin.

Q. 32. artic. 5.

Li. 1. c. 28 in principi. tom. 3.

secundum illud primæ ad Timotheum 5. Si quis suorum, & maximè domesticorū curam non habet, fidem negauit. Quibus tamen concurrentibus considerandū restat, vtrum aliquis tantam necessitatē patiatur, quòd non in promptu appareat, quomodo ei possit aliter subueniri, & in tali casu tenetur ei opus misericordiæ impendere. Si autem in promptu appareat, quomodo aliter ei subueniri possit, vel per se ipsum, vel per aliam personā magis coniunctam, aut maiorem facultatem habentem, non tenetur ex necessitate indigenti subuenire, ita quod non faciendo peccet, quamuis si subuenerit absque tali necessitate, laudabiliter faciat. Vnde aduocatus non tenetur semper causæ pauperum patrocinium præstare, sed solum concurrentibus conditionibus prædictis, alioquin oportet eū omnia alia negotia prætermittere, & solis causis pauperū iuuantis intendere. Et idem dicendum est de medico, quantū ad curationem pauperū.

Ad primum ergo dicendum, quod quādo a sinus iacet sub onere, non potest ei aliter subueniri in casu isto, nisi per aduenientes subueniatur. Et ideo tenentur iuuare. Non autem tenerentur, si posset aliunde remedium afferri.

Ad secundum dicendum, quod homo talentum sibi creditum tenetur utiliter dispensare, seruata opportunitate locorū, & tēporum, & aliarum rerū, vt dictū est.

Ad tertium dicendum, quod non quælibet necessitas causat debitum subueniendi, sed solum illa quæ est dicta.

ARTICVLVS II

Vtrum conuenienter aliqui secundum iura arceantur ab officio aduocandi.

In corp. articuli.

In corp. articuli.

AD Secundum sic proceditur. Videtur, quod inconuenienter aliqui secundum iura arceantur ab officio aduocandi. Ab operibus enim misericordiæ nullus debet arceri. Sed patrocinium præstare in causis, ad opera misericordiæ pertinet, vt dictum est. Ergo nullus debet ab hoc officio arceri.

A 2. Præterea. Contrariarum causarū nō videtur esse idem effectus. Sed esse deditū rebus diuinis, & esse deditum peccatis, est contrariū. Inconuenienter ergo excluduntur ab officio aduocati quidā propter religionem, ut monachi & clerici. Quidā autem propter culpā, vt infames & heretici.

B 3. Præterea. Homo debet diligere proximum sicut seipsum. Sed ad officiū dilectionis pertinet, quod aliquis aduocatus, causæ cuius patrocinetur. Inconuenienter ergo aliqui, quibus conceditur pro seipsis autoritas aduocationis, prohibentur patrocinari causis aliorum.

Sed contra est, quod tertia quæstione septima multæ personæ arcentur ab officio postulandi. 3. q. 7. c. 2. infames.

C Respondeo dicendum, quod aliquis impeditur ab aliquo actu duplici ratione. Vno modo propter impotentiam, alio modo propter indecentiā. Sed impotentia simpliciter excludit aliquem ab actu. Indecentia autem non excludit omnino, quia necessitas indecentiā tollere potest. Sic ergo ab officio aduocatorū prohibentur quidam propter impotentiam, eo quod deficiunt sensu, vel interiori, sicut furiosi & impuberes, vel exteriori, sicut surdi & muti. Est enim necessaria aduocato & interior petitia, qua possit conuenienter iustitiā assumptæ causæ ostendere; & iterum loquela cū auditu, ut possit pronuntiare & audire quod ei dicitur. Vnde qui in his defectum patiuntur, omnino prohibentur ne sint aduocati nec pro se, nec pro alijs. Decentia autem huiusmodi officij exercendi tollitur dupliciter. Vno modo ex hoc, quod aliquis est rebus maioribus obligatus. Vnde monachos & presbyteros non decet in quacunque causa aduocatos esse neque clericos in iudicio seculari, quia huiusmodi personæ sunt rebus diuinis astrictæ. Alio modo propter personæ defectum, uel corporalem (ut patet de cæcis, qui conuenienter iudicio altare non possent) uel spirituale: non enim decet, ut alterius iustitiæ patronus existat; qui in seipso iustitiā contempsit. Et ideo infames, infideles, & damnati de grauibus criminibus non decet sunt aduocati tamen huiusmodi indecentiæ necessitas præfertur. Et propter hoc huiusmodi personæ possunt pro seipsis uel pro personis sibi

con-

coniunctis uti officio aduocati. Vnde & clerici pro ecclesijs suis, possunt esse aduocati, & monachi pro causa monasterij sui, si abbas præceperit.

Ad primum ergo dicendum, quod ab operibus misericordie interdum propter indecentiam impediuntur aliqui, & aliqui propter impotentiam. Non enim omnia opera misericordie omnes decent, sicut stultos non decet consilium dare, neque ignorantes docere.

Ad secundum dicendum, quod sicut uirtus corrumpitur per superabundantiam & defectum, ita aliquis fit indecens & per maius & per minus. Et propter hoc quidam arcentur à patrocinijs præstando in causis, quia sunt maiores tali officio, sicut religiosi & clerici. Quidam uero quia sunt minores, quam ut eis hoc officium competeat, sicut infames & infideles.

Ad tertium dicendum, quod non ita imminet homini necessitas patrocinari causis aliorum sicut proprijs, quia alij possunt sibi aliter subuenire. Vnde non est similis ratio.

ARTICVLVS. III.

Vtrum aduocatus peccet, si iniustam causam defendat.

Ad Tertium sic proceditur. Videtur, quod aduocatus non peccet si iniustam causam defendat. Sicut enim ostenditur peritia medici, si infirmitatem desperatam sanet, ita et ostenditur peritia aduocati, si etiam iniustam causam defendere possit. Sed medicus laudatur, si infirmitatem desperatam sanet. Ergo etiam aduocatus non peccat, sed magis laudandus est, si iniustam causam defendat.

2. Præterea. A quolibet peccato licet desistere. Sed aduocatus puniatur, si causam suam perdiderit, ut habetur secunda questione 3. Ergo aduocatus non peccat, iniustam causam defendendo, si eam defendendam suscepit.

3. Præterea. Maius videtur esse peccatum, si iniustitia utatur ad iustam causam defendendam (puta producendo falsos testes, vel allegando falsas leges) quam iniu-

Astam causam defendendo, quia hoc est peccatum in forma, illud in materia. Sed videtur aduocato licere talibus astutijs uti, sicut militi licet ex insidijs pugnare. Ergo videtur quod aduocatus non peccat, si iniustam causam defendat.

B Sed contra est, quod dicitur secundi Paralipomenon decimonono, Impio præbes auxilium, & idcirco iram Domini merebaris. Sed aduocatus defendens causam iniustam, impio præbet auxilium. Ergo peccando, iram Domini meretur.

Respondeo dicendum, quod illicitum est alicui cooperari ad malum faciendum, siue consulendo, siue adiuuando, siue qualitercunque consentiendo, quia consilijs & coadiuuans quodammodo est faciens. Et Apostolus dicit ad Romanos. I. quod digni sunt morte non solum qui faciunt peccatum, sed etiam qui consentiunt facientibus, vnde & supra dictum est, quod omnes tales ad restitutionem tenentur. Manifestum est autem, quod aduocatus & auxilium & consilium præstat ei cuius causæ patrociniatur. Vnde si scienter iniustam causam defendit, absque dubio grauiter peccat, & ad restitutionem tenetur eius damni, quod contra iustitiam per eius auxiliū altera pars incurrit. Si autem ignoranter iniustam causam defendit, putans esse iustam, excusatur secundum modum quo ignorantia excusare potest.

C Ad primum ergo dicendum, quod Medicus accipiens in cura infirmitatem desperatam, nulli facit iniuriam. Aduocatus autem suscipiens causam iniustam, iniuste lædit eum, contra quæ iniuste patrociniū præstat. Et ideo non est similis ratio. Quauis enim laudabilis uideatur quantum ad peritiam artis, tamen peccat, quantum ad iniustitiam voluntatis, qua abutitur arte ad malum.

D Ad secundum dicendum, quod aduocatus si in principio credidit causam iustam esse, & postea in processu appareat eam esse iniustam, non debet eam proderere, ut scilicet aliam partem iuuet, vel secreta sue causæ alteri parti reuelet, potest tamen & debet causam deferere, uel eū cuius causam agit ad cedendum inducere, siue ad componendum sine aduersarij damno.

E Ad tertium dicendum, quod sicut supra dictum

2. q. 3. si quæ peccat.

q. 62. artic. 7.

q. 40. 21
uc. 3.

dictum est †, militi vel duci exercitus licet in bello iusto ex insidijs agere ea, quæ facere debet, prudenter occultando, non autem falsitatem fraudulenter facièdo, quia etiam hosti fidem seruare oportet, sicut Tullius dicit in primo de Officijs. Vnde & aduocato defendenti causam iustam, licet prudenter occultare ea, quibus impediri posset processus eius, non autem licet ei aliqua falsitate vti.

In ca. vi.
ti. qd de
iustitiæ a-
git à me-
dio.

ARTICVLVS III

Utrum aduocato liceat pro suo patrocinio pecuniam accipere.

Opusc. 19
ca. 7. cor.

AD Quartum sic proceditur. Videtur, quod aduocato non liceat pro suo patrocinio pecuniam accipere. Opera enim misericordiarum non sunt intuitu humanæ remunerationis facièda, secundum illud Lucæ 14. Cum facis prandium aut cenam, noli vocare amicos tuos, neque vicinos diuites, ne fortè & ipsi te reuident, & fiat tibi retributio. Sed præstare patrocinium causæ alicuius, pertinet ad opera misericordiarum, vt dictum est †. Ergo non licet aduocato accipere retributionem pecuniæ pro patrocinio præstito.

Ar. 1. hu-
ius quæst.

2. Præterea, Spirituale non est pro temporali commutandum. Sed patrocinium præstitum, videtur esse quoddam spirituale, cum sit vsus scientiæ iuris. Ergo non licet aduocato pro patrocinio præstito pecuniam accipere.

Epist. 54.
in 2. pag.
ante finē
illius to-
mo 2.

3. Præterea, Sicut ad iudicium concurrunt persona aduocati, ita etiam persona iudicis, & persona testis. Sed secundum Augustinum ad Macedonium †, non debet iudex vendere iustum iudicium, nec testis verum testimoniū. Ergo nec aduocatus poterit uendere iustum patrocinium.

Eodē lo-
co nunc
proxime
dicto.

Sed contra est, quod Aug. † dicit ibidē, quod aduocatus licitè vendit iustum patrocinium, & Inrisperitus verum consilium.

Respondeo dicendum, quod ea quæ quis non tenetur alteri exhibere, iustè potest pro eorum exhibitione recompensationem accipere. Manifestum est autem

A quod aduocatus non semper tenetur patrocinium præstare, aut consiliū dare causis aliorum. Et ideo si uendat tuum patrocinium, siue consilium, non agit contra iustitiam. Et eadem ratio est de medico opè ferente ad sanandum, & de omnibus alijs huiusmodi personis, dum tamen moderatè accipiant, considerata conditione personarum, & negotiorum, & laboris, & consuetudine patriæ. Si autem per improbitatem aliquid immoderatè extorqueant, peccant contra iustitiam. Vnde Augustinus † dicit ad Macedonium, quod ab his extorta per immoderatam improbitatem repeti solent, data per tolerabilè consuetudinem non solent.

Epist. 54.
non mul-
tū remo-
tè ante fi-
nē to. 2.

B Ad primum ergo dicendum, quod non semper quæ homo potest misericorditer facere, tenetur facere gratis, alioquin nulli liceret aliquam rem uendere, quia quilibet rem potest homo misericorditer impendere. Sed quando eam misericorditer impendit, non humanam, sed diuinam remunerationem querere debet. Et similiter aduocatus, quando causam pauperum misericorditer patrocinatur, non debet intendere remunerationem humanam, sed diuinam, non tamen semper tenetur gratis patrocinium impendere.

C Ad secundum dicendum, quod etsi scientia iuris sit quoddam spirituale, tamen usus eius sit opere corporali. Et ideo pro eius recompensatione licet pecuniam accipere, alioquin nulli artificio liceret de arte sua lucrari.

D Ad tertium dicendum, quod iudex & testis communes sunt vtrique parti, quia iudex tenetur iustam sententiam dare, & testis tenetur verum testimonium dicere.

E Iustitia autem & veritas non declinant in vnā partem magis, quam in aliam. Et ideo iudicibus de publico sunt stipendia laboris statuta, & testes accipiunt, non quasi pretium testimoni, sed quasi stipendium laboris expensas, uel ab vtraque parte, vel ab ea, à qua inducuntur, quia nemo militat stipendijs suis vnquam, ut dicitur primè ad Corinthios nono. Sed aduocatus alteram partem tantum defendit. Et ideo licitè potest pretium accipere à parte, quam adiuvat.

SYM-

SUMMA ARTICVLI.

EX tota hac quæstione colliguntur octo conclusiões. Prima est in artic. 1. aduocatus tenetur patrocinari pauperibus occurrentibus, attentis circumstantijs loci & temporis & personarum & quando non in promptu apparet, quomodo eius aliter possit succurri.

Secunda conclusio in artic. 2. continenter arcetur ab officio aduocandi quidam propter impotentiam, quidam propter indecentiam.

Tertia cõclusio in eodem articulo. Illis quibus interdicitur aduocandi officium propter impotentiam, nunquam admittuntur ad illud: ij vero qui non admittuntur propter indecentiam, aliquando in casu necessitatis admittuntur.

Quarta conclusio in artic. 3. Aduocatus qui scienter iniustam causam defendit, grauiter peccat: & tenetur ad restitutionem damni contrariæ partis.

Quinta conclusio Aduocatus qui ex ignorantia defendit iniustam causam, excusatur à peccato & restitutione pro modo ignorantiam.

Sexta cõclusio ad secundum. Aduocatus si à principio credidit causam esse iustam, & postea cognoscat esse iniustam debet causam deserere: sed non potest proderi parti contrariæ defectum causæ.

Septima conclusio in arti. 4. Licetum est aduocato pro patrocinio suo pretium accipere moderati, considerata conditione personæ, & negotiorum & laboris & consuetudine patriæ.

Vltima conclusio ibidem. Si per improbitatem aliquid extorqueat aduocatus, peccat contra iustitiam.

COMMENTARIVS.

Ircam istam quæstionem notandum est, quod extant tituli de postulando, hoc est de petendo iudicio, quod est aduocati munus, in ff. in C. in Decretalibus.

In Recopilatione antiqua legum regaliũ Hispaniæ, in l. 40. de Prætorio Regio de cancellaria, & in l. 54. de aduocatis. Item in Recopilatione facta, sub Philippo Secundo Rege Catholico lib. 2. titul. 16. de aduocatis. Extant etiam tituli in utroque iure de procuratoribus. De quibus etiam procuratoribus est dicendum, eo quod in Hispania omnes aduocati sunt etiam procuratores. De quibus est titulus. 24. lib. 2. In Recopilat. citata.

Dubium primum est circa primam conclusionem D. Thomæ, An aduocatus teneatur citra extremam necessitatem patrocinari pauperibus. Pro parte negativa arguitur primo. Nemo tenetur ad eleemosinam faciendam nisi existenti in extrema necessitate. Ergo, &c. Confirmatur, alij diuites non tenentur dare pauperi pecunias, vt conducatur aduocatum: nisi existenti in extrema necessitate. Ergo neque ipse aduocatus patrocinari. Secundo raro vel nunquam contingit, ut quis teneatur in casu dubio fauere uni parti contra alteram, maximè si illa pars est aggrediens: sed causæ in quibus pauperes agent patrocinio iuniorum eiusmodi, ergo, &c. Tertio. In quibusdam ciuitatibus sunt quidam aduocati stipendiati, vt suscipiant causas pauperum. Ergo ibi alij aduocati non tenentur pauperibus patrocinari. Sed pro parte affirmatiua arguitur primo. Ex Diuo Tho. in prima conclusione. Vbi non facit mentionem extremæ necessitatis, sed neque grauis: sed solum ait qd cum non apparet in promptu quomodo pauperi aliter subuenia-

A tur, tenetur aduocatus patrocinari. Secundo. Testis tenetur ex charitate ferre testimonium in fauorem innocentis etiam citra extremam necessitatem, vt diximus in quæst. 70. artic. 1. Ergo aduocatus idem tenetur facere pro paupere. Patet consequentia, quia vterque solo uerbo absq; suo detrimento potest proximo succurrere. De hoc dubio, Caietanus in hoc loco ait, Nunquam obligari aduocatum ad patrocinandum pauperibus, nisi in extrema necessitate: idè dicit Nauarrus in Manuali cap. 25. num. 29.

PR O decisione huius dubij supponendum est, ex quæst. 32. artic. 5. & 6. quod necessitas est triplex in proximo: quædam communis, quales solent esse in republica. Alia est grauis. Vt v. g. qd aliquis decidat à suo statu uel est in periculo illum amittendi. Alia est extrema. v. g. quando aliquis morietur nisi ei succurratur. Similiter etiam triplex est superfluum. Quodam est superfluum ad decentiam status, quodà nero est superfluum ad statum: aliud est superfluum ad personam ipsam.

His suppositis, sit prima conclusio. Solus titulus sit perflui, qui se tenet ex parte aduocari, obligat ipsum vt in comunibus necessitatibus pauperum suscipiat causas. Probatur, quia solus iste titulus sufficit ad obligandum diuites ad faciendam eleemosinam de superfluis. Ergo sufficit ad obligandum aduocatum. Antecedens asseritur supra quæst. 32. artic. 5. & 6. à D. Thom. & eius discipulis, & oppositum esset tollere de medio humanitatem & misericordiam à republica. Et certè Caietanus ita sentit ibidem, & in opusculo de præcepto eleemosinæ. Vnde oblitus videtur suimet in hoc loco aut existimasse non eandem esse rationem de aduocationis patrocinio & eleemosyna: quod tamen falsum videtur.

Secunda conclusio. Grauis necessitas ex parte indigentis sufficit obligare aduocatum vt pauocineatur, etiam si patrocinium non sit superfluum aduocato ad decentiam status. Et notandum est quod necessarium ad decentiam status distinguitur à necessario ad statum: ita vt possit quis non amittere statum suum, amissis necessarijs ad decentiam status. Sit itaque casus ad verificandam conclusionem, quod pauper est in periculo amittendi statum suum, uel ut detrudatur in carcerem, ubi duram uitam aget. Tunc verificatur nostra conclusio: quod aduocatus tenetur amittere lucrum necessarium sibi ad decentiam status, ut patrocinetur pauperi.

Probatur conclusio. In extrema necessitate tenetur aduocatus patrocinari pauperi cum detrimento necessarium ad suum statum, ergo in graui necessitate tenebitur cum detrimento necessarium ad decentiam status. Probatur consequentia. Nam eadem est proportio necessarium ad statum respectu extremæ necessitatis: & necessarium ad decentiam status respectu grauis necessitatis proximi. Secundo probatur. Amicitia humana grauiter læderetur in illo casu, si amicus non succurreret de superfluis ad statum, quamuis necessarijs ad decentiam status: ergo & charitas læditur in illo casu nisi aduocatus succurrat patrocinio suo non necessario ad statum, quamuis necessario ad decentiam status. Seto lib. 5. de iustitia, quæstione. 8. artic. 1. ait, non esse præceptum aduocato subueniendi indigentibus in grauib; necessitatibus nisi de superfluo. Sed hæc sententia si vera est debet intelligi de superfluo ad statum: non de superfluo ad decentiam status. Hoc enim modo etiam obligantur diuites facere eleemosinam de superfluo ad statum in grauib; necessitatibus. Sed rogat aliquis an sit maior obligatio in aduocatis ad patrocinandum pro indigentibus quam in diuitibus ad fa-

ad faciendam eleemosynam de suis diuitijs? communis sententia est negatiua. Alia sententia est, q̄ aduocatus tenetur patrocinari ex charitate tanta obligatione quanta tenetur testis testificari ex charitate.

Sit igitur tertia conclusio. Non tenetur aduocatus ex charitate patrocinari indigentibus patrocinio quoties testis tenetur testificari ex eadem charitate. Probat, nam testis tenetur testificari ex charitate, quando si non testificatur, proximus amittit aliquod bonum utile votabile, etiam si alias sit diues. Ceterum aduocatus in illo casu non tenetur gratis patrocinari, sed potest pretium pro patrocinio exigere. Et confirmatur. Res quæ nullius prætij sunt habenti, sunt autem magni commodi ad impediendū damnum alterius, tenetur homo illas impendere ex charitate in utilitatem alterius: sed huiusmodi est testificatio, ergo testis tunc tenetur testificari. Ceterum aduocatus utilitatem accipit & pretium pro suo patrocinio, ergo non tenebitur patrocinari quoties testis tenebitur testificari.

Denique probatur conclusio. Nam testimonium semper est superfluum etiam ad decentiam status respectu testis: at vero patrocinium non semper est in periculum ad statum vel ad decentiam status aduocati. Ergo plures tenebitur testis testificari, quam aduocatus patrocinari.

Quarta conclusio. Aliquoties tenebitur aduocatus patrocinari indigentibus, quando neque ipse neque alij diuites tenentur dare illis pecunias ut conducatur aduocatum. Vt v. g. sit casus: quod patiatur aliquis magnam iacturam si sua causa careat patrocinio, sed tamen non incidet in tantam inopiam, ut careat necessarijs ad statum suum: quanuis non habeat unde soluat pretium aduocato. Tunc aduocatus tenetur ex charitate gratis ferre patrocinium: & tamen nemo tenetur dare illi eleemosynam de bonis temporalibus. Ratio est, quia ille non indiget bonis temporalibus ad sustentationem sui status: indiget tamen patrocinio, ut non amittat quod antea habebat. Alter casus est: ubi hæc differentia uerificatur. Sit aliquis, cuius causa si careat patrocinio conijciat ipsum in communem necessitatem: Sint etiam multi alij pauperes in simili necessitate: qui tamen non egent patrocinio. Tunc alij diuites non tenentur dare eleemosynam illi pauperi, etiam de superfluo: satisficient enim si illam tribuant alijs pauperibus. At vero aduocatus tenetur illi patrocinari, si habet patrocinium superfluum ad decentiam sui status. Ratio est: quia solus ille pauper inter omnes alios indiget patrocinio: quod potest præstare solus aduocatus.

Quinta conclusio. Ad eundem modum proportionabiliter dicendum est de alijs officialibus iustitiæ, v. g. de procuratoribus & tabellionibus: & etiam de medicis, qui tenentur pauperes curare proportio nabiliter, ut dictum est de aduocatis.

Ad argumenta in oppositum respondetur. Ad primum negatur antecedens. Immo in communibus necessitatibus tenetur homo de superfluis ad decentiam status & in grauius de superfluis ad statum extremis autem necessitatibus tenetur dare eleemosynam de superfluis ad sustentationem personæ. Ad confirmationem patet ex quarta conclusione.

Ad secundum respondetur, quod quanuis non ita teneatur aduocatus suscipere causam dubiam pauperis, sicut tenetur suscipere causam certam & licitam certo tamen tenebitur suscipere aliquando causam dubiam pauperis, ut declaretur eius iustitia: etiam si ipse pauper sit actor: quia in iudicijs ille qui habet

A vicem actoris intendit etiam se defendere ab iniuria quam patitur ab altera parte.

Ad tertium nego consequentiam. Nam quanuis aduocati stipendiati teneantur ex iustitia patrocinari pauperibus: tamen continget vel propter illosum iniquitatem, vel quia sunt valde impediti, ut non possint patrocinari. Et tunc alij aduocati tenebuntur patrocinari pauperibus.

Dubium secundum est, An aduocatus qui ex ignorantia vel negligentia non recte facit officium, teneatur restituere.

Respondetur & sit prima conclusio. Aduocatus qui propter ignorantiam perdit causam sui clientis, peccat contra iustitiam, & tenetur restituere totum damnum, quod inde euenit clienti. Probat, primo quia non præstat quod promisit ex pacto, accepto pretio pro patrocinio.

Secundò. Aduocatus qui caret peritia sufficienti ad suscipiendas causas peccat mortaliter contra iustitiam se obligando ad patrocinium, ergo tenetur restituere ratione iniuriöse actionis, etiam si gratis patrocinetur.

Secunda conclusio. Si procurator sit negligens in procuranda causa peccat mortaliter & tenetur restituere de leui culpa. Prima pars huius conclusionis patet ex dictis. Secunda vero pars probatur ex ijs quæ dicta sunt supra quæst. 62. artic. 7. ubi obligauimus iudices negligentes & omnes officiales qui tenentur ex officio aliquid custodire & non custodiunt, restituere de leui culpa: & non solum de lata & ampla. Et ratio erat, quia talis custodia vergit in utilitatem vtriusque partis, sicut ille qui conducit domum tenetur illam custodire, & restituere damna de leui culpa, & non solum de lata & ampla. Ex hac conclusione sequitur corollarium, quod sunt in peccato mortali omnes aduocati, qui parati sunt recipere omnes causas etiam iustas absque termino. Probat, quia industria humana finita est, ergo deficiet sepe in necessarijs pro singulis causis, si recipiat quotquot occurrerint.

D Dubium tertium est circa quartam conclusionem, An aduocatus iniiciens scienter causam iniustam, teneatur ad restitutionem si vincit litem, non solum parti contraria: sed etiam fisco & accusatori.

Respondetur & sit prima conclusio. Aduocatus tenetur in casu posito restituere parti contraria, non solum principale, sed etiam expensas. Hac conclusio patet. Nam actio aduocati est iniuriöse parti contraria, ergo tenetur ad restitutionem totius damni.

Secunda conclusio. In eodem casu, si aduocatus non admonet clientem suum de iniustitia causæ, tenetur illi restituere expensas quas facit. Patet, quia suo mendacio vel dissimulatione perniciose patitur clienti detrimentum illud. Si autem admonuerit illum de iniustitia causæ, non tenebitur restituere quicquam: quia scienti & violenti nulla fit iniuria.

Tertia conclusio. Aduocatus in casu posito, non tenetur restituere fisco vel accusatori commodum quod erant habituri, si contraria pars vinceret. Probat, Testis falsus in eadem causa iniusta non tenetur, ut diximus quæst. 70. artic. 1. restituere fisco, ergo neque aduocatus. Patet consequentia à fortiori, quia ut habetur in cap. non sanè. 14. quæst. 5. & in D. Tho. artic. 4. ad tertium. Hæc est differentia inter testem & aduocatum, quod testis adhibetur ad manifestationem veritatis inter utramque partem æqualiter: sed aduocatus adhibetur in fauorem unius partis, ergo si testis non tenetur restituere fisco: multo minus aduocatus.

Circa

Circa quartam conclusionem aduertendum est etiam, quod aduocatus suscipiens causam iniustam, semper est periurus: quia secundum leges Regni præstat iuramentum in initio causæ, quod non sit defensor causam iniustam.

Dubium quartum est circa sextam conclusionem, ad quid teneatur aduocatus qui processu litis cognoscit susceptam causam esse iniustam. Et arguitur contra conclusionem D. Thomæ, in eo quod dicit quod non tenetur prodere causam parti contrariæ. Testis etiam non rogatus tenetur ferre testimonium quando necessarium est ad liberandum proximum ab iniquo damno: sed aduocatus in casuposito scit aliquid per quod contraria pars liberabitur à damno iniquo v.g. a morte, ab infamia, ab amissione bonorum, ergo tenebitur suo testimonio contrariam partem adiuuare, etiam si non debeat patrocinari pro illa.

Ad hoc dubium responderetur & sit prima conclusio. In causis criminalibus concludit argumentum.

Secunda conclusio. In ciuilibus causis raro aut nunquam tenetur aduocatus ferre testimonium pro contraria parte. Probatur. Nam officium aduocati est defendere causam suæ partis quantum in se fuerit, & propterea reuelantur illi secreta quædam, quæ non reuelarentur nisi esset patronus, ergo valde indecens esset & scandalosum, reuelare huiusmodi secreta, nisi magna & euidenter necessitate urgente.

Nihilominus sit tertia conclusio. Potest contingere casus in ciuilibus causis ubi aduocatus teneatur testificari pro parte contraria. Vt v.g. si pars contraria amissa est totum censum suum aut magnam pecuniæ summam, unde decedit à suo statu. Tunc aduocatus tenetur in meliore modo quo poterit admonere partem contrariam de iniustitia suæ partis: & si opus fuerit testificari. Hanc probat etiam argumentum factum. Et confirmatur. Nam secretum huiusmodi non obligat cum tanto detrimento partis contrariæ: sed satis fuerit, quod in multis casibus teneantur alij testificari in quibus aduocatus neque debet neque potest testificari.

Dubium quintum est, An aduocatus suscipiens causam euidenter iustam peccet contra iustitiam, si utatur cautelis & mendacijs præsentando scripturas falsas, & alia huiusmodi faciendos. Responderetur & sit vnica conclusio. Talis aduocatus non peccat contra iustitiam, ac proinde nec tenetur ad restitutionem. Probatur, quia nullam iniuriam facit parti contrariæ: quin potius impedit eam ab iniuria faciendâ. Et rursus non peccat contra iustitiam iudicis aut iudicij. Probatur, quia iudicium contrarium suæ parti esset iniustum, ergo simpliciter non esset iudicium, ac per consequens non peccat contra iustitiam si quis faciat contra tale iudicium. Sed nihilominus aduocatus peccabit peccatum mendacij aut periurij, si ipse iurat falsum aut alios iurare facit. Itē probatur conclusio. Quia testis non peccat contra iustitiam si testificatur falsum in eadem causa, ergo neque aduocatus. Patet consequentia. Nam testis, ut diximus, est communis utrique parti, aduocatus vero tantum tenetur respicere ius suæ partis & illud defendere. Sed maxime aduertendum est, quod hæc conclusio non habet verum ex eo quod alicui iurisperito aduocato videatur sua causa iusta: sed habebit verum quando causa iudicio omnium aut fere omnium iurisperitorum iusta est.

Dubium sextum est, An liceat aduocato utramlibet partem causæ dubiæ suscipere? Pro cuius expositione nota, quod est triplex gradus causæ dubiæ. Primus gradus est, quando utraque pars habet pro se æquales rationes, doctores pares, auctoritate & nu-

mero, aut ferè pares. Secundus gradus est, quando altera pars est verosimilior, & habet plures iurisperitos & maioris auctoritatis fautores: nihilominus altera pars est probabilis, & habet pro se iurisperitos non contemnendæ auctoritatis. Tertius gradus est, quando altera pars vique ad eodē probabilior & verosimilior est, quod altera pars reputetur parum probabilis, etiam si aliquando & raro aliqui iudices sequantur illam propter rationes sophisticas & apparentes, quas habet. Arguitur primo pro parte negatiua, quod non sit licitum in primo gradu suscipere causam alterius partis. Nam ipse actor peccat contra iustitiam agendo contra alteram partem, ergo aduocatus similiter peccat fauendo illi. Antecedens probatur. Nam in dubijs melior est conditio possidentis, ergo actor qui vult & intendit deturbare à possessione alteram partem, peccat contra iustitiam.

Secundò. Iudex in simili causa dubia tenetur ferre sententiam in fauorem possidentis, ergo actor & aduocatus peccat contra iustitiam agendo contra possessorem.

Tertiò. Si ille aduocatus in casu dubio admoneret Regem, ut inferret bellum alteri Regi qui est in possessione, peccaret contra iustitiam, ergo in casuposito peccat. Antecedens probatur. Quia bellum non potest inferri contra possessorem in casu dubio. Hæc tria argumenta probare intendunt quod non possit aduocatus suscipere causam actoris in casu dubio.

Sed arguitur quartò, quod non possit suscipere causam rei maxime in secundo gradu dubietatis. Nam aduocatus iudicat contrariam partem esse probabiliorem, ergo agit contra scientiam & conscientiam suscipiendo partem minus probabilem. Et confirmatur. Si aduocatus doceret in cathedra opinionem minus probabilem contra probabiliorem peccaret, ergo multo magis peccat illam defendendo in iudicio contra probabiliorem.

Quintò. Si ille aduocatus constitueretur iudex in eadem causa: peccaret contra iustitiam ferendo sententiam in fauorem illius partis, similiter peccat patrocinando. Patet consequentia. Quia tam iudex quam aduocatus debent procedere secundum iura.

PR O decisione dubij sit prima conclusio. In tertio gradu dubietatis peccatum est contra iustitiam defendere causam minus verosimilem. Ratio est, quia illa pars moraliter loquendo ferè ab omnibus reputatur falsa: & eius contraria ferè demonstrata, ergo aduocatus ille iniuriam facit parti contrariæ.

Secunda conclusio. In primo gradu dubietatis licitum est aduocato utramlibet partem defendendâ suscipere, etiam in fauorem actoris. Probatur primo ex communi omnium consensu. Nam tales causæ reputantur ab omnibus propria materia litis: & omnes confugiunt ad iudicem tanquam ad iustum animatum, ut constituat medium inter actorem & reum in huiusmodi causis. Item etiam quia in casu dubio vnusquisque potest magis sibi prospicere quàm alteri per media proportionata: est autem proportio natissimum medium confugere ad iudicem qui habet publicam auctoritatem dicendi ius vnusquisque. Tertia conclusio. Non est peccatum contra iustitiâ, quod aduocatus suscipiat actoris partem minus probabilem in secundo gradu. Probatur primo argumentis factis pro conclusione. 2. Item etiam probatur, quia contingit sæpe, quod causa quæ in initio litis videbatur minus probabilis, postea in processu euadat magis probabilis, facta examinatione diligenti,

genti, ergo prudentia est, talem causam suscipere, dummodo habeat probabilitatem. Confirmatur. Iudices probi & recti solent aliquando iudicare secundum illam partem probabilem, vel quia sibi probabilior videtur, vel quia tenent opinionem dicentium quod potest praticari opinio probabilis, relicta probabiliore, ergo aduocatus iuste & prudenter suscipit talem causam: quia ad illum non spectat ferre sententiam, sed tantum explicare ius suæ partis. Sed aduerte quod in huiusmodi causis tenetur aduocatus admonere clientem suum de minore probabilitate suæ causæ, si forte nolit facere expensâs litigando, aut velit se componere cum parte contraria, possit hoc libere facere. Alias si non admonuerit tenebitur restituere clienti suo expensâs suas & omne detrimentum.

Quarta conclusio. Aduocatus qui in causis criminalibus aut in ciuilibus, vbi agitur de periculo rei cuius, ita vt incidat in grauem aut in extremam necessitatem, peccat contra charitatem, si suscipiat partem actoris minus probabilem. Probat, Quia qui libet tenetur succurrere proximo existenti in graui aut in extrema necessitate, ergo, &c. Et confirmatur. Aduocatus tenetur in tali casu ex charitate patrocinari, reo existenti in extrema vel graui necessitate, ergo multo minus licitum erit adiuuare actorem contra reum. Et denique ipse actor peccat moraliter contra charitatem agendo contra reum, ergo & aduocatus illi fauendo. Et per hanc conclusionem oportet explicare quod dicit Soto lib. 5. de iustitia, q. 8. articulo 3. vbi habetur non esse licitum quod dicimus in tertia conclusione. Probant etiam hanc conclusionem argumenta quæ fecimus in principio pro parte negatiua. Superest tamen respondere ad ipsam quatenus aduersantur alijs conclusionibus.

Ad primum negatur antecedens. Ad probationem respondetur, quod non propterea dicitur esse melioris conditionis qui possidet: quia nemo potest litigare contra illum. Sed iudex facta examinatione, si ad huc causâ fuerit dubia in primo gradu dubietatis debet ferre sententiam in fauorem possidentis.

Vnde ad secundum respondetur, nego consequentiam. Et ratio discriminis est, quia officium iudicis est distinctum ab officio aduocati: etenim iudicis est dicere ius inter vtramque partem: aduocati verò explicare & defendere ius vnius partis.

Ad tertium negatur consequentia. Et ratio discriminis est, quia inferre bellum est executio sententiæ. Vnde non est licitum inferre bellum in causâ dubia, in primo gradu dubietatis contra possidentem. At verò litigium licitum est, quia est inuestigatio veritatis & iustitiæ inter vtramque partem. Quapropter, si Rex ille possidens nollet, vt per litem veritas patefieret, tunc posset alius Rex mouere bellum. Et notandum est in hac parte, quod hæc est differentia inter bellum & litem, quod bellum nunquam potest dari iustum ex vtraque parte, nisi supposita ignorantia, etiam quando res dubia est, & hoc dubium scitur ab vtraque parte. Cæterum lis bene potest esse iusta inter vtramque partem in causâ dubia, non supposita ignorantia huius dubietatis. Ad quartum respondetur ex tertia conclusione.

Ad confirmationem negatur consequentia, quia officium doctoris est docere quamlibet opinionem in eo gradu probabilitatis quem habet: officium vero aduocati est sui clientis ius ostendere & defendere. Ad quintum iam patet ratio discriminis ex solutione ad secundum.

Iam vero disputandum nobis est circa pretium iustum pro patrocinio aduocatorum. De qua redi-

cit Diuus Thomas in 7. & 8. conclusione.

Dubium primum sit, an lex illa. 21. quæ habetur tit. 16. lib. 2. Recopilationis factæ sub Philippo II. sit lex iusta & obligans in foro conscientiæ. Pro parte negatiua arguitur primò. Lex illa statuit, vt aduocatus non accipiat plus pretij pro petitionibus ordinarijs quam duos argenteos pro singulis: sed ipsi non possunt sustentare iuum statum, nisi amplius accipiant, ergo, &c.

Secundò. Illa lex non est in vsu, quin potius ipsi aduocati sæpe supplicauerunt Regem vt legem illam mitiorem faceret, ergo non obligat in conscientia.

Respondetur ad hoc & sit prima conclusio. Illa lex est obseruanda in foro conscientiæ: & aduocati tenentur ad restitutionem si amplius acceperint. Probat, Quia illud pretium est iustum legitimum, ergo iniquum est amplius accipere. Respondetur vero ad primam obiectionem, quod aduocati bene possunt sustentare suum statum decentem etiam si non accipiant pro petitionibus ordinarijs nisi si duos argenteos. Cæterum si volunt sustentare statum suum vt illustriissimi in republica, non licet tantum alienis bonis triumphare.

Ad secundum respondetur, quod ille vsus est abusus ipsorum. Nam Rex respondit ipsorum petitioni sæpe numero, *que su petition non halugar, sino que se guarde la ley.*

Secunda conclusio. Quando pretia non sunt lege taxata, possunt aduocati pacisci cum suis clientibus de pretio, habita ratione causæ & sufficientiæ aduocati & aliarum circumstantiarum sicut in contractu emptionis & venditionis solent obseruari. Ista conclusio habet sex legitimas moderationes. Prima moderatio, quod conuentio de pretio fiat initio litis antequam aduocatus legat scripturas suæ partis. Hæc habetur in l. 7. vbi supra. quæ moderatio est in fauorem clientis: vt liberè possit pacisci de pretio iusto. Nam si semel aduocatus legerit scripturas, iam ipse cliens deprehensus est, & timebit ne prodat aduocatus suam causam. Sed notandum est, quod defectus huius moderationis non inducit obligationem restituendi in foro conscientiæ: si tamen pretium fuit iustum. Secunda moderatio est. Non potest aduocatus conuenire cum cliente de parte aliquota ipsius valoris de quo litigatur, scilicet, de tertia parte vel quinta, &c. Hæc moderatio habetur. in l. 8. vbi supra. Item in l. litem. C. de procuratoribus. & in l. si qui. C. de postulando. & in l. sumptus. ff. de pactis. Itē 3. quæst. 7. cap. infama. us. & nota quod ista moderatio potius respicit bonum commune & legale, quàm bonum clientis. Si enim aduocatus non haberet aliud pretium certum, nisi partem aliquotam eius quod per litem exigeretur, acciperet occasionem calumniosè litigandi & perturbandi tribunalia. Si autem iam certus est de suo pretio, siue vincat siue non vincat litem: non habebit occasionem huiusmodi iniquitatis. Ex hac moderatione sequitur, quod non tenebitur aduocatus ad restitutionem faciendam alicui in foro conscientiæ: si tamen pars aliquota de qua fecit pactum fuerit iustum pretium alijs sui laboris. Probat, Quia nulli fecit iniuriam contra iustitiam conmutatiuam: sed legitime litigauit. Tertia moderatio est. Non potest pacisci aduocatus, vt detur sibi certa summa pecuniæ & determinata, si vicerit litem, vel in pretium vel etiam vltra pretium. Hæc habetur vbi supra. in l. 8. & habet eandem rationem quam secunda moderatio. Quod si vltra iustum pretium aliquid acceperit pro victoria, tenetur restituere. Verum est tamen, quod Alexander & Salice-

rus, in litem, C. supra aiunt, quòd aduocatus potest suscipere modicum quid pro victoria. Idem sentit Nauarrus in Manuali, cap. 25. numero. 30. Nihilominus quauis stando in solo iure communi, verum habeat hæc opinio: tamen in Hispania non est licitum quicquam accipere pro victoria: quia est contra leges Regni expressas. Quarta moderatio non potest aduocatus assecurare victoriam litis, postulato pretio pro assecuratione. Hæc habetur, in l. 8. vbi supra, & ibidem habetur quinta moderatio. Non potest aduocatus pacisci cum cliete quòd ipse proprijs expensis litem aget & finiet: si dederit sibi certum pretium. Sexta & vltima moderatio. Quòd non excedat stipendium aduocati vigesimam partem ipsius quod per litem intenditur: dummodo talis vigesima pars non excedat summam triginta mille dipondiorum, & hoc pro aduocatis in consilio Regio aut in Cancellaria. Pro alijs vero aduocatis, statuitur vt vigesima pars non excedat summam quindecim mille dipondiorum. Ita moderatio habetur expressè, in l. 18. 19. & 20. vbi supra.

Tertia conclusio. Aduocatus qui pro taxatione pretij debiti pro petitionibus maioris momenti nõ adit iudicem, vt taxet pretium: non tenetur ad restitutionem, si tamen pretium quod accipit iustum sit, quale etiam iudex taxaret. Probat, quia non damnificat clientem in aliquo: sed tantum peccat contra iustitiam legalem: nisi forte ipse iudex remittat aduocato, vt conueniat de pretio cum cliente. Et hic est frequentissimus vsus in nostra republica. Sed tamen aduersus illam legem citatam argumentantur vehementius aduocati. Nam iustum rerum pretium variatur pro loco & tempore, sed lex illa quæ taxat duos argenteos pro singulis petitionibus ordinarijs facta est anno 1495. vt patet in l. 54. in Copilatione antiquarum pragmaticarum sub Ferdinando & Isabella, quo tempore pretium duorum argenteorum erat maximum, ergo modo non est iustum pretium. Patet consequentia. Quia nunc rerum pretia multo maiora sunt. Et confirmatur. Nam omnium artificum pretia creuerunt, ergo cum aduocati officium non sit minus vile reipublicæ, nec minus honorificum, siquidem proficit ad pacem reipublicæ, debet etiam esse maius pro tempore.

Ad hoc argumentum respondetur, quòd iustum pretium rerum auget inopia rerum seu mercium: sicut minuit multa copia mercium. Dicimus ergo, quòd non est mirum vt pretium aduocatorum iustum pro petitionibus ordinarijs modo sint duo argentei: quia sunt plurimi & ferè infiniti aduocati: olim autem vnus Bachalareus in legibus digito signabatur. Secundò respondetur, quòd olim erant pauciores lites quam nunc, & ex consequenti petitiones pauciores: vnde necessum fuit quòd pretium petitionis ordinariæ esset olim sufficiens ad sustentationem aduocati, quia vix optimus aduocatus poterat obtinere vnam petitionem pro singulis diebus. Nunc autem vel mediocri aduocatus obtinet quatuor vel quinque petitiones pro singulis diebus. Vnde bene poterit sustentari. Eo vel maxime possunt adiuuari aduocati petitionibus extraordinarijs & stipendijs annuis ad suam sustentationem. Ad confirmationem respondetur, quòd aduocati officium habet nunc etiam maius stipendium si collectiue consideretur: eo quòd sunt plurimæ petitiones ordinariæ & extraordinariæ.

Secundò argumentantur aduocati. Petitiones ordinariæ non sunt omnes æquales, ergo non debet esse æquale pretium illarum.

Ad hoc argumentum respondetur alio exemplo.

Bancs de iustitia.

A Triticum omne non est æqualis bonitatis, & tamè idem est pretium taxatum lege. Ita etiam lex cum non possit prouidere pro singulis petitionibus ordinarijs maius & minus pretium, taxauit maximum pretium pro maxima petitione ordinaria. Pro extraordinarijs vero remisit pretium taxandum iudici, in cuius tribunali causa agebatur.

Tertiò argumentantur aduocati. Lex illa non habet maiorem vim obligandi, propterea quòd in noua Copilatione sit collecta, quam ante copilationem. Sed antea non obligabat, ergo neque modo obligat. Et confirmatur. Nam in illa copilatione sunt multæ leges quæ non obligant: vt leges duelli, quæ omnino sunt iniquæ, & leges de synagogis ædificandis. Ad hoc respondetur, quòd post latam legem illam, nõquam fuit licitum exigere plusquam duos argenteos pro ordinaria petitione. Cæterum illæ leges duelli iniquæ sunt & iam omnino abrogatæ: aliæ verò cessauerunt, quia cessauit materia: vt leges de synagogis Iudæorum.

Dubium secundum est, An pro stipendio annuo, quod dicitur, *partido*, teneatur aduocatus omnes causas clientis occurrentes suscipere. Videtur quòd sic. Primò. Medicus tenetur curare omnes infirmitates pro tali stipendio in domo vel communitate, ergo similiter aduocatus. Confirmatur. Scienti & volenti non fit iniuria, sed aduocatus sciens facit tale pactum, ergo tenetur.

Secundò arguitur ex l. 18. titul 16. lib. 21. noue Copilationis. vbi dicitur, quòd aduocatus ratione stipendij accepti tenetur suscipere causam clientis, & præstare omnia, quæ fidelis aduocatus debet præstare.

In oppositum est, quòd talia annua stipendia sunt minimi valoris. Nam ad summam attingunt tria vel quatuor millia dipondiorum, ergo iniquum est obligare aduocatum pro tribus stipendijs ad causas magnas & magni momenti. Notandum est quòd in l. 10. vbi supra. Cautum est vt huiusmodi annua stipendia non sint palliationes frangendi leges Regni, quæ de stipendijs aduocatorum loquuntur. Sed iudices habita ratione litium & pretij earum, determinent, vt quod legibus taxatum est seruetur paulò plus minusve, & ideo cauedum est, ne annua stipendia sint magna.

Sic igitur conclusio. Non tenentur aduocati pro huiusmodi stipendijs annuis minimis, quæ sunt in vsu, lites magni momenti suscipere. Ratio est, quia illud stipendium debitum est illis alio titulo: vel quia se obligant ad patrocinandum quando opus fuerit in causis iustis, & ad non suscipiendas causas contrariæ partis. Item obligant ad quaidam communes diligentias faciendas. v.g. ad faciendas communes petitiones.

Dubium tertium, An aduocatus pro lite & patrocinio, iniquo possit accipere pretium. Prima conclusio. Peccatum mortale est iniustitiæ contra partem contrariam recipere tale pretium: non tamen contra clientem. Secunda conclusio. Cliens qui dedit tale pretium non potest repetere in foro exteriori. Tertia conclusio. Stando in solo iure naturæ aduocatus non tenetur restituere tale pretium: imò probabilius est, quòd neq; de iure positiuo tenetur restituere. Similes conclusiones proposuimus quæf. præcedenti, artic. vlt. de falso teste: & eisdem rationibus probabuntur istæ.

Dubium quartum est, An liceat aduocatis recipere dona & munera: & simul etiam definiemus de reliquis officialibus iudicii. De qua re sunt aliquot leges Regni iustissimæ. In primis enim est lex 16. titul. 5. lib. 2.

X

lib. 2.

lib. 2. Copilationis citatæ: vbi dicitur de omnibus iudicibus supremi Senatus, Cancellariæ, & de iudicibus Cantabriæ, & de iudicibus nobilium, de notarijs & relatoribus, de tabellionibus, procuratoribus, & fiscalibus: quòd non possunt accipere munus aliquod, neque donum neq; esculenta neque poculenta ab eo qui litem habet, vel habiturus creditur breui, vel de proximo habuerit: ita ut neque per se neque per aliam personam, nec directè, nec indirectè, aliquid recipiant. Præterea in lib. 3. titu. 9. in l. 5. omnes iudices prohibentur accipere munera qualibet ab eis qui coram eis lites habent vel habituri existimantur. Et nota quòd ibidem. l. 6. definitur, quòd ad condemnationem iudicum qui munera accipiunt sufficiant tres testes singulares. De aduocatis verò titu. 16. lib. 2. ubi supra dicitur: quòd non recipiant aliquid nisi forte aliqua esculenta & poculenta in parua quantitate. Imo. l. 19. & 21. eiusdem tituli dicitur, quòd non recipiant amplius pretium quam quæ fuerit taxatum secundum leges: *aunque la parte se lo de de su voluntad*. De tabellionibus autem est in lib. 4. tit. 27. lex vnica, quæ habet titulum, *El aranzel de los escriuanos*, vbi singula pretia pro singulis scripturis taxantur generaliter omnibus tabellionibus. Et ibidem dicitur. *T mandamos que no puedan lleuar ni lleuen los dichos escriuanos en lo judicial ni en lo no judicial mas de lo que de sufo esta declarado, quantoquier que la parte se lo de graciosamente*. Vbi notandum est, quòd quanuis donatio libera stando in solo iure naturæ transferat dominium, potest tamen impediri translatio lege positua. Dubium ergo nostrum est, An de facto per leges citatas impediatur translatio domini per tales donationes in ipsos officiales, An potius sint tantum leges pœnales.

Arguitur primò, quòd transferatur dominium. Quando leges humanæ volunt impedire huiusmodi translationem & irritare contractus: vtuntur verbis specialibus. v. g. quòd sint incapaces & inhabiles ad sic recipiendum, sed leges citatæ solum prohibent ne fiant tales donationes sub certis penis, ergo transfertur dominium. Et confirmatur à simili. Per ludù alearum lege prohibitum transfertur dominium, ergo per huiusmodi donationes. Secundò. Leges prohibentes tales donationes, partim sunt pœnales, partim fundantur in præsumptione, ergo non obligant in foro conscientiæ ad restituendum acceptum, maxime cessante veritate præsumptionis. Antecedens probatur referendo rationes propter quas interduntur istæ donationes. Quarum prima est ad puniendam auaritiam officialium. Quæ ratio efficit legem pœnalem. Secunda ratio est, vt tollatur à tribunali suspicio corrupti iudicii. Istæ duæ rationes insinuant satis, quòd quando reuera iudex nõ corrumpitur per munera, non teneatur illa restituere. Tertiam rationem possumus adhibere. Quoniam talis donatio licet videatur specie & facie tenus libera: tamen reuera libera non est, sed inuoluntaria: & talis præsumitur in iure.

Tertiò. Authores qui negant validas esse istas donationes & transferre dominium, idcirco negant quia officiales accipiunt stipendia, à republica, ergo saltem officiales, qui nõ sunt stipendiati, poterunt recipere eiusmodi munera.

Sed in oppositum est, quòd lib. 2. de las ordenanças Reales, titu. 3. l. vlt. dicitur. *Otroso juren los de nuestro consejo que guardaran estas ordenanças, &c. de suerte que el que lo contrario hiziere, sea obligado desde luego en el fuero de la conscientia a pagar la dicha pena, sin que espere otra condenacion: quantoquier que la culpa sea oculta*. Et Soto in lib. 1. de

A iustitia. quæst. 6. artic. 6. ad tertium membrum quarti argumenti principalis, inquit, quòd ipsi officiales tenentur soluere pœnam suorum delictorum ante iudicis sententiam: quia isti acceptauerunt & iurauerunt tales leges. Est enim illa pœna conuentionalis ex pacto iusto.

PR O decisione huius dubii notandum est: quòd donationes quæ sunt officialibus secundum apparentiam liberæ, sunt in duplici differentia. Quædam enim sunt quæ vulgo dicuntur, *presentes y dadas*. Et huiusmodi habent totaliter apparentiam liberæ donationes. Aliæ verò sunt, quæ fiunt per modum pretij aut quasi pars pretij. Vt v. g. quando tabellionibus soluitur amplius pretium, quam sit taxatum pro labore. Et quanuis officialis ipse dicat, sibi non deberi tantum pretij. Respondet pars: quæ ipsa liberè vult donare.

Sit ergo prima conclusio. Donatio primi generis est omnino nulla: neque transfert dominium, sed potius recipiens tenetur restituere ei, qui dedit ante iudicis sententiam: etiam si dicat se liberaliter disse. Probatur. Nam leges citatæ continent pacta quædam conuentionalia quæ obligant in foro conscientiæ: vt seruetur pactum, ergo talis donatio nulla est. Et confirmatur. Nam si aliquis maritus reliquit uxori legatum, ea conditione ut non nubat: si nupserit tenetur in foro conscientie restituere legatum hæredibus, qui succedunt ab intestato, ergo similiter in casu. Secundò probatur. Quia fuit ualde necessarium in Hispania pro bono communi litigantium: vt huiusmodi donationes essent nullæ, quia Hispanica natio hoc habet peculiare præ cæteris nationibus quæ appetit videri magnifica in donationibus suis, ergo necessarium fuit ne litigantes maximum impedimentum & detrimentum paterentur, quòd huiusmodi donationes essent nullæ. Et confirmatur. Quia etiam si liberaliter aliqui munera alij tamen litigantes inuoluntariè dabunt, ne videantur parci & miseri: & ne eorum negotia negligenter tractentur ab officialibus.

Secunda conclusio. Donatio secundi generis quanuis sit prohibita, non tamen irrita iure Hispanienti, neque officialis tenebitur ad restitutionem ante iudicis sententiam. Hanc conclusionem possunt probare argumenta facta pro parte affirmatiua. Itè quia leges illæ, quæ vñr esse conuentionales, loquuntur de donationibus, quas vulgo dicimus, *presentes y dadas*, sed donatio secundi generis non dicitur, *presente o dada*, ergo non tanto rigore loquendum est de huiusmodi donationibus. Item etiam confirmatur. Nam illud inconueniens ad quod uitandù necessaria fuit lex propter cõditionem nationis Hispanicæ, non habet locum in huiusmodi donationibus: quando enim damus aliquid amplius per modum pretij, contenti sumus dare parum amplius: ne que ibi affectamus magnificentiam, sicut in donationibus, quæ purè sunt donationes.

Tertia conclusio. Vtraque donatio prædicta vt in plurimum de facto est nulla. Probatur, quia de facto & vt in plurimum est inuoluntaria, ergo non transfert dominium. Probatur antecedens, nam ferè omnes soluunt amplius pretium officialibus: quia aliàs non rectè illi faciunt suum officium, ergo hoc potius est redimere uexationem, quam liberalem esse. Et confirmatur, quia finita lite, pauci aut nulli sunt, qui huiusmodi donationes faciunt: nisi expectent se cito habituros litem aliam. Quod si aliqui fecerint donationem lite omnino finita, valida erit.

Vltima conclusio. Pœnam quadrupli aut decupli

NON

non tenetur aduocatus vel alius officialis soluere ante condemnationem iudicis. Probat, quia illæ leges sunt pœnales, ergo non obligant ad soluendam pœnam legis ante condemnationem iudicis.

Ad argumenta verò pro parte affirmatiua respondetur. Ad primum dico, q̄ sufficiens ratio est ad irritandas illas donationes primi generis, quòd illæ leges includunt pacta conuentionalia.

Ad secundum respondetur, quòd illæ leges qua parte sunt pœnales, non obligant in foro conscientia ad soluendam pœnam, vt dicit quarta conclusio. Qua verò parte fundantur in præsumptione, ordinantur ad bonum commune ad quod, vt ostendimus necessarium est, ut donationes sint irritæ: etiã si sint voluntariæ. Vnde impertinens est, quòd ipsa præsumptio sit vera aut falsã in casu particulari: non enim fundatur in sola præsumptione.

Ad tertium respondetur, quòd probat iudices & fiscales magis obligari ad non recipienda munera: quia cum illis est magis expressum pactum: eo quòd recipiunt stipendium. Sed nihilominus etiam alij officiales obligantur eisdem legibus, eo q̄ cum illis est pactum, quando admittuntur ad huiusmodi officia publica honorifica & vilia ea conditione, vt non recipiant munera: sed contenti sint stipendiis à lege taxatis.

Ad argumentum verò pro parte negatiua respondetur, quòd illa lex ordinamenti nunquam fuit in vsu, & si aliquando fuit in vsu, iam non est in vsu: quia uisa est difficilis & quasi impossibilis ad seruandum. Quare merito exclusã est à noua Copilatione legum sub Philippo Secundo. Denique attendant, omnes confessarii, ut interrogent eiusmodi officiales. An sciant omnia statuta sua, & an fecerint contra statuta quæ specialiter iurant seruare. Nam si fecerint contra: sunt periurij. Si autem fecerint contra alia statuta: quæ iurant in communi, nõ sunt periurij: quia iuramentum intelligitur ferri in omnes ordinationes in communi iuxta vniuersucuiusque materiam. Si autem aliquis officialis nullam habet rationem suorum statutorum, non solum peccat mortaliter, sed etiam est periurus, etiam si nullum statutum iurauerit in particulari. Pertinet autem ad confessorem, scire quando officialis teneatur restituere, vel saltem scire dubitare: vt interroget doctiorem se: qui si non fuerit in promptu: poterit absoluere pœnitentem, obligando illum, vt postea stet sententiæ alicuius magistri aut doctoris sufficientis. Atque hæc de iniurijs quæ fiunt in iudicio.

A

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum contumelia consistat in verbis.

B

D Primum sic proceditur. Videtur, quòd contumelia non cõsistat in verbis. Contumelia.n.importat quoddã nocumentũ proximo illatum, cũ pertineat ad iniustitiam. Sed verba nullũ nocumentum videntur inferre proximo nec in persona, nec in rebus. Ergo contumelia non consistit in verbis.

Q. 57. ar. 1. Et psal. 43. col. 6. Et Rom. 1. le ct. 8. corp. 4.

2. Præterea. Cõtumelia videtur ad quãdam dehonorationem pertinere. Sed magis aliquis potest inhonorari, seu vituperari factis, quàm verbis. Ergo videtur, q̄ cõtumelia non consistat in verbis, sed magis in factis.

C

3. Præterea. Dehonoratio, quæ fit verbis dicitur cõuitium vel impropriũ. Sed contumelia videtur differre à conuitio & ab improprio. Ergo contumelia non cõsistit in verbis.

D

Sed contra. Nihil auditu percipitur nisi verbum. Sed contumelia auditu percipitur, secundum illud Ieremiæ 20. Audiui contumelias in circuitu. Ergo contumelia est in verbis.

Respondeo dicendũ, q̄ contumelia importat dehonorationẽ alicuius. Quod quidem contingit dupliciter. Cum.n.honor aliquã excellentiã cõsequatur, vno modo aliquis aliũ dehonorat, cũ priuat eum excellentia, propter quã habebat honorem, quod quidẽ fit per peccata factorum, de quibus supra dictũ est. Alio modo cũ aliquis id quod est contra honorẽ alicuius, deducit in notitiã eius & aliorum. Et hoc propriè pertinet ad cõtumeliã, quod quidem fit per aliqua signa. Sed sicut ¶ Augu. dicit in 2. de doctrina Christ. omnia signa verbis cõparata, paucissima sunt. Verba.n. inter homines obtinuerunt principlatũ significãdi quæcunq; animo concipiuntur. Et ideo contumelia, propriè loquẽdo, in verbis cõsistit. Vnde Isidor. ¶ dicit in libro Etymo. q̄ contumeliosus dicitur aliquis, quia velox est, & tumet verbis iniuriæ. Ta-

Q. 64. 65. & 66.

Lib. 2. ca. 5. cir. me. tom. 3.

Lib. 10. c. 3. incipit. Claris: parũ ante medium.

QVAESTIO LXXII. De Contumelia.

Einde considerandum est de iniurijs verborum, quæ inferuntur extra iudicium. Et primò, de contumelia, secundò, de detractione: tertio, de susurratione: quarto, de maledictione. Circa primum queruntur quatuor.

Baões de Iustitia.

X 2 men

men quia etiam per facta aliqua significatur aliquid, quæ in hoc q̄ significant, habent vim verborum significantiū, inde est q̄ contumelia extenso nomine, etiam in factis dicitur: Vnde Rom. 1. super illud, Cōtumeliosos, superbos, dicit gl. † q̄ contumeliosi sunt, qui dictis vel factis contumelias & turpia inferunt.

Et inter
luc. ibi.

Ad primum ergo dicendū, q̄ verba secundum suam essentiam, id est, inquantū sunt quidam soni au dibiles, nullum nocuum aliter inferunt, nisi fortè grauando auditum, puta cum aliquis nimis altè loquitur. Inquantum verò sunt signa representantia aliquid in notitia aliorū, sic possunt damna multa inferre, inter quæ vnum est, q̄ homo damnificatur quantū ad detrimentum honoris sui, vel reuerentiæ sibi ab alijs exhibendæ. Et ideo maior est contumelia, si aliquis alicui defectū suum dicat coram multis, & tamen si sibi soli dicat, potest esse contumelia, inquantum ipse qui loquitur iniuste, contra reuerentiā audientis agit.

Ad secundum dicendum, q̄ in tantum aliquis aliquem factis dehonora, inquantum illa facta vel faciunt, vel significant illud quod est contra honorē alicuius, quorum primum nō pertinet ad contumeliā, sed ad alias iniustitiæ species, de quibus supra dictum est †, secundum verò pertinet ad contumeliā, inquantum facta habent vim verborum in significando.

Q. 64. 65.
& 66.

Ad tertium dicendum, q̄ conuitium & improprium cōsistunt in uerbis, sicut & contumelia, quia per hæc omnia representatur aliquis defectus alicuius in detrimentum honoris ipsius. Huiusmodi autem defectus est triplex. s. defectus culpæ, qui representatur per uerba cōtumeliosa. Et defectus generaliter culpæ & poenæ, qui representatur per conuitium, quia vitiū cōsuevit dici non solū animæ, sed etiā corporis. Vnde si quis alicui iniuriosè dicat eū esse cæcum, conuitium quidem dicit, sed non contumeliā. Si quis autem dicat alteri: quod sit fur, non solum conuitium, sed etiam contumeliā infert. Quandoq; verò præsentat aliquis alicui defectum minorationis, siue indigentia, qui etiam derogat honori consequenti quamcunq; excellentiā & hoc fit per verbū improprij. Quod

A proprie est, quando aliquis iniuriosè alteri ad memoriā reducit auxilium, quod cōtulit ei necessitatem patienti. Vnde dicitur Eccles. vicessimo, Exigua dabit, & multa improperebit. Quandoq; tamen vnum istorum pro alio ponitur.

Conclusio est affirmatiua.

COMMENTARIUS.

N hoc articulo est primo aduertendum, q̄ D. Thom. à q. 72. vsq; ad 77. agit de quinque speciebus iniuriarum quæ cōsistunt in verbis extra iudicium, quæ sunt contumelia, detractio, irrisio, suffragatio, & maledictio, de quibus agunt Summistæ in eisdem verbis. Soto lib. 5. de Iustitia. à q. 9. vsq; in finem. Secundo est notandum, q̄ contumelia pprie loquendo consistit in verbis. Nam cōtumelia est deducere peccatum alterius in notitiam eius & aliorū. Hoc autē pprie loquendo fit signis & verbis, quæ habent rationem significandi & explicandi, consistit vero in factis, nō quatenus facta sunt: sed quatenus induunt rationem verbi & signi: qua ratione, facta etiam in diuinis literis, aliquando uerba appellatur. V.g. effregit quis domum non vt inferret contumeliā, sed vt furaretur, fur est nō contumeliosus. Verum si id effecisset in vilipediū alterius, illud factū induit rationem verbi, & significat se alterū vilipendere, & sub hac consideratione induit rationem cōtumeliæ. Item si quis alterum percutiat fuste, non vt vilipendat, percussore est nō contumeliosus: si vero id faciat in contemptū alterius, principalis & formalis hēt rōnem contumeliæ. Verum est, q̄ pnt reperiri in eodem facto duæ malitiæ & duæ rationes formales, quod eleganter aduertit Caiet. in hoc art. Vna tñ se habet veluti materialiter respectu alterius. Tertio est aduertendum, cū D. Tho. in solut. ad 3. q̄ conuitium differt à cōtumelia: nā contumelia est, qn obijcitur aliquod crimen seu peccatum, vt si quis dicat alteri q̄ est fur: conuitium vero est, qn obijcitur alteri quicunq; defectus, siue culpæ siue poenæ. Vltimo est aduertendum, q̄ cōtumelia differt à detractioe quantū ad obiectū. Cōtumelia. n. versatur circa honorem, est. n. per se loquendo ablatio honoris: detractio vero versatur circa famā, & per se loquendo est denigratio famæ: honor vero est reuerētia quæ exhibetur alicui propter aliquam excellentiā, fama autē vt definiunt Theologi ex Ambrosio, est clara cū laude notitia vel illustris dignitatis status, moribus & vita comprobatus, vt definiuit gl. in ca. super vestra. de cohabi. cleric. & mulierum. Ex quo sequitur, q̄ aliqui potest esse honor sine fama, vt patet in eo qui habet aliquam excellentiā, & dignitatē rōne cuius ei exhibetur honor, sinistra tñ de illo habetur estimatio. Pōt esse etiam aliqui fama sine honore, vt patet in aliquibus viris qui hnt optimam estimationem in populo, qui tñ nullam habent dignitatem neq; excellentiā. Ex quo concluditur definitio contumeliæ. Contumelia est iniuria qua obijcitur peccatum aliquod, coram & in præsentia eius cui irrogatur iniuria, ut cum dicitur alicui; fur.

Dubium est circa istam definitionem an cōtumelia sit grauius peccatum quam detractio. Soto lib. 5. de Iustitia. quæst. 10. artic. 2. dicit contumeliā per se loquendo esse grauius peccatum detractioe, quæ sententia probatur his argumētis. Primo autoritate

D. Tho.

D. Tho. infra. q. 73. art. 3. ad 2. Vbi expressè dicit contumeliam esse grauius peccatum. Simpliciter & secundum se quam furtum: ergo contumelia secundum se, est grauius peccatum detractioe. Secundo arguitur. Sicut se habet rapina ad furtum, sic se habet contumelia ad detractioem, sicut enim raptor per vim auferit bona alterius, fur uero per fraudem: ita contumeliosus per vim auferit honorem: detractor uero per fraudem auferit famam, sed rapina maius & grauius peccatum est quam furtum: ergo similiter contumelia. Minor argumenti asseritur à D. Tho. supra, q. 66. artic. 4.

Tertiò arguitur. Honor & fama sunt obiecta materialia cõtumeliæ & detractiois, obiecta uero formalia sunt rationes inuoluntarij unde sumitur iniustitia: sed maior ratio inuoluntarij, est in contumelia, quam in detractioe: ergo grauior iniuria. Minor probatur. Nam in contumelia est uolentia, in detractioe uero fraus & dolus, Et confirmatur. In eadem re materiali, scilicet in acceptione eiusdem rei, potest esse diuersa ratio formalis, ut patet in furto & rapina, quæ quidem non oritur nisi ex diuersa ratione inuoluntarij: ergo ratio inuoluntarij est ratio formalis iniustitiæ. In huius expositione, fit conclusio. Contumelia & detractio secundum se habent se sicut excedens & excessum. Quantum ad modum excedit contumelia, & exceditur detractio: quantum ad obiectum excedit secundum se detractio simpliciter tamen & absolute loquendo, grauius peccatum est detractio quam contumelia.

Explicatur conclusio. In quolibet habitu possumus duo considerare, & rem ipsam in quam tendit habitus, & modum. Dicimus ergo, quòd si consideretur res inquam tendit detractio & contumelia, detractio grauius peccatum est quam contumelia, destruit enim famam, quæ excellentius bonum est, quàm honor & reuerentia quæ destruitur per contumeliã. Et hoc patet etiam exemplis in scientijs naturalibus, v. g. Logica perfectior scientia est quantum ad modum quam Theologia pro isto statu: Theologia uero perfectior scientia est ex parte obiecti & simpliciter & absolute. Hæc conclusio habet tres partes. Prima pars probatur. Contumelia est læsio honoris, detractio uero est læsio famæ: sed læsio honoris per se fit per apertam uolentiam, læsio uero famæ fit per se occultè & secretè: ergo peiorem modum habet contumelia quam detractio. Patet consequentia. Nam in iniurijs inferendis grauior modus est uolentia quam fraus & dolus. Et confirmatur. Nam D. Thom. 1. 2. q. 6. dicit, quòd magis repugnat uoluntario uolentia quam fraus & dolus: quoniam magis repugnat principio uoluntarij, scilicet uoluntati: sed in contumelia est manifesta uolentia, in detractioe uero est fraus & dolus: ergo quantum ad modum excedit contumelia. Secundo. Maior contemptus est in contumelia quam in detractioe: ergo contumelia excedit detractioem quantum ad modum. Secunda pars conclusionis probatur. Nam detractio ueratur circa nobilius & principalius obiectum, ueratur enim circa famam, contumelia uero circa honorem: ergo detractio excedit contumeliam ex parte obiecti: quod uero fama melius bonum fit quam honor non indiget probatione. Tertia pars probatur. Illud peccatum contra proximum est grauius, quòd auferit maius bonum & infert magis damnum: sed detractio auferit maius bonum, & infert maius damnum quam contumelia: est ergo grauius peccatum. Minor patet, ex eo quòd fama quæ per detractioem auferitur, maius bonum est quam honor qui per contumeliam auferitur.

Bañes de Iustitia.

A Secundo D. Tho. inf. q. 74. art. 2. probat infurrectionem esse grauius peccatum quam detractioem & contumeliam: quoniam auferit amicitiam quæ maius bonum est, quam fama & honor quæ auferuntur per detractioem & contumeliam: licet contumelia per se habeat adiunctam uolentiam.

Ultimo. Homicidium est grauius peccatum quantumuis fiat occultè & per fraudem quam contumelia: quoniam auferit uitam quæ maius bonum est quàm honor, licet contumelia habeat adiunctum peioremodum, & maiorem contemptum & uolentiam: ergo, &c. Ad argumenta in contrarium. Ad primum respondetur, quòd D. Tho. est intelligendus, quòd contumelia est grauius peccatum quantum ad modum. Hæc uero intelligentia colligitur manifestè ex eius uerbis, subdit enim statim, in quantum fit cum maiori contemptu. Hinc fit quòd si idem peccatum obijciatur in præsentia & proferatur in absentia, cæteris paribus, grauius peccatum est obijcere illi peccatum in præsentia, quoniam idem est detrimentum, & in præsentia fit cum maiori contemptu & uolentia.

Ad secundum respondetur, argumentum conuincere, quòd contumelia excedit detractioem, quantum ad modum, non tamen simpliciter & absolute.

C Secundo respondetur nego consequentiam & differentia est: quoniam in rapina & furto idem damnum est, neq; est aliquis excessus specificus ex parte damni, qui possit maiorem grauitatem specificam tribuere, sed solum est excessus ex parte modi: at in contumelia in detractioe, excessus specificus est ex parte damni, damnificat enim in maiori & nobiliori bono detractor quam contumeliosus, quia iste in honore ille uero in fama quæ maius bonum est damnificat.

Ad tertium respondetur, quod iniustitia specificatur tanquam à ratione formali ab iniusto, quod est obiectum formale iniustitiæ, sicuti iustitia specificatur à iusto, non tamen à uoluntario. Vnde ubi fuerit maior ratio iniusti, maior iniustitia erit, non uero ubi fuerit maior ratio inuoluntarij. Secundo respondetur, quod in uirtutibus & habitibus nõ solum debemus attendere ad rationem formalem, uerum etiam ad rationem materiale, quoniam ex his duabus rationibus constat ueluti vnica integra ratio obiecti, à qua sumitur perfectio habitus. V. g. Logica, uel meta physica habent eadem rationem formalem sub qua, scilicet eandem abstractionem: differunt tamen in rationibus, quæ sunt ueluti materiales respectu alterius rationis. Nihilominus perfectior est simpliciter & absolute metaphysica & physica quam logica: quoniam ratio integra obiecti, perfectior est. Ita dicendum est in presenti, quod licet contumelia excederet quantum ad rationem formalem detractioem. Detractio tamen excedit contumeliam quantum ad rationem integram & perfectam, quæ constat ex ratione inuoluntarij, cum detrimento in fama: in contumelia uero constat ex ratione inuoluntarij cum damno in honore. Ad confirmationem respondetur, quod ratio iniustitiæ in contumelia & detractioe deturmitur ex ratione formali iniusti sicuti iam diximus.

D Aliud dubium est, an de ratione contumeliæ sit, quod fiat coram & in præsentia? Et uidetur, quod sic. Primo. Nam de ratione contumeliæ est, quod sit aperta & manifesta iniuria: non potest autè esse aperta & manifesta iniuria, nisi fiat coram & in præsentia, ergo. Secundo, hoc differt inter contumeliã & detractioem, quod contumelia fit per manifesta uolentiam, detractio uero per fraudem. Item detractio fit secretè

E

X 3 & in

& in occulto, contumelia vero manifestè & in præsentia: ergo contumelia in sua ratione formali importat, q̄ fiat coram & in præsentia. In contrarium est, quod multi contumelias faciunt in absentia.

In huius rei expositione notandum est primò, q̄ bonitas vel malitia in actibus moralibus consideranda est ex intentione, quæ est radix bonitatis vel malitiæ quæ est in ipsis actibus, vt docet D. Tho. in 1. 2. q. 16. art. 4. Secundo est notandum, q̄ contumelia directè machinatur contra honorem alterius, vnde illa sola iniuria meretur nomen contumeliæ, quæ per se & directè tendit contra honorem alterius.

His positis ad quæstionem respondetur hac conclusione. Contumelia per se & ex intentione fit in præsentia. Probat, nam qui ex intentione & per se profert peccatum in absentia, non audens proferre in præsentia reueretur personam illius, & nõ tendit directè contra eius honorem: qui vero profert peccatum per se ex intentione in præsentia, non reueretur personam illius, & directè tendit contra honorem: ergo iste talis solum est contumeliosus. Vñ D. Tho. in arti. dicit, contumeliam esse, deducere peccatum alicuius in notitiam sui & aliorum. Notandum tñ est, q̄ deducere peccatum alicuius in præsentia, contingit tripliciter. Primo personaliter videntes vel audientes contumeliam. Secundo modo literis vel libello, deducendo in eius notitiam. Tertio modo signis vel verbis, in absentia quidem per accidens: ex intentione tamen & per se in præsentia.

Secundo est notandum cum Caietano hic, q̄ cum contumeliosus importet manifestum conuictorè, hinc est, q̄ cum contumelia fit coram & in præsentia personaliter, tunc habet veram & perfectam rationem contumeliæ: cum vero fit in absentia per accidens, habet veram rationem contumeliæ non tñ ita perfectam. Ex hoc infertur, q̄ autor libelli infamatorij non solum peccat peccatum iniustitiæ contra famam: verum sæpe numero peccatum contumeliæ contra honorem. Nam deducit peccatum in notitiam sui & aliorum. Quomodo vero sit facienda restitutio. Vide supra, q. 62. ar. 2. circa solutionem ad secundum & tertium. Ex his patet ad argumenta in contrarium.

ARTICVLVS II

Vtrum contumelia, seu conuictium, sit peccatum mortale.

Infra q. 258. ar. 5. ad 3. & 1. Cor. 15. lec. 7. co. 2. fina. Et Galat. 3. princ.

11. 4. c. 3. com. 7.

AD Secundum sic proceditur. Videtur, q̄ contumelia vel conuictium, non sit peccatum mortale. Nullum. n. peccatum mortale est actus alicuius virtutis. Sed conuictiari est actus alicuius virtutis. scilicet eutrapeliæ, ad quam pertinet bene conuictiari, secundum Philosophum in 4. Ethic. Ergo conuictium, siue cõtumelia, non est peccatum mortale.

2. Præterea. Peccatũ mortale nõ inuenitur in viris perfectis, qui tamen conuictia vel contumelias aliquando dicunt, sicut pa-

A tet de Apostolo qui ad Galatas 3. dixit, O insensati Galatæ. Et Dominus dicit Luc. ultimo, o stulti & tardi corde ad credendum. Ergo conuictium siue contumelia non est peccatum mortale.

3 Præterea. Quãuis illud quod est peccatum veniale ex genere, possit fieri mortale: non tamen peccatum quod est ex genere mortale, potest esse veniale, vt supra habitum est. Si ergo dicere conuictiũ vel contumeliam esset peccatum mortale ex genere suo, sequeretur q̄ semper esset peccatũ mortale. Quod videtur esse falsum, vt patet in eo qui leuiter ex surreptione, vel ex leui ira dicit aliquod verbum contumeliosum. Non ergo contumelia vel conuictium ex genere suo est peccatũ mortale.

B Sed contra. Nihil meretur poenam eter-
C nam inferni nisi peccatũ mortale. Sed conuictium vel contumelia meretur poenam inferni, secundum illud Matt. 5. Qui dixerit fratri suo, fatue, reus erit gehennæ ignis. Ergo conuictium vel contumelia est peccatum mortale.

D Respondeo dicendum, q̄ sicut supra dictum est, verba in quantum sunt soni quidam, non sunt in nocumentum aliorum, sed in quantum significat aliquid, quæ quidem significatio ex interiori affectu procedit. Et ideo in peccatis verborum maxime considerandum videtur, ex quo affectu aliquis verba proferat. Cum ergo conuictium vel contumelia de sui ratione importet quãdam dehonorationem, si intentio proferentis ad hoc feratur, vt aliquis per verba quæ profert, honorem alterius aufert, hoc propriè & per se est dicere conuictium vel contumeliã, & hoc est peccatum mortale non minus, quã furtum vel rapina. Non. n. homo minus amat suum honorem, quã rem possessam. Si verò aliquis verbum conuictij vel contumeliæ alteri dixerit, non tamen animo dehonorandi, sed fortè propter correctionem, uel propter aliquid huiusmodi, nõ dicit conuictiũ vel contumeliam formaliter & per se, sed per accidens & materialiter, in quantum. scilicet dicitur id, quod potest esse conuictiũ, uel cõtumelia. Vnde hoc potest esse quãdoq; peccatum veniale, quãdoq; aut absq; omni peccato. In quo tamen necessaria est discretio, ut moderatè homo talibus uerbis utatur, quia

1. 2. q. 72. arti. 5. & q. 29. arti. 4. & 5.

Art. præcedenti.

quia posset esse ita graue cōuitium, quod per incautelam prolatum auferret honorem eius, contra quem proferretur, & tūc posset homo peccare mortaliter, etiam si non intēderet dehonorationem alterius. Sicut etiam si aliquis incautē alium ex ludo percutiens grauiter lædat, culpa non caret.

Ad primum ergo dicendum, q̄ ad eutrapeliā pertinet dicere aliquod leue conuitium, non ad dehonorationem, vel ad contristationem eius, in quem dicitur, sed magis causa delectationis & iocj. Et hoc potest esse sine peccato, si debitæ circumstantiæ obseruentur. Si verò aliquis non reformidet contristare eū, in quem proferatur huiusmodi iocosum conuitium, dummodo alijs risū excitet, hoc est vitiosum, vt ibidem dicitur. †

Ad secundum dicendum, quòd sicut licitum est aliquem verberare vel in rebus damnificare causā disciplinæ, ita etiā causa disciplinæ potest aliquis alteri quem debet corrigere, verbum aliquod conuitiosum dicere. Et hoc modo Dominus discipulos vocauit stultos, & Apostolus Galatas insensatos. Tamen sicut dicit Augustinus † in libro de sermone Domini in monte, rarò & ex magna necessitate obiurgationes sunt adhibendæ, in quibus non nobis, sed vt Domino seruiatur instemus.

Ad tertium dicendum, quòd cū peccatum conuitij vel contumeliæ ex animo dicentis dependeat, potest contingere, quod sit peccatum veniale, si sit leue conuitium, non multum hominem dehonostans, & proferatur ex aliqua animi leuitate, vel ex leui ira absque firmo proposito aliquem dehonostandi, puta cū aliquis intendit aliquem per huiusmodi verbum leuiter contristare.

SUMMA ARTICVLI.

Conclusio est. Cōtumelia est peccatum mortale ex genere suo: quoniam lædit in bono honoris.

COMMENTARIVS.

Notandum est primo: quòd licet contumelia ex genere suo sit peccatum mortale: potest tamen esse veniale, vel ex imperfectione actus & libertatis, vel ex leuitate materiæ, eo quòd est in minimo, vel quia est contumelia materialiter. Contumelia materialis vocatur, quando dicitur non dehonostandi gratia, nisi sit crassa ignorantia, vel negligentia, vel notabiliter lædat proximum. Tunc enim erit peccatum mortale.

Secundò notādum est, quòd contumeliæ iudicandæ sunt ex intentione sicut omnia alia peccata quæ consistunt in verbis, verba enim non habent rationem contumeliæ quatenus soni quidam: sed quatenus expriment conceptum. Habent autem virtutem significandi ex intentione: ergo ex intentione iudicandæ sunt.

Tertiò notandum est, quòd omnes contumeliæ sunt eiusdem speciei: quoniam honores sunt eiusdē speciei: explicare tamen oportet in confessione contumeliam in particulari. Nam vt constat ex materia de pœnitentia, non solum sunt consistendæ circumstantiæ variantes speciem: sed etiam aggrauantes notabiliter intra eandem speciem.

ARTICVLVS III.

Vtrum aliquis debeat contumelias sibi illatas sustinere.

D tertium sic proceditur. Videtur, q̄ aliquis nō debeat contumelias sibi illatas sustinere. Qui enim sustinet contumeliam sibi illatam, audaciam nutrit conuitiantis. Sed hoc non est faciendum. Ergo homo non debet sustinere contumeliam sibi illatam, sed magis conuitianti respondere.

2. Præterea. Homo debet plus se diligere, quàm alium. Sed aliquis non debet sustinere, quòd alteri conuitium inferatur. Vnde dicitur Prouer. 26. Qui imponit stulto silentiū, iras mitigat, ergo ēt aliquis nō debet sustinere contumelias sibi illatas.

3. Præterea. Non licet alicui vindicare seipsum, secundum illud, Mihi vindictam, & ego retribuam, sed aliquis non resistendo contumeliæ, se vindicat, secundum illud Chrysofomi, † Si vindicari vis, file, & funestam ei dedisti plagam. Ergo aliquis non debet silendo sustinere verba contumeliosa, sed magis respondere.

Sed contra est, quòd dicitur in Psal. 37. Qui inquirebant mala mihi, locuti sunt vanitates. Et postea subdit. Ego autem tanquam surdus non audiebam, & sicut mutus non aperiens os suum.

Respondeo dicendum, q̄ sicut patientia necessaria est in his, quæ contra nos fiunt, ita etiam in his quæ contra nos dicuntur. Præcepta autem patientiæ in his quæ contra nos fiunt, sunt in præparatione animi

X 4 habent.

Li. 4. Eth. c. 8. to. 5.

Lib. 2. ca. 30. nō re. morè à si. 86. to. 4.

Inf. 4. 79. arti 4. ad j. & opus. 19 c. 16.

Hom. 49. in Matt. circa me di. habetur ad sē sum. Et hom. 85. à med. 10 mo 2.

Lib. 1. ca.
pt. 34. 35.
& 36. 10.
4.

habēda, sicut ait Augustinus † in libro de sermone Domini in monte, exponens illud præceptum Domini. Si quis percussit te in vna maxilla præbe ei, & aliam, vt scilicet homo sit paratus hoc facere, si opus fuerit. Non tamen hoc semper tenetur facere actu, q̄a nec ipse Dominus hoc fecit, sed cum suscepit alapam, dixit, Quid me cædis? vt habetur Ioannis 18. Et ideo etiam circa verba contumeliosa, quæ contra nos dicuntur, est idem intelligendum. Tenemur enim habere animum paratum ad contumelias tolerandas, si expediens fuerit. Quandoque tamen oportet, vt contumeliam illatā repellamus, maximè propter duo. Primò quidem propter bonum eius, qui contumeliam infert, vt videlicet eius audacia reprimatur, & de cætero talia non attenet, secundum illud Prouerbiorum 26. Responde stulto iuxta stultitiam suam, ne sibi sapiens videatur. Alio modo propter bonum multorum, quorū profectus impeditur propter contumelias nobis illatas. Vnde Gregorius † dicit super Ezechiel. Homi. 9. Hi, quorum vita in exemplo imitationis est posita, debēt, si possunt, detrahentium sibi verba compescere, ne eorum prædicationem non audiant, qui audire poterant, & ita in prauis moribus remanentes, bene viuere contemnunt.

Homi. 9.
I Ezechiel.
circa me-
dium.

Ad primum ergo dicendum, quòd audaciam conuitiantis contumeliosè, debet aliquis moderatè reprimere, scilicet propter officium charitatis, non propter cupiditatem priuati honoris. Vnde dicitur Prouerb. 26. Ne respondeas stulto iuxta stultitiam suam, ne ei similis efficiaris.

Ad secundum dicendum, quòd in hoc, quod aliquis alienas contumelias reprimat, non ita timetur cupiditas priuati honoris, sicut cum aliquis repellit contumelias proprias. Magis autem videtur hoc prouenire ex charitatis affectu.

Ad tertium dicendum, quòd si aliquis hoc animo tacere, vt tacendo contumeliantem ad iracundiam prouocaret, pertineret hoc ad vindictā. Sed si aliq̄s taceat, volens dare locum iræ, hoc est laudabile. Vnde dicitur Ecclesiast. 8. Non litiges cū homine linguato, & non struas in ignem illius ligna.

A *SUMMA ARTICVLI.*

Conclusio est. Vnusquisque debet habere animum paratum ad contumelias sustinendas, quando fuerit expediens.

COMMENTARIVS.

D

Vbiūm est in hoc articulo. An liceat offenso aliam contumeliam obijcere contumelianti ad repellendam priorē contumeliam? Supponendum est in primis, quòd obijcere contumeliam ei, qui prius intulit, animo impatienti, & vindictæ gratia, non est licitum, sicuti non est licitum percutere eum qui prius percussit. Ratio est. Nam illud est vindicta, nulli autem est licitum vindicari propria auctoritate.

In hac parte est certa conclusio. Licitum est verbis defendere proprium honorem, siue crimen, quod obijciatur sit verum, siue falsum, etiam si crimē, quod ego obijcio occultum sit. Probatur conclusio. Licet factis defendere propriam vitam, famam, honorem, imò centum, etiam si inde sequatur mors aggressoris, vt dictum est supra quæst. 64. art. 7. ergo licet verbis defendere proprium honorem, etiam si inde sequatur dehonoriatio alterius. Item probatur omnibus argumentis, quibus supra quæst. 70. art. 3. probatum est, esse licitum obijcere verum crimen licet occultum testi testificanti falsum, vel verum contra ordinem iuris.

Difficilius tamen dubitatur, An obijcere falsum crimen ad infirmādā fidem illius, qui me de honestauit, sit peccatum mortale ex genere suo contra iustitiam, an verò tantum veniale mendacij? Soto libro 5. de iustitia, quæst. 9. ar. 3. expressè tenet esse peccatum mortale ex genere suo contra iustitiam, & esse mendacium perniciosum. Probatur hæc sententia his argumētis. Primò. Mendacium perniciosum est. peccatum mortale ex genere suo contra iustitiam, & in materia graui est peccatum mortale actus sed obijcere falsum crimen est mendacium perniciosum, lædit enim famam proximi, ergo. Secundò. Qui obijcit falsum crimen non se defendit cum moderamine inculpatæ tutelæ, ergo peccat mortaliter contra iustitiam. Antecedens probatur. Nam mendacium cum intrinsecè sit malum, non potest esse medium proportionatum ad defensionem proprii honoris. Item hæc sententia probatur omnibus argumentis, quibus supra probatum est esse peccatum contra iustitiam, obijcere falsum crimen testi testificanti falsum, vel contra ordinem iuris.

PRO explicatione est prima conclusio. Probabile est & verosimile, quòd obijcere falsum crimen in tali casu sit mendacium perniciosum, & peccatum mortale contra iustitiam ex genere suo. Hæc conclusio probatur, tū argumentis factis, tum etiā auctoritate Magistri Soto. Secunda conclusio. Probabilis, & verosimilior est, quòd obijcere falsum crimen in tali casu est peccatum veniale mendacij, non tamen est peccatū mortale contra iustitiam, neque est mendacium perniciosum. Prima pars est clara, & manifesta: mendacium enim habet intrinsecam malitiam à qua neque per diuinam potentiam separari potest, neque aliqua causa honestari. Secunda pars probatur omnibus argumentis, quibus supra in quæst. 70. artic. 3. probatum est tanquam probabilius, & verosimilior, quòd obijcere falsum crimē ad repellendam iniuriam testis testificati falsum, vel contra ordinem iuris, tantum est peccatum mendacij, neque aliquam continet iniuriam, & est tantum mendacium officiosum.

ciosum. Ex illis. n. argumētis manifestè sequitur nostra cōclusio. Nam ille testis, qui obijcit contumeliā, vel obijcit falsum crimen, vel verum contra ordinē iuris, facit iniuriā reo: nemo enim habet ius ad inferendam contumeliam alteri: ergo tunc reus defendendo se illo modo non peccat mortaliter. Item oēs doctores conueniunt in hoc, q̄ interrogatus contra ordinem iuris, non peccat contra iustitiam, si neget veritatem, sed solum contra veracitatem, & est mendacium officiosum non perniciosum, etiam si inde sequatur aliquando infamia acculatoris: ergo idem omnino erit in nostro casu.

Ad argumenta in contrarium. Ad primum respōdetur, tale mendacium non esse perniciosum, sed tantum officiosum, quod declaratum est supra loco allegato, & patet manifestè: quoniam per tale mendacium ego non lædo famam alterius, sed tantum defendo proprium honorem.

Ad secundum respondetur, q̄ hic tantum asserimus, q̄ iste talis non peccat contra iustitiam, & in ordine ad iustitiam nullam malitiam continet: continet tamen malitiam mendacij, quæ veluti per accidens se habet respectu iustitiæ.

ARTICVLVS III.

Vtrum contumelia oriatur ex ira.

Inf. q. 73. ar. 3. ad 3. & q. 158. ar. 7. cor.

AD Quartum sic proceditur. Videtur, quod contumelia non oriatur ex ira, quia dicitur Proverb. 11. Vbi superbia, ibi contumelia. Sed ira est vitium distinctum à superbia. Ergo cōtumelia non oriatur ex ira.

2. Præterea. Proverb. 20. dicitur, Omnes stulti miscentur contumeliis. Sed stultitia est vitium oppositum sapientiæ, vt supra habitum est. Ira autem opponitur mansuetudini. Ergo contumelia non oriatur ex ira.

3. Præterea. Nullum peccatū diminuitur ex sua causa. Sed peccatum contumeliæ diminuitur, si ex ira proferatur. Grauius enim peccat, qui ex odio contumeliā infert, quàm qui ex ira. Ergo contumelia non oriatur ex ira.

Sed contra est, quod Grego. 31. Moralium dicit, q̄ ex ira oriuntur contumeliæ.

Respondeo dicendum, q̄ cum vnū peccatum possit ex diuersis oriri, ex illo tamē dicitur principalius habere originem, ex quo frequentius procedere cōsuevit propter propinquitatem ad finē ipsius. Contumelia autem magnā habet propinquitatem ad finem iræ, qui est vindicta. Nulla enim vindicta est irato magis in prōptu, quàm inferre contumeliam alteri. Et ideo contumelia maximè oriatur ex ira.

Ad primum ergo dicendum, q̄ contu-

Libr. 31. cap. 31. à med.

A melia non ordinatur ad finem superbiæ, qui est celsitudo: & ideo non directè contumelia oritur ex superbia. Disponit tamē superbia ad contumeliam, in quantum illi, qui se superiores estimant, facilius alios contemnunt, & iniurias eis irrogant. Facilius enim irascuntur, vt potè reputantes indignum quicquid contra eorum voluntatem agitur.

B Ad secundum dicendum, q̄ secundum Philosophum in 7. Ethic. ira nō perfectè audit rationē. Et sic iratus patitur rationis defectum, in quo conuenit cum stultitia. Et propter hoc ex stultitia oritur contumelia secundum affinitatem, quam habet cum ira.

Ad tertium dicendum, q̄ secundū Philosophum in 2. Rhet. ira intendit manifestā offensam, quod non curat odiens. Et ideo contumelia, quæ importat manifestam iniuriam, magis pertinet ad iram, quàm ad odium.

Conclusio est affirmatiua.

QVÆSTIO LXXIII. De Detractione.

POSTEA considerandum est de detractione. Et circa hoc quærentur quatuor.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum detractio conuenienter diffiniatur, quod est denigratio alienæ famæ per verba.

AD Primum sic proceditur. Videtur, quod detractio, non sit denigratio alienæ famæ per occulta verba, vt à quibusdam diffinitur. Occultum enim, & manifestum sunt circumstantiæ, non constituentes speciem peccati. Accidit enim peccato, quod à multis sciatur, vel à paucis. Sed illud quod non constituit speciem peccati, non pertinet ad rationem ipsius, nec debet poni in eius diffinitione. Ergo ad rationem detractionis nō pertinet, quod fiat per occulta verba.

2. Præ-

Li. 7. c. 6. in princ. tom. 5.

Li. 2. c. 4. declinan. do. ad. si. nē. 10. 6.

Inf. q. 74. ar. 1. ex q. 75. ar. 1. co. Et Ro. ma. 1. lec. 7. co. 4.

2. Præterea. Ad rationem famæ pertinet publica notitia. Si ergo per detractionem denigretur fama alicuius, non poterit hoc fieri per verba occulta, sed per verba in manifesto dicta.

3. Præterea. Ille detrahit, qui aliquid subtrahit, vel diminuit de eo, quod est. Sed quandoque denigratur fama alicuius, etiam si nihil subtrahatur de veritate, puta cum aliquis vera crimina alicuius pandit: ergo non omnis denigratio famæ, est detraçtio.

Sed contra est, quod dicitur Eccl. 10. Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet, qui occultè detrahit. Ergo occultè mordere famam alicuius, est detrahere.

Respondeo dicendum, quod sicut factò aliquis nocet alteri dupliciter, manifestè quidem, sicut in rapina, vel quacunque violentia illata: occultè autem, sicut in furto & dolosa percussione: ita etiam verbo aliquis dupliciter aliquem lædit.

Quæst. p.
Sec. ar. 1.

Vno modo in manifesto: & hoc fit per contumeliam, vt supra dictum est. Alio modo occultè; & hoc fit per detractionem. Ex hoc autem, quod aliquis manifestè verba contra alium profert, videtur eum parvipendere: vnde ex hoc ipso dishonoratur. Et ideo contumelia detrimentum affert honori eius, in quem profertur. Sed qui verba cõtra aliquem profert in occulto, videtur eum vereri magis, quam parvipendere. Vnde non directè inter detrimentum honori, sed famæ, in quantum huiusmodi verba occultè proferens, quantum in ipso est, eos qui audiunt, facit malã opinionem habere de eo, cõtra quem loquitur. Hoc enim intèdere videtur, & ad hoc conatur detrahẽ, vt eius verbis credatur. Vnde patet, quod detraçtio differt à contumelia dupliciter. Vno modo quantum ad modum proponendi verba, quia scilicet contumeliosus manifestè contra aliquem loquitur, detraçtor autem occultè. Alio modo quantum ad finem intentum, siue, quantum ad nocumentum illatum: quia scilicet contumeliosus derogat honori, detraçtor famæ.

Ad primum ergo dicendum, quod in inuoluntarijs commutationibus, ad quas reducuntur omnia nocumenta proximo

A illata verbo, vel factò, diuersificant rationem peccati occultum, & manifestum: quia alia est ratio inuoluntarij per violentiam; & per ignorantiam, vt supra dictum est. †

Ad secundum dicendum, quod verba detractionis dicuntur occulta nõ simpliciter, sed per comparisonem ad eum, de quo dicuntur: quia eo absente & ignorante dicuntur. Sed contumeliosus in faciem cõtra hominem loquitur. Vnde si aliquis de alio malè loquatur corã multis eo absente, detraçtio est: si autè eo solo præsentè, cõtumelia est, quamuis etiam si vni soli aliquis de absente malum dicat, corrumpit famam eius non in toto, sed in parte.

Ad tertium dicendum, quod aliquis dicitur detrahere, non quia diminuat de veritate, sed quia diminuit famã eius. Quod quidem fit, quandoque directè, quandoque indirectè. Directè quidem quadrupliciter. Vno modo, quando falsum imponit alteri: secundo, quando peccatum adauget suis verbis: tertio, quando occultum reuelat: quarto, quando id quod est bonum, dicit mala intentione factum. Indirectè autem, vel negãdo bonum alterius, vel malitiosè reticendo, vel minuendo.

Conclusio est affirmatiua.

ARTICVLVS II

Vtrum detraçtio sit peccatum mortale.

AD secundum sic proceditur. Videtur, quod detraçtio non sit peccatũ mortale. Nullus enim actus virtutis est peccatũ mortale. Sed reuelare peccatum occultum, quod sicut dictum est, † ad detractionem pertinet, est actus virtutis, vel charitatis, dum aliquis fratris peccatum denuntiat, eius emendationem intendens, vel etiam est actus iustitiæ, dum aliquis fratrem accusat. Ergo detraçtio non est peccatum mortale.

Quæst. 66
arti. 4. &
1. 2. q. 6.
ar. 5. & 8.

Locis supra
arti. 1.
inductis.

arti. pced.
ad 3.

2. Præterea. Super illud Prou. 24. Cum detraçtoribus non cõmiscaris, dicit glosa. Hoc specialiter vitio periclitatur totum genus humanum. Sed nullum peccatum

tū mortale in toto humano genere inuenit: quia multi abstinēt à peccato mortali. Peccata aut̄ venialia sunt q̄ in oībus inueniunt: ergo detraçtio est peccatū veniale.

Est serm. 4. in die aiarum, ante medi. Et est serm. 41. in ordine de sãctis. 10. 10.

3. Præterea. August. in homil. † de igne purgatorio, inter peccata minuta ponit, quando cum omni facilitate vel temeritate maledicimus: qđ pertinet ad detractionem. Ergo detraçtio est peccatū veniale.

Gloss. or. din. ibid.

Sed contra est, quod Roman. 1. dicitur, Detractores, Deo odibiles. Quod ideo additur, vt dicit † gloss. ne leue putetur propter hoc, quod consistit in verbis.

Quæst. 62. art. 2.

Respondeo dicendum, qđ sicut supra dictum † est, peccata verborū maximē sunt ex intentione dicentis dijudicanda. Detraçtio autem secundū suam rationem ordinatur ad denigrandam famam alicuius. Vnde ille, per se loquēdo, detrahit qui ad hoc de aliquo obloquitur eo absente, vt eius famam denigret. Auferre autem alicui famam valde graue est, quia inter res tempo rales videtur fama esse pretiosior, per cuius defectū impeditur homo à multis bene agendis: propter quod dicitur Eccl. 4. 1. Curam habe de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi, quā mille thesauri magni, & pretiosi. Et ideo detraçtio, per se loquēdo, est peccatum mortale. Contingit tamen quandoque quod aliquis dicit aliqua verba, per quæ diminuitur fama alicuius, non hoc intendens, sed aliquid aliud. Hoc autem non est detrahere per se, & formaliter loquendo, sed solum materialiter, & quasi per accidens. Et si quidem verba, per quæ fama alterius diminuitur, proferat aliquis propter aliquod bonum vel necessarium debitum circumstantijs obseruatis, non est peccatum, nec potest dici detraçtio. Si autem proferat ex animi leuitate vel propter causam aliquam non necessariam, non est peccatū mortale, nisi fortē verbum quod dicitur, sit adeo graue, quod notabiliter famā alicuius lædat: & præcipuē in his, quæ pertinent ad honestatem vitæ: quia hoc ex ipso genere verborum habet rationem peccati mortalis. Et tenetur aliquis ad restitutionem famæ, sicut ad restitutionē cuiuslibet rei subtractæ, eo modo, quo supra dictum est, cum de restitutione ageretur.

Quæst. 62. art. 2.

Ad primum ergo dicēdum, qđ reuelare

A peccatū occultum alicuius propter eius emendationem denuntiando, vel propter bonum iustitiæ publicæ accusando, non est detrahere, vt dictum † est.

In cor. at. & q. 62. art. 1.

Ad secundum dicendū, qđ glossa illa nō dicit qđ detraçtio in toto genere humano inueniatur, sed addit, penē. Tum quia stultorum infinitus est numerus: & pauci sunt qui ambulāt per viam salutis. Tum etiam quia pauci vel nulli sunt, qui non aliquando ex animi leuitate aliquid dicant, unde in aliquo uel leuiter alterius fama minoratur: quia ut dicitur Iacobi. 3. Si quis in uerbo non offendit, hic perfectus est uir.

Ad tertium dicendum, quod August. loquitur in casu illo quo aliquis dicit aliquid leue malum de alio, non ex intentione nocendi, sed ex animi leuitate uel ex lapsu linguæ.

Conclusio est affirmatiua.

COMMENTARIUS.

Vbitatur in hoc articulo primò, An reuelare crimen occultum vni viro graui & cordato qui retinebit secretum, sit peccatum mortale cōtra iustitiam? Prima sententia est Caiet. hic, quod nō est peccatum mortale, & adhibet exemplum de colloquijs quæ habentur inter virum & vxorem de peccatis filiorum: item de colloquijs quæ fiunt cum confessoribus reuelando crimen complicitis. Hæc sententia Caietani probatur his argumentis. Primò. Ille talis non lædit famam proximi, ergo non peccat mortaliter. Antecedens probatur. Nam fama est publica notitia, vnde infamia quæ illi contrariatur est publica notitia, quare non dicitur aliquis infamis, ex eo quod eius crimen sciatur ab vno vel à duobus: sed iste talis non lædit famam publicè, ergo non infamat illum. Item etiam si læderetur in fama, læditur leuiter & non impeditur à bonis iustè consequendis, ergo non est peccatum mortale. Patet consequentia. Nam læsio famæ leuis, est tantum peccatum veniale. Vltimò. Si reuelare crimen occultum in tali casu esset peccatum, semper esset peccatum, quod manifestè falsum est, aliquando enim iusta de causa vxor reuelat crimen filiorum suo viro. Antecedens vero probatur. Nam quod est intrinsece malum, nulla de causa honestari potest. Secunda sententia est Magistri Sorolib. 5. de iustitia, quæst. 10. art. 2. vbi expresse oppositum sentit.

E

In huius rei expositionem est prima conclusio. Peccatum mortale ex genere suo, reuelare crimen secretum etiam viro quātumuis graui & taciturno, etiam si inde nulla sequatur infamia circa alios, neque aliquod detrimentum. Hæc est expressa sententia D. Tho. art. 1. ad secundum. vbi dicit, quod qui reuelat crimen occultum vni tātum, lædit famam proximi, licet non in toto in parte. Item iudicium temerarium est peccatum mortale, licet illud iudiciū exterius nō dicatur: quoniam læditur fama proximi in vno in particulari: sed in isto casu læditur fama proximi in vno: ergo est peccatum mortale. Item, aliquando mallem crimen meum esse notū tribus vel qua-

quatuor, quam vni viro graui. Et reuera magis læditur fama per hoc, quòd crimen occultum sciatur ab vno viro graui, quam à multis hominibus de media plebe; sed si reuelarem crimen occultum multis hominibus de media plebe, esset peccatum mortale, ergo etiam in isto casu cum sit maior læsio famæ.

Secunda conclusio. Præcedens intelligenda est nisi adsit necessitas eius qui narrat crimen occultum, vel eius cuius crimen narratur. Itaque narratio criminis occulti non est intrinsecè mala, sed honestari potest iustis de causis. V.g. si virgo comisit stuprum in domo patris, mater vero nõ potest prospicere suis commodis & filiæ, nisi reuelet crimen occultum marito, vel consanguineo, vel cõfessori: non est peccatum mortale illud crimen reuelare. Et sic est intelligendus Caiet. in hoc artic. Probat hęc conclusio. Narrare crimen occultum quantumuis graue, honestatur aliquando, vel propter vtilitatem reipublicæ, vt quando manifestatur crimen hæresis, vel propter vtilitatẽ eius cuius crimen narratur, vt quando adhibetur testes in correctione fraterna: vel propter vtilitatem tertiæ personæ, veluti quando reuelatur alicui, quòd parantur ei insidie: ergo idem omnino erit in nostro casu propter vtilitatem & necessitatem eius qui narrat crimen, vel cuius crimen narratur. Et confirmatur. Aliquando licitum est reuelare crimen occultum viro graui, si enim ego intelligo quòd ex mea correctione non emendabitur frater, emendabitur autem si corripiatur ab aliquo viro graui amico suo: tunc licitum est reuelare crimen illud viro graui vel amico: ergo idem omnino erit in nostro casu. Vltimò. Bonum famæ est medium quodam maius quidem bono diuitiarum, inferius autem ad bona naturæ. Item, fama circa vnam virtutem est excellentius bonum, quam fama circa alteram, ergo quando expediens fuerit ad bona excellentioris ordinis amittere bona inferioris ordinis, tunc licitum erit, & consequenter aliquando licitum erit, propter bona excellentioris ordinis, reuelare crimen occultum. Itaque talis narratio criminis occulti non definit esse peccatum mortale, ex eo quòd narratio fiat vni viro graui, qui retinebit secretum, vt vult Caietanus: sed ex fine intento.

Ad argumenta in cõtrarium. Ad primum respondetur cum D. Thom. artic. 1. ad secundum. quòd in tali casu, est læsio famæ licet non in toto, in parte tamen.

Ad secundum respondetur, quòd qui narrat crimen occultum viro graui, magis lædit famam quam qui narrat tribus vel quatuor de media plebe, ac subinde lædit grauius & non leuiter.

Ad vltimum respondetur, quòd narratio criminis occulti non est intrinsecè mala, sed honestari potest iustis de causis, vt dictum est in secunda conclusione.

Dubitarur secundò. An narrare aliquod crimen secretum, etiam multis ex auditu & hæsitado, sit peccatum mortale contra iustitiam. In huius rei expositionem est prima sententia Caietani, quòd solus assertor peccat mortaliter contra iustitiam, & tenetur restituere. Et probat hanc sententiam, quoniam tunc non læditur fama ex vi dicentis, sed ex leuitate audientis, verba enim illius non habent vim ad reddendum illum infamem: ergo nõ est peccatum mortale contra iustitiam. Soto loco supra allegato oppositum sentit.

Prima conclusio. Semper vt minimum, est peccatum veniale, ad hunc modum referre crimina occulta.

Secunda conclusio. Si crimina quæ ad hunc modum referuntur sint grauissima; peccatum est mor-

A tale contra iustitiam sic referre, imò si referens si vir magni nominis & maximæ autoritatis: peccatum est mortale contra iustitiam, referre crimina etiam si non sint grauissima, dum tamen adiuncta habeant infamiam. Exemplum primæ partis est in crimine hæresis & in crimine nefando. Exemplum secundæ, in alijs criminibus grauibus. Prima pars probatur. Narratio criminis ad hunc modum facta, ad minus generat suspicionem & dubitationem, sed suspicio & dubitatio in criminibus grauissimis magis reddit hominem infamem, quam certa scientia in alijs criminibus: ergo & c. & ad hunc modum sup. quæst. 60. artic. 3. & 4. definitur contra Caiet. quòd dubitatio de criminibus grauissimis ex leuibus indicijs est peccatum mortale. Secunda pars probatur. Si aliquis de media plebe fesserat crimen assertiuè, peccat mortaliter contra iustitiam, sed tanti momenti est huiusmodi narratio quæ fit à viro graui: ergo dat idem detrimentum & damnum, ac subinde erit peccatum mortale contra iustitiam.

Ad argumentum Caietani responderetur, quòd detrimentum sequitur ex vi dicentis non ex leuitate audientis: quoniam vir grauis magnam vim & autoritatem habet in suis verbis, etiam si eum dubitatio narret.

Dubitarur secundò. An infamare seipsum sit peccatum mortale ex genere suo contra iustitiam. Vide supra tract. de dominio quæst. 2. Et quæ dixi quæst. 62. art. 2. dub. 8. & 11. In hac quæstione est prima sententia Caiet. in hoc artic. & in summa verbo, detraçtio, vbi expressè tenet, quòd qui infamat seipsum peccat mortaliter contra iustitiam, & tenetur ad restitutionem: neque excusatur vi tormentorum. Huius sententiæ fundamentum est, quòd homo non est dominus propriæ famæ magis quam vitæ, vnde sicut occidere seipsum est peccatum mortale contra iustitiam: ita seipsum infamare. Econtra vero Soto vbi supra, & in relectione de ratione tegendi secretum, membro 1. quæst. 3. & memb. 3. quæst. 4. conclus. 10. statuit oppositum fundamentum, quòd homo est dominus propriæ famæ, & ex hoc fundamento colligit, quòd qui infamat seipsum non peccat contra iustitiam, imò neque contra charitatem, neque est contra charitatem ex genere suo, imò aliquando potest esse officium virtutis in priuata persona infamare seipsum, in persona vero quæ obligatam habet suam famam alijs, vt prælati semper est peccatum mortale contra iustitiam.

In hac quæstione media via incedendum est. Primo certum esse debet fundamentum, quòd homo est dominus propriæ famæ, quoniam eam acquirit suis actibus, quòd fundamentum explicatum est supra quæstione 62. in materia de dominio. Ex quo colligitur, quòd qui infamat seipsum nõ peccat contra iustitiam.

Prima conclusio. Infamare se & cooperando ad infamiam, potest esse aliquando officium virtutis: ita quòd non est intrinsecè malum. Ponit enim differentiam Caiet. in hoc quòd est pati infamiam, & imponere sibi infamiam. Hęc conclusio probatur. Licet aliquando subire minus detrimentum ad euitandum maius, quando detrimentum inferius per se ordinatur ad euitandum maius, sed detrimentum in fama per se potest ordinari ad euitandum detrimentum in vita: ergo tunc erit officium virtutis. Minor probatur & explicatur conclusio. Nam fama bonum quodam est medium inter censum & vitam, & detrimentum in fama malum quodam est medium inter detrimentum in censu, & detrimentum in vita: ergo licitum est detrimentum in fama per se ordinare ad eui-

ad euitandum detrimentum in vita. Confirmatur hæc sententia exemplis Sanctorum qui se aliquando infamauerunt. Hæc conclusio habet verum, etiam si homo non sit dominus propriæ famæ. Probatur. Nam D. Thom. supra q. 64. & 65. definit, quod homo potest abscondere inembrum etiam sanum, quando fuerit per se necessarium ad consentientiam totius, licet homo non sit dominus membrorum: quoniam detrimentum in parte per se potest ordinari ad euitandum detrimentum totius quod est maius. Confirmatur hæc sententia ex doctrina D. Tho. sup. q. 64. art. 5. ad tertium, ubi D. Tho. ait, qd occidere seipsum est intrinsecè malum: quoniam vita est supremum bonum quod per se non potest ordinari ad aliquid maius, & mors est supremum malum quod per se non potest ordinari ad euitandum aliquod maius malum cum non sit aliud supremum malum neque fama supremum bonum: ergo.

Secunda conclusio. Tantum est peccatum veniale ex genere infamare seipsum citra causam, vt sup. quæst. 62. art. 2. ostendimus.

Sed est argumentum contra conclusionem. Omnis actus qui in indiuiduo est peccatum mortale ex sola grauitate materiæ, est peccatum mortale ex genere, sed infamare seipsum citra causam, in graui materia est peccatum mortale, ergo &c. Minor probatur. Quoniam & ipse Soto expresse asserit, quod infamare seipsum in grauiissima materia, vt in crimine hæresis & in crimine nefando, est peccatum mortale. Maior probatur. Quoniam grauitas vel leuitas materiæ solum deseruit ad hoc, quod forma & malitia peccati recipiatur perfectè vel imperfectè in ipsa materia secundum dispositionem materiæ. Vnde quando forma & malitia peccati nõ est mortalis ex specie sua in qualibet recipiatur materia & quantumuis disposita, nunquam fit mortalis. Et hoc patet inductiue in omnibus peccatis venialibus ex genere suo. Mendacium enim intra speciem mendacij in qualibet grauiissima materia non est nisi veniale peccatum.

Arguitur secundò. Qui infamat seipsum citra causam peccat contra charitatem proximi & contra charitatem propriam, ergo peccat mortaliter. Antecedens probatur quo ad primam partem. Primò auctoritate D. Augusti, in cap. non sunt audiendi. 11. q. 3. Secundò probatur ratione eiusdem Augustini in eodem loco. Non minus scandalizatur proximus ex eo quod audit crimen perpetratum esse à fratre, quàm ex eo quod videt: sed si aliquis coram oculis fratris fecisset crimen cui adiuncta est infamia, peccaret peccatum scandali contra charitatem proximi: ergo si narret proprium crimen, idem scandalum sequitur, ac subinde erit peccatum mortale. Respondetur, qd nunquam est mortale infamare seipsum nisi ex circumstantia scandali, vel quia diuinus honor periclitatur, vel quia homo infamis exponit se alijs periculis peccandi, vel ex alia circumstantia. Vnde ad primum respondetur, qd hæresis est contra honorem Dei: quia destruit fundamentum religionis, & crimen nefandum est scandalosum: & idcirco mutatur iam materia ad aliam speciem peccati. Ad secundum patet, quia ob scandalum fit mortale peccatum.

Tertia conclusio. Aliquando est actus studiosus reuelare crimen proprium occultum in iudicio, in quo interrogatur aliquis contra ordinem iuris aliquando vero erit peccatum, & aliquando mortale. Imò imponere sibi falsum crimen semper est peccatum, & aliquando mortale. Hæc conclusio colligitur euidenter ex precedentibus, nam fama est quoddam bonum medium inter bona temporalia: & infamia medium

A quodam malum, ergo pati detrimentum in fama propter superiora bona nullum erit peccatum, cum inferius ordinetur ad id quod superius est. Pati verò detrimentum in fama propter inferiora bona, erit peccatum, cum superius bonum ordinetur ad id quod inferius est. Quod verò imponere sibi falsum crimen sit peccatum, patet nam est mendacium.

B Dubitatur deinde, an infamare in vno loco eum qui non est infamis in illo loco sed in alio: sit peccatum mortale contra iustitiam obligans ad restitutionem? Caietanus opusculo 27. Responsionem, responsione 9. tenet, qd non est peccatum mortale contra iustitiam neque obligat ad restitutionem. Probatur primo. Ille talis qui condemnatus est propter aliquod delictum, est priuatus iure famæ: ergo non fit ei iniuria tollendo ab illo famam. Confirmatur. Præcipua pars pœnæ illius hominis est, qd sit priuatus fama, ergo nõ fit illi iniuria. Confirmatur secundò. Licet iudici expectare diem solennem quando est concursus populi ad puniendum hominem: ergo præcipua pars pœnæ illius hominis est infamia. Secundò probatur. Hæc sententia ex vsu omnium proborum hominum, qui quando aliquod delictum committitur in presentia populi, sine aliquo scrupulo narrat illud omnibus absentibus. Vltimò. Dupliciter aliquis potest hominem infamare, vel narrando crimine falsum, vel reuelando crimen verum sed occultum: sed in tali casu non narratur crimen falsum, ita enim supponimus, nec occultum reuelatur cum sit infamis in vno loco: ergo. Adrianus quodlibeto. 11. oppositum sentit, & probat suam sententiam his argumentis. Primo, iste talis qui infamis est Vallisoleti habet famam Salmanticæ, & illa fama est sua & est dominus illius famæ: ergo illam auferre ab illo Salmanticæ, est peccatum contra iustitiam. Patet consequentia. Auferitur ab illo quod suum est, ergo est peccatum contra iustitiam. Secundò, etiam si homo sit infamis in omni loco non licet coram & in presentia obijcere crimen: ergo si est infamis in vno loco non licet illum infamare in alio. Soto vbi sup. refert has duas sententias & eas conciliat ad hunc modum. Dicit enim, qd si talis homo in vno loco sit priuatus fama secundum ordinem iuris & iustitiæ, tunc non erit peccatum mortale contra iustitiam ad restitutionem obligans, infamare illum in altero erit, tamen aliquando peccatum mortale contra charitatem. Si vero talis homo non sit priuatus secundum ordinem iuris fama sed priuatum, erit peccatum mortale non solum contra charitatem, verum contra iustitiam in alio loco infamare.

D In hac re est prima conclusio. Si vero simile est, qd infamia illius hominis moraliter loquendo promanabit ab eo loco in quo est infamis ad alium locum in quo non est infamis: non est peccatum mortale contra iustitiam neq; contra charitatem eum in alio loco infamare, siue sit priuatus fama secundum ordinem iuris & iustitiæ, siue priuatum. Hæc conclusio probatur primo. Ex vsu omnium proborum hominum qui ita facient. Secundò. Ille talis moraliter loquendo non infamat alterum neque auferit illius famam: ergo non peccat mortaliter. Probatur antecedens. Moraliter loquendo certissimè infamia illa & notitia deberet peruenire ad istum locum: ergo moraliter loquendo ego non infamo illum neque illi aliquod detrimentum do. Confirmatur: si quis vapulet per vnum vicum ciuitatis non est peccatum mortale contra charitatem neque contra iustitiam id in alio vico narrare. Quoniam moraliter loquendo illa notitia certissimè ad alium vicum deberet peruenire: sed eadem ratio omnino est in nostro casu; ergo &c.

Secunda-

Secunda conclusio. Insignia quædam crimina & illustria. Item penas illis impositas licet narrare ubiq; locorum, etiam si verosimiliter credatur quod eorum noticia ad illa loca non perueniet, siue qui delinquent, iure priuati sint fama siue non. Exempla sint acta quæ sunt ab inquisitoribus. Hæc enim licet diuulgare vsque ad Indos. Item omnia illa quæ merito in historicis scripturis referuntur. Probatur hæc conclusio primò. Narrare in alio loco huiusmodi peccata ideo est malum, quia ex hac narratione nullum sequitur emolumentum, vel reipublicæ, vel particulari personæ: sed ex narratione horum criminum de quibus loquitur conclusio, sequitur magnū emolumentum reipublicæ & particularibus personis ergo. Probatur minor. Nam reipublica quando audit talia crimina & penas illis impositas sibi consulit, & similibus pœnis similia peccata punit. Item ciues particulares timore pœnæ deterrentur ab huiusmodi vitijs: ergo.

Secundò. Huiusmodi crimina licet referre in historicis scripturis propter utilitates quæ inde proueniunt reipublicæ & particularibus personis: at ex narratione horum criminum eadem utilitates proueniunt: ergo, &c. Ex dictis patet solutio ad argumenta in contrarium. Argumenta enim Caietani videntur conuincere, quod quando aliquis iure priuatus est fama in uno loco, non est peccatum contra iustitiam eum in alio loco infamare: erit tamen aliquando contra charitatem. Ad argumenta Adriani ad primum respondetur, quod fama quam habet Salamanca non est sua, iure enim priuatus est illa: præcipue si verosimiliter creditur, quod eius infamia ad istum locum perueniet. Ad secundum negatur consequentiam. Nam contumelia habet peculiarem rationem iniuriæ distinctam à detractione.

ARTICVLVS III.

Vtrum detraçtio sit grauior omnibus peccatis, quæ in proximum committuntur.

AD Tertium sic proceditur. Videtur, quod detraçtio sit grauior omnibus peccatis, quæ in proximum committuntur. Quia super illud Psal. 108. Pro eo, vt me diligenter, detrahebant mihi, dicit gloss. Plus nocent in membris detrahentes Christo (quia animas creditorum interficiunt) quam qui eius carnem mox resurrectionem peremerunt. Ex quo videtur, quod detraçtio sit grauius peccatum, quam homicidiū, quāto grauius est occidere animam, quam occidere corpus. Sed homicidiū est grauius inter cetera peccata, quæ in proximum committuntur: ergo & detraçtio est simpliciter inter omnia grauior.

2. Præterea. Detraçtio videtur esse

A grauius peccatum, quam contumelia: quia contumeliam potest homo repellere, non autem detractionem latentem. Sed contumelia videtur esse maius peccatum quā adulterium, per hoc, quod adulterium vnit duos in vnā carnem, contumelia autem vnitos in multa diuidit. Ergo detraçtio est maius peccatum, quā adulterium: quod tamē inter alia peccata, quæ sunt in proximum, magnam grauitatem habet.

B 3. Præterea. Contumelia oritur ex ira, detraçtio autem ex inuidia: vt patet per Gregor. 13. Moral. Sed inuidia est maius peccatum, quā ira. Ergo & detraçtio est maius peccatum, quā contumelia. Et sic idem quod prius.

C 4. Præterea. Tanto aliquod peccatum est grauius, quanto inducit grauiorem defectum, scilicet excæcationem mentis. Dicit enim Gregorius. Quid aliud detrahentes faciunt, nisi quod in puluerem sufflant, & in oculos suos terram excitant: vt vnde plus detractionis perfiant, inde minus veritatis videant, ergo detraçtio est grauissimum peccatum inter ea, quæ committuntur in proximum.

D Sed contra, Grauius est peccare facto, quā verbo. Sed detraçtio est peccatum verbi: adulterium autem & homicidiū, & furtum, sunt peccata in factis: ergo detraçtio non est grauius cæteris peccatis, quæ sunt in proximum.

E Respondeo dicendum, quod peccata, quæ committuntur in proximum, vnt penanda per se quidem secundum nocumenta, quæ proximo inferuntur: quia ex hoc habent rationem culpæ. Tanto autē est maius nocumentum, quanto maius bonum demitur. Cum autem sit triplex bonum hominis, scilicet bonum animæ, & bonum corporis, & bonum exteriorum rerum. Bonum animæ, quod est maximum, non potest aliter ab alio tolli, nisi occasio naturaliter, puta per malam persuasionē, quæ necessitatem non infert. Sed alia duo bona, scilicet corporis & exteriorum rerum, possunt ab alio violēter auferri. Sed quia bonum corporis præminet bono exteriorum rerum, grauiora sunt peccata quibus infertur nocumentum corpori, quā ea quibus infertur nocumentum exterioribus

Libro 37.
cap. 21. 2
med.

In regi-
stro lib. 8.
c. 45. ante
mediū.

ribus rebus. Vnde inter cætera peccata, quæ committuntur in proximum, homicidii grauius est, per quod tollitur vita proximi iam actu existens: consequenter autem adulterium, quod est contra debitum ordinem generationis humanæ: per quã est introitus ad vitã. Consequenter aut sunt exteriora bona, inter quæ fama præeminet diuitijs, eò quòd propinquior est spiritua libus bonis. Vnde dicitur Prouerb. 22. Melius est nomen bonum, quàm diuitiæ multæ. Et ideo detractio secundum suum genus est maius peccatũ, quàm furtum: minus tamen, quàm homicidium, vel adulterium. Potest tamẽ esse alius ordo propter circumstantias aggrauantes, vel diminuentes, per accidens autem grauitas peccati attenditur ex parte peccantis, qui grauius peccat si ex deliberatione peccet, quàm si peccet ex infirmitate vel incautela. Et secundum hoc peccata locutionis habent aliam quam leuitatem, in quantum de facili ex lapsu linguæ proueniunt absque magna præmeditatione.

Ad primum ergo dicendum, quod illi qui detrahunt Christo, impediunt fidem membrorum ipsius, derogant diuinitati eius, cui fides innitur: vnde non est simplex detractio, sed blasphemia.

Ad secundum dicendum, quod grauius peccatum est contumelia, quàm detractioni; in quantum habet maiorem contemptum proximi: sicut & rapina est grauius peccatum, quàm furtum, vt supra dictum est. Contumelia tamen non est grauius peccatum, quàm adulterium; nõ enim grauitas adulterij pensatur ex cõiunctione corporum, sed ex deordinatione generationis humanæ. Contumeliosus autem non sufficienter causat inimicitiam in alio, sed occasionaliter tantũ diuidit vnitos, in quantum, scilicet per hoc, quòd mala alterius promittit, alios quãtum in se est, ab eius amicitia separat, licet ad hoc per eius verba non cogantur. Sic ergo & detractor occasionaliter est homicida; in quantum, scilicet per sua verba dat alteri occasionem, vt proximum odiat vel contemnat. Propter quod in epistola Clementis dicitur, detractores esse homicidas, scilicet occasionaliter, quia qui odit fratrem suum, homicida est, vt dicitur primæ Ioan. tertio.

A Ad tertium dicendum, quòd ira querit in manifesto vindictam inferre, vt Philosophus dicit in 2. Rhetor. Ideo detractio, quæ est in occulto, non est filia iræ sicut contumelia: sed magis inuidiæ, quæ nititur qualitercunque minuere gloriam proximi. Nec tamen sequitur propter hoc, quod detractio sit grauior, quàm contumelia: quia ex minori vitio potest oriri maius peccatum, sicut ex ira nascitur homicidium & blasphemia. Origo enim peccatorum attenditur secundum inclinationem ad finem, quod est ex parte conuersionis. Grauitas autem peccati magis attenditur ex parte auersionis.

B Ad quartum dicendum, quod quia homolatur in sententia oris sui, vt dicitur Prouerb. 15. inde est quod ille qui detrahit, incipit magis amare, & credere quod dicit: & per consequens proximum magis odire, & sic magis recedere à cognitione veritatis. Iste tamen effectus potest sequi etiam ex alijs peccatis, quæ pertinent ad odium proximi.

Lib. 2. ca. 4. declinando ad fin. to. 6.

SUMMA ARTICVLI

Conclusio est. Detractio est grauius peccatum quam furtum, minus autem quàm homicidium & adulterium. De articulo videte supra questione precedenti. Vbi disputatum est, quod nam sit grauius peccatum, detractio an contumelia.

ARTICVLVS III

Vtrum audiens, qui tolerat detrahentem, grauius peccet.

D Quartum sic proceditur. Videtur, quòd audiens qui tolerat detrahentem, non grauius peccet. Non enim aliquis magis tenetur alteri, quàm sibi ipsi. Sed laudabile est si patienter homo suos detractores toleret. Dicit enim Gregorius super Ezechielem homilia nona, Linguas detrahentium, sicut nostro studio non debemus excitare, ne ipsi pereant: ita per suam malitiam excitatas debemus æquanimiter tolerare, vt nobis meritum crescat. Ergo non peccat aliquis, si detractionibus aliorum non resistat.

Homil. 9. in Ezech. parũ ante medium.

2. Præterea. Eccles. quarto dicitur, Non con-

Q. 66. artic. 9.

Habetur de penitentia dist. 1. c. homicidiorum.

Art. 1. h. ins. q. ad tartium.

cōtradicas verbo veritatis vllō modo. Sed quandoque aliquis detrahit, verba veritatis dicendo, vt supra dictum est. Ergo videtur, quod non semper teneatur homo detractoribus resistere.

6. q. 1. ca. oues p. a. fiores.

3. Præterea. Nullus debet impedire id quod est in vtilitatem aliorum. Sed detraçtio frequenter est in vtilitatem aliorum, contra quos detrahitur. Dicit enim Pius Papa, Nonnunquam detraçtio aduersus bonos concitatur: vt quos vel domestica adulatio, vel aliorum fauor in altum exu-lerat, detraçtio humiliet, ergo aliquis non debet detractores impedire.

In epist. ad Nepo- tionū, in vlti. pag. ante finē epistol. to mo. 1.

Sed contra est, quod Hieronymus dicit, Caue ne linguam aut aures habeas prurientes, aut alijs detrahas, aut alios audias detrahentes.

Respondeo dicendum, quod secundum Apostolū ad Romanos primo, Digni sunt morte non solum qui peccata faciunt, sed etiam qui facientibus peccata consentiunt: Quod quidem contingit dupliciter. Vno modo directè, quando scilicet quis inducit alium ad peccatum, vel ei placet peccatum. Alio modo indirectè, quando scilicet non resistit, cum resistere possit. Et hoc contingit quandoq; non quia peccatum placeat, sed propter aliquem humanum timorem. Dicendum est ergo, quod si aliquis detractiones audiat absque resistentia, videtur detractori consentire: vnde fit particeps peccati eius. Et si quidem inducat eum ad detrahendum, vel saltem placeat ei detraçtio propter odium eius, cui detrahitur, non minus peccat, quam detrahens, & quandoque magis. Vnde Bernardus dicit, Detrahere aut detrahentem audire, quid horum damnabilius sit, non facile dixerim. Si verò non placeat ei peccatum, sed ex timore, vel negligentia, vel etiam verecundia quadam omittat repellere detrahentem, peccat quidem, sed multominus quam detrahens, & plerumque venialiter. Quandoque etiam hoc potest esse peccatum mortale, vel propter hoc, qd alicui ex officio incumbit detrahentem corrigere, vel propter aliquod periculum consequens, vel propter radicem, qua timor humanus quandoq; potest esse peccatum mortale, vt supra habitum est.

Lib. 2. de cōsideratione ad Eugenium circa finem.

Quæst. 19. art. 3.

Ad primum ergo dicendum, quod de-

tractions suas nullus audit: quia scilicet mala quæ dicuntur de aliquo, eo audiente, non sunt detractiones, proprie loquendo, sed contumeliæ, vt dictū est. Possunt tamen ad notitiam alicuius detractiones contra ipsum factæ aliorum relationibus peruenire. Et tunc sui arbitrij est detrimētum suæ famæ pati, nisi hoc vergat in periculum aliorum, vt supra dictum est. Et ideo in hoc potest cōmendari eius patientia, quod patienter proprias detractiones sustinet: non autem est sui arbitrij, quod patiatur detrimentum famæ alterius. Et ideo in culpam ei vertitur, si non resistit, cum possit resistere, eadem ratione qua tenetur aliquis subleuare asinum alterius iacentem sub onere, vt præcipitur Deuteronom. 22.

Art. 1. ad secundū.

In corp. arti. & q. 72. art. 3o.

Ad secundum dicendū, quod non semper aliquis debet resistere detractori, arguendo eum de falsitate, maximè si quis sciat verum esse quod dicitur: sed debet eum verbis redarguere de hoc, quod peccat fratri detrahendo, vel saltem ostendere, quod ei detraçtio displiceat per tristitiam faciei: quia, vt dicitur, Proverb. 25, Ventus Aquilo dissipat pluias, & facies tristis linguam detrahentem.

Ad tertium dicendum, quod vtilitas quæ ex detractione prouenit, non est ex intentione detrahentis, sed ex Dei ordinatione, qui ex quolibet malo elicit bonum. Et ideo nihilominus est detractoribus resistendum, sicut & raptoribus, vel oppressoribus aliorum, quamuis ex hoc oppressis vel spoliatis, per patientiam meritum crescat.

SUMMA ARTICVLI

Prima conclusio est in expositione huius articuli. Non solum qui inducit alterum ad detrahendum, verum etiam ei qui paratus est animum addit gestu, vel applausu, verbis vel factis peccat mortaliter contra iustitiam: & tenetur restituere. Hæc conclusio patet ex supradictis quæst. 62. artic. 7. Vbi definitur quod qui est concausa iniustæ actionis peccat mortaliter & tenetur restituere. Sed iste talis est concausa iniustæ actionis: ergo tenetur restituere.

Secunda conclusio. Qui non inducit alterum ad detrahendum, neq; auget animum, sed tantum gaudet & complacet in detractione, peccat mortaliter ex genere suo contra charitatem & non contra iustitiam. Probat. Nam iste talis tantum habet complacitiam de malo proximi, neque aufert ab illo aliquod bonum: ergo non peccat ex genere contra iustitiam, sed contra charitatem.

Tertia

Tertia conclusio Prælati eius qui infamavit, si non resistat detrahenti & infamanti: peccat mortaliter contra iustitiam. Probat. Nam Prælati ex officio & iustitia tenentur promovere bonum spirituale subditorum, ac subinde tenentur corrigere & emendare subditos: ergo si non faciat peccat mortaliter contra iustitiam.

Quarta conclusio. Prælati eius qui infamatus est, si non resistat detrahenti & infamanti, peccat mortaliter contra iustitiam: & tenetur ad restitutionem faciendam infamato. Hæc conclusio probatur. Nam non obstantibus qui obstat tenetur ex iustitia, si non obstat peccat mortaliter contra iustitiam, & tenetur ad restitutionem, ut dictum est supra quæst. 62. artic. 7. sed prælati tenentur obstat ex officio & iustitia: ergo si non obstat peccat contra iustitiam & tenetur restituere. Minor probatur. Nam prælati ex officio & iustitia tenentur procurare omnia necessaria ad virtutem: sed fama est maxime necessaria ad virtutem in subditis, sicuti diximus artic. 2. ergo &c.

COMMENTARIUS.

Dubitatur in hoc articulo. An Prælati qui non resistit subdito detrahenti & infamanti non subditum sed extraneum, tenentur ad restitutionem faciendam ipsi extraneo. Et videtur quod sic.

Nam iste Prælati peccat contra iustitiam, ut patet ex tertia conclusione: ergo tenetur restituere: esse enim peccatum contra iustitiam obligat ad restitutionem.

Secundò. Si princeps secularis non resistat furanti & expolianti non subditum, tenetur ad restitutionem: ergo eadem ratio est omnino de prælato. Antecedens probatur. Nam si verbi gratia Rex Hispaniæ non resistat civi Hispaniensi expoliati Gallum, iuste Rex Galliarum posset conqueri & bellum iniicere contra Regem Hispaniensem: ergo Rex Hispaniæ tenetur restituere ex iustitia.

His non obstantibus fit quinta conclusio. Talis prælati non tenetur restituere ex iustitia, detrimento data non subditorum. Probat conclusio. Nam hac ratione diximus in quarta conclusione quod tenetur restituere famam subdito ex iustitia quoniam tenetur promovere bonum spirituale subditi ad quod maxime necessaria est fama, sed prælati non tenentur promovere bonum spirituale non subditi, ergo.

Ad argumenta in contrarium ad primum respondetur, quod iste non peccat contra iustitiam in ordine ad non subditum, unde non tenetur ei ex iustitia aliquid restituere: peccat autem mortaliter contra iustitiam in ordine ad subditum, unde aliquam restitutionem tenetur ei facere ex iustitia, scilicet corrigere illum & compellere, ut restituat famam non subdito, & ita se debet habere, ac si prælati non adesset detrahenti, & infamanti, sed postea detractio ad eius notitiam pervenisset.

Ad secundum respondetur, quod princeps secularis ad eundem modum se debet gerere: itaque tenetur ex iustitia compellere illum ut restituat omnia detrimenta quæ dedit non subdito, non ex obligatione aliqua iustitiæ in ordine ad non subditum: sed in ordine ad subditum.

Contra quartam conclusionem, & hoc ultimum, est argumentum. Nam prælati, tantum tenentur procurare bonum spirituale suorum subditorum: sed fama non est bonum spirituale, annumeratur enim inter bona temporalia: ergo. Et confirmatur. Nam prælati tantum tenentur procurare, quod subditi non

Duæ de iustitia.

peccent, vel quod studiose vivant: sed qui infamatus est non peccat, sed qui infamavit: ergo. Confirmatur secundo. Nam aliquando sanctissimum est, quod infamatus non resistat detrahenti, sed prælati tenentur procurare bonum spirituale subditi: ergo in tali casu non tenentur resistere detrahenti.

Ad hoc argumentum respondetur, quod prælati non solum tenentur procurare bonum spirituale, verum etiam omnia bona temporalia, quæ necessaria sunt ad bonum spirituale: fama vero ut iam diximus, valde necessaria est ad virtutem colendam. Ad primam confirmationem patet ex solutione ad argumentum.

Ad secundam confirmationem respondetur, quod subditus potest cedere iuri suo, prælati vero non potest cedere iuri subditorum: unde casus potest contingere, ut subditus sanctissime faciat non resistendo detrahenti: in quo prælati peccet contra iustitiam & tenetur ad restitutionem, si non resistat.

Secundò respondetur, quod subditus non resistendo maiorem gloriam & famam acquirit, & fit illustrior apud viros studiosos & reverentes: ex eo vero quod prælati non resistat detrahenti & infamanti subditum, subditus non acquirit maiorem gloriam & famam: sed potius alij confirmantur in infamia.

Ultima conclusio. Persona particularis quæ non complacet in detractioe, ut plurimum peccat venialiter si non resistat detrahenti. Nam ut plurimum potest facile resistere, vel ostendendo tristem faciem, vel miscendo alia colloquia: unde Divus Thomas in fine articuli, dicit, quod si non complacet in detractioe, sed non resistit ex timore humano, vel ex negligentia, vel ex verecundia: ut plurimum peccat venialiter, ipse tamen excipit duos casus: ut patet in articulo.

QVÆSTIO LXXIII. De Susurratione.

Deinde considerandum est de susurratione. Et circa hoc quærentur duo.

ARTICVLVS PRIMVS.

Utrum susurratio sit peccatum distinctum à detractioe.

A

Primum sic proceditur. Videtur, quod susurratio non sit peccatum distinctum à detractioe. Dicit enim Isidorus, in libro Etymologiarum, Susurro de sono locutionis appellatur, quia non in facie alicuius, sed in aure loquitur detraheudo. Sed loqui de altero detraheudo, ad detractioem pertinet. Ergo susurratio non est peccatum distinctum à detractioe.

Inf. q. 75. ar. 1. cor. Et Rom. 1. lect. 8. col. 4.

Lib. 10. c. 18. incip. Sapientis dictus, partem ante medium.

Y 2. Præte-

2. Præterea. Leuit. 19. dicitur, Non eris criminator, nec susurro in populis. Sed criminator idē videtur esse quod detractor. Ergo etiam susurratio à detractioe non differt.

3. Præterea. Eccles. 28. dicitur, Susurro & bilinguis maledictus erit. Sed bilinguis videtur idem esse quod detractor, quia detractorum est duplici lingua loqui: aliter scilicet in absentia, & aliter in presentia; ergo susurro idem est quod detractor.

Sed contra est, quod Rom. 1. super illud. Susurriones, detractores, dicitur glo. Susurriones inter amicos discordiã seminantes, detractores, qui aliorum bona negat vel minuunt.

Respondeo dicendum, quod susurro & detractor in materia conueniunt, & etiam in forma, siue in modo loquendo; quia uterque malum occultè de proximo dicit, propter quam similitudinem interdum vnum pro alio ponitur. Vnde Eccles. quinto, super illud, Non appellaberis susurro: dicitur glo. id est, detractor. Differunt autem in fine, quia detractor intendit denigrare famam proximi. Vnde illa mala de proximo præcipuè profert, ex quibus proximus infamari possit, vel saltem diminui eius fama: susurro autem intendit amicitiam separare, vt patet per glo. inductam, & per illud quod dicitur Prou. 26. Susurrone subtracto, iurgia conquiescunt. Et ideo susurro talia mala profert de proximo, quæ possunt contra ipsum commouere animum audientis, secundum illud Eccles. 28. Vir peccator cõturbabit amicos, & in medio pacem habentium immittit inimicitiam.

Inducta
in argu.
Sed cont.

Ad primum ergo dicendum, quod susurro, in quantum dicit malum de alio, dicitur detractore, quia non intendit simpliciter malum dicere; sed quicquid sit illud quod possit animum vnus turbare contra aliũ, etiam si sit simpliciter bonum, & tamen apparens malum, in quantum displicet ei, cui dicitur.

Ad secundum dicendum, quod criminator differt & à susurrone & à detractore, quia criminator est qui publicè criminata alijs imponit, vel accusando, vel conuictiando, quod non pertinet ad detractorem & susurrionem.

Ad tertium dicendum, quod bilinguis propriè dicitur susurro. Cum enim amicitia sit inter duos, nititur susurro ex vtraque parte amicitiam rumpere, & ideo duabus linguis vtitur ad duos, vni dicens malum de alio. Propter quod dicitur Eccles. 28. Susurro & bilinguis maledictus. Et subditur, Multos enim turbauit pacem habentes.

B S Y M M A A R T I C V L I.

Conclusio est affirmatiua. In hoc articulo. Notandum est primo, cum D. Tho. quod detractor & susurro conueniunt quidem in materia, & in forma & modo loquutionis; qua ratione in diuinis literis propter istam similitudinem susurro appellatur detractor & e contra, Ecclesiastes capit. 1. Non appellaberis susurro in populis. Hoc est detractor secundum glossam. Differunt autem hæc vitia ex diuerso fine intento. Nam detractor intendit denigrare famam proximi, & ex hoc nocumẽto sumit speciem; susurro vero intendit dirimere amicitiam inter amicos & ex hoc fine sumit speciem. Vnde Prouerbijs, 26. Detraçto susurrone iurgia quiescunt. Vnde vterque ea verba accommodat quæ proprio fini suo sunt necessaria.

C O M M E N T A R I V S.

In hoc articulo est dubium Caietani, An omnes susurrations sint eiusdem speciei athomæ? Et videtur, quod non susurratio est iniuria cõtra amicitiam, sicut detractio contra famam, & contumelia contra honorem: sed amicitia sunt diuersæ speciei inter se; alia enim est amicitia honesti, alia vtilis, alia delectabilis: ergo susurrations nõ sunt eiusdem speciei. Et cõfirmatur. Furtum & detractio sunt vitia differentia speciei: quoniã bona quæ destruunt differunt specie: sed bona quæ destruuntur per susurrationem differunt specie, amicitia enim differunt specie vt diximus: ergo &c. In oppositum est, quod D. Tho. in hoc articulo cõstituit susurrationem tanquam vitium vnus speciei athomæ.

In huius dubij expositionem sit conclusio. Susurratio est vnicum vitium vnus speciei specialissimæ. Probatur. Vnitãs specifica habitus siue vitij, siue virtutis, desumitur ex vnitãte formali specificæ obiecti: sed susurratio habet vnicam specificam rationem formalem obiecti: ergo est vnicum vitium speciei. Minor probatur. Quoniã eius obiectum formale est destruere & dirimere amicitiam.

Ad argumentum in contrarium respondetur, quod non est inconueniens, quod obiectum vnus speciei in ratione obiecti contineat sub se multa differentia speciei in ratione rei. v.g. visibile quod est obiectum potentia visus, continet sub se album, & nigrum & medium colorem, quæ differunt inter se specie in ratione rei. Item obiectum metaphisicæ quod est ens in quantum ens, habet vnicam rationem specificam formalem obiecti, tamen sub se continet multa differentia speciei & genere in ratione rei. Præterea odiũ tendit æquam in rationem formalem specificam in rationem mali, in nullam enim rem tendit nisi sub hac ratione. Nihilominus tamẽ, sub hac ratione formali continentur multa mala differentia genere & specie

specie in ratione rei. Item susurratio tendit in hanc communem rationem inimicitiae, & vult destruere amicitiam: sub hac vero ratione continentur diuersæ amicitiae specie in genere rei.

Ad confirmationem responderetur, quod furtum & detractio habent diuersas rationes formales obiectorum, susurrationes vero semper habent eandem. Notandum tamen est, quod licet omnes susurrationes sint eiusdem speciei, in confessione tamen explicanda est susurratio in particulari: quoniam vt diximus quæst. 72. in confessione non solum sunt explicandæ circumstantiæ quæ variant speciem, verum etiam quæ notabiliter aggrauant intra eandem speciem.

Secundò notandum est cum Caetano in hoc articulo, quod licet susurratio sit vitium vnius speciei possunt tamen ei aduenire diuersæ circumstantiæ accidentales, & potest hoc vitium ordinari ad diuersos fines extrinsecos. Nam aliquando vnum vitium vititur alio ad suum finem, sicut qui furatur propter moechiam, vbi moechia trahit furtum ad suum finem. Ita susurratio aliquando trahitur ad finem extrinsecum: si enim quis intendat susurratione dirimere amicitiam propter bonum delectabile, verbi gratia, si intendat dirimere amicitiam inter coniuges, vt abutatur vxore: vitium susurrationis trahitur ad finem extrinsecum adulterij. Hoc autem non impedit quod vitium sit vnius speciei: nam quælibet res potest habere vnam formam substantialem, & alteram accidentalem.

ARTICVLVS II.

Vtrum detractio sit grauius peccatum, quam susurratio.

Malo. q. 10. art. 3. ad 3.

AD Secundum sic proceditur. Videtur, quod detractio sit grauius peccatum, quam susurratio. Peccata enim oris consistunt in hoc, quod aliquis mala dicit. Sed detractor dicit de proximo ea quæ sunt mala simpliciter, quia ex talibus oritur infamia, vel diminuitur fama. Susurro autem non curat dicere nisi mala apparentia, quæ scilicet displiceant audienti, ergo grauius peccatum est detractio, quam susurratio.

2. Præterea. Quicumque aufert alicui famam, aufert ei non solum vnum amicum, sed multos: quia intellectus vniuscuiusq; refugit amicitiam infamium personarum. Vnde contra quendam dicitur. 2. Paralipomenon. 19. His qui oderunt Dominum, amicitia iungeris. Susurratio autem aufert vnum solum amicum. Grauius ergo peccatum est detractio, quam susurratio.

3. Præterea. Iacobi. 4. dicitur, Qui detrahit fratri suo, detrahit legi, & per consequens Deo qui est legislator. Et sic peccatum de

Baues de Iustitia.

Atractionis videtur esse peccatum in Deum, quod est grauissimum, vt sup. habitum est. Peccatum autem susurrationis est in proximum, ergo peccatum detractiois est grauius quam peccatum susurrationis.

q. 20. art. & 1. 2. q. 73. art. 3. & 6.

Sed contra est, quod dicitur Eccles. 5. Denotatio pessima super bilinguem: susurratori autem odium & inimicitia & contumelia.

Respondeo dicendum, quod sicut supra dictum est, peccatum in proximum tanto est grauius, quanto per ipsum maius nocumentum proximo infertur. Nocumentum autem tanto maius est, quanto maius est bonum quod tollitur. Inter cætera vero exteriora bona præeminet amicus; quia sine amicis nullus viuere posset, vt patet per philosophum in 8. Ethicor. Vnde dicitur Eccles. 6. Amico fideli nulla est comparatio: fama autem ipsa quæ per detractio-

Art. 3. & 1. 2. q. 73. art. 3.

Li. 8. Eth. cap. 1. in prin. to. 3.

Cest, vt homo idoneus ad amicitiam habeatur. Et ideo susurratio est maius peccatum, quam detractio, & etiam quam contumelia: quia amicus est melior, quam honor, & amari, quam honorari, vt in 8. Ethic. philosophus dicit.

Li. 8. c. 8. tom. 5.

Ad primum ergo dicendum, quod species & grauitas peccati magis attenditur ex fine, quam ex materiali obiecto. Et ideo ratione finis susurratio est grauior; quanuis etiam detractor quandoque peiora dicat.

D

Ad secundum dicendum, quod fama est dispositio ad amicitiam, & infamia ad inimicitiam. Dispositio autem deficit ab eo ad quod disponit, & ideo ille qui operatur ad aliquid, quod est dispositio ad inimicitiam, minus peccat, quam ille qui directè operatur ad inimicitiam inducendam.

Ad tertium dicendum, quod ille qui detrahit fratri, intantum videtur detrahere legi, in quantum contemnit præceptum de dilectione proximi: contra quod directius agit qui amicitiam dirumpere nititur. Vnde hoc peccatum maximè contra Deum est: quia Deus dilectio est, vt dicitur 1. Ioan. 4. Et propter hoc dicitur Prouer. 6. Sex sunt quæ odit Dominus, & septimum detestatur anima eius: & hoc septimum ponit, eum qui seminat inter fratres discordiam.

Conclusio est negatiua.

Y 2 COM.

COMMENTARIUS.

Ista istum articulum primo notandum, est, quod susurratio non solum excedit contumeliam, verum etiam detractio- nem: nam peccatum in proximum tan- to est grauius, quanto nocumentum il- latum est grauius. Sed vitium susurratio- nis inferri maius nocumentum, ergo. Minor probatur. Nam per contumeliam destruitur honor, per detractio- nem fama, per susurratio- nem vero dirimitur amicitia quæ maius bonum est: ergo grauius peccatum est. Et con- firmatur. Nam totum detrimentum quod inferitur per detractio- nem inferitur per susurratio- nem, & vltra hoc dirimit amicitiam: ergo grauius peccatum est susurratio. Secundo probatur hoc. Amicitia est maxima omnium virtutum, vel aliquid virtute excel- lentius, quod dicit D. Tho. sup. quæst. 23. art. 3. ad pri- mum. sed fama non est tantum bonum sicuti virtus, imo sequitur virtutem sicuti vmbra corpus: ergo ini- iuria quæ destruit amicitiam qualis est susurratio, grauior iniuria est quam quæ destruit famam. Ex his inferitur, quod vitium susurratio- nis sit peccatum mortale ex genere suo. Nam dat graue damnum proximo. Verum est, quod susurratio est duplex: alia formalis, alia vero materialis: sicuti diximus de contumelia.

Contra istud corollarium est argumentum. In be- neficijs gratuitis nulla fit iniuria, sed amicitia est be- neficium gratuitum, ergo. Ad hoc argumentum pri- mo respondetur, quod in beneficijs gratuitis iam ha- bitis, locum habet iniuria, amicitia vero est benefi- cium gratuitum iam habitum. Secundo respõdetur, quod in beneficijs gratuitis, etiam si non habeantur, locum habet iniuria, si auferatur per fraudem & dol- um: vt patet in impediendo eleemosynam per frau- dem & dolum. Per susurratio- nem vero auferitur ami- citia per fraudem & dolum.

QVÆSTIO LXXV. De Derisione.

Deinde cõsiderandum est de derisio- ne. Et circa hoc quærentur duo.

ARTICVLVS I.

Vtrum derisio sit speciale peccatum, ab alijs præmissis distinctum.

Primum sic proceditur. Videtur, quod derisio nõ sit speciale peccatum, ab alijs præmissis distinctum. Subsannatio enim videtur idem esse quod derisio. Sed subsanna- tio ad contumeliam videtur pertinere. Ergo derisio non videtur distingui à con- tumelia.

2. Præterea. Nullus irridetur nisi de ali

quo turpi, ex quo homo erubescit. Huius- modi autem sunt peccata, quæ si manife- stè de aliquo dicuntur, pertinent ad con- tumeliam: si autem occultè, pertinent ad detractio- nem, siue susurratio- nem. Ergo derisio non est vitium à præmissis distinctum.

3. Præterea. Huiusmodi peccata distin- guuntur secundum nocumenta quæ pro- ximo inferuntur. Sed per derisionem non inferitur aliud nocumētum proximo, quã in honore, vel fama, vel detrimento amici- tiæ. Ergo derisio non est peccatum distin- ctum à præmissis.

Sed contra est, quod derisio fit ludo. Vnde & illusio nominatur. Nullum autem præmissorum ludo agitur, sed seriò. Ergo derisio ab omnibus prædictis differt.

Respondeo dicendum, quod sicut su- præ dictum est, peccata verborum præcipuè pensanda sunt secundum intentionē pro- ferentis. Et ideo secundum diuersa, quæ quis intendit, contra alium loquens, hu- iusmodi peccata distinguuntur. Sicut au- tem aliquis conuiciando intendit conui- tiati honorem deprimere, & detrahendo diminuere famam, & susurrando tollere amicitiam: ita etiã irridendo aliquis inten- dit, quod ille qui irridetur, erubescat. Et quia hic finis est distinctus ab alijs, ideo etiam peccatum derisionis distinguitur à præ- missis peccatis.

Ad primum ergo dicendum, quod sub- sannatio & irrisio conueniunt in fine: sed differunt in modo: quia irrisio fit ore, id est, verbo & cahinnis: subsannatio autem naso rugato, vt dicit glo. super illud Psa- 2. Qui habitat in cælis, irridebit eos. Talis autem differentia non diuersificat speciẽ. Vtrunq; tamen differt à contumelia, sicut erubescencia à dehonoratione. Est enim erubescencia timor dehonorationis † si- cut Damasc. dicit.

Ad secundum dicendum, quod de ope re virtuoso aliquis apud alios & reueren- tiam meretur & famam, & apud seipsum bonæ cõscientiæ gloriam, secundum illud 2. ad Corinth. 1. Gloria nostra hæc est, testi- monium cõscientiæ nostræ. Vnde econ- uerso de actu turpi, id est, vitioso, apud alios quidem tollitur hominis honor & fa- ma: & ad hoc contumeliosus & detractor turpia de alio dicunt. Apud seipsum autẽ per

Quæst. 92.
art. 2.

Gloss. in-
terlin. &
Aug. hoc
loco.

Lib. 2. Ot-
thod. fi-
dei c. 15.

per turpia, quæ dicuntur, aliquis perdit conscientia gloriâ per quandam confusionem & erubescentiâ: & ad hoc turpia dicit derisor. Et sic patet quod derisor communicat cum prædictis vitijs in materia: differt autem in fine.

Ad tertium dicendum, quod securitas conscientia & quies illius magnum bonum est, secundum illud Prouer. 15. Secura mens quasi iuge conuiuium, & ideo qui conscientiam alicuius inquietat, confundendo ipsum, aliquod speciale nocumentum ei infert. Vnde derisio est peccatum speciale.

ARTICVLVS II

Vtrum derisio possit esse peccatum mortale.

AD Secundum sic proceditur. Videtur quod derisio non possit esse peccatum mortale. Omne enim peccatum mortale contrariatur charitati. Sed derisio non videtur contrariari charitati, agitur enim ludo quandoque inter amicos, unde & delusio nominatur. Ergo derisio non potest esse peccatum mortale.

2. Præterea. Derisio illa videtur esse maxima, quæ fit in iniuriam Dei. Sed non omnis derisio quæ vergit in iniuriam Dei est peccatum mortale: alioquin quicumque reciduiaret in aliquod peccatum ueniale, de quo poenituit, peccaret mortaliter.

Dicit enim Isidorus quod irrisor est, & non poenitens, qui adhuc agit quod poenitet. Similiter etiam sequeretur, quod omnis simulatio esset peccatum mortale: quia sicut Grego. dicit in Moral. Per struthionem significatur simulator, qui deridet equum, id est, hominem iustum, & ascensorem, id est, Deum: ergo derisio non est peccatum mortale.

3. Præterea. Contumelia & detractio videntur esse grauiora peccata, quam derisio: quia maius est facere aliquid serio, quam ioco. Sed non omnis detractio vel contumelia est peccatum mortale, ergo multo minus derisio.

Sed contra est, quod dicitur Prouerbiorum. 3. Ipse deridet illusores. Sed de-

Baños de Iustitia.

ridere Dei, est æternaliter punire pro peccato mortali, ut patet per id quod dicitur in Psalmo 2. Qui habitat in caelis, iridebit eos: ergo derisio est peccatum mortale.

Respondeo dicendum, quod irrissio non fit nisi de aliquo malo, vel defectu. Malum autem, si sit magnum, non pro ludo accipitur, sed seriose. Vnde si in ludum vel risum vertatur, ex quo irrissio vel illusionis nomen sumitur: hoc est quia accipitur, ut paruum. Potest autem aliquod malum accipi, ut paruum, dupliciter.

Vno modo secundum se: alio modo ratione personæ. Cum autem aliquis alterius personæ malum, vel defectum in ludum, vel risum ponit: quia secundum se paruum malum est, est veniale & leue peccatum secundum suum genus. Cum autem accipitur quasi paruum ratione personæ, sicut defectus puerorum & stultorum,

parum ponderare solemus: sic aliquem illudere, vel irridere, est eum omnino paruipendere, & eum tam vilem aestimare, ut de eius malo non sit curandum, sed sit quasi pro ludo habendum. Et sic derisio est peccatum mortale, & grauius quam contumelia, quæ similiter est in manifesto: Quia contumeliosus videtur accipere malum alterius seriose, illusor autem in ludum: & ita videtur esse maior contemptus & dehonoriatio.

Et secundum hoc illusio est graue peccatum, & tanto grauius quanto maior reuerentia debetur personæ, quæ illuditur. Vnde grauius est irridere Deum, & ea quæ Dei sunt: secundum illud Isaia 37. Cui exprobraſti? & quem blasphemaſti? & super quem exaltaſti uocem tuam? Et postea subditur; Ad sanctum Israel. Deinde secundum locum tenet irrissio parentum.

Vnde dicitur Prouerb. 30. Oculum, qui subannat patrem, & despicit partum matris suæ, effodiant eum corui de torrentibus, & comedant eum filij aquilæ. Deinde iustorum derisio grauis est: quia honor est uirtutis premium. Et contra hoc dicitur Iob. 12. Deridetur iusti simplicitas. Quæ quidem derisio valde nociua est, quia per hoc homines à bene agendo impediuntur, secundum illud Gregor. Qui in aliorum actibus exoriri bona respiciunt,

Y 3 mox

Lib. 2. de
simo bo
no. ca. 16.
in princ.

Lib. 31. c.
8. & 12.
simul.

mox ea manu pestiferæ exprobrationis euellunt.

Ad primum ergo dicendum, quod ludus non importat aliquid contrarium charitati, respectu eius, cum quo luditur. Potest tamen importare aliquid contrarium charitati, respectu eius, de quo luditur, propter contemptum, ut dictum est.

In corp. art.

Ad secundum dicendum, quod ille qui reciduat in peccatum de quo poenituit, & ille qui simulat, non expresse Deum irridet, sed quasi interpretatiue: in quantum scilicet ad modum deridentis se habet. Nec tamen uenialiter peccando aliquis simpliciter reciduat, uel simulat, sed dispositiue, uel interpretatiue.

Ad tertium dicendum, quod derisio secundum suam rationem leuius aliquid est, quam detractio, uel contumelia: quia non importat contemptum, sed ludum. Quandoque tamen habet maiorem contemptum, quam contumelia, ut supra dictum est, & tunc est graue peccatum.

In corp. art.

COMMENTARIUS.

In expositione huius quæstionis tria aduertenda sunt. Primum est, quod huiusmodi peccata quæ consistunt in uerbis, ex intentione iudicanda sunt: quoniam uerba habent uim significandi ex intentione: unde ex diuersis finibus intentis, diuersa peccata constituuntur: & sicut contumeliosus intendit auferre honorem, & detractor famam, susurro uero dirimere amicitiam: ita qui alterum irridet, intendit quod confundatur & erubescat. Et quoniam hic finis distinctam malitiam habet ab omnibus dictis: ideo a D. Tho. distincta iniuria constituitur.

Secundò est notandum, quod omnes irrisiones sunt eiusdem speciei: habent enim eandem rationem formalem, unde desumitur unitas. Explicanda tamen est in confessione irrisio in particulari: sicuti diximus de alijs uitijs.

Tertiò est notandus, quod irrisio uirtutis est pestilentissimum uitium, & ut in plurimum est peccatum mortale, etiam si irrisio fiat materialiter & non formaliter, & etiam si fiat sine animo faciendi quod alijs erubescat & confundatur. Probat hoc, Talis irrisio est uilipendium uirtutis adeo magnum, ut reputet uirtutem non solum indignam cum qua homines confabulentur: uerum etiam cum qua certent & contendant, ergo ut in plurimum est peccatum mortale.

Secundò. Irridere uirtutem, causat in anima iustitiam spirituales de bono uirtutis, & erubescantiam de exercitio uirtutis, & facit hominem iustum & sanctum tardum ad uirtutem, & facit ut reputet bonum malum, & malum bonum, ut dicitur Isaiæ cap. 5. ergo est peccatum mortale ut plurimum. Unde Pál. 1. ubi Septuaginta habent, Et in cathedra pestilentia non sedit. In textu Hebræo habetur, in sede

A derisorum non sedit, ubi uocat cothedram pestilentia uitium irrisionis.

Ultimò, In hac quæstione sunt duo breuissima dubia. Primum est, An irrisio sit grauius peccatum quam alia peccata, quæ consistunt in uerbis. Ad hoc dubium respondetur unica conclusione. Irrisio est grauius peccatum quam contumelia, leuius autem quam detractio & susurratio. Prima pars probatur. Irrisio includit omnem malitiam contumeliae, quoniam per se fit coram, & ultra hoc addit, quod alijs erubescat: ergo est grauius peccatum quam contumelia. Et confirmatur. Nam irrisio fit cum maiori respectu, ergo. Secunda pars probatur. Per detractioem & susurrationem auferuntur maiora bona, quam per irrisionem, nam auferitur fama & amicitia, ergo grauiora peccata sunt.

DVBITATVR secundò. Quare Diuus Thomas non posuerit peccatum murmurationis, cum consistat in uerbis extra iudicium? Respondetur, quod murmuratio reducitur tanquam aliquid imperfectum ad has quatuor species iniuriarum. Si fiat coram, intendendo dehonore. Ad contumeliam: si autem intendendo facere quod alijs erubescat ad irrisionem, si fiat in absentia & intendat denigrare famam, ad detractioem. Si intendat dirimere amicitiam ad susurrationem. Ita Caietanus opusculo 17. responsionum, responsione 13. dubio 6. & in Summa uerbo, murmuratio. Ratio est clarissima, quoniam murmuratio, ut nouo nominis pre se fert, dicit iniuriam quæ potius in sono uocis, quam in uerbis consistit, unde comparatur ad alias iniurias, sicut aliquid imperfectum, & inarticulatum, ad aliquid perfectum & articulatum, ergo ad alias iniurias reducenda est.

QVÆSTIO LXXVI.

De Maledictione.

Propterea considerandum est de maledictione. Et circa hoc quaeruntur quatuor.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum liceat maledicere aliquem.

Ad primum sic proceditur. Videtur, quod non liceat maledicere aliquem. Non est enim licitum præterire mandatum Apostoli, in quo Christus loquebatur, ut dicitur 2. ad Corint. 13. Sed ipse præcepit Rom. 12. Benedicite & nolite maledicere, ergo non licet aliquem maledicere.

4. dif. 19.
q. 2. ar. 1.
Et uirt.
q. 2. ar. 2.
ad 10. &
15. & Pf.
5. col. 7.
& Rom.
11. co. 2.
& ca. 12.
le. g. ca. 2.

2. Præterea. Omnes tenentur Deum benedicere, secundum illud Dan. 3. Benedicite fili, hominum domino. Sed non potest ex eodem ore procedere benedictio Dei & maledictio hominis, ut probatur Iacobi 3. Ergo nulli licet aliquem maledicere.

3. Præterea,

3. Præterea. Ille qui aliquem maledicit, uidetur optare eius malum, culpæ uel pœnæ: quia maledictio uidetur esse imprecatio quædam. Sed non licet desiderare malum alterius: quinimò orare oportet pro omnibus, ut liberentur à malo. Ergo nulli licet maledicere.

4. Præterea. Diabolus per obstinationem maximè subiectus est malitiæ. Sed non licet alicui maledicere diabolum, sicut nec seipsum. Dicitur enim Ecclesiast. uigesimo primo. Cum maledicit impius diabolum, maledicit ipse animam suam, ergo multo minus licet maledicere hominem.

5. Præterea. Numer. 23. super illud, Quo modo maledicam, cui non maledixit. Dominus dicit * gloss. Nò potest esse iusta maledicendi causa, ubi peccantis ignoratur affectus. Sed homo non potest scire affectum alterius hominis, nec etiam utrum sit maledictus à Deo, ergo nulli licet aliquem hominem maledicere.

Sed contra est, quod Deuteronom. uigesimo septimo, dicitur: Maledictus qui non permanet in sermonibus legis huius. Elieus etiam pueris sibi illudentibus maledixit, ut habetur quarto Regum secundo.

Respondeo dicendum, quòd maledicere idem est, quòd malum dicere. Dicere autem tripliciter se habet ad id quòd dicitur.

Vno modo per modum enuntiationis, sicut aliquid exprimitur modo indicatio. Et sic maledicere nihil aliud est quam malum alterius referre, quòd pertinet ad detractionem: unde quandoque maledici detractores dicuntur.

Alio modo dicere se habet ad id quòd dicitur per modum cause. Et hoc quidem primò & principaliter competit Deo, qui omnia suo uerbo fecit, secundum illud Psalm. 32. Dixit & facta sunt. Consequenter autem competit hominibus, qui uerbo suo alios monent per imperium ad aliquid faciendum. Et ad hoc instituta sunt uerba imperatiui modi.

Tertio modo ipsum dicere se habet ad id quòd dicitur, quasi expressio quædam affectus desiderantis id quòd uerbo exprimitur. Et ad hoc instituta sunt uerba optatiui modi. Prætermisso ergo primò modo maledictionis, qui est per simplicem enuntiationem mali, considerandum est de alijs duobus: ubi scire oportet, quòd facere aliquid, & uelle illud, se consequuntur in bonitate & malitia, ut ex supradictis * pater.

Vnde in istis duobus modis, quibus malum dicitur per modum imperantis, uel per modum optantis, eadem ratione est aliquid licitum & illicitum. Si enim aliquis imperet uel optet malum alterius, in quantum est malum, quasi ipsum malum intendens, sic maledicere utroque modo erit illicitum: & hoc est maledicere, per se loquendo. Si autem aliquis imperet uel optet malum alterius sub ratione boni, sic est licitum, nec erit maledictio, per se loquendo, sed per accidens, quia principalis intentio dicentis non fertur ad malum, sed ad bonum. Contingit autem malum aliquod dici imperando, uel optando sub ratione duplicis boni. Quandoque quidem sub ratione iusti. Et sic iudex licite maledicit illum, cui præcipit iustam pœnam inferri. Et sic etiam Ecclesia maledicit anathematizando, sicut etiam propheta in scripturis quandoque imprecantur mala peccatoribus, quasi conformantes uoluntatem suam diuinæ iustitiæ: licet hæc imprecationes possint etiam per modum prænuntiationis intelligi. Quandoque uero dicitur aliquod malum sub ratione utilis, puta cum aliquis optat aliquem peccatorem, pati aliquam ægritudinem, aut aliquod impedimentum, uel ut ipse melior efficiatur, uel ut saltem ab aliorum nocimento cesset.

Ad primum ergo dicendum, quòd Apostolus prohibet maledicere, per se loquendo cum intentione mali. Et similiter dicendum est ad Secundum.

Ad tertium dicendum, quòd optare alicui malum sub ratione boni, non contrariatur affectui, quòd quis simpliciter alicui optat bonum, sed magis habet conformitatem ad ipsum.

Ad quartum dicendum, quòd in diabolo est considerare naturam & culpam. Natura quidem eius bona est, & à Deo, nec tam maledicere licet. Culpam autem eius est maledicenda, secundum illud Iob. 3. Maledicant ei qui maledicunt diei. Cum autem peccator maledicit diabolum propter culpam, seipsum simili ratione iudicat maledictione dignum: & secundum hoc dicitur maledicere animam suam.

Ad quintum dicendum, quòd affectus peccantis, etsi in se non uideatur, potest tamen percipi ex aliquo manifesto peccato pro quo pœna est infligenda. Similiter etiam

Est Originis hominis in Numeros, parum medio, 10. s.

quamuis sciri non possit quem Deus maledicat secundum finalem reprobationem, potest tamē sciri quis sit maledictus à Deo secundum reatum præsentis culpæ.

ARTICVLVS II

Vtrum liceat creaturam irrationalem maledicere.

AD secundum sic proceditur. Videtur, quòd non liceat creaturam irrationalem maledicere. Maledictio enim præcipuè uidetur esse licita, in quantum respicit poenam. Sed creatura irrationalis non est susceptiua nec culpæ, nec poenæ: ergo eam maledicere non licet.

Inf. ar. 4.
ad 1.

Art. præ.
ced. ad 4.

Li. 4. c. 3.
paulo
pino.

2. Præterea. In creatura irrationali nihil inuenitur nisi natura, quam Deus fecit. Hanc autem maledicere non licet, etiam in diabolo, ut dictum * est, ergo creaturam irrationalem nullo modo licet maledicere.

3. Præterea. Creatura irrationalis, aut est permanens, sicut corpora: aut est transiens, sicut tempora. Sed sicut Gregor. dicit in * 4. Moral. Otiosum est maledicere non existenti: vitiosum uerò, si existeret: ergo nullo modo licet maledicere creaturæ irrationali.

Sed contra est, quòd Dominus maledixit ficulneæ, ut habetur Matth. uigesimo primo. Et Iob maledixit diei suo, ut habetur Iob 3.

Respondeo dicendum, quòd benedictio uel maledictio proprie ad illam rem pertinet, cui potest aliquid bene uel male contingere, scilicet rationali creaturæ. Creaturis autem irrationalibus bonum uel malum dicitur contingere in ordine ad creaturam rationalem, propter quam sunt. Ordinantur autem ad eam multipliciter. Vno quidem modo per modum subuentionis: in quantum scilicet ex creaturis irrationalibus subuenitur humanæ necessitati. Et hoc modo Dominus homini dixit Genes. tertio. Maledicta terra in opere tuo: ut scilicet per eius sterilitatem homo puniretur. Et ita etiam intelligitur quod habetur Deuteronom. uigesimo octauo. Benedicta horrea tua. Et infra, Maledictum horreum tuum. Sic etiam Dauid maledixit montes Gelboe: secun-

dum * Gregor. expositionem. Alio modo creatura irrationalis ordinatur ad rationalem per modum significationis. Et sic Dominus maledixit ficulneam in significationem Iudeæ. Tertio modo ordinatur creatura irrationalis ad rationalem per modum continentis, scilicet temporis, uel loci. Et sic maledixit Iob diei natiuitatis suæ propter culpam originalem, quam nascendo contraxit, & propter sequentes poenaltates. Et propter hoc etiam potest intelligi Dauid maledixisse montibus Gelboe: ut legitur secundo Reg. primo, scilicet propter cædem populi, quæ in eis contigerat. Maledicere autem rebus irrationalibus, in quantum sunt creaturæ Dei, est peccatum blasphemie: maledicere autem eis secundum se consideratis, est otiosum & uanum, & per consequens illicitum. Et per hoc patet responsio ad obiecta.

Li. 4. Mo
ral. ca. 3.
in fine.

ARTICVLVS III

Vtrum maledicere sit peccatum mortale.

AD Tertium sic proceditur. Videtur, quòd maledicere non sit peccatum mortale. Augustinus enim in homilia de igne purgatorio, numerat maledictionem inter leuia peccata. Hæc autem sunt uenialia. Ergo maledictio non est peccatum mortale, sed ueniale.

2. Præterea. Ea quæ ex leui motu mentis procedunt, non uidentur esse peccata mortalia. Sed interdum maledictio ex leui motu procedit. Ergo maledictio non est peccatum mortale.

3. Præterea. Grauius est malefacere, quàm maledicere: Sed malefacere non semper est peccatum mortale. Ergo multo minus maledicere.

Sed contra. Nihil excludit a regno Dei nisi peccatum mortale. Sed maledictio excludit a regno Dei, secundum illud primæ ad Corinthio. sexto. Neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt. Ergo maledictio est peccatum mortale.

Respondeo dicendum, quòd maledictio, de quo nunc loquimur, est, per quam pronuntiat malum contra aliquem, uel imperando,

petando, vel optando. Velle autem, vel imperio mouere ad malum alterius, secundum se repugnat charitati, qua diligimus proximum, volentes bonum ipsius: & ita secundum suum genus est peccatum mortale, & tanto grauius, quanto personam, cui maledicimus, magis amare & reuereri tenemur. Vnde dicitur Leuit. 20. Qui maledixerit patri suo & matri, morte moriatur. Contingit tamen verbum maledictionis prolatum, esse peccatum veniale, vel propter paruitatem mali, quod quis alteri maledicendo, imprecatur: uel etiam propter affectum eius, qui profert maledictionis verba, dum ex leui motu, vel ex ludo, aut ex surreptione aliqua, talia verba profert, quia peccata verborum maxime ex affectu pensantur, ut supra dictum est. Et per hoc patet responsio ad obiecta.

Q. 71. art. 2.

ARTICVLVS IIII

Vtrum maledicere sit grauius peccatum, quam detractio.

AD Quartum sic proceditur. Videtur, quod maledictio sit grauius peccatum, quam detractio. Maledictio enim videtur esse blasphemia quædam, ut patet per id quod dicitur in Canonica Iudæ, quod cum Michael Archangelus cum diabolo disputans, altercaretur de Moyse corpore, non est ausus iudicium inferre blasphemie. Et accipitur ibi blasphemia pro maledictione, secundum glossam, Blasphemia autem est grauius peccatum, quam detractio. Ergo maledictio est grauior detractio.

Ho. inter lin. ibid.

Q. 71. art. 2.

Homilia 20. I. Matthei. inter media & 2. ad Ro. 2.

1. Præterea, Homicidium est detractio grauius, ut supra dictum est. Sed maledictio est par peccato homicidii. Dicit enim Chrysostr. super Matthæum. Cum dixeris, Maledic ei, & domum euerte, & omnia perire fac: nihil ab homicida differens. Ergo maledictio est grauior quam detractio.

2. Præterea, Causa præeminet signo. Sed ille qui maledicit, causat malum suo imperio. Ille autem qui detrahit, solum significat malum iam existens. Grauius ergo peccat maledicus, quam detractor.

Sed contra est, quod detractio non potest

A benefieri. Maledictio autem fit bene & male, ut ex dictis patet. Ergo grauior est detractio, quam maledictio.

Art. 1. huius quæst.

Respondeo dicendum, quod sicut in primo habitu est, duplex est malum, scilicet culpa & poenæ. Malum autem culpæ peius est, ut ibidem ostensum est: unde dicere malum culpæ, peius est, quam dicere malum poenæ, dummodo sit idem modus dicendi. Ad contumeliosum, ergo & furorem & detractorem, & etiam derisorem pertinet dicere malum culpæ. Sed ad maledicentem, prout nunc loquimur, pertinet dicere malum poenæ, non autem malum culpæ, nisi forte sub ratione poenæ. Non tamen est idem modus dicendi. Nam ad prædicta quatuor vitia pertinet dicere malum culpæ, solum enuntiando. Per maledictionem verò dicitur malum poenæ: vel causando per modum imperij, uel optando.

1. p. q. 48. art. 5.

1. p. q. 48. art. 6.

C Ipsa autem enunciatio culpæ, peccatum est, inquantum aliquod nocumētum ex hoc proximo inferitur. Grauius autem est nocumētum inferre, quam nocumētum desiderare, cæteris paribus. Vnde detractio secundum communem rationem grauius peccatum est, quam maledictio, simplex desiderium exprimens. Maledictio uero quæ fit per modum imperij, cum habeat rationem causæ, potest esse detractio grauior, si maius nocumētum inferat, quam sit denigratio famæ: vel leuior, si minus. Et hæc quidē accipienda sunt secundum ea, quæ per se pertinent ad rationem horum uitiorum. Possunt autem & alia per accidens considerari, quæ prædicta uitia, uel augent, uel minuunt.

D

E

Ad primum ergo dicendum, quod maledictio creature, inquantum creatura est, redundat in Deum: & sic per accidens habet rationem blasphemie: non autem si maledicatur creature propter culpam. Et eadem ratio est de detractio.

Ad secundum dicendum, quod sicut dictum est, maledictio uno modo includit desiderium mali. Vnde si ille qui maledicit, uelit malum occisionis alterius, desiderio non differt ab homicida. Differt tamen, inquantum actus exterior aliquid adijcit uoluntati.

Art. præcedenti.

Ad tertium dicendum, quod ratio illa procedit de maledictione, secundum quod importat imperium.

SVM-

S Y M M A A R T I C V L I.
IN expositionem huius quæstionis est prima conclusio. Maledictio qua alteri malum imprecamur, est peccatum mortale ex genere suo. Verum est, quod D. Thomas arti. 1. dicit, quod maledictio potest accipi optatiue & imperatiue. In communi tamen sermone accipitur optatiue. Probatur hoc dictum. Optare alteri malum est contra charitatem; ergo est peccatum mortale ex genere suo.

Secunda conclusio. Imprecari alteri malum propter bonum utile & honestum, non est peccatum: vel imprecari alteri malum, ut impleatur diuina iustitia, vel ut peccator resipiscat. Et ita Propheta aliquando imprecatur malum, Psal. 118. Confundantur superbi qui iniuste iniquitatem fecerunt in me. Et Psalmo 108. Constitue super eum peccatorem & diabolus stet a dextris eius. Has imprecationes Prophetarum explicat quadrupliciter D. Thomas, infra quæst. 83. artic. 8. ad primum. Ex hoc sequitur, quod maledictio est imprecari alteri malum, nihil aliud curando, quod est velle alteri malum formaliter. Contra secundam conclusionem sunt aliqua argumenta. Primum est, quod licet desiderare licet facere: sed licet alteri desiderare malum, ut impleatur diuina iustitia: ergo licet facere.

Secundò, Ex præcepto diuino tenemur diligere inimicos & illis benefacere: ergo non possumus illis optare malum.

Ad primum argumentum respondetur primo, negando maiorem. Nam priuata persona potest desiderare, ut fur puniatur à iudice: non tamen potest punire.

Secundò respondetur, quod eo modo quo possumus desiderare possumus facere, ita quod propositio maior faciat istum sensum, quod si obiectum factibile à nobis est licitum in ipso facto, tunc desiderium talis obiecti est licitum. In hoc vero casu licet desiderare, quod Deus hominem puniat, & ita Deo est licitum punire, non vero licet priuatæ personæ punire hominem: unde neque ipsi priuatæ personæ licet desiderare. Ad secundum respondetur, quod tale desiderium non procedit ex maleuolentia, sed potius ex charitate; nam desiderare alteri malum sub ratione boni melioris, non est absolute desiderare malum.

Vltima conclusio. Filij valde debent timere execrationes parentum, parentes item impijssimè faciunt, execrando filios, non quia verba parentum vim aliquam habeant: sed quia Deus aliquando id permittit propter peccata parentum, vel filiorum. De quo D. Aug. lib. 22. de ciuitate. cap. 8.

Q V A E S T I O L X X V I I.
De fraudulenta emptionis & venditionis.

DEINDE considerandum est de peccatis, quæ sunt circa voluntarias commutationes. Et primò de fraudulentiâ, quæ committitur in emptionibus & venditionibus.

Secundò, de vsura, quæ fit in mutuis. Circa alias. n. commutationes voluntarias non inuenitur aliqua species peccati, quæ di-

A singuatur à rapina, vel furto. Circa primum quæruntur quatuor.

CIRCA hunc titulum. Nota, ex D. Tho. supra q. 55. artic. 5. quod fraudulentiâ est vitium speciale contrarium prudentiæ, quod consistit in hoc, quod aliquis id quod astute cogitauit in ordine ad aliquem finem, simulatis factis exequatur. Et in hoc differt à dolo, quod dolus fit etiam verbis simulatis, iuxta illud, linguis suis dolose agebant: at vero fraudulentia tantum in factis simulatis inuenitur.

Dubitamus ergo statim pro intelligentia articuli, quare D. Tho. tractaturus de iniustitia quæ committitur in emptionibus & venditionibus, apposuerit titulum de fraudulentiâ quæ ibidem committitur: cum tamen in alijs vitijs iniustitiæ pertractandis non apposuerit talem titulum. V. g. de fraudulentiâ furti vel rapinæ, &c. Sed absolute dicit de furto, de rapina, de vsura. Respondetur primo, quod ratio est: quia committitur iniustitia quæ committitur in emptione & venditione est cum fraude. Respondetur secundo, quod alia vitia contraria iustitiæ habent speciem nominatam, v. g. furum &c. Iniustitia vero quæ committitur in emptionibus & venditionibus non habet speciem nominatam, & ideo nominatur & circumscribitur fraudulentiâ, quæ communiter inuenitur in tali iniustitia. Sed contra, videtur, quod non differat specie ista iniustitia emptionis & venditionis à furto vel rapina. Probatur, quia si ista iniustitia fiat ignorante domino patiente, erit furum, si autem fiat illo sciente, erit rapina: ergo non est differentia. Respondetur, quod iniustitia emptionis & venditionis, neque est species furti neque rapinæ. Probatur primo, quia huiusmodi iniustitia partim fit volente domino, partim inuito. In furto vero vel rapina omnino fit iniustitia inuito domino. Secundò, Quia iniustitia emptionis & venditionis abstrahit ab ignorantia, vel scientia patientis, hoc est, communiter se habet ad ignorantiam, vel scientiam patientis. At vero iniustitia furti determinata est ad ignorantiam patientis. Iniustitia vero rapinæ determinata est ad scientiam ipsius patientis. Cum igitur inuoluntarium in moralibus, diuidatur in inuoluntarium ex ignorantia, & in inuoluntarium ex scientia, & propterea distinguatur specie furum & rapina: sequitur, quod iniustitia emptionis & venditionis, quæ abstrahit ab ignorantia, & scientia patientis, differat specie à furto vel rapina.

A R T I C V L V S I.

Vtrum licite aliquis possit vendere rem, plus quam valeat.

D primum sic proceditur. Videtur, quod aliquis licite possit vendere rem, plus quam valeat. Iustum enim in commutationibus humane vite secundum leges ciuiles determinatur, Sed secundum eas licitum est emptori & venditori, ut se inuicem decipiant. Quod quidem fit, in quantum venditor plus vendit rem, quam valeat, emptor autem minus, quam valeat.

Q. d. 25. q. 1. ar. 1. q. 1. corp. Et q. 2. artic. 2. e. or. pe. & de. cimo.

Ergo

Ergo licitum est quòd aliquis vendat rem plus quàm valeat.

2. Præterea. Illud quod est omnib. cõmune, videtur esse naturale, & non esse peccatũ. Sed sicut Augustinus refert. 13. † de Trinita. Dicitur cuiusdam Mimi fuit ab omnibus acceptum, Vili vultis emere, & carè vendere. Cui etiam consonat quòd dicitur Prouerb. 20. Malum est, malum est, dicit omnis emptor: & cum recesserit, gloriatur. Ergo licitum est aliquid carius vendere, & vilius emere, quàm valeat.

Lib. 13. c. 3. paulo à princip. 10. 3.

3. Præterea. Non videtur esse illicitum, si ex conuentione agatur id, quod fieri debet ex debito honestatis. Sed secundũ Philosophum in 8. Ethicorum in amicitia vt lis recompensatio fieri debet secundũ utilitatem, quam consecutus est ille, qui beneficium suscepit, quæ quidem quandoque excedit valorem rei datæ; sicut contingit cum aliquis multum re aliqua indiget, vel ad periculum euitandum, vel ad aliquod commodum consequendum. Ergo licet in contractu emptionis & venditionis aliquid dare pro maiore pretio, quàm valeat.

Lib. 8. Ethic. c. 13. non longe à fine. 10. 3.

SE D contra est, quod dicitur Matth. 7. Omnia quæcunque vultis, vt faciant vobis homines, & vos facite illis. Sed nullus vult sibi rem vendi carius, quàm valeat. Ergo nullus debet alteri vendere rem carius, quàm valeat.

Respondeo dicendum, quòd fraudem adhibere ad hoc quòd aliquid plus iusto pretio vendatur, omnino peccatum est, in quantum aliquis decipit proximum in damnum ipsius. Vnde & Tullius dicit in libro † de Officijs. Tollendum est ex rebus contrahendis omne mendacium, non licitatore venditor, nec qui contra se licetur, emptor opponer. Si autem fraus deficit, tunc de emptione & venditione dupliciter loqui possumus. Vno modo secundum se, & secundum hoc emptio & venditio videtur esse introducta pro communi utilitate vtriusque, dum scilicet vnus indiget re alterius, & e conuerso, sicut patet per Philosophum in primo † Positio. Quod autem pro communi utilitate inductum est, non debet esse magis

Lib. 3. cit. ca. mediũ illius.

Lib. 1. c. 3. & 6. 10. 5.

A in grauamen vnus, quàm alterius. Et ideo debet secundum æqualitatem rei inter eos contractus institui. Quantitas autem rei, quæ in vsum hominis venit, mensuratur secundum pretium datum ad quod est inuentum numisma; vt dicitur in † quinto Ethicorum. Et ideo si vel pretium excedat quantitatem valoris rei, vel e conuerso res excedat pretium, tollitur iustitiæ æqualitas. Et ideo carius vendere, vel vilius emere rem, quàm valeat, est secundum se iniustum & illicitum. Alio modo possumus loqui de emptione & venditione; secundum quod per accidens cedit in utilitatem vnus & detrimentum alterius, puta cum aliquis multum indiget habere rem aliquam, & alius læditur, si ea careat. Et in tali casu iustum pretium erit, vt non solum respiciatur ad rem, quæ venditur, sed ad damnum, quod venditor ex venditione incurrit. Et sic licet poterit aliquid vendi plus quàm valeat secundum se, quamuis non vendatur plus quàm valeat habenti. Si verò aliquis multum iuuetur ex re alterius, quam accepit, ille verò qui vendit, non damnificatur carente re illa: non debet eam superuendere: quia utilitas quæ alteri accrescit, non est ex venditione, sed ex conditione euentis. Nullus autem debet vendere alteri quod non est suum licet possit ei vendere damnum quod patitur: ille tamen qui ex re alterius accepta multum iuuatur, potest propria sponte aliquid uendenti supererogare: quod pertinet ad eius honestatem.

Lib. 5. ca. 5. 10. 5.

B

C AD primum ergo dicendum, quòd sicut supra dictum † est, lex humana populo datur, in quo sunt multi à virtute deficientes, non autem datur solum virtuosis. Et ideo lex humana non potuit prohibere quicquid est contra iustitiam, sed ei sufficit, ut prohibeat ea quæ destruunt hominum conuictum; alia verò habeat quasi licita: non quia ea approbet, sed quia ea non punit. Sic ergo habet quasi licitum, pœnam non inducens, si absq; fraude uenditor re suã superuēdat, aut emptor uilius emat, nisi sit iniustus

E

1. 2. q. 96. artic. 2.

mius excessus quia tunc etiam lex humana cogit ad restituendum: puta si aliquis sit deceptus ultra dimidiâ iusti pretij quantitatem. Sed lex diuina nihil impunitum relinquit, quod sit uirtuti contrarium: vn de secundum diuinam legem illicitum reputatur, si in emptione & venditione non sit æqualitas iustitiæ obseruata. Et tenetur ille qui plus habet, recõpensare ei qui damnificatus est, si sit notabile damnum. Quod ideo dico: quia iustum pretium rerum non est punctualiter determinatum, sed magis in quadam estimatione cõsistit: ita quod modica additio vel minutio non videtur tollere æqualitatem iustitiæ.

Loco citata in arg. Ad secundum dicendũ, quod sicut August. ibidẽt dicit: Minus ille vel seipsum in tuendo, vel alios experiẽdo, vili velle emere, & carẽ uẽdere, omnibus id credidit esse commune. Sed quoniam re vera uitiũ est, potest quisque adipisci huiusmodi iustitiã, qua huic resistat & uincat. Et ponit exemplum de quodam, qui modicum pretium de quodã libro propter ignorantia postulanti iustũ pretium dedit. Vnde patet quod illud commune desiderium non est naturæ, sed vitij. Et ideo commune est multis, qui per latam viam vitiorum incedunt.

Ad tertium dicẽdum, quod in iustitia cõmutatiua consideratur principaliter æqualitas rei. Sed in amicitia utilis, consideratur æqualitas vtilitatis. Et ideo recõpensatio fieri debet secundũ vtilitatem perceptam. In emptione verò secundum æqualitatem rei.

SUMMA ARTICVLI.

Vtrum licitè possit aliquis vendere rem plus quã valeat? Prima conclusio. Adhibere fraudem vt aliquid plus iusto vendatur, est peccatum inquantũ aliquis decipit proximum in damnum ipsius.

Secunda conclusio. Etiam deficiente fraude, vendere carius aut emere vilius quam res valeat, est secundum se iniustum. Ratio est, quia secundum se in illo contractu committitur inæqualitas.

Tertia conclusio. Per accidens aliquando licet vendere rem carius quã valet, scilicet quando venditor damnificatur ex priuatione rei quam vendit.

Quarta conclusio. Iniquum est vendere rem carius quã secundum se valeat, propterea quod sit ualde vtilis ementi. Ratio est, quia hoc est uẽdere quod non est proprium sed alienum.

COMMENTARIVS.

DE hac materia disputant Doctores in 4. dist. 15. extant etiam tituli in vtroq; iure de contractibus. Quoniam autem de omni cõtractu agendum est, necesse erit tradere definitionem, & diuisionem contractus: vt cognoscamus quæ nam sit differentia huius contractus emptionis & venditionis, & quomodo differat ab alijs contractibus. Nota ergo primo, quod contractus definitur ab Vlpiano. in l. Labeo. 2. ff. de verborum signif. Contractus est vltro citroque obligatio. Quæ definitio datur per effectum, ac si diceret, Contractus est actio humana inter duos, ex qua in vtroque oritur obligatio ad alterum. Hæc autem actio humana necesse est, vt explicetur aliquo signo sensibili sufficienti ad explicandum animum contrahendi. Et ratio est, quia homo componitur ex corpore & anima, & idcirco actio humana quæ debet esse ad alterum necesse est, quod sit sensibilis, eo quod omnis nostra cognitio ortum habet à sensu. Sunt autem quatuor figuræ contractuum, siue quatuor modi qui referuntur. in l. naturalis. ff. de præscriptis uerbis. Primus modus explicatur sic, Do vt des. Secundus facio vt facias. Tertius, do vt facias. Quartus, facio vt des. Hinc sequitur, quod simplex promissio non est contractus eo quod neq; habet figuram contractus neq; definitionem cum nulla oriatur obligatio in vtroque.

Secundò nota, quod contractus propriè dictus, diuiditur in septem differentias siue species. Prima dicitur cambium, in qua permutatur res pro re. Secunda est emptio, vbi intelligitur correlatiuum venditio. Tertia species est mutatio. Quarta est emphyteusis, id est melioratio, verbi gratia. Dat aliquis alteri vineam vt colat illam & reparat & fructus capiat & soluat aliquam pensionem & reddat. Quinta species est commodatio quando debet reddi idem numero datum. Sexta species est permutata commodatio. Septima est locatio. Sed tamen pro huius diuisionis intelligentia: nota, quod hic non diuidimus cõtractum in tota sua generalitate, sed quod attinet ad rem præsentem diuidimus contractum circa res ipsas, non circa personas: & idcirco non annumeramus matrimonium neque votum solenne: eo quod sunt traditiones personarum.

HIS suppositis. Probatum sufficientia præfatæ diuisionis. Etenim per contractum pot transferri vel dominium rei, uel usufructus illius aut tantum vsus. Si quidem transferatur dominium rei, constituuntur tres species. scilicet cambium, quod fit quã res pro re commutatur, vt vinum pro frumento: & emptio, quã transferatur dominium rei pro pecunia, & mutatio quã transferatur dominium rei cum obligatione vt reddatur tantumdem in alio indiuiduo. Quibusdam autem visum est, quod mutatio non sit propriè cõtractus, eo quod nulla obligatio oritur in mutatore, sed tñ in mutuario. Nihilominus falluntur in hoc, quia mutuator ipse, eo ipso quod mutuat, manet obligatus ad non statim repetendũ, donec mutuatarius aliquod commodũ acceperit, uel accipere potuerit moraliter loquendo ex ipsa re mutata & eadem rō est de commodatore, manet. n. obligatus vt mutuator, imò vero aliquã statuitur aliquod certũ tẽpus, intra quod ipse commodator uel mutuator non pot repetere. Præterea. Si per contractũ non transferatur dñum rei, sed usufructus pro aliquo pretio, vel pensione tpali, vel perpetua, & tunc talis cõtractus dicitur emphyteusis. Dicimus aut non transferri dominium per emphyteusim: quia quantum

quanuis transferatur & tradatur ipsa res, tamen directum dominium rei manet apud dominum, qui rem transiit ad usum fructum alterius: quanuis dominium utile maneat in illo, qui rem accepit per talem contractum. Denique si per contractum transferatur tantum usus rei, oriri possunt tres species. Nam si transferatur gratis res sine pretio, siue usus usus ille, est quidem commodatio cum conditione, ut rei substantia restituatur domino, v.g. si aliquis commodet equum ad iter faciendum alteri, si autem non transferatur gratis, sed pro usu alterius rei: dicitur permutata commodatio. Si autem sit pro pretio, dicitur locatio.

Ad has septem species possunt reduci omnes alij contractus, siue nominati, siue innominati. Præsertim contractus assicurationis & societatis: nam per assicurationem non transferitur dominium rei, neque usus: sed tantum per assicurationem conseruatur dominium, vel usus fructus, vel usus, iuxta rationem assicurationis & obligationem assicurantis. Societas autem poterit reduci ad quandam locationem. Similiter impignoratio, vel fideiussio, non pertinet ad speciem distinctam, sed tantum est confirmatio aliorum contractuum & ad illos reducitur. Magister Soto lib. 6. de Iustitia, q. 2. arti. 1. dicit, quod sufficit numerare quinque contractuum species. Nam cambium in quo transfertur res pro re, reducit ad emptionem. Permutata verò commodatio reducitur ab illo ad locationem. Sed nobis non videtur verum, quòd cambium reducatur ad emptionem. Primò quia cambium antiquior contractus est, quàm emptio. Item emptio & venditio inuenta est ad supplendum, id quod per cambium commodè fieri non poterat. Ergo si aliqua istarum specierum ad aliam erat reducenda, potius emptio ad cambium quàm cambium ad emptionem reduci oportebat. Præterea permutata commodatio non exigit aequalitatem, qualem requirit locatio. Ergo non rectè ad illam reducitur. Probatur antecedens. Possunt enim duo homines conuenire, ut adinuicem commodent res inæqualis commoditatis.

Nota præterea ad maiorem intelligentiam prædictæ diuisionis, non multum interesse ad mores uel ad rationem iustitiæ, vel iniustitiæ dignoscendam, quæ in huiusmodi contractibus reperitur, curiosè distinguere, an isti contractus distinguantur specie metaphysica & differentia essentiali, dummodo cognoscamus differentes modos qui requirunt differentem considerationem in istis contractibus. Hæc autem differentia qualicumque sit, deumenda est ex diuerso modo tradendi rem ipsam, scilicet transferendo cum illa dominium, uel usum fructum, uel vium tantum, & ex diuersa obligatione quæ oritur in ipsis contrahentibus, videlicet ad reddendam rem ipsam, vel non reddendam, uel ad conseruandam illam vel aliquid aliud faciendum pro re ipsa. Et idcirco vltimum est viris doctis & prudentibus, illa septem capita contractuum distinguere, ad quæ alij contractus reducerentur.

Ex dictis colligitur definitio emptionis & venditionis, emptio nanque est contractio rei pro pretio: venditio autem distractio rei pro pretio. Nomine vero pretij, intelligimus pecuniam, per quam æstimatur valor omnium rerum venalium: est enim pecunia ipsa mensura communis ipsarum rerum venalium. Hæc autem definitio, desumitur ex modo loquendi Iurisperitorum, qui venditionem vocant distractionem rei, & emptionem ipsam vocant contractionem rei ipsius.

Iam vero pro intelligentia conclusionis articuli

A Diui Thomæ, obseruanda quidem sunt à Theologo tria principia siue regulæ, ad constituendum pretium iustum in rebus venalibus. Prima regula sit, auctoritas reipublicæ, quæ iuo beneplacito potest constituere iustum pretium in huiusmodi rebus propter bonum commune.

Secunda regula est, communis æstimatio fori & bonorum hominum. Tertia regula est, conuentio inter emptorem & uenditorem ipsum. Quod autè istæ regulæ sint sufficienter enumeratæ. Probat, quia pretium iustum non est ab ipsa natura determinatum: etenim iustum naturale, autore Aristot. 5. Ethicorum, cap. 7. est idem apud omnes, at uero pretium rerum multipliciter uariatur pro temporis & loci uarietate, & etiam pro ipsarum rerum uarietate: ergo necesse est, quòd pretium determinetur per beneplacitum hominum: non potest autem excogitari aliquid aliud beneplacitum per quod constituatur istud iustum pretium, quod non contineatur in prædictis: ergo sufficienter enumeratæ sunt istæ tres regulæ.

C Circa primam regulam aduerte, quòd nomine reipublicæ, intelliguntur omnes, qui habent auctoritatem ab ipsa reipublica: inter quos primum locum obtinet princeps, deinde pretores, & alij iudices & ediles, qui vulgo dicuntur (*Regidores y Fieles*) qui habent auctoritatem à reipublica taxandi pretium in alijs quibus mercibus, minoris momenti. Vbi obseruandum est, quòd nisi sit error intolerabilis & euidentis, standum est taxationi pretij factæ à reipublica & officialibus eius, semper enim præsumendum est tale pretium esse iustum & in casu dubij standum est illi.

Secundò notandum est, quòd taxatio pretij potest fieri tripliciter. Vno modo penes terminum magnitudinis in fauorem emptoris: altero modo penes terminum paruitatis in fauorem uenditoris. Tertio modo penes utrunque terminum in fauore utriusque. Exemplum primi est in pragmatica frumentaria, ubi taxatur pretium penes terminum magnitudinis, non enim potest esse maius pretium iustum frumenti, quàm sit taxatum à reipublica. Potest autem esse iustum pretium multo minus, quàm sit taxatum à reipublica: propterea quòd ex abundantia tritici communis æstimatio fori deprimit taxatum pretium. Exemplum secundi habetur in censibus temporalibus uel uitalitijs, ubi taxatur pretium penes terminum paruitatis, non enim possunt emi minoris pretij: at uero possunt emi maiori pretio. Exemplum tertij est in taxatione quæ communiter fit in pretio uini.

E Circa secundam regulam, uide Diuum Thomam supra, q. 57. ar. 2. & in l. pretia. ff. ad legem Falcidiam. & l. si seruum. ff. ad legem Aquiliam. & in capit. 1. de emptione & uenditione.

Circa omnes tres regulas in communi. Nota, quod est maxima differentia inter pretium constitutum per primam regulam & constitutum per alias regulas: quia constitutum per primam regulam constituitur in indiuisibili, eo modo quo constitutum est: pretium uero constitutum per alias regulas uariari potest eodem loco & tempore in parua quantitate, quia non constituitur in indiuisibili, ut dicit D. Thomas supra in solutione ad primum. Et idcirco à doctoribus assignatur triplex iustum pretium eodem loco & tempore quòd reputatur quasi vnum pretium. Aliud quidem dicitur rigidum penes terminum magnitudinis: aliud uero dicitur mite penes terminum paruitatis: aliud denique dicitur mediocre penes recessum ab utroque extremo.

Secunda

Secunda differentia est, quod pretium taxatum à republica, ordinatur immediatè ad bonum communis per iustitiam legalem, quæ principaliter residet in Principe, & ministris reipublicæ: pretium vero constitutum per alias regulas ordinatur immediatè ad bonum ipsorum contrahentium.

Tertia differentia est inter pretium constitutum per secundam regulam & pretium constitutum per tertiam regulam: quod stante taxatione per secundam regulam, non habet locum tertia regula. Si enim pretium communi æstimatione fori sit constitutum, non licet illud pretium uariare ex conuentione inter emptorem & uenditorem: sed standum erit omnino communi vsui fori. Hoc intelligitur in ratione contractus emptionis & uenditionis. Nam si ex beneplacito suo uenditor uelit rem uilius uendere, erit quidem donatio: sicut si emptor uelit carius emere erit etiam donatio. Vnde regula tertia tantum habet locum, quando pretium rei nullo modo est taxatum, sicut uerbi gratia, contingit in mercibus quæ nouiter adducuntur ex India. Similiter etiam idem contingeret si quis artifex industrius faceret aliquod nouum artificium utile hominibus & reipublicæ & etiam delectabile: tunc non est aliud pretium iustum nisi ex conuentione partium, quod quidem debet fieri attentis laboribus & industrijs & expensis ipsius artificis.

Quarta differentia est inter has regulas, quod materia primæ & secundæ regulæ sunt res necessariae ad victum & uestitum hominum, v.g. circa frumentum & vinum, & carnes & uestitum exercent illæ regulæ. At uero materia propria tertiæ regulæ, sunt res quæ magis pertinent ad fastum & pulchritudinem ipsius reipublicæ, quam ad necessitatem: quales sunt lapides pretiosi & canes uenatici, & etiã accipitres & equi elegantes, qui non habent pretiũ taxatum à republica. Constitutis his omnibus fundamentis est.

Dubium primum. Vtrum modus uendendi rem possit uariare iustum pretium rei eodè loco & tempore? loquimur autem de uarietate notabili. Pro cuius intelligentiã aduerte, quod quadruplex est modus uendendi. Primus est, quando ipsa merces quaerit emptorem, Secundus. Quando emptores quaerunt merces. Tertius, quando aliquis uendit simul magnam copiam rerũ & non minuatim. Quartus modus uendendi est per mensuras quasdam minutiores.

Sit ergo prima conclusio. Primus modus uendendi, facit uilescere pretium rei iustũ. Probatur ex cõpro uerbio: merces ultroneæ uilescunt, cuius prouerbij ratio est: quia in illo modo uendendi est raritas emptorum, quæ est una causa ex multis minuendi pretium.

Secunda conclusio. Secundus modus uendendi, auget pretiũ iustum rei. Ratio est. Quia in illo modo uendendi est copia emptorum, quæ causa est augendi pretium.

Tertia conclusio. Tertius modus uendendi facit uilescere pretium rei. Ratio est, quia in illo modo uendendi inuenitur raritas emptorum.

Quarta conclusio. Quartus modus uendendi merito auget pretiũ iustũ rei. Ratio est: quia in illo modo uendendi est multus labor & maior cura & industria in seruandis mercibus & diuidendis.

Ex dictis sequitur, quid sentiendum sit de monopolijs. Fit enim monopolium tripliciter. Primò quidẽ publica autoritate, ut cum Princeps prohibet ne quis uendat aliquod genus merciũ præter Petrũ uel Ioannem. Et iste modus uendendi si fiat de rebus nõ multum necessarijs reipublicæ, uel si fiat de necessarijs,

A fit tamen cogente necessitate, uel utilitate reipublice cui aliter prouideri commodè non potest, nisi merces ad vnum uenditorẽ uel duos reducantur: tunc iustus erit iste modus uendendi, dummodo pretiũ taxatum à republica, ne forte illa occasione uenditores spoliarent reipublicã ipsã. Hac uia iustificatur priuilegia & monopolia de cartis lusorijs & de libris ab ipsis autoribus tantum uendendis.

B Secundus modus monopolij est, quando ipsi negotiatores conueniunt inter se de non uendendis mercibus nisi certo quodam pretio suo beneplacito taxato. Tunc enim omnes isti negotiatores efficiuntur quasi vnus uenditor, quod redundat in damnum communitatis. Ratio est: quia quando sunt multi uenditores non coniuuati, facile minuuntur rerum pretia, dum quilibet affectat uendere, quod quidẽ redundat in bonum communitatis. Similiter etiam peccarent uiceuersa emptores, quando ad inuicem conueniunt, de non emendis mercibus nisi uiliiori quodam pretio taxato suo arbitrato. Isti tamen poterunt aliquando excusari: si hoc faciant contra monopolium quod fecerunt uenditores: tunc enim redimunt suam vexationem, dummodo conueniant emptores, in quodam iusto pretio & æquabili, quale pollet estimari à uiris probis, si nullum esset monopolium.

C Tertius modus monopolij est, quando duo uel tres mercatores, uel et vnus, congerunt omnes merces aliqui generis ea intentione, ut omnes emant ab ipsis, ipsi uero fingunt pretium quodammodo pro libito suo. Omnes igitur modi prædicti præter primum cũ suis limitationibus, prohibiti sunt iure communi, ut patet. l. 1. C. de monopolijs. & l. 2. tit. 7. Partita quinta.

Nihilominus aduerte, quod in foro conscientie non tenebuntur facientes monopolium restituere, nisi conuenerint in pretio iniusto, quod quidem periculum ut in plurimum inuenitur in secundo genere monopolij, tam cum sit ex parte uenditorum tam etiam ex parte emptorum. At uero in tertio genere monopolij, non uidetur esse aliqua iniquitas. Et ratio est, quia ille qui emit totam quantitatem mercium, suo periculo emit, neque cum aliquo conuenit fraudulenter: quin potius Maiusmodi negotiatio publicè fit in republica, neque prohibetur legibus, nisi tantum in emptione tritici, cautum enim est legibus Regni, quod nemo emat triticum ad reuendendum: ubi autem non fuerit lex humana expressa, quæ prohibet emptionem siue in parua siue in magna quantitate ad iterum uendendum: licitum erit cuilibet negotiatori emere totam quantitatem mercium.

E Sed rogat aliquis. In tali casu quod nam erit pretium iustum, quando ille iterum uendit. Respondetur, quod si non est taxatio facta à republica, iustũ pretium erit in quo conuenerint emptores cũ uenditore. Neque moraliter loquendo erit periculum in tali casu, quod pretium plus iusto augetur propter uenitatem uenditoris. Et ratio est: quia quantuis si vnitas uenditoris, est multiplicitas mercium apud illum, & idcirco properabit uendere, uel populo, uel alijs negotiatoribus. Si autem ex tali modo congerendi merces ad unicum negotiatorem, sequeretur aliquod damnum communitati: tunc princeps reipublicæ tenetur cogere illum negotiatorem, ut uendat, & si opus fuerit taxare pretium illi. Hactenus dictum est de pretio iusto secundum se, hoc est attento valore rei uenalis absolute loquendo. Nunc autem de pretio iusto per accidens dicamus.

Dubium igitur secundum est circa tertiam conclusionem D. Thom. Vtrum illa sit uera, & an possint esse aliæ circumstantiæ, propter quas aliqua res iustè

iuste vendatur carius, quam secundum se ualeat, v. g. si res uendatur carius non solum propter incommo- dum uenditoris, sed etiam propter ipsius rei uenalis honorificam antiquitatem, uel propter delectatione quam uenditor capit ex illa re.

Respondetur & sic prima conclusio, Doctrina D. Thomæ in tertia conclusione certissima est, & probatur, Quia æquitas naturalis postulat, ut uenditor qui est dominus & possessor rei suæ, seruet se indem- nem, ergo uera est conclusio Diui Thomæ. Confir- matur exemplo. Nā eadem ratione excusamus mutu- atorem, quando à mutuuario exigit lucrum uere cessans, uel damnnum emergens, scilicet, quia seruat se indemnem hoc faciendo. Sed hæc doctrina intel- ligenda est quādo emptor uel mutuarius sollicitat ueditorem uel mutuatore ut uendat uel mutuet; quia aliās non erat uenditurus uel mutuaturus: si autem ultro se offerat ad uendendum uel mutuandum non potest quicquam exigere pro suo damno uel lu- cro cessante. Ratio est manifesta; quia tunc ipse emptor non est causa, quod uenditor priuetur suo commo- do, ergo non est iustum ut soluat pretium propter incommoda uenditoris aliunde prouen- ientia.

Secunda conclusio. Etiam ratione antiquitatis ho- norificæ, potest uenditor aliquid amplius exigere quam res secundum se ualeret, & huiusmodi pre- tium poterit esse per accidens iustum, quando res il- la solum est honorifica uenditori; at uero si res illa sit honorifica cuilibet habenti; tunc illud pretium erit iustum secundum se: quoniam dignitas illa est quasi intrinseca rei. Cæterum pretium maius quod accipitur propter delectationem quam capiebat ven- ditor de illa re, iustum quidem erit: sed per acci- dens. Hæc autem doctrina debet intelligi, quan- do emptor sollicitat uenditorem, aliās non uendi- turum.

Hinc sequitur, quod fallaces sunt regulæ quibus ipsi negotiatores solent iustificare pretium pro mer- cibus: aiunt enim, quod tanti emerunt merces il- las, quod tantas expensas fecerunt in illis asportan- dis & conseruandis, quæ omnia impertinentia sunt ad iustificandum pretium in præsentia; nisi aliās iu- stificetur secundum regulas propositas & explica- tas. Continget enim quod negotiator uilius uen- dat quam emerit, & tamen iniquè uendit, uel quia ipse stultè emit, uel quia postquam emit aduenit ma- gna copia mercium, uel fuit raritas emptorum.

Iam uero, ut ea quæ dicta sunt magis examinen- tur, arguitur primò contra primam regulam. Ini- quum est, ut omnes merces eiusdem speciei, dissi- miles tamen secundum conditiones indiuiduales, ex quibus res plurius aut minoris æstimantur: ut uno pretio, eodem tempore & loco uendantur: sed pri- ma regula ita disponit, ergo iniqua est.

Secundò. Pretium rerum iustissimè variatur co- pia uel inopia ipsarum uariata pro differentia loci & temporis: sed lex quæ taxat pretium rerum multo tempore duraturum, nullam habet rationem huius uarietatis: ergo imprudens est & iniqua.

Tertiò. Pretium etiam lege taxatum statuitur per humanam prudentiam: sed humana prudentia non attingit medium iustitiæ indiuisibiliter, ut ait Ari- stot. 2. Ethicorum, capit. 6. ergo consistere in indi- uisibili non magis est proprietas pretij constituti per primam regulam quam per secundam & tertiam.

Quartò. Iustum pretium rerum est in æqualita- te rei ad rem, quicquid est medium iustitiæ commu- tatiuæ: ergo omne pretium iustum consistit pariter in indiuisibili.

A Ad primum respondetur, quod lex quæ taxat pre- tium rebus eiusdem speciei intelligenda est de rebus sanis in illa specie: quare si triticum sit sordidum, mixtum palca, uel terra, uel consumptum gurgu- lione: non est uendendum secundum illud pretium regulariter loquendo. Idem dicimus de uino si sit ita acidum, ut prope sit acetum uel mixtum aliquo licore, non potest uendi pretio taxato per legem re- gulariter loquendo. Si tamen merces sint inte- græ & sanæ in sua specie, istæ taxantur iuste eodem pretio legitimo quantum ad terminum magnitudi- nis. Ratio est: quia lex non respicit per se bonum particulare emptoris & uenditoris, sed bonum com- munitatis; & idcirco non est inconueniens, quod aliqua particularia incommoda tollerentur, imò ue- ro & si bene consideretur, non poterat aliter taxari pretium pragmaticæ de frumento. Nam si distin- ctum pretium statuisset lex pro optimo frumento, & pro mediocri & pro minus bono, esset maxima confusio inter emptores & uenditores: non enim poterat inueniri iudex facile qui discerneret, quod- nam triticum esset optimum, quod mediocre, quod minus bonum. Prudenter igitur lex statuit certum pretium quantum ad terminum magnitudinis, e- tiam pro optimo frumento. Iudicauit enim legisla- tor, quod minus bonum triticum non attingeret il- lud pretium nisi in magna inopia tritici & fame mul- ta: quapropter nota, quod stante pragmatica, po- test inueniri triplex differentia & circumstantia tem- poris.

B C Prima quidem, quando omne triticum etiā uilissimum & mixtum paleis attingit pretium prag- maticæ, & hoc contingit quando est notabilis fa- mes & penuria frumenti; tunc enim etiam uilissi- mum triticum transcenderet illud pretium, si non esset pragmatica. Secunda differentia temporis est, quando nullum triticum potest iuste uendi pretio pragmaticæ, v. g. quando est maxima copia frumen- ti, & tunc differenti pretio iusto uenditur optimum & mediocre & minus bonum; quod si aliquis uen- dat tunc pretio taxato à pragmatica: tenetur resti- tuere emptori etiam si non puniatur ab ipsa republi- ca, nisi fuerit excessus ultra medietatem quidem iu- sti pretij. Tertia differentia est, quando bonum & optimum triticum attingit pretium pragmaticæ, & minus bonum non attingit neque potest attingere iuste pragmaticam. Hoc contingit quando non est multa copia, neque multa inopia frumenti; tunc n. potest contingere, quod optimum triticum & bonū attingat pretium pragmaticæ; minus autem bonū non attingat. Vnde si quis uendat minus bonum tri- ticum pretio pragmaticæ expectata pecunia; tene- tur ad restitutionem ipsi emptori; quoniam nume- rata pecunia non tantum ualeat in præsentia, unde su- mi debet pretium iustum.

D E Ad secundum respondetur consequenter, quod lex non debet habere rationem uarietatis illius co- pia uel inopia, quando ad bonum communitatis expedierit pro multo tempore taxare ipsum pre- tium.

Ad tertium argumentum respondetur, quod pre- tium legitimum in hoc conuenit cum aliis pretijs arbitrarijs, quod quemadmodum à principio quan- do agebatur de lege ferenda poterat humana pru- dentia taxare pretium legitimum paulo magis aut minus: sed iam semel statuto pretio per legem, in- iustum erit ab illa taxatione discedere etiam in mini- mo; sic etiam pretium arbitrarium postquam semel statutum est inter emptores & uenditores in singu- lari, iniquum est ab illa quantitate determinata di- scedere, etiam in minimo: nisi de consensu utrius- que

que partis. Et ita humana prudentia attingit mediū iustitiæ in emptionibus & venditionibus, uel statuēdo legem de pretio legitimo, uel per convenientiā inter emptorem & uenditorem ipsum: & ita manet pretium iustum in indiuisibili.

Ad quartum respondetur, equalitatem iustitiæ commutatiuæ, aliquando consistere in indiuisibili mathematico: quando res ipsa in se consistit in indiuisibili. v. g. quando qui accepit duos redditus: aliquando uero necesse est ut utamur indiuisibili morali, ad constituendam æqualitatem iustitiæ commutatiuæ, v. g. quando medium rei non constat in communi pro omnibus contractibus singularibus, sed necessaria est æstimatio hominum, quæ uaria est, quantum accedat prope ad medium: & talis est æstimatio fori communis: donec in particulari fiat convenientia inter emptorem & uenditorem de pretio indiuisibili: & sic non est eadem ratio de prima regula, & de alijs duabus: quoniam secundum primam regulam, pretium rerum consistit in indiuisibili mathematico etiam in communi omnibus contractibus: at uero pretium constitutum per secundam & tertiam regulam consistit in indiuisibili morali, donec in singulari fiat convenientia. Ex dictis sequitur, quomodo sit intelligendum illud commune prouerbiū, tantum ualeat res quantum uendi potest, quod habetur in l. i. ff. ad Senatusconsulta. & in l. si quis uxori. ff. de furtis. est enim intelligendum quantum uendi potest secundum communem æstimationem fori, quando non est taxatum lege pretium. Item maxime verificatur in materia tertie regulæ, ubi neque est lex neque communis æstimatio fori.

Sed iam circa pragmaticam de frumento, aduertenda sunt tria documenta. Primum est, quod in illa pragmatica non solum interdicitur uenditio frumenti pro maiori pretio pecuniario, sed etiam cambium pro alia re maioris pretij. v. g. non erit licitum stante pragmatica permutare certam mensuram tritici pro certa mensura olei quæ pluris æstimatur. Probatur. Quia quauis lex solum exprimeret, quod nemo uendat triticum nisi tale pretio, tamen secundum ius commune nomine uenditionis quantum ad ualorem, intelligitur etiam cambium, ut patet ex l. statu liberi. ff. de statu liberi. & ex l. 2. C. de rescindenda uenditione, quæ lex secundum omnes Iuris peritos verificatur etiam in cambio: quamuis solum loquatur expressè de emptione & uenditione.

Secundo probatur. Nam illa lex facta est propter bonum communitatis, si autem liceret res maioris pretij recipere pro frumento, cogerentur emptores ab ipsis uenditoribus, ut alias emerent res maioris pretij ad permutandum eas pro frumento, quod quidem inconueniens perinde esset atque si non esset ipsa lex pragmatica. Denique probatur. Quia lex illa intendit constituere iustum pretium in indiuisibili: si autem esset licitum recipere res maioris pretij pro frumento, non seruatur æqualitas iustitiæ commutatiuæ constituta per legem ipsam.

Secundum documentum est, quod qui uendit frumentum ultra pretium taxatum, mortaliter peccat: quia facit contra legem iustam in materia graui, & tenetur restituere excessum pretij ipsis emptoribus: quamuis non teneatur ad penam legis ante condemnationem iudicis. Hoc documentum est contra doctissimum Nauarro in suo Manuali, cap. 23. num. 86. ubi ait, quod ille qui uendit ultra pretium taxatum lege non peccat mortaliter, dummodo non uendat maiori pretio quam res illa ualere secundum permissionem legis naturalis, si nulla esset pragmatica. Et in nu. 55. id ipsum docet de omni lege ciuili, quod non

obligat in foro conscientie: sed solum sunt pœnales leges. Contra cuius sententiam disputatur in communi, in 1. 2. quæst. 96. art. 4. sed quod attinet ad rem præsentem reprobatur prædicta sententia merito. Et probatur prædictum documentum. Primum. Nullum est pretium iustum lege naturali, sed solum lege positua, uel ex communi æstimatione fori: sed supposita taxatione legis illud est pretium iustum legitimum: ergo lex naturalis pro tunc nullum aliud pretium iustificat supra illud lege taxatum. Confirmatur. Lex illa quæ taxat pretium, constituit contra actum emptionis & uenditionis actum iustitiæ commutatiuæ: sed iustitia commutatiua obligat in foro conscientie ut nemo contrafaciat: ergo uendentes ultra pragmaticam peccant mortaliter, & tenentur restituere.

Tertium documentum est, quod illa pragmatica æqualiter obligat, omnes etiam seculares ecclesiasticos & regulares. Hoc documentum est etiam contra Nauarro ubi supra, nu. 85. ubi ait, quod non obligantur clerici illa pragmatica: quia non sunt subditi Principi seculari, neque eius legibus ciuilibus. Unde infert duo: alterum est, quod expediret ut episcopi ferrent eandem legem taxationis tritici, ut clerici obligarentur: alterum est, quod ubi fuerit lege permissum, quod qui frumenta asportant ex alijs Regnis, possint uendere tanti quanti inuenerint & quantum potuerint: ut reuera permittitur in l. i. tit. 25. libro 5. nouæ Recopilationis: quod tunc etiam clerici possunt uendere quanti potuerint. Nihilominus nostrum documentum uerissimum est, & demonstratur. Primum quidem, quoniam l. citata, & l. 2. & 3. dicitur, quod compellantur clerici eodem pretio uendere sicut seculares: si autem clerici non essent subditi Principi seculari, quantum ad hoc lex illa esset iniqua, neque permetteretur à Pontifice in populo Christiano. Secundo probatur. Quoniam omnes clerici & regulares subditi sunt principibus secularibus in his, quæ non impediunt gubernationem ecclesiasticam, ergo omnes obligat. Denique probatur. Nam lege naturali tenentur clerici uendere frumentum iusto pretio: sed iustum pretium est in aliqua republica quod æstimatur communi usu hominum & fori ipsius secundum consuetudinem patriæ: ergo tenentur uendere ut mos est in illa ciuitate ubi habitant. Et ista ratio concludit, quod ipsemet Princeps tenetur uendere suum triticum pretio taxato à pragmatica: quia durante pragmatica pretium ipsius pragmaticæ est pretium iustum. Hactenus de hac pragmatica frumenti dictum sit.

Dubitat tertio circa solutionem ad primum argumentum, in qua solutione agitur de deceptione quam ad inuicem faciunt emptores & uenditores, ultra uel citra medietatem pretij iusti.

Pro cuius dubitationis intelligentia aduertendum est, quod quantum attinet ad uenditorem, manifestum est quid sit decipere ultra medietatem iusti pretij: est enim recipere ultra iustum pretium plusquam dimidium. v. g. si uenditor pro re quæ ualeat centum recipiat centum quinquaginta unum. Decipit autem citra dimidium iusti pretij, quando pro re quæ ualebat centum accipit ad summum centum quadraginta notum. Sed tamen quod attinet ad emptorem, est differentia opinionum inter Iuris peritos, quid sit decipere uenditorem ultra uel citra dimidium. Nobis tamen certissima sententia sit, quod emptor tunc decipit ultra dimidium ipsum uenditorem: quando pro re quæ ualebat centum repedit quadraginta nouem aut infra, ita quod nulla sit differentia inter emptorem & uenditorem quantum ad medietatem iusti pretij:

pretij: quoniam res ipsa reducenda est ad pretium pecuniarium iustum, ut facile iudicemus quis decipiat alterum ultra vel citra dimidium.

Hoc supposito arguitur primo pro parte affirmatiua, quod licitum sit emptoribus & venditoribus se ad inuicem decipere ultra dimidium iusti pretij. Est argumentum. Leges ciuiles sunt iustæ: sed secundum illas fertur sententia in iudicio in fauorem eius qui decipit alterum citra dimidium: ergo etiam in foro conscientie conferunt illi ius ad retinendum, quod accepit. Minor patet ex l. 2. & l. si voluntate. C. de rescindenda uenditione. & ex cap. cum dilecti. & cap. cum causa. de emptione & uenditione.

Secundo arguitur a simili. Leges de præscriptione transferunt dominium rei in foro conscientie in possessorem bonæ fidei, ergo saltem leges citatæ conferunt dominium in foro conscientie in emptorem & uenditorem bonæ fidei.

Tertio arguitur. Qui comparat dominium per contractum iure validum quamuis lege prohibitum. v. g. qui acquirit dominium pecuniarium per ludum alearum, non tenetur pecuniam restituere in foro conscientie antequam compellatur a iudice, ergo multo minus in nostro casu tenebitur, ubi & contractus est validus & a iudice re cognita non compelletur restituere qui decipit ultra dimidium iusti.

De hac re multa disputant Iurisperiti, videatur **C** Coar. lib. 2. Variarum Resol. c. 3. ad quartum. inter Theologos videatur Ioannes de Medina. Complurésis in tract. de rebus restituen. quæst. 32. & Coprad. de contractibus in quæst. 57. Syluest. in verb. emptio. Caiet. opusc. 17. Responsionum, respons. 17. dubio 3. Adria. quolib. 6. art. 3. ad tertium.

Sunt igitur tres sententiae de hac re. Prima quæ ait, nullum esse peccatum decipere emptorem, uel uenditorem. Hanc tenet Summa Rosella, ut refert Syluest. ubi sup. & quidam Durandus minorita, ut refert Coprad. ubi supra, & multi Iurisperiti quos citat dominus Antonius de Padilla in commentarijs supra l. 2. C. de rescindenda uendit. nu. 73.

Alter sententia est D. Th. in hoc art. in altero extremo, quod est peccatum mortale talis decipio, & quod inde oritur obligatio restituendi: quæ sententia communis est citatis Theologis, & multis alijs in 4. di. 5.

Tertia sententia quæ media inter istas est, quæ ait esse peccatum decipere emptorem uel uenditorem etiam citra dimidium iusti, negat tamen inde oriri obligationem restituendi. Hanc tenet Gerson in tractatu de contractibus.

Nobis tamen sententia D. Tho. & Theologorum tam certa est, ut oppositum sit omnino improbabile. Probatum primo, quia qui decipit proximum in illo casu, peccat contra iustitiam commutatiuam, siquid recipit aliquid ultra iustum pretium, ergo tenetur hæc inæqualitatem recompenfare per actum iustitiæ commutatiuæ qui est restituere. Confirmatur. Quia si ille tantum peccaret contra iustitiam legalem, ut uidentur sentire Gerson, non verificaretur quod decipit ultra dimidium iusti. Hoc enim ex proprijs terminis significat actum contrarium iustitiæ commutatiuæ, eo uel maxime quod nulla ratio peccati potest illi considerari, nisi contra iustitiam commutatiuam.

Secundo. Etiam si quis bona fide decipiat alterum ex ignorantia inuincibili, tenetur nihilominus posita cognita ueritate restituere illud in quo factus est ditor, quando res illa non extat, ergo etiam si emptor uel ueditor decipit bona fide, tenebitur restituere cognita ueritate. Probatum consequentia. Nam equalitas illius contractus postulat, ut neuter accipiat plus iusto, ergo cognita ueritate tenebitur refarcire

Bañes de Iustitia.

A illam inæqualitatem. Plura argumenta facit Magister Soto ubi supra, sed hæc ualidissima sunt, procedunt enim ex proprijs rerum definitionibus.

Ad argumenta in oppositum respondetur, quod illæ leges sunt permissiuæ quantum ad lesionem citra dimidium iusti; non tamen iustificat ipsum contractum, sed relinquunt illud iure naturæ iudicandum. Ratio autem quare leges permittunt illam iniquitatem, & non dant actionem in iudicio damnificato, est: quia cum contractus emptionis & uenditionis sit frequentissimus in republica, si daretur actio legis citra dimidium iusti, non sufficerent tribunalia ad dirimendas lites quotidianas quæ ex talibus deceptionibus prouenerent. Imo uero olim ante legem illam. 2. C. de rescindenda uenditione. non dabatur actio in iudicio legis etiam ultra dimidium pretij. Et nihilominus deceptores tenebantur restituere iure ipso naturali. Ita etiam nunc post illam legem damnificantes citra dimidium, tenentur eodem iure naturæ restituere. Sed hic obseruandum est, quod quando pretium est lege taxatum, ut in pragmatica de frumento, datur actio legis citra dimidium iusti, tum in fauorem legis, tum etiam quia facile constat in iudicio de lesione: non autem ita facile constat de lesione, ubi non est pretium taxatum, eo quod est multa uarietas in pretio rerum, ubi non est pragmatica.

C Ad secundum respondetur, quod non est simile de legibus præscriptionum, & de alijs legibus circa deceptionem contractus emptionis & uenditionis: quoniam leges de præscriptione sunt directiuæ & præceptiuæ, leges autem alteræ sunt tantum permissiuæ. Et si quis merito quærat, quomodo cognoscitur quando aliqua lex est præceptiuæ & quando permissiuæ? Respondetur, quod ante omnia attendendum est ad finem legis, deinde considerandum est circa medium ad finem, an illud quod statuit lex ad consequendum finem habeat speciem mali & iniquitatis: an uero secundum se sit bonum? Dicimus ergo quod si tale medium secundum se fuerit opus uirtutis, tunc lex erit directiuæ & præceptiuæ. Sed difficultas est, quando ipsum medium habet speciem iniquitatis & malitiæ, quod quidem si per legem non potest honestari, tunc plane est permissiuæ, & sic permittuntur meretrices & detenduntur in iudicio ad euitanda adulteria & alia peccata maiora. Si autem aliqua uia poterit honestari medium per legem, uel legislatorem, uidelicet transfereudo dominium rei in alterum: tunc si talis translatio dominij fuerit necessaria ad finem legis, lex erit præceptiuæ, simulque directiuæ: si autem non fuerit necessaria ad consequendum finem legis: tunc lex erit tantum permissiuæ. Exemplum primi.

D Lex de præscriptione habet pro fine, ut rerum dominia sint certa & determinata: ad hunc tamen finem necessarium est, ut medium quod lex statuit, scilicet, quod post tantum tempus maneat res apud possessores bonæ fidei in perpetuum, quod transferat dominium in possessorem bonæ fidei, alias frustraretur finis legis: qui est ut rerum dominia sint certa. Exemplum secundi. Lex, quæ dat facultatem uiro, occidendi uxorem deprehensam in adulterio, habet pro fine commisereri uehementi dolori mariti, & non addere dolorem supra dolorem, Ad hunc autem finem non est necessarium concedere illam facultatem publicam, ut auctoritate reipublicæ occidat uxorem tanquam Iudex iuste iudicans, uel tanquam minister sententiæ late iam ab ipsa lege: sed sufficit, ut permittatur occidere si uelit, neque propter hoc puniatur: Unde colligimus, quod lex illa sit permissiuæ tantum. Ad hunc igitur modum, dicimus quod lex quæ

Z dicit

dicit; liceat emptori & venditori ad inuicem decipere, habet pro fine euitare frequentes lites: quæ oriuntur ex huiusmodi contractibus si pro quauis inæqualitate daretur actio in iudicio, ad quem finem sufficit; quod parti læsæ non datur actio in iudicio; non autem requiritur, neque dicebat transferre dominium in damnificantem.

Ad tertium argumentum negatur illa similitudo & comparatio, quia quauis illi contractus conueniant in hoc, quod uterque sit validus; tamen iniquitas siue malitia quæ est in ludo alearum, est tantum contra iustitiam legalem: & idcirco reddere, quod contra lucratus est, habet tantum rationem pœnæ taxatæ à lege. At vero malitia, quæ est in contractu emptionis & venditionis ubi interuenit decipio, est contra iustitiam commutatiuam; & idcirco damnificans tenetur iure naturæ restituere.

Dubium quartum, An quod contractus emptionis & venditionis fiat bona, vel mala fide, referat aliquid ad hoc ut sit ualidus uel non, & ad hoc quod inde oriatur obligatio restituendi, vel non oriatur. Ad hoc dubium respondetur resolutoriè.

Prima conclusio. Contractus emptionis & venditionis celebratus bona fide propter ignorantiam puræ negationis utriusque partis, scilicet, quia neutra pars scit valorem rei; sed merè negatiuè se habet circa æstimationem valoris, tunc talis contractus est ualidus, etiam si ultra dimidium iusti pretij fiat decipio. & quidem quod sit ualidus, patet, quia ex utraque parte est omnino uoluntarius. Quod autem inde non oriatur obligatio restituendi, probatur: quia uterque se exponit æquali periculo, & est quasi contractus de sortibus, ergo nulla ratione oriatur ibi obligatio restituendi, eo vel maxime quod utraque pars in illo contractu cedit libere iuri suo, & facit quasi donationem mutuam ad inuicem, & denique in isto casu verificatur illa tertia regula iusti pretij.

Secunda conclusio. Si tamen talis contractus celebretur bona fide cum ignorantia præuæ dispositionis, quia uidelicet uterque existimat iustum pretium esse tantum uel tantum, & tamen reuera est maius, uel minus: tunc contractus ille est inualidus. Probatur. Quia ille qui læditur non alia ratione uult contrahere, nisi supposito quod pretium sit tantum, ergo non est uoluntarius ille contractus, sed inuoluntarius & per consequens inualidus. Etenim de ratione contractus humani est, quod sit uoluntarius.

Tertia conclusio. Læsus per talem contractum prædictum habet ius in foro conscientie repetendi quod alter plus accepit; & ille alter tenetur in foro conscientie restituere. Ceterum in foro exteriori dabitur actio parti læsæ ultra dimidium iusti: lædenti uero dabitur optio, ut uel rescindat contractum uel recompenset quod amplius accepit. Ista conclusio quantum ad priorem partem sequitur ex secunda, quoniam si contractus fuit nullus, & alter eorum amplius accepit: sequitur quod in foro conscientie tenetur ex iustitia commutatiua illud restituere uel rescindere contractum. Quantum ad secundam partem habetur expressè. l. 2. C. de rescindenda uenditione. Et ratio eius est: quia cum ille contractus celebretur bona fide, æquum est, ut neuter eorum damnus patiatur cognita ueritate. Quod quidem plane fit, si læso datur actio in iudicio; lædenti uero datur prædicta optio.

Quarta conclusio. Si contractus mala fide fuerit celebratus, & pars læsa ignorabat iustum rei pretium, erit inualidus contractus in foro conscientie. Probatur, quia talis ignorantia inuoluntarium interpres

tatiuè operatur; at uero sine uoluntario contractus est nullus, igitur est inualidus contractus. Conclusio hæc conueniat cum iure ciuili, in quo nihil statuitur de firmitate aut nullitate huiusmodi contractus; sed solum definitur: quod non datur actio parti læsæ citra dimidium iusti pretij. Reliqua uero relinquit iure naturæ iudicanda.

Quinta conclusio. Si contractus mala fide celebretur, & pars læsa scit iustum rei pretium, sed necessitate compellitur emere uel uendere, tunc contractus est ualidus in foro conscientie. Probatur. Nam pars læsa sciens iustum pretium, nihilominus uult contrahere & pati illud detrimentum, ergo contractus est simpliciter uoluntarius & ualidus. Non dicimus modo, quod lædens non teneatur restituere, sed quod ipse contractus est ualidus: licet sit iniquus. Probatur à simili. Ille qui proijcit merces in mare propter tempestatem obortam, simpliciter loquendo uoluntariè proijcit, quauis secundum quod inuoluntariè quoniam nollet proijcere, ergo tale uoluntariè sufficit ad contractum emptionis & uenditionis, siquidem pars læsa nullo modo compellitur ab altera, ut contrahat. Probatur consequentia & confirmatur. Nam tale uoluntarium sufficit etiam ad uotum faciendum, ergo etiam sufficit ad contractum emptionis & uenditionis.

Sed contra. Donatio facta latroni nulla est, quauis ille qui dat pecunias (dat simpliciter uoluntariè propter euitandam mortem) eò quod est inuoluntarius secundum quid, ergo pari ratione sufficit ad nullitatem contractus prædicti illud inuoluntariè secundum quid. Responderetur, quod quado altera pars iniuriam aliquam facit alteri contrahenti, propter quam altera pars cogitur contrahere uel dare pecunias, tunc irritatur contractus: quia non est iustum quod ex iniuria nascatur ius illi qui facit iniuriam. Nunc autem in casu nostræ conclusionis illa pars quæ necessitatur contrahere, non necessitatur ab altera parte, sed aliunde, scilicet, à sua egestate: unde non est eadem ratio. Per hunc etiã modum intelligitur quare contractus usurarius sit ualidus quantum ad rationem mutui: licet usurarius teneatur non recipere usuras. Ratio ualiditatis est, quia ex utraque parte est contractus uoluntarius simpliciter. Nam pars læsa sciens & prudens uult recipere mutuum propter suam necessitatem, non obstantibus uisuris. Ipse autem usurarius libenter contrahit.

Secundò probatur conclusio ex eap. cum dilecti, de emptione & uenditione. ubi Alex. 3. definit ualidum esse contractum quandam emptionis & uenditionis cuiusdam sylvæ, etiam si qui uendiderant decipi fuerant ultra dimidium. Definit tamen supplementariè iniquitatem esse & inæqualitatem, Valde itaque est obseruandum, quod aliud est contractum esse ualidum, & aliud esse iniquum, unde oritur obligatio restituendi. Multi enim contractus sunt ualidi, eo quod sunt uoluntarij ex utraque parte, qui alias iniqui sunt.

Ultima conclusio. Non tenetur is qui læsæ mala fide etiam ultra dimidium iusti pretij in casu quidam conclusionis ante iudicis sententiã stare optioni partis læsæ, etiam si leges ciuiles concedant parti læsæ in tali casu, ut eligat, utrum maluerit, uel rescindere contractum, uel restitutionem sibi fieri in eo in quo damnificatus est. Sed dicimus, quod lædens in foro conscientie poterit supplere iustum pretium non rescindendo contractum. Probatur. Nam optio quæ datur per leges ciuiles parti læsæ est in pœnã lædenti mala fide. Ergo tales non obligant in foro conscientie ante sententiã iudicis. Antecedens probatur. Nam ubi non est mala fides lædenti, non concedunt leges illã optionem parti læsæ: sed solent

dant illi actionem in iudicio, lædenti uero bona fide, dant optionem. Ista conclusio est multò probabilius quàm opposita sententia, quæ à quibusdam asseritur opinantibus leges illas nõ esse pœnales, sed esse dirigentes contractum & apponentes cõditionem necessariam celebrandis huiusmodi contractibus.

ARTICVLVS II

Vtrum venditio reddatur illicita propter defectum rei venditæ.

AD Secundum sic proceditur. Videtur, quòd venditio non reddatur iniusta & illicita propter defectum rei venditæ. Minus enim cætera sunt pensanda in iure quàm rei species substantialis. Sed propter defectum speciei substantialis non videtur reddi venditio rei illicita, puta si aliquis vendat argentum vel aurum alchimi cum pro vero, quod est utile ad omnes humanos vsus ad quos necessarium est argentum & aurum, puta ad vasa & ad alia huiusmodi. Ergo multo minùs erit illicita venditio, si sit defectus in alijs.

1. Præterea. Defectus ex parte rei qui est secundum quantitatem, maximè videtur iustitiæ contrariari quæ in equalitate consistit. Quantitas autem per mensuram cognoscitur. Mensuræ autem rerum quæ in vsum hominum veniunt, nõ sunt determinatæ, sed alicubi maiores, alicubi minores: vt patet per Philosophũ in quinto † Ethicorum. Ergo non potest euitari defectus ex parte rei venditæ: & ita videtur quòd ex hoc venditio non reddatur illicita.

3. Præterea. Ad defectum rei pertinet, si ei conueniens qualitas deest. Sed ad qualitatem rei cognoscendam requiritur magna scientia, quæ plerisque venditoribus deest. Ergo non redditur venditio illicita propter rei defectum.

Sed contra est, quod Ambros. † dicit in lib. de Offic. Regula iustitiæ manifesta est, quòd à uero declinare virum non deceat bonum, nec damno iniusto afficere quenquam, nec doli aliquid annectere rei suæ.

Baões de Iustitia.

A Respondeo dicendum, quòd circa rem, quæ venditur, triplex defectus considerari potest. Vnus quidem secundum speciem rei. Et hunc quidem defectum si venditor cognoscat in re, quam vendit, fraudem committit in uenditione. Vnde uenditio illicita redditur. Et hoc est, quòd dicitur contra quosdam Isa. 1. Argentum tuum versum est in scoriam, vinum tuum mixtum est aqua. Quod enim per mixtum est, patitur defectum, quantum ad speciem. Alius autem defectus est secundum quantitatem, quæ per mensuram cognoscitur. Et ideo si quis scienter vtatur deficienti mensura in vendendo, fraudem committit, & est illicita venditio. Vnde dicitur Deuter. 25. Non habebis in sacco diuersa pondera maius & minus, nec erit in domo tua modius maior & minor. Et postea subditur, Abominatur enim Dominus cum qui facit hæc, & auersatur omnem iniustitiam. Tertius defectus est ex parte qualitatis, puta si aliquod animal infirmum vendat quasi sanum. Quod si quis scienter fecerit, fraudem committit in uenditione: unde est illicita venditio. Et in omnibus talibus non solum aliquis peccat, iniustam uenditionem faciendo, sed etiam ad restitutionem tenetur. Si uerò eo ignorante aliquis prædictorum defectuum in re uendita fuerit, uenditor quidem non peccat, quia facit iniustum materialiter: nec eius operatio est iniusta, ut ex supradictis † patet: tenetur tamen cum ad eius notitiam peruenit, damnum recompensare emptori. Et quod dictum est de uenditore, etiam intelligendum est ex parte emptoris. Contingit enim quandoque uenditorem credere rem suam esse minus pretiosam, quantum ad speciem, sicut si aliquis vendat aurum loco aurichalci, emptor si id cognoscat, iniuste emit, & ad restitutionem tenetur. Et eadem ratio est de defectu qualitatis & quantitatis.

B mixtum est, patitur defectum, quantum ad speciem. Alius autem defectus est secundum quantitatem, quæ per mensuram cognoscitur. Et ideo si quis scienter vtatur deficienti mensura in vendendo, fraudem committit, & est illicita venditio. Vnde dicitur Deuter. 25. Non habebis in sacco diuersa pondera maius & minus, nec erit in domo tua modius maior & minor. Et postea subditur, Abominatur enim Dominus cum qui facit hæc, & auersatur omnem iniustitiam. Tertius defectus est ex parte qualitatis, puta si aliquod animal infirmum vendat quasi sanum. Quod si quis scienter fecerit, fraudem committit in uenditione: unde est illicita venditio. Et in omnibus talibus non solum aliquis peccat, iniustam uenditionem faciendo, sed etiam ad restitutionem tenetur. Si uerò eo ignorante aliquis prædictorum defectuum in re uendita fuerit, uenditor quidem non peccat, quia facit iniustum materialiter: nec eius operatio est iniusta, ut ex supradictis † patet: tenetur tamen cum ad eius notitiam peruenit, damnum recompensare emptori. Et quod dictum est de uenditore, etiam intelligendum est ex parte emptoris. Contingit enim quandoque uenditorem credere rem suam esse minus pretiosam, quantum ad speciem, sicut si aliquis vendat aurum loco aurichalci, emptor si id cognoscat, iniuste emit, & ad restitutionem tenetur. Et eadem ratio est de defectu qualitatis & quantitatis.

C natur enim Dominus cum qui facit hæc, & auersatur omnem iniustitiam. Tertius defectus est ex parte qualitatis, puta si aliquod animal infirmum vendat quasi sanum. Quod si quis scienter fecerit, fraudem committit in uenditione: unde est illicita venditio. Et in omnibus talibus non solum aliquis peccat, iniustam uenditionem faciendo, sed etiam ad restitutionem tenetur. Si uerò eo ignorante aliquis prædictorum defectuum in re uendita fuerit, uenditor quidem non peccat, quia facit iniustum materialiter: nec eius operatio est iniusta, ut ex supradictis † patet: tenetur tamen cum ad eius notitiam peruenit, damnum recompensare emptori. Et quod dictum est de uenditore, etiam intelligendum est ex parte emptoris. Contingit enim quandoque uenditorem credere rem suam esse minus pretiosam, quantum ad speciem, sicut si aliquis vendat aurum loco aurichalci, emptor si id cognoscat, iniuste emit, & ad restitutionem tenetur. Et eadem ratio est de defectu qualitatis & quantitatis.

D Si uerò eo ignorante aliquis prædictorum defectuum in re uendita fuerit, uenditor quidem non peccat, quia facit iniustum materialiter: nec eius operatio est iniusta, ut ex supradictis † patet: tenetur tamen cum ad eius notitiam peruenit, damnum recompensare emptori. Et quod dictum est de uenditore, etiam intelligendum est ex parte emptoris. Contingit enim quandoque uenditorem credere rem suam esse minus pretiosam, quantum ad speciem, sicut si aliquis vendat aurum loco aurichalci, emptor si id cognoscat, iniuste emit, & ad restitutionem tenetur. Et eadem ratio est de defectu qualitatis & quantitatis.

E torem credere rem suam esse minus pretiosam, quantum ad speciem, sicut si aliquis vendat aurum loco aurichalci, emptor si id cognoscat, iniuste emit, & ad restitutionem tenetur. Et eadem ratio est de defectu qualitatis & quantitatis.

Ad primum ergo dicendum, quòd aurum & argentum non solum cara sunt propter utilitatem vasorum, quæ ex eis fabricantur, aut aliorum huiusmodi: sed etiam propter dignitatem, & puritatem substantiæ ipsorum. Et ideo, Z 2 si aurum

lib. 5. ca. 9. tom. 5.

lib. 5. c. 21. à me dio i. r. tom. 5.

si aurum, uel argentum ab alchimijs factum, ueram speciem non habeat auri, & argenti, est fraudulenta, & iniusta uenditio: præsertim cum sint aliquæ utilitates auri & argenti ueri, secundum naturalem operationem ipsorum, quæ non conueniunt auro per alchimiam sophisticato. Sicut, quod habet proprietatem lætificandi, & contra quasdam infirmitates medicinaliter iuuat. Frequentius etiam potest poni in operatione, & diutius in sua puritate permanet aurum uerum, quàm aurum sophisticatum. Si autem per alchimiam fieret aurum uerum, non esset illicitum ipsum pro uero vendere, quia nihil prohibet artem utriusque naturalibus causis ad producendum naturales & ueros effectus: sicut August. † dicit in 3. de Trinit. de his quæ arte demonum fiunt.

Lib. 3. ca. 8. tom. 2.

Ad secundum dicendum, quod mensuras rerum uenaliu[m] necesse est in diuersis locis esse diuersas, propter diuersitatem copiarum & inopiarum rerum, quia ubi res magis abundant, consueuerunt esse maiores mensuræ. In uoquoque tamen loco ad rectores ciuitatis pertinet determinare quæ sint iustæ mensuræ rerum uenaliu[m], pensatis conditionibus locorum, & rerum. Et ideo has mensuras publica autoritate, uel consuetudine institutas præterire non licet.

Lib. 11. ca. 16. tom. 5.

Ad tertium dicendum, quod sicut August. dicit in 11. † de ciuit. Dei. Pretium rerum uenaliu[m] non consideratur secundum gradum naturæ, cum quandoque pluri vendatur unus equus, quàm unus seruus, sed consideratur secundum quod res in usum hominis ueniunt. Et ideo non oportet, quod uenditor, uel emptor cognoscat occultas rei uenditæ qualitates, sed illas solum, per quas redditur humanis uisibus apta, puta quod equus sit fortis, & bene currat; & similiter in ceteris. Has autem qualitates de facili uenditor & emptor cognoscere possunt.

SUMMA ARTICULI.

Prima conclusio. Venditio redditur iniusta, propter defectum rei uenalis siue in substantia siue in quantitate, siue in qualitate. Hæc conclusio intelli-

gitur à Diuo Thoma quando uenditor cognoscit defectum rei uenalis.

Secunda conclusio. Qui bona fide uendit rem cum defectu, etiam si non peccet contra iustitiam, tenetur tamen restituere quando cognouerit, rem habere defectum.

Tertia conclusio. Quod dictum est de uenditore intelligendum est de emptore proportionabiliter. Verbi gratia, si emptor cognoscit rem esse maioris pretij quam existimet uenditor, uel propter substantiam uel quantitatem uel qualitatem: tunc enim emptor tenebitur restituere illud maius pretium.

ARTICVLVS III.

Vtrum uenditor teneatur dicere uitium rei uenditæ.

Ad tertium sic proceditur. Videtur, quod uenditor non teneatur dicere uitium rei uenditæ. Cum enim uenditor emptorem ad emendum non cogat, uidetur eius iudicio rem, quam uendit, supponere. Sed ad eundem pertinet iudicium & cognitio rei. Non ergo uidetur imputandum uenditori, si emptor in suo iudicio decipitur, præcipitanter emendo, absque diligenti inquisitione de conditionibus rei.

Quolibet artic. 10.

2. Præterea. Stultum uidetur, quod aliquis id faciat, unde eius operatio impediatur. Sed si aliquis uitia rei uendendæ indicet, impedit suam uenditionem. Unde Tullius in lib. † de Offic. inducit quendam dicentem, Quid tam absurdum, quàm si domini iussu ita præco prædiceret, Domum pestilentem uendõ. Ergo uenditor non tenetur dicere uitia rei uenditæ.

Lib. 3. parum ante medium libri, in ca. cuius titulus est. In contractibus communiibus quæ forma hunc sit: in facillius.

3. Præterea. Magis necessarium est homini, ut cognoscat uiam uirtutis, quàm ut cognoscat uitia rerum, quæ uenduntur. Sed homo non tenetur cuilibet consilium dare & ueritatem dicere de his, quæ pertinent ad uirtutem, quanuis nulli debeat dicere falsitatem. Ergo multo minus tenetur uenditor uitia rei uenditæ dicere, quasi consilium dando emptori.

4. Præterea. Si aliquis teneatur dicere defectum rei uenditæ, hoc non est nisi ut minuatur de pretio. Sed quandoque diminueretur de pretio etiam absque uitio

vitio rei venditæ propter aliquid aliud: putà si uenditor deferens triticum ad locum ubi est caristia frumenti, sciat multos venire, qui deferant quod si sciretur ab eumentibus, minus pretium darent. Huiusmodi autem non oportet dicere uenditorem, ut uideatur. Ergo pari ratione nec vitia rei venditæ.

Lib. 9. c. 20. parè à principiò, to. 1.

Sed contra est, quod Ambros. † dicit in 3. lib. de Offic. In contractib. vitia eorum quæ ueneunt, prodiuidentur, ac nisi intimauerit venditor, quanuis in ius emptoris transferint doli actione vacuantur.

Respondeo dicendum, quòd dare alicui occasionem periculi vel damni, semper est illicitum, quanuis non sit necessarium, quòd homo alteri semper det auxilium, vel consilium pertinens ad eius qualemcunque promotionem. Sed hoc solum est necessarium in aliquo casu determinato, putà cum alius eius curæ subditur, vel cum non potest ei per alium subueniri. Venditor autem, qui rem uendendam proponit, ex hoc ipso dat emptori damni, vel periculi occasionem, quòd rem uitiolosam ei offert, si ex eius uicio damnum, vel periculum incurrere possit. Damnum quidem, si propter huiusmodi uitium res, quæ uendenda proponitur, minoris sit pretij: ipse uero propter huiusmodi uitium nihil de pretio subtrahat. Periculum autem, si propter huiusmodi uitium usus rei reddatur impeditus uel noxius: putà si aliquis alicui vendat equum claudicantem pro ueloci, uel ruinofam domum pro firma, uel cibum corruptum siue uenenosum pro bono. Vnde si huiusmodi vitia sint occulta, & ipse non detegat, erit illicita & dolosa uenditio, & tenetur venditor ad damni recompensationem.

Si uero uitium sit manifestum, putà cum equus est monoculus, uel cum usus rei etsi non competat uenditori, potest tamen esse conueniens alijs, & si ipse propter huiusmodi uitium, subtrahat quantum oportet de pretio, non tenetur ad manifestandum uitium rei: quia fortè propter huiusmodi uitium emptor uellet plus subtrahi de pretio, quam esset subtrahendum. Vnde potest licitè uen-

Baues de Iustitia.

A ditor indemnitati suæ consulere, uitium rei reticendo.

Ad primum ergo dicendum, quòd iudicium non potest fieri nisi de re manifesta. Vnusquisque enim iudicat secundum quod cognoscit, ut dicitur in † primo Ethicorum. Vnde si vitia rei, quæ uendenda proponitur, sint occulta, nisi per uenditorem manifestentur, non sufficienter committitur emptori iudicium. Secus autem esset, si essent vitia manifesta.

Lib. 1. ca. 3. tom. 5.

Ad secundum dicendum, quòd non oportet quòd aliquis per præconem uitium rei uendendæ prænuntiet: quia si prædiceret uitium, exterrerentur emptores ab emendo, dum ignorarent alias conditiones rei, secundum quas est bona, & utilis. Sed singulariter est dicendum uitium rei ei, qui ad emendum accedit, qui potest simul omnes conditiones adinuicem comparare bonas & malas. Nihil enim prohibet rem in aliquo uitiolosam, in multis alijs utilem esse.

Ad tertium dicendum, quòd quanuis homo non teneatur simpliciter omni homini dicere ueritatem de his, quæ pertinent ad uirtutes: tenetur tamen in casu illo de his dicere ueritatem, quando ex eius facto alteri periculum immineret in detrimentum uirtutis, nisi diceret ueritatem: & sic est in proposito.

Ad quartum dicendum, quòd uitium rei facit rem in præsentem esse minoris ualoris, quam uideatur. Sed in casu præmissio in futurum res expectatur esse minoris ualoris per superuentum negotiatorum, qui ab eumentibus ignoratur. Vnde uenditor, qui uendit rem secundum pretium quod inuenit, non uideatur contra iustitiam facere, si quod futurum est, non exponat: si tamen exponeret, uel de pretio subtraheret, abudantioris esset uirtutis, quanuis ad hoc non uideatur teneri ex iustitiæ debito.

SUMMA ARTICVLI.

PRIMA conclusio. Si uitium rei sit occultum & inferat damnum uel periculum emptori, uenditor tenetur illud uitium indicare.

SECUNDA conclusio. Si uitium rei sit manifestum, non tenetur uenditor admonere emptorem de illo uitio.

Z 3 Tertia

Tertia conclusio. Si vitium sit occultum, non tamen damnosum, aut perniciosum emptori, non tenetur uenditor illud manifestare: dum tamen diminuat de pretio tantum quantum oportet propter illum defectum.

COMMENTARIUS.

D Vbitatur primo circa istos articulos, an vitium rei venditæ annullat contractum, quando uenditur res quasi integra in quantitate qualitate & substantia.

Arguitur primo pro parte negatiua. Si quis uendat uinum. v. g. Metinense pro uino Sancti Martini, sit autem illud ita pretiosum sicut S. Martini, tunc est ualida uenditio: & tamen est defectus in substantia: ergo iste defectus non irritat contractum. Confirmatur. Eto ita quodd, qui emit uinum Metinense, non soluat pretium in pecunia sed in alia re. v. g. in pecoriis, uel in alia re fructuosa: tunc si ille contractus non esset ualidus, sequeretur, quodd uenditor teneretur restituere rem ipsam cum fructu. Consequens uidetur dubium. Sequela probatur. Nam omnis res fructificat uero domino.

Arguitur secundo à simili. Si quis baptizet Petrum putans se baptizare Paulum, re uera baptizatus est ualidus & uerus. Ergo error in substantia non irritat contractum emptionis & uenditionis. Et confirmatur à simili. Si episcopus conferat beneficium indigno hypocrite putans illum esse dignissimum, nihilominus collatio beneficii est ualida, ergo error in qualitate non irritat contractum uenditionis. Confirmatur secundo. Matrimonium contractum per errorem qualitatis personæ. v. g. si uir contrahens putet mulierem esse uirginem aut diuitem, uel generosam, nihilominus illud matrimonium est ualidum, ergo etiam multo magis ille contractus emptionis & uenditionis, non obstante errore in qualitate rei.

Arguitur tertio. Et sit casus, quod iudex per iniquitatem, uel ignorantiam taxet pretium rei uenalis multo minus quam oporteat: tunc uenditor licite poterit augere mensuram rei uenalis quantum necesse fuerit ad supplendum iustum pretium, ergo defectus in quantitate non irritat contractum.

Arguitur ultimo. Quando emptor emit rem pretiosam, quam quidem uenditor existimat minoris dignitatis, contractus est ualidus: etiam si fiat illo pretio secundum æstimationem uenditoris, ut ostendimus infra dubio tertio. Ergo pari ratione erit ualidus contractus, quando uenditur res pretiosa pro integra. Patet consequentia, quia eadem est ratio & proportio de emptore & uenditore, ut dicitur tertia conclusio articuli. Sed si uenditor ipse cognosceret, quod res illa uenalis est minoris pretij & dignitatis, & uendit illam pro re maioris dignitatis, dicit Diuus Thomas, quodd contractus esset nullus. Ergo ista non bene se consonant: neque erit eadem ratio de emptore & uenditore. Sed in oppositum est, quodd matrimonium contractum per errorem personæ non est ualidum, ergo neque contractus emptionis & uenditionis erit ualidus, quando una res substituitur pro alia.

Pro decisione sit prima conclusio. Per se loquendo & regulariter, quodlibet rei vitium siue in substantia siue in quantitate, siue in qualitate, irritat contractum, quando res uenditur pro integra & sana absque defectu aliquo. Hanc docet Diuus Thomas & explicat in articulo secundo & confirmat ex Diuo Ambrosio libro tertio, de officijs, cap. 10. & 11.

A Sed probatur ratione. Quia ille contractus per se loquendo rationabiliter est inuoluntarius: ergo per se loquendo nullus est contractus: Probatur secundo. Quoniam maior lætio est, quando quis decipitur in re ipsa uenali: quam decipitur in pretio, ut habent Iurisperiti in capitulo per tuas. de donacionibus, quos quidem Pinellus in commentarijs super legem secundam. C. de rescindenda uenditione. tertia parte, capitulo secundo refert, qui dicit quodd lætio in substantia quantitate & qualitate tribuit actionem læso, etiam si citra dimidium iusti decipitur: non autem tribuit actionem læso in pretio nisi ultra dimidium iusti decipiat: ergo multo maior est in actu qui fit in ipsa re. ac proinde merito irritabitur contractus. Cuius ratio est. Quia lætio quæ fit in ipsa re uenali, tollit substantiam contractus: etenim contractus fit de ipsa re secundum substantiam, quantitatem & qualitatem.

B Secunda conclusio. Contingere potest, ut lætio sit tam minima in substantia quantitate, uel qualitate: quodd contractus sit ualidus. Verbi gratia in exemplo primi argumenti & ratio est: quia in moralibus quod parum est pro nihilo reputatur. Item, quia in uenditione attenditur æstimatio rei uenalis, secundum quodd est utilis in usus humanos: sed quando est minima differentia in uarietate substantiæ, uel quantitate, uel qualitate, res illa æqualiter se habet, uel quasi æqualiter quantum ad utilitatem emptoris: ergo uenditio erit ualida. Et confirmatur ex Diuo Thoma articulo secundo ad primum, ubi ait, quod si per artem alchimiz fieret uerum aurum: licitum esset illud uendere pro auro naturali.

C Ad argumenta in oppositum respondetur. Ad primum & confirmationem eius dicimus, quodd probat secundam conclusionem. Dicimus tamen, quod si uinum Sancti Martini habet aliquam qualitatem medicinalem, quam non habet aliud uinum, iniquum erit uinum pro alio substituere, & contractus erit nullus.

D Ad secundum argumentum negatur consequentia. Et differentia est, quia sacramentum consistit essentialiter ex sua materia & forma cum intentione ministri, faciendi quodd ecclesia intendit facere in subiecto apto nato: est autem impertinens ad intentionem ministri religiosam, quodd intendat baptizare istum uel illum hominem: debet enim intendere baptizare illum circa quem exercet actum ablutionis quicumque ille sit: quodd autem ipse putat esse Petrum & ille sit Paulus, est quædam ignorantia concomitans, quæ non destruit illam intentionem: alioquin si minister intendit baptizare Petrum præcise & non alium peccaret mortaliter, & nullus esset baptismus, si ille non erat Petrus. Ceterum ad iustitiam contractus emptionis & uenditionis necesse est, ut res illa de qua fuit facta conuentio, tradatur in eadem substantia quantitate, & qualitate sicuti petitur ab emptore.

E Ad primam confirmationem respondetur nego consequentiam & differentia est: quoniam expedit ad bonum commune ecclesie, quodd talis collatio beneficii sit ualida ad hoc, ut ministri ecclesiastici sint certi & determinati, & propterea ecclesia uoluit efficaciter dare illi beneficium, etiam si aliàs sit indignus. At uero ad bonum communis nihil retulerit, quodd contractus emptionis & uenditionis sit ualidus, quando non traditur res eadem in substantia quantitate & qualitate.

Ad secundam confirmationem respondetur, quod ille qui ducit uxorem cum illa ignorantia, potest se habere tripliciter. Vno modo, ut sit ignorantia conco-

concomitans intentionem eius, & non sit conditio obiecti intentionis. Ut si verbi gratia, haberet istam opinionem in mente sua, quod mulier est virgo & non acciperet in uxorem: si crederet quod non est virgo. Secundo modo potest se habere cum praedicto consensu condicionali. Tertio modo potest se habere, non exprimendo verbis consensum illum conditionalem: sed absolute loquendo, ego te accipio in meam. Dicimus ergo, quod si primo modo se habet cum ignorantia tantum concomitanti: verum erit matrimonium & ratum. Ratio est, quia de substantia illius contractus absolute non est, quod mulier sit virgo aut nobilis aut diues. Si autem secundo modo se habeat, non est verum matrimonium in foro conscientiae siue exprimat intentionem suam conditionaliter, siue absolute. Si autem expresserit conditionaliter; non est verum matrimonium in foro exteriori. Dicimus denique, quod in tertio modo se habuerit, loquendo absolute, cum tamen habeat consensum conditionalem: iudicabitur verum matrimonium in foro ecclesiae. Et quanuis non sit verum matrimonium: tamen ipse vir tenebitur in foro conscientiae facere verum matrimonium. Et ratio est, quia grauius decipit mulierem, quae putabat se in vinculo matrimonij astrictam propter verba ipsius viri. Quae iniuria non potest aliter refarciri, nisi vir faciat verum matrimonium.

Ad tertium argumentum respondetur, quod non facile sit: at admittenda illa excusationes venditorum: semper enim in re dubia circa pretium iustum, praesumendum est bonam & iustam esse iudicis taxationem. Nihilominus, si quando confiterit quod ipsa taxatio est iniqua, licitum erit venditori, uti cautela. Neque enim per hoc fit iniuria emptoribus: cui datur illis quod debetur secundum iustitiam.

Ad quartum argumentum dicemus in dubio tertio. Ad argumentum vero quod fecimus in oppositum, quatenus militat contra secundam conclusionem respondetur, quod matrimonium quidem in quo est error personae, nunquam est validum: etiam si substituat alia mulier tam sufficiens sicut illa quam intendit vir ducere in uxorem. Et ratio est manifesta: quia matrimonium ex natura sua est quidam contractus amicitiae coniugalis: ad rationem autem amicitiae pertinet ut amicus afficiatur ad singularem personam cum qua vult amicitiam contrahere. At vero in contractu emptionis & venditionis attenditur utilitas rei. Vnde si substituat alia res tam utilis ipsi emptori, validus erit contractus. Verbi gratia, si quis emat ancillam & venditor substituat illi aliam tam vilem: validus erit contractus.

Dubitarur secundo consequenter circa tertia conclusionem articuli tertij, Vtrum si vitium rei sit occultum, non tamen perniciosum emptori, sit validus contractus, tacente venditore vitium rei, sed minuente de pretio quantum oportet.

Pro parte negatiua arguitur primo. Si emptor sciret vitium illud, non emeret rem illam, ergo est inuoluntarius interpretatiue in illo contractu: ac proinde non est validus contractus.

Arguitur secundo. Venditor tacens decipit emptorem, ergo emptor est inuoluntarius in illo contractu.

Arguitur tertio magis efficaciter. In huiusmodi contractibus non potest non grauari emptor, etiam si res habeat utilitatem pro quantitate pretij. Primo quidem, quia cum cognouerit vitium rei, cogitur detinere apud se rem sibi ingrati. Deinde si velit illam vendere, cogitur non vendere illam cui libet emptori, poterit enim ille defectus esse perniciosus

Bañes de Iustitia.

A alteri: Verbi gratia, si medicus emit equum cum illo defectu sibi quidem vilem, non poterit illum vendere militi cum illo defectu: quia erit illi perniciosus: ergo ex illa deceptione medicus iniuriam patitur. Et confirmatur, quia ipse uenditor tacens defectum rei, causa erit periculi quod inde potest euenire tertiae personae quae potest emere rem illam a primo emptore.

Propter haec argumenta aliqui tenent partem negatiuam. Ut Ioannes de Medina de contractibus, quaestione 34. & a quibusdam citatis a Syluestro pro ista sententia, in verbo, emptio, quaestione 20. Sed certe Syluester satis confuse loquitur.

B Nos tamen argumentamur quarto pro ista sententia. Laesio propter vitium rei, maior est, quam laesio propter iniquitatem pretij: sed laesio propter iniquitatem pretij irritat contractum, quando emptor ignorat iustum rei pretium. Ergo multo magis irritabitur quando emptor habet ignorantiam vitij.

Pro decisione huius difficultatis, notandum est, quod venditor in praedicto casu dupliciter potest se habere. Vno modo merè negatiue, tacendo vitium rei. Alio modo positiue affirmando nullum vitium esse in re vel etiam in interrogatus negatiue respondendo, uel suo silentio rem approbando. Proportione habiliter emptor dupliciter potest se habere. Vno modo ut uirtualiter habeat istam intentionem, si scirem rem istam habere vitium, non emerem illam: tamen non explicat illam intentionem. Altero modo se potest habere explicando venditori suam intentionem, quod si res habet vitium, non intendit emere.

Prima conclusio. Venditor negatiue se habente, quamuis emptor habeat intentionem illam uirtualem, quam non explicat: ualidus erit contractus in praedicto casu: quando res non est perniciosa emptori, neque uenditor peccat aliquod peccatum. Ista conclusio intelligenda est per se & absolute loquendo, quantum est ex parte talis contractus. Probatur conclusio. Quoniam contractus quilibet per se loquendo est ualidus, quando celebratur secundum rationem iustitiae commutatiuae: sed ille contractus ita celebratur, si quidem datur res utilis emptori pro quantitate iusti pretij: ergo validus est. Probatur secundum. Quando aliquis pater donat filio aliquam pecuniam, ualida est donatio: etiam si pater non esset donaturus si sciret ad quem malum finem filius petit. Ergo simul in casu posito uenditio erit ualida. Et confirmatur. Nam facultas data a superiori ualida est, etiam si non esset illam daturus si sciret finem malum ad quem petitura subdito. Ergo similiter, &c. Probatur tertio. Viceuersa, si emptor iusto pretio emit rem aliquam, cuius uirtutem singularem non cognoscit, uenditor, neque communiter cognoscitur, non tenetur illam uirtutem indicare uenditori, neque augere pretium, sed sufficit dare pretium secundum communem estimationem, ut dicemus dubio tertio. Ergo similiter uiceuersa, uenditor non tenetur indicare uirtutem rei occultam, quando non est damnosum, aut perniciosum, sed res est tam utilis quantum est pretium quod pro illa datur.

Denique probatur. Si uirtutem rei esset manifestum, uerbi gratia, si equus est monoculus, & emptor sua negligentia non aduertit: nihilominus contractus est ualidus etiam si non erat empturus si cognouisset illud uirtutem. Ergo similiter in praedicto casu contingit. Probatur consequentia. Quia utrobique sua negligentia ignorat uirtutem rei.

Secunda conclusio. Si uenditor secundo modo se habeat, scilicet quod sita sponte uel interrogatus affirmet rem nullum habere uirtutem, uel etiam silentio

siu persuadeatur emptor, quod nullum vitium inest rei: tunc contractus est illicitus & inualidus. Probatur. Nā voluntas expressa venditoris est emere rem absque aliquo vitio: ergo contractus ille est inuoluntarius, ac proinde inualidus: & ex parte venditoris illicitus. Secundo probatur. Quoniam venditor ex officio, tenetur dicere veritatem quando interrogatur, & non dicere sua sponte mendacium circa rem ipsam: ergo si contrarium faciat decipit emptorem, ac proinde contractus est inualidus. Hanc conclusionem probant tria argumenta proposita in principio.

Tertia conclusio. Si vitium rei efficiat illam omnino inutilem emptori, etiam si non sit perniciofa contractus erit inualidus, & venditor tenetur ad restitutionem. Probatur, quia in tali casu nulla profus est voluntas emptoris emendi rem sibi inutilem, etiam si aliās possit illam vendere alijs vtilē. Secundo probatur. Contractus emptionis & venditionis introductus est in republica propter vtilitatem contrahentium: ergo quando res omnino fuerit inutilis emptori nullus erit contractus: si venditor taceat vitium illud.

Neque valet respondere oppositum opinantes, quod res illa alijs sit vtilis, & quod emptor possit illam vendere & inde capere vtilitatem: etenim emptio per se loquendo ordinatur in vtilitatem ipsius emptoris. Ergo quando emptor emit rem in proprios vsus, nullā habet voluntatem emendi rem alijs vtilē & sibi inutilem: ergo sit iniuria illi quando cogitur rem illam vendere ne pretium amittat: ac proinde ipse venditor tenetur statim repetere pretium. Verū est tamen, quod si emptor alias est negotiator, ita ut intelligatur, quod emit ad vendendum: validus erit contractus, quia venditur illi res sibi vtilis ratione negotiationis. Tertio probatur conclusio. Si res sit perniciofa emptori quantum alijs sit vtilis: est contractus inualidus, ut patet ex D. Tho. artic. 3. Ergo similiter, si res sit omnino inutilis emptori erit irritus contractus, etiam si alijs possit esse vtilis.

Ad argumenta in oppositum respondetur. Ad primum negatur antecedens: si consequens intelligatur de inuoluntario rationabiliter secundum leges iustitiæ.

Ad secundum respondetur, non esse propriè deceptionem ex parte venditoris, quando venditor nō interrogatus tacet vitium rei, ex quo non redditur inutilis neque periculosa emptori: insinuat tamen de pretio quantum oportet ad æqualitatem iustitiæ.

Ad tertium argumentum respondetur, quod quantum sit aliqua molestia emptori habere rem sibi ingratiā, non tamen propterea est inualidus contractus celebratus secundum leges iustitiæ. Ad confirmationem iam patet ex prima conclusione. Diximus enim validum esse tale contractum per se & absolute, loquendo, hoc est quantum ex meritis ipsius contractus. At vero vbi fuerit tale periculum, vel propter conditionem rei quæ facillè venditur alteri eius erit perniciofa, vel etiam propter conditionem emptoris qui facillè etiam inclinatur ad vendendam rem illam: tunc contractus non erit validus ex eo, quod ipse emptor rationabiliter est insinuit: quia exponitur periculo alterum decipiendi perniciose, & idcirco venditor peccat contra iustitiā: quia est causa periculi quod nocebit tertiæ personæ.

Ad quartum argumentum respondetur, quod læsio de qua loquimur in prima conclusione non est tanta quanta est læsio quæ fit in pretio, quando emptor ignorat quod nam sit pretium iustum.

Sed tamen adhuc replicatur contra ipsam tertiam

A conclusionem & prædictam doctrinā. Si res sit maximè commoda emptori in particulari, non propterea augetur iustum pretium secundum communē æstimationem rei: ergo proportionabiliter non minuetur tale pretium, si res non sit utilis in particulari. Patet consequentia. Nam aliās non videtur esse æqualis conditio ex utraque parte contrahentium. Replicatur secundò. Emptor non tenetur indicare venditori vitium pecuniæ: ergo neque venditor emptori vitium rei. Probatur antecedens, in casu quod emptor sit certus, quod pecunia quam dat postmodum sit dependenda à Principe, tunc non tenetur indicare euentū illum, sed licitè emit & licitus est contractus. Ergo similiter, &c. Confirmatur. Si quis locat domum in curia homini curiali pretio corrente, sciens tamen, quod cito discedet curia ab illo loco: nihilominus non tenetur locans indicare conducenti, quod domus illa erit illi inutilis propter euentum futurum. Ergo neque venditor tenetur indicare vitium rei.

Respondetur ad primam replicam negando consequentiam. Quin potius iustitiæ ratio postulat, quod si cut pretium iustum augetur, ex eo quod venditor in particulari incurrit incommodum quando rogatus vendit: ita etiam postulat quod minuat pretium, quando emptor in particulari incurrit incommodum ex emptione ipsa.

C Ad secundum respondetur, quod in illo casu pecunia nullum habet vitium de præsentibus: sed potius est legitima secundum æstimationem Reipublicæ. Cæterū per accidens est & ab extrinseco, quod illa pecunia sit dependenda a Rege, neque ipse emptor tenetur reuelare illud futurum quod sua industria, vel bona sorte nouit. Eodem modo respondetur ad confirmationem dicendo, quod illa domus in præsentibus utilis est, neque habet vitium intrinsecum: est autem per accidens euentus ille futurus cognitus per industriam, vel bonam fortem locantis, neque tenetur indicare illum euentum.

D DVBITATUR tertio circa tertiam conclusionem articuli secundi, An debeat esse æqualis conditio venditoris & emptoris in huiusmodi contractibus celebrandis?

Arguitur primò pro parte negatiua. Si aliquis emptor peritissimus lapidarius qui cognoscit singularem virtutem & ualorem alicuius margarite, quā non cognoscunt homines communiter, etiam lapidarij: iste potest emere margaritā minori pretio quā secundum se ualeat, & tamen venditor nunquā potest uendere margaritam minoris ualoris pro maiori pretio: ergo non est æqualis utriusque conditio. Et confirmatur. Sit aliquis rusticus habens margaritam, & occurrat ille lapidarius dicens, quod uult possidere illam margaritam, & quod dabit illi centum pro illa, etiam si ualeat mille: tunc lapidarius, si rusticus uē diderit, potest bona conscientia illam possidere: & tamen e contrario, si venditor aliquis uenderet margaritam pro mille, & tamen reuera non ualeat nisi centum, contractus ille esset iniquus, ergo &c.

Arguitur secundò. Qui emit agrum in quo certus est latere thesaurum, non tenetur indicare domino agri ignoranti quod ibi lateat: sed potest agrum emere secundum communem æstimationem illius: & tamen uiceuersa nunquam uenditor potest uendere agrum minoris ualoris pro maiori pretio, ergo non est æqualis utriusque conditio.

P R O decisione sit prima conclusio. In celebrandis huiusmodi contractibus emptionis & uenditionis, æqualis debet esse conditio emptoris & uenditoris secundum leges iustitiæ commutatiuæ: & uterque tenetur illas seruare. V. g. sicut uenditor pec-

cat

cat contra iustitiam vendens rem vitiosam pro integra: ita emptor peccat emendo rem integram pro vitiosa. Item sicut venditor etiam non interrogatus tenetur dicere vitium rei, vel minuere pretium: ut iam diximus: ita tenetur emptor augere pretium cognoscens valore rei, vel indicare venditori, ut est exemplum in confirmatione primi argumenti. Probatur ergo conclusio. Quia contractus emptionis & venditionis est actio iustitiæ commutatiuæ: ergo ad utramque partem æqualiter pertinet providere commodis alterius partis secundum æqualitatem rei ad rem.

Nihilominus sit secunda conclusio. Quando in ipsa re venali est aliqua virtus specialis, quæ communiter ignoratur ab hominibus etiam peritis in illa arte, non tenetur emptor peritissimus cognoscens illam virtutem, indicare venditori: sed licitum erit illi emere pretio communi. Verbi gratia, in casibus primi & secundi argumenti. Probatur conclusio. Quia iustum rei pretium illud est, quod communiter æstimatur ab hominibus secundum circumstantiam loci & temporis, sed illa virtus occultissima non æstimatur ab hominibus, siquidem non cognoscitur, ergo emptor non tenetur dare pretium pro illa virtute quam ipse specialiter cognoscit. Probatur secundò. Quia virtus illa gemmæ occultæ, habet se respectu lapidarii peritissimi sicut thesaurus absconditus in agro: de quo dicemus statim, quod licitum est emptori emere argam illum, nihil indicando de thesauro, sed potest applicari sibi thesaurum titulo inventionis. Ergo similiter poterit lapidarius ille possidere gemmam excellentissimæ virtutis, titulo inventionis: etiam si emerit illam secundum communem æstimationem hominum. Probatur tertio. Si lapidarius ille ignorans virtutem gemmæ emisit illam pretio communi, & postea cognovisset virtutem illam, non tenetur ad aliquam restitutionem, ergo neque si sciens emerit. Probatur consequentia. Quia si ex iustitia teneretur ante emptionem, teneretur etiam post emptionem restituere ratione rei alienæ acceptæ, sicut si sciens & prudens accepisset. Denique probatur. Quando Hispani inveniunt Indias, poterant emere ab Indis aurum, & margaritas secundum æstimationem illius reipublicæ: neque tenebatur indicare, quanti æstimaretur aurum in alijs regionibus. Et per hoc patet ad primum argumentum & confirmationem eius.

Sed observa in casu confirmationis, quod lapidarius tenetur indicare absque dolo communem valorem illius margaritæ: alias merito præsumitur ipse rusticus involuntarius rationabiliter. Neque creditur leest quod ipse rusticus velit facere tantam gratiam lapidario, nisi deceptus ab illo.

Ad secundum argumentum ut plenè respondeamus recolenda sunt quæ supra diximus. q. 66. arti. 5. circa tertiam conclusionem articuli de thesauro dupliciter sumpto. s. proprie & impropiè. Ex per illa patet solutio ad secundum.

Dubitatur quartò circa solutionem ad tertium articuli tertij, Vtrum venditor sciens futuram magnam copiam mercium, teneatur indicare emptoribus, aut verò minuere de pretio.

Pro parte affirmatiua arguitur primò. Quis vendit equum proximè moriturum vel contracturum aliquod vitium notabile, tenetur indicare vel minuere de pretio, ergo etiam venditor in nostro casu.

Secundò. Quia ex opposita sententia sequuntur magna incommoda. Primò, quod mercator qui scit civitatem obsidendam, posset nihilominus omnia bona sua vendere pretio currenti, quod videtur ini-

quum & contra bonum non tantum civium, sed etiam reipublicæ. Secundò sequitur, quod qui sciret crastina die futuram esse taxationem frumenti minori pretio quam modo: posset hodie vendere omnem triticum pretio pragmaticæ. Tertio sequitur, quod qui sciret, aliquam monetam esse deponendam cito in Regno: nihilominus posset permutari illam quam habet apud se. His argumentis conuictus est Ioan. de Medina ubi supra quæst. 35. pro parte affirmatiua.

Nihilominus sit prima conclusio. Venditor sciens futuram magnam copiam mercium non erit iniustus tacendo & vendendo suas merces pretio currente. Dixi iniustus quia contra charitatem aliquando peccabit, ut infra patebit. Probatur conclusio. Quia iustum pretium est quod taxatur secundum communem æstimationem fori. Sed iste vendit suas merces pretio currente communi æstimatione, ergo non est iniustus. Secundò sequeretur, quod qui haberet in animo post triduum vendere magnam copiam frumenti, quod non possit hodie vendere triticum pretio currente. Probatur sequela. Quia iste scit ex uenditione futura cras, triticum minus valiturum propter ingentem copiam quam venditurus est, ergo non posset hodie vendere pretio currenti. Tertio sequeretur, quod venditor ignorans illam copiam futuram & vendens pretio currente, teneatur restituere. Probatur sequela. Quia obligatio restituendi dicitur non solum ex iniusta acceptione, sed etiam ratione rei acceptæ, ergo mercator sciens futuram copiam tenetur restituere ratione iniustæ acceptionis & etiam ille qui ignorat copiam futuram tenebitur restituere ratione rei alienæ, scilicet, excessus pretij quod accepit pro tritico minus valiturum.

Secunda conclusio. Etiam si iste venditor interrogetur, an sit futura magna copia tritici, & dicat se nescire, vel dicat copiam non esse futuram, non peccat contra iustitiam. Conclusio patet primo argumento factò pro conclusione præcedenti. Et secundò probatur. Quia contractus iste habet omnia quæ sunt de substantia iusti contractus: traditur enim merces absque aliquo vitio, & pretio currente, ergo, &c.

Sed arguis. Quia ille mentitur perniciosè in damnum multorum, ergo facit iniustum. Et confirmatur primò. Quia si alius assistens ita mentiretur faceret iniustum, & teneretur restituere, ut communiter conceditur, ergo multo magis quando mercator ipse mentitur, secundò confirmatur. Quia si aliquis mendiando impediatur eleemosynam pauperi, tenetur illam restituere, ergo, &c.

Ad argumentum tamen respondetur, quod venditor tacendo vel mendiando non facit iniustum. Primò, quia solum inducit emptorem ad contractum iustum pretio currente. Et secundò, quia si diceret veritatè incurreret ipse simile damnum in proprijs facultatibus, ergo ipse non tenetur pati. Unde mendacium illud non est formaliter perniciosum, sed de ficiofum: quia ipse ordinat ad fugiendum damnum: quod venditor non tenetur subire. Et ideo per accidens est quod emptor ex tali mendacio damnificetur.

Ad primam confirmationem respondetur nego consequentiam: quia alius mendiando perniciosè mentitur & non officiosè, eo quod ex tali mendacio nec bonum comparat nec malum effugit: sicut mercator qui verè detrimentum incurrit ex tali manifestatione.

Ad secundam confirmationem distinguendum est.

est. Nam si ille alius qui mentitur sit pauper, & ut sibi detur eleemosyna dupla decipit alterum, dicendo dominum non adesse vel eleemosynam esse iam elargitam: iste mentiens non tenetur restituere: nec peccat contra iustitiam: quia uterque pauper habet idem ius. Verum tamen si diues sit qui mentitur pauperi: quia mendacium istud est tantum perniciosum nihil habens officij, tenetur restituere peccans contra iustitiam.

Tertia conclusio. Quod dictum est de venditore, dicendum est proportionabiliter de emptore. v. g. si emptor sciat futuram magnam copiam ementium, ex quo augebuntur pretia rerum: aut verò sciat futuram magnam inopiam mercium, poterit tacere, uel si mentiatur non facit iniustum dum emit pretio corrente. Conclusio patet ex facto Ioseph, Gen. 41. Qui sciens futuram inopiam frumentum nihilominus magnam summam comparauit. Et etiam ut refert Aristot. 1. Polit. cap. 7. Tales Milesius emit magnam copiam olei sciens per Astrologiam, futuram sterilitatem oliuarum. Et ita licitum est scienti de positionem pecuniae futuram, emere pecunia quam apud se retinet. Et etiam non erit iniustus qui tacet interrogatus de copia vel inopia mercium, si curat quae sibi necessaria sunt. Ratio omnium istorum est, quia scientia vel ignorantia eius quod futurum est, habent se per accidens ad iustitiam contractus praesentis.

Quarta conclusio. Aliquando in praedictis casibus peccabit venditor & emptor contra charitatem. Quod iudicandum est secundum leges communis charitatis quibus tenemur providere bono proximi dummodo non fiat cum magno detrimento proprio. Explicatur conclusio. Si Ioannes sciat ingentem summam tritici futuram. Et Petrus velit emere ab illo modo aliquam quantitatem frumenti, ex quo crastina die propter aduentum tritici & abundantiam illius Petrus incidet in pauperiem: tenebitur ex charitate Ioannes dicere non emas modo, sed reserua in crastinum: maxime si Ioannes posset facile vendere triticum alijs diuisim: secus est si Ioannes ex hoc quod non vendat triticum Petro, incidet in similem pauperiem: quia tunc non tenetur indicare.

Ad primum argumentum responderetur, quod si venditor sciat, ex vitio praesenti equum illum cito moriturum, aut vero quod ex dispositione intrinseca quam habet modo incurret notabile vitium: vel non potest vendere, vel debet minuere de pretio.

Ad aliud argumentum iam patet ex dictis, quod illa non sunt incommoda.

ARTICVLVS III.

Vtrum liceat negotiando, aliquid carius vendere, quam emere.

Hom. 38.
in opere
imperfe.
sto à me.
tom. 2.

AD Quartum sic proceditur. Videtur, quod non liceat negotiando aliquid carius vendere quam emere. Dicit enim Chrysostomus super Matth. 21. Quicumque rem comparat, ut integram & immutatam vendendo lucretur: ille est mercator, qui de

A templo Dei eijcitur. Et idem dicit Cassiodorus super illud Psalm. 70. Quoniam non cognoui literaturam, vel negotiationem, secundum aliam literam. Quid, inquit, est aliud negotiatio, nisi vilius comparare, & carius uelle distrahere? Et subdit †, Negotiatores tales Dominus eiecit de templo. Sed nullus eijcitur de templo, nisi propter aliquod peccatum. Ergo talis negotiatio est peccatum.

B 2. Praeterea. Contra iustitiam est, quod aliquis rem carius vendat, quam ualeat, vel vilius emat, ut ex dictis † apparet. Sed ille qui negotiando rem carius uendit, quam emerit, necesse est quod vel uilius emerit, quam ualeat, uel carius uendat. Ergo hoc sine peccato fieri non potest.

C 3. Praeterea. Hieron. † dicit, Negotiatorem clericum ex inope diuitem, ex ignobili gloriosum, quasi quandam pestem fuge. Non autem negotiatio clericis interdita esse videtur, nisi propter peccatum. Ergo negotiando aliquid vilius emere, & carius vendere est peccatum.

Sed contra est quod August. † dicit super illud Psalm. 70. Quoniam non cognoui literaturam: Negotiator auidus acquirendi pro damno blasphematur, pro pretijs rerum mentitur & peierat. Sed haec vitia hominis sunt, non artis quae sine his vitijs agi potest: ergo negotiari secundum se non est illicitum.

Respondeo dicendum, quod ad negotiatores pertinet commutationibus rerum insistere. Ut autem Philosophus dicit in 1. Politic. † duplex est rerum commutatio. Vna quidem quasi naturalis & necessaria, per quam scilicet fit commutatio rei ad rem, vel rerum, & denariorum propter necessitatem uitae. Et talis commutatio non proprie pertinet ad negotiatores, sed magis ad oeconomicos, vel politicos, qui habent providere vel domui, vel ciuitati de rebus necessarijs ad uitam. Alia uero commutationis species est, uel denariorum ad denarios, vel quarumcunque rerum ad denarios, non propter res necessarias uitae, sed propter lucrum quaerendum. Et haec quidem negotiat. o proprie uidetur ad negotiatores pertinere, secundum † Philosophum. Prima autem commutatio laudabilis est, quia deservit naturali necessitati.

Eod. lo.
co.

Artic. 1.

In epist.
ad Nepo-
tianum in-
ter princ.
& med.
tom. 1.

Psalm. 70.
in cōcio-
ne primae
part. psal.
à med. to-
mo. 8.

Li. 1. Po-
lit. cap. 15.
& 6. to. 5.

Li. 1. Po-
lit. cap. 6.
tom. 5.

tati. Secunda autem iuste uituperatur: quæ quantum est de se, deseruit cupiditati lucrari, quæ terminum nescit, sed in infinitum tendit. Et ideo negotiatio secundum se considerata quædam turpitudinem habet, in quantum non importat de sui ratione finem honestum, uel necessarium. Lucrum tamé, quod est negotiationis finis, etsi in sui ratione non importet aliquid honestum uel necessarium, nihil tamen importat in sui ratione uitiosum uel uirtuti contrarium. Vnde nihil prohibet lucrum ordinari ad aliquem finem necessarium, uel etiam honestum, & sic negotiatio licita reddetur. Sicut cum aliquis lucrum moderatum, quod negociando quærit, ordinat ad domus suæ sustentationem, uel etiam ad subiueniendum indigentibus. Vel etiam cum aliquis negotiationi intendit propter publicam utilitatem, ne scilicet res necessarie ad uitam patriæ desint, & lucrum expetit non quasi finem, sed quasi stipendium laboris.

Ad primum ergo dicendum, quod uerbum Chrysoctomi est intelligendum de negotiatione, secundum quod ultimum finem in lucro constituit: quod præcipue uidetur, quando aliquis rem non immutatam carius uedit. Si enim rem in melius mutatam carius uedat, uidetur præmium sui laboris accipere: quanuis & ipsum lucrum possit licite intendi, non sicut ultimus finis, sed propter alium finem necessarium uel honestum, ut dictum est.

Ad secundum dicendum, quod non quicumque carius uendit aliquid, quam emerit, negociatur, sed solum qui ad hoc emit, ut carius uendat. Si autem emit rem non ut uendat, sed ut teneat, & postmodum propter aliquam causam eam uendere uelit, non est negotiatio: quanuis carius uedat. Potest enim hoc licite facere, uel quia in aliquo rem meliorauit: uel quia pretium rei est mutatum secundum diuersitatem loci uel temporis: uel propter periculum, cui se exponit, transferendo rem de loco ad locum, uel eam fieri faciendo. Et secundum hoc nec emptio, nec uenditio est iniusta.

Ad tertium dicendum, quod clerici non solum debent abstinere ab his quæ sunt secundum se mala, sed etiam ab his quæ ha-

berent speciem mali. Quod quidem in negotiatione contingit, tum propter hoc, quod est ordinata ad lucrum terrenum, cuius clerici debent esse contemptores: tum etiam propter frequentia negotiatorum uitia, quia difficulter exiit negotiator a peccatis labiorum, ut dicitur Ecclesiast. 26. Est & alia causa: quia negotiatio nimis implicat animum secularibus curis, & per consequens a spiritualibus retrahit. Vnde Apostolus dicit 2. ad Timoth. 2. Nemo militans Deo implicat se negotijs secularibus, licet tamen clericis uti prima commutationis specie, quæ ordinatur ad necessitatem uitæ, emendo uel uendendo.

SUMMA ARTICULI.

Prima conclusio. Commutatio rerum pro rebus, uel pro pecunia, quæ ordinatur ad uitæ necessitatem, est laudabilis.

CSecunda conclusio. Permutatio pro rebus, uel pecunia, quæ ordinatur ad lucrum, habet quandam turpitudinem & damnabilis uidetur.

CTertia conclusio. Poterit tamen ista negotiatio honestari ex hoc, quod lucrum ordinetur in bonum finem.

COMMENTARIUS.

Prima conclusio articuli manifesta est, & quidem de contractu negotiationis de quo loquimur in illa conclusione satis dictum est, quomodo debeat iustificari. At uero circa

Dsecundam & tertiam conclusionem notandum est primo. Quod negotiatio propter lucrum, dupliciter potest considerari. Vno modo in communi abstractendo a singularibus negotiationibus, & sic intelligitur secunda conclusio Diui Thomæ quando dicit, quod secundum se habet quandam turpitudinem: sed quia non est adeo intrinsece mala, quanuis sit de genere male sonantium, sicut est habere plura beneficia: ideo Diuus Thomas apposuit tertiam conclusionem, ubi aduertit, quod huiusmodi negotiatio potest honestari: quando lucrum ordinatur in finem honestum. Altero modo potest considerari quælibet negotiatio in particulari, cum omnibus suis circumstantijs: & sic nulla negotiatio est indifferens, sed omnis est determinata ad bonum uel ad malum: eo quod in singulari non datur aliquis actus humanus indifferens.

ENotandum secundum, quod negotiatio dupliciter potest referri ad lucrum. Vno modo tanquam ad ultimum finem ipsius negotiationis non autem negotiantis: & sic negotiatio nusquam est mortale peccatum: sed poterit esse peccatum veniale auaritiæ, secundum doctrinam Diui Thomæ, infra quæst. 118. artic. 4. Altero modo negotiatio refertur ad lucrum tanquam ad ultimum finem ipsius negotiantis: ita ut negotiator actualiter uel virtualiter, constituat ultimum finem in lucro: quod quidem contingit quæ propter lucrum frangit aliquod præceptum, v.g. est periturus uel defraudat proximum in re graui. Et isto modo negotiatio est peccatum mortale. Quod si aliquis

al. feci.

quis obijciat contra prædictam distinctionem, quòd D. Thomas 1. 2. quæst. 1. artic. 6. docet, quòd omnis actus humanus refertur ab agente in vltimum finem ipsius agentis, ergo falsum est quòd diximus, negotiationem referri posse in lucrum tamquam in vltimum finem ipsius negotiationis, non autem negotiantis. Responderetur, quòd D. Thomas in illo loco sufficienter explicatur de relatione saltem habituali in vltimum finem agentis: non autem opus est, quòd omnes actiones humane referantur semper in vltimum finem agentis actualiter vel virtualiter: sed sufficit quòd referantur habitualiter: & hoc vsque ad eò verum est, quòd etiã ipsa peccata venialia existentis in gratia, referantur habitualiter in ipsum Deum tamquam in vltimum finem agentis: sicut docet expressè D. Thomas 1. 2. quæstione. 88. arti. 1. ad tertium. Non verò referuntur in Deum actualiter neque virtualiter: sed dicuntur referri habitualiter in Deum tamquam in finem operantis: quia ipse operans est per gratiam habitualiter relatus in Deum, à qua relatione habituali non auertunt illi peccata venialia. Sicut viceuersa homo existens in peccato mortali potest facere aliqua bona opera moralia, vt est dare elemosynam pauperi, abique mala circumstantia finis actualis aut virtualis: nihilominus bona opera illius referuntur habitualiter in ipsum operantem, tamquam in vltimum finem: quia cum ille sit in peccato mortali & auertus à Deo conuertus est ad seipsum tamquam ad vltimum finem. Sed hic maxime est obseruandum, quòd ista habitualis relatio operum, non sufficit facere de bono opere malum neque de malo bonum: etenim venialia peccata hominis iusti, non sunt bona quantumlibet referantur habitualiter in Deum: & rursus elemosyna existens in peccato mortali bona potest esse moraliter abique mala circumstantia facta, etiam si habitualiter referatur ad creaturam ex parte operantis tamquam in vltimum finem: dummodo nò referatur actualiter vel virtualiter, scilicet, in virtute alicuius actus præcedentis. Sed de hac re latius diximus. 2. 2. quæstione. 10. artic. 4. Cum igitur dicimus hic, quòd negotiatio quædam fit propter lucrum tamquam propter vltimum finem actionis, non autem operantis: intelligimus de vltimo fine operantis in quem actualiter vel virtualiter actio refertur. Et dicitur vltimus finis actionis, quia actio sistit secundum se in lucro: sicut gula habet pro vltimo fine actionis delectationem cibi, non autem est vltimus finis ipsius comedentis: alias semper esset mortale peccatum gula, si referretur in illum finem, scilicet, delectationem cibi actualiter vel virtualiter.

Denique notandum est, quòd negotiatio eò vel maxime dicitur habere quandam turpitudinem, quia implicatur multis difficultatibus & periculis peccandi, vt docet D. Thom. ad tertium.

Dubitur ergo primò. An licita sit negotiatio venditionis, in illis rebus quibus emptores male vtuntur & ad malum finem eiuunt?

Ad hoc dubium Nauarrus scrupulosè satis respondet in Manuali cap. 23. nume. 91. ait enim, quòd non est licitum, sed esse mortale peccatum, quòd venditor v. g. vendat cartas lusorias personis de quibus credit, quòd abutentur illis. Immo dicit, quòd omnis venditor qui indifferenter vendit omnibus eiusmodi res, peccat mortaliter. Et in hoc sequitur Ioannem à Medina vbi supra, citat etiam Caietanum in hac 2. 2. quæstione. 169. artic. 2. prope finem, sed certè Caietanus potius sentit oppositum.

Nos tamen ponimus conclusionem, quòd quando merces secundum se sunt indifferentes ad bo-

num & malum, potest venditor illas vendere etiam si verosimiliter & prudenter arbitretur, quòd emptor abutetur illis: quin potius etiam si certo sciat, quòd emptor abutetur illis: poterit sæpe numero vendere absque peccato. Probatur prima pars conclusionis. Quoniam Inquirere mores alienos, & discernere quis nam velit emere ad bonum vsum, & quis ad malum: non est officium venditoris, sed potius est curiositas perniciofa in republica, vt quibus non competit ex officio velint discernere vitas proximorum. Item, quia aliàs pari ratione condēnaremus factores qui faciunt vestes curiosas, quibus probabiliter creditur, quòd multi vel multe abutentur ad luxuriam. Item essent condemnandi qui indifferenter vendunt omnibus communes cibos, quibus probabiliter creditur & experimur, quòd multi abutuntur ad gulam & ad luxuriam.

Sed probatur secunda pars conclusionis quæ difficilior est, scilicet, quòd si venditor est certus, quòd hic & nunc emptor emit rem vt abutatur illa ad peccatum mortale non peccat. Arguitur primò. Venditor non tenetur impedire peccatum alienum, per hoc quòd non vendat illi rem venalem quam paratus est vendere, ergo nullo modo peccat. Probatur consequentia. Quia vendendo ille non consentit peccato alieno directè nec indirectè: & quidem quòd directè non consentiat manifestum est, quia ille nò intendit vendere merces suas vt alter peccet, sed ad suam vtilitatem: quòd vero non consentiat indirectè; probatur, quia tunc aliquis consentit indirectè in aliquam operationem malam quando tenebatur illam impedire & non impedit: sed ille venditor nò tenetur impedire illam malam operationem emptoris, nisi ex præcepto correctionis fraternæ per media ordinata ad correctionem & cum spe aliqua emendationis ipsius. Sed non vendere illi merces nò est medium correctionis fraternæ: ergo nullo modo peccat mortaliter contra illud præceptum vendendo illi merces. Confirmatur. Quia nemo tenetur ad correctionem proximi amittere suum commodum temporale, quando proximus peccat ex sua malitia, ergo venditor non tenetur amittere suum lucrū vt impediatur proximū ab executione peccati.

Præterea. Licitum est vendere aut locare domū meretricibus, etiam si locans certus sit quòd abutentur meretrices illa domo: similiter licitum est vendere Iudæis agnum, etiam si venditor sciat, quòd volunt illum ad sacrificandum, vt diximus. 2. 2. quæstione. 10. artic. 11.

Denique probatur. Contractus emptionis quantum ad bonitatem vel malitiam extrinsecam, quæ non consideratur ex parte pretij, vel rei venalis, iudicandus erit propter comparisonem ad commodum vel incommodum rei publicæ, ergo saltè quando malus vñs rei venalis permittitur à republica propter maius bonum: non erit mala venditio rei in differenter: quin potius si non esset qui locaret domum meretricibus ipsa res publica prudenter edificaret illis domum propter maiora mala euitanda, ergo non erit peccatum locare domum aut vendere meretricibus.

Sed vt magis explicetur ista doctrina, arguitur contra illam. Primò. Quia non est licitum vendere arma tempore iniusti belli militibus paratis ad tale bellum gerendum: similiter non est licitum vendere gladium homini parato occidere proximum, ergo à simili dicendum est in præsentī.

Secundò. Non est licitum deponere pecunias apud vsurarium, de quò probabiliter creditur quòd dabit illas ad vsuram.

Ad

Ad hæc argumenta responderetur, quòd nos non ponimus vniteralem conclusionem, quòd licitum sit semper uendere rem emptori qui male illa vsurus est: sed diximus, quòd sæpe numero licitum est ita contingere. Est autem prima exceptio, quando illud non est licitum: scilicet, quando ille malus vsus cedit in aliquam violentiam contra tertiam personam. v.g. in casu primi argumenti tenetur venditor tum ex charitate defendere reipublicam & innocentem: tum etiam ex iustitia non cooperari ad iniuriam faciendam alteri: & ideo si in tali casu vendiderit instrumenta offensiuâ, tenebitur ad ratione damni consequuti. Et per hoc patet ad primum argumentum.

Ad secundum uidebatur, quòd eadem esset ratio sicut de primo argumento. Depositio siquidem pecunie apud usurarium est quasi collatio instrumenti ad iniuriam faciendam tertie personæ, scilicet illi, à quo vsurarius iniquè accepturus est usuras, quòd est peccatum contra iustitiam, ergo videtur quòd etiam sit peccatum in tali casu deponere pecunias apud vsurarium. Nihilominus responderetur non esse parem rationem vtriusque casus: quia vsurarius nullam facit violentiam mutuatario vt accipiat mutuû ad vsuras: sed mutuatarius propter suum commodum patitur illud damnum soluens vsuras, & idcirco depositor non tenetur illum defendere non deponendo suas pecunias apud depositarium paratum accipere vsuras pro mutuo. Supponimus enim, quòd ipse depositor non persuadet vt sit vsurarius, neque etiam scandalizat illum occasione depositi vt moueatur ad peccatum vsuræ. Dicimus ergo licitum esse deponere pecunias apud talem vsurarium aliàs paratum accipere usuras ex mutuo. Neque obstat, quòd ille iniuriam faciat proximo accipiendo vsuras ab illo: quia in tali iniuria proximus non patitur violentiam, quin potius qui impedit vsurarium ne mutuetur illi pecunias iniuriam illi faceret impediendo illum à maiori commodo. Tota igitur ratio iniuriæ manet in vsurario. Sed contra. Si aliquis vult seipsum occidere, non est licitum vendere illi gladium, imò neque depositum gladium reddere, ergo etiam si proximus in damno quòd patitur nõ patitur violentiam: teneor impedire tale damnum. Responderetur, quòd non est eadem ratio. Etenim qui se occidit non est dominus vite suæ, sed Deus est specialis dominus vite & reipublica specialis custos: quapropter iniuriam facit Deo & reipublice qui se occidit, ut diximus quæst. 64. artic. 3. Deinde qui seipsum occidit, non acquirit aliud malus commodum, si cut ille qui soluit vsuras acquirit: & ideo teneor omnino defendere si possum ne aliquis seipsum occidat, & teneor ex iustitia non dare illi instrumentum quo se occidat.

Præterea possumus facere aliam exceptionem, videlicet, quòd abusus emptoris probabiliter creditur, quòd cedit in scandalum alicuius innocentis, & pusillitunc enim venditor rei peccabit contra charitatem, verbi gratia si meretrix petat à venditore aliquem ornatum aptum ad scandalizandum aliquem iuuenem innocentem, tunc venditor peccabit contra charitatem uendendo talem ornatum. Habemus igitur ex dictis, quòd uenditor non excusatur à præcepto correctionis fraternæ: sed dicimus non esse medium proportionatum, quòd uenditor priuet seipsum suis commodis vniteralem, vt impediatur abusus rerum uenaliu. Et ratio est: quia peccatum potissimè consistit in uoluntate & affectu, ergo per hoc quòd impeditur executio operis non impeditur correctio fraternæ, neque liberatur à peccato: sed

sæpe continget, quòd uehementius peccabit dum priuatur occasione peccandi; iuxta illud commune, Priuatio est causa appetitus. Eadem ratione excusamus à peccato, illum qui accipit mutuo pecunias ad usuram ab usurario parato mutuarum ad usuram: quoniam mutuatarius non tenetur priuare se suo commodo, propter malitiam alterius qui paratus est peccare: quin potius commune proloquium est inter Theologos, quòd possumus uti malitia alterius, dummodo non cooperemur ad illam. Denique adijcimus, quòd non solum erit licitum iape uenditori uendere rem ei qui male ea vsurus est: sed etiã peccabit si non uendat. v.g. si sit obligatus uendere reipublicæ aliquod genus mercium: tenetur uendere ei cui licitè potest uendere, & facit illi iniuriam si non uendat.

Dubitatur secundò. An sit licitum negotiatori emere magnam copiam mercium, vt postea minutatim vendat, & inde maius lucrum capiat? Ratio dubij est, quia in huiusmodi negotiationibus ciues patiuntur damnum: etenim vilios erement si nemo magnam copiam mercium colligeret. Responderetur breuiter. Quòd merces sunt in duplici differentia, quædam quæ non sunt necessariae ad vitæ sustentationem neque ad communem statum reipublicæ, v.g. psittaci & simiæ & multi ornatus mulierum. Et de huiusmodi nulla difficultas est: vnuiquisque enim potest emere quantam velit copiam harum mercium: quia inde non damnificatur reipublica. Aliæ merces sunt necessariae & conuenientes ad communem statum reipublicæ. Verbi gratia, Panis & vinum & cæteri cibi communes, & panni ad vestes communes faciendas.

De huiusmodi mercibus sit prima conclusio. Regulariter loquedo, iniquè agunt mercatores qui magnam copiam eiusmodi mercium emunt præuenientes ciues paratos ad emendum sigillatim. Probatur, quia pretium illarum mercium erit multò maius, quam si tales merces à pluribus in publico repræsentarentur: ergo sua industria huiusmodi negotiatores damnificant reipublicam, & ciues, & tale pretium non est æstimandum licitum, sed potius est impedimentum iusti pretij, quòd alias secundum communi fori æstimationem curreret. Diximus regulariter loquedo: quia si ille negotiator venderet reipublicæ tales merces communi pretio quo venderent alij negotiatores de longè illas atportantes: licita est talis negotiatio, sed vt in plurimum non ita contingit.

Secunda conclusio. Postquam ciues emerunt sibi necessaria & conuenientia, licitum est & conueniens, quòd negotiatores emant magnam copiam istarum mercium, vt postea minutatim vendant & lucrum capiant. Probatur, quia per huiusmodi negotiationem non resultat incommodum Reipub. sed potius commodum: oportet enim quòd huiusmodi merces sint in promptu pro peregrinis & pro ciuibus qui non potuerunt emere, & pro pauperibus. Sed de hac re pertinet ad Prætozem ordinare, ne tales negotiatores præueniant ciues paratos ad emendum, & ne post ea dum minutatim vendunt augeant plus nimio pretium.

Dubitatur tertio. An qui sunt negotiatores ex officio, licitè possint carius vendere quam alij, & quomodo sit mensurandum iustum illorum pretium? Ad quod responderet Scotus in 4. dist. 15. q. 2. artic. 7. quòd soli mercatores ex officio, possunt in rerum uenitione lacri facere tantum quantum eis reipublica assignasset, si ad hoc officium eos conduxisset. Ratio eius est: quia si non essent in reipublica huiusmodi negotia-

negotiatores voluntarij, ipsa respublica teneretur providere de ministris qui hoc facerent, videlicet ut asportarent merces necessarias cõmunitati. Magister Soro lib. 6. de Iustitia. quæst. 2. artic. 4. dicit, hanc regulam Scoti non esse omnino repudiandam, neq; tamen semper posse seruari.

Nihilominus sit nobis prima conclusio. Hæc regula Scoti valde fallax est regulariter loquedo. Probatu primò. Quia contingit sepè, quòd pretium rerum venalium vilescat, postquam isti mercatores asportauerunt merces suas: vel quia est paucitas emptorum, vel magna copia mercium quæ aliundè superuenerunt: & tunc constat iniquum esse, qd eiusmodi negotiatores vendant merces suas etiam ipso pretio quo emerunt. Probatu, quia tunc iustum pretium est, quòd currit iuxta communem æstimationem fori, quòd quidem tunc erit multò vilius quam pretium quo ipsi emerunt: quapropter nihil p sua industria & labore possunt capere. Et rursus poterit contingere quòd postquam illi mercatores asportauerunt merces suas, augeat iustum pretiũ propter multitudinem emptorum, vel raritatem mercium: & tunc iustum pretium erit, quòd secundum communem æstimationem fori currit: etiam si sit multò maius quam esset stipendium quòd respublica ministris designaret. Secundò probatur. Nam ex illa regula Scoti sequuntur magna inconuenientia. Primò, quòd si mercator casu fortuito facit iacturam omnium mercium, respublica tenetur refarcire illud damnum, vel si faceret iacturam medietatis mercis posset ille mercator vendere aliam medietatem, tanti quanti totas merces vèderet. Probatu sequela. Quia si ille esset purus minister reipublicæ reciperet iustè tantum lucri, nisi integras merces asportasset. Item sequeretur, quòd si duo mercatores ita se haberent, quòd alter emeret merces multò carius quam alter, vel quia à remotioribus partibus attulit illas, vel quia erat raritas mercatorum: quando ille emebat prudenter tamen emebat: sequeretur, quòd isti duo negotiatores eodem tẽpore & loco possent vèdere easdem merces pretijs notabiliter distinctis. Probatu sequela. Quia ille qui carius emit, non potest suum integrum stipendium obtinere: nisi multò carius vendat quam alter. Denique probatur conclusio & ostenditur ratio nostræ doctrinæ, scilicet ex differentia quæ est inter purum ministrum & negotiatorem, qui est dominus suæ pecuniæ & suarũ mercium. Nam ad officium ministri solum p̄tinet, vt diligenter & prudenter gerat negotium domini, quòd si negotium perierit domino perit: at verò negotiator qui est dominus sicut sentit cõmodum qd negotiatio prosperè succedit: iustum est, vt etiã sentiat damnum, quando non ita succedit. Verum est tamen, quòd consideratio regulæ Scoti potest esse vtilis, quando respublica vult taxare pretium alicui generi mercium propter bonum commune. v. g. quando vult taxare pretium tritici; tunc enim debet habere rationem industriæ & laboris quem coloni impendunt vt possint sustentari de suo labore: hoc autem respublica in communi considerat, & vt in plurimum, nec enim potest providere singulis colonis in omni euentu.

Secunda conclusio. Licitum est negotiatoribus ex officio, aliquanto carius vendere quam alij ciues. Hanc conclusionem ponit Syluester verbo, emptio. quæst. 10. & Scotus vbi supra. Et Caietanus hic expressè dicit, quòd isti negotiatores possunt carius vendere qua emunt: Ratio est, quia isti negotiatores viles sunt reipublicæ & necessarij: ergo nõ debent frustra negociare. Sed hæc conclusio ea condi-

A tione intelligenda est, vt iustum pretium æstimetur secundum communem vsum fori inter ipsos negotiatores & populum: non secundum laborem & industriam alicuius particularis negotiatoris. Est etiam intelligenda conclusio, tam de negotiatoribus qui vendunt minutatim, quam de his qui vendunt in magna quantitate. Maximè aut intelligitur conclusio de obligatis reipublicæ ad vendendũ aliquod genus mercium: quia illa obligatio est pretio æstimabilis, exponunt enim se ipsos multis periculis propter commodum reipublicæ. Denique probatur conclusio sic intellecta. Quia secundum cõmunem opinionem, iustum est vt campsores aliquid lucri accipiant dum cambiunt pecuniã maioris momenti cum pecunia minoris momenti; quia hoc vtile est cõmunitati.

B. DVBITATUR quartò principaliter. An sit licitum vendere carius expectata pecunia quam numerata? Et eadem quæstio est de emptione & venditione quæ fit anticipata solutione, antequam tradantur merces. Hæc quæstio affinis est materiæ de vsuris, de qua re disputant Iurisperiti in cap. in ciuitate. & in cap. nauiganti. de vsuris. & in cap. ad nostram. de emptione & venditione. Summistæ verbo, venditio. & verbo, vsura. Ioannes à Medina in tractatu de restitutione. quæstione. 38. Sorus lib. 6. de Iustitia. quæstione. 4. Et quidem omnes conueniunt in vna fundamentali conclusione, scilicet, qd venditio quæ fit cariori pretio propter solam expectationem solutionis secundum aliquod tempus, iniqua est & vsuraria. Intelligunt autem istam conclusionem, quando pretium excedit totam latitudinem pretii iusti & rigurosi. Probatu conclusio sic intellecta. Primò, quia in illa venditione exceditur iustum pretium quo æstimatur res quæ traditur in presenti: ergo iniqua est venditio. Secundò probatur conclusio. In illa venditione includitur implicite vsura: ergo &c. Probatu antecedens, quia perinde est expectare solutionem pecuniæ pro re quæ de presenti traditur, ac si venditor mutaret pretium rei emptori. Vt verbi gratia, pro viginti ducatis quibus res de presenti æstimatur, reddat viginti quinque post annum: ergo &c. Et eadem est ratio de emptione quæ fit anticipata solutione antequam res tradatur: quæ pluris æstimatur tempore quo tradenda est: perinde enim valet, ac si emptor mutaret triginta venditori, vt post certum tempus reddat sibi quadraginta, aut rem quæ valet quadraginta.

Nihilominus negotiatores multa faciunt, vt licitas faciant huiusmodi emptiones & venditiones. Sunt itaque sex tituli quibus existimant posse iustificari huiusmodi contractus.

E. PRIMVS titulus est ex communi æstimatione mercium quæ venduntur ad creditum.

Arguitur ergo primò pro parte affirmatiua quæstionis. Et probatur quòd iste titulus sufficiat iustificare huiusmodi contractus. Quia communis æstimatio omnium negotiatorum est, quòd merces expectata pecunia pluris æstimantur, quam quæ numerata pecunia venduntur: ergo &c.

Confirmatur. Quia frequentia emptorum est in causa, quòd res carius valeant; sed sunt plures emptores, qui quarunt merces quæ expectant solutionem in futurum: ergo ea ratione carius vendi possunt.

Arguitur secundò: Pecunia præsens pluris æstimatur quam absens: etenim absens toto illo tempore quo absens est inutilis est, præsens verò est quasi in actu vtilis aut certè in proxima potentia. Ergo hac ratione vt contractus iustificetur & sit equalis, licitum

licitum erit venditori maius pretium exigere ab illo qui emit rem ad creditum: quam ab illo qui emit numerata pecunia,

Arguitur tertio à simili, Licitum est emere debita in futurum ab illo cui debentur, pro minori pretio quam ipsa debita consent & sonent. Verbi gratia. Debet aliquis Paulo 100. licitum est Ioanni emere à Paulo illa 100. pro 90. de presenti numeratis: ergo licitum etiam erit dare rem quæ modo valet 90. pro 100. in futuro tempore, quod quidem est vendere carius ratione expectatæ solutionis,

Eisdem argumentis proportionabiliter potest aliquis probare, quod sit licitum emere vilius quam valeat res quando fuerit tradenda in futurum anticipata solutione.

Ad hanc difficultatem respondetur & sit secunda conclusio. Ille primus titulus insufficientis est ad iustificandum huiusmodi contractus. Hæc conclusio non aliter de nouo probatur quam soluendo argumenta facta: quia ratio illius intrinseca, eadem est, atque primæ conclusionis fundamentalis.

Ad primum argumentum vt respondeamus obseruandum est, merces esse in duplici differentia. Quædam enim sunt, quarum minima pars venditur numerata pecunia, & tales esse solent merces quæ nauibus adducuntur ad portum, quæ ut in plurimum venduntur in magna quantitate alijs negotiatoribus capitalibus. Aliæ sunt merces quarum minima pars venditur ad creditum, aut certè magna pars venditur numerata pecunia. De mercibus primi generis diximus in fine huius tractatus: de mercibus vero secundi generis intelligitur nostra conclusio. Et ad primum argumentum negatur antecedens, si intelligatur de negotiatoribus prudentibus & non iniquis. Etenim merces secundum se nihil amplius habent utilitatis, quando emuntur ad creditum, & quæ emuntur numerata pecunia. Sed illa æstimatio quorundam negotiatorum oritur ex difficultate res illas emendi de presenti, & auiditate vtendi rebus ipsis. Et per hoc patet ad confirmationem: quoniam illa frequentatur emptorum ad creditum, non auget iustæ rei pretium secundum quod de presenti valet: sed mentura iustæ pretij est illa quam faciunt mercatores qui emunt numerata pecunia. Et ratio est, quia iustum rerum pretium est, quo æstimantur quando hic traduntur, vt habetur in l. Falcidia. & in l. pretia. ff. ad legem Falcidiam. quapropter emptores etiam si plurimi sint ementes ad creditum, impertinenter se habent ad iustum pretium constituendum in huiusmodi mercibus.

Ad secundum argumentum respondetur nego antecedens, si consideretur pecunia secundum se seclusiua industria negotiatoris. Etenim pecunia secundum se infructifera est, neque habet alium usum in ratione pecuniæ: nisi quando distrahitur per industriam negotiantis. Quapropter ratione temporis expectati, non potest venditor aliquid amplius pecuniæ exigere, quam hic licitum sit accipere, alias enim quilibet mutuator pecuniæ, eadem ratione posset exigere lucrum ex mutuo, propter expectationem temporis.

Ad tertium vt respondeamus, necesse est examinare, an sit licita emptio debiti in futuro soluendi pro minori pretio de presenti.

DVBITATVR ergo quinto. An licitum sit pro minori pretio emere pagas acerbas? de qua resunt duæ sententiæ. Prima est Adriani in 4. in materia de restitutione folio 36. & videtur esse Syluestri verbo vsura. a. §. 14. quamuis in fine videatur oppositum tenere quam Adrianus. Et sententia est que

A negat licitum esse huiusmodi contractum pro minori pretio quam consent & sonent ipsa debita acerba: nisi quando fuerit periculum recuperandi, vel notabilis difficultas, Eandem sententiam sequitur Ioannes de Medina, vbi supra. Altera sententia est Caietan. verb. vsura, cap. vlti. asserentis licitam esse huiusmodi emptionem; si fiat iusto pretio corrente. Et probatur primò hec sententia. Quia in huiusmodi contractu, si aliqua iniustitia esset, maximè vsura: sed hæc non, ergo. Probatur minor. Quia in huiusmodi contractu, nulla est ratio mutui ex aliqua parte neque implicita neque explicita, ergo nulla est ratio vsuræ. Consequentia patet, quia vsura est mutuum ex lucro. Antecedens probatur. Quia si verbi gratia, Ioannes emit à Paulo 100. quæ illi debet Petrus pro nonaginta datis de presenti: tunc Ioannes nihil mutuatur Paulo, quia de ratione mutui est, quod mutuarius maneat obligatus ad soluendum aliquid in futuro; sed Paulus statim eripitur ab omni obligatione dato iure Ioanni ad recuperandum illa debita. Eodem argumento constat, quod neque Ioannes sit vsurarius: quia ille non accipit mutuum, sed ius recuperandi sibi illa debita quæ antea debebantur Paulo, neque ultra manet obligatus ad aliquid reddendum ipsi Paulo. Ergo nulla est ratio mutui ac proinde nec vsuræ.

C Probatur secundò & confirmatur. Nam Paulus de presenti dat totum ius quod habet ad illa 100. ipsi Ioanni emptori, Ioannes autem de presenti dat nonaginta pro illo iure, suscipiens in seipsum curam recuperandi: ergo totus contractus illic perficitur de presenti ex vtraque parte, ac per consequens nulla est ratio vsuræ: siquidem neuter manet alteri obligatus. Ex hoc inferi Caietanus, quod contractus ille erit licitus & iustus intra limites emptionis & venditionis, si fiat iusto pretio. Fiet autem iusto pretio, si illud pretium sit quod comuniter currit inter negotiatores absque dolo & fraude, attentis circumstantijs loci & temporis, & abundantia uel penuria pecuniæ. Propter hæc argumenta videtur quibusdam Theologis doctissimis, quod non sit improbabilis sententia Caietani. Nobis tamen semper visa est durissima, vbi non fuerit periculum recuperandi illa debita acerba. Et arguitur primò contra illam. Si ius illud quod habet Paulus ad recuperandum 100. est vèdibile pro minori pretio de presenti, sequitur, quod ipsemet Petrus debitor possit emere pro minori pretio illud ius; consequens videretur magnum inconueniens: quia pro nonaginta datis anticipata solutione eripit se ab obligatione reddendi 100. Aliqui concedunt consequentiam & admittunt consequens secundum sententiam Caietani. Alij verò assignant differentiam inter illos contractus: quia Petrus debitor, est obligatus ad totum debitum soluendum, vnde datis modo nonaginta, non eripitur ab illa obligatione propter anticipatam solutionem: at vero Ioannes ille, non tenebatur Paulo creditori: quod sit, vt possit dare liberè Paulo creditori nonaginta pro iure quod habet ad illa 100. Arguitur tamen secundò contra sententiam Caietani, quia illa in practica præbet multam occasionem palliandi vsuras; poterunt enim facillè fingi debita acerba, & sub isto titulo fieri multi contractus vsurarij, saltem virtualiter & implicite.

E Sed arguitur tertio. Magis efficaciter & metaphisicè contra istam sententiam. Illud ius quod habet Paulus ad 100. tenere valet 100. ergo iniquum est emere pro nonaginta. Antecedens probatur. Nam quando ipse Paulus vendidit merces suas pro 100. in futurum soluendas, iusto pretio vendidit; (Hoc enim

enim præsupponimus, & quod debitum non habet aliam acerbitatem nisi temporis, ergo æqualitas est inter ius quod ille habet ad suas merces, & inter ius quod acquirit ad illa 100. in futurum soluenda. Sed ius quod habet ad merces valebat 100. ergo ius quod acquirit valet 100. Confirmatur. Quia in contractu mutui hæc est æqualitas, quod pro 100. quæ mutuatur Petrus Paulo teneatur Paulus reddere alia 100. Ergo inæqualitas est quod Ioannes emat illud ius à Petro pro minori pecunia, scilicet pro nonaginta. Neque valet dicere, quod Ioannes non emit 100. pro 90. Sed ius ipsum quod habet Petrus ad illa 100. quod quidē ius debilitatem est in eo, quod ipse Petrus ipso facto, quod mutuauit, obligauit se non petere illa 100. usque ad statutum tempus: cum igitur Ioannes velit nunc subintrare illam obligationem & eripere Petrum ab illa: meretur quod minatur sibi aliquid denumerata pecunia de præsentem, dum emit ius ad recuperandum illa 100. Non inquam valet illa responsio: quia pari ratione possemus dicere, quod ipsemet Petrus à principio dum mutuabat Paulo 100. poterat exigere ab illo aliquod lucrum, propterea quod ipse Petrus se libere subijciebat illi obligationi non petendi. Deinde. Ius illud ad recuperandum 100. à Paulo secundum se toto illo tempore expectationis inutile profusum est: sed totus eius valor desumitur ex illis 100. quæ solueda sunt transacto tempore, ergo neque plus neque minus valet, quam illa 100. nisi sit periculum recuperandi: neque est alia acerbitas in illo iure quam expectatio temporis.

Arguitur quarto contra eandem sententiam Caietani. Sequeretur ex illa, quod duo socij possunt licite ditari ex alienis sub spe illius contractus emptio- nis solutionis acerba. v.g. sunt Ioannes & Paulus socij, & Paulus emat ab alio tertio merces p 100. iusto quidem pretio, expectata tamen solutione usque ad annum; tunc accedat Ioannes & emat ab illo tertio pagam illam acerbam pro 90. & rursus ipse Ioannes emat ab eodem tertio alias merces pro 100. expectata solutione ad annum, & tunc accedat Paulus & emat illam pagam acerbam pro 90. atque ita poterunt Petrum expilare & ditari.

PRO decisione ergo sit nobis prima conclusio. Quando non est periculum recuperandi talia debita, neque faciendæ sunt expensæ in recuperatione illorum est iniqua emptio: si fiat pro minori pretio quam consentent & sonent ipsa debita. Hanc conclusionem probat tertium argumentum cum sua confirmatione. Est enim inæqualitas inter pretium, & rem venditam; unde emptor tenebitur ad restitutionem.

Secunda conclusio. Huiusmodi iniquitas est virtualiter usura palliata. Probatur. Nam virtualiter & æquialenter ipse emptor Ioannes, quasi mutuatur pecunias Petro scilicet nonaginta de præsentem, ut in futuro accipiat 100. Neque valet respondere, quod ipse Petrus non manet obligatus reddere illa 100. de futuro, quod erat de ratione mutuatarij, ac proinde nulla est ibi ratio mutui neque usuræ. Hæc inquam responsio non valet. Nam perinde est æquialenter, quod ipse Petrus manet obligatus ad reddendum 100. vel quod det potestatem suam ad recuperandum illa 100. in tempore futuro? ergo est illic æquialenter ratio mutui. Confirmatur. Si Petrus in eodem casu, nolet se obligare ad reddendum illa 100. in tempore futuro pro 90. receptis de præsentem, nihilominus daret Ioanni fideiussorem qui se obligaret ad reddendum illa 100. tunc profecto ille contractus habet rationem mutui: sed idem est dare Ioanni ius, quod habet certum ad recuperandum illa 100. atque

A si daret fideiussorem: ergo utrobique est ratio mutui, saltem virtualis: ac proinde usurarius est ille contractus & nobis certe improbabilis sententia Caietani.

Tertia conclusio. Nihilominus si quis bona fide sequutus sententiam Caietani & aliorum emit pagam acerbam minori pretio: neque peccabit neque tenebitur ad restitutionem, sed poterit prudens confessarius dissimulare factum præteritum & admonere ne de cætero id faciat; alioquin quærat alium confessarium, nisi forte ipse sit proprius parochus erga quem ipse pœnitens ius habet, ut audiat confessionem suam & tunc tenebitur confessarius illum absolueret sequutus opinionem probabilem. Ratio istorum est: quia in dubijs melior est conditio possidentis: ergo ipse pœnitens qui iam possidet lucrum, non tenetur restituere: siquidem dubium est, an sit licitus ille contractus uel non, & rursus ipse pœnitens habet ius acquisitum erga confessarium, qui non est proprius, si iam audiuit eius confessionem: at uero erga proprium habet ius, ut audiatur unde uterque in prædicto casu tenebitur absolueret pœnitentem, etiam si sequatur nostram sententiam speculatiuè: eo quod ipse pœnitens non tenetur illi credere neque capax est tantæ subtilitatis doctrinæ, ad distinguendum rationem mutui & usuræ in tali contractu.

Secundus titulus sumitur ex ratione lucris cessantis, vel damni emergentis. De quo titulo plura dicemus in quæstione sequenti, artic. 2. nunc autem breuiter sit conclusio. Licitum est uenditori carius vendere expectata pecunia, quando reuera erat uenditur numerata pecunia: & ex eo quod uendit, sequitur illi aliquod damnum, uel cessat aliquod lucrum. Ratio est, quia licitum est uenditori seruare se indennem, quando sollicitatur ab emptore ut vendat expectata pecunia. Ita docet Diuus Thomas in articulo. 1. supra. Magister Soto lib. 6. de Iustitia & iure. quæstione. 4. articulo. 1. quauis concedat, quod in tali casu licitum est uenditori amplius accipere quam sit iustum rei pretium propter damnum emergens: non tamen propter lucrum cessans. Sed tamen non probat efficaciter istam sententiam, & est singularis in illa; omnes enim conueniunt in hoc quod ratione lucris cessantis, in prædicto casu, licitum est uenditori aliquid amplius exigere, quam sit aliis iustum pretium. Obseruandum est tamen attentè confessarij, an iste titulus sit fictitiuus: multi enim ex negotiatoribus dicunt, quod poterant ipsi pecunia præsentem amplius negotiari & amplius lucrari. Hæc enim excusatio nulla est, quando ipse negotiator habet tantam copiam mercium, quod partium oportet uideret ad creditum, partium numerata pecunia: uel etiam habet tantam copiam pecuniæ, quod non erat impensurus totam in negotiationes suas, sed semper seruat aliquid in deposito.

Tertius titulus est, periculum cui uenditor se exponit dum uendit merces suas homini male fidei, quod uulgo dicitur, mala fide.

DVBITATVR ergo sexto, An quando reuera est tale periculum, & prudenter timetur, uel quæ erunt faciendæ expensæ in recuperatione pretij, aut quod omnino peribit pretium: licitum sit uenditori aliquid amplius iusto pretio exigere, quando sit contractus expectata pecunia?

Arguitur primo pro parte negatiua, ex cap. nauiganti. de usuris, ubi definitur, quod est usurarius mutuator qui recipit aliquid ultra sortem: ea ratione quia suscipit in se periculum mutui, sed in casu posito, ille uenditor exigit aliquid ultra sortem ea intentione, quia suscipit in se periculum mutui implicitè: ergo usurarius est.

Arguitur

Arguitur secundò. Venditor non potest exigere aliquid præter damnum & detrimentum, quod sequitur ex ipsa venditione secundum se: sed tale periculum non sequitur ex ipsa venditione secundum se, sed quia ipse voluntariè se committit tali periculo, poterat enim exigere fideiussorem si emptor non erat bonæ fidei, vel pacisci cum illo de soluendis expensis faciendis in recuperatione pretij, vel etiam si non soluerit definito tempore, aliquid amplius soluat: ergo si venditor hæc omnia omittit, deperet negligentia: sua periculum quod sequitur, & non faciat venditionem iniquam & iniustam.

Arguitur tertio. Emptor non tenetur liberare venditorem isto metu & periculo aliter quam soluendo statuto tempore, vel dando illi fideiussorem: ergo venditor iniuste exigit aliquid amplius quam iustum pretium ratione talis periculi.

Sed pro parte affirmatiua arguitur primò. Venditor licite potest deducere in pactum damnum emergens, ut dictum est; sed ex tali venditione emergit sibi damnum, eo quòd manet in periculo & metu amittendi bona sua: ergo hac ratione poterit aliquid amplius exigere.

Arguitur secundò. Centum ducati expositi vere periculo, minus æstimantur à viris prudentibus, ita ut licitum sit emere illos pro nonaginta vel octoginta: ergo venditor incurrit damnum cum exponit merces suas tali periculo, ita ut iam non æstimantur tanti quanti si haberet illas apud se.

Tertio. Aliquis fideiussor poterit aliquid exigere pro fideiussione, eo quòd exponit se periculo soluendi capitale: ergo etiam ipse venditor poterit id ipsum exigere: quia se exponit æquali periculo.

Propter argumenta prædicta, quidam tenent partem negatiuam, quidam uerò affirmatiuam. Affirmatiuam tenet Ioannes de Medina ubi supra, negatiuam tenet Soto ubi supra.

PRO decisione sit prima conclusio. Venditor licite potest deducere in pactum ultra iustum pretij rei uenalis, expensas faciendas in recuperatione debiti. Ratio huius est: quia in tali casu reuera est damnum emergens venditori, qui propriis expensis recuperat iustum pretium; ergo poterit illas in pactu deducere, ut seruet se indemnem.

Secunda conclusio. Ratione uero periculi & metus recuperandi pretium, non potest uenditor aliqd amplius exigere ab emptore quam iustum pretium. Hanc probant argumenta facta pro parte negatiua. Et præterea probatur. Quia non est medium ordinatum & proportionatum ad tollendum periculum & metum, quòd emptor promittat se daturum 100. pro re quæ ualeat 90. quoniam ipsamet 100. manent in eodem periculo. Dixi tamen ab eodem emptore non posse uenditorem amplius exigere: quia si quidam alius tertius sollicitaret uenditorem, ut venderet ad creditum homini malæ fidei, licitum esset uenditori exigere ab illo sollicitatore aliquid pretij, maxime numeratæ pecuniæ: propterea quòd uendit tali homini ad creditum.

Ad argumenta partis affirmatiuæ, quatenus militant contra istam conclusionem respondetur. Ad primum, quòd illud periculum non est damnum emergens præter ipsum iustum pretium quod manet in periculo: cui periculo sufficienter satisfacit emptor, si postea soluat iustum pretium definito tempore. Et hoc quidem uerum est quantum est ex parte contractus; cæterum si emptor sit homo malæ fidei: tunc uenditor petat fideiussorem, uel non uendat; quòd si uenderit: sibi imputet tale periculum. Ad secundum patet ex dictis. Dicimus enim, quòd uenditor

voluntariè & imprudenter se exponit tali periculo: neque esse medium ordinatum ut se eripiat à tali periculo, quòd exigit aliquid amplius quam sit iustum pretium.

Ad tertium negatur consequentia. Non enim est eadem ratio de fideiussore & de ipso uenditore. Quia ipse fidei iussor nullum expectabat commodum ex contractu uenditoris, & dum fidei iubet exponit se periculo soluendi capitale pro homine malæ fidei: & ideo potest exigere aliquid pretij tam à uenditore, quam ab homine malæ fidei. At uero ipse uenditor expectat commodum ex uenditione: unde equum est, ut se exponat tali periculo, uel petat fideiussorem.

Quartus titulus est, quando uenditor seruaturus erat merces uendendas in tempore futuro, in quo carius erant ualituræ: uel asportaturus erat illas in alium locum, ubi carius uenderentur, v. g. erat asportaturus triticum ad locum ubi non est pragmatia.

DVBITATUR ergo septimò. An ratione huius tituli, possit uenditor amplius exigere quam sit iustum pretium rei de præsentis? Et idem proportionabiliter querimus de emptore, an possit emere merces uilius quam de præsentis ualeant; propterea quòd illas recepturus erat. illas merces tempore quo uilius sunt ualituræ? & quoniam iste titulus magnam habet affinitatem cum secundo titulo de damno emergente & lucro cessante: Respondetur breuiter. Venditor potest iuste ratione huius tituli uendere carius merces quàm ualeant de præsentis: siue uendat numerata pecunia siue expectata. v. g. seruaturus erat Petrus triticum suum reuera ad uendendum mensem Maij: quo tempore prudenter iudicatur carius ualiturum; poterit de præsentis carius uendere quam nunc ualeat. Ista conclusio definitur cap. Nauiganti. de uisuris. Et ratio est: quia uenditor potest se indemnem seruare quando sollicitatur ab emptore.

Secunda conclusio. Emptor similiter poterit iuste emere merces tradendas in futuro siue numerata siue expectata pecunia: eo pretio quo sunt ualituræ quando tradendæ sunt, etiam si sit uilius quam de præsentis currat. Hæc conclusio similiter est definita in dict. cap. Nauiganti. Et ratio est: quia merces æstimantur humano iudicio, secundum quod ueniunt in usum hominum; ergo cum illæ merces non ueniant de præsentis in usum hominum: iustum pretium erit quo æstimabuntur pro illo tempore quando tradendæ sunt. Et ista conclusio cum sua ratione notanda est pro his quæ dicenda sunt in ultimo titulo.

Nota tamen, quòd prædictus contractus dupliciter potest fieri. Primò, non determinando pretium de præsentis sed remittendo in futurum qualecumque fuerit quando tradendæ sunt merces: & iste modus est planissimus absque scrupulo. Secundo modo potest celebrari iste contractus ad arbitrium boni uiri, habita ratione circumstantiarum loci & temporis: & tunc iustum pretium poterit taxari secundum quãdam mediocritatem: ita ut utraque pars maneat in æquali periculo & in æquali commoditate secundum spem. v. g. si possibile est secundum prædictas circumstantias humano more, quòd mense Maij ualeat triticum 14. argenteis: possibile etiam est, quòd ualeat 12. tunc æqualis conuentio erit si fiat contractus pro 13.

Quintus titulus est, quando merces non erant seruandæ à uenditore in futuro: sed tamen tempore solutionis expectatæ, carius erant ualituræ secundum æstimationem hominum.

DVBITATUR ergo octauo. An in tali casu liceat vendere carius expectata pecunia quam de presenti valeant merces? Pro parte affirmatiua arguitur primò ex cap. In ciuitate de vsuris, vbi Alex. III. dicit, quòd si piper & ciuamomum valet numerata pecunia quinque libris, potest venditor expectata pecunia vendere sex libris, dummodo dubiù sit, merces illas tempore solutionis plus minusuè esse valituras. Sed tamen communis solutio ad istud cap. esse solet, quòd Pontifex intelligit quando merces essent seruandæ in futurum vendendæ. Sed contra istam intelligentiã arguitur tripliciter. Primò, quia Alex. III. ibi absolùte loquitur. Secundò, quia quãuis Greg. IX. in d. c. Nauiganti, ponat illam exceptionem, scilicet, si venditor seruaturus erat merces in illud tempus quo carius erant valituræ: tamè casus cap. In ciuitate distinctus est à casu cap. Nauiganti; quod patet, quia casus cap. In ciuitate habet speciẽ vsuræ, vt ibidem dicit Pontifex: at vero casus cap. Nauiganti. iustissimus est: neque habet speciem vsuræ, ergo est distinctus, ac p consequens exceptio facta in cap. Nauiganti, non potest applicari capitulo In ciuitate. Tertio arguitur à simili. Licetum est emere vilius numerata pecunia, quã tunc valent merces de presenti, quãdo verosimiliter creditur, quòd tempore quo tradendæ sunt merces vilius sunt valituræ, vt diximus in titulo præcedenti, cõclusionè. 2. Ergo viceuersa licitum erit vendere modo carius expectata pecunia: quando tempore solutionis verosimiliter creditur quòd merces carius sunt valituræ.

Propter hæc argumenta Caieta. q. seq. artic. 2. tenet contra communem intelligentiam cap. In ciuitate. Id ipsum dicit in summa verbo vsura exterior. Arbitratur enim distinctum esse casum vtriusq; capiti: pro cuius intelligentia distinguit: Nam prorogatio temporis solutionis dupliciter potest considerari & fieri: Primò vt ipsa prorogatio sit actio distincta à contractu venditionis, ita sanè vt intelligatur venditio iam perfecta per traditionem rei, & deinde ratione expectationis tẽporis solutionis aliquid amplius exigatur: & isto modo contractus est vsurarius. Altero modo ipsa prorogatio poterit considerari vt complens contractum venditionis; ita sanè vt non antea intelligatur perfecta venditio: nisi pro tempore solutionis pecuniæ: & isto modo vendere licitum esse ait carius merces quã nunc valeant: si tempore solutionis creduntur carius valituræ. Et iste inquit est casus cap. In ciuitate. Ratio Caietani esse potest ex doctrina illius, quòd venditio non est perfecta & completa vsque ad tẽpus solutionis; sed si fieret tempore solutionis esset licita & iusta; ergo etiam modo contractus ille qui fit ex nunc pro tunc erit licitus & iustus. Hanc sententiam Caietani nõ probat Soto lib. 6. de iustitia quæst. 4. arti. 2. sed neque omnino improbat illam.

Nihilominus nobis videtur simpliciter reprobanda sententia, & ponimus conclusionem. Ille contractus est illicitus & vsurarius. Probatur primò. Quia sententia Caietani est contra omnium Doctorũ decreta & contra cõmunem intelligentiam cap. in ciuitate. Deinde, quia fundamentum Caietani nullum est, quod probatur. Quia venditio perficitur quando res traditur emptori tamquã domino illius, etiam si expectetur solutio in futurum; ergo fundamentũ Caietani nullum est; & implicat contradictionem dicere, quòd venditio non est perfecta, & q emptor maneat dominus rei, ita vt sibi stet aut pereat; ergo fictitium est dicere q illa venditio fit ex nunc p tunc *como entonces valiere*: nam reuera perficitur nunc cum res traditur: & secundum communem omniũ

A sensum dicitur, quòd res illa iam est vendita ad creditum. Confirmatur à simili. Si Episcopus vendat alicui beneficium & statim tradat, expectet autem solutionem in futuro; iam est perfecte simoniacus & incurrit omnes penas iuris vt ipse Caietanus cõcedit infra quæst. 100. at verò si viceuersa Episcopus recipiat statim pretium p beneficio tradendo in futurum, non est perfecte simoniacus nisi mentalis, nec incurrit penas iuris donec tradat beneficium. Et ratio est, quia reuera nondum vendidit beneficium donec tradiderit illud: ergo simili modo, venditio rei temporalis tunc substantialiter perficitur, quãdo res traditur, siue expectata siue numerata pecunia.

B Tertio. Quia ex sententia Caietani sequeretur, qd qui non erat seruaturus merces suas in futurum: licite posset carius illas vendere, quã qui erat seruaturus ad tempus quo carius erant valituræ. Probatur sequela. Nam q erat seruaturus, tenetur minuire de pretio tantum, quantum ipse erat impensurus in seruandis mercibus, & quantum erat periculi in illarum conseruatione: At uerò qui non erat seruaturus nullas expensas facturum erat, ac p inde carius poterit vendere. Ad argumentum in oppositum ex cap. In ciuitate bene responsum est illic in argumento. Ad primam replicam respondetur, quòd Gregorius IX. explicuit illud caput in alio cap. Nauiganti: Neque est distinctus casus secundum speciem quantum attinet ad rem præsentem secundum rationem vsuræ vel non vsuræ. Vnde ad secundam replicam respondetur, quòd poterit etiam palliari vsura in casu cap. Nauiganti, si venditor fingit se seruaturum & non erat seruaturus merces. Ad tertiam replicam negatur consequentia. Differentia est manifesta: quia venditio perficitur quando res traditur, non autem perficitur quando traditur sola pecunia, etiam si fiat pactum in futurum tradendi rem.

Sextus titulus est specialissimus in quoddam genere mercium, non solum propter modum vendendi in magna quantitate: sed etiam quia omnes illæ merces vel quasi omnes, venduntur expectata pecunia. Vt v. g. sunt tapetes qui deferuntur de Flandria ad portum, vel etiam Pissus quod Hispanè dicitur Olanda & id genus mercium quæ deferuntur ad portum ad prouisionem totius Regni.

DVBITATUR ergo nono. An licitum sit vendere huiusmodi merces eodem tempore & loco cariori pretio expectata pecunia, quã vendantur quãdam merces ex illis numerata pecunia in parua quantitate? Pro parte negatiua arguitur primò. Iustum rerum pretium est illud, quod in presenti æstimatur secundum communem vsum fori numerata pecunia; Sed quædam merces eiusdem speciei æqualiter bonæ venduntur eodem tempore & loco viliori pretio: ergo illud est pretium iustum, & non illud alterum carius expectata pecunia. Arguitur secundo. Si omnes illæ merces venderentur eodem tempore & loco numerata pecunia, proculdubio æstimarentur multo viliori pretio, ergo carius pretium qd exigunt negotiatores propter expectationem temporis iniquum est. Arguitur tertio. Nam si licitum est vendere has merces carius expectata pecunia, quã numerata, ergo quanto ad longius tempus expectatur solutio, licitum erit tanto carius vendere.

Sed in oppositum est pro parte affirmatiua. Primò, Quia modus debitus per se in vendendis huiusmodi mercibus est, vt vendantur eo loco & tempore in magna quantitate: ex quo statim sequitur, quòd nõ possint vendi numerata pecunia, ergo iustum illarũ pretium non potest æstimari numerata pecunia, sed æstimandum erit expectata pecunia.

Argui.

Arguitur secundò. Si pretium iustum harum mercium æstimandum esset secundum quod venduntur quedam ex ipsis de præfenti numerata pecunia: nemo vellet negotiari in huiusmodi mercibus, quia vix posset lucrari factas expensas.

Arguitur tertio. Si pretium iustum harum mercium deberet æstimari (ut quidam aiunt) ac si omnes illarum merces venderentur numerata pecunia eodem loco & tempore: sequeretur, quod esset iniustum pretium illud quo modo de facto venduntur quedam merces ex illis numerata pecunia. Probatur sequela. Quia si omnes illarum merces venderentur numerata pecunia, necessario pretium deberet notabiliter vilescere propter abundantiam mercium, & raritatem emptorum: immò verò non esset numerus emptorum sufficiens ad tantam copiam emendam numerata pecunia, nisi in tantum vilesceret pretium, quod etiam pauperes inuitarentur ad emendum tapetes.

De hac difficultate sunt & fuerunt varia iudicia inter Magistros nostræ ætatis. Magister Soto olim dicebat, quod iustum pretium harum mercium deberet æstimari, ac si omnes venderentur numerata pecunia: Idem asserbat Magister Cano Doctissimus quos ego ore proprio consilui de ista definitione. Sed postea Magister Soto libr. 6. de iustitia, quæstione. 4. articulo. 1. ad quartum, fatetur se diu ancipitem fuisse in hac re definienda: sed tamen ibi iam declinat in fauorem venditorum expectata pecunia: & ait, licitum esse in casu prædicto carius vendere expectata pecunia quam numerata, & quod illud æstimatur iustum pretium quod currit expectata pecunia in mercibus tam magnæ quantitatis: quod quidem probat argumento primo facto pro parte negatiua. Quam sententiã tenuerat olim sapientissimus Victoria communis præceptor huius scholæ. Alij uerò Doctores semper persisterunt asserentes iniquum esse vendere carius expectata pecunia quam numerata. Nihilominus aiunt, quod in casu posito venditores licite carius vendunt expectatam pecunia quam numerata, ratione lucri cessantis: eo quod sunt perpetui negotiatores, & ideo patiuntur damnum in expectatione pecuniarum, quam si haberent præmanibus, possent amplius negotiari & amplius lucrari.

Sed tamen hæc sententiã sufficenter impugnatur argumentis factis pro parte affirmatiua. Deinde. Falsum est, quod in casu posito sit verè lucrum cessans. Quia illi negotiatores non erant vendituri, immò neque poterant vendere numerata pecunia, ergo reuera non cessat illis lucrum.

PRO decisione notandum est, quod pretium rei venalis dupliciter potest dici præfens. Vno modo dicitur præfens quod hic æstimatur à viris probis & prudentibus, etiam si non statim & de præfenti physice loquendo soluatur pretium: altero modo dicitur præfens quod statim de præfenti physice loquendo soluitur.

Notandum est secundò, quod pretium præfens priori modo est iustum pretium cuiuslibet rei venalis: pretium vero præfens secundo modo impertinenter se habet ad rationem iusti pretij: nam aliquando contingit ut coniungatur cum illo, aliquando verò expectatur iustum pretium soluendum futuro tempore.

Nota tertio, quod ratio quare in emptione mercium de quibus loquimur, non potest statim representari pecunia, ea est: quia pretium non potest colligi nisi ex ipsismet mercibus in alijs locis & temporibus vendendi: propterea quod huiusmodi prouisio mercium deferretur per totam prouinciam & per totum

Bañes de Iustitia.

A Regnum, & ita ad arbitrium boni uiri debet determinari tempus necessarium, intra quod huiusmodi merces possint minutatim vendi in alijs locis & colligi pecunia: unde totum illud tempus debet reputari tamquam præfens respectu solutionis tantarum mercium. Explicatur hæc doctrina amplius. Si venditor ille magnus negotiator qui vehit tantas merces nauibus, mitteret illos ministros suos per totum Regnum ut minutatim venderet merces numerata pecunia: certè totum illud tempus quo expectaret venditor ille pecunias pro mercibus suis, reputaretur præfens tempus, & diceretur quod ille vendit merces suas numerata pecunia: sic etiam æquiuolenter quando alij negotiatores emunt tales merces, considerandi sunt quasi subordinati ministri illius magni negotiatoris: quamuis enim non sint omnino ministri, quia efficiuntur domini mercium quas emunt: sed tamen quod attinet ad rationem præfentialitatis pretij soluendi, perinde sunt quasi ministri: sunt enim negotiatores necessario subordinati pro tantis mercibus expendendis.

B Nota quartò, quod forma quæ seruetur à viris probis & prudentibus in emptione harum mercium ea est, quod primum taxetur pretium iustum secundum æstimationem præfentem: deinde venditor & emptores conueniunt de tempore solutionis, quod quidem determinandum erit maius, aut minus ad arbitrium boni uiri: secundum quod iudicabitur necessarium esse ut expendantur minutatim tales merces à negotiatoribus: & totum illud tempus debet reputari præfens, ac si solutio fieret numerata pecunia.

C His ita constitutis sit prima conclusio. Licitum est in casu posito vendere illas merces carius expectata pecunia usque ad prædictum tempus: quam in præfenti ueduntur eadem merces numerata pecunia in parua quantitate. Hæc conclusio patet ex fundamentis præiactis & argumentis factis pro parte affirmatiua.

D Secunda conclusio. Non licet vendere merces illas in magna quantitate carius quam in præfenti æstimantur, etiam expectata pecunia. Ista conclusio probatur argumentis factis pro parte negatiua. Et istæ conclusiones extenduntur ad omnes alios magnos negotiatores, qui in alijs regionibus quam in portu, vendunt merces in magna quantitate dummodo eadè merces non vendantur in magna quantitate numerata pecunia eodem loco & tempore; tunc enim iustum pretium omnium mercium erit illud quod currit numerata statim pecunia.

E Tertia conclusio. Negotiator qui taxato semel pretio prout in præfenti æstimatur, & determinato etiam tempore solutionis necessario ad expeditionem prædictarum mercium ut dictum est, uendiderit carius, eo quod expectat ad longius tempus: uirarius est. Hoc probatur eisdem argumentis pro parte negatiua factis, & proportionabiliter dicendum est de negotiatore qui emit uilius in magna quantitate eodem tempore & loco, propterea quod anticipat solutionem ante illud tempus necessarium, ut merces minutatim expendantur.

Ex dictis sequitur, quod respectu diuersorum emptorum, in prædicto casu bene potest determinari diuersum tempus maius aut minus, necessarium tamen ut merces expendantur minutatim: sed nihilominus tunc non debet uendere carius unquam alteri: propterea quod unquam est maius tempus necessarium ad expendendas merces quam alteri: & totum illud reputatur præfens respectu solutionis.

Quarta conclusio. Qui pecunia numerata emunt

Aa 2 uilius

vilius eodem tempore & loco, quia minutatim emunt mercies illas in parua quantitate licite & iuste emunt. Ratio est: quia illæ merces sunt vltionæ, & ideo merito vilescunt in illo loco; quia ipse venditor compellitur ne cessitate vt sustentet se in portu vendit illas in parua quantitate; & signum est qd ille contractus est licitus: siquidem ille venditor illo pretio non venderet omnes merces quas habet. Denique probatur, Quia tunc est raritas emptorū ad emendas illas merces minutatim numerata pecunia: neque est inconueniens quod eodem tempore & loco sint duo distincta pretia: propter distinctum modum vendendi.

Quinta conclusio. Alij negotiatores qui postea easdem merces vendunt in singulis oppidis, non possunt illas cariore pretio vendere expectata pecunia quam numerata. Probatur. Quia tunc magna quantitas illarum mercium venditur numerata pecunia; ergo inde accipienda est æstimatio iusti pretij.

Ad argumenta pro parte negatiua respondetur. Ad primum nego maiorem si intelligatur de mercibus quæ vt in plurimum venduntur in magna quantitate, ac inde expectata pecunia quæ ex ipsis mercibus alijs venditis debet colligi. Neque tunc inconuenit quod in parua quantitate viliori pretio vendatur eodem tempore & loco; quia tunc sunt merces vltionæ.

Ad secundū negatur consequentia. Quia illæ conditionales non positæ in esse non constituunt pretium iustum; quia pari ratione sequeretur, qd si aliquis habens magnam copiam frumenti, venderet minutatim pretio currenti secundum communem usum fori; quod ille esset iniustus. Probatur sequela. Nam si totum frumentum exponeret simul venditioni, certum est quod pretium vilesceret propter copiam; ergo ille conditionales non faciunt iustum pretium.

Ad tertium respondetur, quod nos numquam concessimus, quod formaliter loquendo ratione expectationis soluendæ pecuniæ: licitum sit carius vendere quam numerata concedimus autem quod materialiter loquendo aliquando expectata pecunia, licitum est carius vendere quam numerata propter alium iustum titulum: non solum ratione lucris cessantis vel damni emergentis: sed etiam propter modum vendendi in magna quantitate, quo venditur aliquæ merces necessario expectata pecunia, quæ ex ipsismet debet colligi alibi venditis in alio loco & tempore, & totum illud tempus necessarium ad talem expeditionem reputatur tempus præsens moraliter loquendo pro illis mercibus.

DVBITATVR decimò & vltimò. An sicut est licitum vendere carius expectata pecunia quam numerata propter prædictum modum vendendi in magna quantitate: ita possit esse licitum aliquo titulo emere viliori pretio anticipata solutione pro modo emendi in magna quantitate, vel alia quavis ratione?

Arguitur primò pro parte affirmatiua. Ex communi vsu negotiatorum lanarum, qui emunt illas à pastoribus mense Octobris, aut Nouembris anticipata solutione: multo viliori pretio, quam sunt valitura mense Aprilis, aut Maij; quando traduntur, v. g. emunt mense Octobris, 30. argenteis arrobam vnã lanæ, quæ quidem quando tradenda est æstimabitur quadraginta argenteis. Sed durissimū esset condemnare multitudinem talium negotiatorum, ergo signum est, quod est aliquis titulus iustificans talem contractum.

Arguitur secundò. Negotiatio lanarum necessaria est Regno Hispaniæ multipliciter: non solum ad faciendos pannos pro vestibus, sed etiam vt aspor-

A tentur in Flandriam ex quibus illic conficiantur tapetes & in Hispaniam remittantur: sed talis negotiatio fieri non potest nisi magna copia lanarū ematur & vendatur ante ouium attonsonem, ad hoc vt negotiatores certi qd habituri sunt illas illo tempore, præparent se & ministros suos ad lauandum & componendum illas merces: ergo licitum erit emere mense Octobri viliori pretio, quod quidem pro tunc æstimatur iustum.

Arguitur tertio. Multitudo venditorū, merito solet esse causa minuerendi pretium rerum venalium: sed mense Octobri & Nouembri, plurimi pastores vendunt lanas anticipata solutione lanarum, quas tradituri sunt mense Aprilis, aut Maij: ergo merito mense Octobri viliori pretio æstimantur. Confirmatur, Quia tunc videntur esse quasi merces vltionæ propter necessitatem pastorum ad soluendum pastum gregum.

Arguitur quarto. Nam quod tempore traditionis lanarum pluris æstimantur, causa est raritas mercium: eo qd iam maxima pars vendita fuerat anteriori pretio, ergo iustum pretium quod soluitur anticipata solutione, non debet regulari per illud pretium quod currit tempore traditionis lanarum. Probatur consequentia. Quia si iam non essent venditæ lanæ, perfectio vilis æstimarentur tempore attonsonis; eo quod esset magna copia mercium. Et confirmatur. Non enim videtur iustum, vt maxima pars mercium venalium sequatur pretium minima partis: sed minima pars lanarum venditur tempore attonsonis; ergo lanæ quæ venduntur mense Octobri, aut Nouembri, non debent sequi pretium lanarum quæ venduntur mense Maij.

Quinto arguitur. Merces istæ lanarum habent ex natura sua, quod sumptus pascendi greges ex ipsa lana nutrienda colligantur, ergo cum tempus soluendi pastum sit priusquam tempus attodendi oues: sequitur, qd pretium iustum lanarum debeat estimari & iudicari pro tempore solutionis pastus, quando lanæ venduntur anticipata solutione.

D Vltimò. Idem modus emendi permittitur & est in vsu in emptione piscaturæ marinæ anticipata solutione viliori pretio: eo qd piscatura non posset seruari nisi iam essent certi emptores, & soluissent aliquod pretium pro expensis piscatorum, ergo pari ratione iustus erit ille contractus lanarum. De hac difficultate sunt duæ sententiæ. Altera est Magistri Soto libro. 6. de iustitia, quæst. 4. artic. 1. ad 4. vbi tenet partem affirmatiuam pro quinto argumentum quod fecimus: sed adijcit conditionem, dummodo absit fraus, scilicet, qd non fiat solutio anticipata solutione nisi per tres vel quatuor menses ante attonsonem ouium; aut saltem fiat intra annū traditionis lanarum: nam si fiat antea viliori pretio, erit emptio vsuraria. Altera sententia est Ioannis de Medina in lib. de restitutione quæst. 88. cap. 6. vbi reprobatur omnino talis contractus emptionis rationibus communibus, quibus reprobatur solet emptio quæ fit viliori pretio propter anticipatam solutionem.

E Pro intelligentia huius difficultatis, oportet examinare factū ipsum quod facile variatur pro diuersitate temporū. Etenim quoniam scripsit Soto & Ioannes de Medina, ita contingebat in contractibus huiusmodi mercium, qd omnes lanæ quæ attondebantur mense Aprilis, ferè omnes iam venditæ erant anticipata solutione, saltim mense Decembri; pauci autem pastores diuites referuabant venditionem ad mensem Aprilem, aut Maium. Ratio autem facti erat: quia tunc erant plurimi emptores lanarū qui transmittebant illas in Flandriam, ita sanè vt nulla vellera lanæ remanebant apud pasto-

res exposita venditioni. Nunc autem nostris temporibus non ita se habent res. Quoniam propter quædam bella in Flandria, & propter pericula piratarum, non est tam frequens iste contractus & negotiatio lanarum: sed omnino superest apud pastores magna multitudo velleorum: ita ut vendantur postea etiam in mense Decembri, partim numerata pecunia partim expectata.

Nunc igitur si loquamur de priori illo tempore, sit prima conclusio. Probabilis est sententia Magistri Soto propter argumenta pro parte affirmatiua. Etenim ratio quare tempore traditionis lanarum, quæ venditæ fuerant anticipata solutione, aliæ lanæ vendantur cariori pretio numerata pecunia, erat quia tunc erat raritas mercium & frequentia emptorum, quare ratio erat quasi per accidens respectu iusti pretij lanarum quæ venditæ fuerant in maxima quantitate anticipata solutione. Huic sententiæ adhaerent multi viri docti ex nostra familia Prædicatoria.

Nihilominus sit secunda conclusio. Eodem ipso tempore mihi probabilis est, quod illa emptio est iniqua & usuraria. Probatur primò. Nam pari ratione ex opposita sententia sequeretur, licitum esse emere quoscumque fructus terræ ab agricolis patientibus necessitatem, uiliori pretio quam sint valituri tempore traditionis. Probatur sequela. Quia eadem est ratio utriusque contractus. Præterea. Talis contractus habet manifestam speciem usuræ; nam continet implicitè mutuum ex quo mutuator lucrum recepturus est, v. g. pro 30. datis de presenti recepturus est 40. tempore attonisionis lanarum. Quod si aliquis dicat, quod modo pastor non vendit immediatè lanas quæ recipit numeratam pecuniam, sed vendit obligationem reddendi certam quantitatem lanarum tempore attonisionis. Ista tamen solutio non sufficit. Quoniam obligatio ad reddendum 40. valet 40. emptor autem dat triginta: ergo usurarius est, ac si mutuaret 30; recepturus 40. Et denique. Nulla ratio est sufficiens ad excusandum huiusmodi contractum ab usura: ergo cum habeat speciem usuræ usura est. Antecedens probatur soluendo argumenta sententiæ affirmatiuæ, & simul proferendo nouas rationes, quibus ille contractus probatur usurarius.

Ad primum enim respondetur, quod illa consuetudo est iniqua sicut aliæ multe in republica: quæuis aliquando excusentur negotiatores auctoritate Doctorum quos consulunt: aliquando verò non excusantur: quia nolunt cognoscere ueritatem, sed affectat ignorantiam ne faciant restitutionem.

Ad secundum argumentum negatur consequentia. Nam tunc temporibus dupliciter fieri poterat talis negotiatio lanarum. Vno modo emendo eas expectata et pecunia ad tempus traditionis lanarum, eodem pretio quo tunc erant valiturae: altero modo numerata pecunia & anticipata solutione, eodem pretio quo erant valiturae tempore traditionis.

Ad tertium respondetur, quod multitudo venditorum in casu posito superabatur à multitudine emptorum qui diligentissimè quærebant lanas emendas anticipata solutione viliori pretio: quapropter illa multitudo venditorum non minuebat pretium iustum: sed necessitas pastorum erat in causa ut quærent pecunias quasi ad usuras: unde quis appellaretur ille contractus emptio, non tamen erat reuera venditio quædam sua: quia non tradebatur merces.

Ad confirmationem respondetur, quod proprie loquendo non sunt merces vltraonice. Primò quidem, quia sunt plurimi emptores quærentes eas. Deinde, quia reuera, p tunc illæ merces non sunt in actu sed producendæ erant in ipsis gregibus: quapropter v-

Bañes de Iustitia.

A dentes de presenti nihil tradunt, nisi obligationem tradendi lanas eo tempore, quo carius sunt valiturae. Quapropter quemadmodum si quis alius negotiator emeret illam obligationem tradendi quadraginta, tempore attonisionis, pro triginta de presenti numeratis, erit usurarius: ita erit usurarius qui dicitur emere lanas valituras quadraginta, pro triginta numeratis de presenti.

Ad quartum respondetur, quod in illo casu ratio quare pretium augebatur tempore attonisionis, non erat solè raritas mercium venalium: sed etiam multitudo emptorum, ita sanè ut si nullæ merces venditæ fuissent anticipata solutione: nihilominus tunc pretium auferceret propter multitudinem emptorum.

B Ad confirmationem respondetur, primò quidem, quod non satis constabat an maxima pars lanarum venderetur anticipata solutione. Etenim pastores pecuniosi non vendebant anticipata solutione. Deinde pastores minus diuites non vendebant nisi tantum lanarum, quantum opus erat ad pastum gregis soluendum. Sed demus ita esse, quod mense Nouembri vel Decembri venderetur maxima pars lanarum: non inde sequitur, quod pretium iustum sit illud quod solvebatur anticipata solutione. Nam eadè ratione sequeretur, quod si quis venderet eodem tempore & loco lanas tradendas mense Iunio, eo pretio quo tunc essent valiturae: quod ille contractus esset iniquus ex parte venditis. Patet sequela. Quia secundum alteram opinionem, minima quantitas deberet sequi pretij maioris quantitas quæ vendebatur anticipata solutione. Consequens autem esse falsum manifestissimum est: quia ille contractus ab omnibus approbatur tanquam iustus expectata solutione eo pretio quo merces valiturae sunt tempore traditionis, ut diximus titu. 4. conclusiõne. 2. & titu. 5. argumento. 2. contra Caietanum.

C Ad quintum argumentum respondetur, negado consequentiam. Quia pari ratione sequeretur ut diximus, licitum esse emere fructus terræ, futuros viliori pretio, cum obligatione tradendi tempore quo carius sunt valituri. Similiter licitum esset emere à pastoribus carnes gregis viliori pretio anticipata solutione: quam sint valiturae tempore traditionis.

D Ad sextum negatur consequentia. Neque enim est eadem ratio. Primò quidem, quia piscatura conseruari non potest nisi præsto adint emptores qui illam recipiant quam antea emerant, siue expectata siue numerata pecunia. At verò lanæ optimè conseruantur. Deinde est differentia: quoniam eodem pretio emittitur piscatura ante piscationem eodem tempore & loco numerata pecunia & expectata solutione. At verò lanæ non eodem pretio emuntur numerata pecunia & expectata solutione. Concludamus igitur, quod regula communis est, ut contractus emptio, nis & venditionis viliori pretio anticipata solutione quam expectata, est usurarius ex parte ementis: ut docet D. Thom. quæstione. 78. artic. 2. ad septimū: nisi ubi fuerit aliquis titulus manifestus eorum quos approbamus. v. g. lucri cessantis & dani emergentis.

E Vltima conclusio. Si loquamur de ipso facto nostris temporibus, venditio quæ fit lanarum ad creditum cariori pretio numerata pecunia quam expectata: iniqua est & usuraria. Ratio est manifesta, quia nunc de facto est magna multitudo velleorum apud ipsos pastores; quæ vendunt numerata pecunia mense Octobri, Nouembri, & Decembri, viliori pretio, quæ expectata solutione. Constat autem quod regula iusti pretij est communis visus fori, quando ipse merces traduntur numerata pecunia in magna quantitate: & idcirco si cariori pretio vendantur expectata pecunia, tunc usurarius implicitè est ille contractus. Et hæc de ista quæstione dicta sufficiant.

Aa 3 QVAE-

QVAESTIO LXXVIII.
De Usura.

Einde considerandum est de peccato usuræ, quod committitur in mutuis. Et circa hoc queruntur quatuor.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum accipere usuram pro pecunia mutuata sit peccatum.

3. dist. 37.
arti. 6. Et
mal. q. 13
art. 4. Et
quod. 3. ar
tic. 19. &
opus. 73.
q. 4. & 15.

AD Primum sic proceditur. Videtur, quod accipere usuram pro pecunia mutuata non sit peccatum. Nullus enim peccat ex hoc, quod sequitur exemplum Christi. Sed Dominus de seipso dicit, Luc. 19. Ego veniens cum usuris exegissem illam, scilicet pecuniam mutuatam. Ergo non est peccatum accipere usuram pro mutuo pecunie.

2. Præterea. Sicut dicitur in Psalm. 18. Lex Domini immaculata: quia scilicet peccatum prohibet. Sed in lege diuina conceditur aliqua usura: secundum illud Deuter. 23. Non foenerabis fratri tuo ad usuram, pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem, sed alieno. Et quod plus est, etiam in premium repromittitur pro lege seruata, secundum illud Deuter. 28. Foenerabis gentibus multis, & ipse à nullo fœnus accipies. Ergo accipere usuram non est peccatum.

3. Præterea. In rebus humanis determinatur iustitia per leges ciuiles. Sed secundum eas conceditur usuras accipere. Ergo uidetur non esse illicitum.

4. Præterea. Prætermittere consilia non obligat ad peccatum. Sed Luca. 6. inter alia consilia ponitur, Date mutuum, nihil inde sperantes. Ergo accipere usuram non est peccatum.

5. Præterea. Pretium accipere pro eo, quod quis facere non tenetur, non uidetur esse secundum se peccatum. Sed non in quolibet casu tenetur pecuniam habere

eam proximo mutuare. Ergo licet ei aliquando pro mutuo accipere pretium.

6. Præterea. Argentum monetatum & in uasa formatum, non differt specie. Sed licet accipere pretium pro uasis argenteis accommodatis. Ergo etiam licet accipere pretium pro mutuo argenti monetati. Usura ergo non est secundum se peccatum.

7. Præterea. Quilibet potest licite accipere rem quam ei dominus rei uoluntarie tradidit: sed ille, qui accipit mutuum, uoluntarie tradit usuram. Ergo ille qui mutat, licite potest accipere.

Sed contra est, quod dicitur Exod. 22. Si pecuniam mutuam dederis populo meo pauperi, qui habitat tecum, non urgebis eum quasi exactor: nec usuris opprimes.

Respondendo dicendum, quod accipere usuram pro pecunia mutuata, est secundum se iniustum: quia venditur id quod non est, per quod manifeste inæqualitas constituitur, quæ iustitiæ contrariatur. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod quædam res sunt, quarum usus est ipsarum rerum consumptio, sicut uinum consumimus, eo utendo ad potum, & triticum consumimus, eo utendo ad cibum. Vnde in talibus non debet seorsum computari usus rei à re ipsa, sed cuiuscumque conceditur usus, ex hoc ipso conceditur res, & propter hoc in talibus, per mutuum, transfertur dominium. Si quis ergo seorsum uellet vendere uinum, & uellet seorsum vendere usum uini, venderet eandem rem bis, vel venderet id quod non est. Vnde manifeste per iustitiam peccaret. Et simili ratione iniustitiam committit qui mutat uinum, aut triticum, petens sibi duas recompensationes: unam quidem restitutionem equalis rei, aliam uero pretium usus, quod usura dicitur. Quædam uero sunt, quorum usus non est ipsa rei consumptio, sicut usus domus est inhabitatio, non autem dissipatio. Et ideo in talibus seorsum potest utrumque concedi, puta cum aliquis tradit alteri dominium domus, reseruato sibi usu ad aliquod tempus: uel econuerso, cum quis concedit alicui usum domus, reseruato sibi eius dominio. Et pro hoc licite potest homo accipere pretium pro usu domus, & præter hoc petere domum accommodatam, sicut patet in cōductione & locatione domus. Pecunia autem secundum

Philo-

Lib. 5. Ethico. c. 5.
& 1. Politico. c. 6.
& 7. 10. 5.

Philosophum in 5. Ethicor. & in 1. Politico. principaliter est inuenta ad commutationes faciendas. Et ita proprius & principalis pecuniæ vsus, est ipsius cõsumptio, siue distractio, secundum quod in cõmutationes expenditur. Et propter hoc secundum se est illicitum pro vsu pecuniæ mutuatæ accipere pretium, quod dicitur vsura. Et sicut alia iniuste acquisita tenetur homo restituere, ita restituere tenetur pecuniam, quàm per vsuram accepit.

Ad primum ergo dicendum, quod vsura ibi metaphoricè accipitur pro superexcrecètia bonorum spiritualium, quam exigit Deus, volens vt in bonis acceptis ab eo, semper proficiamus. quod est ad utilitatem nostram, non eius.

Ad secundum dicendum, quod Iudæis prohibitum fuit accipere vsuram à fratribus suis, scilicet Iudæis: per quod datur intelligi, quod accipere vsuram à quocumque homine est simpliciter malum. Debemus enim omnem hominem habere quasi proximum, & vt fratrem, præcipuè in statu Euangelij, ad quod omnes vocantur. Vnde in Psalm. 14. absolutè dicitur, Qui pecuniam suam non dedit ad vsuram. Et Ezech. 18. Qui vsuram non accepit. Quod autem ab extraneis vsuram acciperent, nõ fuit eis concessum quasi licitum, sed permissum ad maius malum vitandum, ne scilicet à Iudæis Deum colentibus usuras acciperent propter auaritiã, cui dediti erãt, vt habetur Isai. 56. Quod autem in præmiũ promittitur, foenerabis gentibus multis, &c. foenus ibi largè accipitur pro mutuo, sicut & Ecclesiasti. 29. dicitur, multi non causa nequitie non foenerati sunt, idest, non mutuauerunt. Promittitur ergo in præmium Iudæis abundantia diuitiarum: ex qua contingit quod alijs mutuare possint.

Ad tertium dicendum, quod leges humanæ dimittunt aliqua peccata impunita, propter conditiones hominum imperfectorum, in quibus multæ utilitates impedirentur, si omnia peccata districtè prohiberentur pœnis adhibitis. Et ideo vsuras lex humana concessit, non quasi æstimans eas esse secundum iustitiam, sed ne impedirentur utilitates multorum. Vnde in ipso iure ciuili dicitur, quod res quæ vsu cõsumuntur, neque ratione naturali, neque

A ciuili recipiunt usumfructum, & quod Senatus non fecit earum rerum usumfructum, nec enim poterat, sed quasi usumfructum constituit, concedens scilicet vsuras. Et Philosophus naturali ratione ductus dicit in primo Politico. quod vsuraria acquisitio pecuniarum est maximè præternaturam.

Li. 1. c. 7.
parũ ante
mediũ
tom. 5.

B Ad quartum dicendum, quod dare mutuũ, non semper tenetur homo. Et ideo quantum ad hoc ponitur inter consilia: sed quod homo lucrum de mutuo non quærat, hoc cadit sub ratione præcepti: potest tamen dici consilium per comparisonem ad dicta Phariseorum, qui putabãt vsuram aliquam esse licitam, sicut & dilectio inimicorum est consilium. Velloquitur ibi non de spe vsurarij lucri, sed de spe, quæ ponitur in homine. Non enim debemus mutuũ dare, vel quodcumque bonum facere propter spem hominis, sed propter spem Dei.

C Ad quintum dicendum, quod ille qui mutuare non tenetur, recompensatione potest accipere eius quod fecit, sed non amplius debet exigere. Recompensatur autem sibi secundum equalitatem iustitiæ, si tantum ei reddatur, quantum mutuauit. Vnde si amplius exigit pro vsufructu rei, quæ alium vñum non habet, nisi consumptionem substantiæ, exigit pretium eius quod non est, & ita est iniusta exactio.

D Ad sextum dicendum, quod vsus principalis vasorum argenteorum, non est ipsa eorum cõsumptio; Et ideo vsus eorum potest vendi licitè, seruato dominio rei: vsus autem principalis pecuniæ argenteæ est distractio pecuniæ in cõmutationes. Vnde non licet eius vñum vendere, cum hoc, quod aliquis velit eius restitutionem, quod mutuo dedit. Sciendum tamen quod secundarius vsus argenteorum vasorum posset esse commutatio: & talem vñum eorũ non licet vendere. Et similiter potest esse aliquis secundarius vsus pecuniæ argenteæ, vtpote si quis concederet pecuniam signatam ad ostentationem, vel ad ponendum loco pignoris. & talem vñum pecuniæ licitè homo vendere potest.

E Ad septimum dicendum, quod ille qui dat vsuram, nõ simpliciter voluntariè dat, sed cum quadã necessitate, in quãtum in-

diget accipere pecuniam mutuo, quam ille qui habet, nō vult sine usura mutuare.

S Y M M A A R T I C V L I.

Prima conclusio. Accipere usuram pro pecunia mutuata est secundum se iniustum. Ratio est, quia venditur id quod non est.

Secunda conclusio. Pecunia quæ per usuram accipitur, est necessario restituenda ex iniustitia.

C O M M E N T A R I V S.

MA T E R I A hæc celebris est inter Theologos & Iuristas. Theologi quidem agunt de illa in 4. dist. 15. Adrianus in 4. in materia de restitutione. Conradus in tractatu de contractibus à questione. 21. Ioannes de Medina in libr. de restitutione in tractatu speciali de rebus per usuram acquisitis. Abulen. tomo. 7. super Matth. cap. 25. questio. 164. & deinceps. Soto lib. 6. de iustitia. Vtriusq; Iuris periti in titulis de usuris. Et Gratianus in Decreto dist. 47. & 14. causa. quæst. 4. Vbi videndus erit Cardinalis Turrecremata. Sūmmitq; in verbo usura.

De nomine & definitione usurae.

Ante omnia in hoc tractatu explicandum est, quid significet, & quid sit usura. De notione quidem huius vocabuli sciendum est, esse Ciceronianum, & habere amplam significationem. Significat enim usum rei cuiuscumque siue bonum siue malum. Idem dicimus de hoc nomine Fœnus. Est enim idem quod usura: & fœneror, idem est quod exercere usuras. Iam verò ex usus accommodatione inter doctores, huiusmodi vocabula in malam partem tantum accipiuntur, vt significent pretium rei iniquum quod capitur ex re quæ vsu consumitur. Quæ quidem acceptio quasi per antiphrasim ortum habuisse videtur: sicut bellum dicitur, quia est res minime bella, & lucus, quia non habet lucem, & piscina, quæ piscibus caret. Sic etiam quando quis vult pretium vltra sortem pro re quæ nullum habet fructum aut vsum præter distractionem & consumptionem ipsius; dicitur tale pretium usura, accipitur deinde pro ipso vitio, hoc est, pro habitu qui est principium talium actionum iniquarum. Accipitur etiam pro ipsa actione usuras accipiendi. Quandoq; verò accipitur pro obiecto illius habitus iniqui.

Exemplum est in alijs omnibus vitijs & virtutib. Furtū enim dicitur ipsa rei alienæ occulta acceptio. Aliquando verò dicitur ipsamet res occultè accepta. Similiter fides quandoque dicitur res ipsa per fidem credita, aliquando ipse actus credendi, aliquando ipse habitus. Sic usura accipitur in consilio Agathensi, & refertur. 14. quæst. 3. capite vlti. Vbi dicitur usura est vbi amplius requiritur, quam datur. Ecce vbi requisitionem vocauit usuram. Pro obiecto verò accipitur à D. Ambrosio, & refertur vbi sup. 14. quæst. 3. Vbi ait quodcumque accedit sorti usura est. Eodem pacto accipitur à D. Hierony. lib. 6. super Ezechiel cap. 18. & refertur vbi supra.

Deinceps definitionem quid rei inquiramus incipientes à diffinitione usure prout accipitur pro obiecto. Usura itaque in hac acceptione est, vt D. Thom. definit in hoc articulo, pretium vsus rei mutuare. In

eodem incidit alia definitio, scilicet, lucrum ratione mutui ex pacto. Hinc colligitur definitio usurae in altera acceptione pro vitio. Est enim usura iniustitia per quam accipitur pretium vsus rei mutuatae. Vel aliter, usura est iniustitia qua accipitur lucrum ratione mutui ex pacto.

Pro harum definitionum intelligentia notandum est primò, quòd tria requiruntur ad vitium usurae. Primò quidem quòd in tali contractu sit mutuū, hæc enim est propria & sola materia usurae. In quo datur intelligi, quòd usura solū habet locum in rebus vsu consumptibilibus, quarum proinde dominiū transfertur per talem contractum. Sicut reuera transfertur per omnem mutationem. Prædicta differentia distinguitur usura à fraudulencia emptionis & venditionis; qui contractus versatur etiam circa res quæ non consumuntur vsu, sed sunt materia commodationis. Obseruandum est tamen, non esse necessarium ad rationem usurae, quòd mutuū sit expressum & manifestum: sed satis est quòd sit implicitum & virtuale, v. g. Vendit quis cariori pretio quam præseul iusto merces suas ex eo tantum quòd expectat solutionem futuram; Ibi certè est usura virtualis, & implicitum mutuū. Etenim perinde pollet illa venditio, ac si modo uenditor acciperet ab emptore iustū pretium præsens, & illud ipsum daret mutuū emptori vsque ad tempus præstitutum & præscriptum solutioni, & exigeret lucrum ratione illius mutui.

Secundò. Requiritur intentio accipiendi lucrum ratione mutui. Et hoc ipsum expressum est in altera definitione. Colligitur autem manifestè ex D. Tho. definitione. Etenim cum res mutua necessariò debeat restitui eadem in specie mutuatori, si pro viū illius pretium accipere velit, iam manifestè intendit lucrum. Quapropter, si quis accipiat quod aliàs sibi debebatur, vt redimat suam vexationem, quoniam aliter nequibat recuperare debitum; etiam si ratione mutui dicat se id petere, non est usura; si quidem non est lucrum verū quod capitur ex mutuo. Hoc modo potest intelligi Ambro. sup. lib. de Tobia. cap. 15. quod refertur. 14. quæst. 4. cap. fin. vbi ait. Ab illo exigere usuras, cui merito nocere desideras, cui iure inferuntur arma, huic legitime auferuntur usurae, quæ bello vincere non potes, ab hoc usuras exige. Et concludit. Ergo vbi ius est belli, ibi ius usurae. Loquitur itaque Ambro. de usura secundum apparentiam, nō secundum rei veritatem. Tertiò requiritur pactum & obligatio explicitè vel implicitè, ratione cuius mutuatarius teneatur, saltem secundum iustitiæ figuram quantum est ex parte contrahentium voluntate sua, quoniam re vera & absolute nulla est obligatio ex parte mutuatarij ad reddendas usuras. Obserua tamen quòd quando obligatio, qualicumque illa est, fuerit implicita, contingere potest, quòd altera tantum pars intendat inducere talem obligationem. Et tunc si mutuator intendat inducere obligationem, contractus erit usurarius, etiam si mutuatarius non intelligat. Si verò mutuatarius existimet se obligari, & mutuator non id intendat, non erit usurarius contractus, etiā si mutuatarius soluat usuras. Ratio huius differentiae est: quia usura est formaliter in mutuatore. Verum est tamen quod mutuator quando postea nouerit animum mutuatarij, tenebitur restituere usuras.

Diuisio usurae.

Iam vero distindere oportet usuram ratione. Altera enim dicitur realis & exterior: altera mentalis & interior. Exterior quidem committitur quando interuenit pactum saltem implicitum. Mentalis

verò

verò est mentis propositum recipiendi lucrum ex mutuo. Obiervandum est tamen, quod mentalis usura dupliciter dicitur: vno modo communi quadam acceptione cum alijs vitijs mentalibus, quæ mentalia dicuntur quatenus mente sola perpetrata sunt, nullo exteriore subsecuto effectu. Sicur mentale homicidium dicitur, quod solo proposito, vel desiderio terminatum est. Sic etiam mentalis usura est propositum absque effectu accipiendi lucrum ex mutuo. Altero modo specialiter dicitur mentalis usura etiam si secuta fuerit acceptio lucri ex mutuo, quando nullum pactum, ne implicitum quidem, præcesserat. Et hæc usura dicitur solum propositum, ita ut excludat pactum, non autem effectum. Et in hac acceptione multa disputant doctores de usura mentali.

DVBITATVR primò. An usura sit prohibita iure naturali, an verò solum iure positivo diuino, vel humano?

Arguitur primò pro parte negativa. Quod iure naturæ prohibetur, nunquam est licitum: sed D. Ambrosius vbi supra dicit aliquando esse licitum, ergo non est intrinsecè malum exigere usuras.

Arguitur secundo argumèto quinto D. Thomæ. Licitum est iure naturæ pretium exigere pro actione quam alias homo facere non teneretur, sed homo nõ teneretur mutuare, ergo pro actione mutuandi potest aliquid iuste petere & accipere. Maior probatur exemplo, quia licite potest saltator pro saltatione pretium accipere, eoquod saltatio est opus ad quod alias homo non tenebatur.

Arguitur tertio, & replicatur contra solutionem D. Thomæ ad quintum. Vbi ait quod potest quidem mutuator recompensationem petere à mutuuario, sed illa recòpèratio iusta nihil aliud est, quàm quod mutuarius reddat quantum accepit. Hæc D. Thomas. Contra hoc sic arguuntur. Mutuator qui mutuat centum aureos, amplius dat, quàm sibi reddat mutuarius quo tempore soluit centum aureos, ergo ratione illius excessus potest aliquid amplius accipere. Probatur antecedens. Quia ultra centum aureos quos mutuator dederat, dedit simul obligationem ad non petendum illos ante præfinitum tempus, sed hæc obligatio non exigendi suas pecunias pretio æstimabilis est, sicut & obligatio ad mutuandum vel uendendum æstimatur pretio, ergo &c. Confirmatur & explicatur amplius illud antecedens. Mutuat Petrus Paulo centum aureos reddendos quandoquique Petrus petierit. Mutuat etiam Ioannes Paulo totidem aureos reddendos post annum, nunc videtur quod Ioannes amplius det Paulo quàm Petrus: quia dat notabilem obligationem ad non repetendum, ergo iusta recompensatio quam debet Paulus facere, non debet esse æqualis erga Petrum & erga Ioannem. Confirmatur secundo. Si Ioannes se obligaret per integrum annum ad mutuandum Paulo pecunias quoties Paulus peteret vsq; ad centum aureos, proculdubio Ioannes iuste postulare pretium pro illa obligatione, sed æqualis imò eadem videtur obligatio dare centum aureos nunc cum obligatione non repetendi per totum annum, hoc enim videtur esse continuata obligatio mutuandi vel ratam habendi mutuacionem, ergo talis obligatio pretio æstimabilis est. Confirmatur tertio. Si obligatio non repetendi mutuanam intra annum, non est pretio æstimabilis, ergo nec obligatio non repetendi intra duos vel quatuor vel viginti annos non erit pretio æstimabilis. Probatur cò sequentia, quia non differunt nisi secundum magis & minus.

Arguitur quartò. Sententia quæ sentit licitum esse emere pagas acerbas minori pretio de præfenti da-

to quàm ipse constant, videtur quibusdam probabilis, ergo probabilis sententia erit, esse licitum dato minori pretio in præfenti emere obligationem mutuata rij ad reddendum plus pecuniæ in futuro.

De hac quæstione sciendum est, fuisse hæreticos asserentes licitum esse dare mutuo pecunias ad usuram. Græci fuerunt in hac sententia, ut refert Guido Carmelita in summa de hæresibus. Castro in lib. de hæresibus, verbo usura. Albanenses etiam fuerunt in eadem sententia, ut refert Gabriel Prateolus, lib. 1. de vitis & vitijs hæreticorum cap. 22. Eandem secutus fuit Carolus Molinæus Iurista, sed Lutheranus, ut refert episcopus Segobien. lib. 3. Variarum & Nauarro in Commentario, super capit. 1. 14. quæstione. 3. Qui hæreticus aiebat, licitas esse usuras, si exerceantur cum moderamine quod habetur in l. eos. C. de usuris. Abulensis concedit quidem usuras esse prohibitas, & esse peccatum. Cæterum in loco citato q. 174. & 172. negat esse prohibitas iure naturæ: sed ait, tantum iure positivo prohiberi. In eadè sententia aiunt esse aliquos Iurisperitos, ut refert Soto ubi supra q. 1. articulo 1.

PR O decisionem veritatis sit prima conclusio. Secundum fidem Catholicam asserendum est usuras esse illicitas & oppositum esse hæresis. Hæc conclusio expresse definitur in Concilio Viennensi sub Clemente VIII. & refertur in Clementina vnica de usuris. §. ultimo. Neque ista conclusio est recens sententia Ecclesiæ, sed est communis consensus totius Ecclesiæ à temporibus Niceni Concilij, ubi Canone 18. & refertur. 14. q. 4. cap. quoniam, sic habetur, quoniam multi clerici auaritiæ causa turpia lucra sectantes obliuati sunt Diuini præcepti, quo dictum est Psal. 14. Qui pecuniam suam non dedit ad usuram. Ecce ubi concilium ait, esse Diuinum præceptum. Sunt etiam innumera testimonia aliorum Conciliorum & Pontificum & sanctorum Patrum, quibus semper usura improbata est communi assertionem totius Ecclesiæ. Quæ testimonia referuntur. 14. q. 3. & 4. & 5. & 6. & 47. d. & in Decretalibus, & in sexto, in titulis de usuris. Quæ omnia longum esset recensere. Et denique omnes scholastici Doctores ita censuerunt & sentiunt.

Secunda conclusio. Usura prohibita est iure naturali. Probatur primò, testimonijs Philosophorum qui naturali ratione ducti usuram reprobauerunt. Imprimis, Aristor. 1. Polit. cap. 6. & cap. 7. improbat vehementer usuram, atque eam esse præter naturam. Idem ait. 4. Ethic. cap. 1. Item Cicero lib. 2. de finibus ait, interrogatum Catonem quid esset scenerari, respondisse, quod esset hominè occidere. Quasi æquiperaret Cato scenerationem cum homicidio quantum ad hoc quod est esse contra iustitiam & ius naturæ. Plutarchus opusculum fecit, cui titulum inscripsit, quod non oporteat scenerari. Item Appianus Alexandrinus lib. 1. de bello ciuili. & Marcus Cato de re rustica, usuras vehementer improbant. Certum ergo est, quod lumine naturali cognoscitur iniustitia usurarij. Ratione deinde probatur conclusio. Prima quidem & optima ratio est D. Thomæ in hoc articulo. Iniquum est & contra ius naturæ vendere idè bis, aut vendere id quod non est: sed qui accipit usuram pro pecunia mutuata, vel quasi vendit idem bis, vel certe vendit id quod non est, ergo. Maior probatur. Quia ratione naturali notum est, esse iniquum rem uendere plus quàm valeat. Minor probatur. Nam qui dat mutuum ad usuram, recipit postea quidem tantum quantum dedit: & insuper pro usu illius, qui nullius est pretij seorsum à pecunia, accipit aliquid aliud: ergo aut rem ipsam vendit bis, aut certe pro

tè pro vsu, qui seorsum non est æstimandus, aliquid accipit. Cæterum de distinctione inter dominium & vsum rerum quæ vsu consumuntur, diximus supra in materia de dominio. Quauis enim inter se habeant distinctionem metaphysicam: tamen quod attinet ad pretium & valorem, non potest distinguere vsus rei vsu consumptibilis à re ipsa cuius usus est, vt consummatur.

Secundæ ratio sit ex comparatione. Quia etiam si vsus equi est seorsum aliquando computandus, & æstimandus quantum ad pretium, vt v.g. quando aliquis conducit equum reddit equum, & etiam pretiũ vsus equi; tamen qui equum vendit iusto pretio, nõ potest accipere aliud pretium pro vsu ipsius equi: eo quod per venditionem equi transtulit dominium in emptorem. At verò mutuator qui dat pecuniã transfert dominium eius in mutuatarium redditurum equalem pecuniã, ergo iniquum erit cõtra ius naturæ, quod mutuator accipiat aliquid pro vsu pecuniæ. Probatur consequentia. Quia multo minus distinguitur vsus pecuniæ à pecuniã, quàm vsus equi ab equo, ergo si in venditione equi, propterea quod transfertur dominium, non est licitum recipere pretium pro vsu; multo minus licitum erit accipere pretium pro vsu pecuniæ. Confirmatur. Quoniam contra totũ naturæ ius est, vt quis accipiat pretium pro vsu rei cuius nullum habet dominium, vel vsu fructuum, sed mutuator neque dominium neq; vsu fructum habet pecuniæ mutuatæ, ergo est cõtra ius naturæ, quod exigit pretium pro vsu pecuniæ: sed solũ poterit obligare mutuatarium vt reddat tantum quantum accepit, & tempore prædefinito.

Tertiã ratio pro conclusione sit. Quando nulla esset alia ratio ad probandum qd vsura est contra ius naturæ, nisi qd ex illa sequuntur maxima damna, & incommoda reipublicæ, sufficeret ad reprobandã vsuram rãquam rationi naturali contrariã: quemadmodum colligimus, simplicem fornicationem esse contra ius naturæ: quia si varius concubitus ut licitus exerceretur, esset magna perturbatio in republica, neque possent homines educari conueniẽter neque in vita animalium neque in vita rationali. Legatur historia celebris apud Titum Liuium libr. 2. ad vrbe condita vbi narratur discordia inter plebem Romanam & patres conscriptos: quæ ortum habuit, ex oppressione plebis per vsuras. Neque valet respondere, quod potius ex vsuris sequuntur aliquæ vilitates in republica, & quod propterea iure cõmuni permittantur, & Romæ permittuntur. Quoniã profectò si reputarentur licitæ, tunc esset frequentissimum exercitium vsurarũ inter Christianos: ex qua frequentia maxima damna consequerentur in republica; omnes enim indigentes pecunijs de præsentibus, etiam ad res non multum necessarias, statim acciperent pecunias ad usuram & essent prodigæ, & in paupertatem redigerentur. Probatur quartò. Quoniam si non esset vsura iure naturæ prohibita; sequeretur, quod neque lege Euangelica prohiberetur, siquidẽ in Euangelio præter præcepta fidei & sacramentorũ nihil prohibetur vel præcipitur, quod non sit naturæ lege prohibitum vel præceptum. Et Confirmatur. Quoniam aliàs omnibus nationibus quæ nõ receperunt baptismum, licitum esset vsuras exercere, si iure naturæ non est prohibitum. Imò etiam sequeretur, quod fideles qui erant ante legem scriptam potuissent exercere licitè vsuras: & etiam illi, qui erant simul cum lege scripta, non tamen subditi legi: qualis erat familia Iob, non peccarent vsuras accipientes pro mutuo. Confirmatur secundò. Quoniam Concilia & Pontifices vbi supra non prohibet vsu-

ras, quasi statuendo nouum ius: sed potius declarando, quod ex natura sua iniquum est, ergo negare esse prohibitas vsuras iure naturæ, est aduersari dictis Conciliorum & sanctorum Patrum.

Ob hæc argumenta possemus oppositam sententiam inurere nota erroris in fide, aut certè hærelis. Sed temperamus censuram, & dicimus, quod saltem contraria sententia est periculosa, & valde temeraria & errori proxima. Ratio huius temperamẽti est, quoniam non est ita certum secundum fidem, id qd communiter à Theologis asseritur: quod in Euangelio non contineatur aliquod præceptum, præter præcepta virtutum Theologicarum, & sacramentorum. Quod quidẽ proloquium sic intelligitur. Non quidem quod in lege Euangelica non sit præceptũ fidei & charitatis, & humilitatis: secundum quod est virtus supernaturalis, per quam subiicitur homo Deo ad finem vitæ æternæ consequendum, bonis, quod sine eius auxilio & misericordia neque gratiã assequi neque gloriam potest. Sed quoniã huiusmodi præcepta virtutum fuerunt etiam in lege naturæ fidelibus imposita per traditionem protoparentum, & quia quod specialiter consideratur in lege Euangelica, est quod habemus specialia præcepta: explicitè fidei, & sacramentorum: propterea Theologi merito aiunt præter præcepta fidei & sacramentorum non est aliud præceptum in lege Euangelica speciale præter præcepta naturalia, ad quorum custodiã nos perferit lex gratiæ, iuxta illud Apostoli Rom. 3. legẽ ergo destruimus per fidem: Abiit, sed legem statuimus. Illud igitur documentum posset aliquis abiq; expressa nota hærelis negare, & dicere quod etiam in lege Euangelica est præceptum diuinum speciale quo prohibentur vsuræ. Sed huiusmodi responsio tergiuersatio est: & vix & egrè satisfacit argumentis quæ fecimus, quo minus ista sententia damnetur ut erronea. Hac fortassis ratione Durandus in 4. distinctione. 3. q. 2. & Martinus de Magistris, de Temperantia. q. 2. dixerunt, fornicationem simplicem esse quidem prohibitam iure Euangelico: sed abique hærelis nota manifesta dixerunt fornicationem esse prohibitam iure naturæ. Propter hanc igitur rationem temperauimus nos rigorem censendi, & diximus oppositam sententiam esse valde temerariam & periculosam in fide & errori proximam. Sed profectò nobis magis placeret dicere quod opposita sententia nostræ conclusionis est erronea in fide; propterea quod ex principiis fidei & alijs propositionibus, quæ nobis videntur notæ lumine naturali, per euidentem consequentiam colligitur nostra secunda conclusio. Et consequenter etiam dicimus, imò multo magis, simplicem fornicationem esse ita iure naturæ prohibitam, ut oppositum sit error in fide Catholica.

Tertia conclusio. Certum est vsuram prohibitã fuisse in veteri Testamento sicut & adulterium & rapina. Non tamen est ita certum prohibitã fuisse in nouo Testamento expressis verbis. Prima pars probatur, Exod. 22. Deut. 28. Psal. 14. Qui iurat proximo suo & non decipit qui pecuniam suam nõ dedit ad vsuram, & ex ipso Psalmo colligitur quod dare pecuniam ad vsuram est etiam contra legẽ naturæ sicut alia quæ commemorat Psalms ipse, videlicet, non periurare, non decipere proximum, nõ accipere munera super innocentem. Secundam partem conclusionis probamus, quia in toto Euangelio non est talis locus quo videatur usura reprobari, nisi ille Luc. 6. qui refertur à D. Thom. Mutuum dare, nihil inde sperantes. Sed ille locus alias habet explanationes sanctorum Patrum, ut insinuat D. Thom. in solutione ad quar-

ad quartum. Nihilominus quoniam summi Pontifices & Concilia citant locum illum Luca. 6. vt reprobent lucrum ex mutuo, non placet nobis, neque tutum est, discedere à Concilio & Pontificum super illum locum intelligentia, quicquid alij contrariant. Neque mirum vel nouum est, quod vnus locus sacre Scripturæ plures habeat sensus literales.

Quarta conclusio. Manifestum est, vsuras esse prohibitas iure Canonico & iure Regio Hispaniensis. De iure Canonico patet, ex locis citatis in prima conclusione. Quantum vero ad ius Hispaniese patet ex lege Regia titu. 2. & lib. 5. ordinamenti. Cæterum iure Ciuili communi, tantum sunt prohibitz vsurarum vsuræ, vt patet ex l. Placuit. ff. de vsuris. & ex l. vt nullo. C. de vsuris. permisso tamen est vsurarum absolute, vt patet in l. Placuit. dummodo non sit maior vsurarum portio, quam cetera pars mutui. Hoc moderamen patet in l. eos. C. de vsuris. Neque verò hæc permissio iuris ciuilis existimanda est illicita, sed aliquando est conueniens & necessaria ne impediantur maiora bona. Verbi gratia. Commoditates eorum qui indigent pecunia mutuata. Nota tamen, quod quantuis in nostro regno Hispanie si necessitas id exposceret, possent permitti vsuræ: tamen non propterea posset compelli mutuatarius ad soluendas vsuras. Imò etiam si eas semel soluisset, non poterat denegari ei actio ad repetendum eas in iudicio. Hoc patet expresse ex Clementina vnica de vsuris, que habetur ex Concilio Viennensi; vbi excommunicantur iudices & officiales eorum, qui compellunt ad vsuras soluendas, vel denegant actionem in iudicio ad repetendum. Neque valet contra hoc obiectio, quod non datur actio in iudicio deceptis in contractu emptionis & venditionis citrà dimidium iusti pretij, ergo simili modo licitum erit negare actionem in iudicio mutuatijs, qui soluerit vsuras. Negamus enim consequentiam. Primò quidem, quia hoc est prohibitum iure Ecclesiastico: quod est superius iure ciuili in his que pertinent ad salutem animarum. Deinde, quoniam est magna differentia inter vtrumque casum: quoniam in priori casu, difficile erat & nimis importunum tribunalibus dignoscere multitudinem læsionum in contractibus emptionis & venditionis: at verò vsurarum iniquitatem facile est iudicare: & idcirco lex Ecclesiastica voluit subuenire legis per vsuram, non autem legis in emptionibus & venditionibus.

Ad argumenta in oppositum. Ad primum ex auctoritate Diui Ambrosij, dicit glossa ibidem, sensum esse Ambrosij, quod à nemine sunt exigende vsuræ: sicut nemini est nocendum. Quem sensum sequitur Magister Soto ubi supra. Sed profecto ista explicatio non quadrat cum verbis Ambrosij, scilicet, cui iure inferuntur arma, huic legitime auferuntur vsuræ. Constat autem quod sæpenumero iustissime inferuntur bella, ergo tunc iuste poterunt auferri vsuræ. Melior ergo est explicatio nostra, quam supra dedimus definiens vsuram, scilicet, quod Ambrosius loquitur de vsuris, que non sunt proprie usure, sed secundum apparentiam, scilicet, que alio titulo debentur: quantum occasione mutui recuperantur.

Ad secundum quod erat quintum Diui Thome, respondetur, quod optima est eius responsio. Ad tertium argumentum quod errat replica, respondetur negando antecedens. Ad probationem respondetur, quod illa obligatio ad non petendum mutuatum, ante certum tempus, non est pretio estimabilis per se loquendo, quantum est ex vi mutui: quantum aliquando possit accedere alius titulus, ratione cuius, talis obligatio sit pretio estimabilis, sicut v. g.

A obligatio ad mutuandum vel vendendum solet dici pretio estimabilis. Negamus autem, quod obligatio mutuatoris ad non petendum mutuatum vsque ad certum tempus sit semper pretio estimabilis. Pro cuius maiori intelligentia & solutione trium confirmationum, aduertendum est, & maxime obseruandum: quod quia moralia moraliter iudicanda sunt, non debemus fingere res aliquas esse pretio estimabiles in aliquo euentu, in quo reuera non sunt dignæ pretio. In huiusmodi autem obligationibus multæ fraudes possunt contingere propter hominum auaritiam. V. g. communiter dicimus, quod obligatio ad mutuandum est pretio estimabilis, & tamen potest contingere, quod aliquis à quo petitur mutuatum respondeat se nolle mutuare hodie, sed quod hodie se obligabit ad mutuandum cras, vel post octo dies, vel post mensem, & quod ratione huius obligationis petat aliquod pretium: quod æquiualeat vsuris quas peteret, si modo mutuaret. In tali casu profecto nemo est, qui neget tale pactum vsurarium esse & fucato titulo vsuram palliare, intendebat enim ille homo exigere lucrum ex mutatione illa, & finxit pretium petere pro obligatione mutuandi. Quemadmodum igitur respondendum erit ad prædictam fraudem in cuius fauorem poterat fieri tale argumentum, scilicet, quod ille mutuator prius exegerat pretium pro obligatione mutuandi quod erat licitum, & postea gratis mutuabat; respondebimus erit ad probationem illius antecedentis & ad tres confirmationes. Dicimus igitur, quod quando obligatio ad mutuandum vel vendendum nulli prorsus periculo exponit mutuaturum, vel uenditurum, & reuera nullam incommoditatem illi affert, non est pretio estimabilis. Quapropter si uenditor aliquis, qui paratus uendere omnibus, velit uendere alicui obligationem uendendi illi cras, aut post octo dies, aut mensem, profecto propter hanc obligationem non potest exigere pretium distinctum à iusto pretio mercium. Secus autem si ex huiusmodi obligationibus ad mutuandum uel uendendum incommodetur mutuaturus uel uenditurus: tunc enim licitum erit pro illa obligatione pretium pro quantitate incommodationis exigere. Et hoc modo iuste postulant pretium obligati reipublicæ ad prouidendum de carnibus aut piscaturæ. Ad hunc igitur modum obseruare oportet, quod sicut obligatio mutuandi aliquando est pretio estimabilis, aliquando nihil ualet: ita etiã obligatio non petendi mutuatum uel debitum potest aliquando pretio estimari, aliquando verò nullo pretio digna est. Exemplum sit, si quis se se obliget ad mutuandum in omni euentu, vel in aliquo euentu speciali, potest esse aliquid periculi damni emergentis vel lucri cessantis, vel alicuius incommoditatis ipsi mutuatori: tunc profecto licitum est aliquod pretium exigere pro illa obligatione. Quando verò ipse mutuaturus nulli periculo se exponit, neque in aliquo incommodatur: non potest pretium exigere pro illa obligatione: sed iusta recompensatio erit, si reddatur ei tantum quantum pecuniæ mutuauerat. Et per hoc patet via ad soluendas tres confirmationes.

Ad primam enim respondetur, quod si Petrus & Ioannes æqualiter se habent, in hoc, quod neuter incommodatur ex illa commodatione pro tempore breuiori vel longiori, neuter potest pretium exigere pro obligatione non petendi per totum annum. v. g. quod si Ioannes erat uir pecuniosus, qui non habebat opus illa pecunia per totum annum, non poterit aliquid pretii exigere, propterea quod se obligat ad non petendum per totum annum: hoc enim est mutuare per totum annum. Imò verò in eodem casu, si Petrus

Petrus breviori tempore indigeret expendere suas pecunias, posset petere ab eo pretium si prorogaretur sibi solutio facienda; vel etiam si à principio peteretur ab eo ut mutuaret cū ea incommodatione, posset exigere aliquid pretij. Nota tamen, quod cum diximus & repetivimus, si mutuator incommodatur, non intelligimus solum quando patitur damnum emergens vel lucrum cessans in pecunia; sed etiam quando decebat illum exercere aliquem actum liberalitatis aut magnificentiæ de aliqua operatione sibi necessaria vel convenienti: tunc dicimus q̄ ligare se ad mutuandum quando pecuniæ erant sibi necessarie ad talia opera exercenda, & quia caret eis toto illo tempore, impeditur ne exerceat tales operationes; potest aliquam recompensationem exigere, dummodo illa incommodatio non sit fictitia.

Ad secundam confirmationem respondetur, q̄ illa obligatio Ioānis ad mutuandum per annum integrum quotiescunque Paulus petierit mutuum, iudicio meo æquivaleret obligationi non petendi centū aureos quos statim mutuaret. Vnde dico, q̄ si nō magis incommodatur ipse mutuator in vno casu quam in altero, non est licitum q̄ in vno casu exigatur aliquid pretij, si in altero non exigatur. Et ipsa ratio facta in confirmatione nostra convincit; & oppositū est patefacere fenestram ad palliandas multas vsuras, dum asserunt Theologi q̄ pro obligatione mutuandi potest exigi pretium, non autem pro obligatione non petendi mutuatum. Nos enim utrobique eandem rationem exigendi pretij esse existimamus moraliter loquendo.

DVBITATVR secundò circa solutionem **D. Thom.** ad secundum argumentum, An vsura fuerit Iudæis concessa tanquam licita, saltem erga alienigenas? Pro cuius difficultatis intelligentia notandum est, quod vsura potest dupliciter accipi: vno modo propriè & formaliter pro ipso lucro ratione mutui ex pacto: alio modo impropiè & materialiter pro lucro quod accedit ultra sortem, non quidem ratione mutui, sed alio titulo. In priori acceptione diximus iam vsuram esse intrinsecè malam, & iure naturæ prohibitam: neque in hac acceptione vertimus in dubium, an fuerit concessa tanquam licita Iudæis. Quoniam manifestum est quod sicut furtū propriè & formaliter loquendo non potest esse licitum, etiā per diuinam potentiam: ita neque vsura potest à Deo concedi tanquam licita. At verò **Abul.** consequenter ad suam opinionem asserit, quod vsura propriè concessa fuerit Iudæis erga alienos, tanquam licita. Etenim secundum eius sententiam, vsura est illicita, quia est prohibita iure positivo: vnde autor legis potest dispensare.

Cæterum nos qui reprobauimus illam sententiā **Abulensis**, disputamus in præsentij; An vsura in posteriori acceptione fuerit concessa Iudæis tanquam licita: sicut Deus concessit Iudæis quando egrediebantur ab Ægypto ut expoliarent Ægyptum petentes ab Ægyptijs vasa accommodata: quod quidem Dominus concessit tanquam rerum omnium Dominus. Arque ita illa acceptio non erat furtum: quia mutabatur materia & fiebat propria retinētium ex donatione Dei. Nunc igitur pariter quærimus, an illud lucrum ex vi mutui concederetur mutuatori, per legem Domini transferentis dominium lucri in mutuatore. Et videtur pars affirmatiua vera: quoniam aliàs lex illa esset scandalum Iudæis & occasio peccandi. In oppositum autem est, q̄ vsura reprobatur à summis Pontificibus supra citatis tanquam prohibita vtriusque testamenti lege. Item, quia in alijs testimonijs veteris Testamenti citatis dubio præce-

A denti reprobatur vsura.

In hac difficultate **Conrad.** de contract. q. 24. & **Ioan de Medina.** in lib. de restit. tract. de vsura. q. 2. ad 3. asserit, vsuram fuisse concessam Iudæis tanquam licitam. Sed contraria sententia nobis multò probabilior est, videlicet quod vsura tantum fuerit permissa Iudæis, etiam loquendo formaliter & propriè de vsura: & quod nunquam fuerit concessa tanquam licita etiam materialiter & impropiè loquendo de vsura in secunda acceptione. Hæc sententia probatur. Quia est magis consentanea sacris literis veteris Testamenti & dictis Conciliorum & Pontificū, & Sanctorum. Ad argumentum verò factum respondetur, eam legem esse intelligendam sicut explicabatur à prophetis & maioribus Iudæorum. Prophetæ autē explicabant omnem vsuram esse illicitam vt patet ex testimonijs dubio præcedenti citatis. ex **Dauid** & **Ezechiele** & **Esdra.** Ad exemplum verò quod asseritur quando Dominus concessit Iudæis accipere vasa Ægyptiorum; Respondetur, q̄ quando nobis non constat, quod Dominus concedat & faciat donationem transferendo dominium rei quæ erat aliena; debemus sequi regulam iuris naturæ. Constat autē de reuelatione Iudæis facta, vt retinerent vasa Ægyptiorum, non autem constat de concessione lucri ex mutuo: & idcirco non est eadem ratio. Notandum tamen, q̄ hæc postea sententia non est de fide, quia testimonia quæ pro illa adduximus, possunt legitime explicari, aut de vsura formali, aut certè de vsura erga fratres tuos: non autem erga alienigenas. Videatur **Soto** lib. 6. de iust. quæst. 1. art. 1. ad 2. & **Covar.** lib. 5. Variarum cap. 1. num. 7. sed nos in præsentij exactius definitimus hanc difficultatem.

DVBITATVR vltimò, quæ nam intentio, vel quæ nam pes lucri vsura sortem recipiendi, sufficiat ad constituendam realem vsuram, & specialiter quærimus, an qui dat mutuū cum spe recipiendi lucrum, aliàs non daturus mutuū, sit dicendus vsurarius? Arguitur primò & probatur, quod non licet aliquid lucri sperare ex mutuo absque peccato vsuræ. Nā Dominus **Luc. 6.** ait, mutuū date nihil inde sperantes. Secundò, Ex eo loco colligit **Vrbanius III.** cap. contuluit. de vsuris, eum esse vsurariū qui non aliàs mutuo daturus pecuniam credit eo proposito, vt licet omnino conuentione cessante, plus tamen sorte percipiat. Denique si quis pro beneficio temporali speret aliquid spirituale est simoniacus, ergo si pro mutuo speret lucrum erit vsurarius.

Sed in oppositum est primò, quod si quis donet re aliquam spe obtinendi aliquod commodum à donatario, non peccat, ergo neque ille qui facit alteri beneficium mutuandi cum spe, quod mutuatarius erit gratis, & respondebit ei cum alio beneficio, non peccat.

E Confirmatur. Quoniam in amicitia vtili, licitum est amico expectare recompensationem ab amico, ergo ex actione mutuandi, quæ vtilis est mutuatario, licitum est mutuatori expectare aliquod beneficium à mutuatario. Antecedens docet **D. Thomas** quæstione præcedenti, artic. 1. ad tertium, ex **Aristotele** lib. 9. Ethicorum, & idipsum docet **D. Thomas** infra q. 106. artic. 5. & **Caictanus** ibidem.

Arguitur secundò, & probò quod mutuator possit saltem secundariò intendere lucrum & sperare aliquam commoditatem ex mutuo. Quoniam licitum est clerico interesse Canonicis horis & sacrificium Missæ offerre, principaliter quidē ppter Deū, minus verò principaliter & secundariò propter distributiones & stipendium designatum celebranti, ergo &c.

Hæc

Hæc quæstio proposita fuit Urbano III. ubi supra, non tamen fuit explicitè definita; & propterea indiget explanatione. Communis igitur omnium Iuris peritorum sententia cum Innocentio III. & glossa ibidem ea est. Distinguunt enim duplicem intentionem, scilicet, principalem & primariam; & alteram secundariam & minus principalem. Tunc dicunt, quod primaria & principalis intentio recipiendi aliquid ultra sortem, constituit usurarium; sed secundaria & minus principalis intentio non constituit. In eadem sententia videtur esse Caietanus in hoc loco ad quartum, & in opusculo de usura quæst. 3. & 4. Magister Soto omnem intentionem siue principalem siue minus principalem damnat tanquam usurariam, ubi supra art. 2. quanuis in articulo aliter videatur sentire. Carolus Molinæ excusat ab usura omnem intentionem siue principalem siue minus principalem; dummodo absit pactum. Ita refert Nauarro super cap. 16. 14. quæst. 3.

PRO decisione huius difficultatis fit prima conclusio. Intendere seu sperare lucrum ex mutuo, siue principali, siue minus principali, siue primaria, siue secundaria intentione (ex iustitia tamen & obligatione) est usura. Conclusio est Caietani tomo 3. opusculi, opusculo de usura quæst. 2. & Soto ubi supra, quanuis varius videatur in 1. & 2. articulo & est etiam communis recentiorum in Theologia. Probatur conclusio. Usura est lucrum ratione mutui ex obligatione (aut quod idem est) pretium vsus rei mutuatæ, ergo intendere tale lucrum ex obligatione & tale pretium, intentio usuraria erit, quæcunque illa intentio sit. Antecedens patet ex supradictis, ubi ad illum modum definiuimus usuram pro obiecto, ac subinde actus qui versatur circa tale obiectum usurarius erit. Secundò probatur. Intentio secundaria circa obiectum cuiuscunque habitus siue studiosi siue vitiosi, non tollit rationem formalem talis habitus, sed ut plurimum tollit rationem per se primariam, & finit omnem rationem secundariam, ergo intentio etiam secundaria circa obiectum usuræ constituit actum usurarium per se secundò. Antecedens explicatur exemplo. Adulterium propter furtum re vera mœchia est, & in specie mœchia & denominatur mœchum: quanuis reuera ille magis sit fur quam mœchus; primò & per se fur; at secundò & per se mœchus est. Hæc conclusio est concedenda argumentis pro parte negatiua, & iuxta eam intelligenda est sententia Magistri Soto.

Secunda conclusio. Intendere lucrum siue principali intentione siue minus principali, siue primaria, siue secundaria, non ex obligatione ciuili, sed ex gratitudine, nullum est omnino peccatum. Probatur ex opposita ratione. Usura est lucrum ratione mutui ex obligatione, vel est pretium vsus rei mutuatæ: sed qui intendit lucrû ex gratitudine quacunque intentione non intendit pretium nec intendit ex obligatione, ergo implicat contradictionem quòd sit ibi usura. Secundò probatur. Usuræ vitium peccatum est contra iustitiam, sed ubi nulla est obligatio iniuriosa cessat iniustitia omnis: ergo cessat usura. Confirmatur, siue aliquo prorsus vitio; potest quis sperare lucrum ex operibus suis, si adhibeat finem honestum vel necessarium, ut docuit D. Thom. articulo vltimo quæstionis præcedentis; ergo poterit quis mutuum dare sperando lucrum sine aliquo prorsus vitio: modo tamen ordinet lucrum ad finem honestum aut necessarium.

Sequitur hinc, non esse argumentum aut iudiciû sufficiens usuræ commissæ, quòd mutuator aliàs non daret mutuum, nisi speraret lucrum aliquod. Corol-

larium est manifestum, quia licitum est, ut diximus sperare etiam principaliter lucrum ex gratitudine, ergo &c. Confirmatur. Fas est cuique nolle conferre beneficium in eum, quem existimat ingratum futurum, si aliàs licitum erat, non conferre ei. Deinde probatur D. Thom. in quodlibeto. 8. artic. 11. asserit, quod clericus qui principaliter quidem vadit ad Ecclesiã propter Deum, & interest diuinis officijs, secundariò tamen & minus principaliter propter distributiones, ita ut aliàs non esset iturus; iste talis clericus non est simoniacus; ergo neque is qui mutuum dat spe lucri, aliàs non daturus. Denique, harum conclusionum doctrina simul & huius corollarij, videtur esse aperta D. Thom. in articulo sequenti, ut colligere facile quisque potest ex conclusionibus articuli præcedentis; iuxta quam doctrinam conciliari potest communis opinio distinguens primariam & secundariam intentionem in hac parte: cum opinio ne secunda quæ non distinguit. Etenim opinio communis vocat primariam intentionem & principale, eam quæ ex obligatione ciuili, & iustitia aliquid sperat: secundariam verò eam, quæ ex gratitudine tantum, & certè hæc est expressa mens Caietani in locis al legatis. Sed quoniam hæc materia moralis est, descẽdamus oportet ad tractationem magis particulare.

Sit ergo tertia conclusio. Qui mutuum dat intendens lucrum maximè si explicet mentem suam mutuatario, si aliàs non esset mutuum daturus, est suspectus usurarius. Probatur primò. Difficile est admodum dignoscere, an talis mutuator ex obligatione speret & intendat lucrum, an potius ex gratitudine: maximè cum lucri amor soleat excœcare metis oculos: ita ut ipse mutuator facile falli possit existimans se ex gratitudine sperare, cum reuera ex ciuili potius obligatione speret. Secundò. Mutuatarius æstimari debet qui ad redimendam vexationem suam rependit lucrum, magis quam ex gratitudine, potissimum cum explicuit illi mentem suam mutuator. Denique, non caret usuræ suspitione vehementi, compellere mutuatarij voluntatem ad rependendum aliquid pro mutuo, quanuis dicat mutuator se non obligare illi ex iustitia, sed ex morali debito & gratitudine tantum. Certè hoc videtur pactum implicitum, & usurarium. Hinc sequitur corollarium. Qui ad hunc modum dat mutuum non est absoluentus, quousque mutuatarius explicuerit suam mentem gratã & beneuolam, & cõdonet id quod accepit mutuator ultra sortem.

Cæterum superest demum speculatiuè inquirere, An hæc propositio sit concedenda, licitum est mutuantis ratione mutui intendere principaliter lucrû?

PRO cuius rei intelligentia animaduertendum est, mutuum in sui ratione duo includere; alterum quidem antecedenter, videlicet beneuolentiam & amicitiam & gratiam, siquidem mutuum non fit ex iustitia antecedente, sed ex amore & beneuolentia misericordia & beneficentia, &c. Alterum verò quòd includit, est iustitia: siquidem mutuatario contractus quidam est & actus iustitiæ essentialiter. Et quia, quòd quælibet res includit intrinsecè & essentialiter magis principaliter includit, quam id quod antecedenter includit; neuiquam licitum erit, ratione mutui sperare lucrum, quia ratione mutui, idem est quod ratione contractus.

Ad primum argumentum pro parte negatiua respondetur illud testimonium esse intelligendum ex iustitia & obligatione ciuili, ac denique iuxta ea quæ modò dicebamus magis principaliter ratione mutui: alioquin si ut iacet ita gñaliter intelligeretur, non liceret (quod falsissimum est) etiam amorem & beneuolentiam

neuolementiam exigere & ſperare ratione mutui, dicitur ſiquidem, nihil inde ſperantes. Ex his patet reſponſio ad Vrbanum. III.

Sed contra hanc ſolutionem arguitur. Si quis cõferat alicui beneficium ſpirituale cum hac intentione quòd ex gratitudine ſit aliquid accepturus, eſt ſimoniacus, ergo idem eſt dicendũ in mutuo in quo intueretur beneficium tẽporale ex gratitudine. Antecedens patet ex definitione Pij V. in proprio motu, ubi declarat & condemnat talem donationem tanquam ſimoniacam. Conſequentia patet. Quoniam quod in ſpiritalibus eſt ſimonia, in tẽporalibus eſt uſura. Reſpondetur, quòd ſtando in iure naturæ donatio relata in antecedenti nõ eſt ſimoniacæ: ſed tantum eſt mala, quia prohibita: vnde non ſequitur idẽ de uſura, niſi ſimiliter tale mutuũ prohibeatur, quãdã republica non factum eſt, cum tamen fieri poſſet.

Ad ſecundum reſpondetur ſimiliter, diſtinguo antecedens. Etenim ſi quis ex obligatione ciuili & iuſtitia, pro beneficio tẽporali ſperet aliquid ſpirituale, ſimoniacus erit non autem ſi ex gratitudine, & beneuolentia: maxime quoniam dato antecedenti, poterat in præſentia negari conſequentia: ſiquidẽ cum res ſpirituales non poſſunt æſtimari tẽporalibus beneficijs, maxima eſt irreuerentia ſi pro re tẽporali ſperetur aliquid ſpirituale utcũque ſperetur: quæ irreuerentia non fit dum pro beneficio tẽporali ſperatur lucrum tẽporale. Ad argumenta in opoſitum reſpondetur, ea probare ſecundam conſequentiam & corollarium quod ex illa illatum eſt.

Doctrina demum Diui Thomæ in reſponſione ad ſextum, notanda eſt de duplici uſu, altero principali, altero minus principali pecuniæ: ſuper quam doctrinam innititur tota quæ traditur diſputatio & tractatio de cambijs, de qua nos diſceremus inferius. Interim legatur dominus Caietanus ſuper hunc locum.

ARTICVLVS II.

Vtrum liceat pro pecunia mutuata, aliquam aliam commoditatem expetere.

Malò. q. 73. arti. 4. ad 10 Et opulc. 21. q. 3. & 4. Et opulc. 73 cap. 3. & 7.

AD ſecundum ſic proceditur. Videtur quòd aliquis poſſit pro pecunia mutuata aliquam aliam commoditatem expetere. Vnufquifque enim licitè poteſt ſuæ indemnitati conſulere. Sed quandoque damnũ aliquis patitur ex hoc, quòd pecuniam mutuatur. Ergo licitum eſt ei ſuprà pecuniam mutuatam aliquid aliud pro damno expectare vel etiam exigere.

2. Præterea. Vnufquifque tenetur ex quodam debito honeſtatis aliquid recompensare ei qui ſibi gratiam fecit, ut dicitur in 5. Ethicor. † Sed ille qui alicui in neceſſitate conſtituto pecuniam mutuatur, gratiam facit, vnde & gratiarum actio ei debetur: ergo ille qui recipit, tenetur natu-

Li. 5. c. 3. paulo à prin. to. 5.

Arali debito aliquid recompensare. Sed nõ videtur eſſe illicitũ obligare ſe ad aliquid, ad quod quis ex naturali iure tenetur, ergo non videtur eſſe illicitũ, ſi aliquis pecuniam alteri mutuatur, in obligationem deducat aliquam recompensationem.

3. Præterea: Sicut eſt quoddam munus à manu, ita etiam eſt quoddam munus à lingua, & ab obſequio. Vnde dicit glo. Iſa. 33. Beatus qui excutit manus ſuas ab omni munere. Sed licet accipere ſeruiturium vel etiam laudem ab eo, cui quis pecuniam mutuatur: ergo pari ratione licet quodcũque aliud munus accipere.

4. Præterea. Eadem videtur eſſe comparatio dati ad datum & mutuati ad mutuatum. Sed licet pecuniam accipere pro alia pecunia data, ergo licet accipere recompensationem alterius mutui pro pecunia mutuata.

5. Præterea. Magis à ſe pecuniam alienat, qui eam mutuando dominũ trãſfert, quam qui eam mercatori, vel artiſtici committit. Sed licet lucrum accipere de pecunia commiſſa mercatori vel artiſtici: ergo licet etiam lucrũ accipere de pecunia mutuata.

6. Præterea. Pro pecunia mutuata poteſt homo pignus accipere, cuius uſus poſſet pretio aliquo vèdi: ſicut cum impignoratur ager vel domus, quæ inhabitatur. Ergo licet aliquid lucrum habere de pecunia mutuata.

7. Præterea. Contingit quandoque quòd aliquis carius vendit res ſuas ratione mutui, aut vilius emit quàm eſt alterius, vel etiam pro dilatione pretium auget, vel pro acceleratione diminuit, in quibus omnibus videtur aliqua recompensatio fieri quaſi pro mutuo pecuniæ. Hoc autẽ non manifeſte apparet illicitum. Ergo videtur licitum eſſe aliquod commodum de pecunia mutuata expectare, vel etiam exigere.

Sed contra eſt, quòd Ezech. 18. dicitur inter alia quæ ad virum iuſtum requiruntur, Si uſuram & ſuperabundantiam nõn acceperit.

Reſpondeo dicendum, quòd ſecundũ Philoſophum in 4. Ethicorum, † Omne illud pro pecunia habetur, cuius pretium poteſt pecunia meſurari: & ideo ſicut ſi aliquis pro pecunia mutuata, vel quacũque alia

Lib. 4. ca. 1. in prin. to. 5.

alia re, quæ ex ipſo vſu conſumitur, pecu-
 niam accipit ex pacto tacito vel expreſſo,
 Art. præc. peccat contra iuſtitiam, vt dictum † eſt: ita
 etiam quicumque ex pacto tacito, vel ex-
 preſſo quodcūque aliud acceperit, cuius
 pretium pecunia meſurari poteſt, ſimile
 peccatū incurrit. Si verò accipiat aliquid
 huiusmodi, non quaſi exigens, nec quaſi
 ex aliqua obligatione tacita vel expreſſa,
 ſed ſicut gratuitum donum, non peccat,
 quia etiam antequam pecuniam mutuaſ-
 ſet, licitè poterat aliquod donū gratis ac-
 cipere: nec peioris conditionis efficitur
 per hoc, q̄ mutuauit. Reſcompensationem
 verò eorum, quæ pecunia non meſuran-
 tur, licet pro mutuo exigere, puta bene-
 uolentiam & amorem eius, qui mutuauit,
 vel aliquid huiusmodi.

Ad primum ergo dicendum, quòd ille
 qui mutuuum dat, poteſt abſq; peccato in
 pactum deducere cum eo, qui mutuū ac-
 cipit, reſcompensationem damni, per quod
 ſubtrahitur ſibi aliquid quod debet habe-
 re. Hoc enim non eſt vendere vſum pecu-
 niæ, ſed damnum vitare. Et poteſt eſſe, qđ
 accipiens mutuuum, maius damnum eui-
 tet, quàm dans incurrat. Vnde accipiens
 mutuuum cum ſua vtilitate, damnum alte-
 rius reſcompensat. Reſcompensationem ve-
 rò damni, quod conſideratur in hoc, qđ de
 pecunia non lucratur, non poteſt in pactū
 deducere: quia non debet vendere id qđ
 nondum habet, & poteſt impediri multi-
 pliciter ab habendo.

Ad ſecundum dicendum, quòd recom-
 pensatio alicuius beneficij dupliciter fieri
 poteſt. Vno quidem modo ex debito iuſti-
 tiæ: ad quod aliquis ex certo pacto obli-
 gari poteſt: & hoc debitum attenditur ſe-
 cundum quantitatem beneficij, quod q̄s
 accepit. Et ideo ille qui accepit mutuuum
 pecuniæ, vel cuiuſcunq; ſimilis rei, cuius
 vſus eſt eius conſumptio: non tenetur ad
 plus reſcompensandum, quàm mutuo ac-
 ceperit. Vnde contra iuſtitiam eſt, ſi ad
 plus reddendum obligetur. Alio modo
 tenetur aliquis ad reſcompensandum be-
 neficium ex debito amicitie in quo magis
 conſideratur affectus, ex quo aliquis be-
 neficium contulit, quàm etiam quantitas
 eius quod fecit. Et tali debito non com-
 petit ciuilibis obligatio per quā inducitur

A quædam neceſſitas, ut non ſpontanea re-
 compenſatio fiat.

Ad tertium dicendum, qđ ſi aliquis ex
 pecunia mutuata expectet, vel exigat, qua
 ſi per obligationem pacti taciti vel expreſ-
 ſi, reſcompensationem muneris ab obſe-
 quio, vel à lingua: perinde eſt ac ſi expecta-
 ret vel exigeret munus à manu: quia vtrū-
 que pecunia æſtimari poteſt, vt patet in
 his, qui locant operas ſuas, quas manu vel
 lingua exercent. Si verò munus ab obſe-
 quio vel à lingua non quaſi ex obligatio-
 ne rei exhibetur, ſed ex beneuolentia, quæ
 ſub æſtimatione pecuniæ non cadit, licet
 hoc accipere & exigere & expectare.

Ad quartum dicendum, quòd pecunia,
 non poteſt vendi pro pecunia ampliori
 quàm ſit quantitas pecuniæ mutuatæ quæ
 reſtituenda eſt: nec ibi aliquid eſt exigen-
 dum aut expectandum, niſi beneuolentiæ
 affectus, qui ſub æſtimationem pecuniæ
 non cadit: ex quo poteſt procedere ſpon-
 tanea mutuatio. Repugnat autem ei obli-
 gatio ad mutuuum faciendum in poſterū:
 quia etiam talis obligatio pecunia æſtima-
 ri poſſet. Et ideo licet ſimul mutuanti u-
 num, aliquid aliud mutuuum recipere, non
 autem licet eum obligare ad mutuuum in
 poſterum faciendum.

Ad quintum dicendum, quòd ille qui
 mutuuat pecuniam, transfert dominiū pe-
 cuniæ in eum, cui mutuuat. Vnde ille, cui
 pecunia mutuatur, ſub ſuo periculo tenet
 eam, & tenetur eam reſtituere integre. Vn-
 de non debet amplius exigere ille, qui mu-
 tuauit. Sed ille qui committit pecuniam
 ſuam vel mercatori vel artifice per modū
 ſocietatis cuiuſdam, non transfert domi-
 niū pecuniæ ſuæ in illum, ſed remanet
 eius: ita qđ cum periculo ipſius mercator
 de ea negotiatur, vel artifex operatur. Et
 ideo ſic licitè poteſt partē lucri inde pro-
 uenientis expectere tanquam de re ſua.

Ad ſextum dicendum, quòd ſi quis pro
 pecunia ſibi mutuata obliget rem aliquā,
 cuius vſus pretio æſtimari poteſt, debet
 vſum illius rei ille, qui mutuauit, computa-
 re in reſtitutionem eius quod mutuauit:
 alioquin ſi vſum illius rei quaſi gratis ſibi
 ſuperaddi velit, idem eſt ac ſi pecuniā ac-
 ciperet pro mutuo: quod eſt vſurarium;
 niſi fortè eſſet talis res, cuius vſus ſine pre-
 tio

tio soleat concedi inter amicos, sicut patet de libro accommodato.

Ad septimum dicendum, quod si aliquis carius velit vendere res suas, quam sit iustum pretium, ut de pecunia soluenda emptorem expectet, manifestè usura committitur; quia huiusmodi expectatio pretij soluendi habet rationem mutui. Unde quicquid ultra iustum pretium pro huiusmodi expectatione exigitur, est quasi pretium mutui, quod pertinet ad rationem usuræ. Similiter etiam si quis emptor velit rem emere vilius, quam sit iustum pretium, eo quod pecuniam ante soluit, quam possit ei res tradi, est peccatum usuræ, quia etiã ista anticipatio solutionis pecuniæ habet mutui rationem, cuius quoddam pretium est, quod diminuitur de iusto pretio rei emptæ. Si verò aliquis de iusto pretio velit diminuere, ut pecuniam prius habeat, non peccat peccato usuræ.

SUMMA ARTICULI.

Prima conclusio. Usura est pro pecunia mutuata exigere ex pacto quodcumque æstimabile pretio aliquo.

Secunda conclusio exigere ex gratitudine etiam pro pecunia mutuata, rem pecunia æstimabilem, nõ est peccatum.

Tertia conclusio. Licitum est pro mutuo exigere compensationem, in his quæ pecunia æstimari non possunt, v. g. benevolentiam & amorem. Huius articuli tractatus non distinguitur à tractatione præcedentis articuli nisi tantum, quæ ratione distinguitur pretium à re cuius est pretium: quæ distinctio ferè nulla est quantum ad moralem atinet materiam. Et idcirco pro huius articuli intelligentia conferunt quàm maximè, quæ articulo præcedenti adnotauimus potissimum in dubio ultimo.

COMMENTARIUS.

Uordiri autem libet huius articuli explanationem à tertiæ conclusionis examine. Videtur autem ea conclusio esse falsa.

Primò. Amicitia & benevolentia multò pretiosiores sunt, quàm res aliæ pretio æstimabiles, ut docet D. Tho. in prima conclusione, ergo neque amicitia potest exigi.

Secundò. Non licet ratione mutui in pactum ducere externa amicitia & benevolentia signa, v. g. nõ licet obligare mutuatarium quod exhibeat se affabilem mutuanti, ergo neque amicitiam ipsam. Antecedens probatur: quia omnes actiones affabilitatis, verbi gratia nudare caput aut genuflectere, sunt pretio æstimabiles; ergo ratione mutui non possunt deduci in pactum.

Arguitur tertio. Si quis intulit alteri iniuriam, nõ est licitum obligare eum qui passus est iniuriam ad hoc, ut ratione mutui condonet iniuriam, ergo, &c.

A Antecedens probatur, quoniam condonatio iniuriæ etiam legibus & iudicium sententijs pretio æstimatur, unde & multi pro illata sibi iniuria remittenda pretium accipiunt. Nihilominus conclusio D. Tho. certissima est, sed intelligenda, non quidem de rebus spiritualibus: quoniam illa ut quæst. 100. definitur nõ possunt exigi ratione mutui: sed intelligenda est de rebus temporalibus quarum homo est dominus absolutus, & quæ posita sunt in benevolentia & comitate & vrbanitate & dignitate, quæ res digniores sũt & magis ab hominibus æstimantur: quàm illa quæ pecunia & pretio obtineri possunt. Veruntamen quoniam huiusmodi rebus repugnat ratio obligationis ciuilib: consequenter in illis non potest fieri iniuria, eo quod sunt omnino voluntaria: Unde patet responsio ad primum argumentum. Est autem difficile dissoluere quæstiunculas quæ tanguntur in arg. 2. & 3. Magister Soto ubi sup. artic. 2. ait. non solum intuitu contrahendæ amicitia licitum esse mutuare, sed etiam amicitia signa in pactum deducere: nam verum amorem impossibile est pacto acquirere. Fateatur autem circa materiam tertij argumenti, licitum esse mutuanti pacisci ratione mutui de condonatio ne iniuriæ quam ipse mutuator intulit, præsertim antequam sit à iudice condemnatus, & citat pro hac sententia Syluest. verbo, usura. §. 12. & probat: quia iure amicitia exhiberi solent externa amicitia indicia, ergo ex vi mutationis possunt deduci in pactum huiusmodi signa amicitia.

B Nota pro huius rei intelligentia, operationes præsertim externas posse ordinari ad diuersos fines, & consequenter posse recipere varias rationes formales à diuersis finibus & pertinere ad diuersos habitus etiam elicitiuè. Est exemplum. Cantatio symboli in Ecclesia, secundum quod refertur ad cultum diuinum pertinet ad virtutem religionis elicitiuè, sed secundum quod refertur ad confitendum ore fidem pertinet elicitiuè ad virtutem fidei. Ad hunc modum dicimus, quod signa benevolentia exteriora, si referantur ad iustitia finem & obiectum, licet reuera referuntur quando ex pacto exiguntur ratione mutui: tunc pertinent ad iustitiam elicitiuè. At verò si referantur ad amicitia finem & obiectum, sicut referuntur quando requiruntur ex gratitudine & amicitia, pertinent ad virtutem amicitia. Ex hac doctrina patet quid dicendum sit ad quæstiunculas propositas. Etenim nunquam licet in pactum deducere ratione mutui exteriora amicitia signa, vel reconciliationem, vel iniuriæ remissionem: quia ratione pacti referuntur ista actiones ad iustitia finem, ex iustitia verò non licet ratione mutui aliquid ultra sortem exposcere. Et hinc patet responsio ad argumenta supra facta. Amor siquidem interior & benevolentia nullo pacto potest referri ad iustitia finem, sed necessario ad amoris finem: neque enim subijcitur aut subijci potest ille amor necessitati aut obligationi ciuili. Cæterum externa illius signa referuntur ex pacto ad iustitia finem, & idcirco iure amicitia exhiberi solent hæc signa si relinquuntur naturæ suæ & non referantur ad alium finem. At verò cum ex pacto referuntur ad iustitia finem induunt aliam naturam, videlicet iustitia, & tantum retinent materialiter naturam qua significant amicitiam.

C Nota pro huius rei intelligentia, operationes præsertim externas posse ordinari ad diuersos fines, & consequenter posse recipere varias rationes formales à diuersis finibus & pertinere ad diuersos habitus etiam elicitiuè. Est exemplum. Cantatio symboli in Ecclesia, secundum quod refertur ad cultum diuinum pertinet ad virtutem religionis elicitiuè, sed secundum quod refertur ad confitendum ore fidem pertinet elicitiuè ad virtutem fidei. Ad hunc modum dicimus, quod signa benevolentia exteriora, si referantur ad iustitia finem & obiectum, licet reuera referuntur quando ex pacto exiguntur ratione mutui: tunc pertinent ad iustitiam elicitiuè. At verò si referantur ad amicitia finem & obiectum, sicut referuntur quando requiruntur ex gratitudine & amicitia, pertinent ad virtutem amicitia. Ex hac doctrina patet quid dicendum sit ad quæstiunculas propositas. Etenim nunquam licet in pactum deducere ratione mutui exteriora amicitia signa, vel reconciliationem, vel iniuriæ remissionem: quia ratione pacti referuntur ista actiones ad iustitia finem, ex iustitia verò non licet ratione mutui aliquid ultra sortem exposcere. Et hinc patet responsio ad argumenta supra facta. Amor siquidem interior & benevolentia nullo pacto potest referri ad iustitia finem, sed necessario ad amoris finem: neque enim subijcitur aut subijci potest ille amor necessitati aut obligationi ciuili. Cæterum externa illius signa referuntur ex pacto ad iustitia finem, & idcirco iure amicitia exhiberi solent hæc signa si relinquuntur naturæ suæ & non referantur ad alium finem. At verò cum ex pacto referuntur ad iustitia finem induunt aliam naturam, videlicet iustitia, & tantum retinent materialiter naturam qua significant amicitiam.

D Ex prima & secunda conclusione colligit in præsentia Caietanus multorum casuum decisionem quos item resoluit in sua summa, verbo usura, & Soto in allegato art. 2.

Primus casus est, si mutuator obliget mutuatarium ratione mutui ad colendum agrum ipsius mutuantis,

tis, exhibita tamen iuſta mercede pro operis ſuis. Et itidem eſt, ſi ratione mutui exigat vt veniat ad emendum iuſto pretio in ſua officina, ad molendum in ſuo molendino, ad coquendum in ſuo furno. Hos contractus approbant multi Summiſſæ D. Antoninus. 1. par. tit. 1. cap. 7. §. 10. Summa Roſella & Angelica quos refert Sylueſt. verbo, vſura. 1. §. 7. quos ſequitur Adrianus 4. Sentent. in materia de reſtitutione, tractatu de vſura, fol. 38. qui aſſerit in eadem ſententia eſſe Gregorium Ariminum. Hos tamen contractus reprobat communiter auctores. Legatur Sylueſt. Caiet. Soto vbi ſupra. & Ioan. de Medina. C. de reſtitutione, tractatu de vſura, quæſt. de vſura reſtituenda.

Sed pro huius rei intelligentia animaduertendum eſt. Contractum iſtum duobus modis celebrari poſſe. Primo modo tanquam mutui contractum, ita vt tenetur is qui pecuniam accipit reddere eam pecuniæ ſummam ei qui dedit. Secundo modo celebrari poſteſt hic contractus tanquam contractus conductionis & locationis, ita vt qui pecuniam accipit non tenetur ad eam reddendam villo tempore: ſed tantum ad exhibendas operas ſuas in colendo agro eius qui pecuniam dedit.

His præmiſſis ſit prima concluſio. Si primo modo celebratur contractus tanquam mutui contractus, vſura eſt manifeſta obligare mutuatarium ad colendum agrum, &c. etiam iuſta mercede. Hæc concluſio eſt contra Adrianum & alios Summiſſas, & probatur manifeſte. Obligatio ad colendum agrum mutuantis, etiam perſoluta iuſta mercede, eſt pecunia æſtimabilis, ergo non poteſt exigi ratione mutui citra vſuram. Antecedens probatur. Agricola liber erat & habebat facultatem ad laborandum in agro huius vel illius hominis: ergo aſtringere illum ad laborandum in huius hominis agro, pretio æſtimari poteſt, ſiquidem libertas pretio æſtimabilis eſt.

Secunda concluſio. Si celebratur contractus ſecundo modo: contractus ille eſt iuſtus & ſanctus ſine vlla vſuræ labe. Hæc eſt contra Soto vbi ſupra qui ait, non auderem hunc contractum admittere: nam illa anticipata ſolutio, mutuatio quædã eſt pecuniæ per operas alterius ſoluendæ: quare obligatio ſit ratione mutui. Nihilominus tamen concluſio, & probatur, quantum videtur aperte. Agricola poteſt locare operas ſuas futuras in æſtate iuſte: rursus qui cõducit tales operas futuras, poteſt cõtinuò citra dubiũ ſolvere pretium & anticipare ſolutionem, modo tamen iuſtum pretium ſoluat: & ratione anticipatæ ſolutionis non minuat pretium: ergo iſte contractus locationis & venditionis iuſtiſſimus eſt. Probatur etiam concluſio ſimili quodam. Licet herõ conducere famulum qui ſeruiat illi toto anno ſequenti, & perſolvere continuo iuſtam illius mercedem anticipata ſolutione, ergo ad eundem modum licebit conducere operas coloni, exhibendas in æſtate aut hyeme. Tertiõ probatur. In huiusmodi contractu ſicuti eſt obligatio ex parte coloni ad exhibendas operas ſuas in miniſterium eius qui pecuniam dedit: ita eſt contra ex parte pecuniam dantis, eſt obligatio ad nunquam petendam propriam pecuniam; ſed obligatio iuſta poteſt exigi pro obligatione: ergo iſte contractus eſt ſanctus. Vltimõ probatur cõcluſio. Qui dat pecuniam, per huiusmodi contractum non recipit pretiũ vſus pro pecunia mutuata; ergo non recipit vſuram. Antecedens probatur, ſolum recipit operas coloni agricolæ; at agricolæ operæ ſunt pretium pecuniæ non vſus pecuniæ; ſiquidem agricola nunquam reddet pecuniam: ergo &c. Confirmatur. Iniquitas vſuræ hæc eſt, quod vendatur idem bis, aut vendatur ſemel

Bañes de Iuſtitia.

A id quod nullo pretio eſt æſtimabile; hæc autẽ iniquitas (ut patet manifeſte cuique intuenti) longẽ abeſt ab iſto contractu. Ad argumentum autem ſapientiffimi Magiſtri Soto reſponderetur, negando anticipationem illam ſolutionis eſſe mutuacionem pecuniæ per operas alterius ſoluendæ: ſed eſt conductionis & redditio pretij operarũ quas agricola exercebit in domini commodum. Itaque per tale pretium redditum, manet obligatus & adſtrictus agricola ad ſoluendum & miniſtrandum & vendidit operas ſuas, actiones & libertatem alteri. Ad eundem modum dicendum eſt in alijs contractibus relatis in principio huius caſus. Illi ſiquidem omnes erunt vſurarii,

B ſi ſint contractus mutuacionis: erunt autem iuſti ſi ſint contractus conductionis & locationis emptio- nis & venditionis. Itaque qui accipit pecuniam non tenetur pecuniam ſolvere, ſed tenetur illam operam exhibere ad quam ſe obligauit. Iuxta iſtum modum, excuſandi ſunt ab vſura multi agricolæ qui bona fide faciunt huiusmodi contractus.

Secundus caſus ſeu quæſtiuncula præcedenti con- iuncta eſt, an licitum ſit dare mutuum, ea lege, vt mutuarius conducat pretium ſeu fundum mutuantis?

C De qua re ſit prima concluſio. Vſura eſt manifeſta, ſi ratione mutui obligetur mutuarius ad conducendum agrum ſeu fundum mutuantis. Probatur manifeſte. Talis obligatio eſt pretio æſtimabilis, ergo &c.

Secunda concluſio. Contractus iſte debet haberi ſuſpectus de vſura quocumque modo celebratur; itaque vt plurimum eſt vſurarius. Explicatur concluſio primõ. Contractus manifeſte eſt vſurarius quando ratione mutui augetur pretium in fundi conductione & locatione, etenim illud pretij augmentum æſtimabile pretium eſt. Secundõ. Vſurarius eſt talis contractus, etiam ſi pretium fundi non augetur in locatione, quando ſunt pauci coloni qui veniunt fundum conducere; datur autem mutuum, vt mutuarius locent fundum eodem pretio quo antea locatus fuerat, ad quod pretium alii volebant accipere, ergo in tali contractu evidens ſuſpicio de vſura eſt exiſtimanda. Ratio eſt in promptu: quoniam vt diximus in quæſtione præcedenti, emptorem raritas iuſte facit res vileſcere, ac ſubinde cum in præſentia ſint pauci conductores agri: pretium iuſte decreſcit: iniquum ergo eſt & vſurarium ratione mutui, conſeruare agrum in eodem pretio.

E Tertia concluſio. Nihilominus tamen aliquando poterit contractus iſte taliter celebrari vt iuſtus ſit. Primõ, iuſtus erit (ſuppoſito ſemel quod non eſt obligatio ad conducendum) ſi fundi dominus ad viri boni arbitrium minuat pretium propter paucitatem cõducentium, vel ſuppleat in re illa aliud pretium. Secundõ, ſi iſti contractus bona fide ſiant & fundus alius locetur pretio iuſto, quoniam cum iam per mutuum agricolæ habeant, vnde poſſint emere boues, & reliqua neceſſaria ad culturam fundi, non eſt tum temporis paucitas colonorum ſeu conducentium: & idcirco iam non minuitur iuſte fundi pretium hac ratione.

Tertius caſus ſeu quæſtiuncula eſt, an mercator qui obligat mutuatarium vt partem ſaltem vnam mutui recipiat in mercibus, committat vſuram? V. g. ſolent quandoque Principes laborare inopia pecuniæ ad ſoluenda militibus ſtipendia: rogant inſignem quendam mercatorem vt mutuam det illam pecuniam; mercator vero reſpondet ſe partem pecuniæ daturum numeratam, partem vero teneatur Princeps ipſe in mercibus accipere.

Prima concluſio. Contractus iſte mutui vt propoſitus

Bb ſitus

situs est, obligando videlicet mutuatarium ad accipiendam partem in mercibus, est viuaris manifestè. Ratio est. Obligatio illa ad emendas merces mutuantis etiam credita pecunia, æstimabilis est pretio, ergo &c. Deinde solent interuenire in huiusmodi contractibus alie iniquitates, videlicet carius vendunt tales mercatores mutuantes merces suas, ex eo quòd vendunt credita pecunia, rursus petunt à mutuataris lucrum cessans cum reuera non esset lucrum, ac denique in exemplo posito cogunt milites emere merces, quibus reuera ipsi milites non indigent & quas continuo milites diuendere debent pretio multò viliori quàm emerint.

Secunda conclusio. Sub forma & re emptio- nis & venditionis poterit hic contractus iustè celebrari ad hunc modum. Accedit mutuataris ad petendum mutuum à mercatore celebri, mercator respondet se nolle mutuum dare, esse tamen paratum ad vendendas merces quas habet domi iuxta venditioni expositas, quibus mercibus ipse mutuataris poterit iuxta subuenire necessitati. Dico igitur. Quod si talis contractus bona fide fiat non animo palliandi vſuram, & alie merces vendantur iusto pretio quòd licitus est. Secundò. Demus quòd mercator iste non habeat alias pecunias quas posset mutuas dare petenti mutuum, nemo certè condemnaret talem contractum in quo venderet quas habet merces, ergo &c. Probatur, quoniam impertinens est omnino ad iustitiam talis contractus, quòd mercator habeat vel non habeat pecunias quas possit mutuas dare. Denique probatur. Si nunquàm petitum esset mutuum ab isto mercatore, sed a principio is qui indiget peteret, vt mercator venderet illi merces; citra dubium venditio celebrata ad modum supra dictum erit iusta, ergo etiam si petierit mutuum, mercator verò recusauerit mutuum dare & ambo conuenerint in emptione & venditione mutui non erit iniustus talis contractus. Sed contra hanc secundam conclusionem sunt duo argumenta. Primum. Emptor qui emit tales merces cogitur continuo eas vendere viliori pretio; ergo sit illi iniuria per talem contractum. Secundò. Sequeretur, quòd ille mercator qui vendit merces mille. verbi gratia aureis, possit continuo statim à celebratione contractus, emere rursus merces easdem ab eodem emptore nongentis aureis; Consequens est approbare pestilentissimum genus contractus, quod à nostris dicitur *mohairas, obaratas*, ergo.

Ad primum respondetur. Interuenire fortasse posse quandoque in huiusmodi contractu vitium contra charitatem; vt si mercator possit mutuum dare nolit tamen sed vendere merces, quas continuo cogitur emptor ipse diuendere viliori pretio. Cæterum nulla est iniuria contra iustitiam; (etenim vt vidimus quæstione præcedenti) propter vendendi modum, iustè diminuitur pretium in mercibus vltro- neis; & idcirco illud vilius pretium in quo emptor in nostro casu vendit postea illas merces: est iustum illarum pretium. Est simile. Accedit quispiam ad petendam vestem commodatam ab altero, tamen ille alter non vult commodare sed vendere, qui autem petit commodatam vestem non habet pecunias quibus emat sed accipit eas ad vſuras ab alio quopiam vt emat vestem, citra dubium non peccat contra iustitiam is qui vendit vestem & noluit commodare: quanuis daremus quòd interdum peccaret contra charitatem.

Ad secundum respondetur primò, quòd si mercator iste à principio vendidit merces cum pacto

A emendi rursus easdem viliori pretio: talis contractus est pestiferus reipublicæ qui dicitur *mohaira* & illi dicuntur *mohaireros y barateros*. Responderetur secundò. Quòd si mercator ille bona fide (quæ vt plurimum non interuenit) vendidit merces suas, ignarus omnino voluntatis eius qui emit; postea vero videns quòd qui emit ab eo merces procurat eas diuendere emit eas iusto pretio, sicuti si venderentur in publica auctione: talis contractus erit iustus, etiam si pretio emat viliori, sunt enim illæ merces vltro- neæ. Ex horum casuum resolutione, licet similitum casuum resolutionem colligere.

Ter- tia conclusio. Si mutuataris non obligatur ad recipiendam mutui partem in mercibus, sed tantum dicat mutuator, vellem vt partem in mercibus reciperes: non video vſuræ rationem, modò tamen merces vendita: sint viui futuræ mutuataris & vendantur iusto pretio. Probatur. In tali contractu non exigitur aliqua obligatio neque res æstimabilis pretio ratione mutui; & aliàs nulla est iniquitas in emptione & venditione mercium; ergo talis contractus est iustus.

Iam verò in responsione ad primum definit D. Thom. quid sentiendum sit de duobus titulis qui prætendi solent ad accipiendum aliquid pro mutuo. Primus est damnum emergens: secundus lucrum cessans. Et proinde statuit duas conclusiones.

C Prima conclusio. Qui mutuum dat potest absque peccato in pactum deducere cum eo qui mutuum accipit, recompensationem damni emergentis per quod subtrahitur illi aliquid quod debet habere.

Secunda conclusio. Lucrum cessans non potest mutuator in pactum deducere. Explicatur prima conclusio. Damnum emergens est detrimentum quod mutuator solius mutationis causa incurrit. Sit exemplum. Verbi gratia habet quis paratam pecuniam ad reparandam domum quæ minatur ruinam, si autem det illam pecuniam mutuum petenti ruet domus, quæ postea non poterit nisi maiori pecuniæ summa reedificari; illud detrimentum maioris summa pecuniæ consumendæ in ædificatione, dicitur damnum emergens. Item, si quis accipiat ad vſuras pecuniam quæ illi mutuo petitor; poterit vſuras illas ratione damni emergentis petere. Item, si mercator cogitur viliori pretio merces suas vendere ad congregandam eam pecuniæ summam quæ illi mutua petitur: poterit illud detrimentum quod ex venditione illa viliori pretio facta incurrit, in pactum deducere.

E Cæterum huic conclusioni adhibetur quædam moderatio necessaria, videlicet si mutuator moneat mutuatarium, se incurrere illud detrimentum ex mutatione. Itaque sciens & prudens mutuataris faciat pactum cum mutuate & velit detrimentum illud pati, ne mutuans illud patiat, aliàs si ista admonitio non præcedat, mutuataris erit rationabiliter inuitus. Neque tamen necessarium est, quòd qui dat mutuum rogetur: quia licet hoc frequenter accidat, tamen si amicus amico indigenti sua sponte offerat mutuum, poterit iustè damnum emergens petere. Est autem vera conclusio: siue damnum emergens sit à principio mutationis, siue postea quando mutuataris est in mora soluendi. Conclusio itaque ad hunc modum explicata habetur in iure & asseritur à Theologis vniuersis & Iurisperitis. Et ratio D. Tho. est demonstratio

fratio. Etenim iustum est, ut nemo detrimentum incurrat ex beneficio quod alteri faciat. Item probatur. Quia fideiussor potest in pactum deducere detrimentum quod ex fideiussione incurrit, ut habetur in cap. peruenit de fideiussionibus, ergo mutuator, &c. Denique, venditor potest vendere carius quam res secundum se valeat, quando ex venditione incurrit detrimentum, dummodo admoneat emptorem illius detrimenti, ut quaestione precedenti articul. 1. diximus; ergo multo magis mutuator.

Circa secundam vero conclusionem D. Thom. de lucro cessante: sunt aliqua certa apud omnes doctores, aliquid vero dubium.

PRO cuius intelligentiam nota primò. Lucrum cessare quando causa mutationis, mutuator non negociatur cum pecunia unde non lucrificat quod erat lucrificaturus. Nota secundò. Pecuniam habere duplicem potentiam ad lucrificandum. Altera est remota quæ consequitur omnem pecuniam, quæ ex natura sua est instrumentum ad lucrificandum, emendo & negociando: altera potentia est propinqua & quasi artificialis, quam non habet pecunia ex natura sua, sed ex industria negociantis, quando vel iam est exposita negotiationi, vel parata est ut exponatur. Ut verbi gratia frumentum in horreo habet potentiam naturalem & remotam quæ consequitur omne frumentum ad fructificandum; sed quando iam seminatur vel paratur ut seminetur habet potentiam proximam & quasi artificialem propter industriam agricolæ ad fructificandum. Hoc simile habet Caietanus hic. Nota tertio. Duobus modis posse aliquem aut illius pecuniam impediri à lucro. Vno modo contra voluntatem domini, ut cum Princeps vel respublica compellit ciuem ut mutuet pecuniam: vel quando mutuatarius est in mora soluendi, vel quando fur pecuniam paratam ad negociandum surripit. Secundo modo impeditur lucrum ex voluntate domini pecuniam; & hoc dupliciter, vel cum procurat proprium commodum ipse dominus, ut quando ipse sponte sua pecuniam transfert à negotiatione ad mutuum: quia vult habere saluum capitale: altero modo, quia vult beneficium facere alteri rogatus ab illo.

Sit prima conclusio. Quando potentia tantum est remota & naturalis in pecunia ad lucrum faciendum, siue tale lucrum cesset contra voluntate siue ex voluntate domini, non potest dominus aliquid ultra sortem recipere ratione lucri cessantis. Probatur. Quia si ratione huius potentie posset recipere aliquid ultra sortem, sequeretur licitum esse in omni mutuo aliquid accipere, & per consequens licita esset usura. Probatur sequela. Quia talis potentia est inseparabilis à pecunia. Et confirmatur exemplo. Frumentum non potest æstimari maiori pretio ratione potentie naturalis & communis omni frumento, ergo nec pecunia. Consequencia patet: quia pecunia multo minus fructifera est quam frumentum. Vnde sequitur corollarium, quod fur qui accipit huiusmodi pecunias, satisfacit reddendo illas. Item sequitur, magnates & qui non sunt negociatores non posse exigere ratione lucri cessantis aliquid ex mutuo.

Secunda conclusio. Si aliquis sua sponte propter commodum proprium transferat suam pecuniam à negotiatione ad mutuum, non potest exigere lucrum cessans. Hæc conclusio est consequens ad primam & probatur, quia in tali casu pecunia amittit potentiam proximam & artificialem ad

Banes de Iustitia.

A lucrificandum, & remanet tantum cum naturali potentia & remota, & hoc ex voluntate domini propter suum commodum maius, & securius, ergo &c. Item probatur à simili. Nam si quis frumentum quod parauerat ad seminandum, postea sua sponte & propter suum commodum velit vendere, non potest exigere maius preuum quam secundum se valeat. Et denique probatur. Quia quanuis venditor aliquis posset res sibi magis commodas & utiles quam aliis, cariori pretio vendere rogatus; tamen si inopia coactus procurans suum commodum eas vendat, non potest amplius pretium pro illis recipere quam secundum se æstimentur; ergo nec mutuator, &c. Vnde sequitur corollarium quod sunt usurarij sæpe illi qui cum Rege faciunt contractus, quos dicunt (*assientos*) quia sæpe isti suum tantum commodum procurantes, voluntariè transferunt pecuniam à negotiatione ad mutuum: quia magis lucrantur vno modo regi vno anno: quam quinque negociando. Item viurarij sunt quidam mercatores, quia Rege & magnatibus vel aliis exigunt lucrum cessans, eo quod rex vel magnates sunt in mora soluendi merces quas emerunt ab illis. Ratio huius est: quoniam isti mercatores à principio venditioni optime nouerant, quod isti uiri illustres sunt in mora soluendi, & nihilominus propter suum commodum libenter vendiderunt illis merces suas: quoniam aliàs non poterant tantam copiam mercium vendere, & ideo reuera nullum lucrum illis cessat: sed potius sequitur commodum ex eiusmodi venditione, quanuis quidam emptores sint in mora soluendi. Nihilominus si ista soluendi mora sit illis reuera perniciofa & à principio venditionis cognita, licitum erit aliquid exigere ratione lucri cessantis.

Tertia conclusio. Quando pecunia erat in potentia proxima ad lucrandum & impeditur lucrum contra voluntatem domini: iuste poterit exigere lucrum cessans, imo qui impedit tenetur in foro conscientie antequam petatur reddere lucrum cessans. Probatur conclusio primò. Quia pecunia quæ est in potentia proxima ad lucrum, plus valet domino suo ratione suæ potentie: quam valeat secundum se absolute; ergo illam maiorem utilitatem poterit dominus illius in pactum deducere & exigere. Deinde probatur conclusio ex communi regula. cap. finalis de iniuriis. si tua culpa damnum datum est, vel irrogata iniuria, iure te super his satisfacere oportet. Sed in casu posito culpa vel causa illius qui contra voluntatem domini accipit pecunias damnum emergit, scilicet quod cessat illa potentia proxima pecuniam: ergo tenetur satisfacere. Confirmatur & ostendo, quod non solum habeat verum conclusio, quando à principio mutationis impeditur voluntas domini: sed etiam quando impeditur postea ratione moræ in soluendo. Sunt enim expressæ leges quæ hoc definiunt in. l. socium. ff. pro socio. & in. l. cum quidam. ff. de usuris. & in. l. usuras. C. eodem titulo. Prædictæ tres conclusiones asseruntur ab omnibus Iurisperitis & Theologis.

DVBIVM tamen difficile est, an negociator qui rogatus à mutuatario remouet voluntariè pecuniam suam à negotiatione ut det mutuum petenti & faciat illi beneficium: possit iuste exigere lucrum cessans?

Arguitur primo pro parte affirmatiua. Licitum est ut diximus mutuantem, exigere danum emergens, ergo & lucrum cessans. Probatur consequentia. Quia in casu posito lucri cessatio est danum emergens: siquid aufertur, à mutuatate aliquid quod deberet ipse habere.

Bb 2 Arguitur

Arguitur secundo & confirmatur. Quia pecunia cum potentia proxima ad lucrum pluris æstimatur, quam sine illa, & est magis comoda domino negociatori, quam alijs; sed mutuarius est causa moralis rogans & sollicitans, ut sibi mutuetur pecunia, quod illa potentia pecuniæ impediatur, & quod non valeat tantum domino suo: ergo dominus iuste exigit lucrum cessans. Maior explicatur. Nam sicut frumentum terræ mandatum plus valet quam alias valeret: ita mille aurei expositi bonæ negociationi: plus valent quam mille aurei absolute. Probatur minor, quia charitas proximi, & illius commodum mouent negociatorem, ut mutuet roganti. Consequentia probatur, quia unicuique licitum est deducere in pactum, id quod res mutuata sibi valet.

Arguitur tertio. Licitum est recipere lucrum cessans post moram debitoris in soluendo; sed pecunia negociationi exposita tam utilis erat domino à principio mutuacionis quam post moram soluendi: ergo eadem est ratio.

Denique licitum est venditori carius vendere res quas erat seruaturus in aliud tempus in quo pluris erant æstimandæ, ut patet ex capitu. Nauiganti. de usuris; ergo licitum erit mutuatori in casu posito exigere lucrum cessans. Probatur consequentia: quia sicut venditori qui erat seruaturus merces suas, cessat lucrum quod expectat, si nunc pecunias mutuanti absolute secundum proprium valorem nulla habita ratione ad potentiam proximam quam habeat ad lucrum; & quemadmodum venditor voluntarie vendit licet rogatus & efflagitatus: ita etiam mutuator voluntarie mutat rogatus; ergo eadem est ratio.

Sed in oppositum est, quod legibus ciuilibus, & Ecclesiasticis decernitur, quod ratione moræ in soluendo licitum est mutuatori exigere lucrum cessans sibi; At vero si licitum esset à principio mutuacionis pacisci de lucro cessante iam eidem legibus esset explicatum; sed nullibi hoc explicatur, ergo non est licitum. Præterea D. Thom. in hoc articulo ad primum argumentum expresse distinguit inter damnum emergens & lucrum cessans, & dicit, quod damnum emergens licitum est exigere non autem lucrum cessans: quia hoc est in potentia & pluribus modis potest impediti. Idem sentit etiam Scot. in quarta distinct. 15. quæst. secunda, & Durand. 3. sentent. distinct. 37. quæst. secunda, & Innocent. & Ioan. Andr. in cap. Nauiganti de usuris. Denique omnes antiqui Doctores videntur esse huius sententiæ: ita ut Adrian. dicat oppositam sententiam esse modernorum.

Secundo arguitur. Lucrum alicui cessare nihil aliud videtur esse, quam ipsum cohiberi à suo lucro; sed quando nulla vis, nullus metus, nulla denique ignorantia interuenit, sed solum modo precès mutuatarij pecuniæ dominum inducunt ad mutuandum non prohibetur ipse dominus à suo lucro: ergo ibi non est verè lucrum cessans. Probatur minor: quia nemo cohibetur nisi quando eius voluntas aliquo modo impeditur ab executione, vel accusatione alicuius boni, & tunc dicitur ille homo inuoluntarius; at verò inuoluntarium sola vis aut metus aut ignorantia causat, ut ait Aristot. 2. ethic. ergo.

Tertio arguitur & confirmatur. Qui solis precibus mutuatarij inductus dat mutuum pecuniæ suam, tenetur sequi naturam mutuacionis; sed natura mutuacionis est, quod secundum propriam rationem intrinsecam nihil ultra sortem exigatur: ergo non est licitum pacisci de lucro cessante, si mutat verè

A pecunias. Confirmatur. Quoniam aliàs si licitum est exigere lucrum cessans, liceret etiam exigere aliquid pro obligatione non repetendi tam cito pecuniam mutatam: quoniam ista obligatio includitur etiam in ratione mutui.

Quarto. Qui procurans proprium commodum dat mutuum, non potest exigere lucrum cessans, ut dictum est in secunda conclusione: at vero idem videtur esse procurare commodum amici atque proprium commodum: ergo neque tunc licitum erit exigere lucrum cessans, Confirmatur. Si mutuator in gratiam Pauli mutuet Petro pecunias, non poterat exigere à Petro lucrum cessans; ergo neque si id faciat in gratiam Petri: quoniam uterque proximus est. Confirmatur secundò. Pro alterius euentis commodo non licet pretium aliquod accipere pro re quæ est valde utilis ementi, ut docet D. Thom. quæst. præced. articulo primo ergo neque pro commo mutuatarij. Denique arguitur. Sequeretur ex opposita sententia, quod licitum esset negociatori diligenter quærere mutuarios quibus mutuet pecuniam exigendo ab illis lucrum cessans. Probatur consequentia: quoniam vnusquisque licite quærat emptorem rei suæ quæ pretio æstimabilis est; ergo si lucrum cessans est pretio æstimabile licitum erit negociatori quærere emptorem. Pro ista sententiâ negatiua habemus Magistrum Soto libro sexto, de iustitia, & iure quæst. prima, articulo tertio, in tertia, & quarta conclusione. ybi ait, sententiam affirmatiuam esse minus probabilem & aperire fenestram plurimis usuris. Nihilominus sententia affirmatiua communis est Iuris peritis omnibus in cap. Salubriter. & in cap. Conquæstus de usuris; exceptis paucis quibusdam. Videatur Couarruias libro tertio, Variarum resol. capitulo quarto, numero primo, & quinto. Nauarro etiam in Comment. supra cap. secundo 14. quæst. 3. numero 47. & sequentibus. Est etiam communis omnibus Theologis in 4. distinct. 15. & Summistis in verbo usura, videatur Conradus de contractibus quæst. 80. & Adrianus in quarta, in materia de restitutione, speciali quæstione de hac re, & Ioan. de Medina in 6. de restitutione in titulo de usuris.

C
D
E
Caetanum in isto Commentario super hunc articulum. Hæc sententia communis fuit nostris præceptoribus qui nos antecesserunt: solus Magister Soto est singularis in hac sententia. Imò ipse ait vbi supra, nõ mihi tantum arrogo, ut primus opinionem illam, scilicet affirmatiuam proorsus refellam. Neque vero D. Thom. in præsentis art. in solut. ad 1. tenet partem negatiuam sed duo discrimina, intendit statuere, inter damnum emergens & lucrum cessans. Primum est quod damnum emergens semper est licitum exigere quoties aliquis dat mutuum absque aliqua suspitione. At verò lucrum cessans exigere à principio mutuacionis ratio licitum est, cum omnibus suis circumstantiis, & semper habet suspitionem usuræ. Secundum est, quod damnum emergens licitum est exigere tantum quantum sonat; at verò lucrum cessans non licet exigere totum quod speratur. Quod probat D. Thom. quia lucrum cessans multis viis impediti potest. Neque etiam Scotus & Durandus sequuntur illam partem negatiuam si attente legantur in locis citatis. Caterum partem affirmatiuam quam nos sequimur probant argumenta quæ fecimus in principio dubij.

Deinde hæc pars videtur virtualiter definita in multis legibus. Verbi gratia in l. atqui natura. §. non tantum. ff. de negotiis gestis. & in l. 3. §. finali. ff. de eo qui certo loco. Præterea. Ut inducebamus in ultimo argumento pro parte affirmatiua, videtur etiam definita in capitulo nauiganti. de usuris.

Notan-

Notandum tamen est, quod aliqui viri docti, ut iustificent praedictum contractum de lucro cessanti distinguunt in praedicto contractu duos contractus virtualiter contineri. Alter est contractus mutuacionis, per quem mutuator dat pecuniam suam mutuataro reddendam integram & saluam: alter est emptionis, & venditionis per quem ipse mutuator qui negociabatur cum sua pecunia, vel paratus erat negociari: vendit mutuataro cessationem a negotio lucrifactivo propter commodum ipsius mutuatarij, qui reputat sibi esse valde vile, quod negotiator cesset ab illo negotio dummodo mutuet sibi pecunias. Et quanuis in isto casu coniungantur isti duo contractus: per accidens tamen, poterunt omnino separari aliquando & seorsum celebrari. Ut verbi gratia si Petrus reputet sibi commodum quod Paulus cesset ab aliqua negociatione, vel quia ipse vult negociari, vel alius amicus eius, aut alia ratione, etiam si Petrus non mutuet sibi pecunias: tunc in tali casu ille qui cessat a negociatione lucrifactiva potest vendere illam cessationem. Nunc igitur probant praedictam sententiam. Quanuis enim in casu nostri dubij coniungantur illi duo contractus mutuacionis, & venditionis: tamen uterque iustus est, quia ratione mutuacionis nihil pretij exigit mutuator, at vero ratione venditionis exigit pretium iustum quo aestimabatur illa cessatio a negotio lucrifactivo. Sed tamen quanuis ista consideratio videatur conueniens ad confirmationem praedictae sententiae: tamen communior est quam oporteat, etenim licitum est cuicunque pro cessatione ab aliqua actione sibi licita, & placita pretium accipere. Ut verbi gratia pro eo quod cesset ire in campum rogatu amici, potest pretium accipere: at vero in casu nostri dubij aliquid est specialius quod videtur generare scrupulum; etenim mutuatarus non dat pretium vt mutuator duntaxat cesset a negociando: sed per se primo & principaliter dat propter illum finem, vt mutuet sibi pecunias, ergo videtur, quod in tali casu ratione mutui dat pretium. Quapropter optima ratio, & specialis praedictae sententiae affirmatiuae ea est videlicet, quod mutuator iuste accipit pretium pro lucro vere cessante dum mutuat & vt mutuet pecunias alteri utiles. Et hic titulus est sufficientissimus: quia reducitur ad damnum emergens, eo quod mutuator vt faciat alteri beneficium rogatu illius, minus habet quam deberet habere in bonis suis: quod quidem est damnum emergens. Neque valet respondere, quod nondum habebat lucrum in actu. Quia habebat potentiam proximam ad lucrum: qua priuatur ut mutuet alteri pecunias. Caeterum quia iste titulus lucri cessantis est pallium multarum usurarum vt aduertit Magister Soto: idcirco oportet Theologum esse diligentem in examinando, an vere sit lucrum cessans propter commodum mutuatarij. Debet itaque primo examinare negotiatorem, an tempore contractus haberet alias pecunias quibus posset si vellet negociari, etiam post factum iam contractum. Etenim in tali casu, non cessat illi lucrum causa mutuacionis, sed voluntate propria: quia vult alias pecunias domi retinere neque exponere periculo negociandi. Est optimum simile, si quis habeat domi frumenti copiam cuius partem praeparauerat ad seminandum, partem vero retineat domi ad vendendum: tunc si accedat quis ad emendum frumentum ab illo, non potest frumenti partem quam parauerat ad seminandum carius vendere ratione lucri cessantis: eo quod habet aliud triticum, quod

Baues de Iustitia.

A potest seminare si velit. Secundo debet aduertere Theologus ex parte mutuatoris, quod animus illius negociandi cum pecunia quam dat mutuo, debet periclitari toto tempore mutui: quoniam eo momento temporis quo animus negociandi erat interrumpendus: iam non cessat lucrum causa mutuacionis, neque ipse mutuatarus est causa impediendi lucrum, sed voluntas potius mutuatoris: & ideo si a principio mutui habebat mutuator animus negociandi per dimidium annum, non poterit postea exigere lucrum cessans pro toto anno pro quo mutuat. Debet tertio aduertere Theologus, quod mutuator propter mutuatarij commodum remoueat pecunias a negociatione; etenim si commodum mutuatarij non sit causa, quod remoueat: iam non cessat lucrum ratione mutuacionis. Obserua tamen, quod non exigitur hic quod illud commodum mutuatarij, sit reuera commodum utilitatis: sed sufficit, quod ipse mutuatarus existimet sibi esse commodum & conueniens, vnde si velit illas pecunias ad prodige expendendum in ludis & luxurijs, nihilominus mutuator poterit exigere lucrum cessans, & non peccabit contra iustitiam mutuan-do, in illo casu: poterit tamen peccare contra charitatem, iuxta regulas fraternae correctionis: de quibus multa diximus secunda secunde quaestione 33, & supra quaestione praecedenti, de his qui vendunt ea quibus male vsuri sunt emptores. Obseruandum etiam est, quod non requiritur, quod ipse negotiator optaret magis negociari cum sua pecunia, quam mutuo illam dare; etenim charitatis est erga proximum procurare magis mutuatarij commodum quam lucrum ex propria negociatione: sed satis est ad iustificandam mutuacionem, quod mutuator reuera negociaturus erat & prudenter expectabat lucrum ex sua negociatione, toto illo tempore mutui, nisi commodum mutuatarij impediret suam negociationem. Itaque non amplius quaerimus mutuatarij commodum, ad mutuan-dum illi, exigendo lucrum cessans: quam requiratur in contractu in quo exigitur damnum emergens.

D Denique ad iudicandum sit ne iusta quantitas, quae exigitur ratione lucri cessantis: erit Theologus talis regula. Nunquam debet exigi totum lucrum cessans. Ratio est: quia non aestimatur res tanti quando est in potentia quanti aestimatur dum iam est in actu; sed lucrum quod cessat mutuacionis causa est tantum in potentia, quando celebratur mutuatio: ergo non debet exigi totum lucrum cessans. De qua rediximus supra quaestione (exagetimasecunda, articulo quarto. Ex qua doctrina colligimus hic, duobus modis posse fieri conuentionem de lucro cessante. Prior est frequentissimus & valde iustificatus, si expectetur euentus aliorum negotiatorum, eodem genere negociationis, eodem tempore & loco, & tunc persoluatur tanta quantitas pecuniae proportionabiliter ad lucrum aliorum. Alter modus est, si contingat quod statim ad arbitrium boni viri, & prudentis in negociatione, taxetur una certa quantitas reddenda mutuatori pro lucro cessante, sed tamen debet fieri deductis expensis & attentis periculis, quibus exposita est negociatio: etenim ratione istorum minus habet res in potentia, quam si iam esset extra omnem fortunam. Fatemur tamen, quod non sunt inde deducendi labores ipsius negotiatoris, & operae & industriae: quoniam si mutuator non adhibet tales operas & industrias, hoc prouenit ex parte mutuatarij impeditis negociationem illam: & ideo poterit vendere proprium otium damnificatiuum rei familiaris.

Bb 3 Denique

Denique poterunt aliqui meritò aduerrere, quòd illam quantitatem lucri ceſſantis non potest exigere mutuator ſtatim à principio mutationis reddendam. Verbi gratia, ſi lucrum æſtimetur 10. aureis quos lucrifacturus erat negotiator pecunia data mutuario; tunc ſi continuo mutuario redderet mutuanti 10. aureos non ceſſaret mutuanti lucrum totius pecuniæ. Verbi gratia non ceſſaret illi lucrù ex centum aureis ſed ex nonaginta. Verumtamen eſt, quòd ſi cum illis decem non potest negotiari & mutuario voluntariè reddit ſtatim decem aureos, illos poterit mutuator accipere.

Ex dictis colligitur corollarium, ſcilicet, quomodo debeant intelligi iudicum ſententiæ, quæ ſolent aliquando imponere multam pecuniariam debitoribus propter ſoluendi moram. Duplici enim ratione poſſunt hæ ſententiæ iuſtificari; prior quidem in pœnam propter culpam commiſſam à debitore in mora ſoluendi, & talis pœna non obligat in foro conſcientiæ ante condemnationem, & executionem ſententiæ, bene tamen poſtea. Altera ratio eſt aliquando, quia iudex æſtimat propter moram ſoluendi ceſſauitſe creditori aliquod lucrum, & tunc ſi reuera ceſſauit lucrum creditori, tenebatur debitor in foro conſcientiæ reddere lucrum ceſſans, etiã ante ſententiã iudicis. At vero ſi non ceſſauerat lucrum, non tenebitur reddere etiã poſt ſententiã iudicis: quia illa fundatur in falſa præſumptione.

Ad argumenta pro parte negatiua reſpondetur. Ad primum reſpondetur, quòd argumentum quod fit ab autoritate negatiua infirmum eſt. Sed nihilominus ſecundò reſpondetur, quòd iam oſtendimus iure Ciuili & Canonico definitam eſſe noſtram ſententiã, maximè verò quòd iure naturæ oſtendebatur, quòd ſit eadem ratio de lucro ceſſante, & damno emergente.

Ad reliqua verò argumenta reſpondetur primò vnica ſolutione, quòd omnia illa neceſſario ſunt ſoluenda, ab his qui ſequuntur partem negatiuam. omnes enim illi affirmant, quòd ratione damni emergentis licitum eſt pretium accipere: affirmant etiã licitum eſſe vendere rem cariori pretio quam de præſenti valeat propter detrimentum quod patitur venditor qui ſeruaturus erat illam in aliud tempus vendendam: at verò argumenta illa facta pariter procedunt contra iſtas affirmaciones atque contra noſtram ſententiã.

Sed nihilominus reſpondetur ad omnia illa ſigillatim.

Ad ſecundum iam explicuimus ſenſum Diui Thomæ, dum facit differentiam in ſolutione ad primũ, inter lucrum ceſſans & damnum emergens.

Ad tertium reſpondetur, licitum eſſe vniciquẽ vendere voluntariè ſuum lucrum & ſuum commodum; quod ſi videatur neceſſarium, quòd in prædicto caſu debeat eſſe aliquid inuoluntarij ex parte mutuatoris: reſpondetur, quòd ſatis eſt quædam moralis coactio, quam inducit commodum proximi, & vtilitas quæ compellit ex debito honeſtatis ſuccurrere proximo ne patiatur detrimentum, dummodo etiã ipſe mutuator ſeruet ſe indemnem.

Ad quartum argumentum reſpondetur, quòd is qui dat mutuum, tenetur ex neceſſitate ſubire periculum & detrimentum quod per ſe ex natura mutationis conſequitur; verbi gratia tenetur qui mutuat non repetere mutuum pro toto tempore quo mutauit. Cæterum non tenetur etiã ſi voluntariè mutuet, ſubire detrimenta quæ per accidens coniunguntur cum mutuo, cuiuſmodi eſt lucrum

A ceſſans & damnum emergens. Sicut qui rem ſpiritualem dat alteri, tenetur etiã ex neceſſitate dare gratis omnes operas neceſſarias ꝑ ſe ad exequutio nem rei ſpiritualis. Verbi gratia Episcopos tenetur non ſolum gratis conſecrare ſacerdotem, ſed etiã gratis impendere laborem neceſſariò coniunctum cum illa conſecratione, & ſacerdos tenetur gratis offerre ſacrificium & impendere laborem per ſe neceſſarium ad celebrationem Miſſæ: ceterum non tenetur gratis peragere inter trium milliarium, ad celebrandam Miſſam.

Ad confirmationem reſpondetur, quòd mutuator obligatur per ſe expectare aliquod tempus ad recuperandum mutuum.

B Ad quintum reſpondetur, quòd procurare commodum ipſius mutuarij, non eſt procurare proprium commodum vile, ſed potius acquirit ſibi honorem & gratiam & laudem pro bono opere: at verò non tenetur ex iuſtitia pati damnum in temporalibus, ut alteri ſit beneficus. At vero quando mutuat Petro duntaxat in gratiam Pauli, ſcilicet vt conſiliet ſibi gratum Paulum & fauorem eius, non poterit lucrum ceſſans exigere à Petro, niſi quãdo ipſe Paulus petierit mutuum propter commodum Petri, cum illa tamen conditione ut Petrus ſoluat lucrum ceſſans, vel damnum emergens. At vero ſi mutuator anticipatiuè procurabat ſibi fauorem Pauli, ſibi que maximè commodum: non poterit poſtea nactus illam occaſionem, exigere à Petro mutuario lucrum ceſſans, vel damnum emergens; tunc nanq; reuera mutuat propter proprium commodum & non propter commodum mutuarij.

C Ad confirmationem reſpondetur, quòd ille mutuator non accipit pretium pro mutatione neque pro commo do mutuarij, ſed pro ſuo proprio incommodo aut detrimento lucri ceſſantis.

D Ad ſextum & vltimum argumentum reſpondetur, quòd quando res venditur carius quam ſecundum ſe valeat propter detrimentum quod incurrit venditor: tunc iuſte exigitur pretium propter damnum emergens, aut lucrum ceſſans. At vero quando ipſe venditor vel mutuator quarit ſollicitè aliquẽ qui emat, aut accipiat mutuum: eſt vehemens indicium & argumentum, quòd animus eius eſt uſurarius: & idcirco vt in plurimum huiuſmodi contractus ſunt uſurarij, & vt ſic ſunt condemnandi. Nihilominus aliquando licitum erit, ut ſi quis cognouerit amici inopiam & neceſſitatem cui ex animo vult ſuccurrere: præuenire illum vitò, & offerre mutuum exigendo lucrum ceſſans. Ratio huius eſt, quoniam in tali caſu, amici commodum, cauſa eſt remouendi pecuniam à negociatione: imò vero poſſumus dicere, quòd neceſſitas amici virtualiter clamat, & rogat, ſibi dari mutuum propter maximum commodum, quod inde acquirit ſibi & conſequitur.

E Deinceps circa doctrinam D. Thomæ in ſolutionibus ad ſecundum, tertium, & quartum argumentum: duæ concluſiones ſunt notandæ. Prima concluſio eſt. Vſura eſt obligare mutuatariũ ex iuſtitia debito ad compenſandum beneficium, etiã pro illo tẽpore quo ipſe mutuatariũ tenebatur compenſare ex gratitudine. Sit exemplum. Si mutuat quis alteri pecuniam obligando illum vt remutuet in poſterum, uel ꝑ pro ſe intercedat apud Regẽ, aut Iudicẽ, aut Magnatẽ. Hæc concluſio maniſeſta eſt apud D. Tho. ad ſecundũ argumentũ, quo intẽdebat non eſſe illicitã talem obligationẽ ſiquidem mutuatariũ tenebatur naturali iure ad illud opus, & reſpõdet obligari quidem poſſe mutuatariũ ad hoc ipſum, non tñ ex iuſtitia debito: quoniam tali debito amicitie repu gnas

gnat ciuili obligatio, eo quod inducit quandam necessitatem, amicitia vero debet esse maximè spontanea. Ita intelligit Caietanus Diui Thomæ, in hoc loco. Deinde probatur conclusio ratione D. Thomæ. Quodlibet beneficium quale est fauere inopi apud Regem aut Iudicem, & qualis est obligatio ad remutuandum in posterum, est pecunia æstimabile, ergo non potest ex iustitiæ debito deduci in pactum ratione mutui, etiam pro illo tempore quando tenetur aliàs mutuarius remutuare ex gratitudine, vel ex charitate. Denique probatur. Si quando aliquis ex charitatis, vel gratitudinis præcepto tenetur benefacere non benefacit. Verbi gratia non intercedat apud Regem, non remuet: tunc non tenetur ad restitutionem damni quod consequutum est ex omissione beneficiendi: at vero si ex obligatione ciuili & iustitiæ debito tenetur ad illud opus obligaretur consequenter ad restitutionem totius damni consequuti ex illa omissione: ergo magnam obligationem inducit & pecunia maximè æstimabilem, qui obligat alterum ad benefaciendum ex iustitiæ debito, etiam pro illo tempore quo ipse tenebatur ex charitate aut ex gratitudine.

Secunda conclusio quæ apertè sequitur ex dictis. Talis obligatio ad remutuandum in futuro tempore, siue ad intercedendum apud Principem, vendibilis est & licitè potest vendi. Sed est obseruandum, quod sub hac specie & ratione solent mercatores & negotiatores palliare vsuras: dicunt enim se amplius recipere non ratione mutui: sed quia se obligant ad remutuandum in futuro tempore. Verum tamen quia exigunt ingens pretium pro ista obligatione ad remutuandum: signum est certum, quod recipiunt pretium ratione mutui & non ratione obligationis ad remutuandum. De qua obligatione satis est dictum supra artic. 1.

Sed est specialis difficultas in præsentem. An ille qui dat mutuum, possit obligare mutuarium, ut statim remuet in alio genere mercium & rerum. Verbi gratia. Petit Petrus mutuo mutuatum frumentum; an possit Paulus respondere, non mutuabo, nisi tu mutuaueris simul statim.

Pro parte negatiua arguitur primò. Si hoc esset licitum, liceret consequenter aliquid vltra sortem recipere ratione mutui, scilicet, illam obligationem remutuandi statim. Secundò, liceret etiam obligare mutuarium ad emendas statim merces mutuatoris. Tertio, liceret etiam obligare ipsum mutuarium vt in futuro remutuaret. Probatur sequela: quoniam maior vtilitas est mutuantis, obligare illum vt statim mutuet: quam vt mutuet tempore futuro, ergo magis est pretio æstimabilis, ac proinde si hæc obligatio est licita in præsentem, etiam illa pro futuro. Denique confirmatur communi ratione prædicta argumenta. Quia obligatio ad remutuandum est pecunia æstimabilis, ergo non est licitum pro mutuo illam exigere.

Sed in oppositum est simile, videlicet, quod licitum est mihi obligare alterum ad audiendam meam confessionem sacramentalem, si vult quod ego audiam eius confessionem absque aliquo vitio simonia. Item est aliud exemplum. Quoniam licitum est venditori nolle vendere rem suam, nisi emptor ipse sibi vendat aliam rem necessariam, ergo similiter est dicendum in præsentem.

Ad hanc difficultatem respondetur, & sit prima conclusio. Huiusmodi contractus suspectus est de usura, & hoc videntur probare argumenta pro parte negatiua. Neque ualet allegare Diuus Thom.

Banes de Iustitia.

A in responsione ad quartum. Etenim ibi solum dicit, quod licet mutuantem vnum; aliud recipere mutuum in præsentem: non tamen ait, quod sit licitum obligare mutuarium ad remutuandum in præsentem; de hac enim obligatione est nostra difficultas.

Secunda conclusio. Si reciproca sit obligatio ex vtraque parte ita vt adinuicem se obligent contractantes ad mutuandum, nulla est usura. Probatur. In huiusmodi contractibus seruatur æqualitas ex vtraque parte, ergo iustus est. Deinde. In hoc contractu nihil omnino accipitur vltra sortem ratione mutui, sed pro obligatione ad mutuandum recipit mutuator aliam similem obligationem. Denique. Talis contractus esset licitus, si fieret pactum quod ad inuicem se obligarent ad mutuandum in tempore futuro. Verbi gratia mutuabis mihi frumentum post mensem & ego post mensem tibi mutuabo vinum; ergo etiam erit licitus contractus si de præsentem se se obligent ad mutuandum adinuicem.

Tertia conclusio. Verosimile est & valde probabile, licitum esse contractum, in quo obligatur mutuarius ad continuo remutuandum, etiam si ex parte alterius non sit obligatio ad mutuandum. Probatur argumentis factis in oppositum. Deinde probatur. Quia reuera illa obligatio ad continuo remutuandum, moraliter loquendo, non æstimatur pretio magis quam obligatio ad audiendam confessionem continuo, & obligatio ad statim Missam celebrandam; non enim potest faceris vltra iustum stipendium aliquid accipere pro illa obligatione ad statim celebrandam. Denique. probatur conclusio. Quoniam reuera semper videtur intercedere moraliter loquendo obligatio vtrinque ad mutuandum, etiam ex parte illius qui obligat alterum ad remutuandum continuo; videtur nanique quod eo ipso ipse se obliget ad continuo remutuandum: ita vt contractus sit conditionalis sub hac forma; *si tu te obligas ad remutuandum statim; ego me obligo ad statim mutuandum tibi*. Nihilominus subtiliter possumus distinguere, quod non sit obligatio ex parte Petri ad statim mutuandum, verbi gratia si dicat Petrus, ego non me obligo modo ad mutuandum tibi statim: sed tu te obliga ad remutuandum statim, si & quando ego statim mutuauero. Ecce vbi Petrus manet absque obligatione mutuandi, at vero Paulus manet cum obligatione mutuandi conditionali, si Petrus voluerit mutuare; & in tali casu verificatur tertia conclusio. Et fundamentum eius potissimum est quoniam talis obligatio non æstimatur pretio apud homines & nullius momenti est.

Ad argumenta pro parte negatiua quatenus militant contra hanc tertiam conclusionem negatur sequela & respondetur, quod illa obligatio ad statim remutuandum non est æstimabilis pecunia: & idcirco nulla est ibi usura.

Circa solutionem ad sextum argumentum est notanda & examinanda vnica conclusio, scilicet fructus pignoris pro mutuo traditi, sunt computandi in sortem principalem: alioquin si acciperentur vltra sortem, acciperentur ratione mutui & esset usura. Ratio huius conclusionis est: quia ille fructus sunt æstimabiles pecunia: ergo computandi sunt à mutuatore in sortem principalem. Hæc conclusio definita est in utroque iure Pontificio quidem capitulo primo, & secundo, & capitulo conquestus de vsuris & capitulo 1. de feudis. Ciuili autem iure habetur l. 1. & 2. C. de pignoratitia actione. Ex hac conclusione sequitur vnum corollarium, quod Reges siue magnates qui solent ratione mutuata pecunia

Bb 4 nra

niz in magna quantitate, in pignus urbem aut castellum adhibere debent computare in sortem principalem omnes redditus urbis aut Castellum. Verumtamē remedium quo solent ut huiusmodi Principes, ut se eripiant à vitio usurario, est emere illam urbem tali pecunia, cum pacto retrouendendi: & tunc iustus est talis contractus, dummodò pretium pro urbe siue castro iudicetur esse iustum, attēta illa conditione retrouendendi: quæ conditio diminuit pretium rei aliàs iustum, si absolute venderetur; & in tali casu ille qui emit urbem iuste fruitur redditibus ipsius urbis, & iuste postea accipiet totum pretium quod quod dedit. Et huiusmodi contractum approbat Caiet. in Respon. ad 6. & Magister Soto lib. 6. de iustitia, quæst. 1. & 2.

Verumtamen contra hanc cōclusionem obijciunt à Iurisperitis & Theologis duæ Pontificis definitiones. Altera est Innocentij III. cap. 1. de feudis, & Alexandri III. in cap. citato conquestus, ubi definitū est, quòd dominus directus rei feudalis quam rursus accipit à vassallo in pignus pro mutuo dato, poterit licite pignoris fructus ultra sortem percipere. Altera definitio est eiusdem Innocentij in cap. salubriter. de usuris. ubi expressè definit, quòd fructus rei impignoratae genero pro dote vxoris: possunt percipi à genero non computando illos in partem ipsius dotis. Et ratio quæ communiter assignatur ea est quia frequenter non sufficiunt fructus illi ad portanda onera matrimonij.

Quod si aliquis respondeat, priorem definitionē esse iustam in fauorem ecclesie, posteriorem vero in fauorem matrimonij: contra hoc est, quòd usura est intrinsecè mala, ergo nulla ratione poterit iustificari, neque in fauorem ipsius ecclesie, neque in fauorem matrimonij: at vero Diuus Thomas expressè dicit in conclusione usuram esse non computare pignoris fructus in sortem principalem. Quod si aliquis respondeat, posteriorem definitionem iustificari, ut idem Innocentius videtur ibidem insinuare, propter onera matrimonij subleuanda, & quod ea ratione liberatur ab usurae vitio generus qui non cōputat fructus pignoris.

Sed contra hoc est, quòd si miles accipiat pignus fructuosum pro stipendio debito, usuram committet, si non computet fructus pignoris in sortem principalem stipendij: & tamen miles non minus deprimatur militie oneribus deportandis, quam maritus matrimonij: ergo utrobique est eadem ratio.

Ad primam decisionem respondet Innocentius III. super allegatum cap. 1. & Carolus Molinaeus Iurisperitus: & inter Theologos Adrianus in 4. in materia de restitutione, in titul. de usuris, quos citat & sequitur Couarruias libro 3. Variarum, capitu. 1. numero 4. quòd illa definitio habet locum quando fructus pignoris sunt eiusdem pretij cuius sunt ipse operæ & seruitia quæ ratione feudi à vassallo debentur directo domino. Et ideo asserit, quòd si tales fructus excedant seruitium, non potest feudi dominus, illum excessum accipere: nisi computet in sortem principalem. Et hoc videtur definitum à dictis doctoribus in allegato capitulo primo, quoniam ibi dicitur vassallum toto illo tempore quo retinetur pignus à feudi domino, immunem esse à seruitio quod pro feudo tenebatur exhibere. Cæterum legitima responsio est, fructus omnes rei feudalis impignoratae pro mutuo apud directum dominum, non esse computandos in sortem principalem: & hoc quidem non ratione mutui (alias esset usura illos percipere ut ait Diuus Thom.) sed propter naturam & conditionem feudi, qui contractus po-

stular, quod cum res feudalis redierit ad dominum directum omnes fructus illius percipiantur ab ipso domino directo: ea tamen lege, ut feudatarius interim sit liber ab omni seruitio. Et hæc est legitima intelligentia illius capit. Ratio est æquitatis plena, quoniam fieri potest ut rei feudalis fructus omnes non adæquent seruitium: igitur æquum est, ut sicut feudi dominus qui habet rem feudalem apud se obligatam in pignus mutui, non potest toto illo tempore aliquid pro seruitio petere, etiam si illud sit maius quam fructus: ita etiam percipiat sibi omnes fructus, etiam si sint maiores seruitio.

De secunda decisione Pontificia, sunt variz sententiz Doctorum. Quidam nanque dicunt, quòd tantum ratione lucri cessantis uel damni emergentis, licitum est genero accipere fructus pignoris, do nec recipiat dotem. Et hæc est communis sententia inter Iurisperitos, quos citat & sequitur Couarruias ubi supra numero 3. In eadem sententia sunt inter Theologos Conradus de contractibus quæstione 35. & etiam Adrianus ubi supra, Medina de restitutione tractatu de usuris quæstione 2. & Ioannes de Maioris in 4. distin. 15. quæst. 31. Syluest. in verbo usura. 3. quæstio. 2. quinimo etiam Couarruias voi supra numero 4. magis limitant hanc sententiã. Dicunt enim, non posse generum pignoris fructus sibi retinere quantum ad excessum, si excedant onera matrimonij, & quòd necessarium est ad onera matrimonij.

Sed contra istam Intelligentiam facit primò, quòd hic titulus lucri cessantis uel damni emergentis communis esse potest aliis contractibus; at uero lex aliquid peculiare definit in hac parte circa pignus obligatum pro dote.

Deinde facit, quoniam aliàs si generus non erat negociaturus, non posset percipere fructum pignoris titulo lucri cessantis, uel damni emergentis, sicut iam supra diximus declarantes illum titulum: eo uel maximè, quòd ipsa lex solum explicat titulum propter onera matrimonij subleuanda. Est alia expositio minus conueniens Adriani & Medinæ ubi supra, videlicet, quòd maritus possit retinere fructus pignoris titulo donationis quam socer facit sibi. Sed contra hoc est quia ista decisio Pontificia procedit profectò etiam inuito socero, ergo non est apta intelligentia. Alii Iurisperiti volunt rationem huius esse & prouenire ex eo, quòd pater tenetur alere filiam, & ideo censentur fructus pignoris obligati pro dote, tradere in alimentum filie. Vnde colligunt illam definitionem habere locum tantum in genero qui ab ipso socero accipit pignus fructuosum. Hoc asserit Fortunius in tractatu de ultimo sine iuris, illatione 6. & Magister Soto ubi supra quæstione prima, articulo secundo, ad argumenta paulo ante finem asserit, causam esse eam quam Innocentius insinuat ibidem, scilicet onera matrimonij subleuanda. Inquit autem, quòd non est tantum alere familiam & uxore & educare filios & familiam: sed etiã hæc omnia præstare salua & integra dote: moderatur tñ istam decisionem Pontificiã, ea moderatione, quã paulò ante diximus adhibuisse Syluester. Cæterum contra Fortunij intelligentiam est manifestum argumentum, quòd desumitur ex usu, qui est optimus legum interpret. Etenim nõ solum genero qui contractum fecit dotalem cum socero conceditur illi ius percipiendi fructus pignoris: verum in vniuersum omni marito qui pignus accipit pro dote datur ius ad sibi vendicandum fructus pignoris, quamdiu non soluitur dos; & hoc habet usus omnium Regnorum & Prouinciarum: & ita iudicatur

iudicatur in omnibus tribunalibus in fauoré mariti.

Contra expositionem uero Magistri Soto est argumentum. Quoniam in aliquibus Prouincijs maritus & vxor communicant sibi omnia bona fortunæ ad inuicem; ita habet mos Regni Lusitaniæ, & ita maritus non tenetur seruare integram vxoris doté: sed adhuc in talibus Prouincijs potest licité maritus percipere fructus pignoris pro dote obligati, non computando eos in fortem principalem: ergo ratio Magistri Soto nõ est adæquata. Confirmatur. Quoniam ipse Soto asserit, quod uidua iam soluto matrimonio potest à patre siue ab hæredibus illius percipere fructus pignoris obligati pro dote marito iam defuncto; & tamen uidua non tenetur seruare integram dotem suam, sed poterit expendere vt libuerit, ergo.

PRO decisione huius difficultatis sit prima conclusio. Hæc est natura contractus dotalis, vt qui dotem promittit, siue sit pater fœminæ siue quilibet alius: uideatur implicité promittere omnes fructus pignoris obligati pro dote, quamdiu dotem non soluerit; siue fructus excedant omnia onera matrimonii subleuanda: siue non excedant. Hæc conclusio videtur nobis legitima intelligentiâ illius legis Pontificiæ. Ratio est quæ etiam inuenitur in eodem capite. Colligiturque isto modo. Quicumque dotem promittit, videtur implicité & interpretatiuè promittere etiam, id quod legibus statutum est de huiusmodi contractibus; sed lex ipsa decernit, quod fructus pignoris obligati pro dote percipiantur à marito, neque computentur in fortem: ergo iustè illos percipit maritus. Sed dicit aliquis. Hoc est quod dubitamus, an lex illa sit iusta. Respondetur, quod lex abundè satis iustificatur: quoniam æquum erit, vt quamdiu dos non soluitur refarciatur aliunde id, quod maritus poterat lucrifacere cum mediocri diligentia mediante dote, ad subleuanda onera matrimonij. Quod autem ipse esset negotiaturus vel nõ, nequaquam opus fuit, quod lex consideraret illud; sicut neque quod fructus excedant vel exæquent, vel sint minores ad onera matrimonij subleuanda: sed solè respexit communem rationem in fauorem matrimonij, & transtulit dominium illorum fructuum pignoris in ipsum maritum. Præterea. Lex illa habuit considerationem, quod natura dotis, est quasi matrimonium fœminæ quæ nubit, & destinatur ad sustentationem illius & educationem filiorum & familiæ; at verò hæc omnia non poterant regulariter loquendo commodè fieri, nisi statim solueretur dos, aut certè redderetur aliquid ad subleuanda huiusmodi onera: ergo lex quæ in communi respicit commodum illius status matrimonij iustissima est, etiam si pacidens aliquando contingat, quod maritus sit diues & habeat vnde sustineat huiusmodi onera. Denique declaratur amplius. Quoniam ad ius posituum pertinet condere leges conuenientes omnibus contractibus, & si opus fuerit appropriare rerum dominia in alios dominos, sicut fecit reuera in legibus præscriptionis pbono communi, & tranquillitate reipublicæ, vt sint certa rerum dominia: ergo conuenienter pro bono communi status matrimonij, decernit Pontifex, quod fructus pignoris obligati pro dote applicentur marito; & propterea diximus, quod eo ipso quod sit conuentio dotalis intelligitur illa conditio, si non expressè saltim interpretatiuè & implicité ex interpretatione iuris: atque ita excusatur illa perceptio fructuum pignoris à vitio usuræ: quia non accipiuntur ratione mutui, quemadmodum dicebamus explicantes cap. conquestus, quod fructus rei feudalis siue excedant seruitium, quo tenetur

A feudatarius, siue sint minores, siue sint æquales: omnes tamen poterant percipi à directo domino & principali rei feudalis, non computando eos in fortem principalem, quando res feudalis ad ipsum redibat titulo pignoris: tunc namque dicebamus, quod non percipiebantur illi fructus ratione mutui: sed propter naturam contractus feudalis. Ita in præsentibus dicimus, quod maritus nõ percipit fructus pignoris ratione mutui, sed propter naturam contractus feudalis. Quemadmodum si maritus & socer conuenirent expressè, quod mulieri quæ nubit daretur in dotem mille, & quod quamdiu non traderentur mille darentur fructus vineæ vel aliquid simile, esset ille iustissimus contractus, quia illi fructus reputantur in partem dotis supra mille, ergo cum lex hoc ipsum iam statuerit; non erit contractus minus iustificatus, immò magis videtur.

Hinc sequitur secunda conclusio. Etiam si maritus aliunde habeat vnde onera matrimonij sufficenter ferat: nihilominus iustè potest percipere fructus pignoris obligati pro dote. Ratio huius est: quoniam lex non respicit particulares casus, sed conditiones illius status ex natura rei.

Item sequitur tertia conclusio. Iustè potest maritus pacisci cum socero de certa quantitate percipienda, quando dos non fuerit soluta. Probatur. Quia maritus potest iustè pignoris fructus percipere quamdiu dos non soluitur; sed isti fructus pignoris possunt æstimari aliqua summa pecuniaria & annuali: ergo de illa poterit pacisci, etiam si non accipiat pignus: eo vel maximè, quod illa etiam summa computatur in partem dotis, vltra id quod promissum est in futurum.

Quarta conclusio. Vidua iam soluto matrimonio, potest pignoris fructus aut quantitatem ipsam pecuniariam quam maritus percipiebat quamdiu non soluebatur dos: etiam ipsa percipere à patre vel ab heredibus illius, siue ab illo qui illam nuptui tradidit. Ista conclusio indubitata esset, si tantum attenderemus titulum lucri cessantis & damni emergentis, si reuera vidua patiebatur huiusmodi detrimèti. Sed difficultas est, quando cessant huiusmodi tituli, quin potius vidua est diues; tunc enim cum iam solutum sit matrimonium: videntur cessare onera matrimonij, eius enim quod non est nullum est vnus. Nihilominus probatur nostra conclusio. Ratio est, quia nõ solum sunt dicenda onera matrimonij, ea quæ proueniunt durante matrimonio; sed etiam illa quæ relicta sunt ex matrimonio; sed illa vidua habet multa eiusmodi onera, tenetur enim educare filios si habeat illos, & si non habet filios, familiam pro dignitate sua & mariti sustentare, ergo. Confirmatur. Quoniam illi qui contrariantur nostræ sententiæ in hac conclusione aiunt nihilominus, iustum fore statutum reipublicæ quo decerneretur, quod vidua quamdiu non soluitur illi dos reciperet aliquam summam pecuniæ, & hoc esset conueniens, ad tranquillitatem & pacem cum ipsis consanguineis, ergo cum sit iam facta lex quæ marito tribuit illam summam pecuniæ propter onera matrimonij, & vidua succedat in oneribus mariti: sequitur, quod possit percipere illam summam pecuniæ quam maritus ipse poterat.

Ex dictis colligitur solutio ad argumenta facta. Negamus enim, quod in huiusmodi contractibus accipiatur aliquid ratione mutui, sed propter naturam contractus dotalis & feudalis.

Ad vltimum vero argumentum de exemplo militis respondetur, quod lex nihil tale statuit circa ipsos milites, quin potius stipendium debet expendi in su-

in sustentationem eorundem per singulos annos, vel per singulos menses: unde non est eadem ratio de stipendio militis & de dote mulieris. Bene tamē probat argumentum, quòd posset iustificari lex quę decerneret dari certam summam pecunię militibus quamdiu stipendium integrum nõ soluitur, & hoc in fauorem militiæ.

Denique aduertamus in prædictis conclusionibus, quòd quamuis omnes illas non inuenerim in vno aliquo Doctore, tamē singularum singuli sunt Doctores, & ex illis accepimus. Responso enim quam assignauimus circa caput de feudis, colligitur planè ex doctrina multorum Iurisperitorum & Theologorum. Videatur Conradus vbi supra quæst. 32. & Ioannes de Medina etiam vbi supra quæstio. 2. Prima verò conclusio quam aduertimus circa cap. salubriter, habetur ex doctrina Caietani in hoc articulo, & ex Nauarro super primum cap. 14. quæst. 3. à numero. 71. Tertia verò conclusio à multis Theologis asseritur & Iurisperitis. Quartam etiam conclusionem quamuis neget illam Caietanus in hoc loco & multi Iurisperiti quos refert Couarru. vbi supra: tamen asserit illam Magister Soto vbi supra, & alii Iurisperiti, quamuis propter diuersam rationem à nostra.

Denique circa solutionem ad quintum & septimum argumentum, multa sunt à nobis distinguenda & discernenda, postquam explicauerimus articulos tertium & quartum.

ARTICVLVS III

Vtrum quicquid de pecunia vsuraria quis lucratus fuerit, reddere teneatur.

Quol. 7.
art. 19. &
opus. 67.

AD Tertium sic proceditur. Videtur quòd quicquid de pecunia vsuraria aliquis lucratus fuerit, reddere teneatur. Dicitur enim. Apostolus ad Roman. 11. Si radix sancta, & rami. Ergo eadem ratione si radix infecta, & rami. Sed radix fuit vsuraria. Ergo quicquid ex ea acquisitum est, est vsurarium. Ergo tenetur ad restitutionem illius.

Habetur
in Decre.
lib. 5. tit.
10. ca. Cũ
tu, & est
5. in ordi
ne, in fia.

2. Præterea. Sicut dicitur extra, de vsuris, in illa ¶ decretali, Cum tu, sicut asseris. Possessiones, quæ de vsuris sunt comparatę, debent vendi, & ipsarum pretia his à quibus sunt extorta, restitui. Ergo eadem ratione quicquid aliud ex pecunia vsuraria acquiritur, debet restitui.

3. Præterea. Illud quod aliquis emit de pecunia vsuraria, debetur sibi ratione pecunię, quam dedit, Non ergo habet maius ius in re, quam acquisiuit, quam in pecunia, quam dedit. Sed pecuniam vsurariam tenebatur restituere. Ergo & illud

A quod ex ea acquirit, tenetur restituere.

Sed contra. Quilibet potest licitè tenere id quod legitime acquisiuit. Sed id, quòd acquiritur per pecuniam vsurariam, interdum legitime acquiritur. Ergo licitè potest teneri.

Respondeo dicendum, quod sicut sup. dictum ¶ est, res quędam sunt, quarum vsus est ipsa earum rerum consumptio, quę nõ habent vsumfructum secundum iura. Et ideo si talia fuerint per vsuram extorta,

B puta denarij, triticum, vinum, aut aliquid huiusmodi, non tenetur homo ad restituendum, nisi id quod accepit: quia id, quod de tali re est acquisitum, non est fructus huiusmodi rei, sed humanę industrię: nisi fortè per detentionem talis rei alter sit damnificatus amittendo aliquid de bonis suis. Tunc enim tenetur ad recompensationem nocenti. Quædam verò res sunt, quarum vsus non est earum consumptio, & talia habent vsumfructum, sicut domus & ager, & alia huiusmodi. Et ideo si quis domum alterius, vel agrum per vsuram extorsisset, non solum teneretur restituere domum vel agrum, sed etiã fructus inde perceptos; quia sunt fructus rerum, quarum alius est dominus: & ideo ei debentur.

C Ad primum ergo dicendum, quòd radix non solum habet rationem materię sicut pecunia vsuraria, sed habet etiam aliquam rationem causę actiue, inquantum administrat nutrimentum. Et ideo non est simile.

D Ad secundum dicendum, quòd possessiones, quæ de vsuris sunt comparatę, nõ sunt eorum, quorum sunt vsuræ, sed illorum qui eas emerunt. Sunt tamen obligatę illis à quibus fuerunt vsurę acceptę: sicut & alia bona vsurarij. Et ideo nõ præcipitur, quòd assignentur illę possessiones his, à quibus fuerunt acceptę vsurę, quia fortè plus valent, quam vsurę, quas dederunt: sed præcipitur quòd vendantur possessiones, & earum pretia restituantur, scilicet secundum quantitatem vsurę acceptę.

E Ad tertium dicendum, quòd illud quòd acquiritur de pecunia vsuraria debetur quidem acquirenti, non propter pecuniam vsurariam datam, sicut propter causam in

Art. 1. hu-
ius quæst.

stru-

strumentalem, sed propter suam industriam, sicut propter causam principalem. Et ideo plus iuris habet in re acquisita de pecunia usuraria, quam in ipsa pecunia usuraria.

SUMMA ARTICVLI.

Prima conclusio. Si res per usuram extorta, fuerit usu consumptibilis, non tenetur usurarius ad aliquid amplius restituendum, quam acceperit, nisi forte propter damnum emergens sequutum ex retentione rei alienæ.

Secunda conclusio. Si res per usuram extorta, non sit usu consumptibilis, quin potius est fructuosa, sicut domus aut vinea: tenebitur usurarius ad restitutionem ipsorum fructuum.

COMMENTARIVS.

DEBITATUR primò circa istum articulum, An mutuarius quando soluit usuras, transferat dominium ipsarum in talem usurarium?

Arguitur primò pro parte affirmatiua. Mutuarius dat illas pecunias; sed homo per suam voluntatem & libertatem transfert dominium rerum suarum: ergo transfertur dominium. Confirmatur. Nam si mutuarius iuret se transferre dominium, verè transfert dominium: aliàs esset perius, ergo etiam si non iuret trãsfert dominium per voluntatem transferèdi illud. Probat, consequentia: quoniam iuramentum ipsum non est titulus transferèdi dominium, sed ipsa voluntas transferèdi quæ præsupponitur iuramento. Quòd, si aliquis respondeat, in huiusmodi datione inueniri voluntarium mixtum cum inuoluntario & propterea non sufficere ad translationem dominii. Contra.

Arguitur secundò. In his quæ vi metus ve causa sunt transferatur nihilominus dominium; & tamè illic inuenitur voluntarium mixtum cum inuoluntario, ergo. Probat, maior, ex cap. Abbas de his quæ vi metus ve causa fiunt. vbi dicitur, quòd tales contractus metus causa facti, sunt in irritum reuocandi; ergo antea validi erant, quamuis venirent reuocandi & rescindendi. Item confirmatur. Quoniam probabilis opinio est, quòd matrimoniù contractum per metum quantumlibet cadentem in virum constantem validum est, stando in iure nature dumtaxat; si autem modò de facto non valet. prouenit ex eo, quòd irritatur lege Ecclesiastica, ergo etiam contractus usurarius validus erit ex voluntate vtriusque partis, quantumlibet ex parte mutuarii sit aliqua vis. Confirmatur secundò, Quoniam in præsentì casu videtur omnino cessare vis & metus, sed solù inuenitur necessitas ex parte ipsius mutuarii; at verò necessitas quæ oritur ex parte ipsius contrahentis non solet irritare contractum, vt patet in eo qui egeitate compulsus vendit rem suam, minori pretio, quam secundum se aliàs valeat, & tamè illa venditio valida est. Hoc in tantum est verum, vt etiam matrimonium contractum timore mortis, validum sit, quando timor ille oritur ab intrinseca necessitate. Vt patet v. g. si quis dicat vxorem quia medici dicunt ei quia morietur, nisi accedat ad mulierem. Similiter si quis erat capite plectendus propter sua delicta & possit à morte eripi si ducat aliquam

mulierem vxorem: nihilominus matrimoniù erit validum, ergo pari ratione in nostro casu erit validus contractus usurarius: ita vt transferatur dominium per traditionem usurarum, siquidem usurarius tradit, dumtaxat compulsus intrinseca necessitate.

Tertiò arguitur, Si mutuarius non transferret dominium usurarum in mutuatore, sequeretur, quòd ipse usurarius non posset emere agrum de illis pecuniis sibi traditis; Consequens est contra communem opinionem, immò videtur esse cõtra illud cap. cum tu, de usuris, quod citat D. Thom. in 2. argumento, & ipse sentit in 2. & 3. argumento, quòd possessiones emptæ ab usurario non sunt restituendæ ipsæ, quia usurarius emit illas per industriam suam tamquam per causam principalem, ita vt si rursus vendantur ad restitutionem usurarum, possit manere usurarius cum aliqua parte pretij quæ excedit pecuniam acceptam per usuram. Sequela verò probatur, Quoniam si usurarius non est dominus pecuniæ quæ emit agrum, non transfert dominium illud in venditorem agri, ac per consequens non acquirit dominium agri, sed totus ager erit restituendus ei qui vendidit.

De hac difficultate versantur duæ solemnes opiniones, & ambæ verosimiles. Nam mediã quedam opinio quorundam, scilicet, asserentium, quòd rerù usu consumptibilium dominium transfertur in usurarium. Aliarum verò rerum quæ usu non consumuntur dominium non transfertur in usurarium, sed manet apud mutuarium. Hæc opinio non est nobis probabilis, quia nulla bona ratione fulcitur, Prima igitur opinio extrema est, & habet pro se auctores, glossam 14. quæst. 4. canone si quis usuram, & Henricum Gandauensem quodlibeto 4. quæstione 27. & Scotum 4. distinct. 27. quæst. 7. & Paludanum eadem distinctione & quæstione. Adrianum in 4. vbi supra. Immo asserit Adrianus quòd D. Tho. fuit huius sententiæ in 4. distin. 15.

DPars negatiua expresse asseritur à D. Tho. in hoc articulo, tamquam res constitutissima apud omnes, Eandem sententiam tenet Alex. Alesius. in 3. parte, quæst. 86. membr. 4. Alfridus in 3. parte quæstione de iustitia. D. Bonauen. in 4. distin. 15. Richardus de media Vila ibidem quæstio. 2. Ioannes de Maioris vbi supra, quæstione 38. Ioannes de Medina vbi supra quæst. de usura restituenda ad argumentum principale. Eam sequitur Magister Sozo vbi supra quæstione. 1. articulo. 4. Caietanus elegantissime in opusculo, quod cõtinet sex quæstiones de usura, quæstione. 1.

EHæc pars negatiua est nobis multò probabilior quæ affirmatiua. Et probatur primò. Quia duæ sunt causæ transferendi dominium in alterum, vt latè ostendimus supra in præambulo quæst. 62. Altera est voluntas legislatoris, qui potest cum opus fuerit, etiam contradicente domino rei, transferre dominium illius in alterum, vt patet in lege de præscriptionibus bona fide. Altera est voluntas ipsius domini transferentis dominium rerum suarum in alterum. At verò in præsentì casu, neutra ratio transferendi dominium inuenitur; ergo non transfertur. Probat, minor. Quia nulla est lex quæ decernat, tale dominium transferri in usurarium: immò leges reprobant huiusmodi contractus. Quod autem non inueniatur voluntas mutuarii; Probat, Quoniam mutuarius, quando soluit usuras sceneratori, meritò præsumitur nolle dare nisi minimum quod potest; at verò si trãsfert dominium pecuniæ usurariæ in mutuato rem, non dat minimum quod potest dare, sed potius maximum quod potest dare, scilicet rem & dominium

nium rei. Probatur maior. Mutuatarius patitur iniuriam dum soluit usuras: ergo præsumendus est vel le pati minimam iniuriam; esset autem maior, si etiam dominium rei transferretur cum ipsa re: ergo non est voluntas eius transferendi dominium, sed tantum dandi rem. Minor explicatur & probatur. Potest quis alteri tradere rem suam simplici & nuda traditione: quæ quidem traditio non transfert dominium, ut habetur in. l. Numquam nuda. ff. de acquirendo rerum dominio: & patet manifestè cum quis tradit alteri rem in depositum vel pigmus; est enim necessarium ad hoc ut per traditionem transferatur dominium, quòd tradat aliquis rem suam intendens facere eam alterius aliquo titulo. v. g. donationis titulo, aut titulo iustitiæ contractus: sed mutuatarius solui tradit usuras alteri, ut redimat vexationem suam, neque enim intendit donare neque intercedit aliquis contractus, ratione cuius teneatur aliquid ultra reddere. Habemus ergo quòd si mutuatarius intenderet transferre dominium, daret maximum quod potest dare cum ipsa re. Igitur merito præsumitur non intendere dare nisi rem ipsam eo modo quo res solet dari per nudam traditionem, quasi in deposito ipsius feneratoris: ut redimat suam vexationem. Et confirmatur exemplo. Ille qui merces suas oborta tempestate proiecit in mare non abalienat à se dominium mercium, etiam si eas simpliciter voluntariè proiciat & secundum quid involuntariè; ergo nec mutuatarius etiam si simpliciter voluntariè tradat pecunias feneratori, intendit abalienare à se dominium pecuniarum quas tradit.

Secundò probatur conclusio. Quia sequeretur ex opposita sententiâ, quòd usurarius non teneretur simpliciter loquendo ad restituendum fructus rei fructuosæ per usuram acquisitæ. Consequens est contra communem sententiam Doctorum: ergo. Probatur sequela. Res quælibet fructificat verò domino, sed res fructuosa per usuram acquisita iuxta oppositam sententiam est usurarij tamquam domini, ergo illi fructificat. At verò huic argumento dupliciter respondēt tenentes partem affirmatiuam. Primo quidem negant sequelam & aiunt, quòd ratio ne iniustæ acceptionis teneretur usurarius restituere illos fructus, eo quòd res fructuosa transit in dominium usurarij cum illo onere. Sed contra hanc solutionem est argumentum. Si datur quòd usurarius est verus dominus illius rei, etiam si iniuste acceperit illam, iuste tamen possidet fructus rei propriæ; ergo nõ teneretur eos restituere: immò neque res ipsa si tradatur eius dominium usurario, poterit transire cum illo onere: quoniam titulus iniustæ acceptionis non obligat ad restituendum nisi tantum æquale quantum acceptum est. Et propterea respondent secundò, negando similiter sequelam, ppter aliam rationem, scilicet, quoniam ratione damni emergentis & lucri cessantis ipsi mutuatario, dum mutuator accepit inique rem fructuosam; tenetur etiam ad restitutionem fructuum. Sed contra hanc solutionem adhuc est replica. Sequeretur saltem, quòd usurarius nõ teneretur ad restitutionem fructuum rei fructuosæ; quatenus sunt in actu perfecti: sed solum secundum quòd erant in potentia. Probatur sequela. Quia nemo patitur detrimentum nisi in rebus proprijs; sed fructus non erant ipsius mutuatarij nisi quatenus erant tantum in potentia: ergo non totos fructus, sed eos qui in potentia erant debet restituere: qui quidem erunt multo minoris valoris. Deinde si dominus agri non erat fructus percepturus eo quòd non habebat animum colendi agrum; at verò usurarius diligenter colit agrum, non tenebitur

tunc hoc titulo damni emergentis vel lucri cessantis restituere fructus illos. Consequens tamen falsum est, & contra comunem sententiam. Tenetur enim restituere omnes fructus, deductis expensis, ergo signum certissimum est, quòd dominium rei fructuosæ manet apud mutuatarium. Est etiam alia instãtia contra hanc solutionem: sint duo latrones vel fures, quorum uterque accipiat rem fructuosam, & alter statim eam perdidit. Alter vero coluit & nutrit, & fructum accepit. Tunc si postea illi velint satisfacere restituendo, certissimum est, quòd ille qui destruxit vel perdidit rem illam, non tenetur restituere fructus eius, nisi tantum quatenus erant in potentia. Alter verò omnes fructus, quos habuerit in actu, etiam si sint multi, debet restituere, deductis inde expensis. Cuius differentia ratio non est alia, nisi quia dominium illarum rerum non transit in latronem: sed manet apud antiquum dominum, ergo etiam dominium rei fructuosæ manet apud mutuatarium qui soluit usuras: siquidem debentur usuræ data mutuatori & omnes fructus rei in actu, non alio titulo nisi ratione rei propriæ. ex prædicta doctrina patet responsio ad argumenta.

Ad primum quòd voluntaria illa traditio usurarij non transfert dominium, quia est nulla est translatio dominij. Ad confirmationem respondetur, quòd nos in præsentem tantum loquimur de usuraria solutione secundum illud quod illi per se coniunctum est. Ceterum si mutuatarius causa religionis iuramentum, ne esset periurus, voluit adhibere nouam voluntatem, per quam transferret dominium; hoc certè p accidens coniungitur cum solutione usuraria: de qua locuti sumus. Nota tamen quòd propter religionem iuramenti, & in fauorem illius qui patitur iniuriam, multi contractus & promissiones decernuntur valere in utroque iure: si apponitur iuramentum: qui tamen non ualere nisi apponeretur iuramentum. Et ratio est: quia potest contingere, quòd ille qui promittit vel facit contractum patiatur aliquod maius damnum nisi iuret, quòd promissio erit valida vel etiam ipse contractus. Vnde in fauorem illius est, ne pro tunc sit periurus, quòd valeant tales contractus & promissiones: etiam si alias non valerent, nõ apposito iuramento. Quod si tale iuramentum per vim vel iniuriam fuerit extortum, reliquum est remedium quòd petat postea à Prælate relaxationem iuramenti: & tunc poterit etiam apud iudicem sacularem petere, quòd rescindantur & irritentur contractus & promissiones.

Ad secundum argumentum ex cap. Abbas. respondetur perinde valere in illo loco in irritum reuocari tales donationes, ac si diceret irritas declarari: nõ quia validæ fuerint. Ad primam confirmationem ex similitudine matrimonij. Respondetur pro nunc, idè esse iudicium in utroque casu. Etenim si mutuatarius velit suæ pecuniæ dominium transferre, transferet reuera, stando in solo iure naturæ. Si autem non velit expressè transferre dominium, non transferet: quamuis tradat voluntariè pecuniam usurario, quia ut iam diximus, merito præsumitur velle trade re minimum quod potest, dum iniuriam patitur: & ita dicimus de matrimonio: quòd quicquid exterius fingat ipse vir, dum dicit se ducere uxorem, si tamen intus non habeat consensum transferendi dominium sui corporis, non est validum matrimonium, stando in solo iure naturæ. Quod si habuerit consensum transferendi dominium sui corporis, validum erit matrimonium: quantumlibet consensus ille fuerit extortus per metum cadentem in virum constantem, stando in solo iure naturæ. At verò nunc

quod nunc de facto nullum est tale matrimonium: quia iure Canonico irritatur talis contractus. Imo etiam si iuramento confirmaretur, non esset validus talis contractus matrimonialis de presenti. Et ratio huius est. Quia vinculum matrimonii est indissolubile. Unde si semel valeret non poterat postea in irritum reuocari: sicut alii contractus reuocantur. Et ideo ius Canonicum permittit in tali casu per iuramentum iurantem in fauorem matrimonii. Quia sequerentur maxima incommoda si matrimonia non essent spontanea. Ad secundam confirmationem respondetur. Quod est maxima differentia inter solutionem usurarum ex parte mutuatarii soluentis illas, & inter venditionem propter necessitatem vendentis. Etenim solutionem usurarum antecedit non solum necessitas ex parte mutuatarii, sed etiam iniuria ex parte mutuatoris nolentis mutuari sine scelere. Et idcirco quia ex iniuria non nascitur ius, non acquirit dominium usurarium ipse scelerator. Cæterum quando quis vendit res suas coactus propria necessitate, nulla antecedit iniuria ex parte ipsius emptoris.

Ad tertium ut respondeamus, oportet prius breuiter dissoluere difficultatem controuersam inter doctores, an contractus qui fiunt usuraria pecunia sint validi vel non?

Respondetur: & sit prima conclusio. Si usurarius emat illa pecunia aliquam possessionem. v.g. vineam: talis contractus est validus, ita ut usurarius acquirat dominium vineæ & transferat dominium pecuniæ in venditorem vineæ.

Hæc conclusio videtur definita in cap. Cum tu. de usuris. Vbi præcipit Pontifex possessiones emptas usuraria pecunia vendi & pretium earum restitui illi à quo prius pecuniam acceperat. At verò si contractus ille emptionis & venditionis esset nullus ipso iure, declararet Pontifex esse irritum contractum: & quod res reduceretur in primum statum ante contractum emptionis. Habemus ergo quod primus ille contractus non est rescindendus: acquisiuit ergo dominium usurarius vineæ. Secundo probatur. Qui habet alias unde restituat, proculdubio potest alienare pecuniam per usuram acquisitam; sed qui possidet vineam quam emit pecunia usuraria, habet sufficienter unde restituat, scilicet ex ipso met pretio vineæ quam emit (supponimus enim quod res empta est facile iterum vendibilis,) ergo potuit ille alienare pecuniam usurariam, & transferre dominium eius in alterum. Sed quia potest aliquis dicere, quod hoc sit inuito domino; Respondetur, quod non est inuitus rationabiliter. Et probatur. Quoniam potestatem emptionem non tantum non efficitur impotens ad soluendum, sed magis potens: quoniam ipsa vinea manet obligata ad soluendas usuras, & est firmior obligatio vineæ, quam pecuniarum, quæ facilius dispensantur. Cum ergo sit commodum mutuatarii, quod usurarius fiat potentior ad soluendum, non debet irritari contractus ille emptionis: maxime in iniuriam tertii, scilicet, venditoris vineæ: cui erat commodum vendere vineam suam, iuxta regulam illam, quod mihi prodest, & tibi non nocet, teneris facere. Imo verò possessio quam emit usurarius non tantum seipsam, sed etiam suis fructibus facit potentior emptionem usurarum ad restituendum usuras: ergo non est aliqua ratio sufficiens, quare usurarius non acquirat dominium vineæ, & transferat dominium pecuniæ.

Secunda conclusio. Si usurarius alienet res quaslibet usu consumptibiles, scilicet, pecuniam vinum & similia, habeat tamen alias unde possit restituere: talis contractus quicumque ille sit onerosus, vel gra-

tuitus est validus: quoniam res usu consumptibiles per usuram acquisitæ non necessarium est, ut eadē restituantur in indiuiduo, sed satis est si restituantur eadem secundum speciem & qualitatem æqualem, ergo qui habet alias unde possit restituere, non est factus inhabilis ad donandum & ludendum, &c.

Tertia conclusio. Si usurarius alienet res usu consumptibiles, donando illas vel quolibet alio modo & non habet alias unde restituat, tales actiones sunt inuálidæ. Probatur, quia talis alienatio est rei alienatione, rationabiliter inuito domino.

Quarta conclusio. Si usurarius alienet res quæ non sunt usu consumptibiles, v. g. domum quam per usuras extorsit, talis contractus est irritus ipso facto & iure, etiã si habeat alias unde restituat. Probatur. Quia talis res est aliena & est restituenda eadem in indiuiduo, ergo talis translatio est nulla. Iam verò ad tertium patet per hanc doctrinam. Etenim quando per emptionem redditur impotens usurarius ad restituendum: talis emptio facta pecunia usuraria irrita est. Sed quia communiter per emptionem & venditionem non redditur impotens usurarius ad soluendum: præsumuntur validi huiusmodi contractus, quamdiu non constat, quod est factus impotens.

DVBITATVR secundò circa primam conclusionem D. Thom. vtrum sit vera? Arguitur quod teneatur usurarius plus restituere quam accepit, et si res sit usu consumptibilis, quando inde aliquod lucrum comparatur. Possessor malæ fidei qui ex aliena re factus est ditior, tenetur restituere non solum rem, sed etiam omne illud in quo factus est ditior; sed aliquando contingit, quod usurarius de re usu consumptibili per usuram acquisita factus sit ditior: ergo tenetur lucrum illud restituere. Maior offensa est à nobis supra in quæst. 62. minor verò experimento constat.

Sed respondebit aliquis huic argumento, quod illud lucrum quod reportat usurarius ex tali re usu consumptibili, respondet diligentia & debetur industria illius tanquam causæ principalis: non autem ipsi rei consumptibili usu, & ita videtur respondere D. Thom. in solutione ad tertium.

Sed contra hanc solutionem replicatur. Esto ita quod usurarius per usuram extorsit frumentum eo tempore, quo vilior pretio aestimabatur: si tamen referuauit illud tempore quo maiori pretio aestimabatur vendendum: tunc iste scelerator tenebitur restituere mutuatario, qui est dominus frumenti, totum illum excessum pretii quantum per industriam sceleratoris acquisitum fuerit lucrum illud, ergo similis ratio erit de pecunia per usuram acquisita. Sed respondebit aliquis quod illa restitutio minoris pretii debet fieri ratione damni emergentis: quia mutuatarius poterat seruare frumentum illud in illud tempus quo carius erat valiturum. At ista responsio friuola est. Etenim tenebitur usurarius restituere illum excessum maioris pretii, siue mutuatarius esset seruaturus frumentum siue non. Titulus verò damni emergentis non habet locum nisi quando pars læsa reuera minus habuit, quam debuit habere. Confirmatur exemplo. Qui furatur frumentum & vendit illud alio tempore quo carius valet tenebitur restituere illud pretium, ergo etiã usurarius. Patet consequentia: quia usurarius non est magis Dominus frumenti, quam fur. Deinde probatur. Esto ita quod usurarius acceperit pro usuris, à mutuatario certam monetam auream; & postea rex siue respublica auget pretium illius monetæ tunc usurarius non satisfaciet restituendo pretium illius monetæ quantum

tum æſtimabatur tempore quo accepit illam; ſed tenebitur reſtituere tot aureos quot accepit. In oppoſitum uidetur eſſe conſuſio D. Thom. & eius ratio. Deinde eſt alia ratio. Si uſurarius accepit pro uſuris frumentum, & illud ſeminauit; non tenebitur reſtituere fructus illius, deductis expenſis, ergo uera eſt conſuſio D. Tho.

PRO deciſione huius difficultatis ponimus conſuſionem bimembrem. Pretium totum rei etiã uſu conſumptibilis, quæ per uſuram extorta eſt, teneatur uſurarius reſtituere, quãtumlitbet ſit maius quãtũ cum accepit rem ipſam. Neque tamen propterea dicẽdus eſt reſtituere amplius quãtũ accepit, etiã ſi multũ creuerit pretium. Priorem partem huius conſuſionis probant argumenta facta priori loco contra conſuſionẽ D. Thomæ.

Sed pro intelligentia ſecundæ partiſ, notandum eſt, eſſe differentiam inter pretium rei ex una parte, & inter fructus rei ſiue id quod acquiritur ex re illa. Etenim pretium rei moraliter loquendo non diſtinguitur à re illa cuius pretium eſt: unde quando reſtituimus pretium rei, cenſemus reſtitutam eſſe rem ipſam. Huius ratio eſt: quoniam res quæ ueniunt in commutationes humanas, ſolum æſtimantur ſecundũ quod ſunt utiles & commodæ humanis uſibus, quod quidem pretio æſtimatur. Cãterũ illud quod re ipſa poſtea acquiritur, moraliter loquendo diſtinguitur ab ipſa re: ſicut effectus & cauſa; ſi res quidem fuerit fructuoſa diſtinguitur ab ipſa re fructus, ſicut à cauſa principali; ſi uero ſit uſu conſumptibilis, diſtinguitur tanquãtũ à cauſa minus principali. Et idcirco D. Thom. in 2. conſuſione, non fuit contentus aſſerere, rem fructuoſam debere reſtitui mutuatario: ſed adiecit ſimul cum fructibus, ut inſinuaret diſtinctionem inter fructus & rem fructuoſam. Similiter in prima conſuſione uoluit, quod lucrum quod acquiritur ex re uſu conſumptibilis non reſtituatur, etiã ſi res ipſa uſu conſumptibilis ſit reſtituenda: inſinuans ſimiliter diſtinctionem lucrum inter illud & rem. At uero pretium cuiuſlibet rei, ſiue conſumptibilis uſu, ſiue fructuoſa: ſemper computandum eſt cum re ipſa, ac ſi non diſtingueretur ab illa.

Notandum eſt ſecundo, quod licet res uſu conſumptibilis in hoc diſtinguatur à fructuoſa, quod res uſu conſumptibilis per ſe quidem & ut ſic, eſt ſterilis omnino, ſit tamen per accidens fructuoſa ratione induſtriæ negotiantis; at uero eſt contrario res fructuoſa ſecundum ſe talis eſt, per accidens autem & minus principaliter requirit aliquã induſtriam. Nihilominus in hoc omnes iſtæ res conueniunt, quod ſecundum ſe ſunt pretio æſtimabiles: quoniam ſecundum ſe omnes aſſerunt commoditatem & uilitatem humanæ uitæ. Itaque æſtimatio in pretio ſequitur naturam rei etiã uſu conſumptibilis ubique & ſemper; requiritur autem tanquãtũ conditio ſine qua non, ipſa conſeruatio & aliqualis induſtria hominis: quoniam aliã non ſtaret talis natura rei. Eſt ſimile ad explicandam hanc doctrinam. Potentia quãtũ habet frumentum ad fructificandum, eſt naturalis ipſi; at uero hæc potentia etiã remota, non erit in frumento: niſi ſit qui illud conſeruet. Cauſa uero principalis huius potentia, eſt ipſum met frumentum, cuius eſt propria paſſio: & idcirco diximus in ſuperioribus pro illa potentia remota non poſſe accipi pretium aliquod: quia erat annexa ipſi tritico abſque aliqua induſtria poſſeſſoris ipſius. Ex hac doctrina patet intelligentia ſecundæ conſuſionis & ſolutio argumentorum quæ contra illam facta ſunt. Etenim ad recipiendum pretium quod pro re etiã

uſu conſumptibili datur, non opus eſt induſtria ipſius recipientis, ſed tantum eſt conditio ſine qua non conſeruaretur ipſa res, quæ ſecundum ſe eſt pretio æſtimabilis. Hoc ipſum magis patet in materia ſecundi argumenti: quoniam ad maiorem æſtimationem monetæ quæ à Principe magis ualeat & plurius æſtimatur: non opus eſt aliqua induſtria ipſius habentis; Quapropter totam illam monetam teneatur reſtituere quãtũ per uſuram accepit. Cãterũ ad lucrificandum aliquid cum ipſa pecunia, vel cum re uſu conſumptibili: requiritur induſtria habentis tanquãtũ cauſa principalis. Ex prædicta doctrina etiã ſequitur, quomodo faciendũ ſit reſtitutio in duobus caſibus, & ſimilibus. Primus caſus eſt, quando aliquis per uſuras extorſit obligationem temporalem ad aliquam commoditatem uſurarij, v.g. ſi extorſit obligationem ad colendum agrum ipſius uſurarij. Alter caſus eſt, ſi extorſit obligationem ad obtinendum aliquod officium ab ipſo Rege, v.g. Præturam aut tabelionatum, obligando mutuatarium ut conſerat huiuſmodi officia efficaciter. Dicimus ergo, quod in priori caſu ſolum teneatur uſurarius reſtituere pretium in quo æſtimatur illa obligatio colendi agrum; at uero fructus qui ex huiuſmodi cultura producti ſunt, non tenebitur reſtituere: quoniam illi fructus producuntur ex agro proprio ipſius uſurarij, v.g. ex uinea tanquãtũ ex cauſa principali. Sed rogat aliquis meritò. Quid ſi uſurarius ſeminauit agrum proprium tritico alieno per uſuram acquiſito; nunquid etiã fructus teneatur reſtituere? Videtur enim quod ſic: quia cauſa principalis illorum fructuum eſt ſemen alienum, ager enim non concurrit efficiens ad fructificandum, ergo ſaltem bonã partem fructuum debet reſtituere domino tritici. Reſpondetur. Nihilominus, quod uſurarius non teneatur reſtituere niſi tantũ ipſum quod accepit: niſi forte ratione damni emergentis; quia mutuatarium paratus erat ſeminare illud triticum & non habebat aliud quod ſeminaret. Ratio eſt: quia ut iam diximus in ſuperioribus, potentia proxima tritici ad fructificandum, ſi materialiter conſideretur: non habet à ſeipſo, ſed per humanam induſtriam & agriculturam: & hoc eſt quod pretio æſtimatur apud omnes ultra triticum. Nam potentia illa quãtũ diximus eſſe remotam, non habet pretium diſtinctum à pretio tritici. Unde ad obiectionem reſpondetur, quod quãtũ phyſicè loquendo, principalior cauſa fructificandi eſt triticum cum ſua uirtute ſeminali: tamen moraliter loquendo non eſt cauſa principalis, quoniam conſideramus ualorem rerum & commoditatem; & quia in tritico non diſtinguimus ualorem uirtutis fructificatiuæ à ualore ipſius tritici: idẽ diximus, quod moraliter loquendo non eſt cauſa principalis illorum fructuum triticum, ſed agricultura & ipſe ager qui fructificat domino. In altero uero caſu oportet diſtinguere; ſi enim qui ſe obligauit ad obtinendum officium illud, erat quidam tertius, qui quidem ſe obligauit, ad faciendam certam quãdam diligentiam, & illam adhibuit: tenebitur uſurarius illi reſtituere quantum æſtimabitur illa diligentia. Cãterũ ſi officium collatum eſt uſurario à Principe propter illius merita: non tenebitur pro officio quicquãtũ reſtituere. At uero ſi Rex ipſe erat mutuatarium, & ratione mutui obligauit ſe ad conſerendum officium uſurario & contulit: tunc uſurarius quãtũdiu exercet officium, non tenebitur reſtituere pretium taxatum pro operis ipſius officij: tenebitur autem renuntiare officio in manibus ipſius principis. Ratio omnium iſtorum eſt eadem; quoniam illa quæ diximus quod uſurarius non teneatur reſtituere,

tuere, debentur sibi uel propter sua merita, uel propter suum laborem. Sed obijciat aliquis contra. Quia ille usurarius non erat uerus officialis, quando accipit officium à Rege ratione mutui; ergo non habebat titulum accipiendi stipendia taxata ueris officialibus. Est exemplum in nostra schola. Si quis non magister obtineret cathedram quam dicunt proprietatis, & non esset uerus Magister; non haberet titulum percipiendi fructus taxatos Magistro proprietatis; ergo neque tabellio poterit percipere stipendia taxata uero tabellioni. Respondetur distinguendo de stipendijs taxatis v. g. tabellionibus, sunt enim quædam stipendia honorifica pro dignitate officij, alia uero sunt stipendia mercenaria purè pro labore operum. De primis stipendijs certum nobis est, quòd qui non habet uerum titulum non potest illa percipere & ideo tenetur ea restituere. At uero secundi generis stipendia non tenetur restituere: quoniam illa respondent labori utili communitati, unde idcirco in casu posito in obiectione, ille qui non habet uerum gradum magisterij, non tenebitur restituere totum stipendium: sed poterit aliquid sibi retinere pro labore utili communitati. Et idem censendum est de illo qui habet beneficium curatum, & tamen non est uerè parochus, propter aliquod impedimentum, v. g. illegitimitatis; poterit enim retinere partem aliquotam correspondentem officio ministrantis: sicut si ille esset substitutus ueri parochi. Nam ipsam & ecclesia, quamdiu est communis error populi putantis illum esse uerum parochum, concedit illi facultatem substituti. Alia uero stipendia maiora quæ correspondent dignitati officij nemo poterit percipere, nisi habeat uerum gradum uel uerum titulum requisitum ad tale officium.

DVBITATVR tertio. Vtrum omnia usurarij bona sint obnoxia restitutioni? Pro cuius intelligentia aduertendum est, quòd bona usurarij sunt in triplici differentia. Alia quidem per usuras extorta, alia uero pecunijs usurarijs comparata: alia denique quæ iusto titulo possidet, quale est patrimonium & alia bona contractu iusto acquisita. Dubitamus ergo, utrum omnia huiusmodi bona pariter sint obligata ad restituendum usuras mutuuario. Videtur uera pars negatiua, quoniam bona obligata alteri, nemo potest per contractum ualidum alienare; sed usurarius potest per contractum ualidum plurima bona ex prædictis alienare, imò etiam aliquando bona per usuram extorta, non solum usu consumptibilia sed etiam bona fructuosa quæ comparantur pecunijs usurarijs: ergo non omnia bona sunt restitutioni obnoxia.

In oppositum est, quòd ipsemet usurarius personaliter est obligatus ad restituendas usuras mutuuario; ergo omnia bona illius sunt obligata. Hanc questionem celebrem inter Iuristas & Theologos disputat egregiè Caietanum in opusculo de usuris citato, & refert uarias sententias Iurisperitorum & eas conciliat. Item Magister Soto eandem disputat questionem lib. 6. de iusti. quæst. i. art. 4. in responsione ad argumenta.

PRO decisione huius difficultatis sit prima conclusio. Omnia in uniuersum usurarij bona, sunt obligata restitutioni usurarij. Probatum primò, argumento in oppositum factò. Deinde probatur. Quoniam mutuarius habet ius ad repetendum ab usurario usuras quas accepit; hoc autem ius executioni mandatur à iudicibus in quibuslibet bonis usurarij, ergo omnia illius bona sunt obligata tali restitutioni. Et confirmatur. Quoniam alij creditores habent ius ad quælibet bona debentium, ergo & mutuarius

A habet ius ad quælibet bona usurarij. Probatum consequentia: quoniam mutuarius non est peioris conditionis, quam alij creditores, neque usurarius est melioris conditionis, quam alij debitorcs. Et denique. Omnia bona furis siue latronis, sunt obligata restitutioni, ergo omnia bona usurarij. Hæc conclusio asseritur expresse à D. Thom. in solutione ad secundum argumentum. Verumtamen quia non est eadem ratio obligationis in omnibus bonis, aduertendum est: quòd est duplex obligatio, quædam dicitur obligatio realis: alia uero personalis. Reali quidem obligatio oritur ex ipsa re, & inde solet refundi in personam quæ est domina illius rei. Item

B huiusmodi obligatio perpetua est quæ perpetuo committatur rem ipsam ubicunque sit, idcirco dicitur realis obligatio. Personalis uero obligatio oritur habet ex ipsa persona & in illa est immediatè: quauis inde refundatur in ipsas res & in bona illius personæ; & talis obligatio deriuata, non committatur perpetuo re, sed personam, & illa defuncta committatur aliam personam quæ loco illius succedit in bona ipsius: ita sane ut personalis obligatio non transeat in emptorè, transeat uero in hæredem: quoniam emptor non succedit loco personæ uenditoris, hæres uero succedit loco defuncti.

Hoc supposito sit secunda conclusio. Bona usurarij pecunijs usurarijs comparata, aut quolibet alio titulo iuste possessa, v. g. ex patrimonio uel donatione habita, obligata sunt ad restitutionem faciendam mutuuario, obligatione personali non obligatione reali. Probatum: quoniam res quælibet obligata obligatione reali uero domino, uel de uoluntate ueri domini, sed huiusmodi bona non sunt mutuarii tanquam domini, ut iam ostendimus supra, sed potius sunt usurarii: ergo tantum obligatione personali obligata sunt. Confirmatur. Si huiusmodi bona sint res fructuosæ & non usu consumptibiles, fructificant: ipsi usurario, non autem mutuuario; ergo non habent obligationem realem.

Tertia conclusio. Res per usuras acquisita quæ non est consumptibilis usu, obligata est obligatione reali ad restitutionem faciendam mutuuario. Probatum ex opposita ratione, quoniam res quælibet obligata obligatione reali ea est, quæ uero domino fructificat si fructuosa est, sed dominium talium rerum manet semper apud mutuarium & illi fructificant: ergo obligata sunt obligatione reali.

Quarta conclusio. Res per usuram acquisita usu consumptibilis, non est obligata obligatione reali ad restitutionem faciendam mutuuario. Probatum primo, quoniam obligatio realis semper committatur rem ipsam ubicunque sit; sed si usurarius rem usu consumptibilem alienet à se transfert aliquando dominium illius & fit libera ab huiusmodi obligatione: ergo non obligabatur obligatione reali. Maior constat apud omnes, ex discrimine supra posito inter obligationem realem & personalem: minor autem probatur: quoniam si usurarius pecunijs usurarijs emat agrum, transfert dominium pecuniarum in uenditorem & manent liberæ pecuniæ, ab omni obligatione restitutionis faciendæ mutuuario. Confirmatur. Quoniam realis obligatio differt à personali, quòd realis transit in emptorem; sed in emptorem rerum consumptibilium non transit obligatio aliqua cum ipsis rebus: ergo illa non erat obligatio realis. Secundo probatur, res usu consumptibiles per usuram acquisitæ non sunt necessariò eadem restituendæ, sed sufficit quòd aliæ similes & eiusdem ualoris & pretij restituantur; at uero realis obligatio sequitur semper eandem rem in indiuiduo non

autem

autem in specie; ergo. Maior ab omnibus acceptatur, minor explicatur. Si usurarius per usuras accipit agrum quem postea sterilem reddit, tunc etiam si habeat alium agrum eiusdem speciei & pretij, non transit realis obligatio ab illo agro sterili ad agrum proprium quem antea habebat. Confirmatur. Si usurarius pecuniam per usuram acquisitam accumulet cum alia pecunia simili, uel etiam triticum per usuram acquisitum coniiciat in horreum in quo habebat copiam proprii trumeti, tunc in tali casu non est cur magis dicamus, has pecunias indiuiduas, uel hoc singulare triticum obligari reali obligatione ad restitutionem faciendam mutuuario: quam illas pecunias & illud hordeum quod antea habebat, imo uerò in tali casu ita iudicandum est de obligatione ad restitutionem, atque si contumplisset pecunias & triticum: unde omnia illa bona manent obligata obligatione personali. Hac quarta conclusio, uidetur esse contra Caietanum opusculum citato de usura. quaestione. 4. qui uniuersaliter asserit omnia bona per usuras acquisita obligari obligatione reali ad restitutionem faciendam mutuuario. Minor etiã probatur, nam Soto ubi supra disputans hanc difficultatem, nullam mentionem facit de rebus usu consumptilibus.

Ceterum pro sententia Caietani & contra nostram quartam conclusionem facit ratio adducta pro tertia conclusione, scilicet, res quaelibet obligata est obligatione reali uero domino; sed res etiam per usuram acquisita usu consumptibiles non sunt usurarij tanquam domini, sed sunt mutuuarij, ut iam ostendimus non transferri dominium illarum rerum, ergo falsa est nostra conclusio. Respondetur quod reuera illa ratio pro tertia conclusione quae est Caietani non est sufficiens nisi addatur illi, quod talis res sit obligata eadem numero restitutioni faciendae; imo, uerò idcirco habet locum illa ratio in rebus quae non consumuntur usu: quoniam illae in indiuiduo sunt obligatae restitutioni uero domino faciendae: deficit autem in rebus usu consumptilibus etiam si non sint consumptae: quoniam tales res non sunt necessario eadem numero restituendae.

Ad argumento uero factum in principio dubij pro parte negatina ex dictis patet responsio: etenim res quae usu non consumuntur non possunt alienari illa ratione & propterea diximus: non esse obligatas obligatione reali, si sint extortae per usuram. At uero res usu consumptibiles possunt alienari aliquando, & idcirco asserimus, eas obligari obligatione tantum personali. Quod si aliquis obijciat. Quid igitur prodest asserere, quod non transferatur dominium huiusmodi rerum in usurarium; siquidem non sunt obligatae magis obligatione reali quam si transferretur dominium in usurarium? Quemadmodum pecunias quas accipit mutuarius non sunt obligatae obligatione reali, quin potius mutuarius est dominus illarum, ergo nulla differentia est inter pecunias, quas accipit usurarius, & pecunias quas accipit mutuarius quantum ad obligationem restituendi realem uel personalem: sed solum est differentia, quod usurarius tenetur ratione iniustae acceptionis, mutuarius uero tenetur ex ui contractus mutui. Respondetur nihilominus, quod multum prodest in fauorem mutuuarij, quod non transferatur dominium pecuniarum quas per usuras accipit usurarius: etenim si per alienationem huiusmodi rerum usu consumptibilium, fiat impotens usurarius ad restituendum: talis alienatio non ualet, quoniam in tali euentu huiusmodi bona succedunt in locum rerum, quae obligantur obligatione reali, & contractus qui fit cum huiusmodi bonis non est ualidus; esset autem ualidus si similis

A contractus fieret à mutuuario de pecunia mutua: quoniam mutuator fecit eum dominum pecuniae, & non manet obligatus nisi obligatione personali tantum: quapropter contractus facti à mutuuario de illa mutua pecunia non sunt cum iniuria tertij, si licet mutuatoris: & ideo ualidi sunt, etiam si fiat impotens mutuarius ipse ad soluendum mutuum. Contractus uerò facti ab usurario de huiusmodi rebus non sunt ualidi: quoniam sit impotens ad soluendum. Et ratio est, quia usurarius non est factus dominus pecuniae usurarij, unde cum iniuria domini est, quod ille fiat impotens ad soluendum per alienationem pecuniae alienae: non est autem cum iniuria mutuatoris, quod mutuarius fiat impotens ad soluendum, per alienationem mutui. Et ratio est, quia mutuator liberè nullo cogente fecit illum dominum pecuniae, dummodo se obligaret ad restituendum, unde poterit mutuarius illas pecunias ludere uel donare. Ex dictis colligitur quid sit dicendum de uxore, de filijs, de tota familia, qui comedunt & consumunt bona usurarij; An teneantur ad restitutionem uel non? Dicendum est enim, quod si usurarius non reddatur impotens ad restituendum per quotidianas expensas, & stipendia famulorum: non tenentur prorsus ad aliquam restitutionem. At uerò si fiat impotens ad restituendum, tunc neque uxor neque filij, neque famuli possunt sustentari illis bonis per se loquendo: alij tenebuntur ad restitutionem.

B Ratio est manifesta, quoniam nemi licet alienam rem inuito domino atrectare: sed in huiusmodi casu illi rem alienam inuito domino, consumunt: ergo tenentur ad restitutionem, non secus atque si cum latrone de re furtiua communicarent. Dixi tamen per se loquendo: quoniam per accidens ex circumstantia, licitum erit uxori & filijs comedere de illis bonis ratione extremæ necessitatis, quia non habent aliud de quomodo sustententur. Sed consulendum erit filijs ætate prouectis: ut quaerant sibi cibum alium de. Famuli etiam excusantur à quibusdam & à Caietano in uerbo usura, quando agunt rem mutuarij, scilicet, admonendo hærum ne tam magnas usuras exigat, uel etiam procurando pignora mutuuario. Sed profecto huiusmodi excusatio non est omnino sufficiens ut illi eripiantur ab omni restitutione. Primò quidem, quoniam ad usurarium ipsum spectat, si pignora illa accipit pro principali & usuris, ea seruare ne à tineâ laedantur. Deinde, illa admonitio si non est efficax, nihil utilitatis asserit mutuarijs, ergo nulla ratione excusantur famuli à restitutione alimentorum & stipendiorum, quando usurarius sit impotens ad restituendum. Quod si quis dicat, quod saltem quando admonitio est efficax, excusabitur famulus à restitutione.

D Respondetur, quod excusabitur ex parte & non ex toto: quoniam nihilominus sustentatur de usuris, propter quod sit impotens usurarius ad soluendum. Unde dicimus, quod famuli non excusantur simpliciter nisi propter extremam necessitatem.

E D Vbitatur quartò; Vtrum hæredes usurarij teneantur ad omnia illius debita persolueda? In qua quaestione unum certissimum est apud omnes, quod hæredes tenentur ad omnia debita usurarij persolueda, saltem secundum vires & facultates hereditarias. Probatur. Primo quidem, quantum ad ipsa bona per usuram acquisita & obligata reali obligatione qualia sunt uinea, uel domus: siquidem realis obligatio est comes indiuidua ipsius rei apud quemcumque inueniatur. Deinde probatur quantum ad alia bona comparata pecunijs usurarijs etiam iusto titulo. Quoniam omnia illa

illa erant obligata obligatione personali apud ipsū usurarium; sed hæredes succedunt personæ usurarij; ergo etiam succedunt in obligationem personalem si admittunt hæreditatem. Diximus aut saltem secū dum facultates & vires hæreditarias: qm̄ si usurarij debita excedant totam hæreditatem: non tenebuntur hæredes in foro conscientiæ ad soluendum illum excessum, etiam si non fecerit inuentarium. Diximus in foro conscientiæ: quoniam in foro exteriori est dubia res inter Iurisperitos, An hæredes qui non faciunt inuentarium teneantur ad omnia bona testatoris persoluenda. Refert Couarruias lib. 3. Variarum Resolutionum, cap. 3. nu. 8. Iurisperitos de hac re differentes. Et quanuis sit vera in foro exteriori sententia affirmatiua: tamen in foro conscientiæ debet esse certa contraria sententia negatiua. Et ratio est manifesta: quoniam hæredes usurarij non tenentur ad restitutionem ratione iniustæ acceptionis; (supponimus. n. q̄ non sunt cooperati ad vitras extorquendas.) nec tenentur ratione rei acceptæ; ergo non tenebuntur restituere ultra facultatem rei acceptæ quicquam. Cæterum ipsa lex ciuilibis & iudices exequutores ipsius legis, procedunt ex præsumptione iusta contra omnes hæredes, qui sine beneficio inuentarii clanculum adeunt hæreditatem testatoris qui erat obligatus debitis: meritò enim præsumitur q̄ occultant partem hæreditatis, ne persoluant omnia debita. At verò in foro conscientiæ cessat omnis falsa præsumptio: quoniam ipse pœnitens narrat rei veritatem coram Deo, ergo nulla ratione est obligandus ad restitutionem in illo foro supra vires hæreditarias.

Difficultas autem est hic examinanda, Vtrum si hæredes usurarij sint duo vel tres, & aliquis eorum non vult soluere, aut certè soluit minimam partem: teneantur reliqui hæredes ad soluendum omnia debita in solidum? Videatur enim: vera sententia affirmatiua ex capit. tua nos. de usuris. vbi dicitur, quòd hæredes usurariorum eadem distinctione sunt cogendi ad soluendas vsuras: quæ usurarij si viuerent cogentur; sed usurarius cogentur ad soluendas omnes vsuras: ergo & hæredes. Secundò probatur. Hæres quilibet succedit loco testatoris: sed testator tenebatur omnia debita persoluere, & omnia illius bona tenebantur saltim obligatione personali: ergo hæres quilibet tenebitur omnia debita persoluere, si nõ excolunt partem hæreditatis. Sed dicit aliquis, q̄ hæres non succedit in totam hæreditatem sed in partem: ac proinde quòd non succedit in totam obligationem ad persoluenda omnia debita sed in partem, pro rata & pro portione ipsius hæreditatis: Contra hoc est replica. Si ipse usurarius possideret solum vnum fundum, quæ fuit pars in quam succedit hæres: tenebatur ipse usurarius olim soluere omnia debita ex ipso fundo: ergo etiam si hæres succedat solum in illum fundum: tenebitur ex ipso fundo persoluere omnia debita. Deinde, obligatio personalis quæ erant in testatore, non videtur quòd minuat, sed potius quòd augetur: quoniam multi sunt hæredes: sed ipse tenebatur ad omnia debita: ergo etiam singuli hæredes tenebuntur. Antecedens probatur, quoniam singulorum hæredum bona, èp quæ alias habebat, videntur quòd maneat obligata obligatione personali ad persoluenda debita portione quam representant.

Hanc difficultatem disputat Caietanus in opusculo citato de usuris, quæst. 5. vbi refert sententiam Iurisperitorum. asserctum cum glossa in cap. tua nos. affirmatiuam partem, scilicet, quòd quilibet hæres tenetur in solidum ad omnia debita usurarij persol-

Bañes de Iustitia.

uenda. At vero ipse Caietanus & Magister Soto vbi supra tenent partem negatiuam: quam nos censemus certam in foro conscientiæ. Dicimus ergo, q̄ singuli hæredes tenentur pro rata hæreditatis ad soluenda debita testatoris. Probat hęc sententia, primò quidem, & principaliter, quoniam hæredes usurarij non tenentur ratione iniustæ acceptionis sed solum ratione rei acceptæ: sed singuli acceperunt duntaxat suas portiones: ergo tantum tenebuntur debita soluere pro rata portionis unius cuiuslibet. Confirmatur. Quoniam in petitione hæreditatis, diuiditur inter hæredes simul ius ad exigenda debita, quæ debebantur testatori, & similiter obligatio testatoris ad alia debita persoluenda, sed singulis non contingit totum ius ad recuperandum sibi omnia debita; ergo neque & competit singulis tota obligatio ad soluenda debita.

Probatur secundò. Hæres solum tenetur ratione obligationis personalis ipsius testatoris ad persoluenda debita: sed obligatio personalis testatoris diuiditur per singulos hæredes, iuxta singulas portiones hæreditarias: ergo iuxta illas tenebuntur soluere debita. Probat minor, quia singuli hæredes non succedunt representantes totam personam testatoris, sed partialiter, collectiue vero representant totam personam. Ex hoc patet, quando nepotes sunt hæredes alicuius testatoris: tunc enim representant vnā personam distinctam cum auunculo filio testatoris. Ex hac doctrina facile possumus dissoluere argumenta contraria.

Ad primum argumentum ex capit. tua nos, respondetur, quòd æqualitas distinctionis comparanda est ad omnes hæredes collectiue, non ad singulos.

Ad secundum argumentum respondeatur, quòd non singuli succedunt totaliter, sed partialiter. Ad replicam respondetur, quòd si testator non habebat alia bona præter fundum, is qui hæreditauerit fundum, tenebitur ad omnia soluenda: & si multi hæreditabunt fundum, tenebuntur secundum proportionem hæreditatis.

Ad tertium argumentum respondeatur, quòd obligatio testatoris non minuitur, sed tota manet in ipsis hæredibus collectiue sumptis.

Dubitatur quintò, Vtrum usurariorum cooperatores & coadiutores, teneantur ad restitutionem usurarum? De qua re diximus supra quæst. 62. art. 7. ubi vniuersaliter definiuimus, quomodo teneantur ad restitutionem qui concurrunt ad iniustam actionem. Ea ergo recolenda sunt pro præsentis tractatu: quoniam vsuraria acceptio species est actionis iniustæ. Nihilominus specialiter animaduertendum est, quòd adiutores & cooperatores ad excedendas vsuras, sunt in duplici differentia. Quidam enim gerunt vicem & negotium usurariorum: quidam vero gerunt solum negotium eorum qui recipiunt mutuum.

Sit ergo nobis prima cõclusio. Qui cooperantur ad vsuras exercendas, gerentes negotiū generatorum: tenentur ad restitutionem totius dāni quod inde sequitur mutuuario: etiam si inde nihil utilitatis sibi accesserit. Qui verò gerunt negotiū tantū mutuatariorum, non tenentur ad aliquā restitutionem: imò neque peccant magis quā ipse mutuatarius: de qua re dicemus articulo sequenti. Exemplum primæ partis conclusionis est, in illis qui discurrunt inquirentes mutuuarios qui ad vsuras mutuum accipiant, & ipsi firmannt pacta & conuentiones inter mutuatorem, & mutuatarium. Est etiam exemplum in ministris, & famulis usurariorum, qui eorum nomine faciunt contractus usurarios: & quia illorum nego-

Cc tium

tium gerunt, dicuntur communi vocabulo agentes seu factores. In eadē classe computantur famuli, qui exigunt debita à mutuataris, habentes autoritatē ad cogendos illos iuridicē ad vſuras perſoluendas. Diximus habentes autoritatem: quoniam ſi tantū mitterentur ad petendum vſuras ſimpliciter, ſicut ſimplex nuntius qui portat debita: non teneretur ad reſtitationem. Idem dicendum eſt de alijs famulis qui cuſtodiant pecunias vſurarias; iſti. n. non cooperantur ad peccatum vſuræ, quicquid alij ſcrupuloſi nimis contra ſentientes dicant.

Exemplum ſecundæ partis concluſionis eſt in ipſis miniſtris et ipſius vſurarii, quos precibus inducit mutuarius, vt ipſi petat ab vſurario ſub vſuris. Rō huius rei eſt hmoi. Qui negotium gerunt ſceneratorum, ſunt vera cā moralis contractus vſurarii, & iniuſtæ acceptionis; qui aut negotium gerūt mutuatorum non ſunt cā moralis iniuſtæ acceptionis, magis q̄ ipſe mutuarius qui patitur vſuras: ergo il li priores, & non iſti ſecundi tenentur reſtituere. Hinc faciemus gradum ad explicandum id quod in hac parte eſt difficilius, ſcilicet, quando tabellio ipſe tenebitur ad reſtitationem, ex eo quod facit ſcripturam contractus vſurarii.

Pro cuius rei intelligentia notandum eſt, q̄ ipſe tabellio in hmoi ſcriptura conſicienda, dupliciter ſe poteſt habere. Vno modo fideliter explicando rem ipſam, vt eſt à parte rei, v. g. ſi mutuator det mutuō cētum aureos & petat p̄ mutuo & lucro quindēcim, & ipſe tabellio ſic ſcribat de verbo ad verbum. Secundo modo poteſt ſe habere palliando vſuram, infideliter exercens officium ſuum, v. g. ſi in eodem caſu poſito fidem faciat tabellio ipſe, ſcribēdo quod mutuarius recipit quindēcim ſupra centum.

Sit ſecunda concluſio. Tabellio qui priori modo ſe habet, nō tenetur ad aliquam reſtitationem: imō neq; peccat aliquod peccatum; qui verò ſecundo mō ſe habet, ſi palliat vſuras in fauorem vſurarii: tenetur ad reſtitationem: ſi autem palliat in fauorem mutuatorum: non tenetur ad reſtitationem. Probatur prima concluſionis pars. Quoniam tabellio in tali caſu facit fidē rei oīno veræ, & nullam facit iniuriam tertio, ergo neque peccat neque tenetur ad reſtitationem. Et quidem q̄ faciat fidem rei veræ, patet ex ipſo caſu: quod autem nullam faciat iniuriam mutuatorum: probatur: Quoniam mutuarius per tale inſtrumentum conſectum à tabellione, non poterit compelli ad ſoluendas vſuras, imō ſi in iudicio compareat huiusmodi inſtrumentum declarabitur nullus & irritus huiusmodi cōtractus, & vſurarius punietur grauiter. Deinde probatur eadē pars. Quia etiam ſi inſtrumentum illud compelleret mutuarium ad ſoluendas vſuras: tamen ipſe tabellio rogatus à mutuatorum non faciebat illi iniuriam. Et conſirmatur. Teſtes qui interfuertunt tali cōtractui, nō tenentur ad vllam omnino reſtitationem; imō neque peccant magis, quam ſi vocarentur vt eſſent teſtes cuiuslibet alterius criminis, ſunt enim teſtes veritatis & nullo modo cauſa malitiæ, ergo idem iudicium ferendum eſt de tabellione.

Secunda vero pars & tertia concluſionis, ſimul probantur ratione proportionali. Quoniam tabellio qui palliat vſuram in fauorem vſurarii, eſt cauſa moralis, ratione inſtrumenti quod conſicit ad hoc, quod mutuarius compellatur in iudicio ad ſoluendas vſuras; ſi autem cōficiat in fauorem mutuatorum; nō eſt cauſa moralis, q̄ mutuarius cogatur in iudicio ſoluere vſuras, imō ipſe mutuarius ſuis precibus cogit illum vt faciat inſtrumentum in fauorem illius, ergo nullam facit iniuriā. Hoc ipſum quod de

tabellione dicimus, erit dicendum de teſtibus q̄ interſunt huiusmodi contractui palliato. Si. n. ſe tenēt ex parte vſurarii tenentur ad reſtitationem; ſi autē ſe tenēt ex parte mutuatorum, ita vt nullo mō teſtificā rētur, niſi ab illo rogati: nō tenentur ad reſtitationē.

Sed eſt argumentum contra tertiam partem concluſionis. Ipſe tabellio tenetur ex iuſtitia rōne officii, illud exercere fideliter, perhibendo teſtimonium veritati & non palliando mēdaciū: ergo cum palliat cōtractum illum vſurarium, peccat contra iuſtitiam et ſi faciat id in fauorem mutuatorum: ac per conſequens tenebitur ad aliquam reſtitationem. Et conſirmatur. Quia ille ſaltem peccat contra religionem præſtiti iuramenti de exercēdo fideliter officio. Rñdetur q̄ argm̄ probat tabellionem peccare, non ſolū contra religionem præſtiti iuramenti peccatum per iurii: ſed etiam contra fidelitatem quā tenentur ſeruare, ex pacto cum ipſamet republica facto. Cæterū non peccat contra ius mutuatorum ſiquidem gerit potius negotium illius rogatus ab illo: & idcirco non tenetur ille ad aliquam reſtitationē faciendā. Quemadmodum neque tabellio qui ſcripturam falſam præſentat in iudicio ad deſenſionem innocentis quem certo ſcit eſſe innocentem, ſed impetitur ab aduerſario iniquo: quāuis peccet contra religionem iuramenti & contra iuſtitiam debitam reipublicæ: tamē non peccat contra ius iniqui aduerſarii qui inſequitur innocentem, & idcirco non tenetur ad vllam reſtitationem faciendam particulari perſonæ: quāuis ſi reſpublica damnificaretur ex hmoi falſis teſtimoniis: tenebitur ille tabellio ad reſtitationē faciendam reipublicæ. Et hoc probat argumentum efficaciter. Quæ autem diximus, intelligenda ſunt qm̄ tabellio nonit apertē contractum eſſe vſurarium: qm̄ ſi ignoret vel dubitet an ſit vſurarius contractus, vel non, et ſi ſuſpicetur eſſe vſurarium: tñ rogatus & ad inſtantiam vtriuſque partis conſiciat inſtrumentum palliatium vſuræ, nullū eſt peccatum ex parte tabellionis. Et rō eſt: qm̄ tabellio ratione officii tenetur præſtare fidem ſuam poſtulatū à ciuibus, & quoniā iſta fides pendet in illo caſu à narratione partiū quādo ipſe neſcit aliās contrarium, tunc vere reddit teſtimonium: eo vel maxime ſi ipſe admonet vtranq; partem ne forte palliet vſuram mēdacio. Cum igitur vtraque pars habeat certum ius erga tabellionē, vt reddat teſtimonium contractus quem illi faciūt: tenetur tabellio etiā ſi dubitet eſſe vſurarium, exercere ſuum officium in fauorem ciuium, quoniam in dubiis melior eſt conditio poſſidentis.

Dubitatur vltimō. An vſurarius mentalis teneatur ad reſtitationem. Ratio dubitandi eſt pro parte negatiua: quoniam ſimoniacus mentalis non tenetur ad reſtitationem, ergo neque vſurarius. Antecedens probatur ex ca. mandato de ſimonia. Conſequentia vero probatur: quoniam proportionabiliter ſe habent in ſpiritualibus ſimonia & in temporalibus vſura.

Secundo arguitur pro eadem parte. Reſtitutio rātum debetur ratione damni quod datum eſt alteri, at vſurarius mentalis nullum damnum dedit alteri, ſicut neque homicida mentalis: ergo non tenetur quicquam reſtituere.

Sed in oppoſitū eſt, q̄ in cap. Cōſuluit de vſuris dicitur, q̄ vſurarius mentalis ad ea quæ taliter ſunt accepta reſtituenda in animarum iudicio efficaciter eſt inducendus. Deinde nos ſupra oſtendimus lucrum vſurarium ita iure eſſe prohibitum, vt eius dominium non transferatur in vſurarium, quod ſi transfertur ſecundum aliquorum opinionem: tamē transfertur cum obligatione ad reſtitationem.

Deſi-

Denique. Quicquid comparatur per iniustum contractum est lucrum iniustum & obnoxium restitutioni: sed contractus ille mutui est iniustus ratione mentis iniquæ: ergo lucrum ex illo acceptum obnoxium est restitutioni.

Pro decisione huius difficultatis, reuocanda sunt in memoria quæ diximus supra artic. 1. huius quæst. circa responsum ad quartum argumentum de usura mentali. Ex quibus colligamus hic, quod ista dubitatio solum procedit de usura mentali, secundum quod specialiter distinguitur à reliquis vitijs mentalibus, videlicet loquimur de usura mentali, secundum quod distinguitur ab usura reali, in qua est pactum explicitum vel implicitum de lucro ratione mutui: sed tamen in usura mentali de qua loquimur, recipitur pretium ultra sortem ratione mutui: etiam si non præcesserit pactum aliquod.

Secundò notandum est, quod contractus iste usurae mentalis tripliciter potest exerceri: primo modo, ita ut utraque pars habeat mentem usurariam, alter recipiendi usuram ex mutuo, alter vero dandi: & hæc est perfecta & plena ratio usurae mentalis. Alijs vero duobus modis exerceri potest iste contractus ex altera parte contrahentium. Sit ergo secundus modus, quando mutuator habet animum sincerum & candidum neque recipiendi aliquid ratione mutui ex obligatione ciuili: sed tantum ex gratitudine: at vero ipse mutuatarius opinatur mutuatores habuisse animum deprauatum & intendere obligare illum ad reddendum aliquid ultra sortem obligatione ciuili: & cum hac falsa opinione soluit aliquid ultra sortem. Tertius modus est, quando mutuator habet animum deprauatum, intendens obligare mutuatarium ad soluendas usuras: sed ipse mutuatarius non intelligit talem animum, & nihilominus reddit aliquid ultra sortem ex gratitudine & beneuolentia.

His ita constitutis, dicimus primò, quod illo primo modo mutuator certissime est usurarius mentalis (de quo loquimur) & tenetur ad restitutionem totius lucri & totius damni, quod inde mutuatario est sequutum: & sic intelligitur cap. consuluit, citatum, & hoc probant argumenta facta pro parte affirmatiua. At vero in secundo casu ipse mutuator nullam incurrit culpam: sed nihilominus tenetur ad restitutionem illius lucri in quantum factus est ex illo dicitur. Et ratio est, quoniam ille solum tenetur ratione rei acceptæ, non ratione iniquæ acceptionis. Verum est tamen, quod quandiu non intellexerit mutuatarium soluisse lucrum illud ex falsa præsumptione: excusabitur omnino à restitutione faciendâ. Hæc etiam sententia constituta est apud omnes. In tertio vero casu aliquid est certum apud omnes, scilicet, quod mutuator quandiu in illa mala fide perseverauerit, tenetur ad restitutionem ratione conscientie erronee. Est autem controuersia, An postquam mutuator notum habuerit animum mutuatarij & nouerit illum dedisse lucrum ultra sortem ex mera gratitudine: teneat nihilominus restituere? Multi Iurisperiti quos citat Syluest. in verbo usura. 6. quæst. 3. & Sotus ubi sup. art. 4. tenent, quod ille mutuator manet obligatus nihilominus ad restitutionem. At vero ipse Syluester & Caietanus & Sotus tenent contrariam sententiam, quam etiam nos amplectimur. Et probatur. Quoniam mutuatarius in illo tertio casu reuera transfudit dominium in mutuatores absque vlla actione repetendi, sed liberè ex gratitudine, ergo mutuator non tenebitur restituere cessante conscientia erronea. Antecedens probatur: quoniam mutuatarius non soluit aliquid ultra sortem ex obligatione ciuili, sed ex mera tantum gratitudine, ergo absolu-

Baños de Iustitia.

A tere transfudit dominium. Et confirmatur. Si quæ ratio est in illo casu lucri usurarij, tota oritur ex præsumptione falsa, & conscientia erronea ipsius mutuatoris. Hæc autem ratio est secundum quid & diminuta, neque obligat realiter sed ratione conscientie erronee; ergo cessante conscientia erronea nulla relinquitur obligatio. Est exemplum, si quis accipit rem propriam existimans esse alienam, procul dubio postquam nouerit non esse alienam non tenebitur ad aliquam restitutionem.

Ad argumenta verò pro parte negatiua iam responsum est, quatenus procedunt contra ea quæ diximus esse constituta apud omnes.

B Ad primum verò argumentum in particulari, quatenus procedit contra nostram decisionem respondetur, quod non est presentis loci disputare de illo antecedenti, an simoniacus mentalis teneatur ad restitutionem, hoc enim pertinet ad quæstionem 100. in art. 6. sunt enim variæ opiniones de hac re. Nunc autem dicimus ad argumentum, transeat antecedens & negamus consequentiam; & ratio differentie est: quoniam in mentali simonia, qui pretium soluit pro re sacra spirituali, intendit illam emere. Hæc est autem natura emptionis & venditionis: quod per huiusmodi contractum transferat dominium, ac proinde simoniacus mentalis vult omnino transferre dominium pretij; At vero in usura mentali, qui soluit usuras & redimit suam vexationem, neque intendit transferre pecuniarum dominium in foeneratorem, & idcirco ille foenerator tenetur restituere, etiam si usura fuerit mentalis.

Ad secundum argumentum respondetur, quod usurarius purè mentalis, si illa dictio, pure, excludat tantum ipsum pactum explicitum, vel implicitum, & non excludat receptionem pretij: profecto infert damnum, & sic loquimur hic de usurario purè mentali: quapropter ille tenebitur restituere.

Ad alia verò argumenta partis affirmatiue quatenus possunt militare contra decisionem nostram in tertio modo positam respondetur, quod caput illud. Consuluit, intelligendum est de usurario mentali simpliciter, & secundum rem: non autem de usurario mentali ex conscientia erronea. Ille enim per accidens est usurarius, neque tenetur realiter ad restitutionem: sed solum quia existimat se teneri. Quæ admodum viceuersa, si quis per ignorantiam iniuriam arbitrat se non teneri ad aliquam restitutionem, excusabitur quidem à peccato si non restituat: & nihilominus dicemus, quod ille realiter tenetur restituere.

Ad secundum argumentum respondetur, quod omnia iura quæ reprobant lucrum usurarium, efficiunt ipsos usurarios incapaces, & inhabiles dominij: sed intelligenda sunt de lucro usurario secundum rem & per se: non de lucro quod non est usurarium, nisi tantum in præsumptione accipientis pretij: quæ non est ille incapax dominij pecunie illius, vel illius rei quæ sibi datur ex gratitudine mutuatarij: quauis ipse putet dari sibi ex obligatione ciuili ratione mutui.

Ad tertium argumentum respondetur primò, quod lucrum prout hic accipitur, & similiter ipse contractus per quæ accipitur, non habent in illo casu rationem aliquam iniustitie à parte rei, sed duntaxat in æstimatione falsa accipientis lucrum: & idcirco cessante falsitate illa æstimationis, non tenetur ad restitutionem aliquam. Respondetur secundò, quod lucrum illud non habet originem ab iniusto contractu secundum se & à parte rei, sed potius ab ipsa libera voluntate & gratitudine mutuatarij, quæ quidem sufficit transferre dominium: etiam si ipse recipiens ignoret titulum dominij, quoniam nihilominus

Cc 2 hilominus

hilominus habet voluntatem interpretatiuam recipiendi illud lucrum meliori titulo quo potest. Hoc dixerim, quia nemo acquirit dominium contra voluntatem propriam, etiam si alter intendat transferre illud: sed merito præsumitur ille qui habet animum vſurarium recipiendi pretium, quod multò libetius reciperet titulo gratitudinis.

Ex dictis potest colligi, quòd restitutio in casu noſtræ controuerſiæ, non est faciendæ pauperibus. Et ratio est, quia comparente vero domino non est locus faciendæ restitutionis pauperibus: sed tunc solù est faciendæ restitutio pauperibus, quando ipse verus dominus propter suam culpam meretur amittere dominium, & punitur lege pœnali, & priuatur dominio. At vero hic neque ipse mutuarius culpam commisit, neque leges puniunt huiusmodi contractus, qui sunt vſurarij per accidens ex falsa æſtimatione recipientis pretium.

Denique in fine huius articuli obseruandum est, quòd quanuis dum non comparet verus dominus, liberum sit illi qui tenetur restitutionem facere, illam inconsulto episcopo facere, expendendo pecunias in pios vsus: tamen in aliquo casu non comparenti vero domino, non potest sine facultate episcopi, & consilio restitutionem facere, contèrtèdo pretium in pios vsus: videlicet, quando est vſurarium debitù realiter. Et ita definitur in cap. quãquã, de vſuris li. 6.

ARTICVLVS IIII

Utrum liceat pecuniam accipere mutuo sub vſura.

q. dist. 37.
ar. 6. ad 6.
Et mal. q.
19. art. 4.
ad 17. &
19. & o-
pufc. 21.
q. 3. an.
& opufc.
73. ca. 17.

AD quartum sic proceditur. Videtur, quòd non liceat pecuniam accipere mutuo sub vſura. Dicit enim Apostolus ad Roman. 1. quòd digni sunt morte non solùm qui faciunt peccata: sed etiam qui cõsentiunt facientibus. Sed ille qui accipit pecuniam mutuo sub vſuris, consentit vſurario in suo peccato, & præbet ei occasionem peccandi. Ergo etiam ipse peccat.

2. Præterea. Pro nullo cõmodo temporali debet aliquis alteri quamcunque occasionem præbere peccandi. Hoc enim pertinet ad rationem scãdali actiui, quod semper est peccatum, vt supra ÷ dictũ est. Sed ille qui petit mutuũ ab vſurario, expressè dat ei occasionem peccandi. Ergo pro nullo cõmodo temporali excusatur.

3. Præterea. Nõ minor videtur esse necessitas quandoq; deponendi pecuniam suam apud vſurariũ, quàm mutuuum accipiendi ab ipso. Sed deponere pecuniam apud vſurarium, omnino videtur esse illicitum, sicut illicitum esset deponere gladiũ apud furiosum, vel virginem committere luxurioso, seu cibum guloso. Ergo neque

A licitum est accipere mutuuum ab vſurario.

Sed contra, ille qui iniuriam patitur, non peccat, secundum ÷ Philosophum in 5. Ethic. Vnde iustitia non est media inter duo vitia, ut ibidem ÷ dicitur. Sed vſurarius peccat, in quantum facit iniustitiam accipienti mutuũ sub vſuris. Ergo ille qui accipit mutuuum sub vſuris, non peccat.

B Respondeo dicendum, quòd inducere hominem ad peccandum nullo modo licet: uti tamẽ peccato alterius ad bonum, licitum est, quia & Deus utitur omnibus peccatis ad aliquod bonum. Ex quolibet enim malo elicit aliquod bonum, ut dicitur in ÷ Enchirid. Et ideo ÷ August. Publicolæ quærenti, vtrum liceret vti iuramento eius, qui per falsos deos iurat, in quo manifestè peccat, eis diuinam reuerentiã adhibens, respondet, quòd qui utitur fide illius, qui per falsos deos iurat, non ad malum, sed ad bonum, non peccato illius se sociat, quo per dæmonia iurauit, sed pacto eius bono, quo fidem seruauit: si tamen induceret eum ad iurandum per falsos deos, peccaret. Ita etiam in proposito dicendum est, quòd nullo modo licet inducere aliquem ad mutuandum sub vſuris: licet tamen ab eo, qui hoc paratus est facere, & vſuras exercet, mutuuum accipere sub vſuris, ppter aliquod bonũ, quod est subuentio suæ necessitatis vel alterius. Sicut etiã licet ei, qui incidit in latrones, manifestare bona quæ habet, quæ, latrones peccant diripiendo, ad hoc q non occidatur, exemplo decem virorũ, qui dixerunt ad Ismael: Noli occidere nos, quia thesauros habemus in agro, ut dicitur Ierem. 41.

E Ad primum ergo dicendum, quòd ille qui accipit pecuniam mutuo sub vſuris, non consentit in peccatum vſurarij, sed utitur eo, nec placet ei vſurarum-acceptio, sed mutuatio, quæ est bona.

Ad secundum dicendum, quòd ille, qui accipit pecuniam mutuo sub vſuris, non dat occasionem vſurario vſuras accipiendi, sed mutuandi. Ipse autem vſurarius sumit occasionem peccandi ex malitia cordis sui: unde scandalum passiuum ex parte sua est, non autem actiuum ex parte petentis mutuuum. Nec tamen propter huiusmodi scandalum passiuum debet alius

Li. 5. cap.
11. à me.
tom. 5.
Li. 5. c. 5.
declinan-
do ad fi-
nẽ, tom. 5

Aug. En-
chir. c. 11.
tom. 3.
Epi. 154.
non lon-
gè à pñ.
tom. 2.

à mu-

à mutuo petendo deſiſtere, ſi indigeat: quia huiuſmodi paſſiuum ſcandalum nõ prouenit ex infirmitate vel ignorantia, ſed ex malitia.

Ad tertium dicendum, quòd ſi quis committeret pecuniam ſuam uſurario nõ habenti aliàs vnde uſuras exerceat, vel hac intentione committeret, vt inde copioſius per uſuram lucraretur, daret materiam peccandi: vnde & ipſe eſſet participes culpæ. Si autem aliquis uſurario aliàs habenti vnde uſuras exerceat pecuniam ſuam committat, vt tutius ſeruetur, non peccat, ſed vtitur homine peccatore ad bonum.

SUMMA ARTICVLI.

Prima concluſio. Inducere aliquem vt det mutuum ſub uſuris peccatum eſt.

Secunda concluſio. Licitum eſt accipere mutuum ſub uſuris ab eo qui paratus eſt dare.

COMMENTARIVS.

Dubitatur circa primam concluſionem. An in aliquo caſu ſit licitum inducere aliquem ad mutuandum ſub uſuris.

Pro parte affirmatiua arguitur primo. Si Petrus debeat Ioanni centum quæ non pòt aliter Ioannes recupera re, licitum erit mihi inducere Ioannem vt mutuet illi ſub uſuris; ergo &c.

Secundò. Si Ioannes. v. g. ſtatuit occidere Petrum, poſſum ego inducere Ioannem, vt mutuet illi ſub uſuris, & ita ſe vindicet de illo, ergo &c. Rñdetur, quòd illa propoſitio intelligenda eſt de uſura formaliter, & per ſe loquendo, ita vt inductio illa habeat pro obiecto & termino mutuandam ſub uſuris. Et idcirco in illis caſibus licita eſt talis inductio: quia nõ eſt inductio ad uſuram. Vnde ad primum reſpondetur, quòd tunc nulla eſt vera uſura ſed tantum fictitia, ſed verè eſt reparatio proprii boni.

Ad ſecundum reſpondetur, quòd illa inductio potius habet rationem deſenſionis proximi quàm iniuriæ. Eſt autem licitum monere ad minus malum hominem paratum ad maius malum, quod optime probat Soto lib. 6. de iuſt. quæſt. 1. art. 5. contra Caietanum in commentario ſuper iſtum articulum.

DVBITATUR. Secundo circa ſecundam concluſionem, vtrum ab uſurario parato exercere omnem uſuram, ſit licitum petere mutuum hiſ verbis, da mihi mutuum ſub uſuris? Pro parte negatiua arguitur primò. Ille actus eſt malus intrinſecè ex obiecto; ergo non eſt licitum petere ab aliquo vt illum faciat. Secundò, quod licitum eſt petere licitum eſt velle, & deſiderare vt fiat & complacere ſi fiat; ſed non eſt licitum deſiderare & complacere in illo actu: ergo neq; petere. Tertio. Si qua rone eſſet licita illa petitio, maximè quia ille eſt paratus mutuare ſub uſuris; ſed ſequeretur quòd eadem rone licitum eſſet petere ab homine parato ad fornicandum, vt fornicaretur cum muliere parata ad fornicandum oſtendendo illi vbi habitat mulier præſertim ſi ipſi petenti aliquod comòdum accederet. Patet ſequela, quia in iſto caſu neuter ſcandalizat, quia erāt parati ad fornicandum. Quarto. Nõ eſt licitum petere à malefico vt ſoluat Bañes de Iuſticia.

A maleficiũ arte dæmonis, etiam ſi ille ſit paratus. Itẽ non eſt licitum petere ab idolatra, ut iurer per falſum Deum, etiam ſi ille ſit paratus, ergo.

Ad hoc dubiũ Theologi in. 3. d. 37. Dur. q. 4. & Palud. q. 2. tenet partẽ negatiuã & Caiet. hic & in opul. 17. rñſionum. rñſione. 14. & in qõne de maleficiis, & D. Antoninus in 2. parte. tit. 1. cap. 9. §. 14. & Conradus de contractibus q. 47. & Iuriſperiti. in ca. ſuper eo de uſuris. Nauar. in Manuali c. 17. nu. 262. & 263. excipit tñ ipſe vnum caſum, quã petens fuerit in extrema neceſſitate, tunc n. petens mouet mutuã em ad minus malum quod eſt licitum; eo quòd ille à quo petit mutuum ſub uſuris magis peccabit non dando quã dãdo ſub uſuris. Etenim nõ dando reus eſt homicidij, quòd peccatum eſt maius, quã uſuræ. Sed pro parte affirmatiua ſunt aliqui Theologi moderni, inter quos fuit Magiſter Cano. Et aliqui citant in hanc ſententiam Soto lib. 8. de iuſt. q. 2. art. 4. ſed ille non dicit niſi quòd eſt licitum recipere ſub uſuris mutuum & recipere iurim per falſos deos ab hõibus paratis, non autẽ petere; quin potiùs lib. 6. de iuſt. q. 1. art. 5. vniuerſaliter dicit non eſſe licitum petere ab aliquo actum quem ille non poteſt exercere abſque peccato.

PRO deciſione ſit prima cõcluſio. Pars negatiua vera eſt & neceſſaria, ſi petitio illa accipiat formaliter & per ſe loquendo ſecundum ſignificationem verborum. Et hoc probant ſufficienter argumenta facta pro parte negatiua.

C - Secunda concluſio. Attentis circumſtantiis rerum & perſonarum, pars affirmatiua vera eſt, & abſque aliquo ſcrupulo. Et ratio eſt, quia intentio petentis non habet pro obiecto actionem dantis mutuũ ſub uſuris, quatenus ab illo procedit, ſed paſſionem ipſius recipientis mutuum ſub uſuris: quæ quidẽ paſſio bona eſt. Eſt. n. ſenſus illorum verborum, attentis circumſtantiis, da mihi mutuũ, ſed quia certus ſum quòd non dabis niſi ſub uſuris, ego recipiam ſub uſuris, & patiar hoc damnum. Et hic modus loquendi etiã inuenitur in ſacris literis, v. g. Marth. 23. Et uos implete meſuram patrum veſtrorum. Et Io. 13. quod facis, fac citius. Hoc eſt paratus ſum pati mortem & traditionem. Secundò probatur. Quia licitum eſt accipere mutuum ſub uſuris: ergo petitio quæ habet illud ipſum obiectum bona eſt. Sed perinde eſt dicere da mihi mutuum ſub uſuris æquiualentẽ, atque dicere peto vt ego recipiã mutuũ ſub uſuris. Et licet Duran. & Palu. & Antoninus vbi ſuprà cũ teneant partem negatiuam dicunt, quòd communiter excuſantur petentes mutuum ſub uſuris ex negligentia vel ex ignorantia, uel quia certi ſunt, quòd uſurarius non dabit mutuum niſi ſub uſuris.

D Ad argumenta in oppoſitum quatenus militant contra ſecundam concluſionem reſpondetur. Ad primum reſpondetur, quòd obiectum petentis mutuum ſub uſuris non eſt intrinſecè malum, etiam ſi dare mutuum ſub uſuris ſit intrinſecè malum, quia obiectum petentis non eſt niſi mutuum, quod autẽ dicit, ſub uſuris, permiſſiue dicit: ſicut qui vult potionem amaram accipere non habet pro obiecto amaritudinem neque complacet de amaritudine, ſed de ſanitate & curatione. Secundum argumentum eandem habet ſolutionem. Ad tertium reſpondetur, quòd non ſolum eſt licita illa petitio, quia uſurarius eſt paratus, ſed quia petens petit actum quem alter poteſt exercere abſque peccato, ſcilicet mutuare. Ceterum qui petit ab altero vt fornicetur, petit actum quem alter non poteſt exercere ſine peccato. Ad quartum reſpondetur, concedo antedens & nego conſequentiam, quia magis non poteſt exercere illum actum abſque peccato, quòd ſi fuerit ali-

quis magis q̄ sine inuocatione dæmonis possit sol-
uere maleficiū vel declarādo vbi sit vt alij soluant, li-
citur est petere ab illo vt soluat maleficiū: vt opti-
mè aduertit Caietanus in q̄one de maleficis. Et for-
tassis ita intelligendi sunt Aureolus in 4. dist. 34. &
summa Angelica in verbo superstitio, asserentes li-
citur esse petere à malefico, vt soluat maleficiū. Ob-
seruandum est tñ q̄ quanuis D. August. in epist. ad
Publicolam quæ est 154. nunquā cōcedat licitū esse
petere tale iur̄m per falsos deos, sed recipere: nihilo-
minus illa petitio, iura mihi per tuum idolum, q̄ ser-
uabis fidem, pōt habere bonū sensum ex circumstan-
tiis, s̄quia sic petens, certus est, q̄ ille infidelis non
aliter iurabit nisi per falsum deū, neque aliter serua-
bit fidē, & intentio petentis nō fertur nisi tñ ad iu-
ramentum quod licite fieri poterit. Permittit aut̄ q̄
ille iuret per falsum Deum propter suam commo-
ditatem proportionabiliter, sicut diximus de peten-
te mutuum sub vsuris.

DVBIVM tertium est vtrum sit licitum absq;
aliqua necessitate vel propria commoditate, petere
vel recipere mutuum sub vsuris? Arguitur primò p̄
parte negatiua. Nam D. Tho. dicit esse licitum cum
limitatione, s̄ p̄ bonū propriū vel alterius, & hoc
ip̄ium insinuat in solutione ad secundum. Secundò.
Quilibet tenetur ex charitate impedire peccatū pro-
ximi, quotiescumq; potest sine proprio detrimento,
sed qui petit vel recipit ad vsuras absque aliqua pro-
pria commoditate potest impedire peccatum proxi-
mi non petendo: ergo tenetur non petere nec reci-
pere. Et si rñdeas, q̄ ille vsurarius iam paratus erat
ad omnem vsuram & peccauerat; contra ille vsura-
rius de nouo peccat exercendo istum actum in sin-
gulari, nam tenetur confiteri illum actum singula-
rem, neque sufficit confiteri separatim esse ad om-
nem vsuram; ergo de nouo peccat, ac per consequēs
ego poteram illud euitare peccatum non recipien-
do ad vsuras.

Ad hoc dubium Durandus vbi suprā expresse te-
net, q̄ non alia rōne excusatur recipiens ad vsuras
ne communicet peccato alterius, nisi quia id facit
p̄ suam vtilitatem, quæ quidē debet esse maior quā
damnum quod patitur in rependendis vsuris. Caietanus
vero hic inquit, q̄ non oportet nimium vr̄ge
re conscientias consentientium, interrogando an p̄
aliquam vtilitatem receperint sub vsuris. Et dicit Caietan.
q̄ nisi finis p̄ quem aliquis recipit sub vsuris
fuerit peccatum mortale: non est peccatum mortale
recipere sub vsuris: sed poterit esse veniale, vel
quia actus est otiosus, vel quia forte est peccatum ve-
niale. Neque obstat q̄ D. Thom. in Rñsione ad lecto-
rem Florentinum, dicit q̄ non excusatur quis à pec-
cato petendi mutuum sub vsuris p̄ maiores nego-
tiationes exercendas: quia D. Tho. intelligendus est
de peccato veniali, quia finis ille, vt aliquis abundan-
tiores diuitias assequatur est peccatum veniale. Di-
cit vero Caietanus, q̄ si quis petit ad vsuras vel reci-
pit vt fornicetur, non peccat duo peccata, alterum
fornicationis & alterum quia dat materiam peccan-
di vsurario, vel non impediendo peccatum vsuræ:
sed tantum peccatum fornicationis. Id ipsum tenet
Soto in lib. 6. de iust. q. 1. art. 5. & hanc sn̄iam tenent
plurimi ex modernis Theologis, sed nobis probabi-
lis v̄f sententia Durandi quæ fundm̄ habet in doctri-
na S. Tho. & probant illam argumenta facta pro par-
te negatiua, quæ non facile soluantur. Sed notandū
est, q̄ vtilitas quæ excusat à tali peccato non oportet
vt sit maxima, vt g. q̄ aliquis sed in extrema vel gra-
ui necessitate, vt possit recipere mutuum sub vsuris:
sed sufficit q̄ sit mediocris quædam commoditas se-

condum decentiam status cuiuslibet.

DVBIVM quartum est circa solutionē D. Tho.
Ad tertium vbi dicit, q̄ ille qui deponit pecunias apud
vsurarium qui nō hēt aliās quibus vsuras exerceat,
vel deponit hac intentione, ut ille maiores vsuras ex-
erceat, sit particeps culpæ illius. Dubitatur inquam,
vtrum ille qui deponit pecunias in tali casu, peccet
peccatum iniustitiæ contra eos cum quibus exercē-
tur vsuræ? Caietanus hic inquit q̄ ille qui deponit
pecunias suas apud talem vsurariū, peccat tñ venia-
liter. Et ratio eius est: quia ipse vsurarius duo peccat
peccata, alterum infidelitatis, eo q̄ alienat custodiū
sine voluntate domini proprii, & in hoc venialiter
peccat ex genere suo, & cū hoc peccato communi-
cat ille qui deponit vsuras apud vsurarium, quia dat
illi materiam infidelitatis. Alterum peccatum quod
committit vsurarius, est iniustitiæ cōtra eos cū qui-
bus exercet vsuras, & in hoc peccato nō cōmunicat
qui deponit pecunias, q̄a tñ intendit custodire suas
pecunias. Cæterum hæc sn̄ia Caietani maximè quā-
tum ad secundū dictum falsa v̄f viris doctis. Quan-
tum ad primū dictū mihi non placet: quia rō secun-
di dicti, si quid valet, probat falsum esse primum di-
ctū. Siquidem deponens pecuniam non intendit q̄
depositarius infideliter agat, sed custodire suam pec-
uniam. Probat. Nam D. Tho. in solutione tertii
inquit, q̄ ille qui deponit pecunias apud vsurariū sit
particeps culpæ vsurarii. Et certum est, q̄ loquit̄ de
culpa quā cōmittit vsurarius exercendo vsuras. Sed
illud peccatum est iniustitiæ: ergo qui deponit pecu-
nias est particeps iniustitiæ & tenetur ad restituti-
onem. Secundò. Qui deponit gladium apud hoīem
iratum contra alterum cum quo occiturus est illum
peccat peccatum homicidii, si hoc præuideat, ergo
similiter in nostro proposito. Et confirmatur. Si
quis deponeret arma apud illum quem videt cū his
illaturum bellum iniustum, peccat idē peccatum, ergo
&c. Tertio. Si quis depositarius reddat depositū
dño, volenti cum illo iniuriam alicui tertio inferre,
peccat peccatum iniustitiæ: & tenetur ad restituti-
onē damni subsequenti; vt diximus suprā quæst. 62. ar.
5. ergo multo magis peccat contra iustitiam, ille qui
deponit proprias pecunias apud vsurarium paratum
inferre iniuriam alicui tertio. Patet consequentia.
Nam depositarius ille tenebatur aliās iure naturæ
reddere depositum, nisi adesset illa circumstantia;
qui vero deponit proprias pecunias nulla obligatio-
ne, sed vltro deponit, stante eadē circumstantia: ergo
multo magis peccat. Et confirmatur. Si quis furū pa-
ratissimo ad furandum det clauem aduſterinam, sit
particeps furti illius, ut patet in l. si pignore. §. si fe-
ramenta, ff. de furtis, ergo similiter in casu posito.

E Ad rationem Caietani, scilicet, quod ille qui depo-
nit pecunias id facit propter suam commoditatem
quam non tenetur amittere propter malitiam vsu-
rarij. Respondetur, quod in illo casu tenetur amitte-
re suam commoditatem, ne fiat iniuria alicui ter-
tio, non solum ex charitate. Nam hæc non obligat
sæpenumero cum tanto detrimento: sed tenetur ex
iustitia non dare instrumenta quibus præuidet iniu-
riam faciendam esse proximo: aliās talis iniuria est
ip̄si voluntaria indirecte. Ob hæc argumenta est
valde probabilis hæc sententia: nihilominus senten-
tia Caiet. & mihi ita videtur, dummodo qui pecu-
nias deponit non intendat nisi propriam commo-
ditatem securi depositi.

Ad argumenta in oppositum respondetur, quod
est differentia maxima inter mutuatarium qui sol-
uit vsuras, & alios quibus inferitur vis. Nam
mutuatarius mouetur ab iatrinseco ad querendum
mutuum

mutuum etiam non obstantibus vsuris propter suam commoditatem, & gaudet inueniens mutuatore etiam vsurarium: unde non proprie anticipatur per vim vsurarij: neque conuenitur de illo qui deposuit pecunias apud vsurarium sicut merito conuenitur ille, qui percutitur aut qui spoliatur de illo dedit gladium vel ferramentum. Cæterum S. Thom. potest intelligi, quando depositor non amittit suam commoditatem. Tunc, n. videtur dare occasione vsurario peccandi. Hactenus de materia vsurarum.

De Censibus.

POST quam doctrinam sunt aliqui contractus in quibus solet palliari vsura, vt est emptio & venditio ad creditum, sed de hoc diximus. q. 77. art. 4. de cæteris vero contractibus dicemus itatim.

DE quatuor speciebus contractuum agendum nobis est; in quibus solet palliari vsura, scilicet de emptione & venditione censuum. Secundo de Affecutionibus. Tertio de Societatibus. Quarto de Cambijs. De primo igitur contractu disputant Doctores in 4. dist. 15. Conrad. de contract. q. 79. Ioannes de Medina in quaestione speciali de censibus. Soto lib. 6. de iust. q. 5. Couar. lib. 3. Variar. cap. 7. Nauar. super caput primum. 14. q. 3. nu. 16. Nobis autem circa istam materiam quatuor definienda sunt. Primum quid sit census. Secundum super quam rem possit constitui census. Tertium quotuplex sit census. Quartum que nam conditiones sint necessariae ad iustificationem census. Circa primum nota, quod non accipimus hic nomen census pro re familiarium, nec vero pro tributo quod soluitur regibus; sed accipitur vt significat ius percipiendi annuam pensionem ex contractu emptiois & venditionis. Vt v. g. emit Petrus à Paulo pro quatuordecim ius percipiendi ab illo vnus singulis annis: illud ius est census secundum præsentem considerationem. De secundo vero communis sententia est, quod census potest constitui super re fructifera. v. g. super agro, vinea & domo. Vt si Petrus emit à Paulo ius percipiendi ex agro illius tres modios tritici, vel mille dipondia singulis annis.

DV B I V M primum est: an super nudam personam possit constitui census. De qua re est differentia inter Iuristas & Theologos stando in solo iure naturali, nam ferè communis sententia est pars negatiua, quam in locis citatis supra dicti doctores probant multis argumentis. Sed partem affirmatiuam tenet Conrad. vbi sup. q. 83. & 84. Medina ubi supra Soto vbi sup. artic. 1. Maior. in 4. dist. 15. quæst. 44. Couar. supra num. 8.

PR O decisione sit prima conclusio. Stando in solo iure naturali potest constitui census super nudam personam fructiferam tñ & vtilē, vt v. g. super artificem. Probatum primum. Nam artifex potest locare suas operas, ergo poterit vendere ius ad illas singulis annis exhibendas. Secundò super rem fructiferam potest constitui census: ergo super personam vtilē & fructiferam. Vltimò probatur. Nam in quibusdam ecclesijs exigunt decime non solū ex fructibus terræ, sed et ex personis fructuosas, vt hñ in c. Apostolicæ. de decimis, ergo etiam census potest constitui super tales personas.

Secunda conclusio. Stando in eodem iure naturali, potest constitui census super nudam personam. Ista conclusio non est tam certa sicut prima. Sed probatur. Nam stado in solo iure naturæ, illa persona potest vendere & fieri seruus: ergo pari ratione poterit vendere ius istud ad certum tempus. Secundò probatur. Quia nulla persona est tam inutilis quæ non possit aliqua obsequia prestare, vt comitari dñm vel assistere illi: ergo super quolibet personam potest constitui census.

Tertio. Obligatio cuiuslibet personæ quæ super se accipit ad soluendam pensionem, vel pecuniam, vel seruitutem, ita vt illo tempore statuto non sit iuris sed maneat vbi dominus voluerit, totū hoc pretio estimabile est, ergo poterit vendi, si fuerit emptor. Confirmatur. Nam nemo est tam pauper & nudus qui ex industria sua non possit eleemosynas colligere, unde obligetur per totam vitam singulis annis soluere pensionem vnus argenti; ergo persona illius poterit obligari ad illam pensionem. Ex hac conclusione sequuntur tria. Primum est, census posse constitui super incerta bona. Secundum est, posse constitui super bona minoris valoris quam sit census. Tertio. Super bona facile peritura non perente censu. Ratio omnium istorum est, quoniam cum census possit constitui super ipsam personam immediate inde suppletur, quod deficit in bonis super quæ constituitur census. Sed contra istam conclusionem arguitur sic. In tali contractu venditur & emitur id quod reuera non est, neque in se neque in sua causa, ergo talis contractus habet effigiem vsuræ. Ad hoc argumentum respondetur primo, nego antecedens. Quia reuera id quod emitur partim est in se, partim est in sua causa: emitur, n. ius ad exigendum à Paulo pensionem annuam, unde obligatio reuera est in Paulo & pretio estimabilis: pensio vero est in illo tanquam in causa, qui industria sua tenetur acquirere unde soluat. Secundò respondetur, nego consequentiam & ratio est: quia vsura non committitur vbi non est mutuum: at vero in casu posito neque est mutuum explicite neque implicite, eo quod ipsum capitale quod est pretium nunquam tenetur Paulus reddere Petro, quod si in illo contractu est aliqua iniustitia: illa tenet se ex parte vendentis, quia vendit id quod non est. Sed neque ista iniustitia reperitur illic. Ratio est: quia scienti & propria sponte volenti non fit iniuria: sed emens census super nudam personam est sciens, quod emit, & propria sponte vult emere: ergo nulla fit iniuria illi. Et per hoc respondetur ad aliud argumentum huic simile, scilicet, non est licitum emere à Rege iura fictitia, ergo neque in casu posito emere census super nudam personam. Respondetur, n. ad antecedens, quod si ille qui emit iura fictitia ignorat esse fictitia, iniuriæ patitur à Rege: si autem sciat esse fictitia, nullam patitur iniuriam si vult emere obligationem Regis ad soluendam pensionem. Atque hactenus de hoc secundo dubio.

De tertio vero sciendum est quod ex quadruplici capite sumitur multiplex diuisio censuum, vel ex parte modi faciendi contractuum, & sic alius est census reseruatius alius consignatiuus: reseruatius est, quando aliquis tribuit alteri sua bona reseruando sibi aliquam pensionem annuam. Sed de hoc sensu fit mentio in l. fi. C. de rerum permutatione. Consignatiuus census est, quando aliquis retinens sua bona obligatur illa ad soluendam annuam pensionem: & iste est frequentissimus in vsu. Secundò diuiditur census ex parte rei super qua constituitur, & sic alius census est realis constitutus super re temporali: alius dicitur personalis, quia constituitur immediate super persona. Tertio diuiditur ex parte ipsius pensionis soluendæ; & sic alius census est fructuarius, quando pensio est fructus alicuius rei: alius pecuniarius quando pensio est pecunia. Item eadē consideratione diuiditur census super quantitate pensionis, vel absolutam & certam, v. g. si pensio sit decem millia, vel proportionabilem, ut si pensio sit quinta pars fructus. Denique diuiditur census ex parte durationis, unde deriuantur multæ diuisiones: alius est enim perpetuus, alius temporalis. Item temporalis alius constituitur pro certo tempore. v. g. 20. annis: alius pro certa vita, verbi gratia pro vita Ioannis, qui census dicitur vitali-

vitalitij. Item alius est census redimibilis, alius irredimibilis. Redimibilis dicitur, quia venditor census potest dato pretio quod recipit extinguere census: irredimibilis dicitur quia hoc non potest. Iam vero circa quartum punctum principale quaeritur, utrum omnes predicti contractus sint liciti stando in solo iure naturæ? De qua re variae sunt doctorum sententiae, quidam enim aiunt, quod licet aliquis possit donare censum: non tamen potest vendere. Huius sententiae est Henricus Gadauo quodlibet. 8. q. 22. & Ariminus quem citat Saly. in authent. ad hæc. C. de usuris, & aliqui Iurisperiti in c. in ciuitate de usuris. Alij vero aiunt, licitum esse vendere censum reale & non personale. Alij vero licitum esse fructuarium censum non autem pecuniarium. Huius sententiae dicitur esse Ancharanus.

PRO decisione sit vnica conclusio. Stando in solo iure naturæ omnes contractus censuum predictorum liciti sunt, si fiant iusto pretio. Probatum primo. Cuilibet licitum est bona sua pretio vendere; ergo & partem bonorum suorum. Rursum, sed pars bonorum est census: ergo potest illi vendere. Secundo probatur. Censum ille habet rationem mercis pretio aestimabilis, & pecunia habet rationem pretij; ergo iustus erit contractus ubi pecunia pro censu datur. Tertio. Omnis res que donari potest si non sit spiritualis potest vendi; sed census non est bonum spirituale; ergo si potest donari potest & vendi. Quarto. Fructus terræ sunt pretio aestimabiles; ergo si census fructuarium est licitus erit licitus pecuniarius. Vltimo probatur ex constitutionibus Martini V. & Calixti III. quæ habentur inter extravagantes cõstitut. de empt. & vend. & ex motu proprio Pij V. de censibus, quibus in locis Pontifices approbant censum, et pecuniarios quibusdam conditionibus appositis. Item in Clementina prima, de rebus eccl. non alienandis, conceditur episcopis facultas alienandi bona ecclesie, pro tempore vite sue. Vnde colligimus quod census pro certo tempore sit licitus: De qua re erit specialis difficultas in dubio 3. Denique in legibus Hispaniæ eadem conclusio probatur, ut patet in Compilatione legum lib. 5. tit. 15. & quamuis in his legibus prohibeatur census fructuarium propter speciales rationes tamen nos loquimur stando in iure naturæ.

DVBIVM secundum est, an liceat emere censum cum pacto retro emendi, vel retro vendendi. v. g. vendit Petrus censum Ioanni, & obligatur Petrus redimere censum: tunc dicitur pactum retro emendi. Rursum, si autem non obligetur Petrus, sed Ioannes obligetur iterum vendere Petro quia ipse voluerit: tunc dicitur pactum retro vendendi. Respondetur ergo ad dubium, & sit prima conclusio. Licitum est emere censum cum pacto retro vendendi. Vt v. g. in casu posito licitum est Petro obligare Ioannem, ut quia Petrus voluerit redimere censum dato pretio quod recipit, teneatur Ioannes admittere redemptionem illam. Probatum conclusio. Nam si quæ ratio iniustitiæ esset in isto contractu maxime usuræ; sed ista non est, ergo. Minor probatur, quia ad rationem usuræ requiritur mutuum: sed ibi non est ratio mutui neque implicita quidem, quod patet, quia ad rationem mutui pertinet, ut mutuatarius qui recipit pecuniam obligetur illam reddere. Sed in casu posito Petrus non obligatur reddere pecuniam, sed relinquitur in eius voluntate: ergo non habet rationem mutuarij. Secundo. Quæcumque alia res temporalis potest emi cum pacto retro vendendi, ut domus & ager, ergo census. Verum est tamen, quod cum tali pacto retro vendendi debet diminui de pretio census, ut v. g. si mille aestimantur pretio triginta mille cum tali pacto retro vendendi, tunc cum tali pacto non aestimabuntur nisi quatuordecim millium dipondiorum. Et denique conclusio colligitur ex Pontificibus citatis & legibus.

A Secunda conclusio. Usura est emere censum cum pacto retro emendi, ut v. g. in casu posito illicitum est & usura, obligare Petrum ut redimat censum reddendo principale non computatis singulis pensionibus in ipso pretio. Ista conclusio probatur. Nam in tali contractu est mutuum implicite. Probatum. Nam Petrus obligatur reddere pretium quod accepit, & rursum reddere aliquid amplius singulis annis; ergo est usura, scilicet mutuum ex lucro. Sed notandum est, quod ista conclusio intelligenda est quia persona Petri obligatur reddere pretium. Caterum si non obligetur persona Petri, sed tantum res super quam constituitur census, licitum est emere censum cum tali pacto, ut emptor ipse possit exigere a re illa post aliquot annos pretium datum, non computando annuas pensiones quas receperat. Probatum: nam in tali casu nulla est ratio mutui ne implicite quidem, quod probatur. De ratione mutui est, ut mutuatarius obligetur reddere mutuum: sed in casu isto mutuatarius non tenetur reddere: ergo ibi non est ratio mutui, ac per consequens neque est usura. Confirmatur. Nam mutuatarius semper obligatur reddere mutuum in omni euentu, sed in casu posito Petrus vendens censum non tenetur reddere pretium, si res super qua constituitur pereat: ergo non habet rationem mutuarij. Secundo probatur. Nam alia res possunt vendi cum tali pacto retro emendi. Vt verbi gratia emit Ioannes vineam a Petro eo pacto ut Petrus teneatur post decennium iterum emere vineam a Ioanne eo pretio quo tunc aestimanda fuerit. Ergo similiter potest vendi census cum tali pacto, dummodo non obligetur persona reddere pretium quod recepit, sed ista exceptio intelligenda est, dummodo pretium quod datur pro tali censu sit maius quam esset sine tali pacto: eo quod pactum illud est in grauamen ipsius venditoris, alioquin posset esse iniustitia in tali contractu: eo quod pretium est minus quam par est. Non autem erit usura, quia nulla est ratio mutui. Et isto fortassis modo intelligenda est sententia Ioannis de Medina in quaestione de censibus, ubi tenet licitum esse emere censum cum pacto retro emendi, intelligendus est, non obligando personam sed rem ipsam.

DVBIVM tertium est unde pensandum sit iustum pretium in censibus emendis? Respondetur & sit prima conclusio. Stando in solo iure naturali, illud est pretium iustum quod aestimatur a viris bonis & prudentibus, & quod est in usu pro illo tempore. Hoc probatur: quia eadem est ratio quantum ad hoc sicut de alijs mercibus de quibus diximus in quaestione 77. illud esse pretium iustum. Sed est aduertendum, quod ad aestimandum pretium iustum, oportet aduertere ad onus sine grauamen quod suscipit venditor vel emptor. Vt verbi gratia si venditor obligatur ut nunquam redimat, debet esse maius pretium. Si autem emptor ipse obligatur extinguere censum redimete uenditore, debet minui de pretio, quia illud est grauamen emptoris. Et denique attendendum est si res super qua constituitur census sit firma & tuta, sic enim pretium debet esse maius quam si res sit minus tuta.

Secunda conclusio. Secundum leges regni Hispaniæ census temporales redimibiles non possunt emi minoris quam quatuordecim pro uno. Patet ex libro quinto, tit. 15. libro sexto, ubi irritantur contractus aliter facti, & tabellio qui interfuerit grauer punitur. Sed aduertendum est circa istam legem, quod quia facta est in fauorem uendentium non ponitur terminus passiuus versus magnitudinem sed uersus paruitatem. Itaque census redimibilis iuste venditur

ditur pluri quam quatuordecim. Secundo aduertendum est, q̄ in l. 4. ibidem Carolus V. reducit census fructuarios redimibiles ad pecuniarios respectu quatuordecim pro vno; sed quia non fecerat legem vniuersalem de censibus pecuniarijs: ideo eius filius in l. 6. fecit talem constitutionem, reducendo omnes antiquos census redimibiles qui minori pretio fuerant constituti ad quatuordecim pro vno. Denique aduertendū est, q̄ illa lex intelligenda est quando illa res super qua constituitur census fuerit satis tuta, alioquin si res non est satis tuta: poterit census minori pretio emi in foro conscientiarum, nam fortassis in foro exteriori non admittetur illa excusatio.

Dubium quartū est, Vtrum sit licitum emere censum temporalem pro certo tempore minori pretio quam fuerit tota summa singularium pensionum? V. g. vtrum sit licitū Petro emere mille singulis annis soluenda, pro quatuordecim millibus ad spatium 20. annorum. Pro parte negativa est argumentum. Petrus obligat Ioannem venditorem, vt intra viginti annos reddat viginti millia p̄ quatuordecim quæ modo recipit, quod videtur esse mutuum implicite & vsura. Et confirmatur. Si Petrus obligaret Ioannem vt receptis quatuordecim modo, redderet post viginti annos viginti millia simul, esset aperta vsura, ergo etiam in casu posito. Patet consequentia: nā nihil refert quod solutio fiat sigillatim vel simul.

Ad hoc dubium Soto lib. 6. de iust. q. 5. ar. 2. dicit, q̄ si per talem contractum emantur fructus incerti, quamuis sit spes q̄ sunt valituri magis quam pretium datum, licitus est contractus: si autem census sit pecuniarius & certus, & nullis expensis recuperandus: inquit, non posse distingui à mutuo & vsura. Oppositam sententiam tenet Conrad. vbi supra. q. 80. & ratio eius est: quia 100. nummi præsentis, pluris æstimantur quam 100. absentes; ergo poterit aliquis emere 100. de præsentis datis 110. in spatio quinque annorum, v. g. soluendos. Sed hæc ratio nulla est. Quia pari modo iustificaretur omne mutuum cum lucro Ioannes vero de Medina vbi supra post longā disputationem ait, q̄ de rigore censendi scholastico, non possumus condemnare illum contractum: Nihilominus est suspectus de vsura.

PRO decisione sit conclusio. Licitus est ille contractus si fiat iusto pretio. Probatur primo. Nam census pro certo tempore licitus est, & ex iure approbatus, vt diximus: sed communiter ita celebratur ab omnibus, vt pretium sit minus quā tota summa pensionum: ergo ita est licitus. Confirmatur. Nā alias stultus iudicaretur qui daret quatuordecim millia simul, pro pensione millium soluendorum singulis annis pro spatio quatuordecim annorum. Secundo probatur. Census perpetuus emitur minore pretio quam sit tota summa pensionum soluendarum. Vt v. g. si emitur census mille dipondiorum pro triginta millibus, certum est, q̄ transactis 30. annis excedit summam pensionum in infinitum pretium datum. Ergo multo magis licitum erit emere censum temporalem pro certo tempore, minore pretio quam sit summa pensionum. Patet consequentia. Nam census perpetuus pluris æstimatur ab omnibus. Deniq; probatur. Nam Petrus emens talem censum statim abdicat à se ius quatuordecim millium dipondiorum, simul tribuens illa Ioanni, quod quidem ius pluri æstimatur saltem non minus quam ius percipiendi singulis annis mille pro spatio viginti annorum. Et ratio est: quia multa pecunia simul utilior est & aptior ad quamlibet negotiationem, quā si sigillatim & per partes possideatur.

Ad argumentū in oppositum respondetur, q̄ idē

A argumentum probaret non esse licitum emere censum perpetuum minore pretio quā sit summa pensionum soluendarum. Respondetur, ergo q̄ ius recipiendi sigillatim & paulatim. 2000. non plurius æstimatur quam ius possidēdi simul quatuordecim millia. Ad confirmationem negatur consequentia propter rationem dictam, & quia in illo casu obligaret venditorem ut teneatur simul rependere quatuordecim millia & insuper sex millia.

Dubium vltimū est, quæ nam conditiones sint necessariae vt contractus census redimibilis sit licitus. Pro cuius explicatione notandū est. Quod sex conditiones colligebantur ex Decretis Calixti III. & Martini V. quæ habentur in summa Conciliorū in summa Concilij Florentini. Circa quas conditiones erat differentia inter doctores; quidam enim dicebant Pontifices quidem definisse contractus factos cū illis conditionib. licitos esse, non tamen necessarias esse conditiones illas. Alij verò aiebant omnino necessarias esse, ut census esset licitus & iustus. Hanc tñ differentiā diremit facile Pius V. in proprio motu de censibus edito anno 1569. Vbi statuit nouē conditiones esse necessarias ut contractus census licitus sit. Prima conditio est, vt non constituitur nisi super re immobili & ex natura sua fructifera, & certis finibus determinata. Secunda conditio est, q̄ nō constituitur census nisi numerata pecunia de præsentis coram testibus & notario celebrante simul contractū. Tertia conditio est, q̄ solutiones pensionum non fiant anticipatæ. Quarta conditio est, vt conditiones & obligationes de casib. fortuitis nullæ sint. Quinta conditio est, q̄ pactum auferens uel restringens facultatē uendendi rem super qua constituitur census nullum sit, quin potius debitor habeat liberā potestatem vendendi re sine solutione decimæ partis, vel aliquotæ: dummodo res illa eodē pretio possit uendi à dño census. Sexta conditio est, q̄ pacta omnino sint irrita quæ continent, vt si venditor census fuerit morosus in solutione pensionis, q̄ teneatur ad lucrum cessans, & ad cambia & ad pensiones. Sed hæc conditio debet intelligi quantum est ex parte pacti qd̄ interuenit inter emptorem & venditorem; nam si aliàs iure naturæ tenebatur uenditor morosus ad lucrum cessans, uel ad damnū emergens: non excusabitur p̄ istā constitutionē Pontificis. Septima conditio est, q̄ census semel constitutus non augeatur neque minuatur super eadē re in fauorē ipsius emptoris. Octaua conditio est, ut census pereat per eū re sup̄ qua constituitur & minuatur minuta re: sed hoc intelligendum est, quando ita diminuitur ut nō possit integrum censum reddere. Item in eadem conditione statuit Pontifex, ut uenditor census possit illum extinguere eodē pretio quo uendidit. Nona conditio est, ut pacta quæ continentur, ut pretium census ab inuito & inuoluntario exigantur, nulla sint, hoc est, q̄ non fiat pactum retro emendi nisi in casu quo ipse uenditor uolens redimere censum, admonet ante duos menses dominū, quibus transactis statuit Pontifex ut dominus census intra annum possit repetere censum ab inuito & inuoluntario: quod si alia qua uia ille non potuit soluere pretium, nihilominus ei facultas maneat redimendi quando potuerit: ita ut non efficiatur perpetuus census. Deniq; declarat Pontifex, q̄ pretium semel constitutum non possit crescere aut minui propter temporum aut personarum qualitatem.

C

Quas omnes conditiones Pontifex vult habere locum, non solum quando census de nouo creatur: sed etiam quando, constitutus iam de nouo uenditur, dummodo talis census fuerit creatus post promulgatio-

mulgationem istius motus proprii. His suppositis, responderetur unica conclusione ad dubium. Omnes istæ conditiones sunt conformes iuri naturali, & p cõsequens obligat in foro conscientiæ. Et probatur. Nã cõtractus census magnã materiam præbet palliandi usuras; sed per istas conditiones obuiatur his incommodis, ergo obligant in conscientia, & sunt conformes recte rationi. Item, quamuis multa pacta quæ Pontifex irritat ibi stando in iure naturæ essent ualida, tamen si attendamus idem ius naturæ, necesse erat, ut stantibus pactis illis, pretium augetur: quia tamen non augebatur in consuetudine hominum, ideo Pontifex merito irritat illa pacta. Et deniq; probatur. Nam res publica ciuili Christiana subdita est ecclesiasticæ in omnibus quæ pertinent ad salutem animarum: sed ad salutem animarum expediebat (ut ait ipse Pontifex) q̄ tanto malo occurreretur: ergo tales leges obligant in foro conscientiæ. Neq; ualet dicere, q̄ istæ sanctiones non sunt acceptatæ. Quia reuera in tribunalibus Regiis admittuntur, & uiri timorati conscientiæ ita seruant: nec aliquãdo fuit supplicatum ab huiusmodi constitutionibus apud ipsum Pontificem. Atque hæc de isto dubio.

D V B I V M ultimum est, An licitum sit uenditori redimere censum pro partibus, v. g. reddendo medietatem pretii quod recepit, uel tertiã partem, uel quartam: ita ut emptor teneatur extinguere partem census proportionabiliter. Pro solutione notandum est, q̄ in illis sex conditionibus antiquis Calixti III. & Martini V. tertia erat, q̄ in ipso cõtractu census expressè daretur facultas uenditori redimendi censum per partes. Sed tamen huius conditionis non meminit Pius V.

Sit igitur prima conclusio. Illa conditio iam non est necessaria in illo cõtractu census. Probatur. Nam licet Pius V. non reuocauerit illam expressè, tamen dum constitueret omnes cõditiones necessarias ad iustificandum censum, uisus est illam quasi reuocasse, cuius non meminit.

Secunda conclusio. Licitum erit apponere illam conditionem ex cõtractu census, ut uenditor possit redimere censum per partes. Probatur. Nã illa cõditio non est contra ius naturæ, neque prohibita lege humana, ergo, & c. Sed notandum est, q̄ cū illa conditio dẽt minui pretiũ ipsius census, & tãto magis quanto per miniores partes datur facultas reddimendi uenditori. Ratio huius est, quia illa conditio est ei detrimentũ, ut obligetur extinguere cẽsum nõ recepto pretio quod semel accepit. Tertia conclusio. Si nulla fiat mentio huius conditionis in ipso cõtractu census, non tenetur emptor ex iustitia admittere redemptionem census per partes: nam emptor tantum obligatur emendo censum redimibilem, retrouendere. Probatur. Ille tantum obligatur retrouendere quando uenditor primus uoluerit; sed hoc pactum non est necessarium, ut admittat redemptionem per partes, eo q̄ ipse totum pretium dedit simul quando emit censum, & detrimentum patitur recipiendo per partes, ergo & c.

Notandum tamen est, q̄ si modo de facto uenditor uelit redimere medietatẽ census, cogitur in foro exteriori emptor admittere talem redemptionẽ: fortassis magis ex quadam æquitate quam ex rigore iustitiæ, uel forte quia ipsa consuetudo uidetur obtinere vim legis. Nihilominus admissa ista consuetudine, sit quarta conclusio. Licitum est in cõtractu census ponere expressè, ut nõ possit redimi nisi totus simul: dummodo augeatur pretiũ. Probatur, quia ista conditio non est contra aliquod ius, sed potius ualde cõformis iuri naturæ, ergo potest apponi conditio, ut

A non redimatur nisi totus simul. Diximus autem, q̄ debet augeri pretium supposita illa conditione: quia talis conditio est in fauorem ipsius emptoris ut uenditor renuntiet illi consuetudini.

Ultima conclusio. Siue sit diues siue pauper qui uendit censum, idẽ debet esse pretiũ. Hanc conclusionẽ ponimus contra aliquos modernos qui opinantur, q̄ si sit pauper qui uendit censum, nõ dẽt obligari ut redimat simul totũ censum quando uoluerit redimere: sed quod possit per partes redimere. Et ratio illorũ est: quia efficitur census perpetuus si nõ admittitur à paupere redemptio illa per partes. Sed nobis hæc ratio per accidens uidetur esse. Probatur.

B Quia pretium iustum census redimibilis idẽ est cõstitutum secundũ leges, siue sit diues siue pauper qui uendit. Et confirmatur. Nam iustum pretium tritici idẽ est omnino secundũ leges, siue qui uendit sit pauper siue diues, ergo simili ratione erit idẽ pretiũ census redimibilis. Præterea probatur, quia cū cẽsus ille sit redimibilis ex natura sua, poterit contingere, ut aliquis amicus pauperis redimat illũ sibi, atque adeo nunquã efficitur mihi perpetuus & securus. Denique, quia uel ille census constitutus est super aliqua re bona & tura, & tunc ipse pauper poterit redimere uendendo illam: uel est constituta super re minus tuta, tunc census ipse minoris pretij est, unde refarcitur in pretio dato secundũ leges, perpetuitas quẽ per accidens consequi potest, ex eo quod est pauper qui uendit. Hactenus dictũ sit de censibus quod attinet ad rationẽ iustitiæ. Ceterum quod attinet ad rationẽ charitatis & misericordiæ, alia ratio esse poterit sepe numero. Nã continget quando pauper uult uendere censum diuiti, quod sit in tanta necessitate ut diues peccet contra charitatem & misericordiam emendo: quia tenebatur mutuare gratis ex præcepto charitatis. Tertio loco disputandum est de cõtractu assicurationis, de quo est titulus expressus in iure Ciuili in ff. & in C. de nautico fœnore, & in iure Canonico in c. nauiganti, de uisuris, disputant Canonistæ. Soto lib. 6. de iusti. q. 7. Couar. lib. 3. Var. c. 2.

C PRO cuius rei intelligentia nota primò, quod assicuratio est pactum de suscipiendo in sepericulo rei ad alterum pertinentis, propter pretium. v. g. est negociator habens nauim onustam mercibus, quã parat mittere ad Indos: timens autem varia pericula maris, quærît assurectorem totius capitalis dato pretio.

D Secundo nota, quod huiusmodi cõtractus assicurationis aliquando quidẽ uerus est & realis ex utraque parte. v. g. quando ille qui petit assicurationẽ habet nauẽ onustã mercibus expositã, uel exponendam periculo, & alter qui assurectur hẽt reuera bona sufficientia ad assicurationẽ totius capitalis. Aliquãdo uero talis cõtractus est fictitiuus & siccus. v. g. quãdo ille qui petit assicurationẽ nõ hẽt rem periculo exponendã, sed fingit se habere, uel ẽt ille qui assurectur, nõ habet bona sufficientia ad assicurationẽ rei periculo exponendã. Sit igitur prima conclusio. Cõtractus primi generis iustus est dummodo fiat iusto pretio pro magnitudine periculi. Hæc conclusio patet ex l. 1. & l. nihil. & ex l. periculi. ff. ubi sup. & ex l. 1. & 2. C. ubi sup. & est cõmunis omnium sententia. Et ratio est manifesta: quia suscipere in seipso huiusmodi periculum est pretio æstimabile, ergo iustum erit pro assicuratione pretium recipere, maius uel minus pro magnitudine periculi. Item etiã, quia iustitia in huiusmodi cõtractu potest reduci ad cõtractum qui dicitur de positionis, siue uadationis, quod uulgo dicitur, apuesta, est. n. perinde talis assicuratio, atq; si assurector deponeret 100. amittẽda,

si nauis perierit, contra quatuor lucranda si non perierit. Sed aduertendū, quod ut sit iustus contractus affecurationis, tenetur ille qui petit affecurationem explicare specialia pericula quibus exposita est res illa, quando quidem pericula nō sunt manifesta omnibus, alias ipse non poterit recipere ab affecuratore premium nauis si pereat. v. g. si nauigauit per aliā viā quam non explicauit affecuratori. Secunda conclusio. Si affecurator non habeat bona quæ fingit se habere ad affecurandā rem, iniustus est contractus ex parte illius, neque pōt premium recipere, et si nauis salua peruenit ad portū. Probatur, quia tunc ille reuera nihil affecurat, cū non habeat vnde soluat p̄tium rei, si forte perierit: sed potius totū periculum immineret ipsi negotiatori. Quod si aliquis obijciat, quod et affecurator subiit periculū carceris & multiplicis vexationis, ergo pro isto periculo poterit aliquid pretij recipere, si nauis salua fuerit. Respondetur, nego consequentiā: quia huiusmodi periculum non est vtile in aliquo, ipsi negotiatori: sed potius molestū erit vexare. Sed tamen quaerit aliquis merito, an si ipse affecurator habeat saltē medietatem bonorum quæ fingit se habere. v. g. habeat 50. millia, & fingit se habere 100. millia: an tūc possit recipere medietatē pretij p̄missi pro affecuratione si nauis salua fuerit. Aliqui Theologi dicunt licitū esse: quia ille se exponit periculo soluēdi 50. millia. Sed nobis oppositum videt esse oīno verum. Probatur: quia talis affecurator non alio titulo pōt recipere illam medietatē pretij, nisi ex vi contractus affecurationis: sed ille contractus fuit nullus & inuoluntarius ex parte petentis affecurationem: ergo nihil pōt recipere affecurator. Probo minorem: quia petens affecurationē, si sciret impotentia affecuratoris, nullo modo faceret contractū cum eo, sed potius cū alio: ergo rationabiliter est inuoluntarius interpretatiuē: & per consequens contractus est nullus. Cōfirmatur, quia ille affecurator per fraudē fecit maximam iniuriā petenti affecurationē, quia ille petebat affecurationē totius nauis, & ipse affecurator reliquit eum expositum periculo amittendi 50. millia ducatorum contra suam voluntatem, ergo ex hac iniuria facta in tali contractū, nō oritur aliquod ius ipsi affecuratori, vt recipiat medietatem pretij constituti. Cæterū nascitur ius petenti affecurationem vt possit exigere saltim 50. millia quæ habet fraudulētus affecurator, si nauis perierit. Et ad argumentū contrariæ sententiæ, scilicet, quod affecurator exponit se periculo amittendi 50. millia regalia; Respōdetur nego consequentiā: quia ipse propria t̄m voluntate se exponit tali periculo, sine voluntate alterius contrahentis, qui intendebat facere contractū affecurationis pro toto, non autem pro parte. Tertia conclusio. Qui cum sciente & uolente facit contractum affecurationis nauis vacuæ, ita atq; si esset plena pretiosis mercibus, validus est contractus, & nulla est illic iniuria. Probatur, quia tunc talis contractus est contractus depositionis, seu uaditionis. Cæterum si talis contractus fiat cum ignorante nauim esse vacuam, quidā dicunt, quod cōtractus est nullus: quia nihil est, qd̄ affecuratur, & quia ipse affecurator est iniustus: si. n. sciret esse vacuā nauim non faceret talem contractū: eo quod timeret periculum nauis, quia non adhiberetur tanta diligentia seruandī nauim vacuā, atque si esset mercibus onusta. Vltima tamen sit conclusio. Talis cōtractus est validus si adhibeatur tanta diligentia in seruāda vacua nauī, atque si esset onusta mercibus. Probatur, quia tunc nulla fit iniuria affecuratori, neque exponitur maiori periculo, sed omnino est contractus

A depositionis siue vaditionis. Obseruādum est tamē, q̄ quando iste contractus fit cū ignorantī, & nauis non periclitatur in toto, sed in parte. non tenebitur affecurator soluere totum pretiū nauis, sicut si esset onusta mercibus. Ratio est euidēs, quia si reuera nauis esset plena, poterit in tali casu vtī ea mercū parte quæ salua facta est, ad soluēdū pretiū pro totis mercibus: si autem nauis illa oīno submersa est: tenebitur soluere totū pretiū constitutum. Verū tamen cōtra ea quæ diximus est vnicū argumētū, ex c. nauigāti. de vsuris. vbi dicit Pontifex nauiganti, vel eūti ad mundinas certā mutuās pecuniæ quantitātē ex eo q̄ suscipit in se periculū, recepturus aliquid vltra sortē, vsurarius est, ergo non est licitū pro affecuratione aliquid recipere. R̄ndetur, q̄ tex. intelligitur in casu, vbi reuera nullū erat periculū, sed palliābatur vsura falso titulo affecurationis. Secundo r̄ndetur, q̄ licet esset aliqd̄ periculū, t̄m illi mutuator non solum petebat iustū lucrum ex vi contractus affecurationis: sed etiā aliquid amplius ex vi contractus mutui, q̄ quidem erat vsura palliata cōtractū affecurationis.

Quarto loco differendū est de contractu societatis. De qua re Scholast. 4. di. 15. D. Tho. hoc in loco art. 2. ad 5. & Caiet. ibid. & in sum. verb. societas. & in opusc. 17. responsionū. resp. 5. Soto vbi sup. q. 6. & in ff. & in C. agerur de hac re tit. pro socio. Itē in c. p̄ vestras. de donat. inter vir. & vxor. Conrad. de contract. q. 92. Nauar. in Manua. c. 17. & super cap. primum. 14. q. 3. Couar. lib. 3. Variar. Resol.

C Ante oīa nota primò, q̄ societas est cōuentio siue pactum quorundā ad negotiandum lucri gratia. Socij uero dicuntur, qui ad negotiationem conferunt in communi pecuniam, siue industriam & operas.

Nota secundò, quod contractus societatis duplex est. Quidā dicitur contractus eiusdē rōnis. v. g. qn̄ socij cōmuni pecunia, cōi industria, cōmunibus diligentijs & ministris negotiantur. Alter contractus est & dicitur diuersæ rōnis, quando v. g. quilibet sociorum cōfert in cōi rem differentē: ut si Petrus ponit pecuniā, Paulus industriā, Ioannes operas ministrerij. Tertio nota, q̄ iste contractus diuersæ rōnis pōt adhuc dupliciter fieri, vno modo ita ut qui pecuniā confert exponat eā periculo uel lucro proportione nabiliter cum industria alterius socij, quæ tanti æstīmatur quanti ipsa pecunia. Altero modo ita ut q̄ pecuniā confert obliget alium sociū ut saluam illā seruet. Denique nota, q̄ de contractu societatis eiusdē rōnis, & de contractu societatis diuersæ rōnis pro re modo: nulla est dubitatio aut difficultas quin licitus sit talis contractus. Sicut definitur legibus citatis: & rō est manifesta: quia negotiatio, ut diximus. q. 67. art. 4. licita est, ac proinde impertinens est, q̄ illa negotiatio fiat ab uno uel duobus uel tribus, ergo si æqualitas seruetur inter ipsos socios licitè poterunt negociari.

D V. B. I. T. A. T. V. R. autem circa vltimū modum societatis, Vtrum sit licitus ille cōtractus, qn̄ socius qui pecuniā confert, obligat alterū sociū, ut seruet eam integrā & insuper lucrū rependat. Arguitur primo pro parte affirmatiua. Qui contulit pecuniā socio ad negociandū, poterit postea cū illo facere contractū affecurationis talem. v. g. Petrus ponit mille apud Paulum ut Paulus negotiatur, & præterea ipse Petrus petit à Paulo ut affecuret mille pro 30. Itē petit ipse Petrus à Paulo, ut emat lucrū q̄ speratur pro 100. Tūc arguitur. Ecce Petrus in casu proposito saluo capitali qd̄ contulit in societatem, recipit certū lucrum ab altero socio obligādo eum, ut reddat, ergo pars affirmatiua vera est. Probatur consequentiā; qm̄ omnes cōtractus liciti sunt. Secundo arguitur.

Si

Si qua rōne illa cōtractus esset illicitus, maximè q̄a Petrus est mutuator & recepit lucrū ex mutuo: sed non est mutuator, ergo. Probo minorè, quia depositarius qui affecurat depositū nō reducit depositū ad mutuum, ut habetur in c. si. de deposito. Itē qui affecurat accōmodatum, non reducit illud ad mutuum, ut habetur in c. i. de cōdato; ergo Paul. q̄n affecurat Petro suas pecunias, non efficitur mutuarius: sed potius depositarius ad negociandū. Arguitur tertio. Esto ita q̄ in tali casu esset ratio mutui, tamen ratione lucri cessantis poterit Petrus aliquid petere à Paulo, v. n. cessare lucrū ipsi Petro dum uendit speratū lucrū Paulo. Quarto arguitur. Mille aurei expositi negociationi pluris æstimantur quā nō expositi, ergo Petrus pot̄ exigere à Paulo socio & illū obligare ut reddat plus quā mille, p̄ mille expositis negociationi.

P R O decisione difficultatis sit prima cōclusio. Exponere pecuniā negociationi, obligando socium ut affecurat capitale & aliquod certū lucrum, etiam ut emat lucrū quod speratur, vsura est & societas leonina, ut est in prouerbio desumpto ex l. si nō fuerit ff. pro socio, de quo vide Eras. Chiliada. i. centuria. 7. adag. 88. & hæc sine dubio est cōmunis sentētia, & probatur ex l. citata, vbi ait Iuriconsultus quod contra legem societatis est, percipere lucrū & aufugere damnū. Secundo probatur, quia in tali contractu est verè lucrū ex mutuo; nam in eo casu Paulus socius efficitur mutuarius cū maneat dominus pecuniæ illius absque obligatione ad negociandū; ergo cessat societas & lucrū quod exigit Petrus ex rōne mutui. Et denique probatur, quoniam alias nullus cōtractus damnaretur tanquā vsurarius, si approbaretur iste, do tibi mille ut reddas 50. supra mille.

Secunda cōclusio. Cōtractus societatis & cōtractus v̄ditionis lucri possent fieri cum eodem socio: dummodo capitale relinquatur expositū periculo. Probatur, quia illic non inuenitur aliqua iniquitas, neque ratio vsuræ: igitur vera est cōclusio. Probatur antecedens: quia tunc seruatur proprietatis v̄triusque cōtractus, neque alter alterum destruit, & rursus lucrū q̄ speratur æstimabile est iusto pretio secundū contingentiam ut sit maius vel minus, ergo poterit designari quoddam medium in ipso pretio quod sit iustum.

Tertia cōclusio. Cōtractus affecurationis capitalis, potest fieri cum eodem socio: dummodo nō fiant cōtractus venditionis lucri, & dummodo iustum pretiū detur socio pro affecuratione. Probatur cōclusio, quia iste cōtractus affecurationis secundum se licitus est & iustus, nisi fortè corrumpatur ex coniunctione ad alterum cōtractū, & reducatur ad lucrum ex mutuo; sed in prædicto casu non reducit ad mutuum: ergo. Probo minorè, quia p̄ mutuum ipse mutuarius efficitur dominus pecuniæ, & potest eam expendere in quos velit vsus: sed Paulus socius in prædicto casu nō efficitur dominus pecuniæ; sed tenetur ex cōtractu societatis cum ea negociari incommodum Petri. Secundo probatur. Nam Petrus exponit se periculo amittendi pretiū qd̄ dedit pro affecuratione capitalis, si fortè nullum fuerit lucrū vel minus quam pretiū affecurationis.

Quarta cōclusio. Cōtractus affecurationis capitalis & cōtractus venditionis lucri possunt fieri cū eodem socio: dummodo pretiū affecurationis sit æquale cū pretio venditionis lucri. Probatur. Nā tali casu illi cōtractus reducuntur & resoluuntur in vnū cōtractū mutui gratis. v. g. si Petrus confert 100. Paulo in societate, & dat 20. pro affecuratione, & rursus recipit 20. pro lucro quod speratur, tunc certè remanebit Petrus cum 100. quæ à principio de-

derat absque aliquo lucro, vel damno.

Quinta cōclusio. Si pretiū affecurationis sit minus quam pretiū qd̄ datur pro lucro ipso qd̄ speratur & venditur, vsura est in tali cōtractu. Probatur. Nā Petrus in tali casu saluo capitali, obligat Paulum ut aliquid amplius reddat, ergo est lucrū ex mutuo. Confirmatur. Nam in tali casu Paul. manet dominus ipsius capitalis, neq; tenetur negociari, ergo dissoluitur cōtractus societatis, & manet purè cōtractus mutuandi cum lucro mutuatoris, ac proinde est vsura saltem interpretatiuè.

Sexta cōclusio. Si pretiū affecurationis sit maius quam pretiū lucri qd̄ speratur, vel affecuratur, vel emitur ab altero socio: iniustus est cōtractus ex parte Paul. affecuratis. Probatur, quia tūc Petrus recipit certū detrimentum absq; spe lucri, ergo non est æqua societas ista, non tamē est illic vsura: quia Paul. qui facit iniuriā non est mutuator. Ex dictis sequitur, falsam esse sn̄iam. Maior. in 4. di. 15. q. 48. & 49. asserentis, oēs illos tres cōtractus supra dictos licitè fieri cum eodē socio, saluo capitali & lucro, quā sn̄iam aliq̄ ex modernis ad pauca respiciētes sequuntur. Itē sequitur, falsam esse aliorū sn̄iam q̄ dicitur, p̄ illos tres cōtractus dissolui quidē cōtractū societatis, sed resurgere aliū cōtractū licitū, v̄ venditionē mille aureorū negociationi expositorū pro mille & 50. Itē sequitur ut nobis v̄, falsam esse sn̄iam Caiet. respons. 11. vbi sup. vbi duo asserit. Primū est, q̄ si à principio fiat cōtractus societatis cū pacto ut postea fiant et̄ alij duo cōtractus, vsura est. Et in hoc optime dicit Caiet. Dicit secundo, q̄ si à principio bona fide & liberè fiat cōtractus societatis, & postea socij sponte sua veit̄ alios duos cōtractus celebrare: licitū erit hoc. Ratio Caietani est, q̄ illi duo cōtractus posteriores fieri poterant cū alio tertio & ergo et̄ cum socio. Probatur cōsequētia, quia socius qui bona fide contraxit societate, non debet esse peioris conditionis quam alius tertius. Nihilominus hæc sn̄ia falsa est. Probatur ex prima, & quinta cōclusione.

Qm̄ siue fiant omnes illi cōtractus successiue, siue simul cum eodē socio: semper reducuntur virtualiter illi cōtractus ad cōtractum mutui cum lucro. Et ratio est: eo q̄ socius ille efficitur dominus pecuniarum quas alter socius contulit, neque tenetur amplius negociari, sed duntaxat conferre lucrum alteri saluo capitali. Verum est tamen v̄ postea explicabimus, quod si statim reddat capitale cum aliquo pretio pro spe lucri futuri, poterit esse licitus cōtractus: quia tunc non manet ratio mutui ac proinde neque vsuræ.

Ad argumenta in oppositum respondetur. Ad primū respondetur, qd̄ et̄ si quilibet cōtractus scortum licitus sit, tamen si fiant simul vel successiue cū eodem socio dissoluuntur & relinquuntur vnicus cōtractus mutui cum lucro. Ad secundū respōdetur, quod nō est eadē ratio de depositario affecurate depositum, & de socio affecurate capitale & lucro, q̄a depositarius non efficitur dominus depositi, etiam si affecurat depositum: sed tenetur seruare illud & habere in promptu ad voluntatē deponentis, at vero socius qui affecurat capitale, & lucrum, efficitur dñs pecuniarum uelut mutuarius: neque tenetur amplius negociari ad vtilitatem alterius socij.

Ad tertium argumētū rōndetur, q̄ si reuera cessat lucrum, ut in casu tertie cōclusionis: cōcedimus licitum esse v̄dere socio lucrum quod speratur. At vero q̄n gratis affecuratur capitale, & iniuper datur vel p̄mittitur certum lucrū: tunc efficitur rō mutui cū lucro ac p̄inde erit vsura: quod non cōtingeret cum alio tertio, quia ibi non est aliqua ratio mutui.

Ad

Ad quartum responderetur, quod mille expositi negotiationi, pluris æstimantur quam mille & 50. at uero non possunt uendi eidem socio negocianti: quia tunc efficeretur ratio mutui cum lucro. Magister Sor. lib. 6. de iustitia, quæst. 6. tenet nostram sententiam contra Caiet. & etiam Accursius in l. si non fuerit ff. pro socio. Et Panor. in cap. per uestras. de donation. inter uirum & uxorem. Et quauis Sor. uideatur uniuersaliter negare tres illos contractus esse licitos cum eodem socio: tamen ille loquitur quando saluo capitali operatur certum lucrum, unde non est contrarius nostris tertiæ & quartæ conclusionibus. Reliquum est respondere ad unum argumentum quod potest fieri in fauorem Caiet. Et ita, eundem Petrus de der. Paulo 100. in societatem bona fide à principio, & in processu societatis ostenditur certa spes lucri magni, v.g. 30. tunc licitum erit Petro petere à Paulo, ut si velit dissoluat statim societatem & det sibi 15. supra 100. est igitur argumentum, ergo etiam erit licitum ut Petrus in eodem casu postulet statim 15. pro 30. quæ sperantur pro lucro relicto capitali apud socium affectato, ergo uera est sententia Caiet. & successiue possunt fieri illi tres contractus cum eodem socio. Respondetur, & si sententia Caiet. intelligatur in casu proposito à principio argumenti, scilicet, & Paulus det statim capitale simul cum pretio lucri certo sperati uera est: quia tunc non est lucrum ex mutuo, imò uero etiã si relinquat Petrus capitale apud socium, poterit recipere aliquod lucrum pro certo lucro sperato: eo quod cedit iuri suo recipiendi 30. supra 100. Cæterum quod relinquat illa 100. apud Paulum mutuata uel affectata: hoc quidem facit gratis, quia poterat ille statim exigere à Paulo 100. illa. Tamen si sententia Caiet. uniuersaliter intelligatur, falsa nobis uidetur propter rationes prædictas. Cuius falsitas apparebit in casu, quo Paulus det aliquid lucri ipsi Petro ut relinquat apud Paulum capitale, tunc enim ipse Petrus erit usurarius.

DVBITATVR secundò, An sit licitus iste contractus societatis. v.g. Petrus conferat Paulo. 100. in societatem ea conditione, ut ex illis 100. Petrus non possit amittere nisi quinque: sed neque lucrari nisi quinque, uidetur enim iustus contractus, quia Petrus exponit se æquali periculo & lucro.

Sed in oppositum est, quod Petrus in eo casu non exponit negotiationi reuera nisi tantum quinque; nam reliqua. 95. relinquit mutuata, uel affectata apud Paulum, sed moraliter loquendo quinque; negotiationi exposita non sunt apta ad lucrandum alia quinque; ergo iniquus est contractus. Ad hoc dubium respondetur breuiter in doctrina Sor. lib. 6. de iust. quæst. 6. art. 2. ad secundum.

Sit ergo prima conclusio. Qui deponit multum pecuniæ ad negotiandum, ea lege ut non subeat periculum nisi certæ partis, non poterit recipere ex lucro nisi tantum quantum illi parti secundum proportionem responderit, (secundum in qua proportionem quam habet ad totum cumulum quod exponitur negotiationi). V.g. Petrus subit periculum in quinque, Paulus uero in 35. est autem lucrum 16. tunc Petrus reportabit ex lucro duo: Paul. uero quod reliquum est. Ratio est manifesta, quia sicut se habent. 5. quæ exposuit Petrus ad 40. ita se habent duo ad 16. est enim proportio suboctupla.

Secunda conclusio. Si autem Petrus faciat tale pactum, si fuerit iactura tota usque; ad quinque; sit mea tota, dum modo si lucrum fuerit usque; ad quinque; sit etiam totum meum; reliquum uero tuum: licitus enim tunc poterit esse contractus: quia Petrus exponit se damno & lucro pariter similiter & Paulus, &c.

Ad argumentum pro parte negatiua conceditur intentum, nisi pactum fiat eis conditionibus quas posuimus in istis conclusionibus.

Bañes de Iustitia.

DVBITATVR ultimo, quomodo debeat fieri diuisio lucri inter socios: Respondetur vnica conclusione. Debet fieri diuisio inter socios, ita ut vniciquæ tantum lucri eueniat, quanta est proportio pretij, quod contulit in societate, ad totum cumulum quod exponitur negotiationi, & periculis eius, v.g. Petrus contulit in societatem 100. aureos, Paulus uero 50. cum sua industria quæ toti de æstimat. l. 50. Ioan. uero conferat 50. sine industria; in hoc casu totus cumulus æstimat in 50. supra bis 100. Sit autem lucrum 50. tunc debet dari Ioan. 5. pars lucri. s. 10. Pet. uero & Paul. diuidet æqualiter quod reliquum est.

Sed in oppositum est argumentum, ex l. si non fuerit. ff. pro socio. ubi habetur quod potest esse commune lucrum, licet vnus socius subeat totum periculum. Item Instit. de societibus. §. de illa. dicitur, posse alterum socium lucri duas partes damni uero non nisi tertiam recipere. Respondetur, quod in his legibus nomine periculi uel lucri intelligitur tantum in ipsa pecunia. Quod patet ex ipso contextu legis, si non fuerit. Vbi Iuriconsultus reddit rationem: quia industria mercatoris toleris, plus conferat in societatem quam pecunia. Sed pro maiori intelligentia huiusmodi partitionis lucri uel damni inter socios nota quod alicuius negotiantis industria tripliciter potest æstimari. Primo modo secundum se, uerbi gratia si socius locaret operas suas aliis socijs pro stipendio, v. g. 20. & isto modo non consideratur formaliter ut socius, sed ut purè minister conductitijs. Altero modo potest considerari industria socij in ordine ad lucrandum in negotiatione societatis: & sic multo pluris æstimari solet ad societatem quam priori modo. v.g. æstimabitur ut 100. ita ut si alius socius contulerit 100. in pecunia sit æqualitas inter ipsos. Tertio modo considerari potest ista industria mixtum, ita ut ipse socius postquam locauerit suas operas aliis socijs tanquam minister ipsorum: dicat se uelle conferre stipendium suum datum uel dandum in societatem, exponendo illud lucro uel damno, dictum igitur est de priori illo modo, quod talis socius nihil lucri, nihil damni reportaturus est respectu stipendij sui, uel industrie: sed respectu aliarum pecuniarum quas ipse exponit negotiationi reportabit lucrum uel damnum: secundum proportionem illarum ad totum cumulum dummodo ex illis pecunijs soluantur etiam pars stipendij, quod ipse accipit pro ministerio; non enim solum ministrat in utilitatem aliorum; sed etiam propriam. De secundo uero modo æstimandi industriam, aliqui solent ita iudicare, quod si Petrus ponit industriam quæ æstimatur ut 100. ad negotiandum in societate, & Paulus ponit 100. aureos in pecunia: quod tunc totum quidem lucrum diuidendum erit inter illos: at uero si fuerit damnum in negotiatione societatis, uerbi gratia in parte pecuniæ quam posuit Paul. s. in 50. tunc ex alijs 50. quæ reliqua sunt nihil debet reportare Petrus, etiam si totam industriam amiserit quæ æstimabatur ut 100.

Sed in oppositum est, quod in ipso lucro supra 100. aureos quos posuit alter socius, debet esse æqualis, ille, qui posuit suam industriam quæ æstimabatur ut 100. ergo etiam in damno debet esse æqualis: at uero si ex illis 50. quæ reliqua sunt quando fit iactura aliorum 50. nihil reportat qui posuit suam industriam: non manet æqualis sed peioris conditionis: siquidem ipse amittit totam operam quæ æstimabatur ut 100. alter uero non amitteret nisi 50. ergo de illis 50. quæ reliqua sunt debet reportare 25. Magist. Sor. lib. 6. de iust. & iure. q. 6. art. 1. aliter meditatatur de diuisione facienda inter socios. Ait enim habendam esse rationem periculi cui exponitur pecunia, potius quam ipsius quantitatis pecuniæ, v.g. confert Petrus mille aureos in

Dd societa-

focietatem, Paulus verò 100. vel industriam quæ estimatur vt 100. ad lucrandum in focietate; tunc dicit, quòd diuifio lucri debet esse æqualis inter ipsos si mille aurei quos contulit Petrus non sunt magis expositi periculo quam 100. inueniret enim ille aliquis qui alluecuraret illa mille pro 10. Sed tamen hæc regula fallibilis est. Et ratio euidens: quia licet Petrus non exponeretur nisi periculo vt 10. quia inueniret qui alluecuraret pro 10. tamè neque ipse Paulus in eadē negotiatione exponitur periculo nisi pro 10. inueniret enim qui pro 10. alluecuraret 100. sicut alius inueniret qui pro 100. alluecuraret mille, quapropter æqualitas in lucro debet esse proportionalis, ita ut Paul. reportet 10. partem & nō medietatem, vt dicebat Sorotus: quia ille ponit 400. in focietatem & Paul. 1000. vbi est eadem proportio. Sed tota difficultas est, quando fuerit iactura in ipsa pecunia, altero socio non ponente nisi industriam quæ æstimabatur ad negociandum & lucrandum æqualiter cum ipsa pecunia. Pro vtraque enim parte est optima ratio à nobis proposita. Nihilominus omnibus pensatis, quando fuerit iactura in proposito casu in ipsa pecunia nihil debet reportare de reliqua pecunia, qui posuit solā industriā. Et ratio est: quia industria eius æstimabatur æqualis cum pecunia ad lucrandum, negociādo sicut socius, non autem vt minister qui locauerit operas suas, neque fecerat talem locationis contractum: sed merè focietatis, vt ipse cum pura industria impenderet alterius socij pecunias in aliqua negotiatione ad lucrandum: quapropter alter socius qui posuit pecunias totas, non debet subire maius periculum vel detrimentum quam factum fuerit in ipsa negotiatione de sua pecunia: Cæterum alter socius qui posuit industriā tantum, nil pretij potest exigere pro sua industria impensā: quia non locauerat illam, neque negotiatus est vt minister: si enim locaret industriam suam haberet titulum ad exigendum stipendium: siue contingeret lucrum siue damnum: sed tunc non æstimaretur tanti industria illius, vt v.g. si æstimabatur vt centum in contractu focietatis: æstimaretur vt decem, vel vt quindecim in contractu locationis. Et si quis dicat, quòd ille non debet esse peioris conditionis quam minister: sed minister reportaret lucrum, etiam si fuisset in pecunia iactura: ergo socius debet etiam reportare lucrum. Respondetur, quòd eodem argumento probaretur, quòd si facta fuerit iactura totius pecuniæ, deberet reportare lucrum qui posuit industriā. Dicendum ergo est, quòd socius conditionis melioris, est quam minister in contractu focietatis: quoniam spes lucri maioris pretiosior, est quam certitudo lucri ministri. Confirmat hanc doctrinam leges citatæ, in quibus assertum est, quòd potest vnus socius lucri quidem duas partes, damni vero non nisi tertiam recipere: quia præsupponunt quòd ille socius parum pecuniæ, scilicet, tertiam partem contulit, industria vero plurimum: ita vt pecunia quam posuit simul cum sua industria æstimaretur in duplum ad lucrandum in negotiatione, quam pecunia alterius socii qui non posuit industriam. Cæterum in tertio modo æstimandi industriam, manifestum est quomodo debeat fieri distributio lucri vel damni. Etenim si fuerit lucrum, reportabit minister ille & socius partem lucri secundum proportionem valoris stipendij sui: si autem fuerit iactura pecuniæ patietur etiam ille damnum secundum proportionem sui stipendij: industria vero eius nihil amplius lucri aut dani reportabit: q̄ p̄ contractū locationis taxata fuerat. Ex hoc amplius apparet quod dicebamus paulò ante. Etenim socius ille qui non locauit industriam & operam suā, pluris æstimaret spem maioris lucri quam stipendij

A certū & iustū sui laboris: & ex hac parte iustificatur & admittatur ad medietatē lucri, & fortassis ad aliqd̄ anplius. Si autē nō fuerit lucrum ipse vult ex vi contractus eius amittere industriā & propriū laborē. Deniq; circa omnia huiusmodi commercia & focietates hoc vniuersale principium debet obseruari, vt vniciquē fociorum sit æqualis sua fortuna proportionabiliter cū fortuna alterius socij, tam ad lucrum quam ad damnum. At vero quādo res dubia fuerit, an sit ista æqualitas in aliquo contractu, uel non: tunc poterunt socij cedere iuri suo, & reputare æqualem esse contractum: quemadmodū diximus in materia de emptione & uenditione, quòd si aliquis nesciens pretium rei, conueniat cum emptore ignorante etiam pretium rei, illud erit iustum pretium in quo ipsi conuenierint, etiam si aliās non esset iustum. Et ratio est, quia in tali contractu propter communem ignorantiam uterque se exponit pari fortunæ, Hactenus de focietatis contractibus.

De Cambijs.

Vltima disputatio est de cambijs. De qua Theol.

in 4. di. 15. Sorotus li. 6. de iustitia, quæst. 8. Syluest. in uerb. utura. 4. Caietan. in opusculo de cambijs. Conradus q. 99. de contractibus, Io. de Medina in tra. de cambijs. Couar. in c. nauigati. de usuris, ubi uide Nauarrū.

C DV B I V M primum est, An cambiū sit licitum? Pro cuius explicatione nota primò, quod cambiū in præsentia accipitur particulariter, prout est negotiatio in commutatione numismatum. Ex quo sequitur, quod cum negotiatio fiat lucri gratia, ut supra quæst. 77. artic. 4. docet D. Thom. quòd etiam cambiū sit lucri gratia.

Secundò nota, quòd commutatio numismatum multiplex est ex parte materiæ. Aliquando enim est inter numismata diuersarum specierum etiam physicè & naturaliter, ut quando permutantur aurei pro argenteis: aliquando uero est inter numismata eiusdem naturæ & rationis physicæ, alterius tamen rationis secundum artem, ut quando commutatur coronæ duplices pro simplicibus: Aliquando uero est permutatio inter numismata omninò eiusdem rationis etiam secundum artem, sed tamen permutantur, quia quædam pecunia est præsens loco quædam uero absens.

Tertio nota, quòd pecuniæ usus duplex est alius per se, alius per accidens. Vt per se, est qui conuenit pecuniæ in quantum pecunia est, scilicet, in quantum est adiuuenta ad negotiationes. Et iste usus est etiam duplex. Quidam qui competit pecuniæ per se primò, scilicet, ut sit mensura rerum uenialium, ad quæ usum principaliter est instituta: alius est, qui competit pecuniæ per se secundariò, ut commutatio pecuniæ pro pecunia: & dicitur per se, quia competit pecuniæ in quantum pecunia: dicitur autem secundariò, quia per se ordinatur ad illum usum primarium. Solet afferri exemplum calcei, cuius usus per se primò est calceatio, secundariò uero est uenditio calcei quem uendit artifex, qui per se ordinatur ad primarium usum. Rursus pecuniæ usus per accidens, est qui competit ei, non in quantum pecunia est sed ob alias causas, ut v.g. pecunia aurea datur aurifici ad deaurandum, uel etiam potest dari alicui ad ostentationem, uel etiam potest dari ad medicinam, item potest dari ad securitatem propignore.

E Sit igitur unica conclusio. Cambium secundum se turpitudinem quandam denotat; potest tamen quantum sit de genere male sonantium honestari iustis de causis. Hæc conclusio probatur, ea ratione qua

qua D. Tho. supra quæst. 77. art. 4. probat similem cõ-
negotiationem de negotiatione: cum igitur cambium sit
negotio, similis erit ratio de illo. Est autem ratio
D. Thom. hæc. Negotiatio importat quoddam fomẽ-
tum cupiditatis, cui nullus est terminus, siquidem e-
xercetur lucri gratia. Quod autem possit honestari
probat: quia lucrum potest ordinari, uel ad necessi-
tatem uitæ, uel ad bonum reipublicæ, uel ad alias cau-
sas honestas. Cæterum à quibusdam assignatur ratio
specialis vituperandi cambium, non solum inquan-
tum est negotiatio, sed etiam ex parte differentia: in-
quantum est in permutatione nummiatum. Sed nos
dicimus nullam rationem specialem turpitudinis in-
ueniri in Cambio vt sic, nisi in quantum est negotia-
tio, ad quam pertinet quod lucri gratia fiat, vnde hæc
differentia erit secundum magis aut minus, nisi for-
te dicat aliquis, quod vituperabitur specialiter: quia
est maxima occasio pecunia ad fomentum cupidita-
tis: iuxta illud, crefcit amor numi quantum ipsa pec-
unia crefcit.

DVBIVM secundum est, an liceat commutare
vel vendere pecuniam maiori pretio, quam lege sit
taxatam: V. g. an liceat coronam auream, quæ secun-
dum legem æstimatur quadringentis dipondijs, cõ-
mutare pro duodecim argenteis.

Pro parte negatiua arguitur primò: Pretium legiti-
mum consistit in indiuisibili, vt pretium tritici: ergo
nullo modo licet illud variare. Et si respondeas, quod
pecuniæ pretium taxatur lege in ordine ad v-
sum primarium pecuniæ, non autem in ordine ad se-
cundarium, vel ad accidentarium, respectu cuius po-
test plus æstimari pecunia, quam lege taxetur contra
hoc sic replico & arguitur secundò. Quando
Princeps monetam cudit, habet rationem qualitatis
materiæ. v. g. quod sit aurum, vel argentum, vel æs &
ita taxat pretium iustum; ergo pecunia nunquam de-
bet esse plus æstimanda ex parte materiæ neque cõ-
moditatum, quæ ex materia sequuntur. Antecedens
probat. Nam princeps qui commutat illam pecu-
niam cum reipublica vel particularibus, nihil detri-
menti accipit; ergo vendit illam tanti quanti æstima-
bilis est, etiam ratione materiæ. Tertio ex opposita
sententia sequeretur, quod si quis debeat duodecim
argenteos satisfacere creditori dando coronam vnã;
consequens en absurdum, & hoc esset intolerabile in
republica, ergo. De hoc dubio sunt tres sententiæ. Prima
est negatiua, quam tenet Ioannes de Medina, Soto
ubi supra, & multi alij Theologi. Secunda sententia
est Caietani ubi supra capite. 6. & Syluest. ubi supra,
quæ sententia distinguit in hunc modum, scilicet, qd
pecuniæ pretium dupliciter potest considerari uno
modo secundum quod pecunia est mensura rerum
uenalium, qui est vsus primarius illius: altero modo
ad alios vsus secundarios, vel accidentarios supradic-
tos. Dicit ergo hæc sententia, quod si priori modo
consideretur, non est licitum eam plus æstimari q̃
lege taxetur: bene tamen si secundo modo considere-
tur licitum est aliquid amplius recipere ad arbitrium
boni viri. Tertia sententia est quam tenuit Cano præ-
ceptor meus, scilicet, licitum esse commutando pecu-
niam non solum pro pecunia, sed etiam pro alijs re-
bus venalibus: aliquid amplius accipere pro illa quã
sit lege taxatum.

PRO decisione prima conclusio sit. Licitum est
commutare vel vendere pecuniam pro alia pecunia
minutiore vel diuersi metallis, maiore pretio quam
lege taxetur. Hæc conclusio non reprobatur ab auto-
ribus secundæ sententiæ. Et probatur à nobis primò
ex vsu proborum hominum satis communi, qui cõ-
mutant suas pecunias aureas pro alijs pecunijs maiori

Bañes de Iustitia,

A re pretio quam lege taxentur. Secundo probatur. Nã
causa augendi pretium rei venalis solet esse maius
commodum quod secum affert res illa: sed pecunia
aurea ex natura sua habet maiorem commoditatem
multipliciter; nam est facillioris asportationis, valet
etiam in pluribus locis, item valet ad medicandum
& ad alias commoditates, item habet maiorem secu-
ritatem: solent enim Principes inferiores pecunias
antiquare cum detrimento possessorum, quod tamẽ
non contingit in pecunijs alijs, ergo est maioris secu-
ritatis. Tertio. Nam moneta quæ rarior est, solet
pluris æstimari quam lege taxetur propter necessita-
tem illius ad negotiandum. Et hoc modo pecunia ẽt
inferioris metalli, solet plus æstimari quam inferioris,
propter necessitatem ad negotiandum, & in tali
casu licitum erit pro pecunia inferioris ordinis am-
plius accipere quam lege taxetur. V. g. licitum erit ac-
cipere argentum pro triginta duobus dipondijs.

B Sed est maior difficultas in commutatione pecu-
niæ pro alijs rebus venalibus tunc enim est prima-
rius vsus pecuniæ ad quem taxata est, ergo videtur
necessarium, quod tunc non varietur pretium lege
taxatum.

PRO cuius explicatione nota, quod commuta-
tiones pecuniæ pro alijs rebus sunt in duplici diffe-
rentia: quædam ad quas tenetur homo ex anteceden-
te iustitia: quædam vero ad quas libere procedit sine
obligatione antecedenti. Exemplum primi, quando
Petrus soluit mutuuum vel mercedem operario. Ex-
plum secundi, quando Petrus vadit ad forum emere
quæ libuerit, vbi nulla præcedit obligatio emendi ne
que vero vendendi.

Secunda conclusio. In commutationibus primi ge-
neris, non licet pecuniam plus æstimari quam lege
sit taxata. Hæc est communis sententia & probatur,
quia si in huiusmodi commutationibus non habe-
ret locum taxatio legis esset omnino frustra.

D Tertia conclusio. In commutationibus secundi ge-
neris, licitum est pro pecunia tali amplius accipere
vel plus illam æstimare quam lege taxetur. Proba-
tur primo quia licitum est, vt etiam concedit secunda
sententia, emere merces viliores pretio quam cõmu-
niter valent, eo quod solutio facienda est in auro; er-
go simili ratione licitum erit stante pretio rerum ven-
nalium, augere pretium pecuniæ: eo quod aurea sit.
Patet consequentia moraliter loquendo eadem est
equalitas vtriusq; partis. Item probatur. Nam licitum
est vt diximus in prima conclusione in commutatio-
ne pecuniæ pro pecunia, aliquid amplius accipere, p-
pter commoditatem alterius pecuniæ: ergo cum ista
commoditas sit pretio æstimabilis, licitum erit em-
ptori conuenire cum venditore vt aliquid amplius
accipiat ex mercibus propter illam commoditatem
eo, vel maxime quia ipse venditor libenter acceptat
hunc contractum vnde nulla fit ei iniuria. Et confir-
matur: Nam illa permutatio perinde est atque si em-
ptor semel soluisset pretium in pecunia minus com-
moda, & postea venditor permutaret illam cum alia
pecunia emptoris magis comoda, dato p̃tio & lucro.

E Ad primum in contrarium responderetur primo, qd
pretium pecuniæ taxatur in ordine ad vsũ primariũ,
nõ ad secundariũ & accidentariũ. Secundo respõde-
tur quatenus argumentum militat contra aliam con-
clusionem, qd pecuniæ nõ taxatur pretium in ordine
ad omnem vsũ primariũ, sed in ordine ad vsũ pri-
mariũ qui est in cõmutationibus, quæ proueniunt ex
antecedenti iustitia: non aut in alijs voluntarijs & li-
beris. Ex quo sequitur, quod si aliquis semel fecerit
contractũ emptionis certo pretio, nulla facta metio-
ne de qualitate pecuniæ, non poterit postea minueri

Dd 2 de

de pretio, ex eo quòd soluit in auro, neque venditor tenebitur acceptare & admittere talem solutionem.

Ad secundum negatur consequentia. Quia quamuis princeps habeat rationem qualitatis materiæ pecuniariæ ad taxandum pretium pecuniæ, & nullum detrimentum patitur, quin potius commodum accipit & lucrum: quia reuera pecunia non habet tantum pretium & valorem ex parte materiæ & artificij, quam i. taxatur per legem, eo quòd admiscetur ali quando metallum vilius cum excellentiori ad expensas pro ministris, & ad aliquod tributum debitum Regi: cæterum postea vna pecunia cum alia comparata habet commoditates pretio æstimabiles.

Ad tertium negatur consequentia, quia illa solutio prouenit ex antecedente iustitia. Sed circa ea quæ diximus aduertendū est, intelligēda esse stando in solo iure naturæ. Nam per legem humanā poterit caueri ne in aliqua prorsus permutatione æstimeretur plurius pecunia quàm lege sit taxata. Et ita Carolus V. olim pragmaticam edidit, ne quis aureum duplum aliqua ratione permutaret nisi pro viginti duobus argenteis & duobus dipondijs; Cæterum illa pragmatica iam per contrarium vsum est abrogata, & antiquata.

D V B I V M tertium est, an in permutatione pecuniæ pro pecunia sit vera & propria emptio & venditio: Pro quo nota, quòd pecunia multipliciter transfertur in alterū. In emptione quidem, tanquàm pretium rei venalis. In mutuo transfertur cum obligatione vt iterum reddatur eadem, non in indiuiduo: sed specie. Item potest transferri in commodato ad ostentationem & medicamen, & hoc gratis; quod si fiat propter lucrum, erit translatio locutionis. Et denique transfertur in cambio. De hoc ergo quærimus, an sit venditio.

Pro parte negatiua arguitur primò. Pecunia est prima mensura rerum venalium: ergo ipsa non est venalis, aliàs esset mensura sui ipsius: & esset processus in infinitum. Secundò. Quando vna pecunia permutatur cum altera, non est maior ratio quare vna pecunia vendatur potius quàm alia; ergo vel vtraque venditur quod est inconueniens, vel neutra, quod est intentum. Ad hoc dubium responderetur, & sit prima conclusio. Quando permutatur vna pecunia pro altera secundum pretium vtriusque lege taxatum, non est propriè venditio neque emptio, sed permutatio inter res eiusdem ordinis & rationis. Et hoc probat secundum argumentum.

Secunda conclusio. Quando vna pecunia permutatur cum altera maioris commoditatis, ratione cuius datur aliquod pretium supra illud quod lege taxatur pro pecunia: est ibi propriè venditio illius commoditatis quæ pretio distincto æstimatur, ita vt illud quod amplius soluitur pro illa pecunia, nõ pertineat ad pretium illius pecuniæ vt pecunia est; sed ad alias commoditates.

Ad primum argumentum responderetur, quòd pecunia vt pecunia est non est vendibilis, sed in quantum habet maiorem commoditatem comparatione ad aliam pecuniam. Cæterum non est inconueniens, quòd pecunia sit mensura pecuniæ, sicut numerus est mensura numeri: neque est processus in infinitum, quia peruenitur ad vnitatem. Ad secundum responderetur, quod probat primam conclusionem.

D V B I V M quartum est, quorū sint genera cambiorum? Responderetur, quòd primò diuiditur cambium in cambium reale, & fictitium, quod vulgo dicitur cambio seco, quæ diuisio est analogica. Est enim cambium reale, quod reuera exercetur inter realem pecuniam ex vtraque parte, siue detur in præfenti loco siue in

alio loco promittatur reddenda. Cambium autem fictitium est, quando aliquis fingit se habere pecunias Romæ reddendas, quas quidem non habet, sed vult accipere in præfenti pecunias, vt expectetur tempus solutionis ad certum terminum.

Cambium autem reale diuiditur in multas partes. Primum dicitur minutum siue manuale, quando de manu in manum commutatur vna pecunia pro altera.

Secundum cambium est ratione loci, vt quando indigens Petrus pecuniis Romæ, dat eas Salimanticæ sub chirographo certæ fidei, cuius virtute accipiat eas Romæ. Et hoc appellatur cambium per literas.

Tertium cambium est ratione officij, quando mercator v. g. vel aliquis alius obligatur mutuum dare negotiatoribus, ea lege vt sibi certum lucrum consignet.

Quartum cambium fit ratione temporis, quando aliquis accipit pecuniam mutuo redditurus illam cum lucro ratione expectatæ solutionis.

Quintum cambium est ratione monetæ, vt quando pecunia vnus prouintia vel Regni permutatur cum pecunia alterius prouintia vel Regni, habita ratione pretij vtriusque pecuniæ.

Sextum cambium est ratione custodiæ, quando campfor ex eo quòd pecuniam custodit negotiatorum, accipit aliquod lucrum quotiescumque numerat illam pecuniam petenti.

Vltimum cambium est ratione copiarum uel inopiarum totius pecuniæ, vt v. g. in Hispania est maior copia pecuniæ quàm in Flandria, unde plurius æstimatur pecunia in Flandria quàm in Hispania. Vt v. g. indiget aliquis Flandriæ mille ducatis, necesse est ut in Hispania det plus quàm mille, v. g. 50. & hæc est æqualitas pecuniæ ratione copiarum uel inopiarum.

D V B I V M primum est. An omnia ista genera cambiorum sint licita: Pro quo notandum est, potissimam difficultatē esse in 5. 6. & 7. genere cambiorum. Vnde pro alijs cambijs sit prima conclusio. Cambium fictitium siue siccum est usurarium. Probat. Nam reuera est mutuum cum lucro. Sed nota, quòd si Petrus bona fide dedit pecunias Salmanticæ Paulo fingenti se habere illas Romæ, non peccat Petrus tunc: sed tamen postea cognita veritate tenetur restituere lucrum quod accepit in quantum factus est ditior. Cæterum ratione lucris cessantis vel damni emergentis propter fictionem Pauli potest lucrum retinere.

Secunda conclusio. Cambium minutum siue manuale licitum est cum lucro moderato secundum vsum reipublicæ. Hæc conclusio probatur; ex his quæ diximus dubio secundo. Et extenditur conclusio et ad eos qui non sunt campfores ex officio: quia eadē est ratio commoditatis pecuniæ, siue commoderetur à campfore, siue à peculiari aliquo. Quauis Caietanus in opusculo citato cap. 1. dicat solis campforibus ex officio licitum esse cambium minutum eum lucro. Et ratio eius est: quoniam uiolare legem taxationis pecuniæ iniustum est; sed qui non ex officio cambiatur pecuniam cum lucro, uiolant legem; non enim excusantur sicut campfores ex officio, qui possunt aliquid accipere ratione officij utilis reipublicæ. Cæterum hæc ratio differentiarum manifestatur inefficax ex eodem Caietano ubi supra cap. 1. eo quòd pecuniæ non taxatur pretium in ordine ad usum secundarium; unde propter alias commoditates maiores, quas habet vna pecunia in ordine ad aliam, licitum erit possessori pretij accipere quicumque sit ille siue sit campfor ex officio siue alius quicumque permutator pecuniarum.

Tertia conclusio. Cambium ratione loci, quod dicitur cambium per literas, licitum est, si fiat iusto pretio. Verbi gratia Petrus desiderat pecunias quas habet

habet Salmanticæ habere Romæ; tunc Paulus qui promittit se Romæ daturum virtute chirographi certæ fidei, potest pretium recipere propter hanc commoditatem quam facit Petro. Probatur primò. Quia illa commoditas est pretio æstimabilis secundum arbitrium prudentum virorum & timoratorum, ergo iuste potest Paulus pro illa aliquod pretium recipere. Item, quia talis diligentia est valde utilis & necessaria reipublicæ ad evitanda pericula & labores in asportanda pecunia; ergo iustum est ut propter talem diligentiam detur pretium. Confirmatur. Licitum est agassoni aliquod pretium accipere pro asportanda pecunia; ergo licitum erit campiori pretium recipere in casu posito, siquidem eandem præstat utilitatem, imo maiorem: quia campior assecurat pecuniam à periculis omnibus, agasso vero non assecurat à periculo fortuito.

Quarta conclusio. Cambium ratione officij licitum est. Hæc conclusio probatur ex dictis quæstione. 78. ubi definitum est, quod pro obligatione ad mutuandum, licitum est pretium recipere à mutuatarijs; ergo etiam pro obligatione ad cambiendum.

Quinta conclusio. Cambium ratione temporis vsurarium est. Ista conclusio probatur: quia nihil aliud est quam mutuum propter lucrum. Et confirmatur. Nam hoc cambium nihil differt à cambio sicco, nisi quod in cambio sicco palliatur vsura si ctione quadam, at verò in isto cambio manifestè accipitur mutuum cum promissione lucri.

DVBIVM sextum est. Vtrum cambium ratione monetæ sit licitum? Pro quo, nota ex Soto libro. 6. de iust. quæst. 12. art. 1. quod pecunia quadrupliciter potest plus æstimari in vno loco aut tempore quam in alio. Primò: quia pecunia conficitur ex auro vel argento puriori. Secundò ratione raritatis auri vel argenti. Tertio ratione taxationis legitimæ. Quarto ratione raritatis totius generis pecuniæ. Est ergo nostrum dubium, an sit licitum accipere pecuniam, quæ in uno loco plus æstimatur, cum obligatione reddendi eandem prorsus in alio loco, vbi minus æstimatur. Prima conclusio. Licitum est pecuniam quæ in vno loco plus æstimatur ex eo quod est ex auro puriori recipere, reddendam eandem in alio loco, vbi propter illam rationem non tanti æstimatur: dummodo taxatio pecuniæ in vtroque loco sit eadem. Verbi gratia si scutum Hispanicum sit ex auro puriori quam scutum Germanicum: nihilominus utriusque scuti sit eadem taxatio legitima ratione pecuniæ, licitum est unum scutum pro alio cambire seu permutare, non solum in diuersis locis: sed in eodem. Probat. Quia inter vtramque pecuniam est æqualitas ratione mensuræ; ergo est iustitia in permutatione. Patet consequentia. Nam pretium taxatum maxime attenditur in ordine ad usum primarium, scilicet ut pecunia est mensura rerum uenialium. Sed nota, quod hæc conclusio non tollit id quod dubio. 2. definitur, licitum esse pretium recipere propter maiorem commoditatem vnus pecuniæ in comparatione ad alteram; sed hic tantum loquimur quantum est ex parte permutationis pecuniæ pro pecunia, in quantum pecunia est.

Item etiam aduerte, quod nostra conclusio uideatur contraria primæ conclusioni, quam ponit Soto ubi supra. Sed tamen reuera non est contraria: quia ille loquitur de permutatione pecuniæ pro alia pecunia secundum pondus, quod vulgo dicitur *a peso*; quod si aliter intelligatur; nos falsam reputamus illam sententiam. Est enim manifestum exemplum quod in Regno contigit. Erat enim pe-

Bañes de Iustitia.

A pecunia quædam quæ vulgo dicebatur *taria de a veyn* te, erant alia: tarja ut ita dicam, quæ dicebantur *tarjas de a diez*, quæ quidem duplicatæ tanti æstimabantur in ratione pecuniæ sicut una *taria de a veyn* te tamen in ratione ponderis non habebant tantum argenti sicut *las tarias de a veyn* te.

Sed est argumentum contra nostram conclusionem principalem. Non est licitum commutare triticum minus bonum pro meliori, nulla facta recompensatione, ex parte minus boni; ergo non erit licitum commutare pecuniam ex metallo minus bono, cum pecunia melioris metalli, nisi fiat recompensatio. Respondetur, nego consequentiam, quia triticum minus bonum non tanti æstimatur in foro sicut melius; Cæterum pecunia ex auro minus puro, tanti æstimatur in taxatione legitima: quanti pecunia ex auro puriori. Secundò respondetur, quod si triticum minus bonum tanti æstimatur in foro quanti magis bonum, licitum erit permutare triticum cum tritico. Hoc tamen non obstat, quominus qui habet melius triticum, possit illud permutare cum illo qui habet minus bonum triticum, exigendo aliquod pretium propter illam commoditatem qua se priuat: dummodo absit fraus & dolus contra pragmaticam. Si enim fraus adsit erit illi cita permutatio propter malum finem. Verbi gratia si Petrus erat uenditurus facile triticum optimum, & eadem facilitate uendit minus bonum non erit ei licitum permutare illud cum tritico minus bono Pauli, exigendo ab illo maiorem mensuram tritici; hæc enim est fraus contra pragmaticam.

Secunda conclusio. Commutare pecuniam in uno loco ut similis uel eadem reddatur in alio loco, ubi plus æstimatur in ratione pecuniæ: iniustum & iniquum est. Ut uerbi gratia. Si Petrus det Salmanticæ Paulo 100. aureos reddendos Romæ ubi plus æstimantur singula scuta uerbi gratia tredecim argenteis, iniquum est. Probat. Recipit Petrus amplius quam dat; ergo est iniquus. Et si quis contra argumentetur. Licitum est dare frumentum Petro ut idem reddatur uel simile in quantitate, etiam si in loco & tempore ubi redditur, plus æstimetur, ergo licitum erit exigere tot aureos permutatos, etiam si plus æstimantur ubi reddendi sunt. Respondetur nego consequentiam. Et ratio differentia est: quia triticum semper manet idem secundum usum & commoditatem, licet pretium uarietur: at uerò pecunia non manet eadem secundum commoditatem uariato pretio.

Sed arguitur secundò. Petrus poterat suas pecunias asportare Romam, & ibi permutare pretio currete; ergo potest exigere à Paulo, ut det illas Romæ in tanto numero sicut accepit. Respondetur nego consequentiam; quia contractus permutationis pecuniæ ratione loci, non est contractus asportationis: Nam in contractu asportationis portator non efficitur dominus pecuniæ, at uerò in contractu permutationis statim efficitur dominus pecuniæ qui recipit illam: unde non debet eam recipere maiori æstimatione quam ualeat in loco ubi recipit. Exemplum est: poterat Petrus suas merces asportare Romam soluto pretio portitori, & ibi eas vendere pretio currete Romæ: at uerò si Salmanticæ uendat & tradat portitori non potest ab illo exigere pretium quod Romæ currit. Ita est de pecunia permutata, quod non debet æstimari plus quam ualeat ubi traditur.

Tertia conclusio. Commutatam pecuniam, eandem uel similem exigere quando Princeps auxit pretium illius iniquum est. Verbi gratia Petrus mu-

Dd 3 tuauit

mutavit Paulo 100. scuta quorum singula valebant quadringenta dipondia, postea uero contigit, ut tempore solutionis Princeps auerit pretium scuti usque ad 12. argenteos, dicimus quod tunc Petrus non potest exigere à Paulo 100. scuta: sed tantum 98. Ratio est, quia si exigeret 100. plus reciperet quam dedit in ratione pecuniæ: quemadmodum si Petrus mutuasset Paulo, fanecam tritici, & postea tempore solutionis faneca ipsa aucta fuerit à Principe, non potest Petrus illam integram accipere, quia est aucta mensura. Ita etiam in casu proposito non poterit recipere tot scuta: quia variatum est scutum in ratione mensuræ.

Et si quis contra istam conclusionem argueretur, licitum est Petro qui mutuavit Paulo fanecam tritici recipere ab illo fanecam tritici immutatam, sed valentem maiore pretio quam cum mutuavit; ergo eadem est ratio de pecunia. Ad argumentum negatur consequentia. Nam ut diximus quando pecunia augetur, non manet eadem in ratione pecuniæ & mensuræ: at vero etiam si pretium tritici augeatur, manet tamen idem triticum in ratione tritici & commoditatis & usus illius: unde in commutatione tritici cum tritico, per accidens est quod pretium augetur vel minuitur; nisi forte is qui permutat, obliget alium ut reddat quo tempore carius ualuerit, tunc enim est usura. Sed adhuc notandum est circa eandem conclusionem, quod aliqui dicunt posse fieri pactum inter mutuantem, & mutuatarium, ut etiam si à Principe augetur pecunia, teneatur mutuatarius eundem numerum scutorum reddere. Sed tamen nos dicimus, quod istud pactum iniquum est & usurarium, nisi excusetur propter æqualem fortunam utriusque partis; quia tam possibile est quod vilescat pecunia quam quod augetur. Aut etiam quia ille qui mutuavit pecuniam seruaturus erat illam usque ad tempus, quo probabiliter æstimatur augenda. Sed quid erit, si tempore mutationis non æstimabatur pecunia augenda vel minuenda; & postea breuissimo tempore notabiliter augmentata est? aliqui dicunt, quod mutuatarius tenetur non ex rigore iustitiæ sed ex quadam æquitate, reddere totidem scuta quor accipit: maximè si qui mutuavit seruaturus erat usque ad illud tempus. Nobis tamen nulla apparet ratio sufficiens ad obligandum mutuatarium sub peccato mortali, ut reddat tot scuta quor accipit. Quemadmodum uicuersa si breui illo tempore pecunia diminuta fuisset, non tenebatur Petrus qui mutuavit contentus esse 100. scutis. Sed mutuatarius redditurus erat tot scuta donec adimpleretur numerus dipondiorum quibus æstimabantur scuta quando illa accepit, ergo similiter si aucta fuerit pecunia non debet mutuatarius esse deterioris conditionis.

DVBIVM septimum est. Vtrum quando mercator remittit venditorem ad mensarium, ut ab eo recipiat pretium rei venditæ, licitum sit mensario exigere pretium à venditore pro numerata pecunia? Pro cuius intelligentia notandum est, triplex esse genus negotiatorum. Sunt enim quidam negotiatores qui dicuntur mercatores celebres, quorum officium est emere merces in Regno uel prouincia ubi est abundantia illarum: ut iterum uendant in alio regno uel prouincia, ubi est inopia. Et quia isti mercatores indigentur pecunijs in uarijs regnis & prouincijs, ad quas quidem, aut non est licitum transferri propter legem, quæ uetat, uel cum magno periculo & labore transferrentur ad tam uaria loca. Hinc ortum habuit secundum genus negotiatorum,

A qui dicuntur cambiores qui negotiantur in terra pecunia permutantes pecuniam quam habent in uno loco, pro pecunia reddenda in alio loco. Hinc etiam ortum habuit tertium genus negotiatorum, qui dicuntur mensarii & uulgo *banqueros*, quorum officium est habere in deposito pecunias mercatorum & cambiorum, & rationem dari & accepti in suis libris, in super sunt fideiussores ipsorum.

Et notandum est, quod isti mensarii dupliciter solent consignare pecuniam in suo banco cambioribus & mercatoribus. Vno modo recipientes reuera pecuniam ipsam à cambioribus, & mercatoribus. Alio modo recipientes tantum chirographa, & consequenter ipsi mensarii solent dupliciter soluere debitas creditoribus uenientibus ad se. Vno modo numerantes pecuniam in presentia, alio modo remittentes illos per syngraphas, id est, pollices ad alios mensarios.

Deinde notandum est, quam communis sententia, & rationi naturali consona est, quod isti mensarii iuste recipiunt stipendium à mercatoribus uel cambioribus quorum pecunias custodiunt. Probatur. Nam diligentia custodiendi, & ratio dari & accepti & fideiussio, hæc inquam pretio sunt æstimabilia. Cæterum quod nam sit iustum pretium huius diligentia iudicandum erit arbitrio boni uiri, si non fuerit lege taxatum.

C His suppositis arguitur primo pro parte negatiua dubij propositi. ex. l. 5. titulo. 18. libro. 5. Copilationis legum Hispaniæ. Vbi reuocatur antiqua pragmatica in qua concedebatur mensarijs, ut ex mille numeratis acciperent quinque sibi ab illis quibus numerabant, ergo iam non est licitum.

Secundo mensarii suas operas impendunt in utilitatem cambiorum & mercatorum; ergo ab illis tantum debent pretium accipere. Et confirmatur. Nam numerare pecuniam debitam uenditori pertinet ad mensarium uice & nomine illius cuius pecunias custodit, qui tenebatur soluere & numerare pecunias; ergo ab isto tantum debet exigi & recipi stipendium, & non à uenditore.

D Tertio. Venditor mercatori uendit rem cuius pretium iustum erat 1000. ergo quando apud mensarium non datur illi integrum pretium sed minus quinque iniuriam patitur, uel à mensario uel à mercatore uel ab utroque.

Quarto. Si Petrus mutuasset Paulo 1000. non satisfaciet Paulus soluendo apud mensarium illa 1000. minus quinque, ergo neque satisfaciet uenditori mercator, qui pro re uendita pro mille remittit illum ad mensarium ubi accipiet quinque minus.

E Vltimo esto ita, quod officium mensarii sit etiam utile uenditoribus; tamen non est iustum ut soli uenditores soluant totum stipendium mensarii, siquidem mensarii sunt etiam utiles mercatoribus & cambioribus: cuius tamen oppositum est in usu. Nam mercatores & cambiores exigunt interdum aliquid pretij à mensarijs propter depositam pecuniam apud illos, uel aliquid pretio æstimabile, scilicet, ut mensarii sint fidei iussores pro maiore summa pecuniæ, quam recipiant. Sed in oppositum pro parte affirmatiua est communis usus negotiatorum & mensariorum. De hoc dubio est prima sententia negatiua, quæ ualde uerosimilis est propter facta argumenta, quam tenet Caietanus ubi supra, & Nauarro super caput Nauiganti de usuris. nu. 37. & deinceps. Altera sententia est affirmatiua, quam tenet Soto in lib. 6. quæst. 11. art. unico.

PRO huius dubij decisione sit prima conclusio. Manifestum est, mensarios excusari ab iniuria quando cognoscunt, quod res uendita non ualebat

malebat numerata pecunia 1000. sed minus quinque. Et probatur. Nam illa quinque quæ accipit mensarius sibi, pertinent ad mercatorem non ad uenditorem.

Secunda conclusio, Non est sufficiens titulus ad excusandum mensarium & mercatorem, quod istæ remissiones fiant inter ipsosmet mercatores qui interdum sunt venditores, interdum mercatores. Dicunt enim aliqui, quod mensarius iuste recipit à venditore illa quinque, ut interdum quando sit mercator, impendat illi suam operam. Nos autem dicimus, quod iste titulus deficit in multis.

Primo: quia non est uniuersalis ad omnes uenditores. v. g. si agricola uendit boues & remittitur ad bancum.

Secundo deficit, quod non semper mercator & uenditor habent pecunias apud eundem mensarium.

Tertio, quod non toties est aliquis mercator, quoties uenditor: quæ omnia necessaria erant ad æqualitatem iustitiae ratione huius tituli & ad hoc ut talis mensarius possit recipere illa quinque iuste à uenditore.

Tertia conclusio. Verosimilis est titulus ad excusandum mensarium, quod illorum officium est necessarium ad negotiationes emptionis & uenditionis; etiam si non esset tale officium, non possent uenditores continuò recipere pecuniam numeratam; eo quod mercatores non possent pecunias ad tam uaria loca secum deferre; & ideo quasi ex publico consuetudine decretum est stipendium mensarijs soluendum etiam à uenditoribus.

Quarta conclusio. Optimus titulus qui nobis uideatur ad excusandum mensarios est, quod mensarij rei ueritate totum stipendium recipiunt à mercatoribus & campforibus quorum pecunias custodiunt. Nam si quando pecuniam numerant uenditoribus accipiant sibi quinque ex mille numeratis; tamen illa quinque non excipiuntur à pretio iusto debito uenditoribus: sed ex pecunia mercatorum, quia tali conditione recepit mensarius pecunias custodiendas, ut quoties numeraret mille cuius petenti in nomine mercatoris acciperet sibi quinque. Cæterum mensarius non tenetur examinare an iustum pretium sit rei uenditæ mille præcisè, an mille exceptis quinque sed ipse uenditor uideat an mercator illa uia sibi satisfaciatur.

Ad argumenta in contrarium. Ad primum respondetur, quod illa reuocatio Pragmaticæ non est in usu. Secundo respondetur, quod mensarius non accipit quinque à uenditore sed à mercatore: & ideo non facit contra legem.

Ad secundum argumentum & confirmationem respondetur, quod probant quartam conclusionem. Secundo respondetur in fauorem tertiæ conclusionis quod officium mensarij cadit in bonum uenditorum, & ideo iustum est, ut & ipsi aliquam partem stipendij soluant.

Ad tertium respondetur, quod si aliqua iniustitia fit uenditori quia non datur illi integrum pretium, refundenda est in mercatorem, non in mensarium. Sed notandum est, quod si uenditor sit peritus in huiusmodi negotijs, non fit illi iniuria si non reddantur mille integra, quando pretium constitutum est soluendum à mensario, sciebat enim ille, quod minus quinque recepturus esset. Si autem uenditor sit simplex agricola iniuriam patitur, si mercator non admoeat illum, quod solutio facienda est apud mensarium ubi recipiet minus quinque.

Ad quartum respondetur, quod eadem est ratio de

A mutuario, & de mercatore quando pretium rei uenditæ erant mille præcisè. At uero si pretium rei uenditæ erant mille quatenus soluenda à mensario, non est eadem ratio: & ideo negatur consequentia.

Ad ultimum respondetur, quod iuxta quartam conclusionem totum stipendium soluit mercator. Sed iuxta tertiam conclusionem respondetur, quod ex illis quinque quæ accipit mensarius de mille numeratis, aliqua pars pertinet ad uenditorem, quia erat necessaria ad complementum iusti pretij pro re uendita, alia uero pars pertinet ad mercatorem, quia non erat necessaria ad complementum iusti pretij. Et ita seruatur æqualitas inter mercatorem & uenditorem in ordine ad mensarium. Cæterum quod in eodem argumento insinuabatur, scilicet, quod mercatores & campfores exigunt pretium à mensarijs apud quos deponunt pecunias: iniquum & usurarium uidetur esse quibusdam, Sed nobis uidetur quidem iniquum, non tamen usurarium: quia ibi nulla est ratio mutui: siquidem mensarius non efficitur dominus pecuniæ, sed tantum est custos paratus reddere quotiescunque depositor petierit. Est autem iniquum, quia depositor tenebatur soluere stipendium mensario, uel saltem non grauare illum petendo ab eo pretium. Nihilominus mercatores, possunt se excusare ab iniustitia, dicentes quod ipsi quidem soluunt stipendium mensarijs, scilicet, quinque pro mille: sed quia hoc stipendium est excessuum pro ministerio illorum, defalcant (ut ita dicamus) aliquod pretium ab illo stipendio, uel aliquid pretio æstimabile, scilicet fideiussionem; nihilominus quod superest mensarijs ex stipendio est iustum pretium ministerij sui. Nos autem dicimus, quod si hæc narratio uera est nulla mensarijs iniustitia fit. Sed uehementer suspicamur narrationem falsam esse, & iniustitiam fieri mensarijs, quam ipsi patiuntur ut aliam maiorem irrogent alijs negotiatoribus & maiorem utilitatem capiant.

B

C

D

E

D V B I V M octauum est, An cambium ratione copiae uel inopiae totius pecuniæ sit licitum? Pro cuius intelligentia notandum est primò, quod æstimatio pecuniæ in quantum pecunia est, dupliciter potest fieri. Vno modo per legem Principis, & dicitur æstimatio legitima. v. g. quando in Hispania scutum æstimatur quadringentis dipondijs, & hæc æstimatio dicitur legitima. Huic æstimationi superuenit alia interdum, quæ potest dici æstimatio quasi naturalis, eo quod ex natura rei sequitur, ut ubi est maior abundantia pecuniarum minus æstimetur pecunia, & ubi est minor copia magis æstimatur pecunia.

Secundo notandum est, quod cum campfores ab uno regno in aliud cambiunt pecunias, rationem habent copiae uel inopiae monetæ in illis regni. Verbi gratia, qui numerat pecunias Metinæ, ut accipiat in Flandria, maiorem copiam pecuniæ numeratur Metinæ, quam sit recepturus Flandriæ; quia in Hispania est maior copia pecuniæ.

Tertio notandum est, quod in eadem Prouincia diuersis temporibus solet esse maior inopia totius monetæ uel copia. Vnde ibidem non semper fit æquale cambium ad alia regna.

His positis arguitur primò pro parte negatiua. In una & eadem prouincia non est licitum cambium ratione copiae uel inopiae totius monetæ diuersis temporibus: ergo neque in diuersis prouincijs eodem tempore. Antecedens explicatur. Non est licitum Petro mutuare Paulo centum scuta quando est maior pecuniæ inopia, recepturus maiorem summam pecuniæ quando fuerit maior copia monetæ in eodem Regno. Et confirmatur. Non est licitum mutuare

tuare frumentum quando & ubi est inopia ipsius, ea lege ut quando fuerit maior copia frumenti, reddatur maior mensura frumenti, ergo est eadem ratio de pecunia.

Secundò. Nullus est titulus sufficiens ad iustificandam eiusmodi cambiam quæ sunt in usu, ergo non sunt licita. Probatur antecedens inductiue. Nam triplex est titulus qui assignari potest in fauorem cambiorum huiusmodi. Primus est, quod pecuniæ absentes secundum locum non tanti æstimantur, neque sunt tantæ utilitatis, sicuti præsentis: eò uel maximè quod sunt expositæ periculis. Secundus titulus est ratione asportationis. Tertius titulus est ratione copiarum vel inopiarum totius monetæ in diuersis Regnis & locis. Sed contra primum titulum est prima ratio, quod in cambijs quæ sunt in usu, ille qui numerat pecuniam in Hispania, maiorem summam numerat quam sit recepturus in Flandria, ubi pecunia est absens domino suo: ergo pecunia absens non est minoris valoris. Item ipsi campori pecunia absens non est minoris utilitatis quam præsentis, neque est exposita maiori periculo: siquidem ita negotiatur cum absenti pecunia, atque cum præsentis, neque illam asportaturus est per itinera. Contra secundum titulum argumentum est, quia quauis ille sit sufficiens ad recipiendum aliquid ut dictum est supra, tamen non sufficit iustificare inuentiones cambiorum quæ in usu sunt. Patet primò, quia qui numerat pecuniam ubi minor est copia, recipit amplius ubi maior est copia, ergo. Secundò. Quia licet sit eadem uia & eadem pericula ab Hispania in Flandriam, & è contra, tamen non est idem pretium cambiorum; ergo ratio lucri non est asportatio: neque asportatio est titulus sufficiens, alias idem deberet esse pretium. Tertio. Quandoque sunt cambia ad æquale, hoc est tanta summa pecuniæ numeratur in uno regno atque recipienda est in alio, ergo nihil soluitur ratione asportationis. Vnde iste titulus non iustificat cambia. Deinde cambia huiusmodi damnantur si fiant intra idem Regnum; ergo titulus asportationis non est sufficiens. Patet consequentia, quia etiam intra idem regnum esset sufficiens iste titulus.

Iam uero contra tertium titulum est primum argumentum. Impossibile uidetur, quod eodem tempore sint duo iusta pretia distincta cambiorum quæ fiunt ab Hispania in Flandriam, & è conuerso: Sed ita est in usu, quod sunt distincta pretia: ergo alterum est iniquum. Secundò. Si titulus ratione copiarum uel inopiarum totius monetæ iustificaret cambia in diuersis regnis, ergo etiam in eodem regno in diuersis locis erunt licita hæc cambia. Patet consequentia: quia in uno loco est maior copia totius monetæ quam in alio eiusdem regni.

IN decisione huius quæstionis difficillimæ, quidam doctores referunt iustitiam horum cambiorum ad primum titulum. Ita Caietanus in opusculo de cambijs, cap. 7. Syluest. verbo usura, 4. quæstione. 4. Na uarro ubi supra. Alij uero referunt ad secundum titulum. Alij uero ad tertium, inter quos fuit Victoria & Soto libro. 6. de iustitia, quæst. 12. articulo. 2. quauis ipse propter primum argumentum factum contra primum titulum, dicat sibi non patere quodnam illorum cambiorum iustum sit.

PRO decisione sit prima conclusio. Licitum est commutare pauciora dipondia, numerando illa ubi est penuria totius pecuniæ & recipere plura ubi est copia in alio regno. Probatur. Nam ubi est penuria totius monetæ, pluris æstimatur ab omnibus quam ubi est copia: ergo ratione huius æstimationis licitum erit recipere maiorem summam ubi est maior copia

monetæ. Confirmatur. Licet permutare minorem mensuram frumenti in loco ubi pluris æstimatur propter inopiam frumenti pro maiore mensura, reddenda ubi æstimatur minoris propter abundantiam: ergo idem erit de pecunia.

Secundò arguitur ab effectu. Res uenales ubi est minor copia pecuniæ minus ualent quam ubi est maior copia totius pecuniæ, ergo licitum erit minorem summam pecuniæ in uno regno permutare cum maiore in alio regno. Patet consequentia, quia effectus, seu primarius finis ad quem ordinatur pecunia, est ad emendas res uenales; ergo ubi respectu huius finis pluris æstimatur pecunia, licitè permutabitur pro maiore summa pecuniæ reddenda in alio regno, ubi minoris æstimatur in ordine ad finem principalem.

Ultimò. Nam primus titulus & secundus non sufficiunt ut probatum est ad iustificandum cambiam, ergo tertius titulus sufficiet, omnia enim damnare, durissimum est.

Secunda conclusio. Duo illa cambia de quibus fit mentio in argumento primo contra tertium titulum, possunt iustificari etiam si pretium sit distinctum. Probatur. Iustum rerum pretium est illud quod æstimatur in communi foro, sed potest contingere, quod æstimatio cambij fori Metinensis sit maior à Metina in Antuerpiam, quam æstimatio cambij celebrati Antuerpiæ ad Metinam: ergo pretia distincta poterunt esse iusta.

Secundò. Multitudo emptorum est causa ut res uenales pluris æstimentur: sed contingit plures esse qui querant cambia à Metina in Antuerpiam quam è contra: ergo iustè celebrabuntur maiori pretio Metinæ quam Antuerpiæ.

Ad argumenta respondetur. Ad primum negatur consequentia, quia lucrum ex mutuo ratione temporis expectati est usura, non autem ratione diuersi loci. Concedimus tamen licitum esse mutuanti deducere in pactum cum mutuatario, ut reddat plus pecuniæ in ea quantitate quanta est necessaria ad emendum tantam copiam rerum uenalem quam mutuator esset empruntis, si non mutuaasset pecuniam. Sed in isto casu non est lucrum ex mutuo, sed tantum mutuator se indemnem conseruat. Ad argumenta uero contra primum & secundum titulum non respondetur: sed concedo illorum intentum. Ad argumentum primum contra tertium titulum negatur antecedens propter rationem datam in secunda conclusione. Ad secundum negatur consequentia.

Nam cambia eiusmodi prohibita sunt fieri intra idem regnum. Ut patet in l. 8. titulo. 18. libr. 5. Copilationis legum Hispaniæ. Secundo respondetur: quod licet non esset ista lex, consequentia nihil ualeret: quia intra idem Regnum est facilis asportatio pecuniæ de loco in locum & perinde est atque si ubique esset copia pecuniæ ad huiusmodi cambia transigenda: & ideo nihil pretij potest accipi ratione copiarum uel inopiarum: sed tantum ratione asportationis. Caterum in diuersis Regnis regulariter loquendo non est facilis asportatio pecuniæ: quia uel est lege prohibita, uel quia magis exponitur periculis. Vnde superest necessarium esse ad negotiationes in mercibus diuersorum Regnorum, quod eiusmodi cambia fiant. Dixi regulariter loquendo, quia potest contingere ut duo regna essent inter se ita conuenientia, ut pecuniæ liberè & facillè transferrentur de regno in regnum: & tunc non essent licita eiusmodi cambia de regno in regnum: sicut etiam viceuersa contingit, quod in vno regno sint duo loca usque ad eò distincta, ut transportatio pecuniæ sit difficillima & per multas ambages

bages & pericula, & tunc licita erunt huiusmodi cambia ratione copiae vel inopiae totius monetæ intra idem regnum: nisi fortè lege prohibeatur. Sicut v.g. potest esse licitum cambium ab Hispania ad Indos & econuerso, & tamen idem regnum computatur sed propter difficultatem transferendi pecuniam & propter multam copiam pecuniæ apud Indos licitè fiunt huiusmodi cambia.

Plurimæ aliæ quæstionculæ possent disputari circa casus particularum cambiorum: sed omnes ex prædictis facile soluentur. Ut v.g. si quærat, an quando campfor licitè remittit uenditorem, uel quemlibet alium ad mensarium, ut ibi recipiat pecuniam constitutam: an possit ipse campfor si nollet remittere accipere sibi, quinque ex mille numeratis? Respondetur, quòd secundum quartam conclusionem & titulum ibi explicatum licitum est: quia illa, quinque ad illum pertinebant. Si uero titulus tertiæ conclusionis admittatur, respondetur, quòd non licet campfori retinere sibi, quinque integra quia pars illorum pertinebat ad uenditorem, sed licitum erit retinere medietatem. Cæterum ad alià dubia soluenda, duò principia sunt notanda. Primum est, quòd ratione temporis expectatæ solutionis non potest aliquid accrescere campfori, bene tamen ratione lucri uerè cessantis uel damni emergentis. Ex hoc principio sequitur, ualde suspecta esse cambia quæ fiunt à Metina in Vlyssiponam secundum æqualitatem, quod uulgò dicitur, *a ygnal*. Ratio est: quia communiter ista cambia fiunt quia campfor Castellanus expectat plus temporis quam moris est. Nam alia cambia quæ communiter fiunt, non transiguntur ad æqualitatem sed pauciora dipondia dantur Vlyssiponæ quàm recipiantur Metinæ: & communiter expectatur tempus unius mensis. Quòd si quia dilatatur tempus hoc, cambium fiat ad æquale, est usura ex parte Castellani. Secundum principium est, quòd sicut in alijs mercibus pretium iustum iudicatur esse quod currit in communi foro, dummodo non fiat monopolium ab ipsis mercatoribus: ita etiam in cambijs æstimandum est pretium iustum, quod currit secluso monopolio pecuniæ ex parte campforum. Quapropter si aliquis campfor accipiat in nundinis multam summam pecuniæ ad cambium ab alijs campforibus, reseruaturus eam ad tempus in quo maxime necessaria erat: non poterit cariore pretio cambire quam futurum esset si ipse non fecisset monopolium: at uero propriam pecuniam poterit campfor reseruare cambiendam pro tempore quo scariùs cambiatur. Sicut quisque potest reseruare proprium frumentum uendendū tempore quo carius est ualiturum; non enim peccat contra iustitiam commutatiuam: poterit autem peccare in aliquo casu contra iustitiam legalem & contra charitatem patriæ propter necessitatem reipublicæ. Etenim secundum legalem iustitiam quisque tenetur providere bono communi tempore necessitatis. Et proportionabiliter dicendum est de campforibus. Atque hæc tenentur de cambijs.

De Monte pietatis.

Sperest specialis disputatio de monte pietatis, an sit usurarius? De qua re Caietanus edidit opusculum longum, & Ioannes de Medina in tractatu de usuris, & Soto libro. 6. quæstione prima. articulo. 6. Nauarrus super caput primum. 14. quæstione. 3. numero. 46.

PRO cuius decisione notandum est primò, quòd mons pietatis est cumulus rerum utilium, siue fru-

menti siue pecuniæ, destinatus ad subleuandas miseria pauperum per mutuum.

Secundò nota, quòd huius montis sunt tres conditiones. Prima est, quòd qui montis curam gerunt, teneantur pauperi petenti mutuum, dare certam summam. v.g. tres aureos, tres modios tritici soluendos intra annum. Secunda conditio, quòd pauper mutuarius tenetur dare pignus custodiendum à ministris montis suo ipsorum periculo, ita quòd si pauper soluerit mutuum intra tempus præfixum, teneantur redde-
Bre integrum pignus: sin autem soluerit intra tempus, uenditur pignus & soluitur monti debitum, & reliquum redditur pauperi. Tertia conditio, ut pauper mutuarius teneatur ultra capitale reddere aliquam pensionem pro singulis mensibus, non quidem ratione expectatæ solutionis, sed pro stipendio ministrorum montis.

Tertiò notandum, quòd inter operas ministrorum huius montis, quædam sunt dignæ pretio. v.g. habere rationem dati & accepti in libris, custodire pignora præsertim si sunt onerosa, conducere domum necessariam ad custodiam pignorum, & super hæc omnia obligatio montis ad mutuandum æstimabilis est pretio. Aliæ sunt operæ ministrorum quæ debent exhiberi gratis, ut actio mutuandi, redditio pignoris tempore solutionis.

Cuartò notandum, quòd inter has operas ministrorum quædam sunt manifestæ in commodum pauperum, v.g. obligatio ad mutuandum, custodia pignorum; quædam sunt quæ uidentur esse in commodum montis ut conseruetur, & in utilitatem ministrorum. v.g. habere rationem dati & accepti.

DUltimò notandum est primam & secundam conditionem iustissimas esse, de quibus nulla est dubitatio. Item manifestum est, ministros montis posse recipere stipendium pro ministerio quod cedit in utilitatem pauperum. Est ergo tota difficultas. An pro alijs ministerijs. v. g. pro habenda ratione dati & accepti, pro expensis librorum, pro custodia pignorum quæ non sunt onerosa, ut v.g. anulus aureus: licitum sit aliquid pretii accipere ab ipsis pauperibus mutuarijs? Pro parte negatiua arguitur primò. Pauperes coguntur reddere stipendium ministris pro sustentatione, quod redundat in utilitatem ministrorum & non pauperum: ergo iniuriam patiuntur pauperes ipsi. Paret consequentia: quia nemo tenetur dare pretium alii cui pro eo quod redundat in eius utilitatem.

ESecundò. Nam & si pro diligentia custodiendi pignora onerosa, possit aliquid pretij à pauperibus exigi, tamen pro custodia pignorum quæ non sunt onerosa: non potest aliquid exigi à pauperibus; sed à ministris montis indifferenter exigitur æquale pretium à quolibet paupere: ergo iniuriam faciunt pauperi qui deponit pignus non onerosum.

Tertiò. Maius pretium cogitur soluere pauper qui maiori tempore retinet mutuum, quàm qui maiori tempore, ergo ratione temporis aliquid recipitur, & per consequens est usura.

Ultimò. Si homo particularis segregaret aliqua bona sua. v. g. frumentum aut pecunias ad mutuandum pauperibus, cum conditionibus supradictis montis pietatis, esset usurarius, ergo & ipse mons. Sed in contrarium est. Quòd multi Pontifices approbauerunt montem pietatis, v.g. Paulus II. Sixtus III. Innocentius VIII. & alij qui referuntur in Concilio Lateranensi Sessione 10. sub Leone 10. Et præsertim ipse Leo maximè montem pietatis approbat. & in Concilio Tridentino Sessio. 22. in decreto de reformatione, capi. 8. & 9. annumeratur mons pietatis inter opera pietatis. Nihilominus Caiet. ubi supra tenet partem

partem negatiuam quem sequitur Soto ubi supra .
PRO decisione huius difficultatis, est prima conclusio. Mons pietatis cum omnibus conditionibus supra positus verè pius est & iustus. Ista conclusio probatur ex expressa definitione Concilij Lateranensis ubi supra, ubi commemoratis opinionibus contrarijs circa montem pietatis & rationibus opinionum, aperte & grauissimis uerbis definitur, montem pietatis licitum esse & pium, & prædicandum propter eius pietatem populis, etiam cum indulgentijs à sancta sede Apostolica concessis. Et ibidem excommunicantur qui oppositum dicere præsumperint. Sed respondent auctores contraria sententiæ, primò, quòd non omnia acta Concilij Lateranensis sunt viù & more ecclesiæ recepta. Sed ista responsio nulla est. Nam quauis interdum constitutiones Conciliorum non sint executioni demandatæ; tamen declarationes iuris naturalis uel diuini, non sunt annumerandæ inter constitutiones: sed inter institutiones fidei, & definitiones. Cum ergo in dicto Concilio ex professo declaratur, iustum esse montem pietatis cum illis conditionibus: non pendet illa declaratio ex vsu & more ecclesiarum. Secundo respondent, quòd ibi non approbatur absolutè mons pietatis quantum ad omnia capitula: sed solum declaratur licitum esse pro obligatione ad mutuandum aliquid pretij accipere. Sed neque ista solutio satisfacit: quia expressè ibi dicitur, licitum esse stipendium recipere pro expensis ministrorum necessarijs ad conseruationem montis, eò vel maxime quòd pretium pro obligatione ad mutuandum sub pignore, non sufficeret ad soluendum ministerium necessarium pro montis conseruatione. Denique respondent, quòd in prædicta Decretali approbatur mons pietatis cum omnibus suis capitulis & constitutionibus: quatenus sacris Canonibus non contrariantur. Et confirmant hanc responsionem: nam Caietanus qui interfuit illi Concilio optimè intellexit mentem illius Decreti: & tamen ipse adhibet istam solutionem in opusculo dicto, ergo bona est explicatio; præsertim quòd cum Caietanus fuerit tempore Leonis X. nunquam fuit reprehensus propter illud opusculum. Sed hæc responsio in duobus peccat. Primò, quia in illo Decreto nusquam sunt talia uerba, scilicet quatenus sacris Canonibus non contrariantur; quin potius cum ipsæ conditiones expressè numerentur & approbentur: declaratur, quòd sacris Canonibus non contrariantur. Secundo peccat responsio ignorantia historice; nam Caietanus in fine citati opusculi dicit se illud perfecisse anno 1498. at uero Concilium Lateranense indictum est à Julio II. anno 1512. & sessio illa 10. citata, habita est sub Leone X. anno 1515. ergo constat quòd Caietanus in suo opusculo non explicauit decretum Concilij Lateranensis, sed illa uerba quæ ipse dicit, referenda sunt ad aliam antiquiorem decretalem, quæ non est in corpore iuris: quin potius creditur Caietanus retractasse suam sententiam; quia cum in Concilio Lateranensi in Sessione citata interrogatum fuisset à toto Concilio, an placeret illud decretum: responsum est ab omnibus, placere: vno excepto Hieremia Archiepiscopo Tranensi. Cum ergo Caietanus qui ibi aderat tanquam Magister ordinis Prædicatorum tacuisset, uisus est approbasse decretum & suam sententiam retractasse. Deinde probatur conclusio ratione naturali. Nam ut habetur de regulis iuris in 6. qui sentit commodum, sentire debet & onus: sed pauperes mutuarij soli sentiunt commodum montis: ergo ad ipsos solos pertinet sentire onus. Præterea: Ministri propter operas necessarias ad conseruationem montis merentur stipendium: sed qui erexit mon-

A tem non tenetur de bonis suis illud conseruare, satis enim piè egit relinquendo montem obligatum ad mutuandum pauperibus; rursus neque respública ad quam pertinet cura administrationis montis tenetur soluere istud stipendium: ergo reliquum est, quòd pauperes teneantur ad soluendum stipendium necessarium ad conseruationem montis. Patet consequentia: nam conseruatio tantum cedit in utilitatem pauperum. Et confirmatur. Nam qui erexit montem cum illis conditionibus, abdicauit à se dominium montis & transiulit in rempublicam, uel quòd probabilius est in communitatem pauperum: & administrationem illius reliquit in república. Quomolibet ergo sit, semper tamen mons cedit in commodum tantum ipsorum pauperum; ergo ad ipsos tantum pertinet soluere stipendium montis.

B Secunda conclusio. Multo prudentius & pius erigeretur mons, si autor illius relinqueret pensionem sufficientem pro ministris: etiam si mons ipse non esset tam pinguis. Hæc conclusio habetur expressè in Concilio citato, & ratione naturali patet. Quia melius est misericordia, subleuare miseria pauperum merè gratis, quam exigendo ab illis aliquod pretium pro ministris, ergo &c.

A D argumenta posita in principio dubij restat respondere. Ad primum negatur antecedens. Imo omnes operæ ministrorum cedunt in utilitatem pauperum: siquidem sunt necessariæ ad conseruationes montis, qui totus est deicatus & obligatus ad mutuandum pauperibus.

A D secundum respondetur, quòd quando aliquod pretium est legitimum, non debet uariari propter conditiones indiuiduales mercis. v. g. sicut idem est pretium legitimum tritici, siue sit optimum, siue mediocre, siue commune sic etiam iustum pretium est, quod taxatum est statuto à república confirmato: ad administrationem montis, ut quiuis pauper soluat recipiens mutuuum pro singulis mensibus certam summam, siue det pignus onerosum siue non onerosum.

A D tertium respondetur, quòd ministri montis nihil recipiunt amplius propter expectatum tempus, sed propter suas operas quæ maiori tempore maiorem mercedem merentur.

A D quartum respondetur primò nego consequentiam: quia homo particularis retinet apud se dominium montis, & potest cum uoluerit in alios usus illum conuertere, unde ad ipsum pertinebit montem conseruare de bonis proprijs: nam pro actione mutuandi nihil potest recipere. Ceterum qui erexit montem pietatis de quo loquimur, abdicauit à se dominium montis & transiulit in communitatem pauperum, cum obligatione ad mutuandum singulis pauperibus: & propterea administratio montis digna est stipendio dato à pauperibus mutuarijs. Secundo respondetur, quòd neque homo particularis esset usurarius, si obligaret montem ad mutuandum pauperibus in perpetuum, retinendo sibi dominium directum dum uiueret, & transferendo dominium utile in utilitatem pauperum: & sic posset recipere moderatum pretium, sicut dictum est de monte pietatis.

SED circa primam solutionem est dubium, An dominium montis transferatur in rempublicam, an potius in communitatem pauperum, & an sit uerum dominium? Ratio dubij est: quia ille dicitur dominus, qui potest uti re in quos uelit usus: sed neque respública neque pauperum communitas potest uti hoc monte in quos uelit usus: ergo neutra est domina. Respondetur, quòd siue dominium maneat in república siue in pauperibus, non tamen dominium est perfectum & absolutum, sed limitatum uoluntate au-

te antiqui domini erectoris montis. Sicut etiam primogenitura maioricatus; est enim filius primogenitus dominus illius: & tamen non potest in quos uelit usus expendere illa bona. Et uxor est domina suæ dotis, & tamen non potest illam administrare uiuente uiro, sed tantum ipse uir. Secundò dico, quòd dominium montis pietatis translatum est ad communitatem pauperum: administratio uero pertinet ad rem publicam. Et ratio huius est, quia tota montis utilitas pertinet ad communitatem pauperum præcisè, ergo ad ipsam pertinet dominium potius quàm ad rem publicam. Hactenus de iustitia & partibus eius subiectiuis dicta sufficiant. De reliquis uerò partibus iustitiæ potentialibus in tertio tomo dicendum erit, Deo fauente, cui sit honor & gloria.

L A V S D E O.

24

